T. C.
Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi
Resmî Yayınları Seri No: 1

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

3 ncü Kısım

2 nci Kitap

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

(23 Ağustos - 13 Eylül 1921)

ve

Sonraki Harekât

(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

ANKARA
Enkur, Basımevi
1 9 7 3

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi
Resmî Yayınları Seri No: 1

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım

2 nci Kitap

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

(23 Ağustos - 13 Eylül 1921)

ve

Sonraki Harekât

(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

TÜRKİYE
Cumhuriyet Kütüphanesi
Yer No.
Kayıt No. 60

ANKARA
Gnkur. Basımevi
1 9 7 3

Demirbaş.: 0001869
Dem...

956.1023
T4R
1973
c.2 15/2
k-2

ÖNSÖZ

Türk İstiklâl Harbi serisinin II nci Cilt (Batı Cephesi) - 5 nci Kısım - 2 nci Kitabını teşkil eden bu eser, 23 ağustos 1921'den 13 eylül 1921'e kadar 22 gün geceli gündüzlü aralıksız devam eden Sakarya Meydan Muharebesini ve bundan sonra 10 ekim 1921 tarihine kadar süren harekâtı kapsamaktadır.

Sakarya Meydan Muharebesinin başladığı 23 ağustos 1921 tarihine ön alan hazırlık dönemindeki dış ve iç siyasî durum, tarafların harp güçleri ve harekât alanının etüdü, II nci Cilt - 5 nci Kısım - I nci Kitapta ayrıntılı olarak yazıldığından, bu kitapta aynı konulara tekrar yer verilmemiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk milletinin kaderi üzerindeki önemli rolü yanında, askerlik sanatı bakımından şaheser bir örnek olarak harp tarihi sayfalarını süsleyen ve önderlik niteliklerinin hayatî rolünü canlandırması bakımından ibretle incelenmeye değer bir harekâttır. Başkomutan ATATÜRK'ün öngördüğü "Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır..." prensibi ile şekillene bu harekât, stratejik alanda üstün ve daha büyük bir ordunun, muharebe bölgesinin bütün genişlik ve derinliği içinde taktik alanda kazanılacak bir dizi küçük başarılarla nasıl yenilgiye uğratılıp felâkete sürüklenebileceğini gözler önüne sermektedir.

Türk askerinin kahramanlığı ve vatan sevgisi, Türk komutanlarının yüksek sevk ve idare yeteneği, bu muharebede bir kere daha zafer tacı ile bezenmiş muhteşem bir abide şeklinde yükselerek tarihe işlenmiştir.

Taarruz insiyatifinin Türk Ordusuna geçmesini sağlayan Sakarya Zaferi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine siyasal başarı kapılarını da aralamış ve dünya kamuoyunda, Türk milletinin kesin zaferi kazanarak istiklâlini ve vatanını kurtaracağı inancını kuvvetlendirmiştir.

Bu eserin yazılmasında, Tarp Tarihi Arşivi ile Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki belgelerden ve bu konuyla ilgili resmî ve özel yayınlardan faydalanılmıştır.

Eser, Em. Kur. Alb. Ahmet TİMURAL tarafından, Em. Alb. Rauf ATAKAN ve Em. Alb. Alişan BERKTAY'ın da yardımlarıyle yazılmış; Em. Gen. Cevdet TİMUR tarafından tamamlanarak, Harp Tarihi Başkanlığının yetkili komisyonunca incelenmiştir.

Emeği geçenlere teşekkür ederim.

Atıf ERÇIKAN
Korgeneral
Harp Tarihi Başkanı

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

		Sayfa
A.	BATI CEPHESİNDE YUNAN TAARRUZU ÖNCESİ GENEL ASKERÎ DURUM	3
B.	YUNANLILARIN SAKARYA MEVZİİNE TAARRUZU (23 Ağustos - 13 Eylül 1921)	4
	1. 23 Ağustos 1921 Harekât ve Olayları	4
	2. 24 Ağustos 1921 Harekât ve Olayları	16
	3. 25 Ağustos 1921 Harekâtı	30
	4. 26 Ağustos 1921 Harekâtı	47
	5. 27 Ağustos 1921 Harekâtı	65
	6. 28 Ağustos 1921 Harekâtı	80
	7. 29 Ağustos 1921 Hraekâtı	97
	8. 30 Ağustos 1921 Harekâtı	114
	9. 31 Ağustos 1921 Harekâtı	127
	10. 1 Eylül 1921 Harekâtı	138
	11. 2 Eylül 1921 Harekâtı	149
	12. 3 Eylül 1921 Harekâtı	159
	13. 4 Eylül 1921 Harekâtı	166
	14. 5 Eylül 1921 Harekâtı	174
	15. 6 Eylül 1921 Harekâtı	181
C.	YUNAN TAARRUZLARININ KIRILMASI, TÜRK KARŞI TAARRUZU VE YUNANLILARI SAKARYA'YA KADAR TAKİBİ (7 - 13 Eylül 1921)	188
	1. 7 Elül 1921 Harekâtı	188
	2. 8 Eylül 1921 Harekâtı	198
	3. 9 Eylül 1921 Harekâtı	207
	4. 10 Eylül 1921 Harekâtı	221
	5. 11 Eylül 1921 Harekâtı	234
	6. 12 Eylül 1921 Harekâtı	245
	7. 13 Eylül 1921 Harekâtı	260

İKİNCİ BÖLÜM

YUNANLILARIN ÇEKİLME VE TÜRKLERİN TAKİP HAREKÂTI

(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

		Sayfa
A.	BATI CEPHESİ KUVVETLERİNİN TAKİP HAZIRLIKLARI VE YUNAN ORDUSUNUN SAKARYA BATISINDA TERTİPLENMESİ	279
1.	14 Eylül 1921 Harekâtı	279
2.	15 Eylül 1921 Harekâtı	287
3.	16 Eylül 1921 Harekâtı	296
4.	17 Eylül 1921 Harekâtı	303
B.	YUNAN ORDUSUNUN ESKİŞEHİR - AFYON GENEL HATTINA ÇEKİLMESİ VE TAKİP HAREKÂTI	310
1.	18 Eylül 1921 Harekâtı	310
2.	19 Eylül 1921 Harekâtı	316
3.	20 Eylül 1921 Harekâtı	324
4.	21 Eylül 1921 Harekâtı	334
5.	22 Eylül 1921 Harekâtı	343
6.	23 Eylül 1921 Harekâtı	348
7.	24 Eylül 1921 Harekâtı	353
8.	25 Eylül 1921 Harekâtı	360
9.	26 Eylül 1921 Harekâtı	363
10.	27 Eylül 1921 Harekâtı	366
11.	27 Eylül 1921 Harekâtı	371
12.	29 Eylül 1921 Harekâtı	373
13.	30 Eylül 1921 Harekâtı	380
14.	1 Ekim 1921 Harerkâtı	390
15.	2 Ekim 1921 Harekâtı	400
16.	3 Ekim 1921 Harekâtı	406
17.	4 Ekim 1921 Harekâtı	411
18.	5 Ekim 1921 Harekâtı	419
19.	6 Ekim 1921 Harekâtı	424
20.	7 Ekim 1921 Harekâtı	428

	Sayfa
21. 8 Ekim 1921 Harekâtı	436
22. 9 Ekim 1921 Harekâtı	441
23. 10 Ekim 1921 Harekâtı	446
SONUÇ	454
Sakarya Meydan Muharebesi	454
Takip Harekâtı	460

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARÎ FAALİYETLER

(25 Temmuz - 10 Ekim 1921)

A. TEŞKİLÂT	467
B. LOJİSTİK FAALİYETLER	472
1. İkmal	472
2. Ulaştırma	481
3. Sıhhiye, Veteriner ve Tahliye	483
KRONOLOJİ	497
BİBLİYOGRAFYA	503

KROKİLER

		Sayfa
(Kroki : 1)	Türk ve Yunan Kuvvetlerinin 22 Ağustos 1921'deki Genel Durumlar	6
(Kroki : 2/a)	23 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	6
(Kroki : 2/b)	Mangal Dağı Muharebeleri (23 Ağustos 1921)	12
(Kroki : 2/c)	Mangal Dağı Muharebeleri (23 Ağustos 1921)	12
(Kroki : 3/a)	24 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	18
(Kroki : 3/b)	Beylikköprü Muharebeleri (24 Ağustos 1921)	22
(Kroki : 3/c)	Beylikköprü Muharebeleri (24 Ağustos 1921)	22
(Kroki : 4/a)	Mürettep Tümenin 24 Ağustos 1921 Günkü Harekâtı	28
(Kroki : 4/b)	Batı Cephesi Komutanlığının 24 Eylül 1921 Günü Saat 2400'teki Raporuna Göre Düşman Durumu	28
(Kroki : 5/a)	25 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	44
(Kroki : 5/b)	Türbetepe Muharebesi (25 Ağustos 1921)	44
(Kroki : 5/c)	Türbetepe Muharebesi (25 Ağustos 1921)	44
(Kroki : 5/ç)	Türbetepe Muharebesi (25 Ağustos 1921)	44
(Kroki : 5/d)	Yunan Kuvvetleri Komutanlığının 26 Ağustos 1921 Gününe Ait Tasarladığı ve Tatbik Ettiği Harekât	44
(Kroki : 6)	Mürettep Tümenin Harekâtı (25 Ağustos 1921)	46
(Kroki : 7)	6 ncı Tümenin 25 - 28 Ağustos 1921 Günleri Harekâtı	46
(Kroki : 8)	26 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	50
(Kroki : 9)	Mürettep Tümenin Harekâtı (26 Ağustos 1921)	62
(Kroki : 10)	27 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	76
(Kroki : 11)	28 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	92
(Kroki : 12)	29 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	108
(Kroki : 13)	6 ncı Tümenin 29 - 30 Ağustos 1921 Günleri Harekâtı	110
(Kroki : 14)	30 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	122
(Kroki : 15)	31 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	136
(Kroki : 16)	6 ncı Tümenin 31 Ağustos - 1 Eylül 1921 Günleri Harekâtı	136
(Kroki : 17)	1 Eylül 1921 Günü Harekâtı	140
(Kroki : 18)	2 Eylül 1921 Günü Harekâtı	156
(Kroki : 19)	6 ncı Tümenin 2 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	156

		Sayfa
(Kroki : 20)	3 Eylül 1921 Günü Harekâtı	164
(Kroki : 21)	6 ncı Tümenin 3 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	164
(Kroki : 22)	4 Eylül 1921 Günü Harekâtı	168
(Kroki : 23)	6 ncı Tümenin 4 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	172
(Kroki : 24)	5 Eylül 1921 Günü Harekâtı	178
(Kroki : 25)	Mürettep Tümenin 5 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	178
(Kroki : 26)	6 ncı Tümenin 5 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	178
(Kroki : 27)	6 Eylül 1921 Günü Harekâtı	182
(Kroki : 28)	6 ncı Tümenin 6 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	186
(Kroki : 29)	7 Eylül 1921 Günü Harekâtı	192
(Kroki : 30)	Mürettep Tümenin 7 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	194
(Kroki : 31)	6 ncı Tümenin 7 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	194
(Kroki : 32)	8 Eylül 1921 Günü Harekâtı	204
(Kroki : 33)	6 ncı Tümenin 8 - 9 Eylül 1921 Günleri Harekâtı	204
(Kroki : 34)	9 Eylül 1921 Günü Harekâtı	218
(Kroki : 35)	9 Eylül 1921 Günü Harekâtı	218
(Kroki : 36)	10 Eylül 1921 Günü Harekâtı	230
(Kroki : 37)	6 ncı Tümenin 10 ve 11 Eylül 1921 Günleri Harekâtı	232
(Kroki : 38)	11 Eylül 1921 Günü Harekâtı	242
(Kroki : 39)	12 Eylül 1921 Günü Harekâtı	248
(Kroki : 40)	6 ncı Tümenin 12 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	256
(Kroki : 41)	13 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	262
(Kroki : 42)	6 ncı Tümenin 13 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	268
(Kroki : 43)	13 Eylül 1921'de Yunan Kuvvetlerinin Sakarya Batısına Çekilişi ve Türk Kuvvetlerinin Takip Harekâtı İçin Tertiplenmesi	276
(Kroki : 44)	14 Eylül 1921 Günü Harekâtı	286
(Kroki : 45)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 14 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	286
(Kroki : 46)	15 Eylül 1921 Günü Harekâtı	290
(Kroki : 47)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 15 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	290
(Kroki : 48)	16 Eylül 1921 Günü Harekâtı	300
(Kroki : 49)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 16 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	300
(Kroki : 50)	17 Eylül 1921 Günü Harekâtı	306
(Kroki : 51)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 17 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	306
(Kroki : 52)	18 Eylül 1921 Günü Harekâtı	312
(Kroki : 53)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 18 - 19 Eylül 1921 Günleri Harekâtı	312

		Sayfa
(Kroki : 54)	19 Eylül 1921 Günü Harekâtı	318
(Kroki : 55)	20 Eylül 1921 Günü Harekâtı	326
(Kroki : 56)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 20 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	328
(Kroki : 57)	Yunan Kuvvetlerinin 21 - 23 Eylül Günlerindeki Harekâtı	332
(Kroki : 58)	21 Eylül 1921 Günü Harekâtı	342
(Kroki : 59)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 21 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	342
(Kroki : 60)	22 Eylül 1921 Günü Harekâtı	344
(Kroki : 61)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 22 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	344
(Kroki : 62)	23 Eylül 1921 Günü Harekâtı	350
(Kroki : 63)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 23 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	350
(Kroki : 64)	6 ncı Tümenin Çivril ve Sarayköy Kesimlerinde 23 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	350
(Kroki : 65)	24 Eylül 1921 Günü Harekâtı	354
(Kroki : 66)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 24 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	354
(Kroki : 67)	25 Eylül 1921 Günü Harekâtı	360
(Kroki : 68)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 25 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	360
(Kroki : 69)	26 Eylül 1921 Günü Harekâtı	362
(Kroki : 70)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 26 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	364
(Kroki : 71)	Batı Cephesi Komutanlığının 26 Eylül 1921 Saat 2100 Emrine Göre, 30 Eylülde Afyon'a 5 nci Kolordu ile Taarruz Genel Tertibi	364
(Kroki : 72)	27 Eylül 1921 Günü Harekâtı	370
(Kroki : 73)	Kocaeli Grubu Sv. Tug. nın 27 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	370
(Kroki : 74)	28 Eylül 1921 Günü Harekâtı	372
(Kroki : 75)	Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtalarının 28 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	372
(Kroki : 76)	29 Eylül 1921 Günü Harekâtı	372
(Kroki : 77)	Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtalarının 29 - 30 Eylül 1921 Günkü Harekâtı	384
(Kroki : 78)	30 Eylül 1921 Günü Harekâtı	386
(Kroki : 79)	Seyitgazi - Afyon Bölgesinin Tabiî Durumu	386

		Sayfa
(Kroki : 80)	1 Ekim 1921 Günü Harekâtı	396
(Kroki : 81)	Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığının 1 - 5 Ekim 1921 Günleri Harekâtı	396
(Kroki : 82)	5 nci Kolordunun 1 Ekim 1921 Günleri Harekâtı	396
(Kroki : 83)	2 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	400
(Kroki : 84)	Batı Cephesi Komutanlığının 2 Ekim 1921 saat 2300'te verdiği 60 sayılı emre göre, 2 nci ve 5 nci Kolorduların 3 Ekim 1921 günü Afyon doğusuna taarruz tertibi	404
(Kroki : 85)	3 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	410
(Kroki : 86)	4 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	410
(Kroki : 87)	5 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	422
(Kroki : 88)	6 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	426
(Kroki : 89)	7 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	430
(Kroki : 90)	8 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	438
(Kroki : 91)	9 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	442
(Kroki : 92)	10 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât	452
(Kroki : 93)	Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığının 10 Ekim 1921 Günkü Harekâtı	452
(Kroki : 94)	Türk ve Yunan Kuvvetlerinin 23 Ağustos - 10 Ekim 1921 Tarihleri Arasında Cereyan Eden Sakarya Meydan Muharebesi Harekâtı Özeti	456
(Kroki : 95)	Türk Ordusunun Genel Lojistik Destek Teşkilleri	472
(Kroki : 96)	Türk Ordusunun Sakarya Meydan Savaşı Süresince Faydalandığı Ulaştırma Mihverleri	484

KURULUŞLAR

(Kuruluş : 1)	Batı Cephesi Kuvvetlerinin 23 Ağustos 1921'de Genel Kuvvet Durumu ve Bölümü	4
(Kuruluş : 2)	Yunan Küçük Asya Ordusunun 23 Ağustos 1921 Kuruluşu	4

EKLER

		Sayfa
(Ek : 1)	Korg. Papulas'ın Son Askerî Durum Hakkında Başbakana Yazdığı Rapor	489
(Ek : 2)	Büyük Millet Meclisinin Takdirnamesi ile Taltif Hakkındaki Kanunun Sureti	493
(Ek : 3)	Yunan Ordusunun Sakarya Batısına Çekilerek Savunma Düzeni Aldığı ve Daha Geriye Çekilmemesine Dair Yazılar	495
(Ek : 4)	Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Anadolu Menzil Müfettişliğinin Teşkilâtı (Tahminen Mayıs 10 - Ekim 1921 Döneminde)	496
(Ek : 5)	Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Cephesini Destekleyen Lojistik Teşkiller (Takriben Temmuz - 13 Eylül 1921)	496
(Ek : 6)	Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Cephesi Kuvvetlerinin Genel Teşkilâtı ve Lojistik Destek Teşkilâtı (14 Eylül - 10 Ekim 1921)	496

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım

2 nci Kitap

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

(23 Ağustos - 13 Eylül 1921)

ve

Sonraki Harekât

(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

BİRİNCİ BÖLÜM

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

(23 Ağustos - 13 Eylül 1921)

A. BATI CEPHESİNDE YUNAN TAARRUZU ÖNCESİ GENEL ASKERÎ DURUM

Batı Cephesi Komutanlığı, Kütahya - Eskişehir muharebelerinden sonra Orta Sakarya batısında örtme birlikleri bırakmış ve asıl kuvvetleriyle 25 temmuz 1921'de bu nehrin doğusunda Yunan Küçük Asya Ordusunun taarruzlarını karşılamak üzere tertiplenmişti.

Türk kuvvetlerini tamamen imha veyahut Kızılırmak ötesine atarak Ankara'yı ele geçirmek isteyen Yunan Ordusu, Kütahya - Eskişehir muharebelerindeki galibiyetine ve Türk Ordusunun büyük zayiata uğradığı kanaatine ve dolayısıyle moral durumlarının üstünlüğüne rağmen, arada büyük bir mesafe bırakarak çekilen Türk Ordusu ile teması kaybetmesi, Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin Porsuk çayı ile Yukarı Sakarya arasında bir bölgede veya Orta Sakarya gerisinde savunmaya geçecekleri hakkındaki tereddütleri ve Ankara'ya kadar ilerletilecek taarruz için ikmal hizmetleri dahil her türlü hazırlıkların yapılması gibi nedenlerle üç hafta kadar bir duraklamadan sonra doğuya doğru harekâta başladı.

Ağustos ortalarından sonra Türk Ordusunun Orta Sakarya gerisinde tertiplendiğini tespit edebilen Yunan Ordusu, Türk Batı Cephesini Uzunbey - Haymana istikametinde yarmak ve aynı zamanda güney kanadından da kuşatmak amacıyle 22 ağustos 1921'de Yukarı Sakarya ile Ilıca deresi kavsi içinde üç kolordu (bir tümen hariç) ile toplandı (Kroki : 1).

Bu Yunan kuvvetleri karşısındaki Türk Ordusu, Sakarya doğusunda kuzeyden güneye doğru Mürettep Kolordu, 12 nci, 4 ncü, 3 ncü ve 2 nci Gruplarıyle tertiplenmişti. 1 nci Grup, Haymana bölgesinde ihtiyatta; 5 nci Grup da 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleriyle güney kanat açığında bulundurulmakta idi (Kroki : 1).

Gemlik - Akhisar kesimindeki 11 nci Yunan Tümeni birlikleri karşısında, İznik gölü batı ve doğusundaki millî müfrezeler ile Çerkeşli - Akhisar - Geyve - Lefke - Selçi kesiminde Türk Süvari Tugayı müfrezeleri faaliyet göstermekte idi.

Afyon bölgesinde 4 ncü Yunan Tümeni karşısında Mürettep Türk Tümeni vardı.

Dumlupınar bölgesindeki bir Yunan alayı karşısında da Sandıklı bölgesinde 6 ncı Türk Tümeni bulunuyordu.

Batı Cephesi Komutanlığının 23 ağustos 1921 tarihindeki kuvvet durumu ve bölümü, (Kuruluş : 1)'de gösterilmiştir.

3 - 23 ağustos 1921 kuvve çizelgelerine göre, Batı Cephesi Komutanlığının (Cephe bağlı birlikleri ile Cephe Komutanlığı emrindeki Batı Anadolu Menzil Müfettişliği dahil) genel kuvvesı : 6 855 subay, 122 186 er, 63 416 tüfek, 344 hafif makineli tüfek, 524 ağır makineli tüfek, çeşitli 181 top, 1 309 kılıç, çeşitli 41 405 hayvan, çeşitli 6 147 araba, bir miktar binek ve yük kamyonu ve 2 uçak idi. Ancak, bunlardan (Kocaeli Süvari Tugayı ve millî müfrezelerle 6 ncı Tümen, Mürettep Tümen, menzil birlikleri hariç) Sakarya Meydan Muharebesine katılanların sayısı : 5 401 subay, 96 326 er, 54 572 tüfek, 825 makineli tüfek, 169 top, 32 137 hayvan, 1 284 araba, 2 uçak idi.

Yunan Küçük Asya Ordusu; 1 nci, 2 nci, 3 ncü Kolordular (dokuz tümen) ile Ordu Komutanlığı emrinde 4 ncü ve 11 nci Piyade Tümenleri, Bağımsız Piyade Tümeni, Süvari Tugayı, 9 ncu, 49 ncu, 18 nci, 47 nci Bağımsız Piyade Alayları ve Ordu bağlı birliklerinden meydana gelmekte idi (Kuruluş : 2).

Sakarya muharebeleri sırasmda Yunan Ordusunun Anadolu'daki kuvveti : 5 500 subay, 178 000 er, 48 900 hayvan, 600 adet üç tonluk kamyon, 240 adet bir tonluk komyondu. Bunlardan Sakarya Meydan Muharebesine katılan birliklerin (4 ncü, 11 nci ve Bağımsız Tümenlerle bağımsız alaylar hariç) toplam kuvvesi : 3 780 subay, 120 000 er, 75 900 tüfek, 2 768 makineli tüfek, 286 top, 3 800 hayvan, 600 adet üç tonluk kamyon, 240 adet bir tonluk kamyon ve 18 uçak idi.

B. YUNANLILARIN SAKARYA MEVZİİNE TAARRUZU
(23 Ağustos - 6 Eylül 1921)

1. 23 Ağustos 1921 Harekât ve Olayları (Kroki : 1, 2 - a) :

a. Yunan Ordusu :

Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanlığı, Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin genel durumunu istihbaratına dayanarak tespit etmiş ve uçak keşifleri ile de sol kanadına kuvvet kaydırmalarını kontrol altına almış bulunuyordu.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

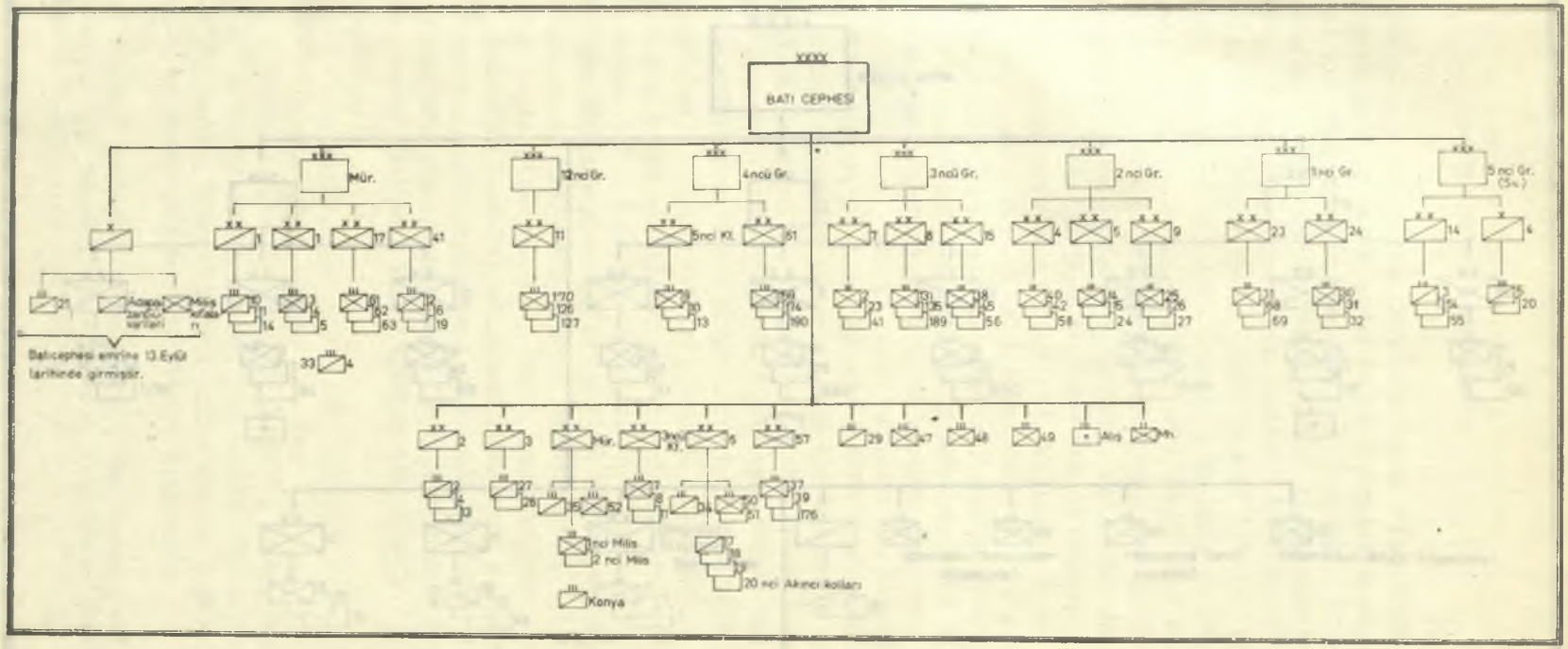
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Genel Kurmay
Harp Tarihi Bşk
1972

Batı Cephesi Kuvvetlerinin 23 Ağustos 1921'de Genel Kuvvet Durumu ve Bölümü

(Kuruluş :1)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

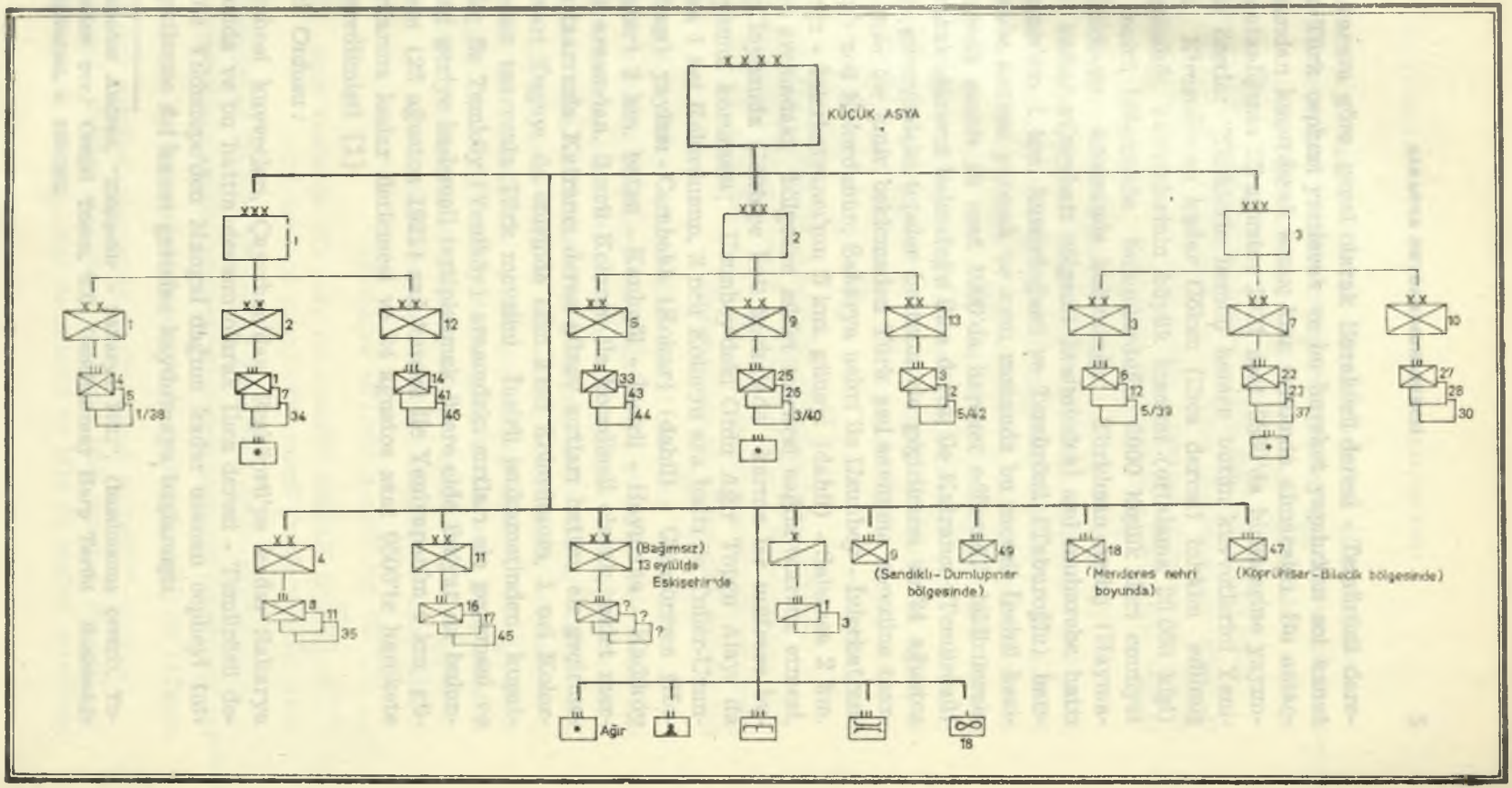
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Yunan Küçük Asya Ordusunun 23 Ağustos 1921 Kuruluşu

Genkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kuruluş : 2)

Varılan karara göre, genel olarak Baraközü deresi - Temürözü deresi bölgesinde Türk cephesi yarılacak ve bu hareket yapılırken sol kanat İncirli doğusundan kuşatılarak sonuç kısa zamanda alınacaktı. Bu amaçla Ordu Komutanlığının 22 ağustos 1921 saat 2330'da birliklerine yayımladığı emirde özetle: "Türklerin hemen hemen bütün kuvvetlerini Yenice köyünden Kirazoğlu'na kadar Göksu (Ilıca deresi) tahkim edilmiş mevziinde topladığı, kuvvetlerinin büyük kısmını (ortalama 20 000 kişi) Kirazoğlu - İncirli bölgesinde bulundurduğu; 3000 kişilik ileri emniyet kuvvetinin Gökbayır kesiminde bulunduğu; Türklerin Ardıç (Haymana'nın 8 km. kadar güneybatı bölgesi) kesimindeki asıl muharebe hattı ile İnlerkatrancı'nın 4 km. kuzeydoğusu ve Temürözü (Taburoğlu) batısı asıl muharebe hattını yarmak ve aynı zamanda bu mevzii İncirli kesiminden kuşatmak amacı ile saat 1000'da hareket edileceği" bildirilerek, "Türk ileri karakollarının bulunduğu Ilıca deresi ile Katrancı (Temürözü) deresi hemen güneyindeki tepeler hattının ele geçirilmesi ve 24 ağustos saat 0500'te yeni bir emir beklemeden Türk asıl savunma mevziine taarruz edilmesi; 3 ncü Kolordunun, Sakarya nehri ile Uzunbey - İnlerkatrancı (hariç) yolu - İnlerkatrancı'nın 5 km. güneyi (dahil) - Sabanca 2 km. doğusu - Sivri arasındaki bölgeden sıklet merkezi sağda taarruz etmesi, Sakarya batı kıyısında Göktepe batı kesiminde karma bir müfreze bulundurarak yanını koruması; Uzunbey'deki Ordu Ağır Topçu Alayı da emrine verilen 1 nci Kolordunun, 3 ncü Kolordu ara hattı ile Tuller-Uzunbey (Yüzükbaşı) yaylası - Cambaklı (Kokar) (dahil) - Güngörmez (Konakgörmezkebir) 2 km. batısı - Kanlıgöl - İncirli - Haymana - Kadıköy hattı (dahil) arasından, 3 ncü Kolordu ile koordineli olarak, sıklet merkezi sağında taarruzla Katrancı deresi güney sırtları hattını ele geçirmesi; Ordu Süvari Tugayı da emrinde olan 2 nci Kolordunun, 1 nci Kolordunun sağından taarruzla Türk mevziini İncirli istikametinden kuşatması ve Ardıç ile Temköy (Yeniköy) arasındaki sırtları ele geçirmesi ve uzun süre sağ geriye kademeli tertiplenmek üzere elde ihtiyat da bulundurması, yarın (23 ağustos 1921) sağ kanadı ile Yeniyapan'ın 4 km. güneybatısı sırtlarına kadar ilerlemesi ve 24 ağustos saat 0500'te harekete geçmesi" emredilmişti [1].

b. Türk Ordusu :

Batı Cephesi kuvvetleri, Çayırhan'dan Beşköprü'ye kadar Sakarya nehri doğusunda ve bu hattın devamı olarak Ilıca deresi - Temürözü deresi kuzeyinde Yıldıztepe'den Mangal dağına kadar uzanan cepheyi tutmuş ve ihtiyatlarını sol kanat gerisine kaydırmaya başlamıştı.

---

[1] Vasiopedos Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", (basılmamış çeviri), Yunancadan çev.: Cemal Tosun, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Kütüphanesi, s. 100-102.

Ordunun asıl muharebe hattı, kuzeyde Ankara çayı güneyinden Ilıca deresi - Sakarya kavşağına kadar Sakarya doğusu - Ilıca deresi kuzey sırtları - Mangal dağı hemen güney sırtları hattı idi.

Elde edilen bilgilere göre, Yunan Ordusunun Sakarya cephesinde batı - doğu istikametinde nehri geçme teşebbüsleri ile birlikte güneyde de büyük kuvvetlerle taarruzu beklenmekteydi. Bu bakımdan Cephe Komutanlığı saat 0245'te 25 sayılı şu emri verdi :

"1. 22 ağustos öğleden sonra düşman, muhtelif müfrezeler halinde Sarayköy - Ağızözü (Ahırözü) üzerinden Gençali (Kenke)'ye doğru ve Porsuk iki tarafından Sakarya'ya yanaştı. Kavuncu köprüsü istikametinde bir süvari alayı ve Demirci köyü istikametinde bir yürüyüş kolu görüldü. Türktaciri'ne bir düşman tümeninin kolbaşısı girdi. Cambakh (Kokar) ordugâhlarından iki tümen saat 1600'da doğuya doğru hareket geçti. 23 ağustosta düşmanın Sakarya cephesinde geniş bir faaliyeti ve nehri geçme teşebbüsü ile beraber, güneyde asıl kuvvetleriyle taarruzu beklenmelidir.

2. Sakarya cephesindeki gözetleme kıtaları düşmanın nehre yapacağı yaklaşmaları ateşle karşılamak üzere uyanık bulunmalıdır. Özellikle gözetleme kıtalarının uyanıklığı, Mürettep Kolordu, 41 nci Tümen ve 12 nci Grupça her vasıta ile sağlanmalıdır.

3. Mürettep Kolordu, Bursa bölgesinde büyük faaliyet göstermelidir. Kuzeyden Sakarya sol sahiline az piyade ile takviye edilmiş süvari kıtaları geçirilecek ve düşmana gösteriş taarruzu yapılacaktır. Mürettep Kolordunun piyade tümenlerinin büyük kısımları acele olarak Ankara çayı güneyine alınacaktır. Bunun için 17 nci Tümen bu gün (23 ağustos) öğleye kadar Ankara çayına yanaşmış olacaktır. 1 nci Tümen kâmilen Ankara çayı güneyine Müslim - Çobanözü (Şabanözü) bölgesine alınmış olacaktır. 41 nci Tümen yerinde kalacak ve durumunu muhafaza edecektir. Kolordu Karargâhı Çobanözü'ne gelecektir.

4. 57 nci Tümen Sivri'de kalacaktır.

5. 3 ncü Kafkas Tümeni bu gün (23 ağustos) saat 1000'a kadar ordu ihtiyatı olmak üzere Dikilitaş'ta bulunacaktır.

6. 1 nci Grubun Haymana kuzeyinde kuvveti kalmayacaktır. Gruptan bir tümen 23 ağustos sabahı Kızılköy (Kızılkoyunlu)'de ve Grup Karargâhı ile diğer kısımları Haymana'da bulunacaktır".

Ayrıca, "Düşman mevzilerimiz karşısında hazırlık mevziine girmiştir. Şafakla beraber ileri harekete başlaması tabiîdir. Ordunun alacağı tertibatın isabeti ile etki ve korunması için, düşman ileri yürüyüş istika-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

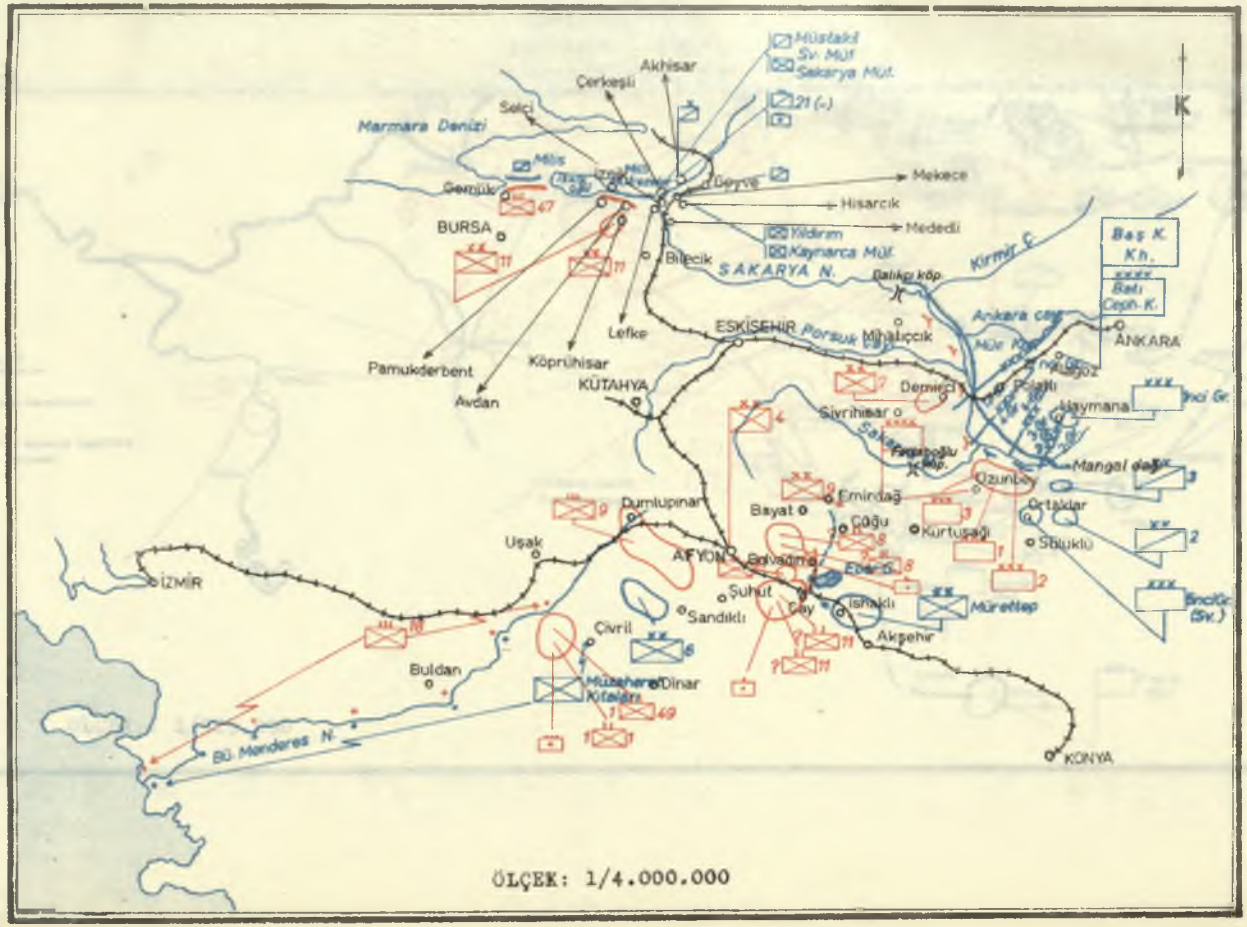
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Türk ve Yunan Kuvvetlerinin 22 Ağustos 1921'deki Genel Durumları

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Krokı:1)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

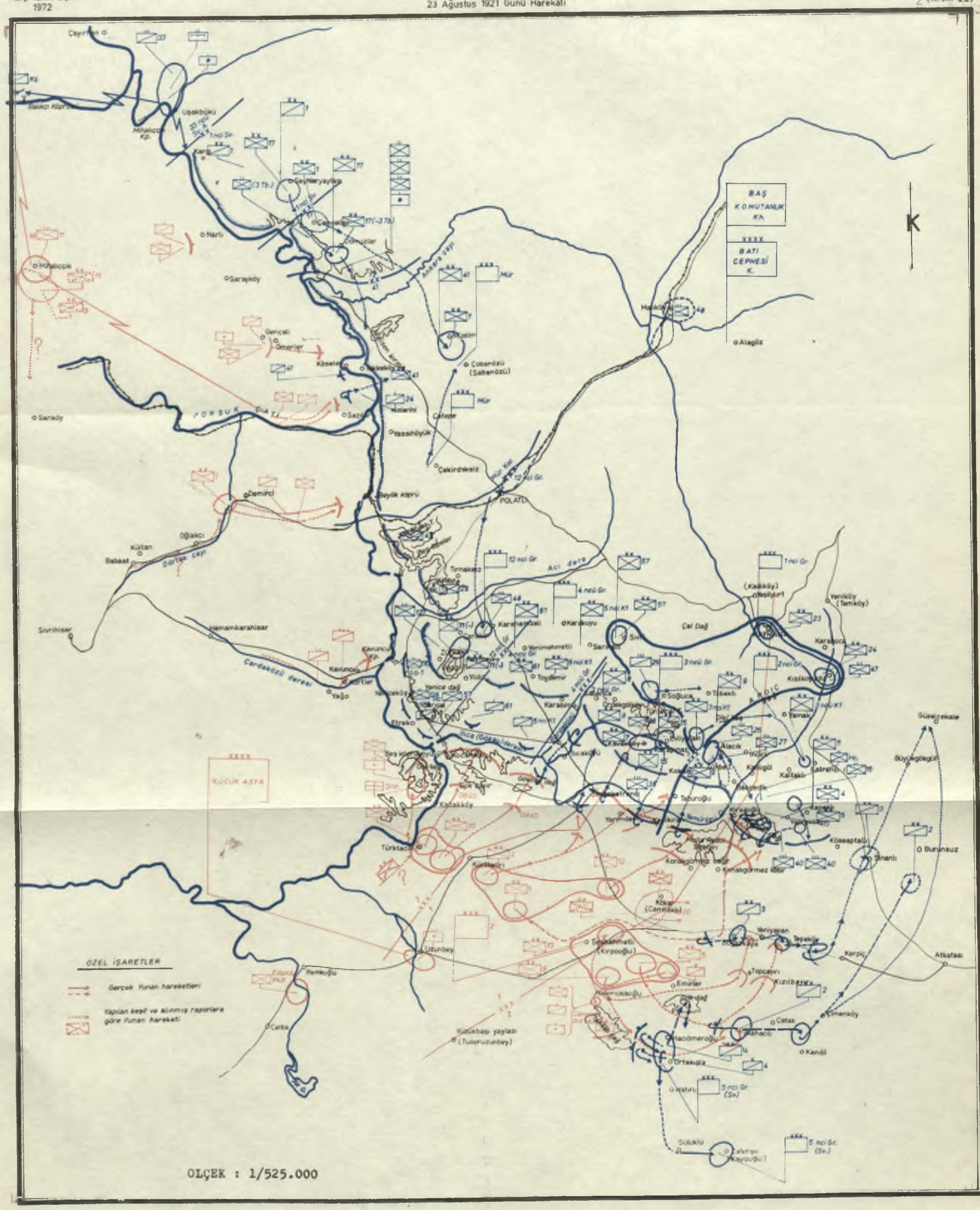
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

23 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki-2a)

met ve kuvvetlerinin belirtilmesi lâzımdır. Gözetleme yerlerinde bulunmalı ve görülenler derhal Orduya bildirilmelidir" emriyle bütün birlikler uyarıldı.

Ordu ihtiyatını teşkil eden 57 nci Tümen ve Karargâhı Sivri'de, 29 ncu Süvari Alayı Soğluca'da, 3 ncü Kafkas Tümeni Karapınar'da, 1 nci Grup Karargâhı ve 23 ncü Tümen Haymana'da, 24 ncü Tümen ve 47 nci Piyade Alayı (Osman Ağa Alayı) Kızılkoyunlu'da idi.

Başkomutanlık ve Batı Cephesi Komutanlığı karargâhları Alagöz'de bulunuyorlardı.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler:

Mürettep Kolordu:

Kolordu bölgesinde önemli bir hareket yoktu. Yapılan keşif sonucu Cephe Komutanlığına verilen raporla şunlar bildirilmekte idi:

Mihalıççık'ta 3 ncü ve 11 nci Yunan Tümenleri bulunmaktadır. 3 ncü Tümen Sarıköy istikametinde güneye kaydırılmaktadır.

Narh köyü batı ve güney sırtları süvari bölüğü ile takviyeli bir piyade taburu tarafından tutulmakta ve tahkim edilmektedir.

Ömerler'i işgal eden bir batarya ve bir suvari bölüğü ile takviyeli piyade taburundan bir kısım kuvvetin Köseler kuzeyi istikametinde ilerlediği ve Köseler kuzeybatı sırtlarını daha doğuya geçmediği görülmüştür.

Porsuk boyunca bir süvari ve bir piyade bölüğü müfrezesi Kolartepe istikametinde ilerlemekte ve 24 ncü Tümen Süvari Bölüğü bu düşman karşısında asıl mevzie çekilmektedir.

Kültan - Demirci köyü yolunda, kuvveti tespit edilemeyen bir yürüyüş kolu Demirci'ye yaklaşmaktadır. Demirci'de, ağır topçu taburu ile takviyeli 7 nci Yunan Piyade Tümeni toplanmaktadır.

Bir süvari ve bir piyade bölüğü müfrezesi, Demirci'den Beylikköprü istikametinde ilerleyerek, köprü batısındaki Sakarya nehrine hâkim sırtları tutmuştur.

Sakarya'nın belli başlı geçitlerinin batı kesiminde tutulan hâkim arazi parçalarının gerisindeki düşman hareketleri karşısında Beylikköprü bölgesi önem kazanmaktaydı. Cephe Komutanlığı, lüzumunda gereken müdahalenin yapılmasına bir hazırlık olmak üzere, Domuzlar kesiminde toplu olarak bulunan 17 nci Piyade Tümeninden bir batarya ile takviyeli üç piyade taburunu Atdüşenkırma'ya kaydırdı. Tümene, harekete hazırlıklı bulunması emredildi.

12 nci Grup:

Grup cephesinde yapılan keşif ve gözetlemelerde, bir Yunan süvari alayının, saat 1500'te, büyük kısmı kolbaşı ile Yağrı'yı doğuya geçmediği, ancak, bir takım kadar kuvveti ile Kavuncu köprüsü kuzeybatı sırtlarına ilerlediği görüldü. Malıköy'de bulunan 48 nci Piyade Alayı, Karahamzalı'da Grup emrine girmek üzere Polatlı'dan buraya getirildi.

4 ncü Grup :

3 ncü Yunan Kolordusunun 3 ncü ve 10 ncu Tümenleri, Sakarya doğusunda Gökbayır ve Göklice dağı istikametlerinde ilerlediler. Öğleden sonra Kocahacılı - Göklice dağı hattını işgal ettiler Böylece 3 ncü Yunan Kolordusu, Sakarya batısındaki geçitlere hâkim sırtları zayıf ve Ilıca deresi güney sırtlarını kuvvetli birliklerle tuttu.

3 ncü ve 2 nci Gruplar :

Bu gruplar bölgesi, 1 nci Yunan Kolordusu büyük kısmının ve 2 nci Yunan Kolordusunun taarruz şeritlerine dahil bulunuyordu.

Kürttaciri güneydoğusundan İnlerkatranı - Keçikıran hattına doğru ilerleyen 2 nci Yunan Tümeni, Yarımdam kesiminde mevzilendirdiği topçusunun desteğinde taarruzla, 8 nci ve 15 nci Tümen emniyet birlikleriyle çetin bir muharebe yaptı. Saat 1530'da Temürözü deresi güney sırtlarını ele geçirdi. Keçikıran sırtlarını tutan 38 nci Piyade Alayı, 15 nci Tümen ihtiyatı olarak Evliyafakı'ya çekildi. 2 nci Yunan Tümeninden bir tabur saat 2000 sıralarında Taburoğlu köyünü işgal etti.

12 nci Yunan Tümeni, Kokar batısı civarından Mollaresul tepelerine ilerledi. Buradaki 9 ncu Türk Piyade Tümeninin emniyet birliğini kısa bir muharebeden sonra geri attı ve bu tepeleri ele geçirdi.

1 nci Yunan Tümeni, Şeyhahmetli (Hırbooğlu) - Boğazkaya istikametinde ilerledi. Bu civardaki 3 ncü Türk Süvari Tümenini geri atarak kuzeye yöneldi. Konakgörmezkebir kesiminde mevzilendirdiği topçusunun desteğinde Mangal dağı istikametinde yaklaştı.

1 nci Kolorduya göre daha geride kalan 2 nci Yunan Kolordusunun bu gün için aldığı emir, yarın (24 ağustos 1921) İncirli doğusundan kuşatmaya geçmek için sol kanadı ile Yeniyapan 4 km. güneyinde olacak gibi güneydoğuya kaymaktı. Bu kolordunun :

13 ncü Tümeni, Hacımusaoğlu (Hacımusa) üzerinden Emirler - Topçayırı;

5 nci Tümeni, Alahacılı üzerinden Tepeköy;

9 ncu Tümeni, Hacıömeroğlu güneyinden Alahacılı istikametlerinde ilerlediler. Süvari Tugayı en batıda Tahtalı dağı istikametinde ilerledi.

2 nci Yunan Kolordu birlikleri Yeniyapan - Tepeköy hattına vardı. Kolordu Karargâhı Şeyhahmetli'de idi.

Yunanlıların tahmin edildiği gibi sol kanat ve açığına doğru büyük kuvvetlerle hareketleri tamamıyle anlaşılmış olduğundan, ilk anda, Türk Ordusu ihtiyat kuvvetlerinden olup Soğluca'da bulunan 29 ncu Süvari Alayı 2 nci Grup emrine hareket ettirildi.

Batı Cephesi kuvvetleri sol kanadının kuşatılma tehlikesine karşı 2 nci Grup Komutanı, elinde fazla ihtiyatı bulunmadığından cephesini uzatamayacağını ve saat 1000'da Dikilitaş'a varmış bulunan 3 ncü Kafkas Piyade Tümeni ile Haymana - Kızılkoyunlu bölgesinde bulunan 1 nci Grubun sol kanada yaklaştırılması lüzumunu Cephe Komutanlığına teklif etti. Bu teklif kabul edilerek 3 ncü Kafkas Piyade Tümeni, 2 nci Grup emrinde görevlendirilmek üzere Yamak üzerinden Katrancı'ya hareket ettirildi. Tümen, saat 1830'da Yamak'a ve 2030'da Katrancı'ya vardı.

2 nci Grup ve 3 ncü Kafkas Tümenine verilen emir, Tümenin ordu ihtiyatı olduğu ve zaruret halinde, mümkün olursa daha önceden izin alınarak kullanılabileceği idi.

Saat 1600'ya doğru İnlerkatrancı - Mollaresul tepeleri - Tepeköy genel hattında beş Yunan tümeni bulunmakta; 1 nci Yunan Tümeni, Mangal dağı güneybatı sırtlarından Mangal dağını savunmakta olan 5 nci Tümen cephesine taarruza başlamış idi.

Mangal Dağı Muharebesi (Kroki : 2a - 2c) :

Mangal dağı, Temürözü deresi güneydoğusunda, asıl muharebe hattına göre ileriye çıkıntı yapan tek başına bir mevzi durumunda idi. Bütün özelliği, güney ve güneybatıya karşı görüş ve ateş hâkimiyetinin fazlalığı idi. Bu durumundan faydalanmak için Başkomutanlıkça buraya büyük bir önem verilmiş ve asıl mevzi içine alınmıştı. Dağın teşkil ettiği mevziin genişliği beş altı kilometre kadardı. Doğal yapısı bakımından sarp ve taşlıktı. Kuzey ve batı yamaçları daha da engebeli ve mevziin geriden takviyesi çok güçtü.

Temürözü deresi boyunca ilerleyecek bir düşman kuvveti, Türtepe ile Mangal dağı arasına kolaylıkla girebilir, fakat, Türtepe ile Mangal dağının hâkimiyeti altında böyle bir hareket derinliklere doğru kolaylıkla inkişaf edemezdi. Bununla beraber, bölgede kanadı kuşatmak bakımından harekâtını geliştiren Yunanlıların, Türbetepe ve Mangal dağı bölge-

sini hesaba katmaları zorunluluğu vardı. Bölgede hâkim bir durumda olan bu iki arazi parçasını ele geçirmeden daha etkili bir kuşatma hareketinin yapılmasına imkân yoktu.

Mevzide, arazinin kayalık ve sarp oluşundan, iki üç günlük zaman olmasına rağmen, birçok yerlerde boy çukuru bile kazılamamış; ancak dağın güneye bakan yamaçlarında grup grup siperler kazılabilmiş, kuzeye bakan yamaçlarında ise ihtiyatlar için çok basit ve az sayıda sığınak ve siperler yapılabilmişti. Dağın tepe gölgesinde ise hiç bir tahkimat yapılmamıştı.

21 ağustostan beri Mangal dağının savunması ile görevlendirilen 5 nci Piyade Tümeni ve 2 nci Grupça, düşman ilerlemesi karşısında şu tedbirler alındı :

9 ncu Piyade Tümeni Hücum Taburu ve bir alay tarafından tutulan Türtepe - Bahçecik güneydoğusu hattının beliren tehlike karşısında kuvvetle savunulması için, ihtiyatta bulunan 27 nci Piyade Alayı, Hücum Taburunun bölgesine sürüldü. Hücum Taburu ihtiyata alındı.

İhtiyatta bulunan 25 nci Alay, Bahçecik üzerinden Mangal dağı kuzey bölgesine hareket ettirildi.

5 nci Tümen birlikleri, üç alayla birinci hatta olmak üzere savunma için tertiplendi. Tümenin topçuları (dört toplu Şnayder, iki toplu kudretli dağ bataryaları) Mangal dağı kuzey yamaçlarında mevzilendirildi.

4 ncü Tümen, Mangal dağı doğusu - Köseaptallı hemen kuzey hattına alındı. İhtiyat olan 40 ncı Alay, Tümen sağ kanat gerisinde tutuldu.

1 nci Yunan Tümeni Türk 5 nci Tümen sol kanat ve merkez cephesine taarruza başladığı zaman, 3 ncü Grup bölgesindeki 15 nci ve 9 ncu Tümenlerin ileri mevzilerinin kısa zamanda atılarak buraların ele geçirilmesi düşmana büyük bir cesaret verdi. Mangal dağının da bir ileri mevzi olduğu kanısı ile kısa bir karşı koymadan sonra boşaltılacağı ümidi kuvvetlendi.

Öğle saatlerinden beri şiddetli yağan yağmur daha da şiddetini artırmakta, fırtına ve boralarla gök gürültüleri ve yıldırımlar bölgeyi korkunç bir hale sokmaktaydı. 1 nci Yunan Tümeni, Türk siperlerine karşı esen rüzgâr ve yağan yağmurların Türklere verdiği zorluklar nedeniyle, kolaylıkla 5 nci Tümenin mevziine 1 km. kadar yaklaştı. Etkili savunma ateşleri karşısında durdu. Saat 1700'yi geçiyordu. Göz gözü görmeyecek derecede bulutlarla kararıp loşlaşan ve kalın bir sis tabakası ile de örtülen Mangal dağı ve çevreleri, fırtınanın uğultuları ile yıldırımların zaman zaman aydınlattığı müthiş gürültülerle çalkalanan bir bölge haline geldi.

5 nci Tümen birlikleri, karşıdan gelen yağmurun ve şiddetli esmekte devam eden fırtına etkileriyle görüş ve atış imkânlarını tamamıyle kaybettiler. Dalga dalga yamaçları ve tepeyi sıyırarak kuzeydoğuya kayan sis ve bulutlar gerisinde 1 nci Yunan Tümeni, Mangal dağı mevziinin batı kanadı ile beraber doğu kanadına da taarruza başladı. Hava şartlarından da faydalanan bu Yunan tümeni, ısrarlı taarruzlarına saat 2130'a kadar devam etti.

5 nci Tümen doğu kanadını savunan 15 nci Alayın, Hücum Taburu ile birlikte, Tümen sağ kanadını zorlayan düşmana karşı taarruzu için emir alınması üzerine, henüz düşman etkisi altında bulunmayan 4 ncü Tümenin 40 ncı Alayı buraya sürüldü. 15 nci Alayın karşı hücumu bir sonuç vermedi ise de, 1 nci Yunan Tümeni birlikleri tepeye varmadan durduruldu. Bu sırada beklenmedik bir olay 5 nci Tümen savunmasını temelinden sarstı. Tümen merkez kesimindeki 24 ncü Alay, sağ kanadındaki göğüs göğüse kanlı muharebelerin etkisiyle birinci hat siperlerini terk edip kendiliğinden tepeye çekildi. 14 ncü Alay da 24 ncü Alayla irtibatta olarak sol kanadını geriye çekti. Uygunsuz ve sonucu çok acı olabilecek bu duruma rağmen, Mangal dağı tepe bölgesi 5 nci Tümen birlikleri elinde kalmak üzere karşılıklı ateş muharebesi saat 2300'e kadar sürdü. 1 nci Yunan Tümeni, Mangal dağı batı sırtları - 24 ncü Alay mevzii 2 km.kadar güneyi hattında kaldı.

5 nci Tümen Komutanı, gece yarısına doğru 2 nci Grup Karargâhına geldi ve "Tümenin bütün kuvvetiyle muharebeye girdiğini; fırtına ve yağmurla karışık ve karanlıkta boğaz boğaza muharebede kıtaların birbirine karıştığını; bütün ihtiyatlarını da kullanarak Mangal dağı tepesinde tutunmaya çalıştığını; emrine gönderilen 25 nci Alayla bu gece yapılacak karşı taarruzla da bir sonuç alınamayacağını; yarın için daha bir alay takviye kuvveti verilmezse, Tümenin Mangal dağı tepe hattında da tutunamayacağını; birliklerin önemli zayiata uğradığını, birçok subayların yaralandığını, emir ve komuta düzeninin bozulduğunu" Grup Komutanına bildirdi.

2 nci Grup Komutanı, 5 nci Tümeni bir alayla daha takviye imkânını bulamadığından, yarın (24 ağustos) düşmanın daha büyük kuvvetlerle Mangal dağını kuşatarak yapacağı taarruzlar karşısında daha da ağır durumlarla karşılaşabileceğini, hatta mevzideki toplarını da düşmana kaptırabileceğini düşündü. Bütün sorumluluğu üzerine alarak Mangal dağı mevziinin terk edilmesine karar verdi ve bir raporla durumu Batı Cephesi Komutanlığına bildirdi.

Mangal dağının sonraki muharebelerin cereyanı üzerinde oynayabileceği önemli etkileri göz önünde tutan Cephe Komutanı, 2 nci Grup Komutanlığına şu ihtarı yaptı [1] :

"Batı Cephesi
Gayet aceledir
1 nci Şube
2014
Şifre

2 nci Grup K.

Vazifei namusu ifa etmeyen kıtaata cürümlerini bağışlamak haddimiz değildir. Mangal dağının terkine sebep olan hadise nedir? Bundan mesul olan hangi kumandan veya kumandanlardır? Makine başında ve her nevi muhaberata tercihan cevap beklerim.

24 ağustos 337 (1921)
Saat 1145 evvel
Garp Cephesi K.
İsmet"

2 nci Grup Komutanı, durumu açıklamak suretiyle sorumlu kimse bulunmadığını bildirdi. Buna rağmen Cephe Komutanı, tutum ve davranışta gevşekliği önlemek ve sonraki harekâtta daha titiz bulunmayı sağlamak amacıyle, Mangal dağının savunmasında yeteri kadar titzlik ve sebat göstermediği gerekçesiyle 5 nci Tümen Komutanını geçici olarak görevden ayırdı.

Bu olaya büyük bir önem veren Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, aşağıdaki emri ile bütün birlikleri uyardı [2] :

"Başkumandanlık 24/8/37 (1921)
Tel 2021
Adet 529

1., 2., 3., 4., 5. Grup Kumandanlarına

Mürettep Kolorduya

5 nci Tümenin Mangal dağında bulunan mevziini muhafaza etmediği istihbar olundu. Bu hadiseyi acemilik telakki etmekle beraber, müseb-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No: 6/1976, Dolap No: 20. Göz No: 4, Klasör No: 1214, Dosya No: 5, Fihrist No: 10/3.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No: 6/1976,Dlp.20,G.4,Kls.1214,Dos.5,F.10/2.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nei Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Mangal Dağı Muharebeleri

(23 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 2 b)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

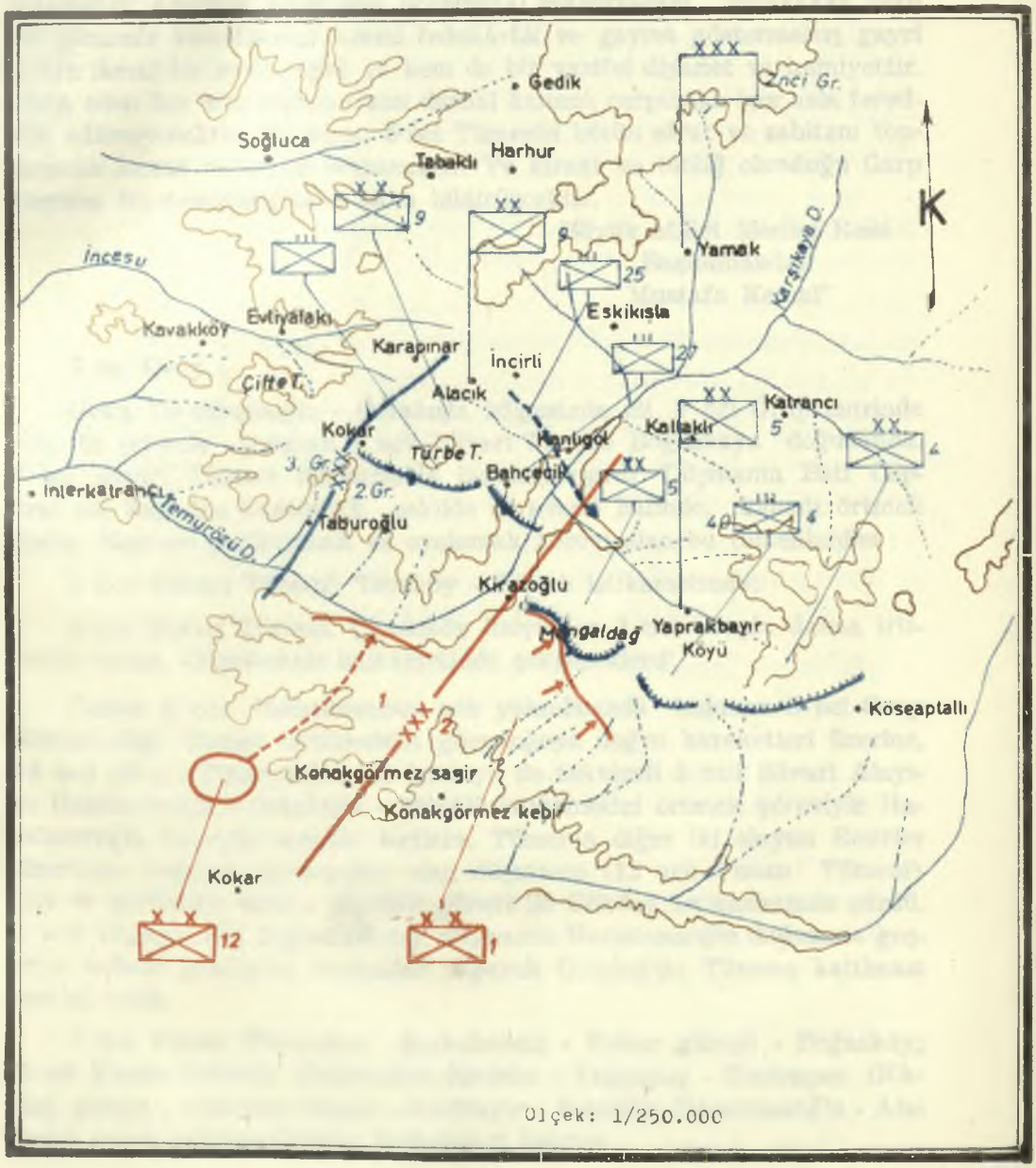
5 nci Kısım-2 nci Kitap

Mangal Dağı Muharebeleri

(23 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 2 c)

bipleri hakkında derhal tahkikat icrasını emrettim. 5 nci Tümenin bilcümle kumandan, zabitan ve efradından, verilecek ilk emirle yıldırım gibi düşman üzerine atılmak ve onu mahvetmek suretiyle ihrazı şan ve şeref eylemelerini talep ederim.

Ordumuz, her yerde taarruz ve tedafüî olarak düşmana faik ve hâkim olduğunu ispat etmektedir. Hazırlığımız mükemmel ve tamamdır. Düşmanın Anadolu içerisinde behemehal mahvolacağı muhakkak olan bu günlerde kıtaatımızın azamî fedakârlık ve gayret göstermeleri gayri kabili ihmal bir mecburiyet ve hem de bir vazifei diyanet ve hamiyettir. Hata eden her kim olursa olsun derhal kanuna çarpılmak için asla tereddüt edilmeyecektir. Bu emir, 5 nci Tümenin bütün efrat ve zabitanı toplanarak kıraat ve tebliğ olunacaktır. Ve kıraat ve tebliğ olunduğu Garp Cephesi Kumandanlığından bana bildirilecektir.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Mustafa Kemal"

5 nci Grup :

Grup, Hacıömeroğlu - Ortakışla bölgesinde idi. 2 nci Grup emrinde olup bu çevrede bulunan 3 ncü Süvari Tümeni Boğazkaya doğusunda, 2 nci Süvari Tümeni Alahacılı'da bulunuyorlardı. Düşmanın Batı Cephesi sol kanadını kuşatacak şekilde ilerlemesi halinde, kanadı örtmek üzere, düşmanı geciktirmek ve oyalamak görevi alan bu tümenlerden :

3 ncü Süvari Tümeni, Tepeköy - Sinanlı istikametinde;

2 nci Süvari Tümeni, Çimenköy üzerinden 2 nci Grupla daima irtibatta olarak, Güzelcekale istikametinde çekileceklerdi.

Yunan 2 nci Kolordusunun pek yakınlarında bulunan 5 nci Grup Komutanlığı, Yunan birliklerinin güeydoğuya doğru hareketleri üzerine, 14 ncü Süvari Tümeninden bir batarya ile takviyeli 3 ncü Süvari Alayını Hacıömeroğlu - Ortakışla - Sülüklü istikametini örtmek göreviyle Hacıömeroğlu kuzeybatısındaki sırtlara, Tümenin diğer iki alayını Emirler üzerinden doğuya ilerlemekte olan düşmanın (13 ncü Yunan Tümeni) yan ve gerilerine baskın yapmak görevi ile Gökdağ istikametinde sürdü. 4 ncü Tugaya, Çal dağında kalıp, düşmanın Hacımusaoğlu doğusuna geçmesi halinde gerilerine baskınlar yaparak Gökdağ'da Tümene katılması emrini verdi.

1 nci Yunan Tümeninin Şeyhahmetli - Kokar güneyi - Boğazköy; 2 nci Yunan Kolordu birliklerinin Emirler - Topçayırı - Yeniyapan, Gökdağ güneyi - Alahacılı kuzeyi - Kızılbayır - Tepeköy, Hacımusaoğlu - Alahacılı genel istikametlerinde ilerlemeleri üzerine :

3 ncü Süvari Tümeni, Yeniyapan, Tepeköy ve Kerpiç doğusunda hemen hiç bir mukavemet göstermeden Sinanlı'ya;

2 nci Süvari Tümeni, Çatak - Çimenköy üzerinden Burunsuz güneyine;

5 nci Grup da, kısa bir mukavemetten sonra toplanarak Sülüklü üzerinden Kayışoğlu (Zaferiye)'ya çekildi.

Yunan Süvari Tugayı, 5 nci Türk Grubunun muhtemel bir hareketine karşı, Hacıömeroğlu batısındaki Tahtalı dağında savunma tertibi alarak kaldı. 2 nci Yunan Kolordusunun Kerpiç'i işgal etmek görevi ile hareket eden Çangaridis Müfrezesi (bir piyade taburu, bir süvari bölüğü, bir batarya) Hacımusaoğlu'nda kaldı.

Saat 2200'ye kadar 2 nci Yunan Kolordusu, ileri emniyet ve keşif birlikleriyle Yeniyapan - Tepeköy hattına, diğer birlikleriyle Topçayırı, Kızılbayır ve Alahacılı kesimlerine vardı.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde (Kroki : 1) :

Kocaeli kesiminde önemli bir hareket yoktu. Düşman kuvvetleri, büyük kısmı ile Köprühisar'da olmak üzere, Avdan - Pamukderbent (Pamucakderbent) hattında idi.

Süvari Tugayı Karargâhı ve 21 nci Süvari Alayı büyük kısmı ile Topçu Takımı Akhisar'da, millî kıtalar Dereköy - Karadin - Bereket - Çerkeşli - Selçi - Oğlanlıkaya hattında bulunuyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki : 1) :

22 ağustos günü Aziziye (Emirdağ) ve çevresinde 9 ncu Yunan Tümeni ile muharebe ederek Aziziye güneydoğusunda Çuğu dolaylarına çekilen Tümen, Bolvadin'in düşman tarafından işgal edildiği haberi üzerine, Batı Cephesi kuvvetleri ile irtibat yapmak için İshaklı'ya gitti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 1) :

Tümen, durumunu muhafaza ediyordu.

d. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanlığı, Türk kuvvetlerini süratle kuzeye atmak için, büyük kuvvetlerini Ilıca deresi - Temürözü deresi güneyindeki bölgeye almıştı. Porsuk kuzeyindeki Mihalıççık civarında 11 nci Tümenin

takviyeli 16 ncı Piyade Alayı bırakılmış ve bu alay da Orta Sakarya geçitlerini Balıkçı köprüsünden Porsuk çayına kadar kontrol altına almıştı.

Kuvvetinin çoğu ile Demirci köyünde bulunan 7 nci Tümen, keşif ve gösteriş hareketleriyle Sakarya doğusundaki Türk kuvvetlerini yerlerinde bağlamaya çalışıyordu.

Yunan Ordusu 3 ncü Kolordu birlikleri, sol kanat emniyet birlikleriyle Göktepe'de olmak üzere, Ilıca deresi güneyindeki hâkim sırtlar hattına; 1 nci Kolordu birlikleri, Temürözü deresi güneyinde İnlerkatrancı doğusu - Keçikıran - Mollaresul tepeleri - Mangal dağı hattına; 2 nci Kolordu birlikleri, Yeniyapan - Tepeköy - Alahacılı genel hattına vardılar.

Edipidu Müfrezesi Renkoğlu (Erenköylü) güneyinde, Ağır Topçu Alayı ile Yunan Ordu Karargâhı Uzunbey'de bulunuyordu.

Türklerin Yunanlıları sağ kanadından kuşatmak maksadıyle tahkimli mevzilerden kuvvet çektikleri ve bunları sağ kanat karşısında yığdıkları kanaati ile Yunan Ordu Komutanı, gece geç vakitte 24 ağustos günü için verdiği taarruz emrini iptal ve 2 nci Kolordunun savunmaya geçmesini emretti.

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığına saat 1400'te verdiği raporda durumu şöyle bildirmekte idi :

"1. Porsuk kuzeyinde bu gün (23 ağustos) sabah düşmanın önemli bir hareketi yoktur. 3 ncü ve 11 nci Yunan Tümenlerinin bu bölgede olduğu tahmin edilmektedir.

2. Sakarya batısında bazı keşif kolları faaliyeti görülmüştür.

3. Düşmanın takriben iki tümeni bu gün öğleden evvel açılmış olduğu halde Beşköprü - Ilıca köyü hattına doğru ilerlemektedir. Kolbaşları saat 1140'ta Ilıca 8 km. güneyinde idi. Saat 0830'da Hırbooğlu'ndaki düşmanın iki tümen tahmin edilen kuvveti Kokar güneyinden doğuya doğru ilerlemeye başlamıştır.

Tayyaremiz bu sabah saat 0830'da üçbuçuk tümen tahmin ettiği düşman kuvvetini Cambaklı civarında görmüş ve dün Çeltik civarında görülen birbuçuk tümen bu gün görülememiştir.

4. Afyon kesiminden yeni bilgi alınmamıştır. Sandıklı kesiminde durgunluk vardır".

24 ağustosta, muhtemel düşman kuşatma hareketine karşı, 2 nci Grup ve dolayısıyle Cephe sol kanadının korunması için ordu ihtiyatı olarak tutulan kuvvetlerden 1 nci Gruptan 24 ncü Tümen ve 47 nci Bağımsız (Osman Ağa) Alaya, saat 2130'da Büyükgökgöz (Yenice, Sındıran)'e hareketleri emredildi. 3 ncü Kafkas Tümeni, Katrancı'ya 2 nci Grup emrine alındı.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, esir ifadeleri ve keşif sonuçlarına göre, düşmanın hemen bütün kuvvetinin Çanakçı - Mangal dağı hattında Türk Ordusu büyük kısmma karşı kullanılması ihtimalinin çok arttığım; Batı Cephesinin çok kuvvet toplamaya çalıştığı bu bölgede aynı zamanda büyük bir topçu kuvvetinin de bulundurulması ile kesin sonucun emniyet ve süratle sağlanacağını Cephe Komutanına bildirdi. Böylece, Mürettep Kolordu topçuları hariç, kesin sonuç bölgesinde 142 top (54 sahra, 32 kudretli, çeşitli 27 dağ, 15 sahra ve obüs, dokuz 150 mm. lik obüs, 105 mm. lik bir uzun top, 4 uçaksavar) toplandı.

Günün sonunda, Türk Ordusu asil muharebe hattında Mangal dağı büyük kısmının elden çıkmasından başka değişiklik olmadı.

2. 24 Ağustos 1921 Harekât ve Olayları (Kroki : 3 a) :

a. Yunan Ordusu :

Tertibatında genel olarak bir değişiklik yoktu. Yunan Ordu Komutanlığı saat 1245'te özetle aşağıdaki emri verdi :

"Türkler, kuvvetlerini Katrancı ve çevresindeki tahkim edilmiş mevzilerden çekip doğuya aktarmaktadır. Güzelcekale'de toplanmış olan kuvvetlerden bazı birlikler Gözler'e [*] harekete başlamıştır. Tahkim edilmiş cephe zayıf kuvvetler tarafından tutulmaktadır.

2 nci Kolordu, yerinde kalıp tahkimatı takviyeye devam edecektir.

1 nci Kolordu, sol kanadı ile Taburoğlu batısına taarruz edecektir. Cephenin yarılması halinde, Eskiçalış istikametinde ilerleyecektir.

3 ncü Kolordu, bütün kuvveti ile cepheye taarruz edecek, sıklet merkezi sağ kanadında olarak Kızılcakışla istikametinde ilerleyecektir".

b. Türk Ordusu :

Saat 0500'e kadar alınan raporlara göre tespit edilen ve Genelkurmay Başkanlığı ile grup komutanlıklarına bildirilen düşman durumu şöyle idi [1] :

---

[*] Işıklı boğazı - Kutluhan kesimi.

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.28,F.2/11.

"1. Türktaciri'nden bir tümen, Sakarya boyunca Yıldız genel istikametinde hareketle akşam Ilıca deresi güney sırtlarında durdu.

2. Kürttaciri'nden Ilıca istikametinde gelen bir tümen, Ilıca köyünün batısında ve Ilıca deresinin güneyinde dinlenmeye geçti.

3. Kürttaciri güneyinden İnlerkatrancı güneydoğusuna ilerleyen bir tümen, bu mevki ile Kirazoğlu arasında bulunan ileri karakollarımız hattını işgal ile durdu. Geç vakit bir kuvvetini cephemiz ilerisindeki Taburoğlu'na sürdü.

4. Cambaklı ordugâhından kuzeye doğru hareket eden iki tümenden biri Mangal dağına ilerledi ve öncüsü, guruba doğru Mangal dağındaki kıtalarımıza taarruza başladı. Diğer düşman tümeni, daha doğudan hareket ederek Savatlı (Saatlı)'ya yaklaştı.

5. Hacımusaoğlu'nda bulunan bir düşman tümeni evvelâ doğuya, sonra Savatlı istikametine döndü.

6. Hacıömeroğlu güneyinde bulunan süvari grubumuza karşı düşman kuvvetli bir müfrezeyi yancı olarak bırakmıştır.

7. Düşman ordusunun Porsuk vadisi ile kuzeyinde iki tümeni vardır.

8. Asıl ordu cephesinde yukarda özetle bildirilen kuvvetlerden başka en az bir tümenin daha faaliyet alanında görülmesi muhtemeldir".

Cephe Komutanlığı, saat 1530'da 26 No. lu aşağıdaki emri verdi :

"1. 24 ağustosta mangal dağı ve doğusunda kuşatmaya teşebbüs ederek düşmanın genel taarruza geçmesi beklenmelidir. 12 nci ve 4 ncü Gruplar karşısında düşmanın gösteriş taarruzu yapması muhtemeldir.

2. Ordu evvelce tayin edilmiş olan hattı savunacaktır.

3. Gruplar hiç bir emir almaksızın kendiliklerinden birbirlerine yardıma mecburdurlar.

4. 12 nci ve 4 ncü Gruplar, lüzumunda diğer kesimlerde etkili olmağa hazır bulunmak üzere ellerinde önemli ihtiyat kuvvetleri bulunduracaklardır.

5. Kesin taarruza uğramayan 2 nci ve 3 ncü Gruplar, süratle karşı taarruzlarla duruma hâkim olmaya özellikle önem vereceklerdir.

6. Mangal dağının behemehal muhafazası lâzımdır.

7. 1 nci Grup, Mangal dağının doğusundan yapılacak kuşatmaya karşı 2 nci Grubun yan ve gerilerini muhafaza için kendiliğinden harekete geçecektir.

8. 23 ncü Tümen, saat 1000'da Haymana'dan hareketle Yamak köyüne varacak, muharebe meydanına kendiliğinden keşif kolları sürecek, 2 nci ve 1 nci Gruplarla derhal irtibat yapacaktır. Tümen, Yamak'ta ordu ihtiyatıdır. Kesin zorunluk halinde 2 nci Grubun vereceği emre göre hareket edecek ve mümkün olursa süratle Orduya haber verecektir.

9. 57 nci Tümen de saat 1000'da Soğluca'ya hareketle Yamak köyüne varacak ve ordu ihtiyatı olarak burada kalacaktır. Bu tümen, 2 nci ve 1 nci Gruplarla irtibatı muhafaza edecektir. Ordu ile irtibat müşkül olduğu zaman 2 nci Grup Komutanının emri yapılacaktır.

10. 23 ncü ve 57 nci Tümenler saat 1400'e kadar Yamak köyüne varmalıdırlar.

11. 1 nci Tümen Polatlı'da toplanacaktır".

Saat 0800 - 1000 arasında yapılan tayyare keşfinde : Beylikköprü doğusundaki tepeler gerisinde yanaşık düzende gruplar halinde bir tümen, Beşköprü doğusunda kuzeye doğru açılmış olarak harekette bir tümen, Etrek köyünden ilerleyen ve Yıldız'daki tahkimat bölgesine bir kilometre yaklaşan bir süvari tugayı, İnlerkatrancı civarmda Ilıca deresi kuzeyinde toplanmış halde bir tümen, İnlerkatrancı batısında otomobil parkı, İnlerkatrancı'dan doğuya doğru Ilıca deresi güneyinde müteferrik gruplar halinde en çok bir tümenin dinlenmekte ve bazı zayıf kıtaların Ilıca kuzeyinde bulunduğu görülmüştü.

Başkomutan, sabahleyin sol kanattaki önemli durum hakkında Genelkurmay Başkanına şu direktifi verdi :

"1. Mangal dağının batısında 3 ncü Grup üç tümenli (8 nci, 15 nci ve 7 nci Tümenler) olacak; Mangal dağında 2 nci Grup dört tümenli (9 - ncu, 5 nci, 3 ncü Kafkas ve 4 ncü Tümenler) bulunacak; 2 nci Grubun solunda 1 nci Grup (24 ncü Tümen ve 47 nci Bağımsız Alay) bulunacaktır.

2. Haymana'dan ordu ihtiyatı olarak Yamak'a hareket edecek olan 23 ncü Tümen ve Soğluca'ya hareket edecek olan 57 nci Tümenin, düşmanın gelişecek hareketine göre bir elden sevk ve idaresinin önemi çok büyüktür. Sizin, bu çok önemli anda, düşman durumu tamamen anlaşılıp kıtalarımızın tertibatı güvenilir bir durum alıncaya kadar adı geçen bu gruplarla ihtiyat tümenlerinin sevk ve idaresini üzerinize almanızı rica ederim".

Mangal dağı muharebesi sırasında 2 nci Grup bölgesinde bulunmuş olan Genelkurmay Başkanı, Başkomutana saat 0830'da Haymana'dan aşağıdaki cevabı verdi :

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

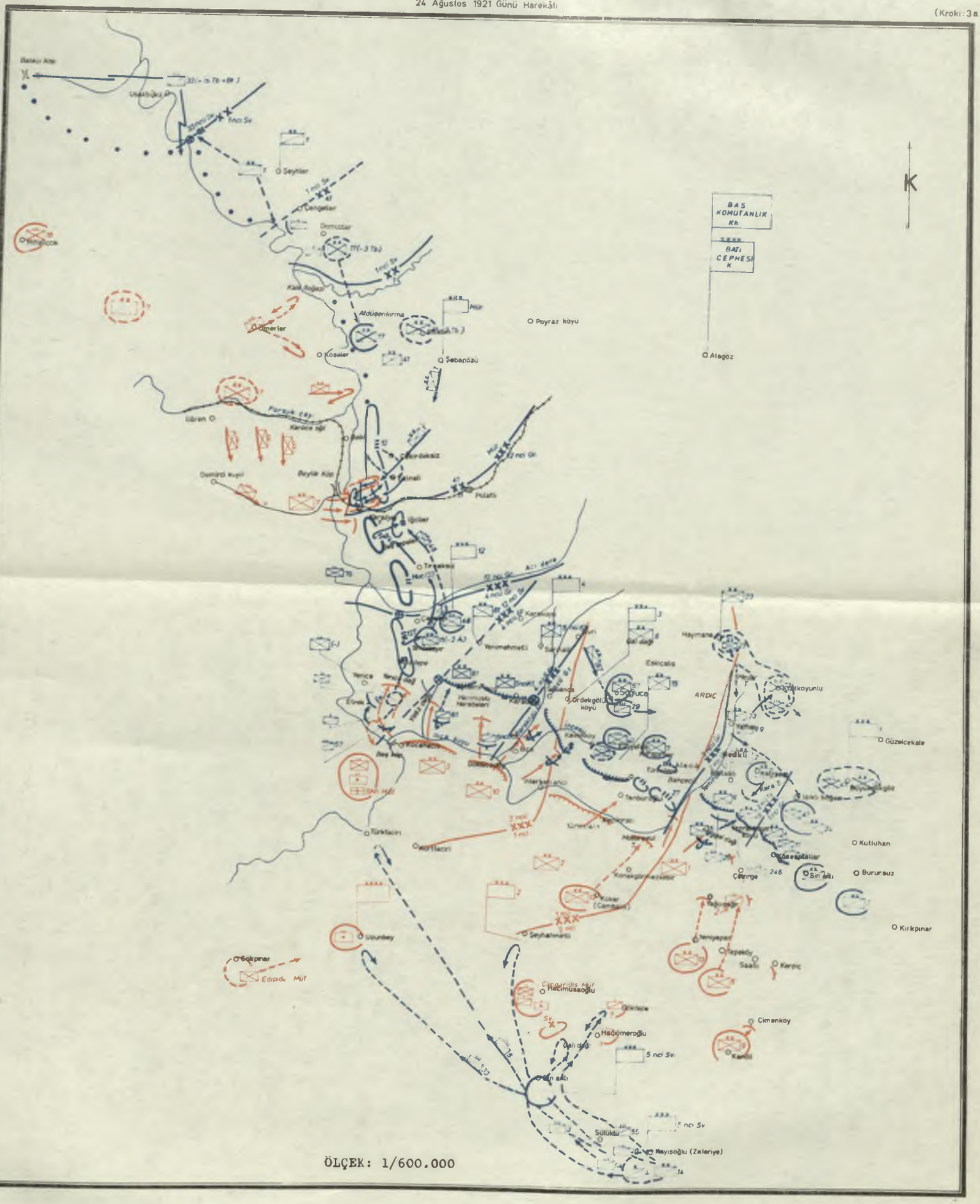
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

24 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki: 3a)

"1. Devamlı olarak yollarda ve durumun önem kazandığı bölgelerde bulunmak suretiyle grupların irtibat ve harekât beraberliğini sağlamaya çalışmaktayım. Son emirlerinize göre özellikle kesin sonuç alanındaki grupların harekâtını birleştirecek ve lüzumunda kıtalara doğrudan doğruya emir vereceğim. Ancak, Cephe Komutanlığının genel duruma göre sevk ve idareyi sağlaması için devamlı şekilde gruplarla, ihtiyat tümenleriyle irtibatta olarak emirler vermesine de lüzum vardır.

2. 2 nci Grubun 23 ağustos 1921 saat 2400'teki raporundan durum açık olarak anlaşılmıyor. Dün saat 1800 sıralarında Kirazoğlu civarında idim. Düşman, Mangal dağındaki cephemize zayıf topçu ateşi yapmakta idi. Mollaresul tepesinden çekilen ileri karakollar da muntazam olarak asıl mevzie çekiliyorlardı. Gece yarısına kadar Yamak köyü ve civarından yaptığım incelemede, Mangal dağındaki kıtalarımızın dağın hâkim tepelerinde olduğu kanaatim kuvvetli idi. Bu gün henüz 2 nci Grupla irtibat yapılamadı. Doğrudan doğruya gözetlemeler yapmak üzere Mangal dağı bölgesine hareket edecek ve durum aydınlanınca ayrıca bilgi vereceğim. Arz ederim".

Gerçek, Genelkurmay Başkanının belirttiği şekle uygundu. Mangal dağında dün (23 ağustos) baskına uğrayan 5 nci Tümen, Mangal dağının tepe bölgesini saat 2400'e kadar elde bulundurmuştu. Fakat, bu gün saat 0030'da 2 nci Grup Komutanı, buradaki birliklerin bu gece daha kuzeydeki sırtlara çekilmelerini, orada birliklerine yeni bir düzen vererek savunmaya geçmelerini sağlamak için sabahın erken saatlerine kadar şu tertibi aldı :

27 nci Alay ve Hücum Taburu, 15 nci Tümen Komutanlığı sorumluluğunda olarak, Türbetepe - Bahçecik hattında; 9 ncu Tümen, Karagöl güneybatısı - Gülyayla hattında; 5 nci Tümen, 9 ncu Tümenin solunda Yaprakbayır köyü kuzeydoğu sırtlarında yerleştiler. 4 ncü Tümen, 5 nci Tümenin sonunda Elifbeli sırtlarını tuttu. 3 ncü Kafkas Tümeni, Katrancı' da grup ihtiyatı olarak kaldı. Grup Karargâhı Kalpaklı'ya alındı.

c. *Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :*

Mürettep Kolordu :

Orta Sakarya doğusundaki Türk kuvvetlerini yerinde bağlamak için Demirci köyündeki 7 nci Yunan Tümeni, Beylikköprü hemen güneyindeki sazlıklar içinde kurduğu köprüden 23/24 ağustos gecesi baskınla nehri geçti (Kroki : 3 b).

24 ncü Tümenden olup 41 nci Tümen emrinde bulunan ve Beylikköprü doğu sırtlarını tutan 143 ncü Alay, Yunan taarruzu karşısında Çekir-

deksiz güneydoğu sırtlarına çekildi. Güneş doğarken 7 nci Yunan Tümeni bu alayın mevzilerini ele geçirdi.

Yunan tümeninin geçişi yaptığı sırada yapılan keşif ve gözetlemelerle alınan haberlerden: bir alay kadar Yunan kuvvetinin Ömerler üzerinden Kale boğazı ve Köseler istikametinde ilerlediği, bir taburun Kolartepe'den Sakarya'ya yürüdüğü ve her üçünün de yapılan ateşlerle geri çekildikleri; Porsuk çayı güneyinde İlören - Kanhcaağıl hattından tahminen üç Yunan alayının Acıkır istikametinde ilerledikleri tespit edildi. Bebi köyü batı sırtlarında açıkta mevzie giren iki batarya, 41 nci Tümen güney kanadındaki 12 nci Alay mevzilerini ateş altında tutmakta idi.

Yunanlıların Beylikköprü'yü doğuya geçtiği tespit edilince, 1 nci Süvari Tümeni, Ankara istikametini örtmek üzere yerinde bırakıldı. 17 nci Tümen, cephesinde iki süvari bölüğü bırakarak Atdüşenkırma kesiminde toplanmaya başladı. 17 nci Tümenin mevzinde bırakılan iki süvari bölüğü de emrine verilen 41 nci Tümen, Çengeller'den demiryoluna kadar Sakarya'yı örtmekle ve ayrıca, düşmanın Polatlı istikametinde ilerlemesi halinde, Çobanözü (Şabanözü) - Poyraz köyü arasındaki sırtları tutmakla görevlendirildi.

Beylikköprü'den doğuya geçen düşmanı karşı taarruzla geriye atmak üzere 1 nci Piyade Tümeni, Beylikköprü istikametinde; Çanakçı - Tarlabayırı arasındaki 11 nci Tümenin iki alayı, 1 nci Tümenin taarruzuna katılmak üzere Beylikköprü istikametinde harekete geçirildiler.

Beylikköprü'den geçerek doğuya ilerleyen 7 nci Yunan Tümeni, 12 nci Alayın güney kanat mevziine de girdi. Alayın buradaki birlikleri Çekirdeksiz güney sırtlarına çekildiler. Yunan tümeninin Ezinel genel istikametinde ilerlemeye başlaması, Polatlı istikametini hassas bir duruma soktu.

Beylikköprü Muharebesi (Kroki : 3 a - 3 c) :

Beylikköprü doğusuna geçen 7 nci Yunan Tümeni, elde ettiği başarıyı genişletmek ve derinleştirmek için, devamlı olarak Demirci köyü istikametinden takviye ediliyordu.

1 nci Piyade Tümeni saat 1530'da Çekirdeksiz'e vardığı zaman, 7 nci Yunan Tümeni, Sakarya doğusunda köprübaşı mevziinde yerleşmiş ve bir alayla da demiryolu güneyinde 12 nci Grubun Karailyas tepesindeki birliklerine taarruza başlamıştı (Kroki : 3 b). Bu tepeleri savunan tabur, batı ve kuzeyinde gelişen taarruz karşısında İğciler batı sırtlarına çekildi. 28 kilometrelik cephede savunan 12 nci Grup tehlikeli bir duruma girdi. Karahamzalı'daki 48 nci Alay İğciler istikametinde hareket ettirildi.

7 nci Yunan Tümeninin taarruza devamla demiryolu kuzeyindeki 12 nci Alayı geri atması üzerine, bu sırada Karailyas tepeleri doğusuna varan 48 nci Alay, Karailyas tepelerindeki taburla birlikte İğciler batı sırtlarını tuttu.

12 nci Grup Komutanının 7 nci Yunan Tümeninin taarruzunu durdurarak bu tümenleri geri atmak için saat 1800'de birlikte taarruz teklifi, Mürettep Kolordu Komutanlığınca kabul edildi. 1 nci Tümen ve 12 nci Gruptan 48 nci Alayla iki alaylı 11 nci Tümenin demiryolu kuzey ve güneyinden Beylikköprü doğusu - Karailyas tepeleri hattına birlikte taarruzuna karar verildi (Kroki : 3 c). Bu karşı taarruzun yapılması için, Tarlabayırı kesimi 126 ncı Alay Komutanı sorumluluğunda 4 ncü Gruba devredildi. Serbest kalan 127 nci Alay ve 126 ncı Alaydan bir birlikle yer değiştiren taburunu da emrine alan 70 nci Alay, Tırnaksız üzerinden Karailyas tepeleri istikametinde ilerlemeye başladılar.

1 nci Tümen, 3 ncü ve 5 nci Alayları ile Çekirdeksiz ve Ezineli üzerinden; 48 nci Alay ve 11 nci Tümen, Karahamzalı - İğciler ve Tırnaksız-Beştepeler üzerinden taarruza geçtiler. 11 nci Tümen taarruz müfrezesi, saat 1830 sıralarında ancak 1 nci Tümenle birlikte taarruz durumuna gelebildi. Devam ettirilen taarruzla, 7 nci Yunan Tümeninin Beylikköprü'yü doğuya geçen birlikleri, tutunmaya çalıştıkları hattan Beylikköprü'yü hemen doğudan örten sırtlar hattına atıldılar. Havanın kararması yüzünden taarruzun ertesi sabah devamına karar verildi. Fakat, saat 1930'da Cephe Komutanlığının "gece de taarruzla, düşmanın takviye almadan Sakarya batısına atılması" emri üzerine tekrarlanan taarruzla buradan da atıldı. Yalnız, muhabere ve irtibat güçlükleri, gece karanlığı ve birliklerin birbirine karışmaları yüzünden, düşmanın Beylikköprü hemen doğusundaki Höyükler hattında tutunmasına engel olunamadı.

Büyük bir telâş ve heyecana kapılan 7 nci Yunan Tümeni, saat 2300'e kadar bir kısım kuvvetleri ile ağırlıklarını Sakarya batısına geçirmek zorunda kaldı.

41 nci Tümen, Sakarya boyunda dört taburla emniyet tertibi aldı ve geri kalan dört taburu ile Müslim köyü ve civarında toplandı.

Ankara çayı kuzeyinde yalnız 1 nci Süvari Tümeni bırakıldı.

17 nci Tümen, bu olaylar sırasında eski mevzilerini 41 nci Tümenden mevzilendirilen birliklere teslim ederek Atdüşenkırma civarında toplandı.

23/24 ağustos gecesi Beylikköprü'yü geçen 7 nci Yunan Tümenin 24 ağustosta Sakarya batısına atılamaması, şüphesiz ki Mürettep Kolordu ve dolayısıyle Batı Cephesi için önemli bir başarısızlık ve moral kırıcı olmuş; tersine, Yunanlıların daha ilk teşebbüslerindeki bu başarısı onların moralini büyük ölçüde yükseltmişti.

12 nci Grup :

Dünkü (23 ağustos) durumunu muhafaza etmekte ve Yenice - Sarıçal tepesi kesimi 11 nci Tümenin 126 ncı Alayından bir topla takviyeli bir taburla tutulmakta idi. 126 ncı Alayın kalanı, hemen bu tabur gerisinde toplu olarak bulunuyordu.

Grup, Mürettep Kolordu bölgesinde 7 nci Yunan Tümeninin Beylikköprü'den geçerek demiryolu kuzeyinde ve demiryolu güneyinde de Karailyas tepesi istikametinde ilerlemesi üzerine Polath istikametinde gelişebilecek tehlikeyi önlemek için, Beylikköprü doğusuna geçen düşmana Mürettep Kolordu ile birlikte taarruza başladı.

Taarruzun devamı sırasında Kocahacılı civarından kuzeye ilerleyen 3 ncü Yunan Tümeninin bir alayı, Süvari Bölüğü ve 57 nci Tümen Hücum Taburu mevzilerini işgal etti. Her iki birlik, Tarlabayırı'na çekildiler ve Beylikköprü'ye taarruzla görevlendirilmiş bulunan 11 nci Tümen taarruz müfrezesine katıldılar.

4 ncü Grup :

Tarlabayırı Müfrezesi ve bölgesi Grup sorumluluğuna verilince, 12 nci Grupla ara hattı Acıdere oldu. Bu suretle Grubun cephesi 20 km. ye çıktı.

Saat 1400'te 3 ncü Yunan Kolordusunun 3 ncü Tümeni, Kocahacılı-Etrek ve doğusu - Yıldıztepe istikametinde Tarlabayırı Müfrezesinin güney kanadına ve Yıldız deresi boyunca 61 nci Tümen sağ kanadına taarruza başladı. Sarıçal tepesindeki müfrezenin sert mukavemeti karşısında buradaki Yunan birliklerinin bir kısmı Beşköprü istikametinde çekildilerse de; devam ettirilen tarruz karşısında Tarlabayırı Müfrezesi, 57 nci Tümen Hücum Taburu ile birlikte asıl mevzie intikal etti. 3 ncü Yunan Tümeni Yenicedağ - Yıldız güneyi hattında durduruldu.

10 ncu Yunan Tümeninin Baraközü deresi boyunca taarruzu, 5 nci Kafkas Tümeninin emniyet birliğinin çekilmesinden sonra, Hacımuslu harabesi güneyi - Karabimli güneyi hattında durduruldu.

Cephe Komutanlığı, Yunanlıların bir tümenle Beylikköprü - Polatlı ve iki tümen kadar bir kuvvetle Yıldıztepe ve Sabanca istikametlerinde ilerlemesi üzerine 4 ncü Grup Komutanlığına şu emri verdi :

"Grup, sağ kanadını kırmaya mecbur olursa, Toydemir'i elde bulundurmak suretiyle sağ kanadını geri çekecek ve eğer Beylikköprü'den ilerleyen düşmanın durdurulması mümkün olmazsa, Grup, bu düşmana bütün kuvvetiyle taarruz edecek ve 3 ncü Grubun yerinden oynatılmasına meydan verilmeyecektir. Bu amaçla Grup büyük kısmı Sivri'de toplanacak, 3 ncü Grup sağ kanat birlikleriyle sıkı irtibat yapacaktır".

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Beylikköprü Muharebeleri

(24 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kroki : 3 b)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Beylikköprü Muharebeleri
(24 Ağustos 1921)

(Kroki 3 c)

3 ncü Grup :

Mangal dağının düşman kontroluna geçmesinden ve Yunan kuvvetlerinin Türk kuvvetleri cephesinin sol kanadı gerisine yönelecek bir durum almasından sonra, 3 ncü ve 2 nci Gruplar bölgesindeki ordu ihtiyat kuvvetleri doğuya kaydırıldılar. 57 nci Tümen Sivri'den Soğluca'ya kaydırıldı. 9 ncu Tümenin büyük kısmı Temürözü deresi doğusuna geçirilince, Grubun sol kanadı bu dereye dayandı ve 2 nci Grupla ara hattı, Kirazoğlu - Gedikli - Yamak hattı (2 nci Gruba dahil) oldu.

Grubun 8 nci Tümeni, 10 ncu Yunan Tümeninden iki alay kadar bir kuvvetin taarruzuna uğradı. Bu taarruz, Tümenin mukavemeti karşısında cepheye 800 metre mesafede durduruldu.

2 nci Yunan Tümeninin Perişanlıyayla istikametindeki taarruzu, bu sırtlar güneyinde; 1 nci Yunan Tümeninin bir kısım kuvvetiyle Türbetepe - Bahçecik hattı güneyini savunan 27 nci Alayın sol kanadına taarruzu da Kirazoğlu hemen kuzeyinde durduruldu.

Bölgedeki 12 nci Yunan Tümeni, Kokar ve civarında kaldı.

7 nci Tümen, saat 0830'da Evliyafakı'dan hareketle saat 1130'da Karapınar'a vardı ve Türbetepe mevziini savunmak üzere buradaki 9 ncu Tümen birliklerini de emrine alarak şöyle yerleşti :

9 ncu Tümen Hücum Taburu: Kokar kuzey ve doğusu hattında

27 nci Alay : Türbetepe güneyinden itibaren eski mevziinde

2 nci Alay : 2 nci Grup sağ kanadındaki 9 ncu Tümenle irtibat yapmak ve aradaki boşluğu kapatmak üzere Alacık - İncirli hattı güney sırtlarında

23 ncü Tümen : Türbetepe gerisinde ihtiyatta

41 nci Alay : Evliyafakı'da

Tümen Karargâhı : Karapınar'da

Soğluca'da bulunan 29 ncu Süvari Alayı, 2 nci Grup emrine girmek üzere saat 1900'da Yamak'a hareket etti.

Grup Komutanı, saat 1915'te Cephe Komutanlığına : 8 nci Tümene iki düşman tümeninin taarruz ettiğine işaretle, lüzumunda Soğluca'ya gelen 57 nci Tümenden faydalanıp faydalanamayacağını sordu Cephe Komutanlığı, "8 nci Tümen cephesine saat 1800'e kadar iki Yunan alayının taarruz ettiğinin tespit edildiği, bunun bir tümene çıkabileceği; 15 nci Tümene karşı da daha dün bir tümenin tespit edilmiş olduğu; böylece, 3 ncü Grup cephesinde iki düşman tümeni bulunduğunun anlaşıldığı; bu durumda Grubun, kendi üç tümeni ve 9 ncu Tümen birlikleriyle yalnız savunma değil, taarruza bile muktedir olacağı; 57 nci Tümenin önemli bir taarruz için Cephe Komutanlığı emrinde tutulduğu" karşılığını verdi.

2 nci Grup :

23/24 ağustos gecesi Mangal dağının boşaltılması kararı üzerine, 5 nci Tümenden Meclis Muhafız Taburu Mangal dağı tepesinde bırakılmış ve düşman tacizine uğramayan Grup birlikleri güneş doğarken Yaprakbayır deresi kuzey sırtlarında mevzilenmişler; bir süre sonra da Meclis Muhafız Taburu mevzie alınmıştı.

3 ncü Kafkas Tümeni, Katrancı'dan Kalpaklı güneydoğusu - Karatepe bölgesine yanaştırıldı. Cephe Komutanlığının emriyle, Grup emrindeki 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri ve Yamak'a gelen 29 ncu Süvari Alayı 1 nci Grup emrine verildiler.

Saat 0400'e kadar Mangal dağında Yunan hareketi görmeyen 2 nci Kolordu Komutanı, 9 ncu ve 5 nci Tümenlerden bu dağa iki subay keşif kolu sürülerek durumun tespitinden sonra, 5 nci Tümene Mangal dağının işgal edilmesini emretti.

Saat 0840'ta, ancak zayıf kuvvetlerle ve topçu hazırlık ateşi arkasından boş duran Mangal dağına ilerleyen 1 nci Yunan Tümeni burayı işgal etti. 9 ncu ve 5 nci Türk Tümenlerinin keşif kolları, yaklaştıkları Mangal dağı eteklerinde karşılaştıkları ateşlerle birlikleri üzerine çekildiler.

Saat 1000'dan itibaren Haymana'da bulunan 23 ncü Tümen, ordu ihtiyatı olmak ve lüzumunda 2 nci Grup Komutanlığının emrine göre hareket etmek üzere, Yamak'a ilerlemeye başladı. Tümen, saat 1200'de Cephe Komutanlığının emri ile 1 nci Gruba verildi.

Mangal dağını işgal eden 1 nci Yunan Tümeni, öğleyin 9 ncu Tümene taarruza başladı ise de Yaprakbayır deresi güney sırtlarında durdu. Daha doğuda 2 nci Yunan Kolordusunun henüz hiç bir hareketi görülmüyordu.

Cephe Komutanı, saat 1300'te Genelkurmay Başkanına aşağıdaki görüş ve teklifini arz etti ve bunu 1 nci Grup Komutanlığına da bildirdi [1] :

"2 nci Grup karşısında faaliyet gösteren düşman bir tümendir. Bundan başka, düşmanın muharebeye katılmak üzere 1 nci Grup karşısında bir tümenden fazla kuvveti tahmin edilmektedir. Bir tümenden az düşman kuvvetinin Süvari Grubunca oyalandığı kabul edilmektedir. Süvarilerle beraber bu düşmana 1 nci Grubu taarruz ettirmeyi düşünüyorum. 1 nci Grubu teşkil eden 24 ncü, 23 ncü Tümenlerle 47 nci Alaydan başka 3 ncü Kafkas Tümeni ile 4 ncü ve 7 nci Tümenleri de 1 nci Grup emrine vermeyi ve Süvari Grubunu bu taarruza iştirak ettirmeyi, bu andaki duruma göre mümkün olabilecek kabul ediyorum. Bu bakımdan hazırlanmakla beraber mütalaanızın bildirilmesini bekliyorum".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H,28,F.2/14-15.

Cephe Komutanı, saat 1900'da da grup komutanlarına verdiği emirde "25 ağustos günü için 2 nci, 3 ncü, 4 ncü Gruplar cephesinde düşmana taarruz tasarlandığını; 3 ncü Grup cephesinin 57 nci Tümenle takviye olunacağını" belirterek, "grupların bu gün hazırlıklarını yapmalarını ve düşündüklerinin uygulanması hakkındaki görüşlerini gece yarısından evvel bildirmelerini" istedi.

Genelkurmay Başkanı, saat 1810'da Cephe Komutanlığına yazdığı bir şifrede 2 nci Gruba ilişkin görüşlerini şöyle bildiriyordu [1] :

"2 nci Grubun bölgesini sağ kanat hududu Ilıca vadisi - Yamak - Haymana yolu ve bu yolun iki tarafının savunması 2 nci Gruba ait olmak üzere küçülterek, bunun solunda kalan bölgenin kâmilen 1 nci Gruba verilmesini uygun buluyorum.

2 nci Grup, yeni bölgesinde yalnız 5 nci ve 9 ncu Tümenlere komuta eder. Şu halde 4 ncü Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeninin şimdiden 1 nci Grup emrine verilmesi lâzımdır. Uygun bulunuyorsa hemen lüzumlu emirlerin verilmesini rica ederim. 5 nci Tümenin eski mevziinde kalan ve kuruluşundaki toplardan fazla bütün topların yerlerinde bırakılarak aynen 1 nci Grup emrine verilmesinin uygun olacağını arz ederim".

Bu mütalaa üzerine Cephe Komutanı, 1 nci ve 2 nci Grup Komutanlıklarına saat 20 45'te şu emri verdi [2] :

"3 ncü Kafkas Tümeni ve 4 ncü Tümen, 1 nci Grup emrine verilmiştir. 3 ncü ve 2 nci Gruplar arasında Ilıca vadisi (Temürözü deresi) - Yamak - Haymana yolu ara hattıdır. Bu yolun her iki tarafının savunması ve Ilıca 2 nci Gruba dahildir.

2 nci Grup, yalnız 9 ncu ve 5 nci Tümenlerden ibaret kalacaktır.

5 nci Tümenin eski bölgesinde bulunan ve kuruluşundakilerden fazla bütün toplar yerlerinde bırakılarak 1 nci Grup emrine girecektir".

Bu emre göre 2 nci Grup yeni tertibi almaya başladı. 4 ncü Tümen, mevzilerinde kalmak suretiyle 1 nci Gruba devredildi. 3 ncü Kafkas Tümenine 1 nci Gruptan alacağı emre göre hareket etmesi emredildi.

Genelkurmay Başkanı, Cephe Komutanının 1 nci Grupla yapılacak taarruz hakkındaki teklifini saat 2230'da şöyle cevapladı [1] :

"Sol kanatta Albay İzzettin (Çalışlar)'in emir ve komutası altında süratle kuvvetli bir taarruz grubu hazırlanması hakkındaki Ordu mütalaaları ile aynı fikirdeyim.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4228,Dlp.17,G.4.Kls. 1025,H.28,F.2/17.
[2]. Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.28,F.2/15.

Arazi üzerinde 1 nci Grup Komutanı ile birlikte yapılan inceleme sonucunda, tasavvur buyurulan bu taarruzun başarılması ihtimalinin bulunduğu; yalnız bu taarruzun, düşmanın bu grup cephesine yapması kuvvetle beklenen taarruzu kırıldıktan sonra bir karşı tarruz şeklinde yapılması fikrindeyim.

Eğer düşman, ordunun kuvvetli bulunduğu sol kanada asıl kuvvetleriyle taarruz etmeyerek cephenin herhangi bir noktasından yarmaya teşebbüs ederse, o zaman düşünülen taarruzun yapılması zarurî olacaktır".

1 nci Grup :

Temürözü deresi doğusunda görüş ve atış hâkimiyeti bakımından pek önemli olan Mangal dağı 1 nci Yunan Kolordusunun elinde olmasına rağmen 2 nci Yunan Kolordusu, Yunan Ordu Komutanlığının emriyle bulunduğu yerde kaldı. Bu kolordu, 13 ncü Tümeni ile Topçayırı kesiminde, 5 nci Tümeni ile Kızılbayır kesiminde, 9 ncu Tümeni ile Çatak - Çimenköy kesiminde ve Süvari Tugayı Tahtalı dağında idi.

2 nci Yunan Kolordusunun bu hareketsizliği ve Mangal dağını ele geçiren 1 nci Yunan Kolordusunun bu başarıyı derinleştirmesi karşısında Türk Batı Cephesi Komutanlığı, Yunanlıların cepheyi sol kanattan kuşatma ihtimallerini önlemek amacıyle ve bu halde Yunan taarruzunu durdurarak karşı taarruza geçmek üzere, 1 nci Grup bölgesinde dört piyade tümeni ile iki süvari tümeni topladı. 23 ncü Tümen ve 29 ncu Süvari Alayı Yamak'ta, 3 ncü Kafkas Tümeni Kaltaklı (Kalpaklı) - Karatepe kesiminde, 5 nci ve 4 ncü Tümenler eski yerlerinde, 3 ncü Süvari Tümeni Sinanlı'da, 2 nci Süvari Tümeni Burunsuz güneyinde yerleşti. Saat 0500'te Gökgöz (Sındıran, Yenice, Büyükgökgöz)'e varmış olan 1 nci Grubun 24 ncü Tümeni ile 47 nci Alay Işıklı boğazı güneyine vardılar. Tümen bir alayını (32 nci Alay) Köseaptallı kuzey sırtlarına sürdü. Grup Karargâhı Büyükgökgöz'de kaldı. 3 ncü Kafkas Tümenine, 1 nci Grup sol kanadına hareket hazırlığı yapması emredildi.

Öğleden sonra 2 nci Yunan Kolordusundan zayıf bazı birlikler'n Mangal dağı güneydoğusu - Çekirge - Yağcıkebir kuzeydoğusunda Kale - Kerpiç hattını tuttuğu görüldü. Yağcıkebir kuzeydoğusundaki Kale civarında iki topla takviyeli bir piyade taburu tespit edildi.

Saat 1300'te Cephe Komutanlığının "7 nci Tümenin de bu grup emrine verilmek ve 5 nci Grubun da harekâta katılması ile düşmanın açık kanadı ger'sine taarruzun mümkün olup olmadığı" sorusuna, Grupça : "Tepeköy genel istikametinde düşmanın sağ kanadına, Grup sağ kanadının 2 nci Grup tarafından korunması şartı ile, taarruzun yapılmasının uygun olduğu" karşılığı verildi. Böylece, emrine 47 nci Alay verilen 4 ncü

Tümene Mangal dağı doğusuna, 24 ncü Tümene de Köseaptallı üzerinden Yağcıkebir istikametinde taarruza hazırlanmaları; 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenlerine, Yağcıkebir - Kerpiç hattına ilerlemek üzere hazırlanması emrolundu.

3 ncü Kafkas Tümeni, 4 ncü Tümenle 32 nci Alay bölgesi arasına 11 nci Alayını sürdü, iki alayını geride ihtiyata aldı. 29 ncu Süvari Alayı Kızılkoyunlu'ya alındı.

23 ncü Tümen, Işıklı boğazı bölgesine hareket ettirildi. Tümenin buraya gelmesi ile 24 ncü Tümen de 32 nci Alaya doğru yanaşma hazırlığına başladı.

1 nci Grup birlikleri, Sinanlı istikametinde düşman hareketi halinde Işıklı boğazı güneyi - Kutluhan camii kuzey sırtları hattını tutacak; eğer düşmanın 2 nci Grup sol kanadına taşan bir hareketi olmazsa, duruma göre düşman açık kanadına taarruz edecek veya 2 nci Grup cephesine yanaşarak bu grubu takviye edecekti.

5 nci Grup :

23 ağustostan beri Türk Batı Cephesi sol kanadı genel istikametinde üç tümen ve bir süvari tugayı ile ilerleyen 2 nci Yunan Kolordusu, yan ve gerilerini korumak üzere Göktepe ve Hacıömeroğlu doğusu bölgelerinde bazı emniyet birikleri bırakmıştı. Yunan Süvari Tugayı ve Çangaridis Müfrezesi dünkü yerlerindeydiler.

Gökpınar'da bulunan Edipidu Müfrezesi, Hırbooğlu'nda 2 nci Kolordu emrine girmek üzere hareketteydi.

Düşmanın yan ve gerilerine baskınlar yaparak üzerine fazla kuvvet çekmek için Grup, saat 0500'te Kayışoğlu yaylasından Sülüklü - Sinanlı istikametinde harekete geçti.

14 ncü Süvari Tümeni, Sülüklü'den sora, 20 nci Süvari Alayını Sinanlı - Çal dağı istikametinde Hacımusaoğlu'ndaki düşman birlikler'ne ve 3 ncü Süvari Alayını Şeyhahmetli'ye baskın yapmak, 54 ncü Süvari Alayını 3 ncü Alayı takip ile görevlendirdi. 55 nci Süvari Alayı, Çal dağı üzerinden Göktepe'ye baskın yapacak ve bundan sonra 14 ncü Tümen Karargâhıyle Çal dağında toplanacaktı.

4 ncü Süvari Tugayı, 14 ncü Süvari Tümenini takiben, Sinanlı'dan itibaren 5 ci Süvari Alayı ile Türktaciri'ne, 33 ncü Süvari Alayı ile Uzunbey'e baskınla görevlendirildi.

Uzunbey'e baskın ve akınlar, düşman mukavemetiyle karşılaşıncaya kadar ilerletildi. Bundan sonra Grup birlikleri Sinanlı'da toplandı.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı kesiminde önemli bir hareket yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki: 4 a):

Tümen, İshaklı batısında Konya Süvari Alayı ile 25 nci Süvari Alayından bir birlik bıraktı. Bolvadin'e taarruz edileceği haberlerini yayıp, büyük kısmı ile Çeltik istikametinde taarruz etmek üzere trenle Akşehir'e getirildi.

6 ncı Tümen (Afyon) kesiminde önemli bir hareket yoktu.

d. *Diğer Cephelerde Harekât ve Olaylar :*

Merkez Ordusunda eşkıya takibi devam ediyordu. Doğu ve Güney Cephelerinde durgunluk vardı.

12 nci Tümen Karargâhı ile 36 ncı Alay 21 ağustosta, 35 nci Alay 22 ağustosta Erzincan'a vardılar.

e. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Yunan Ordusu :

Yunan kuvvetlerinin bu günkü faaliyetleri, dünkü (23 ağustos) kararın uygulanması şeklinde olmadı.

Türklerin özellikle Ilıca ve Temürözü dereleri kuzeyindeki kuvvetli arazi kesimlerini muharebesiz bırakmak istemedikleri hakkındaki kanaatleri, planlarında değişiklik yapmayı gerektirdi. Sakarya doğusundaki Türk kuvvetlerini bölgelerine bağlamak ve imkân olursa Polatlı istikametinde ilerlemek üzere Beylikköprü kesiminde 3 ncü Kolordunun bir tümenle yaptığı taarruz, maksatla orantılı olmadı ve teşebbüs önlendi.

24 ağustos sabahı bir Türk taburunun tutmakta olduğu Mangal dağı, hemen öğleden evvel, topçu ateşi ile dövüldükten sonra işgal edilebildi. Öğleden sonra Yunan Ordu Komutanlığı, 3 ncü ve 1 nci Kolorduların kuzeye doğru ilerlemelerini emretti. Böyece yapılan taarruzlar Türk mukavemetleri karşısında sonuca ulaşamadı.

Yunan Ordu Komutanı, saat 2115'te özetle :

"Türkler, Ilıca deresi kuzeyindeki tahkimli mevzii terk etmişlerdir. 1 nci Kolordu, Taburoğlu batısındaki tahkimli kesimi ele geçirdikten sonra, Güzelcekale genel istikametinde Kutluhan camii - Kızılkoyunlu hattına taarruzuna devam edecektir.

3 ncü Kolordu, 1 nci Kolordunun solunda Kızılkoyunlu istikametinde taarruz edecektir.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

IInci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Mürettep Tümenin 24 Ağustos 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki : 4 a)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Batı Cephesi Komutanlığının 24 Eylül 1921 Günü
Saat 24.00'deki Raporuna Göre Düşman Durumu

(Kroki 4 b)

2 nci Kolordu, 1 nci Kolordunun sağ kanadı ilerlemeye başlayınca, 13 ncü Tümeni ile Kırkpınar'a taarruz edecek ve 1 nci Kolordunun sağ kanadı ile irtibat yapacaktır. Diğer tümenleri ile sağ geriye kademeli bulunacaktır. 9 ncu Tümen müfrezesi yarın Şeyhahmetli (Hırbooğlu)'de bulunacaktır" emrini verdi. Fakat bu emir, yapılan uçak keşifleriyle Türklerin kendilerini kuşatılmaktan korumak için 35000 - 40000 kişilik bir kuvveti kendi sol kanadı gerisine topladıkları tespit edilince, 25 ağustosta uygulanmak üzere ertelendi.

Yunan Ordusu bu gün Beylikköprü hemen doğusundaki sırtlar - Yenice dağı güneyi ve doğusu - Ilıca kuzeyinde Kızıltepe - Taburoğlu - Mangal dağı - Çekirge - Kerpiç genel hattına vardı.

Türk Ordusu :

Yunanlılar tarafından cephenin sol kanattan kuşatılması tehlikesinin önlenmesini sağlamak için, Sakarya boyunda özellikle Beylikköprü'deki geçit hareketinin bölgesel başarısına rağmen, Haymana civarında toplu olarak bulunan 1 nci Grup diğer tümenlerle de takviye edilerek sol kanada kaydırıldı.

Saat 1900'dan itibaren gece yarısına kadar verilen ayrı ayrı emirlerle 25 ağustos günü için grup komutanlıklarına :

Beylikköprü'deki düşman teşebbüslerinin gece de devam edebileceği ihtimaline karşı, Müslim köyünde toplanacak 41 nci Tümen birlikleri ile 1 nci Tümenin takviye edileceği ve her halde genel duruma etkili olabilecek buradaki düşmanın imha edilmesinin zarurî olduğu;

Düşman, Beylikköprü istikametinden kuvvet ayırmayı önlemek amacı ile geç vakit 4 ncü Grup cephesinde gösteriş hareketlerinde bulunduğundan, Grubun bir alayını 12 nci Grup emrine göndermesi;

Yarın (25 ağustos) 4 ncü, 3 ncü ve 2 nci Gruplar cephesinde düşmana karşı taarruzun tasarlandığı bildirildi.

Cephe Komutanlığı, saat 2400'te Genelkurmay Başkanlığına aşağıdaki raporu verdi (Kroki : 4 b) :

"1. Porsuk kuzeyinde Saray köyü civarında düşman tahkimat yapmaktadır. Saat 1400'te düşmanın bir piyade alayı ve bir süvari bölüğü Ömerler'den ilerlemiş ve bu düşmanla topçu ve piyade ateş muharebesi yapılmıştır.

2. 23/24 ağustos gecesi düşman, Beylikköprü civarında Sakarya doğusuna geçerek, öğleden sonra bir tümen kadar kuvvetiyle Beylikköprü'nün 5 km. güneydoğusuna kadar ilerlemiştir. Öğleden sonra bu düş-

mana yapılan karşı taarruzla, düşman büyük zayiat vererek Beylikköprü hemen doğusuna kadar atılmıştır. Taarruzumuz devam etmektedir.

3. Kavuncu köprüsü civarında düşmanın zayıf kıtaları vardır.

4. Bu gün saat 1730'dan itibaren düşmanın bir tümen kadar kuvveti Kabak köyü civarından Yıldız istikametinde ilerlemiş ve diğer bir tümeni Ilıca - İnlerkatrancı hattına taarruz etmiştir; muharebe devam ediyor. Türktaciri doğusundan bir yürüyüş kolu, kolbaşısıyle saat 1800'de kuzeye doğru yürüyüşe devam etmektedir.

İnlerkatrancı ile Kirazoğlu arasında düşmanın önemli faaliyeti görülmedi.

Tayyaremiz, bu sabah İnlerkatrancı ile Eskikışla arasında kısmen ikamet ve kısmen hareket halinde üçbuçuk tümen kadar düşman kuvveti görmüş ve ayrıca birbuçuk tümen tahmin ettiği kuvvetin Hacımusaoğlu'ndan kuzeye doğru hareketini görmüştür. Eskikışla doğusunda düşman kuvveti görmemiştir.

5. Güngörmez (Konakgörmezsagir) kuzeyi ve Yağcı (Yağcıkebir) güneyinde düşmanın iki süvari alayı ve dört piyade alayının muhtelif gruplar halinde doğu ve kuzeye doğru hareketleri görülmüştür

6. 5 nci Grubun devamlı tacizleri karşısında düşman, Hacıoğlu (Göktepe civarı) ve Hacımusaoğlu civarında kuvvetli müfrezeler bırakmaya mecbur olmuştur. 5 nci Grup büyük kısmı ile bu gece Ortakışla kesimindedir".

Diğer taraftan, Başkomutanlığın, 5 nci Tümenin Mangal dağındaki mevziini terk etmesi dolayısıyle vermiş olduğu emir bütün biriklere yayımlandı.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu günkü muharebelerin sonunda, Balıkçı köprüsü - Yassıhöyük hattında durumunu muhafaza etti. Diğer kuvvetleriyle, Beylikköprü hemen doğusu - Karailyas tepeleri - Velidede tepeleri - Yıldıztepe - Toydemir güneybatı ve güneydoğusu - Sabanca - Kavak köyü batısı - Çiftetepeler - Türbetepe - Bahçecik güneyi - Yaprakbayır deresi kuzey sırtları - Köseaptallı kuzey sırtları hattını tuttu.

3. 25 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 5a) :

a. Yunan Ordusu :

Yunan Ordusu, yukarda görüldüğü gibi, 24 ağustos saat 2115'te verilmiş ve bu güne ertelenmiş olan emri tatbik edecekti.

b. Türk Ordusu :

Batı Cephesi Komutanlığı, bu günkü harekâtı aşağıdaki iki emirle tanzim etti.

Saat 0230'da :

"1. İnlerkatrancı mıntıkasında ve 8 nci Tümen aleyhine faaliyete geçen düşman kıtalarının bir kısmının 15 nci Tümen karşısında bulunan düşman tümenine ait olması galip bir ihtimaldir. Bu halde, 3 ncü Grup karşısında bulunmakta olan iki düşman tümeni büyük kısımlarını kendi sol kanadında toplamıştır. 4 ncü Grubun Kürttaciri doğusundan geç vakit (24 ağustos günü) harekette bildirdiği yürüyüş kolunun kuvvet ve cinsi hakkında açık bilgi yoktur.

2. 3 ncü Grup kendi ihtiyatlarını sağ kanadında toplamalıdır.

3. 4 ncü Grup Tarlabayırı mevzilerini muhafaza için 61 nci Tümen sıklet merkezini bu kesime nakledecektir.

4. Düşman taarruzunun sıklet merkezi 3 ncü Grup ve 4 ncü Grup iç kanatları aleyhine yöneldiğine göre, ordu ihtiyatında bulunan 57 nci Tümeni gereken yerde kullanmak için emir vereceğim. Her iki grup yekdiğerine karşılıklı yardım için hazır bulunmalıdır" emrini verdi.

Saat 0240'ta da bütün birliklere özetle şu emri verdi:

"1 nci Süvari Tümeni, Sakarya batı kıyılarında büyük ölçüde faaliyette bulunacaktır.

Mürettep Kolordu, Ankara çayından Porsuk çayı kuzeyine kadar uzanan Sakarya kesiminde düşman geçiş teşebbüslerini önleyecek; 17 nci ve 41 nci Tümenlerden elde kuvvetli ihtiyatlar bulundurulacaktır.

Mürettep Kolordu ve 12 nci Grup, birlikte taarruzla, Sakarya'yı doğuya geçmiş bulunan Yunan tümeni (7 nci Tümen)'ni tuttuğu yerlerden atacaktır".

Cephe Komutanı, ordu sol kanat bölgesinde düşmanın yapacağı beklenen kuşatmayı önlemek ve düşmanın sağ kanat gerilerine taarruz yapmak üzere, hemen aynı saatlerde 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Grup Komutanlıklarına da özetle şu emri verdi:

"1 nci Grup, düşmanın sol kanada yapacağı taarruzu kendi mevzilerinde karşılayacaktır. Düşman asıl taarruzu diğer gruplar cephesine yaptığı takdirde, Grup karşı taarruza geçecektir. 2 nci Grup, özellikle Türbetepe'ye yapılacak taarruza karşı hazırlıklı bulunacaktır. Düşmanın 12 nci Grup cephesine taarruzu görülmediği takdirde, bütün gruplar taarruz için hazırlanacaklardır".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu:

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde Mihallıççık'tan Beypazarı istikametinde ilerleyen bir süvari bölüğü ve bir batarya ile takviyeli Yunan piyade alayının Killik'e yaklaşmakta olduğu, Koyunağılı ile Balıkçı köprüsüne birer keşif kolu sürdüğü tespit edildi. Balıkçı köprüsü ve Koyunağılı'ndaki keşif ve emniyet birlikleri Sakarya kuzeyine alındılar.

1 nci Süvari Tümeni, 33 ncü Süvari Alayı ile birlikte hareket ve Koyunağılı geçidi istikametinde muhtemel bir düşman hareketini önlemek üzere bir topla takviyeli iki süvari bölüğünü Kargı kuzey sırtlarına sürdü. Saat 0645'te Narlı köyü sırtları batısından ilerleyen bir düşman piyade taburunun yarım saat sonra bu köyle Saray köyü arasına vardığı, bir saat sonra Hamam geçidine yöneldiği görüldü. Tümenin 11 nci Süvari Alayı Çengeller doğu sırtlarına, Tümen Karargâhı Şeyhahmetler'den Çengeller'e alındı.

17 nci Piyade Tümeni, 63 ncü Piyade Alayını grup grup Ankara çayı - Kızlarini kuzeyi hattında Sakarya doğu sırtlarında mevzilendirdi. 61 nci ve 62 nci Piyade Alayları, Atdüşenkırma civarında herhangi bir istikamete harekete hazır olarak toplu bulunuyordu.

Öğleye doğru 63 ncü Alayı bulunduğu mevzide 41 nci Tümen emrine bırakan 17 nci Tümen, kalan birlikleriyle Çekirdeksiz istikametinde hareket hazırlığına başladı. Saat 1600'ya doğru Beylikköprü bölgesinde muharebeler kızıştığından Polatlı sırtlarına doğru düşman ileri hareketinin önlenmesinde, 1 nci Tümeni takviye etmek üzere, Tümenin Çekirdeksiz'e hareketi ve 63 ncü Alayının da süratle tümenine katılması emredildi. Tümen, kolbaşı ile saat 1730'da Çekirdeksiz kuzeyinde Pınar'a vardı. Bir saat sonra Tümene, Beylikköprü doğu sırtları istikametinde düşman sol kanadına 1 nci Tümenle birlikte taarruz görevi verildi ise de; Cephe Komutanlığının emriyle Mürettep Kolordunun taarruzundan vazgeçildi. Ve düşman ileri hareketinin kesin olarak durdurulması, 17 nci Tümenin de 12 nci Grup emrine girmek üzere Kartaltepe istikametinde ilerlemesi bildirildi.

41 nci Tümen, büyük kısmıyle Müslim köyü güneyinde toplanmış idi. 17 nci Tümenden emrinde bırakılan 63 ncü Alay tümenine katılmak emri alınca, bu alayın terk ettiği bölgeye dört taburunu sürdü.

12 nci Alay, Kızlarini - Çekirdeksiz hattında idi.

1 nci Piyade Tümeni, 41 nci Tümenden emrine gönderilen bir dağ bataryası ile takviyeli dört piyade taburunu bu tümenin ihtiyatı olmak üzere saat 1730'da Çekirdeksiz güneydoğu sırtları gerisinde topladı.

Saat 1830'da Cephe Komutanlığınca, Yunan Ordusu kuzey grubunun Porsuk kuzeyindeki kıtalarını Beylikköprü bölgesine aldığı ve bu grubun büyük kısmı ile demiryolu iki tarafında bulunduğunun tespit edildiği bildirildi.

Saat 2000'ye doğru Gençali (Kenkeli) köyünden üç piyade taburu ve bir süvari bölüğünün ağırlıklarıyle beraber güneybatıya, bir piyade alayı ve bir dağ bataryasından ibaret bir kolun da Köseler köyü 7 km. batısından Sazılar geçidine ilerlediği ve buradan da Porsuk'u geçerek İlören - Demirci istikametinde yürüdüğü tespit edildi.

3 ncü Yunan Kolordusunun takviyeli 7 nci Tümeni, Mürettep Kolordu ve 12 nci Grup birliklerinin karşı taarruzlarını Beylikköprü bölgesinde Sakarya'yı doğuya örten Höyükler hattında karşılamak üzere tertiplenmişti.

Mürettep Kolordunun 1 nci Piyade Tümeni, 41 nci Tümenin 12 nci Alayı ile Kızlarini - Çekirdeksiz batısı hattında, 4 ncü Piyade Alayından birer taburla takviyeli 3 ncü ve 5 nci Piyade Alayları ile sağdan sola mevzilenmiş olarak birinci hatta Ezineli batı sırtlarında düşmanla muharebe temasında, iki sahra ve bir dağ bataryası ile Çekirdeksiz güneybatı sırtlarında, iki ağır topla Çekirdeksiz kuzeyinde mevzide idi. 4 ncü Alayın kalanı ile İstihkâm Taburu, Hamam boğazı civarında Tümen ihtiyatında; Tümen Karargâhı Ezineli güneybatısında bulunuyordu.

1 nci Tümen, 24/25 ağustos gece yarısından sonra 41 nci Tümenden dört taburla takviye edildi. Saat 0240'ta verilen Batı Cephesi ve peşinden verilen Kolordu emirleriyle Tümen, saat 0730'dan 0900'a kadar Yunanlıların kesif topçu ateşlerine rağmen, 3 ncü ve 5 nci Alaylarıyle başarılı bir taarruz yaptı. Mevzilerinde inatla savunan Yunan birlikleri devamlı olarak takviye ediliyordu.

Tümen taarruz kademeleri düşman siperlerine 500 metre kadar yaklaştığı sırada, Demirci köyü yolu ile bir Yunan piyade alayının ve peşinden bir piyade taburunun Beylikköprü'ye doğru yaklaştığı görüldü. Demiryolu güneyinden 12 nci Grup birliklerinin henüz taarruzları görülmüyordu. Saat 1115'te Cephe Komutanlığı, Yunan kuvvetlerinin taarruzlarının bütün cephe boyunca her yerde durdurulduğuna işaretle, Mürettep Kolordunun ve 12 nci Grubun Beylikköprü karşısındaki düşmanı süratle Sakarya batısına atmasını emretti.

Şiddetlenen düşman mukavemeti karşısında 1 nci Tümenin taarruzunun durakladığı bir sırada, 7 nci Yunan Tümeninden bir alayın 12 nci Grup birliklerinin gece tuttuğu Höyüktepe hattını saat 1330'da ele geçirmesi, Tümenin güney kanadını tehlikeli bir duruma soktu. Saat 1600'ya

kadar demiryolu güneyinde mevzii başarı kazanan Yunan alayı bir alayla daha takviye edildi. 12 nci Grup birliklerinin Karailyas tepeleri doğusuna çekilmeleri ile Tümenin güney kanadı düşman ateş tesirlerine tamamen açık kaldı ve taarruz durdu. Saat 1730 sıraları idi.

1 nci Tümen Komutanı, Tümenin yalnız olarak taarruzundan sonuç alınamayacağı ve Tümenin kuzey ve doğu istikametlerini örtmesinin daha uygun olacağı görüşünü Kolorduya bildirdi. Tümenin Hamam boğazındaki ihtiyatları Ezineli köyüne harekete geçirildi. Bu sırada, 41 nci Tümenden bu tümenin emrine verilen dört tabur Hamam boğazı güneyine vardı.

12 nci Grup emrine girmek üzere hareket etmekte olan 17 nci Tümen de, bir saat sonra Çekirdeksiz kuzeyindeki Pınar'a ulaştı.

7 nci Yunan Tümeninin Polatlı istikametinde muhtemel bir ilerlemesini önlemek ve açık kalan güney yan ve gerisini korumak üzere 1 nci Tümen, 41 nci Tümenden bir taburu Topçuçeşmesi kuzeydoğu sırtlarına sürdü. Tümenin güney kanat birlikleri Beylikköprü - Topçuçeşmesi yolunun kuzeyine alındı.

1 nci Piyade Tümen Komutanı, "17 nci Tümenin tutunan düşmanın sol kanat gerisine taarruz için tertiplenmesinin zaman alacağını; 12 nci Grup bölgesinde 11 nci Tümenin Beştepeler'de bile düşman taarruzlarına karşı koyabileceğinin pek şüpheli olduğunu; Tümenin bulunduğu durumda tutunmasının da imkânsızlığından, Tümen sol kanadında düşman etkisi görülünceye kadar bulunulan hatta kalmak suretiyle birliklerini Çekirdeksiz sırtlarına çekmek kararında olduğunu" Kolordu Komutanına bildirdi. Saat 1945 olmuştu.

Cephe Komutanlığının ve Mürettep Kolordu Komutanının verdiği emirlerde : "Mürettep Kolordunun şimdilik taarruzu durdurması ve düşman ileri hareketinin kesin olarak önlenmesi; 12 nci Grubun, Kartaltepe - Beştepeler - Velidede tepesi hattını savunması; 17 nci Tümenin, 12 nci Grup emrine Kartaltepe'ye ilerletilmesi" direktifi verildi.

1 nci Tümen, saat 2300'te, 11 nci Tümenle birlikte taarruzu 25 ağustosta yapmak üzere Çekirdeksiz batısı - Ezineli batısı hattına alındı.

12 nci Grup :

Grup, 24 ağustosta Mürettep Kolordu ile birlikte yaptığı taarruzla, Karailyas tepelerine çıkan düşmanı Sakarya hemen doğusundaki sırtlara atmıştı. 11 nci Tümen, Topçuçeşmesi batısı - Karailyas tepeleri batı sırtları - Velidede tepesi batı ve güneyi hattında mevzilenmişti. 4 ncü Grupla ara hattının değişmesi yüzünden 127 nci Alay, büyük kısmı ile Çankaçı'da, 1 nci Taburu ile de Acıdere - Zürkânlı hattında kalmıştı.

Sabah erkenden saat 0630'a kadar devam eden düşman taarruzlarına Grup birlikleri başarı ile mukavemet ettiler. Saat 0730'da, 1 nci Tümen birliklerinin taarruzuna katılma emri alınınca, Grup, 11 nci Tümen Komutanı emrinde kurulan özel grupla saat 1100'e kadar taarruzla düşman siperlerine yaklaştı. Kesif düşman topçu ateşleri altında taarruzun durakladığı sırada Tozluyayla çiftliği kuzeyinden ilerleyen düşman alayı karşısında taarruz grubu, çekilmeyi korumak için Karailyas tepelerinde bir alay bıraktı ve Beştepeler bölgesinde toplandı. Bu duruma rağmen, Karailyas tepeleri akşama kadar Grup örtme birliğinin elinde kaldı.

Saat 2200'de Cephe Komutanlığı emriyle Grup, Karailyas tepeleri - Beştepeler - Veldede tepeleri hattını kesin olarak tutmak, 17 nci Piyade Tümeninin gelmesi ile karşı taarruza geçmek görevini aldı. Bir süre sonra da Çanakçı bölgesi dünkü (24 ağustos) emre göre 4 ncü Grup emrinde kaldı ve Acıdere (4 ncü Gruba dahil), 12 nci Grupla 4 ncü Grup arasında ara hattı oldu.

Grup Komutanlığınca aşağıdaki tertip alındı :

Çanakçı batısındaki mevzilerin 4 ncü Grupça teslim alınmasından sonra, 127 nci Alayın İğciler'de 11 nci Tümene katılması emri verildi. Grubun bütün birlikleri, iki alay halinde 11 nci Tümen Komutanı emrinde düzenlenerek, Kartaltepe batısı - Beştepeler - Tırnaksız (Sakarya) batısı hattını tuttu.

23 ncü Tümen Hücum Taburu ve 11 nci Tümen Hücum Taburu bölgelerinde kaldılar.

11 nci Tümen Karargâhı Beştepeler doğusuna, Grup Karargâhı Tırnaksız'a geldi. 17 nci Tümen henüz gelmemişti.

4 ncü Grup :

Gruba Beylikköprü'ye taarruz görevi verilmesi suretiyle Tarlabayırı ve civarındaki kıtalarının geriye alınması sonunda, bölgede önemli bir yer olan Tarlabayırı mevzii 126 ncı Alayın iki topla takviye edilen 1 nci Taburu tarafından tutuluyordu.

61 nci Tümenle 5 nci Kafkas Tümeni dünkü yerlerinde idiler.

Dün Ilıca deresini kuzeye geçerek Sarıçal tepesi kuzeyi - Yıldıztepe güneyi hattına varan 3 ncü Yunan Tümeni, erken saatlerde, Sarıçal tepesi kuzeyinde mevzilenen üç batarya desteğinde sıklet merkezi ile Tarlabayırı Müfrezesine taarruza başladı.

Önem kazanan bölge, 61 nci Tümenden olup Yenimehmetli'de bulunan 159 ncu Piyade Alayı Komutanı emir ve sorumluluğuna verildi ve bu alaydan bir taburla da takviye edildi.

Tarlabayırı mevzileri dokuz piyade taburu ve iki batarya (11 nci Tümenden bir alay, 61 nci Tümenden 159 ncu Alay, 5 nci Kafkas Tümeninden 13 ncü Alay, iki batarya) ile kuvvetlendirildi. 11 nci Tümen birlikleri Tırnaksız'a sevk edildi.

3 ncü Yunan Tümeni, Tarlabayırı Müfrezesi mevzilerine yakın mesafeye kadar yaklaştı. Fakat, karşılaştığı mukavemet ile 200'den fazla zayiat vererek durdu. Saat 2100'de bir Yunan alayının Hacımuslu harabeleri istikametinde ilerlediği ve buradan kuzeye geçmediği tespit edildi.

Grup ihtiyatı olarak Yenimehmetli'de tutulan 13 ncü Alaydan bir tabur, Çanakçı'ya sevk edilerek 126 ncı Alayın 1 nci Taburu mevzilerini teslim aldı. 126 ncı Alayın 1 nci Taburu, Çanakçı civarındaki alayı ile birlikte saat 2245'te Tırnaksız'a hareket etti. Grup birlikleri, Acıdere güneyi ile Zürkânlı - Karatepe bölgesini işgal etti.

3 ncü Yunan Kolordusunun Sakarya batısında Göktepe bölgesindeki karma grubunun belli başlı bir hareketi görülmedi.

3 ncü Grup :

Grup dün (24 ağustos) gece ve gündüz Yunan kuvvetlerinin taarruzuna uğramıştı. 10 ncu Yunan Tümeninin saat 0730'da bütün 8 nci Tümen cephesini topçu ateşi altında tutarak, sıklet merkezi ile Baraközü deresi boyunca ve bir alayla Tümen cephesine yaptığı şiddetli taarruz, etkili topçu ateşleri altında başarıya ulaşamadı. Öğleye doğru muharebe şiddetini kaybetti. Bu sırada, içinde topçusu da bulunan bir Yunan yürüyüş kolunun Tekir yaylası yoluyle doğuya ilerlemekte olduğu görüldü. Öğleden sonra tekrar toparlanan Yunan birlikleriyle İnlerkatrancı üzerinden kuzeye yönelen bu yürüyüş kolu, İnlerkatrancı - Ilıca köyü arasındaki bölgede mevzilenen topçunun desteğinde taarruza başladı. Yunan kuvvetlerinin sıklet merkezi özellikle 4 ncü ve 3 ncü Gruplar ara hattı bölgesinde idi. Bir ara 8 nci Tümenin sağ kanadının kuşatılması tehlikesi, Tümenin Ördekgölü köyündeki ihtiyat taburunun müdahalesi ve 5 nci Kafkas Tümeninin ateşleri ile önlendi. Saat 1930'a kadar aralıklarla tekrarlanan ve takviye kuvvetleri ile desteklenen 10 ncu Yunan Tümeninin taarruzları 800 metre mesafede durduruldu. Tümen cephesinde İnlerkatrancı kuzey ve kuzeybatısı bölgesinde dört sahra, dört obüs, dört dağ bataryasından ibaret olduğu tahmin edilen düşman topçusu, birçok mevziler değiştirmek suretiyle, hareketli ve oynak bir şekilde kullanildı; ancak 8 nci Tümen, kendisine taarruz eden Yunan kuvvetleri karşısında yaptığı takdire değer muharebelerde, metanet ve azimle mevzilerini savundu. Tümen cephesi ilerisinde kalan Yunan cesetleri Tümenin uğradığı zayiatın çok üstündeydi.

2 nci Yunan Tümeni, saat 0300 - 0745 arasında 15 nci Tümen cephesine ve Türbetepe'ye taarruza geçti; 15 nci Tümenin bütün cephesi ateş altındaydı. Yunan taarruzu, özellikle Tümen sol kanadındaki 45 nci Alayla Kokar hemen doğu tepelerini işgal eden 9 ncu Tümen Hücum Taburu mevzilerine yöneldi. Karşılıklı taarruzlarla saat 0800'e doğru 2 nci Yunan Tümeninin taarruzları tamamen kırıldı ve Perişanlıyayla güneyine atıldı. Bu muharebede şehitler arasında 15 nci Tümen Kurmay Başkanı da vardı. Saat 1000'dan sonra tekrarlanan taarruzlar bütün cephe boyunca tekrar geri atıldı. Fakat, Grup sol kanadındaki muharebelerde Türbetepe'yi savunan 7 nci Tümen kritik bir duruma girmişti. Yunanlıların Temürözü deresi boyunca 3 ncü ve 2 nci Gruplar arasından taarruzlarıyle Türbetepe'nin düşmesi, durumu büsbütün tehlikeli bir safhaya soktu. 3 ncü Grup Komutanı, bunun üzerine, 41 nci Alayı 8 nci Tümenden bir dağ bataryası ile takviye ederek Karapınar'a gönderdi; aynı zamanda durumu Cephe Komutanlığına bildirdi. Peşinden 57 nci Tümenin Karapınar'a hareketini emrederek, kendisi de Karapınar'da bulunan 7 nci Tümen Komutanının yanına gitti. Saat 1300 sıralarıydı. Türbetepe Yunanlıların eline geçmiş, 57 nci Tümen de Karapınar'a varmıştı.

Saat 1500'ten 1800'e kadar 7 nci Tümen cephesinde tekrarlanan 2 nci Yunan Tümeninin taarruzları bir sonuç vermedi. Özellikle 8 nci Tümen cephesindeki taarruzlarına da etkili olmak üzere ihtiyat alayından bir taburla 56 ncı Alay cephesinden yapılan karşı taarruzla Yunan tümeninin taarruzları kırıldı ve Yunan kuvvetleri Temürözü deresi kuzey sırtlarına kadar sürüldü. Türbetepe 2 nci Yunan Tümeninin elinde kaldı.

Türbetepe ve Gedikli Muharebeleri (Kroki : 5a - 5ç) :

1 nci Yunan Kolordusunun taarruz şeridi içinde ve Türk Batı Cephesinin 3 ncü Grup savunma kesiminin sol kanadında bulunan Türbetepe, Temürözü deresinin kuzeydoğuya yöneldiği kesimde, 1335 metre yükseklikte en hâkim bir arazi parçasıdır. Temürözü deresi ile Haymana istikametini açan Yamak (Karşıyaka) deresine hâkimdir. Batıya doğru Çiftetepeler ve Kavak köyü sırtları ile İncesu ve Paraközü deresine, kuzeye doğru Karapınar yaylası - Ardıç üzerinden Çal dağı bloku ile sıkıca bağlıdır. Temürözü deresi boyunca Yamak deresi istikametinde bir hareket, Türbetepe'yi kuşatmaya ve kısa zamanda düşürmeye imkân verirse de; Türbetepe'ye dokuz kilometre mesafede, Temürözü deresi güneydoğusunda bulunan Mangal dağı, böyle bir harekete mihver ve istinat teşkil edecek durumdadır.

Mangal dağının Yunanlıların eline geçmesinden önce, Türbetepe'yi savunan 9 ncu Tümen burayı kısmen tahkim etmişti. Mangal dağı düşünce, 2 nci Grup burayı 9 ncu Tümenin 27 nci Alayı ile Hücum Taburuna

bırakmış; bu birlikler de, bölgenin savunması ile görevli olan 7 nci Tümen emrine verilmişlerdi.

24/25 ağustos gecesi 2 nci Yunan Tümeninin bu istikamete taarruz eden alayından bir taburun baskınına uğrayan Kokartepe'deki Hücum Taburu, ilkin bu tehlikeyi atlatmıştı.

Türbetepe'yi savunan 7 nci Tümen, saat 0300'e doğru Türbetepe istikametinde 2 nci Yunan Tümeni ve Temürözü deresi boyunca sol kanat ve gerisi yönünde de 12 nci Tümenden iki alayla takviyeli 1 nci Yunan Tümeninin taarruzuna uğradı (Kroki : 5b).

7 nci Tümen Komutanı sorumluluğunda geniş bir cephede Türbetepe'yi savunan 27 nci Alay ve Hücum Taburu büyük ölçüde sarsıldılar. Savunmayı sürdürmek için 23 ncü Piyade Alayı Türbetepe gerisine, 2 nci Alayın büyük kısmı Bahçecik istikametine sürüldü. Ayrıca, Evliyafakı'da Grup ihtiyatı olarak bulunan 41 nci Alay (bir taburu hariç) ve 8 nci Tümenden iki toplu bir batarya 7 nci Tümeni takviye etmek üzere Karapınar'a getirildi. 57 nci Tümene, bir batarya ile takviyeli bir alayını Evliyafakı'ya Grup emrine göndermesi ve Tümenin de harekete hazır bulunması emredildi.

23 ncü ve 2 nci Alaylarla 7 nci Tümen Hücum Taburunun 1 nci Yunan Tümeninin sol yanına yaptıkları taarruz bir sonuç vermeyince, birlikler gerilemeye başladılar. 12 nci ve 1 nci Yunan Tümen birlikleri Türbetepe mevzii gerisine vardılar. Bu sırada 1 nci Yunan Tümeninden bir alay kadar kuvvetin 9 ncu Tümen sağ kanadına yaptığı taarruz önlendi. Yalnız, Kanlıgöl batısındaki sırtlar Yunanlıların elinde kaldı. Bu sırada 1 nci Yunan Tümeninden bir alay, 9 ncu Tümen cephesinde Yaprakbayır deresi güneyine kadar ilerledi.

2 nci ve 3 ncü Grupların iç kanatlarından kuşatılmalarını önlemek üzere, 7 nci Tümen Alacık - İncirli hattına, 9 ncu Tümen 27 nci Alayı ile Hücum Taburu Karapınar güney sırtlarına çekildiler. Yunanlılar tamamen boşaltılan Türbetepe'yi saat 0900'da işgal ettiler. 1 nci Yunan Tümeni, Alacık - Gedikli hattına doğru taarruz ediyordu. 3 ncü ve 2 nci Grupların iç kanatları tehlikeli bir duruma girmişti.

1 nci Grup emrine verilmiş olup henüz bu gruptan bir emir almamış bulunan 3 ncü Kafkas Tümeni Komutanı, bu tehlikeli durum üzerine Alacık - Gedikli köyü hattına ilerleyen düşmana karşı taarruz yapmak hakkında 2 nci Grup Komutanına verdiği rapora cevap almadan, 4 ncü Tümen sol kanadındaki 11 nci Alayını da bölgesine çekerek, bütün kuvvetiyle Kaltaklı doğusundan hareketle saat 0745'te 8 nci ve 7 nci Alayları ile Gedikli köyü ve güneyi istikametlerinde taarruza başladı. 11 nci Alay, Gedikli köyü kuzey sırtlarında ihtiyatta kaldı (Kroki . 5 c).

1 nci Yunan Tümeni birlikleri Tepeköy batısındaki hâkim tepeleri tuttuğundan, 3 ncü Kafkas Tümeninin taarruzu gayet ağır ilerliyordu.

Saat 1100'e doğru Kokar güneyinden 2 nci ve Temürözü deresi ve batısından takviyeli 1 nci Yunan Tümeninin taarruzları gelişiyordu. Yarım saat devamlı karşılıklı taarruz ve süngü hücumları sonunda 1 nci Yunan Tümeni Tepeköy batı sırtlarından atıldı. Saat 1230'da 13 ncü Yunan Tümeninden takviye edilen 1 nci Yunan Tümeni, İncirli istikametinde tekrar taarruza geçti. 3 ncü Kafkas Tümeni, 2 nci Grup Komutanlığının emriyle 1 nci Yunan Tümeninin yarma harekctini önlemek üzere, bulunduğu hatta savunmaya geçti.

1 nci Yunan Tümeni, özellikle 3 ncü Kafkas Tümeni 7 nci Alayının süngü hücumları karşısında büyük ölçüde kayba uğramıştı. 3 ncü Kafkas Tümeni 7 nci Alayı bölüklerinde de er mevcudu 90'dan 40'a düşmüştü. Alayın yalnız 3 ncü Taburundan 6 subay şehit ve yaralı verilmişti. Alayın 3 ncü Taburu ile Tümen Hücum Taburu cephelerinde Yunan ölüleri sayılamayacak derecede çoktu.

Bu durumda, Yunanlıların Türbetepe'den atılması için 57 nci Tümenin 3 ncü Grup emrine verilmesi hakkında Grup Komutanının saat 1030' da yaptığı teklifi uygun gören Cephe Komutanlığı, saat 1300'te özetle şu karşılığı verdi :

"1. En az iki Yunan tümeni, Türbetepe'yi işgal ile İncirli istikametinde arazi kazanmıştır.

2. 1 nci Grup, ordu sol yanının teminini göz önünde tutmakla beraber, bu düşmana taarruz edecektir.

3. 57 nci Tümen 3 ncü Grup emrine verilmiştir. Grup, bu tümeni Türbetepe'nin düşmandan geri alınmasında kullanacaktır.

4. 2 nci Grup, emrinde bulunan 3 ncü Kafkas Tümeni ile düşmana taarruzunu devam ettirecek ve diğer kuvvetleri ile mevzilerini kesin olarak muhafaza edecektir.

5. Grup komutanları, yapacakları taarruzda birlikte tedbir alacaklardır".

Cephe Komutanlığı saat 1400'te de :

"1. Saat 1300'te verilen harekât emrinden önce 1 nci Grubun Mangal dağı doğusu - Yağcıkebir istikametinde harekete başlamış olduğu anlaşılmıştır. 3 ncü Grubun sol kanadında 7 nci Tümenin karşı taarruzu muvaffakıyetle başlayarak, düşman kısmen geriye atılmıştır.

2. 1 nci Grup, başlamış olduğu istikametlerde taarruza devam edecektir. İhtiyatında bulunan 23 ncü Tümenin kullanılmasında, Türbetepe' den yarmaya teşebbüs eden düşman harekâtını göz önünde tutmalıdır.

3. 2 nci Grup, 3 ncü Grupla beraber Türbetepe istikametinde taarruzlara devam edeceklerdir" emrini verdi.

Bunun üzerine, Karapınar'a gelmiş bulunan 57 nci ve 7 nci Tümenler, Karapınar kuzeyi çevresinde mevzilenen 17 sahra topunun desteğinde kuzeyden ve 3 ncü Kafkas Tümeni de Gedikli civarından birlikte taarruza başladılar. Karapınar - Alacık - İncirli hattı güneyine kadar ilerlemiş olan 2 nci ve 1 nci Yunan Tümenleri, Türk hücumları karşısında saat 1600'dan itibaren Türbetepe'ye doğru gerilemeye başladılar. Devam ettirilen taarruzlarla Türbetepe'de tutunamayan Yunan kuvvetleri, Türbetepe - Bahçecik hattı güneyine perişan bir halde çekildiler. 57 nci ve 7 nci Tümenler saat 1830'da Türbetepe'yi tamamen işgal ettiler. Fakat, 12 nci Tümenle 13 ncü Tümenden birer müfreze ile takviye edilen 1 nci Yunan Tümeni, tekrar toparlanarak saat 1900'da Bahçecik istikametinde taarruza başladı. 2 nci Yunan Tümeni de Türbetepe istikametinde bu taarruza katıldı. Türbetepe'yi savunan birliklerin sert mukavemetleri, yer yer karşı hücumları ve 3 ncü Kafkas Tümeninin de 5 nci Tümenden 15 nci Alayla birlikte tam bir işbirliği halinde Temürözü deresi boyunca taarruza katılmasıyle düşmanın taarruzu kırıldı. Yunanlılar, Kokaryayla güneyi - Bahçecik hattı güneyine çekildiler.

Gece, Türbetepe mevzileri 57 nci Tümene devredildi (Kroki : 5 ç). 7 nci Tümen, Grup ihtiyatı olarak Kavak köyü - Evliyafakı bölgesine; 9 ncu Tümenin 27 nci Alayı ve Hücum Taburu, Karapınar'a Grup ihtiyatına alındılar. Grup Karargâhı da Karapmar'a geldi.

3 ncü Kafkas Tümeni, 2 nci Grup Komutanlığı emriyle, ertesi günü taarruz etmek üzere, iki topla takviyeli 8 nci Alayını Temürözü deresini tutan 15 nci Alayla irtibatlı olarak İncirli - Tepeköy güneyi hattında bıraktı ve Gedikli köyünde toplandı.

3 ncü Kafkas Tümeninin, Türbetepe'nin Yunanlılardan geri alınması için katıldığı bu kanlı ve çetin olduğu kadar da başarılı muharebelere, "Gedikli Muharebeleri" adı verildi.

2 nci Grup :

Durumunda değişiklik yoktu. Cephe Komutanının emriyle, 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri ile 3 ncü Kafkas Tümeni ve 4 ncü Tümen, 1 nci Grup emrine verildiler.

Saat 1930 sıralarında 1 nci Grup cephesinde 2 nci Yunan Kolordusu taarruza geçerken, 9 ncu Tümene, cephesindeki 1 nci Yunan Tümeni birliklerini tespit etmesi ve sağ kanadında fazla ihtiyat kuvveti bulundurması emredildi. 3 ncü Kafkas Tümeni, 3 ncü Grup birlikleriyle Temürözü deresi boyunca taarruza devam ediyordu. Bu taarruza, Tümenin sol kanadındaki 5 nci Tümenden 15 nci Alay da katılmıştı.

Saat 2015'te Grup Komutam emriyle, 3 ncü Kafkas Tümeni (8 nci Alay hariç), ertesi günü taarruz etmek üzere Gedikli güneyinde toplandı. İki topla takviye edilen 8 nci Alay, Temürözü deresini tutan 15 nci Alayla irtibatlı olarak, İncirli - Tepeköy güneyi hattında bırakıldı.

Cephesinde hiç bir hareket olmayan 5 nci Tümen, 1 nci Yunan Tümeninin Temürözü deresi boyunca kuzeye taarruzunda, Grup sağ kanadının kuşatılmasını önlemek için mevziini Meclis Muhafız Taburuna bıraktı ve Katrancı'ya Grup ihtiyatına alındı.

9 ncü Tümen sağ kanat gerisine sürülerek 3 ncü Kafkas Tümeninin taarruzuna katılan 15 nci Alay, 3 ncü Kafkas Tümeninin 8 nci Alayı ile birlikte İncirli - Tepeköy güneyi hattında yerleşti.

1 nci Grup:

Köseaptallı Muharebesi:

2 nci Yunan Kolordusunun 13 ncü ve 5 nci Tümenleri, Mangal dağı doğusu - Çekirge - Yağcıkebir kuzeydoğusu hattındaki keşif ve emniyet birliklerinin gerisinden daha geceden Büyükgökgöz istikametinde ilerlemeye başladılar.

Cephe Komutanı, bu gün saat 0200'de 1 nci ve 2 nci Grup Komutanlıklarına aşağıdaki emri vermişti:

"1. 1 nci Grup, düşmanın ordu sol kanadı aleyhine taarruzunu kendi mevziinde kabul edecektir. Düşman asıl taarruzu diğer gruplar cephesine yöneldiğinde, 1 nci Grup derhal karşı taarruza geçecektir.

2. 2 nci Grup, özellikle Türbetepe aleyhine yapılacak düşman taarruzuna karşı yardıma hazır bulunmalıdır. Düşman 2 nci Grup aleyhine yöneldiğinde, bütün grubun taarruz için hazırlanması lâzımdır".

Bu emir 1 nci Grup Komutanına ancak saat 0600'da ulaşmıştı.

Grup, Yunanlıların geceden başlayan ilerlemeleri karşısında, 4 ncü ve 24 ncü Tümenleriyle Mangal dağı doğusu ve Köseaptallı istikametlerinde taarruza geçmek üzere hazırlanmıştı. Saat 0600'dan 1100'e kadar 3 ncü ve 2 nci Gruplar bölgesinde muharebeler şiddetlendi ve grupların iç kanatlarında her iki grubu da kuşatıcı taarruzun İncirli istikametinde gelişmesi üzerine 2 nci Grup Komutanlığı şu tedbirleri aldı :

5 nci Tümen mevzilerini teslim alan Meclis Muhafız Taburu, 4 ncü Tümenden 40 ncı Alay ve 58 nci Alaydan bir tabur, Tümen Piyade Komutanı emrinde toplandı (Esat Faik Bey Müfrezesi). 4 ncü Tümenin diğer birlikleri ve 5 nci Tümen mevzilerinde bırakıldı.

4 ncü Tümen, 47 nci Bağımsız Alay ile Mangal dağı doğusu istikametinde ve 24 ncü Tümen de Köseaptallı istikametinde taarruza başladılar.

23 ncü Tümen, her iki tümenin iç kanatları istikametinde Grup ihtiyatı olarak ilerledi.

Bu taarruza 3 ncü Süvari Tümeninin Yağcıkebir istikametinde ve 2 nci Süvari Tümeninin Saatlı istikametinde katılmaları; Grup cephesine Yunanlıların bir karşı taarruzu gelişirse, bütün tümenlerin bulundukları hatta savunmaları emri verildi.

Köseaptallı kuzey sırtları bölgesinde mevzilenen 4 ncü ve 24 ncü Tümen topçularının desteğinde ilerleyen taarruz, Mangal dağı doğusu - Çekirge - Yağcıkebir kuzeydoğusu hattına varana kadar ciddî bir mukavemetle karşılaşmadı. Saat 1300'te 4 ncü Tümen, Mangal dağı doğusu - Mollamehmet çeşmesi kuzey sırtları hattını ele geçirdi. Bu sırada 24 ncü Tümen, büyük kısmı ile henüz 4 ncü Tümen birlikleri hizasına varamamıştı. Saat 1530 sıralarında 4 ncü Tümen birliklerinin vardığı Mollamehmet çeşmesi kuzey sırtlarına, Mangal dağındaki alayın desteğinde 13 ncü Yunan Tümeninden bir alay, karşı taarruza başladı. Mangal dağı güneyi - Yağcıkebir batısı bölgesinde mevzilenen Yunan topçularının etkili ateşleri altında 4 ncü Tümenin ve 5 nci Yunan Tümeninin tuttuğu Yağcıkebir kuzeydoğu sırtlarına yaklaşan 24 ncü Tümenin taarruzları ağırlaştı.

4 ncü Tümen sol kanadı istikametindeki 13 ncü Yunan Tümeni alayının taarruzu, 4 ncü Tümen birliklerinin sert mukavemetleriyle karşılaştı. Bunun üzerine 5 nci Yunan Tümeni takviye edilmeye başlandı.

24 ncü Tümen Yağcıkebir kuzeydoğu sırtlarına ulaşınca, 5 nci Yunan Tümeni, Yağcıkebir ve çevresinden 24 ncü Tümene cepheden ve güney kanadından taarruza başladı. 3 ncü ve 2 nci Türk Süvari Tümenlerinin Batı Cephesi sol kanat açığında hiç bir harekette bulunmadığı bu sıralarda, Tümenin sol kanadı tamamıyle açıktı. Tümen sol kanadında taarruz eden 30 ncu Piyade Alayı, sert mukavemete rağmen, Yağcıkebir doğu sırtlarını Yunan birliklerinin elinden aldı. Süratle mevzi değiştiren Tümen topçuları, Köseaptallı güneybatısından ve açıktan taarruzu desteklemeye başladı. 24 ncü Tümen birikleri, Yunan topçularının etkili ateşleri altında gayet ağır ilerlemekteydiler. Saat 1800'e doğru 4 ncü Tümen 13 ncü Yunan Tümeni büyük kısmının taarruzuna uğrarken, 5 nci Yunan

Tümeni de, 24 ncü Tümenin birinci hattaki 32 nci ve 30 ncu Alayları iç kanatları istikametinde ve bir batarya ile çok yakından desteklenen bir alayla da Tümenin sol kanadına taarruza başladı. Çok kritik bir safhaya giren Yunan taarruzları sırasında 4 ncü Tümen birlikleriyle 13 ncü Yunan Tümeni arasında tepeler, karşılıklı taarruz ve süngü hücumlarıyle durmaksızın el değiştiriyordu. 4 ncü Tümen ihtiyatının müdahalesiyle 13 ncü Yunan Tümeninin taarruzu durduruldu ise de, uğranılan zayiatla Tümenin bulunduğu hattı tutmasına da imkân kalmadı. Saat 1900'dan itibaren 4 ncü ve 5 nci Tümenlerin eski mevzilerinde bırakılan birlikleriyle 4 ncü Tümenin eski mevzilerine yerleşen 23 ncü Tümenin himayesinde 4 ncü Tümen, asıl mevzii gerisinde Çörtenli bölgesine; 24 ncü Tümen, Küçüktepe kuzeyi - Çeltikli hattına; 47 nci Bağımsız Alay, 23 ncü ve 24 ncü Tümenler arasına alındı. Grup birlikleri gece yarısında mevzilerini tamamen işgal ettiler. Grup Karargâhı, Büyükgökgöz güneybatısındaki vadi içine alındı. Grup emrinde olan 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri, Grubun bu gün yaptığı çok önemli muharebede hiç bir harekette bulunmadılar. 3 ncü Süvari Tümeni, 28 nci Süvari Alayı ile Sinanlı'da, büyük kısmıyle Çeltikli güneyinde; 2 nci Süvari Tümeni, 2 nci Süvari Alayı ile Kerpiç kuzeydoğusundaki Yunan müfrezesi ile temasta, büyük kısmı ile Burunsuz güneyinde kaldı.

9 ncu Yunan Tümeninin bu gün hiç bir faaliyeti görülmedi. Keşif ve örtme birlikleri hariç, Çimenköy ve civarında kaldı.

5 nci Grup :

Dünkü (24 ağustos) muharebeler sırasında Sinanlı ve civarında toplanmış olan 5 nci Grup (14 ncü Süvari Tümeni ve 4 ncü Süvari Tugayı) birliklerine karşı, 2 nci Yunan Kolordusu, yan ve gerilerini korumak için Süvari Tugayını Hacımusaoğlu güney sırtlarında bırakmıştı. Güneş doğarken Türk süvari kuvvetlerine karşı Yunan Süvari Tugayı, Edipidu Müfrezesinin gelmesine kadar, bir bölüğünü Şeyhahmetli'ye gönderdi. Bu sırada Grubun 14 ncü Süvari Tümeninden 20 nci Alay, Ortakışla - Çal dağı doğusu ve 55 nci Alay, Çal dağı istikametinde ilerlediler. Yapılan gözetlemede; Hacıömeroğlu doğusu ve Gökdağ'da Yunan kuvvetlerinin bulunduğu, Hacıömeroğlu batı sırtlarının sahra topları ile takviyeli süvari birlikleri tarafından tutulduğu görüldü. Bunun üzerine 55 nci Alaydan bir bölük emniyet için Çal dağında bırakıldı ve alaylar Sinanlı'ya döndü.

Şeyhahmetli'ye baskına giden 3 ncü Süvari Alayı, Uzunbey - Şeyhahmetli yolu üzerinde rastladığı bir Yunan deve ikmal kolunu yaptığı baskında 159 deve, 67 merkep ele geçirdi. Develerin başında bulunan sahipleri (30 kişi), Bergama ve civarı ahalisinden olup sekiz aydan beri zorla çalıştırıldıklarını söylediler. Kürttaciri ve Uzunbey istikametlerine

baskın göreviyle ilerleyen 4 ncü Süvari Tugayının 5 nci ve 33 ncü Süvari Alayları, Yüzükbaşı'nda rastladıkları Yunan otomobil koluna yaptıkları baskında otomobilleri işlemez hale getirdiler. Alınan esirlerin ifadelerinden, "9 ncu Tümen muharebeye girmemek için isyan ettiğinden, General Papulas'ın bunu bastırmak için uğraşmak zorunda kaldığı; Yunanlıların, iki saatlik bir muharebeden sonra perişan bir halde olan Türk Ordusunun kâmilen esir edileceğini söyleyerek askeri zorla muharebeye sürüklediklerı" öğrenildi.

5 nci Grup, geceyi Sinanlı ve civarında geçirdi.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde önemli bir harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki : 6) :

Tümen, kuzeye doğru Apsari üzerinden, saat 1930'da Yörük köyüne hareket etti. Akşehir bölgesinde herhangi bir faaliyet yoktu.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 7) :

Önemli bir hareket olmadı. Bu arada çeşitli kaynaklardan verilen bilgiler :

22 ağustosta Bolvadin'den üç piyade taburunun Afyon üzerinden Dumlupınar'a geldiği, Afyon civarından iki taburun Dumlupınar'a ilerlediği, fakat bunların Dumlupınar'dan Sandıklı'ya geçecekleri;

Afyon'da en çok 1000 Yunan erinin bulunduğu, son zamanda Afyon'a gelen 4000 kadar Yunan askerinin Bolvadin'e gittiği;

Halk arasında, Türklerin Simav, Uşak, Sandıklı taraflarından gelen kuvvetlerle Afyon'u sardıklarının duyulduğu;

Rumların, bu harbin kışa kadar süreceğini söyledikleri idi.

Tümen Komutanı, saat 1300'te Cephe Komutanlığına :

"İslâmköy, Banaz istasyonu batısındaki Yunan tesislerini tahribten sonra Dumlupınar istikametinde yalnız gözetleme kıtaları bırakıp, Savran ve Haçan mıntıkasına geçerek düşmanın Sinanpaşa ovasından yapmakta olduğu otomobil ve hayvan kolları ile nakliyatının kesilmesi ve Afyon'u yakından tehdit eden Mürettep Tümenin yükünün hafifletilmesi ve yine Sandıklı'nın doğrudan doğruya Afyon'a karşı örtülmesinin mümkün olacağı" teklifini bildirdi.

d. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Bu günkü taarruzlarını genel olarak Polatlı, Tarlabayırı, Baraközü

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

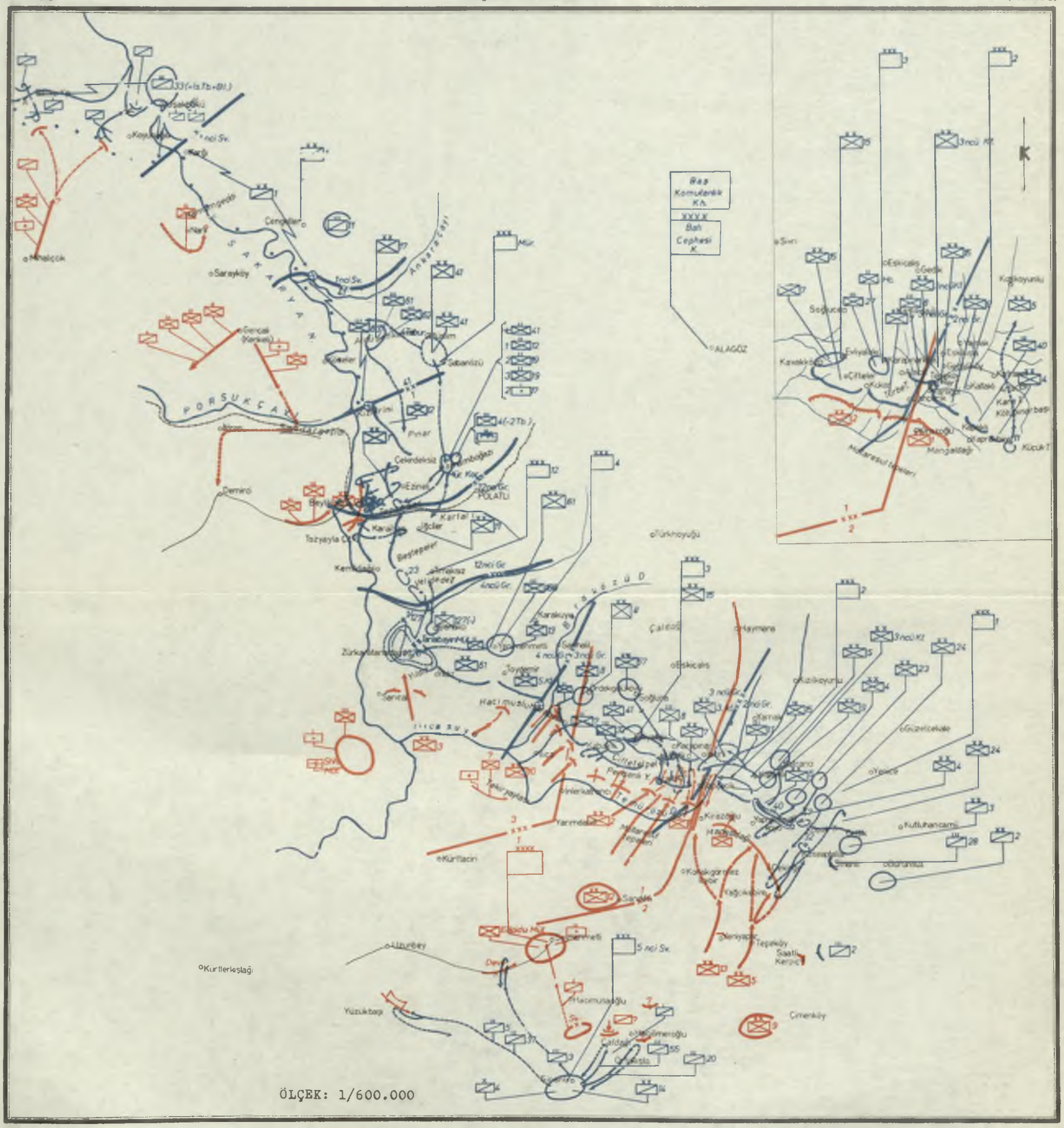
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

25 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

(Kroki : 5 a)

Genkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Türbetepe Muharebesi

(25 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 5 b)

Ölçek: 1/265.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

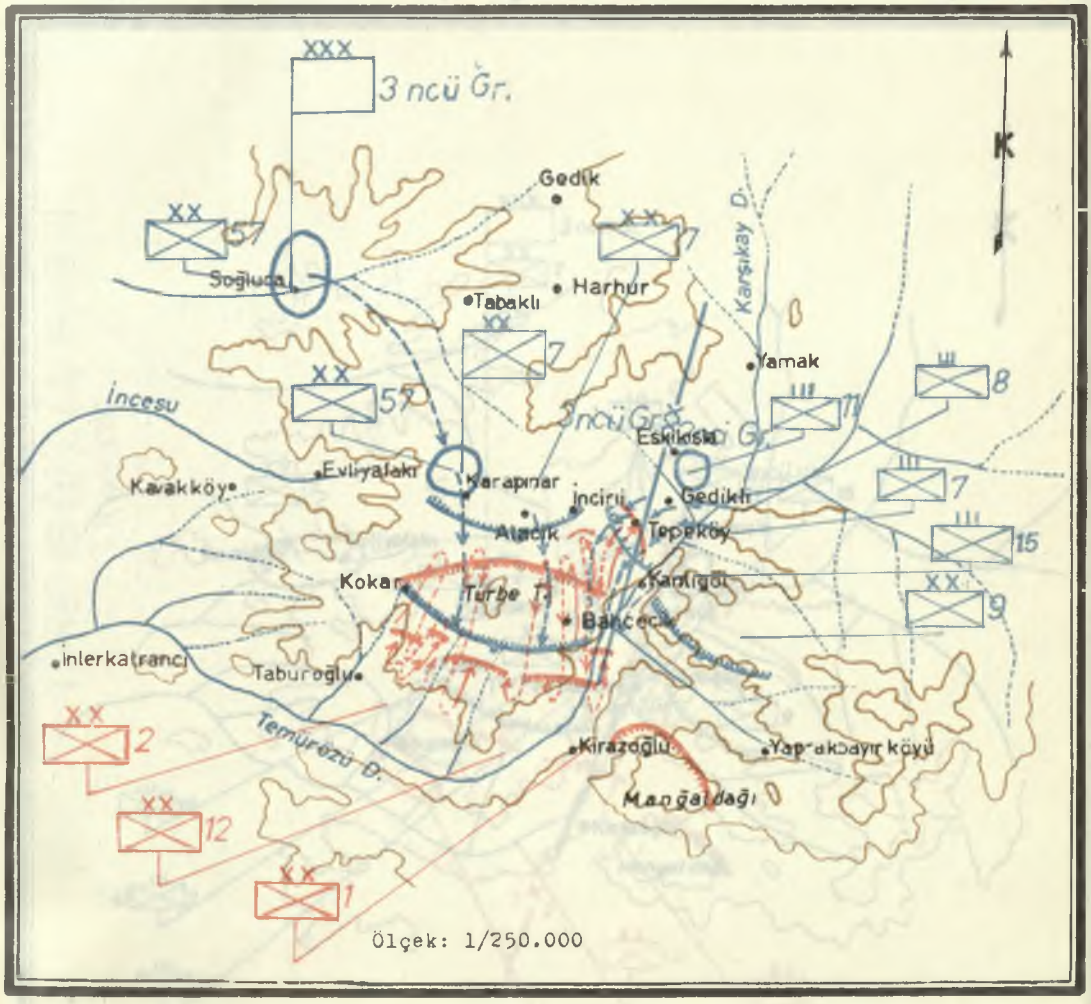
5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Türbetepe Muharebesi

(25 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 5 c)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

Türbetepe Muharebesi
(25 Ağustos 1921)

(Kroki: 5 ç)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

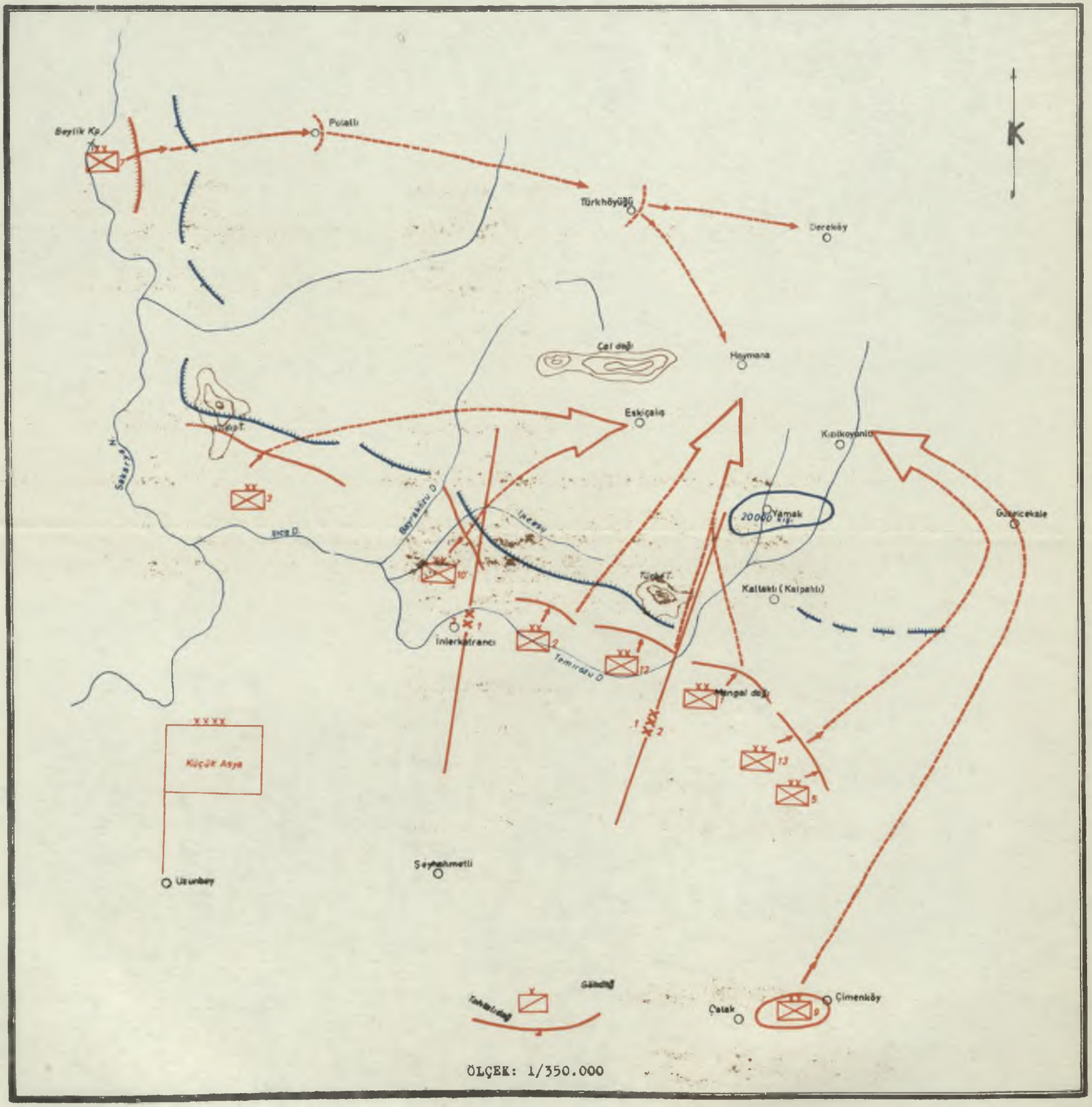
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Yunan Kuvvetleri Komutanlığının 26 Ağustos 1921 Gününe Ait
Tasarladığı ve Tatbik Ettiği Harekât

(Kroki: 5 d)

deresi, İncirli ve Büyükgökgöz istikametlerinde yaptı. 1 nci Kolordunun Türbetepe - İncirli genel istikametindeki taarruzu sonunda Türbetepe yunanlıların eline geçti ise de, 3 ncü ve 2 nci Türk Gruplarının birlikte yaptıkları karşı taarruzlarla Türbetepe boşaltıldı.

2 nci Yunan Kolordusu, Türklerin Mangal dağı kuzeydoğusundan güneybatı genel istikametindeki tarruzlarını geri attı ve Mollamehmet çeşmesi - Çekirge - Yağcıkebir hattını ele geçirdi.

Yunan Ordu Komutanlığı, bu günkü muharebelerde, bir gün önceki "Türklerin çekildiği" hakkındaki kanısını yapılan tayyare keşifleri sonunda değiştirdi. Bu keşifle tespit edilenler şunlardı (Kroki : 5d) :

"Ilıca (Temürözü) deresi kuzeyindeki mevziler kuvvetle tutuluyordu. İnlerkatrancı ve kuzeyindeki mevzilerde bulunan Türk kuvvetlerinden başka, Yamak bölgesinde ortalama 20 000 kişilik bir kuvvet toplanmıştı".

Böylece, Türklerin Ilıca deresi kuzeyindeki mevzilerde ve kuvvet kaydırdıkları sol kanatta inatla savunacakları anlaşıldığından, Yunan Ordu Komutanlığı, saat 2015'te yarın (26 ağustos 1921) uygulanmak üzere şu emri verdi :

"Sakarya'yı Beylikköprü'den doğuya aşarak ilerleyen 7 nci Tümen, Polatlı'yı ele geçirdikten sonra duruma göre Türkhöyüğü istikametinde ilerleyecektir. Buradan sonra duruma göre Yabanhamam (Haymana) veya Dereköy istikametinde harekâta devam edecektir.

7 nci Tümen hariç 3 ncü Kolordu, Eskiçalış istikametinde taarruz edecektir.

1 nci Kolordu, asıl kuvvetleriyle Haymana genel istikametinde taarruz edecektir.

2 nci Kolordu, 1 nci Kolordunun sağında, Güzelcekale istikametinde taarruzla Kaltaklı doğusundaki Türk mevzilerini Kızılkoyunlu istikametinde kuşatacaktır".

Yunanlılar, bu günün sonunda Balıkçı köprüsünden Porsuk çayına kadar Sakarya nehri batı kıyısını zayıf keşif ve emniyet birlikleriyle kontrol altına almış; 7 nci Tümenle Beylikköprü doğusu - Karailyas tepesi hattını elde tutmuş ve 3 ncü, 1 nci ve 2 nci Kolordularla Yıldıztepe-Hacımuslu harabeleri - Sabanca güneyi - İnlerkatrancı kuzeyi - Perişanlıyayla - Bahçecik güneyi - Yaprakbayır deresi - Mollamehmet çeşmesi-Yağcıkebir - Kerpiç genel hattına varmıştı.

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, bu günkü muharebelerin sonucunu 26 ağustos 1921 saat 0200'de verdiği raporda şöyle bildiriyordu :

"25 ağustosta Beylikköprü'den Kürtlerkışlağı'nın kuzeybatısındaki Yağcıkebir güneyine kadar takriben 80 km. lik cephe üzerinde hemen bütün Yunan ordusu ile meydan muharebesi cereyan etti. Esasen düşman taarruzu ile başlayan meydan muharebesi, bütün cephede durmaklamadan taarruzlarımız ve karşı taarruzlarımızla karışık olarak cereyan etmiş ve genel olarak durum muvaffakıyetle tespit edilmiştir. Kıtalarımızın fedakârlığı şükrana şayandır.

Porsuk kuzeyinde düşmanın bir alay piyade ve bir bölük süvarisinin Koyunağılı'ndan kuzeye doğru hareketi ve Porsuk'a kadar olan kesimlerde zayıf gözetleme kıtaları görülmüştür.

Beylikköprü doğusunda düşman, öğleden itibaren iki tümenle özellikle demirvolu güneyinden yaptığı karşı taarruzlarla arazi kazanmışsa da; kıtalar asıl mevzilerde toplanmıştır.

Dün Kabak doğusundan Yıldız istikametinde ilerleyen düşman, bu gün saat 1000'dan itibaren Yıldız kuzeyindeki Tarlabayırı'na bir tümen kadar kuvvetle taarruz etmiş ve yakın mesafeye kadar yaklaşan bu düşman, büyük zayiat verdirilerek durmaya mecbur olmuştu.

Düşmanın bir tümeni Ilıca istikametinde ve diğer bir tümen kadar kuvveti de Kızılhisar - Taburoğlu istikametinde kesif topçu atesi himayesinde olarak, mevzilerimize tarruz etmiş ve bu tarruzlar, düşmana zayiat verdirilerek durdurulmuş ve geri atılmıştır. Yalnız bir alayımız cephesinde düşmanın yüzlerce cesedi yatmaktadır. Düşman, fecirle beraber Türbetepe'yi işgal ve Alacık istikametinde taarruzunu genişletmiş ve uzatmış idi. 3 ncü Kafkas ve 7 nci Tümenle 57 nci Tümen birliklerinin karşı taarruzları ile Türbetepe geri alınmıştır. Türbetepe - Alacık kesiminde faaliyette bulunan düşman, bir tümenden fazla kabul olunur.

Konakgörmezkebir kuzeyindeki Mangal dağı doğusundan taarruz eden 1 nci Grup kıtalarına karşı düşmanın iki tümenle yaptığı karşı taarruzlar durduruldu. Kıtalarımız asıl mevzie alınmıştır.

Bu gün süvarilerimizin düşman gerilerinden Cambaklı'ya yaptığı muvaffakıyetli baskınlardan başka, Uzunbey istikametinde ilerleyen süvarilerimiz, düşmanın bir otomobil koluna rastlamış ve iki otomobili yakarak şoför ve muavinlerini esir almış ve bir miktar eşya ele geçirmiştir".

Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün, Balıkçı köprüsü - Çekirdeksiz hattında değişiklik olmamak üzere, Çekirdeksiz batısı - Ezineli güneyi - Beşte-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

Mürettep Tümenin Harekâtı

(25 Ağustos 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kroki: 6)

Ölçek: 1/600.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

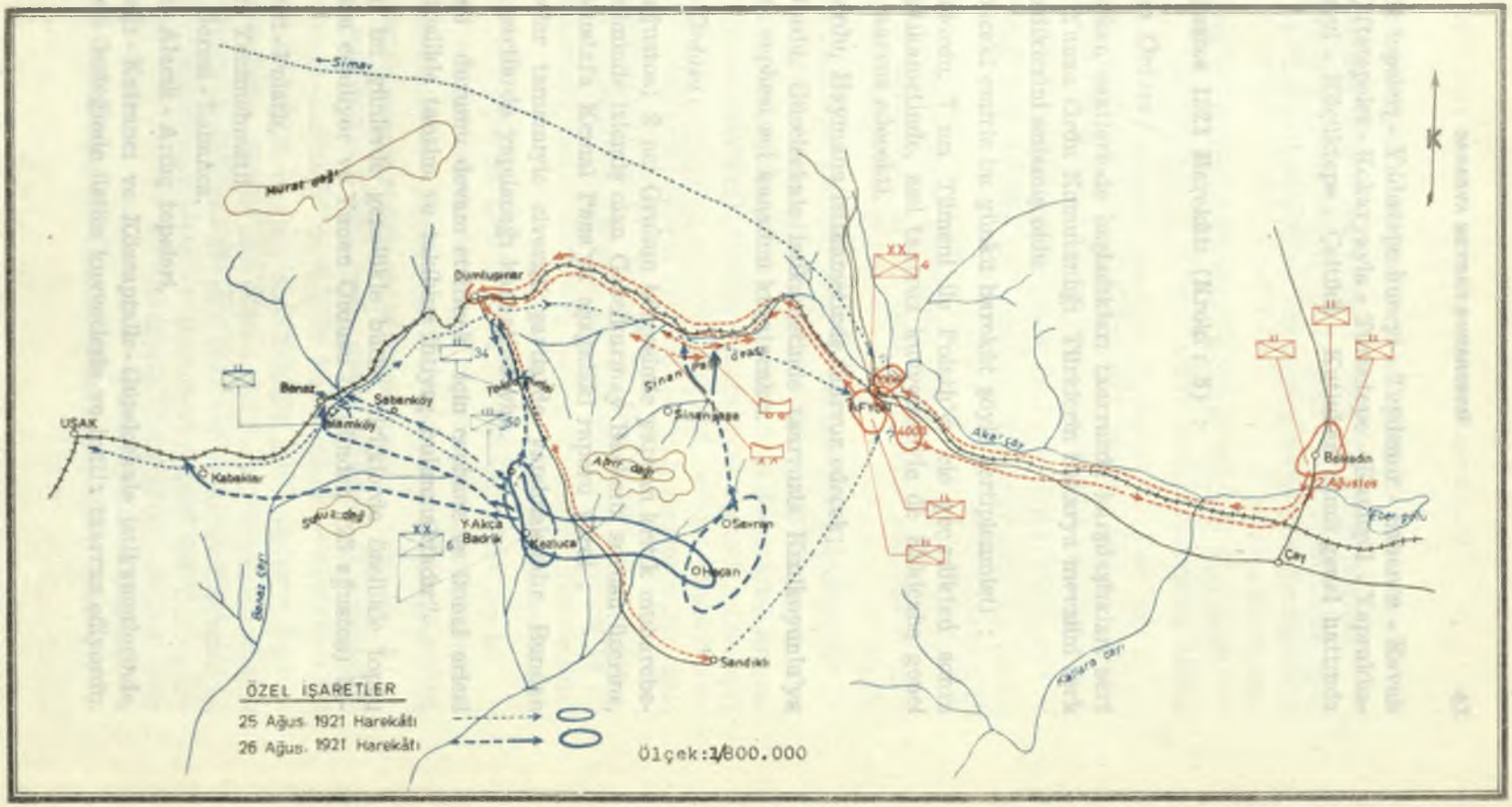
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 25–28 Ağutos 1921 Günleri Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:7)

peler - Velidede tepeleri - Yıldıztepe kuzeyi - Toydemir - Sabanca - Kavak köyü batısı - Çiftetepeler - Kokaryayla - Türbetepe - Kanlıgöl - Yaprakbayır deresi kuzeyi - Küçüktepe - Çeltikli - Kutluhan camii genel hattında kaldı.

4. 26 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 8) :

a. Yunan Ordusu :

Sabahın erken saatlerinde başladıkları taarruzda karşılaştıkları sert mukavemetle, Yunan Ordu Komutanlığı, Türklerin Sakarya mevziini terk ederek çekilmediklerini anlamış oldu.

Bir gün önceki emirle bu günkü harekât şöyle tertiplenmişti :

3 ncü Kolordu, 7 nci Tümeni ile Polatlı'yı ele geçirdikten sonra Türkhöyüğü istikametinde, asıl taarruz kuvvetleriyle de Eskiçalış genel istikametinde taarruz edecekti.

1 nci Kolordu, Haymana istikametinde taarruz edecek;

2 nci Kolordu, Güzelcekale istikametinde taarruzla Kızılkoyunlu'ya yönelerek Türk cephesi sol kanadını kuşatacaktı.

b. Türk Ordusu :

Dün (25 ağustos) 2 nci Grubun bölgesinde yapılan kritik muharebeleri Alacık kesiminde izlemiş olan Genelkurmay Başkanı, sorusu üzerine, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya aşağıdaki raporu verdi :

"Muharebeler tamamıyle elverişli şartlarda yapılmaktadır. Bundan sonra da aynı şartlarda yapılacağı kanaatindeyim.

Bu elverişli durumu devam ettirmek için cephane ve ikmal erleri sevkıyatının titizlikle tanzim ve takibine ihtiyaç bulunmaktadır".

Gerçekten, bu günlerde genellikle bütün birliklerde özellikle topçu mermisi sıkıntısı çekiliyor ve Yunan Ordusu da dünden (25 ağustos) beri :

Beylikköprü - Polatlı,

Yıldıztepe - Yenimehmetli,

Baraközü deresi - Sabanca,

Türbetepe - Alacık - Ardıç tepeleri,

Mangal dağı - Katrancı ve Köseaptallı - Güzelcekale istikametlerinde, kesif topçu ateşi desteğinde üstün kuvvetlerle ve inatla taarruz ediyordu.

Genelkurmay Başkanı da saat 0230'da verdiği direktifte :

"Aldığım haberlere göre, Yunanlıların Alacık dolayları ve Türbetepe'yi boşaltıktan sonra Ilıca (Temürözü) deresi güneyine çekildikleri sanılmaktadır. Eğer bu gerçek ise, bu gün taarruzu devam ettirmeye lüzum olmayacaktır.

Düşmanın yeniden yapması beklenen taarruzlarını kırmak üzere hazırlıklı bulunmanın daha uygun olacağı kanaatindeyim.

3 ncü ve 2 nci Grupların, cephede nispeten az ve yorgun kıtalar bırakarak, geride yeniden kuvvetli ihtiyatlar toplamasını uygun görüyorum" diyerek Cephe Komutanlığının dikkatini çekti [1].

Ordunun bütün cepheden kesin olarak mevzilerini savunmasını esas olarak ele alan Cephe Komutanlığı, 26 ağustos saat 0400'te aşağıdaki 26 numaralı Cephe emrini verdi :

"Ordu, 26 ağustos günü, başlangıçta bütün cephede düşman taarruzunu bekleyecek, mevzilerini kesin olarak savunacak ve muhafaza edecektir.

Beylikköprü doğusunda ve demiryolu iki tarafında, özellikle demiryolu güneyinde 26 ağustosta düşmanın kesin taarruzu beklenmelidir. Bu taarruz behemehal durdurulacak ve kesin sonucun alınmasına asıl etkiyi yapacaktır. Burada savunulacak asıl hat, Çekirdeksiz - Ezineli - Beştepeler - Velidede tepeleri hattıdır. Evvelce gözetleme cephesinde bırakılmış olan bütün topçulardan asıl mevzide faydalanılmalıdır.

Mürettep Kolordu, 17 nci Tümeni 12 nci Grup emrine sevk edecek ve 41 nci Tümenden bir alayı da ordu ihtiyatı olmak üzere Üçpınar'da bırakacaktır. Atdüşenkırma'da gözetleme kıtası bırakılarak, alayın büyük kısmı Ezineli mevzine alınmalıdır.

12 nci Grup, mevzilerini kesin olarak savunacaktır. Kıtalarının bölümünü Orduya bildirecektir. Üçpınar'da bulunan ordu ihtiyatı yanında irtibat subayı bulundurulmalıdır.

4 ncü Grup, dolgun mevcutlu bir piyade alayını Karahamzalı'da ordu ihtiyatı olarak bulunduracaktır. Alay, öğleden önce saat 0700'den itibaren Karahamzalı'da yürüyüşe hazır bulunacaktır.

3 ncü Grup, 7 nci Tümeni ordu ihtiyatı olmak üzere Evliyafakı'da bulunduracaktır. Tümen, saat 0600'dan itibaren Evliyafakı'da yürüyüşe hazır bulunacak ve her saat başında kendiliğinden Ordudan emir arayacaktır. 7 nci Tümen Komutanı, 1 nci Grubun durumunu, sormak suretiyle devamlı olarak takip edecektir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/2.

2 nci Grup, kendi emrinde bulunan 4 ncü Tümene ait kıtalarla Millet Meclisi Muhafız Taburunu 1 nci Gruba derhal iade edecektir. 1 nci Grup aleyhine yönelmesi muhtemel düşman taarruzuna karşı 3 ncü Kafkas Tümeninden en az bir alay ve Hücum Taburu ile diğer tümenlerden daha iki alay ile yardıma hazır bulunacaktır.

1 nci Grup, düşman taarruzunda ordu sol kanadını kesin olarak muhafaza edecek ve süvari tümenlerini gerekirse feda etmek suretiyle meydan muharebesine etkili kılacaktır.

5 nci Grup, düşman ordusunun gerilerinde taarruzlarına büyük bir faaliyetle devam edecektir.

Ordu ihtiyatlarının Ordu emriyle sevk ve kullanılması kesin muvaffakıyet için esas şarttır. Grup komutanlıkları ordu ihtiyatlarının son zamana kadar ordu emrinde muhafazasını vecibe addetmeldirler. İhtiyat ayıran grubun bu ihtiyatla ne suretle irtibatı muhafaza ettiği Orduya bildirilecektir".

Saat 08 30'daki tayyare keşfinde :

Beylikköprü'nün 3 km. doğusunda ve demiryolunun iki tarafında iki grup halinde iki tümen kadar düşman birliklerinin bulunduğu;

İnlerkatrancı - Kızılhisar arasında üç düşman tümeninin bulunduğu, bir kısmının İnlerkatrancı güney çıkışında olduğu;

Eskikışla'da bir tümenlik kuvvetin bulunduğu;

Bahçecik'te bir tümen bulunduğu;

Cambaklı - İnlerkatrancı yolunda bir ulaştırma kolunun İnlerkatrancı'ya ilerlemekte olduğu tespit edildi.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler:

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayının durumunda ve bölgesinde hiç bir hareket ve değişiklik yoktu.

25 ağustos günü 33 ncü Süvari Alayı bölgesinde Mihalıççık'tan kuzeye doğru ilerlemiş olan takviyeli Yunan piyade alayının, emniyet kıtalarıyle Balıkçı köprüsü ve Mihalıççık köprüsüne hâkim sırtları tutması üzerine, sabahın erken saatlerinde büyük kısmı ile Uşakbükü - Kargı kesimine gelen 1 nci Süvari Tümeni, Beypazarı istikametinde bir Yunan hareketi görülmediğinden, Beylikköprü'de muharebelerin şiddetlendiği saat 1730'da, dağ bataryası ile takviye edilen 11 nci Süvari Alayını Çengeller doğusundaki sırtlara yanaştırmış ve 41 nci Tümen birlikleriyle irtibat yapmıştı. Tümen, saat 2400'te Kolordu emriyle, Mürettep Kolordu

bölgesindeki muharebelere yakından katılmak üzere, Ankara çayı kuzeyinde 33 ncü Süvari Alayı sorumluluğunda yalnız keşif kolonu bırakarak, Gençali üzerinden Şabanözü'ne hareket etti.

7 nci Yunan Tümeni, Kızlarini - Çekirdeksiz batısı - Ezineli batısı - demiryolu hattını savunan 1 nci Piyade Tümenine, saat 0700'de Sakarya doğusuna geçirdiği topçularının desteğinde Pınar istikametinde ve sıklet merkezi ile Duatepe - Üçpınar hattına taarruza başladı. Duatepe - Ezineli hattı doğusunda mevzilenen Tümen topçularının ateşleriyle düşman taarruzu ağırlaştı ise de; artmakta devam eden tazyik karşısında 1 nci Tümen birlikleri, Kızlarini hemen doğusu - Pınar - Çekirdeksiz - Ezineli hattına çekildi. 7 nci Yunan Tümeni birlikleri Duatepe güneyi istikametinde ilerlemeye başladılar.

Saat 1900'a kadar 1 nci Tümen, düşmanın taarruzunu Kızlarini ve Çekirdeksiz - Ezineli hattının hemen doğu sırtlarında durdurdu.

Kolordu Karargâhı Duatepe doğusuna geldi.

Dünkü (25 ağustos) muharebeler sırasında 1 nci Tümeni destekleyen 17 nci Tümen, ancak sabahleyin Hamam boğazı civarında toplandı ve Kartaltepe'ye hareket etti.

16 ncı Alayın 1 nci Taburunu Ankara çayı - Kızlarini arasında gözetlemede bırakan 41 nci Tümen, Müslim köyü civarında toplu olarak bulunmaktaydı.

7 nci Yunan Tümeni 1 nci Tümene taarruza başladığında, 41 nci Tümen, Çekirdeksiz genel istikametinde hareket emrini aldı. Tümen ve 24 ncü Tümen süvari bölüklerini 16 ncı Alay 1 nci Taburuna bırakarak saat 1630'da Hamam boğazı güneyine geldi. Lüzumunda 1 nci Tümeni takviye etmek üzere kolordu ihtiyatı olarak burada tutuldu.

12 nci Grup :

7 nci Yunan Tümeninden iki alay, saat 0700'den itibaren iki bataryanın desteğinde Karailyas tepeleri - Kemikliağıl hattına taarruza başladı. Bu taarruz karşısında muharebe ileri karakolları öğlene doğru asıl mevzie çekildiler.

Saat 1130'da İğciler'e varan 17 nci Tümenden 63 ncü Alay, Velidede tepeleri mevziindeki birlikleri de emrine alarak burayı tuttu. 17 nci Tümenin diğer birlikleri Grup ihtiyatı olarak tutulan Bağımsız 48 nci Alayın bulunduğu Beştepeler doğusunda toplandı. Aynı saatlerde Grup emrine gönderilen Bağımsız 49 ncu Alay, Cephe emrinde tutulmak kaydıyle Polatlı'da bırakıldı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

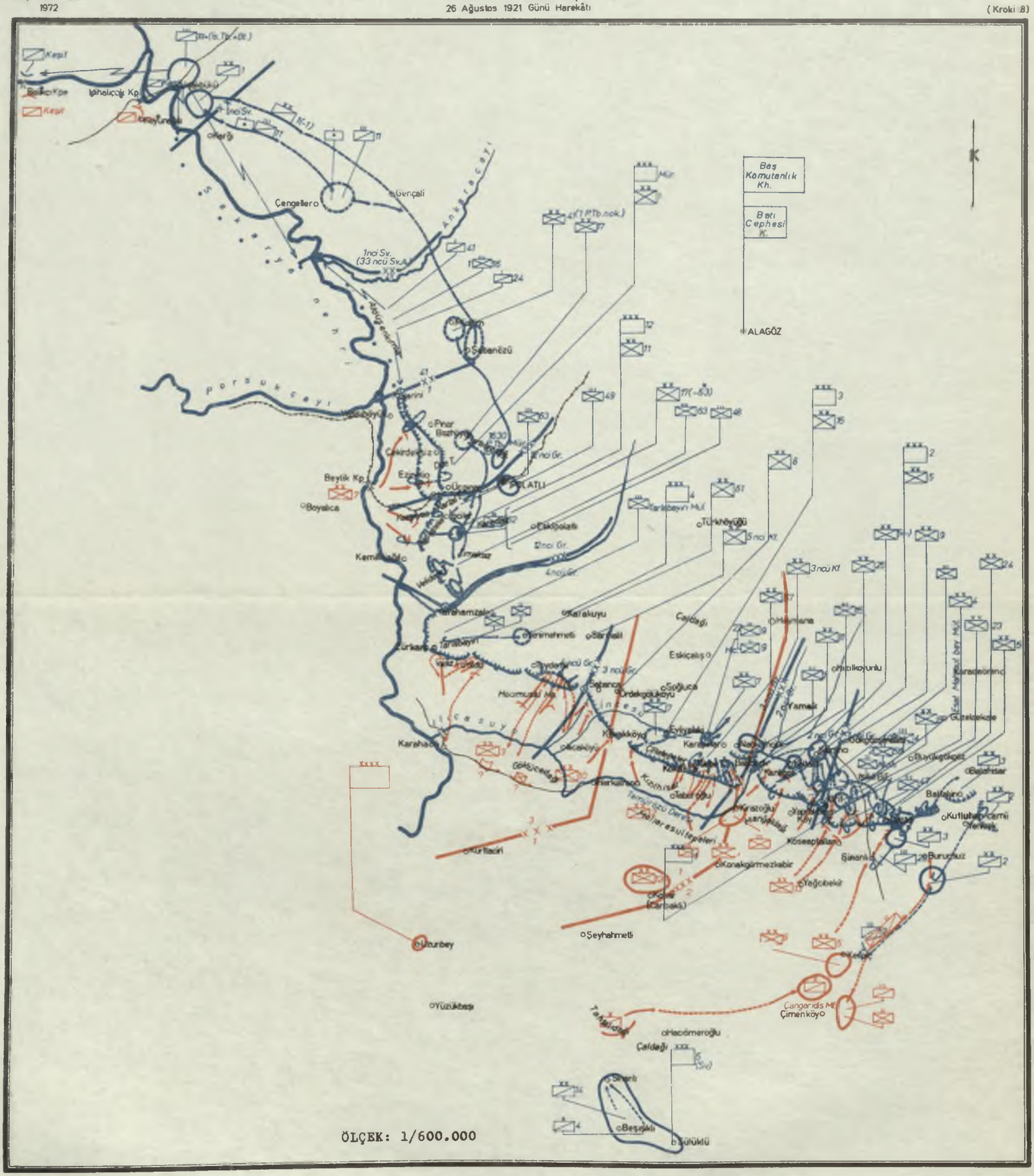
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

26 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki 8)

Beş Komutanlık Kh.
Batı Cephesi K.
ALAGÖZ
Çengellero
Gençali
Sabancızu
Pınar
Çakırdeğirmen
Beylik Kp.
Boyalıca
Ezmeko
Üçpınar
BALATLI
Türkköyü
Kemalköy
Karahamzalı
Kalaluyu
Şarköy
Çaldağı
Eskiçalış
Yarmalı
Karaağaç
Karahalil
Kurtlaçiri
Şeyhahmetli
Yüzükbaşı
Çimenköy
Çengerdis Mv.
Beşçıklı
Büyükli
Baltalıcro
Kutluhanecami
Burunsuz
Yağcıbekir
Konakgörmezlikbir
Kösesipalası
Güzelcekale
Karaağaçönü
Hüyükköyü
Hamzalıca
Yeniköy
Kurtlukoyunlu
Ortaköy
Kuşçular
Kalaycılar
Kuşçular
Kuşçular
Kuşçular

Saat 1400'te 1 nci Tümen cephesinde taarruzun şiddetlendiği sırada 7 nci Yunan Tümeni Beştepeler istikametinde taarruza devam ediyordu. Beştepeler'de ve Velidede tepelerinde düşman ilerlemesini kesin olarak durdurmak için 17 nci Tümenden bir alay, iki taburu ile Beştepeler, bir taburu ile Tırnaksız'a yanaştırıldı.

Devamlı şekilde Boyalıca istikametinden takviye edilen 7 nci Yunan Tümeninin, özellikle gece taarruzlarını devam ve geliştirmesi halinde, durum, Mürettep Kolordu ve 12 nci Grup için, hatta ordu için tehlikeli olabilirdi.

Düşmanın Karadağ - Eskipolatlı istikametinde geliştirebileceği taarruz 4 ncü Grup birliklerini de yerinden sökebilir ve 2 nci, 1 nci Gruplar bölgesinde de taarruzları başarılı olduğu takdirde, Batı Cephesi birlikleri Çal dağı - Haymana güneyi - Çalış hattına varmaya fırsat bulamadan zor bir duruma düşebilirlerdi.

Durumun bu önemini göz önünde tutan Cephe Komutanlığı, saat 1400'te 12 nci Grup Komutanlığına aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. 12 nci Grup karşısında tahmin olunan bir düşman tümeninden başka, yeni bir düşman tümeninin bu cephe aleyhine girmekte olduğu bildirildi.

2. 12 nci Grubun kesinlikle yerinden oynamayarak bulunduğu hattı muhafaza etmesi, ordunun selâmeti iktizasındadır. Bu grup buna nazaran dikkat ve fedakârlığını devam ettirecektir.

3. 1 nci Grup, 12 nci Grubu en az bir tümenle takviye etmeye mecbur olabileceğinden, bu kuvvetin şimdiden hazırlanması ve düşmanın hareketine göre 12 nci Gruba yaklaşması lâzımdır.

4. 12 nci Grup cephesindeki olaylar 1 nci Grubu da etkileyeceğinden, 1 nci Grup Komutanı, 12 nci Grup cephesi ile yakından ilgilenecek ve bu grup komutanı ile sıkı irtibatta bulunarak birlikte tedbirler alacaklardır".

7 nci Yunan Tümeninin tazyikının arttığı saat 1500'te 1 nci Tümen birlikleri doğuya çekilirken, 12 nci Grup Komutanı da, Cephe Komutanlığının emirleriyle, 17 nci Tümenden grup ihtiyatı olarak tutulan 62 nci Alayı Kartaltepe doğusundan Duatepe istikametinde Mürettep Kolordu emrine hareket ettirdi. Saat 2000'de bütün Grup cephesinde düşmanın taarruzları durduruldu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H. 28,F 2/29.

4 ncü Grup :

Saat 0600 ile 0830 arasında Tarlabayırı Müfrezesine yaptığı taarruzda başarı gösteremeyen 3 ncü Yunan Tümeni, bir alayı ile 61 nci Tümen cephesine kayarken, sıklet merkezi ile Hacımuslu harabeleri istikametinden ve doğusundan 5 nci Kafkas Tümenine taarruza başladı.

Baraközü deresi boyunca bir Yunan alayının da ilerlemesi üzerine bütün Grup cephesinde gelişen bu taarruzda 61 nci Tümen Komutanı, Tarlabayırı Müfrezesini Tümen Piyade Komutanına bırakarak Tümenin başına döndü. Tarlabayırı mevziinden iki tabur Yenimehmetli'ye Grup ihtiyatına alındı.

Saat 1500'ten itibaren Ilıca deresi kuzey sırtlarında mevzilenen Yunan topçusunun kesif ateşleri altında tutulan 61 nci Tümen ve 5 nci Kafkas Tümenine taarruz şiddetlendi. 61 nci Tümen sağ kanadına çarpan Yunan alayı, etkili topçu ve piyade ateşleri karşısında büyük zayiat verdi ve ancak 1000 metreye kadar sokulabildi. Türk topçularının tesirli ateşleri karşısında fazla dayanamayan Yunan topçularının yarısı çekildi.

Saat 1700'den itibaren, Tarlabayırı'ndan alınan birliklerle takviye edilen Yunan birlikleri, Yıldıztepe güneyinde mevzilenen topçuların desteğinde, 61 nci Tümene iki alaya yakın ve 5 nci Kafkas Tümenine üç alay kuvvetle taarruza devam etti. 61 nci Tümen cephesinde taarruzların kırılıp geri atılmasına rağmen, 5 nci Kafkas Tümeni cephesinde birinci hat siperleri Yunanlıların eline geçti. 5 nci Kafkas Tümeni topçularının Toydemir kuzey sırtlarından süratle açığa çıkarak yaptıkları atışlar ve Tümen birliklerinin başarılı savunmaları ve karşı taarruzlarıyle çok ağır zayiata uğrayan Yunan kuvvetleri, bütün Grup cephesinde zayıf örtme ve emniyet birlikleri bırakarak ve topçuları da saat 2030'da Ilıca deresi güneyine çekildiler.

Tamamıyle teşhis edilememekle beraber, birçok motorlu araçlarla birlik ve ağırlık olduğu sanılan Yunan birliklerinin Ilıca deresi güneyinden doğuya ilerledikleri tespit edildi.

3 ncü Grup :

Büyük kısmı ile 1 nci Yunan Kolordusunun taarruz şeridi içinde bulunan Gruba, saat 0530'dan itibaren bütün cephede taarruz başladı. 3 ncü Yunan Kolordusunun 10 ncu Tümeni, sıklet merkeziyle Baraközü deresi boyunca 5 nci Kafkas Tümeni ve 8 nci Tümen iç kanatlarına, diğer bir alayla da 8 nci Tümen sol kanadına taarruza geçti. En az iki batarya desteğinde yapılan bu taarruz, Türk mevzilerine ancak 1200 metreye kadar yanaştı ve durdu. 2 nci Yunan Tümeni, saat 1030'dan sonra, İnlerkatrancı

doğusunda mevzilenen bir batarya desteğinde 15 nci Tümen sağ kanadına bir alayla taarruza başladı. Siperlere çok yakın mesafeye kadar yaklaşan düşman, Tümenin karşı hücum ve süngü hücumlarıyle durdu. Öğleden sonra Taburoğlu deresi batısından 15 nci Tümenin sol kanadına bir alayla yapılan taarruz da aynı şekilde ağır zayiat verdirilerek durdurulduve geri atıldı.

Bir Yunan tümeninin (2 nci Tümen) bir alayla Taburoğlu deresi doğusundan Kokaryayla - Türbetepe hattına taarruza geçtiği, bir Yunan tümeninden (12 nci Tümen) bir alaya yakın kuvvetin Mollaresul tepelerinden Türbetepe istikametinde ilerlediği, saat 0730 - 0830 arasında bir Yunan tümeninin (1 nci Tümen) Kirazoğlu ve çevresinde toplandığı görüldü. Gerek 2 nci Yunan Tümeninin ve gerek 1 nci Yunan Tümeninin bu şekildeki hareketi, dünkü (25 ağustos) muharebelerden sonra büyük kısımlarıyle Temürözü deresi güneyine çekildiklerine en kuvvetli bir işaretti. 12 nci Yunan Tümeninin hareketi de aynı idi.

Henüz, 57 nci Tümenin sıkışık durumda kullanabileceği Grup ihtiyatı olan 27 nci Alay ile Hücum Taburu Karapınar'da toplanamamıştı. Tümenin Karapınar'da ancak iki bölük ihtiyatı vardı. 57 nci Tümen Komutanı, saat 0830'da, İncirli - Gedikli bölgesinde bulunan 3 ncü Kafkas Tümeninden "bu sabah 3 ncü ve 2 nci Grupların fecirle beraber taarruz etmeleri hakkında emir aldıklarını; bu maksatla 3 ncü Kafkas Tümeninin alay mevzilerinde birer tabur bırakarak taarruza başlayacağını" öğrendi.

2 nci Grup Komutanı, saat 0840'ta 3 ncü Grup Komutanlığına "2 nci Grupla 3 ncü Grup arasındaki Temürözü - Karşıyaka deresi istikametinin savunma sorumluluğu ve 3 ncü Kafkas Tümeninin 2 nci Grup ihtiyatına alınması" hakkında bir teklifte bulunmuştu. Buna karşılık 3 ncü Grup Komutanı, saat 1300'te 2 nci Grup Komutanlığı ile Cephe Komutanlığına aşağıdaki görüşlerini bildirdi :

"1 nci ve 2 nci Gruplar karşısındaki düşman üç tümen kadardır. Bunlardan ikisi 1 nci Gruba taarruz etmektedir. Böylece, 2 nci Grup karşısında bir tümen bulunduğu kuvvetle sanılmaktadır.

Üç tümeni bulunan 2 nci Grup, karşısındaki bu düşman taarruzunu kolaylıkla atabilecektir. Bir taarruzla düşman geri atılınca, 3 ncü Kafkas Tümeni tabiî olarak geride kalacaktır.

3 ncü Grup karşısında, kesin olarak iki düşman tümeni vardır. Ve hatta dün saat 0600'dan güneş batana kadar bu tümenlerin taarruzu ağır toplarla da desteklenmiştir. Bu üstün ve kesif topçu desteğinde piyade taarruzlarıyle Grup cephesini çökertmeye çalıştığı ve dolayısıyle ordu cephesini yarmaya teşebbüs ettiği görülmektedir.

7 nci Tümen, ordu ihtiyatı olarak elde hazır tutulmaktadır.

2 nci Grubun 3 ncü Kafkas Tümenini ihtiyata almasıyle her iki grup arasındaki bölge emniyetinin tamamen yok olması durumunun ortaya çıkarılmasından ise, her iki grubun Türbete ile Mangal dağı arasındaki düşman kuvvetlerine birlikte taarruz etmeleri daha uygun olacaktır".

Saat 1500'i geçiyordu. Düşman, 1 nci Grup cephesine taarruza başlamış ve 2 nci Yunan Tümeninin bir alayı da Taburoğlu köyü güneyinden Taburoğlu deresi boyunca ilerlemeye başlamıştı. Cephe Komutanlığı, "Bir alay derhal 4 ncü Gruba hareket ettirilecek; 7 nci Tümen bulunduğu yerde bekleyecektir" emrini verdi. Fakat bir saat kadar sonra, özellikle 1 nci Grup bölgesinde gelişen 2 nci Yunan Kolordusunun taarruzları karşısında ve 4 ncü Grup cephesinde de durumun tespit edilmesi sebebiyle bir alayın 4 ncü Gruba hareket ettirilmesi emri iptal edilerek, bu alayın 7 nci Tümenle birlikte hareketle Büyükgökgöz'e 1 nci Grup emrine gitmesi emredildi.

9 ncu Tümenin 27 nci Alayı ile Hücum Taburu, bu saatte, Tümene katılmak üzere toplanmış olduğu Karapınar'dan hareket etti. Saat 1900'da bölgede düşman faaliyeti arttı. 57 nci Tümen mevzilerine, kesif ve etkili topçu ateşi desteğinde, bir alaya yakın kuvvetle 12 nci Tümenden takviye edilen 2 nci Yunan Tümeni; Kirazoğlu üzerinden de sıklet merkezi ile 1 nci Yunan Tümeni taarruza başladı. 2 nci Yunan Tümeninin Kokaryayla istikametindeki alayının kesif topçu ateşleri altında bomba ve süngü hücumlarıyle yaptığı taarruza aynı şekilde kahramanca karşı koyan 39 ncu Alayın Kokaryayla'daki taburu, on dakika sonra bu tepenin 500 metre kadar gerisinde durdu ve Yunan alayına bir adım daha ilerlemek imkânını vermedi.

Bahçecik üzerinden Alacık'a doğru taarruzunu geliştiren 1 nci Yunan Tümeni Türbetepe gerisine düştü. 57 nci Tümenin sol kanat birlikleri Alacık güneyine cephesini kırdı ve büyük ölçüde tehlikeli anlar geçiren 57 nci Tümen mevzilerine cepheden taarruz eden 2 nci ve 12 nci Yunan Tümeni birlikleri, ancak bu durumdan faydalanarak 500 metre kadar yaklaşabildiler. Bir ara, düşmanın ilk hücum kademeleri mevziin ilk siperlerine girdiler.

Saat 1920'de Grup, Cephe Komutanlığından şu emri aldı [1] :

"1. Öğleden sonra 1 nci Grup bölgesinde dörtten fazla düşman tümeninin taarruz ve kuşatması ordu sol kanadı aleyhine kesin etkilidir.

2. 3 ncü ve 2 nci Gruplar, karanlığın basması ile cephelerinde her tümenden bir alay piyade ile yeteri kadar topçu bırakarak, kalan kuvvetleriyle cephe gerisinde toplanacaklar ve 1 nci Gruba yardım etmek üzere harekete hazır bulunacaklardır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282, Dlp.17,G.4,Kls. 1025,H.28,F.2/29.

Grup Komutanının saat 2015'te verdiği emirle bütün cephede karşı taarruza geçen 57 nci Tümen birlikleri, iki saat kadar kanlı muharebelerden sonra Yunan birliklerini girdiği bütün siperlerde yok etti. Kurtulabilenler ise, ancak Türbetepe güneyindeki derecikler boyunca kaçarak karanlığa karışabilenlerdi. Yalnız, Kokaryayla'da direnen düşman, karanlığın da etkisiyle geri atılamadı.

7 nci Tümen, Cephe Komutanlığından saat 2000'ye doğru aldığı emirle, 1 nci Grup emrine girmek üzere Dikilitaş üzerinden Gökgöz'e hareket etti.

2 nci Grup :

Yunan Ordusunun 2 nci Kolordusu, Türk Batı Cephesi mevziini doğudan kuşatmak için önceki gün aldığı emirle, Türk 2 nci ve 1 nci Gruplarına karşı erkenden harekete geçti. Şöyle ki :

13 ncü Tümen, Köseaptallı genel istikametinde;

5 nci Tümen, Sinanlı - Güzelcekale genel istikametinde taarruza başladılar.

Çangaridis Müfrezesi (bir süvari birliği, bir Evzon taburu), 5 nci Tümenin sağında;

9 ncu Tümen, 5 nci Tümenin sağ gerisinde Kerpiç'e ilerlemeye başladı.

Süvari Tugayı, Türk 5 nci Grubuna karşı dünkü yerinde kaldı.

2 nci Grup, 26 numaralı Cephe emrine göre : düşman taarruzlarını mevzilerinde karşılamak, 1 nci Gruba karşı kuvvetli düşman teşebbüslerine müdahale etmeye hazır bulunmak, her ihtimale karşı elde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak üzere tertiplendi. 3 ncü Kafkas Tümeni, 9 ncu Tümen sağ kanadından 3 ncü Grup kıtalarıyle birlikte taarruz edecek gibi hazırlandı. 9 ncu Tümen, mevzilerini kesin muhafaza etmek üzere düzenlendi. 5 nci Tümen, 1 nci Gruba ve Grup sol kanadında bulunan 4 ncü Tümenden Esat Faik Bey Müfrezesine lüzumunda yardım edebilmek için, 15 nci Alayını da emrine alarak, Esat Faik Bey Müfrezesi gerisinde toplandı.

1 nci Yunan Tümeninin Temürözü deresi boyunca saat 0900'a doğru 3 ncü Grubun sol kanadına yönelttiği taarruz öğleden sonra şiddetini artırdı ise de, 3 ncü Kafkas Tümeni cephesine ciddî bir hareketi olmadı.

2 nci Grup Komutanı dünkü (25 ağustos) muharebelerde oldukça yıpranan bu tümeni Temürözü deresi doğusunda ihtiyata alarak tanzimini düşündüğü sırada, 9 ncu Tümene cepheden taarruz başladı. 3 ncü Kafkas Tümeninin 11 nci Alayı, Grup ihtiyatı olarak Kaltaklı'ya hareket et-

tirildi. Tümen saat 2115'e kadar mevzi:nde kaldı. Cephesinde bir alay bırakarak Yamak'ta toplanmak emri alan 3 ncü Kafkas Tümen Komutanı, cephesindeki birliklerini, yarın düşman tazyikına kadar yerlerinde kalmak üzere, bir dağ bataryası ile takviye edilen ve Gedikli sırtlarında bırakılan 7 nci Piyade Alayı emrine verdi ve Tümenin kalan birliklerini yarın Yamak'a gitmek üzere Gedikli civarında topladı.

26 ncı Alayı ile geni:ş bir cephede ve 25 nci Alayı ile Kaltaklı'da bulunan 9 ncu Tümenin 27 nci Alayı ve Hücum Taburu henüz kendisine katılmamıştı.

Saat 0900'da 2 nci Yunan Kolordusu birl:kleri 1 nci Gruba taarruza başladı. 5 nci Tümen, 1 nci Grup sol kanadına harekete geçirildi. Öğleye doğru 3 ncü Kafkas Tümeninin 11 nci Alayı, Grup ihtiyatı olarak Kaltaklı'ya geldi. 1 nci Yunan Tümeni, saat 1900'a doğru 9 ncu Tümenin bütün cephesi boyunca, Kirazoğlu kuzeyinde mevzilenen iki bataryа desteğinde, sıklet merkezi ile cepheden ve bir alayla da Tümen sol kanadı ile Esat Fa:k Bey Müfrezesine taarruz başladı; bir saat süren muharebeden sonra 9 ncu Tümen sağ kanat ve merkez cephesinde ilk siperlere girdi. Durum, 1 nci Grubun da taarruza uğraması yüzünden oldukça tehlikeli idi. Yunanlıların ilerlemesini önlemek üzere Grup ihtiyatındaki 11 nci Alayla Tümen takviye edilirken, Alayın bir taburu ile Kaltaklı - Katrancı arasındaki sırtlar himaye mevzi olarak tutuldu. 25 nci Alay, Tümenin sol kanadını korumak ve lüzumunda Esat Faik Bey Müfrezesine yardım için Müfrezenin gerisine sürüldü.

4 ncü Tümen Piyade Komutanının, 9 ncu Tümen solundaki 23 ncü Tümene başlayan düşman taarruzları karşısında 25 nci Alaya hiç lüzum olmadan verdiği müdahaleci ve müstereddit emirler, hatta Grup Komutanının emirlerine rağmen, bulduğu her fırsatta devamlı olarak kendi cephesi sol kanadında kullanma arzusu, 25 nci Alayı en kritik durumlarda iki arada dolaşarak görev yapamayacak gibi pasif bir hale getirdi [1].

Bu durumdur ki; 2 nci Grubun, 9 ncu Tümenin çok geniş bir cephede üstün düşman taarruzuna uğramasına rağmen, yapabileceği birçok etkili karşı hareketi yapmasına fırsat vermedi ve kesin emirlere rağmen bu grubun yerinden oynamasına da dolayısıyle sebep oldu. Devamlı olarak takviye edilen 1 nci Yunan Tümeninin taarruzları güneş batıncaya kadar sürdü. Saat 1940'ta Grup Komutanlığının "Tümenler, cephelerinde yeteri kadar topçu ile takviyeli birer alay bırakarak 1 nci Gruba yardım için cephe gerisinde toplanacaktır" emri üzerine 9 ncu Tümen Komutanı, 25 nci Alayın 1 nci Taburunu Kaltaklı'da toplayıp düzenledikten sonra

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1400,Dlp.19,G.3,Kls. 1140,Dos. 22.

Katrancı - Kaltaklı arasındaki sırtlarda tahkim edilen himaye mevziine yerleştirilmesini 26 ncı Alay Komutanına emretti. Tümenin diğer birlikleri Yamak'ta toplanacaktı.

Fakat, 13 ncü Yunan Tümeninin taarruzu üzerine 23 ncü Tümen ve Esat Faik Bey Müfrezesinin çekilmesi ve Yaprakbayır köyü doğusundan ilerleyen Yunan alayının bölgeye girmesinden, 25 nci Alayın Tümen mevzii gerisine alınmasına imkân kalmadı. Alay, saat 2300'te Katrancı'ya çekilmek zorunda kaldı. Böylece, sözü geçen himaye mevziinin tutulması yalnız 11 nci Alayın bir taburuna kalmış oluyordu.

2 nci Grup bölgesindeki muharebeler, ordu cephesinin sol kanadına yönelen düşman taarruzları ve bu taarruzların sonuçlarıyle çok yakından ilgili bulunuyordu. Grup birlikleri, üstün düşman taarruzları karşısında mevzilerini ancak güneş batıncaya kadar elde tutabildiler. Aleyhine gelişen taarruzlara karşı 1 nci Grubun takviyesi veya bu bölgede harekâta müdahale etmek maksadıyle tümen cephelerinde birer alay bırakarak geride toplanılması emirinin uygulanma olanağı kalmamıştı. Birlikler her tarafta Yunan kuvvetleriyle sıkı muharebe temasındaydılar. Fakat diğer taraftan, muharebenin olağan dalgalanmaları sonucu birbirlerine karışan birliklerin toplanarak tanzimi de yarınki (27 ağustos) muharebeler için çok lüzumlu ve önemli bir ihtiyaç idi. Ancak, 1 nci Grubun bazı birliklerinin üstün düşman taarruzu ile yerlerinden oynamaları ve saat 2100'e doğru 2 nci Grup Komutanının "23 ncü Tümenin tamamıyle çekildiğini, 31 nci ve 69 ncu Alaylarıyle Katrancı'da bulunduğunu; 4 ncü Tümen Piyade Komutanı ve 40 ncı Alaydan iki taburun yanısıra yine 4 ncü Tümen sahra ve 105 mm. lik obüs bataryaları ile diğer bir bataryanın burada bulunduğunu" görmesi, Cephe Komutanlığının 3 ncü Grup bahsinde geçen saat 1920 emirlerine göre yukarıda belirtilen düzeni almasına sebep oldu. Grup Komutanı, Katrancı'da toplanan birliklere de, Türbetepe'nin 3 ncü Grup birlikleri tarafından düşmandan zapt edildiği saat 2200 sıralarında, Şerefli (Gökgözşereflisi) bölgesinde toplanmaları emrini verdi. Aynı zamanda durumu Cephe Komutanlığına ve 1 nci Grup Komutanlığına bildirdi.

Bu raporu alan Cephe Komutanlığı, saat 2245'te durumun cidden çok tehlikeli bir gelişmeye yöneldiğini gördü ve 2 nci Grup Komutanlığına "tümenlerin, son erleri ölünceye kadar mevzilerini kesin olarak savunmaları" emrini verdi. Fakat, yapılacak hiç bir şey kalmamıştı. 1 nci Yunan Tümeni birlikleri, 9 ncu Tümen ve Esat Faik Bey Müfrezesi mevzilerini ele geçirmişti. Ancak, Yunan kuvvetlerinin takibe devam etmemesi, Grup birliklerine büyük bir nefes almak, derlenmek ve toparlanmak imkânını verdi. Himaye mevziindeki tabur hariç, Grup birlikleri Katrancı'da toplandı.

1 nci Grup :

Grup birlikleri, Yunan Ordusunun Türk Batı Cephesini doğudan kuşatma ile görevli 2 nci Yunan Kolordusunun karşısında bulunuyordu. Saat 0600'dan itibaren 2 nci Yunan Kolordu birlikleri harekâta geçerek :

13 ncü Yunan Tümeni, Yağcıkebir - Köseaptallı hattı ve batısından 23 ncü Tümen cephesine;

5 nci Yunan Tümeni, Kerpiç batısı - Sinanlı istikametinde 24 ncü Tümen cephesine;

Çangaridis Müfrezesi, Burunsuz istikametinde ilerlemeye başladılar. 2 nci Süvari Tümeninin 2 nci Alayı ve bir süre sonra da 3 ncü Süvari Tümeninin 28 nci Alayı tümenlerinin üzerine çekildiler. 1 nci Grup Komutanı, 4 ncü Tümenin süratle 24 ncü Tümen sağ kanadına yanaşmasını; 5 nci Tümenin yürüyüşünü hızlandırmasını; 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenlerinin düşman yan ve gerilerine taarruz etmelerini emretti. Öğleye doğru ileri kısımlarıyle Köseaptallı kuzeybatısı - Sinanlı hattına varan Yunan tümenleri, Mangal dağı doğusundan Sinanlı civarına kadar uzanan bölgede mevzilenen büyük topçu birliklerinin ateş desteğinde taarruza devam ettiler. Saat 1400'te 23 ncü Tümene taarruz eden 13 ncü Yunan Tümeni birlikleri topçu ateşi ile mevziler önünde durduruldu. 1 nci Grup Komutanı, Grup cephesi sol kanadını kavrayacak şekilde gelişen bu taarruz karşısında şu tedbiri aldı :

Esat Faik Bey Müfrezesi, mevzilerini 9 ncu Tümene devrederek, 23 ncü Tümenin ihtiyatı olarak bu tümenin gerisinde toplanmaya başladı.

4 ncü Tümen, 23 ncü Tümenle 24 ncü Tümen arasındaki 47 nci Alayın hemen kuzeyinde tahkim edilmiş sırtları tutmaya başladı.

24 ncü Tümenden bir batarya ile takviyeli bir alay, Çeltikli güneydoğusundaki sırtları tutmak üzere harekete geçti.

5 nci Tümen, Grup ihtiyatı olmak ve Kutluhan camii istikametinde gelişecek bir düşman taarruzu halinde bir alayını 24 ncü Tümene bırakarak Kutluhan camii kuzey sırtlarını savunmak üzere 24 ncü Tümen gerisine yanaşmaya başladı.

5 nci Tümenin 24 ncü Tümen gerisine geldiği sırada 3 ncü Süvari Tümeni Kutluhan camii kuzey sırtlarına çekilmişti. 13 ncü Yunan Tümeninin sıklet merkezi ile 23 ncü Tümen sol kanadı ile 24 ncü Tümen sağ kanadına yönelttiği taarruz, ilkin açığa çıkarak ateş eden tümen topçularının tesirleriyle durduruldu ise de; saat 1630'da 13 ncü Yunan Tümeni, 24 ncü Tümen cephesi batısındaki mevzilere girdi. Bu başarı, Yunan tümenine ağır zayiata mal oldu.

Sinanlı - Çeltikli istikametinde taarruz eden 5 nci Yunan Tümeninin Çeltikli doğu sırtlarını tutmasına fırsat vermemek için, 14 ncü Alayını 24 ncü Tümene bırakan 5 nci Tümen, Çeltikli doğusundaki sırtlara ilerlemeye başladı. 5 nci Yunan Tümeninin Sinanlı - Çeltikli ve Çangaridis Müfrezesinin Burunsuz - Kutluhan camii istikametlerindeki ilerlemelerinin tesiriyle 2 nci Süvari Tümeni, Yenicek (Torunlar) doğu sırtlarına çekildi. Saat 1800'e yaklaşmakta; bölgedeki durum, 1 nci Grup ve dolayısıyle Batı Cephesi için tehlikeli olarak gelişmekteydi.

13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenleri taarruzlarına devam ediyorlar; 24 ncü Tümenin sol kanadı şiddetli topçu ateşleri altında sarsılıyordu. 5 nci Tümenin 24 ncü Alayı ve Hücum Taburu, süratle Çeltikli kuzeydoğu sırtları gerisine sürüldü ve buradaki 24 ncü Tümenin 30 ncu Alayı biraz geri alınarak tehlike önlendi. Fakat, yapılan karşı taarruzlara rağmen Tümen sağ kanadı, irtibat güçlükleri, kıtaların birbirlerine karışmış olmaları, çok kesif topçu ateşi tesirleriyle ciddî şekilde sarsıldı. O kadar ki, güneş batıncaya kadar mevziin elde bulundurulabilmesinden şüphe edilmeye başlandı. Özellikle 23 ncü ve 24 ncü Tümenler arasından kuvvetinin çoğu ile taarruz eden 13 ncü Yunan Tümeninin 23 ncü Tümen gerisine sarkması, bu tümenin de tutunmasına imkân bırakmadı. 4 ncü Tümenin yaptığı karşı taarruz, Yunanlıları bir süre durdurdu ise de; 24 ncü ve 23 ncü Tümen birliklerinin çekilmeye başlaması ve mevzilerinin düşman tarafından işgali üzerine 4 ncü Tümen, 24 ncü Tümenle irtibatlı olarak Çörtenli doğusu - Işıklı boğazı güneyi hattını tuttu. 1 nci Grup birliklerini bu bölgede birbirinden ayıracak düşman zorlaması önlendi. 4 ncü Tümenin bu muharebede başardığı büyük işe karşılık zayiatı da az değildi.

3 ncü Süvari Tümeni ile 29 ncu Süvari Alayını emrine alan 5 nci Tümen Komutanı, bunları Öz vadisine karşı piyade muharebesine soktu. Saat 1845'te 2 nci Süvari Tümeni ile hiç irtibat yoktu. 2 nci Grup birlikleri de mevzilerinden oynamış bulunmaktaydı. Elinde hiç ihtiyatı kalmayan 1 nci Grup Komutanı, birer saat ara ile Cephe Komutanlığına :

"Grup cephesinde muharebenin Kutluhan istikametinde müessir olmaya başladığını, buna karşı ancak iki alaylı 5 nci Tümenin bulunduğunu;

3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri Grup emrinde ise de, kuvvetli düşman süvarisinin de bu bölgede bulunduğunu;

Düşmanın gece de taarruza devam edeceğinin umulduğunu;

Çok buhranlı olan bu durumda ordu sol kanadı için gerekli tedbirlerin alınmasının lüzumunu" iki raporla arz etti.

Bu sırada 24 ncü Tümen, sağ kanadı ile Işıklı boğazı güneyine çekildi. Tümen'n mevzilerinden ancak 5 nci Tümenin 24 ncü Alayı ile Tümen Hücum Taburu ve bir dağ bataryası ile tutulup savunulan Çeltikli kuzeyindeki mevziler elde kalmıştı. 5 nci Tümen, 14 ncü ve 15 nci Alaylarıyle Çeltikli kuzeyi - Çeltikli güneydoğusu - Kutluhan camii kuzey sırtları hattını tuttu ve 3 ncü Süvari Tümenini, 2 nci Süvari Tümeni ile irtibat yaparak Öz vadisini örtmek üzere Baltalıin'e sevk etti.

Saat 2000'ye doğru 24 ncü Tümen, 5 nci Tümenden emrine bırakılan 24 ncü Alayın himayesinde Işıklı boğazı güneydoğu sırtlarına çekildiği sırada, Cephe Komutanlığının saat 1920'de verd'ği ve 3 ncü Grup bahsinde geçen emri aldı. Peşinden "7 nci P:yade Tümeninin Gökgöz'e hareket ettirileceği, düşman kuşatmasına karşı Çeltikli - Balçıkhisar sırtlarının süvari tümenleriyle tutulması" emredildi.

13 ncü Yunan Tümenin'n 23 ve 24 ncü Tümenler iç kanatlarındaki taarruzunu daha da şiddetlendirerek bu bölgeye girmesi sonucu, 23 ncü Tümenin gerileri tamamen alınmış ve 9 ncu Tümen cephesi işgal edilmiş bulunuyordu. Bu durumda mevzilerinde tutunmak imkânlarını kaybeden Esat Fa'k Bey Müfrezesi ve 23 ncü Tümen birlikleri Katrancı'ya çekildiler.

1 nci Grup birlikleri, Gökgözşereflisi güney sırtları ve doğuya uzanan sırtlar hattında savunmak üzere hazırlığa başladılar.

2 nci Yunan Kolordusunun 9 ncu Tümeni ve Süvari Tugayı bu günkü muharebelere etkili olarak katılmadı. Sabah, Kolordu güneydoğu kanat ve yanım koruma görevi alan Süvari Tugayı, Kerpiç ist'kametinde ilerledi ve Kerpiç civarında bulunan 9 ncu Tümen gerisinde kaldı.

5 nci Grup :

Grup, dünkü (25 ağustos) baskınlarından sonra Sinanlı'da toplanmıştı. Cephe Komutanlığının emriyle düşman gerisinde taarruz ve baskın yapmakla görevliydi. Fakat aksine, bu gün en hassas ordu sol kanat bölgesinde 1 nci Grup kesin sonuçlu Yunan taarruzlarına uğrarken, dünkü baskının yorgunluğu dolayısıyle bütün günü Sinanlı - Beşışıklı - Sülüklü bölgesinde dinleme ile geçirdi ve bu sebeple de karşısındaki Yunan Süvari Tugayı, akşam üstü Kerpiç bölgesine geçmek imkânını buldu. Saat 2400'te Yüzükbaşı'na hareket etmek üzere Grup, bütün birlikleriyle Sinanlı'da toplandı.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki : 9) :

Tümen, yürüyüşe devamla Yörük köyü üzerinden Yunak'a vardı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 7) :

Tümen büyük kısmını teşkil eden 50 nci Alay, bir istihkâm müfrezesiyle birlikte, istasyon binası ve demiryolu köprüsünü tahrip için çok erken saatlerde Şabanköy üzerinden Banaz istikametinde harekete geçti. Zayıf bir kuvvetle Dumlupınar'a karşı gösteriş hareketi yaptı.

Tümen Hücum Taburu ile bir akıncı kolu, batı ve doğudan gelecek düşman kuvvetlerine karşı 50 nci Alayı korumak üzere İslâmköy sırtlarında yerleşti. Diğer bir akıncı müfrezesi Banaz istasyon tesislerini ve muhabere hatlarını, bir diğer müfreze de Kabaklar - Uşak arasındaki büyük demiryol köprüsünü tahriple görevlendirildi.

Bu harekâtta Banaz'dan İslâmköy batısına kadar demiryolu üzerinde büyük küçük altı köprü ve çeşitli muhabere vasıtaları tahrip edildi. Tümen, harekâtın sonunda Şalcı (Çalcı) - Kozluca bölgesine alındı.

d. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu :*

Yunan Ordusu :

Sabahın erken saatlerinde harekâta başlayan Yunan Ordusunun amacı, Türk Batı Cephesini Güzelcekale genel istikametinde doğudan kuşatırken cepheden de yarmak ve bu hareketleri kuzeyden Polatlı - Türkhöyüğü istikametinde 7 nci Tümenin taarruzu ile birleştirmekti. Fakat, öğleye doğru artan Türk mukavemeti karşısında harekât, mevzii başarıdan ileri geçemedi.

Zannedildiği gibi Türkler çekilmemekte, aksine, tuttukları mevzileri inatla savunmaktaydılar. Diğer taraftan, Türklerin sahra ve ağır topçularının müthiş faaliyeti ile şiddetli karşı taarruzları, bir artçı birliği muharebesinden çok farklı idi [1]. Türkler, şimdi kesin sonuçlu bir meydan muharebesi yapmak üzere çekilmeye son vermişlerdi. Nitekim, esir edilen Türk subaylarının ifadeleri de bunu doğrulamakta idi. Bu subaylar, Mustafa Kemal Paşa'mn iki gün evvel 2 nci Kolordu karşısındaki cepheye gelmiş olduğunu ve kıtaları muharebeye teşvik etmiş bulunduğunu bildirmişlerdi.

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 110.

2 nci Kolordunun karşılaştığı mukavemet yüzünden yapamadığı kuşatmadan dolayı Türk Ordusu, kısa mesafede çekilerek yeni mevzilerde direnmek ve sol kanada kuvvet kaydırmak imkânını buldu.

Yunan Ordusu Başkomutanlığı, 27 ağustos 1921 günü için verilmiş bulunan emirlere göre taarruza devam edileceğini ve Karargâhın saat 1000'dan sonra Kürttaciri'nde bulunacağını bildirdi.

Yunan Ordusu, bu gün, 7 nci Tümeni ile Çekirdeksiz batısı - Ezineli - Kartaltepe batısı - Kemikliağıl hattına; asıl kuvvetleriyle Yıldıztepe - Hacımuslu harabeleri - Sabanca güneyi - Kızıltepe - Kavak köyü batısı - Türbetepe güney sırtları - Yaprakbayır deresi kuzey sırtları - Elifbeli kuzeyi - Küçüktepe kuzeyi - Sinanlı genel hattına vardı.

Türk Ordusu :

Yunan Ordusu, bu gün Mürettep Kolordu bölgesinde Beylikköprü'de, 4 ncü Grup bölgesinde, 3 ncü Grup bölgesinde, 2 nci ve 1 nci Gruplar bölgelerinde taarruzlara devam etti. Genel çerçeve içinde tehlikeli taarruzlar özellikle 2 nci ve 1 nci Gruplar bölgesinde oldu. Mürettep Kolordu bölgesi ile 4 ncü ve 3 ncü Gruplar bölgelerindeki Yunan taarruzları kırıldı ve geri atıldı ise de; 2 nci Grubun mevzilerini terk zorunda kalışı, batısındaki 3 ncü Grubun ve doğusundaki 1 nci Grubun çok buhranlı anlar geçirmelerine sebep oldu.

26 ağustos, Sakarya Meydan Muharebesinin en buhranlı günlerinden biri idi. Durumun tehlikeli ve kritik bir hal alması üzerine bazı tedbirler almayı tasarlayan Başkomutan, 26/27 ağustos gecesi, önce aşağıdaki telgrafı Millî Savunma Bakam Refet Paşa'ya gönderdi [1] :

"ZATA MAHSUSTUR 26/27 Ağustos 1337 (1921)

REFET PAŞA HAZRETLERİNE

1. Meydan muharebesinin Ankara'ya kadar intikal etmesi ihtimal dahiline girmiştir.

2. Her türlü ihtimale karşı Meclis'in ve Heyeti Hükümetin ve Ankara'da kalması caiz olmayanların Ankara'dan çıkmaları muvafıkı ihtiyattır.

3. Meclis ve Hükümetin ilk merhale olmak üzere Yahşihan üzerinden Kayseri'ye nakli lâzımdır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.3,Kls.1019,Dos.33,F.112/3.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

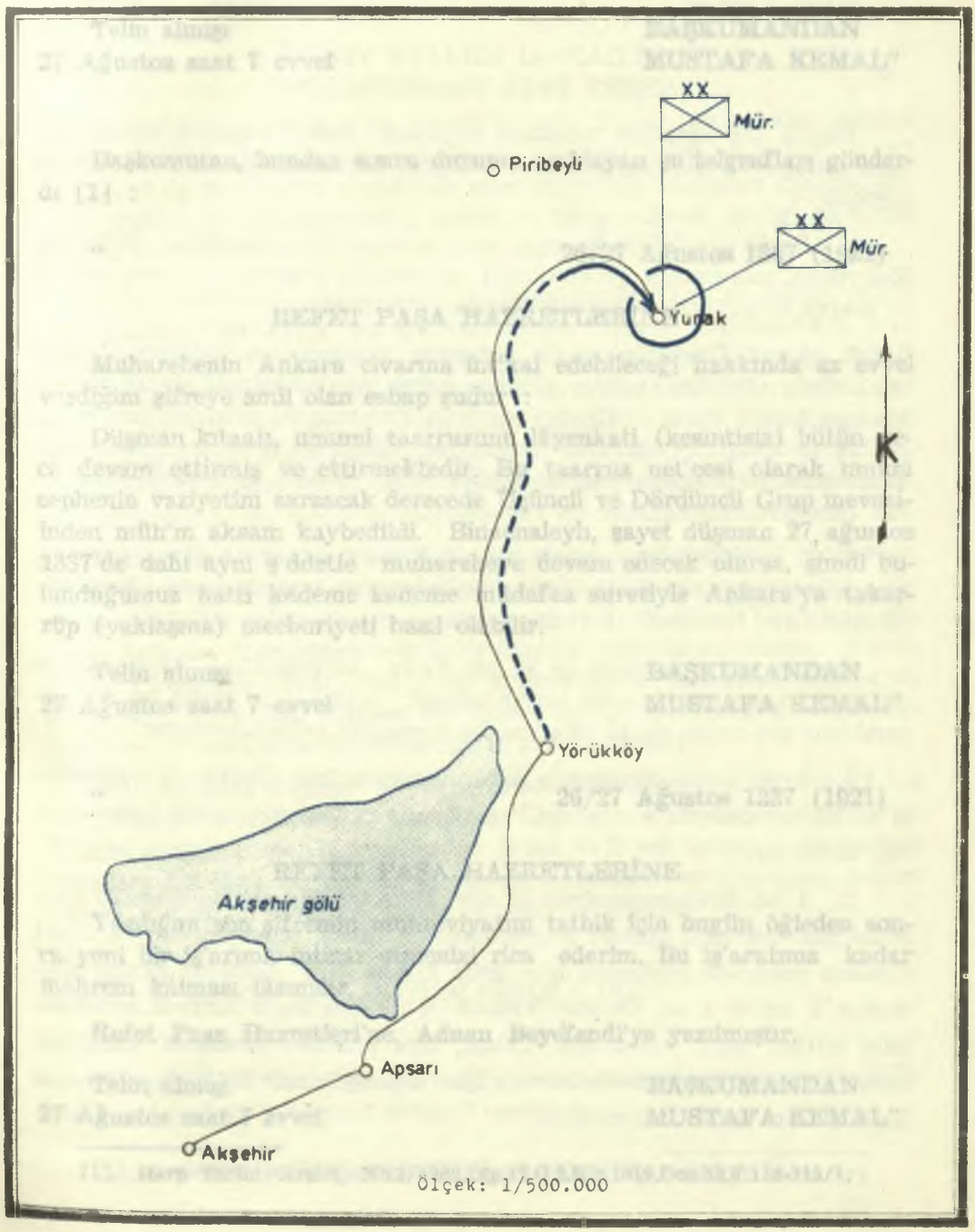
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Mürettep Tümenin Harekâtı
(26 Ağustos 1921)

(Kroki : 9)

4. Nakil keyfiyeti, iki gün zarfında, yani 29 ağustos akşamına kadar behemehal hitam bulmalıdır.

5. Müdafaai Milliye Vekili Refet Paşa Hazretleri, nakil için ve Ankara'nın inzibatı için icap eden tertibatı ahz edeceklerdir.

Telin alınışı
27 Ağustos saat 7 evvel

BAŞKUMANDAN
MUSTAFA KEMAL"

Başkomutan, bundan sonra durumu açıklayan şu telgrafları gönderdi [1] :

" 26/27 Ağustos 1337 (1921)

REFET PAŞA HAZRETLERİNE

Muharebenin Ankara civarına intikal edebileceği hakkında az evvel verdiğim şifreye amil olan esbap şudur :

Düşman kıtaatı, umumî taarruzunu lâyenkati (kesintisiz) bütün gece devam ettirmiş ve ettirmektedir. Bu taarruz neticesi olarak umum cephenin vaziyetini sarsacak derecede Üçüncü ve Dördüncü Grup mevazisinden mühim aksam kaybedildi. Binaenaleyh, şayet düşman 27 ağustos 1337'de dahi aynı şiddetle muharebeye devam edecek olursa, şimdi bulunduğumuz hattı kademe kademe müdafaa suretiyle Ankara'ya takarrüp (yaklaşma) mecburiyeti hasıl olabilir.

Telin alınışı
27 Ağustos saat 7 evvel

BAŞKUMANDAN
MUSTAFA KEMAL"

" 26/27 Ağustos 1337 (1921)

REFET PAŞA HAZRETLERİNE

Yazdığım son şifremin muhteviyatını tatbik için bugün öğleden sonra yeni bir iş'arıma intizar etmenizi rica ederim. Bu iş'aratıma kadar mahrem kalması lâzımdır.

Refet Paşa Hazretleri'ne, Adnan Beyefendi'ye yazılmıştır.

Telin alınışı
27 Ağustos saat 7 evvel

BAŞKUMANDAN
MUSTAFA KEMAL"

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.3,Kls.1019,Dos.33,F.113-113/1.

Daha sonra Başkomutan, 26 ağustos harekâtını özetleyen ve ordunun bulunduğu yerde savunmaya devam edeceğini bildiren aşağıdaki telgrafı gönderdi [1] :

"Garp Cephesi Şifre

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ
REFET PAŞA HAZRETLERİNE

Bugün (26 ağustos) zevalden (öğleden) sonra, düşman, bütün cephede umumî ve katî taarruz icra etmiştir. Bunun neticesindeki vaziyet şöyledir :

1. Beylikköprü'deki taarruz ve hassaten işbu taarruzun Mürettep Kolorduya müteveccih (yöneltilmiş) aksamında düşman, pek çok telefata maruz bırakılarak tevakkuf olundu (durduruldu).

2. 4 ncü Grup cephesinde bidayeten münhezimen (perişan olarak) ricat etmiş (çekilmiş) iken, akşama doğru takviye kıtaatı alarak tekrar hücuma kıyam etmiş (kalkmış) ve 5 nci Fırkanın iki taburluk mevziine girmiş ve bunu tart (atmak) için kıyam edilmiştir. Grup cephesinin sair aksamında ise düşman telefatı külliye (çok zayiat) ile tevkif olunmuştur (durdurulmuştur).

3. 3 ncü Grup cephesinde 15 nci Fırkaya taarruz eden düşman, bazı kısımlarda müessir (etkili) ateşlerimiz ve bazı aksamda süngü hücumlarımızla tamamen tart olunmuştur.

Grubun sol cenahında ve 57 nci Fırka cephesindeki Türbetepe'ye düşman bugün yine hücum tevcih ederek tepeyi işgal etmiş ise de, akşamleyin geç vakit süngü hücumu ile tamamen reddolunmuştur.

4. 2 nci Grup cephesinde dahi düşmanın faik (üstün) kuvvetleriyle muharebe cereyan etmiş ve Grup akşama doğru mevzilerini terke mecbur olmuştur.

5. 1 nci Grup cephesinde üç dört fırka tahmin olunan düşman kuvvetlerinin taarruzu kısmen muvaffakıyetle tevkif olunmuş ise de, 2 nci Grubun çekilmesi yüzünden işbu grup kıtaatı dahi bizzarur geriye alınmıştır. 2 nci ve 1 nci Gruplar, Yamak ve Büyükgökgöz hattının cenubundaki sırtları işgal etmektedir. Yalnız, terk ettikleri mevazide düşmana karşı, çekildiğimizi hissettirmemek için, mitralyözlerle mücehhez kuvvetli keşif kolları ikame olunacaktır.

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.3,Kls,1019,Dos.33,F.112/2.

6. Süvari Grubu, ordu sol cenahında ve Çeltek civarında fecirle beraber bulunmak emrini almıştır.

7. Ordu yarın bütün mevazi müdafaaya devam etmesine karar vermiştir.

Telin alınışı
27 Ağustos saat 8 evvel

BAŞKUMANDAN
MUSTAFA KEMAL"

Başkomutan, özellikle bu günkü şiddetli Yunan taarruzları sonucu 2 nci Grubun mevzilerini terk etmek zorunda kalışı ve 1 nci, 3 ncü Grupların da mevzilerini düzeltmek mecburiyetinde kalmaları üzerine, son Türk yurdunun savunulmasında tatbik ve takip edilecek taktiği de bütün orduya en veciz şekilde şöyle emrediyordu [1] :

"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır! Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyle ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için, küçük büyük her cüzütam (stratejik veya taktik görev için kurulmuş birlik), bulunduğu mevziden atılabilir; fakat, küçük büyük her cüzütam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki cüzütamın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzütamlar, ona tabi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur".

Yunanlılar, 2 nci ve 1 nci Grup bölgelerinde elde ettikleri başarıları yeteri kadar kuvvetle zamanında ve gereği gibi besleyememişlerdi. Harekâta etkili bir şekilde katılmamakla beraber Türk Süvari Grubunun güneyde kalması, Yunanlıları çok ürkütüyordu. Nitekim bu husus, Yunan 9 ncu Tümeniyle Süvari Tugayının muharebelere sokulmamalarına da sebep oldu. Türk Batı Cephesi kuvvetleri, hemen mevzilerin gerisinde tutundu ve Yunanlıların ilerlemelerine imkân bırakmadı.

Bu gün, Batı Cephesi kuvvetlerinden Mürettep Kolordu ve 12 nci Grup birlikleri, Kızlarini - Çekirdeksiz - Üçpınar - Kartaltepe - Beştepeler hattına çekilerek burada yerleştiler. 2 nci ve 1 nci Gruplar bölgesinde birlikler, genellikle Gedikli köyü güneyi - Kaltaklı sırtları - Işıklı boğazı güneyi - Çeltikli - Kutluhan camii hattında yerleştiler.

5. 27 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 10) :

a. Yunan Ordusu :

Bu gün Ordu Komutanlığı, tertibat ve tedbirlerde herhangi bir değişiklik yapmadan, "taarruza devam" emrini verdi.

---

[1] Gazi Mustafa Kemal (ATATÜRK), Nutuk, Ankara 1927, s. 382.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, saat 0030'da 27 sayılı aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. Düşmanın öğleden sonra bütün cephemizde yeniden yaptığı genel hücum, Tanrı'mın yardımı ile hemen her yerde püskürtüldü ve durduruldu. 27 ağustosta kesin sonucun tarafımızdan elde edilmesi ümidi kuvvetlidir.

2 Ordu, bulunduğu mevzileri kesin olarak savunacak ve muhafazaza edecektir.

3. 2 nci Grupla 1 nci Grup kıtaları, kesin muharebeyi Yamak - Büyükgökgöz hattının güneyindeki sırtlarda yapacaklardır. Hafif makineli tüfeklerle takviye olunmuş keşif kolları ileri mevzie yeniden sürülerek düşmanla behemehal temas muhafaza olunacaktır.

4. 2 nci Grup, 3 ncü Grubun sol kanadından itibaren mevzi işgaline mecburdur. 3 ncü, 2 nci ve 1 nci Gruplar, iç kanatlarında sıkı irtibat yapacaklardır.

5. 12 nci Grup, sol kanada hareket ettirilmek üzere Polatlı'da toplanmaktadır.

6. Mürettep Kolordu, ayrıca emir verildiği gibi, Acıdere'ye kadar olan cephenin savunmasını üzerine alacaktır.

7. 5 nci Grup, ordu sol kanadındaki muharebelere yakından katılmak üzere Çeltek - Gölbek istikametinde hareket emri almıştır".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Kolordu birliklerinden 1 nci Süvari Tümeni, 41 nci ve 11 nci Piyade Tümenleri, ordu sol kanadına kuvvet kaydırılması dolayısıyle hareketli bir gece geçirdiler.

17 nci Tümen dün 12 nci Grup emrine ve bölgesine verilmişti. Bu gün 11 nci Tümenle 41 nci Tümenin 12 nci Grubu teşkil ederek cephe sol kanadına geçmek üzere Polatlı'da toplanmaları hazırlığı sebebiyle Beştepeler - Velidede tepeleri bölgesi Mürettep Kolorduya verilince, 17 nci Tümen tekrar Mürettep Kolordu emrinde kalmış oldu. 12 nci Grup cephesi de 17 nci Tümen Komutanı sorumluluğuna ve Polatlı'da toplanmış bulunan 49 ncu Piyade Alayı, Mürettep Kolordu emrine verildi.

Takviyeli 33 ncü Süvari Alayı cephesinde keşif faaliyetlerinden başka önemli bir hareket olmadı.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/5.

Çobanözü'nde toplanmak üzere harekette olan 1 nci Süvari Tümeni, Ankara çayı ile Kızlarini arasındaki bölgeyi örtmek ve 1 nci Piyade Tümeninin sağ kanadını korumak üzere tertiplendi. 41 nci Tümenden 12 nci Alay, Pınar - Çekirdeksiz hattına yerleşti. 16 ncı Alayın 1 nci Taburu Tümene katılmak üzere harekete geçti. Kargı - Ankara çayı arasındaki bölge 33 ncü Süvari Alayı kontroluna bırakıldı.

3 ncü Yunan Kolordusu, bütün cephesi boyunca harekâta erken saatlerde başladı. Takviyeli 7 nci Yunan Tümeni, saat 0630'dan itibaren, sıklet merkeziyle Karailyas sırtları batısından Çekirdeksiz - Ezineli - demiryolu hattına yanaştı. Ancak, saat 1800'de teşebbüs ettiği taarruz 1 nci Tümen tarafından kırıldı ve durduruldu. Yunan birlikleri, Beylikköprü doğusundaki Höyükler hattına kadar çekildiler ve gözden kayboldular.

Yapılan tayyare keşfinde, Beylikköprü doğusunda toplu düşman kıtalarından başka, Sakarya batısında hiç bir kuvvet ve hareket görülmemişti. Höyükler hattını karanlıkla beraber tahkime başlayan Yunan Tümeninin gece taarruzu ihtimaline karşı bütün kıtalar uyarıldı. Polatlı'dan Üçpınar'a gelmiş olan Bağımsız 49 ncu Piyade Alayı, 1 nci Piyade Tümeni emrine verildi ve Tümen Karargâhının bulunduğu Duatepe doğusuna getirildi.

17 nci Tümen, saat 0630'a kadar 11 nci Tümenin mevzilerini teslim aldı ve tamamen yerleşti. 48 nci Alay, Tümen Karargâhının bulunduğu Beştepeler doğusunda ihtiyatta idi. Saat 0700'ye doğru Karailyas tepeleri batısından Ezineli - demiryolu hattma ilerleyen 7 nci Yunan Tümeni birlikleri, Tümen topçuları tarafından etkili yan ateşi altına alındı. Saat 1630'da Tozluyayla çiftliği güneydoğusunda mevzilenerek İğciler tepesi ve doğusunu, Beştepeler'i etkisiz ateş altına almaya başlayan Yunan bataryası, Tümen topçu ateşleriyle susturuldu ve mürettebatı Tozluyayla çiftliği istikametine kaçtı.

12 nci Grup :

Demiryolu ile Acıdere arasında bulunan Grup, Cephe Komutanlığının emriyle, 11 nci ve 41 nci Tümenlerden ibaret olarak ordu sol kanadının takviyesi için Polatlı'da toplanacak ve Ordudan görev alacaktı.

41 nci Tümen (16 ncı, 19 ncu Piyade Alayları, Tümen Hücum Taburu, Dağ Bataryası) ile Grup Karargâhı ve bağlıları, saat 0400'te hareketle 0730'da tamamen Polatlı ve demiryolu kuzey bölgesinde toplandı.

11 nci Piyade Tümeni (70 nci, 126 ncı, 127 nci Piyade Alayları, 57 nci Tümen Hücum Taburu), Eskipolatlı köyü ve dolayında saat 0930' da toplandı.

Cephe Komutanlığının, Grubun Polatlı'dan Haymana'ya hareketi için saat 1100'de verdiği emir üzerine; Eskipolatlı - Şeyhali - Karayavşan - Ahırlıkuyu - Kesikkavak yolu ile Haymana'ya gidecek Grubun harp kademesi ve 11 nci Tümen saat 1400'te ve Polatlı - Taşpınar - Erif - Kadıköy yolu ile Haymana'ya gidecek olan 41 nci Tümen ve Grup bağlıları ise saat 1330'da harekete geçtiler. 62 nci Alay, Eskipolatlı üzerinden Karakuyu'ya 4 ncü Gruba yollandı.

4 ncü Grup :

3 ncü Yunan Kolordu birliklerinden 3 ncü ve 10 ncu Tümenler, dünkü (26 ağustos) muharebelerden sonra, emniyet birlikleri hariç, bütün kuvvetleriyle Ilıca deresi güneyine çekilmişlerdi. Her iki tümen de saat 0630'a doğru Ilıca deresinden kuzeye doğru grup grup ilerlemeye başladılar. Ancak, öğleden sonra Yunanlıların şu hareketleri dikkati çekiyordu :

3 ncü Tümen, Yıldıztepe kesiminde Tarlabayırı Müfrezesine karşı kuvvetli bir birlik ayırarak, Ilıca deresi boyunca doğuya kuvvet kaydırmakta; özellikle 61 nci Tümenle 5 nci Kafkas Tümeni iç kanatları istikametinde kuvvet toplamakta idi.

Yenice dağı güneyinden Tarlabayırı'na ilerleyen bir alay, öğleyin Tarlabayırı Müfrezesinin güney kanadı ile muharebeye başladı ise de ciddî bir teşebbüse girişmedi. Saat 1430'dan itibaren Ilıca deresi boyunda görülmüş bulunan oldukça büyük bir oto ve araba parkından birçok araçlar güneye ve bir oto kolu ile 40-50 arabadan ibaret bir kol da Ilıca kuzeyi yolundan doğuya hareket ederken, Sarıçal tepesi güneyinden bir piyade alayı da aynı yoldan doğuya ilerlemekteydi. Saat 1500'ten sonra Yıldıztepe civarında mevzilenen bir dağ bataryasının desteğinde Müfrezeye tekrarlanan taarruz durduruldu ve geri atıldı.

3 ncü Yunan Tümeni, saat 0930'dan itibaren Ilıca deresi kuzey sırtlarındaki topçularının desteğinde, 61 nci Tümen ile 5 nci Kafkas Tümeni iç kanatları ve Karabimli istikametlerinde birer alayla taarruza başladı. Özellikle 1077 rakımlı sırtlarla Toydemir köyü şiddetli ateş altındaydı. Yunan topçuları, 61 nci Tümen topçularının ateş tesirleri altında fazla tutunamayıp, mevzi değiştirdi ve doğuya çekildi. 3 ncü Yunan Tümeninin bu bölgede yaptığı taarruz da durduruldu.

3 ncü Yunan Tümeninin bir alayı, saat 0900'dan sonra Karabimli istikametinde ilerleyerek 5 nci Kafkas Tümeninin sol kanat mevzilerine bir kilometre kadar yanaştı. Öğleden sonra Baraközü deresi boyunca 10 ncu Yunan Tümeninden bir alayın da katılmasıyle üç saat süren taarruz, topçu ve piyade ateşleriyle kırıldı. Yalnız, 8 nci Tümenin mevzilerini boşaltması üzerine 5 nci Kafkas Tümeni, sol kanat birliklerini bir - birbuçuk kilometre kadar geride ikinci hat siperlerine çekmek zorunda kaldı.

Grup Komutanı, düşmanın muhtemel bir başarısı halinde tutulmak üzere, Karsaklı güneyi - Karakuyu - Sarıhalil kuzeyi hattının 28 ağustos sabahından itibaren tahkimini ve bu hattın işgali halinde 17 nci ve 8 nci Tümenlerle irtibatın teminini Mürettep Kolordu ve 3 ncü Grup Komutanına bildirdi.

3 ncü Grup :

Gece, Yunanlıların taarruzlarına devam edeceği belirtileri üzerine Grup Komutanının saat 0100'de Cephe Komutanlığının direktiflerine uygun olarak verdiği "birliklerin, mevzilerinde zayıf örtme kıtaları ve hemen bunların gerisinde bırakılacak artçıların emniyeti altında, geride toplanarak 1 nci Gruba yardım etmek üzere harekete hazır bulunmaları" emri henüz tatbik edilmemişti. Saat 0130'da Grup Komutanı, Başkomutanlığın saat 0030'da vermiş olduğu ve Başkomutanlık Karargâhından Kurmay Yarbay Salih (Org. Omurtak) tarafından iletilen "3 ncü Grubun durumunu muhafaza etmesi" hakkındaki emri Cephe Komutanlığına arz etti [1].

Saat 0345'te de Grup, Cephe Komutanlığından "tuttuğu mevzileri kesin olarak savunması ve 4 ncü Gruba sevk edilecek alayın yerine 12 nci Gruptan 62 nci Alayın yollanacağı" emrini aldı. Böylece, Grup birlikleri mevzilerinde kaldılar. Esasen, 1 nci Yunan Kolordusu birliklerinin gece yarısından itibaren bütün Grup cephesinden taarruza geçmeleriyle, geride toplanmak da mümkün olmamıştı. 1 nci Yunan Kolordusunun sıklet merkezi ile taarruzu, özellikle Kavak köyünden Türbetepe'ye kadar 10-12 km. l'k cephede 15 nci ve 57 nci Tümenlere karşı idi. Saat 0030'a doğru başlayan üstün topçu ateşiyle 15 nci Tümen cephesi ön ve gerileri dövülürken, peşinden taarruza geçen 2 nci Yunan Tümeni Çiftetepeler'i ele geçirdi. Durum ciddî idi. Yunan Tümeni burayı elde tuttukça, Grubun savunma bütünlüğünü esaslı olarak sarsabilir; İncesu istikametinde 8 nci Tümenin gerileri, Alacık istikametinde Türbetepe'nin ve dolayısıyle 57 nci Tümenin gerisi tamamıyle düşman ateş ve hareketine açılabilir; böyle bir düşman başarısı da kolaylıkla Haymana yolunu açabilirdi.

Bu önemli tehlikelerin önlenmesi için 38 nci Alayın Evliyafakı'nda bulunan iki taburu ile yapılan karşı taarruz, başarı ile Çiftetepeler'e 150 metre kadar; Kokartepe (Kokaryayla)'de direnen düşmana 39 ncu Alayın yaptığı karşı taarruz da çok yakın mesafeye kadar ilerledi. Bu sırada (saat 0130) Türbetepe'nin düşman eline geçmesinden sonra her iki taarruz durduruldu ve iki alay da geri çekilmek zorunda kaldı. 1 nci ve 2 nci Yunan Tümenlerinin birlikte taarruzuna uğrayan 57 nci Tümen, Karapınar üzerine doğru çekilmeye başladı.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1774,Dlp.19,G.3,Kls.1145,H.1.

15 nci Tümen Komutanı, saat 0345'te Grup Komutanına "düşman Tümen sol kanat gerisine düştüğünden, mevzilerinde savunmanın durumu daha da fenalaştıracağını; güneş doğduğu vakit Tümenin bu durumda kalamayacağını" bildirdi ve "şimdiden Evliyafakı kuzey sırtlarına çekilmek" teklifinde bulundu.

Grup Komutanı, Tümen Komutanının teklifini kabul ederek, bildirilen yerde muharebeyi kabulünü emretti. 15 nci Tümen Komutanı, saat 0600'ya kadar verdiği münferit emirlerle, 38 nci Alayı Evliyafakı - Soğluca yolunun iki tarafında örtme ve himaye mevziine koyarak, birliklerini Evliyafakı kuzey sırtlarına çekti.

Grubun elinde de duruma müdahale edecek kuvvet yoktu. Geride daha emniyetli bir hattın tutulmaması halinde meydana gelecek büyük tehlikenin önlenmesi için Grup Komutanı, birliklerini işgal edilmekte olan mevziin dört kilometre kadar kuzeyindeki yeni bir hatta çekti ve durumu bir raporla Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanlığına arz etti.

Genelkurmay Başkanı da, bu durumu ve görüşlerini aşağıdaki raporla Başkomutanlığa bildirdi [1] :

"Yusuf İzzet Paşa'nın son raporu üzerine verdiği kararı uygun buluyorum.

Ördekgölü köyü - Evliyafakı kuzeyindeki sırtlar hattı savunmaya ve direnmeye elverişlidir. Bundan dolayı 4 ncü ve 2 nci Grupların durumunu değiştirmek de gerekmez. Adım adım savunarak sonucun kazanılacağını kuvvetle ummaktayım".

Grup birlikleri, saat 0400'ten itibaren Ördekgölü köyü güneyi - Evliyafakı hemen kuzeyi - Karapınar köyü kuzeyi hattına çekildiler. Saat 0600'da birlikler yeni mevzilerinde yerleştiler. Şöyle ki :

8 nci Tümen, Baraközü deresinden Türbeçaltepe güneyine kadar uzanan bölgede İncesu kuzey sırtlarında;

15 nci Tümen, Türbeçaltepe - Dikilitaş sırtları hattı güneyinde Soğluca yolunun iki tarafında;

57 nci Tümen, Karapınar köyü kuzeyinde Dikilitaş güneydoğusu-Karlık dağı güneyi hattında yeni mevzilerini işgal ederek tahkime başladılar.

10 ncu ve 2 nci Yunan Tümenleri, saat 0630'dan itibaren, 8 nci ve 15 nci Türk Tümenlerinin boşalttığı mevzilerde yerleştirdiği topçuların desteğinde, bu tümenlerin cephelerine ilerlemeye başladılar. Bu ilerleme,

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/9.

tümen topçularının ateşleriyle durduruldu. Fakat bu sırada, 2 nci Yunan Tümeninin bir alayı, Çiftetepeler hemen doğusundan Karapmar istikametinde ilerledi ve ileri kısımlarıyle saat 1030'a doğru Karapınar köyüne girdi. Bunun sağında bir alaya yakın kuvvet ilerliyordu. 57 nci Tümen, 176 ncı Alayı ile tümenin bütün cephesini işgal etmekte, diğer iki alayı ile hemen bunun gerisinde toplanmaktaydı.

3 ncü Grupla 2 nci Grubun ara hattının birlikler arasındaki bölge savunma sorumluluğu hususunda çıkan anlaşmazlık da, saat 1200'de Cephe Komutanlığının emriyle giderildi. 2 nci Grubun sol kanadı Şerefli (Gökgözşerefli si)'ye kadar uzatıldı.

Saat 1230'dan sonra 10 ncu Yunan Tümeninin bir alayı Baraközü deresi boyunca, diğer bir alayı da 8 nci Tümen cephesine ilerledi. Aynı zamanda, 15 nci Tümen cephesinde 2 nci Yunan Tümeninin alayları İncesu kuzey sırtları hattına ilerledi. Karapınar'a giren alayın bir taburu, öğleden sonra 176 ncı Alay cephesine birbuçuk kilometre kadar yaklaştı ve burada tahkimata başladı. 1 nci Yunan Tümeninden dağ bataryası ile takviyeli bir piyade taburu, Türbetepe doğusundan Alacık köyüne geldi.

Grup sol kanadının Yamak batısına kadar uzatılmasıyle 57 nci Tümen cephesi geniş ölçüde büyüdü. Bu durum, önemli olan bu bölgede savunma sorumluluğunun düzenlenmesi bakımından Genelkurmay Başkanının 2 nci ve 3 ncü Gruplara doğrudan doğruya verdiği emirle kesin şeklini aldı. 3 ncü Grupla 2 nci Grubun arasında Alacık - Dikilitaş - Haymana yolu ara hattı oldu ve bu istikametin muhafazası 3 ncü Gruba verildi.

Yapılan bütün muharebelerde, tasarladığı planı uygulamak için yer ve zamanca kuvvet toplayan ve diğer taraflarda Türk kuvvetlerini yerinde bağlamak teşebbüsüne girişen Yunanlıların bu taktiğini Genelkurmay Başkanı, 3 ncü Grup Komutanına saat 1520'de şu direktifle bildirdi [1] :

"Düşmanın muhtelif zamanlarda muhtelif bölgeleri ihmal ederek gruplardan birinin cephesinde kuvvetlerini teksif ettiği ve mahdut kuvvetleri ile bu sayede bir netice almak istediği anlaşılıyor. Grupların birbiri ile devamlı ve muntazam surette irtibat kurmaları ve kendi bölgelerini elde bulundurmak şartı ile gerektiğinde kendilerinden komşu gruplara yardım etmelerinin, sonucun alınması bakımından pek çok önemli olduğunu arz ederim".

Saat 1530'dan sonra Baraközü deresi boyundan ve doğusundan 10 ncu Yunan Tümeni, topçu desteğinde büyük kısmıyle 8 nci Tümene yaklaşmaya başladı. Çok geçmeden 15 nci Tümen sağ kanat mevzilerine

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/8.

de 2 nci Yunan Tümeninden bir alayın taarruzu başladı. Bölge çok sarp ve kayalık olduğundan tahkim edilememiş; düşman topçu ateşlerinin tesirleri de, bu doğal durum itibarıyle daha da fazlalaşmakta idi.

12 nci Yunan Tümeni, Taburoğlu ve doğusu istikametinde yanaştı ve bu gün büyük kısımlarıyle muharebeye katılmadı [1].

2 nci Grup :

Grup, dünkü (26 ağustos) muharebeler sonunda düşman tacizine uğramadan, günün erken saatlerinde Yamak güneybatısı - Şerefli batısı hattına çekilmiş ve burayı işgal etmişti.

3 ncü Kafkas Tümeninin 7 nci Alayı ile 11 nci Alaydan 1 nci Tabur dünkü (26 ağustos) mevzilerinde, Tümen büyük kısmı Dikilitaş güneyinden Karşıyaka deresine kadar Yamak güneybatı sırtlarında, 11 nci Piyade Alayı (bir tabur noksan) ve Hücum Taburu Grup ihtiyatı olarak Yamak 4 km. kuzeyinde idi. 9 ncu Tümen, 27 nci Alayı ile Yamak güneydoğusu- Şerefli kuzeybatısı hattında; 25 nci Alayı, Grup ihtiyatı olarak 11 nci Alayın bulunduğu yerde ve 26 ncı Alay ile Tümen Hücum Taburu, yine Grup emrinde olmak üzere Tümen cephesi gerisindeydi.

3 ncü Kafkas Tümeni Karargâhı Yamak iki kilometre kuzeybatısında, 9 ncu Tümen Karargâhı Yamak dört kilometre kuzeydoğusunda, Grup Karargâhı Kızılkoyunlu'da idi.

2 nci Yunan Kolordu birlikleri genel olarak Grup cephesinde önemli bir harekette bulunmadı. 3 ncü Grup cephesinde Türbetepe'nin boşaltılmasından sonra 3 ncü Kafkas Tümeninin 7 nci Alayı ile 11 nci Alayın 1 nci Taburu, tümenleri üzerine çekildiler. Saat 0900'a doğru Grubun dünkü (26 ağustos) mevzilerinde yerleştirilen topçusunun desteğinde 1 nci Yunan Tümeninin Temürözü deresi boyunca ilerleyen bir alayı büyük kısmıyle 7 nci Alay ve 11 nci Alayın 1 nci Tabur mevzilerini ele geçirdi. Bu tümenin büyük kısmı Bahçecik güneyi ve Temürözü deresi doğusunda toplanmaktaydı.

12 nci Grup Haymana'ya, 7 nci Tümen de Kızılkoyunlu - Karasüleymanlı yolu ile Büyükgökgöz'e doğru yürüyüş halinde idiler.

1 nci Grup :

Grup birlikleri, saat 0530'a kadar, Gökgözşereflisi - Büyükgökgöz genel hattına alınmıştı. Şöyle ki :

23 ncü Tümen, Gökgözşereflisi kuzeyi - İğdetepe kuzeyi hattında;

---

[1] İ. Tanaş Hrisohoos, "Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında 1919 - 1922", (basılmamış çeviri), Yunancadan çev. : Niko Grigoriadis, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 151.

4 ncü Tümen, İğdetepe kuzeydoğusu bölgesinde;

24 ncü Tümen, Büyükgökgöz güney ve batı sırtlarında, 5 nci Tümenden emrinde kalan 24 ncü Alay, Hücum Taburu ve bir dağ bataryası ile Çeltikli kuzey sırtlarında;

5 nci Tümen, iki alayı ile Çeltikli kuzeydoğusu - Kutluhan camii kuzey sırtlarında ve Tümen emrinde bulunan 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri de dünkü (26 ağustos) yerlerinde idiler.

Grup emrine verilen 7 nci Tümen, Kızılkoyunlu - Karasüleymanlı yolu ile Büyükgökgöz'e ilerlemekteydi.

Saat 1530'da 13 ncü Yunan Tümeni, 23 ncü ve 4 ncü Tümen mevzilerine doğru ilerlemeye başladı. İlerleyişin topçu ateşleriyle ağırlaştırıldığı saat 1630'dan sonra, 24 ncü ve 5 nci Tümen cephelerinde de 5 nci Yunan Tümeninin taarruza geçtiği görüldü. Akşama kadar süren muharebelerde 13 ncü Yunan Tümeni, 23 ncü Tümenle 4 ncü Tümen iç kanatları istikametinde yaklaştı, fakat ciddî bir taarruza geçmedi.

13 ncü Yunan Tümeninin sıklet merkezi ile, arazinin durumundan da faydalanarak, topçu desteğinde özellikle 4 ncü Tümen sağ kanat mevzilerine yaklaşması ağır ağır devam ediyordu. 47 nci Alay, Tümen ihtiyatı olarak cephe gerisine yaklaştırıldı. Saat 2000'ye kadar taarruz teşebbüslerini sürdüren 13 ncü Yunan Tümeni, 4 ncü ve 24 ncü Tümen topçularının ateşleri ve başarılı savunmaları karşısında hiç bir ilerleme elde edemedi.

5 nci Yunan Tümeninin saat 0600'da Çeltikli istikametinde gelişen hareketi karşısında 24 ncü Tümen, Büyükgökgöz kuzey ve doğusundaki sırtlara; saat 1400'ten sonra da 5 nci Tümen, Sekilik tepeleri üzerinden Gökgöz doğu sırtlarına doğru çekilmeye başladılar. Bu sırada 7 nci Tümen, Gökgöz kuzey bölgesine yaklaşıyordu.

24 ncü Tümen mevzii, tamamıyle kayalık, sarp ve keskin yarıntılarla ayrılmış birçok sırtlar blokundan ibaretti. Her türlü hareketin yapılması çok zaman alıcı ve gayet güçtü. Hiç bir şekilde en basit bir siperin kazılmasına da imkân yoktu. Bu sebeplerden Tümen topçusu ancak 4 ncü Tümen bölgesinde mevzilendirilebilmişti.

5 nci Türk Tümeninin mevzilerini boşaltması ile hiç bir mukavemetle karşılaşmayan 5 nci Yunan Tümeni, saat 1430'da Çeltikli üzerinden kolaylıkla ve süratle ilerleyerek Tümene taarruza başladı. Yunan topçu ateşlerinden korunmaya elverişli olmayan bu arazide mermi infilâkleri ile parçalanan kayalar yüzünden topçu tesirleri birkaç kat daha artmakta idi.

Devamlı olarak gelişen taarruzlarıyle 5 nci Tümen sağ kanat mevzilerine giren 5 nci Yunan Tümeni birlikleri, birbiri peşine yapılan iki süngü hücumu ile geri atıldı ve mevziler güneş batana kadar elde tutulabildi. Fakat, bu mevziin güvenle savunulması imkânları kalmamıştı.

Gökgöz kuzeyinde toplanan 7 nci Tümen, saat 2130'dan itibaren Grup emriyle Kocadağ güney sırtlarına; 24 ncü Tümen, 7 nci Tümenin gerisine Sığırcık çiftliği civarına çekilmeye başladı. Saat 2300'e doğru Başkomutan, 1 nci Grup ve Cephe Komutanlıklarına özet olarak şu emri verdi [1] :

"1 nci Grup, emrindeki bütün ihtiyat kuvvetleriyle 24 ncü Tümenin durumunu düzeltecek ve düşmanın kademe kademe başarı kazanmayı itiyat etmesine meydan bırakmayacaktır.

1 nci Grubun genel durumu için ihtiyaç görülecek takviye kıtalarını teşkil eden 41 nci ve 11 nci Tümenlerden kurulan 12 nci Grup, 27/28 ağustos gece yarısı Haymana'ya varacaktır.

Düşmamn 27/28 ağustos gecesi taarruz ve baskınlarına devamı umulduğundan, kıtalar dikkatli ve behemehal karşı süngü hücumları yapmak üzere hazırlıklı bulunacaktır.

1 nci Grup, Çeltek civarına gelecek olan Süvari Grubu ile irtibat yapmalıdır".

7 nci Tümen, saat 1400'te Gökgöz kuzeyinde Sığırcık çiftliği civarında Grup ihtiyatı olarak toplandı. Kısa bir süre sonra gelişen Yunan taarruzları karşısında saat 1700'ye kadar direnen 24 ncü Tümenin durumu sarsılmaya başlayınca, 7 nci Tümen de, Gökgöz - Sığırcık çiftliği istikametinde Yunan ilerlemesini önleyici tedbirler de dahil olarak, grup grup Kocadağ bölgesine kaydırılmaya başlandı.

24 ncü Tümeni takviye suretiyle iki alaylı kalan 5 nci Tümen, cephe ilerisinde dünkü (26 ağustos) mevziindeydi. Sabahtan öğleye kadar Çeltikli istikametinde 5 nci Yunan Tümeninin ve Öz vadisi batı yamaçlarından ilerleyen Çangaridis Müfrezesinin kuşatıcı tesirleri karşısmda, saat 1400'ten sonra parça parça Sekilik tepeleri üzerinden 24 ncü Tümen mevzileri doğusunda Hisarorta dağı ve doğusu sırtlarına çekildi.

Kutluhan camii doğusundan ilerleyen Çangaridis Müfrezesi, topçu ateşleriyle durduruldu. 24 ncü Tümen, sarsılmış olması nedeniyle çekilirken, 5 nci Türk Tümenine taarruz eden 5 nci Yunan Tümeninin sağ yan ve gerilerine yaptığı karşı taarruzla Yunanlıların bu teşebbüslerini kırdı. Saat 1700'ye doğru 5 nci Yunan Tümeninden bazı birliklerle Çangaridis

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/9-10.

Müfrezesinin 5 nci Türk Tümeninin sol kanadı ve açığına doğru ilerlemesi de topçu ateşleriyle önlendi. 5 nci Yunan Tümeni durmaya mecbur kaldı. 5 nci Tümen, Güzelcekale istikametinde çekilerek Güzelcekale ve doğuya uzanan sırtları işgal etti.

Bütün bu hareketler sırasmda 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenlerinin bölgede hiç bir hareketi görülmüyordu.

3 ncü Süvari Tümeni, Çangaridis Müfrezesinin Öz vadisi batı sırtlarından ilerlemesi üzerine saat 1400'e kadar Çeltek güneybatısındaki Tekmezar tepesi bölgesine çekildi. Halbuki, 5 nci Türk Tümeni emrinde bulunan bu tümen, 5 nci Yunan Tümeninin Çeltikli ve Çangaridis Müfrezesinin Öz vadisi batı yamaçlarından kuzeye ilerlemesi üzerine saat 0800'de 5 nci Tümen Komutanlığından özet olarak şu emri almıştı :

"3 ncü Süvari Tümeni, cephede düşmanın ileri harekâta başlaması halinde, Baltalın köyünü düşman piyade ateşi yiyinceye kadar savunacak ve sonra Balcıhasan (Balçıkhisar) köyüne çekilerek emir bekleyecektir".

Hemen hemen aynı saatlerde 2 nci Süvari Tümeni de, aynı düşman karşısında, bulunduğu mevzileri bırakarak Gökler köyü istikametinde çekildi.

Bir tabur piyade ve bir grup süvariden mürekkep Yunan Çangaridis Müfrezesi,böylece hiç ciddî bir mukavemet görmeden Yenicek ve Baltalın'i işgal etti. 5 nci Türk Tümen Komutanı, bu durumu öğrenince 3 ncü Süvari Tümen Komutanına özet olarak :

"Ben size Balcıhasan (Balçıkhisar)'ı savunmanızı ve emirsiz burayı terk etmemenizi yazmıştım. Takriben iki üç piyade taburunun iki süvari tümenine taarruzu karşısında, iki süvari tümeni de çekildi.

Siz orduyu ileride bıraktınız, geri gidiyorsunuz. 5 nci Tümen dünkü taşlı tepelerin hemen kuzeyindeki sırtlardadır. Ordu bu hatta kesin muharebe verecektir. Balcıhasan'ın en çok iki kilometre kuzeyinde behemehal durunuz. Kendinizi feda ederek 5 nci Tümenin sol yanına ilerleyen düşman kuvvetlerinin behemehal durdurulması ve yaya muharebe ile engel olunması ve Tümenin sol yanının behemehal korunması lâzımdır" emrini verdi. Durumu Grup komutanlığına da bildirdi.

2 nci Süvari Tümeni, uygunsuz şartların, özellikle iaşe hususunda uğranılan güçlüklerin tesirleri altında 5 nci Tümen emrinde Yenice doğu sırtlarında geceyi geçirdi. Yunan Çangaridis Müfrezesinin Öz vadisi boyunca kuzeye ilerlemesi karşısında 13 ncü ve 2 nci Süvari Alayları ve Canımana civarında kalan kuvvetleriyle Gökler (Gölbek) dolaylarına çekildi. Çangaridis Müfrezesi kolaylıkla Baltalın'e ilerledi. Bu durum,

Tümenin saat 1500'te Canımana kuzeyinden ve saat 2000'de Gökler köyü civarından verdiği iki emirle tamamen karışmıştı. Tümenin gerçekte çekildiği yerin neresi olduğu hakkındaki şüpheleri, 5 nci Tümen Komutanının 3 ncü Süvari Tümenine verdiği emir ve saat 1600'da 13 ncü Süvari Alay Komutanının Tümene yazdığı rapor doğrulamaktaydı. 13 ncü Süvari Alay Komutanı, Tümene yazdığı raporunda : iaşe sıkıntısı çektiğinden; Alayın, Tümenin büyük kısmından sekiz on kilometre ileride kalmasından ve durumunun açıklanmasından söz etmekteydi.

Her iki süvari tümeni de, 1 nci Grubun ve hatta 5 nci Piyade Tümeninin en kritik muharebeler verdiği sıralarda, sol kanatta kuşatıcı harekete geçen ve Grup birliklerini yerlerinden bile oynatan düşmana karşı lüzumlu ve etkili bir harekette bulunamamışlardı.

5 nci Grup :

26/27 ağustos gecesi bütün birlikleriyle, Yüzükbaşı'na baskın yapmak üzere, Sinanlı'da toplanmıştı. Bu günkü harekât için Grup Komutanlığınca dünden (26 ağustosta) verilen emirle, 14 ncü Süvari Tümeniyle 4 ncü Süvari Tugayı, 26 ağustos günü saat 2400'te Yüzükbaşı'na hareket edecekti.

Yürüyüşle geçen geceden sonra 27 ağustos sabahı Grup birlikleri, güneş doğarken Yüzükbaşı'na ulaştılar. Saat 0700'ye doğru Grup Komutanı emriyle birlikler Uzunbey'e yöneldiler.

Yunan Ordu Karargâhı da henüz burada bulunmaktaydı. Tehlikeyi sezen Yunan Başkomutanlığı, bir taraftan buradaki piyade taburu ile köyün dış çevresinde savunma için tertiplenirken, diğer taraftan da buradaki uçak, otomobiller ve mühimmatın, yaralılarla dolu iki cerrahî hastanenin İnlerkatrancı'ya taşınması için tertip almaya başladı [1].

Yunan Ordu Karargâhının savunması için görevlendirilen tabur, tekmil karargâh ve Yunan ikmal merkezine ait bütün personelle takviye edildi. Karargâh personelindeki korku, heyecan ve telâş son haddine varmıştı. Fakat, Yunan Ordu Karargâhının, hatta Papulas'ın burada bulunduğu Türk Süvari Grubunca kesin olarak bilinmemekteydi. Uzunbey doğudan, güneyden ve güneybatıdan kuşatıldığı halde, dört saat süren muharebe sırasında Yunanlılar bütün tesisleri boşaltarak İnlerkatrancı'ya kaçmayı başardılar.

---

[1] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 150. - "Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden İstiklâl Harbimizle İlgili Hadisatın Türkçe Tercümeleri", C. II (basılmamış çeviri), Yunancadan çev. : V. Kiryakidis, Y. Fokidis ve N. Köseoğlu, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 521.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

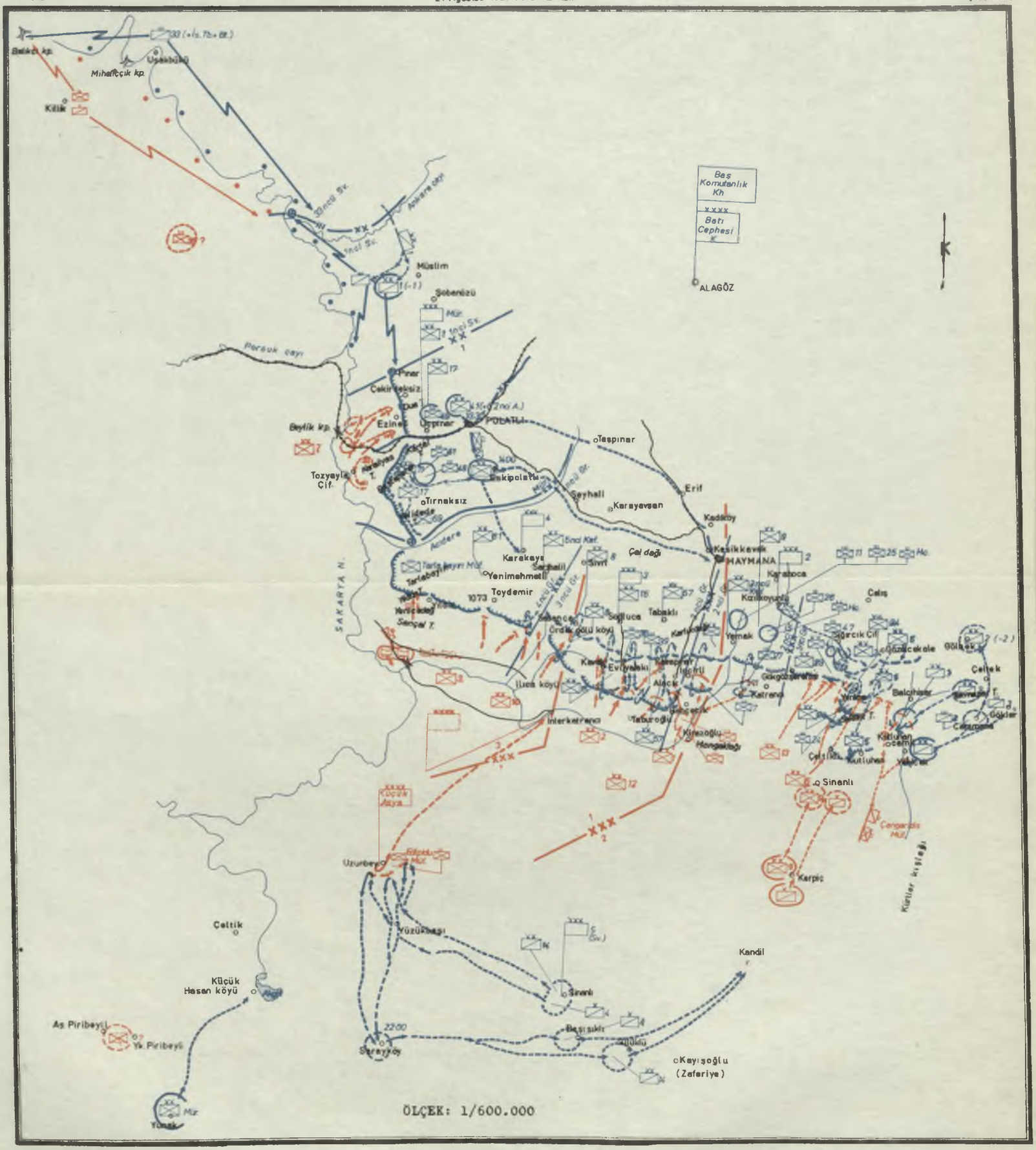
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

27 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 10)

5 nci Grup birliklerinin bir Yunan muhafız taburu ile 9 ncu Yunan Tümeninden Edipidu Müfrezesinin mukavemeti karşısında çabuk bir sonuç alamaması çok büyük bir kayıp oldu. Yunanlılar 30 kadar erle bir subay zayiat verdiler. Yunan Ordusu Başkomutanı Papulas ve Yunan Veliahtı, esaretten ancak kaçarak kurtulabildiler [1] :

Büyük bir tehlike geçirmekte olan Yunan Başkomutanlık Karargâhı, 10 ncu Yunan Tümeninden öğleye doğru yarım süvari bölüğü ve bir dağ topu ile takviyeli iki piyade bölüğünü buraya getirdi ise de, kullanılmasına ihtiyaç kalmadı. Grup, Cephe Komutanlığının 26 ağustos 1921 saat 2130'da vermiş olduğu "Düşman üstün kuvvetlerle ordu sol kanadını kuşatmak üzere taarruz ediyor. Bütün kuvvetinizle Kürtlerkışlağı kuzeyinde Çeltek - Gölbek civarında fecirle beraber bulunacak surette hareket ediniz. Yarın muharebe meydanına yetişmeniz elzemdir" şifresini alarak muharebeyi bıraktı ve Grup birlikleri saat 1600'da Sarayköy'e geldi.

Yunan Süvari Tugayı, bu sıralarda, dün (26 ağustosta) varmış olduğu Kerpiç güneyi bölgesinden Sinanlı istikametinde ilerledi. Akşama doğru 9 ncu Yunan Tümeninin bulunduğu Sinanlı doğusunda kaldı.

5 nci Grup, Grup Komutanının ordu sol kanadına yetişmek üzere saat 1800'de Sarayköy'de verdiği emirle saat 2200'de Beşışıklı istikametinde harekete geçti.

14 ncü Süvari Tümeni Sülüklü'de, 4 ncü Süvari Tugayı Beşışıklı'da üç saat moladan sonra Kayışoğlu üzerinden Kandil'e hareket görevi aldılar.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde önemli bir hareket yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, kolbaşı ile saat 1000'da Yunak'a vardı. Akşama doğru bütün birlikleri ile burada toplandı. Piribeyli (Aşağı Piribeyli)'de düşman kuvvetinin bulunduğu ve bir taburun kuzeybatıya gittiği haberi üzerine, 5 nci Grupla irtibat yaparak, bu günü Yunak'ta geçirdi. Gece Yunak'tan Çeltik köyü güneyindeki Küçükhasan köyüne hareket etti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 7) :

Tümen Komutanı, Cephe Komutanlığına verdiği akşam raporunda : 25 ağustos günü yaptığı teklif kabul edildiği takdirde, Haçan - Savran bölgesine intikal edeceğini ve dün yapılan baskınlarla, Banaz'dan İslâm-

[1] "Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden...", s. 251.

köy batısına kadar demiryolu üzerinde 10 köprünün tahrip edildiğini; Uşak yolu üzerinde Dinar köprüsünün tamamen tahrip edildiğini arz etti.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Yunanlıların gece muharebelerine hız vererek Türk Batı Cephesini Baraközü deresi ile Temürözü deresi arasındaki kesimden yarmak ve doğudan da kuşatmak şeklindeki tam imha amaçları, bütün gayretlere rağmen bu gün de mümkün olamadı. Beylikköprü kesimindeki 7 nci Tümenle tekrarlanan taarruz, Polatlı istikametini örten sırtlar hattını doğuya aşamadı. 3 ncü Yunan Kolordusu, Yıldıztepe - Sabanca kesimine taarruz etmekte idi.

Bu kanlı muharebeleri 1 nci Yunan Kolordusu, Kavak köyü - Türbetepe hattında ve 2 nci Yunan Kolordusu, Gökgözşerefli'si - Büyükgökgöz hattında yaptılar. Her iki kolordu birlikleri, ciddî kayıplar karşılığında mevzîî başarılar kazandılarsa da, cepheyi yarmaya ve sol kanadı kuşatmaya muvaffak olamadılar.

Yunan Ordu Komutanlığı, saat 2030'da 577 sayılı şu emri verdi :

"1. 2 nci Kolordu bu gün geri çekilen düşmanı Güzelcekale - Şerefli (Gökgözşereflisi olmalı) hattına kadar takip etmeye ve bu hatta kadar ilerlemeye muvaffak olmuştur.

2. 1 nci Kolordu, Taburoğlu - Alacık; 3 ncü Kolordu, kendi sağında bulunan ve Sabanca'ya kadar uzanan tahkim edilmiş mevzileri ele geçirmişlerdir. Yarın (28 ağustos) şafakla beraber ordu, etkili bir şekilde ve aşağıdaki gibi taarruza geçecektir :

a. 3 ncü Kolordu, 10 ncu Tümeni, özel görev grubu tarafından kuzeye karşı korunmuş olarak, batı istikametinde yöneltecek ve 3 ncü Tümenle irtibat kurarak batı mevzilerini ele geçirecek ve aynı zamanda Türkleri buradan atacaktır.

b. 1 nci Kolordu, sağ ara hattı Eskikışla - Kızılköy (Kızılkoyunlu) olmak üzere, kuzeye doğru şiddetle taarruz edecektir.

c. 2 nci Kolordu, 1 nci Kolordunun hemen sağ ara hattından sağ kanadını korumak suretiyle, Karahoca istikametinde kuşatıcı hareketlerine devam edecektir.

3. Kolordular, yarın ve öbür gün cephane ikmali yapılmayacağını göz önünde tutmalıdır".

Yunan Ordusu bu gün, 7 nci ve 3 ncü Tümenler durumunda değişiklik olmamak üzere, İncesu deresi ve hemen kuzeyi - Evliyafakı kuzeyi - Karapınar kuzeyi - Tepeköy kuzey sırtları - Kaltaklı kuzey sırtları - Gökgözşereflisi güneydoğu sırtları - Büyükgökgöz ve doğusu - Baltalıin - Yenicek genel hattına vardı.

Türk Ordusu :

Yunan Ordusunun bütün cephede ve Büyükgökgöz kesiminde sonuç arayan taarruzları durduruldu. Bütün gece Yunan taarruzlarına uğrayan 3 ncü Grup, Türbetepe'nin elden çıkmasından sonra bulunduğu mevzileri bırakarak, Sabanca-Ördekgölü köyü - Karapınar kuzeyi hattına çekildi.

11 nci ve 41 nci Tümenlerden ibaret 12 nci Grup ve 3 ncü Grup bölgesindeki 7 nci Tümen, Yunanlıların cepheyi sol kanattan kuşatmak teşebbüslerine karşı sol kanada kaydırıldı.

Ordu sol kanadının kuşatılmasına yönelen Yunan taarruzları sırasında 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleriyle 5 nci Grubun yakından ve etkili bir hareketleri olmadı. Yalnız, bu birliklerin açık kanat dolaylarında bulunmaları ve cephe gerisinde 5 nci Grubun Uzunbey'e yaptığı baskın, Yunanlıları devamlı olarak korktukları belirsizlikler içinde bıraktı. Bununla beraber, Uzunbey baskınının çok zamansız bırakılması, Yunanlılara büyük bir nefes aldırdı.

Başkomutanlığın saat 2300'te yayımladığı emir, bu günkü muharebelerin karakteristik özellikleri ile lüzumlu genel tedbirleri şöyle belirtiyordu:

"1. Bu gün de muharebeler bütün cephede genel olarak güven verici bir şekilde cereyan etmiştir.

2. Bütün gruplar, bugün bulundukları mevzileri son ere kadar inatla savunacaklardır. Düşmanın bundan evvel bazı noktalarda kazandığı önemsiz, ufak tefek mevzii başarılar, fırtına ve gece karanlığı gibi faktörlerden yararlanmasından ve kıtalarımız arasında her nasılsa çıkan anlaşmazlıklardan meydana gelmiş olup; düşman, kendi kuvvetine dayanmak suretiyle henüz ciddi bir muvaffakıyet kazanamamıştır. Bunun için, kıtalarımızın sükûnet ve metanetle mevzilerini savunması sayesinde Tanrı'nın yardımı ile düşmanın pek yakında kesin olarak bozguna uğratılacağına şüphe edilmemelidir.

3. Bu gün güneş battıktan sonra cephede durgunluk meydana gelmişse de, dün gece olduğu gibi bu gece de düşmanın baskınları ve gece hücumları beklenmeli ve bütün kıtalar buna göre uyanık bulunmalıdır.

Düşmanın gece baskınları behemehal süngü hücumları ile püskürtülmek lâzımdır".

Türk Batı Cephesi kuvvetleri bu gün, Mürettep Kolordu ve 4 ncü Grup durumunda bir değişiklik olmamak üzere, Sabanca hemen kuzeyi-İncesu deresi kuzey sırtları - Karlık dağı kuzey sırtları - Eskikışla kuzey sırtları - Yamak güneyi - Gökgözşereflisi hemen kuzey sırtları - Kocadağ güney sırtları - Güzelcekale ve doğuya uzanımı hattında tutundular.

6. 28 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 11) :

a. Yunan Ordusu :

Türk Batı Cephesini yaramadığı gibi, cephe sol kanadını kuşatmayı da başaramamıştı. Buna karşılık, geçen harekât sırasında 1 nci Kolordu ile 2 nci Kolordu arası tamamıyle açılmıştı. Üstelik, kolordular arasında taktik alanda etkili bir işbirliği de bulunmamakta idi [1].

Millî Savunma Bakanı, Yunan Ordu Komutanının durum hakkmdaki endişelerini Hükümet Başkanına şu ifadelerle özetliyordu [2] :

"Türkler, adım adım savunmakta, birbiri arkasına sıraladığı savunma hatlarında verdiği muharebelerde Yunan Ordusunu yıpratmakta ve kuvvet dengesini sağlamaktadırlar. Geniş cephede bir kuşatma harekâtına uygun durum hasıl olmamıştır".

Karşılaşılan nazik meseleler, ordu ikmal ve ulaştırma sisteminin Sakarya güneydoğusundaki uygunsuz şartları kapsayan bir arazi bölgesinde işletilmesi zorunluğu ve kuşatma yapılmadığı takdirde muhtemel bir Türk hareketiyle cephenin merkezinden yarılabilmesi tehlikesi idi.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, bu günkü muharebeler için genel tutum ve tedbirlerini saat 0100'de verdiği 28 numaralı cephe emriyle şöyle tespit ediyordu :

"Ordu, bulunduğu hattı kesin olarak savunacaktır.

Mürettep kolordu, 1 nci Süvari Tümenini, Yunanlıların daha kuzeyde yapabilecekleri bir geçit harekâtına karşı, kısa zamanda ve süratle kullanacak şekilde toplu bulunduracaktır.

2 nci ve 3 ncü Gruplar, lüzumunda Cephe Komutanlığınca kullanılmak üzere, ikişer piyade alayını ihtiyatta bulunduracaklardır.

---

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 113.

[2] Viktor Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", (2 cilt basılmamış çeviri), Yunancadan çev. : Hristo Ertorun, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı kütüphanesi, C. I, s. 130.

12 nci Grup, saat 0600'da harekete hazır bulunacaktır. 1 nci Grup cephesindeki muharebelerin sonuçlarına göre 12 nci Gruba yürüyüş hedefi verilecektir".

Saat 0930'da yapılan tayyare keşfinde tespit edilen hususlar, aşağıdaki raporla Cephe Komutanlığına bildirilmişti :

"1. Beylikköprü'de demiryolu iki tarafında bir tümen kadar kuvvet kalmıştır. Bu kuvvetin büyük kısmı demiryolunun hemen kuzeydoğusundadır.

2. Sakarya vadisi üzerinde iki köprü vardır. Birisi, düşman tarafından Beylikköprü'de kurulmuş; diğeri, Ilıca deresinin Sakarya nehrini kestiği yerdedir.

3. Yıldız ile Sabanca mevzilerinin güney sırtları gerisinde ancak bir tümen vardır.

4. Ilıca kesimine yeniden bir tümen gelmiştir ki; bunun henüz bir alayı vadiden Ilıca'ya doğru gelmekte idi. Bu tümenin İnlerkatrancı'dan geldiğini zannediyorum.

5. Kanlıgöl köyü ile İnlerkatrancı arasında dün görülen kuvvetler daha kuzeye gelmişlerdir. Takriben Yamak, Alacık, Taburoğlu ve Ilıca mevkileri istikametindedir.

6. Eskikışla ile Yağcı arasında (Katrancı güneyi ile Büyükgökgöz güneybatısı arasındaki kesim) bulunan kuvvetler kuzeye doğru ilerlemektedir.

7. Yağcı'nın kuzeydoğusunda bulunan Güzelcekale mevkiine düşmanın bir tümeni gelmiş olup, diğer bir tümen de Gözler (Çeltikli-Kutluhan kesimi) mevkiinden Güzelcekale'ye harekette idi.

8. Haritada Katrancı yazılan mevkide bir alay kadar kuvvet vadiyi takiben Yamak'a doğru gitmektedir.

9 Düşmanın gerilerinde hiç bir yürüyüş kolu görülmemiştir.

10. Güllerkale, Küçükçalış, Gölbek mevkilerinde ve kuzeyinde (Traş-Güzelcekale kuzeydoğusu - Çeltek ve çevresi) düşman kuvveti yoktur".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Mürettep Kolordu birliklerinde yalnız 1 nci Süvari Tümeni bölgesinde değişiklik yapılmıştı.

Takviyeli 33 ncü Süvari Alayı güneydoğu hududu Körsöğüt deresine (hariç) kadar geri alındı.

1 nci Süvari Tümeni bölgesi Körsöğüt deresine (dahil) kadar uzatıldı ve Tümen, 9 ncu Süvari Alayı ile Körsöğüt deresi-Ankara çayı, 10 ncu Süvari Alayı ile Ankara çayı - Elmalıtepe kuzeybatısı ve 14 ncü Süvari Alayı ile Kızlarini kuzeyi - Pınar hattında yerleşti.

11 nci Süvari Alayı Elmalıtepe kuzeydoğusunda toplandı.

Tümen Karargâhı ile 24 ncü ve 41 nci Tümenlerin Süvari Bölükleri Çatepe'ye alındılar.

Erken saatlerden itibaren Mürettep Kolordunun diğer birlikleri (33 ncü Süvari Alayı ile 1 nci Süvari Tümeni hariç) cephelerinde taarruza geçen 7 nci Yunan Tümeninin 1 nci ve 17 nci Piyade Tümenleri cephelerinde ilerlediği sırada, 9 ncu Süvari Alayı, bölgesinde keşif kolları bırakarak 17 nci Tümen emrine girmek üzere Beştepeler'e; 41 nci ve 24 ncü Tümen Süvari Bölükleri de Kolordu Karargâhının bulunduğu Duatepe doğusuna hareket ettirildiler.

Saat 0400'te Sakarya'yı doğuya karşı örten Höyükler hattının doğu sırtlarında mevzilenen topçularının desteğinde taarruza başlayan 7 nci Yunan Tümeni, 1 nci Türk Tümeni topçularının etkili ateşleri altında barınamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı.

Beştepeler bölgesinde Yunan taarruzunun şiddetlenmesi üzerine Kolordu ihtiyatı olarak tutulan 49 ncu Alay, saat 0545'te 17 nci Tümen emrine verildi ve saat 0730'da Üçpınar'a vardı. Öğlene kadar burada bekledikten sonra Tırnaksız'a hareket ettirildi. Hemen peşinden de Duatepe doğusuna varmış bulunan 9 ncu Süvari Alayı, Üçpınar üzerinden Beştepeler istikametinde 17 nci Tümen emrine yollandı. Tümenin ihtiyatı olarak 4 ncü Alay Duatepe doğusunda yerinde bırakıldı.

Saat 1400'ten sonra yeniden taarruza geçen 7 nci Yunan Tümeni, bir alayla Çekirdeksiz, diğer bir alayla da Ezineli istikametinde ilerledi. Fakat, her iki alay da topçu ateşleriyle ağır zayiata uğradılar ve geri atıldılar. Ancak, Yunanlıların gece taarruzlarını tekrarlaması ihtimaline karşı ve Beştepeler'in de düşman eline geçmiş olmasından, 17 nci Tümen, sol kanat birliklerini Üçpınar kuzeybatı sırtlarına çekti. Bu durum ve karanlıktan da faydalanan 7 nci Yunan Tümeninin Ezineli istikametinde taarruz eden alayı saat 2100'de burayı işgal etti.

7 nci Yunan Tümeninin beş gündür aralıksız taarruzlarıyle zayiata uğrayan 17 nci Piyade Tümeni, mevcudunun azlığına rağmen, mevzilerini elde tutuyordu. Öğleye doğu Karailyas tepeleri kuzeybatısı ve güneybatısı bölgesinde mevzilenen Yunan topçularının desteğinde Beştepeler ve Velidede tepeleri istikametlerinde taarruz eden iki Yunan alayı, saat 1300'te Beştepeler ve Velidede tepeleri mevzilerine girdiler. Tümen, Beş-

tepeler doğusu ile Tırnaksız üzerine çekilmeye başladı; saat 1830'a kadar Kartaltepe hemen batısı - Beştepeler doğusu - Tırnaksız hemen batısı - Velidede tepeleri hattında tutundu ve yerleşti. 48 nci ve 49 ncu Alaylarla 4 ncü Gruptan getirilen 62 nci Alay, Tümen Karargâhının geldiği Adatepe civarına alındılar. 9 ncu Süvari Alayı ile 24 ncü ve 41 nci Tümen süvari keşif bölükleri, Kolordu Karargâhının bulunduğu Duatepe güneyinde Kolordu ihtiyatı olarak toplandı.

Bu günkü muharebelerde 48 nci Alay Komutanı şehit oldu. 63 ncü Alay Komutanı yaralandı.

4 ncü Grup :

Yunanlıların dün (27 ağustos)'den beri Grup sol kanadında Baraközü deresi boyunca yaptığı taarruzlarla 8 nci Tümenin yerinden oynaması, bu kesimde oldukça tehlikeli bir durum meydana getirmişti.

Gece karanlığında cephede emniyet birlikleri bırakıp güneye çekilmiş bulunan 3 ncü Yunan Kolordu birlikleri, ortalık aydınlanmaya başlarken ağır ağır bütün Grup cephesinde ilerlemeye başladı. Saat 0645 sıralarında Ilıca deresi kuzey sırtlarındaki kesif topçu ateşi ile desteklenen 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenleri, sıklet merkezleriyle Yıldız deresi iki tarafından ve Baraközü deresi üzerinden 61 nci Tümen ve 5 nci Kafkas Tümenine taarruza geçtiler. Her iki tümen cephesinde tümen topçularının ateşleriyle bir bataryası susturulmuş ve ağır zayiata uğramış olan Yunanlılar, öğleye değin tümenler cephesine ortalama 1 km. kadar yanaştılar. Öğleyin, Etrek üzerinden ilerleyen 3 ncü Tümenin bir alayı, Zürkânlı istikametinde Tarlabayırı Müfrezesi mevzilerine taarruza başladı. Bu da durduruldu ve geri atıldı. Saat 1730'da topçu hazırlık ateşi arkasından taarruzlarına devam eden Yunanlılar, mevzilere 800 metre kadar yanaşabildiler. 61 nci Tümenin sağ kanadında inatlı taarruzlarla sonuç almak isteyen 3 ncü Yunan Tümeni, saat 1940'ta Tümen sol kanat mevzilerine kaydırdığı iki alaya yakın kuvvetle tekrar Yassıtepe istikametinde taarruza geçti ve Tümenin bu kesimde ilk siperlerine girdi. Ancak, bu başarısı uzun sürmedi. Karşı taarruz ve süngü hücumlarıyle ağır zayiata uğrayıp güneye çekildi. Elden çıkan 61 nci Tümen siperleri tekrar zapt edildi.

3 ncü Grup :

Dünkü (27 ağustos) muharebelerin Baraközü deresi ve Alacık - Haymana istikametlerindeki gelişmeleri sonucu, 8 nci Tümenin ihtiyatı 135 nci Alayı Sabanca girişini tıkamak ve örtmek üzere Uyuzhamam bölgesinde, 57 nci Tümenden alınan 39 ncu Alayı da Soğluca'da bulundurmaktaydı.

8 nci Tümen Komutanı, sekiz kilometreyi bulan ve hiç bir şekilde tahkim edilmesine imkân olmayan doğal yapılıştaki Tümen mevziinde elindeki kuvvetlerle ancak Ördekgölü köyü - Türbeçaltepe arasındaki boyun noktası bölgesinin kesin olarak savunulmasının kabil olabileceğini ve cephesinin daraltılmasını Grup Kumutanlığına bildirmişti.

Erken saatlerde 1 nci Grup bölgesinde muharebeler şiddetle devam ederken, 3 ncü Yunan Kolordusunun 10 ncu Tümeni, büyük kısmı ile İncesu ve Baraközü deresi üzerinden 5 nci Kafkas Tümeni cephesine kaymaya başladı. Bu tümenden bir alayın saat 0730'da Tümen sağ kanadında Sabanca istikametinde yaptığı taarruz topçu ateşleriyle durdurularak geri atıldı.

Saat 0900'da muharebelerin ağırlığı, 1 nci Grup bölgesinde ve 3 ncü Grupla 2 nci Grup bölgesi ara hattı istikametinde gelişmekteydi. 1 nci Yunan Kolordusu, sıklet merkezi ile Eskiçalış - Yamak istikametinde; 2 nci Yunan Kolordusu da, sıklet merkezi ile Büyükgökgöz - Çalış genel istikametinde taarruz ediyorlardı. Durum, yapılan tayyare keşfi ile de yukarıda yazıldığı gibi doğrulandı.

Durumu dikkatle izlemekte olan Başkomutan, bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya ulaştırılmak üzere aşağıdaki emri Harekât Şubesi Müdürüne (Salih Omurtak) verdi [1] :

" Salih Beyefendi

1. Düşmanın büyük kuvvetlerini sol kanadımıza karşı sevk ettiği bugün yapılan tayyare keşfi ile de anlaşılıyor. Fevzi Paşa Hazretlerinden rica ederim; 3 ncü ve 2 nci Grup Komutanları ile telefonla görüşerek, mevcut cephelerinden karşılarındaki düşmanı tespit etmek şartı ile azamî ne kadar kuvvet iktisat edebileceğini tahkik buyursunlar ve bu kuvvetlerin akşama kadar doğuya hareket etmesi icap edecektir.

2. 12 nci Grup Haymana'dan hareket etti.

3. 24 ncü Tümen, ne vakit kuvvet olarak hesap olunabilecektir?

Başkumandan
Mustafa Kemal"

Bölgede bulunan Genelkurmay Başkanı, 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Grup Komutanları ile doğrudan doğruya görüşerek, sonucu saat 0900'da Başkomutana özetle aşağıdaki gibi arz etti :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.29,F.3/19.

"3 ncü Grubun iki piyade alayı ile bir dağ bataryası ve bir dağ obüs bataryası 1 nci Gruba hareket ettirilmiştir.

2 nci Grup, karşısındaki bir düşman tümeninin bir kısmının 1 nci Grubun sağ kanadına kayması halinde, bir piyade alayı ile bir dağ bataryasını gönderecektir.

Düşmamn, saat 0200'den sonra 4 ncü ve 7 nci Tümen cephelerini şiddetle bombardıman ettiğini, kesin sonucu burada aradığını; doğuya doğru kuşatmanın henüz tehlikeli olmadığını; 24 ncü Tümen piyade alaylarından şimdiye dek 750 kadar erin toplanabildiğini ve buna devam edildiğini 1 nci Grup Komutanı bildirmektedir.

12 nci Grup da, 1 nci Grubu takviye etmek üzere Haymana'dan hareket etmiştir".

Sağ kanat ve merkez kesiminde 1 nci Yunan Kolordusunun esaslı bir faaliyeti bulunmadığından, 3 ncü Grup Komutanı, Genelkurmay Başkanından aldığı emir üzerine, karar ve tertibini 2 nci ve 4 ncü Grup Komutanlarına, Cephe Komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına "Gruptan iki batarya ile takviyeli iki piyade alayını 1 nci Grup emrine yollamaktansa, Grubun sağ kanadındaki 8 nci Tümen cephesini bu tümenden takviyeli bir alaya vererek, Tümenin kalanını komutanı emrinde 1 nci Grup bölgesine göndermenin uygun olacağını" bir raporla arz etti. Grubun durumuna ve sevk edilecek kuvvetin muhtemel görevine göre şüphesiz uygun olan bu kararın kabulü üzerine saat 1500'te verilen grup emriyle, 8 nci Tümen mevziinde Alay Komutanı emrinde 131 nci Alay, Tümen Hücum Taburu, bir sahra bataryası, Tümen Süvari Bölüğü, Muhabere Bölüğü (bir müfreze noksan) ve bir sıhhiye müfrezesi bırakıldı. Tümenin diğer birlikleri (Tümen Karargâhı, 135 nci ve 189 ncu Piyade Alayları, bir batarya noksanıyle Tümen Topçu Taburu, bir müfreze noksanıyle Tümen Sıhhiye Bölüğü, Tümen İstihkâm Bölüğü ve Muhabere Müfrezesi), Soğluca - Tabaklı yolu ile 2 nci Grup gerisinden 1 nci Grup emrine akşam üzeri hareket ettirildi. 15 nci Tümen emrindeki iki tabur da Soğluca'da tümenine katıldı. 57 nci Tümenin Soğluca'da Grup ihtiyatı olarak tutulan 39 ncu Alayı da tümenine gönderildi.

Saat 1930'da Cephe Komutanlığı, 3 ncü ve 2 nci Grup Komutanlıklarına şu emri verdi :

"1. Akşama doğru beş tabur piyadenin 2 nci Grup sağ kanadına ilerlediği ve yakından muharebeye başladığı bildirilmiştir.

2. Anlaşıldığına göre, 2 nci ve 3 ncü Gruplar iç kanatlarında irtibat ve temas yoktur; düşman yürüyüş kolu da bu iç kanada yönelmiştir.

3. 3 ncü Grup, evvelki emirlerle tayin edilen Alacık - Dikilitaş ve Haymana hattına kadar sol kanadı ve 2 nci Grup sağ kanadı uzatmaktan ve birbirleri ile dirsek dirseğe temas yapmaktan grup komutanları sorumludur.

4. 1 nci Grup emrine girmek üzere yolda bulunan 8 nci Tümen büyük kısmı, 2 nci Grubun emrine bırakılmıştır. 2 nci Grup, Tümenin bulunacağı yer ve alacağı tertibat için uğraşmalıdır ve Tümenin ihtiyat olarak elde tutulmasına çalışılmalıdır".

8 nci Tümenin büyük kısmı ile 1 nci Grup emrine hareketi üzerine saat 2200'de Grup savunma mevzilerinde aşağıdaki değişiklik yapıldı:

8 nci Tümen müfrezesi, Sabanca (Baraközü deresi) vadisi (dahil) - Türbeçaltepe batısı (dahil) hattında; 15 nci Tümen, 8 nci Tümenin solundan Karapınar - Tabaklı yolu (hariç)'na kadar uzanan bölgede; 57 nci Tümen, Karapınar - Tabaklı yolu (dahil) - 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanadı arasındaki bölgede yerleştiler.

8 nci Tümen müfrezesinin ihtiyatını sol kanadında bulundurması, 15 nci Tümenin Evliyafakı - Soğluca yolunu tutup savunması, 57 nci Tümenin de Karapınar ve Alacık'tan Buruklu dağı batısı - Karlık dağı hemen batısından Haymana'ya giden yolun geçtiği bölgeyi kesin olarak elde tutması emredildi.

Grup Karargâhı, geceyi Tabaklı'da geçirmek üzere hazırlığa başladı.

8 nci Tümen büyük kısmı, saat 2100'de Soğluca'da toplandı ve Tabaklı istikametinde ilerlemeye başladı. Kıtalar Tabaklı'ya vardıkları zaman, 3 ncü Kafkas Tümeninin sağ kanadındaki hâkim bir tepenin Yunanlıların eline geçtiği öğrenildi. Bölgenin geri alınması maksadıyle gün doğarken karşı taarruz yapmak üzere 8 nci Tümen birlikleri burada tertiplendiler.

Saat 1000'dan sonra 2 nci Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile Kokar-Karapınar - 15 nci Tümen sol kanadı istikametinde ilerlemeye başladı. Topçu ateşleriyle bunlar bir ara dağıldılarsa da, tekrar toparlanarak ilerlediler. 15 nci Tümen, düşmanın bu ilerlemesi karşısında, Soğluca'daki ihtiyatı 38 nci Alay ile İstihkâm Bölüğünü Tümen sol kanadına yaklaştırdı. Saat 2000'den 2200'ye kadar, Tümen cephesi düşman topçu ateşi ile dövülürken, 2 nci Yunan Tümeninin 15 nci Tümenle 57 nci Tümen ara hattı istikametinde tekrarladığı taarruz yakın mesafede durduruldu.

57 nci Tümen, saat 1400'te sıklet merkezi ile sağ kanattan ve bir alayla da sol kanattan 2 nci Yunan Tümeninin taarruzuna uğramaktaydı. 3

ncü Kafkas Tümeninin aldığı tedbirlerle burada bir tehlikeye uğramadı. Saat 1800'den sonra Bahçecik - Kanlıgöl bölgesinde mevzilenen bir Yunan ağır bataryası, Tümen sol kanat mevzileri ile 3 ncü Kafkas Tümeni mevzilerini ateş altına almaya başladı. Bu sırada Alacık üzerinden taarruza devam eden 2 nci Yunan Tümeninin alayı, açılan etkili topçu ateşleri ile durduruldu. Muharebe şiddetinin zayıfladığı saat 2200'de Cephe Komutanlığının emriyle 1 nci Grup emrine hareket eden 8 nci Tümenin büyük kısmı, 2 nci Grup emrinde bırakıldı. Tümenin gereken yere alınması, 2 nci Grup Komutanına ve bilgi için de 3 ncü Grup Komutanına bildirildi.

57 nci Tümen de ancak bu sıralarda kendi sorumluluğuna dahil olan Dikilitaş güneydoğu bölgesini tutacak şekilde cephesini uzattı.

2 nci Grup:

Sabah erkenden 3 ncü ve özellikle 1 nci Grup bölgelerinde şiddetli muharebeler yapılırken, Grup cephesinde geceden beri sükûnet devam etmekteydi. 3 ncü Kafkas Tümeni Hücum Taburu Yamak 4 km. kuzeyinde, 9 ncu Tümenin 26 ncı Alayı ile Hücum Taburu Yamak 4 km. kuzeydoğusunda Grup ihtiyatı olarak tutuluyorlardı. 3 ncü Kafkas Tümeni Karargâhı Yamak 2 km. kuzeybatısında, 9 ncu Tümen Karargâhı 26 ncı Alayın bulunduğu yerde, Grup Karargâhı Kızılkoyunlu'da idi. Saat 0355' te Grup Komutanı, 28 sayılı cephe emrine göre birliklerini genel durum hakkında uyardı ve 3 ncü Kafkas Tümeninden 11 nci Alay ile 9 ncu Tümenden 25 nci Alayı Cephe emrine girmek üzere 26 ncı Alayın bulunduğu Hacıoğlu değirmeni civarında topladı.

3 ncü Kafkas Tümeni, 7 nci ve 8 nci Alaylarıyle biraz daha kuzeydoğuya kayarak, Buruklu dağı sırtları - Yamak hemen güney sırtları - Yamak doğu sırtları hattını tutmuştu. 1 nci Yunan Tümeni, saat 0700' den itibaren birer alayla Tümen sağ kanadı, Eskikışla, Yamak istikametlerinde ilerlemeye başladı.

12 nci Yunan Tümeninden teşkil edilmiş olan karışık bir müfreze de (ortalama bir alay), 2 nci Kolordu ile arada kalan boşluğu kapatmak ve Tümenin doğu yanını korumak üzere Gülyayla üzerinden Katrancı'ya ilerlemekteydi.

Doğrulanmasına lüzum olmakla beraber, çok sayıda topçu kuvvetinin de Mangal dağı kuzey bölgesinden Kaltaklı istikametinde hareketi görülmekteydi. 1 nci Yunan Tümeni, bu hareketiyle özellikle Dikilitaş (Alacık ve İncirli köylerinden çıkan yolların Harhur - Paşapınarı - Haymana istikametinde uzanan yol ile Karlık dağı üzerinde birleştiği kesimdir) bölgesini ele geçirerek 3 ncü ve 2 nci Grupları birbirinden ayırmak ve Haymana istikametinde ilerlemek istemekteydi.

Grup Komutanlığınca, Cephe Komutanlığı durumdan haberdar edildi. Saat 1200'ye doğru Hücum Taburu, Tümen emrine verilerek, Yamak kuzeybatısı istikametinde yanaştırıldı. Bu sırada Gedikli köyü güneybatısı - Kaltaklı kuzeyi bölgesinde mevzilenen birer batarya ile Tümen cephesi dövülmeye başlandı. Kamyonla çekilen bir ağır batarya ve bir dağ bataryası, Kirazoğlu kuzeyinden Temürözü deresi boyunca kuzeydoğuya ve diğer bir dağ bataryası da Gedikli köyü istikametinde ilerliyorlardı. Saat 1400'e yaklaşmakta ve 57 nci Tümen sol kanadı ile 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanadı arasında 2 km. kadar genişlikte bir kesimin yeteri kadar kuvvetle tutulmamış olduğu, yapılan keşifle görülmekte idi. Bu bölgenin Haymana istikametinde yapılacak harekât bakımından önemi ve 3 ncü Grup sorumluluğunda olduğu ve tutulması lüzumu, 2 nci Grup Komutanlığınca 3 ncü Grup Komutanına bildirildi.

1 nci Yunan Tümeni ağır da olsa taarruzlarına devam etmekte ve saat da 1700'yi geçmekte iken, 3 ncü Kafkas Tümeninin 11 nci Alayının Hacıoğlu değirmeninden Karasüleymanlı'ya vardığı; kesif düşman topçu ateşi altında tutulan 4 ncü Tümen cephesinde bazı birliklerin çekildiklerinin görüldüğü; 3 ncü Gruptan 8 nci Tümenin Dikilitaş'a geleceğinin bildirilmesine karşı, bu tümenin Yamak üzerinden gitmesini sağlayacak tedbirlerin alındığı Grup Komutanlığınca Cephe Komutanlığına ve komşu grup komutanlıklarına bildirildi.

1 nci Yunan Tümeninin üç alayı da saat 1830'da bütün cephesini kapsayan topçu ateşleri desteğinde iki grup arasında Dikilitaş ve civarı istikametinde taarruz ediyordu. 3 ncü Kafkas Tümeninin hemen Yamak batısına kadar sağ kanat mevzilerini işgal eden 7 nci Alayın cephesi 7 km. yi geçmekteydi. Yamak istikametinde taarruz eden 1 nci Yunan Tümeni alayının taarruzu da, bu geniş cephede savunan 7 nci Alayı oldukça zor duruma soktu. Alay, bütün cephesi ile, özellikle sağ kanadından da taarruza uğramakla, ihtiyatı kalmayan Tümenin duruma müdahalesi imkânları da kalmamıştı. Tümen Hücum Taburundan bir bölük Yamak'a sevk edilirken, Grup ihtiyatında tutulan 26 ncı Alaydan iki tabur 7 nci Alay bölgesine hareket ettirildi. Bölgenin bu durumu, 8 nci Tümenin hareketi bakımından da güvenilir bir halde değildi. Bunu göz önünde tutan Grup Komutanı, 8 nci Tümene, Dikilitaş istikametinin örtülmesi ve 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanadının takviyesi emrini yolladı ve bunu da bir raporla Cephe Komutanı ve 3 ncü Grup Komutanlığına saat 1910'da bildirdi.

Gittikçe taarruz şiddetini artıran 1 nci Yunan Tümeni, mevzilere yaklaşmaktaydı. 3 ncü Kafkas Tümeni, yegâne ihtiyatı olan Hücum Taburunun kalan iki bölüğünü de Dikilitaş istikametinde kullanmak zorunda kaldı. Durum ciddî şekil ve ölçüde tehlikeli idi:

1 nci Yunan Tümeni, iki grup arasındaki boşluğa doğru sıklet merkezi ile yaklaşmakta; Dikilitaş çevresine gelmesi ve burayı tutması emredilen 8 nci Tümenin ise henüz buraya varmadığı öğrenilmiş bulunmakta idi. Tümen sağ kanadındaki 7 nci Alay, sağ kanat ve Yamak batısından üstün düşman taarruzuna uğruyordu. Grup ihtiyatından Dikilitaş istikametinde sürülen 26 ncı Alayın iki taburu da henüz bölgeye varmamıştı. 57 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni arasındaki boşlukta Dikilitaş istikametini örten 7 nci Alaydan bir bölüğün düşman taarruzu karşısında tutunamaması halinde, 7 nci Alay mevziini boşaltmak zorunda kalabilecekti. Muhtemel tehlikenin önlenmesi için Grup ihtiyatları ile Haymana yolunun tutulmasını ve durumu, Tümen Komutanı, Grup Komutanına saat 2040'ta bir raporla bildirildi.

Grup ihtiyatından 26 ncı Alayın iki taburu ancak saat 2130'da 7 nci Alaydan kılavuz subaylarla bu alay mevziinin iki üç km. kuzeybatısında (ki; bu saatte 57 nci Tümen, Karlık dağı güney sırtlarını tutmuyordu) Haymana yolunun iki tarafında himaye mevzii tutmak üzere görevlendirilebildi.

Aynı saatte Cephe Komutanlığının emriyle 1 nci Grup emrine girmek üzere yolda bulunan 8 nci Tümen, 2 nci Grup emrine verildi.

1 nci Yunan Tümeni birlikleri saat 2240'ta 3 ncü Kafkas Tümeni cephesine 200 metre kadar yaklaştılar. Tümeni en çok düşündüren mesele, düşmanın Karşıyaka deresi boyunca Yamak üzerinden kuzeye yapacağı taarruz idi. Bu durum, 3 ncü ve 2 nci Gruplar arasında Dikilitaş istikametinde bir gelişme gösterdiği takdirde, hem Tümen hem de Grup için ve dolayısıyle cephe için de tehlikeli sonuçlar verebilirdi. Nitekim, bu sıralarda Dikilitaş istikametinde taarruz eden 1 nci Yunan Tümeni, 7 nci Alayın sağ kanadında hâkim bir tepeyi ele geçirdi.

Kritik bir bölgenin savunma sorumluluğu hakkmdaki anlaşmazlık, kesin emirlerle açıklanmış ve hatta dün (27 ağustos) Genelkurmay Başkanının doğrudan doğruya 3 ncü ve 2 nci Gruplara verdiği emirde, Alacık - Dikilitaş - Haymana yolunun 3 ncü Grup sorumluluğunda olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, gerçek hâlâ gerektiği önemde ve çapta değerlendirilmemiş idi.

Bu durumu öğrenen Genelkurmay Başkanı, 3 ncü Grup ve 57 nci Tümen Komutanlarına saat 2230'da tekrar şu emri verdi :

"Alancık (Alacık) - Dikilitaş - Haymana istikametinin kapatılması 3 ncü Gruba ait olduğu halde tarafınızdan muhafaza edilmediği anlaşılmıştır. Halbuki düşman bu istikamete yönelerek gece taarruzu yapmaktadır. Bu yolun iki tarafının grubunuz tarafından behemehal tutularak kesin olarak savunulmasını ve bildirilmesini rica ederim".

1 nci Yunan Tümeninin taarruzları devam etmekte iken, 1 nci Grup cephesindeki 2 nci Yunan Kolordusunun taarruzlarının tesiri, bütün bölgede buhranlı bir durum meydana getirmekte idi. 2 nci Grup Komutanı saat 2300'te "bulunulan hatta düşman taarruzlarının durdurulması mümkün olmazsa, Grup sağ kanadının Dikilitaş kuzeyindeki sırtlara alınarak Grup cephesinin buna göre düzeltilmek zorunda kalınacağını; özellikle böyle bir halde, 23 ncü Tümenin 4 ncü Tümene göre ileriye çıkıntılı durumunun tehlikeli olabileceğini ve buna göre de 2 nci Grup ve 23 ncü Tümen cephelerinin 4 ncü ve 57 nci Tümen kanatlarına uygun olarak düzeltilmesinin lüzumlu olacağını" Cephe Komutanlığına bir raporla bildirdi.

Bu durumu Cephe Komutanlığının karşılık olarak yazdığı telgraftan öğrenen Genelkurmay Başkanı, 2 nci Grup Komutanlığına :

"57 nci Tümen cephesindeki durumun 2 nci Grubun mevzilerini değiştirmesini gerektirecek önemde olmadığını;

4 ncü Tümenin durumu ile 2 nci Grubun hiç bir ilgisi bulunmadığını;

Başkomutanlığın son emri ile de açıklandığı gibi, bütün cephemizde son ere kadar adım adım savunulacağı ve azimle zaferin başarılmasına kesin kanaatin bulunduğunu" bildirip;

"Mevzilerde olabilecek yarılmalara karşı iç kanatların korunması ve yarılan kısmın geriden kapatılması ve elverişli yerlerde karşı taarruzlarla cephenin düzeltilmesi esasları içinde savunmaya sükûnet ve metanetle devam olunmasını" emretti.

9 ncu Tümenin savunma bölgesi, 3 ncü Kafkas Tümeni ile 23 ncü Tümen arasında iki kilometreden fazla idi. Tümen, cephesini elinde kalan 27 nci Alayla üç grup halinde tutuyordu. İhtiyat sadece Hacıoğlu değirmeni civarındaki Tümen Hücum Taburu idi. Tümen cephesinde ancak, 1 nci Yunan Tümeninin sağında hareket eden 12 nci Yunan Tümeninden karışık bir müfreze, Gülyayla üzerinden Katarancı istikametinde ilerledi ve bir kısmı ile buraya geldi.

1 nci ve 12 nci Gruplar :

1 nci Grubu ve cephenin sol kanadını takviye için doğuya kaydırılmakta olan 12 nci Grup, erkenden Haymana'da bulunuyordu.

2 nci Gruptan yine 1 nci Grubu takviye için gönderilen 11 nci ve 25 nci Piyade Alayları Karasüleymanlı'ya varmışlardı.

2 nci Yunan Kolordusunun 1 nci Türk Grubunu geceden beri kuşatmak için yaptığı harekât ve taarruzlar, alınan tedbirlerle boşa çıkarıldı.

2 nci Yunan Kolordusunun taarruz sıklet merkezi, 23 ncü Tümen doğusundaki 1 nci Grup birliklerine yönelmişti. 23 ncü Tümen sağ kanadına Katrancı üzerinden bir alayın yaptığı gösteriş taarruzu kırıldı ve geri atıldı. Bundan sonra Tümen cephesinde hiç bir hareket yapılmadı.

Zaman geçtikçe 4 ncü Tümenin şiddetli taarruzlara uğramasından dolayı 23 ncü Tümen, 31 nci Alayını 4 ncü Tümen emrine harekete geçirdi.

Dünkü (27 ağustos) muharebelerden sonra, mevzileri 7 nci Tümen tarafından işgal edilmiş bulunan 24 ncü Tümen, tanzim edilmek için Sığırcık çiftliği bölgesindeydi.

13 ncü Yunan Tümeni, 4 ncü Tümen cephesine bütün gece yaptığı taarruzlarını güneş doğarken şiddetlendirdi. 9 ncu Yunan Tümeninden de takviye edilen 13 ncü Yunan Tümeni, 4 ncü Türk Tümeninin sağ ve sol kanadında ikişer alayla taarruza başladı. 4 ncü Tümenin sol kanat mevzileri birkaç defa el değiştirdi ise de; öğlene doğru karşı taarruz ve süngü hücumları ile Yunan taarruzları kırıldı ve Tümen mevzilerini muhafaza etti.

13 ncü Yunan Tümeninin, dolayısıyle 2 nci Yunan Kolordusunun, 4 ncü Tümen mevzilerini çökerterek Karasüleymanlı - Büyükgökgöz - Çalış üçgeni arasındaki platoya ilk hamlede hâkim olmak isteğinde bulunduğu sanılıyordu.

2 nci Grubun gönderdiği 25 nci Alay, Sığırcık çiftliği bölgesine Grup ihtiyatına alındı. 11 nci Alay beklenen tehlikenin önlenmesi için 4 ncü Tümen bölgesine, 31 nci Alay da aynı yere kaydırıldı.

Öğleden sonra büsbütün artan Yunan taarruzları karşısında, 24 ncü Tümenden 30 ncu Alay, 7 nci Tümenden 2 nci Alay, 4 ncü Tümen emrine ve bölgesine sevk edildi.

Taarruzlar kırıldı ve durduruldu ise de; 4 ncü Tümen sol kanat mevzileri, Yunan topçusunun şiddetli ateşleri altında birlikler barınamayacak halde idi. Ağır da olsa bölgede başlayan mevzii çekilme kısa bir sürede 4 ncü Tümenin merkez birliklerine de sirayet etti. Bu sıralarda 5 nci Yunan Tümenin 7 nci Tümene taarruzu tehlikeli bir durum alınca, 24 ncü Tümenden 32 nci Alay buraya sürüldü.

Saat 1500'i geçiyordu. Cephe Komutanlığı, 1 nci ve 12 nci Grup Komutanlarına şu emri verdi :

"1. Düşman, Gökgöz kesiminde 1 nci Grup cephesine taarruz ediyor.

2. 12 nci Grup, Büyükgökgöz istikametine sapacak ve muharebe meydanına doğru ilerleyecektir.

3. Durumu bilen 1 nci Grup, 12 nci Grup kıtalarının nereye sevk edileceklerini ve yapacakları görevi 12 nci Grup Komutanına doğrudan doğruya bildirecek ve Orduya bilgi verecektir".

Mevzilerinde barınmak imkânı kalmayan 4 ncü Tümen birlikleri, eski mevziin hemen kuzeyine çekildiler. Saat 1700'yi geçerken, 13 ncü Yunan Tümeni, 4 ncü Tümen mevzilerini işgal etti. 12 nci Grup bu sırada Büyükçalış civarına vardı. Yunanlıların bütün baskılarına rağmen, durum muhafaza edildi; ancak, 23 ncü Tümen sol kanadı bu yeni durum ile sıkışık bir hale geldi. 23 ncü Tümen ile birlikte yapılması kararlaştırılan karşı taarruz da, havanın kararması ve muhtemel bir karışıklığın önlenmesi amacıyle, emirle durduruldu.

Saat 2010'da Grup Komutanlığının emri ile :

23 ncü Tümen sol kanadı kuzeye kırıldı.

4 ncü Tümene, 25 nci ve 47 nci Alaylarla Meclis Muhafız Taburu da emrinde olarak, Büyükgökgöz - Çalış yolunun geçtiği bölgeyi kuvvetle tutması ve geriye kalan birlikleri ile Büyükgökgöz - Kızılkoyunlu yolunun iki tarafında toplanması görevi verildi.

11 nci Tümen, 4 ncü Tümen sol kanat gerisinde toplanarak Büyükgökgöz - Çalış istikametini örtmekle görevlendirildi.

24 ncü Tümene, emrindeki 11 nci Alay hariç, bütün birlikleriyle Karasüleymanlı'da toplanması direktifi verildi.

5 nci ve 7 nci Piyade Tümenleriyle 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri, 12 nci Grup emrine verildi.

4 ncü Tümen Hücum Taburunda yalnız bir subay kalmıştı. 42 nci Piyade Alayında, alay komutanlığı yedek teğmen ve bölüklerin emir ve komutası da bölük çavuşlarına kalmış bulunuyordu.

Gece 4 ncü Tümen, sağda 23 ncü Tümenin 31 nci Alayı, ortada Meclis Muhafız Taburu, solda 47 nci Alay olarak mevzii işgal etti. Tümenin diğer birlikleri Karasüleymanlı güneydoğusunda toplandılar.

11 nci ve 41 nci Piyade Tümenlerinden ibaret 12 nci Grup, saat 0900'da Haymana'dan hareket etti. Görevi, Büyükçalış - Çeltek istikametinde hareketle Güzelcekale - Gökgöz bölgesine ulaşmakta olan Yunan kuşatma kuvvetinin yanına taarruz etmekti.

Grup, Büyükçalış'a yaklaştığı zaman, 1 nci Grup bölgesinde şiddetli ve kanlı muharebeler oluyordu. 4 ncü Tümenin de mevzilerinde barınması ihtimali zayıftı. Saat 1530' idi ki; değişen bu durum üzerine Cephe Ko-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

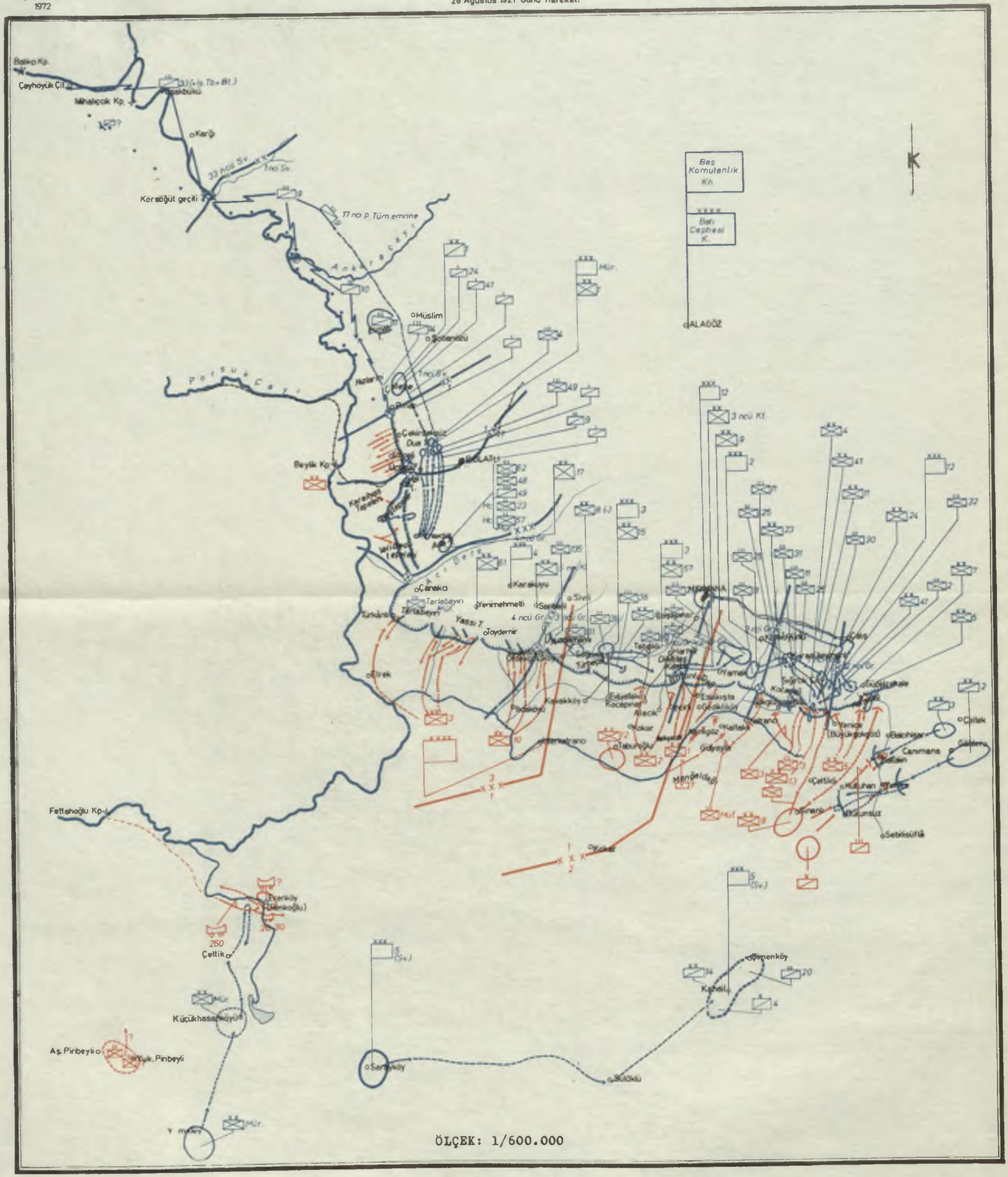
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

28 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 11)

mutanlığının emriyle Grup, Büyükgökgöz istikametinde muharebe meydanına yöneltildi. Grup şöyle tertiplendi :

11 nci Tümen 1 nci Gruba, 41 nci Tümen Büyükçalış'a sevk edildi.

Grup bölgesi ikiye ayrıldı. 23 ncü ve 4 ncü Tümenler, 1 nci Grup Komutanı emrinde bırakıldı ve bu grup, 12 nci Gruptan 11 nci Tümenle takviye edildi. Bu kesim 1 nci Grup sorumluluğuna verildi. 5 nci ve 7 nci Tümenlerle 41 nci Tümen, 12 nci Grup Komutanı emrinde toplandılar.

12 nci Grup Komutanı, "1 nci Grubun derhal karşı taarruza geçerek durumu düzeltmesini; aksi halde, 5 nci ve 7 nci Tümen bölgesinin ve birliklerinin Gökgöz - Sığırcık çiftliği istikametinden tehlikeye uğrayacağını; durumun düzeltilmesinden sonra 11 nci ve 41 nci Tümenleri tekrar Çalış'ta toplayarak, 1 nci Grup bölgesini 1 nci Grup Komutanına bırakacağını" Cephe Komutanlığına ve 1 nci Grup Komutanına bildirdi.

Saat 1715'te 12 nci Grup Komutanı, 1 nci Gruptan özet olarak şu raporu aldı :

"4 ncü Tümen mevzilerinden atıldı. Karşı taarruz yapacak muntazam bir kıtam yoktur. Tümen, elindeki son ihtiyatı ile himaye mevzii almaya çalışıyor. 11 nci Tümen henüz iki saatlik mesafededir. Yanıma gelen Tümen Komutanına, Tümenin 4 ncü Tümen cephesi istikametinde hareketini emrettim. Bu tümen ancak gece vasıl olabilecektir. Gece uygun tertibi alarak, 29 ağustos sabahleyin karşı taarruz yapmayı düşünüyorum.

2 nci Gruptan gönderilen 11 nci Alayı da 4 ncü Tümen istikametine getirmek üzere subay gönderdim.

7 nci Tümen mevziinin 41 nci Tümen tarafından muhafazasının teminini rica ederim".

Ancak, düşmanla sıkı muharebe temasında bulunan 1 nci Grup, emri saat 2000'den itibaren tatbik edebildi ve böylece :

1 nci Grup, 23 ncü, 4 ncü, 11 nci, 24 ncü Piyade Tümenlerinden;

12 nci Grup, 7 nci, 5 nci, 41 nci Piyade Tümenleriyle 3 ncü, 2 nci Süvari Tümenlerinden ibaret oldu.

41 nci Tümen Çalış köyü civarına vardığı sırada Yunanlılar 1 nci Grup birliklerine taarruzlarına devam etmekte idiler. 12 nci Grup Büyükgökgöz'e gitmek emri alınca, 41 nci Tümen, Grup emriyle Sığırcık çiftliği - Gökgöz istikametinde; 11 nci Tümen, Sığırcık çiftliği üzerinden 4 ncü Tümen gerisine ilerlemeye başladılar. 11 nci Tümen, Sığırcık çiftliği bölgesine vardığı zaman düşman topçu ateşleri altında ilerlemek zo-

runda kaldı. Saat 2330'da 41 nci Tümenden beş tabur, 12 nci Grup sağ kanadının takviyesi ve burada durumun düzeltilmesi için 7 nci Tümen sağ kanat gerisine sürüldü. 41 nci Tümen birliklerinin, 4 ncü Tümen sol kanat birlikleri ile yaptığı taarruz bir sonuç vermedi. Bundan sonra 41 nci Tümen, 7 nci ve 5 nci Tümenlerin ortası gerisinde Grup ihtiyatına alındı.

Çangaridis Müfrezesi de emrinde olan 5 nci Yunan Tümeni, sabah erkenden topçu desteğinde, sıklet merkezi ile 4 ncü ve 7 nci Tümen iç kanatları istikametinde taarruza başladı. Oldukça tehlikeli olan 7 nci Tümen sol kanadındaki durum, 24 ncü Tümen ve Tümenden sevk edilen birliklerle önlendi. 5 nci Yunan Tümeninin taarruzları bütün cephede durduruldu. Çok kanlı olan bu muharebelerde Tümen Kurmay Başkanı, 41 nci Alay Komutanı ile birçok subay şehit oldu ve yaralandılar. Uğranılan bu kayıplarla da Tümenin sevk ve idaresi büyük ölçüde sarsıldı.

3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri de emrinde olan 5 nci Piyade Tümeni, dün (27 ağustos) Grup Komutanlığının saat 2330'da verdiği emri bu gün saat 0400'te aldı. Emre göre Tümen, elinde mevcut iki alaydan biriyle Karadağ kuzey eteklerinden taarruzla dünkü 24 ncü Tümen mevzilerini ele geçirecek; 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri ile de Baltalın ve Yenicek'e ve bundan sonra 2 nci Yunan Kolordusunun sağ yan ve gerilerine taarruz edecekti.

Tümen bölgesinde harekâtta bulunan 5 nci Yunan Tümeni ve Çangaridis Müfrezesi, 9 ncu Tümenden de takviye edilerek, erkenden iki alayla Güzelcekale ve 5 nci Tümen cephesi istikametinde ilerlemeye başladı. Karadağ istikametinde taarruz eden 5 nci Türk Tümeninin 15 nci Alayı, Karadağ'ı kuvvetle tutan 5 nci Yunan Tümenine mensup alayın mukavemet ve karşı taarruzu yüzünden, taarruzunu geliştiremedi ve mevzilerine çekildi.

Saat 1030 sıraları idi; 3 ncü Süvari Tümeni Baltalın, 2 nci Süvari Tümeni Yenicek genel istikametlerinde harekâta başladılar. Baltalın ve Yenicek'i 27 ağustosta işgal eden Yunan Çangaridis Müfrezesinin emniyet birlikleri, bu hareketler karşısında çekilmeye başladılarsa da; 9 ncu Yunan Tümeninden takviye edilen bu müfreze, Kutluhan üzerinden 3 ncü Süvari Tümenine bir süvari alayı ile taarruza başladı. Bu taarruz Baltalın batısı sırtlarında durduruldu. Fakat, 5 nci Tümen cephesine ilerleyen alay Karadağ doğusuna geldiği sırada, Güzelcekale istikametinde taarruz eden Yunan alayı bir ara 7 nci ve 5 nci Tümenler arasına girmeye başladı. Saat 1300'ü geçiyordu. Bu Yunan alayının taarruzu kırılıp perişan bir halde geriye atıldığı sırada, 2 nci Süvari Tümeni, karşısındaki Yunan emniyet birliklerini attı ve Kutluhan camii - Burunsuz kuzeyi hattına

vardı. Saat 1800'de 5 nci Tümen ve 3 ncü Süvari Tümeni karşısında Yunan taarruzları durdu ve Yunan birlikleri bulundukları yerlerde savunma düzeni almaya başladılar. Aynı saatte, Kutluhan - Burunsuz kuzeyi hattındaki 2 nci Süvari Tümeni, Yunan Süvari Tugayından bir süvari birliği ile takviye edilen piyade alayının taarruzu karşısında güneş batıncaya kadar bu hattı savundu ve saat 1900'dan itibaren Yenicek doğu sırtlarına çekildi.

Bu günkü muharebelerde 1 nci ve 12 nci Grup cephelerinde Yunanlıların büyük zayiata uğradıkları görüldü.

5 nci Grup :

Dün (27 ağustos) saat 2200'de Sarayköy'den hareket eden Grup, bu gün akşam geç vakitte 20 nci Süvari Alayı ile Çimenköy'e ve diğer birlikleriyle Kandil'e vardı. 28/29 ağustos gecesini burada geçirdi.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde hiç bir harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

27/28 ağustos gecesi Yunak'tan Çeltik'e hareket eden Tümen, sabah erkenden Küçükhasan köyüne vardı.

Halktan alınan haberlerden : Piribeyli'de bulunan iki tabur düşman kuvvetinin kuzeye doğru hareket ettiği; Çeltik'te düşman kuvvetinin bulunmadığı; Erenköy (Renkoğlu)'de düşman ağırlıklarının bulunduğu öğrenildi.

Tümen, saat 1500'te hareketle saat 1700'ye doğru, Fettahoğlu'dan geldiği esirlerden öğrenilen 150 otomobilden kurulu bir Yunan nakliye koluna Gökpınar yaylasında taarruz etti. Bu taarruzda 20 - 30 oto doğuya, kalanı Fettahoğlu istikametinde batıya kaçtı. Üç saat süren bu çarpışmada altı esir ve birçok eşya ve malzeme ele geçirildi. Yunan nakliye kolunun esas yükü, topçu cephanesi ile ekmekten ibaretti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 7) :

Tümen Komutanı, Cephe Komutanlığına akşam raporunda, Tümenin 29 ağustosta Savran bölgesine intikal edeceğini bildirdi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Taarruzlarını bütün gece ve gündüz aralıksız devam ettirdi. 3 ncü Kolordu, 7 nci Tümeni ile yaptığı taarruzda demiryolunun kuzeyinde başarı kazanamadı ise de, Beştepeler ve güneyindeki sırtlarda bir kısım ara-

zi ele geçirdi. 1 nci Kolordu, 12 nci Tümenden takviye edilen 2 nci ve 1 nci Tümenleri ile, Alacık - Dikilitaş - Haymana istikametinde şiddetli taarruzlar yaptı; fakat bir başarı sağlayamadı. 2 nci Kolordu, geceli gündüzlü yaptığı taarruzlar sonunda, Gökgözşereflisi - Güzelcekale genel hattına yanaşabildi. 1 nci Kolordu ile aradaki boşluk da kapatılamadı. Süvari Tugayı, yan ve geri emniyet görevinden başka bir hareket yapamadı. 9 ncu Tümen, ancak 5 nci ve 13 ncü Tümenleri takviye etmekte kullanıldı.

İnlerkatrancı'da toplanmış olan 15 000 - 20 000 ağır yaralının bakımı pek sefilâne idi. Nitekim, Yunan Ordu Komutanı burada hakarete bile uğramıştı [1].

Yunan Ordu Komutanı, saat 2330'da 29 ağustos günü için aşağıdaki emri verdi [2].

"3 ncü Kolordu, parlak bir hücumdan sonra, sol tarafta bulunan ve tel örgü ile engellenmiş çevreyi, aynı zamanda sağındaki beş sıralı siper hattı ile Sabanca batısındaki tepeleri ve bu arada bir kısım makineli tüfek ele geçirmiştir.

1 nci Kolordu, mükemmel bir ileri yürüyüşle Soğluca, Evliyafakı köylerine kadar yanaşmıştır.

2 nci Kolordu, çetin bir şekilde savaşarak Kızılkoyunlu güneyi - Totak hattına kadar ilerlemiştir. Yarın (29 ağustos) sabah saat 0500'te bütün kolordularla 7 nci Tümen, son emrime uygun olarak taarruz edeceklerdir. Piyadenin taarruzundan evvel topçu hazırlık ateşi yapılmayacaktır".

Grupların bu günkü harekât ve muharebelerinde görüldüğü gibi, bu taarruz emrindeki durum gerçeğe uymuyordu.

Yunan Ordusu bu gün Çekirdeksiz - Ezineli - Beştepeler - Velidede tepeleri hattı batısı - Yıldıztepe - Yassıtepe güneyi - Toydemir güneydoğu sırtları - Sabanca güneyi - Karapınar kuzeyi - Dikilitaş güneydoğusu - Yamak güneyi - Gökgözşereflisi güneyi - Güzelcekale güneyindeki Karadağ - Baltalıin batı sırtları - Kutluhan - Burunsuz genel hattına varmıştı.

---

[1] Prens [Vasiopedos] Andre, Felâkete Doğru, İngilizceden çev.: Hüseyin Rahmi [Apak], İstanbul, Askerî Matbaa, 1932, s. 115. - İlia Vutieridu, "Sakarya Ötesi Harekâtı", Yunancadan çev.: Niko Grigoriadis, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 21.

[2] Andre, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 114 - 115.

Türk Ordusu :

Cephe boyunca, özellikle 3 ncü ve 2 nci Gruplar arasında ve 1 nci Grup bölgesinde geceli gündüzlü direnen Türk Ordusu karşısında düşman bir kazanç elde edemedi. Mürettep Kolordu bölgesinde demiryolunun güneyinde mevzii bir arazi kazancına karşı, Türk birlikleri durumlarını muhafaza ettiler.

Baraközü deresi boyunca 4 ncü ve 3 ncü Gruplar arasına ve Alacık - Dikilitaş - Haymana istikametinde 3 ncü ve 2 nci Gruplar arasına yapılan düşman taarruzları, büyük zayiat verdirilerek kırıldı ve durduruldu.

Türk Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün, Mürettep Kolordu kesiminde genel olarak dünkü (27 ağustos) durumunu; 4 ncü ve 3 ncü Gruplarla 2 nci Grup yine dünkü mevzilerini muhafaza ettiler. 1 nci Grup, Kocadağ güney sırtları - Sığırcık çiftliği güneyi - Kocadağ güneyi - Güzelcekale ve doğuya uzanan hattını elinde tuttu.

7. 29 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 12) :

a. Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanlığı, dün (28 ağustos) saat 2330'da vermiş olduğu "29 ağustos sabah saat 0500'te bütün kolordular taarruz edeceklerdir" emrinden başka bir emir vermedi ve bu emir gereğince bütün cephede geceden başlayan taarruzları devam ettirdi.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Yunanlıların 28/29 ağustos gecesi de taarruzlarını devam ettirecekleri kanaati ile, saat 0130'da aşağıdaki 29 sayılı cephe emrini verdi :

"1. Düşman bu gün (28 ağustos) de cephenin birçok kesimlerinde genel ve kesin taarruzlar yapmıştır. Tanrının yardımıyle 4 ncü Grup cephesinde, inatla göğüs göğüse muharebelerden sonra, düşman tamamen geri atılmış; Mürettep Kolordu da taarruzu durdurmuş ve 1 nci Grup cephesinde ise, genel takviye kıtaları ile cephe kurulmuş ve emniyet altına alınmıştır. Düşmanın her yerde zayiatı çak fazladır. 29 ağustosta bütün cephede, özellikle 1 nci ve 12 nci Gruplar cephelerinde taarruzunu devam ettirmesi beklenmelidir.

2. Ordu, tuttuğu hattı kesin olarak savunacak ve muhafaza edecektir.

3. 1 nci Grup cephesi, 1 nci ve 12 nci Gruplar arasında ikiye ayrılmıştır. 23 ncü, 4 ncü, 11 nci Tümenler 1 nci Grup; 5 nci, 7 nci, 41 nci

Tümenler 12 nci Grup Komutanları emrinde bulunacaklardır. 24 ncü Tümenin tanzim ve ikmali 1 nci Gruba verilmiştir.

Alacık - Dikilitaş - Haymana istikametinin muhafazası görevi yine 3 ncü Gruba aittir.

Gruplar, bölgesinde taarruza geçmek veya diğer gruplar bölgelerine yardım etmek üzere, ellerinde kuvvetli ihtiyatlar hazır tutacaklardır".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler:

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayının geceden Sakarya batısına geçirerek Killik - Mihalıççık istikametinde sürdüğü keşif bölüğü, Koyunağılı sırtlarına vardığı zaman Killik boğazı civarında açılan düşman topçu ateşleri altında, Killik kuzeydoğu sırtlarına kadar ilerleyebildi. Burada düşman keşif ve örtme birliği ile temasa geldi. Saat 1700'de, Killik boğazı civarında mevzilenmiş bulunan iki düşman topunun Mihalıççık istikametinde çekildiği görüldü.

1 nci Süvari Tümeni bölgesinde, yalnız Beylikköprü kuzeydoğusundaki sırtlarla Pınar batı sırtlarında kazılan siperlerde bir bölük kadar Yunan suvarisi tespit olundu. Saat 0900'da Cephe Komutanlığının ve bir saat sonra da Mürettep Kolordu Komutanlığının emirleriyle Tümen, Haymana'da Cephe Komutanlığı emrine girmek üzere hazırlığa başladı. Köroğlu deresi - Ankara çayı arası 33 ncü Süvari Alayına, Ankara çayı - Pınar arası 41 nci ve 24 ncü Tümen süvari bölüklerine bırakıldı ve hazırlığını bitiren Tümen, saat 1400'te Çobanözü'nden Polatlı'ya hareket etti.

3 ncü Yunan Kolordusu, takviyeli 7 nci Tümeni ile bu gün 1 nci ve 17 nci Tümenler cephesinde şiddetli taarruzlar yaptı. 1 nci Piyade Tümeni cephesinde geceden beri başlayan baskın ve taarruzlar aralıksız sürdü. Gece taarruzlarına büyük önem veren Yunanlılar, bu gece de aynı şekilde hareket ediyorlardı. Bir alayla Çekirdeksiz hemen batısını, diğer bir alayla da Ezineli'yi işgal ettiler.

Güneş doğarken, Çekirdeksiz - Ezineli - Kartaltepe - Beştepeler hattı, Beylikköprü doğusu, Beştepeler batı bölgesinde mevzilenen Yunan topçularının şiddetli ve etkiii ateşleriyle dövülürken; 1 nci ve 17 nci Tümenlerin topçuları da, Duatepe kuzeyi ve Beştepeler doğusu mevzilerinden, Yunan topçularını ve girdikleri bölgelerde tutunmaya çalışan piyadelerini aynı şiddette ateş altına aldılar. Yapılan karşı taarruz ve hücumlarla her iki Yunan alayı da Çekirdeksiz batısından ve Ezineli'den çıkarıldı; mevziler geri alındı.

7 nci Yunan Tümeninden bir alayın Beştepeler kuzeybatısından Kartaltepe istikametinde ilerlemesi, bir alaya yakın kuvvetin de Karailyas tepeleri batısından kuzeye ilerlemesi üzerine, öğleye doğru 1 nci Piyade Tümeni, Polatlı istikametini kapamak ve Tümenin güney kanadını korumak için 4 ncü Piyade Alayından bir taburu Üçpmar'a sevk etti ve 17 nci Tümene lüzumunda yardım için hazırlığa başladı.

1 nci Tümen cephesinde geri atılan taarruza karşılık, 17 nci Tümen cephesinde büyük kısmı ile Kartaltepe ve bir kısım kuvvetiyle Velidede tepeleri istikametinde taarruza geçen Yunan alayı da, etkili topçu ateşleri altında ilerleyemedi ve durdu. Durumun hissedilebilir durgunluğuna rağmen, yalnız 24 ncü Tümen Süvari Bölüğünce tutulan 1 nci Tümen kuzey kanadı, düşmanın bu istikamette taarruzu ve bunun şimdi devam etmekte olan 17 nci Tümen bölgesindeki taarruzla birleşmesi halinde kolaylıkla açılabilecekti. Bu bakımdan, önem kazanan Polatlı istikametinin örtülmesi ve Tümen kuzey kanadının yeteri kadar kuvvetle emniyette tutulması Mürettep Kolordu Komutanlığına bildirildi. Mürettep Kolordu Komutanı, düşmanın 1 nci Tümen kuzey kanadı istikametinde yapacağı taarruzun durdurulamaması halinde 24 ncü Tümen Süvari Bölüğünün Sakarya - Çatepe arasını tutarak Çobanözü istikametini kapatmasını; Tümenin de Bozhöyük - Basrikale - demiryolu hattını savunmasını emretti.

Öğleden sonra Yunanlıların taarruzu ile 4 ncü Grup kritik bir duruma girdi. Cephe Komutanlığı saat 1730'da bütün birliklere şu emri verdi :

"1. Düşman, 3 ncü Grup sol kanadındaki 57 nci Tümene taarruz ederek ilerlemiştir.

2. 3 ncü Grup, 8 nci Tümenin iki alayını sol kanadında kullanacak ve Haymana yolunu behemehal kapatacaktır.

3. 1 nci Grup, 2 nci Gruba ait 25 nci ve 11 nci Alayları derhal bu grup emrine hareket ettirecektir.

4. Bir alayla Polatlı'ya gelen 1 nci Süvari Tümeni, derhal Sarıhalil'e gidecek ve 4 ncü Grup emrine girecektir. 4 ncü Grup, bu süvari tümenini ve Mürettep Kolordudan gönderilecek alay ve bataryayı sol kanadında toplayacak ve kendi sol kanadını ve Sabanca vadisini emniyet altına alacaktır".

Bunun üzerine Mürettep Kolordu Komutanı, yukarıdaki emrin 4 ncü maddesindeki alay yerine 1 nci Piyade Tümeninden iki piyade taburu ile 17 nci Tümenden iki piyade taburunu, bir sahra bataryasını, 1 nci Süva-

ri Tümeninden 9 ncu Süvari Alayını Sarıhalil'e sevk etti. 1 nci Süvari Tümeni de aynı saatte Polatlı'ya vardı.

Gece yarısına doğru, bütün cephede muharebeler hızını kaybetti.

Yunanlıların 2 nci ve 1 nci Grup bölgelerindeki taarruzlarının etkili olması üzerine, Cephe Komutanlığı "cephelerinde yapılan bazı düzeltmelerden ve 4 ncü Grup Cephesinde sol kanatta üstün kuvvetlerle yapılacak bir taarruz halinde, Mürettep Kolordunun da, sol kanadını Karsaklı'ya alması ve 4 ncü Grupla irtibatlı olarak Kartaltepe'yi elde bulundurmak şartı ile, sol kanadını geriye kademelendirmesi" emrini verdi.

Grup, sol kanat birliklerini 4 ncü Grupla irtibat yapmak üzere Adatepe'ye aldı.

4 ncü Grup :

Dün (28 ağustos), 8 nci Tümen büyük kısmının 1 nci Grup bölgesine gönderilmesi üzerine, bu tümen mevzilerini işgal eden müfreze ve savunma mevzileri 4 ncü Gruba verilmişti. 4 ncü Grupla 3 ncü Grubun ara hattı, İnlerkatrancı - Soğluca - Kadıköy (Yeşilyurt) (mevkiler 3 ncü Gruba dahil) hattı oldu.

Yunan birlikleri, bütün gece taarruzlarına devam ettiler. Saat 0500'te 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenleri, Hacımuslu harabeleri - Kızıltepe bölgesinde mevzilenen topçularının sürekli ve kesif ateş desteğinde taarruza başladılar. Tümen cepheleri ve ihtiyat bölgeleri barınılamayacak haldeydi.

3 ncü Yunan Tümeni, Tarlabayırı Müfrezesine karşı bir dağ bataryası ile takviyeli bir taburu ve büyük kısmı ile 61 nci Tümen sol kanadına olmak üzere bütün Tümen cephesine; 10 ncu Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile 5 nci Kafkas Tümenine ve en az bir alayla da ortalama 6 kilometrelik cephede yerleşmiş bulunan 8 nci Tümen müfrezesine taarruz etmekteydiler.

Taarruz özellikle 5 nci Kafkas Tümeni cephesinde sarsıntılara sebep oldu. Düşmanın Toydemir - Sarıhalil, Sabanca - Sivri veya Soğluca istikametinde geliştirebileceği taarruza karşı Grubun kullanacak hiç bir ihtiyatı yoktu. Bu bakımdan Mürettep Kolordu Komutanına, dün verdiği 62 nci Alaya karşılık hiç olmazsa bir tabur göndermesini bildirdi.

Yunan topçu ateşleriyle ihtiyatlarının dağılması, cephede tutunan birliklerin bu topçu ateşleri altında barınamaması üzerine 5 nci Kafkas Tümeni, ilk siperlerini takviye edemedi ve saat 0800'den öğlene kadar Toydemir - 1084 rakımlı tepe hattının hemen kuzeyine çekildi. Bu hatta düşman, süngü hücumlarıyle durduruldu. 1058 - Yenimehmetli - Sarıhalil

bölgesindeki Tümen topçularının düşman topçusu ve piyadelerinde etkili olmaya başlaması üzerine Yunanlıların taarruzları tamamıyle durdu. Ancak, Toydemir ve 1084 rakımlı tepenin Yunanlıların eline geçmesi 61 nci Tümenin durumunu sarstı ve Tümen, sol kanadını Toydemir sırtlarına karşı kırmak zorunda kaldı. Durumun güneş batıncaya kadar muhafazasının şüpheli bulunduğu Grup Komutanına bildirildi.

Cephe Komutanlığı, saat 1040'ta 3 ncü ve 4 ncü Grup Komutanlıklarına şu emri verdi :

"4 ncü Grup sol kanadında 5 nci Kafkas Tümeni, devam eden düşman taarruzları karşısında yalnız kalarak iki kilometre çekilmiştir. Muharebe devam ediyor. Eski mevzilerini bu sabah geri aldığı anlaşılan 3 ncü Grup, 8 nci Tümen kesiminde taarruzla 5 nci Kafkas Tümenine karşı düşman tazyikını durduracaktır".

8 nci Tümen müfrezesi, öğlene doğru bir alayla düşmanın şiddetli taarruzlarıyle karşı karşıya idi. 5 nci Kafkas Tümeninin durumunu düzeltmek üzere 61 nci Tümenden karşı taarruzla görevlendirilen 159 ncu Alayın taarruzu da, 5 nci Kafkas Tümeninin çekilmesi yüzünden yapılamadı. 8 nci Tümen müfrezesi cephesindeki düşman taarruzu, 57 nci Tümen gerisinde bulunan ve Soğluca'ya getirilen 8 nci Tümen büyük kısmının karşı taarruzu ile durduruldu. 8 nci Tümenin büyük kısmı bu taarruzdan sonra Soğluca'da toplandı.

3 ncü ve hatta 10 ncu Yunan Tümenleri, uğradıkları ağır zayiat ve karşılaştıkları çetin mukavemet karşısında başarılarını derinleştiremediler. Saat 1600'yı bulmuştu. 9 ncu Süvari Alayı da ancak Bayburt'a varmıştı. Saat 1800'den sonra bu iki Yunan tümeninin tekrarladıkları taarruzlar, 8 nci Tümen müfrezesi cephesinde mevzî dalgalanmalara sebep oldu ise de ciddî bir sonuca ulaşamadı.

Saat 2100'e doğru Cephe Komutanlığının Mürettep Kolordu bahsinde geçen saat 1730 emriyle, Sarıhalil'e varan 9 ncu Süvari Alayı ile 1 nci Süvari Tümeni büyük kısmı ve 17 nci Tümenden gelmekte olan iki piyade taburu ve bir batarya, Baraközü deresi boyunca gelişebilecek düşman taarruzunu önlemek üzere, Sarıhalil güney sırtlarına yürütülmekte ve Grup emrine verilmekteydi.

10 ncu Yunan Tümeni, saat 2100 sıralarında yaptığı taarruzda 131 nci Alay mevzilerini tamamen ele geçirdi. Aynı zamanda 3 ncü Yunan Tümeninin de ağır baskıları karşısında 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenlerinin cepheleri sarsıldı. Grup Komutanı, Karsaklı - Sarıhalil hattına çekilmek zorunda kalabileceğini Mürettep Kolordu ve Cephe Komutanlıklarına bildirdi.

Saat 2230'da verilen 30 sayılı Cephe emrine göre : 4 ncü Grup, işgal etmekte olduğu Tarlabayırı - Toydemir sırtları hattını muhafaza edecek, sol kanadını Soğluca'ya kadar uzatacak, emrine verilen 1 nci Süvari Tümeni ve Mürettep Kolordudan verilen alayla Baraközü deresini kapatacak, 3 ncü Grupla irtibat yapacak; 4 ncü ve 3 ncü Gruplar arasında İnlerkatrancı - Soğluca - Kadıköy (mevkiler 3 ncü Gruba dahil) hattı, ara hattı olacaktı. Ancak, günün geç saatlerinde devam etmekte olan taarruzlar sonunda ve özellikle 3 ncü Grup birliklerinin Soğluca - Dikilitaş genel hattına alınmasından, 4 ncü Grup birlikleri de 30 ağustos sabahının erken saatlerinde Karahamzalı doğusu - Karakuyu - Sarıhalil kuzeyi hattında yerleştirildi. 9 ncu Süvari Alayı, Uyuzhamam kuzeyinde Sabanca deresini örttü. Tümenlerin topçuları Karsaklı - Topak dağı güneyi bölgesinde mevzilendiler.

Soğluca'ya kadar, 4 ncü Grupla 3 ncü Grup arasındaki arazi tamamıyle boş kalmış bulunmakta idi.

3 ncü Grup :

8 nci Tümen müfrezesinin ve mevzilerinin 4 ncü Gruba verilmiş olması ile Grubun cephesi küçüldü. 1 nci Yunan Kolordusunu Haymana' ya ulaştıracak Alacık - Dikilitaş - Haymana istikameti tamamıyle bu grup sorumluluğunda kaldı.

Saat 0200'den sonra 2 nci ve 12 nci Yunan Tümenleri, taarruzlarını Evliyafakı - Soğluca yolu ile Karapınar - Tabaklı yolu arasından ve doğusundan sıklet merkezleri iç kanatlarında olmak üzere tekrarladılar. Evliyafakı - Karapınar hattı güneyinde mevzilenen topçularının desteğinde 2 nci Yunan Tümeni, büyük zayiata uğramasına rağmen, 15 nci Tümenin sol kanat mevzilerine girdi. 57 nci Tümen cephesine de en az bir alay taarruz ediyordu.

15 nci Tümen Komutanı, mevziin bu kesimini elde etmek amacıyle, Soğluca - Eskiçalış arasında mevzilenen topçusunun desteğinde, 38 nci Piyade alayı sağda, toparlanan 45 nci Alay solda cephede, 56 ncı Alayın iki taburu mevzie giren düşmanm yanına karşı olmak üzere taarruza geçti. Diğer taraftan da, bir alayı 2 nci Grup bölgesinde kalan 8 nci Tümen büyük kısmının 15 nci Tümen bölgesine kaydırılmasını 2 nci Grup Komutanından istedi.

57 nci Tümen sağ kanat birliklerinin de katıldığı bu taarruzda, 15-nci Tümen mevzilerine giren 2 nci Yunan Tümeni saat 1000'a doğru geriye atıldı ve Tümen mevzilerini geri aldı. Böylece, 57 nci Tümen cephesine ve sol kanadma ilerleyen düşman alaylarının da taarruzlarının durdu-

rulması ile, Alacık - Dikilitaş - Haymana yolunun emniyeti tamamıyle sağlandı. Fakat, 5 nci Kafkas Tümeni çekilmeye başladı. 8 nci Tümen müfrezesi çok geniş bir cephede sıkışık bir duruma girdi. 2 nci Grup bölgesinde de mevziî düzeltmelerin yapılmaya başlandığı saat 1200'den sonra 12 nci Yunan Tümeninin bütün kuvvetiyle Dikilitaş istikametinde tekrarladığı taarruz sonunda, saat 1600 sıralarında 57 nci Tümen mevzilerinin tamamıyle işgal edilmesi üzerine 2 nci Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile Karapınar batısından 15 nci Tümene taarruza başladı. Grup Komutanı, Genelkurmay Başkanımn verdiği direktifle, 57 nci Tümeni Tabaklı - Harhur arasındaki sırtlara çekti ve Tümen burayı savunmak için tertiplenmeye başladı.

Saat 1845'te verilen Grup emriyle bütün Grup birlikleri saat 2100'e doğru Soğluca - Harhur hattında şöyle yerleşti :

15 nci Tümen : Soğluca - Tabaklı (dahil) hattında

57 nci Tümen : Tabaklı (hariç) - Dikilitaş - Haymana yolu (dahil) arasında

Bütün birlikleriyle (bir alayı hariç) Soğluca'da toplanmış bulunan 8 nci Tümen, Eskiçalış üzerinden 57 nci Tümen sol kanat gerisinde Dikilitaş - Haymana yolu üzerinde grup ihtiyatına alındı.

15 nci Tümenden iki topla takviyeli 56 ncı Alay, düşmanın takibine kadar eski mevzide artçı olarak bırakıldı ve Tümen Karargâhı Eskiçalış'a, Grup Karargâhı Eskiçalış doğusuna alındı.

Halbuki, 30 sayılı Cephe emrine göre: 15 nci Tümen, işgal ettiği mevzilerde zayıf gözetleme birlikleri terk ederek, Soğluca güneyi - Dikilitaş genel hattmda; 8 nci Tümen, Haymana yolunu örtecek gibi Dikilitaş güneyinde ve Haymana yolunun iki tarafında mevzilenecek; 57 nci Tümen, 15 nci ve 8 nci Tümenlerin yeni mevzilerini işgalden sonra, geriye alınarak bu geceden tanzim ve ikmal edilecekti.

Saat 2400'te Genelkurmay Başkanı, önemli bir bölgede bulunan 8 nci Tümen Komutanına, düşmanın gece veya yarın (30 ağustos) Haymana istikametinde yapabileceği bir yarma hareketini önlemek üzere süratle mevzilenmesi ve tahkimat yapması, baskınlara karşı hazırlıkh bulunması hakkında emir verdi.

2 nci Grup :

Dünkü (28 ağustos) muharebelerden sonra Grup birlikleri genellikle şu durumda idiler :

8 nci Tümenden 135 nci Piyade Alayı, Dikilitaş güneydoğusunda 57 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni arasında mevzide;

3 ncü Kafkas Tümeni, Eskikışla kuzey sırtları - Yamak hemen güneyi - Yamak doğu sırtları hattında (Tümenin 11 nci Piyade Alayı 1 nci Grup emrinde, karargâhı Yamak iki kilometre kuzeydoğusunda);

9 ncu Piyade Tümeni, Yamak doğu sırtları - Gökgözşereflisi kuzeybatısı hattında (Tümenin 25 nci Alayı, 1 nci Gruba verilmiş olup önceki gün 4 ncü Tümen cephesindeki muharebelerde fazla zayiata uğradığından, Tümen Karargâhının bulunduğu Hacıoğlu değirmeni civarında grup ihtiyatında);

Grup Karargâhı, Kızılkoyunlu'da idi.

Saat 0700'ye doğru 135 nci Alay cephesini ve Eskikışla - Haymana yolunu Eskikışla güneyindeki mevzilerden ateş altına alan 1 nci Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile 135 nci Alayla 3 ncü Kafkas Tümeni iç kanatları istikametinde taarruza başladı. İki saat kadar sonra 12 nci ve 1 nci Yunan Tümenlerinin 57 nci Tümen sol ve 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanatları istikametinde gelişen taarruzları, saat 1530'dan sonra özellikle Grup sağ kanat mevzilerinde etkili olmaya başladı. Saat 1600'da üstün düşman taarruzlarına hedef olan 57 nci Tümen sarsıldı ve bu mevziler 12 nci Yunan Tümeninin eline geçti. 57 nci Tümenin daha kuzeye çekilmeye başlaması üzerine, "Alacık - Dikilitaş - Haymana yolunun geçtiği platonun Yunanlılara kaptırılmaması" Genelkurmay Başkanı tarafından 2 nci Gruba emredildi.

1 nci Yunan Tümeninin 135 nci Alay cephesi boyunca ilerlemesi halinde durum, 3 ncü ve 2 nci Grup için olduğu kadar, Batı Cephesi bakımından da önemli derecede tehlikeli olabilirdi. 12 nci Yunan Tümeninin Dikilitaş'ı aşması ve 1 nci Yunan Tümeninin Haymana istikametinde harekâtını geliştirmesi, iki grubu birbirinden ayırabilir ve 2 nci Grubu tamamıyle sağ kanadından kuşatabilirdi. Böyle bir halde, 2 nci Grubun daha kuzeydeki sırtlar hattında toplanabilmesini sağlamak için hemen kullanacak bir kuvvet de yoktu.

1 nci Yunan Tümeninin üstün taarruzlarını sebatla karşılayan 135 nci Alay, sağ kanat ve yanının açılması ve 12 nci Yunan Tümeninin mevziin gerilerine hâkim olmasından, saat 1730'dan itibaren Harhur doğu sırtlarına çekilmeye başladı. Bu sırada, 1 nci Yunan Tümeninin şiddetli taarruzları karşısında 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanat birlikleri kuzeye doğru kanat kırmak zorunda kaldılar; ancak, yetişen 25 nci Piyade Alayı, süratle Mezartepe güneybatısında himaye mevzii almak ve Haymana yolunu örtmek üzere, 3 ncü Kafkas Tümeni Piyade Komutanı emrinde olarak buraya gönderildi.

1 nci Yunan Tümeninin 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanat ve gerisine taarruzunun devam ettiği saat 1800'den sonra Cephe Komutanlığından verilen "8 nci Tümenle irtibat yapmak üzere sağ kanadını geriye kırarak Eskiçalış - Haymana istikametini örtmek" emrine uyularak; Grup birlikleri, sağ kanadı tamamıyle açılan 3 ncü Kafkas Tümeninin mevzilerini muhafaza etmek imkânlarını kaybetmesi üzerine ve 1 nci Yunan Tümeninin, hatta 12 nci Yunan Tümeni birliklerinin kısa zamanda Haymana istikametine sarkmasına mâni tedbirler alarak Mezartepe mevzilerine çekilmeye başladılar. 135 nci Alay kendi tümeni üzerine, 9 ncu Tümen Kızılkoyunlu batı ve doğusuna çekildiler. Saat 2400'e doğru Grup birlikleri mevzilerini tamamen işgal ettiler. Tümen topçularının ateşlerinin Dikilitaş - Haymana yolunun geçtiği plato üzerinde toplanması için gerekli tedbirler alındı. Grup Karargâhı Karahoca'ya geldi. 2 nci ve 3 ncü Grup arasında ara hattı, Dikilitaş - Haymana yolu (yol 3 ncü Gruba ait) oldu.

1 nci Grup :

25 ağustostan bu güne kadar girdiği muharebelerde birçok değerli personelini kaybeden ve hemen hemen muharebe yeteneği kalmayan 24 ncü Tümen, büyük kısmı ile Karasüleymanlı'da tanzim edilmekteydi.

2 nci Yunan Kolordu birlikleri bütün gece taarruzlarına devam ettiler.

Dün (28 ağustos) Katrancı'da toplanmış bulunan ve 1 nci Yunan Tümeni ile 13 ncü Yunan Tümeni arasındaki boşluğu kapatan 12 nci Yunan Tümeninden bir alay, saat 0400'te 23 ncü Tümen sağ kanadına baskın yaptı, fakat geri atıldı. Bundan sonra hiç bir teşebbüste bulunmayan bu Yunan alayının öğleden sonra 2 nci Grup cephesine kaydığı görüldü.

13 ncü Yunan Tümeninden bir kısım birlikler'n taarruz için hazırlandıkları görülüyordu. Sığırcık çiftliği - Çalış istikametinde yapılması muhtemel bir hareketin önlenmesi bakımından saat 0900'a doğru 11 nci Tümen, 4 ncü Tümen mevzii gerisine yanaştırıldı.

4 ncü Tümenin bir alayı ile 47 nci Alay ve Meclis Muhafız Taburu mevzide, diğer kuvvetleri Karasüleymanlı - Sığırcık çiftliği yolu üzerinde bulunuyorlardı.

9 ncu Tümenden Edipidu Müfrezesiyle takviye edilen 5 nci Yunan Tümeni, Kolordu sağ yanını korumak üzere bir dağ bataryasıyle takviyeli 43 ncü Alayını Karadağ ve güneyinde bıraktıktan sonra; bu tümen ile 13 ncü Yunan Tümeni birlikleri, Büyükgökgöz ve civarında toplanarak, günün erken saatlerinde sıklet merkezleriyle Büvükgökgöz - Sığırcık çiftliği yolu iki tarafından taarruza başladılar. İlkin, 4 ncü Tümen

birliklerinin ve 7 nci Tümenin şiddetli mukavemetleri karşısında her iki tümen, subayları dahil, büyük zayiata uğradılar.

Güneş doğarken, 7 nci Tümen sağ kanat bölgesinde tümen mevzi'ine ve gerilerine hâkim bir tepe 5 nci Yunan Tümeni birliklerinin eline geçince, 4 ncü Tümen tehlikeli bir duruma girdi. Sığırcık çiftliği civarındaki 4 ncü Tümen birlikleri bu çiftl'k güneyindeki sırtları tutmak üzere ilerlemeye başladılar. 7 nci Tümen, Yunanlılar eline geçen tepeyi alamayınca, 4 ncü Tümenin ilerdeki birlikleri de aynı sırtlara doğru doğu kanadını kırmaya başladı.

4 ncü Tümen birlikleri, vardıkları sırtlar hattından yerleşirken, Sığırcık çiftliği civarında toplu bulunan ve Gökgöz - Sığırcık çiftliği yolunu örtmekte olan 11 nci Tümenle de irtibat yaptılar. Gökgöz kuzey ve kuzeybatısında mevzilenen Yunan topçularının ateşleri de tamamıyle tesirlerini göstermeye başladı. 4 ncü Tümenin ilerdeki birl'kleri, artık tamamıyle tümen büyük kısmı üzerine çekilmişler idi. Saat 1300 sıralarında 13 ncü Yunan Tümeni, 4 ncü Tümen sol kanadı istikametinde ilerliyordu. 13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenlerinin diğer birlikleri bu saatte 12 nci Gruba taarruz hazırlığında idiler. Yarım saat sonra, 12 nci Grubun sıkışık durumu üzerine, 11 nci Tümen bulunduğu bölgeden Çalış'a hareket ettirdi.

13 ncü Yunan Tümeninin, 1 nci Grup karşısında başka bir hareketi olmadı. Saat 1730'a kadar aralıklı topçu ve piyade ateşleri yapıldı. Bir piyade alayı, Gökgözşereflisi doğusundaki İğdetepe'ye yanaştı. Bu sırada 12 nci Gruba düşman taarruzları devam etmekte ve özellikle muharebeler 7 nci Tümen cephesinde şiddetlenmiş bulunmakta idi.

2 nci Grup birliklerinin saat 1800'den sonra Kızılkoyunlu istikametinde çekilmeleri ile batı kanat ve yanı açık kalan 23 ncü Tümen ve diğer 1 nci Grup birlikleri, saat 2230'da verilen Cephe Komutanlığının 30 sayılı emriyle, Karasüleymanlı kuzeyi - Sığırcık çiftl'ği hattına çekildiler. 24-ncü Tümen ve Grup Karargâhı, Karasüleymanlı kuzeydoğusuna alındı.

13 ncü Yunan Tümeni birlikleri, saat 2000'den sonra Sığırcık çiftliği güney sırtlarını ele geçirdiler.

12 nci Grup :

Bütün gece 2 nci Yunan Kolordusunun taarruzuna uğrayan Grup birlikleri, düşmanla sıkı muharebe temasında idiler. Yunan Kolordusu, 13 ncü ve 5 nci Tümenleriyle cephede; 9 ncu Tümeni, Süvari Tugayı da emrinde olarak, Kolordunun doğu yan ve gerilerini korumak görevi ile Çeltikli ve civarında ihtiyat olarak toplanmakta idi.

9 ncu Tümenden Edipidu Müfrezesi ile takviye edilmiş bulunan 5 nci Yunan Tümeni ve bunun batısında 13 ncü Tümen saat 0500'te taarruza başladılar. 5 nci Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile 7 nci Tümen sağ kanadındaki hâkim tepeye taarruz ederken; bir dağ bataryası ile takviyeli 43 ncü Piyade Alayını da, harekâtın inkişafında Güzelcekale'yi temizlemek ve Tümenin sağ kanadını korumak üzere, Karadağ'da savunmada bırakmıştı.

Şiddetli mukavemete rağmen, 7 nci Tümen sağ kanadındaki hâkim tepe 5 nci Yunan Tümeninin eline geçti. 41 nci Tümenden bu tepeyi zapt etmekle görevlendirilen 16 ncı Piyade Alayı, saat 0500'te yaptığı baskında tepenin önemli kısmını ele geçirdi ise de; saat 0530'da, anlaşılmaz bir sebeple taarruz kademeleri gerilemeye başladılar. Takviye edilmesine imkân bulunmayan Alayın bir kısmı başında Alay Komutanı olduğu halde vardığı sırtlarda tutunmaya çalıştığı sırada, 5 nci Yunan Tümeninin diğer bir alayı, 4 ncü Tümen birliklerinin sol kanadını kırmalarından faydalanarak bu tepe batısından ilerlemeye başladı.

Sağ kanat, cephe ve sol kanattan da taarruza uğrayan 7 nci Tümenin savunması büyük ölçüde sarsıldı. 5 nci Yunan Tümeninin Çalış istikametinde başarıya ulaşmasını önlemek üzere 41 nci Tümenin bir alayı daha 7 nci Tümen sağ kanadına sürüldü. Saat 0900 sıraları idi. Sığırcık çiftliği güneybatı sırtlarını işgal için ilerleyen 4 ncü Tümen birlikleri, ileriden çekilmekte olan ve kanat kıran kıtaları ile bu sırtlarda yarleşmeye başladılar. 41 nci Tümenin de muharebeye katıldığı bu sırada durum şöyle idi :

11 nci Tümen, bir kısım kuvvetleriyle Sığırcık çiftliği güney sırtlarında ve büyük kısmı ile Sığırcık çiftliği çevresinde;

41 nci Tümen, Uludağ güney sırtlarında;

7 nci Tümen, Kocadağ ve doğuya uzanımı hattında bulunuyorlardı.

Saat 1030'a doğru Karadağ üzerinden bir alayın Güzelcekale istikametinde ilerlediği görüldü. Öğleden sonra 13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenlerinin devamlı şekilde 9 ncu Yunan Tümeninden takviye edildikleri görülmekte ve özellikle 7 nci Tümen cephesinde elde edilen başarının kuşatma ile de birleştirilme tehlikesi belirmiş olmakta idi. Kocadağ'ın yüksek burun noktalarını tutan 5 nci Yunan Tümeni, takviye edilmekte ve bölgenin derinliklerine kadar bütün cephe hattı ateş altında tutulmakta idi. 7 nci Tümenin yerinden sökülmesini temin ve dolayısıyle Yunan taarruzunun Çalış istikametinde gelişmesini önlemek için 41 nci Tümence yapılan bütün teşebbüsler hiç bir fayda sağlamadı.

Cephe Komutanlığı, saat 1200'de, 12 nci Grubun kesin olarak yerinden oynamamasını ve 1 nci Grubun da en az bir tümenle 12 nci Gruba yardım etmesini emretti.

Sığırcık çiftliği güneyinde düşmanın tespit edilmiş olması üzerine 11 nci Tümen, saat 1330'da 12 nci Gruba yardım etmek üzere Çalış istikametinde harekete geçirildi. Ancak, 13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenlerinin şiddetli taarruzları karşısında 7 nci Tümenin tutunamaması ihtimali göz önüne alınarak, uygunsuz şartlarda olmasına rağmen, 11 nci Tümenden ilkin bir alay ve Hücum Taburu ve bir süre sonra Tümenin tamamı Uludağ - Güzelcekale batısı hattını tutmak üzere harekete geçirildi. 11 nci Tümenin burada yerleştirilmesiyle 41 nci Tümen, gittikçe tehlikeli olan durumu düzeltmek ve Kocadağ batısındaki hâkim tepeleri düşmandan almak için 19 ncu Alayını da görevlendirdi. Fakat, çok hâkim tepede yerleşmiş olan düşmanı siperlerinden atmak mümkün olmadı.

Saat 1600'ya doğru 7 nci Tümenin sağ kanadına bir Yunan alayının daha yöneldiği görüldü. Bu hâkim tepeye dayanan 13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenleri, Uludağ - Kocadağ arasındaki boyun noktasından Gökgöz - Karasüleymanlı veya Uludağ - Çalış istikametinde taarruz edebilirlerdi. 5 nci Yunan Tümeni, iki alayı ile kesif topçu ateşi desteğinde, 41 nci ve 7 nci Tümen iç kanatları istikametinde tekrar taarruza başladı. Muharebe çok şiddetli idi. 5 nci Yunan Tümeni, özellikle 7 nci Türk Tümeninin sağ kanat ve merkezinden çok üstün kuvvetle taarruz ediyordu. Türk ve Yunan birlikleri birbirlerine o kadar yakındılar ki, artık iki tarafın da topçuları ilk hatlara tesir edemez hale geldiler. Nitekim, 19 ncu Alayın karşı taarruza geçtiğinde, tümen topçularından bir kısmının ateşleriyle fazla zaviata uğramış olması, burada çözülmeye de sebep olmuştu. Bu sırada yalnız Tümen Karargâhından bir subay şehit, iki subay yaralı verildi. 7 nci Tümenin bu çetin muharebede şehit ve yaralı miktarı pek çoktu. Her iki Yunan tümeni de çok ağır zayiata uğradı [1].

Taarruza devam eden Yunanlılar, 41 nci Tümen sol ve 7 nci Tümen sağ kanadındaki hâkim tepe blokunu, 13 ncü Tümenden iki alayla batıdan, 5 nci Tümenden iki alayla güneyden taarruzla saat 1900'u geçerken tamamen ele geçirdiler.

5 nci Yunan Tümeni birlikleri, Uludağ güneyindeki boyun noktasına kadar ilerlediler. Kocadağ güneybatı bloku sırtlarını tamamen ele geçirdiler. 5 nci Türk Tümeni, Güzelcekale sırtlarında durumunu muhafaza ediyordu.

---

[1] A. Kondilis, "Anadolu Seferi - İkinci Devre, 1921", (basılmış eski yazı çeviri). Harp Tarihi Arşivi, Dlp. 73, G. 7, Dos. 23, s. 71. - Vutieridu, "Sakarya Ötesi Harekâtı", s. 17.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

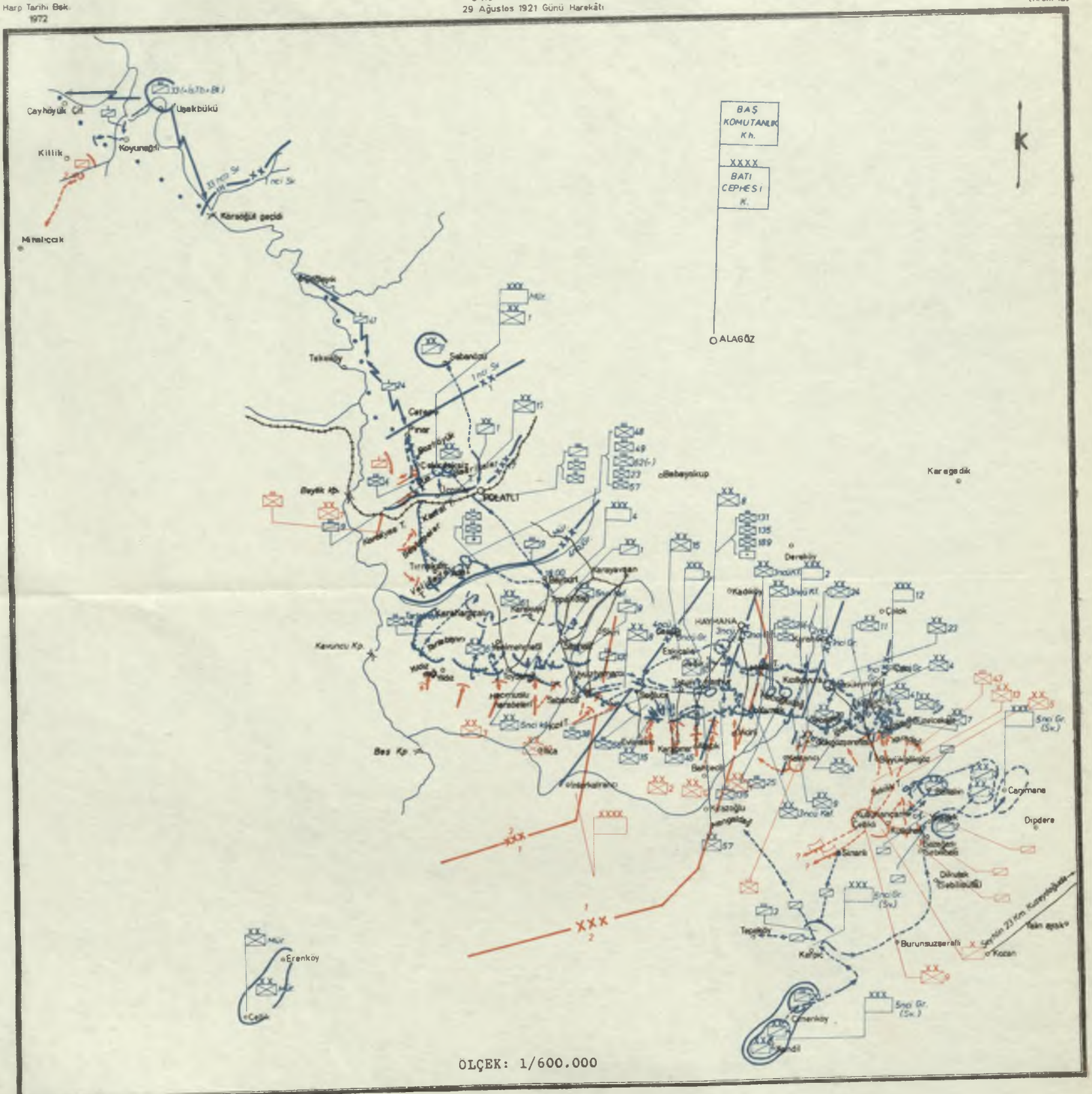
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

29 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Genelkurmay
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:12)

ÖLÇEK: 1/600.000

Grup, Cephe Komutanlığının saat 2230'da verdiği 30 sayılı emriyle, durumunu muhafaza etmek görevini aldı.

Dünkü (28 ağustos) muharebelerden sonra 3 ncü Süvari Tümeni, büyük kısmı ile Baltalın ve doğusunda, keşif ve emniyet birlikleriyle Baltalın batı sırtlarında düşman keşif ve emniyet birlikleriyle temasta; 2 nci Süvari Tümeni, büyük kısmı ile Yenicek - Sazağası hattı doğusunda, keşif ve emniyet birlikleriyle bu hattın batısında düşmanla temasta idiler. Yunan Süvari Tugayı ile Türk süvari tümenleri saat 1400'e kadar hemen hiç bir harekette bulunmadılar. Ancak, saat 1400'te 3 ncü Süvari Tümeni, Sekilik tepesi - Kutluhan sırtları hattına ilerlemeye başladı. Bunu gören Yunan Süvari Tugayı, süratle bu sırtlar hattının doğusundaki emniyet ve keşif birliklerinin tuttuğu hattın gerisini işgal etti. Sırtlara doğru ilerlemekte olan 3 ncü Süvari Tümeni birlikleri, Çeltikli ve güneyi bölgesinde mevzilenen topçunun ateşleriyle daha fazla ilerleyemedi ve çekildiler. 2 nci Süvari Tümeni durumunda bir değişiklik yoktu. Saat 1830'a doğru Çeltikli ve civarındaki ordugâhlardan birçok nakliye kollarının güneybatı istikametinde gittiği görülüyordu.

5 nci Grup :

Çimenköy - Kandil çevresinde toplanan Grubun 14 ncü Süvari Tümeni, Kandil'den hareketle saat 1000'da 20 nci Süvari Alayının bulunduğu Çimenköy'e vardı. Grup Komutanlığının saat 0930 ve 1030'da verdiği iki emirle, 20 nci Süvari Alayı, Kerpiç - Sinanlı istikametinde keşifle görevlendirildi. Tümenin kalanı ile Grubun diğer birlikleri, Çimenköy - Şeyhler istikametinde harekete geçirildiler.

Kısa bir süre sonra, Yunanlıların bu kesimden kuvvetlerini İnlerkatrancı istikametinde geri çektikleri haberleri üzerine 14 ncü Süvari Tümeni, Grup Komutanlığınca Kerpiç'e çevrildi. 3 ncü Süvari Alayı Kerpiç kuzeyindeki sırtları işgal etti. Alınan haberlerin doğrulanması için Sinanlı, Mangal dağı, Tepeköy istikametlerinde keşif kolları sürüldü. Alınan raporlara göre; Çeltikli ve civarında bir tümen kadar dağınık Yunan kuvvetlerinin bulunduğu, Tepeköy ve civarında düşmanın bulunmadığı tespit edildi.

Saat 1500'te Kerpiç'te bulunan Grup Komutanlığından, Gökgöz ve güneyinde düşmanın bulunduğu ve Grubun, 14 ncü Tümen başta olmak üzere Kerpiç - Dipdere istikametinde yürümesi emredildi ve gecenin Dikkulak (Sebilisüflâ) - Sazağası - Sebilibalâ bölgesinde geçirilmesine karar verildi ise de; düşmanın bu köylere sarktıkları köylülerden öğrenildiğinden, Canımana istikametinde yürüyüşe devam edildi. Gece, Burunsuzşerefli'den sonra Öz vadisi takip olunarak Kutluhan camii civarındaki düş-

man ordugâhlarının pek yakınından geçildi. Canımana ve civarında bulunan 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri ile de irtibat yapılarak Canımana' da toplanıldı.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, Fettahoğlu köprüsü istikametinden gelen iki topla takviyeli iki Yunan taburu ve Uzunbey yönünden gelen iki topla takviyeli bir Yunan taburu ile saat 0700'den 1300'e kadar Erenköy güneydoğusu - Çeltik kuzeybatısı hattında muharebe etti. Daha ileri gidemeyerek büyük kısmı ile Çeltik'te toplandı.

Cephe Komutanlığından, Ilıcaköy ile Beşköprü arasından bütün kuvveti ile 4 ncü Grup karşısındaki düşman gerilerine taarruz emri aldı ve hazırlanmaya başladı. Tümene ayrıca, üstün düşman taarruzu halinde Hacıömeroğlu - Çimenköy - Yalınayak üzerinden ordu sol kanadına katılması görevi de verildi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 13) :

28/29 ağustos gecesi alınan çeşitli haberlerin özeti, çok sayıda düşman kıtalarının Afyon ve Dumlupınar'ı işgal ettikleri şeklindeydi.

Savran - Akarın bölgesine alınan Tümen, Toklusivrisi'nde yalnız bir süvari bölüğü bıraktı. Paşaköy istikametine gönderilen keşif kolundan alınan raporda, iki piyade alayı ve iki süvari bölüğü ile bir bataryadan ibaret bir yürüyüş kolunun emniyet tertibatı ile batıya hareket ettiği; bu yürüyüş kolunun ilk kısmının Paşaköy'de durduğu, geri kalanının yürüyüşe devamla Sinanpaşa'ya geldiği; Balmahmut'tan bu yürüyüş koluna bir süvari bölüğünün katıldığı öğrenildi. Bu düşmanın Tilkikırıbeli ve Kılınçaslanbeli üzerinden Tümene bir harekette bulunması ihtimaline karşı, bu iki bölge de emniyet kıtalarıyle tutuldu. Fakat, akşama kadar düşmanın bir hareketi görülmedi. Tümen Komutanı, düşmanın batıya harekete devamı halinde , Afyon ve Afyon - Dumlupınar arasındaki yola yeteri kadar kuvvet ve bütün süvarilerle baskın hareketleri hazırladı.

d. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Yunan Ordusu :

3 ncü ve 1 nci Kolordularla Türk cephesini yarmak, takviyeli 7 nci Tümenle kuzeyden ve 2 nci Kolordu ile Haymana istikametinde kuşatıcı taarruzla Türk kuvvetlerini kısa zamanda imha ederek Ankara'ya ulaşmak maksat ve planına uygun hareketle geceli gündüzlü taarruza devam etti. Bu gün muharebelerin en kanlı ve şiddetlileri, 3 ncü ve 10 ncu Tü-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

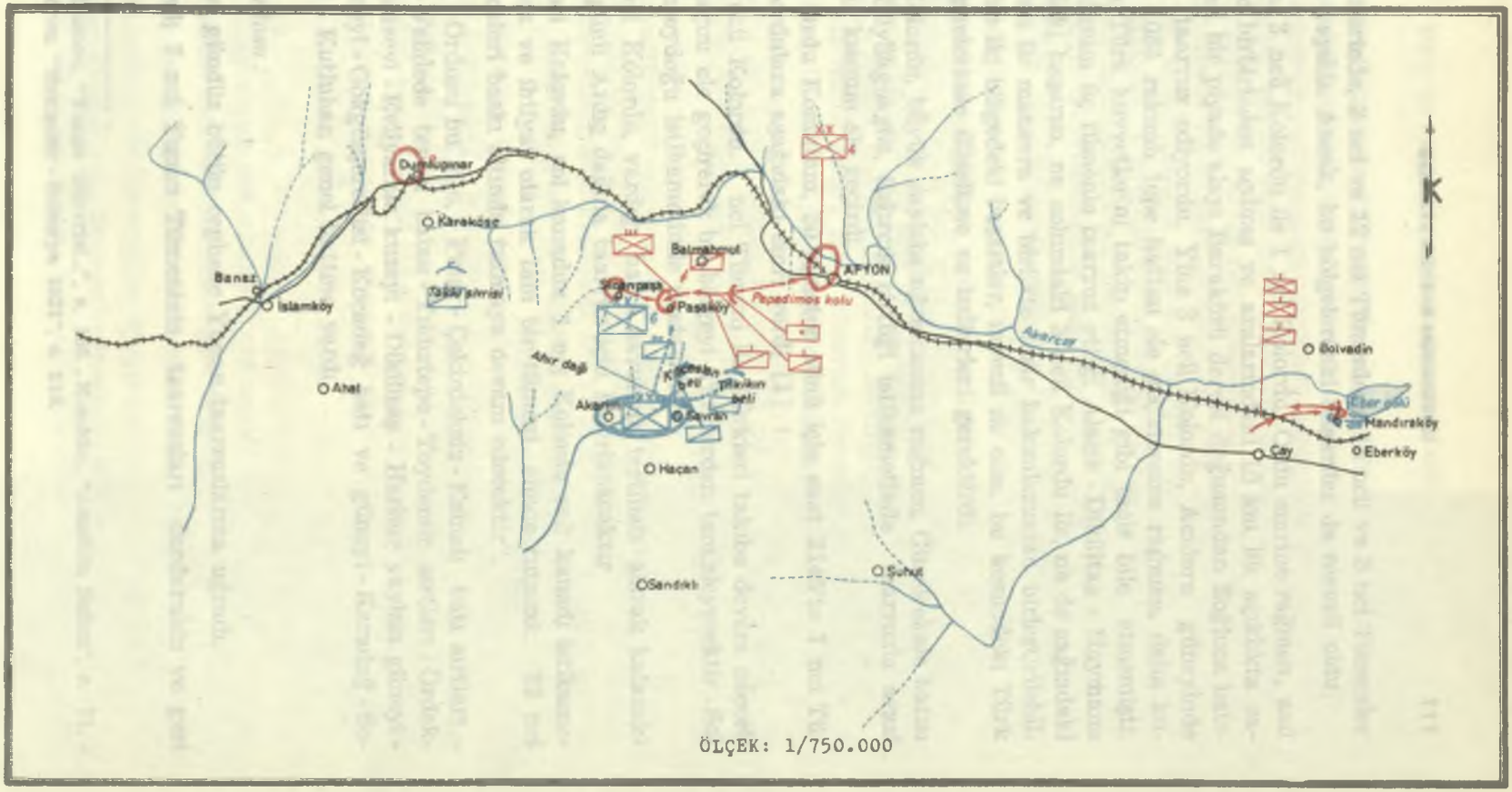
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 29-30 Ağustos 1921 Günleri Harekâtı

(Kroki: 13)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

ÖLÇEK: 1/750.000

menler cephelerinde, 2 nci ve 12 nci Tümenlerle 13 ncü ve 5 nci Tümenler bölgelerinde yapıldı. Ancak, bu bölgelerdeki başarılar da mevzîî oldu.

Nitekim, 3 ncü Kolordu ile 1 nci Kolordu, Ordu emrine rağmen, asıl kuvvetleriyle birbirinden açılmış ve aralarındaki 15 km. lik açıklıkta sadece takviyeli bir piyade alayı Baraközü deresi doğusundan Soğluca batısına doğru taarruz ediyordu. Yine 3 ncü Kolordu, Acıdere güneyinde Toydemir - 1084 rakımlı tepe hattını ele geçirmesine rağmen, daha kuzeye çekilen Türk kuvvetlerini takip etmediği gibi taciz bile etmemişti. 1 nci Kolordunun üç tümenle taarruz ettiği Alacık - Dikilitaş - Haymana istikametindeki başarısı, ne solundaki 3 ncü Kolordu ile, ne de sağındaki 2 nci Kolordu ile manevra ve birlikte tesir bakımlarından birleştirilebildi. Ancak, bu iki bölgedeki başarılar, mevzîî de olsa, bu kesimdeki Türk birlikleri cephelerinde düzeltme ve tedbirleri gerektirdi.

2 nci Kolordu, büyük zayiata uğramasına rağmen, Güzelcekale batısı bölgesinde Büyükgökgöz, Sığırcık çiftliği istikametinde taarruzla arazi blokunun bir kısmını ele geçirdi.

Yunan Ordu Komutanı, 30 ağustos sünü için saat 2145'te 7 nci Tümen ve Kolordulara aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. 3 ncü Kolordu, 7 nci Tümeni ile Türkleri takibe devam edecek ve Yıldız dağını ele geçirerek bu bölgeyi Türklerden temizleyecektir. Sol kanadını kuzeydoğu istikametinde uzatacaktır.

2. 1 nci Kolordu, vardığı hatta savunma tertibatı alarak kalacaktır. Ertesi günü Ardıç dağına taarruz için hazırlanacaktır.

3. 2 nci Kolordu, sol kanadını 1 nci Kolordu sağ kanadı istikametinde sürecek ve ihtiyat olarak tam bir tümeni elinde tutacak; 12 nci Tümen, Türkleri baskı altında tutmaya devam edecektir".

Yunan Ordusu bu gün, Pınar - Çekirdeksiz - Ezineli batı sırtları - Beştepeler - Velidede tepesi batısı - Yıldıztepe - Toydemir sırtları - Ördekgölü köyü kuzeyi - Evliyafakı kuzeyi - Dikilitaş - Harhur yaylası güneyi - Yamak güneyi - Gökgözşereflisi - Kocadağ batı ve güneyi - Karadağ - Sekilik tepesi - Kutluhan genel hattına vardı.

Türk Ordusu :

Gece ve gündüz bütün cephede Yunan taarruzlarına uğradı.

Takviyeli 7 nci Yunan Tümeninin taarruzları durduruldu ve geri atıldı.

---

[1] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 155. - Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 71. - Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 116.

4 ncü Grup kesiminde 3 ncü Yunan Kolordusunun sıklet merkezi ile Toydemir - 1084 rakımlı tepe hattına yaptığı taarruz, 5 nci Kafkas Tümeni cephesinde etkili oldu. Baraközü deresinin batı ve doğusunda 3 ncü Kolordu ile 1 nci Kolordu arasında, 8 nci Türk Piyade Tümeni büyük kısmının doğuya alınması yüzünden yalnız bir alayla tutulan 10 km. lik kesimde 3 ncü Kolordu ve 1 nci Kolordu müessir bir harekette bulunmadı. Özellikle 3 ncü ve 2 nci Gruplar ara hattı istikametindeki Yunan başarısının zorunlu kıldığı mevzii düzeltme 4 ncü Grup cephesinin de Karakok dağı - Karakuyu - Sarıhalil kuzeyi hattına alınmasına sebep olmasına rağmen, 3 ncü Yunan Kolordusunun tamamen denecek kadar boş kalan Baraközü deresi doğusundan Çal dağı istikametinde ilerlememesi Türk Ordusu için büyük bir kazanç oldu.

3 ncü Grup, solundaki 2 nci Grubun mevzii düzeltme yapmak zorunda kalması ve kendi sol kanadındaki 3 ncü Kafkas Tümeninin de çekilmesi ve 12 nci Yunan Tümeninin Dik litaş sırtlarındaki 57 nci Türk Tümeni mevzilerini ele geçirmesi yüzünden, Soğluca kuzeyi - Harhur genel hattına çekildi. Bu elverişli durumda 1 nci Yunan Kolordusu, Ordu emrine de uyarak takibe geçmemiş bulunuyordu.

Cephesinde hemen hiç bir hareket yapılmayan 2 nci Grup, 3 ncü ve 1 nci Grubun çekilmelerinden doğan durumu düzeltmek üzere Mezartepe mevzilerine çekilmek zorunda kaldı.

2 nci Yunan Kolordusunun 4 ncü ve 7 nci Türk Tümenlerini çekilmek zorunda bırakarak bu tümenlerin mevzilerini ele geçirmesi üzerine, Güzelcekale sırtlarını tutan 12 nci Gruptan 5 nci Tümen yerinde kalmak suretiyle 1 nci ve 12 nci Grup birlikleri de Karasüleymanlı - Sığırcık çiftliği - Güzelcekale hattına çekildiler.

2 nci Yunan Kolordusunun Büyükgökgöz - Çalış genel istikametinde taarruzu ile buhranlı devreler geçiren 1 nci ve 12 nci Gruplara 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri ile 5 nci Grup hiç bir yardımda bulunamadı. Bölgedeki bütün süvari birlikleri Canımana ve çevresinde toplandılar.

3 ncü ve 2 nci Gruplar cephelerinde yapılan mevzii düzeltmeler sırasında Başkomutan, Genelkurmay Başkanına, 2 nci, 1 nci ve 12 nci Gruplar cephelerindeki Yunan kuvvetlerinin son durumlarını ve miktarını bilmek suretiyle bu gruplar cephesindeki kuvvetlerle karşı taarruz yapmak veya bu gruplar cephesinde Yunanlıları tespit etmek şartıyle, 5 nci Grubun da bu bölgede bulunmasının sağlayacağı durumdan faydalanarak en az bir tümenle 4 ncü Gruba yardım etmek hakkındaki direktifini vermişti.

Genelkurmay Başkanı da cevap olarak : 3 ncü Grubun, 8 nci Tümeni serbest bırakma imkânlarının hazırlanacağını ve bu suretle 4 ncü Grubun bu gece takviye edilmesinin mümkün olabileceğini; 57 nci Tümen cephesinin ve doğusundaki tepelerin Yunanlıların eline geçmesine rağmen durumun endişeli olmadığını; ancak, ihtiyatlarını sağ kanadına kaydıran 2 nci Gruptan bir kuvvet alınamayacağını; 1 nci Gruptan, karşısındaki düşmanı tespit etmek şartıyle ancak 23 ncü Tümenin verilebileceğini ve 24 ncü Tümenin 2 - 3 gün sonra faydalanılabilir hale geleceğini; sol kanatta Yunan taarruzunun sonucu alınmadan 12 nci ve 1 nci Gruplardan kuvvet ayırmanın kabil olmadığını arz etti.

Düşünülen bu karşı taarruz ve 4 ncü Grubun bir tümenle takviyesi, muharebelerin bütün gece devam etmesi yüzünden tatbik edilemedi.

Gerçekten sol kanattaki muharebelerin cereyanı buhranlı safhaya girmişti. Yalnız, Türk birliklerinin savunma azim ve iradeleri karşısında Yunanlılar, kesin bir sonuç alamadan ağır ağır kendilerine mukadder akıbete doğru ilerliyorlardı.

Yunanlılar, 12 nci Grup bölgesinde Yenice - Sığırcık çiftliği istikametinde kazandıkları başarıyı Karasüleymanlı üzerinden Haymana'ya veyahut Çalış istikametinde Türk sol kanadı gerisine yöneltmek ve geliştirmek olanaklarına sahip oldukları halde, 1 nci ve 12 nci Grubu birbirinden ayırmadılar, 12 nci Grubu yerinden atamadılar. 12 nci Grubun işgal ettiği mevziin savunma kabiliyetinin kalmaması yüzünden daha kuzeyde sağlam bir diğer mevzide tutunması üzerine, yine sekiz gündür tasarladıkları kuşatma da mümkün olmadı.

Böylece Batı Cephesi birlikleri, bu günkü muharebelerden sonra genel olarak, Mürettep Kolordu kesiminde bir değişiklik olmamak üzere, Karakok dağı - Sarıhalil - Soğluca kuzeyi - Tabaklar - Harhur yaylası güneyi - Mezartepe güneyi - Kızılkoyunlu - Sığırcık çiftliği güney sırtları - Güzelcekale - Baltalıin - Yenicek hattında yerleşti.

Cephe Komutanlığının 2230'da verdiği 30 sayılı emir şöyleydi :

" 1. Bu gün (29 ağustos) düşman Sabanca batı kesiminde 5 nci Kafkas Tümeni cephesine, Dikilitaş güney kesiminde 3 ncü Kafkas ve 57 nci Tümenler cephelerine ciddî taarruzlarda bulunmuş ve bu cephelerde bir miktar arazi kazanmıştır. Öğleden sonra 12 nci Grup cephesine düşmanın yaptığı taarruz henüz neticelenmemiştir.

2. 3 ncü Grup, 15 nci Tümeni şimdi işgal ettiği mevzide zayıf gözetleme kıtaları bırakarak Soğluca güneyi - Dikilitaş genel hattında, 8 nci Tümeni Haymana yolunu kapatacak gibi Dikilitaş kuzeyinde Hay-

mana yolu iki tarafında mevzilendirecektir. 57 nci Tümenini, 15 nci ve 8 nci Tümenlerin yeni mevzilerini işgalinden sonra, geriye alarak bu geceden tanzim ve tamamlamaya başlayacak; Grup Karargâhı bu duruma göre tesis edilecektir.

3. 4 ncü Grup, şimdi intikal ettiği Tarlabayırı - Toydemir sırtlarını muhafaza ile beraber, sol kanadını Soğluca'ya kadar uzatarak bugün bu gruba verilen 1 nci Süvari Tümeni ve Mürettep Kolordudan gönderilen piyade alayı ile Sabanca vadisini kapatacak ve Soğluca'da bulunacak olan 3 ncü Grup sağ kanadı ile sıkı bir irtibat yapacaktır.

4 ncü Grupla 3 ncü Grup arasındaki hudut, İnlerkatrancı - Soğluca-Kadıköy genel hattıdır. Mevkiler 3 ncü Gruba dahildir.

4. 2 nci Grup, 8 nci Tümenle irtibat yapacak gibi sağ kanadını geriye kıracaktır. 2 nci Grupla 3 ncü Grup arasındaki hudut Dikilitaş - Haymana yoludur. Yol 3 ncü Gruba aittir.

5. 1 nci Grup, 2 nci Gruba göre sağ kanadını kademelendirecektir.

6. 12 nci Grup şimdiki durumunu muhafaza edecektir.

7. Mürettep Kolordu, bugün bulunduğu mevzileri muhafaza edecek ve merkez gerisinde kuvvetli ihtiyatlar toplayacaktır. Bu grubun 4 ncü Grupla sıkı bir irtibat kurması lâzımdır. Çobanözü istikameti önemle göz önünde tutulacaktır.

8. 5 nci Grup, Çeltek - Gölbek istikametinde ordu sol kanadında toplanmak için yürüyüşe devam etmektedir. 30 ağustosta etkili olması umulmaktadır.

9. Bu gece (30 ağustosta) düşmanın mevzie ilerlemelerini tamamlamak istemesi beklenmektedir. Bütün grupların böyle bir teşebbüse karşı son derece uyanık olmaları ve düşman teşebbüslerini karşı taarruzlarla geri atmaları lâzımdır.

10. Bu emir Mürettep Kolordu, 4 ncü, 3 ncü, 2 nci, 1 nci, 12 nci Gruplara ve bilgi için Fevzi Paşa Hazretlerine 2230'da yazılmıştır".

8. 30 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 14) :

a. Yunan Ordusu :

Türk Batı Cephesi sol kanadındaki 12 nci Grubun tutmakta olduğu mevziin savunma yeterliğinin sarsılması yüzünden daha emniyetle savunmaya devam etmek üzere özellikle 12 nci Grup cephesinde bu sabah erkenden yapılan mevzî çekilmeyi "Türklerin bütün cephede çekildikleri"

şeklinde değerlendiren Yunan Ordu Komutanı, 3 ncü Kolordunun Sivri - Babayakup, 1 nci Kolordunun Ardıç, 2 nci Kolordunun Çuluk - Karagedik, 7 nci Tümenin Polatlı istikametlerine taarruza devam etmelerini emretti [1]. Fakat, 1 nci Kolordu, 29 ağustosta verilmiş olan emre göre bulunduğu mevzileri savunmak için tertiplenmiş olduğundan, bu emrin uygulanmasına ancak öğleden sonra başlayabildi.

b. Türk Ordusu :

Batı Cephesinj en çok tehlikeli duruma sokacak Yunan taarruzu, Baraközü deresi - Sivri - Karayavşan ve Alacık - Haymana istikametlerinde olabilirdi. Önlenemediği takdirde, Karayavşan - Haymana ve doğusu hattını ele geçiren Yunan Ordusu 4 ncü ve 3 ncü Gruplar bölgesinde cepheyi yarabilir ve böylece Babayakup - Dereköy genel hattını elde edebilirse, Batı Cephesi kuvvetlerinin Ankara istikametinde çekilmesi veya yeniden savunmak için tertiplenmesi olanağı bulunamazdı.

Nitekim, sabah tayyare keşfinde : Sabanca sırtlarından kuzeydoğuya bir tümenin ilerlediği; Bahçecik civarında bir tümenin toplanmış olduğu ve bunun ilerisinde İncirli - Yamak arasından bir diğer tümenin Haymana istikametinde ilerlediği tespit edilmişti. Bunun üzerine Başkomutanla Genelkurmay Başkanının yaptıkları inceleme ve görüşmeler sonucunda, özellikle Haymana istikametinin emniyetle kapatılması uygun görüldü. Bu meyanda, 3 ncü Kafkas ve 9 ncu Tümenlerin başına 12 nci Grup Komutanı Albay Halit'in getirilmesi; 2 nci Grup Komutanı Albay Selâhattin'in 23 ncü, 4 ncü ve 24 ncü Tümenlere komuta etmesi; sol kanattaki 41 nci, 7 nci, 5 nci, 11 nci Tümenlerin 1 nci Grup Komutanı Albay İzzettin'in komutasında bulunması; 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenlerinin 5 nci Grup emrine geri verilmesi kararlaştırıldı [2].

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayının Sakarya batısında yaptığı kaşifte : Killik boğazını tutup tahkim eden bir süvari bölüğü ve bir batarya ile takviyeli Yunan taburunun büyük kısmı ile Mihalıççık'ta bulunduğu; 3 - 4 gün önce bir alay olan bu kuvvetin, diğer kuvvetlerini 7 nci Yunan Tümeninin takviyesi için göndermiş olduğu tespit edildi.

7 nci Yunan Tümeni, erkenden 1 nci Piyade Tümenini cephesinde tespit ederken, 17 nci Tümen cephesinde Karalyas tepesi - Üçpınar, Beş-

[1] "Yunan Askeri ve Bahri Ansiklopedisinden...", C. II, s. 421.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H,30,F.4/9 - 10.

tepeler - Kartaltepe, Velidede tepesi - Karadağ istikametlerinde taarruza başladı. İki saat süren muharebe sonunda 17 nci Türk Tümenini yerinden atamayan Yunan Tümeni, saat 0900'dan sonra Kartaltepe'yi kuşatmak üzere Üçpınar istikametindeki taarruzunu şiddetlendirdi. Bunun üzerine 1 nci Tümen ihtiyatları Üçpınar kuzeyinde toplanmaya başladı. Öğlene kadar durumda bir değişiklik olmadı. Öğleden sonra Karailyas tepesi ve Beştepeler'den kaydırılan kuvvetlerle takviye edilen Velidede tepelerindeki Yunan kuvvetinin taarruzu, Beylikköprü'den kaydırılan bir alayın da Acıdere boyunca Karsaklı istikametinde ilerlemesi yüzünden, etkili olmaya başladı. 17 nci Tümen sol kanadının emniyeti için Eskipolatlı güneybatı sırtları bir alayla tutuldu ve bunun himayesinde Tümen sol kanat birlikleri Karadağ sırtlarına çekilmeye başladı. Üçpınar'da toplanan kuvvetlerden bir tabur burada bırakılarak, bir alaya yakın kuvvet, 4 ncü Alay Komutanı emrinde, Karadağ'a taarruz eden Yunan kuvvetinin yanına taarruzla görevlendirildi. Ancak, bu taarruzun yapılmasına ihtiyaç kalmadan Yunan taarruzları durdurulduğundan, 4 ncü Alay Komutanı emrindeki kuvvetler (3 ncü Alaydan bir tabur, 4 ncü ve 12 nci Alaylardan birer tabur) Üçpınar'da kaldı.

Saat 1700'de 17 nci Tümen sol kanadı Karadağ'da yerleşti. Yunanlılar Adatepe'de durdu. 4 ncü Alay Komutanı emrindeki birlikler de Polatlı güneyinde Menteşe civarında Kolordu ihtiyatı olarak toplandı.

7 nci Yunan Tümeni, demiryol kuzeyindeki bölgede bir değişiklik olmamak üzere, Kartaltepe batısı - Beştepeler büyük kısmı - Adatepe hattını işgal etti.

4 ncü Grup :

Çal dağı istikametinin kapatılması görevi ile dün (29 ağustos) saat 1730'da Polatlı'ya vararak Sarıhalil istikametinde ilerleyen 1 nci Süvari Tümeni, 9 ncu Süvari Alayını da emrine alarak, Sivri güneyi - Eskiçalış batısı hattını tutmuş bulunuyordu.

3 ncü Yunan Kolordusu, saat 1000'dan itibaren sıklet merkezi ile Sivri istikametinde taarruza başladı.

3 ncü Yunan Tümeninin bir alayla 1058 - Karsaklı istikametinde, sıklet merkezi ile Toydemir - Karakuyu yolu doğusundan 61 nci Tümen sol kanadına ve 10 ncu Yunan Tümeninin sıklet merkezi ile 5 nci Kafkas Tümeni sol kanadına, bir alayla 1 nci Süvari Tümenine yaptıkları şiddetli taarruzlar saat 1400'te gelişmeye başladı. 17 nci Tümenin sol kanadını Karadağ güneyine çekmesi üzerine, 61 nci Tümenin sağ kanadındaki Tarlabayırı Müfrezesi de sağ kanadını Karsaklı hemen doğusu - Karakuyu batısı hattına çekti.

Sivri ve doğusu istikametinde gelişmekte olan 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenlerinin taarruzları Çal dağının önemini büsbütün artırdı ve beş piyade taburu ile takviye edilmiş bulunan 1 nci Süvari Tümeninin dikkati çekildi. Cephe Komutanı, Çal dağındaki Cephe gözetleme yeri aracılığı ile 1 nci Süvari Tümeni Komutanına saat 2115'te "Çal dağına her taraftan büyük kuvvetler sevk edilmiştir. Çal dağının tarafınızdan fedakârlıkla savunulmasını beklerim" emrini vermiş ise de; 1 nci Süvari Tümeni, ne bu görevi ve ne de Grup Komutanının Ahırlı üzerine çekilmek emrini yerine getirebildi. Sarıhalil ve Sivri istikametindeki Yunan taarruzunun tesiri ile 5 nci Kafkas Tümeni ile 1 nci Süvari Tümeni, iç kanatlarını kuzeye doğru kırmak zorunda kaldılar.

Çal dağının kritik durumu dolayısıyle 3 ncü Grup ihtiyatı olan 57 nci Tümen, Cephe Komutanlığının emriyle Çal dağına harekete geçti. Bu sırada 3 ncü Grup ihtiyatından 190 ncı Piyade Alayı da Çal dağının batı tepelerine sürülmüştü.

3 ncü Yunan Tümeninden de takviye edilen 10 ncu Yunan Tümeninin taarruzlarına saat 2000'ye kadar dayanan 1 nci Süvari Tümeni, bu saatten sonra, 10 ncu Yunan Tümenin'n Uyuzhamam kuzey sırtlarından yaptığı taarruz sonunda, dünden (29 ağustostan) beri ortalama 60 km. yürümekten dolayı yorgunluk, mevcudunun azlığı, 8 km. lik bir cepheyi savunmak zorunda kalmış olması sebepleriyle Karayavşan istikametinde çekildi. Sivri ve Çal dağı istikametleri 10 ncu Yunan Tümenine tamamıyle açılmış oldu. Ancak, 190 ncı Piyade Alayının Çal dağı batı sırtlarında yaptığı kahramanca savunma karşısında Yunan birlikleri durdu ve gerilemek zorunda kaldı. Yalnız, 5 nci Kafkas Tümeni ile bu alay arasındaki 6 km. kadar boşluk Yunanlıların hareketine açık kalmış oldu.

3 ncü Grup :

Yunan Ordu Komutanının dün (29 ağustos 1921 saat 2115'te) verdiği emre göre, vardığı hatta kalmak ve bu gün Ardıç dağına taarruz için hazırlanmakta olan 1 nci Yunan Kolordusu, büyük kısımları ile ancak öğleden sonra Ardıç bölgesini ele geçirmek üzere ilerlemeye başlayabildi [1].

3 ncü Grup, 29 ağustos saat 2300'te aldığı Cephe Komutanlığı emriyle, 15 nci ve 8 nci Tümenler gece yarısı mevzilerine yerleştikten sonra 57 nci Tümeni geriye alarak tertip ve tanzim edecekti. Ancak, 15 nci ve 57 nci Tümenlerin işgal ettikleri mevziler arazinin doğal yapısı itibarıyle

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 72. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 155. - "Yunan Askeri ve Bahri Ansiklopedisinden...", C. II, s. 421, 424.

savunmaya ve geri ile irtibata uygun olmadığından, durumun düzeltilmesi bakımından yapılan görüşmeler sırasında, Evliyafakı - Soğluca ve Karapınar - Harhur istikametlerinde 2 nci ve 12 nci Yunan Tümenlerinden ilerleyen birer alay, saat 0900'da ileri kısımları ile Soğluca doğusu ve Harhur'a yaklaştılar. Her iki Yunan tümeninin ilerlemesi gittikçe tehlikeli olmaya başladı. 15 nci Tümen, bu zorunlukla Eskiçalış güneybatısı - 8 nci Tümen sağ kanadı arasında yerleşti. 57 nci Tümen Kesikkavak köyü civarına geriye alındı. Bu suretle, 23 ağustostan beri yapılan muharebelerde ancak bir buçuk tabur mevcudunda kalan 15 nci Tümen, 6 km. kadar bir cephede savunmak zorunda kaldı.

Öğleye doğru 3 ncü Yunan Kolordusunun Çal dağı istikametinde gelişen taarruzu üzerine durum çok tehlikeli olmaya başladı.

Saat 1800 sıralarında, 57 nci Tümenden 45 nci Alayın 15 nci Tümen cephesi ve gerisine sürülerek 15 nci Tümenin Çal dağı istikametinde Grup sağ kanadı gerisine kaydırılması emrinin tatbikine geçilmeden, daha belirli şekilde taarruza başlayan 1 nci Yunan Kolordusu 2 nci Tümenden bir alay, Soğluca doğusu - Eskiçalış istikametinde taarruza geçti. Durdurulan bu taarruz sonunda çekilen 2 nci Yunan Tümeni, Soğluca'yı tamamen yaktı. Bundan sonra 15 nci Tümen, Sivri ve Eskiçalış istikametlerini örtmek üzere, büyük kısmı ile Çal dağı - Haymana arasındaki boyun kesiminde mevzilenmek için geri çekilmeye başladı. Çal dağının Yunanlılara kaptırılmaması amacıyle, Çal dağı batısındaki Sırtları savunan 190 ncı Piyade Alayını desteklemek üzere 57 nci Tümenden bir alay, 15 nci Tümen emrine Çal dağına hareket etti. Bu sırada (saat 2000) boşaltılmakta olan 15 nci Tümen mevzileri ile Haymana arasındaki sırtlar, 57 nci Tümenden 39 ncu Alayla tutuldu ve bu alay da Tümen emrine verildi. Bu durum üzerine 15 nci Tümen, sağ kanadı Çal dağı kuzeyinde 1140 rakımlı tepeye alınmak üzere, güneybatıya karşı mevzilendi. 8 nci Tümen, sağ kanadı 15 nci Tümenle irtibatlı olarak, Haymana güneybatı sırtlarına çekildi.

Karşısındaki Türk kuvvetlerini tespitle görevli olan 12 nci Yunan Tümeni, Dikilitaş kuzey sırtlarından daha kuzeye ilerlemedi. 1 nci Yunan Tümeni de Yamak batısı - Yamak kuzeyi hattında kaldı.

2 nci Grup :

Dünkü (29 ağustos) muharebeler sonunda, 1 nci Yunan Tümeninin Eskikışla - Harhur yaylası istikametindeki taarruzu ile mevzilerini boşaltan Grup birlikleri, Kızılkoyunlu batısı ve doğusu genel hattında yerleşmişlerdi. 9 ncu Tümenden 25 nci Alayla bir batarya, Grup ihtiyatı olarak Karahoca'da idi. Karşıyaka deresi doğusundaki sırtları tutan 8 nci Alayın mevzileri 9 ncu Tümence teslim alındıktan sonra, 11 nci ve 8 nci

Alaylarla cephesini işgal eden 3 ncü Kafkas Tümeni, 7 nci Alayı ile Hücum Taburunu yeniden tertip ve tanzim etmek üzere Mezartepe kuzeyinde bulunduruyordu. Grubu destekleyen yalnız üç batarya vardı.

Güneş doğarken, Grubun dünkü (29 ağustos) mevzilerin 1 nci Yunan Tümeni zayıf kısımları ile henüz işgal etmekteydi. Bu Yunan tümeninin Grup bölgesinde başka bir hareketi görülmediğinden, 3 ncü Kafkas Tümeninin mevzii 11 nci Alaya devredildi. 8 nci Alay, Karahoca'ya Grup ihtiyatına alındı. 9 ncu Tümende değişiklik yapılmadı.

1 nci Grup :

2 nci Yunan Kolordusunun iki gündür harekâtı, bu grup cephesinde hemen hemen hissedilir derecede zayıftı. Sabahleyin büyük ölçüde Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin çekildiği kanısına varan Yunan Ordu Komutanlığının genel takip emri vermiş olmasına rağmen, daha sonra yapılan uçak keşifleri sonucunda Çal dağı ve Ardıç bölgesinde ilkin 2000, sonra 26 000 kişilik bir Türk kuvvetinin toplandığı rapor edilince "2 nci Kolordu büyük kısmının İnlerkatrancı bölgesine kaydırılması" emrini vermesi, takibi ve dolayısıyle 2 nci Kolordunun harekât serbestliğini tamamen altüst etmişti. Böyle bir kuvvet çoğunluğunun toplanmadığı tespit edildiğinde ise, saat 1400'te bu intikal emri iptal edilerek Kolorduya tekrar takip emri verilmiş ve bu suretle Kolordunun etkili bir şekilde hareketi ancak saat 1600'dan sonra mümkün olmuştu. Saat 1700'de 13 ncü Yunan Tümeni, daha kuzeye çekilen 41 nci Tümen mevzilerini işgal ederek sıklet merkezi ile 4 ncü Tümen mevzilerine ilerlemeye başladı.

12 nci Grup birliklerinin saat 2030'da yeni mevzilerinde yerleşmesi üzerine, karşısında hiç Yunan kuvveti bulunmayan 23 ncü Tümen yerinde kalmak şartıyle, 4 ncü Tümen sol kanadını 41 nci Tümenle irtibat yapmak üzere kuzeye kırdı. 13 ncü Yunan Tümeni de Sığırcık çiftliği kuzeyine kadar ilerledi. Bu suretle 23 ncü Tümen, Karasüleymanlı kuzeybatısı - Temutlutepe hattında; 4 ncü Tümen, Temutlutepe kuzeydoğusu - 41 nci Tümen sol kanadı arasında yerleşti. 24 ncü Tümen Haymana'ya hareket halindeydi.

12 nci Grup :

Dünkü (29 ağustos) muharebeler sırasında 11 nci Tümen tekrar bu grup bölgesine ve emrine girmiş, sabahın ilk saatlerinde Çalış'ta toplanmıştı.

2 nci Yunan Kolordusu, aldığı emirle, 1 nci Kolordu ile irtibatta bulunmak üzere tam bir tümenini ihtiyata ayıracak ve 13 ncü Tümenle cephesindeki Türk kuvvetlerini baskı altında tutacaktı. Ancak Kolordu, dünkü muharebelerde hemen bütün kuvvetlerini muharebeye sokmuş, ihti-

Saat 0700'den itibaren 13 ncü ve 5 nci Yunan Tümenlerinin 1 nci ve 12 nci Gruplara taarruzları sırasmda 3 ncü Süvari Tümeni, Güzelcekale doğusundaki sırtlara doğru ilerlemiş; 2 nci Süvari Tümeni ise Balcıhisar hemen güneydoğu sırtlarına yanaşmıştı.

Saat 1030'da 5 nci Türk Tümeni Komutanının bu iki süvari tümenine verdiği emri öğrenen 5 nci Grup Komutanı, iki tümenin de vardıkları bölgelerde kendilerine verilen görevi yapamayacaklarını bildirmiş ve bu sırada 14 ncü Süvari Tümeni Balcıhisar güneyine gelmişti. Grup Komutanı, emrinde bulunmamasına rağmen, sorumluluğu üzerine alarak, bu tümenleri Güzelcekale - Çeltikli hattına sürdü. 5 nci Yunan Tümeninin 5 nci Türk Tümeni sol kanadına taarruz eden birlikleri Karadağ istikametinde çekilmeye başladıkları saat 1600'da 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri de Sekilik tepeleri - Kutluhan hattı doğusuna vardılar. Yarım saat kadar sonra Cephe Komutanlığı, "3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri 5 nci Grup emrine verilmiştir. Grup, ordu sol kanadının güvenliğini sağlayacak ve 12 nci Grubun muharebelerine yandan ve yakından katılacaktır" emrini verdi. Bunun üzerine 5 nci Grup Komutanlığı da birliklerine şu emri yayımladı :

"Her iki tümenin tutmuş olduğu hat 14 ncü Süvari Tümenince teslim alınarak, 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri yarın saat 0700'den itibaren 3 ncü Tümen sağda, 2 nci Tümen solda Totak - Güzelcekale hatma ilerleyeceklerdir.

Yunanlıların taarruzu halinde yan ve gerilerine taarruza geçmek üzere iki tümen şimdiden Gölbek civarına hareket edeceklerdir.

14 ncü Süvari Tümeni ile Süvari Tugayı, bu harekâtta ihtiyat olmak üzere, yarın saat 0500'te Gölbek'e hareket edecekler; Karargâh da Gölbek'e alınacaktır".

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Dünkü (29 ağustos) muharebelerden sonra Çeltik - Küçükhasan bölgesinde toplanmış bulunan Tümen, Yunanlıların Uzunbey, Gökpınar civarındaki kuvvetlerine ve Sivrihisar - Beşköprü yolundaki nakliyatına baskın yapmak üzere, büyük kısmı ile Adakasım üzerinden Uzunbey'e, Adana Müfrezesi ile Gökpmar istikametinde ilerledi. Saat 1830'da 35 nci Süvari Alayı, Uzunbey güneybatı sırtlarında dört top ve bir süvari bölüğü ile takviyeli bir Yunan taburu ile yaya muharebeye başladı. Adana Müf-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

30 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Grkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Krokı: 14)

rezesi, 35 nci Süvarî Alayının solunda, düşman kuvvetinin sağ kanadına zamanında yetişip muharebeye katılamadığından taarruz bırakıldı ve Tümen, Yüzükbaşı batısında toplandı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 13) :

10 gündür bölgedeki ulaştırma hizmetlerinde güvenliği bozulan Yunanlıların bunu sağlamak üzere görevlendirdikleri umulan ve dün Paşaköy'e kelen kuvvetleri (Papadimos kolu), geceyi burada geçirdi ve bu sabah erkenden Paşaköy'de bir bölük bırakarak Sinanpaşa'ya vardı. Tümen, Afyonkarahisar'dan batıya giden Yunan kollarına baskın yapmak üzere tertibatını geliştirdi.

Alınan haberlere göre, 10 gündür ekmeksiz kalan Yunanlıların Afyonkarahisar'da her evden zorla üçer ekmek topladıkları öğrenildi. Ayrıca, Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliğinin öğle raporundan da; iki piyade bölüğü ile bir süvari bölüğünün Çay'dan Mandıra köyü istikametinde ilerleyerek saat 0830'da Menzilin muhafız ve emniyet kıtalarıyle çarpıştığı ve burayı işgal eden Yunan birliğinin saat 1600'da yapılan karşı taarruzla geri atıldığı tespit edildi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

23 ağustostan beri Ilıcasuyu - Temürözü deresi - Mangal dağı ve doğuya uzanımı hattından kuzeye yapılan taarruz, bu gün kuzeydoğuya yöneltildi. Yunan Ordu Komutanı ve Karargâhım bu karara sürükleyen sebep, Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin çekildikleri kanaati idi.

Fakat, yapılan tayyare keşifleriyle Çal dağı - Ardıç bölgesinde 26000 kişilik bir Türk kuvvetinin toplandığı haberi üzerine Yunan Ordu Komutanı, bu kararından vazgeçti ve 3 ncü Kolordunun, Türklerin Sakarya dirseği istikametinde yapacakları bir karşı taarruzla yenilmesi ile ordunun büyük kısmının çöl karakterindeki Sakarya dirseği güneydoğusunda bulunan bozkırlara atılması tehlikesini önleme tedbirleri almaya başladı. Bu tedbirler, 2 nci Kolordunun bir tümeni ile varmış bulunduğu hatta kalması ve iki tümeni ile İnlerkatrancı'ya intikal ettirilmesi idi. Ancak, Yunan Ordusunun durumu, 2 nci Kolordudan iki tümeni doğuya kaydırmaya uygun olmadığı gibi, Türk Ordusunu takibe de elverişli değildi. 3 ncü Kolordu ile 1 nci Kolordu arasında en az 6 - 8 km. ve 1 nci Kolordu ile 2 nci Kolordu arasında 12 kilometreye yakın açıklık bulunuyordu.

Saat 1400'te, yapılan tayyare keşfinin doğru olmadığı anlaşılınca tekrar takip emri verilmiş ise de; Yunan kolordularının karşılaştıkları Türk mukavemetleri böyle bir hareketi yapmaya fırsat vermedi.

2 nci Yunan Kolordu Komutanı, bu durumu özetle aşağıdaki gibi ifade ediyordu [1] :

"Türklerin taktiği belli idi. Evvelâ bizi açılıp yayılmaya sevk ediyor, kayıplar verdiriyor ve müthiş cephane sarf ettirdikten sonra daha evvel hazırladığı mevzilere çekiliyordu.

Her ne kadar 3 ncü ve 2 nci Kolordular mevzii arazi kazançları sağladılarsa da; uğranılan korkunç kayıplar, 30 ağustos gecesi tasavvur edilen takibin yapılmasına hiç elverişli değildi. Nitekim, 2 nci Kolordunun bütün mevcudu 8000 - 9000'den fazla değildi. Cephane çok az, yiyecek daha azdı. Birliklere günlük istihkaklarının en çok 1/8 - 1/6'sı oranında ekmek verilebiliyor, bazı tümenlere ise hiç verilmiyordu.

Artık, meydan muharebesi Acıdere'den Güzelcekale tepelerine kadar 55 kilometrelik cephede mevzii çarpışmalar haline dönmüş, Türkleri doğu kanatlarından kuşatmak imkânları kalmamıştı".

Yunan Ordusu Komutanının 29 ağustosta verdiği "1 nci Kolordu ile bulunulan hatta kalmak ve ayrıca verilecek emirle Ardıç tepelerini ele geçirmek;3 ncü ve 2 nci Kolordularla kuzeydoğu istikametinde takip etmek" emri, Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin savunma düzeninin sarsıldığı bölgelerde yaptığı mevzii düzeltmelerden ileri gelen hareketlere dayanmakta idi. Bu itibarladır ki, Yunan Ordu Karargâhında kökleşen çok iyimser bir değerlendirme şuna dayanıyordu :

"Yunanlılar Ankara'ya 50 km. yaklaşmışlardır. Zafer, Konstantin'e meyleder gibi görülüyor. Kemal, kendisi ateş hattma koşuyor ve işin önünü almaya çalışıyor" [2] .

Yalnız, kıymetlendirilmeyen nokta, Ankara'ya 50 km. mesafede bulunan Anadolu topraklarının yer yer yükselip şahlanan tepe ve dağlarının üzerinde Yunan taarruzlarına karşı koymakta olan Türk Ordusunun sonuca güveni ve bu tepeler ve dağlar gerisindeki büyük Türk milletinin, Türk Başkomutanının mücadele azim ve sarsılmaz güvenine ve dehasına inanmış olduğunu anlayamamaktı.

Yunan Ordusu, bu günkü muharebelerin sonunda, Acıdere kuzeyindeki bölgede Yassıhöyük güneyi - Ezineli - Kartaltepe batısı - Adatepe hattına, Acıdere'den doğuya doğru Karakok dağı kuzeydoğusu - Karakuyu güneyi - Sarıhalil - Sivri güneyi - Eskiçalış güneyi - Harhur güneyi - Yamak kuzeyi- Sığırcık çiftliği kuzeyi - Güzelcekale hattına vardı.

---

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 119 - 122. - Vutieridu, "Sakarya Ötesi Harekâtı", s. 21.

[2] Baj Macario, "1919 - 1922 Türk - Yunan Harbine Ait Notlar" (basılmamış çeviri), çev. : Reşit Galip, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 70.

Yunan Ordu Komutanlığı, 31 ağustos günü için saat 2115'te şu emri verdi [1] :

" 1. Türkler, büyük bir ihtimalle dün geceden itibaren geri çekilmeye başlamıştır. Batıdan kuzey istikametine doğru çekilen kuvvetlerin yanını korumak amacı ile Ardıç - Karahoca - Çuluk tepeler hattında kuvvetli bir artçı bırakmıştır.

2. 3 ncü Kolordu, 7 nci Tümenle birleşmeye ve bügün Sivri'ye doğru ilerlemeye muvaffak olmuştur. Yarın (31 ağustos) saat 0500'te bütün kolordular, bugünkü emir gereğince (baş tarafta geçen emir) düşmana taarruz edecekler ve aşağıda gösterilen hatta kadar ilerleyerek orada savunma tertibatı alacaklar; aynı zamanda yeniden tertiplenecekler ve noksanlarını ikmal edeceklerdir.

3. 3 ncü Kolordu, emrine verilen 7 nci Tümenle beraber, Yağmuroğlu (Yağmurbaba) tepeleri - Polatlı'nın kuzeydoğu tepeleri - Kayabaşı tepeleri hattından Kamışçık - Babaeyüp (Babayakup) yoluna kadar ilerleyecektir. İleri karakol mevzii, Karahöyük köyü kuzeydoğusundaki tepeler hattıdır.

4. 1 nci Kolordu, Osmaniye (Çal dağı kuzeyi) - Temköy (Yeniköy) güneybatısı tepeler hattmda yerleşecektir.

5. 2 nci Kolordu, Temköy güneybatısı tepeleri (hariç) - Koyunlu (Kızılkoyunlu) kuzeydoğusu - Güzelcekale tepeleri (dahil) hattında yerleşecektir".

Türk Ordusu :

Bu günkü muharebeler, Yunanlıların tarruzu üzerine, özellikle Beylikköprü - Polatlı hattı güneyinde Beştepeler - Karadağ, Baraközü deresi - Sivri, Büyükgökgöz - Çalış istikametlerinde yapıldı ve Türk Ordusunun direnmesi ile karşılaştı.

Yunanlıların Baraközü deresi - Sivri istikametindeki 3 ncü ve 10 ncu Tümenlerle taarruzları, yeterli derecede işbirliği sağlanamadığından, mevzîî başarıdan daha ileriye gidemedi. Hele, 4 ncü Grubun sol kanadını tutan 1 nci Süvari Tümeninin, 10 ncu Yunan Tümeni karşısında gerekli ve yeterli bir mukavemet gösteremeden çekilmesiyle 4 ncü ve 3 ncü Grup arasında meydana gelen açıklıktan düşmanın faydalanamaması, 4 ncü Grubun durumunu büyük bir tehlikeden kurtarmış oldu. Bu tehlikeli durum, 61 nci Tümenden 190 ncı Piyade Alayının Çal dağı batı sırtlarını tutması ile önlendi.

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 515 - 516. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 156 - 157. - Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 122 - 123.

Çal dağı istikametinde gelişen Yunan taarruzu karşısında Cephe Komutanlığı, 15 nci Tümeni Çal dağı doğu kesimini tutmakla görevlendirdi ve buraya sevk etti. Ayrıca, 57 nci Tümen Haymana'nın hemen batısına getirildi, 24 ncü Tümen Haymana'ya hareket ettirildi.

3 ncü ve 2 nci Gruplar cephesinde harekâtta bulunan 1 nci Yunan Kolordusunun bu gün bu grupları yerinde bağlayacak şekildeki Yunan Ordusu Komutanlığı planı ise, tayyare keşiflerinin değişik şekillerde değerlendirilmesi ve Türk kuvvetlerinin mukavemetleri yüzünden umulan sonucu vermedi. Bu suretle 1 nci Yunan Kolordusu, 3 ncü ve 2 nci Yunan Kolorduları ile etkili bir işbirliği yapamadı.

Bu durumdan ötürü Cephe Komutanlığı, büyük bir tehlikenin belirmesi ihtimalleri kuvvetlenen Çal dağı bölgesine iki tümenini kaydırmak imkânlarını buldu. 1 nci Yunan Kolordusu ile 2 nci Kolordu arasında 12 kilometreye yakın bir bölge tamamen açık bulunmaktaydı.

2 nci Yunan Kolordusunun sıklet merkezi ile Çalış güneyi - Güzelcekale hattındaki Türk birliklerine yaptığı taarruz, ağır kayıplar verdirilerek önlendi. 12 nci Grup birlikleri, Gökdere kuzey sırtlarında tacize uğramadan yerleşti.

Bu günden 31 ağustos için yaptırılan tayyare keşifleriyle en fazla dikkati çekecek mahiyette edinilen bilgi, Dikilitaş - Bahçecik - Eskikışla bölgesinde dört Yunan Tümeninin bulunduğu merkezindeydi. Halbuki, bu bölgede muharebelere katılmış olan Yunan kuvvetleri, 2 nci, 12 nci ve 1 nci Tümenler olarak, üç tümenden ibaretti.

Cephe Komutanlığı, 31 ağustos saat 0300'te 31 sayılı cephe emrine ek olarak : "Yunanlıların, karanlıktan faydalanarak çeşitli istikametlerde ileri yanaşmakta olduklarını; 31 ağustosta özellikle Sivri batısı - Haymana doğusu bölgesinden, cepheyi yarmak için genel bir taarruza geçebileceklerini" bildirip, "Ezineli - Kartaltepe - Karadağ - Çal dağı - Haymana güneyi - Büyükçalış kuzeyi hattının kesin olarak tutulup savunulmasını; cephelerine taarruz yapılmayan tümenlerden behemehal faydalanılmasının göz önünde tutulmasını; bölgelerinde önemli hedefler bulunmayan bataryaların, düşmanın yöneldiği bölgelere tesirli olmak üzere mevzi değiştirerek, çok sayıda topun bu gibi yerlerde toplanmasını" emretti.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün Yassıhöyük doğusu - Çekirdeksiz - Ezineli - Kartaltepe - Karadağ - Eskipolatlı güney sırtları - Karsaklı - Sarıhalil - Çal dağı - Gedik doğusu - Mezartepe güneyi - Kızılkoyunlu - Karasüleymanlı ve doğusundaki sırtlar - Çalış ve Gökdere kuzey sırtları hattında yerleşti.

Diğer taraftan, Istanbul'dan alınan haberlerden :

Dimetoka ve çevresindeki 6 ncı Yunan Tümeninden bazı birliklerin Lüleburgaz ve Tekirdağ'a getirilmek üzere ikmal edildikleri ve bu tümenin Mudanya üzerinden Eskişehir'e sevk edileceğinin sanıldığı;

Doğu Trakya'da teşkil olunan Paleolog Kolordusuna gereken personel sağlanamadığından, bunların yerine gönüllülerden 5000 mevcudunda bir tümen teşkiline çalışıldığı ;

Doğu Trakya'da Osmanlı vatandaşı olan gayri Müslimlerin zorla askere alındığı, yapılan bu seferberliğin maksadının Istanbul'u işgal olduğunun sanıldığı;

5 ağustos 1921'de 5000 mevcutlu bir kuvvetin Mudanya'ya getirildiği öğrenildi.

9. 31 Ağustos 1921 Harekâtı (Kroki : 15) :

a. Yunan Ordusu :

Bütün Yunan kolorduları, 30 ağustos saat 2115'te verilen emir gereğince, çekilmekte olduğunu sandıkları Türk Ordusunu takip etmek amacı ile saat 0500'te taarruz hedeflerine ilerlemeye başladılar.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Yunanlıların Sivri batısı ile Haymana doğusu arasmdan cepheyi yarmaları ihtimaline karşı alınacak tedbirleri saat 0200'de verdiği 31 sayılı şu emirle bildirdi :

"1. Düşmanın 30 ağustosta bütün cephelerdeki taarruzları genel olarak durdurulmuştur. Öğleden sonra düşmanın 3 ncü ve 4 ncü Gruplar arasından Sabanca vadisi (Baraközü deresi) boyunca Çal dağı istikametinde ilerlemelerine karşı tedbirler alınmaktadır.

2. 31 ağustosta ordu, elde bulundurduğu ve yeni işgal edeceği mevzileri kesin olarak muhafaza edecektir.

3. Çal dağının emniyetle işgal ve savunulması çok önemlidir. 15 nci Tümen sol kanadı, 8 nci Tümenle irtibatı muhafaza ederek, büyük kısmının mevziini Çal dağına nakledecek ve ileride yalnız gözetleme kıtaları bırakılacaktır. 15 nci Tümenin sağ kanadı, 4 ncü Grup Süvari Tümeni ve emrine katılan piyade kıtaları ile Çal dağının batı kesimini işgal edecek ve savunacaktır. 31 ağustosta düşmanın taarruzu, evvelâ Çal dağının batı kesimine ve sonra genişleyebileceğinden; bu geceden Süvari Tümeni kıtalarının bulunması, yerleştirilmesi ve düşman taarruzunu karşılamaya hazır bulunmasının sağlanması önemlidir.

4. Çal dağı üzerinde 3 ncü ve 4 ncü Gruplar arasında hudut aşağıda gösterilmiştir :

Sivri köyünden itibaren doğuya doğru 5 kilometrelik cephe 4 ncü Gruba aittir. 3 ncü Grup, sağ kanadını 4 ncü Gruba yanaştıracaktır. Çal dağının kâmilen gruplardan birine verilmesi ayrıca emrolunacaktır.

5. 57 nci Tümen, büyük kısmı ile ihtiyat bulunmalıdır.

6. 24 ncü Tümen, Haymana'da cephe ihtiyatını teşkil edecektir. 23 ncü Tümenin de duruma göre Haymana çevresine alınması muhtemeldir. 1 nci Grup, Tümeni bu ihtimale göre sağ kanadında hazırlayacaktır.

7. 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenlerini de emrine alan 5 nci Grup, ordunun sol kanadını muhafaza ve 12 nci Grubun muharebesine yandan ve yakından katılacaktır".

Buna ek olarak Cephe Komutanlığı saat 0300'te de aşağıdaki emri verdi :

"1. 30 ağustos son raporlardan, düşmanın karanlığa doğru muhtelif istikametlerde ileri yanaştığı anlaşılmaktadır. 31 ağustosta özellikle Haymana doğusuna, Sivri batısına kadar olan kısmı yarmak niyeti ile genel bir taarruzunu bekliyorum. Bu taarruzun tarafımızdan başarı ile geri atılması kesin bir mahiyeti haiz olabileceğinden, bütün komutanların dikkatlerini çekerim.

2. Kesin olarak muhafaza ve savunacağımız hattı genel olarak aşağıda tekrar ediyorum :

Bu hat, Ezineli - Kartaltepe - Karadağ - Çal dağı - Haymana güneyi-Büyükçalış (Çalış) kuzeyi hattıdır. Bu hat, fedakârlıkla, inatla ve kesin olarak savunulacaktır.

3. Cephesine düşman taarruzu olmayan tümenlerden behemehal istifade olunmalıdır. Bulunduğu mevzi ve bölgede tesirli hedef bulunmayan bataryalar, mevzi değiştirerek düşmanın yöneldiği kesime alınmalıdır. Düşmanın taarruzuna karşı mümkün olduğu kadar çok top toplanması başarının asıl şartıdır".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Durumunda bir değişiklik yoktu. Takviyeli 33 ncü Süvari Alayı, büyük kısmı ile Uşakbükü ve civarında, kuvvetli bir keşif kolu ile Killik istikametinde Yunan keşif ve emniyet birliği ile temasta idi.

Dünkü (30 ağustos) muharebelerden sonra, hemen hemen 8 km. kadar olan 1 nci Tümenin cephesi Çekirdeksiz'e doğru çekilerek küçülmüş ve Tümenin boşalttığı cephe kesimi 24 ncü Tümen Süvari Bölüğüne verilmişti.

3 ncü Yunan Kolordu birlikleri, saat 0500'te Mürettep Kolordu ve 4 ncü Grup cephelerine ilerlemeye başladılar.

Süvari bölükleri cephelerinde harekette bulunmayan 7 nci Yunan Tümeni, bu gün de, demiryolu boyunca ve özellikle güneyinde, kesif topçu ateşi desteğinde, saat 0700 sıralarında 1 nci ve 17 nci Tümenler cephelerine yaklaştı. Bu tümen, 30 ağustostaki başarıların etkileriyle, Mürettep Kolorduyu daha ziyade Kartaltepe - Karadağ istikametinde sıkıştırmaktaydı. 30 ağustostaki bölgelerinde mevzilenen ve özellikle tümen piyade mevzilerini ve gerilerini ateş altına alan topçuların desteğinde 7 nci Yunan Tümeni, bir alayla 1 nci Tümeni gösteriş taarruzlarıyle yerinde tespit ederken, bir alayla demiryolu boyunca Kartaltepe kuzeyine, bir alayla Beştepeler - Karadağ kuzeyi istikametinde ve bir alayla da Tırnaksız - Karadağ istikametinde taarruza başladı. Saat 0900'da Kartaltepe batı sırtlarındaki 17 nci Tümen siperlerine Yunan alayı ilk kısımlarıyle girmesine rağmen, Tümen birlikleri inat ve sebatla direnmeye devam ediyorlardı. Bu sırada demiryolu boyunca ilerleyen Yunan alayının Kartaltepe kuzey sırtlarına tırmanması ve Acıdere boyunca ilerleyen Yunan alayının Eskipolatlı ve Karsaklı istikametinde ilerlemesi, Mürettep Kolordunun durumunu sarsabilecek nitelikte idi.

Öğleye doğru, 7 nci Yunan Tümeninin taarruzu gelişmekte, cepheden ve kuzeyden taarruza uğrayan 17 nci Tümen sağ kanat birliklerinin mukavemeti sarsılmaktaydı. Kartaltepe kuzeyinde iki tümen arasına giren Yunan alayının gerilerine sarkması üzerine 1 nci Tümen, sol kanadını Üçpınar kuzeybatısına kırdı. Bu sırada Tırnaksız - Karadağ istikametinde ilerleyen Yunan alayının taarruzu da tesirli olmaya başladı. Acıdere boyunca ilerlemekte olan Yunan alayı, büyük kısmı ile Karsaklı'ya yöneldi.

Saat 1300'te Kartaltepe'nin batı kesimlerini ve kısa bir süre sonra da bu tepeyi işgal eden düşmanla karşılıklı süngü hücumlarıyle muharebe devam ederken, Tırnaksız - Karadağ istikametinde taarruz eden Yunan alayı da Üçpınar doğusunda demiryolu ile Karadağ doğusundaki sırtlar hattına ilerledi ve topçusu ile Polatlı güneydoğusuna çekilmekte olan 17 nci Tümen birliklerinin mevzilerini işgal ederek demiryoluna hâkim sırtlar hattını ele geçirdi. Bu hareketi korumak üzere 4 ncü Alayın bir taburu Polatlı güneyindeki sırtlara yerleştirildi. 1 nci Tümene, gece Hamam boğazı - Basrikale tepesi - demiryolu hattını tutması emredildi. 17 nci Tü-

men, 1 nci Tümenden bir alayla takviye edilmesine rağmen, gerçekten buhranlı bir devre geçirmekteydi. Emniyet birliklerinin himayesinde çekilme yapılırken, Beştepeler üzerinden ilerleyen Yunan alayı ile Tırnaksız üzerinden ilerleyen Yunan alayı, Kartaltepe ile Karadağ arasında Tümen birliklerinin arasına girmek için çabalamaktaydı.

Saat 1730'da Beştepeler güneydoğu kesimine mevzi değiştiren topçularının desteğinde Kartaltepe'yi tamamen işgal etmiş olan Yunan alayı, Polatlı istikametinde ve bu alayın kuzeyindeki alay da Üçpınar istikametinde ilerlemeye başladı. Karadağ istikametinde ilerlemekte olan alay, büyük kısmı ile Karadağ güneyinden Eskipolatlı istikametine yöneldi ve Eskipolatlı batı sırtlarını tutmakta bulunan 17 nci Tümen siperlerine 1500 metre kadar yanaştı. Acıdere boyunca ilerleyen Yunan alayının büyük kısmı da 17 nci Tümen güney kanadına taarruza başladı.

Güney kanat ve gerileri tamamıyle açık kalan 1 nci Tümenin sol kanat birlikleri, Basrikale tepesinde mevzilendirilen 4 ncü Alaydan bir taburun himayesinde, parça parça Basrikale tepesi güneyine çekilmeye başladı. Tümen topçuları, Basrikale tepesinin kuzey kesimine mevzi değiştirerek Kartaltepe ve Karadağ'dan taarruz eden Yunan alaylarını ateş altına almaya başladı. 17 nci Tümen, saat 1800'e doğru, Polatlı istasyonu 500 metre güneybatısı - Karadağ doğusundaki sırtlar - Menteşe ağılları hattında; 1 nci Tümen de, eski mevzilerinde bıraktığı emniyet birlikleri himayesinde, saat 1900'da Hamam boğazı - Basrikale tepesi - demiryolu hattında yerleşti. 24 ncü Tümen Süvari Bölüğünün güney kanat birlikleri, Tümenle irtibatlı olarak Bozhöyük doğu sırtlarına alındı.

7 nci Yunan Tümeninin bütün birlikleri, ancak bu saatten sonra, 1 nci ve 17 nci Tümen emniyet birliklerini geriye atarak yakın mesafede durdu.

4 ncü Grup :

30 ağustostaki muharebelerde, Baraközü deresi boyunca Sivri ve Çal dağı batısı istikametinde büyük kısımlarıyle ilerleyen 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenlerinin taarruzları genel olarak durdurulmuş idi ise de; 1 nci Süvari Tümeninin Karayavşan istikametinde çekilmiş bulunmasıyle 10 ncu Yunan Tümeninin Çal dağı batısı istikametindeki taarruzu, 190 ncı Piyade Alayının kahramanca mukavemeti ile önlenebilmişti.

Bütün gece taarruzlarını devam ettiren 3 ncü Yunan Kolordusunun 10 ncu Tümeni, 190 ncı Piyade Alayını bulunduğu mevzilerden geri attı ise de; Alayın büyük bir azimle yaptığı süngü hücumları sonunda mevziler tekrar ele geçirildi. Saat 0445'te, Alayın tuttuğu bu mevzi hariç, Çal dağının merkez kesimi Yunanlıların eline geçti. 190 ncı Alayın zayiatı pek ağırdı. Mevcudu birkaç subayla 150 erden ibaret kalmıştı.

Çal dağı blokunun bölgedeki önemi ve dolayısıyle Batı Cephesi savunmasının bütünlüğü bakımından elde tutulması zorunluğu karşısında, Karayavşan'da toplanan 1 nci Süvari Tümenine, bütün kuvvetiyle Ahırlıkuyu üzerinden Çal dağına hareketi Batı Cephesi Komutanı ve Grup Komutanı tarafından emredildi. Saat 1100'den itibaren 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenlerinin taarruzları şiddetlendi.

4 ncü Grup Komutanı, saat 1400'te Cephe Komutanlığına verdiği raporla "190 ncı Piyade Alayının tutunamaması halinde Bayburt kuzeyi - Şeyhali - Karayavşan hattına çekileceğini" bildirdi.

Saat 1800'e kadar süren muharebede 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenleri, iç kanat birlikleriyle 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenlerine taarruzlarını şiddetlendirdiler. Bu taarruzlar sonunda 61 nci Tümen sağ kanat birlikleri mevzilerini muhafaza ettilerse de, her iki tümenin iç kanatları Bayburt genel istikametinde çekilmek zorunda kaldılar. Bu sırada kesif topçu ateşi altında tutulan 190 nci Piyade Alayı tekrar sarsılmaya başladı. Çal dağı merkez ve doğu kesimini tutan 15 nci Tümen birlikleri, 2 nci Yunan Tümeninin taarruzları karşısında çekilmeye başladılar. Bu saate kadar dayanan 190 ncı Piyade Alayı, bulunduğu çok güç şartlar altında, 10 ncu Yunan Tümeni büyük kısmının tekrarladığı taarruzlar karşısında sağ kanadını hemen kuzeye kırmak zorunda kaldı ve Yunan alayının taarruzunu durdurdu.

Saat 1930'da 61 nci Tümenle 5 nci Kafkas Tümeni arasına giren Yunan birlikleri, her iki tümenin iç kanatlarındaki alayların birlikte karşı taarruzlarıyle geri atıldı ve mevzilerin bir kısmı tekrar ele geçirildi. 1 nci Süvari Tümeni emrindeki piyade birliklerinden bir kısmı Kamışcık güneyindeki sırtlara sürülerek Baraközü deresi kısmen kapatıldı.

3 ncü Grup :

4 ncü Grupla ara hattı Sivri'ye 5 km. yanaştırılmakla, 8 km. kadar olan Grup cephesi genişliği 14 kilometreye çıkmış ve Çal dağı bloku tamamıyle Grup sorumluluğuna girmiş bulunmaktaydı.

15 nci Tümen, güneş doğmadan önce sağ kanadı ile 1140 rakımlı tepeye dayanarak, Eskiçalış - Kadıköy yolunun iki tarafında yerleşmiş ve muharebeye hazırdı.

8 nci Tümen durumunda bir değişiklik yoktu.

57 nci Tümen, Haymana hemen batısında Kavak (Kesikkavak) köyünde toplu olarak bulunmakta; Haymana'ya gelmekte olan 24 ncü Tümen de henüz yolda idi.

1 nci Yunan Kolordusu, 30 ağustostan verilen emirlerle, Osmaniye tepeleri - Temköy batısı hattını tutmak ve savunmak maksadıyle, 2 nci Tümeni ile Eskiçalış - Çal dağı, 12 nci Tümeni ile Ardıç tepeleri batısı, 1 nci Tümeni ile Ardıç doğusu istikametlerinde taarruz için hazırlandı.

3 ncü Grup Komutanlığınca saat 0430'da verilen emirle, 30/31 ağustos gecesi geç saatlerde Çal dağının batı kesimini işgal eden Yunan kuvvetlerini atmak üzere evvelâ 57 nci Tümenden 15 nci Tümen emrine verilen 39 ncu Piyade Alayı, Ahırlıkuyu güneyinden Çal dağına yöneltildi. Çal dağı üzerinden batıya ilerleyen bu alay, saat 0600'dan beri 2 nci Yunan Tümeninin Eskiçalış üzerinden Çal dağına taarruzu ve Çal dağı batı tepelerini tutan bir tabur kadar düşman kuvvetinin mukavemeti karşısında, vardığı yerde tutunamayıp Ahırlıkuyu istikametinde dağılarak çekildi ve tümenine iade edildi. Aynı sıralarda 12 nci Yunan Tümeni, bir alayı ile Gedik ve batısından, diğer alayı ile Harhur güneydoğusundan 15 nci Tümen sol kanadındaki 57 nci Tümenin alayına ve 8 nci Tümene taarruza başladı. Saat 1100'e doğru bu Yunan tümeni, Karlık dağı güneyindeki topçunun desteğine rağmen, karşılaştığı mukavemet yüzünden duraklar hale geldi; ancak, bu defa iki alayı ile, toparlanmakta bulunan 15 nci Tümene ve bunun sol kanat bölgesine yerleşen 57 nci Tümene, bir alayı ile de tekrar 8 nci Tümen sol kanadına taarruza başladı. 8 nci Tümen ayrıca, Karşıyaka deresi boyunca 3 ncü Kafkas Tümeninin sağ kanadına taarruz etmekte olan 1 nci Yunan Tümeninin de etkisi altında kaldı.

Durum önemli derecede tehlikeli idi. Ancak, Yunan Ordusu da yaramadığı ve kuşatamadığı Türk Ordusu karşısında dokuz gündür yıpranmış, ikmal üslerinden tamamen uzaklaşmıştı.

Saat 1240'ta Cephe Komutanlığınca, "Haymana'ya varmış olan 24-ncü Tümenin 3 ncü Grup emrine verildiği" bildirilerek, "Tümenin süratle Çal dağına hareket ettirilmesi, 3 ncü Grup Komutanının Çal dağındaki harekâtı doğrudan doğruya idare etmesi" emredildi.

Grup Komutanı, 24 ncü Tümeni Çal dağı kuzey eteklerinden batıya ve 15 nci Tümeni 24 ncü Tümenin solunda Çal dağı güney etekleri boyunca batıya taarruzla görevlendirdi.

15 nci Tümen birliklerinin Başkomutanın bulunduğu tepenin kuzeyinden Çal dağına doğru geçtikleri sırada Başkomutan, yanındakilere :

"Şimdi göreceksiniz... Bu iş burada bitiyor... Kahraman çocuklarım benim..." diyordu [1].

---

[1] Cemal Kutay, Tarih Sohbetleri, Sayı : 7 (Şubat 1968), Istanbul, Halk Matbaası, 1968, s. 87.

57 nci Tümen, 8 nci Tümenin sağ kanat açığı bölgesinde yerleştirildi ve her iki tümen 8 nci Tümen Komutanı emrinde bırakıldı. Saat 1700'ye doğru 12 nci Yunan Tümeninin taarruzu büyük zayiat verdirilerek durduruldu ve geri atıldı.

24 ncü Tümenin taarruza katılmasına kadar, harekâta girişmiş bulunan 15 nci Tümen, 2 nci Yunan Tümeni birliklerini geriye atarak Çal dağı blokunun büyük kısmını ele geçirdi. Bu sırada 12 nci Yunan Tümeninin bir alayı ve diğer alayından bazı birlikleri, 57 nci Tümen sağ kanat mevzilerine tekrar girdilerse de; birkaç defa el değiştiren mevziler, karşı taarruz ve süngü hücümlarıyle geri alındı. Yunan alayları perişan bir şekilde geriye atıldı. Bu taarruzlarda 57 nci Tümenin 37 nci Piyade Alayı, ancak iki subayın eline kalmış; 8 nci Tümenin 135 nci Alayında da ancak iki üç bölük kadar bir kuvvet el altında kalmıştı. Diğerleri dağılmış ve kısmen kaybolmuşlardı. 41 nci Yunan Alayından da sayılabilen cesetler 200'ün üstündeydi.

Havanın kararmasına ve irtibat güçlükleri de artmış olmasına rağmen, Kavak köyü kuzeybatısında topçularını mevzilendiren 24 ncü Tümenle birlikte 15 nci Tümenin taarruzu birleşmiş ve gelişmiş; batı tepeleri hariç, bütün Çal dağı 2 nci Yunan Tümeni birliklerinden temizlenmişti. 190 ncı Piyade Alayı ile de irtibat sağlanmıştı.

Taarruzda dağılan 24 ncü Tümen birlikleri gece Ahırlıkuyu kuzeydoğusunda toplandılar. 15 nci Tümen, düşmandan temizlenen Çal dağının tamamını batı ve güneye karşı tuttu ve yerleşti.

23 ağustostan beri cereyan eden muhaberelerde, yukarda da bazı yerlerde açıklandığı gibi, tümenlerin subay zayiatı önemli sayıda idi. Örneğin : 15 nci Tümenin zayiatı, bu güne kadar 11 şehit, 48 yaralı, bir esir ve 5 kayıp subay; 196 şehit, 1288 yaralı, 8 esir ve 847 kayıp er idi.

2 nci Grup :

Grup, bu gün aralarında sekiz dokuz kilometrelik açıklık bulunan 1-nci ve 2 nci Yunan Kolordularının büyük ölçüde ciddî taarruzlarına uğramadı.

12 nci Yunan Tümeni ile birleşmek üzere saat 0600'da Yamak batı sırtlarından 3 ncü Kafkas Tümeni sağ kanadına doğru ilerlemekte olan 1 nci Yunan Tümeninin iki alayı Dikilitaş sırtlarına vardığı zaman, 9 ncu Tümenin herhangi bir düşman teşebbüsü halinde çekilme zorunda kalması ile hasıl olacak tehlikeyi önlemek üzere, ihtiyatta tutulan 7 nci Piyade Alayı, topçu mevzileri güneyindeki sırtları güneydoğuya karşı tuttu.

Saat 1400'ten sonra taarruzlarını tekrarlayan bu iki Yunan alayından Tümenin sağ kanadına taarruz edeni ve üç batarya desteğinde merkezdeki Mezartepe mevzilerine taarruz eden alay kısmen siperlere girdi ise de; bunlar, Tümen topçularının etkili ateşleri, karşı taarruz ve süngü hücumlarıyle ağır zayiata uğradılar ve geri atıldılar. Mevzi ilerisine kadar takip edildiler. Bu takipte bir subay, altı er esir alındı. Yine bu sıralarda 1 nci Yunan Tümeninin Karşıyaka deresi doğu sırtlarından 9 ncu Tümen cephesine ilerleyen alayı, topçu ateşleri karşısında bütün gün önemli bir faaliyet gösteremedi ve Tümen cephesine iki üç kilometre mesafeden fazla yanaşamadı.

1 nci ve 12 nci Gruplar :

2 nci Yunan Kolordusu, Ordu Komutanlığınca Çuluk - Karagedik istikametinde taarruzla Yeniköy batısı - Karahoca kuzeydoğusu ve uzanımı hattına varmak ve Güzelcekale kesimini elde bulundurmakla görevlendirilmişti. Bu maksatla Kolordu, bir taraftan 1 nci Kolordu ile aradaki sekiz dokuz kilometre kadar boşluğu kapatmak ve irtibat yapmak için sol kanadı ile Karahoca kuzeydoğu sırtlarına varmak; diğer taraftan, Güzelcekale kesimini kesin olarak elde bulundurmak zorunda idi. Fakat şimdiye kadar mevcudunun üçte birini kaybeden Kolordu, bu iki hareketi 14 km. genişlikte bir cephede yapabilecek yeterlikte değildi. Bu ikili hareketi yapmak üzere Kolordu birlikleri şöyle tertiplendi :

13 ncü Tümen, çok ağır zayiata uğramış olmasından, bu gün 9 ncu Tümenle değiştirildi. Kolordu doğu yan ve gerilerinin korunması için Tümenden bir alay Büyükgökgöz'de, Süvari Tugayı Çeltikli ve civarında bırakıldı. Tümenin kalam, 9 ncu Tümenin sol kanat ve gerilerini korumak ve 1 nci Kolordu ile irtibat yapmakla görevlendirildi.

5 nci Tümen, büyük kısmıyle Güzelcekale kesimini tutup savunmakla görevlendirildi.

Erken saatlerde, özellikle 1 nci Grup cephesini iki saat süren topçu ateşi ile dövdükten sonra, 2 nci Kolordu :

13 ncü Tümenle, Kocadağ - Karatepe genel istikametinde;

9 ncu Tümenle, Sığırcık çiftliği batısı - Karasüleymanlı doğusu istikametinde;

5 nci Tümenden bir alayla, Güzelcekale kuzeyindeki sırtlar istikametinde ilerlemeye ve bu sırtları tahkime başladı.

1 nci ve 12 nci Grup bölgelerinde başka bir hareket olmadı ve birlikler mevzilerini tutarak gece yapılabilecek bir harekâta karşı hazırlıklı bulundular.

Saat 0700'ye doğru 9 ncu Yunan Tümenin'n iki alayı, 23 ncü Tümen ve 4 ncü Tümen sağ kanadı istikametinde taarruza geçti. Grup ve tümen topçularının ateşleri altında fazla ilerleyemediler ve büyük zayiata uğradılar. Sığırcık çiftliği kuzeybatı ve kuzey sırtları hattında durdular.

9 ncu Yunan Tümeni, öğleye kadar geçici bir fasıladan sonra, Cephe Komutanlığının "23 ncü Tümenin Haymana'ya hareket ettirilmesi" emri alındığı bir sırada taarruzunu tekrarladı. Yalnız iki alayı bulunan 23 ncü Tümen, mevzilerinin 4 ncü Tümence teslim alınarak mevzi gerisinde toplanmaya imkân bulamadı. Yunan tümeninin taarruzları yine durduruldu ve geri atıldı.

Bölgenin ve mevziin durumu itibarıyle 41 nci Tümen 1 nci Grup emrine verilmek suretiyle 1 nci ve 12 nci Grup arasında Haymana - Çalış yolu ara hattı oldu.

Saat 1630'da düşmanla temasta bulunan 23 ncü Tümenin hareketinden Cephe Komutanlığı emriyle vazgeçildi ve 12 nci Gruptan bir tümenin cephe emrine Karahoca kuzeydoğusuna gönderilmesi de mümkün olmadı. Saat 1830 sıralarında Yunanlıların taarruzları da tamamiyle durduruldu. Bundan faydalanılarak havanın kararmasından sonra 23 ncü Tümenin mevzi gerisinde toplanması, Haymana'ya cephe emrine hareketi ve mevzilerinin de 4 ncü Tümence teslim alınması emrolundu. 4 ncü Tümen saat 2000'ye doğru 23 ncü Tümen mevzilerini teslim aldı. 23 ncü Tümen, mevziin kuzey kesiminde toplanmaya başladı. Saat 2240'ta Tümenin bir alayı 8 nci Tümen emrine Haymana'ya harekete başladı.

5 nci Grup :

3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri, Totak - Güzelcekale hattına ilerlemek ve düşmanın 1 eylül günü 12 nci Grup sol kanadına taarruzu halinde sağ yanına taarruz etmek üzere, Gölbek batı sırtlarında tertiplendiler. 3 ncü Süvari Tümeni Güzelcekale, 2 nci Süvari Tümeni Kutluhan cami istikametlerinde ilerlemeye başladılar. Saat 0800'de Totak - Güzelcekale - Baltalıin kuzey sırtları hattına varan tümen keşif kolları, Yunan Süvari Tugayının Sarıkaya - Baltalıin batı sırtları hattına sürdüğü keşif kollarıyle karşılaştı. 3 ncü Süvari Tümeni büyük kısmı Güzelcekale kuzeydoğusuna, 2 nci Süvari Tümeni Balcıhisar kuzey sırtlarına vardı.

14 ncü Süvari Tümeni ile 4 ncü Süvari Tugayı Gölbek'te bulunuyorlardı.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde önemli harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Yüzükbaşı batısında bulunan Tümen, Yunanlıların Uzunbey'de 500 yataklı 1 ve 3 No. lu seyyar hastanelerinin bulunduğunu tespit etti.

Saat 0130'da Cephe Komutanlığının "Yunanlıların İnlerkatrancı'dan Cambaklı istikametinde bazı kuvvetler sevk ettiği ve Tümenin, fırsat buldukça kuzeye doğru baskınlar yapmakla beraber, devamlı olarak ordu sol kanadına geçmesi" emri üzerine Mürettep Tümen bu bölgede kalmakta fayda görmedi. 52 nci Piyade Alayından bir taburla 35 nci Süvari Alayı Sarayköy'de ve Tümenin kalanı Hacıfakılı'da toplandı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 16) :

Tümen, büyük kısmı ile Savran - Akarım bölgesinde, emniyet ve keşif birlikleriyle Tilkikırıbeli - Kılınçaslanbeli hattında, bir süvari bölüğüyle de Toklusivrisi'nde bulunuyordu.

Sabah erkenden Yunanlıların Çiftlikköy güney ve doğu sırtlarını bir kısım kuvvetle tuttuğu görüldü. Paşaköy - Sinanpaşa yoluyle batıya hareket eden iki piyade alayı, süvari ve topçudan ibaret yürüyüş kolunun, saat 1900'da bir taburla Çiftlikköy ve diğer kuvvetleriyle Dumlupınar'a girdiği tespit edildi. Afyon güneyinde Kışlacık istikametinde sürülen keşif kolundan, burada düşman kuvveti bulunmadığı öğrenildi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu :

Yunan Ordusu :

Bu gün de, 2 nci Kolordu hariç, Yunan Ordusunun bütün cephede yaptığı taarruzlar :

3 ncü Kolordu bölgesinde Beştepeler - Polatlı, Baraközü deresi batısında Toydemir - Bayburt, Sivri doğusu - Çal dağı istikametlerinde;

1 nci Kolordu ile Çal dağı ve Haymana istikametinde yapıldı.

1 nci Kolordunun önemli bir istikametteki taarruzuna, 2 nci Kolordu, arasındaki 8 - 9 km. lik bir boşluk ve büyük ölçüdeki zayiatı dolayısıyle, tam ayak uyduramadı. Özellikle 2 nci Kolordunun evvelce ele geçirmiş olduğu Güzelcekale kesimini muhafaza görevi de, böyle bir hareketi ve tesir birliğini sağlamaya engel sebeplerden biri oldu.

Karşılaşılan Türk mukavemeti ve karşı taarruzlarla süngü hücumları sonunda ancak küçük başarılar elde ediliyor, Ordunun 30 ağustosta tespit ve emrettiği hedeflere ulaşılamıyordu.

3 ncü ve 1 nci Kolordular arasında da tam ve etkili bir işbirliğinin yapılamaması yüzünden, Sivri - Gölçeşme yaylası ve Çal dağı batısı istikametindeki taarruzlarda beklenen sonuç alınamıyordu.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

31 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Grafik:
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki -15)

K
Baş komutanlık K.K.
Batı cephesi K.
Akşehir
Afyon
Eskişehir
Sakarya nehri
Porsuk çayı
Seyitgazi
Sivrihisar
Çifteler
Alpu
Mihalıççık
Sarısaz
Ankara
Polatlı
Beylikova
Çankaya
Çubuk
Kızılcahamam
Çamlıdere
Nallıhan
Ayaş
Beypazarı
Emirdağ
Bolvadin
Çay
Dumlupınar
Kütahya
Gediz
Simav
Tavşanlı
Domaniç
Gelenbe
Söğüt
Bilecik
Bozüyük
Taraklı
Geyve
Adapazarı
Hendek
Arifiye
Düzce
Bolu
Gerede
Mudurnu
Göynük
Yeniçağa
Kıbrıscık
Mengen
Çerkeş
Ilgaz
Çankırı
Eskipazar
Yabanabad
Safranbolu
Karabük
Eflani
Devrekani
Kastamonu
Tosya
Ilgarı
Azdavay
Cide
Çatalzeytin
Abana
Ağlı
Daday
Araç
Kargı
Osmancık
Sungurlu
Boğazkale
Alaca
Çorum
Mecitözü
Ortaköy
Kızılırmak
Delice
Yozgat
Sorgun
Akdağmadeni
Boğazlıyan
Sarıkaya
Yerköy
Kırıkkale
Keskin
Bahşılı
Delice çayı
Kızılırmak
Tersakan deresi
Hamidiye
Cemaltaşı
Ermenek
Gökçeler
Mut
Silifke
Anamur
Alanya
Manavgat
Serik
Antalya
Elmalı
Finike
Kumluca
Demre
Kaş
Fethiye
Köyceğiz
Dalaman
Muğla
Milas
Bodrum
Yatağan
Menteşe
Ula
Yatağan
Aydın
Nazilli
Sarayköy
Çivril
Acıpayam
Tavas
Çal
Sandıklı
Dinar
Bolvadin
Çay
Afyon
Sultandağı
Şuhut
Dazkırı
Başmakçı
Bayat
Sinanpaşa
Emirdağ
Çobanlar
Kocatepe
Kocatepe
Kocatepe

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II cni Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 31 Ağustos - Eylül 1921 Günleri Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:16)

Yunan Ordusu bu günkü muharebelerden sonra Hamam boğazı batısı - Basrikaletepe güneyi - Karadağ - Menteşe ağılları güneyi - Karsaklı batısı - Sarıhalil - Sivri - Çal dağı hemen batı etekleri - Eskiçalış kuzeydoğu sırtları - Dikilitaş sırtları - Temutlutepe - Totak hattma vardı.

Yunan Ordu Komutanı, 1 eylül 1921 günü iç'n saat 2140'ta, "Harekâta devam edilecek ve Sabanca'ya 2 nci Kolordudan bir tümen gönderilecektir" emrini verdi.

Türk Ordusu :

Bütün cephede yapılan Yunan taarruzları, kritik devreler geçirilmesine sebep oldu. Baraközü deresi boyunca Bayburt, Çal dağı batısı ve Çal dağı istikametlerindeki taarruzlar, tehlikeli gelişmeler doğuracak kadar önemli idiler. Özellikle, Çal dağı batısında Gölçeşme yaylası sırtlarını tutan 61 nci Tümenin 190 ncı Alayının Baraközü deresinden doğuya doğru 6 - 7 km. kadar genişlikteki bölgeyi 10 ncu Yunan Tümeninin taarruzlarına karşı başarı ile tutması ve 61 nci Tümenle 5 nci Kafkas Tümeninin iç kanatları - Bayburt istikametinde gelişen 3 ncü Yunan Tümeninin taarruzunun kırılması, Çal dağı istikametinde 10 ncu ve 2 nci Yunan Tümenlerinin de taarruzlarının kırılarak atılması, genel olarak cephenin bütünlük ve irtibatının devam ettirilmesinde büyük ölçüde etkili oldu. Dolayısıyle Yunanlıların cepheyi yarma planları tahakkuk edemedi.

Günlerdir çalıştıkları doğu kanattan kuşatma da, taktik ve stratejik anlamda bir manevra ve tesir birliğine dayanmadığından, yapılamadı. Nitekim, bu maksatla görevlendirilen 2 nci Yunan Kolordusunun taarruzları Güzelcekale bölgesi kayalıklarında parçalandı.

Alınan esirler, 2 nci Yunan Kolordusundan 9 ncu Tümenin harp aleyhinde ayaklanmasının zorlukla bastırılmış olduğunu ve öylesine büyük iddialarla Anadolu içlerine gelen bu Yunan kolordusunun kuşatmaya değil, elindeki mevzileri tutmaya bile yetersiz ve aciz iç'nde olduğunu söylüyorlardı.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu günkü muharebeler sonunda, Hamam boğazı - Basrikaletepe - Menteşe batısı - Menteşeağılları sırtları - Karsaklı - Sarıhalil - Gölçeşme yaylası - Çal dağı - Gedik kuzey ve kuzeydoğu sırtları - Mezartepe - Kızılkoyunlu - Karasüleymanh - Çalış batısı - Gökdere kuzey sırtları hattında yerleşti.

10. 1 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 17) :

a. Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanının 31 ağustos saat 2140'ta vermiş olduğu emir üzerine Kolordular saat 0600 sıralarında taarruza başladılar. Fakat, 3 ncü Kolordunun Türk mukavemeti ile karşılaşması üzerine saat 0800' de Yunan Ordu Komutanı, önceki emri teyiden, 2 nci Kolorduya "3 ncü Kolordunun takviyesi için 2 nci Kolordudan bir tümenin Sabanca vadisine gönderilmesini; 1 nci Kolordu ile 2 nci Kolordu arasındaki boşluğun kapatılması için de 2 nci Kolordunun 1 nci Kolorduya yanaşmasını" emretti.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanı saat 0130'da şu emri verdi :

"1. 31 ağustosta düşmanın 2 nci ve 3 ncü Grup cephelerinde yaptığı taarruzlar püskürtüldü. Mürettep Kolordu cephesine karşı olan taarruzunda bir miktar ilerledi. Fakat, cephe tesis ve tespit olundu. 4 ncü Grup aleyhine devam eden taarruz akşama doğru karşı taarruzla durdurulmuştur. Dün gece Çal mıntıkasının önemli kısmını işgal etmiş olan düşman, bu gün taarruzumuzla Çal dağının önemli kısımlarından atılmıştır. Çal dağının batı kısmı şimdi düşmanın elindedir ve taarruzumuz devam etmektedir.

2. 1 eylülde, özellikle Haymana'yı hedef tutan genel düşman taarruzu beklenmektedir. Ordu, işgal etmiş bulunduğu mevzileri kesin olarak muhafaza edecek ve savunacaktır.

3. Haymana istikameti özel bir önem kazandığından, 3 ncü Grup Komutanı müstakil olarak doğrudan doğruya Haymana mıntıkasını deruhte edecek ve 8 nci, 57 nci Tümenlerle 23 ncü Tümenden bir alay bu grubun emrinde bulunacaktır. 3 ncü Grup ile Çal Cephesi arasmdaki ara hattı Kadıköy - Eskiçalış - Soğluca yoldur. 3 ncü Grupla 2 nci Grup arasındaki ara hattı Dikilitaş - Haymana yoludur. Her iki yolun savunması 3 ncü Gruba aittir.

4. 15 nci Tümen Komutanı Albay Şükrü Naili, geçici olarak ve doğrudan doğruya Cephe emrinde olmak üzere Çal Cephesi Komutanlığını yapacaktır. Emrinde 15 nci ve 24 ncü Tümenler bulunacaktır. Çal Cephesinin 4 ncü Grupla ara hattı Sivri - Şeyhali yoludur. Bu yol 4 ncü Gruba aittir. Tarassut tepesinde bulunan Ordu telefon merkezi vasıtasıyle doğrudan doğruya Cephe ile irtibat tesis edilecektir. Çal dağının batı kısımlarından düşmanm atılmasına devam olunacaktır. Yeni bir düşman

taarruzuna karşı bu silsilenin kesin bir şekilde savunulması genel durumumuz için çok lüzumlu ve önemlidir. 4 ncü Grup sol kanadı ile sıkı bir irtibat tesis edilecektir.

5. 23 ncü Tümenden bir alayın 8 nci Tümen emrine Haymana'nın 5 km. güneyindeki Tümen Karargâhına ve 12 nci Gruptan 7 nci Tümenin de Cephe emrine girmek üzere Haymana'ya hareket ettirilmesi 1 nci ve 12 nci Gruplara ayrıca bildirilmiştir.

6. 2 nci Grup, sağ kanadı gerisinde Haymana kesimi için ayrıca bir alay hazırlayacak ve yerini Orduya bildirecektir.

7. Mürettep Kolordu ile 4 ncü Grup, bulundukları mevzileri muhafaza edecek ve savunacaklardır. 4 ncü Grupla Mürettep Kolordu arasındaki ara hattı, Karsaklı - Bayburt yoludur. Bu yol 4 ncü Gruba aittir. 4 ncü Grup, sol kanadındaki Çal dağı kesimi ile de behemehal irtibat tesis edecek ve özellikle şimdiki mevcut olan açıklıktan düşmanın bir hareketini önlemek için Süvari Tümen'ni bu açıklık gerisinde bulunduracaktır.

8. 5 nci Grup, ordu sol kanadını muhafaza için, 12 nci Grubun muharebesine yakından katılacak, yakın teması ve irtibatı muhafaza edecektir.

9. Diğer gruplar bu gün bulundukları hattı muhafaza edecekler ve savunacaklardır.

10. 32 No. lu bu Cephe emri, 1 eylül 1921 öğleden evvel Mürettep Kolordu, 4 ncü, 3 ncü, 2 nci Gruplara ve özet olarak 5 nci Gruba bildirilmiştir. 3 ncü Grup, bu emrine bir suretini Çal Cephesi Komutanına verecektir.

Batı Cephesi K.
İsmet"

Ayrıca, 11 nci Tümen ve 3 ncü Grup emrine girmek üzere Haymana'ya ilerlemekte olan 23 ncü Tümen, ordu ihtiyatını teşkil etmek üzere harekete hazırlandılar.

Sabah yapılan tayyare keşfinde : toplu durumda iki tümenin Dikiltaş civarında bulunduğu ve gerilerinde kesif otomobil ile nakliyat yapıldığı; Güzelcekale ile batısında iki tümen, Haymana güneybatısındaki sırtlar gerisinde bir tümen, Çal dağı güneyindeki vadinin nihayeti ile Karabenli istikametine kadar olan kesiminde iki tümen, Sivri güneyinde sırtlar gerisinde bir alay tespit edildi.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde saat 1500'ten sonra bir kısım süvari ile bir piyade takımının Balıkçı köprüsü istikametinde, süvari ve piyadeden kurulu bir kuvvetin de Killik'ten Koyunağıl istikametinde ilerledikleri görüldü. Her iki Yunan kuvveti de piyade ve topçu ateşleriyle geri atıldılar.

1 nci ve 17 nci Tümenlerle bütün gece muharebe eden 7 nci Yunan Tümeni, saat 0800'den itbaren, Karadağ'ı tutan alayını bir piyade taburu ve bir batarya ile Tırnaksız üzerinden takviyeye başladı. Saat 1000' dan sonra bir alayla Çekirdeksiz - Hamam boğazı, bir alayla Ezineli - Basrikaletepe, bir alayla da demiryolu boyunca Üçpınar - Polatlı istikametinde yaptığı taarruzlar öğleye doğru şiddetlendi. Özellikle Çekirdeksiz - Hamam boğazı istikametindeki taarruz, 1 nci Tümen sağ kanadına etkili idi. Yunan topçusunun ateşleriyle tamamen kavranmış olan Basrikaletepe'ye güneyden devam eden taarruz, burayı tutan taburun kahramanca direnmesi nedeniyle ilerleyemedi. Bununla beraber, buradan gelişebilecek taarruzu önlemek için, 17 nci Tümenden bir batarya ile takviyeli üç piyade taburu, Karapınar güneybatı sırtlarını tutmak üzere saat 1200'de Karapınar'a ilerlemeye başladı. Bu sırada bir Yunan alayı da Beştepeler'den Karadağ kuzeyine doğru ilerliyordu.

Saat 1500'e doğru, yukarda bildirilen istikametlerde taarruzlarını tekrarlayan 7 nci Yunan Tümeni, Menteşe'deki 4 ncü Piyade Alayına Polatlı istikametindeki Yunan alayının durdurulması ve geri atılması için taarruz emri verildiği sırada, Basrikaletepe güneyine taarruz eden alayı ile 1 nci Tümen mevziine, Üçpınar istikametinden taarruz eden alayı ile de Tümen'n sol kanat mevziine girdi. 1 nci Tümen birlikleri, sağ kanat yerinde kalmak üzere, Basrikaletepe hemen kuzeybatı sırtları ve güneyi - Polatlı kuzeybatı sırtları hattına çekildiler. Demiryolu boyunca Polatlı istikametinde taarruz eden Yunan alayı, 17 nci Tümen kuzey kanadındaki birliklerin ve 17 nci Tümen topçularının etkili ateşleri ile durduruldu ve Yunan tümeni geri çekilmeye başladı.

Cephe Komutanlığının emri ile Mürettep Kolordu emrine verilen 1 nci Süvari Tümeni, Polatlı'ya gelmek üzere ancak saat 1900'da Karargâhı, 11 nci Süvari Alayı ve bir batarya ile Şeyhali'den geçmeye başladı. Tümenin diğer birlikleri saat 2030'da Şeyhali'ye vardı.

Demiryolu kuzeyinde taarruz eden Yunan alayı, saat 2000'de Basrikaletepe güneyinde 1 nci Piyade Tümeninin boşalttığı mevzii işgal etti. 1 nci Tümenin mevzileri geri almak için yaptığı karşı taarruzlar bir so-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

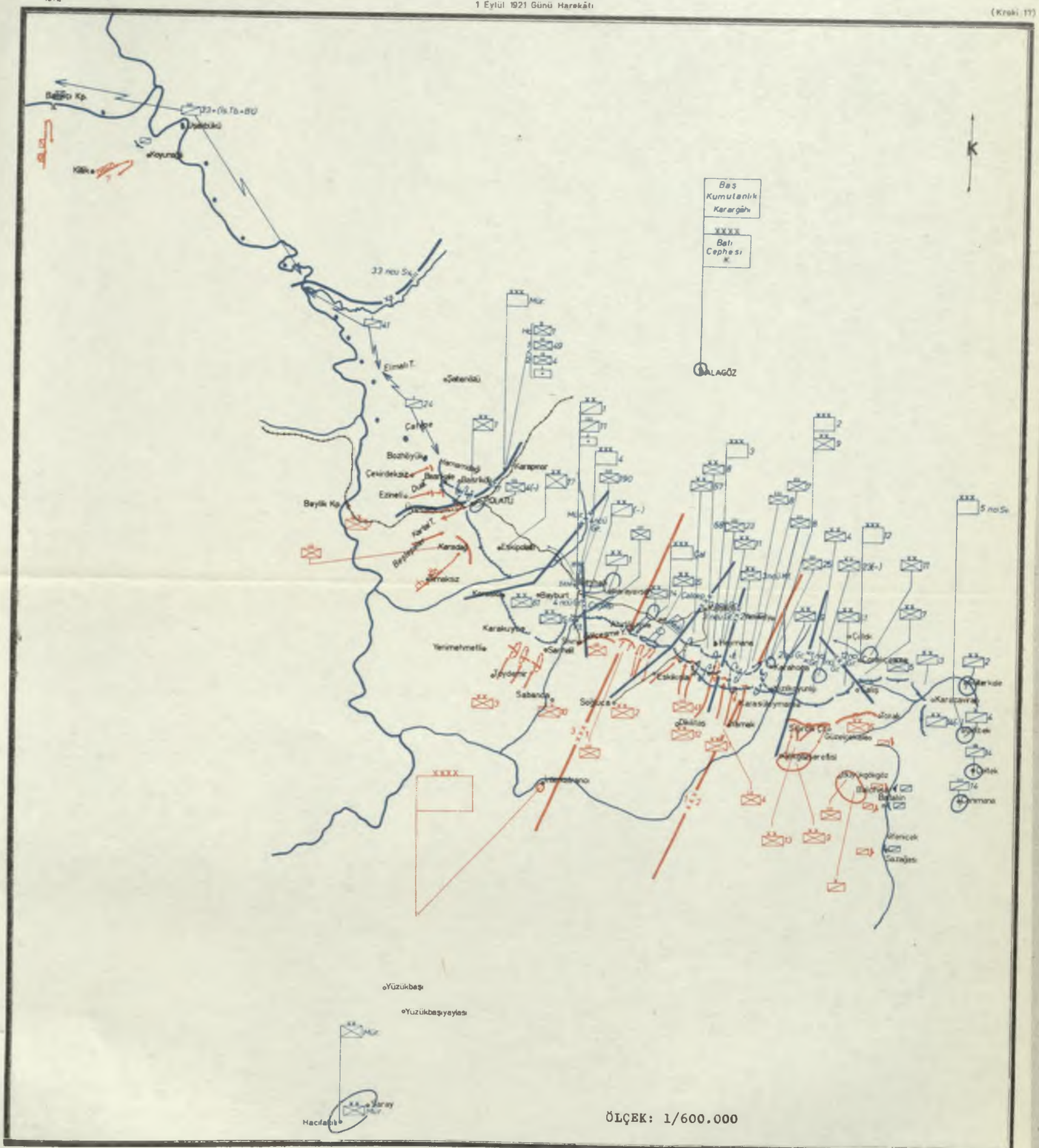
BATI CEPHESİ

5nci Kısım - 2 nci Kitap

1 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki : 17)

nuç vermedi. Mürettep Kolordu Komutanı, saat 2400'te, tutulan mevziin kesin olarak savunulmasını ve karşı taarruzun yarın yapılacağını emretti.

4 ncü Grup :

Sivri vadisi ile Çal dağını işgal etmiş bulunan 15 nci Tümen arasında hemen hemen boş bırakılan bölgede 10 ncu Yunan Tümeninin yapacağı taarruzu karşılamak üzere toplanan dört taburluk müfreze, 5 nci Kafkas Tümeninin sol kanadı ile Gölçeşme yaylasının kuzeyindeki sırtlar hattında yerleştirildi. Burada bir Yunan alayı, Sivri kuzeyi - Gölçeşme yaylası hattını tutuyordu.

Dünkü (31 ağutos) muharebelerde büyük bir kahramanlıkla Gölçeşme yaylası sırtlarını savunan ve ağır zayiata uğramış olan 190 ncı Piyade Alayı, yeniden tensik ve ikmal edilmek üzere Şeyhali'ye grup ihtiyatına alınmıştı.

10 ncu Yunan Tümeninden bir alayla takviye edilen 3 ncü Yunan Tümeninin sıklet merkezi ile 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenleri iç kanatlarına ve bir alayla da Sarıhalil istikametinde 5 nci Kafkas Tümenine yaptığı taarruz, piyade ve topçu ateşleriyle kırıldı, durduruldu ve 3 ncü Yunan Tümeni 2 km. geriye çekildi.

Çal Cephesi :

Batı Cephesinde Çal dağının önemi dolayısıyle 15 nci Tümen Komutanı emrinde Çal Cephesinin teşkil edilmesi üzerine Çal dağı blokunu savunma ile görevlendirilen 24 ncü ve 15 nci Tümenler, bütün gece 1 nci Yunan Kolordusunun 2 nci Tümeni ile muharebe ettiler. Gece yarısı Çal dağı batı sırtlarını tekrar ele geçiren 2 nci Yunan Tümenine, 24 ncü ve 15 nci Tümenler ikişer alayla taarruza geçtiler. Önceleri taarruz başarı ile gelişti. 2 nci Yunan Tümeninin tuttuğu tepeler tamamen temizlendi. Fakat kısa bir süre sonra, bu Yunan tümeninin karşı taarruzu ile tepeler tekrar Yunanlıların eline geçti. 15 nci ve 24 ncü Tümenin her ikisi de, 23 ağustostan beri geceli gündüzlü savaşlarda hemen hemen subaylarının 1/3'ünü ve erlerinin yarısını kaybetmişlerdi. Çal Cephesi elinde ihtiyat olarak ancak 24 ncü Tümen Hücum Taburu ile 15 nci Tümen İstihkâm Bölüğü 1140 rakımlı tepe dolaylarında bulunuyorlardı.

Çal Cephesi Komutanı, "bu kadar zayıf iki tümenle Çal dağı blokunun emniyetle savunulmasının mümkün olamayacağını; dolgun mevcutlu bir tümenin bölgeye getirilmesine kesin ihtiyaç bulunduğunu" bir raporla Cephe Komutanlığına bildirdi.

Öğleyin, 2 nci Yunan Tümeni, sürekli ve kesif topçu ateşi altına aldığı 15 nci Tümen mevzilerine tekrar taarruza başladı. Bir ara merkez cephesinden iki taburun 1140 rakımlı tepe istikametinde çekilmeleri tehlikeli bir durum yarattı ise de, siperlerini tutan diğer birliklerin mukavemetleri ve topçuların etkili ateşleriyle 2 nci Yunan Tümeninin alayı geri atıldı ve mevziler ele geçirildi.

Saat 1430'da, toplanan Yunan alayı, 15 nci Tümen sağ kanadına taarruzunu tekrarladı; fakat, Türk süngüleri karşısında fazlaca bir varlık göstermeden Eskiçalış istikametinde dereler boyunca çekilip kayboldu.

3 ncü Grup :

Çal Cephesi Komutanlığının teşekkülü ile 57 nci ve 8 nci Tümenlerle Haymana'yı güneybatı ve güneye karşı kapayan sırtlarda bulunan Grup, 1 nci Yunan Kolordusundan 12 nci Tümen'n taarruz şeridi içindeydi. Bu tümen, Haymana'ya ulaşmak üzere, dünden beri bütün kuvveti ile Ardıç tepeleri ve batısına taarruz ediyordu.

Saat 0500'te üstün topçu desteğinde iki alayla 57 nci ve 8 nci Tümen iç kanatları ve bir alayla 8 nci Tümen sol kanadı istikametinde taarruza başlayan bu Yunan tümeni, erken saatlerde 1 nci Yunan Tümeninin baskısına uğrayan 3 ncü Kafkas Tümeninin mevzilerini terk etmiş olmasından, 8 nci Tümeni ve dolayısıyle Grubu çok buhranlı bir duruma soktu. Nitekim, saat 0800'e doğru sol kanat gerilerine düşen 1 nci Yunan Tümeninin ve sol kanat mevzilerinin bir kısmına giren 12 nci Yunan Tümeninden bir alayın tesirleriyle, cephanesi kalmayan ve topçu desteğinden de mahrum olan 8 nci Tümen birlikleri hemen mevziin gerilerine doğru çekilmeye başladılar. Yapılan karşılıklı taarruz ve süngü hücumları sonunda birkaç defa el değiştiren siperler, 8 nci Tümen tarafından geri alınamadı.

Saat 0900'dan 1300'e kadar 57 nci Tümen sol kanat mevzilerinde bulunan 176 ncı Alaydan iki bölüğün hemen hiç karşı koymadan esir olmaları ve bu alayı takviye için 8 nci Tümenden sevk edilen 131 nci Alayın ağır zayiata uğraması ve bir takımının da esir olması, 3 ncü Kafkas Tümeninin çekilmiş bulunması ile Grup birlikleri esaslı olarak sarsıldılar. Çok uygunsuz durumda kalan 8 nci Tümenin sağ kanadındaki 189 ncu Alay çekilmeye başladı. Grubun elinde duruma müdahale edecek hiç bir ihtiyat kuvvet yoktu.

23 ncü Tümenden 68 nci Piyade Alayı ile hiç topçusu bulunmayan 11 nci Piyade Tümeni ancak Haymana'ya varmış bulunmaktaydılar.

Saat 1315'te taarruzlarını şiddetle tekrarlayan 2 nci Yunan Tümeninden bir alay Eskiçalış üzerinden 57 nci Tümen cephesine, 12 nci Yunan Tümeni de 8 nci Tümen sol kanadına ilerlemeye başladılar. Bu sırada 8 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni arasında boş kalan üç kilometre genişliktekj kesime 1 nci Yunan Tümeni girdi. Aynı zamanda, mevzilerini tutamayan 8 nci Tümen sağ kanat siperlerine de 12 nci Yunan Tümeni girdi.

12 ncj Yunan Tümeninin sıklet merkezi ile saat 1400'te 57 nci Tümen cephesine kaymaya başlaması üzerine, saat 1630'da 57 nci ve 8 nci Tümenler Haymana'nın iki kilometre güneyindeki alçak sırtlara çekildiler.

Saat 1500'te Haymana bölgesinin savunmasının bir elden idaresini sağlamak üzere 2 nci Grup, 3 ncu Grup emrine verildi. Saat 1700'ye doğru 8 nci Tümen sol kanadına tekrarlanan 12 nci Yunan Tümeninin taarruzları kırıldı ve geri atıldı. Saat 2100'e kadar devam eden muharebeler sonuçta etkj gösteremedi. 12 ncj Yunan Tümeni, 2 nci Yunan Tümeni kadar zayiata uğramasına rağmen, Haymana'yı güneye örten hâkim sırtlar hattını ele geçirdi.

2 nci Grup :

1 nci Yunan Tümeninin saat 0430'da bir alayı ile, bütün cephesini 11 nci Alayla işgal eden 3 ncü Kafkas Tümenine yaptığı baskında, Mezartepe bölgesini savunan tabur çekilmek zorunda kaldı. Grup ihtiyatındaki 8 nci Alayın buraya getirilmesiyle yapılan süngü hücumu sonunda Yunan alayı geri atildı. Ancak, Tümenin kendisinj destekleyecek hiç topçusu yoktu.

Öğleye doğru Tümen sağ ve sol kanat mevzilerine birer alayla yapilan taarruzla, 3 ncü Kafkas Tümeni bütün cephede iki kilometre kadar kuzeye çekilerek 8 nci ve 7 nci Piyade Alayları ile irtibat sağladı. 7 ncj Alay da mevziin sol kanadını işgal etti. 9 ncu Tümen, düşman tesirlerine açık kalmasından, sağ kanadını Karahoca güneybatı sırtlarına kırmak zorunda kaldı. Bu sebeple saat 1430'da, Haymana'yı güneydoğuya örten en hâkim sırtlar hattı ve özellikle Dikilitaş - Haymana platosu, 12 nci ve 1 nci Yunan Tümenlerinin eline geçmiş oldu.

3 ncü Kafkas Tümeni, yaptığı bu muharebelerden hemen hemen elden çıkmış derecede dağılmış ve karışmıştı. "Yunanlıların taarruza devamı halinde Mezartepe mevzilerinin elden çıkmasının, Grubun tümenlerini birbirinden ayırabileceği ve hatta 3 ncü ve 2 nci Grupların da birbirlerinden ayrılabilecekleri" Grup Komutanına bildirildi. Haymana'nın kesin olarak savunmasını sağlamak üzere, 2 nci Grup da geçici olarak Batı Cephesi Komutanlığınca 3 ncü Gruba bağlandı.

Devamlı topçu desteğinde 1 nci Yunan Tümeni, Mezartepe sırtlarının en yüksek kesimlerini işgal etti. 8 nci Tümenle arada kalan boşluğa 1 nci Yunan Tümeninin solunda taarruz eden alayı girdi. 3 ncü Kafkas Tümeni, 9 ncu Tümenden getirilen bir bataryayı hemen gerisindeki sırtlarda mevzilendirerek durumunu hissedilir derecede düzeltmeye imkân buldu. Yalnız, uğradığı zayiat ve karışıklık, Tümenin savunma gücünü tahminlerin üstünde yıpratmıştı. 1 nci Yunan Tümeni, iki günden beri geceli gündüzlü saldırışlarla nihayet bu gün Mezartepe mevzilerinin büyük kısmını ele geçirdi.

1 nci, 12 nci ve 5 nci Gruplar :

Batı Cephesi Komutanlığının 32 sayılı emrine göre bu gün, 1 nci ve 12 nci Gruplar bulundukları mevzileri muhafaza edecek ve savunacaklar; 5 nci Grup da, ordu sol kanadını muhafaza için, 12 nci Grubun muharebesine yakından katılacaktı. Ayrıca, Yunanlıların Çal dağı - Haymana bölgesinden cepheyi yarmalarını önlemek amacı ile kullanılmak üzere 23 ncü Tümenden 68 nci Alay saat 1100'de, 11 nci Tümen saat 1300'te Haymana'da toplandılar.

2 nci Yunan Kolordusu, Yunan Ordu Komutanlığının 31 ağustos saat 2140'ta vermiş olduğu "Kızılkoyunlu ve kuzeydoğuya uzanımı hattına taarruz" emrini şu sebeplerle tatbik durumunda değildi [1] :

Kolordu, hem Güzelcekale sırtlarını muhafaza edecek, hem de 1 nci Kolordu ile arasındaki 8 - 9 km. lik açıklığı kapatacaktı. 13 ncü Tümen, 30 ağustos muharebelerinde fazla kayıp verdiğinden, dün (31 ağustos) 9 ncu Tümenin yan ve gerilerini korumak üzere Gökgözşereflisi kesimine alınmıştı.

Kolordu, Güzelcekale doğusu bölgesinden kuşatılabilirdi. Fakat, öğleyin gelen yeni bir emirle, Güzelcekale'yi terk ederek 1 nci Kolorduya yanaşmak görevini almıştı.

Böylece 2 nci Yunan Kolordusu, 9 ncu Tümenin mevziini tekrar 13 ncü Tümene devrederek, 9 ncu Tümeni Sabanca bölgesine sevk etmek üzere Gökgözşereflisi ve civarında toplamaya başladı. 13 ncü Tümen, iki alayı ile Kaletepe - Sığırcık çiftliği kuzey sırtları hattını işgal etti ve bu tümenden bir alayla Süvari Tugayı, Büyükgökgöz ve güneydoğusunda yan ve gerilerin korunması ile görevlendirildi. 5 nci Tümen, Totak - Sığırcık çiftliği kuzey sırtlarını işgal etti.

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 123 - 126.

Her iki tarafın da genellikle hareketsiz geçirdiği bölgede 5 nci Grup, 12 nci Grubun muharebesine yakından katılmak ve ordu sol kanadı nı korumak üzere, 3 ncü Süvari Tümeni ile 5 nci Tümen sol kanadı - Karacaviran hattını, 14 ncü Süvari Tümeni ile Karacaviran güney sırtları hattını işgal etti. 14 ncü Süvari Tümeni, bir alayını Canımana'ya, diğer bir alayını Çeltek'e sürdü. Balcıhisar - Sazağacı hattı, keşif ve örtme birlikleriyle tutuldu. 2 nci Süvari Tümeni, gerektiğinde 3 ncü Süvari Tümenini takviye etmek üzere Güllerkale'ye alındı. 4 ncü Süvari Tugayı ile Grup Karargâhı Gölbek'te kaldılar.

1 nci Gruptan 23 ncü Tümen, ordu ihtiyatı olarak Haymana'ya gitmek üzere hazırlandı.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) kesiminde durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümenin durumunda bir değişiklik ve bölgede önemli hiç bir hareket yoktu.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 16) :

Tümen bölgesinde önemli bir faaliyet yoktu.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Olaylar :

Yunan Ordusu :

Bu gün 3 ncü Kolordunun 3 ncü ve 10 ncu Tümenleriyle 2 nci Kolordu hariç, diğer bütün birlikleriyle Batı Cephesi arasında en kanlı ve çetin muharebeler yapıldı. Özellikle 7 nci Tümen, dünkünün aksine demiryolu kuzeyinden Basrikaletepe istikametinde yaptığı taarruzda mevzii başarı kazandı. Fakat, 1 nci Türk Piyade Tümeninin sert savunması karşısında bu başarısını ilerletemedi ve Polatlı'ya bile varmak imkânlarını bulamadan durdu.

1 nci Kolordu, bütün tümenleriyle yaptığı şiddetli taarruzlarla, Çal dağı blokunun batı ucunu elde tutmasına rağmen, Çal dağına bir ara varabildi ise de; 24 ncü ve 15 nci Türk Tümenlerinin karşı taarruz ve süngü hücumlarıyle buradan atıldı. Yalnız, 12 nci ve 1 nci Yunan Tümenlerinin Dikilitaş - Haymana genel istikametinde işbirliği halinde yaptıkları taarruzlar sonunda Haymana'yı güneye örten sırtların önemli kesimlerini büyük zayiata karşılık elde edebildi. Fakat, burada da 3 ncü ve 2 nci Gruplar, Haymana güneyi ve güneydoğusundaki sırtlara çekilmek suretiyle 1 nci Yunan Kolordusunun daha kuzeye ilerlemesine imkân vermediler.

2 nci Yunan Kolordusu ise, Karatepe - Güzelcekale hattını tutmak ve 1 nci Kolordu ile irtibat yapmak için geniş bir cephede yayılmak zorunda kaldı. Ayrıca, 9 ncu Tümenini, karşılaştığı mukavemetle ilerleyememesi yüzünden 3 ncü Kolorduyu etkiye etmek üzere, cepheden çekerek Sabanca'ya göndermek emrini aldı.

Genel olarak 3 ncü Kolordunun 3 ncü ve 7 nci Tümenlerinin işbirliği yapmaması ve 10 ncu Tümenin de hareketsiz kalması ile ne Polatlı istikametinde bir başarı, ne de Çal dağı batısı istikametinde bir gelişme sağlaması mümkün oldu.

2 nci Kolordunun 1 nci Kolordu ile harekâtını birleştirememesinden dolayı Yunan Ordusu birlikleri emredilen hedeflerine ulaşamadılar.

Yunan Ordusu bu gün, Hamam boğazı batısı - Basrikaletepe hemen güneyi - Karadağ - Karakuyu güneyi - Sarıhalil güneyi - Gölçeşme yaylası - Çal dağı hemen güneyi - Haymana güney sırtları - Mezartepe - Kaletepe - Totak hattma vardı.

Yarın (2 eylül 1921) için Yunan Ordu Komutanı saat 2100'de şu emri verdi [1] :

"1. 1 nci Kolordu, parlak bir taarruzdan sonra Ardıç dağı ile Çal dağının doğu kısmını ve Temköy (Yeniköy) güneybatı tepelerini ele geçirmiş ve tam bir Türk taburunu olduğu gibi esir etmiştir.

2. 3 ncü Kolordu ilerleyemeyerek yerinde kalmıştır.

3. 2 nci Kolordudan henüz rapor alınamamıştır.

4. Yarın (2 eylül) kolordular taarruzlarına devam edeceklerdir.

5. 2 nci Kolordu, 1 nci Tümenin sağ kanadını korumak maksadıyle sol kanadını uzatacak ve bu tümenle doğrudan doğruya temasa geçecek ve bir özel görev grubu ile Güzelcekale tepelerini tutmaya devam edecektir".

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Yunanlıların en çok Sivri doğusu ile Haymana batısı arasından yarma hareketini beklemekte idi. Burada gelişebilecek taarruzu önlemek üzere, artık kuşatma gücü kalmayan 2 nci Yunan Kolordusu karşısından 11 nci Tümeni ve 23 ncü Tümenden bir alayı Haymana'ya getirmiş; 23 ncü Tümenin kalanı ile 7 nci Tümeni de bu maksatla harekete hazırlamıştı.

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 128.

3 ncü Yunan Kolordusu bu gün, 7 nci Tümeni dışındaki birlikleri ile ciddî bir harekette bulunmadı. 7 nci Tümenin demiryolu kuzeyine kaydırdığı asıl kuvvetleriyle yaptığı taarruzlar da, 1 nci Tümenin savunması karşısında, ancak Basrikale tepelerinin batı sırtlarını ele geçirmekten ileri gidemedi.

Sivri - Karayavşan istikametinde, 4 ncü Grup sol kanadı ile Çal dağı batısı arasındaki 8 km. kadar boşluğun yeteri kadar kuvvetle tutulamamasına rağmen, 3 ncü Yunan Kolordusu burada kesin sonuçlu bir harekete girişmedi. Bundan faydalanan Cephe Komutanlığı, önem kazanan Polatlı istikametinde 7 nci Yunan Tümeninin muhtemel bir ilerlemesini karşılamak üzere, 1 nci Süvari Tümenini Karayavşan'dan Mürettep Kolordu bölgesine kaydırdı.

3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenlerinin, 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenlerinin iç kanatlarından Bayburt istikametinde yaptıkları taarruzlar da kısa zamanda kırıldı ve geri atıldı.

Bu günün en çetin ve kanlı muharebeleri, 1 nci Yunan Kolordusu ile Türk Çal Cephesi, 3 ncü Grup ve 2 nci Grup sağ kanat birlikleri arasında yapıldı.

Çal dağının kritik durumu ve bununla yakından ilgili Haymana'nın özelliği dolayısıyle bölgede Yunan birliklerinin doğuracağı tehlike, 2 nci Grup geçici olarak 3 ncü Grup Komutanı emrine verilerek, 15 nci ve 24 ncü Tümenlerden ibaret olarak Çal dağı bölgesinde kurulan Çal Cephesi ile önlemeye çalışıldı. Çal dağından Yunanlıların atılmalarına rağmen, Haymana'yı güneye ve güneydoğuya doğru örten sırtlar hattı, birbirlerine çok yakın mesafede Türk ve Yunan birliklerinin elinde kaldı. En büyük kayıp ise, iki bölükten fazla kuvvetin Yunanlılara esir düşmesi ve özellikle 57 nci Tümenin, üçü alay komutanı, beşi tabur komutanı olmak üzere subay ve o nispette de fazla er zayiat vermesi idi. 8 nci Tümen de bu muharebelerde 900 er zayiat vermişti [1] :

Gerçekten, Yunanlıların ele geçirdikleri hattın, Türk Batı Cephesinin muharebeleri devam ettirmekteki rolü büyüktü. 2 nci ve 1 nci Yunan Tümenlerinin iç kanatları ile Ardıç tepeleri üzerinden Yeniköy istikametinde ilerlemeleri, 2 nci ve 3 ncü Grupları kolaylıkla birbirinden ayırabilir; bunun tesiriyle de Çal dağında savunan birlikler geriden vurulabilirdi. Çal dağı veya Ardıç ve kuzey sırtlarından herhangi birinin

[1] Hulusi Baykoç, "İstiklâl Savaşında Sakarya Meydan Muharebesi", 134 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı (Sayı : 63), Istanbul, Askerî Matbaa, 1944, s. 142. - Baki Vandemir, "Türk İstiklâl Harbinde Sakarya'dan Mudanya'ya Kadar - 1. Kısım", 140 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı (Sayı : 69), Istanbul, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Basımevi, 1946, s. 59.

elde tutulması böyle bir hareketi geciktirir, hatta önleyebilirdi. Fakat, tümenleri gerçekten az mevcutlu ve topçuları da olmayan 2 nci Grubun 1 nci Grupla irtibatlı olarak mevzini tutabilmesi veyahut bu sırtlar hattında başarılı savunma yapması, tehlikenin önlenmesinde en ciddî bir faktördü.

Yunanlılar, Haymana'yı güneye ve güneydoğuya kapayan sırtlara vardıklarından, 3 ncü Grup mevziine görüş ve atış imkânları bakımından hâkim durumda idiler. Fakat, Türklerin 4 ncü Grup bölgesinden yapacaklarını sandıkları karşı taarruzlarla geriye atılmaları endişesi yüzünden, Çal dağı ve Ardıç kesimlerindeki mevzî başarılarını 3 ncü Kolordu ile batıdan ve 2 nci Kolordu ile doğudan destekleyecekleri yerde, 2 nci Kolorduyu 1 nci Kolordudan 8 - 10 km. açıkta hareketsiz bıraktılar.

Çeşitli kaynaklardan, bu güne kadar Yunan Ordusu zayiatının ölü ve yaralı olarak 20.000 - 30.000 olduğu; General Leonardopulos komutasındaki Bağımsız Tümenin, Tekirdağ'dan Gemlik'e çıkarılarak İzmit ve çevresini Türklerden temizlemek için ilerlemeye başladığı öğrenildi.

Akşam yapılan tayyare keşfi ile, Kavuncu köprüsü kuzeyinde Tekeköy ve nehrin batısında bir tümenden fazla kuvvet ordugâhı; Karabimli, Eskiçalış ve Haymana'ya giden vadi ve yolda iki tümen düşman kuvveti görüldü.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu günkü muharebelerin sonunda Hamam boğazı - Basrikaletepe - Eskipolatlı batı ve güney sırtları - Karsaklı - Karakuyu - Sarıhalil -Sivri kuzeyi - Çal dağı - Haymana güneybatı sırtları - Mezartepe kuzeyi - Kızılkoyunlu - Karasüleymanlı - Karacaviran'a kadar Gökdere kuzeyi - Karacaviran güney sırtları - Sazağası hattında yerleşti.

Cephe Komutanlığı bu gün, Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen ve Başkomutanlıkça ulaştırılan aşağıdaki telgrafı bütün birliklere yayımlandı [1] :

" Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Başkomutan Paşa Hazretlerine,

Bu günkü oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisi, oybirliği ile aşağıdaki maddelerin yüce katınıza ulaştırılmasını karar altına almıştır :

1. Yüce Meclis, erler, subaylar ve komuta heyeti hakkında her zamankinden çok şükran ve güven hisleriyle doludur.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/6165,Dlp.19,G.4,Kls.1148,Dos.4,F.12.

2. Meclis'in, Allah'ın yardımına ve Peygamberimizin ruhaniliğine dayanarak savaşmakta olan ordunun behemehal zaferi elde edeceğine inancı tamamdır.

3. Meclis, temsil ettiği bütün millet adına, ordunun erinden en büyük komutanına kadar bütününe selâm ve içten en iyi dileklerini sunar ve iletir.

Meclis topluluğunun yüksek duygularına aracı olmakla iftihar ettiğimi arz ederim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
II nci Başkanı
Adnan (ADIVAR) "

11. 2 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 18) :

a. Yunan Ordusu :

Bu gün, 1 nci ve 3 ncü Yunan Kolorduları sabah erkenden Çal dağı ve Ardıç kuzeyine ilerlemeye başladılar.

2 nci Kolordu, Güzelcekale'yi de tutarak 1 nci Kolorduya yanaşmakla meşgul ve 9 ncu Tümeni 3 eylül günü sabahı Soğluca'da bulundurmak üzere 1/2 eylül gecesi yürüyüşe geçirmiş olduğundan, ciddî hiç bir harekette bulunmadı.

b. Türk Ordusu :

Yunanlıların Sivri - Haymana arasından cepheyi yarmak için bu gün de taarruzlarına devam edeceklerini bekleyen Batı Cephesi Komutanlığı, saat 0300'te aşağıdaki 33 sayılı emri verdi :

" 1. Düşmanın Mürettep Kolordu ve 3 ncü Grup cephelerinde yaptığı taarruzlar sonuçlanmamıştır. 2 eylülde de bu taarruzların devamını beklemek lâzımdır.

2. Ordu, 2 eylülde dahi muharebeyi bulunduğu mevzide yapacaktır.

Haymana mevzilerinin, son ihtiyatların ve en son fedakârlığın sarfı ile, kesin olarak savunulması lâzımdır.

3. 4 ncü Grup, icabında Mürettep Kolorduya yardım için, ordu ihtiyatı olmak üzere bir alay hazırlayacaktır. Grup, Kolordunun müracaatı üzerine bu alayını verebilir. Çal dağındaki düşmanın muhtemel faaliyeti 4 ncü Grubun topçu ateşi ile kırılmalıdır.

4. Kanatların irtibatı için ordu tarafından tayin olunan hudutlara kesin olarak dikkat edilmek lâzımdır. Hiç bir kıta, kendisine emrolunan bölgeden bir kesiminin savunmasını ihmal veya diğer bir kıtaya devredemez.

5. Çal Cephesi ile 4 ncü ve özellikle 3 ncü Grup arasmdaki açıklık ve 2 nci Grupla 3 ncü Grup arasındaki açıklıklar derhal kapatılacaktır.

6. 1 nci Grup emrindeki 23 ncü Tümen büyük kısmı ordu ihtiyatıdır, her an yürüyüşe hazır bulunacaktır.

7. Ordu sol kanadındaki gruplar aleyhine düşman taarruzları yapıldığında, 5 nci Grup bu muharebelere yakından etkili olacak gibi katılacaktır. Bu grup, yan durumundan faydalanarak, düşman gerisinde geniş ölçüde keşif yapacaktır".

Saat 0930'da yapılan tayyare keşfi ile görülüp tespit edilenler şunlardı :

1. Güzelcekale ve çevrelerinde görülen düşman kuvveti en çok 2, 5 tümendir. Bunun bir alayı Güzelcekale'nin kuzey sırtlarında, bir alaydan çoğu kuzeybatı sırtlarında ve bir alayı da Güzelcekale batısındaki vadinin kuzey sırtlarındadır. Diğer düşman kuvvetleri, Güzelcekale ile bildirilen kuvvetler arasındadır.

2. Haymana'nın güneydoğusuna kadar uzanan Ilıca vadisinin yüksek tepeler hattma yakın yerlerdeki kuvvet iki alaydan çoktur. Bunun iki tabur kadarı tahkimatımızın hemen önündeki vadi içerisindedir.

3. Haymana'nın güney ve güneybatısına kadar uzanan Çal dağının güneyindeki vadi içerisinde ve bu vadinin kuzey sırtlarında ve Karabimli'nin kuzeybatıya kadar olan kesimlerinde, bir kısmı sırtlar gerisinde ve bir kısmı vadide olmak üzere en çok iki tümen kadar kuvvet vardır.

4. Sivri civarındaki topçularımızın ateşleri ile Sivri güneyindeki sırtlar ve gerilerinde kısmen açılmış bir alay kadar kuvvet görülmüştür.

5. Yenimehmetli ile İğneciler (İğciler) arasında düşman kuvveti yoktur.

6. Sakarya batısında dünkü (1 eylül) raporda bildirilen kıtalar yoktur.

c. *Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :*

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde hemen hiç bir hareket yoktu. Bu alay emrindeki Mürettep Kolordu İstihkâm Taburu, Gençali - Sarıoba yolu ile Malıköy'e hareket etti. Tabur, saat 1940'ta Gençali'ye vardı.

7 nci Yunan Tümeni, 1 nci Süvari Tümeninin Karapınar'a vardığı saat 0800'e doğru, Hamam boğazı, Basrkaletepe ve bu tepe ile Polatlı arası istikametlerinde 1 nci Piyade Tümenine taarruza başladı. Öğleye doğru bütün istikametlerdeki bu taarruzlar topçu ateşleriyle kırıldı ve durduruldu.

4 ncü Grup bölgesinden getirilen 1 nci Süvari Tümeni, öğleden sonra Çekirdeksiz kuzeyinden Yunan taarruzunun şiddetlenmesi üzerine, Hamam boğazını örtmek ve 1 nci Piyade Tümeninin kuzeyden kuşatılmasını önlemek için saat 1800'de Çaltepe - Hamam boğazı hattını işgal etti. Tümenin 9 ncu Alayı, Karapınar'da kolordu ihtiyatında bırakıldı. 1 nci Süvari Tümeni ile 1 nci Piyade Tümeni arasında ara hattı, Çekirdeksiz - Beyceğiz hattı (1 nci Süvari Tümenine dahil) oldu.

7 nci Yunan Tümeninden 17 nci Piyade Tümeni cephesine ilerleyen bir alay, Karadağ'ı tutan Yunan emniyet birliklerini ileriye geçemedi.

4 ncü Grup :

3 ncü Yunan Tümeni, saat 0500'ten itibaren sıklet merkezi ile Karakuyu - Bayburt, bir alayı ile de 5 nci Kafkas Tümenine taarruza başladı. Çal dağı batısından 10 ncu Yunan Tümeninin Karayavşan ve doğusuna ilerlediği saat 0600 sıralarında 3 ncü Yunan Tümeni de 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümeni iç kanatlarında mevziin ilk siperlerine girdi. 10 ncu Yunan Tümeninden bir alayın Sivri'ye varması ile, hemen hemen yeterli bir kuvvetle tutulmamakta olan Sivri kuzeyi - Çal dağı arasındaki altı kilometre kadar genişlikte bulunan bu kesim büyük önem kazandı. 10 ncu Yunan Tümeninin bu kesimde ilerlemesi, 4 ncü Grubu Çal Cephesinden ve dolayısıyle Çal dağından ayırabilirdi. Böyle bir ihtimali önlemek için her iki tümenden alınabilen iki tabur kadar bir kuvvet, Karayavşan kuzeyinde 5 nci Kafkas Tümen Komutanı emir ve sorumluluğunda mevzilendirildi.

Saat 0930'da, Karakuyu doğusunda mevzilere giren 3 ncü Yunan Tümeni birliklerine 61 nci Tümen ihtiyatlarıyle yapılan karşı taarruzla bu siperler geri alındı ise de; etkili düşman topçu ateşleri desteğinde tekrarlanan taarruzlar sonunda birkaç defa el değiştirdi ve 3 ncü Yunan Tümeni elinde kaldı.

Öğleye doğru Sivri batısından Karayavşan istikametinde gelişen 10 ncu Yunan Tümeninin taarruzu Haymana şosesi kuzeyine kadar ilerledi. Grup Komutanı, "elinde hiç ihtiyatı bulunmadığını; düşmanın Çal bölgesi ile Grup arasına girdiğini; Orduca ve diğer gruplarla yardım yapılamadığı takdirde, Yümkünlü (Yüzükurtlu) tepeleri - Şeyhali - Kara-

yavşan hattına çekilmek zorunda kalacağını" Cephe Komutanlığına bir raporla bildirdi.

3 ncü Yunan Tümenin'n taarruzunun durdurulmasından faydalanılarak, 10 ncu Yunan Tümeninin gelişmekte devam eden taarruzları karşısında, 61 nci Tümenden alınan bir batarya ile takviyeli bir piyade taburu daha Karayavşan sırtlarına sürüldü. Saat 1400'te Yunan taarruzu Çal dağında ilerlemiş ve Gölçeşme yaylası ile Çal dağı batı sırtları arasında mevzilenen iki Yunan bataryası, Şeyhali güneyi - Karayavşan kesimindeki Grup birliklerini etkili ateş altına almaya başlamıştı. Bölgede düşman topçu mermileri birbiri peş'ne infilâk etmekte, göz bile açılamamaktaydı. En fenası, cephanesi kalmayan Grup topçularının geriye çekilmeleri zorunda kalınmış olması idi.

10 ncu Yunan Tümeni, sıklet merkezi ile Karayavşan istikamet'nde ilerlemekte; Grubun ve Çal Cephes'nin durumu da gittikçe kritik bir hal almaktaydı. Özellikle, Karayavşan istikamet'nde Yunan hareketini önlemek için alınan ilk tedbire rağmen, 5 nci Kafkas Tümeni sol kanadı ile Karayavşan - Haymana yoluna kadar olan bölge tamamen boş kalmıştı. Cephelerinde muharebeler devam etmekle beraber, her iki tümenden alınan ve yine 5 nci Tümen Komutam emir ve sorumluluğunda bulunan altı tabur, Tümen sol kanadı ile Haymana - Polatlı yolu güneyinde Baraközü deresi batı sırtlarına yerleştirildi. Düşmanın 4 ncü Grup sol kanadını kuşatma ihtimalleri önlendi.

Taarruzların şiddetini oldukça kaybettiği saat 2000'den sonra 10 ncu Yunan Tümeni, bir alayını Sivri - Gölçeşme yaylası kuzey sırtları hattında bıraktı ve kuvvetinin çoğu ile Çal dağına kaymaya başladı.

Sivri - Karayavşan - Haymana yoluna varan 10 ncu Yunan Tümeni birliklerini Çal dağından atmak için 3 eylülde karşı taarruz yapmak üzere, Mürettep Kolordudan geriye ver'len üç piyade taburu dahil altı taburluk kuvvet, saat 2100'de Karayavşan sırtlarında toplandı. Karakaya - Erif hattında yerleşen 24 ncü Tümen birlikleriyle irtibat yapıldı.

Çal Cephesi :

Birlikleri, 10 ncu Yunan Tümeni ile 1 nci Yunan Kolordusunun 2 nci Tümeni taarruz şer'di içindeydi. 1 nci Yunan Kolordusu, özellikle Sivri doğusu ile Haymana doğusu arasından Türk Batı Cephesini yarmak üzere, asıl kuvvetiyle Çal dağı ve Ardıç kuzey kesimlerine kesif bir topçu atış hazırlığı ile taarruza başladı.

2 nci Yunan Tümeninin saat 0530 sıralarında solundaki 10 ncu Tümenle irtibatlı olarak Çal dağına yaptığı taarruz, Çal Cephesi ve 3 ncü Grup topçularının müessir ateşleriyle durakladı ve 2 nci Yunan Tümeni 12 nci Tümenden yardım istemek zorunda kaldı.

Durumun gittikçe buhranlı hale gelmesiyle Haymana'da bulunan 23 ncü Tümen'in 68 nci Alayı 15 nci Tümen emrine verildi.

Öğleye doğru çok üstün topçu ateşi desteğinde yapılan kanlı ve göğüs göğüse muharebelerden sonra 24 ncü ve 15 nci Tümenler tamamıyle sarsıldılar. Akşama doğru, 24 ncü Tümen Karakaya - Erif hattına çekildi. 15 nci Tümen, 3 eylül sabahı Erif - Kadıköy hattını tutmak üzere 57 nci Tümenle irtibatta olarak, Eskiçalış - Kadıköy yolu iki tarafından Haymana'nın kuzeybatısındaki sırtlara çekildi.

Saat 2300'te 2 nci Yunan Tümeni, kuzey etkelerine kadar Çal dağının tamamını işgal etti.

Bu sıralarda, Haymana'da toplanmış bulunan 11 nci Tümene, Cephe Komutanlığının direktifi üzerine Çal Cephesi emrine girmek için Kadıköy'e hareket etmesi emredildi.

3 ncü Grup :

Haymana'yı güneye örten Ardıç tepelerinin yüksekliklerini ele geçirmiş bulunan 12 nci Yunan Tümeni, Grup birliklerinin mevzilerine görüş ve ateş imkânları bakımından tamamiyle hâkim bulunuyordu. Grup cephesinde 57 nci Tümen mevzilerinin doğal durumunun yetersizliğini mümkün olduğu kadar gidermek için, erkenden her iki tümenin mevzileri biraz daha geriye alındı ve 15 nci Tümenle irtibat sağlandı.

12 nci Yunan Tümeni, saat 0500'te Ardıç batısından ve üzerinden 57 nci Tümen ve 8 nci Tümen iç kanatları istikametinde taarruza başladı. Bu taarruz, Grup birliklerinin müessir ateşleri altında öğleye doğru yavaşladı. Bu defa, Grup cephesinin değişik kesimleri Yunan topçusu tarafından etkili bir şekilde dövülmeye başladı.

Öğleden sonra, özellikle 12 nci Yunan Tümeninin Haymana ve 2 nci Yunan Tümeninin Çal dağı istikametlerinde gelişmeye başlayan taarruzları karşısında Cephe Komutanlığı, 1 nci Grupta bulunan 23 ncü Tümenin kalanının da süratle Haymana'ya hareket ettirilmesini emretti.

Saat 1700'ye kadar süren aralıklı piyade ve topçu ateş muharebelerinden sonra 12 nci Yunan Tümeninin taarruzu tekrar şiddetlendi. Durum büyük ölçüde buhranlı idi. 8 nci Tümene Haymana yolunun kesin olarak örtülmesi görevi verildi.

Havanın kararmasına kadar süren bu taarruz sonunda 12 nci Yunan Tümeni, 57 nci ve 8 nci Tümenlerin iç kanatları istikametinde ilk hatlara iki kilometre kadar yanaşabildi ve durdu.

2 nci Grup :

3 ncü Kafkas ve 9 ncu Piyade Tümenlerinden kurulu olan Grup, 1 nci Yunan Kolordusunun 1 nci Tümeninin karşısında savunmaktaydı. Bu Yunan tümeni, harekâtını tamamıyle 12 nci Tümene uydurmaktaydı.

1 nci Yunan Tümeni, ele geçirdiği kesimin en önemli parçası olan Mezartepe ve çevresinde sabahtan beri mevzilerini tahkim ile uğraşıyordu. Saat 1000'dan sonra bir Yunan tayyaresinin mevziler üzerinde, özellikle Kızılkoyunlu vadisi (Kısıkkaya deresi) üzerinde keşif uçuşundan başka hiç bir hareket yapılmadı.

Çal dağı ve Haymana istikametlerinde gelişmiş bulunan Yunan taarruzunun sağlayacağı kolaylıkla gece veya sabahın erken saatlerinde Grup cephesine de taarruzun yapılabileceği düşüncesiyle, birliklerin tedbirli ve uyanık bulunmaları, mevzilerini tahkime devam etmeleri ve düşman taarruzu halinde mevzilerin kesin olarak savunulması emrolundu.

1 nci, 12 nci ve 5 nci Gruplar :

Türk Batı Cephesini kuşatmaktan âciz kalan Yunan Ordu Komutanı, bütün ümidini bağladığı Çal dağı - Ardıç kesiminde cepheyi yarmayı da gerçekleştiremeyerek Türk Ordusunun direnmesi karşısında durmak zorunda kaldı [1].

Türk Batı Cephesi 1 nci, 12 nci ve 5 nci Grupları karşısında bulunan 2 nci Yunan Kolordusu, büyük kısmı ile bu gün de olduğu yerde kalarak, 1 nci Kolordunun Çal dağı ve Ardıç üzerine ilerlediği sırada etkili bir harekette bulunmadı. Kolordu, 1 nci Kolordu ile irtibat sağlayarak aradaki boşluğu kapatmak üzere 5 nci Tümenden iki piyade alayını 13 ncü Tümen sol kanadı gerisine kaydırmakla yetindi ve cephedeki bütün birlikleriyle mevzilerin tahkimi ile uğraştı.

Saat 1900'da bir tümen kadar kuvvetin Temürözü deresi batısındaki sırtlar üzerinden güneybatı istikametinde çekildiği 1 nci Grup Komutanlığınca tespit edildi.

Bütün 1 nci Grup birlikleri, mevzilerinin ilk hatlarına takviyeli birer piyade alayı bırakarak, kuvvetlerinin çoğu ile hemen mevziler gerisinde toplandı ve mevzilerin tahkimine devam edildi. Cephenin bu kesimindeki durgunluktan faydalanan Cephe Komutanlığı, saat 1330'da, "23 ncü Tümen kalanının da Haymana'ya hareketini; 1 nci Grup Ko-

[1] "Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden...", C. II, s. 424. - Vutieridu, "Sakarya Ötesi Harekâtı", s. 27.

mutanlığının 12 nci Grup cephesini teslim almasını; 12 nci Grup kıtalarının, devir ve teslimden sonra, Grup Komutanı emrinde yeni görev almak üzere Haymana'ya hareket etmesini" emretti.

12 nci Grup, Karargâh ve bağlıları ile saat 2100'de Çuluk güneyinden Haymana'ya hareket etti. Geceyi Karahoca kuzeyindeki Çeşme civarında geçirdi.

12 nci Grup mevzilerinin 1 nci Grupça teslim alındığı, saat 2200'de 1 nci Grup Komutanlığınca Cephe Komutanlığına bildirildi

Durumunda bir değişiklik bulunmayan 5 nci Grup bölgesinde pusuya düşürülüp yakalanan Yunan askerlerinden :

2 nci Yunan Kolordu Karargâhının Yenice (Büyükgökgöz)'de olduğu;

Yunan Süvari Tugayının Totak - Güzelcekale kesiminde bulunduğu;

5 nci Tümen bölüklerinde er sayısının 80'e düştüğü, 13 ncü Tümenin bundan çok daha fazla zayiata uğradığı;

Yedi gün önce 6 ncı Yunan Tümeninden 23 ncü Alayın Yenice'de 2 nci Kolordu Komutanının muhafazasına memur edildiği;

9 ncu Tümenin bu gün batıya hareket ettirildiği öğrenildi.

Grup Komutanı, Cephe Komutanlığına bir kurmay yüzbaşı aracılığı ile sunduğu raporda : "bu gün de düşmanın, ordu sol kanadında faaliyette bulunmadığını, hatta kuşatmada başarı gösteremeyince bu bölgede savunmada kalarak kuvvetlerinin çoğunu cephenin merkezine kaydırdığını" belirterek, "bir süvari tümenini 12 nci Grup emrinde bırakarak, bütün Grupla düşmanın ikmal ve ulaştırma yolu olan Sivrihisar - Eskişehir hattına baskınlar yapılmasını" teklif etti.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Keşif faaliyetlerinden başka harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Bölgesinde önemli hiç bir hareket olmayan Tümen, bu günü dinlenme ile geçirdi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 19) :

Tümen bölgesinde genellikle bir harekât olmamakla beraber, 21 ağustosta Dumlupınar'daki Yunan ikmal merkezinin Türk akınlarından kurtulmasından beri Güney Tümenler Grubu, Sandıklı bölgesinin temiz-

lenmesi amacıyle buraya karşı harekâta girişmek üzere 49 ncu Piyade Alayı ile 4 ncü Alaydan üç tabur ve iki dağ bataryasını Afyon'da toplamıştı. Bu güne kadar bunlardan Paşaköy'de 4 ncü Alaydan üç tabur ve bir dağ bataryası (Papadimos Kolu), Dumlupınar'da 49 ncu Piyade Alayından iki tabur ve bir dağ bataryası (Andriçopulos Kolu), Ahat'ta 54 ncü Piyade Alayından bir tabur ve bir dağ bataryası (Kallonas Kolu), Çivril'de 49 ncu Piyade Alayından bir tabur ve diğer birlikler (Bicanis Kolu) toplanmış bulunmaktaydı.

Paşaköy'deki Yunan kuvvetinin de Sinanpaşa üzerinden Dumlupınar'a gitmekte olduğu tespit edildi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

3 ncü Yunan Kolordusu, demiryolu kuzeyinde 7 nci Tümenle 1 nci Türk Piyade Tümenine yaptığı taarruzda başarı sağlayamadı. 3 ncü Yunan Tümeninin Toydemir - Bayburt istikametinde 4 ncü Türk Grubuna taarruzu önce başarılı oldu, fakat karşılaştığı Türk mukavemeti yüzünden bu başarıyı derinleştiremedi. 10 ncu Yunan Tümeninin Gölçeşme yaylası sırtlarına dayanarak, Sivri - Karayavşan istikametindeki taarruzu, Karayavşan güneyine ve Ahırlıkuyu hemen kuzeyine kadar ilerledi ve durdu.

1 nci Yunan Kolordusu, büyük bir topçu kitlesi desteğinde, Çal dağı ile Haymana arasından cepheyi yarmak için şiddetli bir taarruza geçti. 2 nci Tümen, ağır zayiat karşılığı Çal dağını ele geçirdi, fakat daha ileri gidemedi.

2 nci Yunan Kolordusu, 1 nci Kolordu ile harekâtta beraberlik sağyalamadı. 9 ncu Tümenin de 1 nci Kolorduyu takviye için Soğluca'ya hareket etmesinden, 13 ncü ve 5 nci Tümenleri ile bulunduğu bölgede kaldı. 9 ncu Tümen bu sabah Ardıç tepeleri güneyinde Eskiçalış - Alacık kesimine vardı.

Yunan Ordusu, bu günkü muharebeler sonunda, diğer birlik cephelerinde değişiklik olmamak şartıyle, 3 ncü ve 1 nci Kolordular iç kanat birlikleri ile Sivri kuzeyi - Karayavşan güney ve güneybatısı - 1140 rakımlı tepe hattına vardı.

Yunan Ordu Komutanının 3 eylül günü için saat 2030'da verdiği emir özetle şöyle idi :

"1. Kolordular, yarın bulundukları hatlarda dinleneceklerdir ve tertipleneceklerdir.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

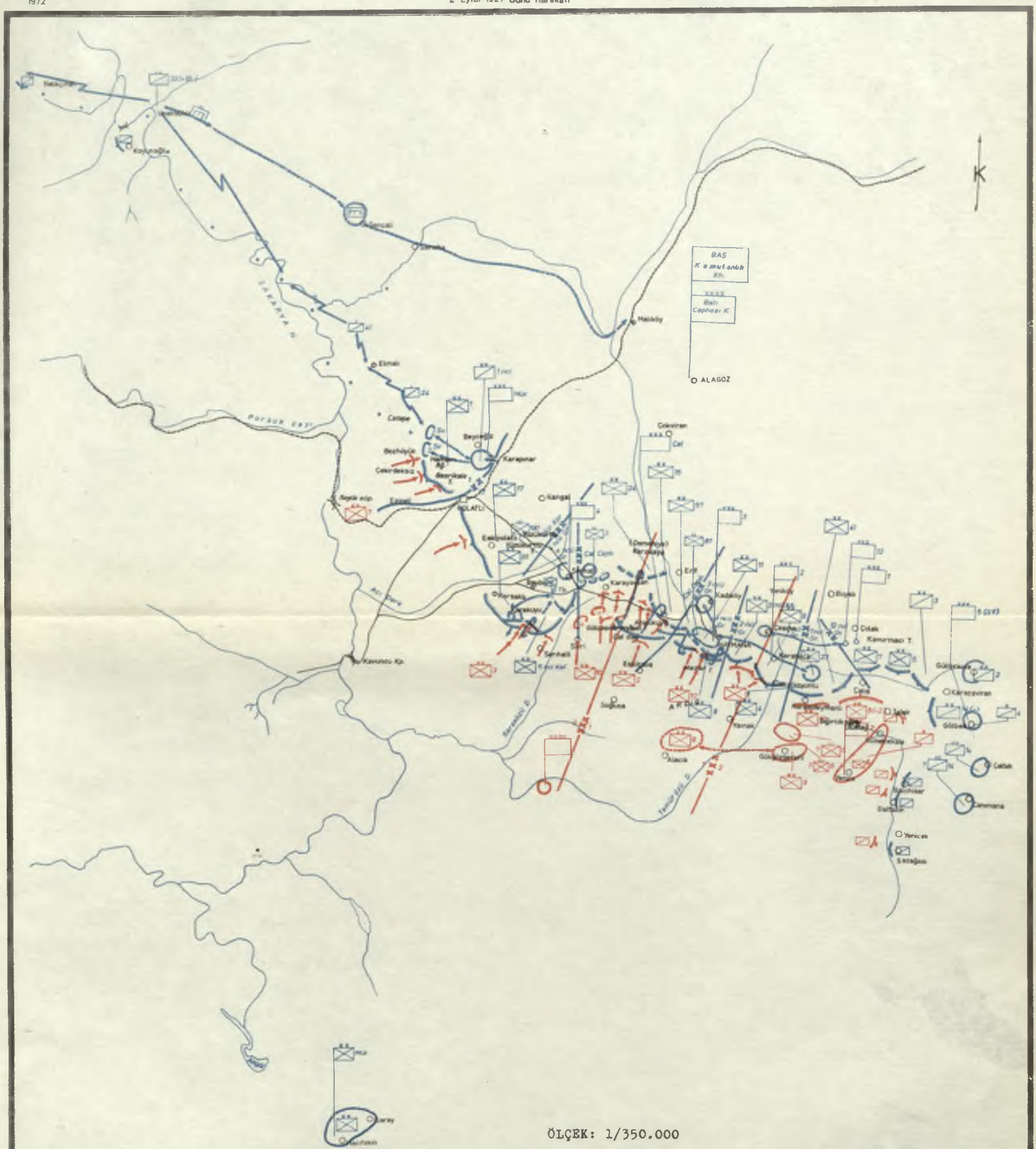
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

2 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki - 18)

ÖLÇEK: 1/350.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

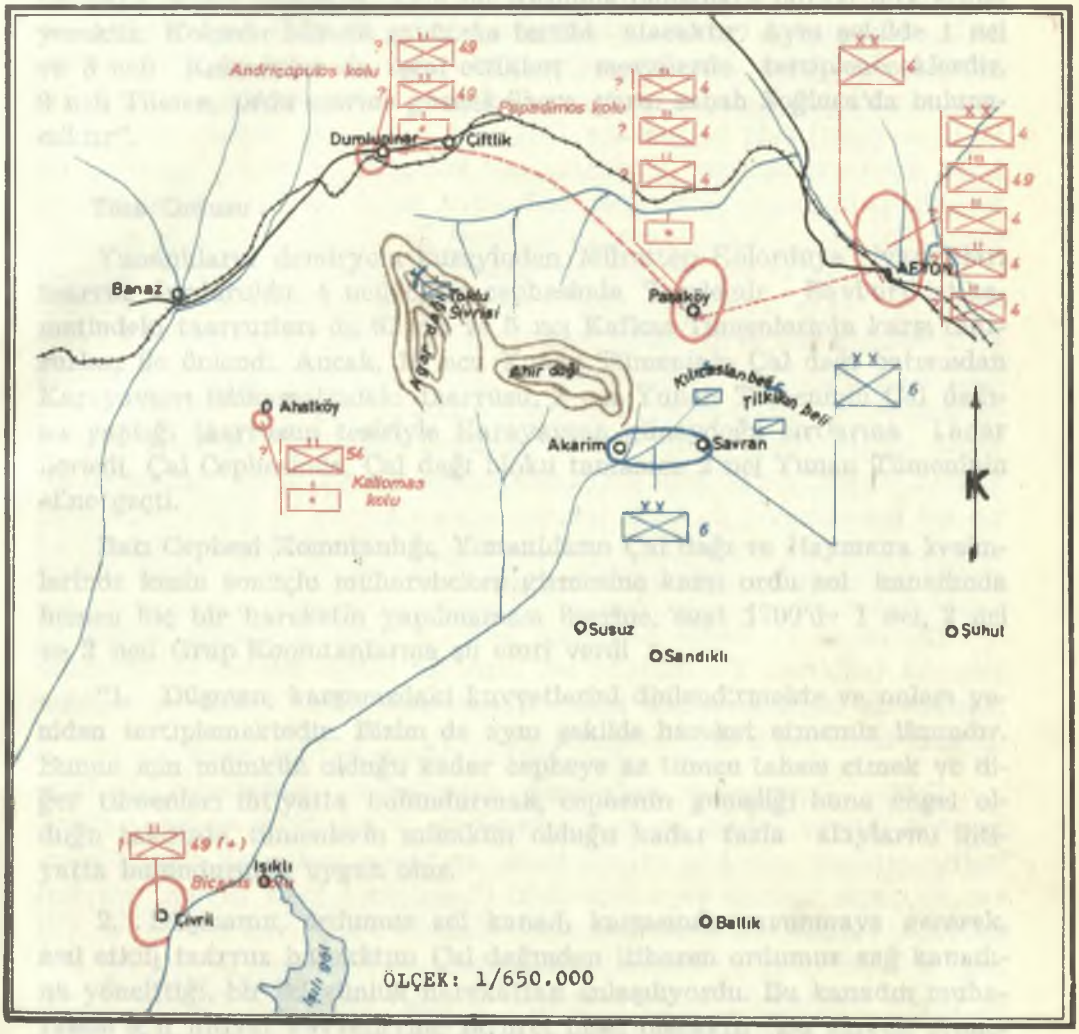
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin 2 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki:19)

2. 2 nci Kolordu, 1 nci Kolordunun sağ yanını korumak için mümkünse biraz sola kayacak ve bir özel grubu ile Güzelcekale kesimini elde tutmaya devam edecektir. Tam bir zorunluk olmadıkça burayı terk etmeyecektir. Kolordu burada savunma tertibi alacaktır. Aynı şekilde 1 nci ve 3 ncü Kolordular da işgal ettikleri mevzilerde tertipleneceklerdir. 9 ncu Tümen, Ordu emrine girmek üzere, yarın sabah Soğluca'da bulunacaktır".

Türk Ordusu :

Yunanlıların demiryolu kuzeyinden Mürettep Kolorduya yaptıkları taarruz durduruldu. 4 ncü Grup cephesinde, Toydemir - Bayburt istikametindeki taarruzları da 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenlerinin karşı taarruzları ile önlendi. Ancak, 10 ncu Yunan Tümeninin Çal dağı batısından Karayavşan istikametindeki taarruzu, 2 nci Yunan Tümeninin Çal dağına yaptığı taarruzun tesiriyle Karayavşan güneydoğu sırtlarına kadar ilerledi. Çal Cephesinde, Çal dağı bloku tamamen 2 nci Yunan Tümeninin eline geçti.

Batı Cephesi Komutanlığı, Yunanlıların Çal dağı ve Haymana kesimlerinde kesin sonuçlu muharebelere girmesine karşı ordu sol kanadında hemen hiç bir hareketin yapılmaması üzerine, saat 1700'de 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Grup Komutanlarına şu emri verdi :

"1. Düşman, karşımızdaki kuvvetlerini dinlendirmekte ve onları yeniden tertiplemektedir. Bizim de aynı şekilde hareket etmemiz lâzımdır. Bunun için mümkün olduğu kadar cepheye az tümen tahsis etmek ve diğer tümenleri ihtiyatta bulundurmak, cephenin genişliği buna engel olduğu takdirde, tümenlerin mümkün olduğu kadar fazla alaylarını ihtiyatta bulundurmak uygun olur.

2. Düşmanın, ordumuz sol kanadı karşısında savunmaya geçerek, asıl etkili taarruz harekâtını Çal dağından itibaren ordumuz sağ kanadına yönelttiği, bir iki günlük harekâttan anlaşılıyordu. Bu kanadın muhafazası için ihtiyat kuvvetlerine zaruret hasıl olacaktır. Bu suretle cephemizde hasıl olacak kuvvet noksanını, fazla tahkim ve topçuya karşı korunma tedbirlerinin artırılması ile gidermek mecburiyeti vardır. Bu bakımdan alınmasını düşündüğünüz tedbirler ile düşman durumunu nasıl gördüğünüzü bildiriniz".

2 nci Grup Komutanının Cephe Komutanlığına verdiği karşılık şöyle idi :

"Kuşatmadaki başarısızlığı üzerine düşmanın, sıklet merkezini, iaşe ve cephane ikmalinin kolaylığı bakımından batıya kaydırdığında şüphe yoktur. Buna karşı, azar azar bizim de kuvvetlerimizi batıya doğru çeke-

rek değişik savunma hatlarında düşmanı daha çok yıpratmaya çalışmak ve cephe taarruzlarına devam edemeyecek bir hale getirdikten sonra karşı taarruza geçmek şekli, şimdiye kadar orduca üstün tutulmuştur. Ancak ordu, sol kanadını evvelce olduğu gibi tehlike karşısında görmekte olduğundan, Temürözü deresinin doğusunda her halde fazla kuvvetler bırakmak zorunluğunda bulunmaktadır. Çal dağı ve bunun doğusunda 3 ncü Grup mevzileri elde bulundukça, Haymana - Dikilitaş istikametinde yapılacak bir karşı taarruz, düşmanın asıl kuvvetlerine etkili olacaktır. Bu mevzilerin düşmanın eline geçmesi halinde, karşı taarruzun etkili olması, ancak Eskiçalış'a kadar devam ettirilmesi ile mümkün olacaktır ki; böyle bir taarruza imkân verecek kuvvetlerin Haymana'da toplanıp toplanamayacağı bence meçhuldür. Son durumda görüşüm, ordu sol kanadından artık endişelenmeyerek, karşısındaki düşmanı 1 nci, 12 nci ve 5 nci Gruplarla sıkıştırarak geriye atmak ve bir kısım kuvvetleri serbest bırakmak en uygundur, fikrindeyim. Bu sırada düşman, Kadıköy - Çokviran dan geçen vadiye (Babayakup deresi) ilerlemiş olsa dahi, asıl cepheye etkili olamaz. Fakat, bir iki gün sonra düşman bu son hatta da yaklaşırsa, artık sol kanadımızda da karşı taarruz zamanı geçmiş ve cephe gediklerini tıkayarak batıya karşı bir cephe ile düşmana mukavemete çalışmaktan başka yapılacak hareket kalmamış olur".

Görülüyor ki, Cephe Komutanı ile 2 nci Grup Komutanı, durum ve alınacak tedbirleri Yunanlıların sol kanattan batıya kuvvet kaydırmakta olduklarına dayandırmakta idiler. Ancak, düşünülen tedbir ve hareket tarzları birbirinden tamamen ayrı idi.

Cephe Komutanlığı, sağ kanat mevzilerinin muhafazası için fazla kuvvete ihtiyaç olduğu esasından hareketle, 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Gruplardan cephede mümkün olduğu kadar az tümen bırakarak diğer tümenleri ihtiyatta tutmak veya cephedeki tümenlerden fazla sayıda alayları ihtiyatta bulundurmak istemekte idi. Halbuki 2 nci Grup Komutanı, Çal dağı ve 3 ncü Grup mevzilerinin elde bulundurulması şartı ile (ki, her halde Cephe Komutanlığına bu karşılığın verildiği saatte Çal dağında durum kritik ve fakat henüz Yunanlıların eline geçmemiş bulunuyordu), 1 nci, 12 nci ve 5 nci Gruplarla yapılacak bir taarruzla düşmanı Temürözü deresi batısına atarak, serbest kalacak kuvvetlerle bir iki gün içinde Haymana - Dikilitaş istikametinde asıl düşman kuvvetlerinin yan ve gerilerine etkili olacak bir karşı taarruz yapılması; bu harekât sırasında düşman Babayakup deresine kadar ilerlese bile asıl cepheye etkili olamayacağı; fakat bir iki gün sonra Babayakup deresine yaklaşırsa, karşı taarruz zamanının geçeceği ve artık Babayakup deresi doğusunda batıya karşı bir cephe tutmak zorunda kalınacağı görüşünde idi. Gerçekten

bu durumun önemi, 7 eylül gününe kadar devam edecek muharebeler sırasında görülmüş olacaktır.

Yunan Ordu Komutanlığının da hemen hemen Türk Batı Cephesi Komutanlığının sol kanat kesimini tutmak zaruretini duyduğu sebeplerle 2 nci Yunan Kolordusunu 1 nci Yunan Kolordusunun kesin sonuçlu taarruzuna katmamış olması ve üstelik savunmada bırakarak yeterî kadar kuvvetle 1 nci Kolorduyu destekleyememesi, Yunan taarruzunu Çal dağından daha kuzeye ilerletmek imkânını vermedi. Ancak Türk Batı Cephesi Komutanlığı, Yunan Ordusunun bu tutumu karşısında daha aktif davranarak 23 ncü Tümen ve 12 nci Grubu Haymana'ya kaydırmaya başladı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yunanlıların üstün kuvvetlerle on gündür gece ve gündüz yaptıkları taarruzları büyük fedakârlık ve kahramanlık göstererek kıran ve yeni mevziinde yerleşen orduyu bu başarısından dolayı takdir ve tebrik etti.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün, Mürettep Kolordu cephesi ile 4 ncü 3 ncü, 2 nci, 1 nci, 12 nci ve 5 nci Gruplar cephesinde hemen hiç bir değişiklik olmamak üzere dünkü (1 eylül) mevzilerinde; Çal Cephesi birlikleri, Karayavşan - Karakuyu güneyi - Erif güneybatısı - Haymana batısı hattında yerleştiler.

12. 3 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 20) :

a. Yunan Ordusu :

3 eylül gününü genel olarak ele geçirmiş olduğu hatta savunma düzeni almak ve dinlenmekle geçirdi.

b. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, 2 eylül muharebelerinde Çal dağı ve kuzeybatısının Yunanlıların eline geçmesi ve 9 ncu Yunan Tümeninin Ardıç güneyinde Alacık - İncirli kesimine getirilmiş olmasından, bu gün muharebelere esas olmak üzere saat 0030'da 34 sayılı aşağıdaki emri verdi (özet) [1] :

"Dün yapilan muharebelerin sonucuna göre ordu cephesinde aşağıdaki değişiklikler yapılacaktır :

1 nci, 2 nci ve 3 ncü Gruplar cephesi sabittir.

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1079,Dos.78,F.38.

3 ncü Grup, cephesini kuzeybatıya doğru takriben Kadıköy'ün 4 km. batısı - Karayavşan kuzeyi - Şeyhali - Yümkünlü (Yüzükurtlu) - Basriköy hattını tutarak savunacaktır.

Çal Cephesi ile 4 ncü Grup ve Mürettep Kolordu cephelerindeki değişiklik şu şekildedir :

Çal Cephesi, 11 nci Tümenle takviye olunarak, 12 nci Grup Komutanına bırakılmıştır. Grup Komutanı Albay Halit Bey gelinceye kadar 15 nci Tümen Komutanı Albay Şükrü Naili Bey emir ve komutaya devam edecektir. 12 nci Grup sol kanadı, 3 ncü Grubun sağ kanadında bulunan 57 nci Tümen ile temasta bulunacak ve sağ kanadı Karayavşan kuzeyinde 4 ncü Grupla temas ve irtibatta bulunacaktır. Sivri - Karayavsan kuzeyi - Babaeyüp (Babayakup) yolu 4 ncü Gruba dahildir.

4 ncü Grup sağ kanadı, Yümkünlü'de Mürettep Kolordu sol kanadı ile temas ve irtibatta bulunacaktır. Bu mevki 4 ncü Gruba aittir. 4 ncü Grup, büyük kısmını asıl muharebe hattına alacak ve düşmanla temas halinde bulunan mevzilerinde düşmanı işgal için zayıf birlikler bırakacaktır.

Mürettep Kolordu, 17 nci Tümenin durumunu 4 ncü Gruba ve asıl muharebe hattına göre uygun şekilde geceden değiştirecektir. Bu tümenin mevzilerinde düşmana karşı zayıf bir işgal kuvveti bırakması uygun olacaktır..."

Cephe Komutanı, saat 1130'da da 35 sayılı şu emri verdi :

"1. Ordu, bulunduğu mevzileri inatla savunacaktır.

2. Tahkimata ve özellikle topçu ateşlerine karşı korunma hendekleri hazırlanmasına önem verilmelidir".

Saat 1245'te yapılan tayyare keşfinde görülenler şunlardı :

1. Beylikköprü - Demirci yolunda düşman motorlu araçlarının ileri ve geri istikamette pek çok faaliyeti vardır. Demirci köyü ile Boyalıca arasında, Demirci köyüne takriben 2 km. mesafede tahminen 500 m. derinlikte bir düşman nakliye kolu Biçer'e doğru gitmekteydi.

2. Sakarya batısında, Beylikköprü ile Kavuncu köprüsünden geçen yolda, otomobil nakliyatı vardır. Yol ile Tekeköy hizasında büyük bir nakliye parkı bulunuyor. Bu parkın evvelce daha büyük olduğu ve şimdi küçülmüş bulunduğu anlaşılıyor.

3. Kavuncu köprüsü, Korsaklı (Karsaklı), Basriköy, İncirli, Sazlar, Ortaklar, Demirci köyü, Kavuncu köyü mevzilerinin arasında kalan bölge içindeki bütün yollarda düşmanın kesin olarak çekilmekte olduğuna işaret edecek piyade yürüyüş kollarının gerilere doğru hareketi yoktur.

4. Beylikköprü istasyonu yanındaki düzlükte düşmanın 10 tayyaresi vardır".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Kolordu birlikleri, saat 0700'ye kadar 34 sayılı emre göre tertibat aldılar.

Bütün kolordu birlikleri 7 nci Yunan Tümeni ile sıkı muharebe temasındaydılar.

Sabahtan saat 1530'a kadar yapılan keşifler, uçak keşfini doğrulamakta idi. Ayrıca, Sivrihisar - Beylikköprü yolunda uzun bir mekkâri kolu ile oto kollarının ilerledikleri ve 20 otolu bir kolun Beylikköprü'den Kavuncu köprüsü istikametinde yürüdüğü, süvari bölüğü ve batarya ile takviyeli bir piyade alayı ile bir mekkâri kolunun Karahamzalı - Tırnaksız yolunda İğneciler - Beylikköprü istikametinde gittiği görüldü.

4 ncü Grup :

Saat 0700'ye kadar yeni mevziinde yerleşti. Şeyhali güneyinde Baraközü deresi batı sırtlarını tutmakta olan altı piyade taburu sol kanat gerisinde toplandı. Sivri - Gölçeşme yaylası kuzeyi hattını tutan 10 ncu Yunan Tümeninin bir alay kadar kuvvetle yine bu hatta bulunduğu tespit edildi. Öğleden sonra Toydemir üzerinden Bayburt genel istikametinde ilerleyen 3 ncü Yunan Tümeni, saat 1730'da birer alayla Karakuyu ve Sarıhalil istikametlerine yöneldi. Karsaklı, bir kısım kuvvetle işgal edildi.

12 nci Grup :

10 ncu Yunan Tümeninin dünkü (2 eylül) muharebelerden sonra 1 nci Yunan Kolordusundan 2 nci Tümenle beraber Gölçeşme yaylası - Çal dağı hattını işgal ederek bu hattın kuzeyine ilerlemiş olması ve 2 nci Kolordudan 9 ncu Tümenin Alacık - İncirli kesimine getirilmiş olması, Yunan Ordusunun Sivri - Osmaniye (Karakaya) hattı ile Alacık - Haymana arasından cepheyi yarması ihtimalini hesaba aldıracak bir hareketti. Fakat, 10 ncu ve 2 nci Yunan Tümeni birliklerinin gece geriye çekilerek Gölçeşme yaylası - Çal dağı hattını tahkim ile uğraştıkları da tespit edildi.

Saat 0130'da Genelkurmay II nci Başkanı ile Cephe Komutanlığı Kurmay Başkanı, Başkomutanlık delegesi olarak bu bölgedeki birlik, arazi ve durumu incelemek üzere Başkomutanlıkça görevlendirildiler.

Kendilerine :

"Bir Yunan tümeninin Temürözü deresi batısına geçirilmiş bulunması, düşmanın yarın bir tümenle Çal dağı batısı - Karayavşan, bir tü-

menle Eskiçalış - Kadıköy, diğer bir tümenle Haymana istikametinde taarruz ihtimallerine karşı bu bölgede toplanan 24 ncü, 15 nci, 11 nci ve 23 ncü Tümenlerle 57 nci Tümenin ve ayrıca 4 ncü Gruptan Karayavşan kuzeyindeki altı taburluk kuvvetin böyle bir düşman hareketine müessir olacağı bakımından, Karayavşan hemen kuzeyinden 57 nci Tümen sağ kanat kuzeydoğusuna kadar uzanan hatta kesin sonuçlu savunma yapılmasına elverişli mevziin bulunup bulunmadığı; böyle bir mevziin bulunmaması halinde, Kadıköy - Haymana hattının doğusunda esaslı şekilde yerleşmek ve 57 nci Tümeni yerinden oynatmamak üzere sağ kanadının batıya karşı kırılması; bu gece 24 ncü ve 15 nci Tümenlerin mevzilerinde zayıf birer işgal kuvvetinin bırakılmasının uygun olup olmayacağı: yine bu bölgede mevcut kuvvetlerle bulunulan hattan Çal dağı batısı - Çal dağı kesiminin elde edilmesinin mümkün olup olmadığı hususlarının incelenmesi ve bildirilmesi" emri verildi [1].

Emir ve direktifin yerine getirilmesine kadar, saat 0700'de Haymana'dan hareket eden 11 nci Tümen 1330'da Kadıköy'e varmış ve Grup ihtiyatında tutulan 23 ncü Tümenin 68 nci Alayı 24 ncü Tümen mevzilerini, 11 nci Tümen de 15 nci Tümen mevzilerini işgale başlamıştı.

Grubun 24 ncü Tümeni Erif batısına, 15 nci Tümeni Kadıköy hemen güneyine, 23 ncü Tümeni Haymana'ya alındı.

Başkomutanın emir ve direktiflerine göre yapılan inceleme sonucu, kendilerine özetle :

"11 nci Tümen mevziinin, genellikle düşman mevzilerine karşı mahkûm ve gerilerinin düşman görüş ve ateşine açık bulunması ile beraber, kesin sonuçlu savunmaya engel olmadığı; yalnız, düşman taarruzu ile elden çıkabilecek bazı mevzi kesimlerinin derhal karşı taarruzla geri alınması için kuvvetli ihtiyatlara lüzum bulunduğu; 57 nci Tümenin şimdiki durumu bozulmaksızın savunma mevziinin Haymana vadisi (Babayakup deresi) doğusuna alınmasının mümkün olduğu ve bunun 12 nci Grup Komutanlığınca ifade edildiği" şeklinde arz edildi [1].

Düşman, bütün gün Grup cephesinde aralıklı topçu ateşinden başka bir harekette bulunmadı.

3 ncü Grup :

Birliklerinde ve durumunda değişiklik yapılmamış bulunan Grup, 1 nci Yunan Kolordusunun 12 nci Tümeni ile yakın muharebe temasında idi. Bütün gün karşılıklı piyade ve topçu ateşinden başka önemli hiç bir faaliyette bulunmayan bu Yunan tümeni, bulunduğu hattı tahkim ile uğraşıyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1079,Dos.78,F.34. - Harp Tarihi Arşivi, No.5/2068,Dlp.19,G.4,Kls.1158,H.6,F.6/19.

Grubun 57 nci ve 8 nci Tümenleri birkaç günlük muharebelerde bir hayli yıpranmıştı. Yalnız 8 nci Tümenin şehit ve yaralı olarak 900'e yakın zayiatı bulunmasına ve mevzilerin düşman görüş ve ateşlerine açık bulunmasından doğan sakıncalara rağmen, elde tutulan mevziler zaman zaman tahkim edilerek kuvvetlendirildi.

2 nci Grup :

1 nci Yunan Kolordusunun 1 nci Tümeni ile harekât bölgesinde bulunan 3 ncü Kafkas ve 9 ncu Tümenlerle mevziini işgal eden Grubun durumlarında dünkü (2 eylül) muharebeler sonunda herhangi bir değişiklik olmadı. Yunan tümeni, Mezartepe - Kızılkoyunlu güneybatısı hattında savunmada kaldı, mevziini tahkim ile uğraştı.

Mezartepe bölgesini elinde tutan bu Yunan tümeninin Mezartepe - Yeniköy istikametinde uzanan platodan yapacağı bir taarruzun bu kesimde etkili olacağı nedeniyle ve zayıf mevcutlu Grup birliklerinin geniş cephede yerleşmiş bulunmasından, 8 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni iç kanatları gerisine 9 ncu Tümenin 26 ncı Alayı alındı.

Cephe Komutanlığının emriyle, Kısıkkaya deresi doğu sırtları tamamen 1 nci Gruba bırakılarak 9 ncu Tümenin cephesi daraltıldı ve Tümenin kalanı (cephedeki alay hariç) Cephe Komutanlığı emrine harekete hazırlandı.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

Dünkü (2 eylül) muharebelerden sonra, 12 nci Grubun 7 nci ve 5 nci Tümenleri de emrine verilen 1 nci Grup ve 5 nci Grup birlikleri bulundukları mevzilerde idiler. Bu iki grup karşısında 2 nci Yunan Kolordusu : 5 nci Tümenden bir dağ topçu taburu ile takviyeli 44 ncü Piyade Alayı ile Totak batısı - Güzelcekale hattını tutmakta; Tümenin geri kalan kuvvetleriyle, daha 2 eylül günü Karasüleymanlı güneyi - Sığırcık çiftliği kuzeyi hattını tutmuş bulunan 13 ncü Tümen sol kanat gerisinde Gökgözşereflisi ve kuzeyinde toplanmış ve 1 nci Kolordu ile aradaki boşluğu kapatmak üzere 3 ncü Alaydan bir bölüğü görevlendirmiş bulunmakta idi.

Süvari Tugayı, Büyükgökgöz güneydoğusundaki tepelerde sağ kanat emniyetini sağlamak görevi ile mevzilendirilmişti.

1 nci Grup karşısında Yunan Kolordusunun Karasüleymanlı güney sırtlarından Güzelcekale sırtlarına kadar mevzilerini tahkim ettiği görülüyordu. Saat 0330'da Cephe Komutanlığının emriyle 7 nci Tümene Kadıköy istikametinde hareket hazırlığı yapması bildirildi.

5 nci Grup Komutanlığının 2 eylülde yaptığı "düşman ulaştırma yollarına ve gerilerine baskın" teklifi Cephe Komutanlığınca kabul edilerek; 4 ncü Süvari Tugayının karargâhı Grup Karargâhına, 20 nci Süvari Alayı 2 nci Tümene, 5 nci ve 33 ncü Alaylar 14 ncü Süvari Tümenine verildi ve Grubun büyük kısmı ile, 1 nci Grupla irtibatlı olarak, kuvvetli müfrezelerle baskın yapması emredildi. Böylece, 3 ncü ve 14 ncü Süvari Tümenleri mevzilerinde kaldılar; 2 nci Süvari Tümeni, 4 eylül öğleden sonra Canımana - Gökler kesimine gitmek üzere hazırlanmaya başladı. 14 ncü Süvari Tümeninin Canımana'daki alayı, Sebilisüfla üzerinden Burunsuzşereflisi - Kerpiç istikametinde keşifle görevlendirildi.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) kisiminde durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, bu gün saat 1600'dan sonra bütün birlikleriyle Yunak'a gitti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 21) :

İki Yunan piyade taburunun Dumlupınar'dan ilerleyerek Güney'de toplandığı ve bir kısım kuvvetinin Toklusivrisi'ndeki süvari bölüğünü atarak Yağcı ve Çalcı (Şalcı, Çalca) istikametinde yürüyüp Uluköy ve batısına vardığı; ayrıca, Paşaköy'de bir alay kadar kuvvetinin bulunduğu, Ahat ve Çivril'de toplandığı tespit edilen Yunan kuvvetlerinden Sandıklı genel istikametinde hareketler tespit edildiği için Tümen, bu gece Afyon'a yapılacak baskından durumun aydınlanmasına kadar vazgeçerek, bulunduğu yerde kaldı.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Çekirdeksiz'den Güzelcekale'ye kadar ortalama 65 kilometrelik cephede, Ezineli doğusu - Polatlı batısı - Karadağ - Karsaklı - Gölçeşme yaylası - Çal dağı - Haymana güneyindeki sırtlar - Mezartepe sırtları - Kızılkoyunlu güneyi - Karasüleymanlı güneyindeki sırtlar - Totak - Güzelcekale - Hisarorta dağı - Sekilik tepesi genel hattında tahkimatla uğraştı.

Yunan Ordu Komutanı, 4 eylüldeki harekât için saat 1930'da şu emri verdi [1] :

"Türkler bugün, Karsaklı bölgesinde 3 ncü Tümenin karşısında kendiliğinden Bayburt istikametinde geri çekilmeye başlamıştır. 3 ncü

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 130 - 131. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", 159.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5nci Kısım – 2 nci Kitap

3 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki: 20)

Gnkur
Harp Tarihi Bşk
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

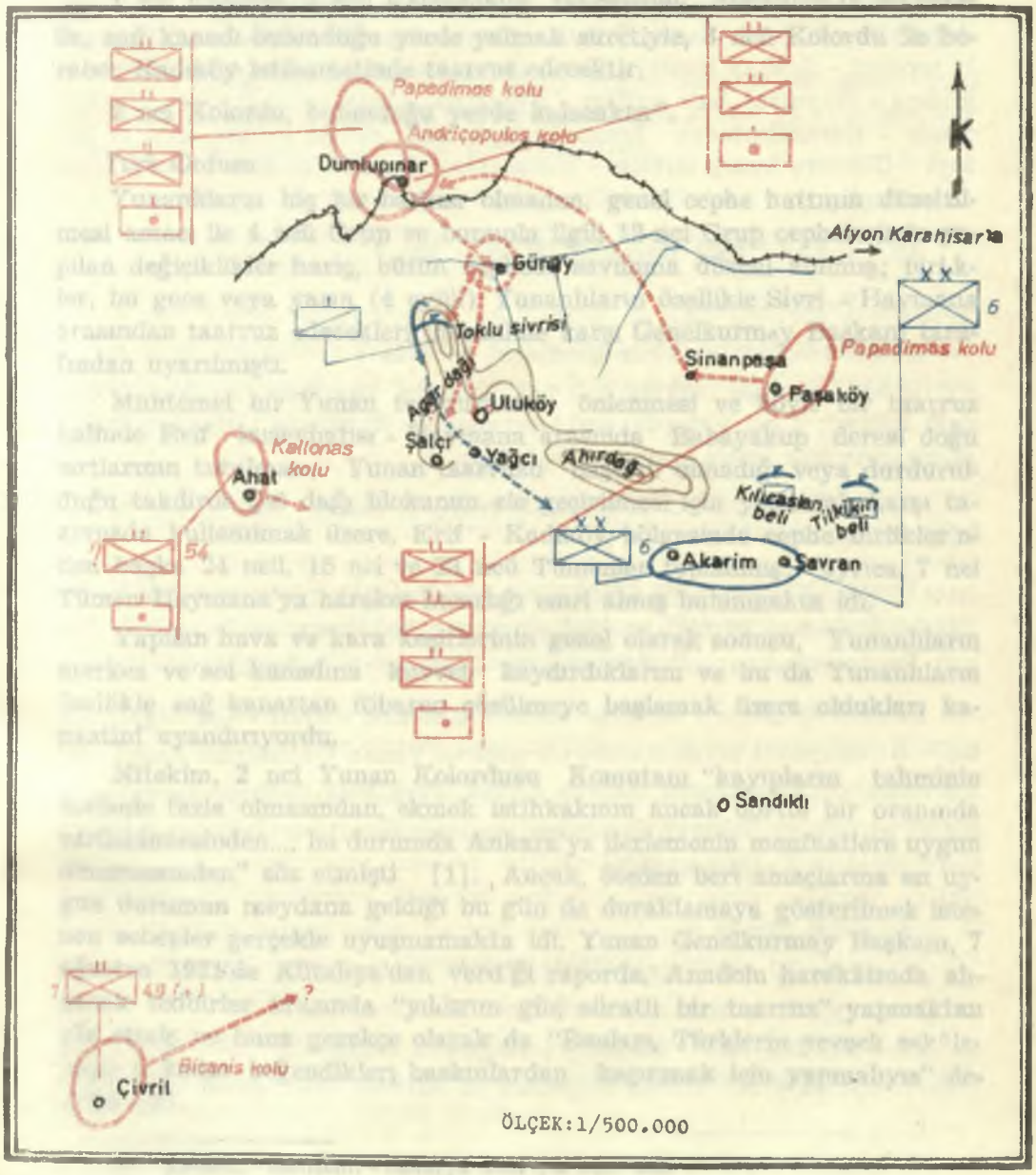
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 3 Eylül 1921 Günkü Harekâtı (Kroki:21)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Tümen ilerlemiştir. Yarın (4 eylül sabahı) 3 ncü Kolordu emrine verilmiş olan 9 ncu Tümenle birlikte, ilk hedef olarak Basriköy tepeleri - Tobak dağı hattını ve daha sonraki hedef olarak Kargalı - Türkhöyüğü hattını ele geçirecektir. Kolordu, sağ kanadı ile Karakaya istikametinde saat 0530'da taarruza başlayacaktır.

1 nci Kolordu, 3 ncü Kolordunun taarruzunu desteklemek maksadı ile, sağ kanadı bulunduğu yerde yalmak suretiyle, 3 ncü Kolordu ile beraber Kadıköy istikametinde taarruz edecektir.

2 nci Kolordu, bulunduğu yerde kalacaktır".

Türk Ordusu :

Yunanlıların hiç bir baskısı olmadan, genel cephe hattının düzeltilmesi amacı ile 4 ncü Grup ve bununla ilgili 12 nci Grup cephelerinde yapılan değişiklikler hariç, bütün cephede savunma düzeni alınmış; birlikler, bu gece veya yarın (4 eylül) Yunanlıların özellikle Sivri - Havmana arasından taarruz edecekleri ihtimaline karşı Genelkurmay Başkanı tarafından uyarılmıştı.

Muhtemel bir Yunan taarruzunun önlenmesi ve böyle bir taarruz halinde Erif kuzeybatısı - Haymana arasında Babayakup deresi doğu sırtlarının tutulması, Yunan taarruzu başarılı olmadığı veya durdurulduğu takdirde Çal dağı blokunun ele geçirilmesi için yapılacak karşı taarruzda kullanılmak üzere, Erif - Kadıköy bölgesinde cephe birliklerinden başka 24 ncü, 15 nci ve 23 ncü Tümenler toplanmış; ayrıca, 7 nci Tümen Haymana'ya hareket hazırlığı emri almış bulunmakta idi.

Yapılan hava ve kara keşiflerinin genel olarak sonucu, Yunanlıların merkez ve sol kanadına kuvvet kaydırdıklarını ve bu da Yunanlıların özellikle sağ kanattan itibaren çözülmeye başlamak üzere oldukları kanaatini uyandırıyordu.

Nitekim, 2 nci Yunan Kolordusu Komutanı "kayıpların tahminin üstünde fazla olmasından, ekmek istihkakının ancak dörtte bir oranında verilebilmesinden..., bu durumda Ankara'ya ilerlemenin menfaatlere uygun olmamasından" söz etmişti [1]. Ancak, öteden beri amaçlarına en uygun durumun meydana geldiği bu gün de duraklamaya gösterilmek istenen sebepler gerçekle uyuşmamakta idi. Yunan Genelkurmay Başkanı, 7 ağustos 1921'de Kütahya'dan verdiği raporda, Anadolu harekâtında alınacak tedbirler arasında "yıldırım gibi süratli bir taarruz" yapmaktan söz etmiş ve buna gerekçe olarak da "Bunları, Türklerin gevşek zabitlerinin o kadar beğendikleri baskınlardan kaçınmak için yapmalıyız" demişti [2].

---

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 131 - 135.

[2] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. I, s. 117.

Gerçekten görülüyor ki, "baskın"ın şüphesiz üstün bir zekânın eseri olduğunu Yunan Genelkurmay Başkanı kavrayamamıştı. Çünkü, harbin başından beri korktukları baskınlar, özellikle Türk Süvari Grubunun baskınları bu günlerde de aralıksız devam etmiş ve yarın (4 eylül) için de Grup, bu bakımdan gerekli hazırlığa başlamıştı.

Türk Ordusu bu gün, Balıkçı köprüsünden Polatlı batısına kadar bir değişiklik olmamak üzere, Polatlı güneybatısı - Eskipolatlı - Yüzükurtlu tepeleri - Şeyhali kuzeyi - Karayavşan kuzeyi - Osmaniye ve Erif hattı güneyi - Haymana batı sırtları - Mezartepe kuzeyindeki sırtlar - Kızılkoyunlu - Karasüleymanlı hemen kuzeyindeki sırtlar - Çalış batı ve kuzeyi - Gökdere kuzey sırtları - Karacaviran batısı - Gölbek batısı hattında yerleşti.

13. 4 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 22)

a. Yunan Ordusu :

Dünden verilen emirlere göre saat 0530'da :

9 ncu Tümenle takviyeli 3 ncü Kolordu, Basriköy tepeleri - Tobak dağı hattını; 1 nci Kolordu, asıl kuvvetleriyle Karakaya - Kadıköy hattını ele geçirmek üzere taarruza başladılar.

2 nci Kolordu, 1 nci Kolordu ile irtibatta olarak, mevzilerde savunmada kaldı.

Yunan Ordusunun bu hareketinin amacı, Ordu Komutanının Millî Savunma Bakanına verdiği ve Millî Savunma Bakanının da Bursa'dan Yunan Başkomutanına yolladığı raporda özetle şöyle belirtiliyordu [1] :

"Basriköy batısı - Menteşe batısı - Karsaklı - Sivri - Çal dağı - Ardıç - Kızılkoyunlu batısı hattını ele geçiren Yunan Ordusunun amacı, asıl kuvvetleriyle sol kanatta taarruz ederek Türk Batı Cephesi kuvvetlerini geriye atmak ve Sakarya üzerinden yapacağı ikmal ve ulaştırma hizmetlerini emniyetle sağlamaktır".

b. Türk Ordusu :

4 ncü ve 12 nci Gruplar, bölgelerinde Yunanlıların yapacağı taarruza karşı uyarılmış olarak, mevzilerini savunmakta; 24 ncü, 15 nci ve 23 ncü Tümenler, Erif - Kadıköy - Haymana kesiminde toplanmış bulunmakta; ayrıca 7 nci Tümen Haymana'ya hareket hazırlığında idi. Genel-

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, çev. : İbrahim Halil, Istanbul, Askerî Matbaa. 1928, s. 13 - 14. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 87 - 88.

kurmay Başkanlığı da, birkaç günden beri Yunanlıların sağ kanatlarında kesin bir sonuç beklemed klerini ve nitekim, bir tümeni (9 ncu) Temürözü deresi batısına kaydırdıklarını Cephe Komutanlığına bildirdi ve Haymana bölgesinin zamanında takviyesi için "1 nci Gruptan 41 nci Tümenin de ordu ihtiyatına alınması, üç tümenli kalacak 1 nci Grubun sağ kanat veya merkezi gerisinde kuvvetli bir ihtiyat bulunması" emrini verdi.

5 nci Grup, düşman gerisinde geniş ölçüde Sakarya'ya kadar keşif ve baskınlar; büyük kısmı ile, ordu sol kanadı ile irtibat ve buradaki muharebelere yakından katılmakla görevlendirildi.

c. Sakarya Mevzilndeki Harekât ve Muharebeler:

Balıkçı köprüsünden Hamam boğazına kadar cephe kesiminde düşmanın etkil. bir hareketi görülmedi.

3 ncü Yunan Kolordusu, 7 nci Tümeni ile saat 0500'ten sonra kesif topçu ateşi desteğinde Polatlı istikametinde 1 nci Piyade Tümenine, Eskipolatlı ist kametinde 17 nci Tümene; 3 ncü Tümenle Yüzükurtlu tepeleri istikametinde taarruza başladı.

Saat 1100'e kadar Polatlı istikametindeki taarruz, 1 nci Piyade Tümeninin direnmesi karşısında durdu. Eskipolatlı istikametindeki taarruz ise, 3 ncü Yunan Tümeninin Karsaklı'dan Yümkünlü tepelerine taarruzu yüzünden 17 nci Tümeni sıkışık duruma soktu. Mürettep Kolordu Komutanı, karşı taarruzla düşmanın atılamaması halinde 17 nci Tümenin Menteşe hemen doğusu - Yümkünlü hemen güneybatısı hattına çekilmek zorunda kalacağını Cephe Komutanlığına bildirdi.

Saat 1300'te 7 nci Yunan Tümeninin Polatlı ve Eskipolatlı, 3 ncü Yunan Tümeninin Yüzükurtlu tepeleri istikametinde taarruzları gelişti.

17 nci Tümen sağ kanadını Menteşe doğusuna çekmek zorunda kalınca, 1 nci Tümen de sol kanadını Polatlı'nın hemen kuzeybatı sırtlarına kadar çekti. Yüzükurtlu tepeleri istikametinde gelişen Yunan taarruzu karşısında 17 nci Tümen, Menteşe doğusu - Eskipolatlı doğusu - Yüzükurtlu tepeleri hemen batısı hattına çekildi, 61 nci Tümen sağ kanadı ile irtibat yaptı. 7 nci Yunan Tümeni, bu elverişli duruma rağmen, Eskipolatlı'yı doğuya geçmedi.

Saat 1500 sıralarında, 33 ncü Süvari Alayından getirilmekte olan istihkâm taburu Karapınar'a vardı. Hamam boğazındaki süvari alayı Kolordu Karargâhının yanına ahndı.

Mürettep Kolordu ve 4 ncü Grup iç kanatları bölgesinde gelişebilecek taarruzun önlenmesi için 9 ncu Süvari Alayı, 17 nci Tümen sol kanat

gerisine gönderildi. Böylece, saat 1730'da 17 nci Tümen sol kanat gerisinde bir süvari alayı, beş piyade taburu, 12 top toplanmış oldu.

Saat 1600'da Beylikköprü kuzeyinden demiryolu boyunca hareket eden ortalama 100 mekkâri ve 30 arabadan ibaret bir kolun Sazılar'a vardığı görüldü. Ayrıca, Kavuncu köprüsü - Beylikköprü - Sivrihisar yolunda oto kollarının gelip gittiği, İlören - Biçer yolunda da diğer oto kollarının hareketine kesin işaret olan toz bulutlarının yükseldiği görülüyordu.

Saat 2130'da Yunanlıların bütün taarruzu durdu ve Karapınar'a alınan süvari alayı tekrar tümenine ve bölgesine gönderildi.

4 ncü Grup :

Durumlarında değişiklik olmayan Grup birlikleri mevzilerine saat 0530'dan itibaren 3 ncü Yunan Kolordusu, 3 ncü ve 10 ncu Tümenleriyle taarruza başladı.

3 ncü Yunan Tümeninin taarruzu, saat 1100'e doğru özellikle Mürettep Kolordu ve Grup iç kanatları istikametinde etkili olmaya başladı. Yoğun topçu ateşi desteğinde devam eden bu taarruzlar saat 1300'e doğru tamamıyle gelişti. Mürettep Kolordu sol kanat birlikleri Eskipolatlı doğusuna çekilmeye başladılar. 4 ncü Grubun bu kanadında direnen birlikler ve özellikle 11 nci Tümenden gönderilmiş olan 126 ncı Alay, 3 ncü Yunan Tümenine Yümkünlü tepelerine ulaşmak imkânını vermedi.

Saat 1530'da, 10 ncu Yunan Tümeni Şeyhali istikametinde, Gölçeşme yaylası - Çal dağı arasından da Karayavşan istikametinde 9 ncu Yunan Tümeni ilerlemekteydi.

Grup, sağ kanatta şiddetlenen taarruzlar karşısında, Kızılcakışla civarındaki ihtiyatlarını tamamıyle Yümkünlü yakınlarına çekti.

16 topun desteklediği 3 ncü Yunan Tümeni birlikleri saat 1830'dan sonra 61 nci Tümen cephesi ile sıkı muharebe temasında idi. Yümkünlü tepeleri ve gerileri topçu ateşleriyle kaynaşmakta, düşman birlikleri de 61 nci Tümen ve Grup topçularının tesirli ateşleri ile piyade ateşleri altında kayıplar vermekte, buna rağmen inatla ve büyük bir hırsla yapılan taarruzlar hiç bir sonuç vermemekteydi. Burada bilhassa 126 ncı Piyade Alayının büyük bir kahramanlıkla direnme ve savunması karşısında 3 ncü Yunan Tümeni birlikleri perişan oldular. Bu sıralarda 9 ncu Yunan Tümeni Karayavşan, 2 nci Yunan Tümeni Ahırlıkuyu istikametinde taarruzlarına devam ediyorlardı.

Saat 1900'dan sonra Grup sağ kanadına tekrarlanan taarruz 3 ncü Yunan Tümeni birliklerinin ağır zayiata uğrayarak geriye atılmalarından başka bir sonuç vermedi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

4 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki: 22)

ÖLÇEK: 1/600.000

10 ncu Yunan Tümeni birlikleri bu sırada 5 nci Kafkas Tümeni cephesine iki km. kadar yaklaştı ve durdu.

12 nci Grup :

23 ncü Tümenden 68 nci Piyade Alayı, 24 ncü Tümen, 11 nci Tümen ve 15 nci Tümenden kurulu bulunan Grup, çoğunlukla 1 nci Yunan Kolordusu ve sağ kanat kesimi ile 3 ncü Yunan Kolordusunu takviye eden 9 ncu Tümen bölgesinde idi.

Grup birliklerinden 68 nci Piyade Alayı Karakaya güney sırtları ve doğusundaki tepeler hattında, 24 ncü Tümen Erif batısında, 11 nci Tümen Erif güneybatısı - Kadıköy batısı hattında bulunuyordu. Grubun 15 nci Tümeni, Kadıköy'de Cephe Komutanlığı ihtiyatına alınmıştı.

Çal dağını işgal etmiş bulunan 2 nci Yunan Tümeninin sabahleyin mevzilerini tahkim ile uğraştığı görülmekte, aralıklı ve karşılıklı topçu ateşleri yapılmaktaydı. Saat 1000'da Grup Komutanlığı emriyle, 24 ncü Tümen ilerisindeki sırtları tahkime başladı ve Grup emrindeki ağır toplar, Ağır Topçu Grubu adı altında Grup Topçu Komutanı emrinde birleştirildi. Özellikle 68 nci Alay ve 11 nci Tümen cephelerine ateş toplama hazırlıkları yapıldı.

Saat 1500'ten sonra, 4 ncü Grup sol kanat birlikleri karşısında 10 ncu Yunan Tümeni ilerlerken, 9 ncu Yunan Tümeni de Çal dağı batısından Karayavşan istikametinde taarruz etmekteydi. Hemen hemen aynı zamanda, 2 nci Yunan Tümeninin bir alay kadar kuvveti Çal dağı üzerinden Ahırlıkuyu'ya doğru ilerliyordu. Durum oldukça sıkışık bir hal aldı. Geniş bir cepheye yerleşen 68 nci Alay, Karakuyu'ya doğru toplanmaya başladı. 24 ncü Tümen de bu alayın boşalttığı Çal dağı kuzey eteklerine hâkim bulunan tepelerin bir kısmını işgale başladı ve bu kesim 24 ncü Tümen Komutanlığı sorumluluğuna verildi.

Taarruza devam eden 9 ncu Yunan Tümeni, asıl kuvvetleriyle saat 1830'da Karayavşan istikametinde 4 ncü Grup sol ve 24 ncü Tümen sağ kanadına taarruza başladı. Cephe Komutanlığı, Gruba "Yunanlıların, 12 nci Grup cephesine gösteriş taarruzu yaparak, Grubu yerinde tutmaya çalıştığını; Grubun, 4 ncü Gruba yardım etmek üzere sağ kanatta yapacağı karşı taarruzun, ancak düşman taarruzunun durdurulmasından sonra yarın (5 eylül) yapılacağını ve bu yönden hazırlanmasını" emretti. Grup Komutanlığı da verdiği emirle, saat 1930'dan sonra 68 nci Piyade Alayını tamamen Karakaya'da topladı. 24 ncü Tümenin mevzideki alayı, 68 nci Alayın mevziini de işgal etti. Tümen, diğer iki alayı ile hazırlığa başladı. Bu sırada Çal dağından Ahırlıkuyu istikametinde ilerlemekte olan 2 nci Yunan Tümeni birlikleri topçu ateşleriyle durduruldular.

Cephe Komutanlığının "15 nci Tümenin Dereköy'de ordu ihtiyatı olarak toplanması" emri üzerine Grup Komutanlığı, "5 eylülde yapılacak karşı taarruzun, büyük kısmı ile Karakaya'da toplanan 24 ncü Tümen ve 68 nci Alayla yapılabileceğini; 24 ncü Tümenin savunma kudreti zayıfladığından, bir sakınca yoksa 15 nci Tümenin bu taarruzun yapılmasına kadar Grup emrinde bırakılmasını" teklif etti ise de; bu teklif Cephe Komutanlığınca kabul edilmeyerek, 15 nci Tümen, Cephe Komutanlığının ayrı bir emri ile saat 2300'te Dereköy'e hareket etti. Bu sırada da Karayavşan'a bir düşman taburu girdi.

3 ncü Grup :

Bu gün, 12 nci Yunan Tümeninin işgal ettiği mevzilerde bıraktığı zayıf birliklerin zaman zaman tahkimatla uğraştıkları ve Tümenin diğer kuvvetleriyle mevzi gerisine çekilmekte olduğu görüldü.

Grup birliklerinin mevzileri, özellikle 57 nci Tümen mevzileri, 12 nci Yunan Tümeninin bulunduğu sırtlara karşı gerilerine kadar açık ve mahkûm, görüş ve ateş tesirlerine tamamıyle elverişli bulunmaktaydı. Hatta, 8 nci ve 57 nci Tümen Komutanlarının Grup Komutanlığına verdikleri raporlarda, bu duruma değinilerek, "burada savunma veya lüzumu halinde çekilmenin ağır zayiata mal olacağı; daha ileride bir hattın elde edilmesi için yapılacak taarruzda uğranılacak zayiatın bundan az olacağı" belirtilmişti.

Grup Komutanının buna karşılık verdiği direktif özetle şöyle idi :

"3 ncü ve 2 nci Grup birlikleri (2 nci Grup da 2 eylülden beri bölgede harekâtın bir elden idaresi için 3 ncü Grup emrinde idi), bulundukları duruma rağmen, düşman taarruzlarını büyük bir metanetle karşılayarak onun azmini kırmaya ve duruma hâkim olmaya yine kudretlidirler.

Haymana kesiminin kesin olarak elde bulundurulmasında hiç bir tereddüt bulunmamaktadır. Çünkü, karşıdaki düşmanın mevzii kazançlar sağlaması, onun askerî değer ve meziyetinden değil, elverişsiz şartlar ve savunma kudreti zayıf mevzilerde muharebeyi kabul zorunda kalındığından ileri gelmiştir.

Tahkimata devam edilerek mevziler birbiri ardına sıralanacaktır. Mevzilerde yan ateşlerine özellikle önem verilecektir. Fazla ihtiyat kuvvetleri daima el altında hazır bulundurulacaktır".

Bu duruma ve Yunan Ordu Komutanlığının vermiş olduğu emre rağmen 1 nci Yunan Kolordusu, avucunun içi gibi gördüğü Haymana ve çevresindeki bu grup birlikleri karşısında zaman zaman mevzi ve gerilerini etkisiz topçu ateşi altına almak ve Ardıç yüksekliklerinden Haymana ve gerilerini göz altında bulundurmakla yetindi.

2 nci Grup :

Grup birl'kleri, 1 nci Yunan Kolordusu 1 nci Tümeni karşısında savunmakta idi. Düşmanın bu gün ciddî hiç bir hareketi olmadı. Bu durumdan faydalanan Grup birlikleri, özellikle 3 ncü Kafkas Tümeni mevzii başta olmak üzere, ikinci hat siperlerini ve ihtiyat mevzilerini tahkim ettiler.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

Her iki grubun da durumunda genellikle bir değişiklik yoktu. Gece, 2 nci Yunan Kolordu birlikleri tahkimatla uğraşıyorlardı. Dün (3 eylül)'den verilen Cephe Komutanlığı emriyle 5 nci Grup, "düşmanın 1 nci Grup sağ kanadına yapacağı bir taarruzda Totak - Güzelcekale hattına taarruz etmek; büyük kısmı ile, 1 nci Grupla irtibatta bulunarak, Yunanlıların sağ kanat gerilerinde Sakarya'ya kadar keşif ve baskınlar yapmak ve 1 nci Grubun muharebelerine yakından ve etkili olarak katılmak"la görevlendirildi.

41 nci Tümen, saat 2400'e doğru ordu ihtiyatı olmak üzere Haymana'ya hareket ettirildi. Bu tümenin cephesi 7 nci Tümen tarafından teslim alındı.

2 nci Süvari Tümeni, öğleden sonra Gökler - Canımana - Evliyaçeşme bölgesine intikal etti.

14 ncü Tümenden Burunsuzşereflisi üzerinden Kerpiç'e kadar sürülmüş olan 5 nci Süvari Alayı, bölgede düşmana rastlamadı ve Çeltek'e döndü.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :
Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, bu günü Yunak'ta dinlenme ile geçirdi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 23) :

Dumlupınar ve Elvanpaşa'dan iki kolla ilerleyen Yunan kuvvetleri, iki taburla Çalcı'yı ve bir taburla Yağcı'yı işgal ettiler. Ahat köyündeki Kallonas Kolunun Kozluca'ya ilerlediği öğrenildi. Çivril'den tam bir bilgi alınamadı.

Düşmanın Sandıklı istikametinde hareketini önlemek üzere Tümen piyade kıtaları Hacan - Susuz - Koçhisar hattında tertiplendi. Hacan'da üç tabur toplu olarak tutuldu.

Akşama doğru Ahırhisar - Yağcı istikametinde ilerleyen üç taburluk bir Yunan kuvveti Eldedize istikametinde yürüdü. Çalcı köyü istikametine çıkarılan keşif kolunun esir ettiği bir Yunan eri, "Dumlupınar ve Elvanpaşa'dan ilerleyen kuvvetin dört dağ topu ve bir makineli tüfek bölüğü ile takviyeli 49 ncu Piyade Alayı olup görevinin demiryolu hattını korumak, Sandıklı'ya kadar gitmek ve Türklere rastlamazsa Afyonkarahisar'a dönmek olduğunu; köylerde ve ormanlarda baskınlardan çok korktuklarını; 49 ncu Alay erlerinin Yunanlı ve Anadolu Rumlarından olduğunu; muharebe erken bitmezse kaçacaklarını, komutanlarının 15-20 gün dayanmalarını istediklerini; iki günde bir ekmek verildiğini; yaralıların, demiryolunun bozukluğundan, Bursa ve Mudanya üzerinden sevk edildiğini; şimdiye kadar 15.000 ölü, 50.000 yaralı verdiklerini; yaralıların Selânik, Atina ve İzmir'e gönderildiğini; Gunaris'in kendilerini üç ay için Anadolu'ya getirdiğini ve aldıkları yerlerin kendilerinde kalmayacağını bildiklerini, hep kaçmak istediklerini" söylüyordu.

d. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Yunan Ordusu :

Çekirdeksiz'den Çal dağına kadar ortalama 45 km. lik cephede Yunan Ordusu, yaptığı aralıksız taarruzlara rağmen, dün (3 eylül)'den verilen hedeflere varmak imkânını bulamadı.

Yunan Ordu Komutanının Yunan Hükümetine ulaştırmak üzere Millî Savunma Bakanı Teotokis'e verdiği rapor (EK - 1), Yunan Ordusunun içinde bulunduğu durumu bütün çıplaklığı ile ortaya koyuyordu.

Artık, harekâta devamda hiç bir fayda beklemediğini bu raporunda açıklayan Papulas, kesin olarak Türk Ordusu karşısında çekilmek kararına varmıştı. Ayrıca, bu günkü durumu "sol kanatta kesif muharebeler olduğu, Polatlı demiryolu istasyonunun işgal edildiği ve cephenin diğer kesimlerinde topçu atışları yapıldığı" şeklinde bildiriyordu. Gerçekte ise, Polatlı demiryolu istasyonu Yunanlıların eline geçmemişti ve geçmeyecekti de.

"Mevzi muharebelerinde korkak" diye vasıflandırdığı Türk Ordusu karşısında Papulas'ın ve ordusunun içinde bulunduğu aczin ne derecede derin olduğu, (EK - 1)'de bütün ayrıntıları ile görülmektedir.

Yunan Ordusu bu gün genellikle 3 eylüldeki mevzilerinde kaldı. Yalnız 3 ncü Kolordu, Eskipolatlı batı sırtlarına ve Yüzükurtlu tepeleri güneyi - Şeyhalî güneyi - Karayavşan hattına vardı.

Türk Ordusu :

Batı Cephesinde, Mürettep Kolordu ve 4 ncü Grup cephelerinde Yunanlıların 9 ncu Tümenle takviyeli 3 ncü Kolordu birliklerinin taarruzla-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

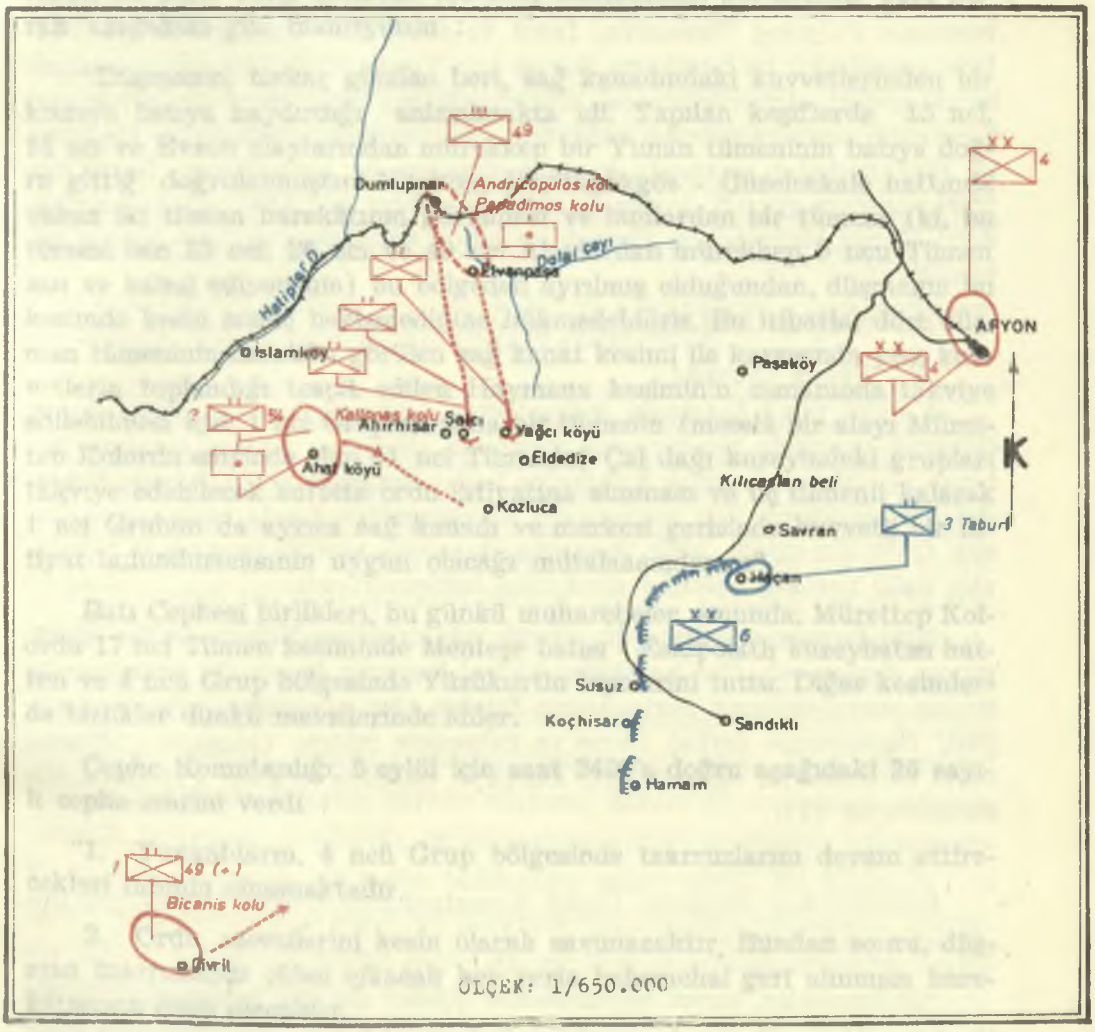
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin 4 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki: 23)

ri büyük zayiat verdirilerek tamamıyle kırıldı. Yalnız, 17 nci Tümen kesiminde kısa bir derinlikte mevzi geriye alındı. Diğer gruplar cephelerinde Yunanlıların etkili bir hareketi görülmedi.

Genelkurmay Başkanı, saat 2015'te Cephe Komutanlığına, düşman harekâtı ile buna karşı alınacak tedbirler bakımından görüşlerini özet olarak aşağıdaki gibi bildiriyordu :

"Düşmanın, birkaç günden beri, sağ kanadındaki kuvvetlerinden bir kısmını batıya kaydırdığı anlaşılmakta idi. Yapılan keşiflerde 15 nci, 16 ncı ve Evzon alaylarından mürekkep bir Yunan tümeninin batıya doğru gittiği doğrulanmıştır. Nitekim, Büyükgökgöz - Güzelcekale hattında yalnız iki tümen harekâtının görülmesi ve bunlardan bir tümeni (ki, bu tümeni ben 25 nci, 26 ncı ve 40 ncı Alaylardan mürekkep 9 ncu Tümen zan ve kabul ediyordum) bu bölgeden ayrılmış olduğundan, düşmanın bu kesimde kesin sonuç beklemediğine hükmedebiliriz. Bu itibarla, dört düşman tümeninin harekâtı görülen sağ kanat kesimi ile karşısında yeni kuvvetlerin toplandığı tespit edilen Haymana kesimin'n zamanında takviye edilebilmesi için, 1 nci Gruptan daha bir tümenin (meselâ bir alayı Müretteb Kolordu emrinde olan 41 nci Tümen'n) Çal dağı kuzeyindeki grupları takviye edebilecek surette ordu ihtiyatına alınması ve üç tümenli kalacak 1 nci Grubun da ayrıca sağ kanadı ve merkezi gerisinde kuvvetli bir ihtiyat bulundurmasının uygun olacağı mütalaasındayım".

Batı Cephesi birlikleri, bu günkü muharebeler sonunda, Mürettep Kolordu 17 nci Tümen kesiminde Menteşe batısı - Eskipolatlı kuzeybatısı hattını ve 4 ncü Grup bölgesinde Yüzükurtlu tepelerini tuttu. Diğer kesimlerde birlikler dünkü mevzilerinde idiler.

Cephe Komutanlığı, 5 eylül için saat 2400'e doğru aşağıdaki 36 sayılı cephe emrini verdi :

"1. Yunanlıların, 4 ncü Grup bölgesinde taarruzlarını devam ettirecekleri tahmin olunmaktadır.

2. Ordu, mevzilerini kesin olarak savunacaktır. Bundan sonra, düşman taarruzunda elden çıkacak her yerin behemehal geri alınması harekâtımızın esası olacaktır.

3. 12 nci Grup, 68 nci Alayı 4 ncü Grup emrine harekete hazırlayacaktır.

4. 3 ncü Grup, 47 nci Alayı fecirden evvel varacak şekilde 12 nci Grup emrine hareket ettirecektir.

5. 1 nci Grup, 41 nci Tümeni ordu ihtiyatı olarak iki alayı ile Haymana'ya bu gece hareket ettirecektir.

6. 5 nci Grup, düşman gerisinde geniş ölçüde Sakarya'ya kadar ve ufak ufak baskınlar yapacak surette faaliyete geçecek ve büyük kısmı ile ordu sol kanadını muhafazaya ve muharebe meydanına yakından etkili olmak için hazır bulunmaya devam edecektir".

Zonguldak istihbarat teşkilâtının raporlarından : 10.000 - 12.000 mevcutlu Paleolog Tümeninin, İzmit ve dolaylarını işgal görevi ile Gemlik'e çıkarıldığı; bu harekâtın idaresi için Yunan Kralı Konstantin'in Bursa'ya geldiği; demiryollarının korunması için 6000 mevcutlu iki süvari tümeninin cepheye gelmesi hakkında emir verildiği; yaralıların, Mudanya ile Pire limanları arasında hastane gemileri ile taşındıkları; Bursa'dan 3500 yaralının geçtiği, ayrıca Bursa'da yaralılar için 1800 yatak hazırlandığı; Yunan birliklerinde yiyecek ve içecek ikmalinin çok fena olduğu öğrenildi.

14. 5 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 24) :

a. Yunan Ordusu :

4 eylül günü taarruzla maksatlarını örtecek bir başarıdan sonra Sakarya gerisinde bir savunma mevziinin tutulması fikrine yönelmiş bulunan ve dolayısıyle artık Ankara'ya kadar ilerlemek şöyle dursun, bulundukları mevzilerde bile muharebeyi sürdürmekten fayda beklemeyen Yunan Ordu Komutanı, Millî Savunma Bakanına verdiği raporunda "Ordunun nasil hareket edeceği" direktifini beklemekteydi.

Millî Savunma Bakanı da, Küçük Asya Ordusu Komutanından aldığı rapora dayanarak, "bu harekâtın birinci kısmının başarı ile sonuçlanmasından sonra ordunun ilerlemesinin faydalı olup olmadığını bilmek istediğini; Başbakanın derhal Bursa'ya gelmesine ihtiyaç olduğunu; Tümgeneral Stratikos'un ilgili raporla Bursa'ya hareket ettiğini" Papulas'a bildirmekteydi [1].

b. Türk Ordusu :

Genelkurmay Başkanı, Cephe Komutanlığına durum hakkındaki görüşlerini şöyle bildiriyordu [2] :

"Muharebeler, mevzi muharebeleri şeklini almaya başlamıştır. Böyle bir ihtimalde hasıl olacak zararların önlenmesi için ve aynı zamanda 6 ncı ve Mümtaz Yunan Tümenleri gibi takviye kuvvetlerinin geriden gelmesi halinde, bunları uzakta kalmaya zorlamak üzere süvarimizin yeniden düşman gerilerinde esaslı ve devamlı surette faaliyete geçmesini lüzumlu

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 82.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/7-8.

görmekteyim. Bu maksatla, 5 nci Grup emrindeki süvari tümenlerinden birisinin Sakarya nehri güneyinden Beylikahır-Alpu köyü hattına ve Beylikahır'dan Beylikköprü, Kavuncu köprüsü istikametinde uzanan menzil yolları üzerine akın yapmasını faydalı mütalaa ediyorum".

c. *Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :*

Mürettep Kolordu :

Balıkçı köprüsünden Köseler'e kadar 33 ncü Süvari Alayı ve 41 nci Tümen Süvari Bölüğü cephelerinde hemen hiç bir faaliyet görülmedi.

1 nci Tümen cephesinde, erken saatlerden itibaren, karşılıklı piyade ateşi yapılmakta; 17 nci Tümen cephesi Yunan topçuları tarafından dövülmekte ve bir alay, Eskipolatlı batı ve güney sırtlarını tutmakta idi.

Yunanlıların, Porsuk çayı vadisinde ve Beylikköprü - Sazılar arasında oldukça dikkati çekecek faaliyetleri görülüyordu.

Saat 0830 sıralarında, bir piyade alayının Beylikköprü yakınlarından Bebi - Sazılar istikametinde gittiği ve bunun, öğleden sonra yapılan keşiflere göre bir tümene yakın bir kuvvet olduğu, Sazılar ve civarında toplanmış bulunduğu; saat 0930'a doğru Sazılar istasyonu batısında görülen 20-30 vagonluk bir katarın Biçer istasyonuna doğru öğleyin hareket ettiği ve ayrıca, Sazılar - Beylikköprü arasında 70-80 arabalık bir kol ile 40-50 öküz arabalı bir kolun hareket halinde olduğu; Karadağ batısında toplanmış olan bazı düşman ağırlıklarının saat 1400'te buradan ayrıldıkları; saat 1500'te Sazılar ve civarındaki kuvvetlerle 200 arabalı kolun batıya hareketi ve saat 1900'da Beylikköprü'den tahminen bir süvari alayının dağınık bir şekilde Sazılar'a girerek burada toplandığı; Beylikköprü'den Sazılar istasyonuna gelen piyade alayının Sazılar'da toplanmış bulunan tümenle birleşerek demiryolu istikametinde gittiği ve Sazılar istasyonunda 60 - 70 otomobilli bir kolun bulunduğu tespit edildi. Bu toplanan ve ancak doğrulanmasına kesin bir zorunluk olan bilgiler karşısında, Mürettep Kolordu Komutanlığının saat 1500 ve 2100'de verdiği emirlerle aşağıdaki tedbirler alındı :

41 nci ve 24 ncü Tümen süvari bölükleri de emrine verilen 1 nci Süvari Tümeni, Ankara çayının Sakarya'ya döküldüğü yerden Beylikköprü'ye kadar Sakarya geçitlerinde gözetleme tedbirlerini artırdı. Porsuk vadisi içindeki Yunan hareketlerinin tespiti için gerekli hazırlıklara başladı.

1 nci ve 17 nci Piyade Tümenleri, mevzilerini tahkime devam ederek savunma tedbirlerini artırdılar.

4 ncü Grup :

3 ncü Yunan Kolordusu, saat 0830'dan itibaren topçu desteğinde, 3 ncü Tümeni ile Bayburt üzerinden Yümkünlü tepelerine, 10 ncu Tümeni ile Şeyhali istikametinde, emrine verilmiş olan 9 ncu Tümenle Karayavşan istikametinde taarruza başladı.

Saat 1400'e doğru 3 ncü ve 9 ncu Yunan Tümenleri, 61 nci Tümenle 5 nci Kafkas Tümeni cephe ve özellikle dış kanatlarına şiddetli taarruza başladılar. 9 ncu Yunan Tümeni, Karayavşan kuzeybatısında 5 nci Kafkas Tümeninin ilk siperlerinin bir kısmına girdi. Tümenin sol kanat birlikleri, hemen gerideki sırtlarda tutunarak savunmaya devam ettiler. Yunanlıların bu taarruzlarının topçu ve piyade ateşleriyle kırılıp durdurulduğu sırada, 61 nci Tümen cephesinde 3 ncü Yunan Tümeninin taarruzu etkili bir şekilde gelişiyordu.

Grup Komutanlığının, Karayavşan - Kızılcakışla istikametinde gelişebilecek taarruzun 4 ncü ve 12 nci Grup bakımından doğuracağı tehlikeleri önlemek üzere, saat 1430'dan 1530'a kadar toplayabildiği dokuz piyade taburu ile saat 1830'da 5 nci Kafkas Tümeni emir ve komutasında yaptırdığı karşı taarruz ve 12 nci Grup topçularının da tesirli ateşleriyle büyük zayiata uğrayan Yunanlılar Karayavşan güneyine çekildiler. Fakat, 3 ncü Yunan Tümeni de bu sırada 61 nci Tümenin merkez siperlerinden bir kısmına bir taburu ile girdi. 61 nci Tümenin ihtiyat ve bu bölge birliklerinin karşı taarruzu ile Yunanlılar durduruldu.

10 ncu Yunan Tümeni, Şeyhali istikametinde mevzilere 1 km. kadar uzakta durdu.

Saat 1930'da Cephe Komutanlığının emriyle Sivri - Karayavşan - Karakaya - Kerim (mevkiler 4 ncü Gruba dahil) hattı, 12 nci Grupla ara hattı olarak değiştirildi.

12 nci Grup :

Durumunda değişiklik olmayan Grup, bu gün 2 nci Yunan Tümeninin sabahtan beri aralıklı topçu ateşleriyle taciz edildi. Yunan tümeni ise bütün günü mevzilerini tahkimle geçirdi. Saat 1100'e doğru Çal dağı üzerinden ilerleyen bir alayın Ahırlıkuyu'ya girdiği ve daha kuzeye geçmediği görüldü.

Saat 1930'dan sonra Karakaya bölgesi, 24 ncü Tümenin burada bulunan birlikleriyle beraber, 4 ncü Gruba verildi.

3 ncü Grup :

1 nci Yunan Kolordusunun 12 nci Tümeni, bütün gün mevzilerini tahkim etmekle uğraştı. Bu Yunan tümeninin, mevzilerini zayıf kuvvet-

lerle tuttuğu, kuvvetlerin'n çoğunu mevziler gerisinde topladığı tespit edildi. Ancak, saat 1700'den sonra bir ara sıklaştırdığı topçu ateşleri Haymana güneybatısındaki bölgede 135 nci Piyade Alayının yedi şehit ve 11 yaralı vermesine sebep oldu.

Grup bölgesinde cephe ihtiyatı olmak üzere 15 nci Tümen Dereköy' de toplandı. 23 ncü Tümen, saat 1930'da Kadıköy'e vardı, buradan Kerim'e hareket etti. 41 nci Tümen, saat 0830 sıralarında Haymana doğusuna vardı ve buradan da hareketle saat 2030'da Çayraz köyünde toplandı.

2 nci Grup :

Bu grubun da durum ve birliklerinde değişiklik yoktu.

Gece ve hatta bütün gün sükûnetle geçti. Tahkimatla uğraşan 1 nci Yunan Tümeni, Grup topçuları tarafından zaman zaman taciz edildi. Grup Komutanlığınca birlikler :

"Yunanlıların taarruz kudretlerini kaybettikleri ve bu bakımdan mevzii de olsa karşı taarruz zamanının geldiği;

Düşman piyadelerinin müteredditt hareketlerine karşı topçularının faaliyetlerini şiddetlendirmesi halinde de karşı taarruz azminin gevşememesi, aksine bu hareketi kolaylaştıracağının bilinmesi;

Topçuların, düşman piyadesinin harekete geçtiği anda süratle önlerinde ateş perdesi yapılması hazırlıklarını tamamlamaları ve topçunun, düşman çekilmesini önlemek veya onları mevzilerinde bağlamak üzere, mânia ateşlerini hazırlaması; karşı taarruz için bu suretle zaman kazanılması, topçu ve piyade işbirliğinin tam yapılması" hususlarında uyarıldı.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

1 nci Grup bölgesinde dünkü (4 eylül) muharebeler sonunda, 41 nci Tümen cepheden çıkarılmış ve mevzilerini 7 nci Tümen teslim almıştı. Grupta başka bir değişiklik yoktu.

5 nci Grup olduğu gibi durumunu muhafaza ediyordu.

1 nci Grup Komutanının verdiği emirle, 4 ncü Tümen cephesinde Karasüleymanlı güney sırtlarındaki düşman kuvvetlerinin durumunun tamamıyle aydınlatılmasını sağlamak üzere 8 nci Bölük Komutanının emrinde görevlendirilen 70 erden kurulu müfreze saat 2300'te ilerlemeye başladı. 13 ncü Yunan Tümeninin yan ve cephe ateşlerine rağmen Kaletepe istikametinde düşman mevzilerine girdi. Karşılıklı süngü ve bomba hücumlarıyle siperler 45 dakika müfrezenin elinde kaldı; ancak, yanlardan ve cepheden yapılan ateşler ve karşı hücumlar sırasında Bölük Komutanı-

nın şehit olması üzerine, müfreze ele geçirdiği bu siperleri boşaltmak zorunda kaldı.

5 nci Grup, karargâhını Güllerkale (Tıraş)'ye aldı. 2 nci Süvari Tümeninden bir alay Kerpiç - Kirazoğlu istikametinde keşifle görevlendirdi. 19 ncu Süvari Alayı, asker kaçaklarına karşı Balâ (Kartal)'ya gönderildi.

ç. Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki : 25) :

4 eylül gününü Yunak'ta dinlenme ile geçiren Tümen, İshaklı'ya gönderilmiş bulunan Konya Süvari Alayı ile 24 ncü Alayın 2 nci Taburunu değiştirmek üzere Adana Müfrezesini Aşağıağzıaçık üzerinden İshaklı'ya hareket ettirdi. Oradaki birliklere de Tümene dönmelerini emretti. Yunanlıların Uzunbey - Erenköy - Fettahoğlu köprüsünden geçen yolu ikmal nakliyatında kullanıp kullanmadıklarını tespit etmek ve Kaldırım - Fettahoğlu köprüsü istikametinde Yunan kuvvetleri bulunup bulunmadığını meydana çıkarmak üzere bir top ve 35 nci Süvari Alayından iki bölükle takvive edilen 52 nci Piyade Alayı müfrezesini saat 1800'de Piribeyli'ye hareket ettirdi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 26) :

Saat 1100 sıralarında süvari ile takviyeli bir piyade bölüğünün Hocalar'a, iki piyade bölüğünün Çepni'ye ve bunun peşinden de 2-3 piyade taburunun yürüdüğü görüldü. Bunun üzerine bir topla takviyeli bir piyade taburu, Susuz doğusundaki mevzileri işgal için Sandıklı'dan hareket ettirildi. Bu sırtları işgal etmekte olan istihkâm müfrezesi ile akıncı kolları da Sandıklı'ya alındılar.

Saat 2100'e doğru düşman kolları Kılandıras - Daylık hattına kadar ilerleyerek Tümenin ileri birlikleri ile karşılaştılar ve durdular.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Bu gün 3 ncü Yunan Kolordusunun 3 ncü Tümeni ile Yüzükurtlu tepeleri, 10 ncu Tümeni ile Şeyhali ve 9 ncu Tümeni ile Karayavşan - Kızılcakışla istikametlerinde yaptığı taarruzlar, Türk birliklerinin direnmeleri karşısında durdu.

1 nci Kolordudan 246 subay, 6000 er; 3 ncü Kolordudan ise 312 subay, 7237 er muharebe dışı kalmıştı [1]. 2 nci Kolordu da 9000 süngüye inmişti [2].

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 77.

[2] Andre, Felâkete Doğru, s. 121.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

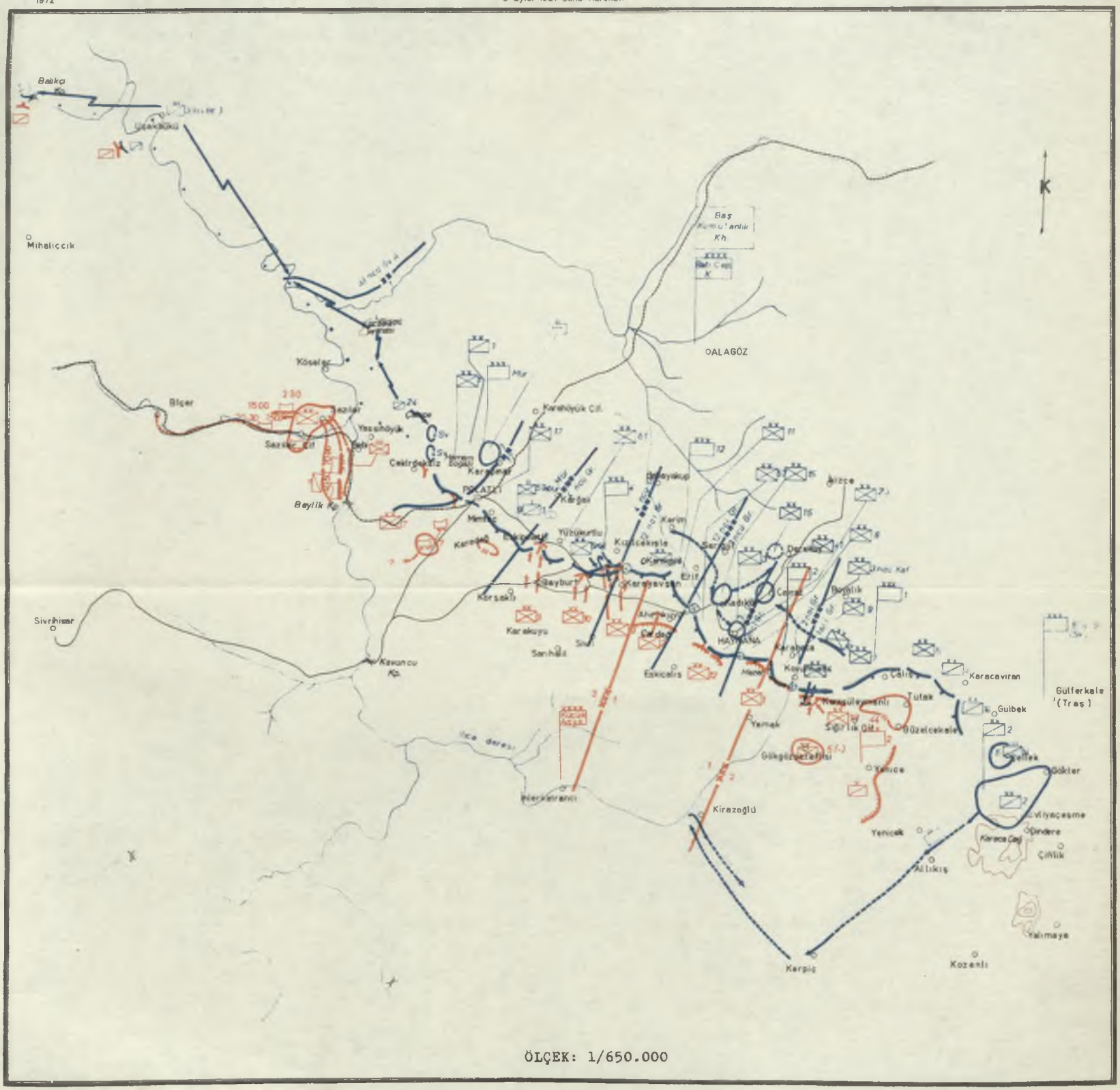
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

5 Eylul 1921 Günü Harekâtı

Gnkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 24)

ÖLÇEK: 1/650.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

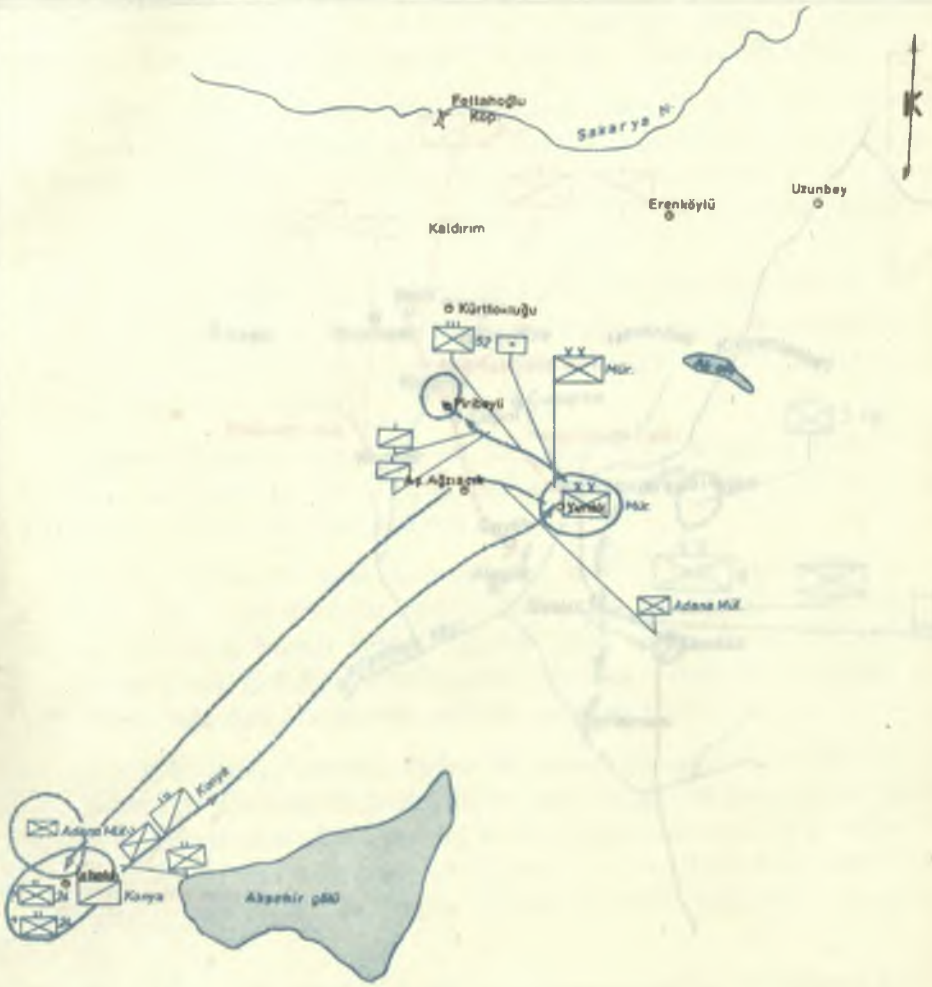
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

Müretteb Tümenin 5 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:25)

ÖLÇEK: 1/750.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

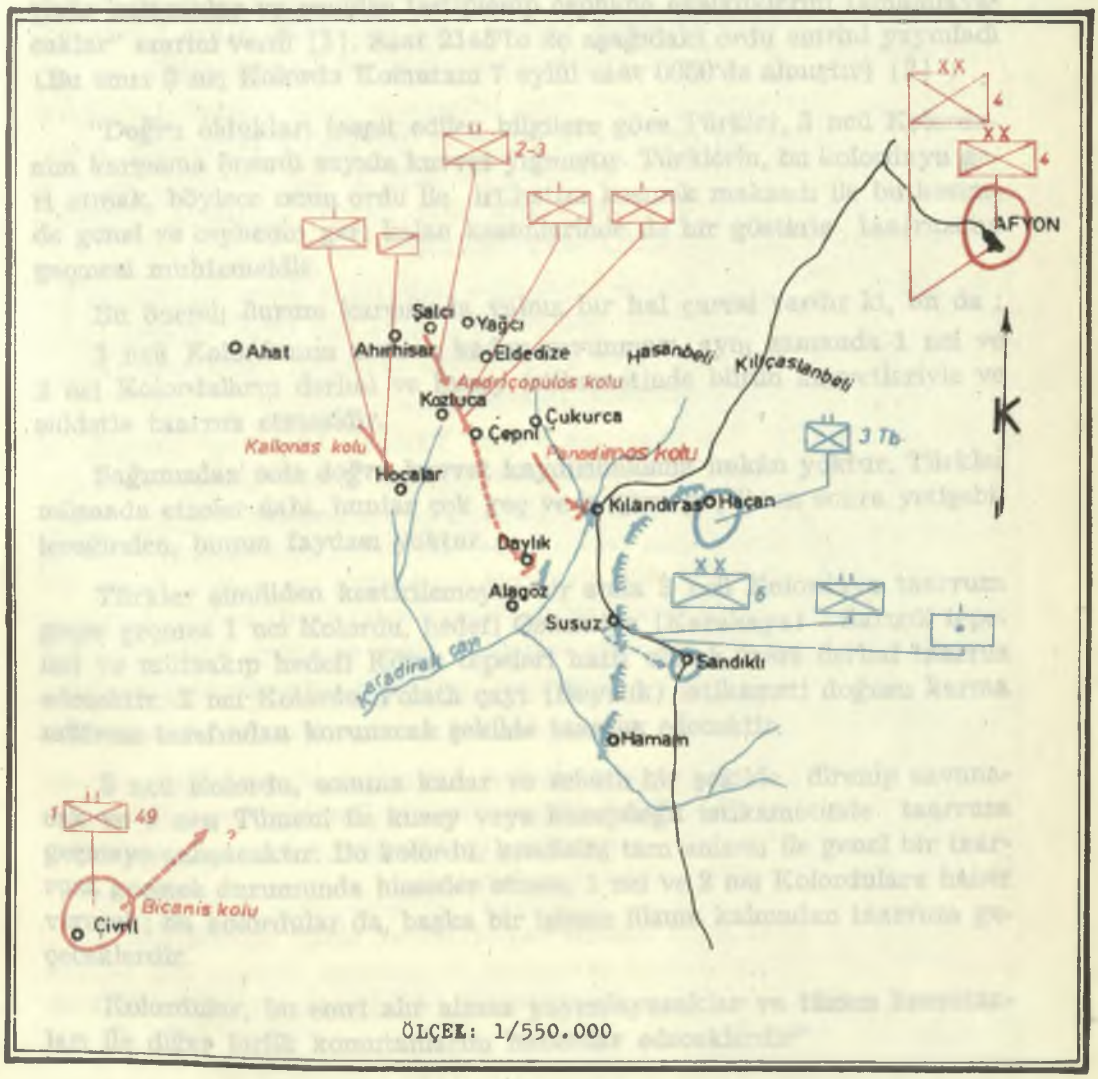
BATI CEPHESİ

Gnkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

5 nci Kısım–2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 5 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki:26)

Yunan Ordusu bu gün genel olarak dün varmış olduğu hatlarda kaldı.

Yunan Ordu Komutanı, saat 2020'de 2 nci Kolordu Komutanına "Yarın (6 eylül) bütün kolordular, 3 ncü Kolordu da dahil, mevzilerinde kalacaklar ve yeniden tertiplenip cephane eksikliklerini tamamlayacaklar" emrini verdi [1]. Saat 2145'te de aşağıdaki ordu emrini yayınladı (Bu emri 2 nci Kolordu Komutanı 7 eylül saat 0050'de almıştır) [2] :

"Doğru oldukları tespit edilen bilgilere göre Türkler, 3 ncü Kolordunun karşısına önemli sayıda kuvvet yığmıştır. Türklerin, bu kolorduyu geri atmak, böylece onun ordu ile irtibatını kesmek maksadı ile bu kesimde genel ve cephenin geri kalan kesimlerinde de bir gösteriş taarruzuna geçmesi muhtemeldir.

Bu önemli durum karşısında yalnız bir hal çaresi vardır ki, bu da :

3 ncü Kolordunun sonuna kadar savunması, aynı zamanda 1 nci ve 2 nci Kolorduların derhal ve kuzey istikametinde bütün kuvvetleriyle ve şiddetle taarruz etmesidir.

Sağımızdan sola doğru kuvvet kaydırılmasına imkân yoktur. Türkler müsaade etseler dahi, bunlar çok geç ve iş işten geçtikten sonra yetişebileceğinden, bunun faydası yoktur.

Türkler şimdiden kestirilemeyen bir anda 3 ncü Kolorduya taarruza geçer geçmez 1 nci Kolordu, hedefi Osmaniye (Karakaya) - Sarıgöl tepeleri ve müteakip hedefi Kötek tepeleri hattı olmak üzere derhal taarruz edecektir. 2 nci Kolordu, Polatlı çayı (Boyalık) istikameti doğusu karma müfreze tarafından korunacak şekilde taarruz edecektir.

3 ncü Kolordu, sonuna kadar ve sebatlı bir şekilde direnip savunacak ve 9 ncu Tümeni ile kuzey veya kuzeydoğu istikametinde taarruza geçmeye çalışacaktır. Bu kolordu, kendisini tam anlamı ile genel bir taarruza geçmek durumunda hisseder etmez, 1 nci ve 2 nci Kolordulara haber verecek; bu kolordular da, başka bir işleme lüzum kalmadan taarruza geçeceklerdir.

Kolordular, bu emri alır almaz yayımlayacaklar ve tümen komutanları ile diğer birlik komutanlarını haberdar edeceklerdir"

Türk Ordusu :

3 eylül günü Türk Ordusu Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa, durumun seyrini göz önünde tutarak, "Yunanlıların üç tümenle Karayav-

---

[1] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 159.

[2] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 145 - 146.

şan, Kadıköy ve Haymana istikametlerinde taarruzları halinde, Karayavşan kuzeyinden Kadıköy kuzeybatısına kadar uzanan bölgede kesin sonuçlu bir savunma yapılması imkânı ve böyle bir imkânın bulunmadığında, Kadıköy - Haymana hattının doğusunda, 57 nci Tümenin yerinden oynatılmaması şartı ile, kesin bir savunma için sağ kanadının kırılması imkânlarının; ayrıca, bu bölgede mevcut kuvvetlerle Çal dağı batısı - Çal dağı hattının elde edilmesi imkânının incelenmesini" emretmişti.

Yapılan incelemede, 12 nci Grup bölgesinde kesin sonuçlu bir savunmanın yapılabileceği; ancak, elde kuvvetli ihtiyatların bulunması gerektiği ve yine lüzumu halinde savunma hattının, 57 nci Tümenin durumu bozulmaksızın, Haymana vadisi (Babayakup deresi) doğusuna alınmasının mümkün olduğu sonucuna varılmıştı [1].

Bu gün (5 eylül) durum, düşünülen ihtimallere karşı tasarlanan hareket tarzının gerçekleştiğini göstermekteydi. 4 ncü Grup cephesi hariç, Yunan Ordusu, cephenin diğer kesimlerinde tamamen hareketsiz kalmış ve Türk birliklerini mevzilerinde tutmuştu.

3 ncü Yunan Kolordusunun 3 ncü Tümenle Mürettep Kolordu ile 4 ncü Grup ara hattı, 10 ncu Tümenle Şeyhali, 9 ncu Tümenle Kızılcakışla istikametindeki taarruzu, büyük zayiat verdirilerek kırıldı ve durduruldu. Yunan Ordusunun özellikle Beylikköprü- Porsuk çayı boyunda bazı birlikleri ile önemli sayıda ulaştırma araçlarının hareketleri, büyük bir ihtimal ile Yunan Ordu Komutanının 3 ve 4 eylül raporlarında belirttiği "Sakarya batısında bir savunma mevzinin işgali ve bunun doğusunda büyük bir köprübaşı mevzinin tutulması" gayreti içinde bulunduğuna kuvvetli bir işaretti [2].

Bu itibarla, Batı Cephesinde ihtiyat kuvvetleri olarak 23 ncü Tümenin Kerim'e hareket ettirilmesi, 15 nci Tümenin Dereköy'de ve 41 nci Tümenin Çayraz'da toplanması suretiyle bu bölgede taarruz ve savunmadan birini tatbik etmek imkânı hazırlanmıştı.

İstihbarat teşkilâtının inanılır kaynaklardan aldığı raporlardan : Türk Ordusunun kahramanca savunması ile sonucun Türkler için müspet olacağı; Yunan Ordusunun, ölü ve yaralı çokluğundan ve bakımsızlıktan

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/2068,Dlp.19,G.4,Kls.1158,H.6,F.6/19.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No.5/5517,Dlp.19,G.5,Kls.1167,H.6,F.2/21. - Harp Tarihi Arşivi, No.6/3866,Dlp.20,G.3,Kls.1195,H.1,F.1/127-128. - "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", 67 numaralı Askerî Mecmua'ya ek Tarih kısmı (sayı : 8), Istanbul, Askerî Matbaa, 1927, s. 16-17. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 90.

çok zor durumda bulunduğu; devamlı olarak firar ve isyanların meydana geldiği ve Yunan erlerinin Kraldan terhis istedikleri; yenilgiye uğramış olarak çekilmeyi muhakkak gören Yunan Ordusu komuta kademesinin Kütahya, Eskişehir ve Bursa'yı savunmak üzere hazırlığa başladığı öğrenildi [1].

1½ nci Tümenin ilk kademesi bu gün Sıvas'a vardı.

Batı Cephesi kuvvetlerinin savundukları mevzilerde bu gün hiç bir değişiklik olmadı.

Cephe Komutanı bu günkü muharebeler sonunda aşağıdaki 37 sayılı emri verdi :

"1. Bu gün (5 eylül) düşman, üç tümen tahmin edilen bir kuvvetle Mürettep Kolordu sol kanadı ve özellikle 4 ncü Grubun bütün cephesine taarruz etmiş ve akşama kadar devam eden şiddetli muharebeler sonunda bu gruplar başarıyle mevzilerini muhafaza etmişlerdir.

2. Ordu, 6 eylülde, bulunduğu hattı kesin olarak muhafaza edecek ve savunacaktır.

3. 4 ncü ve 12 nci Gruplar yarın karşı taarruz için hazırlanacaklardır. Ancak, taarruzun yapılması için, durumun gelişmesine göre, Ordudan emir bekleyeceklerdir.

4. 5 nci Grup, yarın sol kanat gerisindeki düşman kuvvetlerini Sakarya'ya kadar keşif ve tespit edecektir.

5. Mürettep Kolordu, Beylikköprü ile Sazılar istasyonu arasında görülen düşman kuvveti ve harekâtının içyüzünü meydana çıkaracaktır.

6. Kerim'de 23 ncü Tümen, 12 nci ve 4 ncü Grup karşılarında yapılacak muharebeleri önemle ve yakından izleyecek ve Ordu ile devamlı olarak irtibatını muhafaza edecektir.

7. 15 nci Tümen, şimdilik Dereköy'de harekete hazır olarak kalacaktır."

15. 6 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 27) :

a. Yunan Ordusu :

Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanının emriyle bu gün bütün kolordular mevzilerini tahkim ile uğraştılar.

2 nci Kolordu Komutanının 1 nci Kolordu Komutanlığı karargâhına yolladığı ve bu gün dönen irtibat subayının sözlerine göre, 1 nci Kolordu 1 nci Tümenden 3000 muharip erin saf dışı edildiği ve 2 nci Tümen-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4479,Dlp.18,G.5,Kls.1103,Dos.162,F.16.

den ise işe yarar ancak 3000 muharip erin kaldığı öğreniliyordu. Aynı şekilde Ordu Karargâhından dönmüş bulunan bir yüzbaşı ise, Ordu Komutanı Papulas'ın Millî Savunma Bakanına yolladığı muhtırada "harekâtın devamına karar verildiği takdirde, Türk Ordusu sol kanadından yapılması düşünülen kuşatmanın uygulanacağı; aksi halde Sakarya gerisine çekilme emrinin verileceği" yazıldığı haberini getirmiş bulunmaktaydı.

Diğer taraftan Millî Savunma Bakanı da, Yunan Başbakanına verdiği raporda "Küçük Asya Ordusu Komutanının, ordunun hareket tarzı hakkında Hükümet kararının Orduya tebliğini istediğini" bildirmekteydi [1].

b. Türk Ordusu :

Genellikle birlikler, bulundukları mevzileri kesin olarak savunmakla görevli idiler. Bununla beraber, Yunan Ordusunun iki üç gündür durgun hareketi karşısında 4 ncü ve 12 nci Gruplar karşı taarruz hazırlıklarıyle uğraşıyorlardı. 1 nci ve 2 nci Gruplar arasında Kızılkoyunlu batısına kadar Kısıkkaya deresi - Runkuş (Dikilitaş) (mevkiler 2 nci Gruba dahil) ve 1 nci Grupla 5 nci Grup arasmda Güzelcekale -Çimşit- Muhacir (Ahmetçayırı) köyü (mevkiler 1 nci Gruba dahil) ara hattı olarak verildi.

Yunanlıların gerçek durumlarını ortaya çıkarmak amacıyle 5 nci Grup, ordu sol kanadında kalarak Sakarya'ya kadar keşif ve baskınlarla; Mürettep Tümen, Fettahoğlu köprüsü istikametinde baskın ve keşifle görevlendirildi.

Bütün birliklere, gece baskınları yaparak düşmanın çekilip çekilmediğini anlamak üzere esir alınması görevi verildi.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürttep Kolordu :

3 ncü Yunan Kolordusunun 7 nci Tümeni, Balıkçı köprüsünden Çağlayık kesimine kadar 33 ncü Süvari Alayı bölgesinde hemen hiç bir harekette bulunmadı.

1 nci Süvari Tümeninin Sakarya batısında düşman durumunu meydana çıkarmakla görevlendirdiği 10 ncu Süvari Alayı, büyük kısmı ile Atdüşenkırma'da toplandı. Köseler geçid'nden Sakarya batısına geçirdiği keşif kolları, Kolartepe'de yarın (7 eylül) yapacakları görev için hazırlandılar. Tümenin 14 ncü Alayı Kızlarini'ne alındı.

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 134 - 136. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 82 - 90. - X. Stratigu, "Yunanistan Küçük Asya'da", (basılmamış çeviri - 2. Kısım), Yunancadan çev. : Cemal Tosun, Gnkur Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 35 - 39.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

6 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Krokî : 27)

ÖLÇEK: 1/600.000

Saat 1700'de Yassıhöyük istikametinde Kızlarini'ne ilerleyen bir Yunan piyade taburu, 14 ncü Süvari Alayı karşısında çekildi ve Sakarya'yı batıya geçti.

1 nci ve 17 nci Piyade Tümenleri cephesinde gece sükûnetle geçti. Güneş doğduktan sonra Çekirdeksiz doğusu ile Polatlı batısındaki alaylarla 1 nci Tümen yarım saat süren karşılıklı piyade ateş muharebesi yaptı. Bundan sonra Tümen cephes'nde sükûnet devam etti. Ancak, bir Yunan piyade alayı ile bir süvari alayının Beylikköprü civarında Sazılar istasyonuna giderek burada toplanması, saat 0830'a doğru burada toplanmış bulunan bir tümen kadar kuvvetin Demirci istikametinde hareketi, 30 - 40 arabalı bir kolun güneyden gelerek Karailyas kuzeybatısından batıya yönelmesi, Karadağ'ın çevresinde geriye doğru bazı hareketler ve Eskipolatlı - Tırnaksız (Sakarya) arasında büyük bir ulaştırma araçları topluluğunun tespit edilmiş bulunması ve bu aradaki geliş ve gidişler, saat 1600 sıralarında Eskipolatlı güney sırtlarından bir alayın batıya hareketi dikkati çekmekteydi.

4 ncü Grup :

Dünkü (5 eylül) muharebelerden sonra 12 nci Grupla ara hattının değiştirilmesi üzerine 24 ncü Tümenin 30 ncu Alayı, mevzii ile beraber 5 nci Kafkas Tümenine verildi. 61 nci Tümen sol kanat bölges'nde hâkim bir tepeyi almak ve düşman durumunun meydana çıkarılmasını sağlamak amacıyle yapılan taarruzda Hücum Taburu, düşmanın mukavemeti ile karşılaştı ve geri çekildi.

Bu durum, genellikle 3 ncü Yunan Tümeninin takviye ed'lerek mevzilerini en az yeteri kadar bir kuvvetle tuttuğunu göstermekte idi. Nitekim saat 0600'da bütün Grup cephesi, hafif de olsa, piyade ve topçu ateşi altına alınmaya başlandı. Ancak, saat 0700'den itibaren 3 ncü Yunan Tümeninden iki alayın Karakuyu'da toplandığı ve Acıdere istikametinde gittikleri; Şeyhali güney'nde 10 ncu Yunan Tümeninden iki alayın toplandığı ve Toydemir üzerinden Beşköprü istikametinde hareketleri; Sarıhalil ile Karayavşan güneyinden birer alayın, Sarıhalil civarında yerleşerek, Beşköprü ist'kametinde gittikleri görülmekte idi.

Durum, genel olarak Yunanlıların 5 eylül akşamı ele geçirdikleri Karayavşan kuzey sırtlarından atıldıktan sonra Grup cephesinde topçu ile takviyeli artçı kıtaları bırakarak, kuvvetinin çoğu ile Kavuncu köprüsü ve Beşköprü istikametlerinde çekilmeye başladıklarını gösteriyordu.

Cephe Komutanlığı ihtiyatı olarak Kerim'de toplanmış bulunan 23-ncü Tümen, Grup emrine verilerek Taşpınar'a yöneltildi. Tümen saat 15-30'da burada toplandı.

12 nci Grup :

Grup cephesinde Çal dağı kuzey eteklerini tutmakta olan 2 nci Yunan Tümeni, mevziini tahkimle uğraşıyordu. 9 ncu Yunan Tümeninin bir alayı, Karayavşan güneydoğusu - Ahırlıkuyu batısı hattını tutuyordu.

Grup, Cephe Komutanlığının karşı taarruz görevi emrine göre Karayavşan istikametinde taarruz ederek, Yunan kuvvetlerine karşı batıya doğru veya Erif güneydoğusu bölgesinden Çal dağı genel istikametinde taarruz yapacak gibi hazırlanmakta idi.

3 ncü Grup :

Gece sükûnetle geçti. 12 nci Yunan Tümeni bütün gün tahkimatla uğraştı. Ara sıra Grup mevzilerini topçu ateşi altına aldı.

Saat 1700'de, Çayraz'da bulunan 41 nci Tümen, Cephe Komutanlığının emri ile Haymana doğusunda ordu ihtiyatı olarak toplanmaya başladı.

Dereköy'de bulunan ordu ihtiyatı 15 nci Tümen eğitimle uğraştı.

2 nci Grup :

Grup cephesindeki 1 nci Yunan Tümeni, mevzilerini tahkimle uğraşmakta idi.

2 nci Grup birlikleri de genellikle tahkimatla uğraşıyordu.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

Her iki grubun da durumunda, ara hattının belirtilmesinden başka bir değişiklik olmadı.

1 nci Grup cephesinde 5/6 eylül gecesi yer yer yapılan baskınlarda, 13 ncü Yunan Tümeni birliklerinin mevzilerini tutmuş oldukları tespit edildi.

Cephe Komutanlığının öğleyin ve saat 1800'de verdiği iki emirle, 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri tekrar 1 nci Grup emrinde bırakıldılar. 3 ncü Süvari Tümeni, 5 eylülde bulunduğu bölgede kaldı. 2 nci Süvari Tümeni Gölbek'e alındı.

Saat 1830'a doğru 4 ncü Tümen karşısında Yunan küçük ulaştırma kollarının Kaltaklı - Gökgözşereflisi arasında hareketleri görülüyordu.

2 nci Yunan Kolordusunun başka bir harekette bulunmadığı görülünce, emniyet tedbirleri artırıldı ve eğitime devam edildi. Düşmanın çekilme ihtimalleri karşısında 7 nci Tümen bütünü ile, diğer tümenler büyük kısımları ile 7 eylül günü karşı taarruz ve takibe geçmek üzere hazırlığa başladılar.

5 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenlerinden birer bölüğün birlikte yaptığı baskında, Güzelcekale - Kutluhan hattının düşman emniyet birlikleri ile tutulduğu tespit edildi.

5 nci Grup Komutanlığı saat 1000'da, 7/8 eylül gecesi uygulanmak üzere 3 ncü Süvari Tümenini Totak'a baskın yapmakla görevlendirdi. 2 nci Süvari Tümeni de, bir batarya ile takviyeli bir alayını Canımana'da bırakarak diğer iki alayı ile Kerpiç'e hareket ve 5 eylülde Kerpiç'e gönderilen alayını burada bıraktıktan sonra, büyük kısmı ile Cambaklı sırtlarına ve oradan Katrancı - Sakarya arasında düşman gerilerinde keşif yapmak görevi aldı.

Kerpiç'teki alay, Katrancı - Kutluhancamii arasında; Canımana'da kalan alay, Baltalıin ve Kutluhancamii arasında keşifle görevlendirildiler.

14 ncü Süvari Tümeni durumunu muhafaza etti. Yalnız 55 nci Alayı, Gölbek sırtlarını güneye karşı tahkim etmeye başladı.

2 nci Süvari Tümeninden alınan bilgilerden : Köseabdallı kuzey sırtlarının zayıf düşman emniyet birlikleri ile tutulduğu; düşman büyük kısmının Güzelcekale, Gökgözşereflisi - Katrancı, Kirazoğlu - Yaprakbayırı kesimlerinde bulunduğu; Kanlıgöl ve Kirazoğlu'nda cephane depolarının bulunduğu; Totak çevresinde sadece keşif kollarının bırakıldığı ve düşman kuvvetlerinin buradan alındığı öğrenildi.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Büyük kısmı ile Yunak ve Adana Müfrezesi ile İshaklı'da bulunan Tümenin 5 eylül saat 1800'de Piribeyli'ye hareket eden müfrezesi, geceyi Mollabekir yaylasında geçirdi, sabah Piribeyli'ye vardı. Yapılan keşifler ve alınan haberlere göre : bir kısım düşman kuvvetlerinin Piribeyli'den Gökpınar'a ve buradan ağırlıkları ile beraber Uzunbey üzerinden Kürttaciri'ne gittikleri; Uzunbey'de düşman hastanesinin bulunduğu, buradaki erlerin açlıktan subaylarına saldırdıkları, yaralıların bakımsızlıktan öldükleri; Gökpınar, Çeltik, Göktepe köyü, Kaldırım, Aşağı Aliçomak kesimlerinde düşman bulunmadığı; düşmamn ulaştırma yolunu Sivrihisar' dan doğuya doğru aldığı tespit edildi.

Tümenden fazla ayrılmamak için müfreze Piribeyli'de kaldı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 28) :

Tümen cephesindeki düşmanın iki piyade alayı ile altı toptan kurulu bir birlik olduğu tespit edildi.

Bu gün saat 0415'te cephenin çeşitli kesimlerine açtığı topçu ateşi ile taarruza geçen düşman, özellikle Ekinhisar - Susuz hattında etkili olmaya başladı.

Tümen Komutanı, mevcut cephane bitinceye kadar muharebeye devamla, üstün düşman karşısında Ballık - Sinekli hattına çekileceğini Cephe ve Murettep Tümen Komutanlığına raporla bildirdi.

Saat 1830'da şiddetlenen taarruz sonunda Sandıklı batısındaki kıtalar mevzilerini boşaltmak zorunda kaldılar. Süvari birlikleri Çayköy güney sırtlarına, piyade birlikleri Kozviran, Sinekli bölgelerine çekildiler.

İki kolla takibe geçen düşman karşısında Tümen Komutanı, Sandıklı'da bir kısım kuvvet bırakarak, birliklerini Çifut (Şuhut)'a almayı düşündüğünü Cephe Komutanı ve Mürettep Tümen Komutanına bildirdi. Saat 1900'a doğru Sandıklı'da bırakılan Tümen birlikleri burayı boşalttı. Düşman da Sandıklı'yı işgal etti.

Papadimos Kolu, Sandıklı'nın işgalinden sonra, Savran-Çifut yolu ile Bolvadin - Çay hattındaki 4 ncü Tümen birlikleriyle birleşmek emri aldı. Bir bölük Savran'a, bir tabur Paşaköy'e yollandı. Hocalar istikametinde ilerleyen Yunan kolu, aldığı emirle tekrar Banaz'a hareket etti.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler:

Yunan Ordusu:

Yunan Ordu birlikleri bu gün genellikle mevzilerinde kaldılar. Ordu Komutanı, Yunan Hükümeninin ordunun hareket tarzı hakkında vereceği direktifi beklemekteydi.

16 ncı Yunan Alayı, Killik - Mihalıççık bölgesinden hareketle, 7 nci Yunan Tümenini takviye etmek üzere bu gün Kartaltepe'de yerleşti.

Yunan Ordu birlikleri bu gün de 5 eylüldeki mevzilerinde kaldılar.

Ordu Komutanı, saat 2100'de özetle aşağıdaki emri verdi [1] :

"Kolordular, yarınki 7 eylül gününden itibaren yeni bir emrime kadar işgal ettikleri mevzilerde kuvvetle savunmak üzere tertiplenecekleredir. Mümkün olduğu kadar büyük ihtiyat kuvveti çıkaracaklar ve birinci hatta ağır makineli tüfekler yerleştireceklerdir. Birinci hatta az piyade kuvvetleri bulunduracaklar, ileri mevzilerde tek başına kalmış olan kuvvetleri geri çekeceklerdir".

Yunan Ordu Komutanı, bu gün Ordu Karargâhını da Kavuncu köprüsüne aldı.

---

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 141 - 142. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 160.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

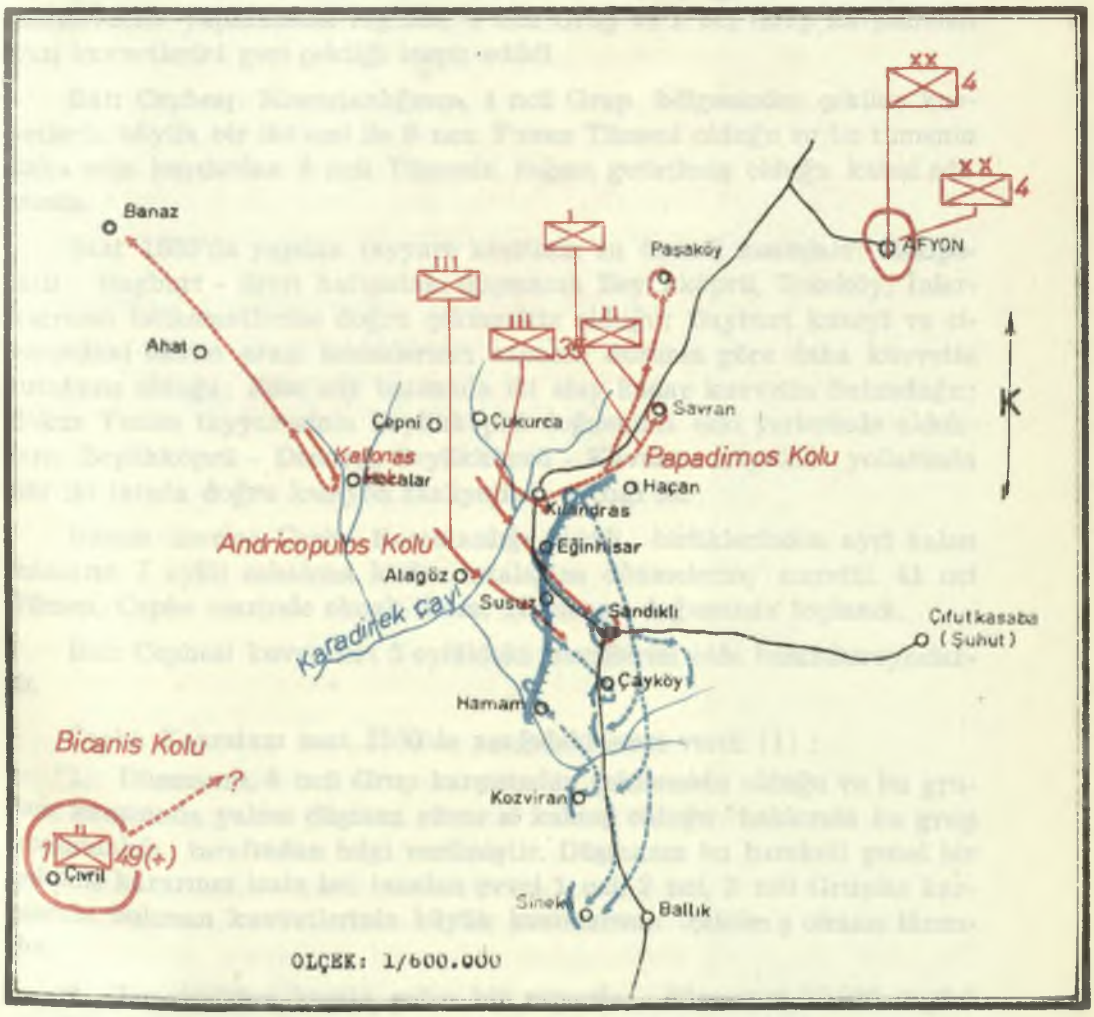
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin 6 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki:28)

Türk Ordusu :

Yunan Küçük Asya Ordusunun bu günkü faaliyetinin özelliği, cephe boyunca Türk kuvvetleriyle temasta bıraktığı birliklerin himayesinde, bazı birlikleri ile Sakarya'ya doğru ve Beylikköprü'den Porsuk çayı ve Demirci istikametinde hareketleri idi. Nitekim, üç günden beri şiddetli muharebeler yapılmasına rağmen, 4 ncü Grup ve 1 nci Grup karşısından bazı kuvvetlerini geri çektiği tespit edildi.

Batı Cephesi Komutanlığınca, 4 ncü Grup bölgesinden çekilen kuvvetlerin büyük bir ihtimal ile 9 ncu Yunan Tümeni olduğu ve bu tümenin daha sola kaydırılan 3 ncü Tümenin sağına getirilmiş olduğu kabul ediyordu.

Saat 1630'da yapılan tayyare keşifinin en önemli kısımları: Eskipolatlı - Bayburt - Sivri hattındaki düşmanın Beylikköprü, Tekeköy, İnlerkatrancı istikametlerine doğru çekilmekte olduğu; Bayburt kuzeyi ve civarındaki hâkim arazi kesimlerinin sabahki duruma göre daha kuvvetle tutulmuş olduğu; Basrköy batısmda iki alay kadar kuvvetin bulunduğu; dokuz Yunan tayyaresinin Beylikköprü doğusunda eski yerlerinde oldukları; Beylikköprü - Demirci, Beylikköprü - Kavuncu köprüsü yollarında her iki tarafa doğru kamyon faaliyetinin arttığı idi.

Bunun üzerine Cephe Komutanlığı, kendi birliklerinden ayrı kalan kıtaların 7 eylül sabahına kadar kıtalarına dönmelerini emretti. 41 nci Tümen, Cephe emrinde olmak üzere, Haymana doğusunda toplandı.

Batı Cephesi kuvvetleri 5 eylüldeki mevzilerini elde bulunduruyorlardı.

Cephe Komutanı saat 2100'de aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. Düşmanın, 4 ncü Grup karşısından çekilmekte olduğu ve bu grubun karşısında yalnız düşman süvarisi kalmış olduğu hakkında bu grup komutanlığı tarafından bilgi verilmiştir. Düşmanın bu hareketi genel bir çekilme kararının icabı ise, bundan evvel 1 nci, 2 nci, 3 ncü Gruplar karşısında bulunan kuvvetlerinin büyük kısımlarının çekilmiş olması lâzımdır.

2. Istanbul'dan bugün gelen bir raporda, düşmanın 30 000 zayiat verdiği ve bundan başka sıtmanın hüküm sürdüğü ve çekilmekte olduğu bildirilmiştir. Bir iki gün evvel yine Istanbul'dan gelen haberlerde, ordumuzun iyi savunduğu ve sonucun lehimizde olduğunun yetkili İngiliz devlet adamları tarafından ifade edildiği bildirilmiştir. Bundan başka, Fransa Hükümeti evvelce Ankara'ya gelmiş olan Franklen Buyon (Franclin Bouillon)'u kesin talimat ve yetki ile Ankara'ya hareket ettirmiştir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/11.

3. Onbeş günden beri geceli gündüzlü devam eden meydan muharebesinde düşmanın bütün teşebbüslerinin kırıldığı muhakkaktır. Düşmanın daha önemli teşebbüslerde bulunmak için ezgin ordusuna güvendiği kabul edilemediği gibi, taze kuvvet almasına da imkân tasavvur edilemiyor.

4. Bundan dolayı düşman durumunu meydana çıkarmak için bu geceden aşağıdaki tedbirlerin alınması uygun olur.

5. Her grup, kendi cephesinde birçok istikametlerde kuvvetli keşif kolları ile bu gece düşman mevzilerine baskın yapacak ve esir almaya çalışacaktır. Bu baskınları genel bir taarruz mahiyetinde göstermek için düşmanın belli mevzilerine, cephane israf edilmemek şartı ile, bir miktar topçu atışları da yapılmalıdır. Baskının bir grup cephesinde aynı zamanda yapılması tanzim edilmelidir.

6. Beşinci maddedeki gece teşebbüslerinden düşmanın gerçekten çekilmekte olduğu tahakkuk ederse, yarın ciddî takip yapabilmek için her grup elindeki kuvvetli ihtiyatları harekete hazır bulunduracaktır.

7. Ordu emrinde bulunan tümenlerle 1 nci Süvari Tümeni ve 5 nci Grup dahi harekete hazır bulunmalıdır".

C. YUNAN TAARRUZLARININ KIRILMASI, TÜRK KARŞI TAARRUZU VE YUNANLILARIN SAKARYA'YA KADAR TAKİP EDİLMESİ (7-13 Eylül 1921)

1. 7 eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 29) :

a. Türk Ordusu :

6/7 eylül gecesi bütün cephe boyunca yer yer yapılan baskınlarla, cephe hattında çok sayıda ateşli silâhlarla takviyeli zayıf piyade kıtaları bırakan Yunan Ordusu birliklerinin cephe gerilerinde toplandıkları tespit edildi.

7 eylül saat 0830'da yapılan tayyare keşfinde : Beylikköprü - Bebi arasında Bebi'ye hareket halinde büyük bir otomobil kolu; Beylikköprü - Sazılar - Biçer ve Beylikköprü - Demirci yollarında oto kollarının hareketi; Kavuncu köprüsü ve Sakarya batısında bir tümen kadar kuvvetin toplanmış bulunduğu; Kavuncu köprüsü - H a m a m (Hamamkarahisar) - Sivrihisar yolunda batıya doğru oto kollarının hareketi; Bayburt kuzeyindeki tepenin bir alayla tutulduğu; Bayburt güneyinden bir piyade taburu ve ağırlıkların Beylikköprü istikametinde hareketleri; bir piyade taburunun Yıldıztepe'den Kavuncu köprüsüne gittiği; iki piyade alayının Bayburt - Sivri yolunda harekette olduğu tespit edildi. Cephe Komutanlığı, bunun üzerine saat 1500'te aşağıdaki 38 sayılı cephe emrini verdi :

"1. Düşmanın, cephede zayıf kuvvetler bırakarak, büyük kısmını daha geride bulundurduğu sanılmaktadır.

2. Ordu, mevzilerini tahkim ve takviye edecek, elinde çok sayıda ihtiyat kuvveti bulunduracaktır.

3. 3 ncü Grup, 57 nci Tümeni Haymana kuzeyinde ihtiyata alacak ve Tümenin mevzii 8 nci Tümen tarafından teslim alınacaktır.

4. 1 nci ve 2 nci Gruplar da birer tümenini geriye alacaklardır. Düşman durumunda değişiklik olmadığı takdirde, bu tümenler 7/8 eylül gecesi karanlıkta geriye alınacaklar ve yerleri Orduya bildirilecektir".

Diğer taraftan, Genelkurmay Başkanlığı ve Cephe Komutanlığınca, Mürettep Kolordu bölgesinden büyük ölçüde yapılacak bir taarruz hakkında grup komutanlıklarının düşünceleri soruldu.

Gece baskını sırasında Karayavşan civarında sığınan iki Bulgar erinin (Makedonya ve Trakya'daki Bulgar asıllı halktan) söyledîklerinden : 9 ncu Yunan Tümeninin, Yunan Ordusu sağ kanadından 3 ncü Tümenin solunda Polatlı'ya yanaştırılmış olduğu ve fazla zayiat veren 2 nci ve 12 nci Yunan Tümenlerinin bir tümen halinde birleştirilmiş olduğu öğrenildi.

Akşama doğru tekrarlanan tayyare keşfi ile, genellikle tespit edilenlerden başka, Duatepe dolaylarında iki alayın toplanmakta olduğu; Polatlı güneybatısındaki bir alayla Eskipolatlı batısındaki iki alayın Kavuncu köprüsü istikametinde çekildikleri ve Kavuncu köprüsü batısında bir oto kolu ordugâhı tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Yunan Millî Savunma Bakanı, Yunan Başbakanına yazdığı raporda : artık, mücadelenin mevzi muharebesi karakterini almak üzere olduğunu; harekâtın devamının tehlikeli görüldüğünü; bu güne kadar kazanılan başarılarla en kısa bir sürede mütarekenin sağlanmasının uygun olduğunu bildirmekteydi. Bu durum, Yunan Ordusunun çekilmek eğiliminde olduğuna kuvvetli bir işaretti [1].

Gerçekten de Yunan Ordu Komutanı, daha dün (6 eylül)'den, bu gün bütün birliklerin mevzilerinde savunma düzeni alarak, elde büyük ihtiyat kuvvetleri bulundurmalarını emretmişti.

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 83. - "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", 67 numaralı Askerî Mecmua'ya ek Tarih Kısmı (Sayı : 8), s. 17. - Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 77

Yunan Ordu Komutanının saat 1100'de verdiği emir şöyle idi [1] :

"1. Kolordular, şimdi işgal etmekte oldukları mevzileri derhal tahkim etmeye başlayacaklar ve çok kuvvetli bir şekilde savunma tedbiri alacaklardır. Bundan, ordunun taarruzdan ve ileri hareketten vazgeçtiği manası çıkarılmamalıdır. Aksine, cephemizde alınacak kuvvetli savunma tedbirleri sayesinde taarruz sırasında kuşatma hareketi için kuvvet tasarruf etmemiz mümkün olacaktır. Tahkimat, insan ve malzemece takviye demek olduğundan, Türkler tarafından yapılacak bir taarruz halinde bu kadar büyük üstünlükleri olan bu önemli işi ihmal etmemiz cinayet olur.

Türkler, kuvvetli ve uygun bir şekilde kullanmakta olduğu savunma tedbirleri sayesinde, bizden daha az bir kuvveti olduğu halde, cephesini bizimkinden çok daha fazla uzatmaya ve bizim ihtiyatlarımızdan daha büyük bir ihtiyat kuvveti elde bulundurmaya muvaffak olmuşlardır.

2. Kolorduların bölgeleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir :

a. 2 nci Kolordu, Güzelcekale (dahil) - Temköy güneybatısındaki tepeler (hariç);

b. 1 nci Kolordu, Temköy güneybatı tepeleri (dahil) - Çal dağı (dahil);

c. 3 ncü Kolordu, Çal dağı (hariç) - Sakarya batısındaki Sazılar tepeleri (dahil).

Bölgeler arasındaki irtibat, anlaşmak suretiyle kolordularca sağlanacaktır.

3. 1 nci ve 3 ncü Kolordunun her biri, tam birer tümenden ibaret bir ihtiyat kuvveti teşkil edecek ve gerilerinde münasip bir mevkie yerleştireceklerdir. 2 nci Kolordu da buna uygun bir ihtiyat bulunduracaktır.

4. Kolordular, yukardaki esaslara göre ve yerinde keşifler yaptıktan sonra emirlerini verecekler ve tahkimat planları ile bir savunma krokisi hazırlayarak mümkün olduğu kadar çabuk bir zamanda Orduya göndereceklerdir. Planların hazırlanmasını ve tasdikini beklemeksizin tahkimat işine derhal başlanacaktır.

Eylülün 14'ünden itibaren, her üç günde bir defa Kolordular, geçmiş üç gün içinde yapılmış olan tahkimatı ayrıntıları ile gösteren planları Orduya göndereceklerdir".

---

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 142 - 143. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 160 - 161.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Durumunda bir değişiklik bulunmayan Kolordu birliklerinin sabah erken saatlerde yaptıkları baskınlarda, 7 nci Yunan Tümeninden ateşli silâhlarla takviyeli zayıf birliklerin Çekirdeksiz doğusu, Duatepe doğusu, Polatlı batısı ve güneyi, Esk polatlı batısı kesiminde bulundukları anlaşıldı

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde önemli hiç bir hareket olmadı; yalnız, Killik doğusunun bir piyade bölüğü tarafından tutulduğu ve tahkim edildiği görüldü.

Saat 0900'da süvari, piyade ve topçusu da bulunan 7 - 8 km. derinlikte bir kuvvetin Beylikköprü'den geçerek Demirci istikametinde gittiği; saat 1000'dan öğlene kadar Kavuncu'dan Sazılar'a 60 otolu bir kolun geçtiği; Sazılar'dan Biçer'e 20 - 25 vagonluk bir trenin hareket ettiği görüldü. Saat 1900'da Duatepe güneyinden bir piyade alayı Beylikköprü'ye doğru gidiyordu.

4 ncü Grup :

Erkenden yapılan baskınlarda, Yümkünlü sırtları güneyinin bir alayla, Şeyhali güney ve Karayavşan güney sırtlarının Yunan birliklerince tutulduğu, piyade ve topçu ateşleriyle korunmakta olduğu görüldü.

61 nci Tümenden Bayburt genel istikametinde, 5 nci Kafkas Tümeni ile 12 nci Grup sağ kanadındaki 24 ncü Tümen birliklerinden Karayavşan ve doğusuna birlikte yapılan baskınlar hemen hemen sabaha kadar başarı ile devam etti. 5 nci Kafkas Tümeninden Hücum Taburunun bomba ve süngülerle yaptığı taarruzda, 10 ncu Yunan Tümeni birlikleri, birçok ölü ve yaralı ile silâh ve cephane terk ederek Çal dağı batısı sırtlarına doğru çekildiler. Sayılabilen düşman cesedi 300'dü. Hücum Taburunun zayiatı bir şehit, 10 yaralı, iki kayıp er idi.

Bu baskınlar karşısında düşman kuvvetleri, Bayburt - Tobak dağı - Sivri hattına; bir taburdan fazla kuvvet de Gölçeşme yaylası kuzeyine çekildiler.

12 nci Grup :

2 nci Yunan Tümeninin durumunu kesinlikle meydana çıkarmak üzere günün erken saatlerinde 24 ncü Tümenden Karayavşan doğusuna, 11 nci Tümenden Ahırlıkuyu ve Çal dağına baskın ve keşif taarruzu ile ilerleyen müfrezeler, Karayavşan doğusu ile Ahırlıkuyu'ya kadar sokuldular. Fakat, Çal dağı müfrezesi, doğudan aldığı ateş tesirleri ve Grup topçularının da ateşleri altında kalarak bir subay, dokuz er yaralı ve beş er şe-

hit vererek geriledi. Sırtları terk eden Yunan birlikleri de tekrar mevzilerine geldiler.

Bu baskında, Karayavşan - Ahırlıkuyu batısında 10 ncu Yunan Tümeninden bir taburun muharebe ileri karakolu olarak bulunduğu; Çal dağında 2 nci Yunan Tümeninden zayıf emniyet birliklerinin kaldığı, kuvvetin büyük kısmının geride toplanmış olduğu tespit edildi.

3 ncü Grup :

Bu grup birliklerince de yapılan baskınlarda müfrezeler ilkin 12 nci Yunan Tümeni mevzilerine kadar yanaştılar. Fakat sonradan, düşmanın mevzileri takviye ve işgali ile etkili topçu ateşleri yüzünden asıl mevzie alındılar. Genel olarak bu grup bölgesinde Yunan tümeninin mevzilerinde zayıf emniyet birlikleri bırakarak kuvvetlerinin çoğunu geriye aldığı tespit edildi.

8 nci Tümen, 57 nci Tümenin mevziini teslim almak; 57 nci Tümen de Haymana hemen doğusunda toplanmak üzere hazırlıklara başladılar. 15 nci Tümen, Cephe Komutanlığı ihtiyatı olarak Dereköy'de toplu olarak bulunmaktaydı.

2 nci Grup :

3 ncü Kafkas ve 9 ncu Piyade Tümenlerinden baskınla görevli müfrezeler, özellikle bölgenin en hâkim kesimi olan Mezartepe'ye kuzeydoğudan güneybatı istikametinde taarruzla 150 metre kadar yanaştılar; ancak, mevzin hâkim kesimlerinden açılan makineli tüfek ve topçu ateşleri karşısında daha ileri yanaşmak mümkün olmadı ve birlikler mevzilerine alındılar.

Yapılan bu baskında, 1 nci Yunan Tümeninden 3 ncü Kafkas Tümeni cephesinde iki tabur, 9 ncu Piyade Tümeni cephesinde bir alay kadar artçının topçu himayesinde bırakıldığı ve 1 nci Yunan Tümeninin büyük kısımlarıyle mevzi gerilerine alındığı kanaatine varıldı. Nitekim saat 1100'de 200 hayvanlı bir mekkâri kolunun Yamak kuzeyinden Gedikli güneyine hareket ettiği görüldü. Baskın ve keşif taarruzlarını ciddî sanan 1 nci Yunan Tümeni, karanlık bastıktan sonra bu birlikleri takviyeye başladı.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

1 nci Grubun durumunda genellikle bir değişiklik yoktu. 3 ncü Süvari Tümeni yine 1 nci Gruba ait mevzi kesimini tutuyordu. Cephedeki düşman durumunun tamamıyle aydınlığa kavuşturulması için Grup emriyle saat 0200'den itibaren uygulanmak üzere, 4 ncü ve 5 nci Tümenlere, birer tabur kuvvetinde taarruz müfrezesiyle tümen topçusu desteğinde Kalete-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım–2 nci Kitap

7 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Genkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 29)

K
Sivrihisar
Hamam
Seyitgazi
Çifteler
Alpu
Eskişehir
Mihalıççık
Sivrihisar Kp.
Çifteler Kp.
Seyitgazi Kp.
Mihalıççık Kp.
Sakarya Kp.
Fethiye Kp.
Yukarıpazar Kp.
Sakarya
Porsuk Çayı
Sarısu
Türkalan
Körüalan
Cambolat
Karşık
Kozlucu
Bozbük
Sinanlı
Uçumbey
Göksepedy
Kaldırım
Ayvaya
(Kaldırım Köyden
38 Km. Güney Batı'da)
Yarbey
Yarbey İst.
Alagöz
Setmanlı Çiftliği
Kütahya
Tavşanlı
Dumlupınar
Yenikale
Kocaçaylı
Çaltılı
Çatalca
Yıldızeli
Yıldızeli İst.
Yıldızeli Kp.
Kızılcaören
Kızılcaören İst.
Kızılcaören Kp.
Çukurhisar
Çukurhisar İst.
Çukurhisar Kp.
Sazlar
Sazlar İst.
Sazlar Kp.
Kalaycı
Kalaycı İst.
Kalaycı Kp.
Çalışır
Yassıdüzlük
Yassıdüzlük İst.
Yassıdüzlük Kp.
Kılıçlar
Kılıçlar İst.
Kılıçlar Kp.
Ömerler
Ömerler İst.
Ömerler Kp.
Bozlar
Bozlar İst.
Bozlar Kp.
Kılıçlı
Kılıçlı İst.
Kılıçlı Kp.
Çalışır İst.
Çalışır Kp.
Çalışır Kp.
Çalışır İst.
Çalışır Kp.
Çalışır İst.
Çalışır Kp.
Çalışır İst

pe ve Totak sırtlarına taarruzları; 7 nci Tümene, düşmanın çekilmekte olduğu kesinleşince, bütünü ile takibe geçmesi görevi verildi.

5 nci Yunan Tümeninden bir alayla takviyeli 13 ncü Yunan Tümeni, Kaletepe'den Totak ve doğusuna kadar mevziin hâkim kesimlerini tamamen işgal etti. Bu mevzilere yaklaştıkça artan ve yoğunluk gösteren piyade ve topçu ateşleri karşısında daha fazla ilerlemek ve esir almak mümkün olmadı.

Grup Komutanlığının saat 1700'de başlamak üzere saat 1440'ta verdiği emirle, düşmanın çekilmekte olduğuna dair işaretler bulunması dolayısıyle durumun iyice aydınlanması için 4 ncü Tümen, topçu desteğinde iki alayla Kaletepe'ye ve doğusu hattına taarruz; 7 nci Tümen, büyük kısmı ile Karasüleymanlı kuzeydoğusuna yaklaşmak ve lüzumunda 4 ncü Tümeni desteklemek; 5 nci Tümen, düşmanın kesin çekilmesi halinde, Çalış güneyi istikametinde ilerlemekle görevlendi. Yapılacak taarruzun başarısı halinde, Büyükgökgöz istikametinde ilerlenileceği, 5 nci Grubun da Güzelcekale istikametinde düşman harekâtını yakından takip etmesinin uygun olacağı 5 nci Grup Komutanına bildirildi.

Kararlaştırılan saatte başlayan taarruzda 4 ncü Tümen, 13 ncü Yunan Tümeni birliklerinin inatlı mukavemeti ile karşılaştı. Gökgöz kuzeybatısındaki ve Gökgözşereflisi güneyindeki mevzilerden düşman topçusunun etkili ateşleri altında kalmalarına rağmen, taarruz kolları, saat 1900'a kadar Yunan mevzilerine 200 - 300 metre yaklaştılar. Bu sırada Yunanlıların Kaletepe doğusundan yaptıkları karşı taarruzlar kırıldı ve durduruldu. Bu kanlı hücumda tamamıyle sarsılan düşmanın siperlerine güneş batarken girildi. Siperlerde Yunan cesetlerinden geçilememekteydi. Yalnız, düşman topçusunun bu siperler üzerinde topladığı topçu ateşi tesirlerinden korunmak ve yapılması ihtimali olan yeni bir karşı taarruzda zayiata uğramamak için birlikler asıl mevzilerine alındılar.

5 nci Tümenin Çalış güneyi - Totak hattına yaptığı taarruz, 44 ncü Yunan Alayı tarafından karşılandı.

Gece olmuş, harekâta artık son verilmişti. 7 nci Tümen, bir alayını 4 ncü Tümene bırakarak büyük kısmı ile Çalış güneybatısında toplandı.

5 nci Grup, 3 ncü Süvari Tümeninden bir müfreze ile Totak, 14 ncü Süvari Tümeninden bir müfreze ile Balcıhisar ve 5 nci Alayla Kutluhancamii istikametlerinde yaptığı harekâtla, Totak doğusunun bir tabur kadar kuvvetle savunulduğunu, Balcıhisar ve Kutluhancamii'nin boş bulunduğunu tespit etti.

Gerçekten de bu gün Yunan Süvari Tugayı, iki bölüğü ile yakın emniyet düzeni alarak, 2 nci Kolordudan aldığı emirle tahkimat yapmak üzere bütün kuvveti ile Büyükgökgöz doğusunda toplandı.

Grup, 8 eylül günü için 3 ncü Süvari Tümeni ile Totak - Güzelcekale hattına; 14 ncü Süvari Tümeni ile (bir alayını Çeltek'te bırakarak) Kutluhancamii - Sebilisüflâ, 2 nci Süvari Tümeni ile Kerpiç - Cambaklı istikametlerinde keşif ve baskın hazırlığına başladı. Bu hazırlıklar yapılırken Grup Karargâhı Çeltek batısına hareket etti.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler:*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde (Kroki: 29-30):

Yapılan keşifler ve alınan haberlerle : Fettahoğlu kuzey sırtlarında iki bölüklük bir ordugâhın bulunduğu; Fettahoğlu köprüsü ile İlyaspaşa köprüsünde ileri karakolların bulunduğu; Aziziye (Emirdağ) ve Aziziye - Kaldırım yolunda düşman bulunmadığı tespit edildi.

Tümen, 8 eylülde Erenköy, Göktepe ve Aziziye istikametlerinde keşif yapmak üzere hazırlığa başladı.

Saat 2210'da verilen emirde "Adana Müfrezesinin bu akşam İshaklı'ya varacağı; Konya Süvari Alayı ile 24 ncü Alay 2 nci Taburun mevzilerini bu gece Adana Müfrezesine teslim ederek, Konya Süvari Alayının 8 eylül sabahı Karapınar'a hareketle akşam oraya varması ve 9 eylül akşamı da Yunak'a gelmesi; 24 ncü Alay 2 nci Taburun 8 eylül saat 0600'da İshaklı istasyonundan trenle Akşehir'e götürüleceği" direktifi verildi ve hazırlığa başlandı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki: 31):

6 eylülde Sandıklı'ya giren düşmanın bu gün Sandıklı batı ve güneyinde ordugâhta kaldığı, iki piyade taburu ile Çayköy güneyinde Tümen süvari birlikleriyle temasta bulunduğu ve her iki kol ile daha güneye hareket etmediği görüldü.

Tümen, piyade birlikleriyle 6 eylülde olduğu gibi Kozviran - Sinekli bölgelerinde kaldı; karargâhı Ballık'ta yerleşti. Ayrıca, bir miktar süvari ile takviyeli piyade taburunun (Bicanis Kolu), Işıklı kesimine geldiği tespit edildi.

Hocalar'a gelen bir taburdan fazla kuvvetin (Kallonas Kolu) de Ahat istikametinde geri döndüğü öğrenildi. Diğer taraftan, Çivril'de tespit edilmiş bulunan bir taburdan fazla kuvvetin Işıklı'ya girdiği tespit edildi.

Tümen Komutanı, Cephe Komutanlığına verdiği raporda "düşmanın daha güneye inmeyeceği kanaatinde olduğunu; düşmanı Sandıklı bölge-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

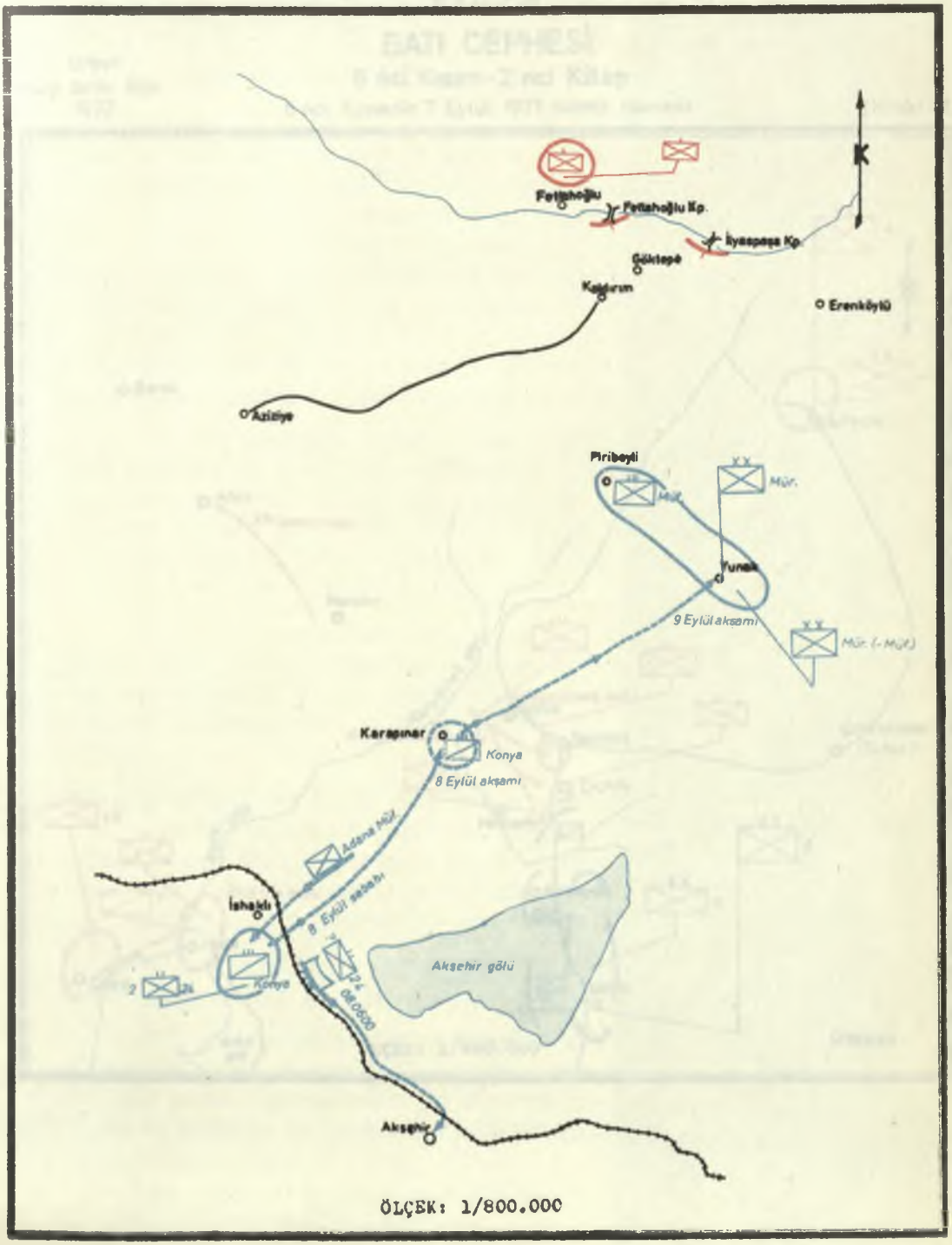
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Mürettep Tümenin 7 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki : 30)

ÖLÇEK: 1/800.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

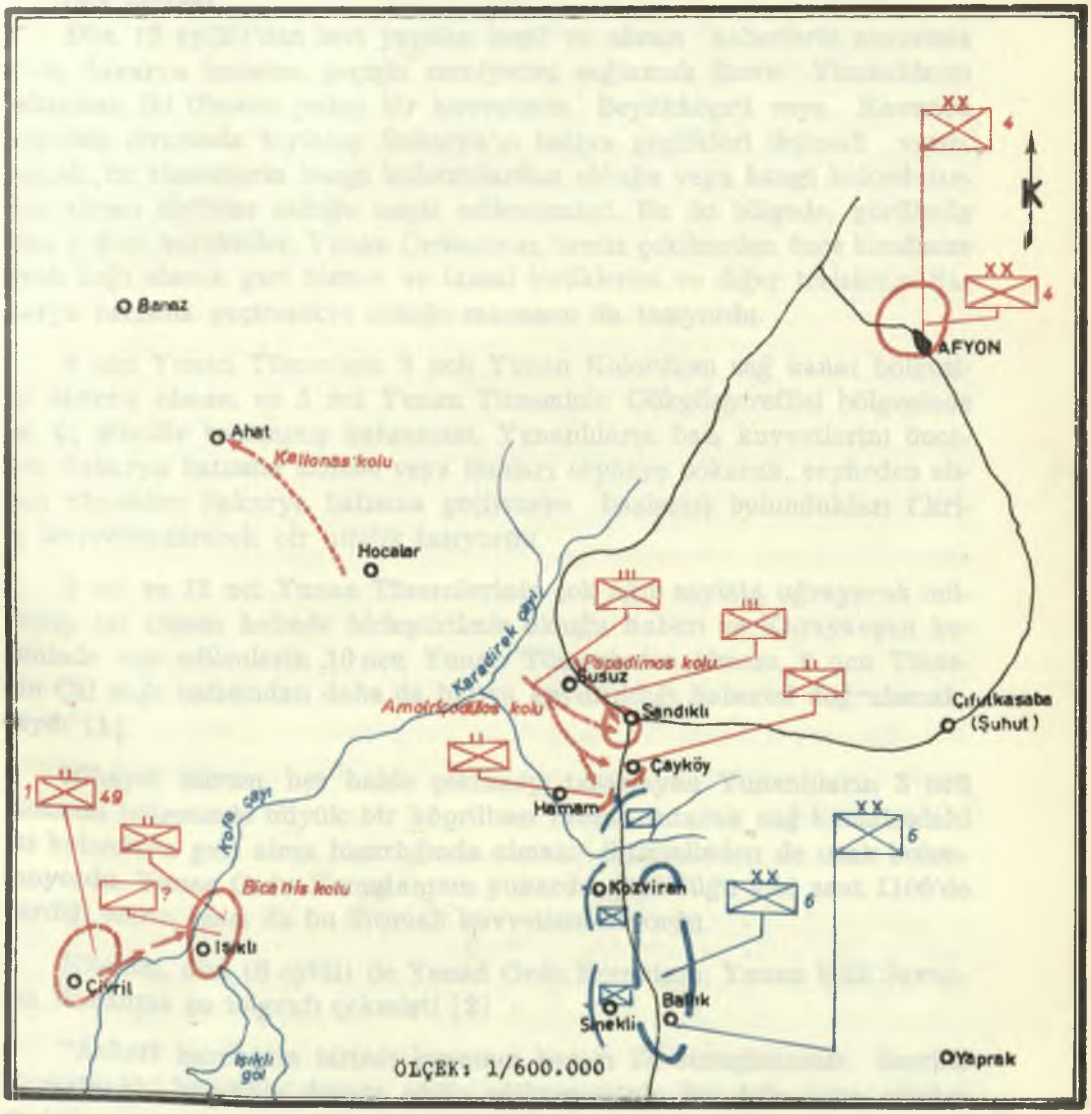
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 7 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:31)

sinde bir kısım kuvvetle tutarak, Tümenin kalanı ile Şuhut'a gidip Afyon'a yapılacak teşebbüslerde düşman kuvvetlerinin bir kısmını üzerine çekmeyi düşündüğünü" bildirdi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Türk Ordusu :

Dün (6 eylül)'den beri yapılan keşif ve alınan haberlerin sonucuna göre, Sakarya batısına geçişin emniyetini sağlamak üzere Yunanlıların tahminen iki tümene yakın bir kuvvetinin Beylikköprü veya Kavuncu köprüsü civarında toplanıp Sakarya'yı batıya geçtikleri ihtimali vardı. Ancak, bu tümenlerin hangi kolordulardan olduğu veya hangi kolordulardan alınan birlikler olduğu tespit edilememişti. Bu iki bölgede görülmüş olan yoğun hareketler, Yunan Ordusunun henüz çekilmeden önce kendisine ayak bağı olacak geri hizmet ve ikmal birliklerini ve diğer tesislerini Sakarya batısına geçirmekte olduğu manasını da taşıyordu.

9 ncu Yunan Tümeninin 3 ncü Yunan Kolordusu sağ kanat bölgesine alınmış olması ve 5 nci Yunan Tümeninin Gökgözşereflisi bölgesinde iki üç gündür toplanmış bulunması, Yunanlıların bazı kuvvetlerini önceden Sakarya batısına atması veya bunları cepheye sokarak, cepheden alınan tümenleri Sakarya batısına geçirmeye başlamış bulundukları fikrini kuvvetlendirecek bir nitelik taşıyordu.

2 nci ve 12 nci Yunan Tümenlerinin çok ağır zayiata uğrayarak mürettep bir tümen halinde birleştirilmiş olduğu haberi ve Karayavşan kesiminde esir edilenlerin 10 ncu Yunan Tümeninden olması, 9 ncu Tümenin Çal dağı batısından daha da batıya kaydırıldığı haberini doğrulamaktaydı [1].

Nihayet durum, her halde çekilmeyi tasarlayan Yunanlıların 3 ncü Kolordu bölgesinde büyük bir köprübaşı mevzii tutarak sağ kanadındaki iki kolorduyu geri alma hazırlığında olması ihtimalinden de uzak bulunmuyordu. Yunan Ordu Komutanının yukarda görüldüğü gibi saat 1100'de verdiği emrin esası da bu ihtimali kuvvetlendiriyordu.

Nitekim, dün (6 eylül) de Yunan Ordu Komutanı, Yunan Millî Savunma Bakanına şu telgrafı çekmişti [2] :

"Askerî harekâtın birinci kısmının başarı ile sonuçlanması üzerine Komutanlık, harekâta devam edilip edilmemesinin bir defa daha gözden geçirilmesini zorunlu görmektedir. Bu hususun incelenmesi için Başbakanın çarçabuk Bursa'ya daveti her halde daha uygun olur fikrindeyim".

---

[1] Macario, "1919 - 1922 Türk - Yunan Harbine Ait Notlar", s. 72.
[2] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 77.

Batı Cephesi kuvvetleri bu gün de 6 eylüldeki mevzilerini ellerinde tuttular.

Cepheye tertip edilen Elazığ'daki tayyare bölüğü bu gün Sıvas'a vardı.

Harekâtın bu şekilde gelişmesi sonunda Genelkurmay Başkanı saat 2400'te, durum hakkındaki görüşlerini ve emirlerini Cephe Komutanlığına şöyle bildirdi [1] :

"Düşmanın bugün de 4 ncü Grupla Mürettep Kolordu karşısında çekilmeye işaret olan hareketleri görülmüştür. Düşmanın önümüzdeki birkaç gün içinde diğer gruplar cephesinde bir taarruz teşebbüsü ihtimali varsa, 15 nci Tümenle 23 ncü Tümenin Mürettep Kolordu bölgesine kaydırılarak dört tümenle doğudan ve kuzeyden Duatepe'ye bir taarruzu faydalı görüyorum.

Uygun buyurulduğu takdirde, bu iki tümenin Mürettep Kolordu emrine Beyceğiz mıntıkasına hareket ettirilmesi için emir verilmesini ve Mürettep Kolordu kesimine bu taarruz için çok sayıda 150 mm. lik obüsle yeter derecede topçu cephanesinin ayrılmasını ve bildirilmesini rica ederim. Bu kuvvet kaydırmanın düşman tarafından görülmesi pek önemli olduğundan, 23 ncü Tümenin özellikle ve 15 nci Tümenin Taşpınar'dan sonra Beyceğiz'e kadar behemehal gece yürüyüşleri ile gitmeleri lâzımdır".

Genelkurmay Başkanının bu görüş ve Cephe Komutanına verdiği emirdeki isabet, bu sıralarda Yunan Ordu Komutanının vermiş olduğu karar ve aldığı tedbirlerin incelenmesinde bütün açıklığı ile ortaya çıkar.

Mürettep Kolordu ile 4 ncü Grup karşısındaki 3 ncü Yunan Kolordusundan bazı birliklerin Sakarya'ya ve oradan Porsuk çayı boyunca batıya; Beylikköprü - Demirci ve Kavuncu köprüsü - Sivrihisar istikametlerindeki hareketleri tam anlamı ile çekilmeye işaretti.

Sakarya batısına çekilmeyi kararlaştırmış bulunan Yunan Ordusunun bu harekâtta dayanacağı en hassas bölge, şüphe yok ki, 3 ncü Kolordu bölgesinde Duatepe - Kartaltepe - Karadağ - Tobak dağı - Sarıhalil - Toydemir doğusunda 1084 rakımlı tepe - Ilıca deresi kuzey sırtları hattıdır. Yunan Ordusu, bu hattı kuvvetle tutmak ve bir Türk taarruzu halinde karşı taarruzla bunu geri atmak için, Kartaltepe - Velidede tepeleri, Karahamzalı - Yıldıztepe bölgesinde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak zorundaydı. Ancak böyle bir tertiple, 3 ncü Kolordu sağında kalan ve ortalama 40 km. cephede ve Sakarya geçitlerine en yakını ile 38 km., en uzağı

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/16.

ile 65 km. mesafede bulunan 1 nci ve 2 nci Kolorduları 3 ncü Kolordunun tutacağı mevziler üzerinden Sakarya batısına geçirebilirdi. Bu iki kolordunun, muhtemel bir Türk karşı taarruzu halinde karşılaşacakları zorlukları yok ederek veya hafifleterek emniyetle çekilmek için de mahdut hedefli taarruzlar yapması en normal bir hareketti.

İşte, Türk Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın "Önümüzdeki birkaç gün içinde düşmanın diğer gruplar cephesinde bir taarruz teşebbüsü ihtimali varsa, dört tümenle Duatepe'ye taarruz" tavsiyesi, Yunanlıların böyle bir harekette çekilmelerini çok zorlaştırmak veyahut hiç yapamamak durumuna düşürmek esasına bağlı idi. Bu hususta isabetin büyüklük derecesini, Yunan Ordu Komutanı Papulas'ın baş tarafta geçen 7 eylül saat 1100'de verdiği emri ile 1 nci Kolordu Komutanı Kondilis'in Papulas'la şu görüşmesi bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır :

Durumdan tamamıyle ümitsiz bulunan Yunan Ordu Komutam, 6 eylülde Ordu karargâhında 1 nci Kolordu Komutanına "Askerî durumumuzun çok fenalaştığını gördüğüm için hükümetten talimat istedim" diyor. Bu duruma karşı ne yapılmak lâzım geldiği sorusuna karşı da, 1 nci Kolordu Komutanından aldığı "Polatlı ile Türklerin işgalindeki Ardıç - Küçükdağ (Dereköy doğusundaki küçük tepe) hattı arasındaki sahayı (ki bu arazi kesimi, çok büyük bir ihtimalle, Polatlı - Ankara demiryolu ile Babayakup deresi arasındaki bölgedir) 3 ncü Kolordumuz Türklerden temizleyecek olursa, 1 nci Kolordunun Haymana ve 3 ncü Kolordunun Samanlı (Selmanlı çiftliği) üzerine yapacakları müşterek bir taarruzla Türklerin doğu istikametinde tardı kabil olacak ve bundan sonra 3 ncü Kolordu Ankara üzerine yürürken, 1 nci ve 2 nci Kolordularımız Dereköy, Büvükçayır, Karacaören (Karacaviran) üzerine yürümeye hazır bulunacaklardır" cevabını uygun bulup kabul ediyor [1].

Yunan Ordu Komutanının, 5 eylül saat 2145'te verdiği emirdeki "Türklerin 3 ncü Kolorduya taarruzları halinde bu kolordunun sonuna kadar savunacağı, 1 nci ve 2 nci Kolorduların derhal kuzey istikametinde taarruzları" kararı ile bu gün kabul ettiği 1 nci Kolordu Komutanının hareket tarzı tavsiyesi arasındaki fark, ilkinin sonuncuya göre daha ihtiyatlı olmasıdır.

Kartaltepe ile Velidede tepesini de hedef tutacak surette Duatepe'ye kuzey ve doğudan yapılacak bir Türk taarruzu sırasında, Batı Cephesi kuvvetlerinin tüm mevzilerinde savunmada bulunması ve aynı zamanda 1 nci Grup cephesinden alınabilecek en az iki tümenle beraber Haymana kuzeydoğusunda toplanabilecek yine en az 3 - 4 tümenin elde tutulması

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 77.

halinde; Yunan Ordusunun bu günkü durumda birbirlerinden kilometrelerce uzakta kalmış olan birliklerinden 3 ncü Kolordu ile Selmanlı çiftliği, 1 nci ve 2 nci Kolordularla Dereköy, Karacaviran istikametlerinde olmak üzere ortalama 50 km. lik cephede Ankara'ya taarruz fikri, bir hayalden ileri anlam taşımamakta idi.

Cephe Komutanlığı da, Genelkurmay Başkanının bu uyarması üzerine özetle "mevzilerin elde bulundurulması; savunma düzeni ve tahkimatın devam ettirilmesini de ihmal etmemek suretiyle, gruplardan en az birer tümenin geride toplanması ve takibe geçmek üzere hazırlıklı bulunmaları; 23 ncü Tümenin 4 ncü Grup bölgesinde, 41 nci ve 15 nci Tümenlerin 3 ncü Grup bölgesinde geride toplanmaları; 57 nci Tümenin bu gece cephe gerisine alınması" emrini verdi.

Yunan Ordusu:

Bu gün kolordular genellikle "mevzilerinde fazla sayıda topçu ve az sayıda piyade ile savunarak, el altında mümkün olduğu kadar büyük ihtiyat kuvvetleri bulundurmak" direktifine göre tertiplenme ile meşgul oldular. Güya bu düzen, taarruzdan vazgeçildiği anlamında olmayıp, kuşatma için büyük kuvvetler tasarrufunu amaçlıyordu.

Yayımlanan Ordu tebliğinde, taarruzun durdurulması özetle :

Türk Ordusunun yeni kuvvetlerle takviyesi;

Türk mevzilerinin pek tahkimli olup, Türklerin bu mevzilerde kahramanca, inatla ve adım adım savunması;

Türk süvarilerinin akınları ile ikmal ve ulaştırma hizmetlerinin taciz edilmesi sebeplerine dayandırılıyordu [1].

Bu günkü muharebeler sonunda Yunan Ordusu 6 eylüldeki mevzilerinde bulunuyordu.

2. 8 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 32) :

a. Türk Ordusu :

Genelkurmay Başkanının, Mürettep Kolordu bölgesinden dört tümenle yapılacak bir taarruz hakkında 7 eylül saat 2400'teki direktiflerine Cephe Komutanlığı bu gün saat 0030'da aşağıdaki karşılığı verdi [2] :

"Bütün ihtiyatlarımızı kuzeye alarak Mürettep Kolordu kesiminden bir taarruza, düşmanın çekilme kararına kesin kanaat hasıl ettikten sonra teşebbüs olunabilir. Bugün 4 ncü ve 1 nci Gruplar cephelerinde yapı-

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 91 - 94.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/21.

lan keşif taarruzu sonucu henüz alınmadı. Bugün (8 eylül) sabaha kadar 1 nci Gruptan alınacak bilgiye göre bu grubun bütün kuvveti ile bir taarruz yapmasını tasarlıyorum ve bu taarruzun durumu aydınlatacağını tahmin ediyorum. Alınacak sonuca göre, ihtiyatların Mürettep Kolordu kesimine kaydırılarak bu kesimden daha fazla kuvvetlerle taarruz edileceğini arz ederim".

Cephe Komutanlığı saat 0715'te ikinci bir raporla :

Mürettep Kolordu cephesinde 3 ncü Yunan Tümeninin, 9 ncu Yunan Tümeni ile değiştirilerek, Kavuncu köprüsü dolaylarına ihtiyata alınmış olması ihtimalinin bulunduğunu;

4 ncü Grubun Karayavşan istikametinde yaptığı taarruzda alman esirlerden, Grubun cephesinde sağda 9 ncu, solda 10 ncu Tümenlerin bulunduğunun kesinlikle tespit edildiğini;

7 eylülde 1 nci Grup cephesinde yapılan keşif taarruzlarıyle, düşmanın iki alayının cephede ve daha gerilerde buradaki tümenlerin büyük kısımlarının bulunduğu, alınan esirlerin 5 nci ve 13 ncü Yunan Tümenlerinden olmaları dolayısıyle bu cephede iki tümenin bulunduğu ve bu suretle Yunan Ordusunun henüz cephede olduğunun kabul edildiğini; ancak, 4 ncü ve 5 nci Grupların bu akşam yapacakları keşif taarruzları sonucunda durumun daha çok aydınlanacağının sanıldığını ve bu sonucun alınmasına kadar 1 nci Grupla taarruzdan vazgeçildiğini;

Nihayet, düşmanın Mürettep Kolordu cephesinden Çal dağına (dahil) kadar beş ve Çal dağından (hariç) Totak'a kadar en fazla dört tümeni olduğuna göre, ihtiyat kuvvetlerinin sağ kanatta toplanmasında bir sakınca görülmediğini ve bu gece 23 ncü Tümenin Beyceğiz'e, 15 nci Tümenin Kargalı'ya ve 7 nci Tümenin geriye alınması için emir verildiğini bildirdi.

Saat 0920'deki tayyare keşifleriyle :

Bebi - Beylikköprü yolunda geriye otomobil faaliyetinin yapıldığı;

Eskipolatlı - Şeyhali hattındaki kuvvetlerin olduğu gibi durduğu, ağırlıkların görülmediği ve bu kuvvetin azalmış bulunduğu;

Kavuncu köprüsünde, 7 eylülde bildirilen bir tümen kadar kuvvetin bulunmadığı, bazı ağırlıkların olduğu;

Sabanca'dan Sakarya'ya doğru Ilıca deresine paralel yollarda düşman otolarının ve sayısı altıyı geçmeyen topların, bir alaydan fazla olmayan süvari ve piyade birliklerinin çok dağınık bir halde hareket etmekte oldukları;

Çal dağındaki kuvvetlerin pek azaldığı, İnlerkatrancı'da hastane bulunduğu ve Kabak'tan buraya araba kollarının gelmekte olduğu tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanı, saat 1220'de Yunan Başbakanına çektiği telgrafta özetle : "şimdiye kadar ordunun elinden geleni esirgemediğini, bundan sonra harekâtın uzatılmasının tehlikeli olacağını sandığını" belirtip, "askerî tedbirleri düzenlemek üzere hükümetin fikrinin açıklanmasını" istedi.

Başbakan Gunaris'in verdiği karşılık şöyle idi (özet) :

"Size tavsiye etmeyi elzem bulurum ki, her türlü siyasî fikirlerin ve şimdiye kadar güdülen gayenin etkisi altında kalmaksızın yalnız askerî çıkarları göz önünde tutarak kararlarınızı hazırlayın".

Yunan Ordu Komutanı, 1 nci Kolorduya şu emri verdi [1] :

"1 nci Kolordu, cephede pek az kuvvet terk ederek ihtiyat kuvvetlerini geriye alacak ve tahkimatını kuvvetlendirecektir".

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Kolordu birlikleri dünkü (7 eylül) durumda idiler.

33 ncü Süvari Alayı cephesinde Koyunağılı üzerinden ilerleyen bir Yunan piyade taburu, buradaki keşif ve emniyet birliğini geri atarak Dikmentepe'ye kadar ilerledi ve burayı işgal ederek Sakarya geçitlerini kontrol altına aldı. Kısa bir süre sonra açılan topçu ateşleriyle burada tutunamayan düşman piyade taburu, saat 1430'da Killik'teki mevziine çekilmeye başladı. Düşman takip edildi. Koyunağılı müfrezesi tekrar yerini aldı.

Saat 1900 sıralarında Genelkurmay Başkanı Kolordu Karargâhına geldi. Aynı saatte, Sazılar'dan gelen iki Yunan piyade taburu, Köseler geçidi batısındaki 10 ncu Süvari Alayının keşif kollarıyle çatıştı, fakat başka bir harekette bulunmadı.

Saat 2000'ye kadar bütün Kolordu cephesinde 7 nci Yunan Tümeninin önemli bir hareketi görülmedi. Ancak, saat 2015'te 1 nci Piyade Tümeninin sol kanadındaki taburu, topçu hazırlığından sonra Polath batısından yapılan taarruzda hemen gerideki sırtlara çekilmek zorunda kaldı.

Bunun üzerine Kolordu Komutanının emriyle, bu mevziin karşı taarruzla süratle geri alınması; 7 nci Yunan Tümeninin Basrikale tepesini ele geçirmesi halinde 1 nci Piyade Tümeninin, sağ kanadını Hamam boğazına

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 78.

dayamak suretiyle, sol kanadını Polatlı doğusundaki sırtlara dayaması ve 17 nci Tümen'n de sağ kanadını bu duruma göre düzeltmesi hazırlık ve tedbirleri alındı.

Yapılan keşif ve gözetlemelerle, Kıranharmanı'nda bir süvarj bölüğü, Bebi'de bir süvari takımının bulunduğu tesp:t edildi.

Kavuncu köprüsünden gelen bir Yunan piyade alayı, saat 1200'den sonra Kıranharmanı h'zasına vardı ve topçu ateşi ile dağıtıldı. Bu alayın toparlanarak Porsuk'u geçtiği ve kuzeye ilerlediği, peşinden gelen diğer bir alayla iki süvari bölüğünün Sazılar istikametinde ilerledikleri, süvari bölüklerinin Bebi'ye döndükleri görüldü. 10 ncu Süvari Alayına, bu düşman kuvvetlerinin hareketlerinin izlenmesi emrolundu.

Saat 0830'da Eskipolatlı güneyinden bir piyade alayının Kartaltepe güneyinden geçerek batıya gittiği ve bu alayın saat 1400'te Sazılar istasyonuna yürüdüğü görüldü.

Saat 2100'den sonra 1 nci Piyade Tümeni cephesinde karşılıklı ve aralıklı piyade ve topçu ateş muharebesi devam etti.

4 ncü Grup :

7 eylülde yapılan baskın taarruzunda alınan esirlerin ifadeleriden, Grup cephesinde bulunan düşmanın 9 ncu Yunan Tümeninden iki alay olduğu tespit edildi. Bu alaylardan biri, Bayburt - Sivri hattında yer yer mevzilenmiş; diğeri, Sivri kuzey ve kuzeydoğusundaydı. Öğleye kadar düşmamn dikkatj çeken tek faaliyeti, zaman zaman Grup mevzilerini topçu ateşi altına alması idi.

Saat 1500'ten sonra ikj alay tahmin ed'len ve Çal dağı güneyinden gelerek Sivri - Sarıhalil istikametinde ilerleyen bir kuvvet ve Sivrj civarında bir süvari alayının parça parça batıya g'ttiğj görüldü.

Grup, saat 1930'da kesif bir topçu hazırlık ateşinden sonra Bayburt istikametinde bir taburla, Şeyhali ve Karayavşan - Çal dağı batısı istikametlerinde birer taburla taarruza başladı. Taarruza 23 ncü Tümen de gösteriş mahiyet:nde açılarak katıldı.

Bayburt - Tobak dağı hattını tutan düşman alayının sol kanat birlikleri, Tobak dağı kuzeybatısına kısmen çekilebildi. Büyük kısmı Acıdere boyunca dağıldı. Böylece, Acıdere'ye hâkim bir tepe 61 nci Tümenden iki bölükle ele geçirildi.

Çal dağı batısı istikametindeki taarruzlar başarı ile devam etti. 23 ncü Tümen, ancak taarruzun gelişmesinden sonra toparlanarak, saat 2100'de Beyceğiz istikametinde harekete geçti.

12 nci Grup :

Öğleden itibaren düşmanın Erif ve Haymana istikametlerinde iki bataryasının aralıklı olarak ateş açtığı; Çal dağı güneyinden düşman kuvvetlerinin parça parça güneye indiği, bunlardan birinin bir tabur olduğu tespit edildi. Saat 1500'ten sonra Çal dağı güneyinden geldiği tahmin olunan iki alayın Sivri istikametinde ilerlediği, kuvvet ve sınıfı belirtilmeyen iki yürüyüş kolunun da bu kolun güneyinde Kavuncu köprüsü istikametinde gittiği tespit olundu.

3 ncü Grup :

Bütün gün, Grup cephesindeki 12 nci Yunan Tümeninin gözetleme ve tahkimatla uğraştığı görüldü. Karşılıklı topçu ve ateş faaliyeti ara sıra yapıldı.

57 nci Tümen, mevzilerini 8 nci Tümene teslim ederek, saat 0800'de Grup Karargâhı civarında toplandı. Saat 2100'de Çayraz - Sarıgöl yolu ile Kerim'de bulunmak üzere harekete geçti.

Dereköy'de bulunan 15 nci Tümen, aynı saatlerde Dereköy - Karaömerli - Sarıgöl - Kerim - Kayabaşı - Taşpınar yolu ile Kargalı'ya hareket etti.

41 nci Tümen, bulunduğu bölgede eğitimle uğraştı.

2 nci Grup :

Gece ve gündüz, aralıklı etkisiz topçu ateşinden başka, 1 nci Yunan Tümeninin hiç bir faaliyeti görülmedi; yalnız, saat 0945'te bir piyade taburunun Gökgözşereflisi'nden Yamak'a ve Katrancı güneybatısından 50 arabalı bir kolun batıya hareket ettiği ve saat 1930'da Gökgözşereflisi kuzeydoğusundan dağ bataryası ile takviyeli bir piyade taburunun kuzeye doğru ilerlediği görüldü.

Bütün Grup birlikleri bu günü eğitim ve atışla geçirdiler.

1 nci ve 5 nci Gruplar :

1 nci Grubun durumunda değişiklik yoktu.

4 ncü Tümenin dünkü (7 eylül) taarruzunda Yunanlıların "Teslim olduk!" diye bağırmaları üzerine yaklaşan Türk subayını yaralamaları, baskın taarruzlarında bütün birliklerin daha tedbirli ve hazırlıklı olmasına zaruret göstermiş oldu.

Sabahleyin yapılan taarruzlarda; Kartaltepe ve civarında bir alay kadar kuvvet, Sığırcık çiftliği kuzeyinde bir bölük, Totak batısında bir tabur ve Totak güneydoğusunda bir tabur bulunduğu tespit edildi. Bütün taarruz müfrezeleri asıl mevzilerine alındılar.

Saat 1400-2045 arasında, 4 ncü Tümen cephesindeki düşman mevzilerinden güneye doğru mangalar halinde karışık birliklerin gittiği görülüyordu. Bu durumun aydınlatılması için saat 2045'te Karasüleymanlı batısından ve Sığırcık çiftliği doğusu istikametinde ileri sürülen keşif kolları ateşle karşılaştılar ve geriye döndüler.

Saat 1700'den sonra 7 nci Tümenin 23 ncü Alayı, 4 ncü Tümenden kendi birliğine döndü. 7 nci Tümen, cephede bıraktığı taburun gerisinde ikinci bir hattı tahkim ile görevlendirildi.

Saat 1900'dan sonra bir batarya ve bir piyade taburu ile Kaletepe'deki düşmanın takviye edildiği ve bir piyade alayının karışık bir halde Büyükgökgöz kuzeybatısında toplandığı tespit edildi.

5 nci Grup dünkü (7 eylül) durumundaydı. Cephesindeki 44 ncü Yunan Piyade Alayı birlikleri ile Süvari Tugayının durumunda da önemli bir değişiklik yoktu.

Saat 0800'de 3 ncü Süvari Tümeni Totak istikametinde, 14 ncü Süvari Tümeni Kutluhan istikametinde keşif taarruzlarına başladılar.

Totak istikametindeki taarruz, düşmanın sert mukavemeti karşısında durdu. Kutluhan istikametindeki taarruzda, Yunan emniyet birlikleri kaçtılarsa da; daha kuzeyde hâkim tepelere yerleşmiş bulunan bir süvari alayı ve bir piyade bölüğünün etkili yan ateşleri karşısında, öncü alayı takviye edilerek yaya taarruz zorunda kaldı. Bir süre sonra, dağ bataryasının desteklediği bir düşman piyade alayı karşı taarruza geçti, fakat bu durduruldu. Ancak, arazinin engelli oluşu ve düşman mukavemeti nedeniyle öncü alayı saat 1100'de Sebilisüflâ'ya, öğleyin de Tümenin tamamı Canımana'ya alındı.

Ele geçen düşman malzeme, eşya ve ölülerinin üzerindeki vesikalardan, bu Yunan birliğinin 5 nci Tümenden olduğu anlaşıldı.

Taarruzun devamı sırasında Büyükgökgöz güney ve batısında bir piyade alayı ile bir süvari alayı ve iki bataryanın toplanmış olduğu tespit edildi.

Canımana'da kalan ve Kerpiç - Cambaklı istikametinde baskın ve keşifle görevli bulunan 2 nci Süvari Tümeninin 4 ncü Alayı, bu gece için, Güzelcekale istikametinde baskın ve keşifle görevlendirildi. Tümenin 2 nci Alayı Kerpiç'te kalmıştı. Büyük kısmından bu sırada bir rapor alınamadı.

Büyükgökgöz'den bu gece kaçarak gelen bir köylünün ifadesinden : Güzelcekale - Büyükgökgöz kesimindeki düşman büyük kısmının 7 eylülde karargâhı ile Gökgözşereflisi'ne gittiği; düşmanın bu bölgeden üç gündür batıya çekilmekte olduğu ve burada bir piyade taburu ile bir ba-

tarya ve birkaç süvari bölüğünün bırakıldığı öğrenildi. 14 ncü Süvari Tümeni, saat 2100'de Grup emri ile Gölbek'e hareket etti.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Cephe Komutanlığının emriyle Tümen, Yunanlıların Sivrihisar - Kavuncu köprüsü ulaştırma yoluna baskın ve taarruz için Piribeyli'ye hareket etti. Bu harekât için Tümenin planı şöyle idi :

9/10 eylülde Tümen, Piribeyli'de toplanacak;

10 eylülde Fettahoğlu istikametinde hareket edecek;

Konya Süvari Alayı ile 24 ncü Alaydan 2 nci Tabur bu akşam Tümene katılacaktı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 33) :

Sabahleyin düşmanın bir piyade taburu, Süvari Alayı ile yaptığı bir saat süren muharebeden sonra, Teke sırtlarını işgal etti ve durdu. Öğleyin bu sırtları boşaltan düşman, tekrar Çayköy'e çekildi. Süvari Alayı da mevzilerini tekrar işgal etti.

Sandıklı Jandarma Bölüğünden kaçakları tutmakla görevli müfreze, Ballık doğusunda ateşle karşılandı ve bir şehit, bir yaralı er zayiat verdi.

Bölgedeki asayişsizliği gidermek üzere Yaprak - Şuhut hattına iki süvari bölüğü gönderildi. Mürettep Süvari Müfrezesi Şuhut'a, oradaki süvari müfrezesi de Ballık'a alındı.

Afyon ve çevresinde 7000 - 8000 mevcutlu 4 ncü Yunan Tümeninin bulunduğu doğrulandı.

d. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Geceden başlayan keşif taarruzlarından edinilen kanaati değiştiren bir durum olmamakla beraber, dikkati çeken olaylar şunlardı :

Bütün cephe boyunca Yunan mevzilerinin hâkim kesimleri kuvvetli emniyet birlikleri ile tutulmakta idi.

9 ncu Yunan Tümeninin 17 nci Tümen cephesine kaydırılmakta olduğu tespit edilmekle beraber, bu kesimde toplanmış bulunan 3 ncü ve 9 ncu Yunan Tümenlerinden herhangi birinin Beylikköprü veya Kavuncu köprüsünden Sakarya batısına geçirildiği ihtimali kesin olarak açığa çıka-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

8 Eylül 1921 Günü Hareketi

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki-32)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

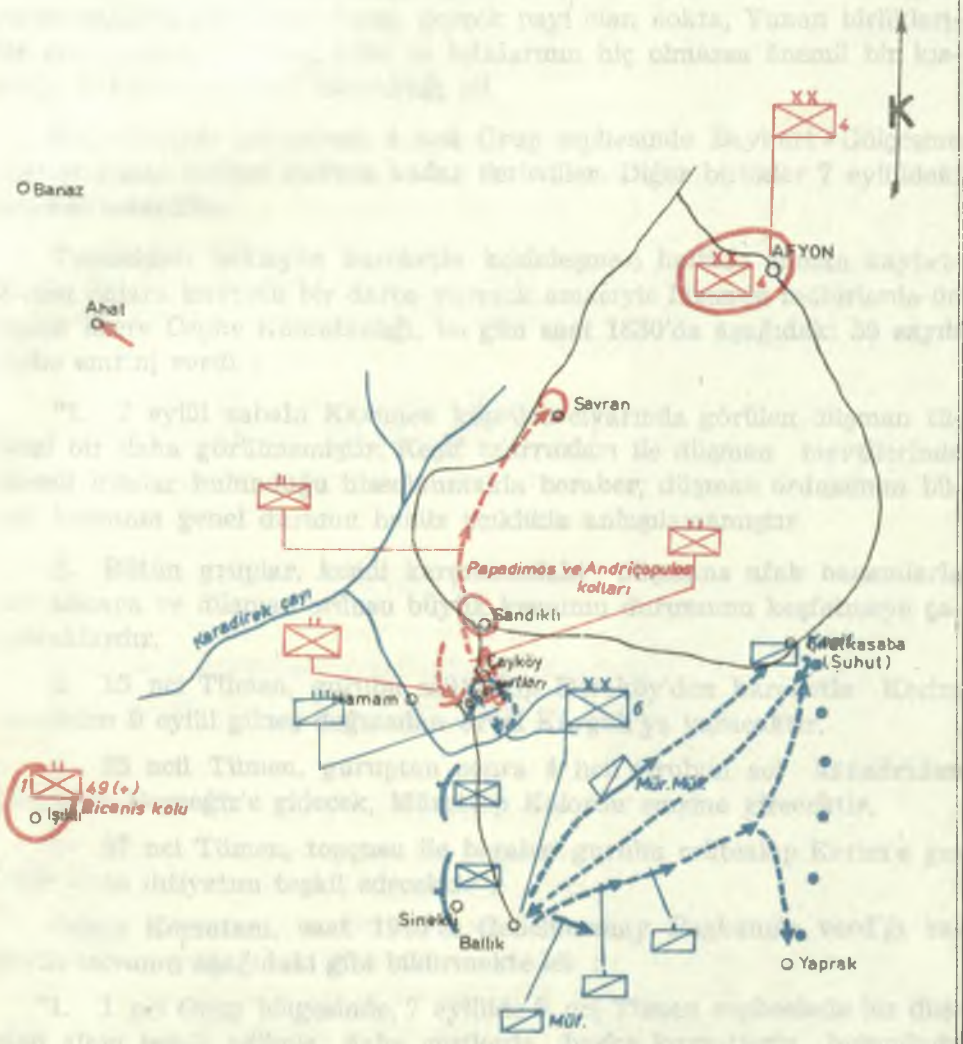
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 8-9 Eylül 1921 Günleri Harekâtı (Kroki:33)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

ÖLÇEK: 1/600.000

rılamadı. Nihayet büyük bir ihtimalle, 1 nci Grubun ısrarla yaptığı taarruzda karşılaştığı mukavemet, çekilmeye hazırlık hareketlerinin kolaylaştırılması ve emniyeti bakımından gösterildiğine kuvvetli bir işaret olabilirdi.

Yunan muharip birliklerinin çekildikleri hakkında kesin bir hüküm verilmesindeki güçlüklere karşı, gerçek payı olan nokta, Yunan birliklerinin geri hizmet ve ikmal tesis ve kıtalarının hiç olmazsa önemli bir kısmının Sakarya batısına aktarıldığı idi.

Batı Cephesi kuvvetleri, 4 ncü Grup cephesinde Bayburt - Gölçeşme yaylası kuzey sırtları hattına kadar ilerlediler. Diğer birlikler 7 eylüldeki mevzilerindeydiler.

Yunanlıları bekleyen hareketin kesinleşmesi halinde zaman kaybetmeden onlara kuvvetli bir darbe vurmak amacıyle lüzumlu tedbirlerde ön almak üzere Cephe Komutanlığı, bu gün saat 1830'da aşağıdaki 39 sayılı cephe emrini verdi :

"1. 7 eylül sabahı Kavuncu köprüsü civarında görülen düşman tümeni bir daha görülmemiştir. Keşif taarruzları ile düşman mevzilerinde önemli kıtalar bulunduğu hissolunmakla beraber, düşman ordusunun büyük kısmının genel durumu henüz açıklıkla anlaşılamamıştır.

2. Bütün gruplar, kendi karşılarındaki düşmana ufak baskınlarla esir almaya ve düşman ordusu büyük kısmının durumunu keşfetmeye çalışacaklardır.

3. 15 nci Tümen, gurubu müteakıp Dereköy'den hareketle Kerim üzerinden 9 eylül güneş doğmadan evvel Kargalı'ya varacaktır.

4. 23 ncü Tümen, guruptan sonra 4 ncü Grubun sol kanadından hareketle Beyceğiz'e gidecek, Mürettep Kolordu emrine girecektir.

5. 57 nci Tümen, topçusu ile beraber gurubu müteakıp Kerim'e gelerek ordu ihtiyatını teşkil edecektir".

Cephe Komutanı, saat 1915'te Genelkurmay Başkanına verdiği raporda durumu aşağıdaki gibi bildirmekte idi :

"1. 1 nci Grup bölgesinde, 7 eylülde 5 nci Tümen cephesinde bir düşman alayı tespit edilmiş; daha gerilerde başka kuvvetlerin bulunduğu tahmin edilmiştir. 4 ncü Tümen karşısında 13 Yunan Tümeninin bulunduğuna ait işaretler elde edilmiştir. Bu itibarla 1 nci Grup, karşısında iki tümen bulunduğunu kabul ediyor.

2. 4 ncü Grup sol kanadı karşısında, 10 ncu Yunan Tümeninin ve bunun batısında 9 ncu Yunan Tümeninin bulunduğu tahakkuk etmiştir. Esir ifadesine göre, 2 nci Yunan Tümeni Çal dağındadır.

3. Mürettep Kolordu karşısında 7 nci Yunan Tümeninin bulunduğu tahakkuk etmiştir. Bu suretle, düşmanın altı tümeninin 1 nci, 4 ncü ve 12 nci Gruplar cephelerinde ve Mürettep Kolordu sol kanadında bulunduğu anlaşılıyor. 2 nci, 3 ncü Gruplarla Mürettep Kolordu sağ kanadında düşman kuvvetlerinin bulunduğu muhakkaktır. 3 ncü Yunan Tümeninin, 9 ncu Yunan Tümeni ile değiştirilerek Kavuncu köprüsü civarına alınmış olması ihtimali vardır. 4 ncü Grubun bu akşam yapacağı taarruz ile Süvari Grubunun bugün yapacağı keşif taarruzu sonucunda düşman durumunun daha çok anlaşılacağını zannediyorum. Bunun sonucuna kadar 1 nci Grupla taarruz teşebbüsünde bulunmaktan sarfınazar ettim. Ancak, düşmanın Çal dağı doğusunda en çok dört, Çal dağı dahil sol kanadına kadar beş tümeni bulunduğuna göre, sol kanadımızda yeteri kadar kuvvetli bulunuyoruz. Bu bakımdan ihtiyat tümenleriyle sağ kanadımızda kuvvet toplamakta sakınca görmedim. Buna hazırlık olmak üzere 15 nci Tümene bu gece Kargalı'ya, 23 ncü Tümene Beyceğiz'e, 57 nci Tümene Kerim'e hareket etmeleri emredilmiştir".

Ve yine saat 1930'da verilen emirle, 4 ncü Gruptan üç 150 mm. lik ağır öbüs ile iki İngiliz obüsü, 12 nci Gruptan iki 150 mm. lik ağır obüs, 3 ncü Gruptan iki sahra öbüsü ve 1 nci Gruptan iki sahra obüsü en geç 9 eylül akşamı Karapınar'da toplanacaktı.

Genelkurmay Başkanı bu gün Mürettep Kolordu Karargâhına geldi.

Yunan Ordusu :

Bütün gayretlerine rağmen, 24 ağustostan beri Türk Batı Cephesini sol kanadından kuşatamamış ve cephe taarruzlarında da Türk savunma hatlarını yaramamıştı.

Yunan Ordu birlikleri dünkü (7 eylül) hatlarda bulunuyorlardı.

Yunan Ordu Komutanının bu gün 1 nci Kolorduya verdiği ve yukarda geçen emir de, Yunan Ordusunun içinde bulunduğu durumu açıkça gösteriyordu. Yunan Ordusu, ciddî ve kesin sonuçlu genel bir taarruz değil, tam anlamı ile yapılacak çekilmenin emniyet altına alınması gayretleri içinde idi. 1 nci Kolordu, 3 ncü Kolordunun sağ kanadı gerisinde Sarıhalil - Sabanca - Baraközü deresi hattına doğru, bazı birlikleriyle bile olsa, çekilmekteydi.

Yunan Ordu Komutanı, 9 eylül harekâtı için, saat 2145'te aşağıdaki emri verdi [1] :

[1] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 161-162. - Andre, Felâkete Doğru, s. 143-144. - Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 78.

"1. İnanılır kaynaklardan öğrenildiğine göre Türkler, 3 ncü Kolorduya karşı pek fazla kuvvet toplamıştır. Belki, bu kolorduya karşı asıl taarruz ve cephenin diğer kısımlarına da bir gösteriş taarruzu yapmak ve böylece 3 ncü Kolorduyu geriye atarak ordunun ikmal yollarını kesmek istiyorlar.

Böylece ciddî bir durum karşısında yegâne hal çaresi şudur : 3 ncü Kolordu sonuna kadar savunacak, 1 nci ve 2 nci Kolordular kuzey istikametinde şiddetle ve birlikte taarruz edeceklerdir.

2. Kuvvetlerin sağdan sola kaydırılması, üstünlüğü kesin olarak Türklere verecektir. Esasen bu kuvvetler yetişinceye kadar da sonuç elde edilmiş olacaktır. Bundan dolayı, Türkler 3 ncü Kolorduya taarruza başlayınca 1 nci Kolordu, Osmaniye (Karakaya) - Sarıgöl hattını ve bundan sonra da Kötekköy tepelerini ele geçirecektir. 2 nci Kolordu, doğuya karşı mürettep bir müfreze ile yanını emniyet altına alarak, Boyalık - Çayırlı istikametinde taarruz edecektir. Bu taarruz esnasında kolorduların büyük gayret ve şecaat göstermeleri şarttır.

3 ncü Kolordu, sonuna kadar inatla mukavemet ettikten sonra, 10 ncu Tümeni ile kuzey veyahut doğu istikametinde taarruz etmeye çalışacaktır.

3. 3 ncü Kolordu, genel taarruz karşısında bulunduğuna kesin olarak emin olduktan sonra, 1 nci ve 2 nci Kolorduların derhal taarruza geçmeleri için onları süratle haberdar edecektir.

Kolordular, derhal emirler vererek genel askerî durum hakkında tümen ve birlik komutanlarını aydınlatacaklardır".

3. 9 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 34) :

a. Türk Ordusu :

Türk büyük sevk ve idare kademeleri ve Batı Cephesi Komutanlığı, Yunanlıların çekilme hazırlıkları yapmakta olduklarını göz önünde tutarak, 8/9 eylül gecesi 23 ncü Tümeni Beyceğiz'e, 15 nci Tümeni Kargalı'ya, 57 nci Tümeni Kerim'e kaydırmaya başlamış ve ayrıca, 41 nci Tümen ile 7 nci Tümeni harekete hazır bulundurmakta idi.

Cephe Komutanlığının 9 eylül saat 0200'de verdiği emir şöyle idi [1]:

"1. Düşman harekâtında çekilme işaretleri görülmektedir.

2. Kesin sonucun elde edilmesi için, 10 eylülde fecirle birlikte, takviye edilecek olan Mürettep Kolordu tarafından düşman sol kanadına taarruz edilecektir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/26-27.-Harp Tarihi Arşivi, No.5/6165,Dlp.19,G.4,Kls.1148,Dos.4,F.88.

3. Bugün durumda fevkalâde bir değişiklik olmadığı takdirde, 10 eylülde fecirle beraber Katrancı vadisi (Temürözü deresi) batı kesiminde aşağıdaki gibi taarruz yapılacaktır.

4. 1 nci Grup kesiminde yalnız bir tümen bırakılacak, diğer iki tümen topçuları ve ağır topçuları ile birlikte 2 nci Grup kesiminde toplanarak dört tümenle Ilıca vadisi batısından Yamak - Bahçecik ve Dikilitaş - Taburoğlu istikametlerinde taarruz edilecektir. Tümenlerin taarruz istikametlerinde toplanması 9/10 eylül gecesi yapılacak ve taarruza 10 eylül fecirle başlanacaktır.

5. Buna nazaran, tümenlerin toplanma yerleri ile bataryaların mevzileri ve ilk taarruz hedefleri 9 eylülde tetkik edilmeli ve grup komutanları bu maksatla birbirleri ile irtibatta bulunmalıdırlar. Taarruz için alınan tertibat ve taarruzu hazırlamak için ayrılan topçu kuvveti, 9 eylül öğleden sonra 1 nci ve 3 ncü Grup Komutanları tarafından bildirilecektir.

6. 5 nci Grup, Eskikışla kesimini işgal ve muhafaza ederek, Katrancı vadisi doğusundaki düşman kıtalarının çekilme yollarını tamamıyle kesmiş bulunacaktır".

Cephe Komutanlığı, saat 1500'te de şu emri verdi [1] :

"Mürettep Kolordu ve 4 ncü Grup cephelerinde düşman yürüyüş kollarının Sakarya batısına yürüdükleri hakkındaki gözetlemeler devam ediyor. Mürettep Kolordu sağ kanadında işgal edilen düşman siperlerinde cephane ve silâhlar ele geçirilmiştir. Bütün gruplar, düşmanla yakın teması muhafaza ederek, düşmanın boşalttığı veya zayıf tuttuğu mevzileri hemen işgal edeceklerdir.

5 nci Grup, 10 eylül günü Mangal dağı civarına hâkim olmak üzere bugünden tümenlerini toplayarak mesafe kazanacaktır".

Bu gün Başkomutan, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı, Cephe Karargâhının bir kısmı ile saat 1500'ten sonra Karapınar'da Mürettep Kolordu Karargâhının civarına geldiler.

b. Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanının 8 eylül saat 2145'te vermiş olduğu emri bu gün saat 0500'te alan 2 nci Kolordu Komutanının icraatı ile Kolordu tam bir karışıklık içinde bulunuyordu [2].

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1081,Dos.83,F.27.
[2] Andre, Felâkete Doğru, s. 145-146.

9 eylül sabahleyin 1 nci Kolordudan, 3 ncü Kolorduya Türklerin henüz taarruz etmedikleri haberini alan 2 nci Yunan Kolordu Komutanı, Ordu Komutanının 3 ncü Kolordu bölgesine kuvvet kaydırmanın zaman alacağı sakıncasına değinmesinden kuvvet alarak ve aslında üç gün evvel 1 nci Kolordu gerisine intikal edilecek yolları da keşfettirmiş olmasından, 1 nci Kolordunun sağ yan ve kanadını korumak için bir dağ topçu taburu ile takviyeli bir piyade alayını görevlendirerek, saat 1900'da başlamak üzere bütün Kolordu birliklerinin çekilmesi emrini verdi [1]. Saat 0800'de de durumu şu raporla Ordu Komutanına bildirdi [2] :

"Türklerin sol kanadı daha doğuya uzanmakta olduğundan 2 nci Kolordu tarafından bildirilen istikamette taarruz imkânı yoktur. Eğer Türkler 3 ncü Kolorduya taarruz edecek olursa, arazinin tabiatı ve kuvvetli tahkimat sebebi ile bizim cephe taarruzumuz faydasız olacak, belki ancak ehemmiyetsiz ve ağır bir ilerlemeden ibaret kalacaktır. Tersine, Kolordunun Sivri'ye nakledilmesi muharebeye kesin bir müdahaleye müsaade edecektir. Bizim ilk birliklerimiz yarın öğleyin Sivri'yi tutabilirler. İntikalin emredilmemesinin ancak bu işin vakit ve zamanında yapılmasının mümkün olmayacağı düşünülmüş olmasından ileri geldiği hakkında sizin emrinizde mevcut ruh yankısı, sol kanadın takviyesi hususundaki arzunuz hakkında bilgi sahibi olmaklığım keyfiyeti ile birlikte beni, Kolorduyu bu gece Cambaklı'ya nakletmeye ve yarın da Sivri üzerine yürüyüş yapmaya sevk ve tahrik eyledi. 3 ncü Kolorduya şimdiye kadar taarruz yapılmadığına göre, bu nakil keyfiyetini vakit ve zamanı ile yapmak mümkün olduğu mütalaasmdayım. Buna ait ön emirler verilmiş ve ikmal birlikleri bu istikamette harekete başlamıştır".

Bu durumu öğrenen Yunan Ordu Komutanı, 2 nci Kolordu Komutanına telgrafla saat 1535'te aşağıdaki emri verdi [3] :

"Mevzilerinizi terk eylemek planı hayretimi mucip oldu. Kolordu, her ne halde olursa olsun mevzilerinde kalacak ve Türkler 3 ncü Kolorduya taarruz ettiği takdirde, verilen emri yaparak Boyalık - Çayırlı istikametinde taarruz edecektir.

Muhakeme ve karar verecek yetkili şahıs, Ordu Başkomutanı sıfatı ile yalnız benim. Kolorduyu nakletmek hususundaki bütün emirlerinizi iptal ediniz".

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 79.- "Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden...", C. II, s. 526.- Andre, Felâkete Doğru, s. 147-148.

[2] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 162.

[3] "Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden...", C. II, s. 526.- Andre, Felâkete Doğru, s. 151.- Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 162.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

Bütün gece yağmur altında yürüyen 23 ncü Tümen, saat 0500'te Beyceğiz'de ordugâha girdi ve tamamıyle gizlendi.

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde hiç bir değişiklik olmadı. Biçer'e gönderilen bir ajanın raporundan : iki topla takviyeli bir Yunan taburunun Mihalıççık'ta bulunduğu; Porsuk vadisinde çok sayıda düşman kıtaları ile ağırlıkların dağınık bir halde batıya çekildikleri öğrenildi.

Köseler geçidini Sakarya batısından tutan 10 ncu Süvari Alayından bir bölüğün karşısında iki Yunan taburunun bulunması dolayısıyle bölgede herhangi bir teşebbüsün yapılması ihtimalini önlemek üzere 1 nci Süvari Tümeni, bir batarya ile takviyeli 14 ncü Süvari Alayını Kızlarini'nden çekerek Atdüşenkırma civarında topladı. 14 ncü Süvari Alayının boşalttığı mevzileri 11 nci Süvari Alayı işgal etti. 10 ncu ve 14 ncü Süvari Alayları, 10 eylül için büyük kısımlarıyle Köseler kuzeyinden düşman yan ve gerilerine taarruzla görevlendirildi.

Gece Çekirdeksiz, Üçpınar ve Eskipolatlı istikametlerinde yapılan baskınlarda, 7 nci Yunan Tümeninin mevzilerini kuvvetle tuttuğu tespit edilmişti. Erken saatlerden itibaren, Çekirdeksiz kuzey ve hemen doğusunda bir alayla, Duatepe'de bir alayla ve Polatlı batısındaki birlikleriyle de Üçpınar kuzeyinde, 17 nci Tümen bölgesinde Kartaltepe - Karadağ hattında bir kısım kuvvetleriyle yerleştiği; saat 1000'dan itibaren de çoğu ikmal birlikleri olduğu anlaşılan bazı kuvvetleriyle Sakarya istikametinde çekilmeye başladığı görülüyordu.

Bütün Kolordu bölgesinde : düşmanın Beylikköprü civarında otomobil ve arabalardan mürekkep ikmal kollarının park halinde bulunduğu, bir piyade alayının Duatepe batısında toplandığı; Beylikköprü - Tavşan deresi arasında Sakarya batısında bir tümenlik ordugâhın ve Kemikliağıl - Namaz'ye tepesi hizalarında Sakarya batısında iki tümen kadar bir kuvvet ordugâhının bulunduğu; bir tümen kadar kuvvetin Velidede tepeleri - Çanakçı arasında toplandığı, buraya Karahamzalı'dan altı km. derinlikte bir araba kolunun ilerlediği, bir süre sonra buradan bir tümen kadar kuvvetin Sakarya'ya doğru yürüdüğü tespit olundu.

Mürettep Kolordu emrine verilen ve 8/9 eylül gecesi Kargalı'ya varmış bulunan 15 nci Tümen, saat 1900'a doğru Karapınar'a geldi. Saat 2000 sıralarında 17 nci Tümenden ileri sürülen kıtalar Karadağ kuzeyindeki sırtlar hattını işgal ettiler. 57 nci Tümen, 10 eylül saat 0800'de Karapınar'da bulunmak üzere, saat 1600'da Kerim'den hareketle saat 2000'de Kargalı'ya vardı.

4 ncü Grup :

Yarın (10 eylül)' ki taarruz için hazırlanmakta bulunan Grup cephesinde 9 ncu ve 10 ncu Yunan Tümenlerinin tespit edilebilen başlıca hareketleri şunlardı :

Sabahın erken saatlerinden itibaren Eskipolatlı güney sırtlarından Tırnaksız istikametinde bir tümen yürümekteydi.

Sivri - Tarlabayırı hattı güneyinden diğer uzun bir yürüyüş kolu batıya ilerliyordu.

Saat 1100'e doğru Tobak dağı bölgesinden bir alay Tırnaksız istikametinde yürümekteydi.

Sivri kuzeyindeki düşman, durumunu muhafaza ediyordu.

61 nci Tümenin Eskipolatlı istikametinde sürdüğü müfrezeler, burayı tutmakta olan düşmanın kısa bir mukavemetinden sonra Eskipolatlı kuzey ve batı sırtlarını ve düşmanın boşalttığı Tobak dağı mevzilerini işgal ettiler.

Saat 2000'den sonra yarınki taarruza hazırlık olmak üzere mevzilerini 5 nci Kafkas Tümenine devreden 61 nci Tümen, Yümkünlü civarında toplandı. Bir alayını mevziinde bırakan 24 ncü Tümen, geri kalan birlikleriyle Kızılcakışla civarında grup ihtiyatına alındı.

12 nci Grup:

Grup bölgesinde Çal dağını 2 nci Yunan Tümeninden keşif ve emniyet birliklerinin örtmekte olduğu görüldü. Karşılıklı topçu ateşinden başka bir faaliyette bulunulmadı.

Bu grup emrinde bulunan 24 ncü Tümen, emrindeki 47 nci Alayı ile bu gece Ahırlıkıyu - Çal dağı istikametinde baskın taarruzuna hazırlandı ise de, aldığı emir üzerine cephede 32 nci Alayını bırakarak bütün kuvveti ile Kızılcakışla kuzeydoğusunda toplandı.

3 ncü, 2 nci, 1 nci ve 5 nci Gruplar:

Bütün bu grupların cephelerinde bulunan 1 nci Yunan Kolordusunun 12 nci ve 1 nci Tümenleri, 2 nci Yunan Kolordusunun takviyeli 13 ncü Tümeni ile Süvari Tugayı ve 5 nci Tümen genellikle durumlarını muhafaza ediyorlardı. Yalnız, 8/9 eylül gecesi 1 nci Yunan Kolordusu, Çal dağı - Ardıç tepeleri hattını 2 nci ve 1 nci Tümenleriyle tutmuş; 12 nci Tümen geride ihtiyata alınmıştı.

Yapılan keşif taarruzları ve baskınlarda ve görülebilen hareketlerin sonunda, bütün cephe boyunca mevzilerin hâkim kesimlerini tutan kuvvetli artçılar himayesinde Yunan Ordusu birbirlerinin Sakarya batısına ve

doğu kesimine çekilmekte oldukları kanaati büyük ölçüde kuvvetlendi. Nitekim, bu gün 3 ncü ve 1 nci Yunan Kolorduları ciddî hiç bir harekette de bulunmadılar. Ancak, 3 ncü Grup 8 nci Tümen cephesinde gün boyunca karşılıklı ve aralıklı topçu muharebesi yapıldı. Mevzilerin hâkim kesimlerinde düşman emniyet ve gözetleme birliklerinin bulunduğu, Yunan komuta heyeti olduğu fikrini veren birkaç kişilik grupların zaman zaman bölgeyi gözetleyip inceledikleri görüldü.

2 nci Grup cephesinde saat 1000 sıralarında Yamak batı sırtlarından 50 kadar arabalı bir kolun güneye ve iki km. kadar derinlikte deve ve mekkâriden ibaret bir kolun Gökgözşereflisi istikametinden Yamak'a ilerlediği tespit edildi.

1 nci Grup cephesi sağ kanat ilersinde saat 1130 - 1700 arasında bir tümen kadar tahmin edilen yürüyüş kolunun Temürözü deresini geçerek güneybatıya ilerlediği tespit edildi.

5 nci Grupça gece ve sabahın erken saatlerinde Güzelcekale güney sırtları boyunca yapılan baskınlarda,tedbirli olduğu görülen düşmandan esir alınamadı; fakat, Balcıhisar - Samsam gölü hattı batı sırtlarının iki dağ bataryası ile takviyeli bir piyade taburu ve bir süvari alayı (Süvari Tugayından 3 ncü Süvari Alayı) tarafından tutulduğu görüldü.

Kerpiç - Cambaklı - İnlerkatrancı istikametinde baskınla görevlendirilen 2 nci Süvari Tümeni, verdiği raporunda :

Kürttaciri'nde bir düşman piyade taburu ve bir süvari bölüğü ile iki topun bulunduğunu;

Kirazoğlu - İnlerkatrancı - Kürttaciri hattını güneye karşı bir bataryа ve birkaç süvari bölüğü ile takviyeli bir piyade alayının ve İnlerkatrancı'ya hâkim tepeleri bir piyade taburunun tuttuğunu;

Düşman büyük kısmının İnlerkatrancı'da toplandığını, Cambaklı ve Şeyhahmetli'nin tamamen yakıldığını, bu arada yanmış cesetlerin de bulunduğunu bildirdi.

Bütün bu dört grup cephesindeki düşman kuvvetleri, mevzilerinde tahkimatla uğraşıyorlardı.

5 nci Grup, Cephe Komutanlığının saat 1500'te verdiği emirle, 10 eylül günü Mangal dağında toplanmakla görevlendirildi.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, 10 eylülde Fettahoğlu istikametinde ilerlemek üzere büyük kısmı ile Piribeyli'de ve ileri birlikleriyle Yeniköy - Kaldırım kesiminde toplandı. Konya Süvari Alayı ile 24 ncü Piyade Alayı 2 nci Taburu Yunak'ta kaldı.

8 - 9 eylül gecesi Aziziye'ye yollanan 35 nci Süvari Alayından öğleyin alınan rapordan : Aziziye'de düşman bulunmadığı; buradaki halka işkence yapmış oldukları ve yine burada ve civar köylerde halktan ileri gelenlerden biri ile 15 kadın ve erkeği öldürdükleri; çevredeki köy mahsullerinin % 20'sini tamamıyle yaktıkları ve pek çok sayıda küçük ve büyük baş hayvanı sürüler halinde götürdükleri anlaşıldı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 33) :

Bölgede herhangi bir olay olmadı. Yalnız, Papadimos Kolundan bir tabur Savran'a gönderildi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Türk Ordusu :

Cephe Komutanı, elde edilen bilgilerin sonucunu Genelkurmay Başkanına aşağıdaki gibi bildiriyordu :

"Bir düşman tümeni bugün öğleden evvel Çanakçı'dan batıya gitmiş, Kavuncu köprüsünün 6-7 km. kuzeyinde ve Sakarya batısında bir tümenlik ordugâh görülmüştür. Ayrıca, bir tümenlik ordugâh Beylikköprü ve Sakarya batısında görülmüştür.

3 ncü ve 2 nci Grup cephelerinde de en fazla bir tümenin bırakıldığı tespit edilmiştir".

Elde edilen bu bilgilere göre özet olarak :

İki Yunan Tümeninin Sakarya batısında, bir Yunan tümeninin Çanakçı'dan Sakarya'ya doğru gitmesi;

3 ncü ve 2 nci Gruplar cephesinde en fazla bir tümen tespit edilmiş olması;

Gökgözşereflisi bölgesinde toplandığı tespit edilmiş olan 5 nci Yunan Tümeninin Temürözü deresi batısına kaydırılmakta olması;

Yunan Süvari Tugayının, Büyükgökgöz - Sinanlı batısı sırtları hattını tutmuş bulunması;

Merkezi İnlerkatrancı'da olmak üzere Mangal dağı, İnlerkatrancı güney sırtları ve Kürttaciri kesimlerinin bazı birliklerle tutulması, Yunan Ordusunun ciddî bir taarruz için tertiplenmesinden çok, yapacağı çekilme-

yi kolaylıkla ve emniyetle yapabilmek maksadıyle Beylikköprü - Kürttaciri arasındaki Sakarya geçitlerinin ilerden emniyetini sağlamak için uğraşmakta olduğuna çok kuvvetli bir işaretti.

Cephe Komutanının bu gün saat 0200'de verdiği ve 1 nci ve 3 ncü Grup Komutanlarının 10 eylül taarruzu için alacakları düzeni bildirmeleri emrine cevap olmak üzere 3 ncü Grup Komutanı, 2 nci ve 1 nci Grup Komutanlarıyle beraber yerinde yaptıkları inceleme sonucunu Cephe Komutanına saat 1830'da şöyle bildirdi [1] :

"1. 1 nci ve 2 nci Grup Komutanlarıyle, dört tümenle 10 eylül 1921 sabahı yapılacak taarruzun icra tarzını arazi üzerinde tespit etmek üzere saat 1300'te 9 ncu Tümen sol kanadında birleştik.

2. 2 nci Grup tümenleri, genel olarak kendi cepheleri gerisinde ve ihtiyat bölgelerinde ve 9 ncu Tümen kendi sağ kanadında asıl kuvvetleriyle toplanacak; 1 nci Grubun iki tümeni, 1 nci Grup Komutanının emrinde olarak 2 nci Grubun sol kanadında 9 ncu Tümenin ileri karakol mevzileri gerisinde toplanacak; 2 nci Gruptan 22 top ve 1 nci Gruptan 10 top doğrudan doğruya taarruz mıntıkasında kullanılacak; 3 ncü Grubun sekiz topundan altısı, 3 ncü Grubun sol kanadında, 2 nci Grubun sağ kanat tümeninin taarruzunu yan ateşi ile himaye edecektir.

3. İlk taarruz hedefi, 3 ncü Kafkas Tümeninin tekmil cephesi ve 9 ncu Tümen cephesinin bir kısmı ilerisinde olan düşman ileri mevziidir. Bu ileri mevziler, 3 ncü Kafkas Tümeninin tekmil kuvveti ve 9 ncu Tümenin de bir piyade alayı ve tekmil topçusunun ihata edici ateşi ile zapt olunacaktır.

Taarruzun bu ilk devresinde 1 nci Grup tümenleri hemen genellikle ihtiyatta bulunacaktır. Taarruzun ilk hedefi zapt ve işgal olunduktan sonra, esas itibarıyle 3 ncü Kafkas Tümeni düşmanın daha gerilerinde hattıbalâda bulunan esas mevzie karşı işgal muharebesi yaparken, 9 ncu Tümenle 1 nci Grubun bir buçuk tümeninden mürekkep kuvvet, 1 nci Grup Komutanının emrinde olarak asıl mevzie karşı ve genel olarak Yamak istikametinde kuşatıcı taarruzda bulunacak ve bu sırada 1 nci Grubun yeter sayıda topçu kuvveti ile takviye edilmiş bir müfrezesi, bu kuşatma hareketi sırasında 1 nci Grup asıl mevziinin sağ kanadındaki 4 ncü Tümenin karşısında bulunan düşman kuvvetinin yan ve gerilerinde yapması pek muhtemel tesire karşı kuşatma kuvvetimizi himaye edecektir. Taarruzun bu ikinci devresi, düşmanın 8 nci ve 3 ncü Kafkas Tümenleri cephelerindeki hâkim asıl mevziine karşı hakikî taarruz devresi-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1774,Dlp.19,G.4,Kls.1147,Dos.16,F.119.

dir. Bu taarruzun 10 eylül 1921 akşamı muvaffakıyetle sonuçlanması asıl maksattır.

4. 10 eylül 1921 günü 2 nci Grup mıntıkasında yapılacak taarruza esas itibarıyle 2 nci Grubun tekmil kuvveti ve 1 nci Grubun büyük kısmı ve her iki grubun komutanı iştirak eyleyeceğinden, her iki grup kıtalarının harekâtını birleştirmek noktainazarından komuta meselesinin tanzim ve halli şiddetle hissedilmiştir. Fikrim, 1 nci ve 2 nci Grubun taarruz hareketleri sırasında 3 ncü Grubun tekmil cephesinde düşman asıl mevziine karşı işgal mahiyetinde bir tesir icrası pek faydalı olur. Bu maksatla 3 ncü Grubun bir tümeni kullanılabilirse de, pek münferit kalacak olan bu bir tümenin grup mıntıkasında ihtiyatta bulunan 41 nci Tümenin bir kısım kuvveti ile himayesi lâzımdır.

5. Emir-komuta meselesi ve 8 nci Tümenin dahi ihtiyat tümenin bir kısım kuvvetiyle himaye olunarak işgal suretiyle muharebeye iştiraki hakkında yüksek emirlerinin acele olarak beklendiği arz olunur".

5 nci Grup Komutanlığı da, yapılacak harekât hakkında saat 1825' te özetle aşağıdaki emri verdi ve bunu Cephe Komutanlığına arz etti [1] :

"Emriniz gereğince 5 nci Grup aşağıdaki şekilde hareket edecektir:

3 ncü Süvari Tümeni, bu akşam güneş batınca Çeltek-Kerpiç istikametinde hareketle, yarın öğleden evvel Eskikışla civarında Mangal dağını işgal edecektir.

14 ncü Süvari Tümeni, bu gece Burunsuzşerefli'ye hareketle, yarın öğleden evvel Sinanlı civarında toplanacak ve 3 ncü Süvari Tümeninin sağ kanadını temin edecektir. Bir alayı (3 ncü Alay) Çeltek güneyinde, bir alayı (2 nci Alay) Kerpiç'te ve iki alayı ile karargâhı Cambaklı civarında bulunan 2 nci Süvari Tümeni, yarın öğleden evvel Kirazoğlu güneyinde toplanarak 3 ncü Süvari Tümeninin sol kanadını temin edecektir. Bu tümenin 19 ncu Süvari Alayı şimdilik Balâ batısında asker kaçaklarını takipte kalacaktır".

5 nci Grup Karargâhı bu akşam Atkafası'na hareket etti ve saat 1900'da bütün Grup birlikleri Katrancı güney bölgesine hareket için hazırlığa başladı.

Batı Cephesi birlikleri bu gün de dünkü (8 eylül) mevzilerinde bulunuyorlardı.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/6165,Dlp.19,G.4,Kls.1148,Dos.4,F.91.-
Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3.Kls.1081,Dos.83,F.32.

Cephe Komutanlığı bu gün saat 2000'de 10 eylül günü için aşağıdaki 40 sayılı cephe emrini verdi [1] (Kroki : 35) :

"1. Ordu, 10 eylül 1921 günü genel taarruza geçecektir. Tren hattı tarafındaki düşman mevzilerini ve Ilıca vadisi (Temürözü deresi) batısındaki Dikilitaş mevziini işgal için kesin taarruz yapılacak ve ordu cephesinin diğer kısımlarında işgal için taarruz edilecektir.

2. Mürettep Kolordu, özellikle Duatepe'ye dayanan ve Üçpınar, Karadağ kuzeyinden geçen düşman mevziini işgal etmek üzere taarruz edecektir. 4 ncü Grup, sağ kanadı ile Eskipolatlı tepesini işgal etmek üzere taarruza katılacaktır. Bu hedefler ele geçirildikten sonra harekâtın devamı için yeniden emir verilecektir. Her iki kolordunun aynı saatte taarruza başlamaları ve sıkı bir irtibatta bulunmaları lâzımdır. Kıtaların hazırlık mevziinden taaruza geçecekleri zamanı Mürettep Kolordu bildirecektir.

3. Kargalı'da bulunan 57 nci Tümen, ordu ihtiyatı olmak üzere 10 eylül saat 0800'de Karapınar'da bulunacaktır.

4. 12 nci Grup birlikleri, 10 eylül saat 0800'den itibaren bütün cephesinde gösteriş taarruzuna başlayacaklardır. Cephenin münasip noktalarına karşı küçük müfrezelerle ve muhtelif noktaların zapt edilmesi suretiyle işgal taarruzu en iyi yapılmış olur.

5. 10 eylül taarruzunda harekâtın birleştirilmesi için 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Gruplar Yusuf İzzet Paşa'nın emri altında bulunacaktır. Ordu sol kanadındaki gruplar tarafından yapılacak taarruzun hedefi, düşmanın Dikilitaş mevzilerini işgal etmektir. Bunun için 1 nci Grup iki tümeni ile Ilıca vadisi batısına alınacak ve Ilıca vadisi doğusunda 4 ncü Tümen ve Çalış bölgesinde de süvari bölükleri ile bir piyade taburundan mürekkep bir gözetleme kuvveti terk edilecektir. Bu suretle Ilıca vadisi batısında toplanacak 1 nci, 2 nci, 3 ncü Grup kıtaları, Dikilitaş mevzilerini işgal için, Dikilitaş ve Yamak istikametlerinde taarruz edeceklerdir. Haymana güneyinde ve Çal dağına karşı işgal ile iktifa olunacaktır.

6. 41 nci Tümen 3 ncü Grup emrine verilmiştir.

7. Süvari Grubu, Katrancı güneyine hareketle düşmanın çekilme hattı üzerinde bulunan bölgeye hâkim olacak ve meydan muharebesine müessir olmak üzere kuzeye doğru hareketle taarruz edecektir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1400,Dlp.19,G.3,Kls.1140,Dos.22,F.39/1. - Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1081,Dos.83,F.38 - 38/1 - Harp Tarihi Arşivi, No.5/5517,Dlp.19,G.5,Kls.1167,H.8,F.4/14 - 15.

8. Cephe Karargâhı Mürettep Kolordu bölgesinde bulunacaktır".

Bu cephe emrine göre 10 eylül taarruzu için kolordu ve grup komutanlıklarınca verilen emirler özetle şöyle idi :

Mürettep Kolordu :

"23 ncü Tümen, Pınar - Çekirdeksiz (dahil) hattına;

15 nci Tümen, Çekirdeksiz (hariç) - Duatepe (dahil) hattına;

1 nci Piyade Tümeni, Duatepe (hariç) - Üçpınar (dahil) hattına taarruz edeceklerdir. Bu hat üzerinde evvelce 1 nci Tümen tarafından işgal edilmiş olan siperlere kadar ilerleyip duracaklardır. Yalnız 1 nci Tümen, sol kanadını, Kartaltepe'nin yan ve geri tesiri karşısında bırakmamak için Üçpınar'a karşı kıracaktır. Taarruz zamanı ayrıca emrolunacaktır.

Tümenler, taarruz şeridi içinde bu gece hazırlık mevziine girecek, topçularını lâzım gelen mevzilere sokacaklardır. 15 nci Tümen Hamam boğazı ile Basrikale tepesi arasında, 23 ncü Tümen Hamam boğazında münasip hazırlık mevzii bulabilir.

1 nci Tümen, düşmanla temasta olduğundan, taarruza 15 nci ve 23 ncü Tümenler tesirlerini gösterdikten sonra başlayacaktır. Tümenler hazırlık mevziine girdikten sonra 1 nci Tümen, işbu istikametler üzerindeki kuvvetlerini düşmanla teması kesmemek şartı ile kendi taarruz istikametine yöneltecek veya yanlışlık olmamak için 15 nci ve 23 ncü Tümenlerle anlaşacaktır.

Tümenler, hedef hattını işgalden sonra durup, taarruzun ikinci safhası için verilecek emre göre hazırlanacaklardır. Kolordu Topçu Komutanı emrindeki ağır topçular da bu gece mevzie girecekler ve yarın taarruz emri verildiği zaman müessir ateş açacaklardır.

17 nci Tümen, Kartaltepe - Karadağ hattında bulunan düşman kuvvetlerini işgal ve tespit ve buralardaki düşmanın karşı bir hareketini durduracak ve 1 nci Tümenle sağ kanadı ile irtibat yapacaktır. 4 ncü Grubun sağ kanadı yarın sabah erkenden Tatarköy (Eskipolatlı) güney sırtlarına taarruz edeceğinden, bu kıtalarla da irtibat temin edecektir.

1 nci Süvari Tümeni, büyük kısmıyle Pınar - Yassıhöyük arasında Beylikköprü istikametinde düşman yan ve gerilerini tazyik etmekle beraber, Ankara çayı mansabından Kızlarini'ne kadar Sakarya geçitlerini de gözetleyecektir. Tümen büyük kısmı, yarın sabah yapılacak taarruza katılmak üzere, bu geceden Ça tepesi civarında bulunacaktır.

57 nci Tümen, Karapınar civarında ordu ihtiyatı olarak bulunacaktır" [1].

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/5517,Dlp.19,G.5,Kls.1167,H.8,F.4/12 - 14.

4 ncü Grup :

"1. 10 eylülde Mürettep Kolordu düşmana taarruz edecektir.

Düşmamn sol kanadını Beylikköprü'den ayırarak düşmanı daha güneye Sakarya batısına atmak maksadını güden bu taarruzun öğleden evvel başlaması kararlaştırılmıştır.

2. 4 ncü Grup bu taarruza iştirak edecektir. Bunun için evvelâ sağ kanat mıntıkası, topçu ve piyade ateşi ile taarruzu hazırlayacak ve karşısında zayıf kuvvetler bulursa derhal Eskipolatlı istikametinde ilerleyecektir. Sağ kanat mıntıkası bu maksatla tekmil 61 nci Tümeni mıntıkasına celp edecek ve 61 nci Tümen mıntıkasını 5 nci Kafkas Tümenine teslim edecektir. 24 ncü Tümen, cephesinde zayıf kuvvetler bulundurarak, grup ihtiyatı olarak iki alayını sağ gerisinde toplayacaktır.

3. Sağ kanatta taarruz başlar başlamaz 5 nci Kafkas Tümeni, Şeyhali - Karakuyu yolunun iki tarafından Karsaklı - Karakuyu - Sarıhalil hattma doğru ilerleyecek ve bu hattı daha ileri geçmeyecektir. Bu taarruz esnasında 5 nci Kafkas Tümeninin sol kanadı, 24 ncü Tümenden Karayavşan - Sivri istikametine sürülecek bir taburla himaye edilecektir. Bayburt vadisini (Acıdere) 5 nci Kafkas Tümeni göz altında bulunduracaktır.

4. 126 ncı Alay (Yüzükurtlu sırtlarında) 61 nci Tümen Komutanının emrindedir" [1].

12 nci Grup :

"1. Ordumuz 10 eylül günü genel taarruza geçecektir. Bu maksatla Mürettep Kolordu, Duatepe - Üçpınar - Karadağ kuzeyinden geçen düşman hattını; 4 ncü Grup, sağ kanadı ile Eskipolatlı tepesini; 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Gruplar birliklerinden mürekkep kuvvet ile de Dikilitaş mevzilerini zapt etmek üzere kesin taarruz yapılacak ve 12 nci Grup birlikleri de Çal dağına karşı gösteriş taarruzu yapacaktır.

11 nci Tümen, ayıracağı iki taburla Çal dağına, Ahırlıkuyu (hariç) ve doğusundan taarruz edecek; diğer birlikler başlangıçta bulundukları mevzilerde kalacaklardır.

2. Piyade taarruzu 10 eylül saat 0800'de başlayacaktır" [2].

3 ncü Grup :

"Ordu, 10 eylül sabahı genel taarruza geçecektir. Mürettep Kolordu ile 4 ncü Gruptan müteşekkil ordu sağ kanadı, demiryolu iki tarafından

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.6/3685,Dlp.21,G.1,Kls.1241,Dos.25,F.37.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/2068,Dlp.19,G.4,Kls.1158,Dos.30,F.14/3.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

9 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 34)

ÖLÇEK: 1/650.000

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

9 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki: 35)

ÖLÇEK: 1/600.000

ve Eskipolatlı tepesi ile Üçpınar, Karadağ kuzeyinden geçen hatta karşı ve 2 nci Grupla 1 nci Gruptan iki tümen ile 3 ncü Grup emrine verilen 41 nci Tümenden müteşekkil kuvvetler, Ilıca vadisi batısından Dikilitaş civarındaki düşman mevzilerine karşı kesin sonuçlu taarruzda bulunacak; 12 nci Grupla 3 ncü Grup, cephelerindeki düşmanı işgal edecektir. Ilıca vadisi doğusundaki 1 nci Grup cephesinde 4 ncü Tümen ve Çalış mıntıkasında da süvari bölükleri ile bir piyade taburundan mürekkep bir taarruz kuvvetimiz bulunacaktır.

10 eylülde harekâtın birleştirilmesi için 1 nci, 2 nci, 3 ncü Gruplar ve 41 nci Tümen, 3 ncü Grup Komutanlığının emrinde bulunacaktır.

3 ncü Grup cephesi olduğu gibi 8 nci Tümen tarafından işgal edilecek ve savunulacaktır. 10 eylül taarruzu sırasında bu tümenin esas itibarıyle görevi, düşmanın kendi cephesine karşı yapması muhtemel karşı taarruzu önleyerek mevziini muhafaza etmektir.

2 nci Grup tümenleri, 2 nci Grup Komutanlığının 10 eylül taarruzu için vermiş olduğu grup emrine göre taarruza hazırlanmış bulunacak ve 1 nci Grubun iki tümeni de, 1 nci Grup Komutanının emrinde olarak bu geceden güneş doğmasından iki saat evvel Kızılkoyunlu güneybatısında hazırlık mevziine girmiş olacaktır. 3 ncü Grup emrine verilmiş olan 41 nci Tümenden bir piyade alayı, bu tümenin iki topu ile takviye edilerek 8 nci Tümen mevzii gerisinde ve geriye kalan diğer kuvvetleri 3 ncü Grup Komutanlığı emrinde ihtiyat olarak bulunacaktır.

2 nci ve 1 nci Gruplar için ilk taarruz hedefi, 3 ncü Kafkas Tümeni cephesi ilerisindeki Mezartepe ve doğusuna uzanımı hattıdır. Mezartepe mevzii 2 nci Grup Komutanlığının taarruz emrine göre bu grup kıtaları tarafından işgal edildiği vakit, 1 nci Grup kıtaları da Mezartepe'nin güneyine uzanan sırtlardaki düşman asıl mevziinin Yamak güneyine kadar olan kısmına taarruz edecek surette Mezartepe sırtlarının doğusuna doğru Ilıca vadisine kadar uzanımındaki sırtları işgal ve 4 ncü Tümen karşısındaki düşmanın bazı kuvvetlerimizin yan ve gerisi istikametinde yapması muhtemel tesir, yeter sayıda topçu ile takviyeli bir müfreze ile korunacaktır.

Mezartepe mevzilerinin 2 nci Grup tarafından zaptı ve 1 nci Grup tarafından da Mezartepe doğusundaki sırtlar hattının işgali ile birinci taarruz hedefi elde edilmiş olacaktır. Bundan sonraki harekât için ayrıca emir verilecektir" [1].

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1774,Dlp.19,G.4,Kls.1147,Dos.17,F.21.

2 nci Grup :

"1. 2 nci Grup, 1 nci Grupla birlikte (bir tümen hariç) yarın 10 eylül saat 0600'dan itibaren aşağıdaki gibi taarruz edecektir :

a. 3 ncü Kafkas Tümeni, güneş doğmadan evvel düşmanın sol kanadına mümkün olduğu kadar yaklaşacak; düşmanın şiddetle karşı koyması halinde, küçük kısımlarla hücum mesafesine yanaşmaya devamla beraber, seri bir topçu hazırlığını müteakıp düşman mevzilerine hücum edecektir. Tümenin, düşmanın yeniden toplanmasına meydan vermeyerek Mezartepe istikametinde taarruzun devam ettirilmesi için, mümkün olduğu kadar elinde fazla ihtiyat kuvvet bulundurması pek lüzumludur.

b. 9 ncu Tümen (26 ncı Alay hariç), 25 nci Alayın taarruz ettiği istikametle düşmanın yan ve gerilerine müessir olacak surette geceden kıtalarını hazırlık mevziine sokacak, 3 ncü Kafkas Tümeninin hücumunu kolaylaştırıp çabuklaştıracak ve onunla aynı zamanda hücum edecek şekilde düşmana yaklaşacak ve taarruz edecektir.

c. 26 ncı Alay, grup ihtiyatı olarak toplu bulunacaktır.

2. 3 ncü Kafkas Tümeni mevzileri gerisindeki bütün bataryaların düşman mevzilerine ateşlerinden faydalanacak piyadeler, topçu atışının sonunda anî ve kesin olarak düşman mevzilerine atılacaklardır. 8 nci Tümen, sol kanat alayı ile taarruzu himaye edecektir" [1].

1 nci Grup :

"1 nci Grup, cephesinde bir tümen bırakıp iki tümeni ile Ilıca vadisi batısına geçerek 10 eylül sabahleyin Yamak-Bahçecik istikametinde ve aynı zamanda 2 nci Grup, Dikilitaş istikametinde taarruz için emir almıştır.

Grup cephesinde 4 ncü Tümenle 5 nci Tümenden bir alay ve bir batarya, 4 ncü Tümen Komutanının emrinde kalacaktır. 4 ncü Tümen, cephesini muhafaza ve düşman harekâtını yakından keşif ve takip ve aynı zamanda Yamak istikametinde ilerleyecek 1 nci Gruba, Karasüleymanlı güneyindeki düşmanın bir yan tesirine karşı, topçusu ve icabında piyadesi ile yardım edecektir.

5 nci ve 7 nci Tümenler, 9/10 eylül saat 0100'de toplanma yerlerinden hareketle 4 ncü Tümen cephesinin gerisindeki vadiden Ilıca vadisi batısına geçerek Kızılkoyunlu köyünün bulunduğu vadide ve bu vadinin ba-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1774,Dlp.19,G.4,Kls.1146,Dos.15,F.30/2.

tısındaki sırtlarda 7 nci Tümen sağda, 5 nci Tümen solda toplanmış olacaklar; güneş doğunca ileri harekete hazır bulunacaklardır" [1].

5 nci Grubun emri, yukarda geçen ve Cephe Komutanlığına bildirdiği gibi idi.

Yunan Ordusu :

Bu gün Türk Ordusu taarruz etmediğinden genellikle mevziinde kaldı ve hiç bir taarruz hareketinde bulunmadı.

2 nci Kolordunun 1 nci Kolordu gerisine kaydırılması da Yunan Ordu Komutanının emri ile durduruldu [2].

Yunan Ordusu birlikleri bu gün de dünkü (8 eylül) mevzilerinde bulunuyorlardı.

4. 10 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 36) :

a. Türk Ordusu :

Birlikler, Cephe Komutanlığının emrine uygun olarak tertiplenmişlerdi.

Sabahtan itibaren bütün cephede başlayan taarruzlar elverişli şekilde devam ediyor ve Yunan Ordu birliklerinin mukavemeti sarsılıyordu.

Saat 1100'de yapılan tayyare keşfi ile görülüp tespit edilen başlıca hareketler şunlardı :

Beylikköprü'den itibaren Porsuk vadisi istikametinde bazı küçük kıtalarla arabalı ve otolu kollar yürümekte;

Sazlar'da karışık sınıflardan ibaret dağınık bir ordugâh, Beylikköprü'de meydanda 10 tayyare bulunmakta;

Sazlar istikametinde bazı kıtalar ilerlemekte, bunlardan bir kısmı Beylikköprü civarından Demirci köyüne yönelmekte;

Kavuncu köprüsünde ve Sakarya batısında bazı düşman ağırlıkları ile bir tümenlik ordugâh bulunmakta; Kavuncu köprüsü - Sakarya doğusundan takriben 12 toptan ibaret bir yürüyüş kolu Tekeköy (Tatlıkuyu) istikametinde, bir piyade alayı Karakuyu'dan Toydemir istikametinde ilerlemekte;

Bir tümen kadar kuvvet, Sarıhalil kuzeybatı sırtlarında toplu olarak bulunmakta ve bir kısım küçük müfrezeleri güneye doğru gitmekte;

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1081,Dos.83,F.38/2 - 4. - Harp Tarihi Arşivi, No.5/1774,Dlp.19,G.4,Kls.1147,Dos.17,F.23.

[2] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 79.

Sivri - Kavuncu köprüsü yolunda ilerleyen bir tümen. kolbaşı ile Toydemir'e varmak üzere;

İnlerkatrancı'da tespit edilmiş olan hastane ile bir oto parkı, Kavuncu köprüsünde bulunmakta idi.

Cephe Komutanlığı, saat 1330'da aşağıdaki 41 sayılı emri verdi [1] :

"10 eylül sabahından beri yaptığımız taarruz bütün cephede elverişli şekilde ilerlemektedir. Düşmanın bütün cephede sarsıldığı anlaşılıyor. Saat 1100'de yapılan tayyare keşfine göre, düşmanın genel bir çekilmeye mecbur olduğu muhakkaktır. 57 nci Tümen, Karadağ'a taarruz için sevk edilmiş ve Mürettep Kolordu emrine verilmiştir.

Ordu, bütün cephede 10 eylül için verilen taarruz hedeflerini behemehal elde edecektir. Karşımızdaki düşman kuvvetlerini kesin olarak ezmek, bütün seferi kesin bir sonuca ulaştıracağını bütün komutanlar ve erler bilmelidir".

b. Yunan Ordusu :

Yukardaki bahislerde de belirtildiği gibi, Ordu Komutanının 4-8 eylül 1921 günleri arasmda, "her iki taraf kuvvetlerinin denkleştiği, muharebelerin mevzi harbi karakterini almış olduğu, Ankara'ya karşı harekâtın devamının tehlikeli görüldüğü ve siyasî maksadın sağlanması için bulunulan hatta kalmanın, hükümetin faaliyeti bakımından bir mesnet olabileceği" kanaatini ifade ile askerî tedbirler için ne düşünüldüğü sorusuna Yunan Başbakanı Gunaris'in Millî Savunma Bakanı Teotokis eliyle verdiği karşılık şöyle idi [2] :

"Ordunun 8 eylül tarihli telgrafına cevaben şu hususları tavsiyeyi zarurî görüyoruz :

Son işgal hattınız, barış ve kesin ilhak görüşmeleri sırasında istenecek hattın mümkün olduğu kadar ilerisinde olmalıdır.

3 ncü Kolorduya karşı Türk kuvvetlerinin toplanmasına ve buna karşılık alman tedbirlere ait bilgiler incelenmiştir.

Her türlü icraatınızda siyasî fikirlerden sıyrılarak yalnız askerî icapları temine çalışmanız lâzımdır".

Yunan Ordusu, sabahtan itibaren bütün cephe boyunca, özellikle 7 nci Yunan Tümeni bölgesinde, 1 nci ve 2 nci Kolordu arasmdaki bölgede Türk birliklerinin şiddetli tarruzları ile karşılaşmıştı. Bu sırada saat

---

[1] Harp Tarihi, No.5/5517,Dlp.19,G.5,Kls.1166,Dos.10,F.85.

[2] General Papulas'ın Hatıratı, s. 19. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 104 - 106. - Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 79.

0500 idi. Yunan Ordu Komutanının "2 nci Kolordu Kurmay Başkanının Ordu emrinde görevlendirildiği ve yerine Süvari Tugay Komutanının verildiği" hakkmdaki emri karşısında 2 nci Kolordu Komutanı, "Ordu emrinin 2 nci Kolordu Komutanının hareketi hakkında kapsadığı düşüncelerden sonra ve genellikle Kolordunun Sivri bölgesine kaydırılması meselesi hakkındaki görüşlerinin tümen komutanları ve diğer yetkili komutanlarca da uygun bulunup desteklenmiş olmasına önem verilmemiş olmasından, Kolordunun emir ve komutasına devam etmenin imkânsızlığını" ileri sürerek, bu durumda derhal değiştirilmesini istedi [1].

Yunan Ordu Komutanı saat 0945'te 2 nci Kolordu Komutanlığına :

"Bugün saat 0500'ten itibaren başlayan taarruz, 1 nci Kolordunun bütün cephesine yayılmıştır. Türkler asıl kuvvetleri ile bu kolordunun sağına yönelmiştir. Bu kolordu ile temasa geçerek sağ yanını uygun bir şekilde destekleyiniz" emrini verdi.

2 nci Kolordu Komutanının müracaatı ise, Yunan Ordu Komutanlığınca saat 1100 ve 1800'de :

"Önemli sebepler değiştirilmekliğinize müsaade etmediği gibi, benim de böyle bir niyetim yoktur";

"Ne sizin ve ne de tümen komutanlarının fikirleri Ordu Karargâhına arz edilmiştir. Sizin mevkiinizde kalmaklığınızı ben arzu ediyorum ve durum da bunu istiyor" diye cevaplandırıldı [2].

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler:

Mürettep Kolordu (Kolordunun Duatepe Muharebesi) :

Sabahın erken saatlerinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Cephe Komutanı İsmet Paşa, Mürettep Kolordu Karargâhı muharebe idare yerine geldiler.

Saat 0700'de Kolordu ve tümen topçularının hazırlık ateşi sonunda, Yassıhöyük güneyi - Pmar güneybatısı - Çekirdeksiz kuzeyi - Duatepe - Üçpınar hattını tutmakta olan 7 nci Yunan Tümenine saat 0800'e doğru Türk topçularının ateşleri ile taarruz başladı.

Büyük kısmı ile Uşakbükü'nde bulunan 33 ncü Süvari Alayının durumunda ve bölgesinde herhangi bir değişiklik yoktu.

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 153.

[2] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 156.

Ankara çayı ile Sakarya kavşağından Kızlarini'ne kadar Sakarya geçitlerini örten ve büyük kısmı ile Yassıhöyük - Çekirdeksiz kuzeyi bölgesini tutan 1 nci Süvari Tümeni, bir taburdan fazla ve hatta keşfedildiğine göre bir süvari alayı kadar Yunan kuvveti karşısında taarruzunu geliştiremedi.

Bu gün, Sakarya Meydan Muharebesinin göğüs göğse, boğaz boğaza çarpışıldığı günlerden biri idi. İstilâcı ve fırsat düşkünü Yunanlıların "Ankara'ya!" hayalleri, Duatepe'de Türk iman ve azmi karşısında eriyecek; Türk milletinin ay-yıldızlı bayrağı bu tepeye dikilecekti.

Mürettep Kolordunun diğer tümenleri cephesinde saat 2030'a kadar devam ettirilen taarruzlarda, öğlene kadar :

23 ncü Tümen, 7 nci Yunan Tümeni topçularının çok defa açığa da çıkarak yaptıkları şiddetli ve kesif ateşlerine rağmen, Duatepe kuzey sırtlarını aşarak Çekirdeksiz'e girdi. 23 ncü Yunan Alayı perişan bir halde Sakarya'ya doğru kaçıyordu.

15 nci Tümen, Duatepe doğu sırtlarına vardı ve buradaki Yunan birlikleri Duatepe doruğuna çekilmeye başladılar.

1 nci Tümen, Duatepe güney sırtlarını ele geçirdi.

17 nci Tümen, Kartaltepe - Karadağ - Eskipolatlı hattmdaki Yunan birliklerine taarruz ederek, bir alayı (63 ncü Alay) ile Karadağ'ın 1 km. doğusuna, bir alayı (49 ncu Alay) ile Eskipolatlı 1 km. kuzey ve doğusuna yanaştı ve durdu. Kartaltepe'de durum değişmedi.

Öğleden sonra :

Kuzeyden ve doğudan 23 ncü Tümen ve 15 nci Tümenin birlikte taarruzları ve süngü hücumlarıyle saat 1340'ta Duatepe ve batısı 31 nci, 38 nci ve 56 ncı Alaylarca tamamıyle Yunanlılardan temizlendi.

Karapınar batısındaki sırtlardan muharebeyi takip eden Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve yanındakiler büyük bir heyecan içindeydiler. Türk istiklâl ve hürriyetinin, Türk Ordusunun namus ve şeref sembolü ay-yıldızlı alay sancağı Duatepe'de dalgalanıyordu ve artık bu vatanda tek Türk yaşadıkça Türk bayrağı Duatepe'de ve nicelerinde dalgalanacaktı.

Kurtulabilen 7 nci Yunan Tümeni birlikleri, Çekirdeksiz batısı - Ezineli doğusu hattını tutan bir taburun himayesinde, Sakarya ve Karailyas tepelerine doğru dağınık ve perişan bir halde kaçmaya başladılar. Bu taarruzlar sırasında 7 nci Yunan Tümeninin bir piyade taburu ile Kartaltepe'den Üçpınar'a taarruzu, bir piyade alayının Karailyas tepelerinden Kartaltepe'ye ilerlemesi ve Çanakçı istikametinde bir piyade alayının Tırnaksız'a gelmesi durumda bir değişiklik yapmadı.

Mürettep Kolordu Komutanlığının saat 1300'ten itibaren verdiği üç emirle, Çekirdeksiz kuzeybatısı - Ezineli güney sırtları - Kartaltepe - Karadağ hattındaki düşmana taarruza devam edildi.

1 nci Süvari Tümeni Beylikköprü istikametinde, 23 ncü Tümenin mevzilerini teslim alan 15 nci Tümen Çekirdeksiz batısı - Ezineli hattına, 1 nci Piyade Tümeni Ezineli - Üçpınar hattından Kartaltepe'ye, 57 nci Tümen Karadağ istikametinde, 17 nci Tümen Karadağ doğusuna taarruza başladılar. Çetin ve şiddetli Yunan mukavemeti karşısında Mürettep Kolordu birlikleri, Çekirdeksiz batısı - Duatepe batısı - Ezineli - Kartaltepe kuzey yamaçları - Karadağ doğusu - Eskipolatlı kuzey ve doğusu hattına vardılar.

23 ncü Tümen, yarın (11 eylül) güneş doğmadan önce Karapınar'da Kolordu ihtiyatına girmek üzere toplanmaya başladı. Bu taarruzlar sırasında bölgedeki Yunan birliklerinden, Narh ve Saray'da bir miktar piyade ve süvari kuvveti; bir süvari alayının Köseler batısından Sazılar istasyonuna gittiği ve bir piyade alayının Bebi'den Sazılar istasyonuna yürüdüğü, bunu uzun bir ikmal kolunun takip ettiği ve dört toplu bir bataryanın Bebi'den batıya harekette olduğu; bir piyade alayının Beylikköprü kuzey sırtlarından Sazılar'a doğru gözden kaybolduğu; otomobillerle Beylikköprü'den Sazılar'a devamlı nakliyatın yapıldığı; iki piyade alayı tahmin edilen kuvvetin dağınık bir şekilde Beylikköprü istikametinde çekildikleri ve bunların kısmen tekrar mevzilerine doğru döndürüldüğü; sınıfı tespit edilemeyen ve atlı olduğu sanılan iki km. kadar derinlikte bir yürüyüş kolunun Beştepeler doğusundaki dereden üç grup halinde güneye gittiği; Kavuncu köprüsünden gelen bir piyade alayının Beylikköprü güneyinden Sivrihisar istikametinde yürüyüşte olduğu ve ayrıca, Beylikköprü'den bunu bir piyade alayının takip ettiği görüldü.

Bu günkü muharebelerde, 23 ncü Tümen bölgesinde 7 nci Yunan Tümeninden 23 ncü Alayın muharebe ettiği öğrenildi. Düşman tarafından götürülemeyen iki top, çok sayıda silâh, kaput ve battaniye ele geçirildi.

4 ncü Grup :

61 nci Tümeniyle Mürettep Kolordu sol kanadında Eskipolatlı güney sırtlarına, 5 nci Kafkas Tümeniyle Acıdere güneydoğusunda gösteriş taarruzu ile görevli bulunan Grup, geceyi sükûnetle geçirdi.

61 nci Tümen, Mürettep Kolordu 17 nci Tümeni ile işbirliği halinde başladığı taarruzla, saat 1000'a doğru Eskipolatlı kuzey sırtlarına yaklaştı. Bu sırada, saat 0730'da başlayan kesif bir topçu ateşi desteğinde 9 ncu Yunan Tümeni de Bayburt doğusu - Şeyhali genel istikametlerinde ilerliyordu.

61 nci Tümenin çok arızalı ve dik kayalıklı, yarıntılarla mânialı yamaçlardaki hareketi gayet ağır olmakta, düşmanın topçu ve makineli tüfek ateşleri etiksiyle de büsbütün zorlaşmakta idi.

Takviye edilen Yunan birlikleri, 5 nci Kafkas Tümeninin dün (9 eylül) varmış olduğu hattaki emniyet birliklerini atarak bu tümenin merkez cephesindeki mevzilerine yaklaştılar. Tümen sağ kanadına ilerleyen 9 ncu Yunan Tümeninden bir alayın taarruzu, ilkin Bayburt kuzeydoğusundaki Acıdere'ye hâkim sırtlar önünde durduruldu. Oldukça sıkışık bir duruma giren 5 nci Kafkas Tümeni, cephesinde hiç bir düşman faaliyeti olmayan 24 ncü Tümenden dört taburla takviye edildi. Tümen topçularından bir kısmı, düşman topçu ateşlerinden korunmak üzere 24 ncü Tümen bölgesine alındı.

Her iki taraf arasında muharebe çok şiddetlendi; özellikle taarruzun bütün ağırlığı, Acıdere doğu sırtları ve Şeyhali - Karayavşan hattına karşı gittikçe etkili olmaya başladı. Bayburt kuzey ve doğusundaki hâkim sırtlar birkaç defa el değiştirdi ise de, 5 nci Tümenin birlikleri burayı düşmana kaptırmadı. Taarruz eden düşman, büyük zayiat vererek perişan bir halde batıya ve güneye kaçtı.

Düşmanın terk ettiği siperler önündeki Yunan cesetleri arasmda hiç bir yara almamış olmasına rağmen ağzı paçavra ile tıkanarak boğulan bir evzon yüzbaşısının bulunması, baş kaldırması ile tanınmış 9 ncu Yunan Tümeninin burada bulunduğunun en kuvvetli bir işareti idi. Yalnız, Grubun sol kanat bölgesinde (Sivri'de) iki alayın toplu bulunduğu ve bir alayın da Çal dağı istikametinde ilerlediği görüldü.

Saat 1200 idi. Tırnaksız güneydoğusundan Acıdere boyunca iki düşman piyade alayının güneybatıya gittiği görülüyordu.

Bir saat sonra Mürettep Kolordu sol kanat birliklerinin Eskipolatlı batı sırtlarına ve 12 nci Grup birliklerinin sol kanatta Çal dağı kuzey sırtlarına varmalarına rağmen, 5 nci Kafkas Tümeni cephesindeki durum hâlâ endişeli idi. Nitekim, saat 1500'e doğru 9 ncu Yunan Tümeni birlikleri Tobak dağı kuzeyindeki hâkim sırtları tekrar ele geçirdiler. Kanlı ve sürekli karşılıklı süngü hücumlarıyle, bu Acıdere'ye hâkim sırtlardan Yunan birlikleri tekrar Acıdere'ye doğru atıldılar. Fakat, 9 ncu Yunan Tümeninin 5 nci Kafkas Tümeni merkez siperlerine girmesi üzerine, bu hâkim sırtlardaki birlikler emirle geri alındı ve 5 nci Kafkas Tümeni, sağ kanadı yerinde olarak, iki km. kadar gerideki ikinci hatta geri çekildi.

61 nci Tümen birliklerinin taarruzları, Eskipolatlı güney sırtlarını tutan düşman karşısında gelişemedi. Tümenin bu taarruz grubu, güneş batınca, düşmanla temasta kuvvetli keşif kollarını bırakarak geri alındı.

Saat 1900'dan sonra bütün Grup cephesinde Yunan taarruzları durdu. Grup birlikleri, bulundukları mevzileri kesin olarak savunmak üzere tertiplendiler.

12 nci Grup :

Grup, bu günkü genel taarruzda, Çal dağına karşı gösteriş taarruzu yapmak üzere hazırlandı ve saat 0800'den itibaren 32 nci Alaydan bir taburla Çal dağı batısına, 127 nci Alay Komutanı emrinde 70 nci ve 127 nci Alaylardan birer taburla Ahırlıkuyu ve doğusuna ilerlemeye başladı. Her iki taarruz grubu, Çal dağındaki düşman mukavemetinin kırılması halinde burayı işgal ederek ayrı bir emirle taarruzu ilerletecekti.

Öğleye kadar, taarruz grupları Çal dağı kuzey sırtlarına vardılar. 32 nci Alay taarruz grubu, Sivri kuzeydoğusundaki tepeleri tutan ve Çal dağındaki düşmanın tesirli ateşleri karşısında daha fazla ilerlemek imkânını bulamadı. 11 nci Tümen taarruz grubu Ahırlıkuyu kuzey sırtlarını tutan Tümen emniyet birlikleri üzerinden ilerleyerek Çal dağı yamaçlarına tırmandığı sırada, düşmanın mukavemeti ve topçu ateş tesirleri büsbütün arttı. Sivri istikametinden gelen bir alay da buradaki birlikleri takviye ediyordu.

Her iki tümen taarruz grubu, 4 ncü Grubun ilerleyememesinden ve 3 ncü Grup 8 nci Tümenin sol kanatta savunmada kalmış olmasından, bulundukları hatta tutunmak üzere tertiplenmeye başladılar. Ancak, bu birliklerle Erif çevresine kadar bütün mevzi derinliği Yunanlıların kesif topçu ateşleri altında idi.

Çal dağını tutan 2 nci Yunan Tümeni birlikleri (34 ncü Alay) saat 1600'dan sonra karşı taarruza başlayınca, birlikler ezdirilmemek için emirle asıl mevzie alındılarsa da; bu çekilmede 11 nci Tümenin taarruz grubu hemen hemen mevcudunun üçte birini kaybetti. Yalnız, Çal dağı kuzeydoğusundaki tepede yerleşen tabur, tuttuğu bu tepelerde kaldı. Birliklerin mevzie alınmasından sonra 2 nci Yunan Tümeni birlikleri de tekrar mevzilerine çekildiler.

3 ncü, 2 nci ve 1 nci Gruplar:

2 nci ve 1 nci Gruplar da emrinde olan 3 ncü Grubun saat 0440'ta verdiği emirle, aldıkları genel taarruz tertibi şöyle idi:

3 ncü Grup cephesini işgal etmiş bulunan 8 nci Tümen ,genel olarak savunmada kalmak üzere, 135 nci Alayı ve bütün topçusu ile 3 ncü Kafkas Tümeninin Mezartepe'ye yapacağı taarruzu destekleyecek, diğer iki alayı ile bütün cephede gösteriş taarruzlarıyle düşmanı yerinde bağlayacaktı.

2 nci Grup, bütün kuvvetiyle ve 1 nci Grubun Karahoca ve civarında toplayacağı 5 nci ve 7 nci Tümenleriyle birlikte, Ardıç doğusu istikametinde 3 ncü Kafkas Tümeninin cephesi ilerisindeki Mezartepe ve doğusu sırtlarında bulunan 1 nci Yunan Tümeninin ileri mevziini işgal edecekti.

1 nci Grup, 2 nci Grubun bu taarruzu sırasında, 2 nci Grubun sol kanat ve yanını Gökgözşereflisi istikametinden gelebilecek Yunan taarruzlarına karşı koruyacak, kendi cephesi karşısındaki takviyeli 13 ncü Yunan Tümeninin kendisine yöneltebileceği bir taarruza karşı da mevziini savunacaktı.

Birlikler bu düzeni geceden almışlar; 3 ncü Grup emrine verilen 41 nci Tümen, 12 nci Alayını bulunduğu yerde bırakarak, Grup ihtiyatı olmak üzere saat 0600'da Karahoca'ya varmıştı.

Türk ve Yunan kuvvetleri arasında 23 ağustostan beri devam eden şiddetli ve kanlı muharebelerin bu 19'uncu gününde, Haymana ve çevresini güneyden kavrayan sırtlar - Mezartepe - Kızılkoyunlu kuzey batı sırtları hattı Türk topçuları tarafından dövülmekte ve üç grup bölgesinde de birlikler ilerlemekteydiler. Ancak, 1 nci Gruptan 7 nci ve 5 nci Tümenler Kısıkkaya deresi batısına geçerek henüz Karahoca civarına varmamışlardı.

Cephesinde düşmanın hiç bir hareketi olmayan 8 nci Tümenden 135 nci Alay, 3 ncü Kafkas Tümeni cephesinde Mezartepe'yi tutan 1 nci Yunan Tümeni birliklerinin gerisine ilerlemeye başladı. Düşmanın kesif topçu ateşlerine rağmen Alay, Yunan muharebe ileri karakollarını atarak bunların mevzilerini işgal etti. Öğleye doğru düşman asıl mevziine 200 metre kadar yanaştı.

2 nci Grup birliklerinin saat 0600'da başladıkları taarruzda 3 ncü Kafkas Tümeni, 8 nci ve 7 nci Alayları ile Mezartepe'de düşman muharebe ileri karakollarını geri attı ve bunların mevzilerini saat 0800'de ele geçirdi. 9 ncu Tümenden 25 nci Alayın iki bölüğü, Kızılkoyunlu güneybatısındaki düşman mevzilerinden bir kısmına girdi. Yunanlıların topçu ateşine, süngü hücumlarına karşı koyarak, süngü hücumları yaparak bu mevzileri elden bırakmadı. 27 nci Alay da aynı şekilde düşmanı siperlerinden attı ve Yunan alayı ikinci bir hatta çekildi. 1 nci Yunan Kolordusu, Yamak genel istikametinde gelişen bu taarruz karşısında, 2 nci Kolordudan yardım istemek zorunda kaldı. Fakat, saat 1100'e doğru, Karahoca civarına saat 0700'de gelmiş olup 2 nci Grubun taarruzuna 7 nci Tümeni ile Mezartepe istikametinde katılan 1 nci Grubun Mezartepe ve Yamak kuzeydoğu sırtlarına yaklaştığı sırada, Gökgözşereflisi istika-

metinden 5 nci Yunan Tümeninden bir piyade alayı ((33 ncü Alay) ve Kısıkkaya deresi batısından diğer bir piyade alayının (43 ncü Alay) 2 nci Grup sol kanadına doğru ilerlemesi üzerine 41 nci Tümen 1 nci Grup emrine verildi. 4 ncü Tümene, cephesindeki düşmanı tespit edip 9 ncu Tümenle irtibat yapması; Yunan taarruzunun 2 nci ve 1 nci Gruplar bölgelerinde gelişmesi halinde, bütün birliklerin bulundukları hattı savunmaları emrolundu.

42 nci Yunan Alayının 4 ncü Tümen sağ kanadına ve cephesine yaptığı taarruzlar durduruldu.

Saat 1400 sıraları idi. 2 nci Yunan Kolordusundan 5 nci Tümenle takviye edilen 1 nci Yunan Tümeni durumunu düzeltmiş ve bu suretle 2 nci Grup birliklerinin topçu desteğinde yaptıkları taarruz da bir sonuç vermemişti. Bu sırada 13 ncü Yunan Tümeni, Karasüleymanlı üzerinden 4 ncü Tümene bir alayla karşı taarruza başladı. 4 ncü Tümen, 42 nci Yunan Alayına taarruzunu devam ettirirken, iki taburla da cepheden taarruz eden 13 ncü Yunan Tümeninden bir alaya taarruza başladı. Saat 1500 idi. 1 nci Yunan Kolordusunu takviye eden 5 nci Yunan Tümeni, bir piyade alayı ile Kızılkoyunlu istikametinde, 33 ncü ve 43 ncü Alaylarıyle Yamak batısı istikametinde, bütün tümen dağ topçuları, iki sahra topçu alayı, bir skoda topçu taburu desteğinde şiddetli taarruza başladı.

Saat 1800'e kadar 2 nci Grubun tekrarladığı bütün taarruzlar yine bir sonuç vermedi. 4 ncü Tümenin taarruzu da, batıdan ve doğudan gelişen Yunan taarruzları karşısında artık ilerleyemez hale geldi. Hava kararmak üzere iken sol kanadında hâkim bir tepeyi ele geçiren 33 ncü Yunan Alayının tesiri ile 5 nci Türk Tümeninin beklenmedik bir şekilde çekilmeye başlaması ve Mezartepe'den 4 ncü Yunan Alayının da karşı taarruza katılmasıyle, bütün 2 nci Grup birlikleri asıl mevziler üzerine çekilmeye başladılar. 4 ncü Tümen, ağır topçu ateşleri tesirleri altında vardığı hatta tutunamadı, mevzilerine çekildi.

2 nci Grup birlikleri Karahoca istikametinde çekilirken 41 nci Tümen, bunların çekilmesini örtmek ve muhtemel Yunan taarruzunun gelişmesini önlemek üzere, Grubun Kızılkoyunlu güneyindeki esas mevzilerini tuttu ve kesin savunma yapmak üzere tertiplendi. Yapılan bu muharebe sonunda saat 2300'e kadar 2 nci Grup, sağ ara hattı ile Kısıkkaya deresi arasında sağdan itibaren 3 ncü Kafkas, 9 ncu ve 41 nci Tümenlerle eski mevzilerini işgal etti. 5 nci ve 7 nci Tümen topçuları 41 nci Tümen emrinde bırakıldı.

7 nci ve 5 nci Tümenler Karahoca civarında, 4 ncü Tümen asıl kendi mevzilerinde toplandılar.

Bu sıralarda, 7 nci Yunan Tümeninin Çekirdeksiz - Ezineli hattından Sakarya üzerine atılması nedeniyle, Şeyhali - Çal dağı genel hattında yapılan Türk taarruzlarının durdurulup geri atılmasına rağmen sol kanadın emniyetinden fazlası ile kuşkulanan Yunan Ordu Komutanlığı, 2 nci Kolorduya "gece yürüyüşleriyle 3 ncü Kolordu gerisine çekilmesi ve fazla ikmal birliklerinin Kavuncu köprüsünde toplanması" emrini verdi. 1 nci Kolordu, sağ kanat ve yanını kendi kuvvetleriyle temin edecek düzeni aldı.

Saat 2200'den itibaren 2 nci Yunan Kolordu birlikleri Kanlıgöl üzerinden Soğluca genel istikametinde harekete geçtiler. Kolordunun çekilmesi bütün gece Türk kuvvetlerinin tacizine uğramadan devam etti.

5 nci Grup:

Türk Batı Cephesi sol kanadı karşısındaki Yunan birliklerinin Temürözü deresi batısına geçmelerini önlemek ve Yunan Ordusunun sağ kanat gerilerine taarruzlar yapmak üzere öğleden evvel Grup, 14 ncü Süvari Tümeni ile Sinanlı, 3 ncü Süvari Tümeni ile Mangal dağı ve 2 nci Süvari Tümeni ile Kirazoğlu kesiminde toplanacaktı.

14 ncü Süvari Tümeni, 9 eylül saat 2200'de Canımana'dan hareket etmiş, ancak bu gün saat 1500'te Kerpiç'e varmıştı. 3 ncü Süvari Tümeni, 9/10 eylül gecesi hareketle bu gün saat 1400'te Mangal dağını işgal etti. 2 nci Süvari Tümeni, bütün birlikleriyle saat 1800'den sonra Konakgörmezkebir bölgesine vardı ve ileri kıtalarıyle Mollaresul tepelerini işgal etti.

3 ncü Süvari Tümeni ile 14 ncü Süvari Tümeninin öğleden evvel Öz vadisini batıya doğru geçtikleri sırada, 2 nci Yunan Kolordusu emrindeki Süvari Tugayı, Kolordudan aldığı emirle, Büyükgökgöz'de toplanmaya başladı. Yunan Süvari Tugayı, 2 nci Yunan Kolordusunun çekileceği Gökgözşereflis - Katrancı - Kanlıgöl - Soğluca yolunun emniyetini sağlamak için Kanlıgöl'e hareket etti. Tugay, ancak 11 eylül sabahı buraya vardı ve gereken tertibi almak üzere aydınlığı bekledi.

2 nci Yunan Kolordu birlikleri (13 ncü ve 5 nci Tümenler), Güzelcekale ve civarını tutan artçıların himayesinde, saat 1800'den itibaren bulundukları bölgelerden çekilmeye başladılar ve saat 2300'e doğru artçılar da dahil Temürözü deresinden Soğluca istikametinde harekete başladılar. Bu durumu tespit eden 5 nci Grup Komutanlığı, bu gece bütün birliklerin bulundukları yerlerde kalmalarını emretti ve 11 eylül için 14 ncü Süvari Tümenini Sinanlı - Büyükgökgöz istikametinde, 3 ncü Süvari Tümenini Mangal dağını elde tutarak Eskikışla istikametinde, 2 nci Süvari Tümenini Kirazoğlu - İnlerkatrancı arasından Soğluca istikametinde taarruzla görevlendirdi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

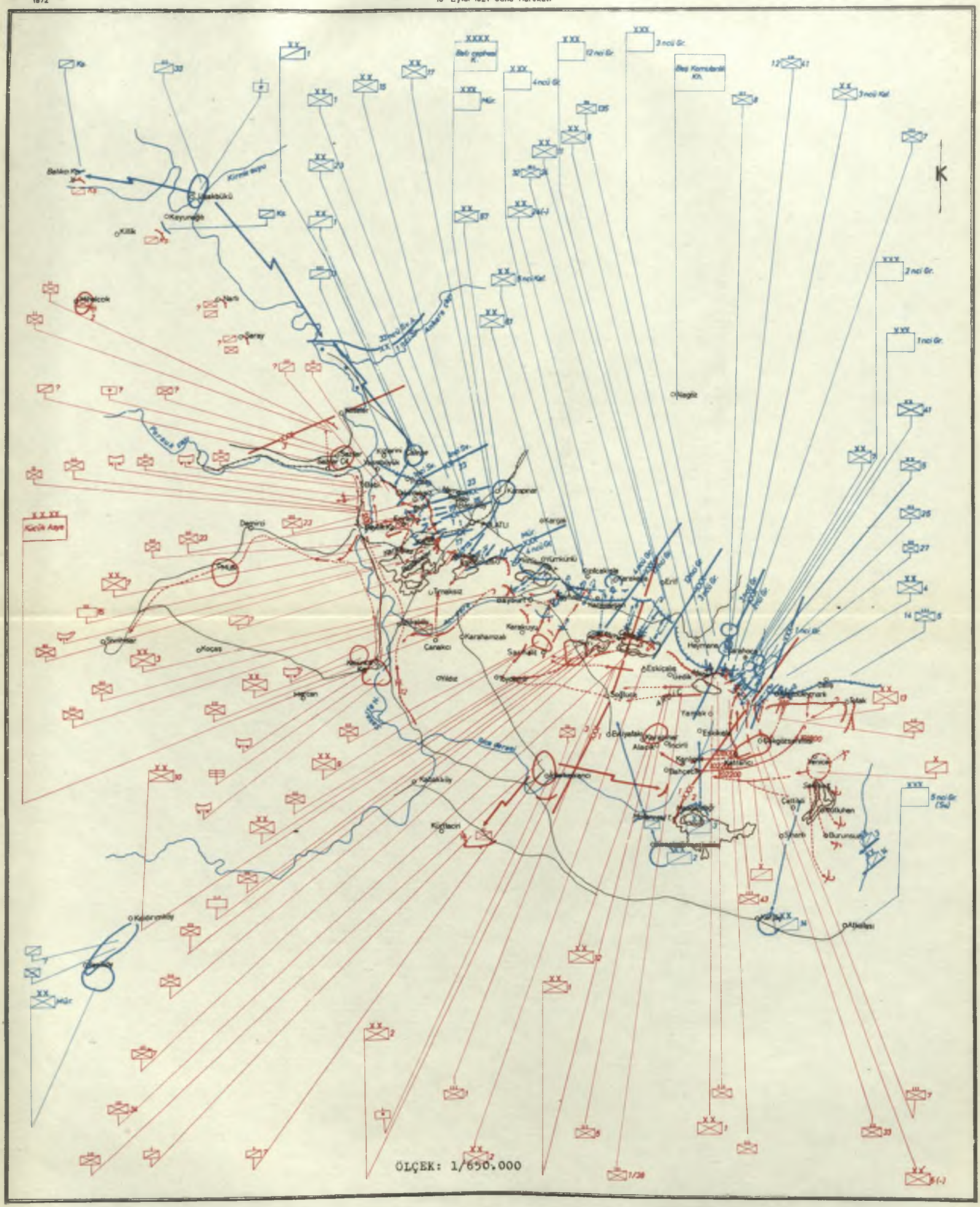
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım–2 nci Kitap

10 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:36)

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde:

Önemli harekât yoktu.

Mürettep Tümen Kesiminde:

Tümen, saat 1600'da Yeniköy'de toplandı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 37) :

Tümen bu gün, 50 nci Piyade Alayı 3 ncü Taburu ve 34 ncü Süvari Alayı ile Kusura kuzey sırtlarında; Tümen Hücum Taburu ve 51 nci Piyade Alayı 1 nci Taburu ile Sinekli'de; Tümen Karargâhı, 50 nci Piyade Alayının kalanı, Tümen Süvari Bölüğü, İstihkâm Bölüğü, bir batarya ve akıncı kolları ile Ballık'ta; Sıhhiye Bölüğü ve Mekkâri Kolu ile Ballık güneyinde Çerkezköy'de; 51 nci Piyade Alayı 3 ncü Taburu ile Işıklı - Sundurlu - Çal cephesinde, 51 nci Piyade Alayı 2 nci Taburu ile Denizli bölgesinde idi.

d. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Bu gün, Yassıhöyük - Çekirdeksiz batısı - Ezineli - Kartaltepe kuzeyi - Karadağ kuzeyi - Eskipolatlı kuzeyi - Yüzükurtlu tepeleri - Kızılcakışla ve Karakaya hemen güneyi ve buradan sonra da dünkü (9 eylül) mevzilerinde bulunuyordu. 5 nci Grup, Mangal dağı - Mollaresul tepeleri hattını tutmuştu.

Cephe Komutanlığı, bu günkü muharebelerin sonucunu Genelkurmay Başkanlığına saat 2400'te verdiği raporda şöyle bildirdi [1] :

"1. Düşmanın genel olarak çekilmeye mecbur olduğunun anlaşılması üzerine, düşmanı takip için bugün cephenin çeşitli kesimlerinde taarruza geçilmiş ve düşman birçok kesimlerden büyük zayiata uğratılarak atılmıştır.

2. Beylikköprü doğusunda Basriköy batısından taarruz eden kıtalarımız, düşmanı Beylikköprü istikametinde geri atarak Duatepe, Çekirdeksiz, Ezineli ve Üçpınar'ı işgal etmiş ve düşmandan top, makineli tüfek ele geçirmiştir. Bu kesimde taarruzumuz devam etmektedir.

3. Dikiltaş istikametinde taarruz eden kıtalarımız muvaffakıyetle ilerlemiş ve bir kısım düşman mevzilerini zapt ve işgal etmiştir".

Yunan Ordusu :

1 nci Yunan Kolordusu, 2 nci Yunan Kolordusunun çekilmesini em-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.31,F.5/28.

niyet altına almak ve 11 eylül günü sabahından itibaren Sarıhalil genel istikametinde çekilmek üzere şöyle tertiplendi:

2 nci Tümen, artçı olarak bırakılan 34 ncü Piyade Alayının himayesinde, 7 nci Piyade Alayı ile Çal dağı - Sarıhalil istikametinde 12 eylül sabahı çekilmek üzere hazırlanmakta; 1 nci Piyade Alayı ve Tümen bağlı birlikleri, Eskiçalış - Sarıhalil istikametinde 11 eylül saat 0100'de çekilmek üzere hazırlanmakta idi.

1 nci Tümen, artçı olarak bırakılan 4 ncü Piyade Alayının himayesinde, 5 nci Piyade Alayı ile Soğluca kuzeydoğusu istikametinde 11 eylül saat 0030'da çekilmek üzere hazırlanmakta; 1/38 Evzon Alayı ve Tümen bağlıları ile Soğluca güneydoğusu istikametinde 11 eylül saat 0030'da çekilmek üzere hazırlanmakta; artçı 4 ncü Alay, 11 eylül saat 0100'de çekilmek üzere hazırlanmakta idi.

12 nci Tümen, 11 eylül sabahına kadar sağ kanadı Eskikışla - Kanlıgöl kesiminde örtmeye devam etmek ve sabahtan itibaren çekilmek üzere hazırlanmakta idi.

2 nci Kolordu Süvari Tugayı, 12 nci Tümen emniyet kuvvetlerinin 11 eylül sabahı Kanlıgöl'den çekilmesinden sonra burada emniyet hizmetine devam edecekti.

Yunan Ordu Komutanı, her ne kadar Başbakandan "siyasî tesirler altında kalmadan askerî icapların yapılması" tavsiyesini almışsa da; ikisinin de gerçekte birleştiği prensip, diplomatik görüşmelerde siyasî üstünlüğü sağlamak amacı ile isteyecekleri bir hattın mümkün olduğu kadar ilerisinde orduyu tutmaktı. Ve artık Yunan Ordusu ciddî ve genel bir çekilmeye başlamıştı [1].

Nitekim, Yunan Ordu Komutanının 1 nci ve 2 nci Kolordu karargâhlarına saat 1600'da ulaşan emri şöyle idi [2] :

"7 nci Tümenin sol kanadı Türkler tarafından geriye atılmıştır. Bu sebepten 2 nci Kolordu, bu emri alır almaz harekete geçerek ve zorlu yürüyüşlerle Karahamzalı - Çanakçı'ya ilerleyecektir.

1 nci Kolordu, sağ kanadının emniyeti için tedbir alacaktır. 12 nci Tümen derhal harekete geçerek Çanakçı'ya gidecektir. Kolordunun fazla ikmal birlikleri Kavuncu köprüsüne gönderilecektir".

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, s. 20. - Stratigu, "Yunanistan Küçük Asya'da", 2. Kısım, s. 39.

[2] Andreu, "Eskişehir-Sakarya 1921", s. 157.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

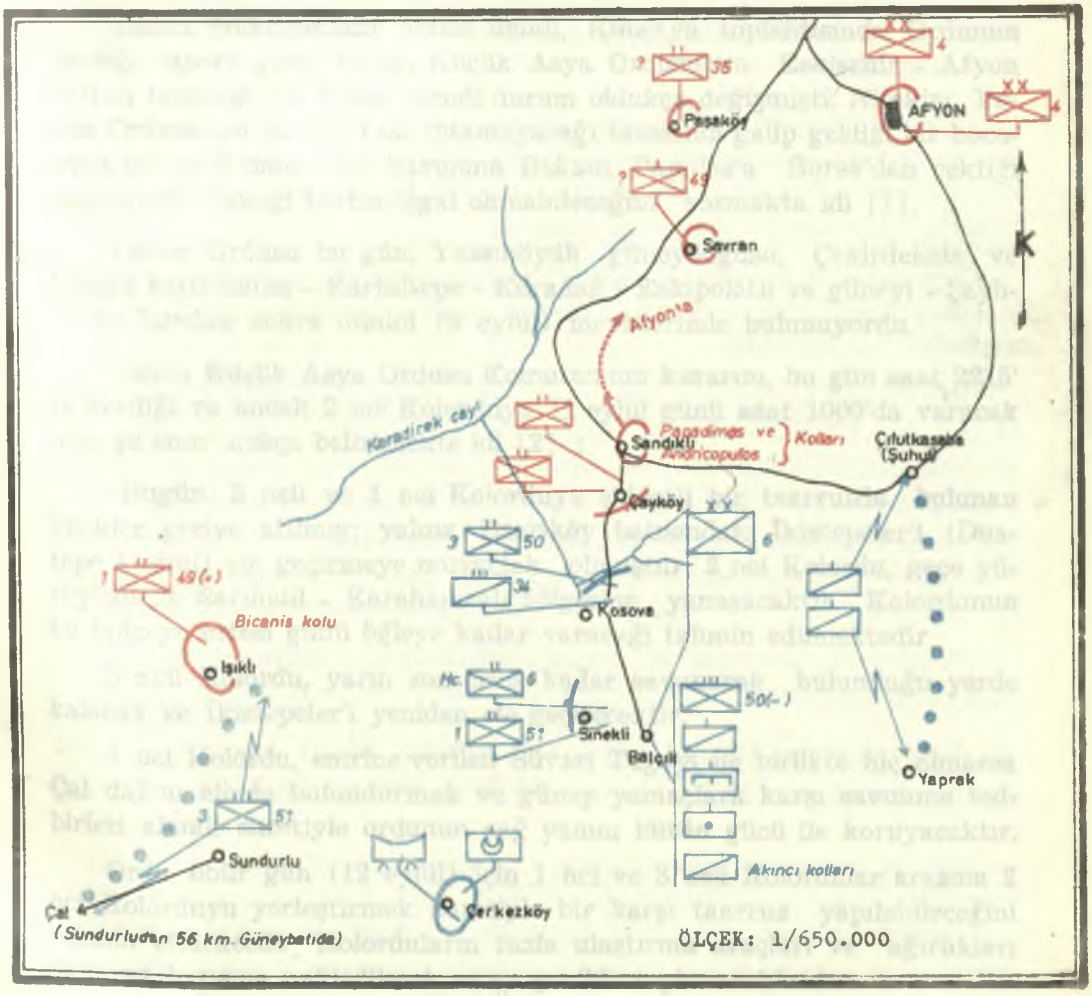
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

6 ncı Tümenin 10 ve 11 Eylül 1921 Günleri Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 37)

İşte, Yunan Ordu Komutanının emri ile 1 nci ve 2 nci Kolordular, yukarda görüldüğü şekilde emniyet tedbirleri himayesinde batıya çekilmeye başlamıştı.

Yunan Hükümetinin bütün ümidi, Kütahya toplantısında Ordunun verdiği rapora göre, Yunan Küçük Asya Ordusunun Eskişehir - Afyon hattını tutacağı idi. Fakat, şimdi durum oldukça değişmişti. Nitekim, Yunan Ordusunun bu hattı da tutamayacağı tasasının galip geldiği bir bocalama içinde Yunan Millî Savunma Bakanı, Papulas'a Bursa'dan çektiği telgrafında "hangi hattın işgal olunabileceğini" sormakta idi [1].

Yunan Ordusu bu gün, Yassıhöyük güneydoğusu, Çekirdeksiz ve Ezineli hattı batısı - Kartaltepe - Karadağ - Eskipolatlı ve güneyi - Şeyhali ve bundan sonra dünkü (9 eylül) mevzilerinde bulunuyordu.

Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanının kararını, bu gün saat 2215' te verdiği ve ancak 2 nci Kolorduya 11 eylül günü saat 1000'da varacak olan şu emir açıkça belirtmekte idi [2] :

"Bugün, 3 ncü ve 1 nci Kolorduya şiddetli bir taarruzda bulunan Türkler geriye atılmış; yalnız, Basriköy batısındaki İkiztepeler'i (Duatepe kesimi) ele geçirmeye muvaffak olmuştur. 2 nci Kolordu, gece yürüyüşü ile Sarıhalil - Karahamzalı bölgesine yanaşacaktır. Kolordunun bu bölgeye ertesi günü öğleye kadar varacağı tahmin edilmektedir.

3 ncü Kolordu, yarın son erine kadar savunarak bulunduğu yerde kalacak ve İkiztepeler'i yeniden ele geçirecektir.

1 nci Kolordu, emrine verilen Süvari Tugayı ile birlikte hiç olmazsa Çal dağını elinde bulundurmak ve güney yamaçlara karşı savunma tedbirleri almak suretiyle ordunun sağ yanını bütün gücü ile koruyacaktır.

Ordu, öbür gün (12 eylül) için 1 nci ve 3 ncü Kolordular arasına 2 nci Kolorduyu yerleştirmek suretiyle bir karşı taarruz yapılabileceğini tahmin etmektedir. Kolorduların fazla ulaştırma araçları ve ağırlıkları Sakarya batısına nakledilecek ve şu şekilde toplanacaklardır:

a. 3 ncü Kolordu, Beylikköprü'deki iki köprü ve Kavuncu'daki iki köprü üzerinden Mülk kesimine;

b. 2 nci Kolordu, Kavuncu köprüsünden Kaves (Koçaş) kesimine;

c. 1 nci Kolordu, Kavuncu köprüsünden Mercan kesimine".

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, s. 20. - Stratigu, "Yunanistan Küçük Asya'da", 2. Kısım, s. 39.

[2] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 159. - Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 79 - 80.

5. 11 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 38) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Yunan Ordusunun kesin olarak yüz geri etmeye başladığı bu gün kesin darbeyi vurmak üzere ciddî teşebbüsleri geliştirmeye başladı.

Yunanlıların iki kordusunu ve hatta bütün kuvvetlerini kurtarmaları, 3 ncü Kolordu bölgesinde sıkıca tutunmalarına, geçişi tasarladıkları Beylikköprü - Beşköprü arasındaki Sakarya geçitlerinin doğudan ve güneyden emniyetle korunmasına bağlıydı.

Yunanlıların bu son direnmelerini kısa zamanda parçalamak ve onları Sakarya'ya gömmek artık bir gün meselesi bile değildi. Cephe Komutanlığı bu maksatla:

"Ordu sağ kanadına kaydırılmak üzere 1 nci Grubun dört tümeninin (4 ncü, 5 nci, 7 nci ve 41 nci Tümenler) saat 1400'ten sonra harekete hazır bulunmalarını; ilk hareket edecek iki tümenin bu geceyi Kayabaşı - Abdülkerim, diğer ikisinin Grup Karargâhı ile birlikte Erif - Kadıköy bölgelerinde geçirmelerini; 41 nci Tümenin, güneş batana kadar mevziinde kalarak, 2 nci Grup birliklerinin Yamak sırtlarına varmasından sonra geriye alınmasını; 2 nci Gruptan bir tümenin aynı maksatla hazırlanmasını;

3 ncü ve 2 nci Grupların ayrıca çekilmekte olan düşmanla teması devam ettirmelerini;

5 nci Grubun, Mangal dağını elde tutarak, büyük kısmı ile Kızılkoyunlu - İncirli hattına ilerleyerek düşman gerilerine taarruzunu" emretti.

Saat 0930'da yapılan tayyare keşfi ile:

Duatepe batısındaki sırtlar gerisinde iki alaya yakın kuvvetin bulunduğu;

Teke (Tatlıkuyu) köyüne doğru bir piyade ve bir süvari alayının çekildiği;

Kavuncu köprüsünde büyük bir ulaştırma araçları ordugâhı ile bir tümen kuvvetin, Ilıca civarında ulaştırma kolu karargâhının bulunduğu;

Çal dağı güneyinde Sivri doğusunda bir tümenden fazla kuvvetin bulunduğu ve bunların durumunda bir değişiklik olmadığı;

Mangal dağı, Gökgözşerefl'si, Büyükgökgöz, Güzelcekale bölgelerinde düşman ve Türk kuvvetlerinin bulunmadığı;

Yamak ile Taburoğlu arasında iki tümene yakın kuvvetin bulunduğu tespit edildi.

Alınan esirlerden, Yunanlıların Eskişehir'e kadar veya Sevr Antlaşmasının belirttiği hatta kadar çekilebilecekleri öğrenildi.

b. Yunan Ordusu :

Kesin olarak Sakarya batısına çekilmeye kararlı bulunan Yunan Ordu Komutanı, bu gün yapacağı çekilmeyi şu düzenlerden biri ile veya birlikte yapmayı tasarlıyordu:

3 ncü Kolorduyu mevzilerinde kesin savunmada bırakmak, Beylikköprü - Tekeköy - Beşköprü arasındaki Sakarya geçitlerini de emniyet altına almak üzere 1 nci Kolorduyu 3 ncü Kolordu sağında Ilıca'ya doğru yerleştirmek ve Türk kuvvetlerinin bu gün için yapabilecekleri taarruzları kırarak takiplerini geciktirmek için, bu iki kolordu arasından Bayburt - Kızılcakışla genel istikametinde karşı taarruz yapmak;

3 ncü ve 1 nci Kolordularla yukardaki gibi geniş bir köprübaşı mevzii tutarak 2 nci Kolorduyu bu günden Sakarya batısına çekmek;

Bu iki hareket tarzında da köprübaşı mevzilerini tutacak kuvvetlerin güneyden uğrayabilecekleri bir Türk taarruzuna karşı güney kanadını Ilıca ve Temürözü dereleri boyunca korumak.

Bu hareket tarzlarına göre, durumu en çok kritik olan 2 nci Kolordu ile Süvari Tugayı dünden itibaren Temürözü deresi batısına geçirilmeye başlanmıştı.

c. Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu:

Dün (10 eylül)'den beri başlayan kanlı ve çetin karşılıklı taarruzlar bütün gece devam etti. Balıkçı köprüsünden Sakarya - Ankara çayı kavşağına kadar uzanan bölgede 33 ncü Süvari Alayı ve buradan Pınar'a kadar 1 nci Süvari Tümeni cephelerinde önemli hiç bir hareket olmadı. Bu kesimlerde Yunanlıların, muharebelerin başmdan beri mevcudiyeti bilinen 11 nci Tümenden takviyeli 16 ncı Alayın takviyeli bir taburu muhtemelen Mihalıççık'ta; zayıf örtme birlikleri, Balıkçı köprüsü, Koyunağılı, Narlı, Sarayköy ve Köseler güneybatısında bulunmaktaydılar.

Bu günkü muharebeler, özellikle demiryolu kuzeyinde Duatepe bölgesinde ve demiryolu güneyinde Karadağ kesiminde yapıldı.

Dünden beri Kartaltepe'nin elde edilememesi, burayı kuvvetle tutan 16 ncı Yunan Alayının görüş ve ateşine tamamıyle açık bulunan Üçpınar, Polatlı ve Menteşe istikametlerinden yapılacak taarruzu çok güçleştirmekteydi.

1 nci Tümenin Üçpınar üzerinden saat 0200'den itibaren başladığı taarruz demiryolunu daha güneye geçemedi. Saat 0900'a doğru Tırnaksız'dan gelen bir piyade alayının buradaki Yunan kuvvetini takviye ettiği görüldü.

Bütün gece süren taarruzlar sonunda 57 nci Tümen saat 0200'de Karadağ'ı işgal etti. Burayı tutan 3 ncü Yunan Tümeni kuvvetleri Tırnaksız kuzeydoğu sırtlarına çekildiler. Karadağ iki taburla işgal edildi. Bu sırada 17 nci Tümen, Kartaltepe'ye ilerlemiş ve tepenin doğu eteklerine varmıştı. Saat 0300'e doğru 3 ncü Yunan Tümeni, Kartaltepe'deki ve Karadağ'dan çekilmiş olan kuvvetlerini takviyeye başladı ve her iki istikamette karşı taarruza girişti. Saat 0330'da yoğun ve şiddetli topçu ateşi desteğinde ilerleyen Yunan kuvvetleri, Karadağ'daki iki taburu kısa bir sürede buradan çekilmeye mecbur etti. Özellikle Kartaltepe ile Eskipolatlı sırtlarının düşman elinde bulunması, 57 nci Tümen birliklerinin çekildiği ve tutunduğu hatta da barınmasına imkân bırakmamakta; Tümenin her iki yanı ve gerileri tamamen topçu ateşleri altında kalmaktaydı. Saat 0730 olmuştu. Düşmanın Eskipolatlı batı sırtlarına getirdiği topçuların ateşlerine tamamen açık ve hedef olan Tümen birlikleri, saat 1200'de bütün Kolordu cephesine başlayan karşı taarruzda Karadağ doğusundan Tümen sol kanat bölgesine yönelen düşman tesiri ile Menteşe sırtlarına çekilmeye başladılar. Bu sıralarda, bir iki bataryalı iki piyade alayının Beylikköprü'den 10 km. batıya kolbaşı ile vardığı görülüyordu.

57 nci Tümenin narekâtı sırasında, Kartaltepe istikametinde taarruz eden 17 nci Tümen, karşısındaki mukavemet ve güney kanadından aldığı ateş tesirleriyle saat 1300'te Üçpınar - Polatlı genel hattına çekilmek zorunda kaldı.

Demiryolu kuzeyinde sabahtan beri bütün cepheyi ve gerileri topçu ile ateş altına alan 7 nci Yunan Tümeni, saat 1330'dan itibaren Duatepe genel istikametinde karşı taarruza geçti. Bu Yunan tümeni, 1 nci Türk Tümenini cepheden tespit ederken, asıl kuvvetleriyle 15 nci Tümenin sol ve 1 nci Tümenin sağ kanadına da şiddetli taarruza başladı. Durumun oldukça buhranlı bulunduğu bu devrede, bir alayı (31 nci Alay) Karapınar'da bırakılan 23 ncü Tümen, Duatepe civarına yaklaştırıldı. Düşmanın bazı birlikleri 15 nci Tümenin sol kanat siperlerine girdiler. 15 nci Tümenle 23 ncü Tümenin birlikte yaptığı karşı taarruzlarla Yunanlıların taarruzları kırıldı, durduruldu ve Yunan birlikleri girdikleri siperlerden atıldılar. 7 nci Yunan Tümeninin bütün birlikleri, bu bölgede tekrar taarruza başladıkları mevzilere kadar, dağınık ve perişan bir halde kaçtılar.

Saat 1500'te, 17 nci Tümen Kartaltepe istikametinde, 57 nci Tümen Karadağ batısı ile doğusu istikametinde tekrar taarruza geçtiler. Bir bu-

çuk saat kadar süren bu çetin ve kanlı muharebelerden sonra düşman, bütün Mürettep Kolordu cephesinde, tekrar eski mevzilerine çekildi; fakat, Mürettep Kolordu birlikleri de Kartaltepe doğusu - Karadağ kuzey ve doğu sırtlarından ileri geçemediler. Mürettep Kolordu Komutanlığının saat 2045'te verdiği emir üzerine birlikler, el altında kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak için tertiplenmeye başladılar. 23 ncü ve 57 nci Tümenler, Kolordu ihtiyatını teşkil etmek için, Karapınar ve Polath istasyonu doğusunda toplanmak üzere hazırlığa geçtiler. 15 nci ve 1 nci Tümenler durumlarını muhafaza ettiler. 17 nci Tümen, taarruza başlamadan evvelki durumunu almak üzere, 57 nci Tümen bölgesini işgal etti.

1 nci Süvari Tümeni, 9 ncu Süvari Alayını şimdiki bölgesinde bırakarak, düşmanın çekilmesini önlemek üzere Balıkçı köprüsünden geçerek Mihalıççık genel istikametinde ilerlemek görevi ile Çayırhan'a harekete geçti.

Bu muharebeler sırasında düşmanın tespit edilebilen başlıca diğer hareketleri, Beylikköprü'den batıya peşlerinde topçu da bulunan iki piyade alayının gittiği ve Tekeköy'ün Yunanlılarca yakıldığı idi.

4 ncü Grup :

Dünkü (10 eylül) muharebelerden sonra Eskipolatlı sırtlarının alınamaması ve Şeyhali - Karayavşan arasında gelişen Yunan taarruzu sonunda 5 nci Kafkas Tümenin'n iki km. kadar geri çekilmek zorunda kalması yüzünden, 10/11 eylül gecesi bütün Grup birlikleri asıl savunma mevzilerine alınmışlardı.

Grup bölgesinde düşmanla karşılıklı topçu ve piyade ateşleri sabaha kadar devam etti.

Günün erken saatlerinde Mürettep Kolordu birliklerinin Karadağ'a taarruzu gelişmiş ve burası elde edilmiş olmasına rağmen, 61 nci Tümenin Eskipolatlı sırtlarındaki düşmanı geri atamaması, 57 nci Tümeni zor durumda bıraktı. Nihayet bu tümen gerilemek zorunda kaldı.

Saat 1000'a doğru, Eskipolatlı ve güneyi hattını inatla tutup savunmakta olan 3 ncü Yunan Tümeni birliklerinden bir piyade alayının Karsaklı kuzeybatı sırtlarından Tırnaksız istikametinde gittiği görülüyordu.

Düşmanın topçu faaliyeti, bilhassa Şeyhali ve Karayavşan kesimlerinde dünkü taarruzlardan sonra, 24 ncü Tümen büyük kısmının işgal ettiği mevzilere yöneltilmişti.

Öğleye doğru, bir batarya ile takviyeli bir piyade alayının Çal dağı batısından Şeyhali ve Karayavşan istikametlerinde ilerlemekte olduğu ve

böylece takviye edilen bu kesimdeki 10 ncu Yunan Tümeni birliklerinin de genellikle bu iki istikamette taarruza geçtiği görülüyordu. Bu taarruzlar, saat 1400'te, 1530'da, 1630'da ve 1730'da üst üste tekrarlandı. Bütün saldırışlar düşmana büyük zayiat verdirilerek kırıldı. Fakat, Karayavşan batısı sırtlarındaki 24 ncü Tümenden 143 ncü Alay ve Şeyhali kesimindeki 5 nci Kafkas Tümeni birlikleri de büyük zayiata uğradılar; buna rağmen, Yunanlılara baş kaldırmaya fırsat vermediler. Büyük bir inatla tekrar süngü hücumuna kalkan Yunanlılar, karşı süngü hücumu ile oldukları yerde kalmaya mecbur edildiler. Bu sırada, Çanakçı civarında tespit edilen büyük bir Yunan ordugâhının tamamıyle batıya hareket etmekte olduğu, bir alaydan fazla kuvvetin Karsaklı civarından çıkarak batıya gittiği görülüyordu.

61 nci Tümenin saat 1800'den sonra asıl mevzie alındığı sırada tekrar Karayavşan istikametinde şiddetle taarruz eden Yunanlılar, kesif bir topçu ateşinden sonra, Şeyhali ve Karayavşan batısında siperlere 50 metre kadar yanaştılar. Saat 2000'ye doğru Karayavşan batı sırtları Yunanlıların eline geçti. Bu durumdan faydalanan düşmanın bir taburdan fazla kuvvetle Karakaya istikametinde tekrarladığı taarruz, 24 ncü Tümen ihtiyatlarının müdahalesi ile durduruldu.

Karayavşan batı sırtlarının bu gece alınması için iki taburdan fazla bir kuvvet (32 nci Alaydan bir tabur, Tümen Hücum Taburu, 47 nci Alaydan bir bölük) ile üç defa tekrarlanan taarruzda burası ele geçirildi ise de, sonunda yine Yunanlılarda kaldı.

Saat 1930'dan sonra Grup emri ile 61 nci Tümenden bir alay (159-ncu Alay), sabahleyin Taşpınar'da Grup ihtiyatında bulunmak ve Tümen asıl savunma mevzilerini tutmak üzere hazırlığa başladı.

5 nci Kafkas ve 24 ncü Tümenler, çekildikleri mevzide savunma tedbirlerini geliştirdiler.

Dün (10 eylül)'den beri Sarıhalil istikametinde yürümekte olan 2 nci Yunan Kolordusu bu gece yarısı Sarıhalil - Karahamzah bölgesine geldi.

12 nci Grup :

2 nci Yunan Tümeninin Çal dağına artçı olarak bıraktığı 34 ncü Alayın bütün Grup cephesini gözetlemekte olduğu görülüyordu.

Grup ve Cephe Komutanlığınca tespit edilememiş olmakla beraber, bu gün Grup kesiminde :

2 nci Yunan Tümeninden 7 nci Piyade Alayı, Çal dağı güneybatısında toplanmakta; 1 nci Piyade Alayı ve Tümen bağlı birlikleri Eskiçalış - Sarıhalil istikametinde çekilmekte idiler.

1 nci Yunan Tümeniden 5 nci Piyade Alayı ile 1/38 Evzon Alayı iki kolla Soğluca istikametinde çekilmekte, 4 ncü Alay bunları takip etmekte idi. Bütün bu birlikler öğleye doğru Sarıhalil ve Soğluca civarlarında toplanmaktaydılar.

3 ncü, 2 nci ve 1 nci Gruplar :

Bu gruplar cephesinde gece sükûnetle geçti. Erken saatlerde yapılan keşiflerde :

3 ncü ve 2 nci Gruplar cephesinde, ileri sürülen keşif kolları ateşle karşılaştılar .

1 nci Grup 4 ncü Tümen cephesinde hiç bir mukavemete rastlanmadı. Yunan mevzileri tamamen boştu.

Saat 0220'de 41 nci Tümen 1 nci Grup emrine verildi. Saat 0300'te 8 nci Tümen, bütün cephesini zayıf mevcutlu birkaç taburla tutarak, ihtiyatlarının tamamını Haymana kuzeydoğusundaki sırtlar gerisinde topladı.

Cephesindeki takviyeli 13 ncü Yunan Tümeninin mevzilerini boşalttığını tespit eden 4 ncü Tümen, bu Yunan tümeni mevzilerini tamamen işgal etti. Saat 1230'da Grup Komutanlığınca verilen emirle Tümen, zayıf kısımlarıyle Gökgözşereflisi güney sırtları - Büyükgökgöz genel hattını tuttu ve kalan bütün kuvvetleriyle bu hat gerisinde toplandı.

1 nci Grubun bu hareketinin sebebi, çekilen düşmanla teması muhafaza ve takip etmek üzere 2 nci Grupla Yamak - Dikilitaş istikametinde yapılacak taarruzda Mangal dağını işgal eden 3 ncü Süvari Tümeni ile de irtibat yaparak 2 nci Grup birliklerinin sol kanadını korumak için 3 ncü Grup Komutanlığınca verilmiş olan emirdi.

Sabah erkenden öğleye kadar, 2 nci Grup cephesinden Türbetepe'ye kadar uzanan sırtlardan batıya doğru karışık Yunan birliklerinin çekilmekte olduğu ve ayrıca uzun üç yürüyüş kolunun Alacık sırtlarından batıya gittikleri görülüyordu.

Saat 1400 sıralarında, 4 ncü Grup cephesinde tazyikım artıran ve gelişen Yunan taarruzu üzerine, daha dün (10 eylül)'den cephenin sağ kanat gerisine kaydırılmasına karar verilip hazırlanan 1 nci Grup, Cephe Komutanlığının emriyle, 5 nci Tümeni ile Kayabaşı'na, 7 nci Tümeni ile Kerim'e, 4 ncü Tümeni ile Erif'e ve 41 nci Tümeni ile Kadıköy'e gitmek ve geceyi buralarda geçirmek üzere hazırlığa başladı. Saat 1800'de de, 2 nci Grubun bütün mevzileri 9 ncu Tümenle işgal edilmeye başlandı. 3 ncü Kafkas Tümeni, Çatalçeşme'de toplanmak üzere hazırlığa ve 41 nci Tümen, Kızılkoyunlu'da toplanmaya başladılar.

Bütün bu birlikler, genel olarak saat 1900 - 2000 arasında bulundukları bölgelerden harekete geçtiler.

3 ncü Kafkas Tümeni Çatalçeşme'de toplandı.

41 nci Tümen, saat 2100'de Yeniköy'de toplanarak buradan Kadıköy'e harekete geçti.

5 nci Tümen, Yeniköy - Çayraz - Kadıköy - Erif yolu ile Kayabaşı'na hareket etti.

7 nci Tümen, 5 nci Tümeni takiben Kerim'e yürümeye başladı.

4 ncü Tümen, Erif'e gitmek üzere Karahoca civarında toplanmaya başladı.

2 nci Yunan Kolordusu birliklerinin, çekildikleri bölgede Gökgözşereflisi ve Katrancı köylerini tamamen tahrip ile bu köylerde kadınlara tecavüz ve köylülerin kıymetli eşyalarını talan ettikleri, 10 - 30 yaş arasındaki erkekleri de zorla beraberlerinde alıp götürdükleri öğrenildi.

2 nci Yunan Kolordusu birlikleri, dün geceden beri terk ettikleri mevzilerden hareketle, bu gün saat 0800'de Alacık - Evliyafakı arasına vardılar ve burada Türk tayyaresi tarafından üzerlerine atılan bombalarla dağıldılar. Kolordunun Temürözü deresini geçmesine kadar Eskikışla - Kanlıgöl - Bahçecik hattında yerleşmiş bulunan Süvari Tugayı, 5 nci ve 13 ncü Yunan Tümenlerinin Türbetepe kuzey sırtlarına varmasından sonra 1 nci Kolordu Komutanlığından aldığı emirle, büyük kısımlarıyle Karapınar'da toplandı ve 1 nci Yunan Kolordusunun savunmak için tertipleneceği Sarıhalil - Ilıca hattının ilerisinde bu hattı ilerden örtmekle görevli olan 1 nci Tümenin sağ kanadı uzanımında Karapınar güneydoğu sırlarını tuttu ve Ilıca - İnlerkatrancı kesiminde 12 nci Tümenden burayı tutan müfreze ile irtibat yaptı.

5 nci ve 13 ncü Yunan Tümenleri, saat 1000'da Soğluca'ya vardılar. Bir süre dinlenen 2 nci Yunan Kolordusu, gece yarısı Karahamzalı - Sarıhalil bölgesine vardı.

2 nci Yunan Kolordu Komutanı, Yunan Ordu Komutanının 10 eylül saat 2215'te vermiş olduğu "Kolordunun Sarıhalil - Karahamzalı bölgesine yanaşacağı" emrini ancak saat 1000'da Sarıhalil civarına geldiği zaman aldı.

5 nci Grup :

Grup, dün geceden, 3 ncü Süvari Tümeni ile Mangal dağına, 2 nci Süvari Tümeni ile Konakgörmezkebir civarına, 14 ncü Süvari Tümeni ile Kerpiç'e ve Grup Karargâhı ile Atkafası'na varmış bulunmaktaydı.

Grup Komutanlığı, 3 ncü Süvari Tümeninden saat 0900'da aldığı raporla, düşmanın saat 0700'den beri Bahçecik sırtlarından batıya geçmekte olduğunu ve Tümenin saat 1200'den itibaren bütün kuvveti ile Kirazoğlu üzerinden çekilen düşmanın yanına baskın yapacağını öğrendi.

Grup Komutanlığı, çekildiği tespit edilen düşmanın taciz ve takibi için, Cephe Komutanlığına saat 2100'de verdiği raporda : 3 ncü Süvari Tümenin kuzeybatı, 2 nci Süvari Tümeninin İnlerkatrancı istikametinde ilerlediklerini ve her ikisinden de rapor alınmadığını; 14 ncü Süvari Tümeni ile birlikte güneş batarken Katrancı'ya varıldığını, burada 2 nci Grup süvari bölüklerine rastlandığım; bu gece 14 ncü Süvari Tümeni ile Türbetepe'ye çıkarak düşman kollarına yarın (12 eylül) sabah erkenden baskın yapılacağını; düşmanın Sakarya köprülerinden geçerken mümkün olduğu kadar fazla zayiata uğratılacağını; daha sonra, Sakarya'yı güneyden dolaşarak, uzun yürüyüşlerle düşman gerilerine hareket edileceğini bildirdi.

14 ncü Süvari Tümeninden 54 ncü Alay, saat 2300'te Alacık istikametinde sürüldü.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Durgunluk devam ediyordu.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Sabah erkenden Yeniköy'den hareket eden Tümen, öğleyin Sığırcık köyüne vardı. Yapılan keşif ve köylülerden alınan bilgilerden : düşmanın, Fettahoğlu köprüsü yakınında bir tabur kuvvetinin bulunduğu; emniyet birliklerinin, dört km. batıda ve Adaköy'de bulunduğu öğrenildi. Bunun üzerine, Fettahoğlu köprüsü istikametinden yapılacak harekâtın emniyetsizliği dolayısıyle baskının daha batıdan etkili bir şekilde yapılacağı düşünülerek, Tümen, saat 1500'te hareketle saat 1730'da Buzluca'ya vardı. Sakarya geçitlerinin ve köprülerinin tahrip edildiği görüldü, düşmana rastlanmadı.

Nehri kuzeye geçmek üzere yapılmasına başlanan köprü saat 2200' de bitti. Sabaha kadar Tümen birlikleri nehri kuzeye geçerek Hacıhüseyin çevresinde toplandı. Fettahoğlu istikametinde sürülen keşif kolları Adaköy batısında düşman emniyet birlikleri ile karşılaştı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 37) :

Bu gün bölgede önemli hiç bir hareket olmadı. Saat 0900'da bir Yunan tayyaresi, Sinekli civarındaki Tümen mevzileri üzerinde dolaşıp birkaç bomba attıktan sonra Sandıklı istikametinde uzaklaştı.

Yunan Ordu Komutanlığı, Afyon'daki 4 ncü Tümene, bir karma müfrezenin Fettahoğlu köprüsüne gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Tümen, Sandıklı'daki kolların Afyon'a dönmeleri emrini verdi.

Çayköy'de düşman erlerinin "Sakarya'da ordularının mağlup olduğunu, birkaç güne kadar kendilerinin de kuzeye çekileceklerini" söyledikleri, oradan gelen köylülerden duyuldu.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Yunan Ordusu :

Sakarya boylarında son gayeretlerini göstermekte olan Yunan Ordusuna bu gün özellikle Mürettep Kolordu bölgesinde Kartaltepe, Karadağ, Eskipolatlı sırtlarında tekrarlanan taarruzlar, Karadağ'ın birkaç defa el değiştirmesine rağmen, kesin bir sonuç vermedi.

Öğleden sonra, takviyeli 7 nci Yunan Tümeninin Duatepe istikametindeki taarruzları geri atıldı.

4 ncü Grup cephesinde başlangıçta başarı gösteren Grup birliklerinin taarruzları, sonradan takviye edilen 10 ncu Yunan Tümeninin karşı taarruzu ile çok buhranlı devreler geçirdi. Fakat, üstün bir başarı ile muharebe eden Grup birlikleri, bir gün evvelki mevzilerini tutarak düşmana tekrar kuzeye ilerleme fırsatını vermedi.

Bütün bu Yunan direnmeleri, 1 nci ve 2 nci Yunan Kolordularının Temürözü deresi batısı bölgesine geri alınarak kurtarılmasına yönelen son gayretlerdi. Nitekim, bu gün bu Yunan kuvvetlerinin büyük kısmı, Haymana - Soğluca genel istikametinde bir Türk taarruzunun doğuracağı fena akıbetten kurtulmak üzere, Sivri - Soğluca - İnlerkatrancı hattının batısına alınmakta idi.

Bu durum üzerine :

Çekilmeye başlayan, özellikle demiryolu kuzey ve güneyinde direnerek büyük kuvvetlerini Sakarya batısına geçirmeye çalışan Yunan Ordusuna Polatlı - Beştepeler istikametinde Mürettep Kolordu birlikleriyle taarruz ederken, Erif - Sivri - Sarıhalil - Yıldıztepe istikametinde yapılacak bir taarruzla Yunan mukavemetini çökertmek ve Karakuyu - Şeyhalî istikametinde de muhtemel bir Yunan karşı taarruzunu önlemek maksadıyle 1 nci Grup (4 ncü, 5 nci, 7 nci ve 41 nci Tümenler) Kayabaşı - Kadıköy çevresine alınmaya başlandı.

Süvari Grubu, daha geceden 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleriyle Temürözü deresi güneyinde Mangal dağı ve güneyi kesimine, 14 ncü Süvari Tümeni ile Kerpiç'e gelmiş olmasına ve saat 0700'den itibaren 2 nci Yunan Kolordu birliklerinin Türbetepe - Dikilitaş hattından batıya doğru

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

11 Eylül 1921 günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 38)

BAŞ KOMUTANLIK K.h.
BATI CEPHESİ K.
ALAGÖZ
EDİATU
KÜÇÜKASYA
SAKARYA
PORSUKÇAYI
Kürttacirle
Çayırhan
Mihalıççık
Sarıoy
Köseler
Bıçaklı
Sazlar
Beyköy
Çamlıca
Beylik Kp.
Demirciğ
Hüyük
Sivrihisar
Kavuncu Kp.
Kavuncu
Yazır
Mercan
Beylikova
Karaburun
Karahamzalı
Çukurhisar
Tekeköy
Tımarhane
Bayburt
Karaçalı
Sivri
Çaldağ
Eskicaka
Söğütlü
Tatlısu
Yamaka
Çukurkuyu
Karaağaç
Çukurçeşme
Çukurpınar
Kümbet
Kırkpınar
Kırkgöz
Kırkkuyu
Kırkpınar
Kırkgöz
Kırkkuyu
Kırkpınar
Kırkgöz
Kırkkuyu

çekildiklerini tespit etmiş olmasına rağmen, etkili bir harekâtta bulunmadı. Böylece, Yunanlılara rahat bir nefes aldırmış oldu.

Batı Cephesi kuvvetleri bu gün, 10 eylüldeki mevzilerini muhafaza ettiler. 5 nci Grup, büyük kısmıyle Katrancı - Mangal dağı bölgesine; ileri kısımlarıyle İncirli - Türbetepe güneyi hattına vardı.

Cephe Komutanlığı saat 2345'te aşağıdaki 42 sayılı emri verdi :

"1. Düşmanın, sağ kanadındaki kıtalarından başlayarak çekilmeye başladığı anlaşılıyor. 11 eylül 1921'de düşmanın Mürettep Kolordu cephesine ve 4 ncü Grup sol kanadına yaptığı taarruzlar püskürtüldü. Yalnız, 4 ncü Grup sol kanadında Karayavşan kuzeyindeki bir tepe düşman eline geçti. Bu tepenin geri alınması için karşı taarruz yapılmaktadır. 12 nci, 3 ncü ve 2 nci Gruplar cephesinde düşmanın bir faaliyeti görülmedi.

2. Düşmanın çekilmesi esnasında ordusunun bir kısmı aleyhine bir kesin sonuç kazanılması için derhal taarruz etmek asıl maksattır. Bunun için uygun bir zaman tayin ve emredilecektir. Düşmanın herhangi bir cepheye yapacağı taarruzlara inatla mukavemet olunacaktır.

3. 2 nci, 3 ncü ve 12 nci Gruplar, karşısındaki düşmanı yakından takip edeceklerdir. Gece ve gündüz çekilmeyi hissedecek surette karşısındaki düşmanla temasta bulunacaklardır.

4. Mürettep Kolordu bölgesinde Karapınar'da bulunan 23 ncü Tümen ordu ihtiyatıdır. Polath istasyonu doğusunda toplanacak olan 57 nci Tümen dahi ordu emrine hazırlanacak ve bildirilecektir.

5. 1 nci Grup Komutanlığı, 12 eylül sabahı erkenden Kızılcakışla kuzeyinde 4 ncü Grup karargâhına gelerek durumu öğrenecek ve orada emir bekleyecektir. 1 nci Grup tümenleri 12 eylül sabahı Kerim - Türkhöyüğü - Kayabaşı - Taşpınar bölgesinde toplanacaklardır".

Yunan Ordusu :

Doğu kanadındaki birliklerinin kurtarılması için 3 ncü Kolordu birlikleri ile bölgenin en hâkim kesimleri olan Kartaltepe - Karadağ - Eskipolatlı hattını tutmakta ve Türk kuvvetlerini bu hattın batısına geçirmemek için Duatepe ile Karadağ'a çok sayıda topçu desteğinde taarruzlar yapmaktaydı.

Çal dağından Güzelcekale'ye kadar uzanan cephe kesimindeki birliklerinin kurtarılması için de Sivri - Kızılcakışla genel istikametinde aynı şekilde taarruz ediyordu.

Yunan Ordu Komutanı, bir Türk taarruzunun doğuracağı tehlikeyi önlemek üzere 12 eylül sabahı Karsaklı - Bayburt istikametinde bir karşı

taarruz için 2 nci Kolorduyu bu gece yarısı Karahamzalı - Sarıhalil bölgesine getirmişti.

Yunan Ordu birlikleri bu gün genel olarak Bebi kuzeydoğusu - Ezineli batısı - Kartaltepe - Karadağ - Eskipolatlı - Şeyhali ve doğu sırtları - Çal dağı - Haymana güney sırtları - Eskikışla - Bahçecik hattını tutmakta ve Kısıkkaya deresi ile Temürözü deresi batısındaki birlikleri Haymana - Soğluca - İnlerkatrancı hattının doğusuna çekilmekte idi.

Nitekim, bu akşam askerî harekâta son verilmesine karar veren Yunan Ordu Komutanının aşağıdaki emri bu durumu doğruluyordu [1] :

"Türkler bugün 3 ncü Kolorduya karşı tekrar tekrar şiddetli taarruzlar yaptı ve büyük zayiat verdirilerek püskürtüldü. Ordu, Sakarya'yı geçerek nehrin arkasmda elverişli bir hatta yerleşecektir. Bunun için aşağıdaki gibi hareket edilecektir :

1 nci Kolordu, bu gece (11/12 eylül) mevzilerini terk ederek Sarıhalil - Ilıca hattına çekilecek ve bu hat bütün Türk taarruzlarına karşı kesin olarak savunulacaktır. İnlerkatrancı'daki karma müfreze ve Ilıca deresi ile Sakarya üzerindeki köprübaşları sahra topçusu ile beraber 1 nci Kolordunun emrine gireceklerdir.

3 ncü Kolordu, işgal etmekte olduğu mevzileri kesin olarak muhafaza edecek ve savunacaktır. Bununla beraber, 11/12 eylül gecesi sağkanadını biraz geri çekerek Sarıhalil tepelerinde 1 nci Kolordunun sol kanadı ile irtibat yapacaktır.

Karahamzalı civarında bulunan 2 nci Kolordu, bu gece bir tümenini Çanakçı civarına çektikten sonra, 12/13 eylül gecesi Sakarya'nın batısında Kavuncu ile Porsuk çayı arasmdaki tepelerde savunma mevzileri keşfetmek için incelemeler yapacaktır. Mevcut köprüler ve muhtemel geçitler özellikle incelenmelidir.

Yarın için ikmal, 1 nci ve 2 nci Kolordularca motorlu taşıtlar ile Kavuncu köprüsünden, 3 ncü Kolorduca Sazılar demiryolu istasyonundan yapılacaktır.

Kolordular, yarın gündüz bildirilen yerlere lüzumlu olan nakil araçlarını göndereceklerdir".

1 nci Yunan Kolordu Komutanı, saat 2200'de verdiği aşağıdaki emri ile Kolordunun 11/12 eylül gecesi harekâtını şöyle tertipledi [2] :

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 80. - Stratigu. "Yunanistan Küçük Asya' da", 2. Kısım, s. 162. - Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 169.

[2] Hrisohoos, "Yunanistan Süvarisi...", s. 166 - 167.

"1. Kolordu bu gece (11/12 eylül) tertibini değiştirerek Ilıca tepeleri - Sarıhalil doğusu tepeleri hattma gidecektir.

2. Örtme görevini yeni hatta 2 nci ve 12 nci Tümenler yapacaklardır. Ara ve irtibat hatları, Yıldız dağı - Eskiçalış hattı olacak; 2 nci Tümen, solda 3 ncü Kolordu ile irtibat yapacak, 12 nci Tümen sağ kanadındaki İnlerkatrancı geçidini bir batarya ile takviyeli bir taburla örtecektir.

3. 1 nci Tümen, Süvari Tugayı ve geri kalan birlikler Sarıhalil ve batısındaki bölgede toplanacaklardır.

4. Harekâtta araçlar önde bulunacaklar; tümenler, artçı kuvvetleri çıkararak gerekli emniyet tedbirlerini alacaklardır.

5. Kolordu Karargâhı Sarıhalil'e hareket edecektir".

6. 12 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 39) :

a. Türk Ordusu :

Bütün gece özellikle Mürettep Kolordunun 15 nci Tümen cephesinde yapılan devamlı süngü hücumlarıyle 7 nci Yunan Tümeni birlikleri kısmen Duatepe - Ezineli batı sırtlarından demiryolu güneyine atıldılar.

Erken saatlerde yapılan tayyare keşfiyle :

Beylikköprü istasyonu hemen güneyinde bir piyade alayı ordugâhı ve aynı yerde yapılmış bulunan bir köprüden diğer bir piyade alayının Sakarya'yı batıya geçmekte olduğu, Sakarya batısında iki piyade alayının dinlenme halinde bulundukları;

Kavuncu köprüsü batısında bir piyade alayı ile pek çok sayıda ağırlıklar ve üç hastanenin bulunduğu;

Soğluca - Sabanca arasmda ikisi yürüyüş kolunda, biri karmakarışık, üç tümenin Sakarya istikametinde çekildiği ve aralarında süvari birliklerinin bulunduğu tespit edildi.

Cephe Komutanlığı, saat 1000 ve 1730'da, Sakarya kuzeyinden piyade ve süvari tümenleriyle Yunan Ordusunun takibinin düşünüldüğünü bildirerek :

"Mürettep Kolordu, şimdilik Süvari Tümenini Balıkçı köprüsü batısından Sakarya'yı geçirerek düşman gerilerine taarruz için Çayırhan'a yollayacaktır.

1 nci Grup, ilerdeki iki tümenini Polatlı - Kargalı arasına, diğer tümenini Kargalı - Taşpınar arasına gönderecektir. Gece, devamı umulan muharebelere Grup tamamen katılacaktır. Grup Karargâhı Kargalı'da bulunacaktır" emrini verdi.

Sabahtan öğleye kadar durumun daha da açıklıkla belirmesi üzerine saat 1345'te aşağıdaki 43 sayılı Cephe emri verildi :

"1. Ordunun maksadı, çekilmekte olan düşmanı Sakarya'da bozguna uğratmaktır. Bunun için aşağıdaki gibi hareket olunacaktır.

2. Mürettep Kolordu, özellikle Kartaltepe'yi işgal etmek ve Beylikköprü'ye hâkim olmak üzere taarruz edecektir. Bu görev için 23 ncü Tümen Kolordu emrine verilmiştir.

3. 4 ncü Grup, bütün kuvvetiyle Eskipolatlı - Karakuyu hattına ilerleyecek ve düşmanla muharebe temasını muhafaza edecektir.

4. 12 nci Grup, Sivri - Sarıhalil istikametinde takip edecek ve 4 ncü Grup sol kanadı ile irtibatta bulunmak şartıyle teması muhafaza edecektir.

5. 3 ncü ve 2 nci Gruplar, Yusuf İzzet Paşa emrinde Eskiçalış - Sivri güneyi - Toydemir istikametinde düşmanla muharebe temasına kadar ilerleyecek ve 12 nci Grupla irtibatı ve düşmanla muharebe temasını muhafaza edecektir.

6. 1 nci Grup, saat 1700'ye kadar kıtalarını dinlendirecek ve bu saatte ileri yürüyüş için Ordudan emir alacaktır.

7. 57 nci Tümen, ordu ihtiyatı olarak, bulunduğu yerde kalacaktır.

8. Bugün için, çekilen düşmanla yalnız yakından muharebe temasına gelmek görevi ile hareket eden 4 ncü, 12 nci, 3 ncü ve 2 nci Gruplar da düşman çekilmesinin vereceği elverişli fırsatlardan derhal faydalanmalıdırlar.

9. Düşmanın 12/13 eylül gecesi bütün kuvvetiyle Sakarya batısına geçmesi ihtimali fazladır. Bu takdirde bütün ordunun derhal düşman üzerine atılması kararlaştırılmış olduğundan, bütün gruplar gece dahi düşmanla yakından temasta ve takibe hazır bulunacaklardır.

10. 5 nci Grup, İnlerkatrancı - Beşköprü istikametinde ordu sol kanadından önce ilerleyecektir. İlk görevi, düşman ordusunun sağ kanadını Sakarya'dan geçinceye kadar şiddetle takip ve tazyik etmektir".

b. Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanlığı, Türk Ordusunun 3 ncü Yunan Kolordusu karşısında kuvvetler topladığını tespit ederek, Türklerin 3 ncü Kolorduya taarruzları halinde bu taarruzun Kolordu tarafından durdurulmasını düşündü ise de; 1 nci Kolordunun ve hatta bütün ordunun geçişini tehlikeye düşüreceği kanaati ile Yunan Ordusunun Sakarya batısına geçirilmesine karar verdi [1].

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 164.

3 ncü Kolordu mevziinde bırakıldı. 2 nci Kolordu, öğlene kadar bulunduğu bölgede dinlendi. Daha dün gece (11/12 eylül)'den mevziinden çözülmeye başlayan 1 nci Kolordu, Sarıhalil - Ilıca hattına doğru çekilmeye başladı. Bu kolordunun 2 nci ve 1 nci Tümenleri ile Süvari Tugayı evvelâ Soğluca ve civarında toplandılar.

Yunan Ordu Komutanı, Sakarya batısına çekilmeyi saat 1330'da verdiği aşağıdaki emirle tertiplendi [1] :

"1. Türkler, ordunun sağına yapmış olduğu taarruzun geriye atılmasından sonra, dün öğleden beri taarruzlarını tekrarlamamıştır. Tutarı 5000 - 7000 kişi olan Türk yürüyüş kolları, Güzelcekale'den güneybatı istikametinde ilerlemektedir.

2. 1 nci Kolordu, dünkü emrime uyarak izaç edilmeden Sarıhalil - Ilıca genel hattına kadar ilerleyecektir. Seyyar hastanelerle yaralılar ve Uzunbey, Kürttaciri, İnlerkatrancı'daki her türlü malzeme Sakarya'nın batısına nakledilecektir.

3. Bugün 12/13 eylül gecesi bütün ordu Sakarya'yı geçerek bunun batısında savunma için tertiplenecektir.

4. Ordu, Sakarya'nın batısında şu şekilde tertiplenecektir :

a. 2 nci Kolordu : Günyüzü ve Porsuk arasındaki bölgede; iki tümeni birinci hatta Sakarya'nın hemen batısındaki tepeler üzerinde, bir tümeni Demirci köyü bölgesinde ihtiyatta (2 nci Kolordu Demirci köyü bölgesine varınca 9 ncu Tümen bunun emrine verilecektir), karargâhı Demirci köyünde olacaktır.

b. 1 nci Kolordu : Günyüzü çayı güneyi ile Sakarya'nın güney kolu arasındaki bölgede yerleşecek ve Sakarya'nın hemen batısındaki Kabak, Beşköprü ve Günyüzü tepelerini bir tümenle tutacak, aynı zamanda iki tümenini Hisarhamam (Hamamkarahisar) bölgesinde ihtiyatta bulunduracaktır. Sakarya'nın güney kolundan Bozlar'a kadar olan bölgeye küçük keşif birlikleri çıkaracaktır. Bunlar aynı zamanda Fettahoğlu köprüsünü tutacak ve emniyetini sağlayacaklardır.

c. 3 ncü Kolordu : Bir tümenini Sakarya'nın hemen batısında Porsuk kavşağından Gölceğiz (Gökcükkayası) tepesine kadar olan tepeler hattını tutacak şekilde birinci hatta, diğer iki tümenini Biçer bölgesinde ihtiyatta bulunduracaktır. Karargâhı Biçer'de olacaktır.

d. Süvari Tugayı tekrar Ordu emrine girecektir. Tugay, Gölceğiz tepesinden Balıkçı köprüsüne kadar olan kesimde ve Sakarya üzerin-

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 164 - 167.

deki geçitlerde keşif ve gözetleme birlikleri bulunduracak, aynı zamanda nehir üzerinde yerli halk tarafından yapılmış olan köprü ve geçitleri ortadan kaldırarak yerli halkın bir kıyıdan öbürüne geçmesini önleyecek ve karargâhını Mihalıççık'ta kuracaktır.

e. 9 ncu Tümenden bir alay 3 ncü Kolorduya verilecektir.

f. Ordu Karargâhı Dümrek'tedir. Ordu savunma planı gönderilmek üzeredir. Kolordular, başka hiç bir emir beklemeden, bölgelerinde derhal savunma tertibatı alacaklardır.

5. Ordunun nehri geçişi 12/13 eylül gecesidir.

2 nci Kolordu, bugün saat 1830'da Çanakçı - Karahamzalı bölgesinden hareketle Tekeköy ve Kavuncu köprülerinden geçerek iki tümeni ile geceleyin süratle Günyüzü ile Porsuk arasındaki tepeleri işgal edecek, aynı zamanda bölgesinde bulunan köprülerle Gordiyon (Yassıhöyük) - Ezineli kesimindeki geçitleri de göz önünde bulundurmak suretiyle burada savunacaktır. Bu kolordu, batı kıyıda savunmada bulunan birlikleri (Beylikköprü'de bulunan 155 mm. lik ağır topçu grubu, takriben Ezineli'de bulunan 120 mm. lik bir batarya ile Beylikköprü - Porsuk bölgesinde bulunan 7 nci Tümenden bir piyade taburu) geçici olarak emrine alacaktır. Tümenlerin yeteri kadar ihtiyat bulundurmaları gerektir.

1 nci Kolordu, gerisinde artçı birlikleri bırakarak yürüyüş kollarını saat 1900'da harekete geçirecektir. Artçılar saat 2200'de birinci hattan çekilecektir. Geçici olarak emrine almış olduğu birliklerin hareketini Kolordu ayarlayacak ve dördüncü maddede adı geçen tepeleri bir tümeni ile işgal edecektir. Geri kalan kuvvetlerini yine dördüncü maddede belirtilen mevkilerin mümkün olduğu kadar yakınlarına sürecektir.

3 ncü Kolordu, artçıların himayesinde olmak üzere, yürüyüş kollarını takriben saat 1900'da harekete geçirecektir. Artçılar, saat 2000'de birinci hattan çekileceklerdir. Kolordu, 2 nci Kolordunun hatları üzerinden aşarak, Bağlıca - Mülk tepeleri hattını [*] İşgal edecektir.

Süvari Tugayı, Hamam istikametinde ilerleyecek ve bunun hareketini 1 nci Kolordu ayarlayacaktır.

6. Geçişin ayarlanması :

a. 1 nci Kolordu, Sarıhalil - Kavuncu - Koçaş hattı ile bunun güneyinden gelip Kavuncu köprüsünden ve Sakarya - Ilıca deresi kavşağındaki iki köprüden geçecektir. Kolordu birliklerinin Kavuncu ve Tekeköy köprülerinden geçişini ayarlamak ve intizamı sağlamak üzere karargâh subayları görevlendirilecektir. Bu köprüler, 1 nci Kolordunun yazılı emriyle ve bu emrin, geçişin intizamını sağlamaya memur karargâh

[*] Mülk ve kuzeyindeki sırtlar hattı olmalı.

Ankara
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

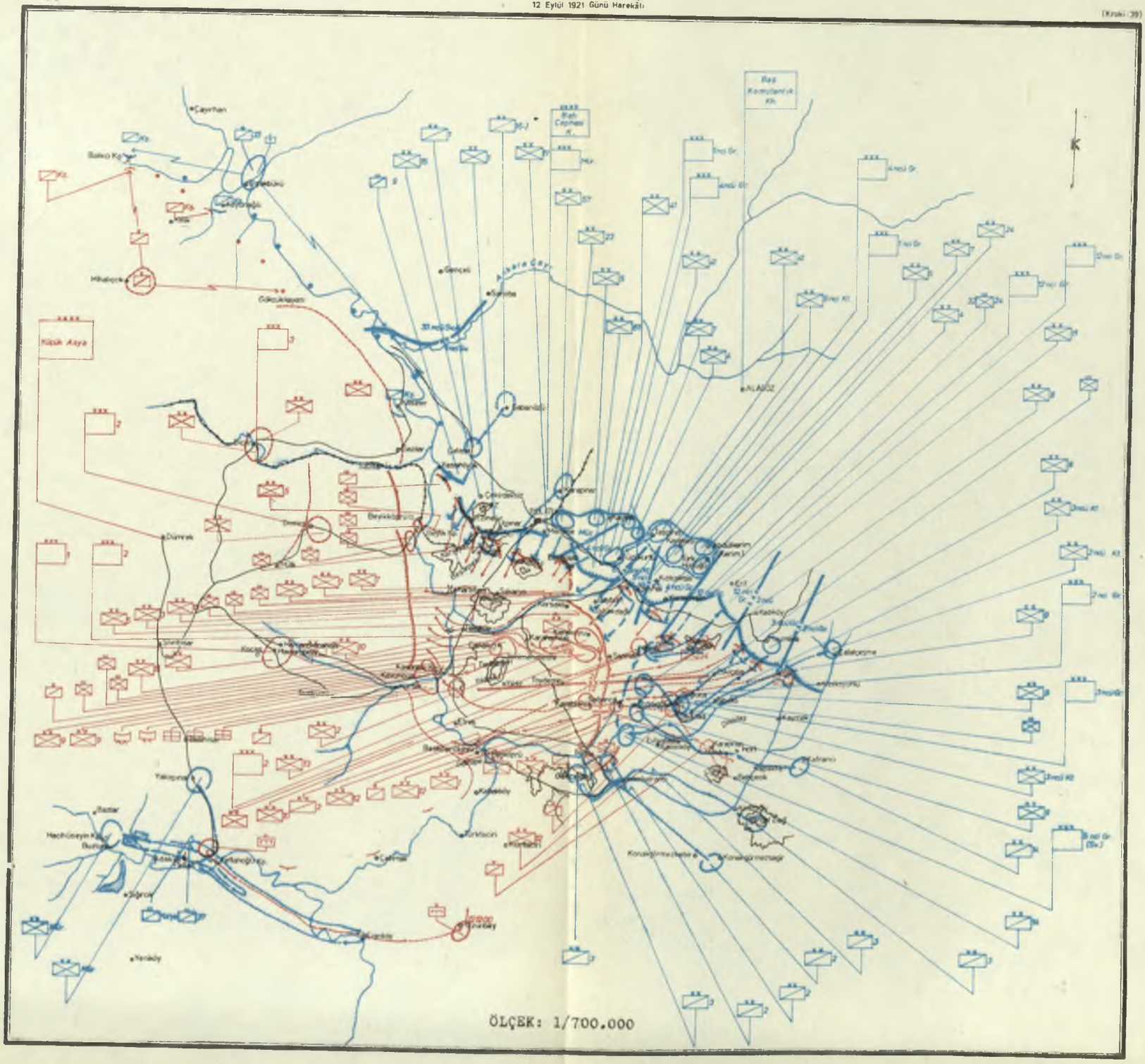
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

12 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki : 39)

subayları tarafından Köprücü Müfrezesi Komutanına verilmesi suretiyle imha edilecektir.

b. 3 ncü Kolordu, Tekeköy ve Karailyas köprülerinden faydalanarak geçecek, gerekirse emirle Sarıhalil - Kavuncu - Koçaş yolu kuzeyinden (bu hat hariç) faydalanacaktır. Geçiş düzeni, karargâhtan görevlendirilecek subaylarla sağlanacaktır. Bu köprülerin tahribi, yalnız 3 ncü Kolordu tarafından verilecek yazılı emirle ve bu emrin köprücü müfrezeleri komutanlarına, geçişe memur karargâh subaylarınca verilmesi suretiyle yapılacaktır.

Köprücü müfrezeleri komutanları, yukarıdaki gibi ve kolordular tarafından verilmiş emirlere uyarak kurulmuş olan seyyar köprüleri bozduktan sonra, malzemeyi yükleyecekler ve diğer köprüleri tamamen tahrip edeceklerdir.

Ordu Karargâhı, 12 eylül günü saat 1800'den itibaren Hamam mevkiindedir. Kolordular, karargâhlarını tesis eder etmez yeni irtibatlar göndermek suretiyle Orduyu haberdar edeceklerdir".

c. *Sakarya Mevziindeki Harekât ve Muharebeler:*

Mürettep Kolordu :

Erken saatlerde, Yunanlıların dün (11 eylül) Beylikköprü - Sazılar istasyonu arasındaki demiryolunu tahrip ettikleri görüldü. Yine dün, Karahamzalı çevresinden Acıdere boyunca batıya yürümekte olan bir tümenin çekildiği doğrulanmış bulunmakta idi. Saat 0800 - 1000 arasında :

Beylikköprü güneyindeki ordugâhta dağınık kıtaların toplanmakta olduğu;

Bir düşman piyade alayının Acıdere boyunca giderek kolbaşı ile Çanakçı hizasına vardığı ve buradan batıya yürüdüğü, bunu diğer iki piyade alayının takip ettiği, bir tümenin alay alay Çanakçı çevresinde toplandığı görülmekteydi.

Mürettep Kolordu Komutanlığı, 7 nci ve 3 ncü Yunan Tümenlerinin çekilmeye devam etmeleri ve 4 ncü Grup cephesinde de 500'den fazla ölü ve çok sayıda gereç, teçhizat bırakıldığını öğrenince, öğleden sonra uygulanmak üzere : 1 nci Süvari Tümenini Beylikköprü istikametinde; 15 nci Tümeni, cephesindeki düşmanı atarak sağ kanadı ile Karailyas sırtları, asıl kuvvetleriyle İğciler istikametinde; 1 nci Tümeni Kartaltepe'ye, 23 ncü Tümeni Kartaltepe - Karadağ hattına ve 17 nci Tümeni, sağ kanat birlikleriyle 23 ncü Tümenle birlikte, diğer birlikleriyle Karadağ - Eskipolatlı hattına taarruzla görevlendirdi.

33 ncü Süvari Alayı bölgesinde herhangi bir hareket olmadı.

Öğleden sonra başlayan taarruzda :

15 nci Tümen, karşısındaki bir alay kadar düşman süvarisinin mukavemeti ve 1 nci Süvari Tümeninin müessir bir şekilde taarruza katılmamasından, 7 nci Yunan Tümeni artçılarının şiddetli mukavemeti karşısında gece yarısına kadar Çekirdeksiz batısı - Ezineli hemen güneyi hattını daha ileri geçemedi.

1 nci Süvari Tümeni, saat 1600'dan itibaren, mevzilerini bıraktığı 9 ncu Süvari Alayı hariç, bütün kuvveti ile Sarıoba - Gençali üzerinden Çayırhan'a gitmek üzere hazırlandı ve saat 2100'den sonra Şabanözü (Çobanözü)'nde toplandı.

1 nci Piyade Tümeninin 16 ncı Yunan Piyade Alayının savunduğu Kartaltepe'ye yaptığı taarruz çok çetin safhalar geçirdi. 5 nci ve 3 ncü Alayların inatla tekrarladıkları süngü hücumları sonunda saat 2010'da tepe düşmandan temizlendi. Burayı savunan Yunan kuvvetleri Beştepeler istikametinde çekildiler.

Bu durumda Başkomutanlıkça verilen emirle, karşısındaki düşmanı süratle imhası haberinin beklendiği, saat 2330'da 15 nci Tümene bildirildi. Tümen, Karailyas tepelerine bütün kuvveti ile hücuma başladı. Düşman, Karailyas tepelerine doğru çekilmeye başladı.

1 nci Piyade Tümeninin solunda Kartaltepe - Karadağ hattına taarruz eden 23 ncü Tümen birlikleri, ancak saat 2100'de Karatepe'yi işgal edebildiler. Bir saat kadar daha süren muharebeden sonra Tümen, bazı birlikleriyle Kartaltepe güney yamaçlarına ulaştı ve düşmandan beş esir aldı.

23 ncü Tümenin solunda muharebelere katılan 17 nci Tümen, düşmanın şiddetli ve kesif topçu ateşeleri altında olan Menteşe ve civarından saat 2100'e dek Karadağ ve Eskipolatlı sırtlarına kadar ilerleyebildi.

4 ncü Grup :

5 nci Kafkas Tümeni ve 24 ncü Tümen taarruz müfrezeleri erken saatlerde ilerledikleri zaman, 9 ncu ve 10 ncu Yunan Tümenlerinden bırakılan zayıf artçıların mevzilerini tuttuğu ve üç alay kadar kuvvetin Karsaklı - Karakuyu genel hattına çekildiği görüldü. 24 ncü Tümen cephesi ilersinde 500 ölü Yunan eri bulunmakta idi. Ayrıca 20 yaralı er esir edildi. Birçok silâh, teçhizat ve cephane ele geçirildi.

Her iki tümen, saat 0800'e doğru, Şeyhali - Karayavşan hattı güneyindeki eski mevzilerini işgal ettiler. Saat 1000'da 11 nci Tümenin 70 nci Alayı, Çal dağı batı sırtlarını ele geçirdi.

Saat 1600'da Çal dağının 12 nci Grup birlikleri tarafından tamamen işgal edilmiş olması ve Yunan birliklerinin bütün cephede kesin olarak çekildiğinin tespiti üzerine 4 ncü Grup, saat 1700'den itibaren, 61 nci Tümenin asıl kuvvetleriyle Eskipolatlı sırtlarına ve bir alayı ile Acıdere boyunca, 5 nci Kafkas Tümeninin bütün kuvvetiyle Karsaklı güneydoğu hattma taarruza başladı.

47 nci Bağımsız Piyade Alayı da emrinde bulunan 24 ncü Tümen, ihtiyat olarak 5 nci Kafkas Tümenini dört km. den takip etmek ve 5 nci Kafkas Tümeninin Karsaklı - Karakuyu - Sarıhalil hattına varmasından sonra Tarlabayırı - Toydemir hattına taarruz için hazırlığa başladı.

61 nci Tümen, şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşleri tesirleriyle, Eskipolatlı'nın doğu eteklerine kadar ilerleyebildi. Ancak, burayı savunan düşman da parça parça sırtlar gerisine çekildi.

5 nci Kafkas Tümeni, Karsaklı - Karakuyu - Sarıhalil hattında şiddetli düşman mukavemeti ile karşılaştı. Saat 2330'da 4 ncü Grup Komutanının emriyle 61 nci Tümen, Eskipolatlı sırtlarındaki düşmana cepheden; 24 ncü Tümen, Eskipolatlı sırtlarındaki düşmanın sağ yan ve gerilerine; 5 nci Kafkas Tümeni, cephesindeki düşmana taarruz hazırlıklarına başladılar.

2 nci Yunan Kolordusu, bu gün toplanmış olduğu Karahamzalı - Sarıhalil bölgesinde saat 1430'a kadar dinlendikten sonra, Yunan Ordu Komutanının emriyle, bu geceden Sakarya batısına geçerek karşı kıyıda savunmak için tertiplenmek üzere Sakarya'ya doğru Tekeköy ve Kavuncu köprülerine çekilmeye başladı.

1 nci Grup :

Grup birlikleri, öğleden evvel Taşpınar - Kayabaşı - Türkhöyüğü - Kerim bölgesine vardılar. Saat 1815'te verilen Grup emriyle 5 nci Tümen Kargalı batısında, 41 nci Tümen Yümkünlü civarında, 7 nci ve 4 ncü Tümenler Kargalı - Taşpınar arasında ve Grup Karargâhı Kargalı'da yerleşti. Bütün Grup ve 57 nci Tümen, ordu ihtiyatı olarak bulundukları yerlerde kaldılar.

12 nci Grup :

Güneş doğarken Çal dağındaki artçı Yunan piyade alayı ve saat 0900'a doğru da Karayavşan güney kesimindeki düşman kuvvetinin güneybatıya, Sivri ve çevresinde de bir tümenin (10 ncu Yunan Tümeni) batıya hareketleri görülüyordu.

Grup birlikleri, çekilen düşmanı takip etmek üzere hazırlandılar.

11 nci Tümen, saat 1000'dan itibaren Çal dağının doruğunu işgale başladı. Gölçeşme yaylası sırtlarını tutan Yunan artçı alayı, hemen hiç mukavemet göstermeden Sivri istikametinde çekildi. Tümen, saat 1600'ya doğru, 10 ncu Yunan Tümeninin boşaltmış olduğu Sivri ve civarını ilk birlikleriyle işgal ederek Sarıhalil istikametinde taarruza hazırlandı. Saat 1630'da 8 nci Tümen bazı birlikleriyle Soğluca'ya girdi. Bu köyün beş km. güneybatısında 14 ncü Süvari Tümeni ilerliyordu.

Grup, saat 1700'de Cephe Komutanlığının emriyle, yarın (13 eylülde) 4 ncü ve 3 ncü Gruplar arasından Sivri - Sarıhalil istikametinde düşmanı takiple görevlendirildi ve bütün birlikleriyle saat 2200'de tamamen Sivri'ye geldi.

3 ncü ve 2 nci Gruplar :

8 nci Tümenden ibaret olan 3 ncü Grup ile 9 ncu Tümen ve öğlene doğru emrine verilmiş olan 3 ncü Kafkas Tümeninden ibaret bulunan 2 nci Grup, çekilen düşmanı Eskiçalış - Toydemir genel istikametinde takip göreviyle 3 ncü Grup Komutanlığının emrine verildiler.

Sabah erkenden her iki grup cephesindeki düşman artçılarının mevzilerinden çekildikleri görülmüş ve bu mevziler 8 nci ve 9 ncu Tümenlerce işgal edilmişti.

Saat 1100'de 8 nci Tümen, büyük kısmı ile Eskiçalış - Soğluca ve bir alayı ile Tabaklı - Dikilitaş - Kavak köyü istikametinde; 9 ncu Tümen, aynı saatlerde Dikilitaş istikametinde ilerlemeye başladılar. 3 ncü Kafkas Tümeni, 9 ncu Tümeni dört km. mesafeden takip ediyordu.

3 ncü Grup Komutanı, öğlene doğru, düşmanın ciddî bir mukavemeti ile karşılaşılmadığı takdirde geceyi 8 nci Tümenle Sabanca'da, 2 nci Grubun büyük kısmıyle Evliyafakı - Kavak köyü kesiminde geçireceğini Cephe Komutanlığına raporla bildirdi.

Yunanlılarca tamamen boşaltılmış bulunan bölgede ilerleyen 8 nci Tümen, saat 1530'da Soğluca'ya girdi. Bir saat kadar sonra da 9 ncu Tümen kolbaşı ile Tabaklar'a, 3 ncü Kafkas Tümeni Gedik köyü güneyine vardı.

Saat 1800'de 8 nci Tümenden bir alay Ördekgölü köyüne ve diğer bir alay da Dikilitaş'a yaklaşmaktayken, Cephe Komutanlığının 43 sayılı emrine uyularak, Sabanca - Karabimli bölgesini işgal ve 12 nci Grupla irtibat, Yenimehmetli - Toydemir hattma kadar keşif yapmakla görevlendirilen 8 nci Tümen, geceyi Sivri - Soğluca arasında geçirmek üzere bu bölgeye döndürüldü.

Saat 2000'den itibaren, 8 nci Tümen Sivri güneyinde, 9 ncu Tümen Ördekgölü köyünde ve 3 ncü Kafkas Tümeni Soğluca'da toplandılar. Bütün birlikler batıya karşı emniyet tedbirleri aldılar. 3 ncü Grup Karargâhı Soğluca'da, 2 nci Grup Karargâhı Ördekgölü köyünde yerleşti.

5 nci Grup :

11 eylül günü akşamı Tabaklı - Dikilitaş hattını bir kısım kuvvetle tutan 1 nci Yunan Tümeninin güneyinde Karapınar'da toplanmış bulunan Yunan Süvari Tugayı, 1 nci ve 12 nci Yunan Tümenlerinden kalan zayıf artçıların da çekilmelerini sağlamak üzere bir kısım kuvveti ile Alacık - Türbetepe hattında tertiplenmiş bulunmaktaydı.

1 nci ve 12 nci Tümenlerin kalan birliklerinin de çekilmelerinden sonra güneş doğarken Yunan Süvari Tugayı tamamen Soğluca'da toplandı. Bu sırada, 1 nci Yunan Tümeni Soğluca'dan çekilmiş ve Sabanca civarında toplanmakta, 1 nci Yunan Kolordusunun diğer birlikleri de Sabanca batısı - Baraközü deresi batısı sırtlarında tertiplenmiş bulunmaktaydı. 2 nci Yunan Tümeni, büyük kısmı ile Karakuyu - Sarıhalil kesiminde olup, Karakuyu batısı - Sarıhalil batısı ve güneyi hattını tutuyordu.

Soğluca kuzey ve doğusunda emniyet tertibatı alan Yunan Süvari Tugayı, 3 ncü ve 2 nci Grupların Soğluca genel istikametinde ilerlemeleri ve 14 ncü Süvari Tümeninin Karapınar'ı batıya geçmesi üzerine, bu sırada hâlâ çekilmekte olan Yunan ikmal kollarını ve bazı savaş birliklerini korumak için Karabimli'ye hareket etti. Bu sıralarda, İnlerkatrancı istikametinde ilerleyen 3 ncü Süvari Tümeni, Ilıca doğu sırtlarında bulunan bir piyade alayı ve bir iki süvari bölüğü kadar Yunan kuvveti ile savaşan 2 nci Süvari Tümenine topçusuyle yardım etmekte ve bu Yunan kuvvetinin yan ve gerilerine müessir olmak için de Ilıca güneydoğusuna yönelmekteydi.

Saat 1500 sıralarında 14 ncü Süvari Tümeni, bazı birlikleriyle Soğluca'ya ve büyük kısmı ile Soğluca güneyine vardı. Dikilitaş sırtlarında mevzilenen topçularıyle çekilmekte olan Yunan kollarını ateş altına almaya başladı. 3 ncü ve 2 nci Grup birlikleri bu sırada Soğluca'ya vardılar. Karabimli'ye gelen Yunan Süvari Tugayı, 1 nci Yunan Kolordu Komutanlığının emriyle Kavuncu köprüsü civarına alındı ve henüz karanhk basmadan Sakarya'yı batıya geçti.

Çekilmekte olan Yunanlıları Sakarya batısında yan ve gerilerinden taciz etmek, hareketlerini güçleştirmek üzere Sivrihisar istikametinde takip için 3 ncü ve 2 nci Grup Komutanlarıyle karar birliğine varan 5 nci Grup Komutanı, Ördekgölü köyü güney kısmına varan 14 ncü Süvari Tümenini Ilıca üzerinden Türktaciri - Çifteler, 3 ncü Süvari Tümenini

Kürttaciri - Renkoğlu (Erenköylü) - Çandır, 2 nci Süvari Tümenini Uzunbey - Hamidiye istikametinde ilerlemekle görevlendirdi.

Saat 1700'ye yaklaşmakta, Ilıca doğu sırtlarındaki Yunan artçıları da tamamen kuzeybatıya çekilmiş bulunmaktaydı. Fakat bu sırada 43 sayılı cephe emrini alan 5 nci Grup Komutanı, alınan bu düzenin 14 eylül günü uygulanacağını birliklere bildirerek, yarın (13 eyülüde) düşmanın Sakarya'dan geçmesine engel olmak amacıyle 14 ncü Süvari Tümenini Sabanca - Yıldız, 3 ncü Süvari Tümenini İnlerkatrancı - Beşköprü, 2 nci Süvari Tümenini Ilıca - Etrek istikametlerinde harekâta devam hazırlığı ile görevlendirdi.

14 ncü Süvarı Tümeni ile Grup Karargâhı Ördekgölü köyü güney kesiminde, 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri Ilıca doğusu - Göklice dağı bölgesinde geceyi geçirdiler.

ç. *Sakarya Mevzii Dışındaki Harekât ve Muharebeler :*

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Tugay bu gün, Bilecik - Eskişehir arasındaki düşmana akınlar yapmak ve esir almak için tertiplenmeye başladı. Köstebek'te bulunan Sakarya ve Bağımsız Süvari Müfrezeleri de, Eskişehir - Bozüyük arasında çekilen düşman ağırlıklarına baskın için hazırlandı.

Mürettep Tümen Kesiminde :

Tümen, Hacıhüseyin köprüsünde toplu olarak bulunmakta ve Adaköy batısında düşman emniyet birlikleriyle temas halindeydi.

Erkenden alınan bilgi ve yapılan keşiflerle, bölgedeki Sakarya köprülerinin tahrip edilmiş olduğu öğrenildi. Saat 0430'da, piyade birlikleri sağda, süvarı birlikleri solda, nehrin kuzeyinden Fettahoğlu'na hareket edildi. Adaköy batısındaki bir bölük kadar Yunan kuvveti geri atıldı ve Tümen saat 1100'de Fettahoğlu'na girdi.

Süvari birliklerinin Fettahoğlu kuzeyindeki düşman ordugâhına yaptığı baskında, Yunan İstihkâm Taburu, ancak cephaneliği ateşe vererek Fettahoğlu köprüsünden güneye kaçtı. Bu köprüyü de tahrip etmek isteyen Yunanlıların koydukları dinamit 35 nci Süvarı Alayı Komutanı ve Teğmen Bekir tarafından alınıp nehre atılmak suretiyle köprü tahripten kurtarıldı. 35 nci Süvari Alayı köprü güneyinde kaçan düşmanı takibe başladı. Çok yorgun olan bu alay, bir süre sonra görevini Konya Süvari Alayına devrederek Fettahoğlu'na geldi.

Konya Süvari Alayı, dağınık bir halde kaçan düşmanı Uzunbey batısına kadar takip etti. Yunan İstihkâm Taburu saat 1800'de Uzunbey'e vardı.

Saat 1700 sıralarında, Yunanlıların ordugâhında devamlı çalan telefona giden ve iyi Rumca bilen Teğmen Fehmi, karşı tarafta çıkan Sivrihisar'la konuştu. Yunanlıların Fettahoğlu'ndaki taburun durumundan haberleri olmadığından, buraya yolladıkları erzak dolu bir otomobil ele geçirildi.

Fettahoğlu ve civarındaki yakın köylerde halka hayal bile edilemeyecek zulüm ve çirkin tecavüzler, Beylikköprü ile Kavuncu köprülerinden kesif nakliyat yapıldığı; Kavuncu köprüsünden batıya Yunan kıtalarının çekilmekte olduğu öğrenildi.

Tümen, yarın (13 eylülde) Sivrihisar'a baskın yapmak üzere saat 2100'de Fettahoğlu'ndan hareketle gece yarısı Yakapınar (Ertuğrul)'a vardı.

Bu günkü harekâtta düşmandan bir röntgen makinesi ve tıbbî ecza dolu bir otomobil, iki yük otomobili ve çok sayıda eşya ve malzeme, 15 araba, 1500 kasaplık hayvan ve üç tayyare ele geçirildi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 40) :

Sandıklı'daki Papadimos Kolu, saat 0700'de Ekinhisar - Savran yolu ile Afyon'a çekilmeye başladı. Kusura'daki 50 nci Alayın 3 ncü Taburu, saat 1000'da Çayköy istikametinde ilerledi. Saat 1130'da da Andriçopulas Kolu çekilmeye başlayınca, Ballık ve Sinekli'deki Tümen birliklerine takip emri verildi. Böylece, 34 ncü Süvari Alayı Sandıklı'ya, 51 nci Piyade Alayı 1 nci Taburu Hacan'a, 50 nci Alayın 3 ncü Taburu Kızık'a; Tümen Karargâhı, 50 nci Piyade Alayının kalanı, Tümen Hücum Bölüğü, Tümen İstihkâm Bölüğü, Batarya, Tümen Süvari Bölüğü ve akıncı kolları Sandıklı'ya ilerlemeye başladılar.

Saat 1800'e doğru Yunan kolları Savran ve civarına, 49 ncu Alay tamamıyle Paşaköy'e kadar çekildi. 34 ncü Süvari Alayı, Hacan'ı işgal ile kuzeyine geçti.

Geceyi, 34 ncü Süvari Alayı Hacan kuzeyinde, Tümenin diğer birlikleri Hacan - Kızık - Sandıklı bölgesinde geçirdiler. Bir süvari takımı Şuhut yolunu örtmek üzere Dutağaç'a yollandı.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Türk Ordusu :

Sakarya Meydan Muharebesinin 21'inci gününde Türk kuvvetleri karşısında çekilen Yunan Küçük Asya Ordusu, Beylikköprü ile Beşköprü arasındaki Sakarya geçit ve köprülerinden bütün gece büyük bir karışıklık içinde Sakarya batısına geçmeye başladı.

Batı Cephesi kuvvetleri bu gün, Yassıhöyük - Beylikköprü kuzeydoğu ve güneydoğu sırtları - Kartaltepe - Karadağ kuzeyi - Eskipolatlı güneydoğusu - Bayburt - Tobak dağı güneyi - Sarıhalil kuzeyi -Sivri - Baraközü deresi doğu sırtları - Ilıca - Göklice dağı genel hattına vardılar.

Saat 2340'ta Cephe Komutanlığı aşağıdaki 44 sayılı cephe emrini verdi [1] :

"1. Düşman ordusunun harekâtında kargaşalık görülmektedir. Düşmanın bu halini bozguna çevirmek lâzımdır.

2. Bütün ordu cephesinde düşmanla muharebe temasında bulunan tümenler, bütün kuvvetleri ile karşılarındaki düşmana taarruz edeceklerdir. Henüz muharebe temasına geçmemiş olan birlikler, derhal seri ve cebrî yürüyüşle temasa gelerek bütün kuvvetleri ile taarruz edeceklerdir.

3. Kartaltepe'yi zapt eden Mürettep Kolordu dahi Beylikköprü ve Tırnaksız istikametinde taarruza şiddetle devam edecektir.

4. 4 ncü Grup, özellikle sağ kanattaki düşmanı atmak üzere taarruzuna devam edecektir.

5. 12 nci Grup, Sarıhalil istikametine ileri yürüyerek düşman artçıları ile temasa gelecek, bu gece muhtelif zamanlarda muhtelif baskın kolları ile şiddetle tazyik ve çekilmeye mecbur edecektir.

6. 3 ncü Grup, emrindeki tümenlerle derhal ileri yürüyüşe geçerek düşman artçıları ile temas edinceye kadar ilerleyecek, bu artçıları daha bu gece atmak için bütün kuvveti ile taarruz edecektir.

7. Düşman mevzilerini terk ederse, birlikler aralıksız takip edeceklerdir.

8. Birlikler, 24 saat gösterilecek gayretin bütün düşman ordusunu mahvedeceğini bilmelidirler. Fecirle beraber komutanların elinde yeni darbeler için kuvvetli ihtiyatlar bulunmalıdır.

9. 1 nci Grup ve 57 nci Tümen, ordu ihtiyatı olmak üzere, yerlerinde bulunacaklardır".

Cephe Komutanlığı, durumu saat 2400'te Genelkurmay Başkanlığına aşağıdaki raporla bildirdi [2] :

"1. Taarruzlarımız sonucunda çekilmeye mecbur edilen düşman ordusu, büyük kısmıyle Kavuncu köprüsü ile Beylikköprü'ye doğru gece

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/6165,Dlp.19,G.4,Kls.1148,H.1,F.1/48.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/1.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

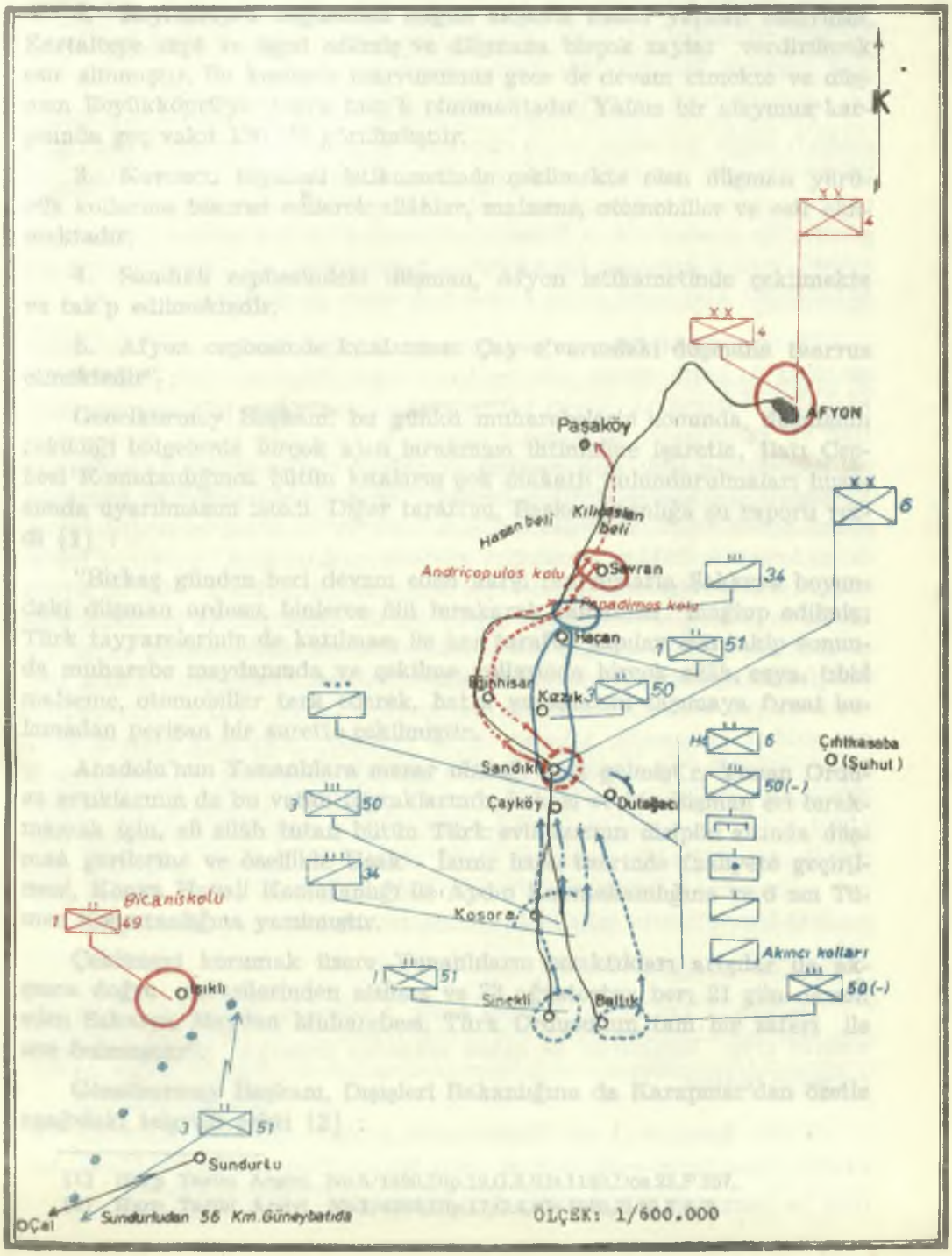
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin 12 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki : 40)

gündüz çekilmesine devam ediyor. Bütün cephede şiddetli tazyik ve takip ediyoruz.

2. Beylikköprü doğusunda bugün akşama kadar yapılan taarruzla, Kartaltepe zapt ve işgal edilmiş ve düşmana birçok zayiat verdirilerek esir alınmıştır. Bu kesimde taarruzumuz gece de devam etmekte ve düşman Beylikköprü'ye doğru tazyik olunmaktadır. Yalnız bir alayımız karşısında geç vakit 150 ölü görülmüştür.

3. Kavuncu köprüsü istikametinde çekilmekte olan düşman yürüyüş kollarına taarruz edilerek silâhlar, malzeme, otomobiller ve esir alınmaktadır.

4. Sandıklı cephesindeki düşman, Afyon istikametinde çekilmekte ve takip edilmektedir.

5. Afyon cephesinde kıtalarımız Çay civarındaki düşmana taarruz etmektedir".

Genelkurmay Başkanı, bu günkü muharebelerin sonunda, düşmanın çekildiği bölgelerde birçok ajan bırakması ihtimaline işaretle, Batı Cephesi Komutanlığınca bütün kıtaların çok dikkatli bulundurulmaları hususunda uyarılmasını istedi. Diğer taraftan, Başkomutanlığa şu raporu verdi [1] :

"Birkaç günden beri devam eden karşı taarruzlarla Sakarya boyundaki düşman ordusu, binlerce ölü bırakarak tamamen mağlup edilmiş; Türk tayyarelerinin de katılması ile her tarafta yapılan sıkı takip sonunda muharebe meydamnda ve çekilme yollarında birçok silâh, eşya, tıbbî malzeme, otomobiller terk ederek, hatta yaralılarını taşımaya fırsat bulamadan perişan bir surette çekilmiştir.

Anadolu'nun Yunanlılara mezar olacağı saat gelmiştir. Yunan Ordusu artıklarının da bu vatan topraklarında imhası ve bir düşman eri bırakmamak için, eli silâh tutan bütün Türk evlâtlarının disiplin altında düşman gerilerine ve özellikle Uşak - İzmir hattı üzerinde faaliyete geçirilmesi, Konya Havali Komutanlığı ile Aydın Kaymakamlığına ve 6 ncı Tümen Komutanlığına yazılmıştır.

Çekilmeyi korumak üzere Yunanlıların bıraktıkları artçılar da akşama doğru mevzilerinden atılmış ve 23 ağustostan beri 21 gün devam eden Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Ordusunun tam bir zaferi ile son bulmuştur".

Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanlığına da Karapınar'dan özetle aşağıdaki telgrafı çekti [2] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.5/1400,Dlp.19,G.3,Kls.1140,Dos.23,F.257.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/2.

"Geçen temmuzdaki Kütahya ve Eskişehir muharebelerinde düşmanın meydana çıkan sayı üstünlüğüne karşı ordumuz, geriden getirilmekte olan ihtiyat kuvvetleri ile birleşerek daha elverişli bir mevzide kesin sonuçlu muharebeleri kabul etmek amacıyle, başarılı bir çekilme hareketi yaparak Sakarya mıntıkasına alınmıştı.

Temmuz muharebelerinin Yunanlılar için biraz daha arazi kazanmaktan başka bir sonuç temin etmemesi ve ordumuzu imhayı hedef tutan tasavvurlarının tamamen başarısız kalması dolayısıyle, Yunanlıların yeniden taarruza başlayacakları muhakkak görülüyordu. Gerçekten, 15-20 günlük bir aradan sonra Yunanlılar, yeniden getirebildikleri bütün kuvvetleri ile ileri harekete başladılar ve başlangıçtan itibaren ordumuzu sol kanadından kuşatarak imha etmek tasavvuru ile ilerlediler.

23 ağustostan itibaren başlayan ve seçtiğimiz savunma mevziinde aralıksız üç hafta devam eden muharebelerde, düşmanın pek büyük fedakârlıklara katlanarak birbiri peşine yaptığı taarruzlar, kıtalarımızın becerikli ve kahramanca savunması karşısında tamamen kırıldı. Ordumuzun sol kanadından kuşatmak maksadıyle doğuya doğru uzanan ve uzandıkça karşısında kanadımızı değil cephemizi bulan ve aksine kendi kanatları daima tehdidimiz altında kalan düşman, büyük bir hayal kırıklığına uğradı ve kuşatma imkânı olmadığını görünce cephemizden yarmaya teşebbüs etti ve bu teşebbüslerinin hepsi başarısızlığa uğratıldı. Tam bu sırada ordumuz, kararlaştırılan plana uygun olarak, düşmanın sol kanadına karşı taarruza geçti. Düşman, pek tehlikeli olan bu taarruzumuza karşı, büyük fedakârlıklara katlanarak direnmeye ve hatta karşı taarruzlarla kendisini bu pek tehlikeli durumdan kurtarmaya uğraştı. Fakat, taarruzumuzun şiddeti karşısında, nihayet bütün cephede çekilmeye mecbur oldu. Bunun üzerine, taarruzumuz bütün cephede yapılmış ve süvarilerimiz düşmanın yan ve gerilerine yöneltilerek düşmanın çekilmesi perişanlığa çevrilmiştir. Dört beş günden beri devam eden karşı taarruzumuzun şimdiye kadar sağladığı sonuçlar, resmî bildirilerde kısmen yazıldığı gibi, pek mühimdir. Anadolu'nun Yunan Ordusu için bir mezar olacağı hakkındaki kanaatimizin tahakkuk eylemekte olduğunu arz ederim".

Yunan Ordusu :

Bu gün, 7 nci Yunan Tümeni hariç, Acıdere ile Kısıkkaya deresi arasındaki artçı birliklerini de sabah erkenden Sakarya geçitlerine doğru çekmeye başladı.

3 ncü, 2 nci ve 1 nci Tümenlerden ayrılan artçılarla Karsaklı - Sarıhalil - Ilıca batısı genel hattını tutmaktaydı. Ordunun büyük kısmı, Acıdere ile Baraközü deresi arasında toplanmıştı.

Bütün Yunan birlikleri, saat 1330'da verilen ordu emriyle Karailyas, Tekeköy, Kavuncu köprüsü ve Beşköprü istikametlerinde Sakarya geçit ve köprülerine doğru çekilerek, bütün gece de devam eden büyük bir karışıklık içinde Sakarya'yı yedi köprüden batıya geçiyorlardı.

7 nci Yunan Tümeni, büyük kısmı ile Karailyas köprüsünden, bir kısmı ile Beylikköprü'deki iki köprüden; 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenleri, Tekeköy köprü ve geçitlerinden; 9 ncu Yunan Tümeni ve Süvari Tugayı, Kavuncu köprüsünden geçiyorlardı.

5 nci ve 13 ncü Yunan Tümenleri, Tekeköy köprü ve geçitlerinden geçerek; 5 nci Tümen, Beylikköprü - Porsuk çayı arasında ve 13 ncü Tümen de Kavuncu köprüsü - Beylikköprü arasında Sakarya batısındaki sırtları tuttu.

2 nci, 12 nci ve 1 nci Yunan Tümenleri, Beşköprü ve civarındaki iki köprüden Sakarya batısına geçiyorlardı.

İngiliz siyasetinin tavizlerinden medet umarak Anadolu'yu işgal ve karşısına dikilecek Türk Ordusunu imha ile Ankara'yı ele geçirmek gibi bir hulyaya bel bağlayan o pek şatafatlı namı ile Yunan Küçük Asya Ordusu, Türk Ordusunun karşısında yüz geri ederek, 17 eylül gününe kadar kalacağı Sakarya batısındaki sırtlar hattına karmakarışık bir halde çekildi. Bu öyle bir çekilme idi ki; kimse diğerinin ne yaptığını, ne de yapacağını biliyordu. Örneğin Ordu karargâh subayları, Kavuncu köprüsünden geçen büyük telsiz cihazlarını bile yakmakta sakınca görmemişlerdi [1].

23 ağustostan bu güne kadar geceli gündüzlü 21 gün süren muharebeler sonunda kurtuluşu ancak Türk Ordusunun karşısından çekilmekte bulan Yunan Ordusunun Başkomutanı Kral Konstantin, Milletler Cemiyeti delegesi General Gork'a aşağıdaki beyanatı ile neyi anlatmak istediğini kendisi de gerçek anlamı ile bilmezlikten geliyordu [2] :

"Askerî durum lehimizde inkişaf ediyor. Mustafa Kemal harbi kabul edecek olursa, ancak 50 000 kişiden ibaret olan ordusunu imha eyleyeceğiz. Harekât üslerimizden pek uzak olmakla beraber Ankara'ya her halde gireceğiz. Buradaki bütün askerî müesseseleri tahrip için birkaç gün kaldıktan sonra, Ankara'nın batısındaki müstahkem mevzilere çekileceğiz".

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. I, s. 159 - 160.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4283, Dlp. 17, G. 5, Kls. 1037, Dos. 113, F. 161/1 (Istanbul'da yayınlanan 12 eylül 1921 tarihli Fransızca "Revlille" gazetesinden).

7. 13 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 41) :

a. Türk Ordusu :

Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanlığı ile Batı Cephesi Komutanlığına 13 eylül 1921 saat 0200'de aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. Ordumuzun, çekilen düşmanı duraklamadan ve bütün kuvveti ile takip etmesi kararlaştırılmıştır. Yalnız, Sakarya demiryolu köprüsü tahrip edilmiştir. Tamirinin birkaç haftalık zamana bağlı bulunması, özellikle iaşe bakımından orduyu zorluklarla karşılaştıracağı tahmin edilmektedir. Bundan dolayı, takibin bu yüzden gecikmeye uğramaması için, gerek Sakarya kuzeyindeki bölgelerden ve gerek Konya menzili üzerinden ordunun muntazaman iaşesi hususunda Batı Cephesine çok büyük yardım yapılmasını rica ederim.

2. Millî Savunma Bakanlığına ve Batı Cephesi Komutanlığına yazılmıştır".

Cephe Komutanlığı saat 0815'te bütün birliklere :

"Tertiplenme ile vakit geçirmeyerek düşmanı şiddetle takip etmelerini;

Ordu ihtiyatındaki 57 nci Tümenin Mürettep Kolordu emrine verildiğini ve Mürettep Kolordunun Tırnaksız - Kavuncu istikametinde taarruza devam etmesini" emretti.

Saat 1000'da yapılan tayyare keşif raporu aşağıdaki gibi idi [2] :

"Düşman kıtaları bugün Sakarya batısına geçmiştir. Kavuncu köprüsünden batıya geçen ve dereyi takip eden yolda iki düşman tümeni çekiliyor. Kolbaşısı Akçabeyli'dedir. Kavuncu köprüsünden Demirci köyüne giden yolda bir düşman tümeni çekliyor. Kol nihayeti Kavuncu köprüsünden henüz iki kilometre uzaklaşmıştır. Kavuncu köprüsünün batısındaki sırtlarda bir alay kadar düşman kuvveti avcı halindedir.

Beylikköprü'den Demirci köyüne giden yolda iki alay kadar düşman batı istikametinde gidiyor. Beylikköprü civarında parça parça ve toplu kıtalar yoktur. Yalnız, Beylikköprü istasyonu civarında tek tük otomobil ve araba bırakmıştır. Sazılar'da bir alay kadar düşman ordugâhı vardır. Biçer'de büyük bir otomobil parkı ile bir tümen düşman ordugâhı var. Biçer istasyonunda altı vagonluk bir tren duruyor. İstasyon doğusunda altı tayyaresi var. Sakarya vadisinden batıya giden bütün yollarda düşman ağırlıkları ve azar azar erler çekiliyor".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/6 - 7.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1082,Dos.86,F.33 - 37.

Cephe Komutanlığı, saat 1215'te diğer bir cephe emriyle, Kavuncu köprüsü hariç bütün Sakarya geçit ve köprülerinin düşman tarafından tahrip edildiğini bildirerek :

15 nci, 23 ncü ve 57 nci Tümen süvari bölüklerinin bir komuta altında birleştirilmek suretiyle Beylikköprü ve çevresinden;

4 ncü ve 12 nci Grup tümen süvari bölüklerinin aynı şekilde Kavuncu köprüsü kuzeyinden;

3 ncü ve 2 nci Grup tümen süvari bölüklerinin de bir komuta altında Kavuncu köprüsü ve çevresinden batıya geçirilerek, düşmanın Sakarya batısında mukavemete hazırlanıp hazırlanmadığının meydana çıkarılması için grup komutanlıklarını görevlendirdi. Ancak, bütün geçit ve köprüler Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş olduğundan, birlikler Sakarya batısına geçemediler.

b. Yunan Ordusu :

12 eylülü 13 eylüle bağlayan gece süresince Sakarya batısına geçen Yunan Ordusunun Komutanı, bu gün yayımladığı resmî tebliğinde özetle : "temmuz harekâtı ve Eskişehir Muharebesinden sonra ordunun, Uşak - Afyon - Eskişehir - Karaköy demiryolunu ele geçirerek ağustos ayında çekilen Türk Ordusunu takip ettiğini, Sakarya'da zaferlerle sonuçlanan muharebelerden sonra Türkleri nehrin ötesine attığını; Türk Ordusunu takip etmen'n sonuç vermeyeceği kararını veren ordunun, 30 km. lik bir cephe üzerinde Sakarya'yı geçerek batı kıyısını işgal ettiğini" bildirmekte ve bu nazik ve zor harekâtın başarısını, Türklerin Sakarya'da yenilmiş olmasına bağlamaktaydı [1].

3 ncü Yunan Kolordusunun takviyeli 7 nci Tümeni hariç, bütün Yunan birlikleri 12/13 eylül gecesi büyük bir telâş içinde Sakarya batısına çekildiler.

c. Sakarya Bölgesindeki Harekât ve Muharebeler :

Mürettep Kolordu :

33 ncü Süvari Alayının durumunda bir değişiklik yoktu 1 nci Süvari Tümeninin 9 ncu Alayı, Tümenin bölgesinden ayrılması üzerine, Ankara çayına kadar Sakarya boyunda gözetleme tertibi ve Yassıhöyük güneyindeki zayıf düşman kuvveti karşısında bir bölük bırakarak, Tekeköy

---

[1] Mihal L. Roda, "Yunanistan Küçük Asya'da 1918 - 1922", (basılmamış çeviri), Yunancadan çev. : Yorgo Kundakçıoğlu, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi, s. 180. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 98 - 99.

ve Köseler geçitlerinin durumunu keşfetmek ve buradan Sakarya batısındaki düşman kuvvetleri gerilerine baskın yapmak için büyük kısmı ile Tekeköy civarında toplanmıştı.

Kuvvetli bir subay keşif kolu, Köseler güneybatısındaydı. Alayın akşama doğru yaptığı keşifte, Köseler geçidinden atlı ve yaya kıtaların geçebileceği ve diğer geçitlerden yapılacak geçişin zor olacağı Mürettep Kolordu Komutanlığına bildirildi.

9 ncu Süvari Alayının Yassıhöyük güneyindeki bölüğü sabahleyin karşısındaki düşmanı attı ve Sakarya'yı geçen bir takım kadar Yunan kuvveti Bebi sırtlarını tuttu.

1 nci Süvari Tümeni (bir alay noksan), Sakarya'yı batıya geçerek çekilmekte olan Yunan kuvvetlerinin hareketlerini önlemek ve zorlaştırmak için, dün (12 eylül) toplanmış olduğu Çobanözü'nden hareketle bu gün saat 2100'de karargâhı ile Çayırhan'a vardı. Birlikleri henüz yolda idiler.

15 nci Tümen, saat 0830'a kadar taarruz ve süngü hücumlarıyle cephesindeki Yunan kuvvetlerini attı. 38 nci Piyade Alayı ile Beylikköprü üç km. kadar doğusundaki sırtları tuttu. Tümenin diğer birlikleri, bu alayın doğusunda demiryolu kuzeyinde toplanmaya başladılar.

Tümen cephesindeki Yunan kuvvetleri, kısmen Beylikköprü ve çoğu ile Karailyas köprüsünden Sakarya'yı batıya geçtiler. Bu sırada bir Yunan tümeninin (5 nci Tümen), bazı birlikleriyle Bebi kuzeybatısı - Beylikköprü batısı hattında tertiplendiği ve bunun gerisinde büyük kısımlarıyle toplandığı görüldü.

1 nci Piyade Tümeni, 23 ncü Tümenle birlikte süngü hücumlarıyle, sabaha karşı Beştepeler ile Karadağ'daki düşmanı geri attı ve saat 0715'te Beştepeler'i tamamen ele geçirdi. Buradaki Yunan birlikleri Karailyas geçitlerinden Sakarya'yı batıya geçtiler.

23 ncü Tümen, Beştepeler kuzeyi ile Karadağ'dan düşmanın çok kesif ve şiddetli piyade ve topçu ateşlerine ve mukavemetine rağmen, 17 nci Tümenin de bu taarruza katılmasıyle, saat 0800'e doğru Karadağ'ı tamamıyle elde etti. Çok ağır zayiata uğrayan Beştepeler ve Karadağ'daki 7 nci Yunan Tümeni birlikleri, bozgun halinde Tekeköy geçitlerinden batıya kaçtılar.

Saat 0815'te 57 nci Tümeni de emrine almış olan Mürettep Kolordu Komutanlığı, bir saat sonra, düşmanın tamamen Sakarya'yı batıya geçtiğini Batı Cephesi Komutanlığına bildirdi ve "57 nci Tümenin Basriköy üzerinden Bebi geçidine taarruzunu, 15 nci Tümenin bütün kuvvetiyle

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

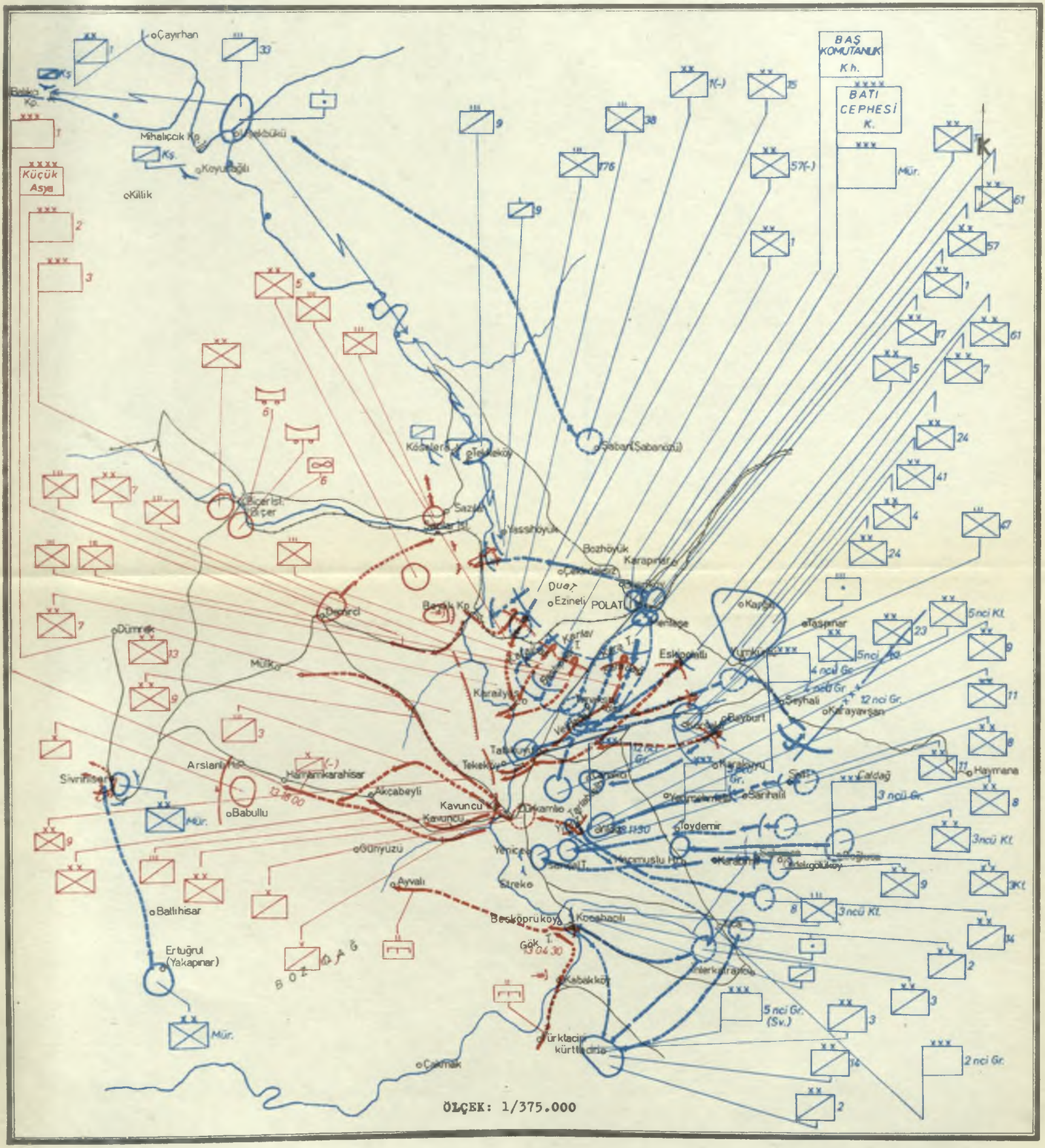
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

13 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 41)

Beylikköprü geçidini ele geçirmesini, 1 nci ve 23 ncü Tümenlerin Tırnaksız üzerinden Kavuncu köprüsüne taarruz etmelerini ve rastlanacak Yunan birliklerinin tamamen yok edilmesini" emretti.

Mürettep Kolordu Komutanı, saat 1000'da da, aynı bölgede kullanılmakta olan 57 ni Tümen ve 15 nci Tümenin emir ve komutasını 15 nci Tümen Komutanına verdi.

Mürettep Kolordu tümenlerinin çoğunda topçu mermisi hemen hiç kalmamıştı. Saat 1100'de bir Yunan tümeni (9 ncu Tümen), Mülk istikametinde Tavşandere'yi kuzeye geçmekteydi.

57 nci Tümenden 176 ncı Piyade Alayı, Bebi istikametinde hareketle, saat 1740'ta 9 ncu Süvari Alayı müfrezesinin bulunduğu sırtlarda yerleşti. Tümen büyük kısmı kolbaşı ile Bozhöyük'ü geçiyordu. Hemen hemen aynı saatlerde 15 nci Tümen, büyük kısmı ile 38 nci Alay gerisinde toplanmış bulunmaktaydı.

Kavuncu köprüsüne gitmesinden vazgeçilen 1 nci Tümen, Tırnaksız' da toplandı; diğer Grup birliklerinin bu bölgeye varması üzerine de, geceyi geçireceği Polatlı'nın hemen güneyindeki Menteşe köyüne hareket etti.

23 ncü Tümen, yanmakta olan Zürkânlı hemen kuzeyinde toplandı.

17 nci Tümen, Cephe Komutanlığı emriyle 14 eylül sabahı Kocaeli bölgesine hareket etmek üzere, vardığı Adatepe civarından Polatlı'ya döndü.

4 ncü Grup :

Cephesindeki bütün Yunan birlikleri büyük kısımlarıyle Sakarya batısına çekilmiş olduklarından, Grup birlikleri, güneş doğarken Kavuncu köprüsü genel istikametinde ilerlemeye başladılar.

61 nci Tümen, sol kanat gerisine kaydırılan 24 ncü Tümenle birlikte cephelerindeki zayıf düşman artçılarını atarak saat 0830'da Eskipolatlı ve güneyindeki sırtları işgal etti.

24 ncü Tümen, Velidede tepeleri istikametinde ilerledi ve saat 1400'te bu tepeleri tamamen işgal etti.

5 nci Kafkas Tümeni, Karsaklı - Karakuyu hattını işgal ile Tarlabayırı istikametinde ilerledi.

Saat 2130'da, 61 nci Tümen Tekeköy civarında, 5 nci Kafkas Tümeni Çanakçı'da toplandı. 61 nci Tümen demiryolundan Namaziye tepesine kadar, 5 nci Kafkas Tümeni Namaziye tepesinden Kavuncu köprüsüne

kadar Sakarya boyunda emniyet düzeni aldılar ve 13/14 eylül gecesini bu yerlerde geçirdiler. Bayburt - Adatepe güneyi - Namaziye tepesi hattı (5 nci Kafkas Tümenine dahil), iki tümen arasında ara hattı oldu.

24 ncü Tümen, Velidede tepeleri civarından Karsakh'ya çevrildi. Ağır Topçu Alayı ve 47 nci Piyade Alayı, Grup Karargâhı ile birlikte burada toplandılar.

12 nci Grup :

Saat 0700'de Sarıhalil sırtlarını işgal etmiş olan 11 nci Tümen, Yenimehmetli - Yıldız köyü istikametinde ilerledi. Saat 1130'da kolbaşı ile Yıldız'a yaklaştı. Bu sırada düşmanın Sakarya batısında iki tümenden fazla kuvveti olup bir tümeni Sivrihisar istikametinde çekilmekteydi. 4 ncü ve 3 ncü Grup kıtalarından bazıları da Tarlabayırı'na varmışlardı.

Saat 2100'den sonra 11 nci Tümen Yıldız köyü ve civarında toplandı. Grup Karargâhı da Yıldız köyüne geldi.

3 ncü ve 2 nci Gruplar :

Her iki grup 3 ncü Grup Komutanı emrinde olup, 3 ncü Grup birlikleri (8 nci Tümen) Sivri güneyinde; 2 nci Grup, 9 ncu Tümeni ile Ördekgölü köyünde ve 3 ncü Kafkas Tümeni ile Soğluca'da idi.

Saat 0630'da, 8 nci Tümen Toydemir istikametinde, 3 ncü Kafkas Tümeni Toydemir güneyi istikametinde ve 9 ncu Tümen Karabimli istikametinde ilerlemeye başladılar.

Sarıhalil - Karabimli hattında düşmandan eser yoktu. Saat 0900'da 8 nci ve 9 ncu Tümenler, büyük kısım kolbaşlarıyle Toydemir - Hacımuslu harabeleri hattına vardılar. Bir buçuk saat sonra 2 nci Grup Komutanı, "Grubun, 5 nci Grupla birlikte, çekilen Yunanlıların yanına Sakarya güneyinden müessir olmak üzere, Ilıca güneyine alınmasının uygun olacağını" Cephe Komutanlığı ve 3 ncü Grup Komutanlığına bildirdi. Saat 1130'da 3 ncü Kafkas Tümeni Toydemir güneyinde toplandı.

Öğleyin, 3 ncü Grup Komutanı, "cepheden sıkıştırılmasma lüzum yoksa, düşmanın sağ kanat gerisine yönelmek ve çekilme yollarını kesmek üzere Süvari Grubunun 14 eylülde büyük bir kısmı ile Bozdağ (Arayıt dağı) veya en az bir tümen ile Sakarya vadisini takiben Çakmak istikametinde ilerlemesini düşündüğünü ve böyle bir harekâtta kullanılmak üzere iki grubun toplu olarak bulundurulacağını" Cephe Komutanlığına teklif ve arz etti.

İlerlemeye devam eden tümenlerden saat 1700'ye doğru 9 ncu Tümen, Sarıçal tepeleri civarına; 8 nci Tümen, 9 ncu Tümenin doğu bölgesine vardı ve tümenler buralarda toplandılar.

3 ncü Kafkas Tümeninden 8 nci Piyade Alayı, bir batarya ve bir süvari bölüğü ile takviye edilerek, Sakarya'yı batıya geçmek mümkün olduğunda burayı da tutmak üzere Beşköprü'ye sürüldü.

2 nci Grup Karargâhı saat 1800'de Ilıca köyünde yerleşti. 3 ncü. Grup Karargâhı, 14 eylülde Ördekgölü köyüne gitmek üzere hazırlığa başladı. Beşköprü yanıyordu.

Saat 2300'te Cephe Komutanlığı emriyle 8 nci Tümen, 14 eylül sabahı Kürttaciri istikametinde hareket ve 5 nci Gruba katılmakla görevlendirildi.

5 nci Grup :

Gece Kavuncu köprüsü istikametinde ilerleyen 14 ncü Süvari Tümeni, güneş doğarken Yıldıztepe'ye varmış ve burada tutunmaya çalışan zayıf düşman birlikleri de, Sakarya batısındaki topçularının himayesinde, Kavuncu köprüsünden nehri batıya geçmişlerdi.

Saat 1400 sıralarında Grup Komutanı, Tarlabayırı civarına geldi. Bir süre sonra 3 ncü Grup Komutanı ve 12 nci Grup Komutanı da burada 5 nci Grup Komutanı ile buluştular. Başkomutanlık Karargâhından Kurmay Albay Arif, Grubun 14 eylül harekâtı hakkındaki direktifi Grup Komutanına bildirdi.

Beşköprü istikametinde ilerleyen 3 ncü Süvari Tümeni, saat 1000 sıralarında vardığı Beşköprü doğu sırtlarında Kabak köyü civarındaki düşman topçusunun ateşine uğradı. 12 eylülde Uzunbey'den hareket eden Yunan İstihkâm Taburu, saat 0430'da buraya varmış ve bu sırada (saat 1000) Ayvalı istikametinde çekilmekteydi. Henüz Sakarya'yı batıya geçmemiş olan Beşköprü'deki düşman birliklerine taarruz eden 3 ncü Süvari Tümeni, bunları nehrin batısına attı. Nehrin karşı kıyısındaki tam teçhizatlı bir tombaz köprü malzemesi, geçirilen müfrezelerle elde edildi.

Cephe Komutanlığı saat 2300'te şu emri verdi :

"8 nci ve Mürettep Tümenlerle takviye edilen 5 nci Grup, Sakarya güneyinden düşmanı şiddetle takip edecek, tutunmasına ve düzenlenmesine engel olacaktır.

8 nci Tümen, derhal 5 nci Grup Komutanlığı ile irtibat yaparak emir alacaktır. Kolordu Komutanı 13 eylül akşamı Kürttaciri'nde bulunacaktır. 8 nci Tümenin 14 eylül sabahı Kürttaciri istikametinde Süvari Grubunu takip etmesi lâzımdır.

Süvari Grubu, 12 eylülde Fettahoğlu köprüsü batısında Hacıhüseyin köprüsünden geçen ve Sakarya kuzeyinden Fettahoğlu'na başarı ile taarruz eden Mürettep Tümenle de irtibat yaparak gereken talimatı verecektir. Mürettep Tümenin son raporu da eklidir.

Takviye edilmiş 5 nci Grup, her şeyden evvel Sivrihisar istikametine yönelecek ve düşman Sivrihisar civarında veya doğusunda herhangi bir hatta durursa, bütün kuvvetiyle yan ve gerilerine taarruz edecektir. Düşman Eskişehir'e doğru çekilmeye devam ettiği takdirde, Süvari Kolordusu, Çifteler - Seyitgazi istikametinde takip edecektir. Çekilen düşmanla her gün ve akşam kesin olarak muharebe temasına gelmek lâzımdır.

Grubun Piribeyli'den iaşesi, Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine yazıldı. Bununla beraber, sonradan iaşenin Aziziye (Emirdağ)'den temini mümkündür".

Bölgeye 12 nci, 3 ncü ve 2 nci Grup birliklerinin gelmesi ve Cephe Komutanlığının yukardaki emri üzerine 5 nci Grup, Kürttaciri'nde toplanmaya başladı, 8 nci Tümenle Mürettep Tümen emrine verilmek suretiyle takviye edildi. 8 nci Tümene, 14 eylül sabahı Kürttaciri istikametinde Grubu takip etmesi emredildi.

Mürettep Tümen Kesimi ve Sivrihisar Baskını :

Dün gece (12/13 eylül) Ertuğrul'a varmış bulunan Mürettep Tümen, güneş doğarken Sivrihisar'a hareket etti. Yolda, Ertuğrul - Ballıhisar arasındaki telefon hattma saplama ile girilerek Sivrihisar'daki Yunan kuvveti ile görüşüldü. Yunanlılar, Fettahoğlu'ndaki istihkâm taburunun yerinde olduğu kanaatindeydiler. Saat 1100'de, 400 kişilik bir kuvvetle savunulan Sivrihisar'a yapılan baskında Yunanlılar etraftaki kayalıklara kaçarak mukavemete çalıştılar. Bunlar hemen tamamen etkisiz bir hale getirilerek, saat 1400'te Tümen Sivrihisar'a girdi. Bu sırada, dün (12 eylül) akşam Kavuncu köprüsü civarında toplanmış bulunan Yunan Süvari Tugayı, sabahleyin Porsuk kuzeyindeki Sakarya batı sırtlarını tutmak ve geçitleri örtmekle görevlendirdiği 3 ncü Süvari Alayını saat 1400'te Demirci istikametinde hareket ettirdi. Tugayın kalanı da Hamamkarahisar üzerinden ilerlemeye başladı.

Sivrihisar'a baskın yapıldığı öğrenilince, Yunan Ordu Komutanlığınca Tugaya "süratle Hamamkarahisar'da toplanması ve emir beklemesi" direktifi verildi. Bunun üzerine 3 ncü Alaya, en kısa yoldan Tugayla birleşmesi emredildi. Tugay, saat 1800'de Hamamkarahisar'a vardı. Sivrihisar'ı ele geçirdikten sonra Mihalıççık'a gidecekti. Ancak, vaktin geçmesi yüzünden Sivrihisar'a taarruz 14 eylülde yapılmak üzere Tugay, geceyi Arslanlı harabeleri - Babullu hattında emniyet düzeni alarak geçirdi.

Mürettep Tümen, Sivrihisar etrafındaki kayalıklarda mukavemete çalışan Yunan kuvvetleriyle saat 2000'ye kadar çarpıştı. Buradaki Yunan kuvvetleri batıya doğru kaçtılar. Kasabadaki Yunan birliklerinden 25 esir ele geçirildi. Esirler arasında biri yüzbaşı, biri teğmen rütbesinde iki doktor da bulunuyordu.

Beylikköprü'den gelen ve Sivrihisar'ın elden çıktığından haberi olmayan, cerrahî alet ve malzeme dolu iki otomobil ele geçirildi. Sivrihisar'daki Yunan hastanesinde 39 yaralı, sağlam bir otomobil, bütün eşya, malzeme ve erzak depoları olduğu gibi ele geçti. Yunanlılar elinde olup burada tutulmakta olan 400'e yakın Türk esiri de kurtarıldı.

Sivrihisar ve civarı halkından ve alınan esirlerden : Beylikköprü ile Kavuncu köprüsünden batıya doğru Yunan birliklerinin çekilmeye devam ettikleri ve kesif nakliyatın yapıldığı; Yunan Ordusundaki telâş ve perişanlığın son haddini bulduğu öğrenildi.

Mürettep Tümen, 14 eylülde gelişecek duruma göre hareket etmek üzere, Sivrihisar'ın güneydoğusundaki sırtlarda emniyet düzeni aldı, büyük kısmı ile kasabanın doğusunda toplandı. Tümen, saat 2000'de Cephe Komutanlığının emriyle, 5 nci Grubun 14 eylülde Sakarya güneyinden Sivrihisar genel istikametinde yapacağı takibe katılmakla görevlendirildi ve bu grubun emrine verildi.

1 nci Grup :

Ordu ihtiyatı olan 57 nci Tümen hariç, Grup birlikleri oldukları yerlerde harekete hazır bulunmaktaydılar.

ç. Sakarya Bölgesi Dışındaki Harekât ve Muharebeler :

Süvari Tugayı (Kocaeli) Kesiminde :

Tugayın durumunda değişiklik yoktu.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesiminde (Kroki : 42) :

Savran'da toplanan Yunan kuvvetleri Afyon istikametinde çekilmelerine devam ettiler. Şuhut ve Ahat köyü istikametlerinde hiç bir hareket te bulunmadılar. Tümen, düşmanın Afyon - Dumlupınar arasındaki muvasalasını kesmek, Kılıçarslan ve Hasanbeli gedikleri hattını geceden tutmasına fırsat vermemek üzere 34 ncü Süvari Alayı ile Sincan (Sincanlı) ovası istikametinde; 51 nci Alayın bir taburu ile Paşaköy, bir taburu ile Akarım (Akharım) istikametinde; 50 nci Alay ve akıncı kollarıyle Kılıçarslan, Sinirköy geçitleri istikametinde ilerledi. Bütün birlikler akşama kadar Kılıçarslan - Hasanbeli hattma vardılar. Geceyi 50 nci Alay Savran'da, 51 nci Alay Hasanbeli güneyi - Akarım bölgesinde, akıncı kolları ve Tümen Karargâhı Hacan'da, Tümen Sıhhiye ve İstihkâm Bölükleriyle ağırlıklar Sandıklı'da geçirdiler.

Afyonkarahisar cephesinde bulunan Adana Müfrezesi ile Cevdet Bey Müfrezesi, Tümenin emrine verildiler. Tümen, düşmanı yakından takiple görevlendirildi.

Alınan esirlerden ,Yunan erlerinin İzmir'e doğru kaçtıkları öğrenildi. Çekilmekte olan Yunanlıların geçtikleri bütün bölgelerde mahsulleri ve ormanları tamamen yaktıkları tespit edildi.

d. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler (Kroki : 43) :

Türk Ordusu :

Mürettep Kolordunun ve 4 ncü Grup sağ kanat birliklerinin tarruzları sonunda 7 nci Yunan Tümeni de, diğer Yunan birlikleri gibi Sakarya batısına çekildi.

Yunan Ordusunun büyük kısmı, kuzeyde Porsuk çayı ile güneyde Sakarya yukarı kısmı arasında Biçer, Demirci, Hamamkarahisar bölgelerinde toplanmış bulunmakta ve Sakarya batı kıyısı boyunda da ortalama birer tümenle örtme ve belli başlı geçit bölgelerinde savunma düzeni almış bulunmaktaydı. Bütün bu Yunan kuvvetleri, kuzeyde Balıkçı köprüsünden Kürttaciri'ne kadar Sakarya doğusunda Mürettep Kolordu, 4 ncü Grup, 12 nci Grup, 3 ncü Grup, 2 nci ve 5 nci Gruplar; güneybatıda Sivrihisar'daki Mürettep Tümen karşısında bulunuyordu. Batı Cephesi kuvvetleri bu gün Yassıhöyük'ten Beşköprü'ye kadar Orta Sakarya doğusuna yanaştılar.

Cephe Komutanlığının bu gün genel durum hakkında Genelkurmay Başkanlığına verdiği rapor şöyle idi [1] :

"Düşmanın 24 ağustostan 3 eylüle kadar 11 gün bütün cephede duraklamadan geceli gündüzlü devam eden taarruzları, ordumuzun fedakârlıkla savunma ve karşı taarruzlarıyle tamamen kırılmış ve pek önemli kayıplara uğrayan düşmanın bundan sonra cephenin bazı kısımlarında ümitsizce yaptığı mevzii taarruzlar da karşı taarruzlarımızla tamamen geri atılmıştı.

Bundan sonra, üç dört gün duraklayarak kıtalarını tanzim ve yeniden teşkil ile uğraştığı anlaşılan düşmana karşı, ordu 10 eylülde bütün cephede taarruza başladı. Bu taarruzumuz karşısında Sakarya doğusunda bulunan düşman ordusunun büyük kısmı bütün cepheden tard ve dağınık şekilde gece ve gündüz süratle çekilen kısımları Sakarya istikametinde takip ve tazyik edilerek Beylikköprü doğusundaki son ve inatçı mukavemeti de 12/13 eylülde süngü hücumlarımızla kırılarak düşmanın çekil-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1082,Dos.86,F.68.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

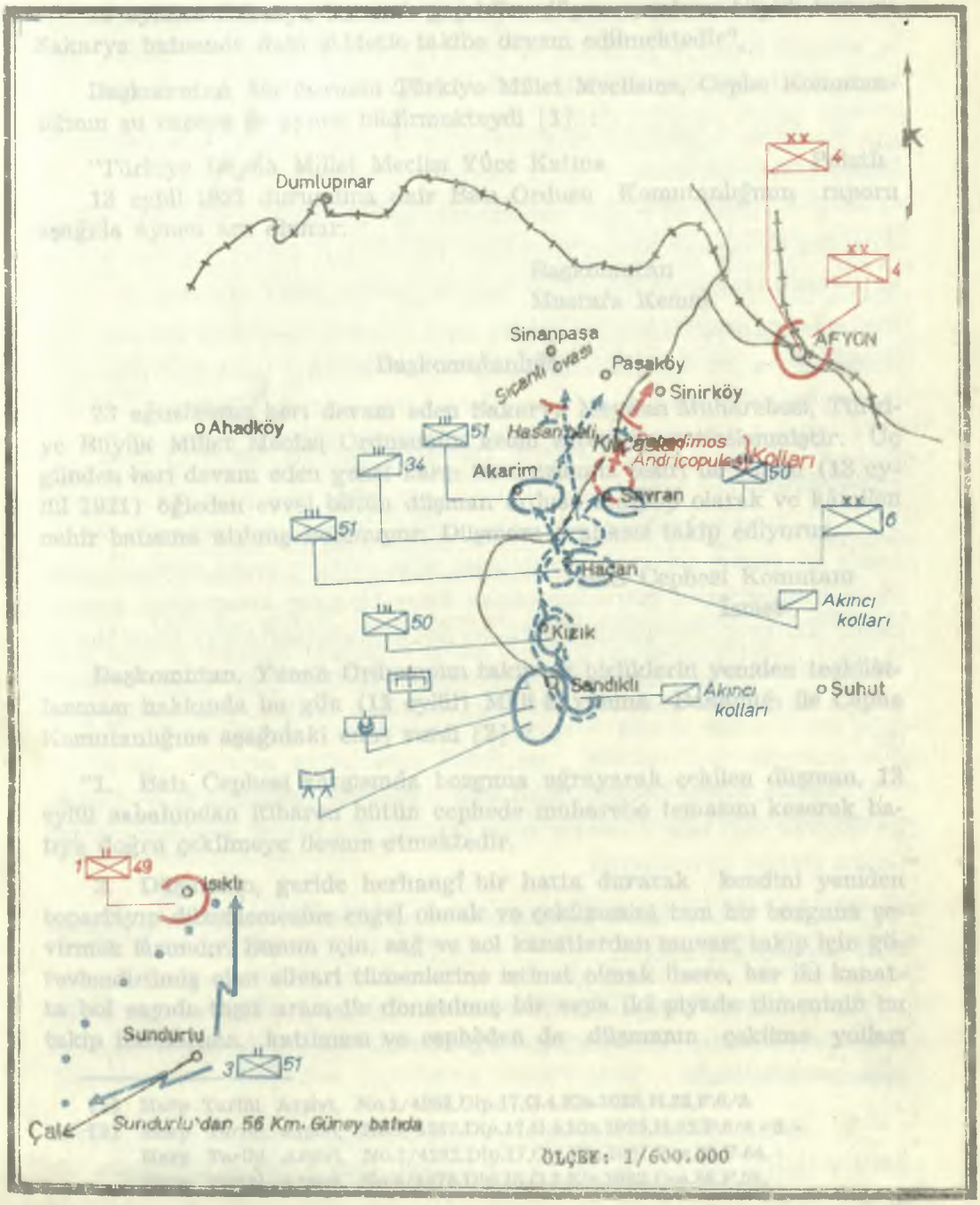
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin 13 Eylül 1921 günkü Harekâtı

(Kroki: 42)

mesi bozgun şekline sokulmuş; toplar, pek çok sayıda silâh, malzeme, binlerce cephane, otomobiller, hayvanlar ele geçirilmiş ve birçok esir alınmıştır.

13 eylülde Sakarya batısına geçebilen düşman ordusu büyük kısmını Sakarya batısında dahi şiddetle takibe devam edilmektedir".

Başkomutan, bu durumu Türkiye Millet Meclisine, Cephe Komutanlığının şu raporu ile aynen bildirmekteydi [1] :

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Katına Polatlı
13 eylül 1921 durumuna dair Batı Ordusu Komutanlığının raporu aşağıda aynen arz olunur.

Başkomutan
Mustafa Kemal

Başkomutanlığa

23 ağustostan beri devam eden Sakarya Meydan Muharebesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusunun kesin zaferi ile neticelenmiştir. Üç günden beri devam eden genel karşı taarruzumuz tesiri ile bugün (13 eylül 1921) öğleden evvel bütün düşman ordusu mağlup olarak ve kâmilen nehir batısma atılmış bulunuyor. Düşmanı aralıksız takip ediyoruz.

Batı Cephesi Komutanı
İsmet "

Başkomutan, Yunan Ordusunun takip ve birliklerin yeniden teşkilâtlanması hakkında bu gün (13 eylül) Millî Savunma Bakanlığı ile Cephe Komutanlığına aşağıdaki emri verdi [2] :

"1. Batı Cephesi karşısında bozguna uğrayarak çekilen düşman, 13 eylül sabahından itibaren bütün cephede muharebe temasını keserek batıya doğru çekilmeye devanı etmektedir.

2. Düşmanın, geride herhangi bir hatta durarak kendini yeniden toparlayıp düzenlemesine engel olmak ve çekilmesini tam bir bozguna çevirmek lâzımdır. Bunun için, sağ ve sol kanatlardan muvazi takip için görevlendirilmiş olan süvari tümenlerine istinat olmak üzere, her iki kanatta bol sayıda taşıt aracı ile donatılmış bir veya iki piyade tümeninin bu takip harekâtına katılması ve cepheden de düşmanın çekilme yolları

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/3.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/4 - 5. -
Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1027,Dos.63,F.64. -
Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1082,Dos.86,F.58.

üzerinde duraklamadan ilerlemek ve düşmanla muhakkak muharebe temasına girmek üzere, uygun görülecek kuvvette karma takip müfrezelerinin teşkil ve sevkı lüzumlu görülmektedir.

3. Batı Cephesi kıtalarının takibe katılmayacak olan diğer kısımları, şimdilik Sakarya gerisinde ve demiryolu civarında toplattırılarak, kısa zamanda ikmal edilecek ve yeniden teşkilâtlandırılacaktır.

4. Batı Cephesinin aşağıdaki şekilde yeniden teşkil ve tanzimine başlanması lâzımdır :

a. Mevcut 18 piyade tümeninden, her biri üçer tümenli dört kolordu teşkil ve mevcut süvari kuvvetleri de, her biri dörder alaydan kurulu üç tümenli bir süvari kolordusu halinde yeniden teşkil olunacaktır.

Mevcut grup komutanlarından uygun görülenler, Batı Cephesi Komutanlığınca bu kolordu komutanlıklarına seçilecek ve teklif olunacaklardır. Bu kolordulara birden beşe kadar numara verilecektir.

b. 5 nci, 9 ncu ve 24 ncü Tümenler, kuruluş dışı bırakılarak dağıtılacaklardır.

c. Dört kolordulu bu ordudan başka, Kocaeli mıntıkasında bir tümenle bir süvarî alayından ve ihtiyaca göre yeniden teşkil olunacak asayiş müfrezelerinden mürekkep olmak üzere bir grup komutanlığı kurulacaktır. Bu grup komutanlığına 12 nci Grup Komutanı Albay Halit Bey'in tayini uygun görülmüştür. Bu gruba 17 nci Piyade Tümeninin verilmesi arzuya uygundur. Kocaeli Grubunun mıntıkası aşağıda gösterildiği gibidir :

Doğuda, Düzce ilçesinin idarî sınırı; güneyde, Mudurnu çayı - Taraklı - Göynük çayı ağzı - Bilecik genel hattıdır. Bu hat ve mevkiler Kocaeli Grubu emrine gireceklerdir.

Kocaeli Grubu, kendi mıntıkasına varıp görevine başlayıncaya kadar Batı Cephesi emrindedir.

d. 6 ncı Piyade Tümeninin, şimdi bulunduğu kesimde vazifesine devam eylemesi ve düşman yan ve gerilerinde en büyük ölçüde faaliyet göstermesi lâzımdır.

5. Başkomutanlık Karargâhı, 13 eylül akşamından evvel Polatlı'da kurulacaktır. Ordunun ikmal ve donatımını, Batı Cephesi Karargâhı ile

temas ederek takip ve çabuklaştırmak üzere Millî Savunma Bakanlığınca bütün ikmal işlemlerini iyi kavramış dört beş kişiden kurulu bir şube süratle Polatlı'ya Başkomutanlık Karargâhına gönderilecektir.

6. Bu emir 13 eylül 37 (1921)'de Batı Cephesi Komutanlığına ve Millî Savunma Bakanlığına yazılmıştır".

Bu emir uyarınca Batı Cephesi Komutanlığının yaptığı teklif üzerine; 1 nci Kolordu Komutanlığına 1 nci Grup Komutanı Albay İzzettin, 2 nci Kolordu Komutanlığına 2 nci Grup Komutanı Albay Selâhattin Adil, 3 ncü Kolordu Komutanlığına Mürettep Kolordu Komutanı Albay Kâzım, 4 ncü Kolordu Komutanlığına 4 ncü Grup Komutanı Albay Kemalettin atandı. Büyük Millet Meclisi üyelerinden olup, Sakarya Meydan Muharebesinin başından beri orduya dahil olarak pek kıymetli hizmetler yapmış olan 3 ncü Grup Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile 1 nci Süvari Tümeninden Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı (İÇÖZ) Bey, ihtiyaç halinde ilerde kendilerinden tekrar hizmet istenmek üzere Büyük Millet Meclisindeki görevlerine döndüler [1].

Yine Başkomutanlık emirlerine göre ordunun yeniden teşkili ve Yunan Ordusunun Sakarya batısında takibi için Cephe Komutanlığı, 13 eylül 1921 saat 2210'da aşağıdaki 45 sayılı emri verdi [2] :

"1. Tamamen Sakarya batısına atılan düşmanın, nehrin batısında mukavemet edip etmeyeceği henüz şüphelidir.

2. Ordunun görevi, durmasına ve düzenlenmesine meydan vermeyecek surette düşman ordusunu bütün kuvveti ile duraklamadan takip etmektir. Genel takip harekâtı aşağıdaki gibi yapılacaktır.

3. 8 nci Piyade ve Mürettep Tümenlerle takviye edilen 5 nci Süvari Grubu, Sakarya güneyinden Sivrihisar istikametinde düşmanı takip edecektir. Bu hususta kendisine ayrıca talimat verilmiştir (5 nci Grup bahsinde geçen emir). Düşman ordusu her gün takip kollarımızla muharebeye mecbur edilecektir.

4. Kocaeli Grubu, Sakarya kuzeyinde Balıkçı köprüsü civarında Sakarya'yı güneye geçecek ve düşmanın Sakarya'yı savunmak üzere sol kıyısında bulunan kıtalarını Sakarya cephesini boşaltmaya zorlayacak surette ileriye hareket edecektir. Kocaeli Grubu emrine verilen 17 nci Tümen, 14 eylül sabahından itibaren Eskipolatlı'dan hareketle Çobanözü - Büyükgençali üzerinden Çayırhan'a yürüyecektir. 22 nci Süvari Alayı

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/7 - 8.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No.5/6165,Dlp.19,G.4,Kls.1148,H.1,F.1/54 - 55.

(Beypazarı'nda idi) da Kocaeli Grubu emrindedir. Kocaeli Grubunun yürüyüş sırasında her günkü hedefinin cepheye bildirilmesi lâzımdır. Kocaeli Grubunun iaşesi, Çobanözü'ne kadar Polatlı'dan, ondan sonra Beypazarı'ndan olacaktır.

5. 3 ncü Kolordu, Ankara çayı ile Balıkçı köprüsü arasından ve birçok yerlerinden süratle Sakarya'yı geçerek bütün kuvvetiyle Mihalıççık mıntıkasına hâkim olacaktır. 1 nci Süvari Tümeni, süratle Sakarya soy kıyısına geçirilerek Mihalıççık üzerinden düşmanla temas edecek ve düşmanı duraklamadan takip edecektir.

6. 1 nci ve 4 ncü Kolordunun geçit ve takip mıntıkaları aşağıdaki gibidir:

Ankara çayı - Üçbaşlı - Denkmal - Doğanoğlu (mevkiler 3 ncü Kolorduya aittir) ve Polatlı - Karailyas - Demirci - Karaburhan - Çerkesköy (mevkiler 1 nci Kolorduya aittir) hatları arasmdaki mıntıka 1 nci Kolordunun ve Polatlı - Karailyas - Demirci - Karaburhan - Çerkesköy (hariç) hattı ile Sakarya'nın güney kolu arasındaki mıntıka 4 ncü Kolordunun geçit ve takip mıntıkasıdır.

7. 1 nci ve 4 ncü Kolordular, başlangıçta tümen ve kolordu süvari birliklerini ve bunu takiben bu süvari bölüklerine istinat olacak birer müfreze veya tümeni kendi mıntıkalarından Sakarya batısına geçirerek, düşmanla temas tesis ve duraklamadan takip edeceklerdir. Bu kolordular, mıntıkalarının uygun yerlerinde köprüler kuracaklardır. Takip müfrezelerinin bir piyade alayı, bol cephaneli bir dağ bataryası, bir telefon müfrezesi ve bir erzak kolundan ibaret olması ve müfrezelere piyade komutanlarından birinin tayini ve süvari bölüklerinin de emrine verilmesi uygundur. 2 nci Kolordunun süvari bölüklerinden müteşekkil süvari alayı da geçici olarak 4 ncü Kolordu emrine verilecektir.

8. Kolordular, 14 eylül akşamına kadar büyük kısımları ile aşağıdaki gibi toplanmış bulunacaklardır:

3 ncü Kolordu, Beypazarı - Mihalıççık şosesi ile Ankara çayı arasında;

1 nci Kolordu, Ankara çayı ile demiryolu arasında;

4 ncü Kolordu, demiryolu ile Ilıca deresi arasında;

2 nci Kolordu, Kargalı - Karapınar - Yümkünlü bölgesinde toplanacaktır.

1 nci Kolordu Komutanı, yeni mıntıkasındaki durumunu 14 eylül günü öğleye kadar almış olacaktır.

9. Başkomutanlığın yeni kolordu ve Kocaeli Grubu teşkilâtı hakkındaki emrine göre verilen Cephe emri ilişiktir (aşağıda 45 No. lu emrin eki).

10. Cephe Karargâhı Polatlı'dadır.

11. 45 No. lu cephe emri 13 eylül 1921 saat 2210'da Mürettep Kolordu, 1 nci, 2 nci, 3 ncü, 4 ncü, 5 nci ve 12 nci Gruplara yazıldı".

45 No. lu Cephe emri eki [1]:

"1. Başkomutanlığın 13 eylül 1921 tarihli emrine göre, Batı Cephesini teşkil eden piyade ve süvari tümenlerinden aşağıdaki gibi beş kolordu teşkil edilmiştir:

1 nci Kolordu: Komutanı Kur. Alb. İzzettin (Org. Çalışlar)
Birlikleri: 15 nci P. Tümeni
23 ncü " "
57 nci " "

2 nci Kolordu: Komutanı Kur. Alb. Selâhattin Âdil (Tümgeneral)
Birlikleri: 3 ncü Kafkas P. Tümeni
4 ncü " "
7 nci " "

3 ncü Kolordu: Komutanı Kur. Alb. Kâzım (Org. Özalp)
Başkomutanlık emriyle mirlivalığa yükseltildi.
Birlikleri: 1 nci P. Tümeni
41 nci " "
1 nci Sv. "

4 ncü Kolordu: Komutanı Kur. Alb. Kemalettin Sami (Korgeneral)
Birlikleri: 5 nci Kafkas P. Tümeni
11 nci " "
61 nci " "

5 nci Kolordu: Komutanı Kur. Alb. Fahrettin (Org. Altay)
Birlikleri: 2 nci Sv. Tümeni
3 ncü " "
14 ncü " "

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.4/4478,Dlp.18,G.3,Kls.1082,Dos.86,F.59/1 - 2.

2. Aşağıdaki kıtalar lağvedilecektir:
5 nci Tümen
9 ncu "
24 ncü "
48 nci ve 49 ncu P. Alayları
57 nci P. Alayının 3 ncü Taburu.

Bunlardan 5 nci Tümen, 1 nci Kolordu tarafından; 9 ncu Tümen, 2 nci Kolordu tarafından; 24 ncü Tümen, 4 ncü Kolordu tarafından; 48 nci, 49 ncu Alaylarla 57 nci Alayın 3 ncü Taburu, 3 ncü Kolordu tarafından kuruluş dışı bırakılarak erler ve subaylar ve taşıt araçları ile diğer tümenler ikmal edilecektir.

3. Başkomutanlığın 13 eylül 1921 tarihli emri gereğince Kocaeli Grup Komutanlığı teşkil olunmuş ve bu komutanlığa 12 nci Grup Komutanı Kurmay Albay Halit tayin edilmiştir. Bu grup, 17 nci Tümenle bugün Gölpazarı (Beypazarı) civarında bulunan 22 nci Süvari Alayı ve ihtiyaca göre bu mıntıkada yeniden teşkil olunacak asayiş müfrezelerinden kurulacaktır. Bugün Kocaeli mıntıkası içinde bulunan bütün millî kuvvetler de bu grup emrine gireceklerdir.

4. 12 nci Grup emrinde bulunan at arabalı kol, tamamen 8 nci Tümene; öküz arabalı kol, Polatlı'da Menzil Hat Komutanlığına; İstihkâm Taburu ve Telgraf Bölüğü, Cephe emrine gönderilecektir.

5. 3 ncü Grup Komutanlığı, 8 nci Tümen emrindeki öküz arabalı kolları menzile devredecektir.

6. Topçu kıtaları, 15 eylül 1921 sabahına kadar kendi tümenlerine iade ve ulaştırılmış bulunacaktır.

7. Tümenlerin ve kolordıların kol teşkilâtı ayrıca bir talimatla bildirilecektir".

Kazanılan askerî başarının diplomatik alanda da etkili olmasını sağlamak amacıyle, Başkomutanlıkça aşağıdaki emirler de yayımlandı [1] :

" Polatlı
Saat 1600

Ankara Komutanlığı aracılığı ile bütün bakanlıklara, Doğu ve Batı, Elcezire Cepheleri, Merkez Ordusu, Kastamonu ve Havalisi, Adana Mıntıkası, Antep Mıntıkası ve Ankara Komutanlığına:

1. 14/15 eylül 1921 gece yarısından itibaren bütün vatanda genel seferberlik ilân edilmiştir. Mağlup düşmanı Anadolu içerisinde en son

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/6.

neferine kadar imha için ilân edilen bu seferberlikte hedef tutulan gayeye erinceye kadar lüzum hasıl oldukça silâh altında bulunan sınıflardan başka esnan erbabı (askerlik çağında olup henüz silâh altına alınmamış olanlar) silâh altına alınacaktır.

Silâh altına alınacak sınıflar Millî Savunma Bakanlığınca tespit ve çağrıyı yapacak makamlara bildirilecektir.

2. Bütün bakanlıklara, ordu, bağımsız kolordu ve mıntıka komutanlıklarına bildirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkomutan
Mustafa Kemal"

"Zata Mahsus (Kişiye Özel)

Millî Savunma Bakanı Refet Paşa Hazretlerine,

İlân edilen genel seferberlik sadece hariçte siyasî bir tesir yapmak maksadına dayanmaktadır. Bundan ötürü, gereken sınıfların silâh altına çağrılması eskiden olduğu gibi cereyen edecektir. Bu hususun, lüzum görülecek olursa gizli bir oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisine de gizli bir şekilde açıklanmasını rica ederim.

Başkomutan
Mustafa kemal"

Sakarya Meydan Muharebesinin sona erdiği bugün (13 eylül 1921)' de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, topyekûn harp doktrininin uygulamasını etkili bir şekilde yapmak için en önemli kararlarından birini de aşağıdaki emirle bütün ilgililere bildiriyordu [1]:

" Genelkurmay Başkanlığı Yüksek Katına,

Başkomutanlık işlemlerinin daha basit bir şekilde cereyanı için Başkomutanlık Kalemi lağvedilmiştir. Başkomutan, Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile doğrudan doğruya temasta bulunarak çalışacaktır. Millî Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı ve lüzum oldukça diğer bakanlıklar, Başkomutan yanında durum ve yapılacak işlerin gerektirdiğine göre lüzum görülecek memurları bulunduracaklardır. Bu lüzum hissolundukça, Başkomutanca ilgili olan bakanlığa bildirilecektir.

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, bakanlıklara ve ordulara yazılmıştır.

Başkomutan
Mustafa kemal"

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/8.

Bu gün, Türkiye Büyük Millet Meclisinin takdirnamesi ile taltif hakkındaki 152 numaralı kanun da kabul edildi [1] (EK-2).

12 nci Tümen Karargâhı bu gün Sıvas'tan Ankara'ya hareket etti.

Bu gün alınan bir esir, "erlerin üç gündür aç kaldıklarını; gördükleri şiddetli mukavemetten çekildiklerini; kaçarlarken geçtikleri bölgelerdeki halkın Eskişehir'e doğru göç ettirilmesinin Papulas tarafından emredildiğini; Papulas'ın emrine göre Eskişehir'e kadar çekileceklerini; 2 nci Yunan Kolordusunun iki gün önce Sakarya'yı batıya geçtiğini; Yunan Ordusu karargâhında 10 kişilik bir İngiliz komuta heyetinin bulunduğunu, İngilizlerin Yunanlılara para ve harp malzemesi yardımında bulunduklarını; muharebenin kaybedilmesi üzerine Dimitriapulos'un başbakan olduğunu" söyledi.

İnebolu irtibat subaylığının raporunda: Yunan Ordusunun Sakarya muharebelerinde uğradığı subay kaybını hafifletmek için Atina Harp Okulundan ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin subay olarak orduya verildikleri; Yunan Hükümetinin üç sınıfı daha silâh altına aldığı; Sakarya muharebelerinde ölü ve yaralı olarak 30 000'den fazla kayba uğradıkları bildiriliyordu.

Istanbul haberalma teşkilâtının bir raporundan da : muharebeye katılan Yunan kuvvetinin 140 000 olduğu, 7 eylüle kadar 20 000 zayiat verdiği; taarruzun cephane getirilmesi için durdurulduğu, bundan sonra yine taarruz edecekleri öğrenilmekteydi [2].

41 nci, 51 nci ve numarası bilinmeyen diğer bir alaydan kurulmuş bulunan Bağımsız Yunan Tümeni Eskişehir'de bulunuyordu. Bu tümen, büyük bir ihtimalle Gemlik ve civarına getirilmiş bulunan Leonardopulos Tümeni idi [3].

Alınan haberlere göre, Yunan Ordusunun bilinen teşkilâtında önemli bir değişiklik yoktu.

Yunan Ordusu :

Sakarya Meydan Muharebesinin sona erdiği 13 eylül 1921 günü Yunan Ordusu, genel olarak bir tümeniyle Orta Sakarya batı kıyısındaki sırtlarda, kuvvetlerinin çoğu ile Biçer, Demirci köyü ve Hamamkarahisar çevresinde toplanmış bulunuyordu.

Yunan Ordu Komutanının bu günkü (13 eylül 1921) resmî tebliği aşağıdaki gibi idi [4] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.17,G.4,Kls.1025,H.32,F.6/9 - 10.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4282,Dlp.18,G.1,Kls.1045,Dos.160,F.57.
[3] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. I, s. 159.
[4] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 98 - 99.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

13 Eylül 1921'de Yunan Kuvvetlerinin Sakarya Batısına
Çekilişi ve Türk Kuvvetlerinin Takip Harekâtı için Tertiplenmesi

(Kroki : 43)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

"Ordu, temmuzda yaptığı harekâttan sonra Eskişehir'de yaptığı muharebe neticesinde Uşak-Afyonkarahisar - Eskişehir - Karaköy demiryolu hattını tamamıyle işgal etmiştir. Bundan sonra ağustosta Türkleri kovalamaya girişmiş ve doğuya doğru derin bir şekilde ilerletilmiştir. Ordu, Sakarya'daki muzaffer muharebelerden sonra Türkleri nehirden öteye geri itmiş ve porsuk ile Sakarya arasmda doğrudan doğruya münakale kurmaya muvaffak olmuştur. Türk Ordusunu daha ileriye doğru itmeyi uygun görmediğinden Sakarya'nın batı kıyısına işgal etmiştir. 30 km. lik dar bir cephe üzerinden nehirleri geçme teşebbüsü tam bir surette muvaffak olmuş ve bütün ordu karşıya geçmiştir. Bu iş, mutlak bir intizamla cereyan etmiş olup, tacize uğranılmadan yapılmıştır. Bu nazik ve çok zor teşebbüsün bu kadar başarılı olmasına sebep, Türk Ordusunun Sakarya harbindeki evvelki yenilgisidir".

İKİNCİ BÖLÜM

YUNANLILARIN ÇEKİLME VE TÜRKLERİN TAKİP HAREKÂTI

(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

A. BATI CEPHESİ KUVVETLERİNİN TAKİP HAZIRLIKLARI VE YUNAN ORDUSUNUN SAKARYA BATISINDA TERTİPLENMESİ

1. 14 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 44) :

a. Türk Ordusu :

Bu gün, yeni teşkilât emrine göre düzenlenmekteydi. Birlik ve yer değiştiren kıtalar, yeni bölgelerine gitmekte ve birliklerine katılmaya başlamış bulunmakta idiler.

Sabah ve akşam yapılan keşif ve gözetlemelerde : Mihalıççık doğu ve batısındaki ormanlıkların birçok yerlerinde yangınlar çıktığı; Mihalıççık kuzey sırtlarında iki piyade alayının bulunduğu; Sazılar'daki bir Yunan tümeninden bir piyade alayının Kartaltepe batısı - Ömerler istikametinde gittiği; Sazılar istasyonunun güneybatısındaki bir Yunan tümeninden (5 nci Tümen) topçu ve süvari ile takviyeli iki piyade alayının, büyük kısmı ile Beylikköprü hattında tertiplenmeye başladığı; Arslanlı - Hamamkarahisar - Akçabey bölgesinde üç piyade tümeni, bir süvari tugayı ve birçok otomobillerin bulunduğu; Sazılar - Beylikahır yolunda arabalı ve otolu nakliye kollarının çekildiği tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Sakarya batısına çekilen Yunan birlikleri, 14 eylül gününü de büyük bir karışıklık içinde geçiriyorlardı. Nitekim, 3 ncü Kolordunun nerede bulunduğu Ordu Komutanlığınca bilinmemekteydi [1].

Sivrihisar'ın Türklerin eline geçtiği de ancak 14 eylül gününün erken saatlerinde öğrenilebilmişti. Yunan Ordu Komutanının Sivrihisar'daki eşyaları Türk kuvvetlerinin eline geçmişti [2].

Yunan Ordusunun güney kanadı, Çifteler - Seyitgazi - Eskişehir istikametinde Türk Ordusunun harekâtına karşı tamamen açıktı [3].

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 168.
[2] Macario, "1921 - 1922 Türk - Yunan Harbine Ait Notlar", s. 73.
[3] Andre, Felâkete Doğru, s. 168.

Yunan Ordu Komutanlığının bu gün saat 1000'da verdiği emir şöyle idi [1] :

"1. 1 nci Kolordu yarın akşama kadar, 12 nci Tümeni hariç, Dümrek bölgesine intikal edecektir. 12 nci Tümen, geçici olarak 2 nci Kolordu emrine verilmiştir. Bu tümen, bulunduğu yerde kalacak ve emre göre ordunun sağ yanını koruyacaktır. Sivrihisar'a gitmesi emredilmiş olan Tümen, oradaki durum aydınlanınca Dümrek bölgesine intikal edecektir.

2. 3 ncü Kolordu, Sakarya'nın kuzeyindeki Porsuk kavşağını savunmak için önce almış olduğu emri uygulamakta devam edecek, bir tümenini birinci hatta bulunduracak; Kolordunun geri kalan kısmı Porsuk kuzey kıyısındaki Biçer'in kuzeyinde ihtiyatta kalacaktır. Süvari Tugayı Sakarya'nın kuzeybatısını tutamadığı veya buna gücü yetmediği takdirde, Kolordu buranın emniyetini de üzerine alacaktır. Kolordunun yarın öğleye kadar bu tertibatı almış olması gerektir. Bağımsız Tümen, bir taburunu 3 ncü Kolordu emrine girmek üzere trenle Sarıköy'e gönderecektir.

3. Ordu Karargâhı yarın saat 1800'den itibaren Sarıköy'dedir.

4. 2 nci Kolordu, bu emirdeki talimat ve tertibe uygun olarak hareket edecektir.

5. 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Kolordular, birbirleriyle ve kendi muhabere araçlarından faydalanarak aşağıdaki şekilde telefon irtibatı kuracaklardır :

1 nci Kolordu Sarıköy'e,
2 nci Kolordu Biçer'e,
3 ncü Kolordu Biçer'e birer telefon hattı çekeceklerdir".

c. Kolordular Bölgesindeki Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 44,45) :

İznik gölü - Sakarya kesimi arasındaki bölgede görevli Süvari Tugayı, bu gün büyük kısmı ile Köprühisar - Yenişehir kesiminde bulunan 11 nci Yunan Tümeninin Pamukderbent (Pamukçaderbent) - Otan (Avdan) hattındaki kuvvetlerine taarruz ederken, 21 nci Süvari Alayı ve bazı milis kıtaları ile Lefke (Osmaneli) - Balıkçıhisar genel istikametinde bu taarruza yan ve geriden katılmakta ve Köprühisar'la Bilecik arasındaki düşmanı atarak Bilecik - Eskişehir istikametinde ilerlemekteydi. Ancak, Köprühisar'daki Yunan kuvvetlerinden bir süvari alayının 21 nci Süvari Alayı ve milis kuvvetlerinin güney yan ve kanadına Cumalı genel istikametinde taarruzu karşısında beş saat süren muharebeden sonra Tu-

[1] Andreu, "Eskişehir - Sakarya 1921", s. 171.

gay, düşmana oldukça zayiat verdirmekle beraber, kuvvetlerini daha fazla ezdirmemek için 21 nci Süvari Alayı ve bazı milis kuvvetlerini Lefke kuzeyindeki Selçi - Oğlanlıkaya hattına çekti. Pamukderbent - Otan hattındaki milis kuvvetlerinin taarruzu da bir sonuç vermeyince, bunlar da asıl savunma hattına çekildiler. Köprühisar'dan çıkarak 21 nci Süvari Alayına taarruz eden düşman, Lefke istikametinde ilerlemeye başladı.

Grup birliklerinden Beypazarı'ndaki 22 nci Süvari Alayı ile henüz irtibat sağlanamamıştı.

9 ncu Süvari Alayı, 1 nci Kolordu bölgesinde; Kocaeli Grubu kuruluşuna giren 17 nci Piyade Tümeni, bu sabah Polatlı'dan hareketle akşam Yağır'da bulunmak, 16 eylül akşamı da Çayırhan'a varmak üzere yürüyüşte idi.

Saat 1830'da 17 nci Tümen bütün birlikleriyle Müslim'de toplandığında, Grup Karargâhı Çobanözü'ne varmıştı.

17 nci Tümenin altı topuna karşılık yalnız 24 atım mermisi bulunuyordu.

3 ncü Kolordu :

Kolordu Komutanlığı, bu gün saat 0500'te verdiği emirle : Kolordunun, Balıkçı köprüsü - Ankara çayı arasından Sakarya'yı batıya geçerek düşmanı takip edeceğini; Çayırhan'da bulunan 1 nci Süvari Tümenine, süratle Mihalıççık istikametinde düşmanla temas etmesini; 1 nci ve 41 nci Piyade Tümenlerine de, saat 0700'de bulundukları yerlerden hareketle Beyceğiz - Çobanözü yolu ile Meşecik köprüsü doğusunda toplanmalarını bildirdi.

1 nci Süvari Tümeni, Kolordu emrini alamadığından bir hareket yapamadı. 1 nci ve 41 nci Tümenler, saat 1700'de Meşecik köprüsü doğusuna vardılar. Bu saatten sonra 41 nci Tümenden Sakarya batısına sürülen subay keşif kollarınca, Sekiören-Narh-Sarayköy hattında düşmanın emniyet ve gözetleme birliklerinin (köylülere göre, bir süvari alayı) bulunduğu tespit edildi.

1 nci Kolordu :

23 ncü Tümen Atdüşenkırma bölgesinde, 57 nci Tümen bir alayı ile Atdüşenkırma ve büyük kısmı ile Yassıhöyük bölgesinde, 15 nci Tümen Beylikköprü doğusunda toplanmışlardı. Kolordu Karargâhı Basriköy'de idi.

Kolordu cephesinde, Porsuk kuzeyinde bir Yunan tümeni, Porsuk güneyinde diğer bir Yunan tümeni bulunuyordu. Porsuk kuzeyindeki Yu-

nan tümeni çoğunluğu ile Sazılar ve çevresinde, Porsuk güneyindeki Yunan tümeni Sazılar istasyonu güneybatısında bulunmaktaydı. Topçu ile takviyeli iki alay da Bebi - Beylikköprü batısı hattında tertiplenmişti.

Yunanlılar, sabahtan beri Bebi doğusu - Yassıhöyük - Çekirdeksiz bölgesini ara ara topçu ateşi altına almaktaydı.

Köseler geçidinden Sakarya'yı batıya geçen 9 ncu Süvari Alayı keşif bölüğü, Ömerler'e kadar ulaştığında, Karasivri tepesi ile Ömerler arasmda üç Yunan süvari alayının bulunduğunu; bu alaylardan birinin Ömerler istikametinde tarruz ettiğini bildirdi. Fakat, akşama kadar geçen sürede Karasivri - Kolartepe hattının bir Yunan piyade alayı tarafından tutulduğu, Sazılar'dan Ömerler ve Köseler'e doğru bir Yunan alayının ilerlediği tespit edildi. Hava karardığı zaman 9 ncu Süvari Alayı Köseler geçidi doğusuna alındı. Sivrihisar'la Sazılar arasındaki köylerin Yunanlılarca kâmilen yakıldığı ve Sazılar'dan Biçer'e doğru demiryolunun da tamamen tahrip edildiği tespit edilmiş bulunmaktaydı.

1 nci Kolordu tümen süvari bölükleri, 23 ncü Tümen Kurmay Başkanı emrinde toplanarak yarın sabah Sakarya'yı batıya geçmek üzere, Köseler geçidine sürüldü. 57 nci Tümenden Sakarya'yı Yassıhöyük 200 metre kuzeyinden batıya geçen bir bölük, sonradan bir tabura çıkarıldı ise de, 5 nci Yunan Tümeninden bu sırtları tutan taburun mukavemeti ve takviye alarak karşı taarruzu sonunda tekrar Sakarya doğusuna alındı.

4 ncü Kolordu :

61 nci Tümen Tırnaksız'da, 6 nci Kafkas Tümeni Çanakçı çevresinde, 11 nci Tümen Yıldız köyü civarında idi. 2 nci Kolordunun süvari alayı Beşköprü'de bulunuyordu.

Bu kolordunun lağvedeceği 24 ncü Tümen, Karsakh'da toplanmış ve bütün muharip erleri 5 nci Kafkas Tümenine verilmişti.

Kolordu cephesinde, Sakarya batısında 13 ncü Yunan Tümeni emniyet düzeni almıştı. Ayrıca, bölgede tespit edilen Yunan kuvvetlerinden, Mercan'la Ayvalı arasında bir tümen (12 nci Yunan Tümeni) ve Bozdağ (Arayıt dağı) kuzey sırtlarında bir tümene yakın kuvvet görülmekteydi.

Gece, 61 nci ve 5 nci Kafkas Tümenlerince yapılan geçiş harekâtı düşmanın müdahalesi karşısında bir sonuç vermedi; yalnız, 11 nci Tümenin iki taburla Kavuncu köprüsü güneyinden teşebbüsü başarıya ulaştı ve köprübaşı mevzii tutuldu.

5 nci Kolordu :

Kürttaciri ve çevresinde toplanmış bulunan Kolordunun bu gece

3 ncü ve 14 ncü Süvari Tümenleri Renkoğlu'na getirildi ve 3 ncü Süvari Tümeni, aynı zamanda Çakmak, Külefe, İlyaspaşa köprü ve geçitlerinin durumunu da keşfetmek üzere Mürettep Tümenle irtibatla görevlendirildi. 2 nci Süvari Tümeni Çeltik'te toplandı. Kolordu Karargâhı Renkoğlu' na geldi.

Kolordu emrine verilip henüz Kavuncu köprüsü güneydoğusunda Yenice ve çevresinde bulunan 8 nci Piyade Tümeni, gece Kürttaciri'ne alındı.

15 eylül sabahı için, 14 ncü Süvari Tümeni Göktepe'ye, 3 ncü Süvari Tümeni Sığırcık'a, 2 nci Süvari Tümeni Kaldırım'a ve 8 nci Piyade Tümeni Renkoğlu'na gitmek üzere hazırlıklara başladılar.

13 eylülde Sivrihisar'ı bir baskınla ele geçiren Mürettep Tümen, Sivrihisar ve doğusunda bulunmakta ve Konya Süvari Alayı ile Tümen Hücum Taburu Sivrihisar - Koçaş yolunu örtmekteydi. Koçaş batı sırtlarını tutan Yunan Süvari Tugayına bu gün sabah erken saatlerde, dün (13 eylül) Fettahoğlu köprüsünden çekilmiş olan Yunan İstihkâm Taburu da katılmış bulunuyordu.

Saat 0900'da Yunan Süvari Tugayı, Mürettep Tümene taarruza başladı. Saat 2000'ye kadar süren bu çarpışmada, Yunan Süvari Tugayı, çoğunluğu ile Çal dağı batısı hattma ve bir kısmı ile de Ballıhisar (Balâhisar) istikametinde çekilmek zorunda kaldı. Ballıhisar istikametinde çekilenlerin çoğu İsrailbağları'nda esir alındı.

1 nci Yunan Tümeni, bu günkü muharebelere katılmadı; ancak, akşam Koçaş ve çevresine vararak Dinek kesiminde emniyet düzeni aldı. Bu tümen komutanı, yarın için Süvari Tugayı Komutanı ile anlaşarak : Süvari Tugayının, Çal dağı - Sivrihisar istikametinde taarruzla Türk Mürettep Tümenini cepheden tespit etmesi; 1 nci Yunan Tümeninin, Sivrihisar güneydoğusu - Aşağıkepen hattına taarruzu kararlaştırıldı.

2 nci Kolordu :

Bu gün, Beşköprü'deki süvari alayı hariç, Kolordu birlikleri saat 2100'den sonra Kargalı - Eskipolatlı - Yüzükurtlu bölgesinde toplandı. Batı Cephesi Komutanlığına, Kolordu Karargâhı ile bağlılarının, 3 ncü Kafkas Tümeni ve lağvedilecek 9 ncu Tümenin yarın Karapınar'a getirileceği bildirildi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi:

Kılıçarslanbeli ve Hasanbeli'ndeki Yunan artçılarıyle 6 ncı Tümen takip müfrezeleri arasındaki piyade ateş muharebesi öğlene kadar devam etti. Paşaköy - Kılıçarslan köyü kesiminde bazı kısımlarıyle ordugâha giren Yunan birliklerinden bir taburdan fazla kuvvet ve ağırlıkları Afyonkarahisar istikametinde gitmekteydi.

Saat 1740'ta düşmanın Kılıçarslan'daki birliklerini de Afyon istikametinde çektiği görüldü. Tümen tarafından özellikle Afyon - Dumlupınar arasındaki Yunan nakliyatına baskın yapmak ve durum elverdiğinde Dumlupınar'a taarruz etmek üzere, 50 nci Piyade Alayı Sincan (Sincanlı) ovasına hâkim sırtlara sürüldü ve bir kısmı Sinirköy'de Sandıklı - Afyon yolunu kapadı. 34 ncü Süvari Alayı, Sincanlı ovasında düşmanı takip ve Toklusivrisi istikametinde keşifle görevlendirildi. 51 nci Piyade Alayı, Paşaköy'e hâkim sırtları tutmak üzere ilerletildi. İbrahim Efendi Akıncı Kolu, Hacan'dan hareketle Sorkun üzerinden Işıklı kesimine baskına gönderildi.

Bolvadin - Çay kesimindeki durumda bir değişiklik yoktu.

8 nci Yunan Alayından iki tabur ve bir batarya Bolvadin'de; 35 nci Alaydan iki tabur, Çay ve büyük kısımları ile kuzeybatısında bulunarak, Bolvadin - Çay hattı doğusunda Sinan Bey Müfrezesine karşı savunmaktaydı.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler:

Türk Ordusu:

Cephe Komutanlığı, saat 1600 ve 2400'te Genelkurmay Başkanlığına verdiği iki raporla, bu günkü harekâtın sonucunu aşağıdaki gibi bildiriyordu [1]:

"1. Sakarya batısına atılan düşman ordusunun büyük kısmı, henüz Sakarya nehri batısında Porsuk çayı iki tarafında ve Sivrihisar doğusunda Hamamkarahisar dolaylarındadır. Sakarya boyunda bıraktığı kıtaları ile nehri geçmemize engel olmaya çalışıyor. Kıtalarımızın tazyiki karşısında, Beşköprü'den geçebilen düşman, dört tombazdan mürekkep köprücü malzemesi terk etmiştir. 13/14 eylülde Sakarya nehrini yüzerek batıya geçen bir kısım kıtalarımızın himayesinde, Bebi civarında Sakarya üzerinde bir köprü kurulmuş ve batısına geçilmiştir.

2. 12 eylülde Hacıhüseyin civarında kurulan köprüden Sakarya'yı kuzeye geçen Mürettep Tümen, Fettahoğlu istikametinde rastladığı bir düşman taburunu Sakarya güneyine atmış ve röntgen aletlerini ihtiva eden bir otomobil ile erzak yüklü bir otomobil ve üç yük otomobili, çok sayıda eşya ve teçhizat ve üç tayyare ele geçirmiştir.

3. Sakarya güney ve batısından düşman gerilerine doğru akınlarımız devam etmektedir. Düşman, Sakarya yukarı kısmı güneyindeki bölgede Yüzükbaşı, Uzunbey ve çevresindeki köyleri tahrip ve yağma etmiştir.

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/11 - 12.

4. Sandıklı çevresindeki düşman, Afyon istikametinde çekilmekte ve takip edilmektedir".

Batı Cephesi kuvvetlerinin bu gün, yanaştıkları Sakarya nehrini Köseler ve Bebi geçitlerinden müfrezelerle geçiş hareketleri, düşman mukavemet ve karşı taarruzları nedeniyle sonuç vermemiş; ancak 11 nci Tümenin Kavuncu köprüsü hemen güneyindeki geçiş teşebbüsü başarılı olmuş ve müfreze geçit batı sırtlarını tutmuştu.

5 nci Kolordu, bütün birlikleriyle Renkoğlu - Çeltik bölgesine ulaştı. Mürettep Tümen Sivrihisar'ı elde tutuyordu.

Diğer taraftan, çekilen Yunanlılar karşısında kazanılan zafer, Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han tarafından Başkomutan Mustafa Kemal Paşa şahsında bütün ordu için tebrik edilmekteydi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal, bu gün millete ve orduya yayımladığı bildiride çok kısa fakat kısalığı oranında veciz ve gerçek siyasî, askerî, millî ve milletlerarası siyaset bakımından istiklâl mücadelesinin ruhunu şöyle dile getiriyordu [1] :

"Kutsal topraklarımızı çiğneyerek Ankara'ya girmek, yurdun bağımsızlığının fedakâr muhafızı olan ordumuzu yok etmek isteyen Yunan Ordusu, 21 gün devam eden pek kanlı muharebelerden sonra Allah'ın yardımı ile mağlup edilmiştir. Ordumuzun karşı taarruza geçmesi üzerine yüz geri etmek suretiyle kahraman Türk askerinin süngüler'nden kurtulmak isteyen düşman ordusuna, geri çekilme sırasında aman verilmemiş ve önemli kuvvetleri Sakarya doğusunda imha olunmuştur. Sakarya'dan geçerek şaşkın ve gayri muntazam batıya yönelen kısımlarının dahi arkasını bırakmayarak, masum Türk milletinin hayat ve istiklâline canavarca tecavüz edenlere lâyık olan cezayı vermek için, ordumuz sönmez bir azim ve yiğitlikle vazifesini yapmaya devam ediyor.

Istanbul'da kendisine Türk Hükümeti adını veren ve fakat yabancılara hoş görünmek çabasıyle Türk milletinin en kutsal çıkarlarını ayaklar altına alan ve vatan muhabbetinden yoksun birtakım devlet büyüklerinin canice müsamahasından faydalanarak İzmir'e çıkan düşman, bundan evel dahi İnönü'nde, Dumlupınar'da tekrar tekrar Türk azim ve imanı karşısında kahrolmuş ve yenilmişti. Ancak, bu derslerden ibret almayan ve hiç bir hakka dayanmadan mübarek vatanımıza tecavüz etmekte üsteleyen Yunanlılar, bu defa Kral Konstantin'in saltanat hırsını doyurmak için, memleketlerinin bütün kaynaklarını açtılar ve para, asker, malzeme hususunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyerek aylarca hazırlandılar. Ay-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1027, Dos. 61, F. 3 - 15.

rıca, Doğu'daki siyasî çıkarlarını korumak için masum kanların dökülmesini isteyen bazı yabancı dostlarının gizli ve açık yardımlarına, kışkırtmalarına dayandılar. Bu suretle vücuda getirdikleri düzenli ve donatılmış büyük bir ordu ile çekinmeden Anadolu içlerine saldırdılar.

Düşünmediler ki, Türklerin vatan sevgisi ile dolu olan göğüsleri, kendilerinin melun aşırı heveslerine karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir.

Gerçekte millet'miz, düşmanın hazırlıklarına karşı koymak için hiç bir fedakârlıktan çekinmedi; ordumuzu takviye için para, insan, silâh, hayvan, araba, kısacası her ne lâzımsa istekle ve esirgemeden bol bol verdi. Avrupa'nın en mükemmel araçları ile donatılmış olan Konstantin ordusundan ordumuzun askerî donatım itibarıyle de geri kalmaması ve hatta ona üstün olabilmesi gibi inanılmaz mucizeyi Anadolu halkının fedakârlığına borçluyuz. Millî amaç uğrunda bütün milletin kendi kişisel çıkarlarını hiçe sayarak bu yolda gösterdikleri harikalar, çağdaşlarımız ve torunlarımızın sonsuz övünmelerine sermaye olacaktır.

Bu çabalar sayesindedir ki ordumuz, ölümü hiçe saymakta hiç bir dakika duraklamadan yüksek bir moral kuvveti ile düşman üzerine atıldı.

Canımızı, namusumuzu almak üzere Haymana ovalarına kadar gelen düşman askerlerin'n esir düştükleri zaman cömert askerlerimizden yalvararak ve ilk söz olarak bir parça ekmek istemeleri manzarası, kendini beğenmiş düşmanlarımızın akıbetini gösteren manalı bir levhadır.

Bu derece büyük bir fedakârlık duygusu ile topraklarını savunan milletimiz ne kadar övünse haklıdır. İstiklâl mücadelemizde yardımını Türk milletinden esirgemeyen ulu Tanrı'ya şükretmeyi asla unutmayalım.

Bizler, esasen meşru olan davamızda Tanrı'nın lütfundan hiç bir zaman ümidimizi kesmedik. Hiç kimsenin hakkına tecavüz etmek istemediğimiz gibi, diğerleri tarafından da yaşamak hakkımız ve istiklâl'mize saygılı olunmasından başka bir davamız yoktur. Millî sınırlarımız içinde yabancıların işler'mize karışmasından uzak, her medenî millet gibi hür yaşamaktan başka bir gayesi olmayan Türk milletinin meşru hakkı, nihayet insanlık ve medeniyet âlemi tarafından teslim olunacaktır.

Ancak, silâhlarımızı amacımız tamamıyle kazanıldıktan sonra bırakacağımızdan, pek yakın olan bu mesut ana kadar eskiden olduğu gibi bütün millet fertlerinin en büyük çaba ve fedakârlık göstermesini beklerim.

Ulu Tanrı, yardımını üzerimizden eksik etmesin, âmin".

Yunan Ordusu :

Sakarya'yı batıya geçen Yunan Ordusu, Eskişehir doğusunda Ankara'ya doğru ilk harekete geçtikleri Dağcılar batısı - Alpu istasyonu - Sa-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

14 Eylül 1921 günü Harekâtı

Gnkur
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kroki : 44)

ÖLÇEK: 1/1.100.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

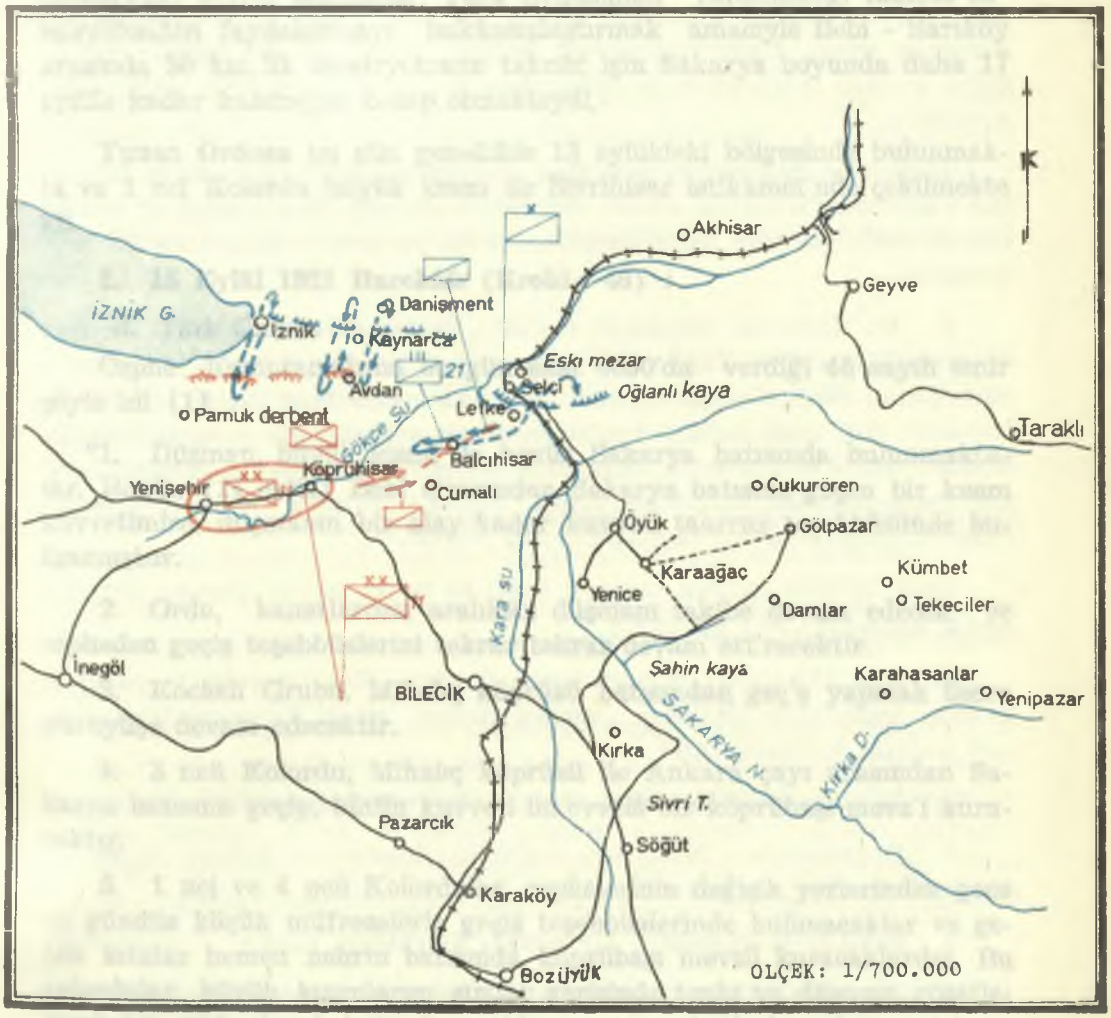
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

Kocaeli Grubu Sv. Tuğ.nın 14 Eylül 1921 günkü Harekâtı (Kroki: 45)

rıkavakça dağı doğusu - Hamidiye - Kırgız dağı - Cevizli genel hattına çekilmeye kararlı olarak, yaralılarının ve çeşitli ikmal tesis ve gereçlerinin gerilere nakli, Sakarya gerisinde depo edilmiş büyük ölçüde malzeme ve cephanenin geriye taşınması, Türk Ordusunun yapabileceği takipte demiryolundan faydalanmayı imkânsızlaştırmak amacıyle Bebi - Sarıköy arasında 30 km. lik demiryolunun tahribi için Sakarya boyunda daha 17 eylüle kadar kalacağını hesap etmekteydi.

Yunan Ordusu bu gün genellikle 13 eylüldeki bölgesinde bulunmakta ve 1 nci Kolordu büyük kısmı ile Sivrihisar istikametinde çekilmekte idi.

2. 15 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 46) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığının bu gün saat 0030'da verdiği 46 sayılı emir şöyle idi [1] :

"1. Düşman, büyük kısmı ile henüz Sakarya batısında bulunmaktadır. Bugün (14 eylül) Bebi civarından Sakarya batısına geçen bir kısım kuvvetimize, düşmanın bir alay kadar kuvveti taarruz teşebbüsünde bulunmuştur.

2. Ordu, kanatlardan aralıksız düşmanı takibe devam edecek ve cepheden geçiş teşebbüslerini tekrar tekrar devam ettirecektir.

3. Kocaeli Grubu, Mihalıç köprüsü batısından geçiş yapmak üzere yürüyüşe devam edecektir.

4. 3 ncü Kolordu, Mihalıç köprüsü ile Ankara çayı arasından Sakarya batısına geçip, bütün kuvveti ile evvelâ bir köprübaşı mevzii kuracaktır.

5. 1 nci ve 4 ncü Kolordular, cephelerinin değişik yerlerinden gece ve gündüz küçük müfrezelerle geçiş teşebbüslerinde bulunacaklar ve geçen kıtalar hemen nehrin batısında köprübaşı mevzii kuracaklardır. Bu kolordular, büyük kısımlarını sırtlar gerisinde toplu ve düşman gözetlemesinden gizli olarak bulunduracaklar ve uzun toplarla nehrin sol kıyısını ateş altında tutacaklardır. Özellikle geceleri, karşı kıyıya keşif kolları göndererek, devamlı baskınlar yapılmalıdır.

6. 5 nci Kolordu, Sivrihisar istikametinde taarruzunu çabuklaştıracaktır.

7. 6 ncı Tümen, büyük kısmı ile Dumlupınar civarında yeni bir taarruz yapacaktır. Tertibat ve hedef derhal Orduya bildirilmelidir".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32 F. 6/12 - 13.

Cephe Komutanlığı, aynı saatte Genelkurmay Başkanlığına verdiği raporda durumu aşağıdaki gibi açıkladı [1] :

"1. 14 eylül günü sabah ve akşam yapılan tayyare keşfine ve gözetlemelere göre, mağlup düşmanın büyük kısmının henüz Sakarya batısında Kavuncu ovası, Hamamkarahisar, Sazilar, Mihalıççık bölgesinde bulunduğu ve bazı müfrezeleri ile Sakarya'yı savunmaya teşebbüs ettiği anlaşılmıştır.

Düşmanın Sakarya'yı savunma teşebbüsü, takip karşısında büsbütün mahvolmaya maruz olacak derecede sarsılmış bulunmasına ve her ne olursa olsun bir süre daha duraklamak ihtiyacında bulunmasına da bağlanabilir.

2. Bu durumda, düşmanın Sakarya gerisinde dinlenmesine meydan vermemek lâzımdır. Yanlardan takip eden kıtalarımız düşmanı devamlı olarak izaç ederler ve bu cephede kalan kolordularımız ise, büyük kısımlarını kıyıdan uzak bulundurmakla beraber, müfrezelerle ve uzun toplarla kıyıdan özellikle geceleyin durmadan sıkıştırarak düşmanı devamlı olarak geçiş tehlikesi karşısında açılıp yayılma zorunda bulundururlarsa, düşman duraklamadan faydalanmamış olacaktır".

Saat 1030'da yapılan tayyare keşfi ile tespit edilen düşman durumu özetle aşağıdaki gibi idi [2] :

"1. Dün (14 eylül) öğleden sonra Sazılar - Köseler yolunda yürüyüş halinde bulunduğu bildirilen düşman tümeni, şimdi Koyunyayla'da ikamet halinde bulunmaktadır.

2. Mihalıççık'ta düşmanın bir alay kuvveti bulunuyor.

3. Koyunyayla - Mihalıççık hattından kuzeye ve doğuya doğru giden yollarda düşman kuvveti yoktur.

4. Sarıköy'de düşmanın bir miktar ağırlıkları vardır.

5. Sarıköy ile Sazak arasında tarafımızdan ara meydan olarak seçilen yerde altı düşman tayyaresi bulunuyor.

6. Düşman birliklerinin Hamamkarahisar bölgesinde ikamet halinde bulunduğu bu saatte, kuvvetini 5,5 tümen tahmin ettiğimiz düşman tamamen yürüyüş haline geçmiştir. Yürüyüş istikameti, Sivrihisar'la Hamamkarahisar'dan geçen ve Sivrihisar'a doğru gittikçe çoğalan ve Sivrihisar'ın kuzey ve güneyinden geçen yollardır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G, 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/13.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1774, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1180, H. 1, F. 1/16.

7. Sarıköy - Sivrihisar, Demirci köyü - Biçer arasındaki yollarda çeşitli düşman nakliye kolları çekilme halinde bulunuyor.

8. Sakarya'yı geçen birliklerimiz, Hamamkarahisar istikametinde yürüyüş halindedir".

b. Yunan Ordusu :

Siyasî ve askerî kabiliyetlerinin çok üstünde hayaller peşinde koşan Yunanlıların içinde bulundukları karışıklığın derecesini, 14 eylül 1921'de Yunan Millî Savunma Bakanının Yunan Başbakanına çektiği iki telgraf bütün çıplaklığı ile ortaya koymakta idi. Bu iki telgrafın biri Yunan Ordu Komutanının, diğeri de Yunan Genelkurmay Başkanının idi [1] (EK-3).

Bu iki raporda, özet olarak :

"Ordunun Eskişehir'e kadar çekilmek zorunda olduğu; ilerde yapılacak diplomatik teşebbüsler sırasında Türk Ordusu ile arada tarafsız bir bölge tesisine kadar, Yunan Ordusunun geri çekilmesinin durdurulması" belirtiliyordu.

Bu suretle, Yunan Ordusu ile Hükümeti arasında "Yunan Ordusu hangi hatta durmalıdır" meselesi çekişme konusu haline gelmişti.

Nitekim, Yunan Başbakanı Gunaris, yukarıda bahsedilen iki rapora cevap olarak, Millî Savunma Bakanına görüşlerini özetle şöyle bildirdi [2] :

"1. Askerî durumun yeni yönünün fenalığı yolundaki yorumun yanlışlıklarından sakınılmak lâzımdır. Ankara'ya kadar ilerlemekten vazgeçilmesinin, Türklerin taarruzları sonunda olduğu şeklinde yorumlanmamasına da gereken titizlik ve dikkati göstermek lâzımdır. Nitekim, Ankara'ya kadar ilerlemek için katlanılacak fedakârlıklar, Anadolu'daki iklim şartları da göz önüne alınarak, elde edilecek faydalara göre çok nispetsiz olacaktır.

2. Ordunun işgal edeceği hattın tayininde de aşağıdaki düşüncelerimi bildirmeyi faydalı görüyorum :

a. Hükümetin takip edeceği siyasette temel olan askerî harekâtın yönü, Ordu Komutanına birçok defalar bildirilmiştir.

Türkleri maddî ve manevî bakımdan tam olarak ezemediğimiz takdirde, Kütahya toplatısında (28 temmuz 1921) da varılmış olan karara

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 99 - 101.

[2] General Papulas'ın Hatıratı, s. 54 - 55. - Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 101 - 105.

göre, Ankara'dan çekil'rken Türk Ordusunun muhtemel teşebbüslerini çok güçleştirmek ve geciktirmek için, demiryolunu tamamen tahrip etmek ve faydalanacağımız kaynakları da tahrip veya nakli kabil olanları ordunun gerisine götürmek lâzımdır.

b. Bu gayenin tahakkuku için işgal edilecek hattın neresi olacağını tayin etmek, Ordunun karar vereceği bir konudur. Bu bakımdan, Ordunun cevabını bekliyorum. Ancak, istenilen bu askerî durumun siyasî bakımdan nasıl kullanılacağını da, varacağı karar ve yapacağı faaliyetlerinde yol göstermiş olmak için, Orduya açıklamamız lâzımdır.

Bu hattın işgalinden sonra da, işgal altında kalacak bölgede kesin olarak idarî teşkilâtlanmaya başlayacağımızı ilân edeceğiz.

c. Bunların tahakkuk ettirilmesi halinde, Avrupa milletleri arasında Yunan hakları lehine Türklere müdahale etmek durumu hasıl olacak ve Türklerin barışı kabul etmeleri mümkün olacaktır.

d. Bu işgal hattı kuzeye ve güneye doğru da uzatılarak, özellikle Karadeniz'e kadar uzatılarak, Istanbul Anadolu'nun diğer yerlerinden ayrılmış olacaktır.

3. Ordu Komutanlığının bu açıklamaları bilmesinin, tak'p ve tatbik edeceği harekât için faydalı olacağı kanaatindeyim.

4. Ordu Komutanlığının, şu hususları da inceleyerek varacağı sonuçları bildirmesi şarttır :

a. Ordunun kesin olarak işgale karar verd'ği hat neresidir?

b. Bu hatta kadar varması için en uygun tatbik şekli nedir?

c. Böyle bir hattın işgalinde sağlanacak askerî faydalar, tasarlanmış olan Ankara harekâtı ile mukayese edilirse, nelerden ibarettir?"

Yunan Ordu Komutanlığı, kendisine tevcih edilen bu soruların cevabını 21 eylül günü verecekti.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 47) :

Yunanlıların İnegöl - Pazarcık ulaştırma hattını uzun zaman kullanılmaz hale getirmek görevi alan Süvari Tugayının 21 nci Süvari Alayı ve millî müfrezeler, Lefke - Balçıkhisar - Cumalı batısından, büyük kısmı ile Köprühisar'da bulunan 11 nci Yunan Tümeni birliklerine taarruz için keş'flere başladılar.

Dört gün evvel Yenişehir'den gelen bir Yunan tümeninin Köprühisar'dan Bilecik'e geçtiği tespit edildi. Bu, Bağımsız Yunan Tümeni idi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

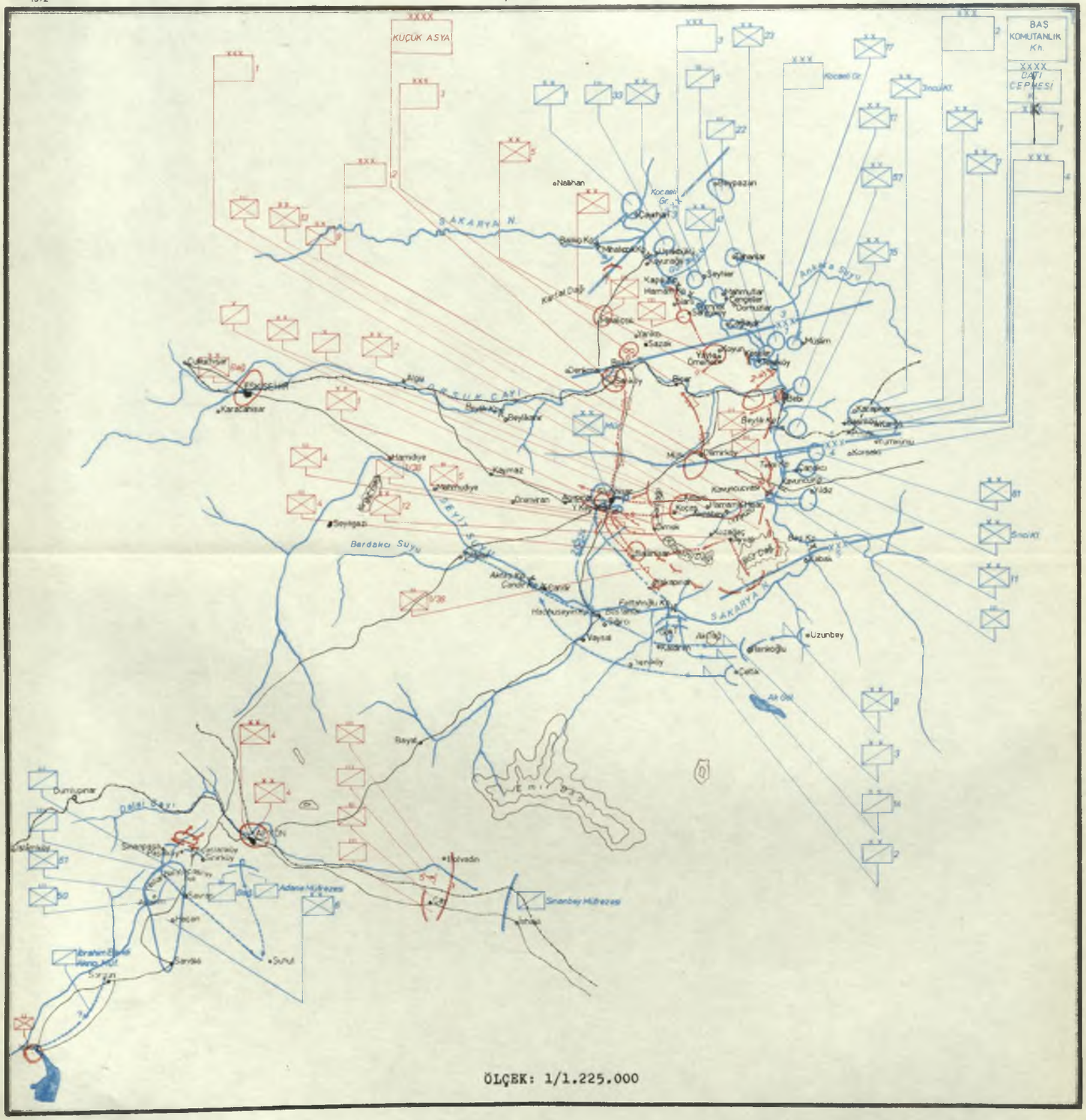
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

15 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki: 46)

ÖLÇEK: 1/1.225.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

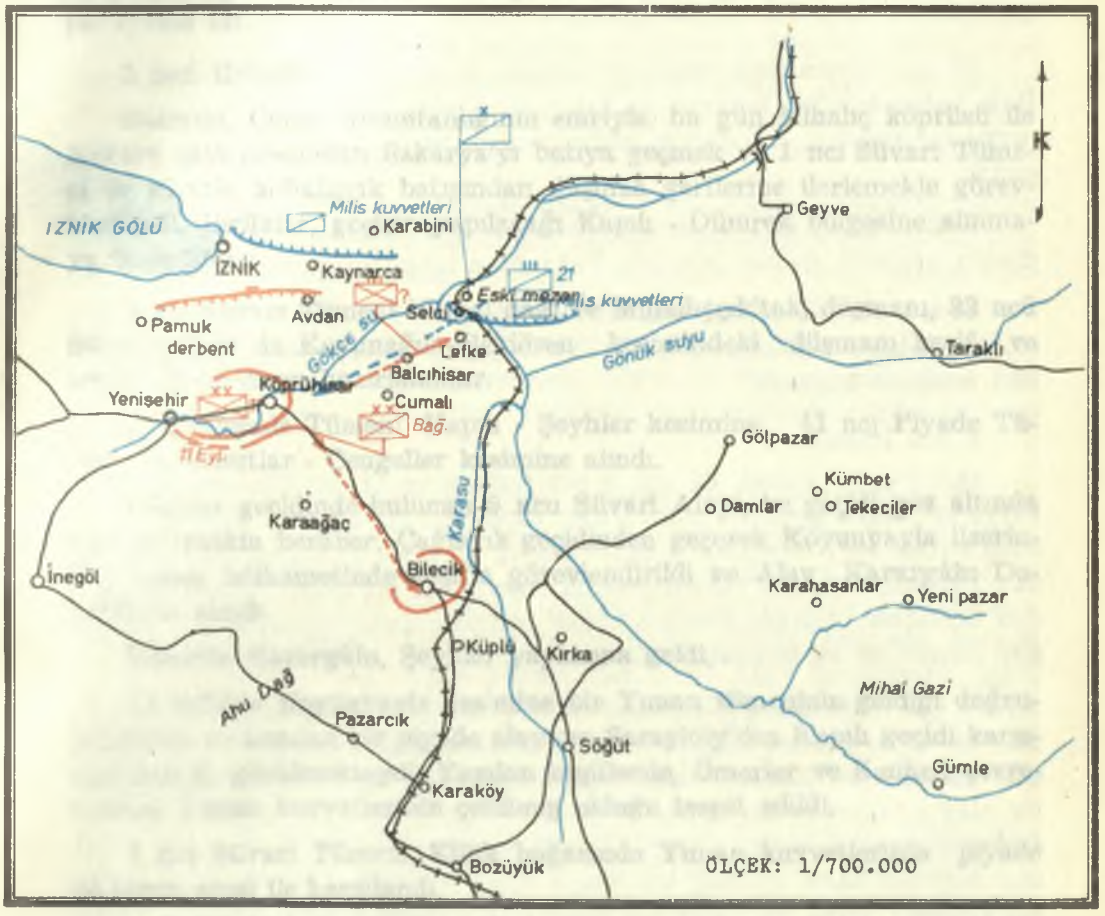
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım –2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
15 Eylül 1921 günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kroki: 47)

Grubun, Beypazarı'ndaki 22 nci Süvari Alayı ile henüz irtibatı bulunmamakta; 9 ncu Süvari Alayı da 1 nci Kolordu bölgesinde bulunmakta idi. Dün Müslim köyü ve çevresine varmış bulunan 17 nci Tümen, Grup Karargâhı ve bağlı birlikleriyle bu akşam Tahanlar'a varmak üzere yürüyüşte idi.

3 ncü Kolordu :

Kolordu, Cephe Komutanlığının emriyle, bu gün Mihalıç köprüsü ile Ankara çayı arasından Sakarya'yı batıya geçmek ve 1 nci Süvari Tümeni ile süratle Mihalıççık batısından düşman gerilerine ilerlemekle görevlendirildi. Birlikler, geçişin yapılacağı Kapılı - Dümrek bölgesine alınmaya başladılar :

1 nci Süvari Tümeni Kartal dağı ve Mihallıççık'taki düşmanı, 33 ncü Süvari Alayı da Koyunağılı - Sekiören kesimindeki düşmanı keşif ve tespit etmek üzere hazırlandılar.

1 nci Piyade Tümeni Kapılı - Şeyhler kesimine, 41 nci Piyade Tümeni Mahmutlar - Çengeller kesimine alındı.

Köseler geçidinde bulunan 9 ncu Süvari Alayı, bu geçidi göz altında bulundurmakla beraber, Çağlayık geçidinden geçerek Koyunyayla üzerinden Sazak istikametinde keşifle görevlendirildi ve Alay Karargâhı Domuzlar'a alındı.

Kolordu Karargâhı, Şeyhler yaylasına geldi.

14 eylülde Koyunyayla kesimine bir Yunan tümeninin geldiği doğrulanmakta ve bundan bir piyade alayının Sarayköy'den Kapılı geçidi karşısına gittiği görülmekteydi. Yapılan keşiflerde, Ömerler ve Kenkeli çevresindeki Yunan kuvvetlerinin çekilmiş olduğu tespit edildi.

1 nci Süvari Tümeni, Killik boğazında Yunan kuvvetlerinin piyade ve topçu ateşi ile karşılandı.

Kapılı ve Dümrek geçitlerinden gece geçirilen birer bölük geçitlerin hemen batısını tuttu.

1 nci Kolordu :

Tümenler, tespit edilen geçit bölgelerinde birer alay bulundurmak ve büyük kısımlarıyle bunların gerisinde toplanmak; 23 ncü Tümen Kolartepe'de, 57 nci Tümen Bebi kuzey ve batısındaki sırtlarda, 15 nci Tümen Beylikköprü batısındaki sırtlarda köprübaşı mevzii tutmak üzere hazırlığa başladılar.

Köseler geçidinden batıya geçen tümen süvari bölükleri, bir komuta altında ve 23 ncü Tümen Komutanlığı sorumluluğunda harekâta katıldılar.

23 ncü Tümen cephesinde Köseler batı sırtlarını tutan Yunan kuvvetleri ile süvariler arasında çatışmaya rağmen, Sakarya'ya hâkim en yakın sırtlar elde tutuldu. 23 ncü Tümenin geçiş teşebbüsü, Kolartepe'yi tutan Yunan kuvvetleri ve iki topun devamlı ateşleri karşısında başarılı olamadı.

57 nci Tümen cephesinde bir bölükle geçiş teşebbüsü, Kıranharmam-Bebi hattındaki bir batarya ile takviyeli Yunan kuvvetinin bu hattı terk etmiş olmasından, 500 metre kadar ilerledi ve diğer bir bölükle takviye edildi.

Akşam geç vakit, Kolartepe'den bazı kuvvetlerin güneybatıya çekildikleri görüldü. Sazılar köyünü Yunanlılar tamamen yakmışlardı.

15 nci Tümen cephesinde, dün olduğu gibi, bir alay tespit edildi. Gece, Beylikköprü batısına geçirilen bir bölüğün himayesinde, Beylikköprü'nün inşasına başlandı.

4 ncü Kolordu :

14/15 eylül gecesi, 61 nci, 5 nci Kafkas ve 11 nci Tümenlerden Sakarya'yı batıya geçirilen müfrezeler, cepheden bir alay ve Kavuncu köprüsü batısındaki topçunun mukavemet ve ateşi ile karşılandı. 12 nci Yunan Tümeni, Sakarya yukarı kısmını emniyet altına almak üzere, Bozdağ'dan Sivrihisar güneydoğusuna kadar tertiplenmişti. Fettahoğlu köprüsünün tahribi de bu tümene verilmişti.

11 nci Tümenin geçiş yapan birlikleri, bir alaya çıkarıldı ve köprübaşı mevziine yerleştirildi. Saat 1530'da Yunanlılar, 11 nci Tümen köprübaşı mevzilerine, Kavuncu köprüsü batısındaki bir batarya desteğinde bir alayla taarruza başladılar. İleri sürülerek geçen alayı destekleyen Tümen topçusunun etkisi altında, Yunan topçusu kuzeybatıya doğru çekilmek zorunda kaldı. Bozdağ kuzeyinde diğer bir Yunan alayının bu birliği desteklemek üzere ve diğer bir alayın da Kozağacı istikametinde ilerlediği görüldü. Yunanlıların taarruzu, mevzie 200 - 500 metre kadar mesafede durduruldu. Düşmanla temasta bir bölük bırakılarak, alayın tamamı geriye alındı.

5 nci Kafkas ve 61 nci Tümenlere de, bu gece Sakarya'yı geçen kuvvetlerin birer alaya çıkarılması emri verildi.

5 nci Kolordu :

Kolordunun süvari tümenleri, bu gün genellikle Bostanlar - Sığırcık - Vaysal (Veysel) hattına ilerlemekteydiler. 3 ncü Süvari Tümeni Bostanlar'a, 14 ncü Süvari Tümeni Sığırcık'a, 2 nci Süvari Tümeni Vaysal'a yürüyorlardı.

14/15 eylül gecesi Uzunbey'e kadar gelen 8 nci Piyade Tümeni, öğlene doğru, geceyi geçireceği Renkoğlu'na hareket etti ve 16 eylül öğleyin Kaldırım'da bulunmak emrini aldı.

3 ncü ve 14 ncü Süvari Tümenleri, köprülerin mevcudiyeti halinde Fettahoğlu köprüsünden, mümkün olmadığında Hacıhüseyin köprüsü civarından geçerek Sivrihisar'a ilerlemek ve Mürettep Tümenle irtibat yapmak emrini almışlardı. 5 nci Kolordu birlikleri Sakarya güneyinde batıya yürümekte iken, Sivrihisar'ı işgal etmiş bulunan Mürettep Tümenle Yunan kuvvetleri arasında muharebe bütün şiddeti ile devam etmekteydi.

Sabahın çok erken saatlerinde Koçaş ve çevresinde toplanmış olduğu haber alınan bir iki Yunan tümeninin kuzeye yöneleceği umulmakta; Mürettep Tümenin büyük kısmı ile B'çer - Beylikahır hattına, süvari kuvvetleriyle de Kaymaz - Beylikahır istikametinde baskın yapması tasarlanmaktaydı. Ancak, saat 0500'te Yunan Süvari Tugayı ile 1 nci Yunan Tümeninin birlikte taarruzları karşısında Mürettep Tümen, ezilmemek için ağır ağır Balâhisar - Yakapınar (Ertuğrul) istikametinde çekilmeye başladı.

İki süvari alayından ibaret artçı, doğrudan doğruya Mürettep Tümen Komutanı sorumluluğunda ve komutasında, düşmanı oyalar ve tutarken; Tümenin bütün diğer kısımları, Tümen Piyade Komutanı emrinde, Fettahoğlu ve Hacıhüseyin köprüleri istikametlerinde çekilmeye başladılar. Yunan Süvari Tugayı, Yukarıkepen'den daha güneye geçmedi, burada toplandı ve kaldı. 1 nci Yunan Tümeninden 5 nci Alay Sivrihisar'ı işgal etti. Bu Yunan tümeninden 1/38 Evzon ve 4 ncü Alaylar, Mürettep Tümeni takibe başladılar. Ancak, 4 ncü Alay Balâhisar'da kaldı, 1/38 Evzon Alayı Yakapınar hemen güney sırtlarına kadar ilerledi ve durdu.

Saat 1700 sıralarında Mürettep Tümen, 14 ncü Süvari Tümeninin 3 ncü Alayının keşif bölüğü ile ancak irtibat yapabildi. 1 nci Yunan Tümeninin takibi karşısında Mürettep Tümen, Fettahoğlu köprüsü güneyindeki sırtlara çekildi. Bu muharebede Tümenden ayrı düşen 24 ncü Piyade Alayının 2 nci Taburu, yalnız başına fedakârca muharebeler yaptı. Tabur, 16 eylül sabahı Hacıhüseyin köprüsünden geçerek tümenine katılacaktı.

Mürettep Tümenin Fettahoğlu köprüsü güneyindeki sırtlara alınmasından sonra, 14 ncü Süvari Tümeni Fettahoğlu köprüsüne sürüldü. Yunanlılar Yakapınar köyünü de yakıyorlardı.

Cephe Komutanı saat 1830'da 5 nci Kolorduya şu emri verdi :

"Sakarya'dan Sivrihisar'a doğru çekilmekte olan düşman büyük kısmı önünde Mürettep Tümenin batıya doğru hareketi ve bu suretle düşma-

nın menzil hattında erzak ve cephane getirmesini uzun süre engellemesi uygundur. Zorunluk halinde, Süvari Kolordusu ile daha yakından irtibatta bulunmak üzere, güneybatıya doğru çekilmesi mümkündür.

Süvari Kolordusunun, daima düşmanın yan ve gerilerinde kalmak üzere Sivrihisar batısına yönelmesi uygundur".

Bu emir üzerine 5 nci Kolordu, Yunanlıların Fettahoğlu köprüsünü güneye geçme teşebbüsleri halinde buranın Mürettep Tümenle savunulması; üstün düşman taarruzu halinde ise, 8 nci Piyade ve 14 ncü Süvari Tümenleriyle Göktepe kesiminden düşmanın yanına taarruz; 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri ile de, Alpu ve Sivrihisar'la Kaymaz arasında keşif ve baskın için hazırlığa başladı.

2 nci Kolordu :

Kolordu, bütün birlikleriyle Karapınar - Kargalı bölgesinde eğitim ve noksanların tamamlanması ile uğraştı. 9 ncu Tümen muharip birlikleri, 3 ncü Kafkas, 4 ncü ve 7 nci Tümenlere dağıtıldı. Topçusu, Kolordu topçusuna alındı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Tümen, Dumlupmar'a etkili taarruz için büyük kısmı ile toplanmaya başladı. Bu arada :

Afyon cephesindeki Adana Müfrezesi ile Bağımsız Süvari Alayı Şuhut'a hareket ettirildiler. Müfreze, akşam Şuhut'a vardı. Şuhut'tan sonra Savran'a gelecek ve piyadeleriyle, Sincan ovasındaki 5 - 6 taburluk düşman kuvvetini tespit edecekti.

51 nci Alayın 2 nci Taburu ile 50 nci Alay ve iki süvari alayı, Dumlupınar istikametinde 19/20 eylül gecesi taarruz edecek şekilde hazırlığa başladılar.

Çay kesiminde Sinan Bey komutasındaki müfreze, düşmanın bir süvari alayı ile bir piyade alayı karşısında durumunu muhafaza etti.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :

Türk Ordusu :

Balıkçı köprüsünden Sakarya - Ilıca deresi kavşağına kadar ortalama 100 kilometreye yaklaşan bir cephe boyunca Sakarya'yı savunan ve kuvvetlerinin çoğuyle bilhassa kuzeyde Porsuk vadisinde Beçer - Sarıköy çevresinde ve güneyde Hamamkarahisar - Sivrihisar çevresinde toplanmış bulunan Yunan Ordusu karşısında bu gün de yapılan geçiş teşebbüsleri, karşılaşılan mukavemet yüzünden büyük ve önemli ölçüde bir sonuç vermedi.

Yapılan tayyare keşfi ve Mürettep Tümen Komutanlığı raporlarının değerlendirilmesinde çok önemli olan nokta, Yunanlıların ortalama beş tümen kadar bir kuvvet topluluğunun Hamamkarahisar - Koçaş bölgesinde Sivrihisar yolu ile batıya çekilmekte olması ve büyük bir ihtimal ile bu kuvvetin buradan da kuzeye yönelmesi idi. Nitekim, böyle bir hareketin engellenmesine fırsat verilmemek üzere, Mürettep Tümenin 13 eylülde ele geçirdiği Sivrihisar, bu gün Yunan Süvari Tugayı ile 1 nci Piyade Tümeninin taarruzuna hedef oldu.

Mürettep Tümen, 5 nci Kolordunun bölgeye etkili olabilecek duruma gelememiş bulunması yüzünden, kendisinden çok üstün Yunan kuvveti karşısında yalnız kalarak Fettahoğlu istikametinde Sakarya güneyine atılmış oldu.

Yunan Ordusu gerisinde önemli bir bölge olan Afyon çevresindeki 6 ncı Tümenin takviyesi için, Antalya dolaylarındaki bütün askerlik şubeleri emirlerinde bulunan millî kıtalar bu tümen komutanı emrine verildi ve Tümene, bu birlikleri istediği yerde kullanabileceği bildirildi.

Çeşitli istihbarat kaynaklarından : İnglizlerin, Yunan Ordusuna yardım için, 10.000 beygir; Hollanda vapurları ile İzmir limanına çıkaracakları; Istanbul limanına 300 ton cephane, 30 dağ topu ve cephanesi, 20 uçak, beş tank getirip Yunanlılara teslim edecekleri haberi alındı.

Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün küçük müfrezelerle Balıkçı köprüsüne kadar Orta Sakarya'yı batıya geçerek tutundular. Mürettep Tümen, Sivrihisar'ı boşaltmak zorunda kalarak, Fettahoğlu köprüsü güneyine çekildi. 5 nci Kolordu, Renkoğlu - Göktepe - Kaldırım bölgesinde idi

Yunan Ordusu :

Sakarya doğusundaki muharebelerden sonra uğradığı başarısızlık üzerine yüz geri eden Yunan Ordusu, bu gün Balıkçı köprüsünden Fettahoğlu köprüsü kuzeydoğusuna kadar Orta Sakarya batı sırtlarını bir kısmı ile tutmakta ve büyük kısmı ile Hamamkarahisar - Sivrihisar bölgesinde bulunmaktaydı.

Yunanlılar, 22 günlük meydan muharebesinden sonra, Türk Ordusunun ağır kayıplar vermesi, özellikle subay zayiatının çok fazla olması, ikmal güçlükleri ve cephanenin, bilhassa topçu cephanesinin sayılı denecek kadar az olması yüzünden takip edememesi sonucu, Orta Sakarya batısına geçebilmişti .Halbuki Yunan Ordu Komutanı, bu harekâtı bir zafer edasıyle propaganda ederek, bu bölgede daha dört beş gün kalacağını söylemekte ve bunu, sözde geri hizmet ve ikmal tesislerinin geri alınması gibi bir gerekçeye de bağlayarak, Eskişehir'e kadar çekilip çekilmemek

kararının uygulanmasında hükümetle açık bir görüş birliğine varılamadığı gerçeğini gizlemekteydi.

Bu durumda Yunan Hükümeti ve Ordusu, Anadolu'da Türk Ordusu karşısında askerî harekâtı bırakıp Sevr (Sèvres) Antlaşmasından doğan isteklerle yetinmek veya Venizelos'un Sevr Antlaşması dışında kalan iddialarını devam ettirmek gibi iki genel hareket tarzı karşısında bulunmaktaydı [1].

3. 16 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 48) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığının saat 0300'te verdiği 47 sayılı emir şöyle idi [2] :

"1. Öğleden evvel (15 eylül) tayyare raporu ile Hamamkarahisar' dan Sivrihisar'a yürüyüşte olduğu anlaşılan beş düşman tümeninin akşama kadar nerede olduğu anlaşılamadı. Düşman, Sakarya'nın batı kenarında ordumuzla temas halindedir.

2. 46 sayılı Cephe emri gereğince ordu, kanatlardan duraklamadan düşmanı takibe devam edecek ve cepheden geçiş teşebbüslerini ısrarla devam ettirecektir.

3. 1 nci Süvari Tümeni ile cephedeki kolordular, diğer süvari kıtaları vasıtasıyle keşfe ehemmiyet verecekler ve hangi istikametlerde ne kadar süvari kuvveti geçirildiği bildirilecektir".

Saat 1000'da yapılan tayyare keşfi ile düşmana ait tespit edilen kuvvet ve hareketlerin önemlileri özetle şöyle idi [3] :

"Sakarya batı kıyısında Köseler, Bebi, Beylikköprü, Kavuncu köprüsü geçitlerini topçu ve süvari ile takviyeli birliklerle tutan Yunan kuvvetler'nin büyük kısmı Karacakaya - Masık bölgesinde toplanmış ve bunların bir kısmı da Sarıköy'e doğru gitmektedir. Mihalıççık'ta 1 - 2 alay, Koyunağıl'da bir tümen bulunmaktadır".

Bu tayyare keşif raporu ve alınan diğer çeşitli raporlar üzerine Cephe Komutanlığı, saat 1515'te aşağıdaki 48 sayılı emri verdi [4] :

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. I, s. 3 - 4.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 86, F. 164. - Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6534, Dlp. 21, G. 3, Kls. 1261, Dos. 1, F. 13.

[3] Harp Tarihi Arşivi, No 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 87, F. 12 - 12/4.- Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6533, Dlp. 19, G. 5, Kls. 1160, Dos. 1, F. 13/3.

[4] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F 6/20. - Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 60.

"1. 16 eylül saat 1000'da yaptırılan ve bir sureti ayrıca tebliğ edilen tayyare keşfine göre, Kavuncu köprüsü batısından Mihalıççık'a kadar, ikisi Porsuk çayının kuzeyinde olmak üzere, üç düşman tümeni vardır. Düşman ordusu büyük kısmı, Sivrihisar kuzeyinde Sarıköy'e doğru yürüyüş halinde görülmüştür.

2. Sakarya batısındaki düşman tümenleri nehri savunacak durumdadırlar. Bu kuvvetlerin kesin savunma için mi, yoksa büyük kısmın çekilmesini örtmek için artçılar mı olduğu henüz tahakkuk etmemiştir.

3. 3 ncü, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, Sakarya batısına, süvari bölüklerini himaye ve bunlara istinat olacak kadar piyade kuvveti getireceklerdir. Bu kuvvetlerin, bir alay kadar kuvvetli ve mütemadiyen diğer kuvvetlerle takviyesi caiz değildir.

Cephelerdeki kolordulardan geçen kuvvetlerin, karşı kıyıya yerleşmeleri ve doğu kıyısından esaslı himayeleri ve uzakları keşfetmeleri lâzımdır.

4. 1 nci Süvari Tümeni ile Kocaeli Grubu ve 5 nci Süvari Kolordusu, bütün kuvvetleri ile yanlardan takibe devam edeceklerdir".

Genelkurmay Başkanı da, Cephe Komutanlığına, Düzce ve Bolu'da teşkil edilen süvari müfrezeleri ile Milis Alayının 3 ncü Kolordu emrine hareketini, Konya ve çevrelerinde teşkil olunacak kuvvetlerin lüzumuna göre kullanılmasını emretti.

b. Yunan Ordusu :

Orta Sakarya'nın belli başlı geçişe elverişli kesimlerini bazı birliklerle tutan Yunan Ordusu, büyük kısımları ile Mihalıççık - Dümrek - Sivrihisar - Mülk - Biçer bölgesinde bulunuyordu.

Yunan Ordu Komutanı, bu gün Kral, Millî Savunma Bakanı ve Başbakana çektiği aşağıdaki telgrafla, Ordunun durumunu şöyle bildirmekteydi [1] :

"Tümenlerimiz, Sakarya'yı batıya geçmişler ve tayin edilen kesimleri işgal etmişlerdir. Sakarya'nın geçilmesi fevkalâde muvaffakıyetli olmuştur. Gayet muntazam bir surette altı köprüden geçilmiş ve mühimmat bırakılmamıştır. Türk Ordusu ile temasın pek sıkı olduğu sol kanatta yapılan bir taarruzla Türk kıtaları uzaklaştırılmış ve geçme teşebbüsüne cesaret edememiştir. Ayın (eylülün) 14 ve 15'inci günleri süresince, cephe boyunca aralıklı topçu ateşi vardı. Akşehir havalisi ve Afyonkarahisar'ın güneybatısı istikametinden gelen, 1000 piyadesi, 800 süvarisi ve iki topu

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 119 - 120.

bulunan bir Türk kuvveti, Sakarya'yı Fettahoğlu köprüsünün batısından geçerek Sivrihisar'ı işgal etmiştir. Bizim orada bulunan az sayıdaki geri hizmet birliklerimiz kuzeye doğru geriye çekilmişlerdir. Süvari Tugayı ile 1 nci Tümene, bu Türk kuvvetini takip etmeleri için emir verilmiştir. Bültenlerin gecikmesine sebep, münakale yokluğudur. 15 eylülden beri komuta idare yeri Sarıköy demiryolu istasyonudur".

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler:

Kocaeli Grubu (Kroki : 49) :

Süvari Tugayı bölgesinde, büyük kısmı ile Köprühisar'da bulunan 11 nci Yunan Tümeninin üç toplu bir batarya ile takviyeli bir piyade alayı Pamukderbent - Kızılköy - Avdan hattında, iki toplu bir batarya ile takviyeli bir piyade alayı Köprühisar'ın dört km. doğusunda Gündoğdu'da idi.

Süvari Tugayı, Yenişehir ve Köprühisar'ı işgal ederek İnegöl - Pazarcık hattına ulaşmak üzere, 17 eylül sabahı güneş doğarken milis kuvvetleriyle Pamukderbent - Avdan hattına ve 21 nci Süvari Alayı ile Lefke - Köprühisar istikametinde taarruz için hazırlanmaya başladı.

15 eylül günü Mihalıççık genel istikametinde Sakarya'yı geçerek Killik civarında bir Yunan süvari alayının mukavemeti ile karşılaşmış bulunan 1 nci Süvari Tümeni, sabah erkenden bunu geri atarak, saat 1130'da Kartal dağını işgal etti.

Grup Karargâhı ve 17 nci Tümen, ancak saat 1400'ten sonra Çayırhan'a geldiler. Tümen, 17 eylülde Fasıl köyü üzerinden Kartal dağı istikametinde ilerlemek üzere hazırlığa başladı.

Cephe Komutanlığı, saat 2400'te Gruba şu emri verdi :

"Düşman, Sivrihisar istikametinde çekilirken, güneyden gördüğü tazyikla Sarıköy istikametine yönelmiştir. Grup, yarın cepheden keşif teşebbüslerine devamla, yandan da takibe geçecektir".

3 ncü Kolordu :

Kolordunun 1 nci Süvari Tümeni ve emrindeki 33 ncü Süvari Alayı, Kartal dağını işgal etti ve gece Mihalıççık'a baskın yapmak üzere hazırlığa başladı.

Kolordu birliklerinden 1 nci Tümenin Kapılı ve Hamam geçitlerinden, 41 nci Tümenin Dümrek geçitlerinden, 9 ncu Süvari Alayının Çağlayık geçitlerinden Sakarya batısına geçirdikleri kuvvetler, gün boyunca birer tabura çıkarıldı. Bunlardan ileri sürülen keşif kollarının saat 2030'a kadar aldıkları sonuca göre :

Narlı - Sarayköy hattında düşman kuvvetinin bulunmadığı; Sarayköy -Kepez sırtları hattında bir alaya yakın Yunan kuvvetinin bulunduğu; Yunanlıların, bölge köylerinden 10.000 kasaplık hayvanı alıp götürdükleri tespit edildi. Sarayköy'de 15 eylül günü düşmüş bulunan Yunan uçağı ele geçirildi.

1 nci Kolordu :

23 ncü Tümen ve 57 nci Tümen cephelerinde Sakarya batısına geçirilen kuvvetler, sabahtan öğlene kadar birer alaya çıkarıldılar. Köseler geçidinden geçen 68 nci Alay, önce düşmanın topçu ile takviyeli iki taburunu geri attı ise de; saat 1600'dan itibaren kuvvetini iki alaya çıkaran düşman, çok ağır zayiata uğramasına rağmen, karşı taarruzunu devam ettirdi. 68 nci Alay Sakarya doğusuna çekildi.

57 nci Tümen cephesinde, 176 ncı Alayın iki taburu Sakarya batısına geçirildi. Taburlar saat 1500'e kadar Bebi batı ve güneyi hattını ele geçirdi. Düşman 2 km. kadar geri atıldı. Bundan sonra, 5 nci Yunan Tümeninin Sazılar istasyonu civarından iki tabur, Beylikköprü batısından bir alay (muhtemelen 33 ncü Piyade Alayı) ile taarruzu karşısında, 176 ncı Alayın iki taburu önce köprübaşı mevzilerine çekildi. Bu mevzie de taarruzun devam ettirilmesi üzerine, köprübaşı mevzinde iki bölük bırakılarak, taburlar Sakarya doğusuna alındılar.

15 nci Tümenden iki sal ile Sakarya batısına geçirilen kuvvet, tuttuğu köprübaşı mevziinde kaldı. Beylikköprü, düşman ateşi altında olduğundan tamir edilemedi.

4 ncü Kolordu :

Kolordu cephesindeki 13 ncü Yunan Tümeninin durumunda, 15 eylüldekine göre, herhangi bir değişiklik yoktu.

61 nci Tümen, Kemikliağıl güneyinde kurduğu üç köprüden saat 0030'da 174 ncü Alayın iki taburunu batıya geçirdi. Düşmanla saat 0830' da piyade muharebesine başlandı. Alayın tamamı batıya geçerek bu muharebeyi devam ettirdi. Ancak, çok üstün ve aynı zamanda topçu ve ağır topçu desteğinde saat 1700'de başlayan düşman karşı taarruzu üzerine, saat 2200'de Alay büyük kısmı Sakarya doğusuna alındı ve geçit yeri elde tutuldu.

Günün, hatta Sakarya Meydan Muharebesinin en kanlı muharebelerinden birini yapacak olan 5 nci Kafkas Tümeni, saat 0430'da 13 ncü Piyade Alayını, ancak birerle kolda geçilebilecek bir köprüden ve yine tel kablo ve iplerle bağlanan sal ile Sakarya batısına geçirmeye başladı.

Bu geçişin yapıldığı köprü, Sakarya'nın her iki kıyısında da düzlük ve sazlık olan bir kısımda 30 cm. lik sal köprü olarak yapılmıştı. Her iki

kıyıda da, piyadenin ne ilerden, ne de geriden korunmasına ve tutunmasına yarayacak tepecikler vardı. Büyük bir iman ve şevkle Yunan birlikleri üzerine atılmak üzere kullanılacak köprü bu idi. Ama, Alayın iki taburunun hiç bir eri ve subayı, bu daracık, oynak, kaygan ve sallanan derme çatma köprüden geçerken hiç endişelenmiyorlardı. Saat 0900'dan beri Ayvalı istikametinden doğu ve özellikle kuzeye Yunan kuvvetlerinin kaydırıldığı görülüyordu. Ancak, öğleden sonra düşmanın yerleştiği mevzilere doğru taarruzun geliştiği sırada düşman topçusu, Tümenin Tatlıkuyu civarındaki geçiş köprüsünü ateş altına aldı ve Alay, üstün kuvvetle cepheden ve kanatlarından sarılmaya başladı.

Bütün gayretlere rağmen 5 nci Kafkas Tümeni bataryası, düşmanın üç batarya topçusunu susturmaya muvaffak olamadı. Her geçen dakika artık daha da tehlikeli olmakta, Alayın önü ve gerisi topçu ve piyade ateşleriyle kavranmaktaydı. Alay, bu durum karşısında su kenarına kadar çekilmek zorunda kaldı. Sal köprü hemen hemen yok olmak üzereydi. Yarım saat bu ateş ve taarruza dayanan Alay, Tümen ve Kolordudan özellikle topçu yardımı da yapılamadığından, saat 1430'da çözülmeye başladı. Bütün erler köprüye hücum ettiler, köprü çöktü. Hasıl olan kalabalık, düşmanın çok yakından ve etkili tüfek ve makineli tüfek ateşleri karşısında yavaş yavaş dağılmaya başladı. Bir kısım erler yüzerek nehri geçebildi, bir kısmı da Sakarya sularına gömüldü. Bu feci olayda 400'den fazla er yaralı, 150 er kayıp veren Alayın 600 silâhı nehre atılmış ve ancak 200'ü kurtarılabilmişti. Yalnız şehit miktarı, subay ve er olarak, 200'dü.

Bundan sonra, geçiş harekâtına 9 ncu Piyade Alayı görevlendirildi ve 13 ncü Alay Çanakçı'ya alındı.

11 nci Tümen cephesinde, düşmanın aralıklı topçu ateşinden başka bir faaliyeti olmadı. Saat 0900'dan itibaren Bozdağ kuzey kesiminden bazı kuvvetlerin doğuya ve özellikle kuzeye kaydırıldığı dikkati çekiyordu.

5 nci Kolordu :

Kolordunun 14 ncü Süvari Tümeni Fettahoğlu köprüsü güney sırtlarında, Mürettep Tümen Göktepe'de, 3 ncü Süvari Tümeni Bostanlar'da, 2 nci Süvari Tümeni Vaysal'da bulunmakta ve 8 nci Piyade Tümeni Renkoğlu'ndan Kaldırım'a hareket etmekte idi.

Yakapınar sırtlarında bulunan 1 nci Yunan Piyade Tümeni 1/38 Evzon Alayından bir müfreze, gece Fettahoğlu köprüsünü tahrip etmek istemiş, fakat köprü muhafızları tarafından açılan ateşlerle geri atılmıştı Sabaha karşı çıkarılan keşif kollarıyle, Yunan Tümeni birliklerinin Sivrihisar istikametine çekildikleri tespit edildi. O sıralarda, 15 eylülde tümeninden (Mürettep Tümen) ayrı kalan 24 ncü Alayın 2 nci Taburu, Hacıhüseyin köprüsünden geçerek tümenine katıldı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

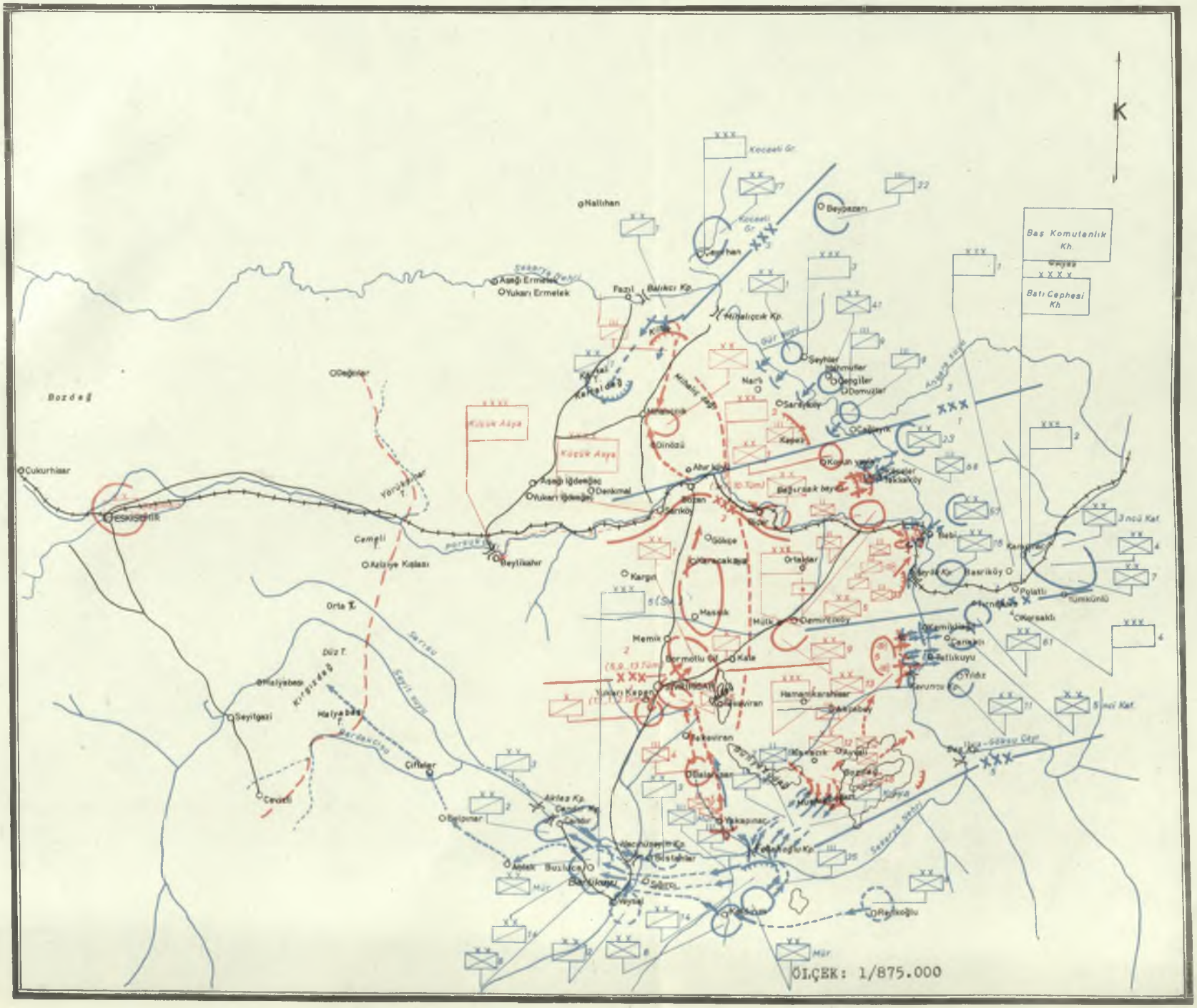
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

16 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 48)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

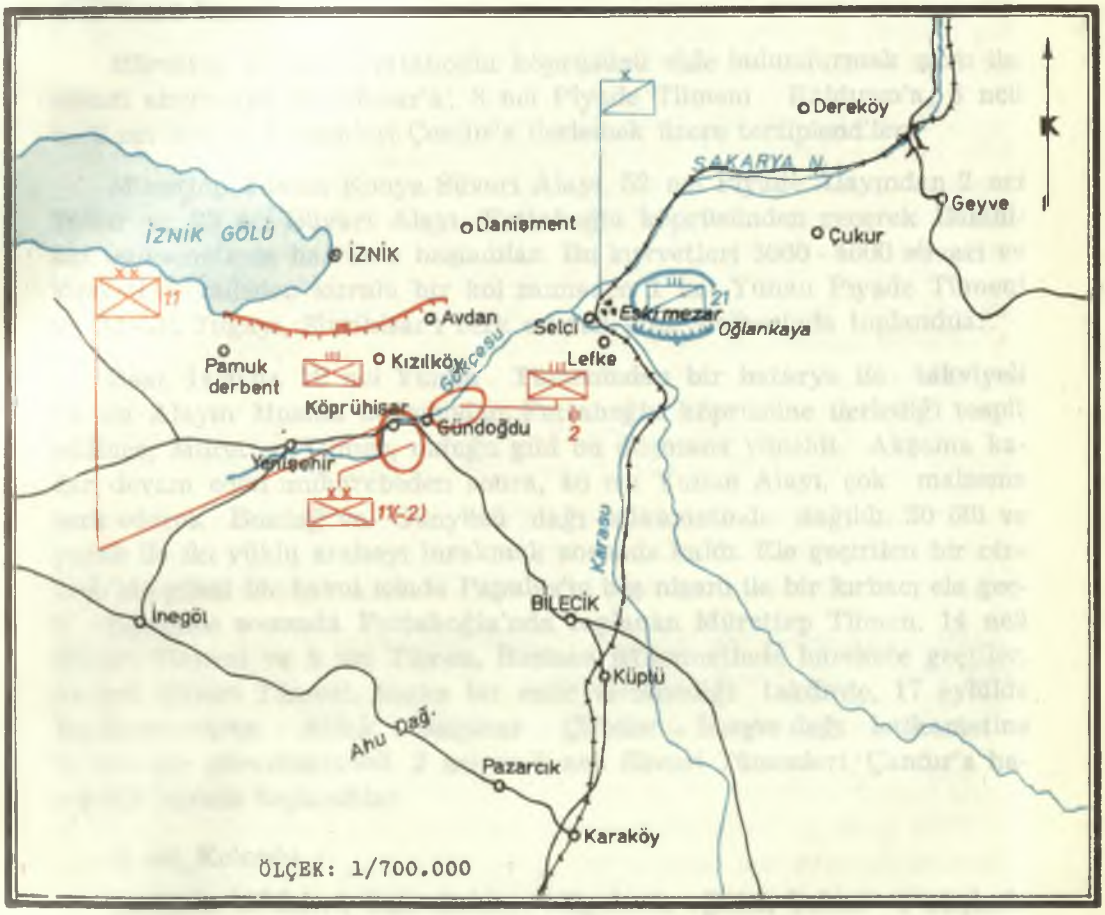
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
16 Eylül 1921 günkü Harekâtı

(Kroki: 49)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Saat 0730'da 5 nci Kolordu Komutanlığının emriyle, 14 ncü Süvari Tümeninin 3 ncü Alayı, Sivrihisar istikametinde çekilen Yunan birliklerini takibe başladı. Alay, kuvvetli düşman mukavemeti ile karşılaştığında, Hacıhüseyin köprüsünden Sakarya güneyine veya Çifteler'e çekilecekti. Tümenin diğer kuvvetleri, Sığırcık üzerinden Çandır istikametinde ilerlemek üzere hazırlandılar.

Mürettep Tümen, Fettahoğlu köprüsünü elde bulundurmak şartı ile, süvari alaylarıyle Sivrihisar'a; 8 nci Piyade Tümeni Kaldırım'a, 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri Çandır'a ilerlemek üzere tertiplendiler.

Mürettep Tümen Konya Süvari Alayı, 52 nci Piyade Alayından 2 nci Tabur ve 35 nci Süvari Alayı, Fettahoğlu köprüsünden geçerek Balâhisar istikametinde harekete başladılar. Bu kuvvetleri 3000 - 4000 süvari ve kuvvetli piyadeden kurulu bir kol zanneden 1 nci Yunan Piyade Tümeni ve Süvari Tugayı, Sivrihisar'ı terk ederek kuzeydoğusunda toplandılar.

Saat 1430'da 12 nci Yunan Tümeninden bir batarya ile takviyeli 46 ncı Alayın Musluk boğazından Fettahoğlu köprüsüne ilerlediği tespit edilince, Mürettep Tümen, olduğu gibi bu düşmana yöneldi. Akşama kadar devam eden muharebeden sonra, 46 ncı Yunan Alayı, çok malzeme terk ederek Bozdağ ve Günyüzü dağı istikametinde dağıldı. 30 ölü ve yaralı ile iki yüklü arabayı bırakmak zorunda kaldı. Ele geçirilen bir otomobilde güzel bir bavul içinde Papulas'ın beş nişanı ile bir kırbacı ele geçti. Muharebe sonunda Fettahoğlu'nda toplanan Mürettep Tümen, 14 ncü Süvari Tümeni ve 8 nci Tümen, Buzluca istikametinde harekete geçtiler. 14 ncü Süvari Tümeni, başka bir emir verilmediği takdirde, 17 eylülde Benliyaverviran - Ablak - Belpınar - Çifteler - Kırgız dağı istikametine ilerlemekle görevlendirildi. 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenleri, Çandır'a hareketle burada toplandılar.

2 nci Kolordu :

Kolordu birlikleri, bulundukları bölgelerde eğitim, bakım ve atışlarla uğraştılar, teşkilâtlarını tamamlamaya çalıştılar.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Tümen bölgesinde önemli hiç bir hareket olmadı.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Bu gün 1 nci Süvari Tümeni, Aşağı Sakarya güneyinde Kartal dağını işgal etti. 5 nci Kolordu, Yukarı Sakarya güneyinde Çandır-Benlikuyu - Buzluca kesimine ulaştı.

Ortalama 100 km. kadar cephede üç tümenle örtülmekte ve yer yer savunulmakta olan Orta Sakarya'nın batısına yapılan geçiş teşebbüslerinde başarı sağlandı ise de, olumlu bir sonuca varılamadı.

Genelkurmay Başkanlığı, Yunanlıların ve Anadolu'daki ordusunun içinde bulundukları kuşkuları büsbütün artırmak için, inanılır kaynaklardan alındığı kaydıyle aşağıdaki haberi Istanbul basınında yayımlanmak üzere Istanbul haberalma teşkilâtına gönderdi :

"Yunan Ordusunun yenilgisi bozgunluğa dönmüş, kılıç artıkları şiddetle takip edilmektedir. Son defa ilân edilen genel seferberlik üzerine Anadolu Ordusu, Doğu ve Güney Cephelerinden devamlı olarak getirilen kıtalar ve özellikle çok sayıda ağır bataryalarla takviye edilmiştir.

Bolu ve çevresinde teşkilâtı tamamlanmış bulunan Nurettin Paşa Ordusu da, ağır bataryalarla takviye edilmiş ve Başkomutan tarafından teftiş edilerek hareket emri almıştır. Bu ordunun Bursa istikametinde ilerleyeceği sanılmaktadır".

Cephe Komutanlığı, bu günkü harekâtın sonucunu Genelkurmay Başkanlığına saat 2400'te verdiği aşağıdaki raporla bildirildi :

"1. Sivrihisar istikametinde çekilen düşman kuvvetleri, güneyden gördüğü tazyik üzerine, Sarıköy'e doğru hareketini değiştirmiştir. Sakarya batısında düşmanın kuvvetli artçı kıtaları bulunduğu anlaşılıyor.

Cepheden geçiş için gösteriş teşebbüslerine ve yanlardan düşmanı takip harekâtına devam edilmektedir.

2. Sandıklı, Afyon cephelerinde durgunluk vardır".

Yunan Ordusu :

Orta Sakarya batısındaki sırtlar hattında da kalmayarak Eskişehir doğusundaki savunma mevzilerine çekilmekte kararlı olan Yunan Ordusu, bu gün Orta Sakarya batı sırtlarını artçı birlikleriyle tutmakta, büyük kısmı ile Mihalıç dağı - Sivrihisar doğusunda Çal dağı genel hattını savunmak için hazırlanmaktaydı.

Gerçekten, Yunan Ordu Komutanının 16 eylül 1921 saat 1845'te verdiği, fakat birliklere 16/17 eylül gece yarısı varan emri özetle şöyle idi [1]:

"Ordu, Sakarya'dan çekilecek ve Sakarya-Alpu demiryolunu tamamen bozduktan sonra, Çevizli-Malyabaşı tepesi - Düztepe-Ortatepe-Ceme-

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 171 - 172. - Hrisohoos, "Yunan Süvarisi ..", s. 174 - 175.

li tepeleri - Yörükpmar tepesi - Dağcılar hattını savunmak üzere 17 eylül günü karanlık basar basmaz çekilmeye başlayacaktır. Ordunun bu hareketi, ardı ardına savunma mevzileri işgal edilerek yapılacaktır.

Birinci savunma mevzii, Gümüşören tepeleri - Gökçe tepeleri - Mihalıççık tepeleri hattıdır.

1 nci Kolordu (1 nci, 2 nci ve 12 nci Tümenler), önce Gümüşören tepeleri - Kale tepeleri hattını tutacak ve ordunun sağ yanının emniyetini sağlayacaktır. Süvari Tugayı, bu kolordu emrindedir. İleri bir harekette Belpınar tepelerini işgal etmeyi düşünecektir.

2 nci Kolordu (5 nci, 9 ncu ve 13 ncü Tümenler), önce Kale tepelerinden Porsuk çayına kadar olan bölgeyi tutacak; bir tümeni Karkın'da ihtiyatta bulunacaktır.

3 ncü Kolordu (3 ncü, 7 nci, 13 ncü Tümenler ve Karma Müfreze), önce Porsuk çayı kuzeyindeki bölgeyi bir tümenle tutacak, geri kalan tümenleri ordu sol yanının emniyetinde kullanacaktır.

Ordu Karargâhı Beylikahır'dadır".

Yunan Ordu Komutanı, Türk Ordusu karşısında yapılan çekilmenin sebeplerini, bütün orduya verdiği pek ilginç diğer bir emirle, özetle şöyle bildirmek mecburiyetini de duymuştu [1] :

"Bursa ve Dumlupınar'dan ilerleyerek yaptığımız zaferlerle dolu muharebelerle, Sakarya'dan 90 km. içeriye kadar girdik. Bu zaferle, bize lâzım olan işgal hattını elde ettik, Türklere pek çok zayiat verdirdik. Bu kâfidir.

Sonuna kadar zaferden eminim. Türklere daima taarruza devam edeceğimizi unutmayalım".

4. 17 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 50) :

a. Türk Ordusu :

Orta Sakarya geçit ve köprülerinden batıya geçirilen takip müfrezeleri, 16 eylülde gerektiği gibi takviye edilip desteklenemedikleri için, uğradıkları Yunan taarruzları sonucu, nehir batısında zayıf kıtalar bırakarak büyük kısımları ile nehrin doğusuna alınmışlardı.

Yunan Ordusunun, Türk Ordusunun takibini durdurmak için ilkin Sakarya'yı savunacağı kanaatinde olan Cephe Komutanı, bu gün saat 0130'da aşağıdaki 49 sayılı emir verdi [2] :

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 81.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/22 - 23.

"1. 1 nci, 3 ncü ve 4 ncü Kolordulardan nehrin batısına geçirilen ileri kıtalar üzerine düşman üstün kuvvetlerle taarruz etti. Akşam üzeri kıtalarımız, düşman taarruzlarını uzun süre durdurduktan sonra, nehrin batısında daha zayıf müfrezeler bırakarak büyük kısımlarını nehir doğusuna almışlardır. Düşman kuvvetleri, Porsuk kuzey ve güneyinde üç tümen kadar tahmin edilmiştir. Diğer bir tümenin Sivrihisar'a yönelerek taarruz etmesi üzerine Mürettep Tümenimiz, sürekli muharebe ederek 15 eylülde Fettahoğlu köprüsüne gelmiştir. Düşman, Fettahoğlu kuzey sırtlarını işgal etmiştir.

Düşmamn, tazyikımızı durdurmak için, önce nehri savunmakta olduğu anlaşılmaktadır.

2. Ordu, düşmanı yanlardan takibe ve tazyika devam edecek ve cephede düşmanm savunma tertibatını keşif ve tayin edecektir.

3. Sofçabük'ten Sakarya'nın sol kıyısına geçip Kartal dağı istikametinde ilerleyen 1 nci Süvari Tümeni, Sakarya batısındaki düşman kıtalarını ve Porsuk vadisinden geriye giden düşman kollarını keşfedecek ve düşmanın Eskişehir'le ulaştırma hattına taarruz edecektir.

4. 5 nci Kolordu, Mürettep Tümeni takip eden düşman kuvvetlerine taarruz edecektir. Düşmanın Bozdağ-Sivrihisar ve muhtemelen uzanımı hattmda ne kadar kuvvetle nasıl cephe aldığı süratle Orduya bildirilecektir.

5. 3 ncü, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, nehir batısındaki zayıf kıtaları ile, düşmanla teması muhafaza edeceklerdir. Düşman tertibatı ve kıtalarının keşfi ve devamlı gösteriş hareketlerinin yapılması icap eder.

6. Kocaeli Grubu, Mihalıççık kuzeyinde Sakarya'yı geçerek önce emniyetli ve topçu himayesinde bir köprübaşı mevzii tesis edecektir".

Saat 1000'da yapılan tayyare keşfinde tespit edilen düşman durumu özetle şöyle idi [1]:

"1. Kavuncu köprüsünün kuzeybatısındaki derecikler içinde üç grup halinde bir piyade alayı;

2. Sivrihisar kuzeyinde Bomortlu çiftliği mevkiinde iki alay;

3. Sivrihisar'la Sarıköy arasında üç tümen tahmin edilen üç yürüyüş kolu Sarıköy'e doğru hareket halinde;

4. Mihalıççık'tan Sarıköy'e doğru yürüyen iki tümen görülmüştür.

5. Hamam, Köseler geçitleri ile Beylikköprü batı sırtlarındaki düşman kuvvetlerinde önemli bir değişiklik yoktur".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp, 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/23 - 24.

Bu rapordan, Yunan Ordusunun bu gün de yan ve gerilerinden henüz tehlikeli bir duruma girmemiş olduğu anlaşılıyordu.

b. Yunan Ordusu :

Bu gün, Narlı - Ortaklar - Kavacık genel hattına yerleşmiş olan artçılarının himayesinde, Sakarya batısındaki emniyet birliklerini geriye çekmekte ve Porsuk kuzeyinde bir tümenle, Porsuk güneyinde Balâhisar doğusuna kadar uzanan kesimde de iki tümenle yerleşerek büyük kısmını Mihalıççık - Sivrihisar hattı batısına kaydırmakta idi. Nitekim, 2 nci Yunan Kolordu Komutanı, Karkın'a vardığında rastladığı 1 nci Kolordu Komutanından ,Yunan Ordu Komutanlığının birlikleri süratle batıya almaya başlaması sebebinin "Mihallıççık civarında Türk kuvvetlerinin görülmesi ve aynı zamanda tayyare keşif raporuna göre, Yukarı Sakarya güneyinden batıya doğru bir Türk kuvvetinin yürüdüğünün ve Çifteler doğu kesiminde 3000 - 4000 kişilik diğer bir Türk kuvvetinin bulunduğunun bildirilmesi" olduğunu öğrenmişti [1].

Bu durum, Yunan Ordusunun en kısa zamanda Eskişehir istikametinde çekilmek için yaptığı gayretin kesin işareti idi.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 51) :

İznik gölü ile Sakarya nehri arasındaki bölgede Türk Süvari Tugayı ile 11 nci Yunan Tümeninin durumlarında önemli bir değişiklik yoktu. Tugayın gönüllü millî kıtaları Karadin - Akçapınar - Çerkeşli - Arapdüştü - Selçi - Hisarcık bölgesinde, 21 nci Süvari Alayı Oğlanlıkaya'da, Tugay Karargâhı Selçi'de idi.

Çayırhan'da toplanmış bulunan Grup birlikleri, Sarıyar ve Fasıl geçitlerine ilerlemeye başladılar. Saat 1600'da geçit bölgelerine varıldığı zaman, 49 sayılı Cephe emrine uygun olarak, 17 nci Tümen bir alayını Fasıl geçidinden Sakarya güneyine geçirdi ve alay Sofçabük güney sırtlarını tuttu. Tümen büyük kısmı Fasıl köyü kuzey sırtları gerisinde kaldı. Bu sırada 1 nci Süvari Tümeni, Çardak - İkikilise hattında bulunuyordu. 33 ncü Süvari Alayı da emrinde olan bu tümen, Yelkentepe - Belen hattında bulunan düşmana Yelkentepe ve Belen istikametlerinde taarruza başladı. Saat 1400'ten itibaren iki Yunan alayının karşı taarruzları üzerine, dört saat süren muharebelerden sonra Tümen, Kartal dağını da bırakarak Sorkun kuzeyi - İkikilise hattına çekildi.

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 172.

3 ncü Kolordu :

Kolordu cephesinde, Narh - Sarayköy - Kepez hattmda bulunan tahminen bir Yunan piyade alayına karşı, Domuzlar çevresindeki 9 ncu Süvari Alayı, Ankara çayı istikametini örtmek ve 1 nci Kolordu ile irtibat yapmak üzere Dümrek geçidini tutmakta idi.

1 nci ve 41 nci Piyade Tümenlerinin durumlarında değişiklik yoktu. Kolordu Karargâhı Şeyhler'de idi.

16 eylülde esir edilmiş olan Atinalı bir Yunan onbaşısı, "taarruz kabiliyetini kaybeden Yunan Ordusunun Ankara'ya gidemeyeceğini, hatta Bursa'ya çekilme emri verildiğini; iaşe hususunda ordunun çok zorluklara uğradığını; Yunan Ordusundaki topçu subaylarının tamamının İngiliz olduğunu ve Eskişehir ile Kütahya'daki Rumların jandarma hizmetlerinde kullanıldığını" bildiriyordu [1].

1 nci Kolordu :

23 ncü Tümen cephesinde gece sükûnetle geçti. Düşman, öğleden sonra geçit bölgelerini makineli tüfek ateşi altına aldı. Ancak, saat 1530' dan sonra Köseler civarındaki düşman piyade alayının batı ve Sazılar batısı istikametlerinde gerilediği görüldü.

57 nci Tümen cephesinde, öğlene kadar Bebi batısındaki düşmanın bir taburla takviye edildiği ve öğleden sonra buradan da en az bir alayla Sazak yaylası istikametinde, iki alayla Porsuk vadisi boyunca çekildiği görülüyordu. Bu, büyük bir ihtimalle, Ömerler ve çevresinde bulunan Yunan tümeni idi.

15 nci Tümen cephesinde dün gece iki sal ile Sakarya batısına geçirilmiş olan iki piyade bölüğü, düşman siperlerine girerek Yunan bölüğünü geri attıysa da, bir taburla takviye edilen düşmanın cephe ve yanlardan kuşatıcı taarruzu karşısında bu gün Sakarya doğusuna alındılar.

Saat 1930'a doğru Ömerler - Kepez güneybatısı istikametinde bir Yunan piyade taburunun çekildiği, Porsuk kuzey sırtlarında bırakılan zayıf örtme birliklerinin tamamıyle batıya çekildikleri, Ömerler - Sazılar yolundan iki piyade alayı kadar kuvvetin Porsuk vadisine doğru ilerlediği, Sazılar - Biçer - Sarıköy istikametinde yoğun toz sütunlarının kabarıp yükseldiği görülüyordu.

4 ncü Kolordu :

Kolordu cephesinde bu gün önemli bir hareket yapılmadı.

61 nci Tümen cephesinde, Kemikliağıl kesiminde köprübaşı mevziine

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 6/2219, Dip. 21, G. 2, Kls. 1246, Dos. 14, F. 213.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

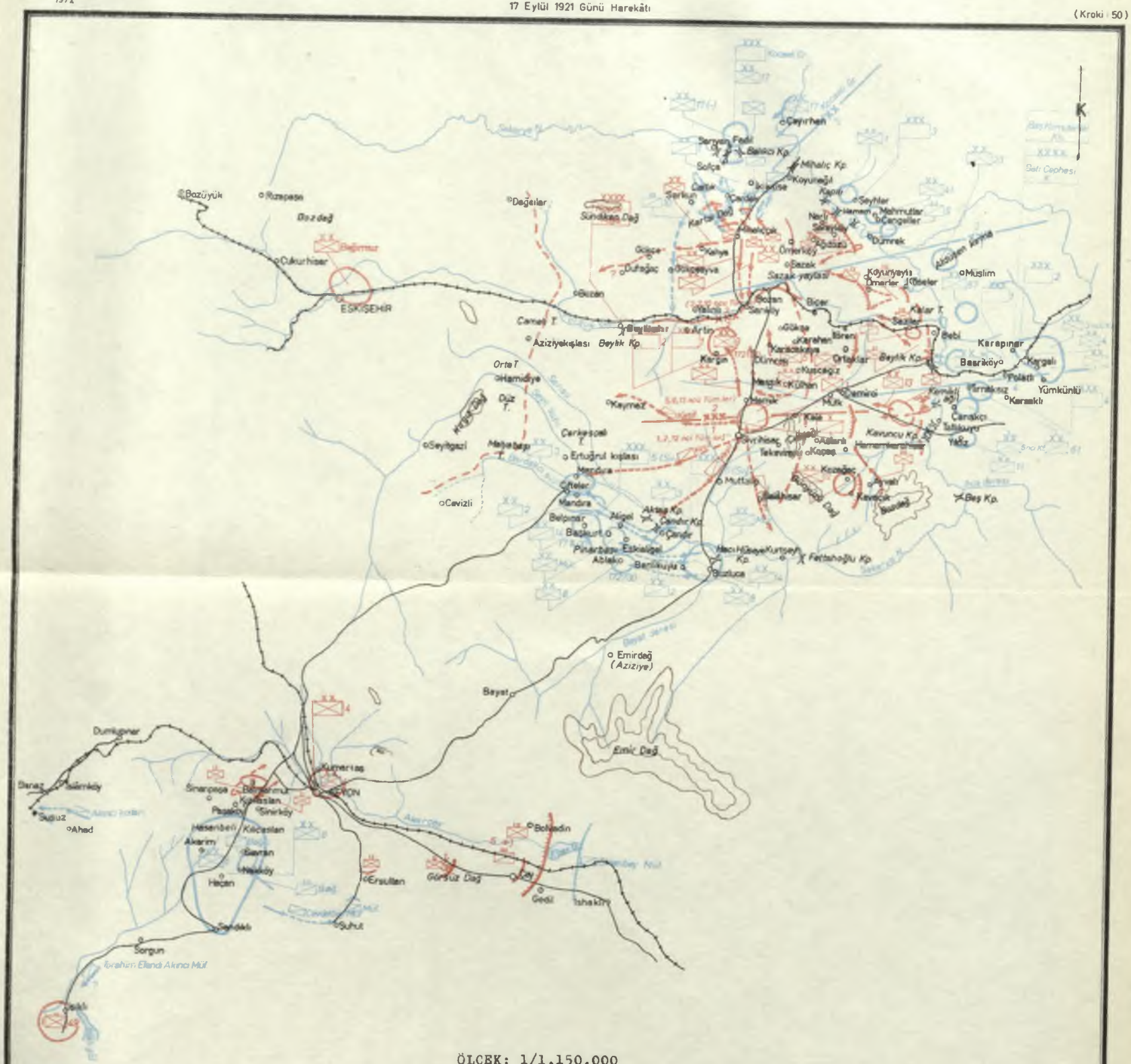
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

17 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 50)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
17 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki: 51)

500 metre kadar yaklaşan düşman, öğleden sonra tekrar eski mevzilerine çekildi.

5 nci Kafkas Tümeni cephesinde, Kavuncu köprüsü kuzeybatı ve batı sırtlarında düşmanın siperler yaptığı ve bir piyade alayının batıya çekildiği görüldü.

11 nci Tümen cephesindeki durumda bir değişiklik yoktu. Saat 1600'dan sonra, Kavuncu köprüsü 5 km. batısında bir alay ordugâhının bulunduğu, Ayvalı batısında takriben bir tümen ordugâhının toplanmakta olduğu, Boğaz kuzeyinden bir alayın Hamamkarahisar istikametinde yürümekte olduğu görüldü.

5 nci Kolordu :

Kolordu birliklerinden 3 ncü Süvari Tümeni Çifteler'e, 2 nci Süvari Tümeni Sakarya başına (Çifteler güneyine), 14 ncü Süvari Tümeni Belpınar'a (Kolordu Karargâhı bu tümenle beraber), Mürettep Tümen Eskialigel (Duma) batısı - Başkurt bölgesine ve 8 nci Tümen Ablak'a ilerlediler. Birlikler geceyi buralarda geçirdiler.

6 nci Tümen kuruluşunda olup şimdiye kadar Mürettep Tümen emrindeki 52 nci Piyade Alayı, tümenine iade edilmek üzere, olduğu gibi muhafaza edildi.

Kolordu, 18 eylül için piyadeleriyle Mandıra - Ertuğrulkışlası arasından ve süvari birlikleriyle Kırgız dağı istikametinde ilerlemek kararında olduğunu Cephe Komutanına bildirdi.

2 nci Kolordu :

Durumlarında değişiklik olmayan Kolordu birlikleri, noksanlarını tamamlamak ve eğitimle uğraştılar.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Bölgede önemli bir hareket olmadı. Yalnız, Çay - Bolvadin hattında bulunan bir piyade ve bir süvari alayı ile beş toptan ibaret Yunan kuvvetinin 4 ncü Tümen 1/38 Evzon Alayından bir taburla takviye edilerek, Çay'ın 10 km. kadar batısında Görsüz dağı doğu sırtlarının bu tabur tarafından tutulduğu görüldü. Düşmanın İshaklı veya Aziziye istikametinde bir teşebbüs ihtimali gerçekleştiği takdirde, Tümen Komutanlığı, Şuhut'a yürümekte olan Cevdet Bey Müfrezesini kuzeye yönelterek, Tümen büyük kısmı ile Dumlupınar'a taarruz kararını verdi ve buna göre hazırlığa başladı.

Paşaköy - Sinirköy hattında zayıf emniyet birlikleriyle temasta bulunan 1/38 Evzon Alayının iki taburu da bu gün Afyon istikametinde çekildi.

İslâmköy güneyinde Susuz köyüne giden akıncı kolları, oradaki telgraf hatlarını tahrip ettiler.

Müstakil Süvari Alayı Nuhköy'e varmakta, Efesultan kuzeyindeki Yunan taburu yerini muhafaza etmekteydi.

Şuhut kuzeyindeki müfreze yerinde, Cevdet Bey Müfrezesi de buraya girmek üzere idi.

Birkaç güne kadar Çay'ı boşaltmaya karar veren 4 ncü Yunan Tümen Komutanlığı, Çay istasyonundan batıya doğru demiryolunu tahribe başladı.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :

Türk Ordusu :

Kuzeyde : 1 nci Süvari Tümeni, dün (16 eylül) zapt ettiği Kartal dağını Mihalıççık bölgesindeki Yunan tümeninin taarruzu karşısında terk ederek, Sorkun kuzeyi - Çardak - İkikilise güneyi hattına çekildi.

Kocaeli Grubu, 17 nci Tümenden bir alayla Sakarya güneyinde Sofçabük güney sırtlarını köprübaşı mevzii olarak tuttu.

Merkezde : Narlı'dan Kavuncu köprüsüne kadar Sakarya batısında ortalama 60 - 70 km. lik cephede tahminen beş Yunan alayının bulunduğu, tayyare ve kara keşifleriyle hemen hemen kesin olarak öğrenilmiş idi. Ancak, bu cephedeki 3 ncü, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, bütün gün gözetleme ve keşif faaliyetinden ileri bir harekette bulunmadılar.

Güneyde : 5 nci Kolordu, dün varmış olduğu Çandır - Benlikuyu - Buzluca kesiminden en uzak yeri ile ortalama 28 km. mesafede olan Çifteler - Sakarya başı - Belpınar - Ablak bölgesine vardı.

Görülüyor ki Yunan Ordusu, 17 eylülde de en çok gocunduğu veya gocunması lâzım gelen güney yan ve gerilerinden henüz tehlikeli bir duruma girmemiş; kuzey kanatta şimdilik de olsa Kartal dağı Yunanlıların elinde kalmıştı.

Cephe İstihbarat Şubesinin tespit ettiğine göre, dün Mihalıççık'a gelen tümen veya burada mevcut diğer iki tümenin bu gün Kâhya köyü yolunu takiben güneybatıya çekildiği öğrenildi.

Istanbul'da Müttefik İşgal Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Harrington, Osmanlı Harbiye Nazırı (Istanbul Hükümeti Millî Savunma Bakanı)'na, kendisine bir suikastın yapılacağının öğrenilmiş olduğunu ileri sürerek bu gün yazdığı mektupta : "Harbiye Mektebinin kapatılmasını, bütün fazla silâhların teslimini, itfaiye merkezleri emrinde bulunan silâh-

ların azaltılmasını" istiyor ve "Müttefik askerlerinin otoritesine meydan okuyan bazı tehlikeli teşkîlâtın Istanbul'da mevcudiyetine ait kesin işaretler bulunduğunu ve buna kanaat getirdiğini, bu teşkilâtın faaliyetinden memurlar ve Harbiye Nazırının da haberdar olduğunu" ifade ederek, "teşkilâtın süratle dağıtılmasını; bunların elemanlarından bir kısmının tevkif edildiğini, diğerlerinin de meydana çıkarılmasını; bunun, Istanbul'da Müttefik kuvvetlerinin emniyeti ile ilgili olduğunu, bu hususlaki emirlerine tamamen itaat edilmesini; teslim edilerek depolarda muhafaza altında bulunan mühimmatın, birçok ihtarlarına rağmen, çalındığından haberi olduğunu; verdiği talimatlar dışında hareket edilmesi suretiyle, komutasındaki kara ve deniz kuvvetlerinin müşterek bir harekette bulunmalarına sebebiyet verilmemesini" oldukça sert bir dille bildiriyordu [1].

Yunan Ordusu :

16 eylülde verilen emre rağmen Yunan Ordusu, 18 eylül sabahından itibaren artçıları ile Narlı - Bağırsak bayırı - Ortaklar - Kavacık hattına, artçılar hariç diğer kuvvetleriyle ilk savunma hattı olarak seçilen Mihalıç dağları - Gökçe tepeleri - Tekevran tepeleri - Gümüşören hattında yerleşmek ve 3 ncü Kolordu ile Porsuk kuzeyinde, 2 nci Kolordu ile Porsuk - Kale hattında ve 1 nci Kolordu ile Kale - Gümüşören hattında tertiplenmekten ziyade daha geride bir hattı tutmak için uğraşmakta idi. Nitekim, Mihalıççık kuzey sırtları ile Mihalıç dağı - Sazak yaylası hattını tutan Yunan tümeni hariç, bu bölgedeki 3 ncü Yunan Kolordusu Eskişehir'e çekilmek üzere Kâhya - Bozan veya Mihalıççık - Sarıköy istikametlerinde Porsuk vadisine inmekteydi.

2 nci Yunan Kolordusunun 9 ncu Tümeni Karkın'da, 5 nci Tümeni bazı birlikleriyle Bozan - Koltan hattının doğusundaki sırtlarda tertiplenmekte; 13 ncü Tümen de Kavuncu köprüsü batısından Mülk üzerinden Sivrihisar kuzeyine doğru çekilmekteydi [2].

1 nci Yunan Kolordusu, 12 nci Tümeni ile Kale - Balâhisar hattını tutmak için hazırlanmakta ve saat 1000'da yapılan tayyare keşfinde tespit edildiği gibi, iki alay olarak görülebilen 2 nci ve 1 nci Tümenleriyle Sivrihisar kuzeyindeki Bomortlu çiftliği civarında bulunmaktaydı.

1 nci Kolordu emrinde bulunan Süvari Tugayı, Yukarı Sakarya güneyinde Çifteler - Fettahoğlu bölgesindeki Türk kuvvetlerinin hareketlerini tespit için Kaymaz, Çifteler, Çandır köprüsü ve Fettahoğlu köprüsü istikametlerine keşif kolları sürmüştü [3].

Bağımsız Tümen Eskişehir'de, 4 ncü Tümen büyük kısmı ile Afyon'da bulunuyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No.1/4, Dlp. 17, G. 1, Kls. 988, Dos. 54, F. 75.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 4, F. 7.
[3] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 174.

B. YUNAN ORDUSUNUN ESKİŞEHİR - AFYON GENEL HATTINA ÇEKİLMESİ VE TAKİP HAREKÂTI

1. 18 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 52) :

a. Türk Ordusu :

Yapılan keşiflerle, sabah erkenden Yunanlıların 1 nci ve 4 ncü Türk Kolorduları cephelerindeki zayıf birliklerini geri çektikleri görüldü. Ancak, Yunan artçılarının nereye kadar çekildikleri anlaşılamadı.

Cephe Komutanlığı saat 1015'te aşağıdaki 50 sayılı emri verdi [1] :

"1. 1 nci ve 4 ncü Kolordular cephelerinde düşmanın Sakarya batısındaki tepeleri terk ettiği anlaşılıyor. Düşman artçılarının nereye kadar çekildiği henüz belli değildir.

2. Kocaeli Grubu, 3 ncü, 2 nci, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, süvari kıtalarına istinat olmak üzere nehrin batısına topçu ile beraber birer müfreze geçireceklerdir.

Kolordular, evvelâ süvari ile uzaklara kadar keşif yaptıracaklar ve düşmanla temas edeceklerdir. Nehrin batısına sürülen karma müfrezeler, durumun aydınlanmasından evvel düşmanın takibine koyulmamalıdırlar. 1 nci Süvari Tümeni, Beylikahır - Alpu hattma karşı baskmlar yapacak ve düşman büyük kısmının nerede bulunduğunu keşfedeceklerdir.

3. 5 nci Kolordu, Sivrihisar batısından Mahmudiye istikametinde takibe devam edecektir".

b. Yunan Ordusu :

Eskişehir genel istikametinde çekilmeye başlayan Yunan Ordusunun Komutanı, Bursa'da bulunan Yunan Millî Savunma Bakanının 17 eylül saat 1700'de çekmiş olduğu ve ancak bu gün aldığı telgrafında yine 15 eylüldeki "Ordu hangi hattı işgal edecek? Bu hatta nasıl varılacak? Bu hattın askerî faydaları nelerdir?" soruları ile karşılaştı [2].

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler:

Kocaeli Grubu (Kroki : 53)

Süvari Tugayı bölgesinde her iki tarafın durumunda büyük bir değişiklik yoktu. Tugay Komutanı, saat 0900'da Grup Komutanlığından veri-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dip. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/26 - 27.

[2] General Papulas'ın Hatıratı, s. 20. - "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas ın Hatıratı", Askerî Mecmua (No : 67)'ya ek Tarih Kısmı (Sayı : 8), s. 17.

len emirle, Yunanlıların ulaştırma hattı olan Bursa - İnegöl şosesine baskınlar yaparak ele geçirilecek esirlerden durumun aydınlatılması görevini aldı ve hazırlığa başladı.

10 ncu Süvari Alayı da kendisine katılan 1 nci Süvari Tümeni ile dün (17 eylül) Kartal dağını işgal eden Yunan kuvvetleri durumunda da değişiklik yoktu. Tümen, büyük kısmı ile Dinek - Sorkun kesiminde toplanmaya başladı.

17 nci Tümen tahkimatla uğraşıyordu.

3 ncü Kolordu :

Sabahleyin yapılan keşif ve gözetlemelerle, Narlı - Sarayköy batısı hattında iki topla takviyeli bir Yunan alayının bulunduğu tespit edildi. 9 ncu Süvari Alayı Mihalıç köprüsü civarına alındı. 3 ncü Kolordu ile 1 nci Kolordu arasında ara hattı, Ankara çayı istikameti tamamıyle 1 nci Kolorduya ait olmak üzere, Sarayköy - Ağızözü - Üçbaşlı - Ahırköy (3 ncü Kolorduya dahil) olarak değiştirdi.

1 nci Piyade Tümeni durumunu muhafaza ediyordu.

41 nci Tümenden 16 ncı Alay, gece bir taburla Kepez sırtlarına yaptığı baskınla burayı hemen hiç mukavemet görmeden ele geçirdi. Alay, öğleyin Kepez batı ve güney sırtlarını tamamen işgal etti. Ancak, bu kesim 1 nci Kolorduya ait olduğundan burayı 23 ncü Tümen birlikleri gelene kadar tutmaya devam ederek, diğer taburunu Sarayköy doğusu istikametinde kuzeye aldı. Öğleden sonra, Yarıkçı çevresinde bulunan büyük bir ordugâhtan bir kısım kuvvetin Sarıköy'e doğru çekildiği görülüyordu.

1 nci Kolordu :

Erken saatlerde, Kolordu cephesindeki düşman kuvvetlerinin mevzilerini terk ederek çekilmiş oldukları görülüyordu. Kolordu birlikleri, Sakarya batısındaki köprübaşı mevzilerini takviye etmek üzere geçişe başladılar. Birliklerden sürülen keşif kolları, Köseler batısı - Sazılar istasyonu batısı - Beylikköprü batısı hattına kadar ilerlediler.

23 ncü Tümen cephesinde, Ömerler güney kesiminde bulunan bir bölük kadar Yunan kuvveti akşam batıya çekildi. Köseler geçidini tutan kuvvetler bir alaya çıkarılarak Ömerler güneydoğu sırtlarına sürüldü.

57 nci Tümen, Porsuk vadisindeki demiryolunun tamamıyle tahrip edilmiş olduğunu tespit etti. Tümen, Bebi batı sırtlarını 176 ncı Alayla tuttu. Bir süre sonra Alay, Sazılar istasyonu civarını ve bu alayın tuttuğu mevzilere giren 39 ncu Alay da, akşama doğru Sazılar istasyonu güneybatı sırtlarını işgal etti.

15 nci Tümen, 38 nci Alayı ile Boyalıca doğu sırtlarını işgal etti. Öğleden sonra bütün cephede düşmanla temas tamamıyle kayboldu. Gece, Demirci ve Mülk köyleri ile civarları tamamıyle yanmaktaydı.

4 ncü Kolordu:

Kolordu Mürettep Süvari Alayı, 61 nci Tümen Komutanlığı sorumluluğunda, erkenden Demirci - Kozağacı hattına sürüldü. Bölgede hiç bir düşman kuvvetine rastlanmadı.

61 nci Tümen, 174 ncü Alayını Kemikl'ağıl batısına sürerek çeşitli sınıfların geçişine uygun iki köprü yapmaya başladı.

5 nci Kafkas Tümeni, öğleden sonra 9 ncu Alaydan bir taburu Tatlıkuyu güneyindeki geç'tten karşıya geçirerek, karşı kıyıda yaralı, şehit ve silâhları toplamaya ve nehre dökülmüş bulunan silâhları çıkarmaya başladı.

11 nci Tümen, 70 nci Piyade Alayından subay komutasında 10 kişilik bir müfrezeyi, Sakarya'yı yüzerek karşı kıyıya geçirdi. Müfreze, Hamamkarahisar'a kadar ilerledi ve Yunanlıların götürememiş oldukları yaralı b'r subay ile 20 yaralı eri bakılmak üzere geriye sevk etti. Alayın iki bölüğü, bu keşif kolu arkasından Sakarya batısına geçirildi. Bir bölük Kavuncu köprüsü kuzeybatısına, diğer bölük Bozdağ eteklerine sürüldü ve bölükler buraları işgal ettiler.

Tümen, bu günü Yenice köyü civarında, yarın (19 eylül) bitirilecek ve her sınıfın geçmesine elverişli iki köprü yapmakla geçirdi.

5 nci Kolordu:

Sabah erkenden yapılan gözetlemede, Sivrihisar - Kaymaz arasında hiç bir düşman hareketi ve mevcudiyeti görülemedi. Alınan bilg'ler, Yunan kuvvetlerinin Sivrihisar çevresi ve kuzeyinde toplanmış olduğu, buradan demiryolu boyunca Esk'şehir'e doğru çekilmekte oldukları şeklinde idi.

Sabah erkenden, 3 ncü Süvari Tümeni Sarıkavakça dağı, 14 ncü Süvari Tümeni Hamidiye, 2 nci Süvari Tümeni Kırgız dağı istikametinde ilerlediler.

Başkomutanın tasvibi ve Batı Cephesi Komutanının emriyle piyade alayları 8 nci Tümene, süvari alayları 2 nci Süvari Tümenine verilmek suretiyle lağvı kararlaştırılan Mürettep Tümen Mahmudiye, 8 nci Piyade Tümeni Ertuğrulkışlası istikametinde hareket ettiler.

Öğleye doğru 3 ncü Süvari Tümeni, Kavak'a vardı ve Sarıkavakça dağı, Ağapınar ve Alpu ist'kametlerinde emniyet birlikleri sürerek tut-

Ankara
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

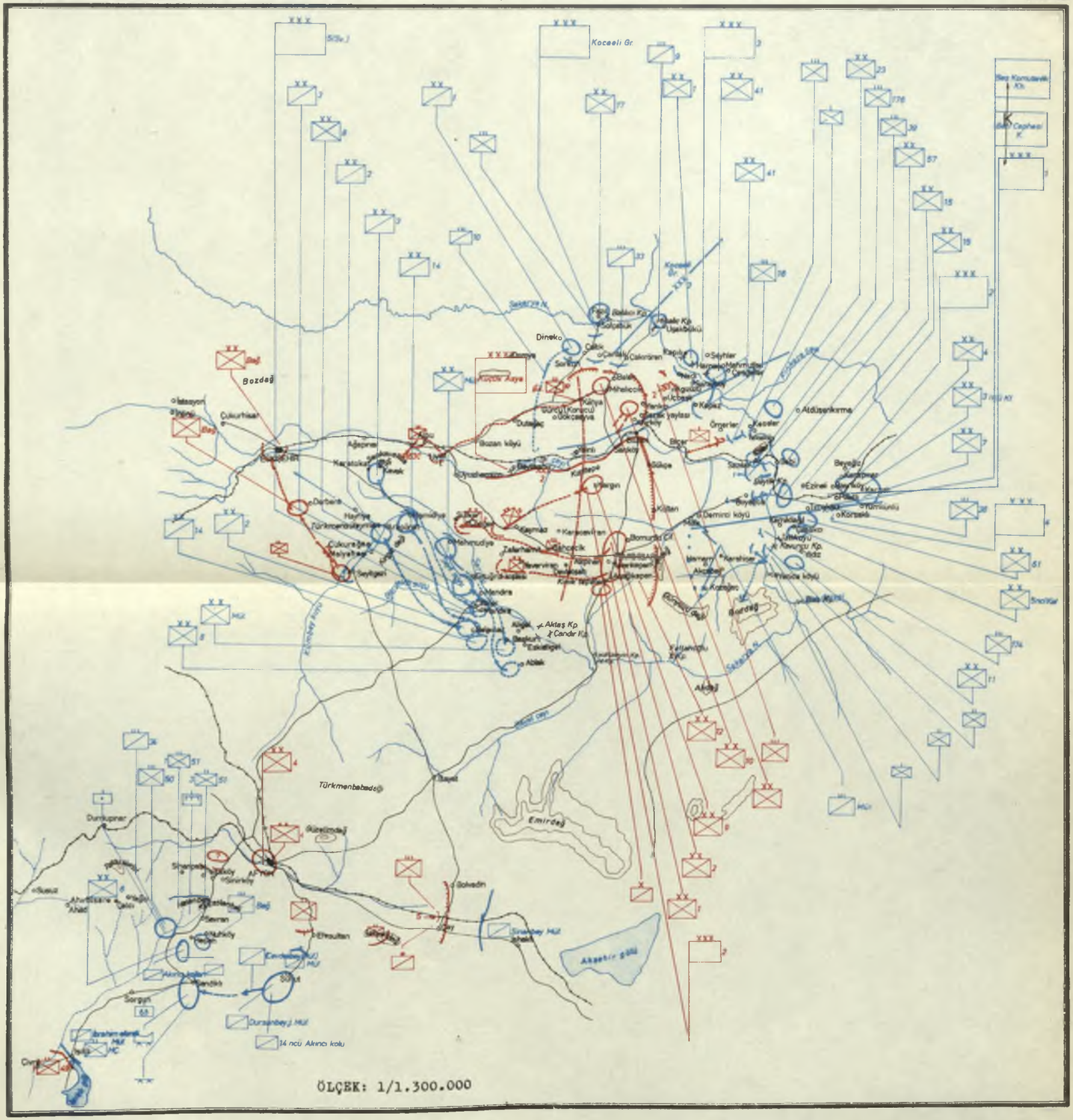
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

18 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Krok: 52)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
18-19 Eylül 1921 günleri Harekâtı

(Kroki: 53)

tu. Alpu'nun iki tabur kadar bir kuvvet (Bağımsız Yunan Tümeninden bir müfreze) ile tutulmuş olduğu görüldü.

Hamidiye 14 ncü Süvari Tümeni tarafından, Arapören 2 nci Süvari Tümeni tarafından işgal edildi. Mürettep Tümen Mahmudiye'yi, 8 nci Piyade Tümeni Ertuğrul - Mandıra bölgesini işgal etti. Kolordu Karargâhı Çifteler'e geldi.

Yapılan keşif ve incelemelere göre : saat 1600'ya doğru 1 nci ve 2 nci Yunan Tümenlerinin Sivrihisar civarında olduğu, Mahmudiye ve Ertuğrulkışlası genel istikametlerinde çekilmekte oldukları; bir piyade alayının Bahçecik'e vardığı; Alpu'dan Sarıkavakça dağına doğru bazı Yunan birliklerinin ilerledikleri tespit edildi.

Mürettep Tümen, 35 nci ve Konya Süvari Alayları ile İstihkâm Müfrezesi 2 nci Süvari Tümenine, 1 nci ve 2 nci Milis Alayları ile 6 ncı Tümenin birliği olup buna verilmek üzere muhafaza edilecek 52 nci Piyade Alayı 8 nci Piyade Tümenine verilmek suretiyle saat 2300'te tamamen lağvedildi.

2 nci Kolordu:

Durumunda hiç bir değişiklik yoktu.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Sinan Bey Müfrezesi Çay cephesinde, Dursun Bey Jandarma Müfrezesi ile 14 ncü Akıncı Kolu Şuhut'ta idiler. Cevdet Bey Müfrezesi (Adana Süvari Alayı) Sandıklı'ya gelmekte idi. Tümen Sıhhiye Bölüğü, Tümen nakliye kolları Sandıklı'da; Muhabere Müfrezesi, akıncı kolları ve Tümen Karargâhı Hacan'da bulunuyorlardı. Bağımsız Süvari Alayı Nuhköy'de, 51 nci Piyade Alayının 3 ncü ve 1 nci Taburları ile İstihkâm Bölüğü ve bir top Kılıçarslanbeli - Hasanbeli hattında, 50 nci Piyade Alayı ile 34 ncü Süvari Alayı ve bir dağ bataryası Hacan kuzeybatısında, Tümen Hücum Taburu ile İbrahim Efendi Müfrezesi Çivril cephesinde idi.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Türk Ordusu :

Kuzey kanatta Kartal dağı - Belen hattını 10 ncu Tümenle tutarak 1 nci Türk Süvari Tümeninin Porsuk istikametinde ilerlemesini önleyen Yunan Ordusu, 5 nci Türk Kolordusu birliklerinin Yukarı Sakarya - Seyitsuyu boyunca Eskişehir genel istikametinde ilerlemesi üzerine, cepheden sıkıştırılmamaktan da faydalanarak, Eskişehir istikametinde tehlikeli bir şekilde açılan güney kanadını korumak ve cephedeki birliklerini kademeli olarak Eskişehir doğusu - Seyitgazi genel hattına çekmek gayreti içindeydi. 5 nci Türk Kolordusunu ele geçirdiği Sarıkavakça dağı -

Kırgız dağı - Çifteler bölgesinden atmak için, ortalama beş tümene yakın bir kuvvetle Hamidiye - Çifteler hattına ilerliyordu ve Eskişehir'de bulunduğu bilinen Bağımsız Tümeni de Derbent'e getirmişti.

Henüz Sakarya geçitlerini çeşitli sınıfların geçmesine elverişli duruma getirmek ve Yunan kuvvetlerinin çoğunlukla nerelerde toplandığını meydana çıkarmakla uğraşan Batı Cephesi Komutanlığı, bu günkü harekâtın sonucunu saat 2400'te Başkomutan ve Genelkurmay Başkanına şöyle bildiriyordu [1]:

"1. Süvari kıtalarımız Mihalıççık kuzeybatısındaki Kartaltepe kuzeyinden Bozan köyü istikametinde düşman gerilerine doğru ilerlemektedir. Mihalıççık civarında düşmanın bir tümen kadar piyade ve üç alay kadar süvarisi bulunduğu tahmin edilmiştir.

2. Bugün Sakarya batısına geçen kıtalarımız Ağızözü - Biçer - Demirci - Akçabey hattına kadar ilerlemiş ve yalnız Sarayköy batısında düşmanın ile alay kadar piyadesine rastlanarak geri atılmış ve diğer yerlerde düşmanla temas edilememiştir.

3. Güneyden Sakarya boyunca düşman gerilerine doğru ilerleyen süvari kollarımız Mahmudiye, Hamidiye ve Arapören'i işgal etmiş ve Alpu istikametinde kuzeye doğru ilerlemiştir. Düşmanın Porsuk boyunca demiryolu yakınında büyük kısmı ile çekilmekte olduğu tahmin olunmaktadır.

4. Afyon ve Sandıklı cephelerinde durgunluk vardır. İslâmköy istikametinde giden akıncı müfrezemiz, İslâmköy civarındaki demiryolu üzerinde önemli tahribat yapmış ve telgraf ve telefon hatlarını kesmiştir".

Alınan esirler ve istihbarat kaynaklarının ifade ve kaydettiklerine göre : Yunan Ordusunun Eskişehir - Kütahya hattında kalmayı düşündüğü, Afyon'u elde tutmak için çalışacağı; Yunan Kralının Bursa'da bulunduğu; Eskişehir'de çok sayıda Yunan yaralılarının toplandığı; Eskişehir, Seyitgazi ve civarlarındaki Türk halkının para ve kıymetli eşyaları ile koyun ve kasaplık hayvanlarının Yunanlılarca alınıp götürüldüğü öğrenildi.

Kastamonu ve Havalisi Komutanı Muhittin Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığına verdiği raporda da : Franklen Buyon ile Yarbay Sande'ın 16 eylül saat 1800'den sonra bir Fransız torpidosu ile İnebolu limanına gelmiş olduğu ve 18 eylül günü saat 0700'de otomobille Ankara'ya hareket ettiği ve Fransa'nın Millî Türk Hükümeti ile iyi münasebetler tesisi için çalıştığı bildirilmekteydi.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 32, F. 6/26.

Yunan Ordusu :

Sakarya yenilgisinden sonra Eskişehir doğusu - Seyitgazi genel hattına çekilmek kararına uygun olarak batıya çekilmekte olan Yunan Ordusu, Mihahççık dağı - Gökçe - Sivrihisar doğusunda Çal dağı hattındaki emniyet birliklerinin himayesinde, Mihalıççık - Alpu - Sivrihisar üçgeni içinde ve kuvvetlerinin büyük kısmı ile bu üçgenin batı ucuna doğru hareket halinde idi. Nitekim, 5 nci Türk Kolordusunun Seyitsuyu batısında bulunarak Sarıkavakça dağına kadar ilerlemiş olması üzerine, Eskişehir istikametinde çekilme yollarını müessir olarak tehdit durumuna giren bu kolorduyu Çifteler - Hamidiye - Seyitgazi bölgesinden atmak için Yunan Ordu Komutanının saat 1630'da verdiği ve birliklere akşam varan emri şöyle idi [1] :

"1. Bugün yapılan hava keşiflerine göre, Türk kuvvetleri (10.000 - 20.000 arasında zannedilen) Çifteler'den kuzeybatıya doğru ilerlediler. İlerde yürüyen süvari bugün Sarıkavakça tepelerinde Karma Müfreze ile temas etti. Ordu, Sakarya hattmdan tespit edilen gerideki hatta çekilmesinde Türk kuvvetleri tarafından hiç bir engelle karşılaşmadı.

2. Ordu, birinci hatta bulunmayan tümenleri ile yarın sabah geri çekilerek, aynı zamanda Bağımsız Tümeni ile de Çifteler'e girmiş olan Türk kuvvetlerine taarruz edecektir. Tümenlerin cephesi, arkası daima Eskişehir önündeki mevzi genel istikametinde bulunacak ve kademeli olarak geri çekilerek, daha evvel tespit edilen mevzie ulaşabilecek bir şekilde bulunacaktır.

3. Birinci hatta bulunmayan ve yarın sabah çok erken hareket edecek olan tümenler şu şekilde ilerleyeceklerdir :

a. 1 nci Tümen, Aşağıkepen bölgesinden Yaverviran bölgesine;

b. 9 ncu Tümen, Karkın bölgesinde Kaymaz bölgesine;

c. 10 ncu Tümen Karma Müfrezesi (Stimonara Müfrezesi) Korucu'dan Uyuztepe bölgesine intikal edecektir. Bu kuvvetleri ve Cönger'de bulunan 2 nci Tümeni emrine alan 1 nci Kolordu, Çifteler'e girmiş olan Türk kuvvetlerine taarruz ederek yok edecektir.

Derbent'te toplanmış bulunan Bağımsız Tümen ile Alpu'daki Karma Müfreze de bu taarruza katılacaktır.

12 nci Tümen, bu emrin tebliğinden itibaren 2 nci Kolordu emrine girecektir.

---

[1] Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 175 - 176. - Andre, Felâkete Doğru, s. 173.

4. Ordunun esas cephesi, 19/20 eylül gecesi şimdiki hattan Kartal dağı - Yalınlı köprüsü - Kızıltepe - Karacivan - Kınık tepeleri hattına naklolunacaktır. Porsuk'un güneyinde 2 nci Kolordu bulunacak, kuzeyinde 3 ncü Kolordu bulunacak ve kuzeyden herhangi bir girmeye karşı Sündiken dağı geçitlerini emniyet altına alacaktır.

19 eylül günü karanlık basar basmaz yürüyüş kollarının büyük kısımları, gerilerine kuvvetli artçılar bırakarak ve nispeten geniş mesafelerle harekete geçecekler ve yeni hatlara intikal ettikçe artçılarını yanlarına çekeceklerdir.

Kolordular, karargâhlarının yerlerini bildireceklerdir.

Ordu Karargâhı yarın akşamdan itibaren Beylikahır istasyonundadır.

Kolorduların ulaştırma birliklerinin 1 nci, 9 ncu, 2 nci ve 10 ncu Tümenler hattından daha ileri geçmemeleri gerektir".

Durumu oldukça sıkışan Afyon'daki 4 ncü Yunan Tümen Komutanı da, 6 ncı Türk Tümeni kuvvetleri karşısında ve 5 nci Türk Kolordusunun Çifteler - Hamidiye - Seyitgazi kesimine gelmesi üzerine, Çay - Bolvadin cephesindeki birliklerini geri çekmeye karar verdi. Bu suretle bir taraftan çekilme için hazırlanmaya ve diğer taraftan da herhangi bir Türk taarruzuna karşı tertiplenmeye ve Çay - Afyon demiryolu hat ve tesislerini tahrip etmeye hız verdi [1].

2. 19 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 54) :

a. Türk Ordusu :

Genelkurmay Başkanı, Türk Ordusunun Sakarya Meydan Muharebesinde kazandığı zafer dolayısıyle Türkiye Büyük Millet Meclis'nin Başkomutana yazdığı aşağıdaki telgraf örneğini bütün kıtalara yayımlamak üzere Cephe Komutanlığına ulaştırdı :

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, bugünkü genel toplantısında, Millî Ordunun müstesna fedakârlıklarıyle kazanılan Sakarya Meydan Muharebesinin kahramanlarını kutsallaştırmış, yüceltmiş ve bütün milletin duygularına tercüman olarak pek derin olan minnet ve şükranlarını yüksek önderliğinize ve bütün Orduya duyurulmasına karar vermiştir. Milis, yüce ve sayın Başkanlarının düşman ordusunu bozguna uğratan dâhiyane azim ve tedbirleri sayesinde kazanılan bu büyük zaferle övünmekte ve aynı dehanın, kesin kurtuluşumuza ulaşan kutsal yolda kazanılacak başarılarla millet ve memleketin kesin kurtuluşunu sağlayacağına inanmakta ve

[1] "Yunan Askerî ve Bahri Ansiklopedisinden ...", C. II, s. 479 - 480.

bunu beklemektedir. Sunulmuş olan bu yazının bir sureti Orduya duyurulmak üzere telgrafla yazılmış ve bir sureti de Meclis'in özel kararına uyularak ve Meclis Genel Kurulunun Başkomutan Paşa Hazretlerine yüceltme ve şükran anısı olmak üzere kendilerine arz ve takdim kılınmıştır".

Saat 1000'da yapılan tayyare keşfi ile, düşman durumu hakkında Cephe Komutanlığının öğrendikleri şunlardı [1] :

"1. Düşmanın büyük kısmı Sivrihisar'la Sarıköy arasındadır.

2. Sivrihisar'la Mülk arasında ve Sivrihisar'a yedi kilometre mesafede iki alay süvari ve üç batarya ve bunların bir kilometre batısında bir alay piyade vardır.

3. Sivrihisar'ın doğu ve güneybatısında emniyet tertibatı almış iki piyade alayı ve bir alay kadar süvari ve dört batarya vardır.

4. Sivrihisar'la Sarıköy arasında ve Sivrihisar'a daha yakın olmak üzere 4 - 4,5 tümen kadar kuvvet ve civarlarında birçok oto ulaştırma kolları bulunuyordu. Bu kuvvetlerin daha batısında hiç bir kuvvet ve yürüyüş yoktur.

5. Mihalıççık güneyindeki sırtlarda, dört grup halinde olmak üzere, 2 - 3 tümen kadar kuvvet bulunmaktadır.

6. Sarıköy'de ulaştırma ve oto kolları vardır. 30 - 40 vagondan ibaret bir tren Eskişehir'e hareket ediyordu.

7. Biçer ile Sarıköy arasında ve takriben Sazak yaylasının kuzey ve güneyindeki sırtlarda iki piyade ve bir süvari alayı bulunuyordu".

Cephe Komutanlığı, saat 1330'da aşağıdaki 52 sayılı emri verdi [2] :

"1. Düşman, ileri kıtaları ile Kartal dağı - Mihalıç dağı - Biçer - Hortu - Kızılcameşe hattındadır. Düşman ordusunun büyük kısmı, Mihalıççık güneyi - Sarıköy - Memik - Sivrihisar hattında bulunmaktadır.

2. 1 nci Süvari Tümeni, Kocaeli Grubu emrine verilmiştir.

3. Kocaeli Grubu ile 3 ncü, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, Sakarya sol kıyısında uygun birer köprübaşı mevzii seçerek hemen tahkim edeceklerdir. Bu köprübaşı mevzilerine kolordulardan yalnız birer müfreze geçirilecek ve büyük kısımlar nehrin doğusunda kalacaklardır. Köprübaşı mev-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 89, F. 58. - Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 4, F. 7/6.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H 33, F. 1/1. - Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 89, F. 52.

ziine yeteri kadar topçu geçirilmeli ve gereğinde nehrin doğusundan himaye için tedbirler alınmalıdır.

Her tümen için topçu geçirilmesine elverişli birer köprü yapılması lâzımdır. Nerelerde yapıldığı, cinsi ve bitirildiği Orduya bildirilecektir. Kolordular, süvarileri ile düşmanla temas yapacaklar ve muhafaza edeceklerdir.

4. Kocaeli Grubuna bağlanan 1 nci Süvari Tümeni, Sündiken dağı ve batısından düşman ordusu büyük kısmının ulaştırma hattına taarruz edecektir. 1 nci Süvari Tümeninin geri ile irtibatı için Balıkçı köprüsünden Bozanıç'a kadar olan kısımda birçok geçitler keşif ve tespit olunmalıdır.

5. 5 nci Kolordu, Eskişehir, Seyitgazi, Afyon, Aziziye ve Bolvadin istikametlerini keşfettirmekle beraber, büyük kısmı ile düşman ordusunun gerilerine taarruz edecek ve düşmanın Eskişehir'le olan tren irtibatını, oto ulaştırmasını behemehal kesecektir".

b. Yunan Ordusu :

Yunan ordu birlikleri, bu gün Türk kuvvetleri tarafından hiç bir tazyik ve takibe uğramadan, büyük kısımlarıyle Eskişehir - Seyitgazi hattı doğusundaki mevzilere çekiliyordu [1]. Ancak, bu çekilmeyi büyük ölçüde geciktirip tehlikeye sokacak 5 nci Türk Kolordusunun Seyitsuyu - Kümbetsuyu kavsi içindeki bölgeden atılması için de Bağımsız Tümen Derbent'ten Kırgız dağına, Sivrihisar bölgesindeki 1 nci Yunan Kolordusu Hamidiye - Çifteler hattına doğru ilerliyorlardı.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 53) :

1 nci Süvari Tümeni de bu gün emrine verilen Kocaeli Grubunun durumundan genel olarak önemli bir değişiklik yoktu. Yalnız, 21 nci Süvari Alayı Lefke'ye alındı.

Mihalıççık ve çevresini savunan 10 ncu Yunan Tümeninden 27 nci Alay ve altı toplu topçu birliği, Mihalıççık - Gökçeayva - Beylikahır yolu ile çekiliyordu. Kızılyürekli, Gökçeayva, Aşağı ve Yukarı İğdecik köyleri yanıyordu.

11 nci Alayı Sorkun kuzey sırtlarında bulunan 1 nci Süvari Tümeni, 20 eylülde Gökçeayva istikametinde yapacağı taarruz için, Grup emriyle İğdecik'ten hareketle, Domya'da toplandı.

17 nci Tümen durumunu muhafaza ediyordu.

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 176.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

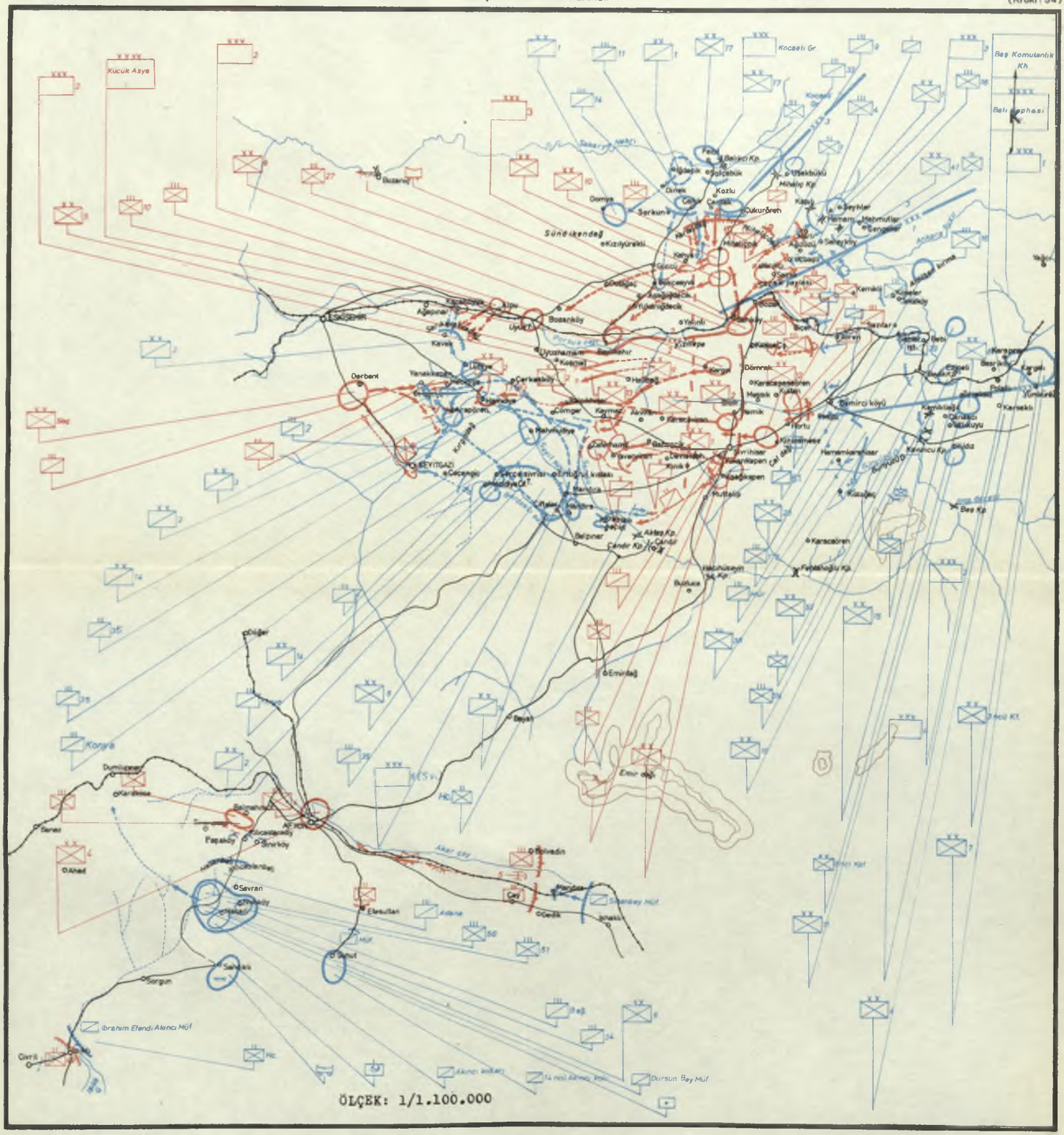
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

19 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki : 54)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Yunan emniyet ve örtme birlikleri, Kartal dağı - Belen kuzeyi - Mihalıç dağı hattındaydılar.

11 nci Süvari Alayından sevk edilen keşif bölüğü saat 1700'de Gökçeayva'yı işgal etti. Kâhya istikametinde ilerleyen 14 ncü Süvari Alayı, bu köyün kuzeydoğusundaki sırtlara kadar gelerek, iki Yunan alayının Mihalıççık'tan Kâhya istikametinde çekildiklerini tespit etti ve sonra tümenine katıldı.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı, Balıkçı köprüsü, Mihalıç köprüsü istikametlerini emniyette bulundurmak üzere Çardak - Çukurören hattında bulunuyordu.

9 ncu Süvari Alayının durumunda değişiklik yoktu.

1 nci Piyade Tümeni, öğleden sonra iki topla takviyeli 4 ncü Alayın karşısındaki Yunan alayının çekilmesi üzerine Narlı kuzey ve doğu sırtlarında yerleşti'rdi. Alay, bir taburunu Mihalıç dağına sürdü ve burayı tuttu. Mihalıççık'ı tamamen yakan 10 ncu Yunan Tümeninin akşam buradan çekildiği öğrenildi.

Kepez sırtlarını tutmakta olan 41 nci Tümenden 16 ncı Alay, Grup ara hattının dün (18 eylül) değişmiş olması üzerine, Sarayköy doğu sırtlarına alındı. Alayın bir taburu, Tümen Süvari Bölüğü ile Ağızözü üzerinden Üçbaşlı'ya sürüldü. Süvari Bölüğü, Üçbaşlı batısındaki sırtları tuttu.

1 nci Kolordu :

Dünkü durumunu muhafaza etmekle beraber, tümen süvari birlikleri Biçer - İlören batısı - Demirci kuzeyi hattına sürüldüler. Akşama doğru bu hat batısındaki Yunan birlikleri batıya çekildiler.

4 ncü Kolordu :

Dünkü durumunu muhafaza ediyordu. Kolordu Süvari Alayının keşif kolları Demirci - Kozağacı hattında idiler.

Demirci köyünde esir edilen 2 nci Yunan Kolordusu Karargâhı tercümanlarından biri, Yunan kolordularının Eskişehir, Kütahya ve Afyon'a çekileceklerini söylüyordu.

2 nci Kolordu :

Durumunu muhafaza ediyordu.

5 nci Kolordu :

5 nci Kolordu birlikleri için bu gün çok hareketli ve heyecanlı oldu.

Sarıkavakça dağını Alpu - Ağapınar hattındaki düşman kuvvetine karşı tutmuş bulunan 3 ncü Süvari Tümeni, Alpu'dan ilerleyen Yunan

Karma Müfrezesi ve Derbent'ten ilerleyen Bağımsız Yunan Tümeninin taarruzlarını geri attı. Saat 1300'te Karahöyük'e yaptığı baskında, buradaki topluluğu dağıttı ve erzak ile eşya dolu dört arabayı ele geçirdi. Tümenin, 5 nci Kolordu ve Hamidiye'deki 14 ncü Süvari Tümeni ile hiç bir irtibatı yoktu. Buna rağmen, Yunan Ordusu gerisinde baskınlara devam etmek üzere, emniyet birliklerini Sarıkavakça dağında bırakarak, geceyi Lütfiye'de geçirdi.

2 nci Süvari Tümeni, Kırgız dağını düşmana kaptırmamak ve Sivrihisar istikametinde taarruza başlayacak olan Kolordu birliklerinin gerilerini emniyet altında bulundurmak amacı ile Yanakkapan istikametinde ilerleyen Bağımsız Yunan Tümeninin öncü alayına Mahmudiye'deki 35 nci ve Konya Süvari Alayları ile birlikte taarruza başladı. Bu sırada 2 nci Süvari Alayı da Seyitgazi'deki Yunan birliğine baskına gidiyordu. 2 nci Süvari Tümeni, Bağımsız Yunan Tümeninden Kırgız dağına doğru ilerleyen birliklerin gerisine müessir olmaları yüzünden, büyük kısmı ile Serçesivrisi tepesi gerisine ve Konya Süvari Alayı ile Mecidiye çiftliğine çekildi. Tümenden ayrı kalan ve Mecidiye civarında Ağapınar'dan Seyitgazi'ye gitmekte olan 11 kamyonlu Yunan kolunu şoförleri ile birlikte ele geçiren 35 nci Süvari Alayı, kamyonlardan altısını tamamen imha etti. Ekmek yüklü beş kamyon da beraberinde olduğu halde, Hamidiye - Cönger arasmdaki düşman ordugâhları içinden geçerek Çifteler'e geldi.

2 nci Süvari Alayı, Seyitgazi'ye yaptığı baskında buradaki Yunan alayını Derbent istikametinde çekilmek zorunda bıraktı.

Burada ele geçirilen 2 nci Yunan Kolordu Karargâhının evrak dosyaları imha edildi. Alay, akşam Çeçengiç doğusundaki sırtlara çekildi.

Hava karardığı sırada Bağımsız Yunan Tümeni Kırgız dağının batı eteklerini tutmuş, 2 nci Yunan Tümeni de Hamidiye'yi işgal etmişti.

Sivrihisar'a baskın için güneş doğarken Hamidiye - Cönger - Kaymaz istikametinde ilerleyen 14 ncü Süvari Tümeni, saat 1400'ten sonra Yaverviran - Kaymaz hattı doğusundan iki Yunan tümeni (1 nci ve 9 ncu Tümenler) ve Süvari Tugayının batıya, Balçıkhisar üzerinden de diğer bir Yunan tümeninin (2 nci Tümen) ilerlediğini gördü. Bu sırada Koşmat ile Halilbağı arasındaki bölgeden de iki Yunan tümeni (5 nci ve 13 ncü Tümenler) güneybatıya doğru ilerliyorlardı. Kaymaz güneybatısında 9 ncu Yunan Tümeni öncüleriyle muharebeden sonra 14 ncü Süvari Tümeni, Çifteler doğusundaki Mandıra istikametinde çekildi ve burada toplandı [1]. Akşama doğru 9 ncu Yunan Tümeni Kaymaz'a, 1 nci Yunan Tümeni Yaverviran kuzeyine geldi ve bu tümen Zaferhamit batısında

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 6/6411, Dlp. 21, G. 3, Kls. 1260, H. 4, F. 1/23 - 24.

emniyet tertibi aldı. Süvari Tugayı da 1 nci Yunan Tümeninin emniyet birlikleri gerisinde toplandı.

8 nci Piyade Tümeni, büyük kısmı ile Serçesivrisi tepesi doğusu - Çifteler genel hattında mevzilenmişti. Tümenin Hücum Taburu, Çandır doğusunda Akköprü ile Buzluca güneybatısında Abidin çiftliği arasındaki sırtları tutmak için Sarısu kuzeyinde ilerlemekte idi.

Yunan kuvvetlerinin Sivrihisar bölgesinden batıya doğru çekilmekte olduklarının öğrenilmesi ve Körhasan geçidi kuzeydoğusundaki sırtlarda üç Yunan süvari bölüğü ile karşılaşması üzerine Hücum Taburu, saat 1700'de Sarısu güneyine geçerek Körhasan geçidi güneyindeki sırtları tuttu. Tümen, bulunduğu mevzide savunma tertibini geliştirdi.

5 nci Kolordu Komutanı, "düşman büyük kısımlarının bu gün akşama kadar Akviran - Kaymaz - Koşmat hattına vardığını; Kolordunun 20 eylül günü Çifteler doğusundaki Mandıra - Ertuğrulkışlası - Mahmudiye - Hamidiye hattında muharebeyi kabul edeceğini" Cephe Komutanlığına bildirdi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Balmahmut kesiminde iki Yunan alayının bulunduğunu tespit eden Tümen, Kılıçarslanbeli - Hasanbeli hattını Adana Süvari Alayı ile tutarak, büyük kısmı ile toplanmış olduğu Akarım - Nuhköy - Hacan bölgesinden 19/20 eylül akşamı Dumlupınar'a baskın yapmak için harekete geçti.

Bolvadin - Çay kesimindeki Yunan kuvvetlerinin ağırlıkları Afyon istikametinde çekiliyordu. Sinan Bey Müfrezesi akşama doğru Gedil kuzeyindeki Mandıra'yı işgal etti.

Tümenin diğer kesimlerdeki birlikleri durumlarını muhafaza ediyordu.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu :

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, Yunan Ordusunun takibi bakımından özellikle cephane yetersizliği hakkmdaki düşünce ve tekliflerini Başkomutanlığa aşağıdaki raporla arz etti [1] :

"Düşmanın Sivrihisar - Mihalıççık hattından çekilmekte olduğu anlaşılıyor. Tarafımızdan bütün ordu ile yapılacak bir takip ve temasta, gerek Eskişehir karşısında ve gerekse Afyon mıntıkasında taarruzî veya teda-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 89, F. 60.

fiî bir meydan muharebesi için lâzım olan cephanenin nakli hesap edilmiştir. Hesap neticesinde, nakil meselesi önemli olmakla beraber, asıl meselenin mevcut cephanenin miktarı olduğu anlaşılmıştır. Sahra ve kudretli gibi orta çapta toplarımız takriben yüz adet olup, Sakarya muharebesinde pek ziyade darlıkla 60.000 atım sarf olunmuştur. İleri hareket ederek gireceğimiz muharebeler devresinde, sahra ve kudretli olarak 100.000 mermi bulunmak lâzımdır. Ordunun elinde bugün beş altı bin mevcut olup; bizim bildiğimize göre, Millî Savunma Bakanlığının elinde ve bütün memleketteki miktar da takriben 20.000'dir. Bu hale göre, bütün ordu ile düşmanla muharebe temasından sakınmak zarurîdir. Fakat, az zamanda bu ihtiyacı gidermek de çok lâzımdır. Hatıra gelen tedbirler şunlardır :

1. Trabzon'daki İngiliz toplarının, top başına 1000 mermi hesabıyle, mevcut cephaneye göre takriben 16'sını gece gündüz süratle getirmek.

2. Doğu'dan bol cephane ile Rus sahra topu getirmek. Bu suretle cephane tadili zamanından tasarruf edilmiş olur. Bununla beraber, tadil için de ayrıca cephane getirtmek.

3. Elcezire, Antep ve Maraş'ta, her zamanki gibi Millî Savunma Bakanlığında gerekli cephane bulunduğu tahmin olunuyor; bunları getirtmek.

4. Esas tedbir, tabiatıyle hariçten tedarik imkânını bulmaktır".

Cephe Komutanlığı, bu günkü harekâtın sonucunu da Başkomutan ve Genelkurmay Başkanlığına saat 2400'te verdiği aşağıdaki raporla bildirdi [1] :

"1. Cephede süvari ileri kıtalarımız Mihalıç dağı - Üçbaşlı - İlören - Koltan - Hamamkarahisar batısı hattma kadar ilerlemişlerdir. Öğleden sonra Massık - Karacapaşaören hattında düşman süvarileri görülmüştür.

19 eylül sabahı yapılan tayyare keşfinde düşman ordusu büyük kısmının Mihalıççık - Sivrihisar hattında bulunduğu tespit edilmiştir.

2. Yanlardan süvari tümenlerimiz düşman gerilerine doğru olan akınlarına devam etmektedirler. Düşman, Mihalıççık'ı ve geçtiği köyleri yakmaktadır.

3. Afyon cephesinde, kıtalarımız Mandıra köyünü işgal etmişlerdir. Düşmanın Çay ve Bolvadin'deki ağırlıklarını batıya doğru çekmekte olduğu bildirilmiştir".

14 eylül 1921'de Kozan Milletvekili (Genelkurmay Başkanı) Fevzi Paşa ile Edirne Milletvekili (Batı Cephesi Komutanı) İsmet Paşa'nın Sa-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1.

karya Meydan Muharebesi zaferinin başlıca yaratıcısı olan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine müşirlik (mareşallık) rütbesi ve gazilik unvanı verilmesi hakkında vermiş oldukları önerge üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi bu günkü (19 eylül 1921) oturumunda bu hususstaki 153 sayılı kanunu kabul etti [1] :

"1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı ita ve rütbe-i müşirî tevcih olunmuştur.

2. İşbu kanun, tarih-i neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

3. İşbu bu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur".

Genelkurmay Başkanı, durumu Başkomutana aşağıdaki mesajı ile arz etti [2] :

"Başkumandan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Büyük Millet Meclisinin yüksek uhdenize müşirlik rütbesi ile gazilik unvanını vermiş bulunduğunu memnuniyetle haber aldım. Milleti yükseltmek ve onu bağımsızlığa kavuşturmak hususundaki yurtsever çalışmalarınızın büyük milletimizce bu suretle takdirini, en büyük savaşımızda başarıların devamına iyi bir başlangıç sayıyorum.

Tebriklerimin lütfen kabulünü rica ederim.

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi
Fevzi "

Yunan Ordusu :

Çifteler ve çevresinden 5 nci Türk Kolordusunun Hamidiye - Sarıkavakça dağı - Ağapınar, Kırgız dağı - Yanakkapan ve Seyitgazi istikametlerindeki harekâtı karşısında Yunan Ordusu, 1 nci Kolordu ile bu Türk kuvvetlerine taarruz etmek üzere Hamidiye - Mahmudiye - Ertuğrulkışlası genel hattına ilerlemekte idi. Cephedeki diğer birlikleri de bu sabahtan itibaren Kartal dağı - Kızıltepe - Karacaviran - Kınık tepeleri hattına çekilmekteydi.

Ancak, sabah ve sonraki keşiflerle Çifteler ve çevresindeki Türk kuvvetlerinin miktarı hakkında birbirini tutmayan haberlerden büyük ölçüde kuşkulanmış bulunan Yunan Ordu Komutanlığı, cepheden kuvvetli Türk tazyikına da uğramış olduğundan, Eskişehir istikametinde gelişme-

[1] Düstur, Üçüncü Tertip, C. II, 2. baskı, s. 93, Kanun No. 153. - Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4283, Dlp. 17, G. 5, Kls. 1039, Dos. 125, F. 117 - 117/2.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4283, Dlp. 17, G. 5, Kls. 1039, Dos. 125, F. 117/3.

si muhtemel tehlikeyi önlemek için kuvvetlerinin büyük çoğunluğunu Alpu - Koşmat - Kaymaz - Yaverviran hattının da batısına geçirmek gayretinde idi.

Cepheden hiç tazyik edilmeden yaptığı çekilmeye rağmen, içinde bulunduğu kargaşalık ve 3 ncü Türk Süvari Tümeninin Alpu - Ağapınar arasına yaptığı baskın sırasında Yunan Ordu Komutanının karargâhını Beylikahır'dan Sarıköy'e kaçırması, Yunan Ordusunun akıbetinin kesin belirtilerinden biri idi [1].

3. 20 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 55) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanı, muhtemel düşman harekâtına karşı 2 nci ve 5 nci Türk Kolordularının kullanılması hakkmdaki düşüncelerini saat 0200'de Başkomutana aşağıdaki gibi arz etti [2] :

"1. Düşmanın Eskişehir istikametinde çekilmeye devam edeceği sanılıyor.

2. 2 nci Kolorduyu Kürttaciri üzerinden Kaldırım'a sevk etmek istiyorum. Kolordu, duruma göre buradan Afyonkarahisar'daki düşmana taarruz için kullanılabileceği gibi, Çifteler üzerinden Eskişehir veya Seyitgazi'ye de yöneltilebilir.

Kolordu, 8300 tüfek, 99 makineli tüfek ve 8 sahra, 10 kudretli, 2 sahra obüsü, 4 şinayder, 2 tayyare topu ve 2 ağır obüs topu ile hareket edebilecektir.

3. Düşmanın Mihalıççık - Sivrihisar hattında durması halinde, 5 nci Kolordu ile müştereken düşman yanında kullanılması da mümkündür.

4. Kolordu, 20 eylül 1921 öğleden sonra hareketle 23 eylül 1921 akşamı Fettahoğlu güneyinde Kaldırım'a varacaktır.

5. Bu hususiaki emirlerinizi beklediğimi arz ederim".

Diğer taraftan, 19 eylül akşamı 5 nci Kolordu Komutanının bu gün için "Mandıra - Ertuğrulkışlası - Mahmudiye - Hamidiye hattında muharebeyi kabul edeceği" raporuna karşılık olarak, Cephe Komutanlığınca saat 0230'da şu emir verildi [2] :

---

[1] Andre, Felâkete Doğru, s. 175.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1083, Dos. 90, F. 79-79/1.

"Mufassal raporu henüz almadım. Cephede bulunan kolordular henüz Sakarya'nın doğusundadırlar ve ancak müfrezelerle düşmanı takip edeceklerdir. Takipte bulunan 5 nci Kolordunun görevi, düşman ordusu ile kesin muharebe kabulü değildir. Aksine, düşmanın büyük kuvvetleriyle kesin muharebeden sakınarak münferit ve müsait hedefler yakalamak, menzil hatlarını tahrip etmek ve düşmanm büyük kuvvetlerini izaç etmektir".

Cephe Komutanı, bu günkü harekât için de saat 1530'da aşağıdaki 53 sayılı cephe emrini verdi [1] :

"1. 5 nci Kolordunun 19 eylül 1921 akşam raporuna göre, çekilen düşman büyük kısmından birçok tümenler, Koşmat - Kaymaz - Akviran - Akpınar hattına varmıştır. 3 ncü Kolordunun 20 eylül 1921 saat 0945 raporuna göre; iki alay piyade, iki bölük süvari ve bir bataryadan ibaret düşman artçısının 19 eylül 1921 saat 1900'da Bozan civarındaki ordugâhından Sarıköy'e hareket etmiş ve Sarıköy istasyonunun yanmakta olduğu bildirilmiştir.

2. Ordu takibe devam edecektir.

3. Kocaeli Grubu, ayrıca verilen emre (saat 1500'te bu gruba verilen emir) göre, Sakarya güneyinden Yapraklı çiftliği - Dağcılar - Tandır istikametinde takip edecek ve büyük kısmı ile Eskişehir - Ağapınar hattına ve şimdi Bilecik cephesinde bulunan kıtaları ile de Pazarcık - Bozüyük hattına taarruz edecektir.

4. 5 nci kolordu, düşman menzil hatlarını tahrip ve tacize devam edecektir.

5. 3 ncü, 1 nci ve 4 ncü Kolordular, ileri müfrezeleriyle Mihalıççık - Sarıköy - Arslanlı hattına kadar takip edeceklerdir. Kolordular, süvari kıtaları ile behemehal düşmanla temas edeceklerdir.

21 eylül 1921 akşamına kadar kolordular aşağıda bildirilen bölgelerde toplanacaklardır :

3 ncü Kolordu, Ağızözü - Üçbaşlı - Sazak - Yarıkçı - Ömerköy;

1 nci Kolordu, İlören - Ortaklar - Mülk;

4 ncü Kolordu, Hamamkarahisar - Koçaş - Arslanlı.

6. Ayrıca verilecek emre göre 2 nci Kolordu, Ilıca - Kürttaciri - Gökpınar üzerinden Kaldırım'a yürüyüşe devam edecektir. Kolordu 23 eylül günü Kaldırım'da bulunacaktır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 72. - Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/6-7.

b. Yunan Ordusu :

Yunan Millî Savunma Bakanının 19 eylül 1921 saat 1230'da Yunan Ordu Komutanına çekmiş olduğu ve fakat Orduya bu gün ulaşan emri şöyle idi [1] :

"Harbiye Nezareti — Bursa

Sayı — 19 Eylül 1921

15800 — Saat 1230

Her şeye takdimen çekilecektir.

Küçük Asya Ordusu Komutanlığına

Ordunun, demiryolunun tahrib'nden sonra Eskişehir'in doğusunda seçilecek mevzilere çekilmesi hakkındaki 16 eylül 1921 tarihli genel harekât emriniz, aynı tarihte verilen şifremin alınmasından evvel yazıldığından, Ordunun f'kirlerinin herhangi bir suretle Hükümete arzından önce batıya doğru harekâtın icrasını emretmesi dolayısıyle, adı geçen şifreli emre bir cevap teşkil etmemektedir. Dün (18 eylül 1921) General Stratigos vasıtasıyle size gönderilen tafsilâtlı malumat, tarafınızdan işgal olunacak hattın tetkikini isteyen Hükümetin bu hususdaki düşüncelerini açıkça gösterir.

Bu telgrafın alınması ile beraber, Türkler tarafından sıkıştırılmadıkça, batıya doğru her hareketi durdurunuz ve son Hükümet talimatına uygun olarak işgal edilecek hat hakkmdaki düşüncelerinizi, rica ederim, mümkün olduğu kadar çabuk bildiriniz.

Şayet Türkler Orduyu tazyik ederse, batıya doğru harekâtınızı çabuklaştırınız Şimdi işgal ettiğiniz hattın batısındaki demiryolu kısmının tahribinden vazgeçiniz.

Ordunun bugün işgal etmekte bulunduğu hattı bildiriniz ve orada kalınız.

Beklenilen mütalaanızın bildirilmesini takiben Hükümetin vereceği emirleri bekleyiniz.

Şu noktaya da dikkati çekmeyi çok lüzumlu görürüm ki; Hükümet, Ordunun siyasî ve askerî durum üzerinde pek büyük bir tesir yapan harekâta giriştiği böyle nazik bir zamanda yapılan işlerden tamamen ha-

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, s. 24-25.- "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", Askerî Mecmua (No: 67)'ya ek Tarih Kısmı (Sayı: 8), s. 21.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

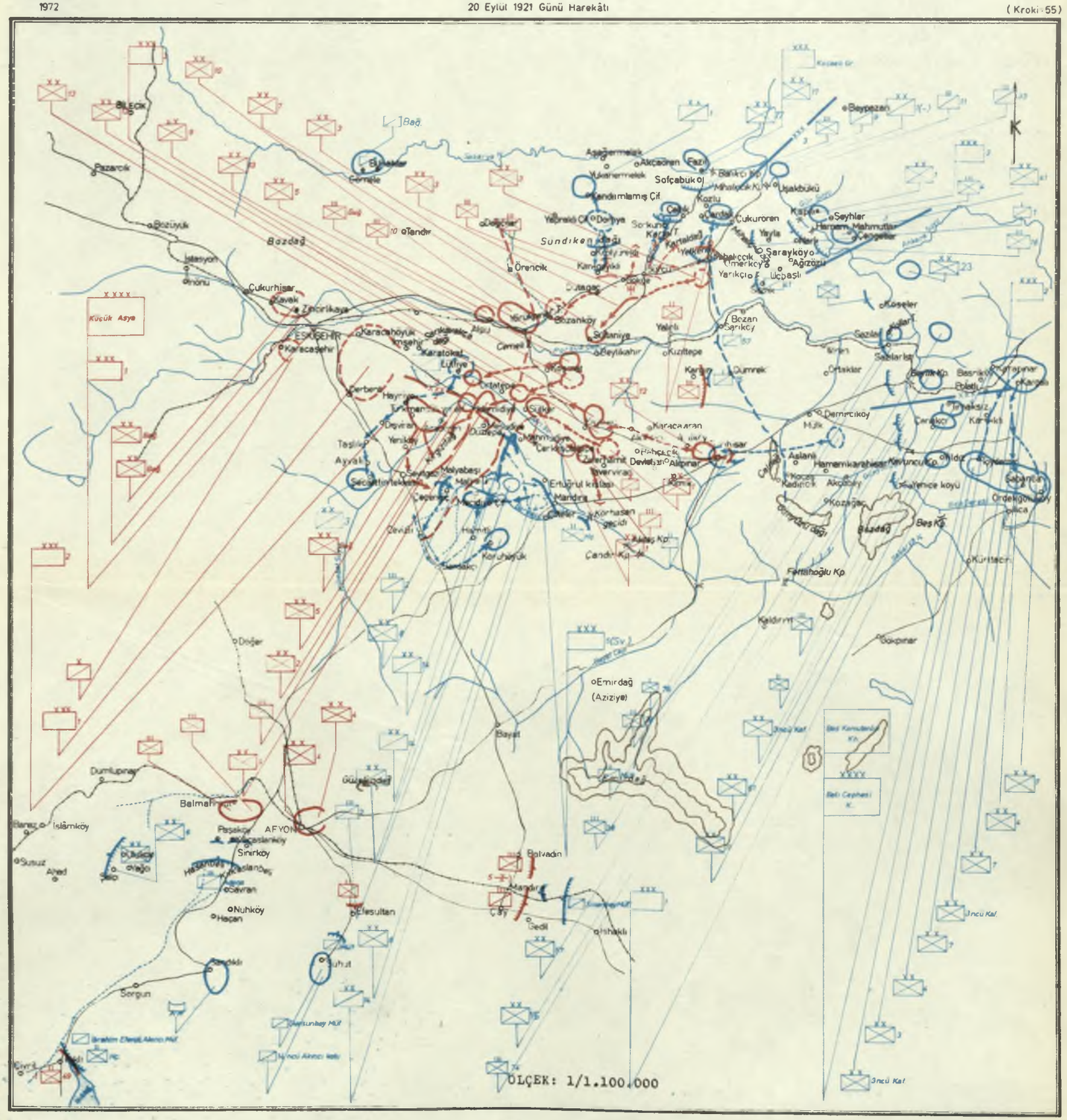
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

20 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki : 55)

bersiz bulunmakta ve olupbittiler karşısında kalmaktadır. Bunların tekerrür etmemesini rica ederim.

Teotokis"

Bunun üzerine Yunan Ordu Komutanı, Millî Savunma Bakanına özetle :

"Ordu Ankara'ya doğru ileri hareketi uygun görmediği vakit, harekâtın yalnız askerî maksatlara göre yapılması tavsiye edilmişti. 9 eylül 1921'de de Sakarya batısına çekilmek hakkındaki kararımı arz etmiş ve 11/12 eylül gecesi Sakarya batı kıyısının tutulmasını emretmiştim. Sakarya'yı geçtikten sonra dört gün bekledim. Hükümetten hiç bir emir alamayınca, 16 eylülde Eskişehir doğusunda bir hat tutmak üzere yavaş yavaş hareket edilmesini emrettim.

18 eylül saat 2100'de, işgali en uygun görülecek hattın neresi olduğunun bildirilmesi emrinizi aldım. Aynı günde General Stratigos, Eskişeh r' den Ordu İkinci Kurmay Başkanına telefonla, Ordu emirlerinin Hükümetin düşüncesine de uygun olduğunu bildirmişti. Fakat, bugün (20 eylül) Ordunun şimdi bulunduğu hatta kalması hakkındaki emrinizi alınca hayretler içinde kaldım.

Ordu, şu anda Eskişehir doğusundaki mevzilere yaklaşmış ve bu mevzie yürümektedir.

Hükümetin emniyet ve itimadını haiz değilsem, değiştirilmem hususundaki teklifimi bir kere daha arz eder, cevabınızın süratle bildirilmesini rica ederim" karşılığını verdi [1].

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 56) :

Bilecik kesimindeki Süvari Tugayının durumunda değişiklik yoktu.

Büyük kısmı Domya'ya gelmiş bulunan 1 nci Süvari Tümeni, saat 0800'den 1500'e kadar 11 nci Alayı ile Gürcü, büyük kısmı ile Karageyikli istikametinde ilerledi. Ancak, Cephe Komutanlığının saat 1500'te verdiği "çekilen düşmanın bulunabileceği Bozdağ'ı tutarak, Eskişehir'e taarruz etmek üzere Tandır kesimine hâkim olmak" görevini, Dutağaç ve Gürcü kesimlerinden iki Yunan piyade alayının taarruzu yüzünden yapamadı. Tümen büyük kısmı saat 2300'te Kandamlamış çiftliğine, 11 nci Alayı da Sorkun'daki mevzilerine çekildiler. Yunan kuvvetleri, Kızılyürekli - Kartal dağı batısı hattını zayıf kuvvetlerle tuttu.

17 nci Tümen, dünkü (19 eylül) durumunu muhafaza ediyordu.

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, s. 25-27.- "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", Askerî Mecmua (No: 67)'ya ek Tarih Kısmı (Sayı: 8), s. 22-23.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı, Yelkentepe sırtlarını tutan 7 nci Yunan Tümeninden iki topla takviyeli piyade taburunu geriye atarak Mihalıççık'ı işgal etti. 9 ncu Süvari Alayı dünkü yerinde idi.

1 nci ve 41 nci Tümenlerin durumlarında değişiklik yoktu. 1 nci Tümen Süvari Bölüğü Yayla batısındaki sırtları, 41 nci Tümen Süvari Bölüğü Sazak batı sırtlarını tuttu.

1 nci Kolordu :

Durumunda değişiklik olmayan Kolordunun tümen süvari birlikleri, Sarıköy batısı - Karkın doğusu hattına vardılar. Karkın doğusu - Birliksuyu hattını bir Yunan piyade alayı tutmuştu.

4 ncü Kolordu :

Keşif kolları ile Demirci - Kozağacı hattında bulunan Kolordu Mürettep Süvari Alayı Sivrihisar istikametinde ilerledi. Alay, Sivrihisar'ı henüz terk etmemiş olan düşman artçısını attı ve burayı işgal etti.

Kavuncu köprüsü inşaatı devam etmekte, Yenice köprüsü de tamamen geçişe hazır durumda ve bir piyade taburu tarafından korunmakta idi.

2 nci Kolordu :

Cephe Komutanının saat 0200'de verdiği emir üzerine harekete geçen Kolordu, Başkomutanın Cephe Komutanlığına vermiş olduğu:

"1. Batıya doğru çekilmekte bulunan düşman çekilme yolunun tehdidi için Fahrettin Paşa'nın kuvvetini kâfi görüyorum.

2. Son raporlara bakılınca düşmanın Sarıköy - Sivrihisar hattında mukavemet etmeyeceği anlaşılmakta olduğundan, 2 nci Kolorduya Kaldırım üzerinden uzun, yorucu bir yürüyüş yaptırılmasının lüzumsuz olacağı kanaatindeyim. Bununla beraber, kesin bir karar almak için en evvel Sarıköy - Sivrihisar hattına varmamızı münasip mütalaa ediyorum" emrine uyularak, varmış olduğu Toydemir - Sabanca - Ördekgölü köyü bölgesinde bırakıldı [1].

5 nci Kolordu :

Kolordunun 20 eylül sabahı durumu şöyle idi :

8 nci Piyade Tümeni, Mandıra - Ertuğrulkışlası hattı batısında mevzide; bu tümenin hücum taburu, Körhasan geçidi güney sırtlarında mevzide ve geçidin kuzeyindeki Yunan süvari birliği ile temastaydı.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1083, Dos. 90, F. 81-82.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

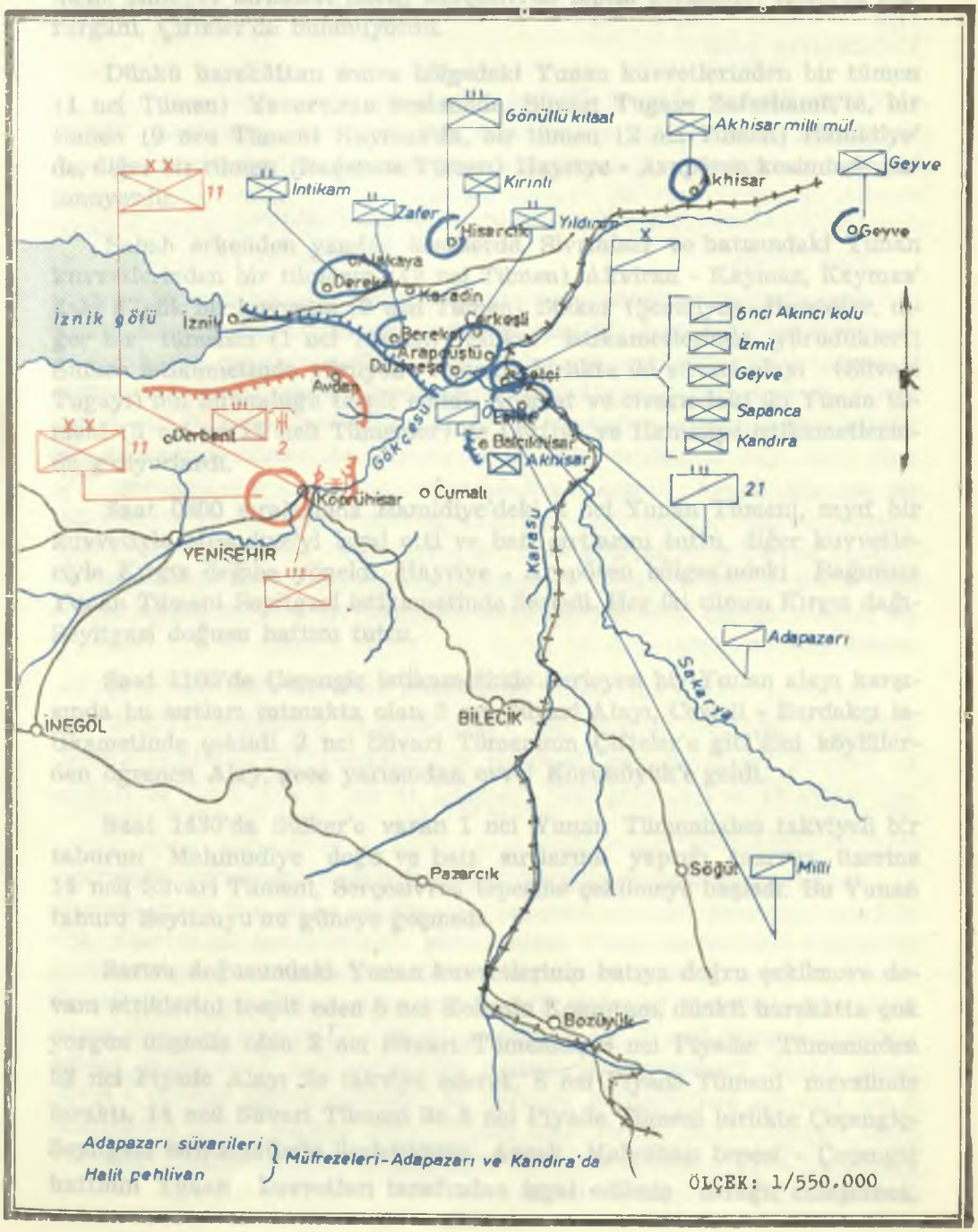
5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının

20 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bsk.
1972

(Kroki: 56)

Dün Mandıra batısı bölgesinde toplanmış olan 14 ncü Süvari Tümeni, saat 0600'da hareketle Mahmudiye'ye girmiş ve buranın batısındaki mevzilere yerleşmişti. 3 ncü Süvari Tümeni, Lütfiye'de; 2 nci Süvari Tümeni, emniyet birlikleri hariç, Serçesivrisi tepesi gerisinde; Kolordu Karargâhı, Çifteler'de bulunuyordu.

Dünkü harekâttan sonra bölgedeki Yunan kuvvetlerinden bir tümen (1 nci Tümen) Yaverviran kesiminde, Süvari Tugayı Zaferhamit'te, bir tümen (9 ncu Tümen) Kaymaz'da, bir tümen (2 nci Tümen) Hamidiye'de, diğer bir tümen (Bağımsız Tümen) Hayriye - Arapören kesiminde bulunuyordu.

Sabah erkenden yapılan keşiflerde, Sivrihisar ve batısındaki Yunan kuvvetlerinden bir tümenin (12 nci Tümen) Akviran - Kaymaz, Kaymaz' daki büyük bir kuvvetin (9 ncu Tümen) Sülker (Şerefiye) - Hamidiye, diğer bir tümenin (1 nci Tümen) Sülker istikametlerinde yürüdükleri; Sülker istikametinde yürüyen tümenle birlikte iki süvari alayı (Süvari Tugayı)'nın bulunduğu tespit edildi. Koşmat ve civarındaki iki Yunan tümeni (5 nci ve 13 ncü Tümenler) de Lütfiye ve Hamidiye istikametlerinde gidiyorlardı.

Saat 0800 sıralarında Hamidiye'deki 2 nci Yunan Tümeni, zayıf bir kuvvetiyle Mesudiye'yi işgal etti ve batı sırtlarını tuttu, diğer kuvvetleriyle Kırgız dağına yöneldi. Hayriye - Arapören bölgesindeki Bağımsız Yunan Tümeni Seyitgazi istikametinde ilerledi. Her iki tümen Kırgız dağı-Seyitgazi doğusu hattını tuttu.

Saat 1100'de Çeçengiç istikametinde ilerleyen bir Yunan alayı karşısında bu sırtları tutmakta olan 2 nci Süvari Alayı, Cevizli - Bardakçı istikametinde çekildi. 2 nci Süvari Tümeninin Çifteler'e gittiğini köylülerden öğrenen Alay, gece yarısından evvel Koruhöyük'e geldi.

Saat 1430'da Sülker'e varan 1 nci Yunan Tümeninden takviyeli bir taburun Mahmudiye doğu ve batı sırtlarına yaptığı taarruz üzerine 14 ncü Süvari Tümeni, Serçesivrisi tepesine çekilmeye başladı. Bu Yunan taburu Seyitsuyu'nu güneye geçmedi.

Sarısu doğusundaki Yunan kuvvetlerinin batıya doğru çekilmeye devam ettiklerini tespit eden 5 nci Kolordu Komutanı, dünkü harekâtta çok yorgun düşmüş olan 2 nci Süvari Tümenini, 8 nci Piyade Tümeninden 52 nci Piyade Alayı ile takviye ederek, 8 nci Piyade Tümeni mevziinde bıraktı. 14 ncü Süvari Tümeni ile 8 nci Piyade Tümeni birlikte Çeçengiç-Seyitgazi istikametinde ilerletildiler. Ancak, Malyabaşı tepesi - Çeçengiç hattının Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş olduğu anlaşılınca,

14 ncü Süvari Tümeni Serçesivrisi tepesi güneyinde, 8 nci Piyade Tümeni Mecidiye çiftliğinde kaldı.

3 ncü Süvari Tümeni, saat 0630'da Lütfiye'den hareket ederek Hayriye - Dışviran - Taşlık - Ayvalı üzerinden ilerledi ve saat 1600'da Şecaattintekkesi'ne geldi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Dumlupınar'a 20/21 eylül gecesi taarruz etmek maksadıyle Tümen büyük kısmı Uluköy - Şalcı (Çalcı) hattına vardı ve burada yerleşti.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Batı Cephesi kuvvetlerinin 1 nci Süvari Tümeni ile Porsuk kuzeyinden ve 5 nci Kolordu ile Yukarı Sakarya - Seyitsuyu güneyinden takibi sonunda, çekilmekte olan Yunan Ordusunun Eskişehir ve Afyon istikametlerindeki emniyeti büyük ölçüde sarsılmıştı. Ancak, Türk Ordusunun büyük kısımları Yunan Ordusu büyük kısmından ortalama 80 km. mesafede idiler. Çok ferahlatıcı olan bu durumladır ki, Yunan Ordusu bu gün en az altı tümeni (10 ncu, 5 nci, 13 ncü, 9 ncu, 2 nci ve Bağımsız Tümenler) ile Alpu - Hamidiye - Seyitgazi genel hattı üzerine ve gerisine yanaşmak imkânını buldu. Şüphesiz çok zor duruma düşmüş olmasına rağmen 5 nci Kolordu, Yunan Ordusunun çekilmesini çabuklaştırmada ve bu orduyu Porsuk'la Seyitsuyu arasmdaki dar bir bölgeye sıkıştırmakta önemli tesirler yaptı.

Afyon'la irtibatı kaybetmek istememesi ve 4 ncü Tümenle burayı savunmayı düşünmesi normal olan Yunan Ordusu, gerçekten tehlikeli olan bu durumu düzeltmek için, Eskişehir istikametini örten Hamidiye - Seyitgazi hattında ve civarında dört tümenini (5 nci, 9 ncu, 2 nci ve Bağımsız Tümenler) topladı.

Batı Cephesi Komutanlığı da, Yunan Ordusu ile kesin bir muharebeyi kabul etmemek fikrine sıkıca bağlı olarak, en az üç gün sonra cephede Mihalıççık - Sivrihisar genel hattına ordu büyük kısmı ile varmak için emir vermiş ve ayrıca, Sakarya güneyinden de elverişli bir takip ile Afyon istikametini tutarak buradaki Yunan tümeninin asıl Yunan kuvvetleriyle irtibatını kesmek için, 2 nci Kolorduyu bu gün Kaldırım'a harekete geçirmişti. Ancak, Başkomutanın "batıya çekilmekte olan Yunanlıları takibe 5 nci Kolordu kuvvetlerinin yeteceği ve Ordunun evvelâ Sarıköy - Sivrihisar hattına hâkim olması lâzım geldiği" emri üzerine Cephe Komutanlığının saat 2345'te verdiği emirle, 2 nci Kolordu varmış olduğu Toydemir - Ördekgölü köyü bölgesinde kaldı.

Saat 2145'te Cephe Komutanı, almış olduğu tertibatın gerekçesini aşağıdaki şifre ile Başkomutan ve Genelkurmay Başkanına arz etti [1] :

"1. Yunan Ordusunun Eskişehir civarına çekilmekte olduğu tahakkuk etmiştir. Düşmanın Eskişehir'i muhafaza edeceğini, bu sebeple Ağapınar - Kırgız dağı - Seyitgazi hattını savunacağını kabul ediyorum. Düşman diğer taraftan Afyon'u dahi muhafazaya devam edecektir.

2. Duraklamadan harekâta devam ederek stratejik taarruzla Eskişehir - Afyon hattında büyük bir meydan muharebesini göze almak için, özellikle Eskişehir karşısındaki (doğusundaki) muharebeyi besleyecek mühimmatın toplanması bakımından zamana ihtiyaç vardır. Bu itibarla, çekilen düşmana bütün ordu ile taarruz ederek bir meydan muharebesine girişmeyi hedef tutmuyorum.

3. Yine mühimmat ikmali için zamana ihtiyaç olduğundan dolayı, ordumuzu düşman ordusunun yakınına götürüp onun bir taarruzunu davet etmek suretiyle de büyük bir meydan muharebesine girişmeyi şimdilik uygun görmüyorum. Bundan dolayıdır ki, ordu büyük kısmını Eskişehir'in yakınına veya Afyon'a, düşmanın taarruzunu davet maksadıyle de, şimdilik nakletmeyeceğim.

4. Ancak, düşmanın da bize derhal genel bir taarruza geçmesi uzak ve kendisi henüz bizim üstünlüğümüzün tesiri altında bulunduğundan, çekildikten sonra onu mütemadiyen bizim taarruzumuz endişesi içinde tutmak lâzımdır. Bu suretle düşmanın zayıf kararla tutacağı yerlerden vazgeçmesine tesir edilmiş olabilir. Bu keyfiyet, ordu büyük kısmını Sivrihisar - Aziziye hattına almakla bu hatta istinaden mütemadiyen baskınlar ve süvari akınları yapmakla mümkün olabilir.

Ordu büyük kısmının bu durumu, kısmen Konya menzilinden faydalanmamızı temin edeceği gibi; biz, bütün orduyu Konya demiryoluna almaya karar verdiğimiz zaman, bunu da çabuklaştırmış olacağız. Uzak bir ihtimal olarak düşman pek yakında tekrar ileri harekete ve taarruza başlarsa, kesin muharebeyi şimdilik, yani mühimmat ve noksanlarımız tamamlanıncaya kadar yine Sakarya doğusunda vereceğiz.

5. Ordu emirleri arz edilen bu esaslara göre verilecektir. 2 nci Kolordu bu maksatla Kaldırım'a yöneltilmişti. Ordunun sevk ve idaresi için arz ettiklerim hakkında yüksek emirlerinizi beklerim".

Yunan Ordusu (Kroki : 55,57) :

Yunan Ordu Komutanı, bu gün (20 eylül) saat 1600'da aşağıdaki emri verdi [2] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1083, Dos. 90, F. 77,80.
[2] Andreu, "Eskişehir-Sakarya 1921", s. 185-188.- Hrisohoos, "Yunan Süvarisi...", s. 177-178.

"Çifteler istikametinden ordunun gerisine doğru sarkan Türk kuvvetleri, 1 nci Kolordu tarafından takip edilmekte ve bunlar güneydoğu istikametinde geri çekilmektedirler. Ordu cephesinin karşısında Türklerin ordu ile çok zayıf bir teması vardır.

2. Ordu, 16 eylül saat 1845 emrinde belirtilmiş olduğu gibi, hareketine devamla Eskişehir önündeki Cevizli - Düztepe - Ortatepe - Cemeli tepesi - Yörükpınar tepesi - Dağcılar hattını işgal edecektir. Ordunun bu mevzi üzerindeki tertibi şöyledir :

a. Cevizli tepelerinin sağ kenarından (güneyinden) Seyitgazi çayına kadar olan bu bölgede 2 nci Kolordu bulunacak (bir tümeni ihtiyatta, karargâhı Dışviran'da);

b. Seyitgazi çayı ile Dağcılar tepelerinin en solu içinde (kuzeyinde) kalan bölgede 3 ncü Kolordu bulunacak (bir tümeni ihtiyatta, karargâhı Ağapınar'da);

c. Bağımsız Tümen, Ordu ihtiyatı olarak Kavak - Zincirlikaya bölgesinde (karargâhı Zincirlikaya'da); Süvari Tugayı, Ordu emrinde Eskişehir güneybatısında Karacaşehir'de bulunacaktır.

d. 1 nci Kolordu, Ordu ihtiyatı olmak üzere, Derbent - Karaca (Karacahöyük olmalı) - Yenihan (Çöplü çiftliği) bölgesinde bulunacak ((karargâhı Eskişehir'de);

e. Ağır Topçu Alayı, vereceğim özel emre göre tahkim edilmiş mevzilerde yerleşecektir.

f. Ordu Karargâhı Eskişehir'dedir.

g. 2 nci ve 3 ncü Kolordular, mevzilerine varır varmaz derhal savunma tertiplerini alacaklardır.

3. Ordunun şimdi bulunduğu tertipten 2' nci maddedeki tertibe geçmesi şöyle olacaktır :

Ordu Karargâhı 20 eylül günü saat 2000'den itibaren Eskişehir'de olacaktır.

21 eylül günü :

a. 1 nci Kolordu ile 10 ncu Tümen, Hamidiye bölgesinden hareketle, emredilmiş olan mevzie intikal edecek ve kendisine tahsis edilmiş olan Seyitgazi çayı ile Porsuk çayı arasındaki bölgeyi işgal edecektir.

b. 9 ncu Tümen, Mahmudiye'den hareket edecek, Malyabaşı tepesi (dahil) ile Seyitgazi çayı arasındaki bölgeyi işgal edecektir.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Yunan Kuvvetlerinin 21-23 Eylül Günlerindeki Harekâtı (Kroki: 57)

c. 2 nci Tümen, Seyitgazi güneydoğusuna kadar ilerleyecek ve orada uygun bir tertip alarak bekleyecektir.

d. 1 nci Tümen, Mandıra bölgesinde kalacaktır.

e. 2 nci Kolordu, bulunduğu Karacaviran - Kızıltepe hattından Kısmettepe (Koşmat) - Çaltepe hattına intikal edecektir.

f. 3 ncü Kolordu, bulunduğu Kartaltepe - Yalınltepe hattından Duatepe - Uzunburun (Porsuk kuzeyinde) genel hattını tutacaktır.

g. Süvari Tugayı, kolordulardan ayrı ve bağımsız olarak kademeli yürüyüşlerle 2'nci maddede belirtilen bölgeye intikal edecek ve her akşam konaklamış olduğu yeri bildirecektir.

h. Ağır Topçu Alayı, hangi kolordunun emrine verilmiş ise o kolorduları takip edecek olan bataryaları hariç, geri kalan kısımları savunma mevziinde dağıtılacak malzeme ile onarıldıktan sonra Eskişehir'e nakledecektir.

Bütün tümenlerin ve diğer birliklerin harekete başlama saati 0600' dır.

22 eylül günü :

a. 1 nci Kolordu : 2 nci, 9 ncu ve 1 nci Tümenler bulundukları yerlerde kalacaklardır.

b. 2 nci Kolordu, halen 2 nci ve 9 ncu Tümenlerin bulunduğu esas mevzi ile 12 nci Tümenin sürülmüş olduğu Aşak bölgesine (Hamidiye kuzeybatısı olmalı) intikal edecek, aynı zamanda Porsuk güneyinde bulunan 10 ncu Tümeni de emrine alacaktır.

c. Bağımsız Tümen, konaklama bölgesine gidecek ve orada müfrezelerini yanına çekecektir.

d. Hareket saati 0600'dır.

23 eylül günü :

a. 1 nci Kolordu :

(1) 2 nci Tümen, 1 nci Kolordunun konak bölgesine intikal edecektir.

(2) 9 ncu Tümen, 2 nci Kolordu emrindedir.

(3) 1 nci Tümen, Hamidiye bölgesine intikal edecek, oradan da 1 nci Kolordu konaklama bölgesine geçecektir.

b. 2 nci Kolordu :

(1) 12 nci Tümen, tekrar 1 nci Kolordu emrine girecek ve bu kolordunun toplanma bölgesine gitmek üzere hareket edecektir.

(2) 5 nci, 13 ncü Tümenler ile 9 ncu Tümen, mevziin işgali için 2 nci Kolorduya verilmiştir.

c. 3 ncü Kolordu :

Mevziin işgalini tamamlayacaktır.

24 eylül günü :

a. Konaklama bölgesine intikal yürüyüşlerine devam edilecektir.

b. Kolordular, kesin emir alıncaya kadar her akşam karargâhlarının ve tümenlerinin yerlerini Genel Karargâha bildireceklerdir".

Bu gün Yunan Ordusundan 3 ncü Kolordu, 10 ncu Tümenle Alpu ve çevresinde, 7 nci Tümenle Bozan köyü civarında ve 3 ncü Tümenle Sultaniye çevresinde; 2 nci Kolordu, 5 nci Tümenle Lütfiye'de, 13 ncü Tümenle Çerkezköy civarında, 12 nci Tümenle Kaymaz dolaylarında; 1 nci Kolordu, 1 nci Tümenle Sülker ve civarında, 2 nci Tümen ve Bağımsız Tümen Kırgız dağı - Seyitgazi hattında, 9 ncu Tümen Hamidiye'de, Süvari Tugayı Çerkesçal tepesi kesiminde bulunuyordu.

4. 21 eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 58) :

a. Türk Ordusu :

Sakarya Meydan Muharebesinin, Yunan Ordusunun Sakarya batısına çekilmesi ile sonuçlandığı 13 eylülden bu güne kadar geçmiş olan sekiz gündür bu ordu, Sakarya batısı bölgesinde hemen hiç bir yerde savunmak için ciddî tertip almamıştı. Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş olan Sakarya geçit ve köprüleri her sınıfın geçmesine elverişli bir duruma getirilmişti.

21 eylül 1921 tarihine göre, 8 nci Piyade Tümeni de emrinde bulunan 5 nci Kolordu hariç, Türk Ordusu büyük kısmı henüz Orta Sakarya doğusunda bulunuyordu. Yunan Ordusu da büyük kısımları ile Orta Sakarya'ya ortalama 80 km. mesafede, Alpu - Hamidiye - Kırgız dağı - Seyitgazi doğusu hattına varmıştı.

Yunan Ordusunu cepheden sıkıştırmak ve özellikle güney kanadından da kuşatmak suretiyle kesin bir mağlubiyete uğratmak maksadının gerektirdiği harekât hakkında Başkomutan ile Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanı arasında görüş farkı bulunuyordu. Cephe Komutanı,

Yunan Ordusu büyük kısmına yanaşmakta büyük bir sakınca görmekte ve bunu, mühimmat ve diğer noksanlıkların giderilmesi ile bu sırada kesin bir muharebe yapmamak düşüncesine bağlamakta; böylece, Türk Ordusunu Yunan Ordusu ile yakın bir muharebe temasına getirmek suretiyle Yunan Ordusunun karşı taarruzuna sebep olmamak ve Yunan Ordusunun karşı taarruzu halinde de Orta Sakarya doğusunda savunulacağı fikrini ileri sürmekte idi.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, düşünce ve görüşlerini bu gün (21 eylül 1921) saat 0115'te tekrar bir direktifle Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanına bildirdi. Başkomutan bu direktifinde : "Düşmanın kâfi kuvvetlerle tazyik edilerek Eskişehir doğusunda durmasına engel olmak esastır. Bu maksatla 2 nci Kolordunun ileri sürülmesi uygundur. Ancak, bu kolordu uzun yürüyüşlerle yorulmaksızın Sivrihisar genel istikametinde hareket edebilir. Mihalıççık - Sivrihisar hattına sahip olduktan sonra bu kuvvetin Eskişehir - Afyon arasında düşman ordusu yanına etkili olacak surette kullanılması mümkündür" diyordu [1].

Genelkurmay Başkanı, Başkomutana saat 1330'da şu cevabı verdi [2] :

"Batı Cephesi Komutanlığının, ordu büyük kısmını Sarıköy - Sivrihisar - Aziziye (Emirdağ) hattına sürmek için dayandığı düşünceleri açıklayan 20 eylül 1921 saat 2145 şifresi ile aynı fikirde olduğumu ve bu sayede, düşmanın kuşatmasına meydan bırakılmaksızın, düşmanı kuşatmak imkânı elde edilmiş olacağı gibi, düşman aleyhine kazanılmış olan üstünlükten de faydalanarak, Afyon'daki zayıf düşman kuvvetleri aleyhine uygun bir zamanda münferit bir teşebbüs hazırlanmasının da mümkün olabileceğini arz ederim".

Bunun üzerine Başkomutan, Cephe Komutanlığı ile uygun görüldüğü şekilde ordu büyük kısmının ileri sürülmesinde aynı fikirde olduğunu Genelkurmay Başkanına bildirdi.

b. Yunan Ordusu :

20 eylül 1921 saat 1600'da verilmiş olan emre göre Yunan kolorduları, bu gün (21 eylül) artçılarını Kartaltepe - Karkın - Sivrihisar batısında Akpmar hattından daha batıya ve asıl kuvvetlerini de Duatepe - Uzunburun - Koşmat - Çerkesçal tepesi hattına çekmekte idiler. Ancak, Anadolu harekâtının bu safhasında Sakarya batısındaki harekâtın nasıl tatbik ve devam ettirileceği esası, Yunan Ordu Komutanı ile Yunan Hükümeti arasmda hâlâ önemli bir anlaşmazlık konusu olmakta devam ediyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/11-12.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 74.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/7.

Nitekim, Yunan Ordu Komutanı, dün (20 eylül) ordunun harekâtı ve lüzum görülüyorsa kendisinin değiştirilmesi hakkındaki müracaatına karşılık olarak Millî Savunma Bakanından özetle şu cevabı aldı [1] :

"Değiştirilmeniz söz konusu değildir. Ordu emrine göre cereyan edecek harekât, Başbakanlığın 8 eylülde verdiği direktife göre yapılacaktır".

Bunun üzerine Yunan Ordu Komutanı, Yunan Millî Savunma Bakanına aşağıdaki raporu gönderdi [2] :

"Eskişehir - Afyon hattının işgalinden sonra ordumuz, Türkleri takip ederek doğuya doğru ilerledi. Karşısındaki Türk kuvvetlerini iyice sarstıktan sonra Eskişehir doğusundaki mevzilerine döndü. Alpu köyüne kadar olan demiryolları tamamen dinamitle tahrip edilmiştir. Köprüler, istasyonlar, içilir su kaynakları ve orduya lâzım olan memleketin bütün ürünleri ve araçları tahrip ve imha olunmuştur. Dönüş sırasında, Türkler yalnız ulaştırmamızı güçleştirmiş olup bunda da muvaffak olamamıştır. Bundan dolayı, Kütahya toplantısında üzerine aldığı ve mümkün olduğu kadar, vaat etmiş olduğu şeyleri ordumuz yapmıştır.

Şimdi düşünülmesi lâzım olan nokta, işgal edeceğimiz en elverişli hattın tayinidir.

En tabiî dönüş yolunu takip etmekte olan ordumuz, mevcut bulunan 10 tümeni ile Eskişehir doğusundaki eski 50 km. lik hattını işgale yaklaşmaktadır. Bu tümenlerden başka Afyon'da 4 ncü Tümenimiz ve Eskişehir havalisinde 12 nci Tümenimiz (Bilecik - Köprühisar bölgesindeki 11 nci Tümen olsa gerek) mevcuttur. Genel bir hesapla, Bilecik'ten Afyon'a kadar Bağdat demiryolları ordumuzun elinde bulunuyor.

Ordu, Ankara'ya kadar giderek dönmüş olsaydı bile yine bu hattı muhafaza edecek ve yalnız, Kemalist Ordusunu tamamıyle imha ettiği takdirde zayıf bir kuvvetle Sakarya - Karadeniz hattına yerleşecekti. Bu hat, savunma için tabiî bir değer taşımamakla beraber, arkasında demiryolları mevcut bulunması dolayısıyle ordunun ulaştırmasını kolaylaştırmak bakımından değerli ve aynı zamanda Kemal Devletini ekonomik ve askerî kaynaklarından yoksun etmek itibarıyle de tercihe şayandır. Bununla beraber sakıncalı tarafları da yok değildir; o da, Ayasluğ (Selçuk, Akıncılar)'dan Afyon'a kadar korunmaya muhtaç bir yanı bulunmasıdır. Bugün işgalimiz altında bulunan hattın şimdi ve istikbal bakımından tetkikine gelince, şu iki nokta dikkatle göz önüne alınmalıdır :

---

[1] General Papulas'ın Hatıratı, s. 27-28.- "Yunan Asya Seferi Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", Askerî Mecmua (No: 67)'ya ek Tarih Kısmı (Sayı: 8), s. 24.

[2] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 81

1. Alpu - Polatlı demiryolu tahrip edilmiş olduğundan, şimdi Türk Ordusu, büyük kısmı ile Eskişehir'e taarruzdan âcizdir. Kendisine dost devletler tarafından derhal kamyonlar yetiştirilse bile, Eskişehir üzerine genel bir taarruzu muhtemel değildir; tersine, askerî üssünü Ankara'dan Konya'ya naklederek ve Fransızlarla İtalyanların yardımı ve Konya - Afyon hattından faydalanarak Afyon'a taarruz etmesi daha ziyade muhtemeldir. Bunun içindir ki, Güney Grubumuzu Eskişehir'den sevk edilecek kuvvetlerle takviye etmemiz gerekir. Bundan başka, Menderes ve Bursa cepheleri takviye edilerek, ulaştırma ve irtibat araçlarımızın işlemez hale gelmesi ile zor duruma düşmemizin önü alınmalıdır. Ve yine, Karaköy - Eskişehir - Afyon demiryolunun emniyeti, oldukça önemli sayıda kuvvete muhtaçtır. Bu çok geniş cephenin pek zor olan savunması için Orduca gereken tedbirler alınacak, kuvvetler ona göre bölünecek, tahkimat yapılacak; hasılı, mevcut vasıta ve kuvvetlerden en büyük ölçüde faydalanarak maksadın teminine çalışılacaktır. Böyle geniş bölgeler için çok lâzım olan süvari kuvvetleri yazık ki bizde pek azdır. Halbuki Türklerin süvarisi pek çoktur. Ve yine muharebe malzememiz de kâfi değildir.

2. İstikbal için mesele değişir, hatta aleyhimize döneceği muhakkaktır. Asker toplama ve dostlarının yardımı ile günden güne kuvvetlerini takviye ve donatmakta olan Türkler, cephemizin zayıf bir noktasına baskın yapmak üzeredir.

Kış mevsimi başlamak üzere olduğundan, bu soğuk mevsimde ve Türk süvarilerinin sık sık baskınları karşısında erlerin moralleri sarsıntıya uğrayacak ve hoşnutsuzluğu artacaktır.

Dokuz yıl devam eden muharebeler, ordumuzu subaysız bırakmış, kuvvetimizi azaltmış ve subay azlığı, komuta düzenini zayıf bir hale koymuştur.

Son iki askerî harekât sırasında ordumuzun morali pek hayrete şayan bir halde idi. Ordu Komutanlığının fikrince, bu askerden daha fazla fedakârlık istemek akıl işi değildir. Bu itibarla, her halde Anadolu seferi mümkün olduğu kadar süratle bitmelidir. Fikrimce buna mecburiyet vardır".

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler:

Kocaeli Grubu (Kroki : 59) :

Cephe Komutanlığının 20 eylül 1921 gün ve 53 sayılı emri gereğince, Kocaeli kesimindeki Süvari Tugayı, gönüllü ve milis kıtalar ve 21 nci Süvari Alayı ile Avdan batısı, Eyerce ve Gündoğdu genel istikametlerinde taarruz ettiyse de; Gökçesu kuzeyindeki birlikler düşman mukavemeti yü-

zünden mevzilerine, güneydeki birlikler de cephane azlığı ve sis yüzünden Balçıkhisar ve Cumalı kuzeyine çekildiler.

Kartal dağını tutmakta olan Yunan birliklerinin sabah erkenden buradan çekilmeleri üzerine, Kandamlamış çiftliğinde bulunan 1 nci Süvari Tümeni, Sorkun'daki 11 nci Alayını da alarak Sündiken dağı kuzeyine yanaştı. Bir alayla Sündiken dağını tuttu.

17 nci Tümen, Aşağı ve Yukarı Ermelek'te toplandı. Grup Karargâhı Akçaören'e geldi.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı durumunu muhafaza ediyordu. 9 ncu Süvari Alayı, Gökçeayva istikametinde ilerledi ve akşama doğru buraya girdi. Aşağı İğdecik kesiminden üç alaya yakın Yunan kuvveti, Bozan köyü ve Beylikahır istikametlerinde çekiliyordu.

Kolordu bölgesinde geçişe elverişli duruma getirilen köprülerden 53 sayılı Cephe emrine göre geçen 1 nci Piyade Tümeni, 20 eylülde Mihalıç dağı doğu sırtlarını tutan 1 nci Alayının himayesinde Yayla ve batısı bölgesine; 41 nci Piyade Tümeni, Yarıkçı batısına sürülen iki topla takviyeli bir alayının himayesinde Haliloğlan - Ağızözü - Üçbaşlı bölgesine; Kolordu Karargâhı, Sarayköy'e vardı.

1 nci Kolordu :

Tamamlanmış bulunan Sakarya köprülerinden saat 0800 sıralarında geçerek, Cephe Komutanlığının 20 eylül 1921 tarih ve 53 sayılı emrine göre bildirilen bölgeye ilerlemeye başladı. 57 nci ve 15 nci Tümen süvari bölükleri, cephelerindeki Yunan artçılarının batıya doğru çekilmeleri üzerine, Kızıltepe ve Karkın - Seyit hattında yerleştiler.

Kolordu, 57 nci Tümeni ile İlören, 23 ncü Tümeni ile Ortaklar ve 15 nci Tümeni ile Oğlakçı - Mülk kesiminde toplandı. Kolordu Süvari Alayı Okçu doğusundaki sırtlarda, Kolordu Karargâhı Ortaklar doğusunda yerleşti.

Dumluca - Karkın - Seyit hattından batıya doğru çekilen iki Yunan alayı, akşam Beylikahır - Halilbağı hattında yerleşti.

4 ncü Kolordu :

Sivrihisar'ı dün (20 eylül) işgal eden kolordu Süvari Alayı, Sarıkavak - Akpınar hattını tutan Yunan artçı alayının dün akşam Kaymaz istikametinde çekilmiş olmasından, Akpınar'a girdi ve burada toplandı. Yapılan keşifle, Sivrihisar ve çevresinden Kaymaz genel istikametinde çekilen Yunan kuvvetlerinin 1 nci ve 12 nci Tümenler olduğu tespit edildi.

53 sayılı Cephe emri gereğince, Kolordu birlikleri hazırlanmış olan Sakarya geçitlerinden batıya ilerlediler. 61 nci Tümen Arslanlı'da, 11 nci Tümen Kadıncık'ta, 5 nci Kafkas Tümeni Akçabey'de yerleşti. Kolordu Karargâhı Hamamkarahisar'a geldi.

5 nci Kolordu :

20/21 eylül gecesi Kırgız dağı - Seyitgazi genel hattını tutmuş olan 2 nci ve Bağımsız Yunan Tümenleri karşısında bulunan Kolordu, Cephe Komutanlığının 53 sayılı emri gereğince, düşman menzil hatlarını tahrip ve gerilerinde taciz harekâtına devam edecekti. 2 nci Süvari Tümeninden Konya ve 35 nci Süvari Alayları, Okçu ve Balçıkh sar istikametlerinde giriştikleri baskın harekâtında Yunan Süvari Tugayı ve 1 nci ve 12 nci Yunan Tümenleri artçıları ile çatışmaları üzerine mevzie çek.ldiler. Tümenin 2 nci Süvari Alayı da Koruhöyük'ten Çifteler'e geldi. 14 ncü Süvari Tümeninin Kırgız dağı istikamet.nde sürdüğü 3 ncü Alay, 1 nci ve 2 nci Yunan Tümenlerinin Mesudiye ve Kırgız dağı üzerinden Çeçengiç genel istikametinde ilerlemesi yüzünden çekilerek Mecidiye çiftliği kuzey sırtlarını tuttu ve düşmanın güneye ilerlemesine imkân verdi. Tümen, saat 2100'de bütün birlikleriyle Hamitli'de toplandı. Mecidiye çiftliği - Hamitli hattında bir alayla emniyet tertibi aldı.

6 ncı Tümenden olup Sakarya Meydan Muharebesin'n başlangıcından beri emrinde bulunan 52 nci Piyade Alayını ve Körhasan geçidindeki Hücum Taburunu 2 nci Süvari Tümenine bırakan 8 nci Tümen, saat 0500'te, Hamitli - Ortaoba yoluyle Seyitgazi'ye ilerledi. Öncü alayının Çeçengiç güney sırtlarına vardığı saat 1200'de, 1 nci Yunan Tümeninden bir alay da aynı yönde ilerliyordu. Çeçengiç güneyi - Örencik hattını süratle tutan Tümen, öğleden sonra 1 nci, 2 nci ve Bağımsız Yunan Tümenlerinden birer alayın taarruzu karşısında direndi ve çok zaiyata uğrayan Yunan alayları durdu. Saat 1600'da Tacettintekkesi'nden gelen 3 ncü Süvari Tümeni de Örencik güneydoğu sırtlarını tutarak 8 nci Tümenin muharebesine katıldı. Fakat, 1 nci Yunan Tümeninden bir alayın Çeçengiç doğusundan Ortaoba istikametinde ilerlemesi yüzünden, 8 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümen Komutanları Bardakçı kesimini Yunanlılara kaptırmamak için anlaştılar ve saat 1900'dan sonra 3 ncü Süvari Tümeni Bardakçı kuzeyine, 8 nci Piyade Tümeni Belören'e çekilmeye başladı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Tümen, Dumlupınar'ı savunan dört topla takviyeli iki Yunan taburuna saat 0640'ta taarruza başladı. Saat 1700'ye kadar devam eden muharebede Tümen birlikleri Yunan mevziine girdilerse de Balmahmut'taki Andriçopulos Kolundan iki bölüğün Dumlupınar'daki taburları takviyesi üzerine mevzilerine çekildiler. Tümen Karargâhı Daylık'a geldi.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Kuvvetinin büyük kısmıyle kuzeyde Porsuk çayı ile güneyde Seyitsuyu arasında Alpu - Hamidiye hattına kadar daralan bölgede bulunan Yunan Ordusu, Türk Ordusunun büyük kısmıyle cepheden sıkı ve etkili bir takibe girişmemesinden yararlanarak süratle Eskişehir doğusundaki mevzilerine çekilmeye devam ediyordu.

Yunan Ordusunun en önemli endişeleri, Türk Ordusunu Eskişehir'e karşı taarruzdan âciz kabul etmesine rağmen :

1. Afyon'a Türk taarruzunun yapılabileceği ihtimali ve bu halde geri ile irtibat ve ulaşım sisteminin işlemez hale geleceği;

2. 5 nci Türk Kolordusunun 18 eylülde bir tümeni ile (3 ncü Süvari Tümeni) Sarıkavakça dağına kadar, büyük kısmı ile Çifteler - Mahmudiye - Seyitgazi bölgesine girmiş olması ile en hassas geri ve güney yanında yakından bir baskına uğrayacağı idi [1].

Bu sebeplerdendir ki, Yunan Ordusu, 18 eylülden itibaren bir taraftan Eskişehir doğusundaki mevzilere çekilmeye devam ederken, diğer taraftan özellikle 1 nci Kolordu ile doğudan, Bağımsız Tümenle batıdan 5 nci Türk Kolordusuna taarruza başladı.

Bu günkü (21 eylül 1921) tehlikenin oldukça önemli bir kısmını etkisiz hale getiren Yunan Ordusu, sağ kanadı ile savunacağı mevziin sağ (güney) kanadını 5 nci Türk Kolordusuna karşı üç piyade tümeni (1 nci, 2 nci ve Bağımsız Tümenler) ile tutmuş ve Mahmudiye'yi de bir tümen (12 nci Tümen) ile işgal ederek, 5 nci Türk Kolordusunun kuzey yanını kuzey ve batısından kavramış bulunmaktaydı.

Afyon'daki 4 ncü Yunan Tümeninin Yunan Ordusu asıl kuvvetlerinden bir kısmı ile takviyesi için yapılacak bir teşebbüs ise, Afyon'da tarafların denk durumda kalması şartıyle, Türk Ordusunun büyük kısmından bir kuvvetle yapılacak teşebbüsten daha önce yapılabilirdi. Çünkü Seyitgazi ve çevresindeki iki Yunan tümeni Afyon'a 80 km., en yakın Türk kolordusu (4 ncü Kor.) ise Seyitgaz'ye 80 km. mesafede idi.

İki Yunan kolordusunun çok yakın tesir alanı içinde 5 nci Türk Kolordusunun yapabildiği cüretli harekât sonucu Yunanlılar bu gün Mahmudiye - Serçesivris tepesi - Çeçengiç - Örencik kuzeydoğusu hattından daha güneye geçemediler.

---

[1] Kondilis, "Anadolu Seferi", s. 82.

Bu gün Batı Cephesi kuvvetlerinin büyük kısmı akşama kadar Orta Sakarya batısında Mihalıç dağı - Üçbaşlı - İlören - Mülk - Arslanlı - Kadıncık hattına, keşif birlikleri Gökçeayva - Kızıltepe - Okçu doğusu - Akpınar genel hattına vardılar. 5 nci Kolordu, Körhasan geçidi - Çifteler - Serçesivrisi tepesi - Mecidiye çiftliği - Hamidiye - Bardakçı - Belören bölgesinde idi. 6 ncı Tümen genel olarak dünkü durumunda bulunuyordu.

Merkez Ordusundan 44 ncü Alayın 1 nci ve 2 nci Taburları ile karargâhı ve 64 ncü Alayın 2 nci Taburu Batı Cephesi emrine yollandı. Yahşihan yolu ile gelmekte olan 12 nci Tümenin 22 - 28 eylül arasında Ankara'da bulunması düzenlendi.

Yunanlıların Karadeniz kıyılarındaki abluka faaliyetlerine karşı Yavuz zırhlısından çıkarılan 88 mm. lik topların, Merkez Ordusunun da düşüncelerine uygun olmak şartıyle, Samsun civarında yerleştirilmesinin uygun olacağı Genelkurmay Başkanlığınca Millî Savunma Bakanlığına bildirildi.

Başkomutan bu gün (21 eylül), Sakarya Meydan Muharebesi zaferi dolayısıyle Orduya aşağıdaki beyennameyi yayımladı (sadeleştirilmiştir) [1] :

"Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Orduya Beyannamesi

Arkadaşlar, milletimizi yabancıların elinde köle olmuş görmemek için giriştiğimiz bu muharebede Sakarya muzafferiyeti gibi adı daimî anılacak yeni ve büyük bir zafer kazandınız. Benim gibi ömrünü senelerden beri saflarınız arasında geçirmiş olan bir silâh arkadaşınız, ezilmiş, kahredilmiş düşmanın yüz geri etmesinden sonra hakkınızda duyduğum takdir ve hayranlığı, minnet ve şükranı ordunun her ferdi ve memleketin her tarafından duyulacak kadar yüksek sesle söylemeye lüzum gördüm.

Sakarya boylarında verdiğimiz muharebe ve birçok evvelki muharebelerimizde olduğu gibi anavatanın yalnız bir köşesini, ufak veya büyük bir parçasını tehlikeye düşürmüyordu. Orada biz bütün memleket, bütün varlığımız ve istiklâlimiz pahasına denecek kadar ehemmiyetli büyük bir muharebeye giriştik. 21 gün 21 gece bir milletin istiklâl ve azmi ile bir milletin itilâ ve yağma fikri birbiriyle boğuştu. Sizin baş eğmeye razı olmayan istiklâl fikriniz, mağrur ilerleyen düşmanı çekilmeye mecbur etti. Düşman ordusu, kızgın bir ufuk üzerinde tüten ve yanan yüzlerce köylerimizi arkasında bırakarak, ceza önünde kaçan bir cani gibi geldiği yerlere gidiyor. Halbuki o, bir muharebe değil, yalnız bir akın düşünüyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1027, Dos. 61, F. 3/12-14.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4479, Dlp. 18, G. 5, Kls. 1104, Dos. 166, F. 96/1.

Fikir ve imanın kadir ve mutlak kuvvetiyle kazandığınız zafer kadar büyük bir delil olamaz.

Mazlum milletimizi tarihin en mühlik bir zamanında yeniden ışık ve kurtuluşa kavuşturan bu muharebede sizin başkomutanınız olmaktan dolayı, bir insan kalbi için mukadder olabilecek en derin saadet ve iftiharı duydum.

Komutanlara,

Tehlike büyüdükçe yükselen azim ve tedbiriniz, derin ve hassas zekâlarınızla muharebenin muvaffak bir surette sevk ve idaresinde gösterdiğiniz harikulâde liyakat için;

Subaylara,

Trablusgarp, Balkan ve Cihan Harbinden henüz çıkmış iken bir ateşten diğerine geçerek milletin istiklâl mücadelesinde tuttuğunuz mevki, genç ve aziz başlarınız üzerinde dönen yeni ölüme karşı gösterdiğiniz istihkar ve kalplerinizde ışıldayan ve bize zafer yolumuzu aydınlatan millet aşkını bütün bir heyecanla seyrettiğim sayısız kahramanlarınız için;

Erlere,

Kurtuluş için yaptığınız bu savaştan çok daha evvel sizi başka muharebe meydanlarında da tanımıştım. Dünyanın hiç bir ordusunda yüreği sizinkinden daha temiz ve daha sağlam bir askere rastgelinmemiştir. Her zaferin mayası sendedir. Her zaferin en büyük payı senindir. Kanaatinle, imanınla, itaatinle, hiç bir korkunun yıldıramadığı demir gibi pak kalbinle düşmanı nihayet alt eden büyük gayretin için minnet ve şükranımı söylemeyi nefsime en aziz bir borç bilirim.

Sizin gibi komutanları, subayları, erleri olan bir millete yad elleri altında köle olmak mümkün değildir.

Bu defa Türkiye Büyük Millet Meclisinin hakkımda yeni bir rütbe ve Gazi unvanı ile tecelli eden iltifat ve teveccühü doğrudan doğruya size racidir. Milletin verdiği bu rütbe ile yükselen ordu, en şerefli ve en ulu bir gaza ile mümtaz olan yine ordudur. Sizin kahramanlığınızla sizin gösterdiğiniz nihayetsiz fedakârlıklar pahasına kazanılan büyük muzafferiyetin millet tarafından takdirine delâlet eden bu unvan ve rütbeyi ancak size izafe ederek bütün askerlik hayatımın en büyük sermaye-i iftiharı olarak taşıyacağım. Cenabı Hak, giriştiğimiz kurtuluş mücadelesinde şerefli silâh arkadaşlarıma kendilerini temyiz eden asaletin, civanmertliğin, kahramanlığın hakkı olan katî halâsı da nasip etsin.

Başkumandan
Mustafa Kemal"

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

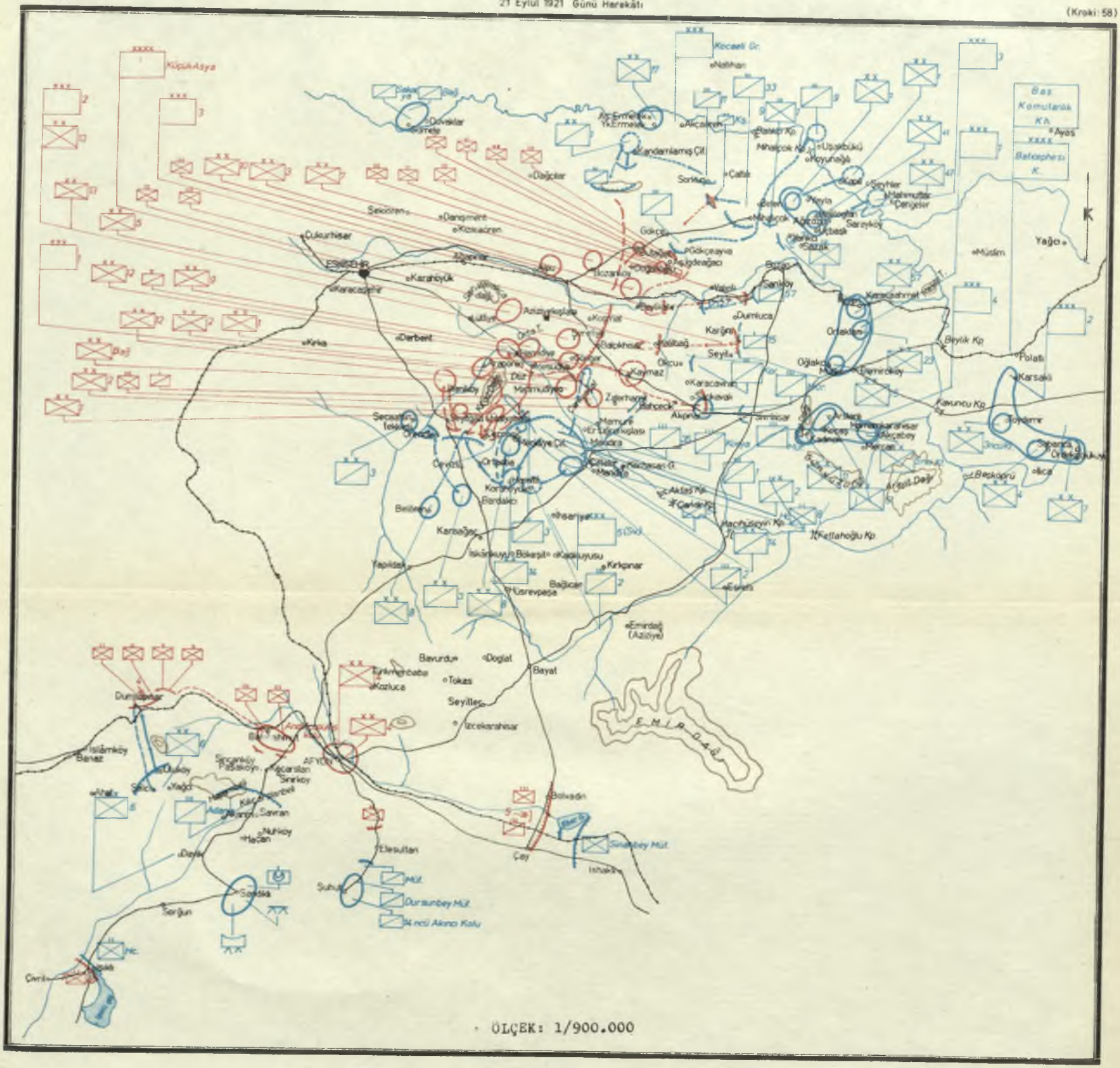
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım -2 nci Kitap

21 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 58)

Küçük Asya
Kocaeli Gr.
Nefhan
Bas Komutanlık K.K.
Ayas
Balıkesir K.
Yağcı
Müsüm
Sazlık
Sarıyüksel
Mahmutlar
Çeniçler
Uşakbükü
Hoyunağa
Alçakören
Sarıköy
Dumluca
Beylik Kp
Polatlı
Karsaklı
Kavuncu Kp
Beşkoğru
Ilıca
Kellahoğlu Kp
Emirdağ (Azizîye)
Bayat
Doğlat
Bavurdu
Tokas
Seyitler
İzzeddinşehir
Afyon
Sandıklı
Şuhut
Dursunbey Müf.
34 ncü Alayı Kolu
Bolvadin
Çay
Sinanpaşa
Çobanlar
Sarıgün
Çivril
Dinar
Dazkırı
Sincanlı
Başmakçı
Sarıkaya
Yenişehir
Çukurhisar
Karacaşehir
Karakuyuk
Kirka
Derbent
Seyit
Kaymaz
Ölcüs
Karacaahmet
Ortaklar
Karağın
Gökçe
Ozanlar
Kozlucalören
Dikmen
Kozluca
Yukarıçobanbaba
Emirdağ
Ortaköy
Çavdarlı
Kocaseyit
Karaağaç
Bahçecik
Akpınar
Zeytinova
Yapıldak
Bardakçı
Kırkpınar
Bağlıcalar
Üsrevpaşa
Aksaz Nk.
Çavlan Kp.
Hacıhüseyin Kp.
Eminli
Ayvalı
Karacaviran
Yeniköy
Ortaklar
Ağıl Dağı
Kavuncu Kp.
Toydemir
Ortaköy
Ilıca
Beşkoğru
Kellahoğlu

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

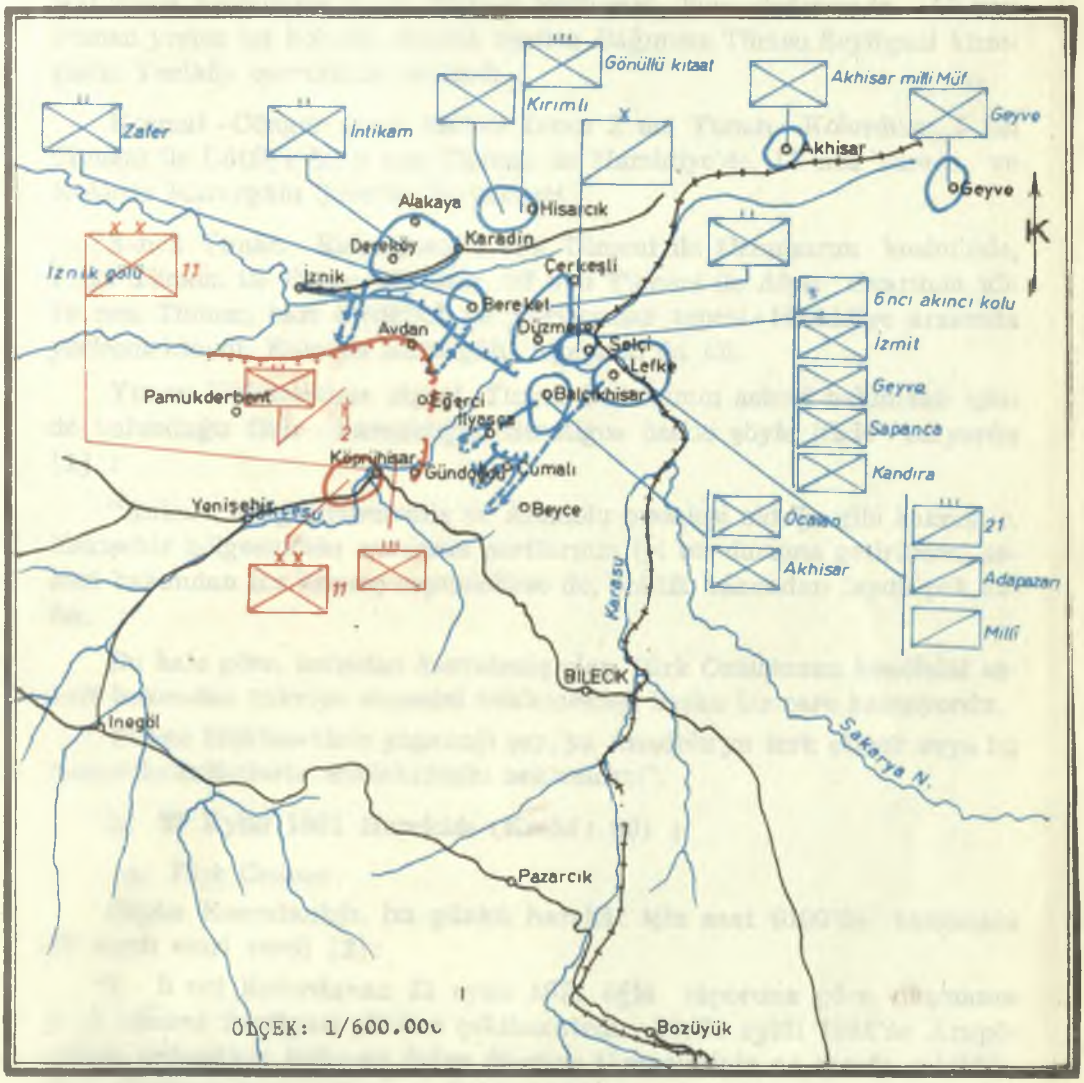
5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının

21 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 59)

Yunan Ordusu :

Eskişehir kuzeyinde Boz dağı doğusu - Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı genel hattına çekilmekte olan Yunan Ordusunun 1 nci Kolordusu, 12 nci Tümen ve Kolordu Karargâhı ile Mahmudiye'de, 1 nci Tümeni Malyabaşı kesiminde, 2 nci Tümeni Seyitgazi kuzeydoğusunda, 10 ncu Tümen yerine bu kolordu emrine verilen Bağımsız Tümen Seyitgazi kuzeyinde Yeniköy çevresinde toplandı.

Koşmat - Cönger genel hattını tutan 2 nci Yunan Kolordusu, 5 nci Tümeni ile Lütfiye'de, 9 ncu Tümeni ile Hamidiye'de, 13 ncü Tümen ve Kolordu Karargâhı Şerefiye'de yerleşti.

3 ncü Yunan Kolordusu, 3 ncü Tümeni ile Uzunburun kesiminde, 7 nci Tümeni ile Bozan köyünde, 10 ncu Tümeni ile Alpu civarında idi. 10 ncu Tümen, bazı birlikleri ile Yörükpınar tepesi - Hamidiye arasında yerleşmekteydi. Kolordu Karargâhı Ağapınar'da idi.

Yunan Hükümetinin siyasî, Yunan Ordusunun askerî bakımdan içinde bulunduğu fikir karışıklığını Stratigos özetle şöyle ifade ediyordu [1] :

"Ankara ele geçirilememiş ve Anadolu meselesi olduğu gibi kalmıştır. Eskişehir bölgesindeki savunma şartlarının iyi bir duruma getirilmesi askerî bakımdan bir kazanç sayılabilirse de, politik bakımdan fayda pek azdır.

Bu hale göre, imhadan kurtulmuş olan Türk Ordusunun kendisini askerî bakımdan takviye etmesini beklemekten başka bir çare kalmıyordu.

Yunan Hükümetinin yapacağı şey, ya Anadolu'yu terk etmek veya bu meselede milletlerin müdahalesini beklemekti".

5. 22 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 60) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, bu günkü harekât için saat 0100'de aşağıdaki 54 sayılı emri verdi [2]:

"1. 5 nci Kolordunun 21 eylül 1921 öğle raporuna göre, düşmanın 3 - 4 tümeni Seyitgazi yönüne çekilmektedir. 20/21 eylül 1921'de Arapören'de ordugâhta bulunan diğer düşman tümenlerinin ne tarafa çekildikleri görülmemiştir. Düşman, Eskişehir'den getirdiği veya Arapören'de geceleyen bir tümeni ile Çeçengiç - Malyabaşı tepesi - Kırgız dağı hattındaki eski siperlerini işgal etmiştir.

---

[1] Stratigu, "Yunanistan Küçük Asya'da", 2. Kısım, s. 42.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/14-15.- Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 19, G. 4, Kls. 1148, H. 1, F. 1/62-63.

2. Kocaeli Grubu, 20 eylül 1921 tarih ve 53 sayılı Cephe emriyle tayin edilen görevine devam edecektir.

3. 5 nci Kolordu, Eskişehir doğusundaki düşman ordusunun bölümünü ve tutacağı mevzii keşif ve tayine özel bir önem verecek ve büyük kısmı ile bu düşman ordusu sağ kanadı dışında toplu bulunacaktır.

8 nci Tümen şimdilik 5 nci Kolordu emrinde kalacaktır. 5 nci Kolordu Seyitgazi batısından Eskişehir - Kütahya - Afyon - Bolvadin istikametlerini keşfettirecektir.

4. Diğer kolordular, 22 eylül 1921 akşamı aşağıdaki durumu alacaklardır :

3 ncü Kolordu, Karaçam - Dümrek - Masık - Koltan - Kuşcağız - Karacakaya kesimine yerleşecektir. Kolordu, Doğanoğlu - Boydos, Kızılcaören - Koşmat - Hansızoğlu - Karatokat istikametlerinde Danişment - Ağapınar - Karatokat cephesini keşfedecektir. Kuzeyde Kocaeli Grubu ile de irtibat yapmalıdır.

4 ncü Kolordu, Yeniköy - Mıtraniye - Seyitözü - Yukarıkepen - Tavşan - Sivrihisar kesimine nakledecektir. Kolordu, kendi süvari alayı ile Sivrihisar - Yaverviran - Çerkesçal tepesi - Malyabaşı istikametinden Kırgız dağı - Seyitgazi cephesini keşfedecektir.

5. 1 nci Kolordu, 22 eylül 1921'de olduğu yerde kalacaktır. Kolordu, süvarileri ile Kaymaz - Ortatepe istikametinden Karatokat - Kırgız dağı cephesini keşfedecektir.

6. 2 nci Kolordu, 22 eylül 1921'de olduğu yerde kalacaktır.

7. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular, emniyet için ileri müfrezelerini Artin-İmekler - Okçu - Akviran - Devletşah - Çandır hattına kadar süreceklerdir. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular bu hattı savunma bakımından keşfedeceklerdir.

8. Kolordukların ileri müfrezeleri ve süvarileri ile süratle telefon ve telgrafla irtibat yapmaları fevkalâde önemlidir".

b. Yunan Ordusu :

Seyitsuyu güneyinde Kırgız dağı - Malyabaşı tepesi - Çeçengiç hattını tutan Yunan Ordusu, bu gün de Seyitsuyu kuzeyinde Ortatepe'den Boz dağı doğusundaki tepeler hattında yerleşmek üzere çekilmesine devam ediyordu.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki: 61):

Genel olarak durumunu muhafaza eden Süvari Tugayı, 24 eylülde Pazarcık - Bozüyük hattına taarruz için, Tugay Karargâhı, 21 nci Süvari

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

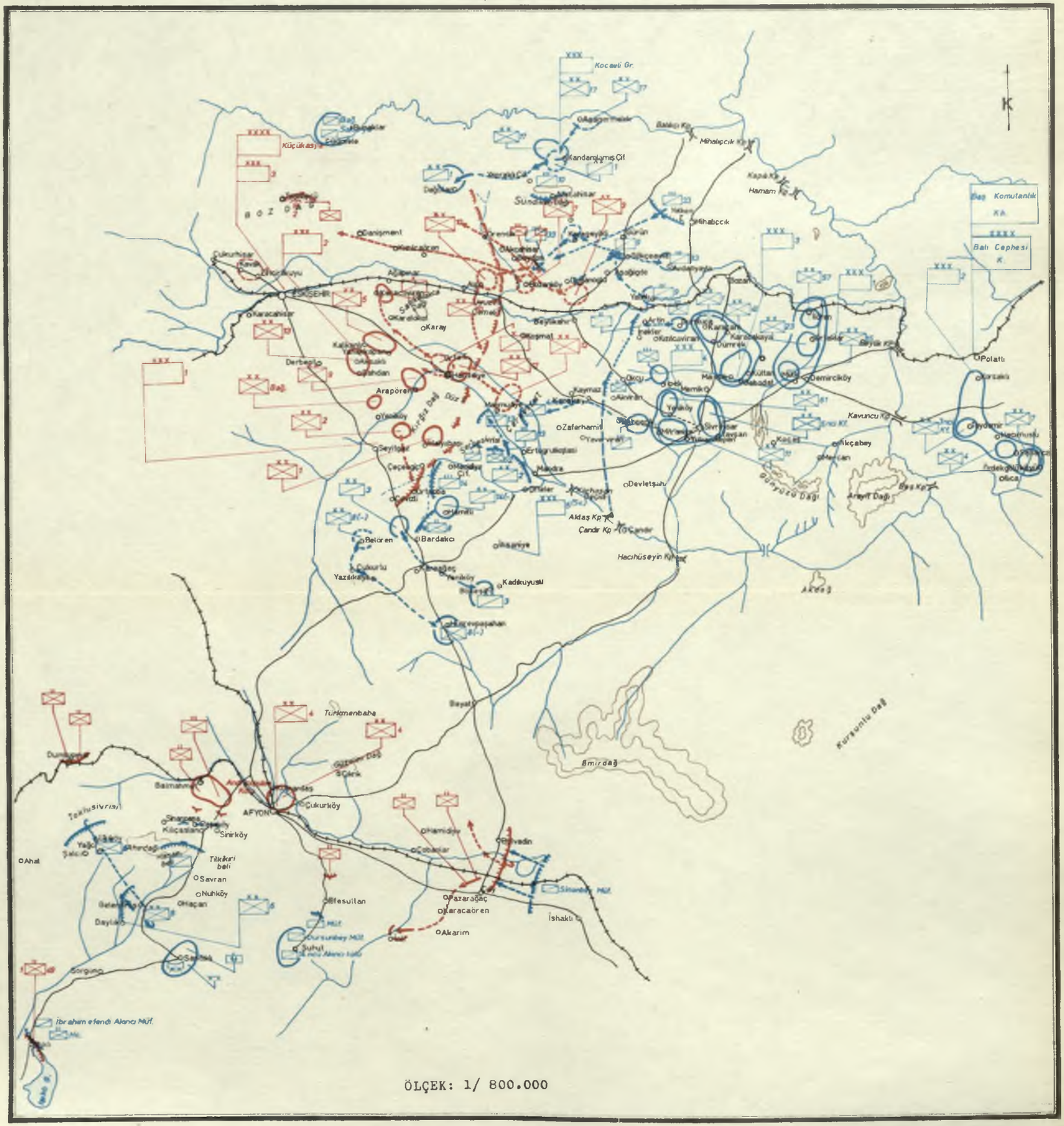
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

22 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 60)

ÖLÇEK: 1/ 800.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
22 Eylül 1921 günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 61)

Alayı, Adapazarı süvarileri, Zafer Taburu, Halit Pehlivan Müfrezesi ve Mürettep Taburu ile Yenice'ye harekete hazırlandı. Diğer birlikleri yerlerinde kaldılar.

10 ncu Süvari Alayını Sündiken dağında emniyet görevinde bırakan 1 nci Süvari Tümeni, saat 1730'da Dağcılar'da toplandı. Akşama kadar yapılan keşifler sonunda : Boz dağında iki topla takviyeli bir Yunan piyade bölüğünün bulunduğu; kuvveti tahmin edilemeyen piyade ve topçudan kurulu bir birliğin (3 ncü veya 7 nci Yunan Tümenlerinden biri) Boz dağı istikametinde çekildiği tespit edildi.

Grup Karargâhı ve 17 nci Piyade Tümeni saat 1500'te Kandamlamış çiftliğine vardılar.

Grup, Cephe Komutanlığının saat 2100'de verdiği emirle, Süvari Tümeni ile Bozansuyu gerisinden düşman gerisine ve diğer kuvvetleriyle, düşmanın Sündiken dağında bulunması halinde buraya taarruzla görevlendi.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı, Alpu istikametinde hareketle, öğleye doğru Bozan köyü kuzeydoğu sırtlarını tuttu. Boydos - Bozan köyü hattının bir Yunan alayı tarafından savunulması yüzünden Alay, Karageyikli üzerinden Avdan yaylasına ahndı. Bir bölüğü ile Doğanoğlu güneydoğu sırtlarına ilerlemiş olan 9 ncu Süvari Alayı da akşam Yalınlı'da toplandı.

Kolordunun diğer birlikleri, Bozan köyü ve civarındaki köprü ve geçitlerden bütün gece Porsuk çayını geçerek 23 eylül sabaha karşı Karaçam - Dümrek - Masık - Babadat - Kuşcağız bölgesinde toplandı. 1 nci ve 41 nci Tümenlerden iki topla takviyeli birer alay Dumluca ve İpek'e sürüldüler. Bu alaylar da birer taburunu Artin - İmekler ve Okçu - Akviran hattma sürdüler. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri Babadat'ta yerleşti.

4 ncü Kolordu :

Kolordu, saat 1900'da Yeniköy - Mıtraniye - Seyitönü - Tavşan - Bomortlu çiftliği bölgesine vardı. Kolordu Süvari Alayı, Karakaya üzerinden hareketle Çerkesçal tepesini tuttu. Bu kesimdeki Yunan kuvvetleri Seyitsuyu kuzeyinden batıya çekiliyorlardı. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri Sivrihisar'da yerleştiler.

1 nci ve 2 nci Kolordular :

Oldukları yerlerde kaldılar.

5 nci Kolordu :

2 nci Süvari Tümeni durumunu muhafaza ediyordu. Yapılan keşifler ve halktan alınan bilgilerden : Mahmudiye'deki Yunan tümeninin (12 nci

Tümen) erkenden Hamidiye istikametinde çekilmiş olduğu; Hamidiye civarındaki Yunan süvari kuvvetlerinin (Süvari Tugayı) Eskişehir istikametinde çekildiği öğrenildi. 13 ncü Süvari Alayı, Yunan kuvvetleri gece Mahmudiye'yi boşalttığından buraya girdi ve güneybatı sırtlarında emniyet tertibi aldı.

14 ncü Süvari Tümeninin durumunda değişiklik yoktu. Cephesindeki düşman, Çeçengiç - Cevizli güneyi hattını tutmuştu. Malyabaşı çevresinde grup grup bir tümenin (1 nci Tümen) toplandığı; Uyuztepe - Düztepe hattının Yunan kuvvetlerince işgal edildiği; Kırgız dağı doğu sırtlarının zayıf Yunan kuvvetleriyle grup grup tutulduğu tespit edildi. Tümen, Yunanlıların muhtemel bir hareketini önlemek üzere, Akarsu doğu sırtlarını bir alayla ve 8 nci Tümen Hücum Taburu ile Hamitli - Bardakçı hattını tuttu.

3 ncü Süvari Tümeni Bökşid (Büngeşik)'e, 8 nci Piyade Tümeni Hüsrevpaşahanı'na geldi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Uluköy - Çalcı hattındaki Tümen kıtaları Kılandıras - Daylık hattına alındılar. Sinan Bey Müfrezesinin taarruzu karşısında Bolvadin - Çay hattındaki Yunan kuvvetleri kuzeybatıya ve iki taburu ile Pazarağaç, Karacaören ve Akarım (Akharman) köylerini yakarak İnli'ye çekildiler. Hamidiye, Çobanlar, Çay istasyonu da yanıyordu.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Bu gün 3 ncü ve 4 ncü Kolorduları ile mevzii intikalden başka bir harekette bulunmadı.

Cephe Komutanlığı saat 2200'de 55 sayılı emri verdi [1] :

"1. Düşman durumuna ait 22 eylülde hiç bir kolordudan bilgi alınamamıştır. Kocaeli Grubu ile 3 ncü, 1 nci, 4 ncü ve 5 nci Kolordulardan bu hususta acele olarak esaslı bilgi bekliyorum. 1 nci Kolordu ile telefon muhaberesi temin edilmiştir. Telsizle verilmekle beraber raporların bir suretinin aynı zamanda bu yolla da verilmesini 3 ncü, 4 ncü Kolordulardan rica ederim.

2. Kocaeli Grubu ve 5 nci Kolordu, 54 numaralı Cephe emriyle tayin edilen görevlerine harekete devam edeceklerdir.

3. 3 ncü, 1 nci, 4 ncü Kolordular, 23 eylül 1921'de büyük kısımları ile bulundukları yerde kalacaklardır. Emniyet müfrezelerinin kuvvet ve durumuna ait bilgi verilmesini 3 ncü, 4 ncü Kolordulardan rica ederim.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/16.

4. 2 nci Kolordu, 24 eylül 1921'de hareket etmek üzere hazırlanacaktır.

5. 55 numaralı Cephe emri, 22 eylül 1921 saat 2200'de 1 nci, 2 nci Kolordulara telefonla, 5 nci Kolorduya telsizle, Kocaeli Grubuna telefonla bildirdi.

1 nci Kolordu, bir suretini 3 ncü ve 4 ncü Kolordulara derhal ulaştıracaktır".

Yunan Ordusunun, Türk topraklarında her bakımdan yaptığı insanlık dışı vahşice ve aşağılık hareketler dış âlemde bile tesirlerini göstermişti. Nitekim, 22 eylül 1921 tarihli Istanbul gazetelerinin yazdığına göre, Milletler Cemiyetine kabul olunmayan milletler üyelerinin katılmaları ile kurulan Hukuku Akvam Cemiyetinin Cenevre şehrindeki toplantısında üyelerden birinin isteği üzerine Türk - Yunan meselesi gündeme alındı [1]. Görüşmelerde Trakya ve İzmir'deki Türk topraklarının Yunanlıların elinden kurtarılması istendi. Kuruldaki Yunan temsilcileri buna karşı koyarak Trakya ve İzmir'in ırk ve tarih itibarıyle Yunanistan'a ait olduğu iddiasında bulundular. Ancak, diğer üyeler Yunan delegesinin sözlerini kestiler. Trakya ve İzmir'deki çoğunluğun Türklerde bulunduğu; aşikâr delilinin de, Londra Barış Konferansı tarafından sözü geçen topraklarda genel plebisit hakkında alınan kararın Türklerce derhal kabul edilmesine karşılık Yunanlıların bunu reddetmeleri olduğu belirtildi. Toplantıdaki İsviçre Kızılhaç Başkanı, Yunanlıların Rumeli ve Anadolu'daki Türk topraklarında yaptıkları zulüm ve işkenceleri şiddetle tenkit etti. Kurula, gözleri kararan bu facialara son verilmesini ve bu yapılan facialardan Yunanlıların sorumlu tutulması için Barış Yüksek Meclisine müracaatta bulunulmasını teklif etti. Kurul, bu teklifi büyük çoğunlukla kabul ederek, Trakya ve İzmir'in hemen ve kesin olarak Yunanhlar tarafından boşaltılması ve Türklere iade edilmesine, Batı Trakya için plebisite baş vurulmasının barış konferansına bildirilmesine karar verdi.

Yunan Ordusu :

Eskşehir istikametinde asıl çekilme yollarını 5 nci Türk Kolordusunun tehdidinden kurtaran Yunan Ordusu, 3 ncü Kolordu ile Porsuk çayı kuzeyinden Boz dağı istikametinde çekilmekte, bir tümenle (10 ncu Tümen) Yörükpınar tepesi - Hamidiye hattını tutmakta, 1 nci Kolordu ile Seyitsuyu - Cevizli hattını işgal etmekte, 2 nci Kolordu ile Yanakkapan - Aksaklı - Şahdan - Yeniköy - Arapören bölgesinde idi. Ordu Karargâhı Eskişehir'de yerleşmiş bulunmaktaydı.

Ordu emrindeki Süvari Tugayı Karacaviran'da toplanıyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6538, Dlp. 19, G. 5, Kls. 1160, Dos. 2, F. 125.

Yunan Millî Savunma Bakanı, bu gün Bakanlar Kuruluna, 21 eylül 1921'de Yunan Ordu Komutanının kendisine vermiş olduğu raporu hemen aynı şekilde ve fikirlerine de iştirak ederek bildirdi [1].

6. 23 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 62) :

a. Türk Ordusu :

Bu gün Batı Cephesi kuvvetleri, önemli bir harekette bulunmadılar. Ancak, kesin sonuçlu muharebelere girişmek bakımından yapılması ve tamamlanması lüzumlu bulunan hazırlıklarla uğraştılar. Bu arada, çekilmekte olan Yunan birliklerini keşif ve onunla teması sağlamak için Cephe Komutanlığı, saat 1930'da aşağıdaki emri verdi [2]:

"1. 1 nci Kolordunun ileri sürülen süvari bölükleri, keşif bölgeleri ile beraber, geçici olarak 4 ncü Kolordu emrine verilmiştir. 4 ncü Kolordu emrine verilen mürettep iki süvari alayının bir komuta altında toplanması lâzımdır.

2. Avdan yaylası ve Yalınlı'da toplanan 33 ncü ve 9 ncu Süvari Alaylarının büyük kısımları ile derhal Doğanoğlu ve Koşmat köyüne ve mümkün ise bir komuta altında sürülmesini 3 ncü Kolordudan rica ederim.

3. Çekilen düşman, elde mevcut bütün süvari kıtaları ile takip olunmalı ve devamlı baskınlarla taciz edilmelidir.

4. Artin - İmekler - Okçu - Akviran - Devletşah emniyet hattı tahkim olunmalıdır. 3 ncü ve 4 ncü Kolorduların, kendi emniyet kıtalarını bir komuta altında bulundurmaları ve ilerdeki süvarilerinin de bu komutana bağlanması münasiptir".

b. Yunan Ordusu :

20 eylül saat 1600'da verilen emre göre Dağcılar güneyi - Yörükpınar tepesi - Çerkesçal tepesi - Malyabaşı tepesi - Cevizli hattını tutmak üzere çekilmekte ve tertiplenmekteydi.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler (Kroki : 63) :

Kocaeli Grubu:

Süvari Tugayı, 21 nci Süvari Alayı ve bazı milis kıtaları ve karargâhı ile Yenice - Üyük - Medetli kesimlerinde toplandı. İznik - Balçıkhisar hattındaki birlikleri yerlerinde kaldılar. Bunaklar - Gömele kesimindeki Sakarya ve Bağımsız Müfrezeler Çukurhisar'a baskınla görevlendirildiler.

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 95-96.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1400, Dlp. 19, G. 5, Kls. 1167, Dos. 1, F. 90.-
Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 5, F. 26.

1 nci Süvari Tümeni Tandır, 17 nci Piyade Tümeni Karacaviran - Yapraklı çiftliği kesimlerine intikal ettiler. Yarımca ve Danişment zayıf Yunan kuvvetleriyle işgal edilmiş ve kuzeydoğu sırtları tutulmuştu.

Akşama doğru Margı - Söğütçük - Çukur ve güneyi hattında bir alayla emniyet tertibi almış olan bir Yunan tümeninin (3 ncü veya 7 nci Tümenlerden biri) Eskişehir istikametinde çekildiği, diğer bir Yunan alayının Alpu doğusu - Uyuztepe ve güneyi hattını tuttuğu tespit edildi.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı Doğanoğlu'ya sürüldü. Alay bir bölüğü ile Bozan köyü batısındaki sırtlarda yerleşti.

9 ncu Süvari Alayı Koşmat'a girerek köyün batı sırtlarını tuttu.

Kolordu Karargâhı İğdecik'e geldi. Diğer birlikler durumunu muhafaza ediyorlardı.

Öğleden sonra Ağapınar kuzey ve güneyinden bazı Yunan birlikleri Eskişehir istikametinde çekiliyorlardı.

4 ncü Kolordu :

1 nci Kolordu Süvari Alayı da 4 ncü Kolordu Komutanlığı emrine verildi ve Alay Balçıkhisar'a geldi. 4 ncü Kolordu Süvari Alayı öğleden sonra Mahmudiye'ye girdi. Mahmudiye'yi 22/23 eylül gece yarısından sonra 13 ncü Süvari Alayından teslim almış olan 2 nci Süvari Alayı ile birlikte kuzeybatıya karşı emniyet tertibi alarak geceyi burada geçirdiler.

İleri emniyet hattını işgal etmek için 61 nci Tümenden bir alay Akviran - Bahçecik hattına, 11 nci Tümenden bir bölük Bahçecik güney sırtlarına, bir piyade taburu Acıköy'e sürüldü. Bu tabur, birer bölüğü ile Devletşah ve Çandır kesimlerini tuttu.

Aziziyekışlası - Mesudiye hattını bir alayla tutan Hamidiye ve çevresindeki 3-4 Yunan tümeninin öğleden sonra Eskişehir istikametinde çekildikleri tespit edildi.

1 nci ve 2 nci Kolordular :

Bulundukları bölgelerde noksanlıklarını tamamlamakla ve eğitimle uğraştılar. Yalnız, 2 nci Kolordu bu gün saat 1600'da verilen Cephe emriyle 26 eylül akşamı Kaldırım'a varmak üzere 24 eylül sabahı harekete geçecekti.

5 nci Kolordu :

Mandıra kesiminde toplu olarak bulunan 2 nci Süvari Tümeni 22/23 eylül gece yarısı 2 nci Süvari Alayı ile Mahmudiye'yi işgal etti ve bu alay 4 ncü Kolordu Süvari Alayı ile 23/24 eylül gecesini burada geçirdi Tü-

menin 13 ncü Süvari Alayı Serçesivrisi tepesinden Çifteler'e, keşif için Kaymaz istikametinde sürülmüş olan 35 nci Süvari Alayı Çifteler doğusundaki Mandıra'ya alındı.

14 ncü Süvari Tümeni dünkü durumundaydı.

3 ncü Süvari Tümeni Karaağaç - Hüsrevpaşahanı bölgesine, 8 nci Piyade Tümeni Hamitli - Koruhöyük (Osmaniye) bölgesine, Kolordu Karargâhı Kadıkuyusu'na yerleşti.

Yapılan keşiflerle: Düztepe - Malyabaşı hattını bir Yunan tümeninin (9 ncu Tümen) işgale başladığı; Malaybaşı civarındaki Yunan tümeninin (1 nci Tümen) Hamidiye üzerinden Eskişehir'e doğru çekildiği; Çeçengiç civarındaki Yunan tümeninin (2 nci Tümen) Seyitgazi'de toplanmaya ve Kalkanlı - Yanakkapan kesimindeki Yunan tümeninin (5 nci Tümen) de bu tümenin boşalttığı mevzileri işgale başladığı; bir Yunan tümeninin (13 ncü Tümen) Şahdan - Dışören - Yeniköy bölgesine alındığı; diğer bir tümenin (Bağımsız Tümen) Yeniköy civarından Eskişehir'e doğru yürüdüğü tespit edildi.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi (Kroki : 62, 64) :

Şuhut - İnli - Akarım bölgesinde, gerçekte mevcut olmadığı halde, iki Türk tümeninin toplandığı haberi ve Sinan Bey Müfrezesinin de taarruzu üzerine, Çay batısında Gümüş dağında 8 nci Alaydan 1 nci Taburla emniyet tertibi alan Yunan kuvvetleri, Bolvadin - Çay hattından demiryolunu tahrip ederek Çobanlar - Halimor (Halimoğlu) hattına çekilmeye başladılar. İnli'ye dün giren Yunan taburu da Işıklar istikametinde çekildi.

Diğer taraftan, Sinirköy - Paşaköy hattındaki Yunan kuvvetleri de 23/24 eylül gecesi bu hattan çekilince Adana Süvari Alayı bu hattı emniyet birlikleri ile işgal etti. Bağımsız Süvari Alayı, Paşaköy üzerinden hareketle Toklusivrisi'ni işgal etti.

Tümenin Hücum Taburu Çivril'de, 51 nci Alaydan 2 nci Tabur Denizli'de, Bağımsız Bölük ve Denizli müzaheret kıtaları Sarayköy'de idilir.

Tümenin diğer kuvvetleri, Şuhut, Kılandıras, Sandıklı ve Hacan (Hacıhan)'da bulunuyorlardı (Kroki : 62).

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :

Türk Ordusu :

Bu gün de cepheden, kuzey ve güney kanatlardan Yunan Ordusuna tesirli olabilecek bir harekette bulunmadı. Boz dağı kuzeydoğusunda Tandır'dan Cevizli kesimine kadar cephede Yunan emniyet birlikleri ile temas sağlandı. Daha 22 eylülde Kırgız dağı kesiminde güney kanat mevzilerini

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

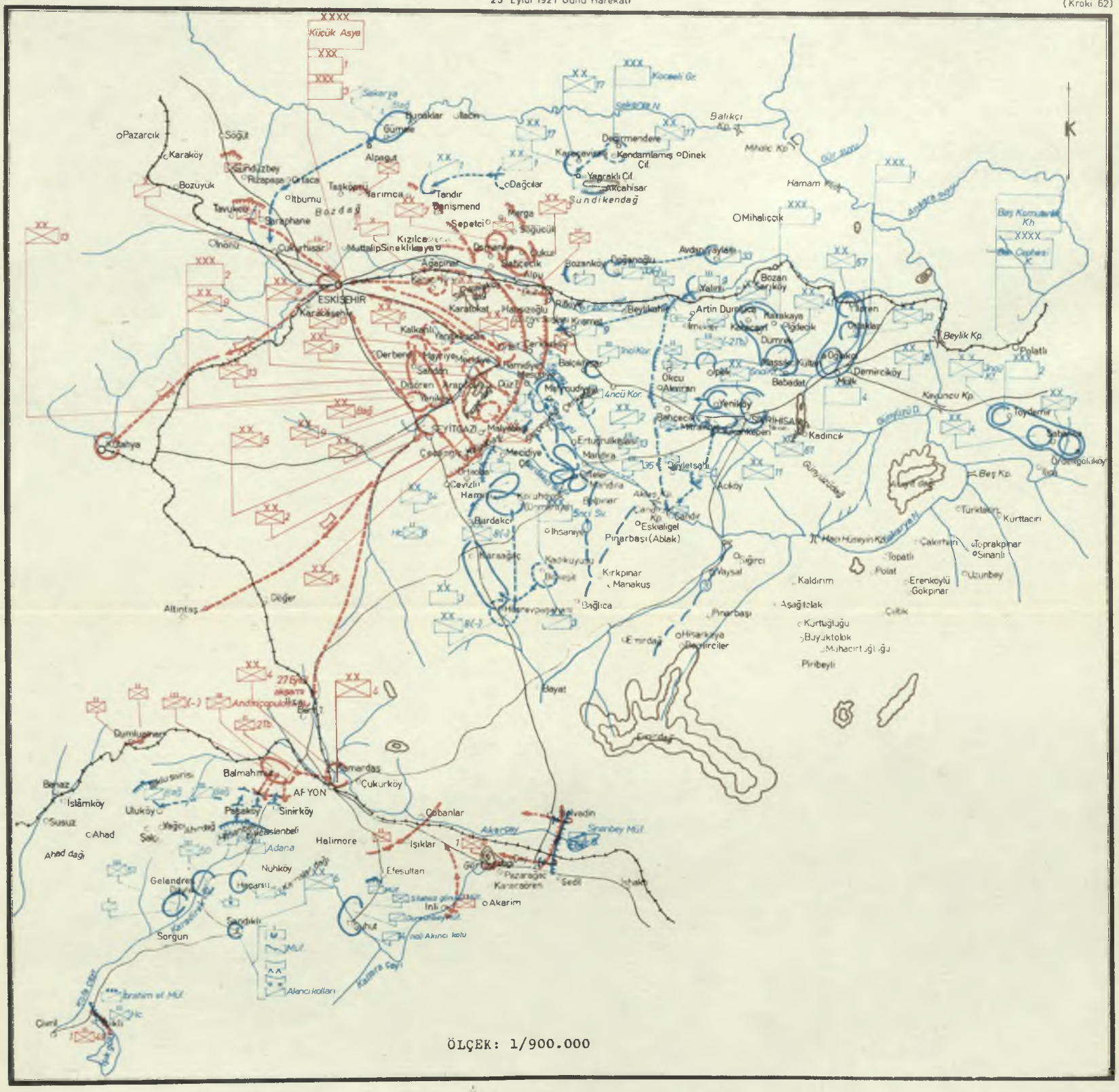
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

23 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki 62)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

ÖLÇEK: 1/900.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

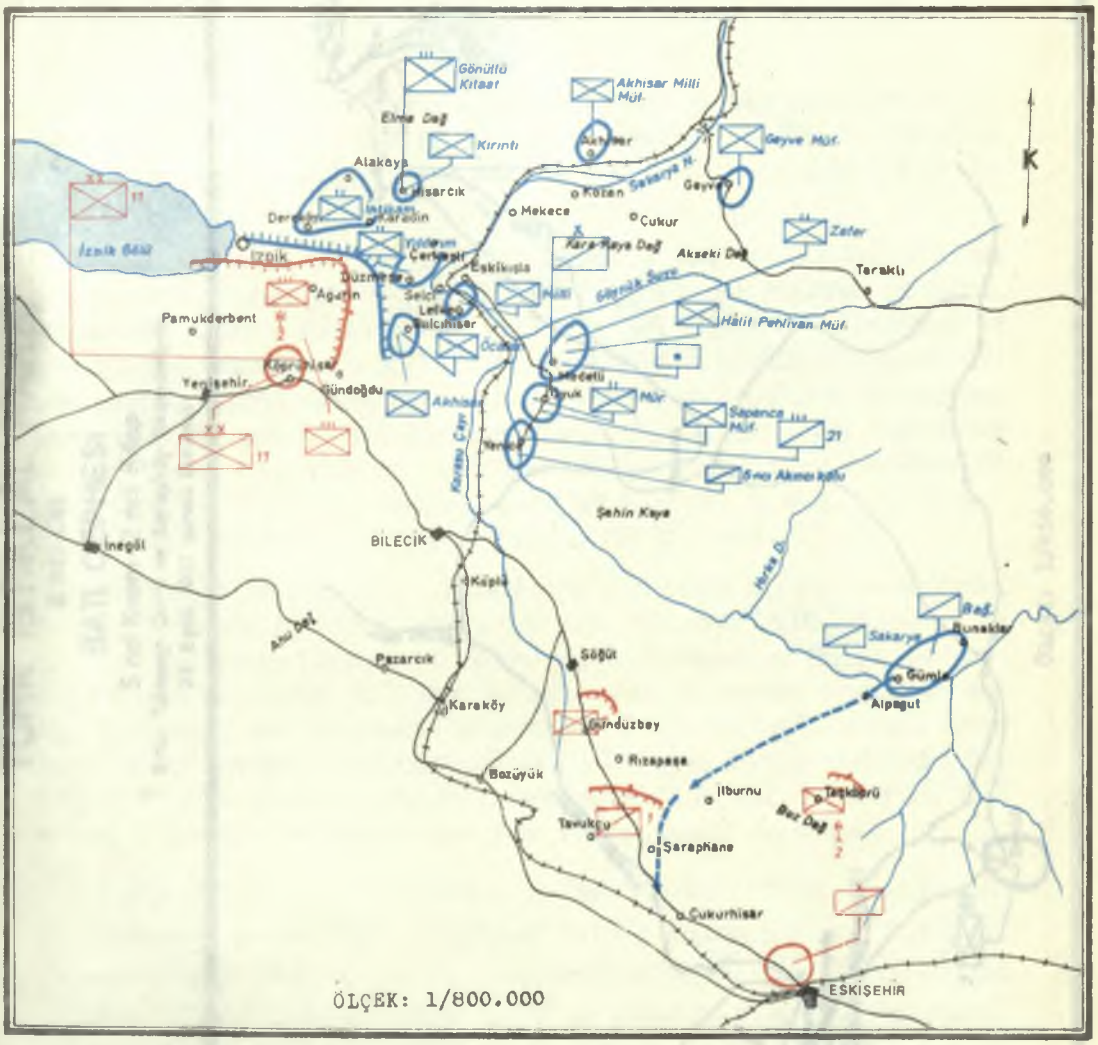
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının 23 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki: 63)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

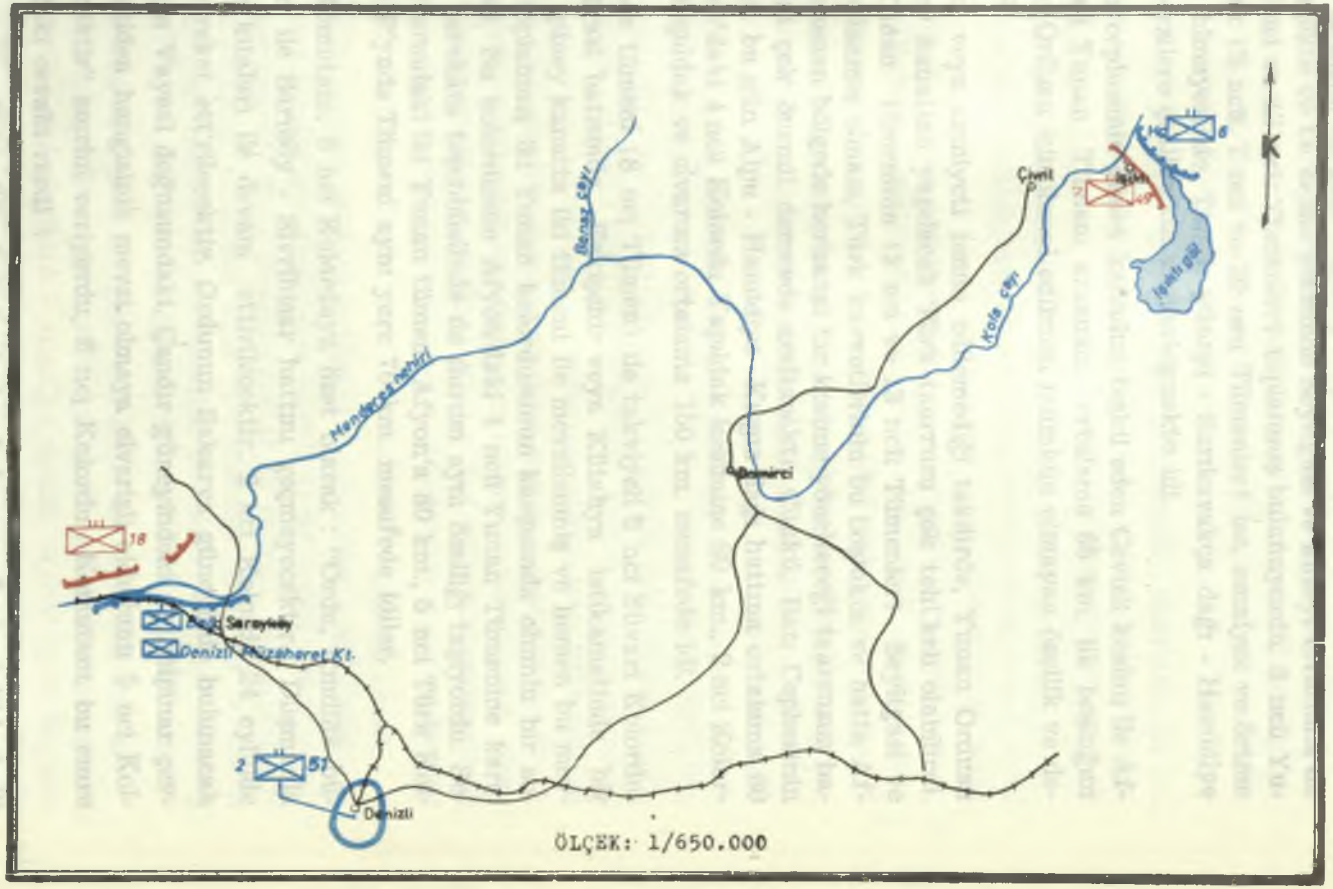
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

6 ncı Tümenin Çivril ve Sarayköy Kesimlerinde
23 Eylül 1921 günkü Durumu

(Kroki:64)

tutan Yunan Ordusu, bu gün burada iki tümen (9 ncu ve 5 nci Tümenler)'le yerleşmekte ve bu cephe gerisinde Seyitgazi ve kuzeyi civarında da iki tümen (2 nci ve 13 ncü Tümenler) toplanmış bulunuyordu. 3 ncü Yunan Kolordusu (3 ncü, 7 nci ve 10 ncu Tümenler) ise, emniyet ve örtme kuvvetlerinin himayesinde, Tandır güneyi - Sarıkavakça dağı - Hamidiye hattındaki mevzilere çekilmekte ve yerleşmekte idi.

Eskişehir cephesinin güney kanadını teşkil eden Cevizli kesimi ile Afyon'daki 4 ncü Yunan Tümeni arasında ortalama 65 km. lik boşluğun önemi, Yunan Ordusu için ihmal edilmesi mümkün olmayan özellik ve değer taşıyordu.

Muhafaza veya emniyeti temin edilemediği takdirde, Yunan Ordusu gerisine güney kanattan yapılacak Türk taarruzu çok tehlikeli olabilirdi. Ancak, iki Yunan tümeninin (2 nci ve 13 ncü Tümenler) Seyitgazi ve çevresinde toplanmış olması, Türk kuvvetlerinin bu boşlukta ve hatta Afyon'a kadar uzanan bölgede herhangi bir kesime yönelteceği taarruzun başarı derecesini çok önemli derecede azaltacaktı. Çünkü, Batı Cephesinin asıl kuvvetleri bu gün Alpu - Hamidiye - Kırgız dağı hattına ortalama 60 km., Sivrihisar'daki 4 ncü Kolordu Yapıldak kesimine 80 km., 2 nci Kolordu ise yine Yapıldak ve civarına ortalama 150 km. mesafede idi.

Bir piyade tümeni (8 nci Tümen) ile takviyeli 5 nci Süvari Kolordusunun Seyitgazi batısında Eskişehir veya Kütahya istikametinde bir taarruzu da, güney kanatta iki tümeni ile mevzilenmiş ve hemen bu mevzi gerisinde toplanmış iki Yunan kolordusunun karşısında olumlu bir sonuç veremezdi. Bu kolordunun Afyon'daki 4 ncü Yunan Tümenine karşı taarruzî bir harekâta teşebbüsünde de durum aynı özelliği taşıyordu. Seyitgazi ve civarındaki iki Yunan tümeni Afyon'a 80 km., 5 nci Türk Kolordusu 8 nci Piyade Tümeni aynı yere 70 km. mesafede idiler.

Cephe Komutanı, 5 nci Kolorduya özet olarak : "Ordu, şimdilik büyük kısımları ile Sarıköy - Sivrihisar hattını geçmeyecektir. Düşmanla temas süvari kıtaları ile devam ettirilecektir. 2 nci Kolordu 24 eylülde Kaldırım'a hareket ettirilecektir. Ordunun Sakarya güneyinde bulunacak sol kanadı için Vaysal doğusundaki, Çandır güneyindeki ve Belpınar çevresindeki araziden hangisinin mevzi olmaya elverişli olduğunu 5 nci Kolordu bildirecektir" emrini veriyordu. 5 nci Kolordu Komutanı, bu emre özetle aşağıdaki cevabı verdi :

"1. Düşmanın, Eskişehir önünde kalıp kalmayacağı kesinlikle belli olmamakla beraber, yeniden teşkil ettiği bir tümeni Eskişehir'den Seyitgazi'ye sürmüş olması, Eskişehir'de kalmak isteğine bir işaret olabilir.

2. Çok arızalı olan Seyitgazi güneybatısındaki arazide, Alpu - Seyitgazi cephesini işgal eden Yunan kuvvetleri karşısında baskın hareketleri üç günden fazla sürdürülemez. Süvari Kolordusu bu bölgede kalmakla düşmana cepheden başka hareket yapamaz, bunu da diğer kolordular yapabilirler.

3. Kolordu Bolvadin'e kaydırılarak Afyon'a kuzeyden taarruz mümkün olur ve buradaki düşman kuvvetleri geri atılırsa, geniş bir alanda hareket serbestliği kazanılmış olur.

4. Düşmanın Seyitgazi - Uşak istikametinde çekilmeye devamı halinde yan ve gerilerini vurmak için, düşman Afyon'a inmeden Kolordu hareket ettirilmelidir.

5. Sakarya güneyinde elverişli savunma hatları, Belpınar - Kadıkuyusu doğusu, Eskialigel - Kırkpınar - Manahoz batı tepeleri ve Sığırcık - Pınarbaşı - Demirciler hatlarıdır".

5 nci Kolordu Komutanı, 2 nci Kolordunun Kaldırım'a kaydırılması hakkındaki görüşünü de Cephe Komutanı ve 2 nci Kolordu Komutanına şöyle bildirildi:

"1. Yunanlıların çekilmeye devam etmeleri halinde, yeni bir taarruz ihtimalini göz önünde tutarak Kolordunun birdenbire ileri atılmaması, bölgede en elverişli savunma mevzii olarak Sığırcık - Hisarköy hattının doğusunda kalarak burayı tahkim etmesi; bir tümenin Eskialigel - Ablak hattına sürülmesi uygun olacaktır.

2. Sonradan durumun aydınlanmasına göre ilerdeki tümenle Belpınar'a, Kolordu kuvvetlerinin çoğunluğu ile Eskialigel - Kırkpınar hattına ilerlenebilecektir. Bu hat tahkim edilirse iyi bir savunma mevzii olacaktır".

Yunan Ordusu :

Eskişehir - Afyon genel hattını tutmak kararında olan Yunan Ordu Komutanlığı, Eskişehir ile Afyon arasındaki boş bölgeyi kapatmak ve Afyon'daki 4 ncü Tümeni de takviye ederek Türk Ordusunun bu bölgeden Kütahya, İzmir istikametlerinde veya Eskişehir istikametinde ordunun gerisine taarruz hareketini önlemek için bu akşam Seyitgazi'deki 2 nci Tümeni Ilıcahamam'a hareket ettirdi.

3 ncü Kolordu, bir kısım kuvvetleriyle Boz dağı kuzeyi - Yarımca - Danişment - Ağapınar doğusu - Hansızoğlu - Hamidiye genel hattında, emniyet birlikleriyle Margı - Çukur - Aziziyekışlası ve güneyi hattında idi. 10 ncu Tümen, Sarıkavakça dağı - Ortatepe - Hamidiye hattında mevzide; 7 nci ve 3 ncü Tümenler, büyük kısımlarıyle henüz Osmaniye - Bahçecik - Alpu bölges'nde olup, bazı kuvvetleri ile Porsuk çayı boyunca batıya doğru yürümekteydiler. Kolordu Karargâhı Eskişehir'de idi.

2 nci Kolordu, 9 ncu Tümeni ile Düztepe - Malyabaşı hattında, 5 nci Tümeni ile Malyabaşı - Cevizli hattındaki 2 nci Tümenin boşalttığı mevzilerine yerleşmekte, 13 ncü Tümeni ile Şahdan - Dışören (Değişören) - Yeniköy bölgesinde toplanmakta idi. 2 nci Tümen Afyon'a hareket ediyordu. Kolordu Karargâhı öğleden sonra Dışören'e gelmişti.

1 nci Kolordu, 12 nci, 1 nci ve Bağımsız Tümenleri ile Eskişehir istikametinde yürümekte; Kolordu Karargâhı Eskişehir'de idi.

Ordu emrindeki Süvari Tugayı, büyük kısmı ile Eskişehir'de; 1 nci Süvari Alayı, Gündüzbey ve Boz dağı müfrezeleri ile irtibat ve Ortaca istikametinde baskınlar yapmak üzere, Şaraphane - Tavukçu hattında yerleşmişti.

7. 24 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 65) :

a. Türk Ordusu :

Batı Cephesi kuvvetlerinden yalnız 2 nci Kolordu, Türktaciri - Uzunbey - Kürttaciri bölgesine hareket ediyor; diğer birlikler dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı.

5 nci Kolordu Komutanı, 2 nci Kolordunun Sakarya güney kolu güneyinde işgal edebileceği uygun mevziin neresi olacağı hakkındaki Cephe Komutanlığının tekrarladığı dünkü emrine saat 1100'de :

"Sakarya güneyinde savunmaya uygun arazi hakkında dün bilgi arz etmiştim. Ordu sol kanadı için seçilecek mevzi ordu sağ kanadının durumuna bağlı olacağından, eğer sağ kanat için Sarıköy - Sivrihisar hattı muvafık görülürse, bu halde sol kanat için de Vaysal (Veysel) hattı olmak lâzım gelir. Bu hat, düşmana da uzakça olduğundan daha uygundur" cevabını verdi [1].

Saat 1730'da yapılan tayyare keşfinde tespit edilip Cephe Komutanlığına bildirilen keşif raporunun önemli hususları özetle şunlardı [2] :

1. Uyuztepe'de düşmanın bir süvari alayı ile bir bataryası ordugâhtadır.

2. Düşmanın bir tümeni (3 ncü Tümen) Alpu istasyonunda ordugâhtadır.

3. Alpu köyünün kuzeyinde Çukur denilen yerde bir düşman tümeni (7 nci Tümen) bulunuyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 5, F. 27/1.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1774, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1181, Dos. 15, F. 15.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1083, Dos. 92, F. 74.

4. Ağapınar'da iki piyade alayı ile depo olduğu sanılan büyük bir ordugâh görülmüştür.

5. Karatokat'ta bir tümen (10 ncu Tümen) vardır.

6. Hamidiye'nin kuzeybatısında Boya (Buzağıtokadı, Mecidiye) denilen yerde iki tümen (12 nci ve 1 nci Tümenler) ordugâh halindedir.

7. Hamidiye batısında iki tümen (5 nci ve 9 ncu Tümenler) ordugâhtadır.

8. Kırgız dağı ve Malyabaşı tepesinde birer piyade alayı vardır.

9. Eskişehir ve Derbent civarında kuvvet görülmemiştir.

b. Yunan Ordusu :

Boz dağı doğusu - Danişment - Sarıkavakça dağı - Hamidiye - Kırgız dağı - Cevizli hattında yerleşmeye çalışmaktaydı. 2 nci Yunan Tümeni, Kümbetsuyu boyunca Afyon'a gidiyordu.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 66) :

Süvari Tugayına bağlı İznik - Balçıkhisar cephesindeki milis ve gönüllü kıtalar durumlarını korudular; Medetli'deki birlikler Yenice'ye, Üyük'teki birlikler Zoyran çiftliğine intikal ettiler. 21 nci Süvari Alayının Bilecik - Kurtköy, Yeniköy ve Söğüt istikametlerinde çıkardığı keşif kolları önemli bilgi temin edemediler. Yalnız, üç gündür Yeniköy kuzey sırtlarında bulunan bir tabur kadar Yunan kuvvetinin bu gün Bilecik istikametinde gittiği öğrenildi.

Alpagut'taki Bağımsız ve Sakarya Müfrezeleri ile Atalan yaylasındaki Albayrak Müfrezesinin durumunda değişiklik yoktu.

1 nci Süvari Tümeni, Sekiören'in bir Yunan alayı tarafından işgali üzerine, 17 nci Tümenin sağ kanadına geçmek için Dağcılar kuzeydoğusu bölgesine çekilmeye başladı. Yaptırılan keşiflerle : iki Yunan tümeninin kolbaşıları ile Ağapınar batısına vardıkları; Muttalip istikametinde yürüyen bir tümenin kolbaşı ile Muttalip batısına, bir alayı ile Sekiören istikametine yöneldiği; saat 1900'da bazı birlik ve ağırlıkların Eskişehir kuzeyinden Çukurhisar'a doğru yürümekte olduğu tespit edildi. Ele geçirilen esirler, bazı ağırlıkların Eskişehir'den dünden beri Kütahya'ya yollandıklarını söylüyorlardı.

Sabah erkenden, Yunan kuvvetleri (3 ncü Yunan Tümeninden 2/39 Evzon Alayı) Dağcılar kuzeyi - Başviran kuzeyi hattını tutmuş ve yerleşmişti. Bozansuyu batısındaki sırtlar da dün olduğu gibi Yunan kuvvetleri tarafından tutulmaktaydı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

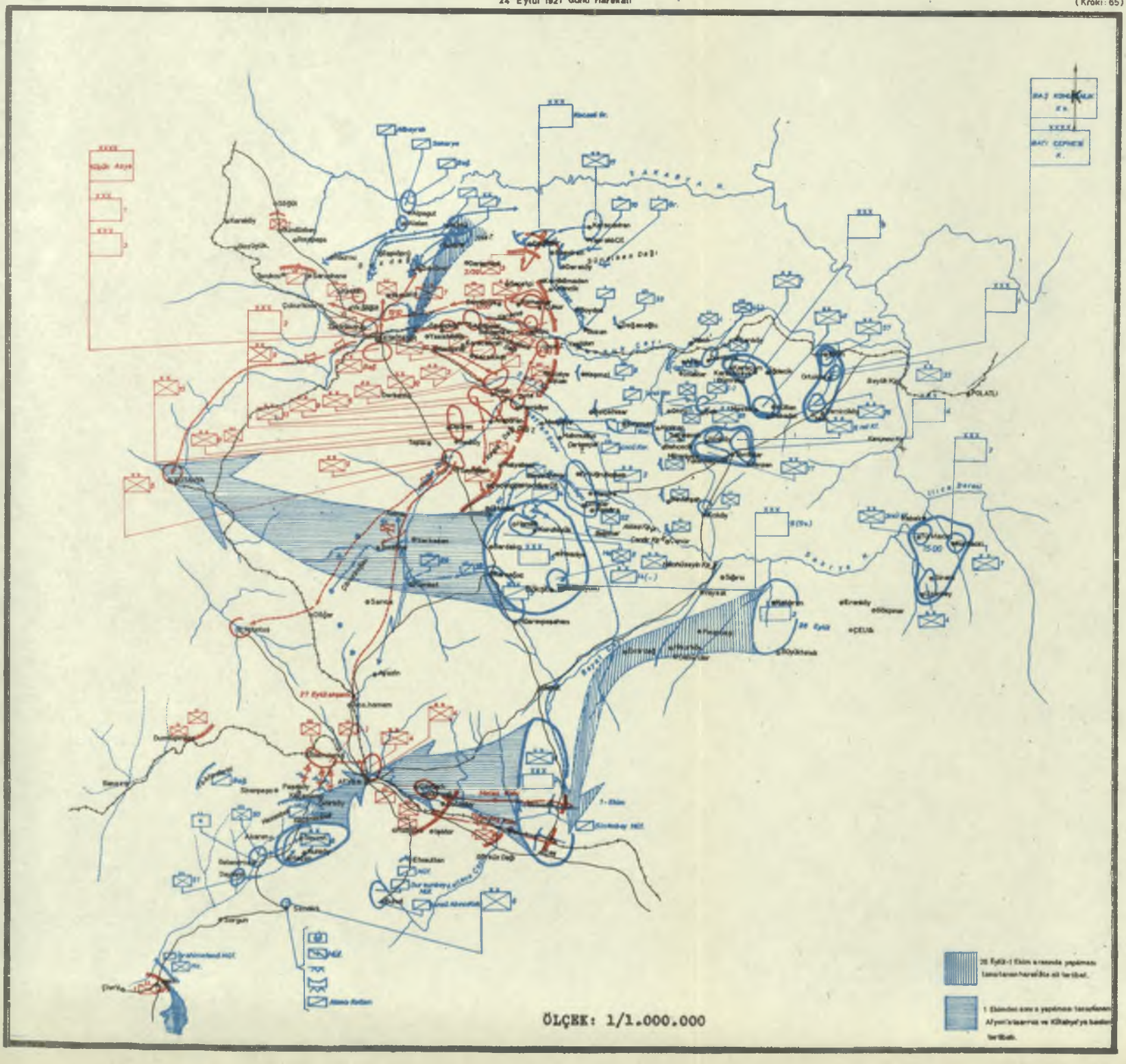
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

24 Eylül 1921 Günü Harekâtı

(Kroki: 65)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
24 Eylül 1921 günkü Harekâtı

(Kroki : 66)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Karacaviran - Yapraklı çiftliği kesimindeki 17 nci Piyade Tümeni Dağcılar - Başviran hattına, Sündiken dağındaki 10 ncu Süvari Alayı Başviran - Dereköy hattını tutmak üzere ilerlediler. 17 nci Tümen, saat 1400'ten 1830'a kadar yaptığı taarruzda 2/39 Evzon Yunan Alayını mevzilerinden attı ve Dağcılar güneyi - Başviran kuzeyi hattını işgal etti. Yunan alayı Sepetçi kuzeydoğusundaki sırtları tuttu. 10 ncu Süvari Alayı, Başviran doğusu - Dereköy hattını işgal etti.

3 ncü Kolordu :

Durumunda değişiklik yoktu. Yapılan keşiflerde : sabahleyin Ağapınar'dan iki Yunan piyade alayının, Sevinç köyünden bir süvari alayının Eskişehir'e doğru yürüdükleri; Uyuztepe batısından bir süvari alayının Hamidiye istikametinde ilerlediği; Ortatepe batısı kesiminden iki Yunan tümeninin (12 nci ve 1 nci Tümenler) Eskişehir'e doğru ilerleyerek saat 2200'ye doğru bazı birlikleriyle Kanlıpınar güneyine vardıkları tespit edildi.

4 ncü Kolordu :

Durumunu muhafaza ediyordu. Kolordu Süvari Alayı sabahleyin Kaymaz'a alındı. Kavuncu köprüsünün onarımını tamamen bitiren Kolordu, Akv'ran batısı - Bahçecik - Devletşah - Çandır genel hattını tahkim etmekteydi.

1 nci Kolordu :

Dünkü bölgesinde idi.

2 nci Kolordu :

Dünkü konma bölgesinden hareketle, Türktaciri - Uzunbey - Kürttaciri bölgesine vardı.

5 nci Kolordu :

2 nci Süvari Tümeni, Ertuğrulkışlası - Çifteler - Mandıra bölgesinde toplanmıştı. 6 ncı Piyade Tümeninden geçici olarak emrine verilmiş olan 52 nci Piyade Alayına, Aziziye üzerinden Bolvadin'e hareket etmesi emri verildi. 14 ncü Süvari Tümeni, Büngeşik - Kadıkuyusu bölgesine alındı. 3 ncü Süvari Tümeninden 29 ncu Süvari Alayı, Akin, Çörez boğazı, Sarıcaova ve Ayazin istikametlerinde keşif ve örtme görevi ile Kümbet'e yollandı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Sabah erkenden Paşaköy - Sinirköy hattı kuzeyindeki Yunan emniyet birlikleri çekildi ve burayı Adana Süvari Alayı emniyet birlikleri işgal etti.

Öğleye doğru Bolvadin - Çay hattındaki Yunan birlikleri Gümüş dağındaki 8 nci Yunan Alayından 1 nci Taburun himayesinde, Akarçay

kuzey ve güneyinden Melas ve Tipaldos Kolları ile Çobanlar - Işıklar hattına çekilmeye başladılar. Yunanlıları takip eden Sinan Bey Müfrezesi, Bolvadin - Çay hattı batısını işgal ederek emniyet birliklerini daha batıya sürdü.

Çekilen Yunan kuvvetlerinden bir piyade alayı ile bir süvari alayı Sülümenli'de toplandı.

Akşama doğru 6 ncı Tümen büyük kısmı Savran - Hacan bölgesinde toplandı.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Batı Cephesi kuvvetleri, çoğunluğu ile 23 eylül durumunu muhafaza etmekteydiler.

Yunan Ordusu ise, 23 eylülden beri Seyitgazi'de topladığı 2 nci Tümenini Ayazin - Afyon arasında Ilıcahamam bölgesine kaydırmaya başlamakla, Afyon'daki 4 ncü Tümenini takviye ve güney kanadından bir Türk hareketine karşı tedbirler almaya çalışıyordu. Fakat, Seyitgazi'den bir tümenin güneye kaydırılmaya başladığı Cephe Komutanlığınca kesinlikle meydana çıkarılamamıştı. Nitekim, Cephe Komutanlığı, saat 2300 ve 2330'da kolordu komutanlıklarına özetle şu emri verdi [1] :

"1. Tayyare ve kara keşifleri ile : düşmanın, ileri kıtaları ile Yeşildon - Aziziyekışlası - Hamidiye - Kırgız dağı - Çeçengiç - Cevizli hattında, sekiz tümen kadar kuvveti ile Kırgız dağı - Karatokat - Ağapınar - Çukur -Alpu bölgesinde olduğu anlaşılmıştır.

2. Kocaeli Grubuna, saat 1730'da yapılan tayyare keşfinde tespit edilen Alpu - Çukur kesimindeki iki düşman tümeninin mevcudiyeti doğrulanırsa, Piyade Tümeni ile Dağcılar'dan batıya geçmemesi ve yalnız Süvari Tümeni ile Eskişehir civarındaki düşman nakliyatına taarruz etmesi emri verilmiştir.

3. Bugün, Türktaciri - Uzunbey hattına varan 2 nci Kolordu 26 eylülde Kaldırım bölgesine gelecektir. Bu kolordunun, birliklerimiz tarafından işgal edilen Bolvadin - Çay bölgesine kaydırılmasına kesin olarak karar verilmiştir. Bu kolordu ancak 1 ekimde o bölgeye varabilecektir. Diğer kolordularda önemli değişiklik yoktur.

4. Duruma göre 2 nci Kolordu, 8 nci Tümen ve 6 ncı Tümenle birlikte Afyon'a taarruz edilmesi tasarlanmıştır. Bu taarruz sırasında 5 nci

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/5165, Dlp. 19, G. 4, Kls. 1148, H. 1, F. 1/69-70.- Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/21-22.

Kolordunun da yalnız süvari tümenleri ile Seyitgazi güneyinden Kütahya'ya baskın yapması suretiyle buranın işgal ettirilmesi, düşman ordusunu genel çekilmeye zorlamak için kesin tesiri haiz olacaktır. Bunun için, düşmanın dikkatini çekmeyecek küçük keşif müfrezeleri ve özellikle güvenilir ajanlar ve hatta köylü kılığında subaylarla, Seyitgazi, Kütahya, Altıntaş, Döğer ve Afyon civarındaki düşman durumu keşif ve tespit edilecektir.

5. Bolvadin - Çay hattını terk eden düşman, Afyon'a doğru çekilmekte ve takip edilmektedir. Sandıklı cephesinde Kılıçarslan - Paşaköy hattını 6 ncı Tümen birlikleri işgal etmiş; Tümenin büyük kısmı bugün Savran'a hareket etmiştir".

Cephe Komutanı saat 2400'te de aynı bilgileri bir rapor halinde Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığına arz etti.

Genelkurmay Başkanı bu gün, Doğu Cephesi Komutanının 22 eylül 1921'de yollamış olduğu bir telgrafla, Sivrihisar'ın işgali münasebetiyle çelişik bilgi aldığından bahisle Batı Cephesi harekâtından biraz aydınlatılması ricası üzerine, özet olarak aşağıdaki telgrafı verdi [1] :

"1. Mürettep Tümen, 12 eylül 1921'de Fettahoğlu köprüsü batısındaki Hacıhüseyinoğlu köprüsünden geçerek Fettahoğlu'na yönelmiş ve orada bir düşman taburunu bozguna uğratarak 13 eylül 1921'de Sivrihisar'ı işgal etmişse de, 15 eylül 1921'de Hamamkarahisar - Sivrihisar yolundan çekilen bir düşman tümeninin taarruzu yüzünden tekrar Fettahoğlu köprüsüne çekilmeye mecbur olmuştu.

2. Bugün (24 eylül 1921) iki tarafın durumu aşağıdaki gibidir, arz olunur:

a. Mağlup düşman ordusu, Örencik - Alpu köyü - Hamidiye - Malyabaşı - Cevizli hattı ile Eskişehir arasındaki bölgede toplanmıştır.

b. Buna karşı cephede 1 nci Kolordu Porsuk güneyinde İlören - Mülk bölgesinde, 3 ncü Kolordu İğdecik - Masık bölgesinde, 4 ncü Kolordu Sivrihisar bölgesinde bulunmaktadır. 2 nci Kolordu, Kaldırım - Büyükoluk hattına yürümektedir. Kolorduların keşif ve emniyet birlikleri Boydos - Bozan köyü - Mahmudiye hattında düşmanla temastadır.

Sağ kanattaki Kocaeli Grubu, Eskişehir - Ağapınar hattına müessir olmak görevi ile Dağcılar çevresindedir.

Sol kanatta 5 nci Kolordu, Ertuğrulkışlası - Mecidiye çiftliği - Karaağaç bölgesinde toplanmıştır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 33, F. 1/22-23.

c. Afyon mıntıkasındaki 6 ncı Tümen kesiminde 3 - 4 düşman alayı vardır. Düşman bugün Çay ve Bolvadin'i boşaltmış ve buraları birliklerimiz işgal etmiştir.

d. Geyve mıntıkasındaki millî müfrezelerle bir süvari alayımız, Yenişehir - Bozüyük kesiminde en az iki düşman alayını tespit etmektedir".

Yunan Ordusu :

Bu gün (24 eylül 1921) iki kolordusu (3 ncü ve 2 nci Kolordular) ile Eskişehir kuzeyinde Boz dağı - Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı - Cevizli hattını savunmak üzere tutmak ve tahkim etmekle uğraşırken, 1 nci Kolordunun iki tümenini Eskişehir'e doğru yanaştırmakta, Bağımsız Tümeni Seyitgazi kuzey kesiminde tutmakta, 2 nci Tümeni de Afyon'a kaydırmaktaydı.

3 ncü Kolordunun 7 nci Tümeni de, büyük bir ihtimalle Eskişehir civarından daha batıya kaydırılmaya başlanmıştı.

Gerçekten, güney kanadından, Afyon civarı veya daha batısından kuzey veya kuzeybatı istikametinde Türk Ordusunun yapacağı bir taarruz teşebbüsünü önlemek, Yunan Ordusu için tamamıyle hayatî bir mesele idi. Bu meselede ilk düğüm noktası, Eskişehir cephesinin güney kanadında Afyon ve civarı idi. Bu bölgenin elde bulundurulması ile, uzaklığına rağmen, Yunan Ordusunun her bakımdan ikmal faaliyetini dayandıracağı İzmir'le irtibat kesilmez veya bu irtibatı kesmek Türk Ordusu için çok güç şartların yerilmesini zorunlu kılardı.

Diğer önemli bir sorun, orduyu barış görüşmelerinde Yunanistan'ın işgaline terk edilecek arazinin daha ilerisinde tutmak suretiyle askerî fiilî durumdan faydalanarak, işgal arazisini küçültmemek emeline hukukîleştirmek idi.

Aslında bütün bu sorunların düğümlendiği esas nokta ise, Yunan Ordusunun şimdi bulunduğu mevzileri terk etmeyerek savunmak ve özellikle bunu temin için de, bu günkü durumu ile Türk Ordusunun ilerideki günler için teşebbüslerine açık güney kanat bölgesini emniyetle elde tutmak ve Seyitgazi ile Afyon arasındaki boşluğu bir an evvel kapatmaktı. İşte bu noktada Yunan Ordusu şimdiden önceliği almış bulunmaktaydı. Ancak, Yunan Hükümeti, oldukça elverişli durumu temin etmekte ilk adımı atmış olan Yunan Ordusunun gücüne de tam bir güven gösteremiyordu.

Askerî harekâtın ve işgal bölgesinde tatbik edilecek idarî teşkilâtın nasıl devam ve tatbik edileceğini tespit için, bir iki günden beri, Bursa'da Kralın başkanlığında Genelkurmay Başkanı ve Yunan Ordu Komutanının

da katılacağı bir toplantının yapılıp yapılmayacağına kesin bir karar verilememişti [1].

Nitekim, bu gün (24 eylül 1921) Yunan Millî Savunma Bakanı Teotoki's, Yunan Başbakanı Gunaris'e görüş ve endişelerini saat 1800'de verdiği raporla, özet olarak şöyle bildiriyordu [2] :

"1. Hükümetin de kesin olarak katılacağı Kralın fikrine göre, idarî ve iktisadî teşkilâtlanmada askerî komutanlığın hiç bir müdahalesi olmamalıdır.

2. Ordu Komutanının fikir ve eğilimi, Türk Ordusunun taarruz teşebbüslerinin bundan evvelkine oranla daha ciddî olacağıdır. Geniş savunma mevziinde elverişli olmayan hususları azaltmak için bugün işgalimiz altında bulundurduğumuz yerlerin büyük kısmını terk etmek siyasî bakımdan tamamıyle faydasızdır.

Ordunun kuzeye (Karadeniz'e) ve güneye (Antalya'ya) kadar ilerlemesi, yapılması imkânı olmayan bir harekettir.

Toplantı yapılmasına muhalefet eden Dusmanis'in bana söylediği : askerî sorunlar üzerinde toplantının aynı fikir ve kanaatlere sahip olan kimseler arasında yapılması; aksi halde sorunların çözümünde sadece karışıklıkların meydana geleceği; bu itibarla asıl sorun, kimin karar vereceğinin tayinidir. Bunun içindir ki, toplantı yapmak faydasızdır. Nitekim, bugün ordu mevzilerini takviye etmekle meşguldür".

Bu sorunları görüşmek üzere 26 eylülde Atina'ya gitmesi kararlaştırılan Yunan Kralı, bu gün (24 eylül 1921) Bursa'dan ayrılmadan, Sakarya sularının ötesinde Türk Ordusunun karşısından yüz geri ederek Eskişehir önlerine gelen Yunan Ordusuna yayımladığı bildiride özetle "Türkleri kalbinden vurduğunu; Ankara'ya kadar gidip yeni zahmet ve fedakârlıklara maruz kalmasını istemediğini, çünkü şimdiye kadar yapılanların gaye için kafî olduğunu; perişan olan Türk Ordusunun, ellerindekini tekrar geri almak için Yunanlıların yorulacağını ümit edip beklediğini" söylüyor ve bu tebliği pek ilginç olan şu hitap ile bitiyordu [3] :

"Vatan için savaştığı zaman Yunanlıların yorulmadığını gösterin ve süngünüz ilerde ona bağırın :

Gel de al !..".

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 119-121.

[2] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, s. 121-123

[3] Hristos V. Nikolopulos, "1921'in Onbinleri ile Beraber", (Basılmamış çeviri, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi), çev. : Dimitri Bizanidi, s. 95-96.- Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4283, Dlp. 18, G. 1, Kls. 1048, Dos. 173. F. 1/43.

Yunan Kralı II. Konstantin bir bakıma haklı idi. Ancak şu farkla ki; seslendiği o Yunan ordusu, "Gel de al !.." diyemeden, perişan olduğunu hayal ettikleri ve Başkomutanın "İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emri ile Ege kıyılarına yürüyen Türk Ordusunun karşısında süngülerini Anadolu topraklarında bırakarak 9 eylül 1922'de Ege kıyılarından nasıl kaçabileceği heyecanı içinde İzmir'in, Türk İzmir'in kordon boyundan kendini körfez sularına atacaktı.

8. 25 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 67) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı bu bün, özellikle düşmanın Alpu - Eskişehir hattının kuzeyindeki kesimde ve Eskişehir çevresindeki durumları ile Hamidiye - Seyitgazi kesimindeki durumlarına ait keşif sonuçlarını bekliyordu.

Saat 1700'de yapılan tayyare keşfine göre: Ağapmar'ın kuzeybatısındaki Kuyu kesiminden Yunan kuvvetlerinin batıya doğru çekilmeye devam ettikleri; Yanakkapan - Boya kesiminde iki tümen ordugâhının bulunduğu ve buradan Eskişehir istikametinde kuvvetlerin çekildiği; Kaşangili - Çukurağa kesiminde bir tümenin bulunduğu ve Kırgız dağının beş grup halinde bir tümen kuvvetle tutulduğu tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Genel olarak dünkü durumunu muhafaza etmekte ve Porsuk çayı kuzeyinde Bozansuyu batısındaki kuvvetlerinin bir kısmı ile Porsuk çayı güneyinde Uyuztepe - Ortatepe hattındaki kuvvetlerinin bir kısmını daha batıya almakta idi.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 68) :

Gönüllü ve milis kıtaları dünkü durumlarında kaldılar. Süvari Tugayı büyük kısmı, Pazarcık - Bozüyük hattına taarruz için, öğlene kadar Rumköy'de toplandı. Akşama kadar Bilecik, Pekdemir, Kızıldamlar istikametinde sürülen müfrezeler buraları işgal ettiler.

Dün Eskişehir kuzeyinden batıya doğru yürüyen Yunan tümeninin Bozüyük'te yerleştiği öğrenildi.

İtburnu'na gelen Sakarya, Karasu ve Bağımsız Süvari Müfrezelerinin Gündüzbey - Keskin - Muttalip istikametlerinde sürdükleri keşif kolları, rastladıkları düşman mukavemetleri karşısında geri çekildiler.

1 nci Süvari Tümeni, Boz dağı ve Taştepe'de birer süvari bölüğü bırakarak İlâçin'de toplandı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının

25 Eylül 1921 günkü Harekâtı

(Kroki: 68)

Gnkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

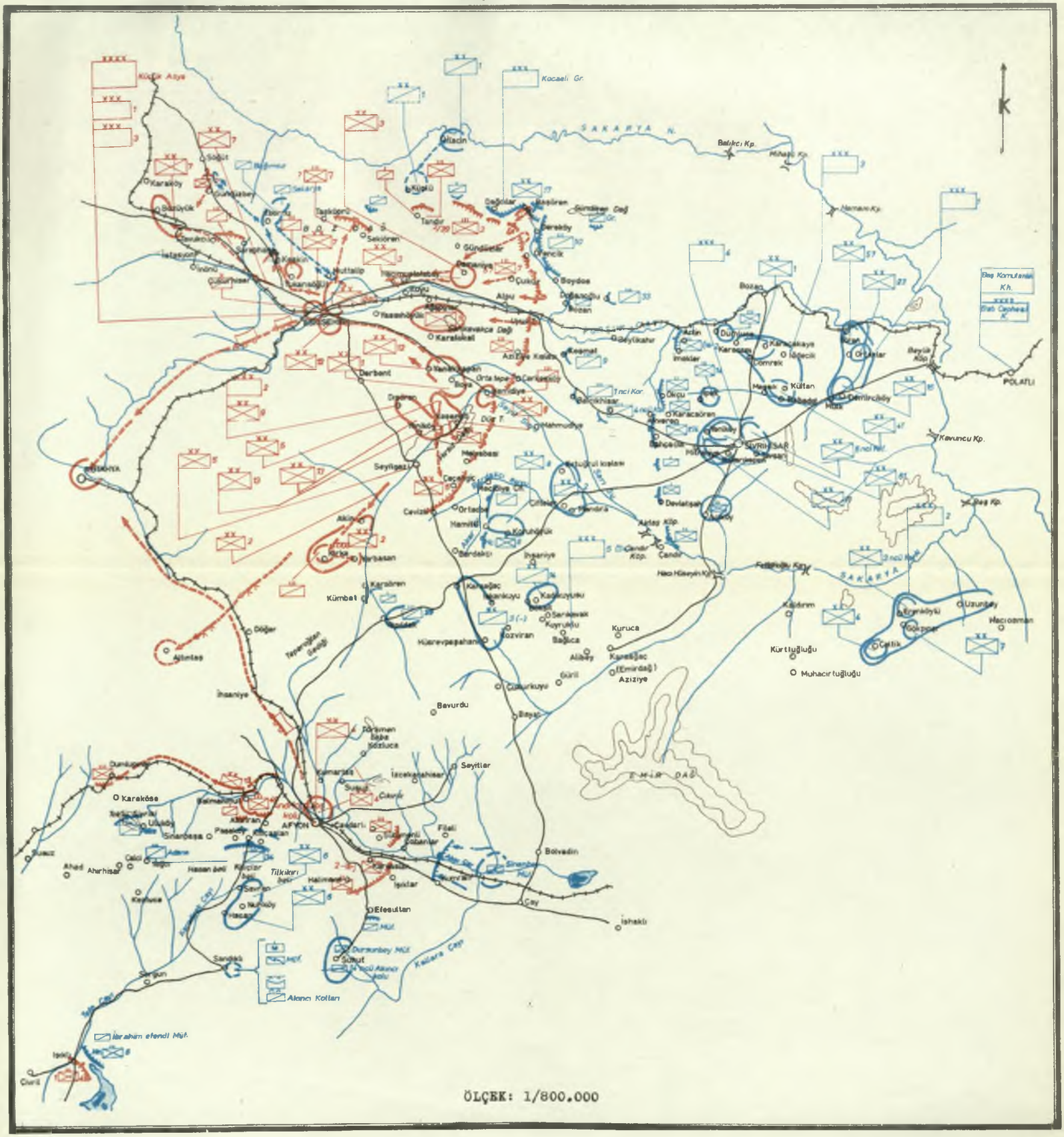
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

25 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 67)

Başören güney sırtlarını tutmuş olan düşmanı atarak burayı ele geçiren 17 nci Tümen, durumunu muhafaza ediyordu. 10 ncu Süvari Alayı da Dereköy - Örencik - Boydos (Büğdüz) hattında yerleşti.

Dağcılar güneyinden Alpu doğusuna kadar Bozansuyu batı sırtları, 3 ncü Yunan Tümeninden 2/39 Evzon Alayı ile 7 nci Yunan Tümeninden 37 nci Alayla tutulmuştu. Yapılan keşifler ve soruşturmalardan : 3 ncü Yunan Tümeninin Osmaniye ve civarında, karargâhının da burada bulunduğu ve havanın kararmasından sonra Bozansuyu batısı ile Osmaniye' den bazı kuvvetlerinin batıya doğru çekildikleri; Taşköprü - Sekiören hattının Muttalip'ten gelen bir Yunan alayı tarafından işgal edilip tahkim edilmekte olduğu öğrenildi.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Dünkü durumlarındaydılar. Yapılan keşifler sonunda : Hamidiye - Cevizli hattının iki Yunan tümeni tarafından tutulup tahkim edilmekte olduğu; bir Yunan tümeninin (Bağımsız Tümen) Eskişehir'den Muttalip istikametinde ilerlediği tespit edildi. Alınan diğer haberlerden, Eskişehir' de bir Yunan tümeninin (12 nci Tümen) toplandığı öğrenildi.

2 nci Kolordu :

Bütün birlikleri ile saat 1800'e kadar Erenköylü - Çeltik - Gökpınar - Uzunbey bölgesine vardı.

5 nci Kolordu :

Durumunu muhafaza ediyordu. Yapılan keşifler ve alınan haberlerin sonucuna göre : 12 nci Yunan Tümeninin Hamidiye'den sonra Eskişehir'e gittiği; 5 nci Yunan Tümenin'n Çeçengiç - Cevizli hattını tuttuğu; 13 ncü Yunan Tümeninin Dışören - Yeniköy kesiminde bulunduğu; bir Yunan süvari alayının saat 1700'de Kırka'ya girerek bir müfreze ile Yerbasan'ı işgal ettiği tespit edildi.

29 ncu Süvari Alayı, Kümbet'te bir bölük bırakarark Yapıldak'ta toplandı. Kolordu Karargâhı Bağlıca'da yerleşti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Bolvadin - Çay hattını terk eden Yunan kuvvetleri, Sülmenli - Kararslan - Halimor (Halimoğlu) hattına çekildiler. Bir alayla Sülmenli doğu sırtlarına, iki topla takviyeli diğer bir alayla Karaarslan - Halimor hatında yerleşiler.

Büyük kısmı Balmahmut'ta bulunan 49 ncu Yunan Alayı (Andriçopulos Kolu), Akviran kuzey sırtlarını ve batısını bir tabur ve bir süvari bölüğü ile işgal ve tahkim ediyordu.

6 ncı Tümen, Hacan'daki 34 ncü Süvari Alayını da Adana Süvari Alayı doğusuna alarak, Kılıçarslanbeli - Hasanbeli hattını iki alayla tuttu. Tümenin diğer birlikleri dünkü yerlerinde ve büyük kısmı Savran - Hacan - Nuhköy bölgesinde, Tümen Karargâhı da Hacan'da idi.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

2 nci Kolordunun Erenköylü - Çeltik - Uzunbey bölgesine varmış olması hariç, dünkü durumunu muhafaza ediyordu.

Cevizli - Afyon arasındaki boş bırakılan ortalama 60 km. lik arazi kesiminin kapatılması ve Afyon'daki 4 ncü Tümenle bağlantının sağlanması gibi tedbirlerden birini veya ikisini de uygulamak gayretinde olan Yunan Ordu Komutanlığı, 2 nci Tümenini bu gün akşam üzeri Kırka - Akin kesimine getirmişti. Buna karşı Batı Cephesinin 2 nci Kolordusu, bu gün Afyon'a en az 120 km. mesafede bulunuyordu. Bu duruma göre, Cephe Komutanlığınca 1 ekim günü 5 nci Kolordu ile Kütahya'ya baskın ve 2 nci Kolordu ile Afyon'a taarruzun düşünüldüğü gibi yapılabilmesi şüpheli duruma girmişti.

Birinci Dünya Harbi sonlarında 6 ncı Ordu Komutanı iken, Mondros Mütarekesini müteakıp İngilizler tarafından tutuklanan ve Malta'da 2,5 yıl esarette kalan Ali İhsan (SABİS) Paşa, kaçarak İtalya üzerinden Söke'ye gelmiş ve "İstiklâl Mücadelesinde kendine verilecek görevi yapmaya hazır olduğunu; Denizli veya Eğridir üzerinden Akşehir'e doğru yola çıktığını" telgrafla Başkomutana bildirmişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Rus Federatif Şûraları Hükümeti arasında 16 mart 1921'de imzalanmış bulunan ve Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik olunan Moskova Antlaşmasına göre, antlaşma hükümleri, tasdiknamelerin karşılıklı olarak alınıp verilmesinden itibaren yürürlüğe girecekti. Bu defa Doğu Cephesi Komutanlığından alınan telgrafa dayanılarak, tasdiknamelerin 22 eylül 1921 saat 1600'da özel merasimle karşılıklı olarak Kars'ta alınıp verildiği Dışişleri Bakanlığının 25 eylül tarih ve 2922 sayılı tezkeresi ile Başkomutanlığa bildirildi.

Doğu Cephesi Komutanı, Genelkurmay Başkanlığından Sakarya Meydan Muharebesi ve alman sonuçları hakkında bilgi edinmekteydi.

Yunan Ordusu :

Bu gün, Porsuk çayı kuzeyinde Taştepe - Bozansuyu batı sırtları hattını tutmakta olan 3 ncü Tümeni ile Boz dağı - Ağapınar hattına, 10 ncu Tümeni ile Uyuztepe - Hamidiye hattından Sarıkavakça dağı - Hamidiye hattına çekilmekteydi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

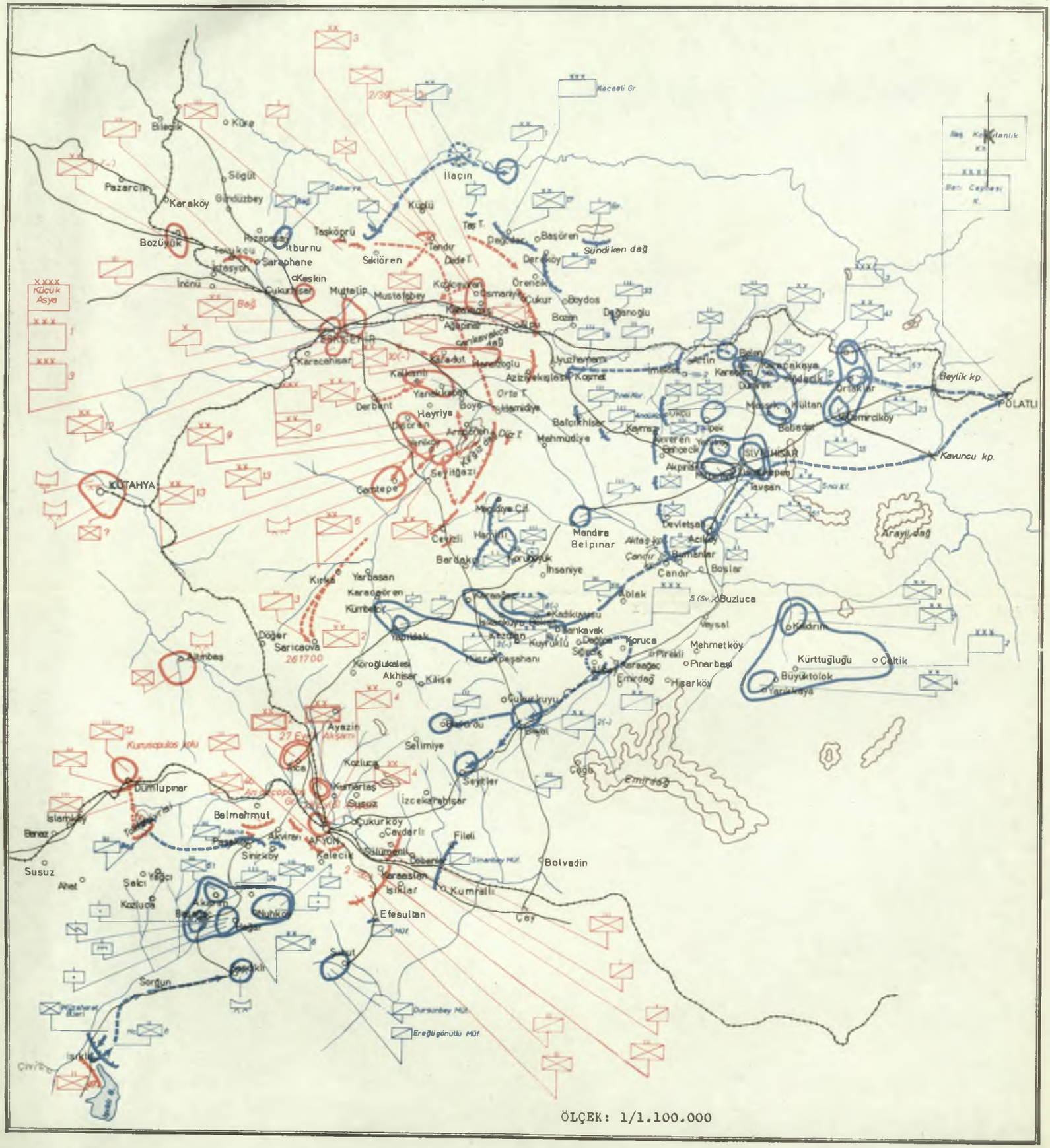
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım -2 nci Kitap

26 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 69)

Kırgız dağı - Cevizli hattındaki 9 ncu ve 5 nci Tümenler ile Dışören - Çukurağa kesimindeki 13 ncü Tümen durumlarını muhafaza ediyorlardı.

7 nci Yunan Tümeni Bozüyük kesimine, 12 nci Tümen Eskişehir'e intikal etmişlerdi. Bağımsız Tümen, Boz dağını tutmak üzere Muttalip'e ilerliyordu. 1 nci Tümen, Eskişehir'e doğru çekilmeye devam ediyordu. 2 nci Tümen, bir süvari alayı ile Kırka'ya gelmiş; diğer kuvvetleri Akın - Kırka kesiminde toplanmakta idi.

Afyon'daki 4 ncü Tümen dünkü durumunu muhafaza ediyordu.

9. 26 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 69) :

a. Türk Ordusu :

2 nci ve 5 nci Kolordular hariç, durumunu muhafaza ediyordu.

b. Yunan Ordusu :

Cevizli - Kırgız dağı - Hamidiye cephesi yerinde kalmak üzere, cephenin kuzey kısmı, Hamidiye - Sarıkavakça dağı - Kızılcaviran - Dedetepe - Boz dağı hattına alınıyordu.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 70) :

İznik - Balçıkhisar cephesindeki gönüllü ve milis kıtalarının Pamukderbent, Avdan ve Gündoğdu hattındaki düşman kuvvetlerine yaptığı gösteriş taarruzları bütün cephede ateşle karşılandı ve birlikler mevzilerine çekildiler.

Büyük kısmı ile Rumköy'de toplanmış olan Süvari Tugayının Ahmetler, Karaköy istikametlerindeki taarruzları, buraları savunan Yunan birliklerinin mukavemeti ve karşı taarruzları yüzünden başarılı olmadı ve Tugay tekrar Rumköy'e çekildi.

İtburnu'ndaki milis müfrezeleri durumlarını muhafaza ediyorlardı.

1 nci Süvari Tümeni, 17 nci Piyade Tümeninin Taştepe'deki düşmana yapacağı taarruza katılmak için akşam Karacaören'de toplandı.

17 nci Tümen cephesindeki 3 ncü Yunan Tümeni, Bozansuyu batısındaki mevzilerini tahkim etmekle meşguldü. Ancak, saat 1500'ten sonra bu tümenin iki alay olarak Osmaniye'de toplanmış olan kuvvetleri batıya doğru çekiliyorlardı.

10 ncu Süvari Alayı, Bozansuyu doğusundaki mevzilerinde idi.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Durumlarında değişiklik yoktu. Yalnız, Cephe Komutanlığının saat 0200'de verdiği emirle, 3 ncü Kolordu Koşmat'taki 9 ncu Süvari Alayını Polatlı'ya hareket ettirdi. Alayın yerine 1 nci Tümen Süvari Bölüğü gönderildi.

2 nci Kolordu :

Kaldırım - Yarıkkaya - Çeltik bölgesine geldi. Kolordu Karargâhı Kürttuğluğu'nda yerleşti.

5 nci Kolordu :

Afyon'daki düşmana, henüz takviye edilmeden, Seyitler (Seydiler) - İscekarahisar - Kozluca hattından 30 eylülde taarruz etmek maksadıyle 2 nci Süvari Tümenini 26 eylül sabah erkenden Alibey - Karaağaç bölgesine aldı. Tümen, buradan Bayat'a intikal ederek Bavurdu ve Sey'tler'e birer alay sürdü.

8 nci Piyade Tümeni, Mecidiye çiftliği - Bardakçı hattındaki Süvari Alayı ile Hücum Taburunu mevziler'nde ve iki toplu bir batarya ile takviyeli bir alayını Hamitli'de bırakarak Kadıkuyusu - İskânkuyu kesiminde toplandı.

14 ncü Süvari Tümeninden 55 nci Süvari Alayı, Cephe Komutanlığının saat 0200'de verdiği emirle, Polatlı'ya g'tmek üzere Sivrihisar - Kavuncu köprüsü yolu ile hareket ettirildi. Tümenin bir alayı Çifteler'de kaldı, diğer birlikleri Karaağaç - Kozviran - Sarıkavak bölgesinde toplandı.

3 ncü Süvari Tümeni, büyük kısmı Hüsrevpaşahanı'nda olmak üzere, Kümbet - Yapıldak - Hüsrevpaşahanı bölgesinde yerleşti.

Akşama doğru, Seyitgazi güneybatısındaki üç Yunan Tümeninden ikisinin Çörez boğazı yolu ile Döğer istikametinde ilerlediğ'ni birlik keşif raporlarından öğrenen Kolordu Komutanı, saat 2000'de bu düşman kuvvetlerinin yan ve gerilerine, 3 ncü Süvari Tümeni ile Köroğlukalesi. 2 nci Süvari Tümeni ile Ayazin istikametlerinde taarruz emri verdi ise de, em'r birliklere ulaşmadığından bu hareket yapılamadı.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Sinan Bey Müfrezesi durumunu muhafaza ed'yor; Afyon'daki 4 ncü Yunan Tümeni büyük kısmı, en az bir alayla Afyon'un hemen güneyindeki sırtları, Afyon batısındaki Çakırsaz'a kadar, işgal ve tahkim ediyordu.

Dumlupınar'daki Kurusopulas Kolu (12 nci Yunan Alayı), takviyeli bir taburla Toklusivrisi'ndeki Bağımsız Süvari Alayını atarak burayı işgal etti. Alay, Paşaköy istikametinde çekildi. 34 ncü ve Adana Süvari

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

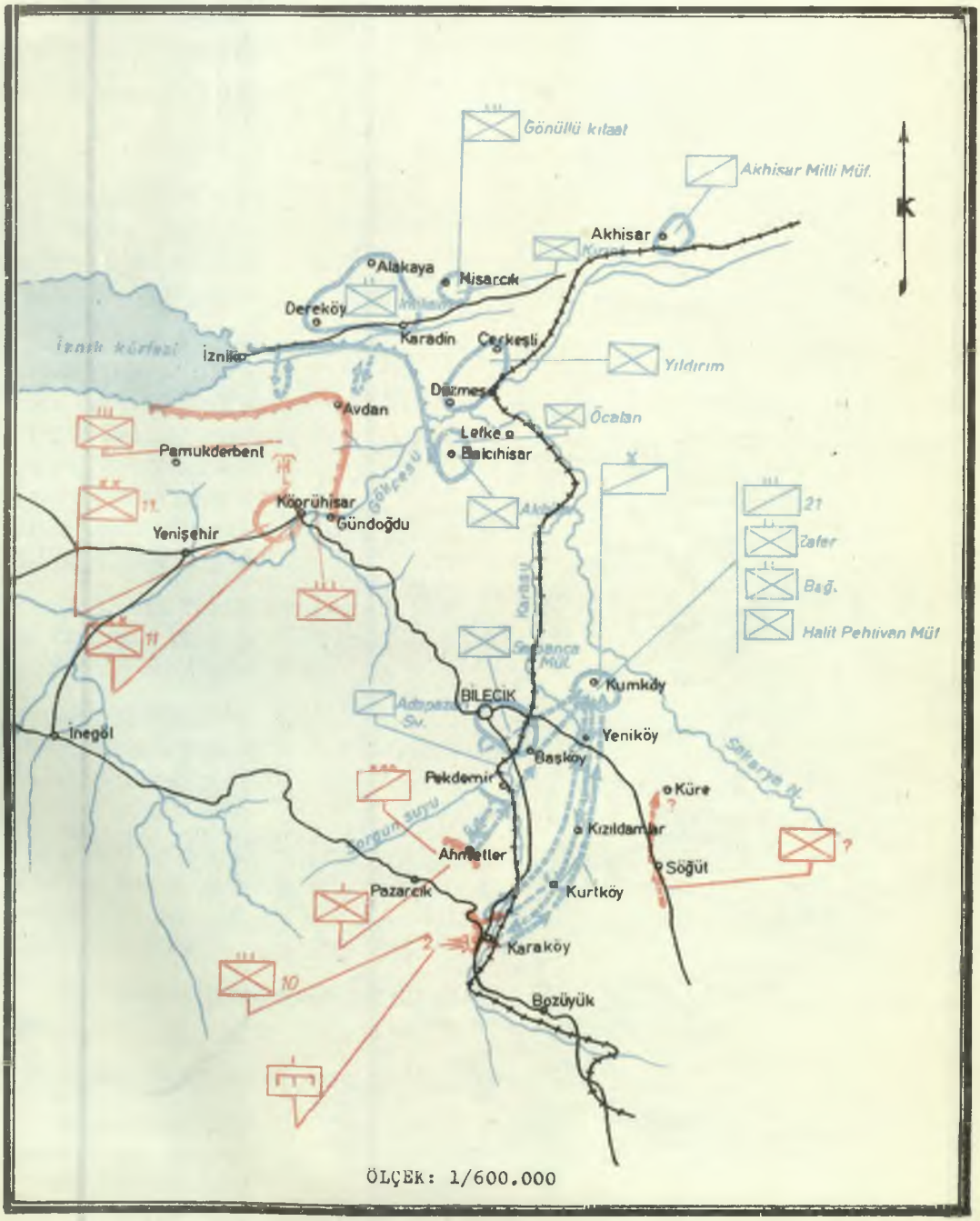
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
26 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki: 70)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

ÖLÇEK: 1/600.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

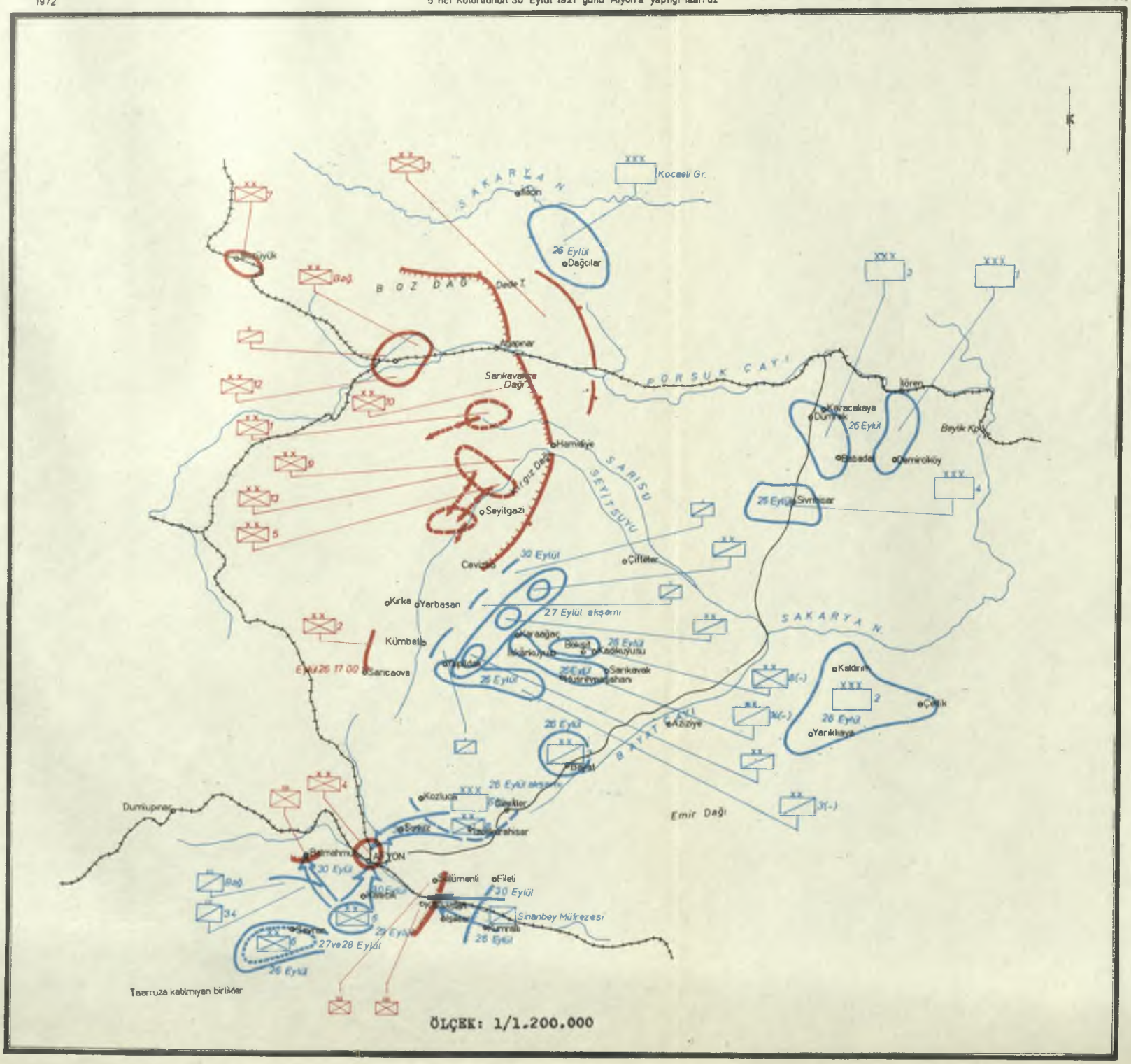
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

5 nci Kolordunun 30 Eylül 1921 günü Alyon'a yaptığı Taarruz

(Kroki: 71)

Genkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

ÖLÇEK: 1/1.200.000

Alayları yerlerinde kalmak üzere, Tümenin piyade alayları ve bağlı birlikleri Nuhköy - Savran - Akarım - Başağaç - Hacan bölgesinde toplandılar.

Tümen Hücum Taburu, Çivril'deki mevziini müzaheret bölüklerine teslim ederek, cephane kollarının bulunduğu Sandıkh'ya hareket etti.

Dursun Bey Müfrezesi ve Ereğli Gönüllü Müfrezesi yerlerinde idiler.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu (Kroki : 69-71) :

Cephe Komutanlığı, 26 eylül 1921 saat 2100'de verdiği aşağıdaki emirle, 5 nci Kolorduyu 30 eylülde Afyon'daki Yunan kuvvetlerine taarruzla görevlendirdi :

"1. 5 nci Kolordu, 8 nci Piyade Tümeni de emrinde olarak, 6 ncı Tümenle birlikte Afyon doğusundaki düşman alaylarını imha etmek amacıyle, 30 eylül 1921 sabahı taarruz için 29 eylül akşamı Seyitler - İscekarahisar - Kozluca hattında toplanacaktır. Özellikle, 8 nci Tümen gündüz ormanlar içinde gizlenecek; bu taarruz yapılırken süvari tümenleri ile Eskişehir'deki Yunan kuvvetlerinin sağ kanadının kuşatıldığı hissini vermek üzere süvari tümenleri keşif bölükleri Kırka batısındaki düşmanla temasta kalacaklar, büyük kısımları bu bölükler gerisinde toplanacaktır.

2. 6 ncı Tümen. 30 eylülde bütün kuvveti ile Afyon istikametinde bu taarruza katılacaktır. Harekâtın başlamasına kadar Tümen, Işıklar çevresinde ciddî taarruzlara girişmeyecektir.

29 eylülde Kalecik civarına hareket zamanına kadar Tümen büyük kısmı Savran kesiminde toplanacaktır. Yalnız, Balmahmut - Dumlupınar arasında demiryonuna devamlı baskınlarla, Balmahmut'taki düşman alayı yerinde bağlanacaktır.

3 30 eylül taarruzunda 5 nci Kolordu, Seyitgazi cephesindeki düşman sağ kanat birlikleri ile keşif bölükleriyle temasta kalacak; 6 ncı Tümen, büyük kısmı ile Afyon'a taarruz ederken, Balmahmut'taki alaya da ayrı bir müfreze ile taarruz edecektir.

4. Taarruzun yapılmasında 6 ncı Tümen, 5 nci Kolordu emrinde olacaktır".

Ancak, bu emir bu gün 5 nci Kolorduya ulaşamadı.

Başkomutanlığın "Ali İhsan Paşa'nın Ankara'ya gelmesinde gereken kolaylıkların gösterilmesi" direktifi, Batı Cephesi Komutanlığınca 6 ncı Tümen Komutanlığına ve bu tümen aracılığı ile de Ali İhsan Paşa'ya bildirildi.

Bu gün ayrıca, her kolordu için dört subay, 134 er, bir binek hayvanı, altı koşum, dokuz mekkâre ve üç araba mevcudunda birer köprücü bölüğü teşkili emredildi.

6 ncı Piyade Tümenine, 50 nci, 51 nci, 52 nci Piyade Alayları ile Adana Müfrezesinin üç taburlu bir piyade alayı halinde Tümene bağlanması suretiyle yeniden tensik ve teşkili emredildi.

Yunan Ordusu :

Pamukderbent - Köprühisar hattındaki 11 nci Tümenle de irtibat yapmak ve Boz dağı batı kesiminin emniyetini sağlamak üzere, 7 nci Tümen Bozüyük'e getirildi. 2 nci Yunan Tümeni, Afyon kuzeyinde Sarıcaova'ya vardı. 1 nci Tümen Derbent'e, 13 ncü Tümen ve 5 nci Tümenden bazı birlikler Seyitgazi güneybatısı bölgesine hareket ettiler.

Kırgız dağı mevzilerini 5 nci Tümene devreden 9 ncu Tümen, Eskişehir istikametinde giden 10 ncu Tümen mevzilerine harekete başladı.

Yunan Kralı II. Konstantin Bursa'dan Atina'ya hareket etti.

10. 27 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 72) :

a. Türk Ordusu :

Bu gün saat 1030'da yapılan tayyare keşfinde Yunan birliklerine ait görülenlerin en önemlileri özet olarak şunlardı [1] :

1. Kızılcaviran - Kuyu kesiminden çeşitli yollarla iki tümenlik birer yürüyüş kolu batıya doğru gidiyordu. Hacımustafabey çiftliğinde bir tümen toplanmıştı. Eskişehir - Muttalip arasında bir alay ordugâhı görülüyordu.

2. Hamidiye'nin 12 km. kadar batısında iki tümenlik bir ordugâh bulunmaktadır. Kaşangili - Çukurağa kesiminde bir tümenlik kuvvet vardır. Kırgız dağında grup grup bir tümen bulunmaktadır.

3. Bozulan bir Yunan tayyaresi 3 ncü Kolordu bölgesi istikametinde yere inmiştir.

b. Yunan Ordusu :

Porsuk çayı kuzeyindeki sol kanat birlikleri (3 ncü Yunan Tümeni), Taştepe - Bozansuyu batı sırtları hattından Boz dağı - Dedetepe - Kızılcaviran ve güneyi hattına çekiliyordu. 10 ncu Tümen, mevziini 9 ncu Tümene devretmek suretiyle Karatokat civarında toplanmakta ve buradan da Eskişehir'e doğru yürümekteydi. 9 ncu Tümen, Ağapınar doğusu - Sa-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1083, Dos. 92, F. 182.

rıkavakça dağı - Hamidiye hattını; 5 nci Tümen, Kırgız dağı - Cevizli hattını işgal etmekteydi.

c. *Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :*

Kocaeli Grubu (Kroki : 73) :

İznik - Balçıkhisar cephesindeki birlikler yerlerinde kalmak üzere, Tugayın diğer birlikleri, Rumköy'de bir süvari bölüğü bırakarak Yenice - Üyük - Medetli bölgesinde toplandılar.

Bir Türk köylüsünden, Sakarya muharebelerinde 7 nci Yunan Tümenini takviye eden 11 nci Tümenden 16 ncı Alayın bir süvari birliği ile beraber Gündüzbey istikametinde ilerlediği öğrenildi.

Sakarya, Bağımsız ve Karasu Müfrezeleri, 16 ncı Yunan Alayının Söğüt ve Alınca'daki takviyeli Yunan süvari alayının İtburnu istikametinde ilerlemeleri yüzünden, Süvari Tugayına katılmak imkânını bulamadılar. Karaoğlan, Bunaklar geçitlerini tutarak bu bölgede toplandılar.

1 nci Süvari Tümeni, Kocaeli Grup Komutanlığı ile irtibat yapamadı ve bu günü Karacaören'de geçirdi.

Taştepe - Bozansuyu batı sırtları hattında zayıf emniyet kıtaları bırakan 3 ncü Yunan Tümeni birlikleri, Dedetepe - Ağapınar kuzeydoğusu hattına çekiliyorlardı. 17 nci Tümen, Taştepe'deki Yunan birliğini attı ve burayı işgal etti. 10 ncu Süvari Alayı ile Sündiken dağındaki Grup Süvari Bölüğünü de Dağcılar'a alan Tümen, yarın Dedetepe'ye taarruz etmek üzere, büyük kısmı ile Taştepe kuzeydoğusunda toplandı.

Saat 1600'dan sonra bir Yunan alayının Yarımca'ya ilerlediği, diğer bir alayın (2/39 Evzon Alayı) Danişment'te toplandığı tespit edildi.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Dünkü durumlarında idiler.

Bozansuyu batısındaki Yunan birliklerinin batıya doğru çekilmeleri üzerine 33 ncü Süvari Alayı, Bozan köyüne girdi ve Çukur'la Alpu köyünü birer subay keşif kolu ile işgal etti. Cemeli tepesi - Çerkezköy hattındaki iki Yunan alayı Karatokat ve Boya istikametlerinde çekiliyorlardı.

Alınan esirler, Çukur - Alpu çevresindeki birliklerin 3 ncü Yunan Tümeninden 6 ncı, 12 nci, 2/39 Evzon ve 7 nci Yunan Tümeninden 37 nci Alaylar olduğunu söylediler. Nitekim, bu gün 6 ncı Yunan Alayı Yarımca'ya gitmekte, 2/39 Evzon Alayı Danişment'te toplanmakta, 12 nci Alay Kızılcaviran'a çekilmekte, 37 nci Alay Çukurköy batısından Ağapmar kuzeyine doğru çekilmekteydi.

2 nci Kolordu :

Saat 0500'te konak bölgesinden hareketle saat 1700'ye kadar Ferikli - Aziziye - Hisarköy - Davulga - Pınarbaşı bölgesinde toplandı.

5 nci Kolordu :

Kolordu, iki Yunan tümeninin (gerçekte yalnız 2 nci Yunan Tümeni) Seyitgazi'den Afyon'a hareketle bu gün (27 eylül 1921) akşam Afyon kuzeyine varacakları ihtimali üzerine taarruzdan vazgeçti.

Yaptırdığı keşifler ve aldığı haberlere göre Seyitgazi güneybatısında Afyon'a gitmek üzere üç Yunan tümeninin toplandığını bildiren 8 nci Piyade Tümeni, Bayat'a gitmek için konakladığı bölgeden hareket etti ve saat 2400'te büyük kısmı ile Aziziye batısında Gömü'ye vardı. Tümenin Mecidiye çiftliği - Bardakçı hattındaki birlikleri yerlerinde kaldılar.

14 ncü Süvari Tümeni, Karaağaç'taki 3 ncü Alayını yerinde bıraktı ve öğleyin Hüsrevpaşahanı'nda toplandı.

3 ncü Süvari Tümeni, Kilise üzerinden hareketle saat 1800'de, 29 ncu Süvari Alayı da dahil, Eymir (Eskieymir) kuzeydoğusunda toplandı. 28 nci Alaymı Eymir'e sürdü.

2 nci Süvari Tümeni, Seyitler'deki 20 nci Alayı hariç, Bavurdu - Ayazin istikametinde ilerliyordu.

Kolordu Karargâhı ve 6 ncı Tümenin 52 nci Piyade Alayı Aziziye'ye geldi.

Kolordu, ancak saat 2000'den sonra Çörez boğazında ilerleyen Yunan kuvvetinin bir tümen ve bir süvari alayı ile dört bataryadan ibaret olduğunun tespit edildiğini ve 26 eylülde emredilen harekâtın elverişli fırsatlardan faydalanarak yapılması için aldığı yukardaki durumu Cephe Komutanlığına arz etti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Tümen dünkü durumunu muhafaza ediyordu. Yalnız, dün Toklusivrisi'nden çekilen Bağımsız Süvari Alayı da Sinirköy - Kılıçarslan - Paşaköy hattında sol kanatta yerleştirildi.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, saat 2300'te aşağıdaki 56 sayılı emri verdi [1] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 93, F. 46.

"1. 27 eylül tayyare keşfine ve kıtaların çeşitli raporlarına göre; düşman ordusunun büyük kısmı Eskişehir doğusundan Eskişehir'e doğru, bir kısmı da Eskişehir'den Karaköy'e doğru yürüyüştedir. Bir tümen Kırka ile Döğer arasında Sarıcaova'ya varmıştır. Eskişehir'in güneydoğusunda Hamidiye - Kırgız dağı - Çukurağa hattında dört tümen görülmüştür. Bu tümenlerin de çekilme için yürüyüşe geçecekleri umulmaktadır.

2. Kocaeli Grubu, düşmanla yakın temasta bulunarak, düşmanın çekilmesi halinde Söğüt istikametinde takip edecek ve süvarileri ile düşman gerilerindeki kollara taarruz edecektir.

3. 5 nci Kolordu ve 6 ncı Tümenin Afyon'a taarruzu 30 eylül 1921' de yapılacaktır.

4. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular, süvarileri ile düşmanla sıkı temasta bulunacaklar ve birer tümenlerini 28 eylülde Beylikahır - Kaymaz hattına süreceklerdir. Bu tümenler, öncülerini düşmanla temas edinceye kadar ileri süreceklerdir.

5. 1 nci Kolordunun Sivrihisar - Çandır - Çiçeler - Seyitgazi istikametinde takip etmesi düşünüldüğünden, Kolordu yarın Hortu - Mülk - Arslanlı - Kadıncık bölgesine kaydırılacaktır".

Cephe Komutanı ayrıca, tasarlanan bu harekâtı 28 eylül 1921 saat 0100'de aşağıdaki raporuyle Başkomutana bildirdi [1] :

"Düşmanın Eskişehir doğusundaki mevziden çekilmekte olduğu tahakkuk etmiştir. Çekilme istikametleri Eskişehir ve batısına ve Döğer istikametine yönelmiş olmakla beraber, kesin kuvvet bölümü henüz anlaşılamamıştır. İaşe durumu dolayısıyle bütün ordu ile düşmanın takibi imkânsız olduğundan, cephedeki 3 ncü ve 4 ncü Kolordu'ların birer tümenlerini Beylikahır - Kaymaz hattına kadar ilerletmeleri ve öncülerin düşmanla teması muhafaza etmek üzere sürülmesi ve Kocaeli Grubunun da Söğüt istikametinde takip ile düşmanla teması muhafazası emredilmiştir.

1 nci Kolordu, 28 eylülde Çandır köprüsüne hareket edecektir. 5 nci Kolordunun 6 ncı Tümenle birlikte 30 eylülde Afyon doğusundaki kuvvete baskın tarzında taarruz etmesi kararı bakidir. İleri yürüyüş sırasında 2 nci, 1 nci ve 4 ncü Kolordular Afyon kesimine nakledilecek surette harekâtın idaresi tasarlanmıştır, arz ederim".

Yunan Ordusu :

Bu gün 2 nci Tümeni hariç 1 nci Kolordu, 2 nci ve 3 ncü Kolordu'ların bütün tümenleri ile: Bozüyük'ten Seyitgazi güneyinde Cevizli'ye ka-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dip. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 93, F. 46.

dar, Eskişehir merkezinden ortalama 20 - 45 km. uzaklıkta yay gibi bir cephe hattında üç tümenle (3 ncü, 9 ncu ve 5 nci Tümenler); bu cephe gerisi ve yakınlarında altı tümen (7 nci, 10 ncu, 1 nci, 13 ncü, Bağımsız ve 12 nci Tümenler) ve bir süvari tugayı ile yerleşmiş ve toplanmaktaydı.

Eskişehir cephesinin güney kanadındaki Cevizli'den Afyon kuzeyindeki Dinar köyüne kadar uzanan ortalama 50 km. ye yakın arazi kesimi henüz boş bulunuyordu.

Yunan Ordu Komutanlığı, 10 bin kişilik Türk kuvvetinin (2 nci Kolordu) Amarion (Davulga) üzerinden kaydırılmakta olduğunu tespit edince [1], Afyon kesimini kuzeydoğu ve Konya istikametlerine karşı daha iyi şartlarla korumak maksadıyle 2 nci Tümeni Dinar - Ilıcahamam kesimine getirmiş ve Aziziye istikametinden bir Türk taarruzunu karşılamak üzere de bu tümeni Hayranbaba - Ayazin - Anbanaz hattını işgal ve tahkim etmekle görevlendirmişti. Böylece, Afyon'daki Güney Tümenler Grubu takviye edilmiş ve 4 ncü Yunan Tümeni de Anbanaz - Çukurköy - Deper güneyindeki tepeler - Afyon güneybatısı hattını daha iyi imkânlarla işgal ve tahkim etmeye başlamıştı.

Yunan Ordu Komutanı, bu gün saat 2030'da Eskişehir'den Yunan Millî Savunma Bakanına çektiği telgrafta durumunu şöyle bildiriyordu [2] :

"Karşımızda bulunan Kemal'in ordusu devamlı olarak takviye edilmektedir. Bu takviyeler, Çukurova (Adana)'dan gönderilen kuvvetler, Doğu Cephesinden nakledilen birlikler ve yapılan genel seferberlikle olmaktadır. Yapılan genel seferberlikle karşı tarafın kazandığı kuvvet, bizim Ankara'ya doğru yaptığımız ilerlemeyi durdurmamızdan sonra eskisine göre sayıca daha fazla bir mahiyet arz etmektedir. Şimdi cephemizdeki Kemal'in ordusunun kuvveti 22 piyade tümeni ve beş süvari tümenidir. Ayrıca, teşkilâtlı olmayan kuvvetler de mevcuttur. Her piyade tümeninin ortalama muharip kuvveti 3000 kişi, her süvari tümen'nin de 1000 kılıçtır. Bunlara karşı biz 12 piyade tümeni tahsis ediyoruz. Her birinin ortalama muharip kuvveti 5000 kişidir. Bir de tugayımız (Süvari Tugayı) vardır, kuvveti iki süvari bölüğüdür. Bu suretle şimdi dahi Türk Ordusu sayıca üstündür, ara vermeksizin de takviye edilmektedir. Türkler taarruz teşebbüsünü ele almış olup, bununla bizim sayıca yetersizliğimiz daha hissedilir olmaktadır. Bize yapılan taarruzlara büyük bir cephe boyunca karşı koymak zorundayız. Kuvvetlerimizi sürekli olarak bir yerden

---

[1] Kondilis "Anadolu Seferi", s. 83.

[2] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, S. 124-125.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

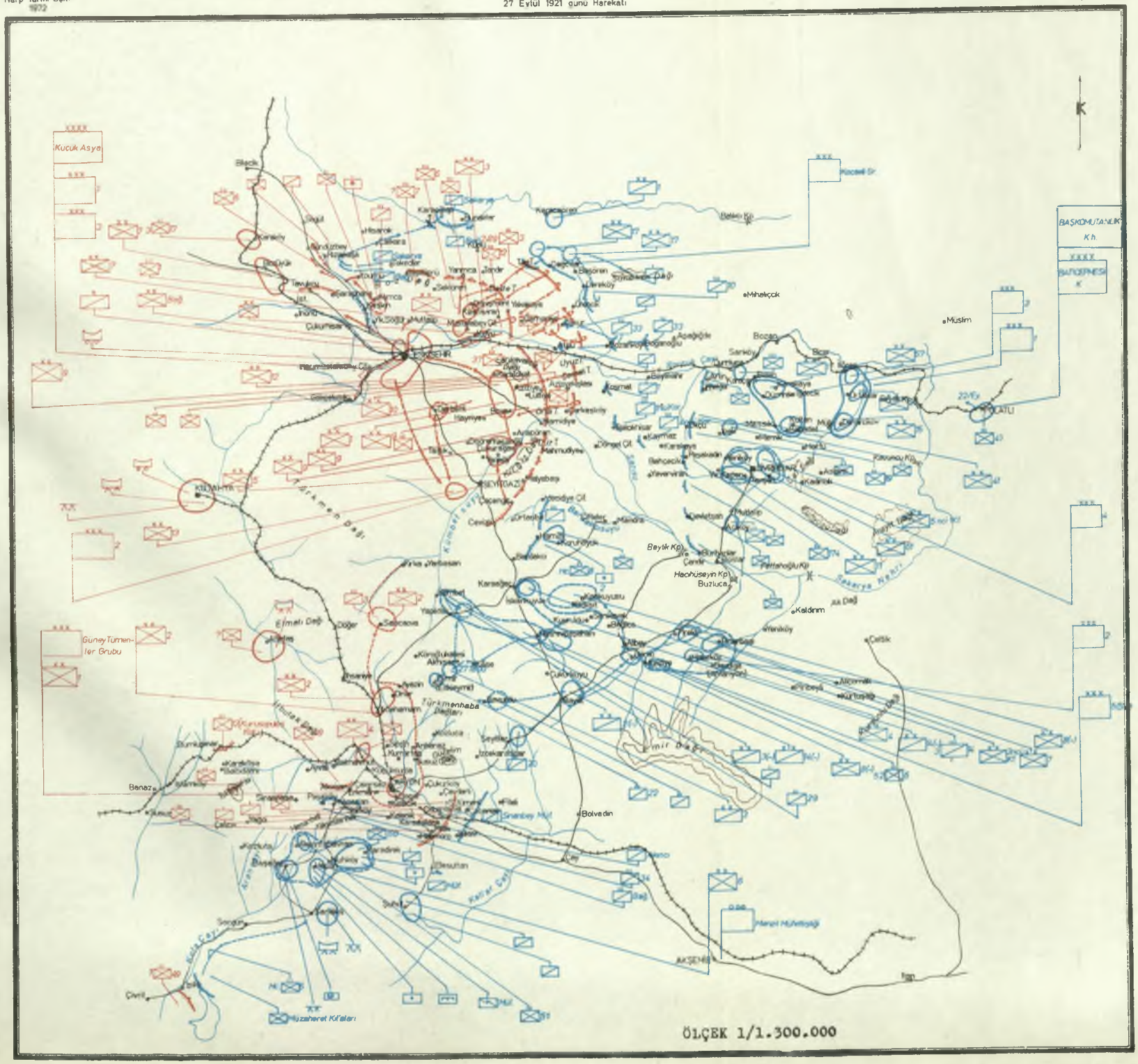
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

27 Eylül 1921 günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 72)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Kocaeli Grubu Sv. Tugayının
27 Eylül 1921 günkü Harekâtı

(Kroki : 73)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

başka bir yere nakletmeye mecburuz. Yapacağımız bu nakillerden zamanında bilgimiz olup olmayacağı üzerinde çok tereddüt ediyorum. Şunu unutmamak lâzımdır ki, süvarî kuvvetinden tamamıyle mahrumuz. Elimizde bulunan yegâne gerçek haber alma vasıtası olan hava kuvvetleri ise, yaklaşan kış sebebiyle bir süre sonra aralıksız, yani sürekli olarak çalışamayacak duruma gelecektir. Bu yukardakilerden sonra, tümenlerin kuvvetlerinin süratle takviyesi gerekmektedir. Bu takviye, her ne sebeple olursa olsun, memleket içinde bulunan şahısların buraya gönderilmesi ile olacaktır. Gerçekten yaralı olanlar bundan hariç tutulmalıdır. Ve yine Süvari Tugayı için derhal atlar gönderilmelidir. Yukarda arz ettiklerime cevabınızı telgrafla bildirmenizi rica ederim".

Yunan Millî Savunma Bakanı, Ordu Komutanına cevabını 1 ekim 1921'de verecekti.

11. 28 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki 74):

a. Türk Ordusu :

30 eylül 1921'de Afyon'daki düşmana taarruz için, 27 eylül 1921 günü verilen 56 sayılı Cephe emrine göre keşif ve hazırlıklara devam ediyordu.

b. Yunan Ordusu :

Belirli bir şekilde Eskişehir ve Afyon cephelerini savunmak kararında olan Yunan Ordusu, her iki cephe kesiminde de savunma tedbirlerini geliştirmekte idi. Ayrıca, bu iki cephenin sağ ve sol kanatları arasında 45 km. kadar boş kalan arazi bölgesini kapatmaya, dolayısıyle Afyon cephesindeki kuvvetlerini Aziziye - Bayat üzerinden yapılması muhtemel bir Türk taarruzuna karşı takviye için Eskişehir cephesinden güneye kuvvet kaydırmaya çalışıyordu.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başından beri 7 nci Yunan Tümeni emrine verilmiş olan takviyeli 16 ncı Alay, Köprühisar'daki tümeni (11 nci Tümen) emrine verildi.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 75) :

Süvari Tugayı ve millî kıtalar, bu gün Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtaları adım aldı. İznik - Balçıkhisar cephesindeki gönüllü kıtalar, durumlarını muhafaza ettiler. Süvari Tugayı ve diğer müfrezeler, Selçi - Lefke - Kazancı bölgesinde toplandılar. Tugay Karargâhı Selçi'ye geldi.

Sakarya, Karasu ve Bağımsız Müfrezelerle 1 nci Süvari Tümeni ve 17 nci Piyade Tümeni dünkü durumlarında idiler.

Grup Komutanlığı, Cephe Komutanlığının çekilmekte olan düşmanı takip hakkındaki emrine göre gerekli tedbirleri ancak saat 2200'den sonra aldırmaya başladı.

Polatlı'dan Grup emrine sevk edilen 47 nci Piyade Alayı Mihalıççık'a geldi.

3 ncü Kolordu :

33 ncü Süvari Alayı, Osmaniye'ye kadar ilerledi ve Kızılcaviran - Sarısu hattındaki düşmanın mukavemeti karşısında Çukurköy'de toplandı.

1 nci Piyade Tümenini Beylikahır'a süren Kolordu, diğer birlikleri ile Dumluca - Okçu - İğdecik bölgesine intikal etti. 1 nci Tümen bir alayını Koşmat'a, bu alay da bir taburunu Uyuzhamam'a sürdü.

4 ncü Kolordu :

Kolordu, Akviran - Kaymaz - Yaverviran - Akpmar - Sivrihisar bölgesinde yerleşti. 61 nci Tümenden Cönger çiftliğine sürülen 159 ncu Alay, bir taburu ile Şerefiye'yi ve batı sırtlarını işgal etti. 11 nci Tümenden Kaymaz güneyine sürülen 70 nci Alay, 3 ncü Taburu ile Mahmudiye'ye girdi ve batı sırtlarını tuttu.

1 nci Kolordu :

Oğlakçı -Hortu - Koçaş - Demirci bölgesinde yerleşti. Kolordu Karargâhı Hortu'ya geldi.

2 nci Kolordu :

30 eylülde Afyon'a taarruz edecek olan 5 nci Kolorduyu desteklemek üzere 4 ncü Tümenden bir piyade alayı ve Tümen Hücum Taburu Aziziye'ye gönderildi. Kolordu Karargâhı da Aziziye'de yerleşti.

5 nci Kolordu :

Sabah erkenden Eymir'e giren 3 ncü Süvari Tümeni saat 0900'da Kozviran batı sırtlarını tuttu. 27/28 eylül gecesini Bavurdu'da geçirmiş olan 2 nci Süvari Tümeni, öğleden sonra Doğanlar üzerinden Eymir'e hareket etti. Yapılan keşiflerde, Ayazin - Dinar hattı batısının iki topla takviyeli bir Yunan alayı tarafından tutulmuş olduğu tespit edildi.

3 ncü Süvari Alayını Karaağaç'ta bırakan 14 ncü Süvari Tümeni Bayat'ta toplandı.

8 nci Piyade Tümeni saat 1030'da Bayat'a geldi. Mecidiye çiftliği - Bardakçı hattını Süvari Alayına devreden Tümen Hücum Taburu ve Hamitli'deki iki topla takviyeli piyade alayı da tümenine katıldı.

Kolordu Karargâhı, Bayat güneyinde Emirali'ye geldi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

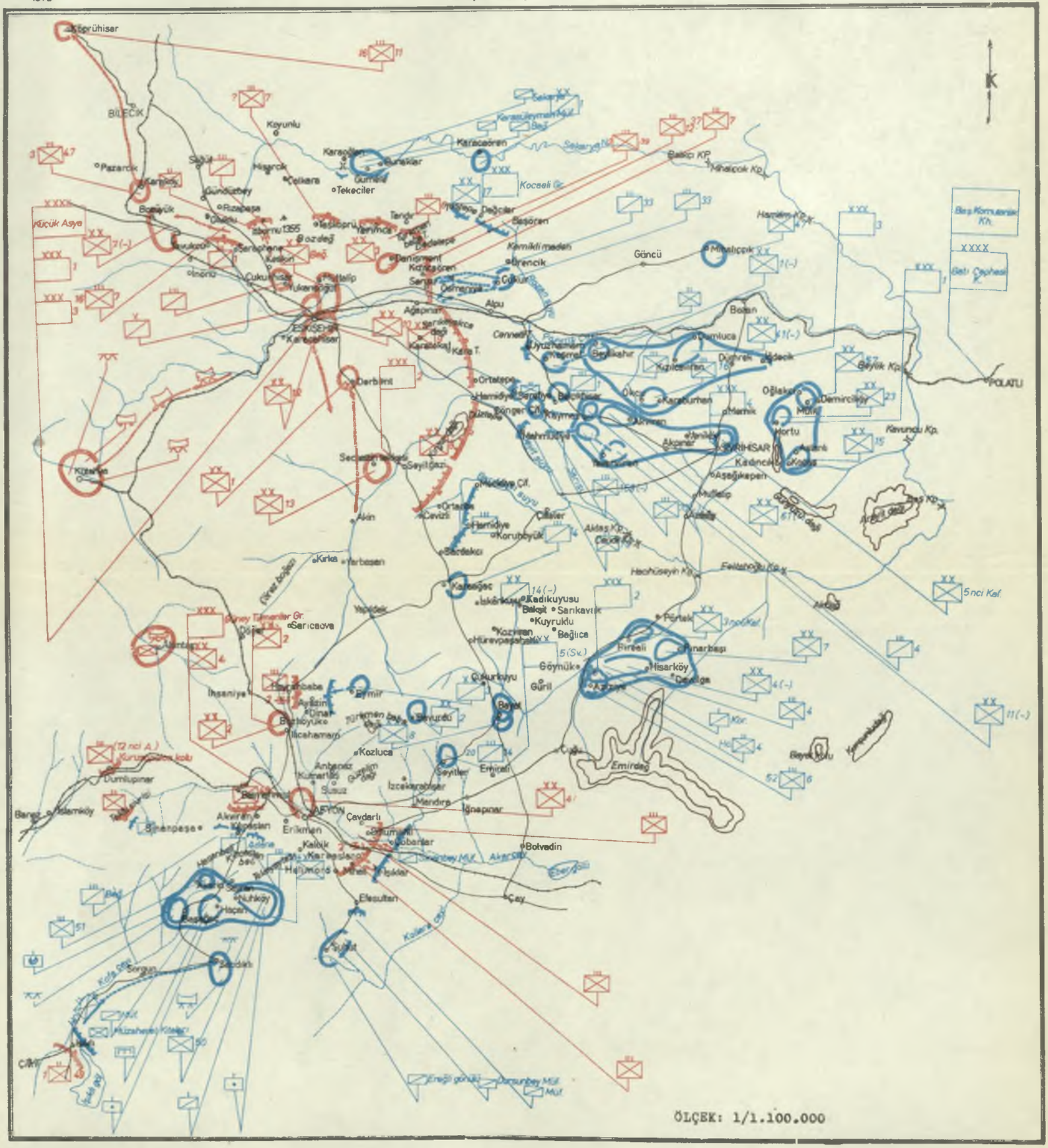
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

28 Eylül 1921 günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 74)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtalarının
28 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 75)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

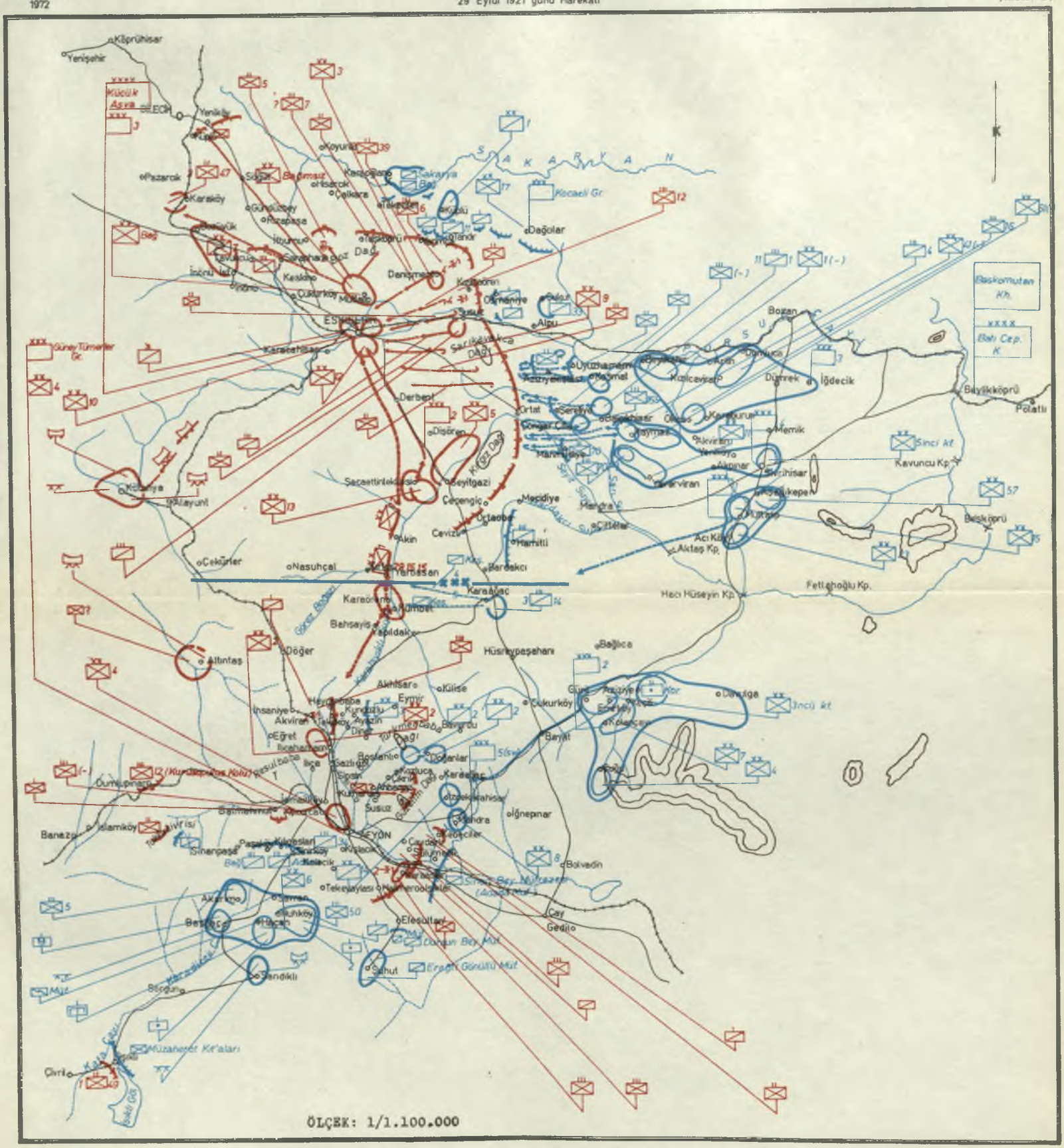
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

29 Eylül 1921 günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 76)

Kolordu Komutanı, 30 eylülde Afyon'a taarruz için alacağı tertibi saat 2200'de Cephe Komutanlığına arz etti.

6 ncı Tümen (Afyon) Kesimi :

Sülmenli - Halimor hattını üç piyade alayı ile tuttuğu tespit edilen düşmanın Sinan Bey Müfrezesine yaptığı taarruz geri atıldı. Bölgede başka bir hareket olmadı.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :

Türk Ordusu :

Cephe Komutanı, bu günkü harekâtın sonucunu Başkomutanlığa ve Genelkurmay Başkanlığına saat 2400'te özetle şöyle bildirdi [1]:

"1. Cephesinden çekilmekte olduğu tespit edilen düşmanı takip için Kocaeli Grubuna emir verilmiştir.

2. Düşmanla yakın temas sağlamak için 3 ncü Kolordudan 1 nci Tümen Beylikahır'a, 4 ncü Kolordudan 61 nci ve 11 nci Tümenler Kaymaz - Yaverviran kesimine ilerletilmişlerdir. 1 nci Kolordu, öğleden sonra Mülk - Hortu - Koçaş bölgesine getirilmiştir. 2 nci Kolordu, 29 eylülde Çuğu - Aziziye arasına intikal edecektir.

3. 5 nci Kolordu, 3 ncü Süvari Tümeni hariç, 29 eylül akşamı Afyon kuzeydoğusundaki Kozluca - İscekarahisar - Mandıra bölgesinde toplanacak ve 30 eylülde 6 ncı Tümenle birlikte Afyon doğusundaki düşmana taarruz edecektir.

Çeşitli raporlardan, Afyon doğusunda düşmanm üç alaylık kuvveti olduğu anlaşılmaktadır".

Yunan Ordusu :

Büyük kısmı ile Eskişehir ve çevresinde, Güney Tümenler Grubu ile de Afyon ve çevresinde savunma tertibi almaktaydı.

Süratle Afyon'a hareket etmesi emrini alan 1 nci Kolordu, 1 nci Tümeni ile bu akşam Derbent'ten, 12 nci Tümeni ile Eskişehir'den harekete başladı. Bu kolordu, ancak 1 ekim akşamı Afyon'a vardı.

12 29 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 76):

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, saat 0030'da aşağıdaki 57 sayılı cephe emrini verdi [2] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/9-10.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/15-16 - Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 93, F. 65.

"1. 27 eylül tayyare keşfi ile ve çeşitli raporlarla, düşman cephesinin Dağcılar ile Hamidiye arasındaki kesiminde bulunan tümenlerinin çekilmekte olduğu bildirilmişti. Bu kıtaların 27 eylül akşamı nerede kaldıkları ve 28 eylülde ne yaptıkları hakkında bilgi alınmamıştır. Düşman cephesinin Hamidiye ile Kırgız dağı arasındaki kesiminde 28 eylül öğleden evvel topçusu olan kıtalar görülmüştür. Kırgız dağı güneyindeki düşman cephesinden 27 ve 28 eylülde bilgi alınamamıştır. Afyon cephesinde düşmanın demiryolu güneyinden Çay istikametinde taarruz ettiği bildirilmiş ise de içyüzü ve sonucu anlaşılamamıştır.

2. Kocaeli Grubu, evvelce bildirildiği gibi, Söğüt istikametinde duraklamadan takip edecektir. Ayrıca, ayrıntılı olarak verilen emir gereğince 1 nci Süvari Tümeni, düşman ulaştırma hatlarına taarruz edecektir.

3. 3 ncü ve 4 ncü Kolordulardan ileri sürülen tümenlerin büyük kısımları, 29 eylülde hareket etmeyerek bulundukları hatlarda kalacaklardır. Fakat, süvari ve öncü kıtaları ile Karatepe - Hamidiye - Kırgız dağı hattındaki düşmana keşif taarruzu yapacaklardır.

4. 1 nci Kolordu, 29 eylül aşkamı Aşağıkepen - Muttalip - Acıköy kesimine gelecektir. 1 nci Kolordunun, 4 ncü ve 2 nci Kolordularla irtibatta bulunması lâzımdır.

5. 2 nci Kolordu, 29 eylül akşamı bir tümeni Çuğu'da bulunmak üzere, Aziziye ile Çuğu arasındaki kesime gelecektir.

6. 5 nci Kolordu, 30 eylülde tasarlanmış olan taarruz için hazırlığa devam edecektir. 27 eylülde Sarıcaova'da görülen düşman tümeninin nereye gittiğini ve Seyitgazi civarındaki düşman ordusu sağ kanadından Dumlupınar veya Kütahya istikametlerinde hareketi olup olmadığını tayin etmek özellikle önem taşır.

7. 6 ncı Tümen, 29 eylül akşamı büyük kısmı ile Teke yaylası - Kalecik kesimine varmış olacaktır. Tümen, 29 eylülde Balmahmut ve batısına doğru keşifte bulunmalıdır".

Cephe Komutanlığı, saat 1400'te, 5 nci ve 2 nci Kolordularla 6 ncı Tümen Komutanlığına da şu emri verdi [1] :

"Kırka'dan sonra nereye gittiği haber alınamayan düşman tümeni, 28 eylülde Afyon kuzeyinde Kumartaş - Sipsin kesiminde görülmüştür.

30 eylülde 5 nci Kolordu ve 6 ncı Tümen tarafından yapılması kararlaştırılan taarruz, 2 nci Kolordunun da katılmasını sağlamak için ertelenmiştir. Taarruzun yapılacağı gün ayrıca emrolunacaktır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 95, F. 39.

Cephe Komutanlığı, durumu Başkomutanlığa aşağıdaki raporla bildirdi :

"5 nci Kolordunun 29 eylül saat 0800 raporuna göre, kuvvetli bir düşman piyade tümeninin Afyon kuzeyinde Sipsin - Kumartaş ve iki süvari alayının da Dinar - Kunduzlu civarında bulunduğu anlaşılmıştır.

Evvelce Afyon doğusunda düşmanın üç alaydan fazla kuvveti, Balmahmut civarında da bir piyade alayı bulunmaktaydı. Yeni gelen tümenle Afyon kesiminde düşmanın kuvveti iki tümenden fazla olmaktadır.

Afyon kesiminde toplanan bu düşmana karşı emniyetli bir başarı elde edilmesi için, 30 eylülde yapılması kararlaştırılmış olan taarruz, 2 nci Kolordunun da katılmasını sağlamak üzere, 2 ekime bırakılmıştır.

Taarruzun yapılmasını aşağıdaki gibi düşünüyorum :

Aziziye ve Çuğu kesiminde bulunan 2 nci Kolordu, 30 eylül ve 1 ekim tarihinde Çuğu ve Bayat yolları ile yürüyerek 1 ekim akşamı İscekarahisar - Bostanlı - Karaağaç kesiminde toplanacak ve 2 ekimde Afyon kuzeybatısında İsmailköy genel istikametinde taarruz edecek; 5 nci Kolordunun 8 nci Tümeni, Çavdarlı kuzeydoğusunda Gebeciler civarında 2 nci Kolordunun yanını muhafaza etmek ve Çavdarlı - Karaarslan hattındaki düşmanın sol kanadına taarruz etmek üzere bırakılacak ve süvari tümenleri, 1 ekim akşamı Kozviran kesiminde toplanıp 2 ekimde Kunduzlu' daki düşman süvarisini atarak, Resulbaba tepesini elde etmek üzere düşman gerilerine sarkacaktır. 6 ncı Tümen de, Adana Müfrezesi ile demiryolu boyunca ve büyük kısmı ile Kalecik - Afyon istikametinde ve Cevdet Bey Müfrezesi ile de düşmanın Balmahmut mevziine karşı taarruz edecektir. Bu taarruza karşı düşmanın Seyitgazi'den güneydoğuya bir hareketini önlemek için, 1 nci Kolordu Çifteler güneybatısına sürülecektir.

Hava şartlarının elverişsizliğinden dolayı iki gündür tayyare keşfi yapılamadı. Eskişehir doğusundaki, 27 eylülde başlayan düşman büyük kısmının çekilme durumu hakkında yeni bilgi yoktur. Ancak, Kocaeli Grubunun Taştepe'den yazılan 27 eylül tarihli raporuna göre, Dağcılar batı ve güneyinden çekilen düşman Tandır ve güneyine geçmiş, düşmanın diğer bir kuvveti Yarımca'yı işgal etmiştir.

29 eylül sabahleyin Hamidiye - Kırgız dağı - Çeçengiç hattı düşman elinde idi. Düşman, Boz dağı - Ağapınar - Sarıkavakça dağı hattını sağ kanadına doğru Hamidiye - Çeçengiç istikametinde tutarak sadece sol kanadını geriye kırmış olabilir. Veyahut Hamidiye ve güneyi bir ileri hattan ibaret olup, esasen sağ kanadında Seyitsuyu'nun batısını kabul etmiş olabilir. Düşmanın hareketi ister genel bir çekilme kararına ister bir mevzi

değiştirilmesine bağlı olsun, her halde hareket ve yeni tertibat halinde bulunduğundan, taarruz veya mevzîî bir çekilmeden sonra tekrar taarruza en az elverişli zamandadır. Bu zamandan, Afyon civarında mevzîî bir başarı sağlanması için acele faydalanmak uygun olacaktır".

b. Yunan Ordusu :

Türk Süvari Tugayının Bilecik ve Söğüt'e kadar yaptığı teşebbüsler ile Kocaeli Grubunun Taştepe - Tandır - Boz dağı istikametinde hareketi karşısında, Bağımsız Yunan Tümeni Muttalip'e getirildi. Yeniköy - Küplü kesimini bu tümenden bir kısım kuvvet, Karaköy'ü 47 nci Piyade Alayından 3 ncü Tabur ve Boz dağı 1355 rakımlı tepe kesimini de topçu müfrezesi ile takviyeli 5 nci Alaydan bir tabur tutmakta idi. Akşam, Afyon cephesinde duruma hâkim olabilmek için Güney Tümenler Grup Komutanlığı, 2 nci Tümenle 4 ncü Tümenden kurulan bir grubun Anbanaz doğusundaki tepeleri (Güzelim dağı) ele geçirmesini; 49 ncu Alaym, Balmahmut'ta Dumlupınar yolunun korunması için makineli tüfek takımı ile takviyeli bir bölük bırakarak, 4 ncü Tümenin sağ yamnı korumasını emretti.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 76, 77) :

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtaları, Bilecik - Söğüt ve Pazarcık - Bozüyük düşman ulaştırma hatlarına 1 ekim 1921'de taarruz etmek maksadıyle, Tugay Karargâhı, 21 nci Süvari Alayı ve diğer bazı süvari bölük ve müfrezeleri ile 30 eylülde Yenice'de ve 30 eylül/1 ekim gecesi Yeniköy'de bulunmak üzere Medetli'de toplandı.

Sakarya, Bağımsız ve Karasu Müfrezeleri dünkü yerlerinde idi.

1 nci Süvari Tümeni bu gün, Yarımca ve Taştepe istikametlerinde birer süvari bölüğü sürerek, Tandır kuzeybatı sırtlarını 11 nci Süvari Alayı ile işgal etti ve Küplü'de toplandı.

17 nci Piyade Tümeni dünkü durumunda idi.

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Dünkü durumlarındaydılar.

33 ncü Süvari Alayı, Osmaniye kuzey ve güneyindeki sırtları birer süvari bölüğü ile tuttu. Yapılan keşiflerde, Tandır güneyi - Susuz doğusu hattının iki Yunan alayınca (6 ncı ve 12 nci Alaylar) tutulmakta olduğu, bu cepheden tabur kadar bazı kuvvetlerin Eskişehir'e doğru çekildikleri tespit edildi.

3 ncü Kolordu takip kuvvetleri komutanı 41 nci Tümen Komutanının emir ve sorumluluğunda Koşmat'taki piyade alayı ve tümen süvari bölükleri ile Sarıkavakça dağına, 4 ncü Kolordudan 159 ncu Piyade Alayının destek ve eşliğinde 1 nci ve 4 ncü Kolordu Süvari Alaylarınca Ortatepe - Hamidiye - Düztepe hattına yapılan keşif taarruzlarında, Sarıkavakça dağı ve Kırgız dağının birer tümenle savunulduğu tespit edildi. Koşmat'taki piyade alayı bir taburu ile Cemeli tepeleri batısındaki sırtlarda bırakıldı, diğer birlikler yerlerine çekildiler.

1 nci Kolordu :

Kolordu Karargâhı Muttalip'te olmak üzere, Aşağıkepen - Muttalip - Acıköy bölgesinde toplandı.

2 nci Kolordu :

Kolordu Karargâhı Kolançan'da olmak üzere, Aziziye - Güril (Güreil) - Çuğu - Keçili - Davulga bölgesinde yerleşti.

5 nci Kolordu :

3 ncü Süvari Tümeni durumunu muhafaza ediyordu. Yapılan keşiflerden, Seyitgazi'den ilerleyen iki Yunan tümeninin (1 nci ve 12 nci Tümenler) bu geceyi Karaören - Kümbet bölgesinde geçireceği ve Bahşayiş - Dinar köyü istikametinde ilerleyeceği öğrenildi.

28/29 eylül gecesini Doğanlar'da geçiren 2 nci Süvari Tümeni Bostanlı civarında kaldı.

14 ncü Süvari Tümeninin Karaağaç'ta kalmış olan 3 ncü Süvari Alayının Yarbasan ve Kümbet istikametlerinde yaptığı keşifte, bir Yunan tümeninin (1 nci Tümen) kolbaşı ile saat 1515'te Yarbasan'ı geçerek Kümbet'e ilerlediği tespit edildi. Tümen diğer birlikleri ile İscekarahisar'da toplandı.

8 nci Piyade Tümeni, Mandıra'da toplandı, Gebeciler kuzeydoğu sırtlarını işgal eden bir Yunan taburuna karşı emniyet tertibi alarak geceyi sükûnetle geçirdi.

Kolordu Karargâhı Mandıra doğusuna geldi.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen, bütün birlikleri ile dünkü durumunda idi. Balmahmut'taki Yunan alayı, bir bölüğünü mevzide bırakarak Afyon'a doğru gidiyordu.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Yunan Ordusunun Sakarya nehrini batıya geçmesinden beri 16 gün geçmiş; 3 ncü ve 4 ncü Kolordular ancak bu gün Porsuk çayı güneyinde

Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı hattını tutan 2 nci Yunan Kolordusu ile ilk ciddî muharebe temasına gelebilmişti.

Haberleşme ve irtibat araçlarının çeşitli nedenlerle gereği gibi verimli olamayışı yüzünden, geniş bir cephe ve derinliğinde rapor ve emirlerde bildirilmiş olan dost ve düşman durum ve bilgileri aktüalitesini kaybettikten sonra yerlerine ulaşıyordu. Şüphesiz bu durum, kararlar ve icraata ciddî ve olumsuz etkiler yapıyordu. Nitekim, Cephe Komutanlığının Başkomutan ve Genelkurmay Başkanına bu gece (29/30 eylül) verdiği iki raporda bu bakımdan en önemli hususlar özetle şunlardı [1] :

1. 3 ncü Süvari Tümeninin 28 eylül öğle ve 5 nci Kolordunun 29 eylül saat 0800 raporlarına göre, Afyon kuzeydoğusundaki Sipsin - Kumartaş arasında bir düşman tümeni ve Kunduzlu, Dinar, İsmail köylerinde iki alay kadar süvarisi vardır. Kümbet - Akin ve çörez boğazı civarında düşman görülmemiştir.

2. Yeni gelen tümenle Afyon mıntıkasında iki tümenden fazla olan düşmana 30 eylülde yapılması kararlaştırılan taarruz, 2 nci Kolordunun da katılmasını temin için, 2 ekime bırakılmıştır.

3. Düşmanın Seyitgazi'den güneydoğuya bir hareketini önlemek için 1 nci Kolordu Çifteler güneybatısına sürülecektir.

4. Düşmanın hareketi ister genel bir çekilme kararına, ister basit bir mevzi değişimine bağlı olsun, her halde hareket ve yeni tertibat halinde bulunduğundan taarruz için en az elverişli zamandadır. Bu zamandan, Afyon civarında mevzii bir başarı elde edilmesi için acele olarak yararlanmak uygun olacaktır.

Halbuki, 2 nci Türk Kolordusunun güneye kaydırıldığını tespit eden Yunan Ordusu, özellikle Aziziye - Bayat istikametinden yapılacak bir Türk taarruzunu önlemek, Afyon civarını kuvvetle elde bulundurmak ve Cevizli - Dinar köyü arasını kapatmak amaçlarıyle evvelâ 2 nci Tümeni ve bundan sonra da 1 nci ve 12 nci Tümenleri daha 28 eylülde güneye kaydırmış; böylece 1 nci Yunan Kolordusu bu gün büyük kısmı ile öğleden sonra Karaören - Kümbet kesimine varmıştı.

Afyon'daki iki tümenden fazla bir Yunan kuvvetine 2 ekimde yapılması düşünülen taarruz sırasında Seyitgazi'den güneydoğuya doğru bir düşman hareketini önlemek için Çifteler güneybatısına sürülecek olan 1 nci Türk Kolordusunun, 13 ncü Yunan Tümeninin de Seyitgazi civarın-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 113, F. 2.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 95, F. 35, 45.- Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/14-15.

da topluca bulunmakta olmasından, nasıl faydalı olabileceği düşünülmesi önemli bir hususdu. Çünkü, 2 ekimde tasarlanan taarruza girişildiği zaman, Afyon çevresi ve hemen kuzeyinde dört Yunan tümeni (4 ncü, 2 nci, 1 nci ve 12 nci Tümenler) mevcut olacak ve 1 nci Kolordu bu sırada (Karaağaç ve civarında olacağı hesabıyle) Kozviran - Bavurdu bölgesine ortalama 30 km. mesafede bulunacaktı.

Bu itibarladır ki, gerçek duruma ait yeterli bilgi toplandığından pek emin olmayan Cephe Komutanı, saat 2100'de 4 ncü ve 5 nci Kolordu ve 6 ncı Tümen Komutanlarına özetle şu emri verdi [1] :

"Düşünülen Afyon taarruzunun yapılması için, Afyon - Dumlupınar bölgesinde ve Seyitgazi - Afyon ve Alayunt - Afyon istikametlerinde düşman durumunun tespiti bakımından :

a. 4 ncü Kolordu, Seyitgazi'den Afyon istikametinde kuvvet kaydırılıp kaydırılmadığını keşif için mürettep süvari alaylarından birini Bardakçı kesimine gönderecektir. 1 ekim akşamından itibaren Karaağaç' taki 14 ncü Süvari Tümeninin 3 ncü Alayı 4 ncü Kolordu emrinde bulunacaktır.

4 ncü ve 5 nci Kolordular arasında keşif hududu, Bardakçı - Kırka - Nasuhçal - Çöğürler (mevkiler 4 ncü Kolorduyu dahil) hattıdır.

b. 5 nci Kolordu, Seyitgazi'den Afyon'a doğru düşman harekât ve nakliyatını keşfetmekle beraber, Kütahya - Afyon istikametindeki nakliyatı ve Afyon kuzeyindeki düşman durumunu keşfettirecektir.

c. 6 ncı Tümen özellikle Uşak - Afyon hattmdaki nakliyatı, Balmahmut ve Afyon doğusundaki düşman kuvvetlerini ve durumlarını tespit edecektir".

Cephe Komutanlığının vermiş olduğu ve yukarda geçen iki raporundan, gerçek durum ve bu zamanda Afyon civarında mevzî bir başarı elde edilmesi için acele etmenin uygun olacağı kaydına rağmen 30 eylül Afyon taarruzunun geri bırakılması sebebinden tatmin olmayan Başkomutan, Cephe Komutanına aşağıdaki emri verdi [2] :

"Düşmanın Afyon'daki kuvvetlerini ne suretle ve ne kadar kuvvetle takviye ettiğine dair bilgimiz sarih değildir. Afyon'daki düşman kuvvetlerine karşı plan dahilinde kuvvetlerimizin harekâtının olumlu sonuç vereceğine dair olan güvenimizi zayıflatacak kesin bilgi mevcut değildir. Bu itibarla, duraklamak ve kuvvet çoğaltmak için geçirilecek zamanda sonucun

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 95, F. 13.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 95, F. 43.

lehimizde olabilmesi şüphelidir. Bunun içindir ki, 5 nci Kolorduya evvelce kararlaştırıldığı gibi süratle ve kesin hareket için verilmiş olan emrin yeniden verilmesi lâzımdır. Bundan sonra ortaya çıkacak duruma göre yeni tedbirler söz konusu olabilir. Bu görüşe göre icraat hakkındaki emirlerinizin bildirilmesini rica ederim".

Başkomutan yine bu gün, "Batı Cephesindeki general, üstsubay ve subaylardan 129'unun Türkiye Millet Meclisi Takdirnamesiyle ve ayrıca 234 kişinin İstiklâl Madalyasıyle taltiflerinin, Meclis'in bu günkü 83'üncü toplantısında kabul edildiğini; bu vesile ile de taltif edilenlere tebriklerinin ulaştırılmasını" Genelkurmay Başkanlığı ile Cephe Komutanlığına bildirdi [1].

İngiliz emperyalizminin iki yıl, dört ay, 15 gündür Türk topraklarında öncülüğünü yapmakta olan ve fakat Türk siyaset ve askerî başarılarının karşısında tam bir aciz ve yetersizliği tescil edilmiş bulunan Yunanlılardan ümidini kesen İngilizler, Marmara kıyılarında İngiliz himayesinde bir Çerkez hükümetinin kurulması için çalışmalarını artırdılar. Bunu yapmak için, Istanbul'da Çerkez Bekir idaresinde Çerkez ve Rumlardan bir müfreze kurarak, Türk milliyetçilerini imha planları yaptılar.

Tespit edilen bu faaliyetin incelenmesi görevi, Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığına verildi.

Yunan Ordusu :

Eskişehir kuzeyinde Boz dağından Seyitgazi güneydoğusunda Cevizli'ye kadar Eskişehir cephesini 3 ncü ve 2 nci Kolordularla işgal eden Yunan Ordusu, mevzii tahkim ederek savunma tedbirlerini artırmaktaydı. Bozüyük'e sevk edilen 7 nci Tümenle de Eskişehir cephesinin kuzeybatı kanadı emniyet altına alınmış ve Köprühisar'daki 11 nci Tümenle irtibat kurulmuştu. 1 nci Kolordu, büyük kısmı (1 nci ve 12 nci Tümenler) ile 29 eylül akşamına göre Afyon kuzeydoğusunda Kozviran sırtlarına 22 km. mesafede idi. Bu suretle Yunan Ordu Komutanlığı, Afyon cephesini tesis ve buradaki kuvvetleri etkili bir Türk taarruzundan evvel takviye etmiş ve Cevizli - Afyon arasında günlerce boş kalmış olan bölge kontrol altına alınmıştı.

Yunan Kralı II. Konstantin bu gün Atina'ya vardı.

13. 30 Eylül 1921 Harekâtı (Kroki : 78) :

a. Türk Ordusu :

30 eylülde Afyon'a taarruz kararında olup bu taarruzu dün 2 ekim gününe bırakmış olan Cephe Komutanı, Başkomutanın bu taarruzun ge-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 5, Kls. 1039, Dos. 125, F. 128.

cikt'rilmesi sebepleri ile taarruz emrinin yenilenmesi hakkında dün vermiş olduğu emre karşılık düşüncelerini şöyle bildirdi :

"1. Kuvvetli bir düşman piyade tümeni, 28 eylülde Sipsin - Kumartaş hattında (gerçekte bu tümenin Ilıcahamam bölgesinde olduğu 3 ncü Süvari Tümeni ve 5 nci Kolordu Komutanlığınca düzeltilerek tekrar bildirilmişti) ve bir süvari tugayı Dinar köyü - Kunduzlu kesiminde bulunmaktadır. Böylece bölgede düşman kuvveti iki misline çıkmıştır. Sonuç olarak, kuvvet dengesi esaslı olarak değişmiştir.

2. Duraklama için geçecek zamandan düşmanın takviye için faydalanması mümkün olacaktır. Bu gece 5 nci Kolordu ile telsiz irtibatı yoktur. Geri bırakılan harekâtın bugün için yeniden tertip edilmesine maddî imkân bulunmamaktadır. Bugün alınacak bilgi ve yapılacak irtibata göre harekâtın düzenlenmesi zarurî bulunmaktadır".

Cephe Komutanı saat 0030'da 2 nci ve 5 nci Kolordu Komutanlarına aşağıdaki emri verdi [1] :

"1. Düşman, Eskişehir doğusunda Tandır - Ağapınar - Hamidiye - Çeçengiç hattında, Afyon doğusunda Çavdarlı - Çobanlar - Karaarslan hattındadır.

Bir düşman tümeni Afyon kuzeyinde Sipsin - Kumartaş ve iki süvari alayı Dinar - Kunduzlu mıntıkasında 28 eylülde keşfedilmiştir.

2. Afyon civarındaki düşman kuvvetlerine taarruz ed'lmek ve Sipsin civarındaki düşman kıtalarına asıl taarruz yapmak üzere 5 nci ve 2 nci Kolordular, toplanma bölgelerine aşağıdaki gibi ilerleyecektir.

3. 2 nci Kolordu, Aziziye - Çuğu - İğnepınar - İscekarahisar ve Aziziye - Bayat - Seyitler - Bostanh yolları ile hareket ederek, 30 eylül akşamı Hisarkale - İğnepınar hattına ve 1 ekim akşamı İscekarahisar - Karaağaç - Bostanlı kesimine varacak ve Gebeciler kuzeydoğusundaki Mandıra civarında bulunan 8 nci Tümeni de emrine alarak, Çobanlar - Sipsin hattına karşı keşif yapacaktır.

4. 5 nci Kolordu, 8 nci Tümeni 2 nci Kolordunun hareketini örtmek üzere bugün bulunduğu Mandıra civarında bırakacak ve bu tümen, 1 ekim akşamından itibaren 2 nci Kolordu emr'ne girecektir. Süvari tümenleri 1 ekim akşamı Kozviran ve civarında toplanacak ve bu zamana kadar Afyon kesimindeki düşman kuvvetlerinin ve diğer bir emirde b'ldirildiği gibi, Seyitgazi ve Kütahya istikametlerinin keşfine devam olunacaktır. 2 nci Kolordu ile irtibat muhafaza olunmalıdır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1027, Dos. 60, F. 5.-
Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1084, Dos. 95. F. 68

Cephe Komutanı, saat 0100'de verdiği aşağıdaki emirle de yapılacak taarruz harekâtını tanzim etti [1] :

"1. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular, 30 eylülde büyük kısımları ile Beylikahır - Kaymaz - Yaverviran hattını daha batıya geçmeyecekler ve düşmanla teması muhafaza edeceklerdir.

2. Kolordular, düşman mevziini ve düşman büyük kısmının durum ve maksadını bütün vasıtalarla tayin ve tespit edeceklerdir.

3. Kocaeli Grubunun, düşman sol kanadında tazyikını devam ettirmesi lâzımdır. Karşısındaki düşmanın iki günden beri Orduca belli olmayan durumuna göre bu tazyikı süvari ve piyade tümeni ile taarruz ederek yapması tavsiyeye şayandır.

4. 1 nci Kolordu, 30 eylül akşamı Çandır köprüsü batısında Ağaçköy - Eskialigel - Aligel - Belpınar kesimine intikal edecektir.

5. Şimdiye kadar geçici olarak 4 ncü Kolordu emrine verilmiş olan 1 nci Kolordunun Mürettep Süvari Alayı, 1 nci Kolordu emrine girecektir. 1 nci Kolordunun keşif mıntıkası, Mecidiye çiftliği - Seyitgazi - Ahmettuvan tepesi - Yukarıılıca - Sabuncupınar hattı ile Bardakçı - Kırka - Nasuhçal - Çöğürler hattı arasındaki bölgedir. Kuzey hududu 4 ncü Kolorduya, güney hududu 1 nci Kolorduya aittir".

Saat 1130'da yapılan tayyare keşfinde tespit edilen düşman durumu şöyle idi [2] :

"Ağapınar'da iki bölük süvari vardır. İstasyonun 1 km. güneyindeki sırtlarda iki batarya topçu, kıtamıza ateş etmektedirler.

İmşehir köyünde bir tabur kadar piyade, biraz gerilerinde süvari olduğu sanılan birçok hayvan vardır.

Hayriye köyünde üç süvari alayı, Çukurağa'da bir tümen mevcuttur. Kırgız dağında tümen duruyor. Hamidiye batısında nehrin dirsek noktasındaki iki tümen bir tümendir, yanında dört top ve hayvanlar vardır.

Eskişehir - Seyitgazi - Ağapınar bölgesinde, Eskişehir dahil olmamak üzere, düşmanın üç tümenlik kuvveti ve bir süvari alayı vardır".

b. Yunan Ordusu :

Dünkü durumunu devam ettirmekte ve 1 nci Kolordu Afyon'a kaydırılmakta idi.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1774, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1181, Dos. 15, F. 152.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1774, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1181, Dos. 15, F. 147.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 77) :

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığı bölgesinde hiç bir faaliyet olmadı. Karaoğlan - Bunaklar kesimindeki Sakarya, Karasu ve Bağımsız Müfrezeler Selçuk'ye toplandı.

1 nci Süvari Tümeni, Grup Süvari Bölüğünü Çalcabaşı tepesinde bıraktı ve saat 1700'de Tekeciler'de toplandı.

17 nci Piyade Tümeni durumunda ve cephesindeki düşman durumunda bir değişiklik yoktu. Yapılan keşifler ve halktan alınan bilgilere göre, 28 eylülde Mihalıççık'ta bulunan 7 nci Yunan Tümeni bu gün Gündüzbey - Bozüyük çevresinde toplanmıştı.

Sarıköy'e gelmiş bulunan 47 nci Piyade Alayı, Cephe Komutanlığının emriyle, Bozan köyü - Dereköy yolu ile Dağcılar'a hareket etti.

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Durumlarında değişiklik yoktu. Yalnız, 1 nci Kolordu Süvari Alayının tekrar 1 nci Kolordu emrine verilmesi üzerine, bu iki kolordu arasında hudut, Balçıkhisar - Lütfiye - Çöplü çiftliği (hat 4 ncü Kolorduya dahil) hattı oldu. 3 ncü Kolordu Karargâhı Karaçam'a alındı.

1 nci Kolordu :

Kolordu saat 1900'a kadar Belpınar - Aligel - Nasriye bölgesinde yerleşti. Kolordu Karargâhı Ağaçköy'e geldi.

2 nci Kolordu :

Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığının yukarıda geçen emriyle verdiği görevler karşısında; dün akşam Karaören - Kümbet kesimine varmış bulunan iki Yunan tümeninin bu gün Ilıcahamam'a varmış olacağını, Sipsin - Kumartaş bölgesindeki Yunan tümeninin daha kuzeyde olması lâzım geldiğini ve 1 nci Kolordunun da bu Yunan kuvvetlerine etkili olamayacağını düşünerek, Kolordu Karargâhı ile 7 nci Tümeni Doğlat (Burhaniye)'a, 3 ncü Kafkas Tümenini Doğanlar kuzeydoğusunda Tokas'a, 4 ncü Tümeni Seyitler'e aldı. Kolordu Süvari Alayı, Yapıldak - Kümbet istikametinde emniyet ve keşif için Selimiye'ye gönderildi. 4 ncü Tümenden bir alay, 8 nci Tümenle irtibat yapmak üzere İscekarahisar'a sevk edildi. Kolordu Topçu Taburu Emirali'de kaldı.

5 nci Kolordu :

Cephe Komutanlığı, Afyon'a taarruz konusunda bu gün 2 nci ve 5 nci Kolordulara, yukarıda geçen saat 0030 emrinden sonra, saat 0240'ta şu emri verdi [1] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 5, F. 87.

"1. Düşmanın Afyon bölgesini bir tümenle daha takviye etmesi üzerine, 2 nci Kolordunun da katılmasını sağlamak için, Afyon'a yapılacak taarruz 2 ekim gününe bırakılmıştır. Taarruz hakkında ayrıca emir verilecektir. Bu sürede düşmanın bir kuvvet gönderip göndermediğini keşfetmek birinci derecede önemlidir.

2. Taarruzun yapılmasını aşağıdaki gibi düşünüyorum :

2 nci Kolordu, 1 ekim akşamı İscekarahisar - Bostanlı - Karaağaç bölgesinde toplanacak ve 2 ekimde Afyon kuzeybatısında İsmailköy istikametinde ilerleyecek; 5 nci Kolordu, 8 nci Tümeni Gebeciler civarında 2 nci Kolordunun sol yanını korumak ve Çavdarlı - Karaarslan hattındaki düşmanın sol kanadına taarruz etmek üzere bırakacak ve bütün süvarileri ile 1 ekim akşamı Kozviran ve civarında toplanıp Kunduzlu'daki düşman süvarisini geri atarak, Resülbaba tepesini elde etmek üzere düşman gerilerine sarkacaktır.

6 ncı Tümen, Adana Müfrezesi ile demiryolu boyunca ve büyük kısmı ile Kalecik ve Afyon istikametinde ve Cevdet Bey Müfrezesi ile Balmahmut mevzilerine taarruz edecektir.

Bu taarruz sırasında Seyitgazi civarından düşmanın güneydoğuya doğru bir hareketini önlemek için 1 nci Kolordu Çifteler güneybatısına sürülecektir. Buna göre, Afyon doğusunda ve kuzeybatısındaki düşman kıtalarının durumu ve Seyitgazi, Kütahya istikametleri esaslı olarak keşfedilecek ve bildirilecektir".

Cephe Komutanlığının yukarıdaki iki emri, 5 nci Kolordu Komutanlığına büyük gecikmeyle ve ancak 2 ekim 1921 sabahı ulaştırılabildi Tabiî olarak bu emirlerin isteklerinden haberdar olmayan Kolordu Komutanlığı, Kolordunun bu günkü durumunu ve tümenlerin yapacağı harekâtı saat 0700'de verdiği raporla Cephe Komutanlığına bildirdi.

Kolordu Komutanlığının dünkü emirlerine göre 3 ncü Süvari Tümeni, 27 nci Alayla Köroğlukalesi'ni tutarak, bir kısım kuvveti ile Hayranbaba - Dinar hattındaki düşman kuvvetlerine ve büyük kısmı ile Büyükcurca (Fethibey) istikametinde; 2 nci Süvari Tümeni, Sipsin istikametinde ilerlediler. Ancak, 2 nci Süvari Tümeninin Anbanaz kuzey sırtlarını tutan düşman kuvvetini atarak Büyükcurca istikametinde bir alayla yaptığı baskın sırasında Gazlıgöl'den gelen bir Yunan alayının Sipsin istikametinde ilerleyerek bu alayla muharebeye başlaması yüzünden, 3 ncü Süvari Tümeni Alca'ya, 2 nci Süvari Tümeni Kozluca'ya çekildi. Yunan birliği Omuzca - Anbanaz hattma ilerlemeye başladı.

3 ncü Süvari Tümeninin Köroğlukalesi'ne sürdüğü 27 nci Süvari Alayı da burada bir bölük bırakarak tümenine katıldı. Tümenin kuzey ka-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

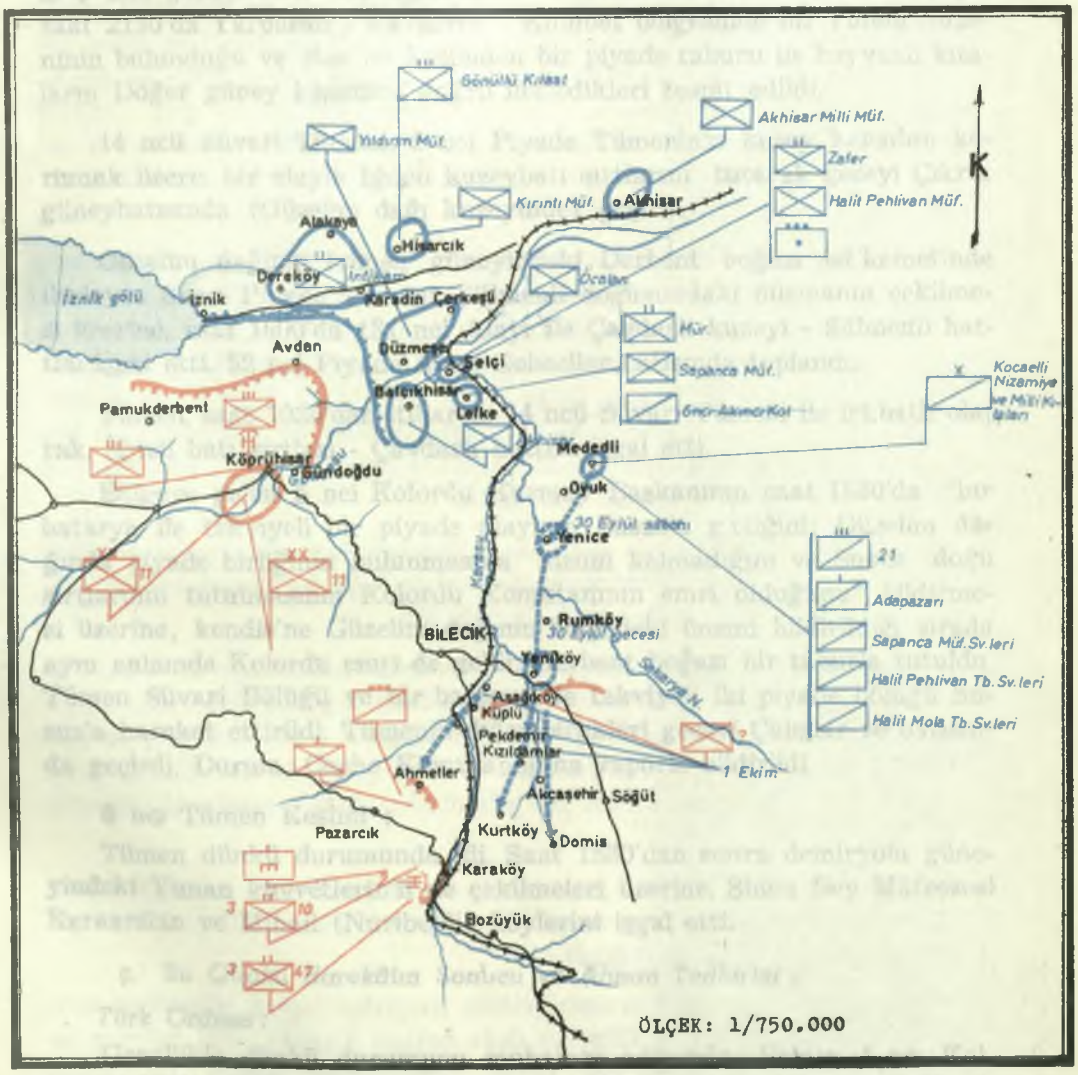
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtalarının
29-30 Eylül 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki:77)

nat birlikleri Sazak - Ayaz'n hattı batısında, 2 nci Süvari Tümeni emniyet birlikleri Alca batısı - Bozhüyük doğusu hattında kaldılar.

Bu harekât sırasında, bir Yunan tümeninin saat 0830'da Bahşayiş' in 6 km. güneyinden Köroğlukalesi istikametinde ilerlemekte olduğu, saat 2130'da Yarbasan - Karaören - Kümbet bölgesinde bir Yunan tümeninin bulunduğu ve yine bu kesimden bir piyade taburu ile hayvanlı kıtaların Döğer güney kesimine doğru ilerledikleri tespit edildi.

14 ncü Süvari Tümeni, 8 nci Piyade Tümenin'n kuzey kanadını korumak üzere, bir alayla İğdeli kuzeybatı sırtlarını tutarak geceyi Çıkrık güneybatısında (Güzelim dağı kuzeyinde) geçirdi.

Güzelim dağının hemen güneyindeki Derbent boğazı ist'kametinde ilerleyen 8 nci Piyade Tümeni, Sülmenli doğusundaki düşmanın çekilmesi üzerine, saat 1000'da 131 nci Alayı ile Çavdarlı kuzeyi - Sülmenli hattını işgal etti. 52 nci Piyade Alayı Gebeciler batısında toplandı.

Tümen, saat 1030'dan itibaren, 14 ncü Süvari Tümeni ile irtibatlı olarak, İğdeli batı sırtları - Çavdarlı hattını işgal etti.

Bölgeye gelen 5 nci Kolordu Kurmay Başkanının saat 1830'da "bir batarya ile takviyeli bir piyade alayının Susuz'a g'ttiğini; Güzelim dağında piyade birliğinin bulunmasına lüzum kalmadığını ve Susuz doğu sırtlarının tutulmasının Kolordu Komutanının emri olduğunu" bildirmesi üzerine, kendis'ne Güzelim dağının bölgedeki önemi bildirildiği sırada aynı anlamda Kolordu emri de geldi. Derbent boğazı bir taburla tutuldu. Tümen Süvari Bölüğü ve bir batarya ile takviyeli iki piyade bölüğü Susuz'a hareket ettirildi. Tümenin diğer birlikleri geceyi Çalışlar ve batısında geçirdi. Durum, Cephe Komutanlığına raporla bildirildi.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen dünkü durumunda idi. Saat 1830'dan sonra demiryolu güneyindeki Yunan kuvvetlerin'n de çekilmeleri üzerine, Sinan Bey Müfrezesi Karaarslan ve Mihail (Nuribeyli) köylerini işgal etti.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Genellikle dünkü durumunu muhafaza ediyordu. Yalnız, 1 nci Kolordu Çifteler güneydoğu kesimine, 2 nci Kolordu Bayat güneybatı kesimine gelmişlerdi. 5 nci Kolordu, Sazak kuzeyi - Ayazin - Bozhüyük doğusu - Çıkrık batısı - Susuz kuzeydoğusu hattında, 2 nci ve 4 ncü Yunan Tümenlerinden bazı birliklerle muharebe temasına gelmiş bulunuyordu.

24 eylülden beri Afyon ve çevresindeki Yunan kuvvetler'ne taarruzu kararlaştıran Cephe Komutanlığı, bu taarruzu bu gün saat 0240'ta

verdiği emirle 2 ekim gününe bıraktı. Ancak, durum bu taarruzun yapılmasına karar verildiği zamandan çok farklı olmakta devam ediyor; tabiî olarak önemli bir muharebenin yapılacağı Afyon doğu kesim nde Cephe Karargâhı, 2 nci ve 5 nci Kolordulara ortalama 140 km. mesafede bulunuyordu. Bu uzun mesafede birliklerle zamanında ve gerektiği şekilde muhabere ve irtibat, zamanın araçlarının sınırlı kabiliyeti ve iklim değişikliklerinin de verdiği zorluklarla, büyük ölçüde güçleşmekte ve gecikmelere uğramaktaydı. Nitekim, 5 nci Kolordu birlikleri bu gün Afyon kuzeydoğusunda düşmana taarruz etmekte; 2 nci Kolordunun da bu taarruza katılmasını sağlamak için taarruzun 2 ekim gününe bırakılmış olduğunu öğrenememiş bulunmaktaydı.

Diğer taraftan, 28 eylül akşamından beri 1 nci Yunan Kolordusunun Afyon'a kaydırılmaya başlandığı gerçeği lâyık olduğu önemde değerlendirilmemişti. Yalnız, bu gün 5 nci ve 2 nci Türk Kolorduları Afyon çevresinde 4 ncü ve 2 nci Yunan Tümenleri ile karşı karşıya bulunmakta ve 1 nci Yunan Tümeni de en geç 1 ekim günü 5 nci Türk Kolordusuna en elverişli istikametlerde tesir edecek duruma gelecek idi. Kümbet ve çevresine gelmiş olan 12 nci Yunan Tümeni de 5 nci Kolordu sağ kanadına sadece 20 km. kadar uzaktaydı.

2 ekim günü yapılacak taarruzun istikametleri göz önüne alınırsa, aynı gün 12 nci Yunan Tümen'nin de muharebeye katılması halinde durum 2 ekim günü için de tehlikelerle dolu idi.

Yunan Ordusu büyük kısmı sağ kanadının bulunduğu Seyitgazi ve civarından güneydoğu istikametinde bir Yunan teşebbüsüne karşı Çifteler güneybatısına 2 ekim günü gelmesi emrolunan 1 nci Kolordu, bu gün 2 nci Kolorduya 40 km. mesafede idi. 2 ekim günü de emredilmiş olan bölgeye gelmesi halinde durum bu günkünden daha emniyetli olmayacaktı.

Öteden beri Seyitgazi ve çevresinde toplanan Yunan kuvvetleri keşfedilmekte, haber alınmakta ve nitekim, 13 ncü Yunan Tümeni Seyitgazi güneybatısında bulunmaktaydı.

5 nci Kolordu, Afyon ovasına hâkim Kırgızlar tepesi (Kozviran sırtları) - Tokluçal tepeleri - Güzelim dağı hattını (Kroki : 79) tutmuş olmakla beraber; 2 nci ve 4 ncü Yunan Tümenlerinin Afyon çevresinde savunmada kalmaları halinde, Afyon kuzeyinde ve hâkim bölgeye varmış bulunan iki Yunan tümeninin Bavurdu - Seyitler istikametinde yapacağı bir taarruz, Seyitler deresi batı ve doğusunda bulunan 2 nci ve 5 nci Türk Kolordularını en iyimser bir ihtimalle Emir dağları üzerine çekilmeye zorlayabilirdi. Dikkate şayandır ki; Cephe Komutanlığı, saat 0300'te vermiş olduğu emirde 2 nci ve 5 nci Kolordulara toplanma bölgesi tes-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

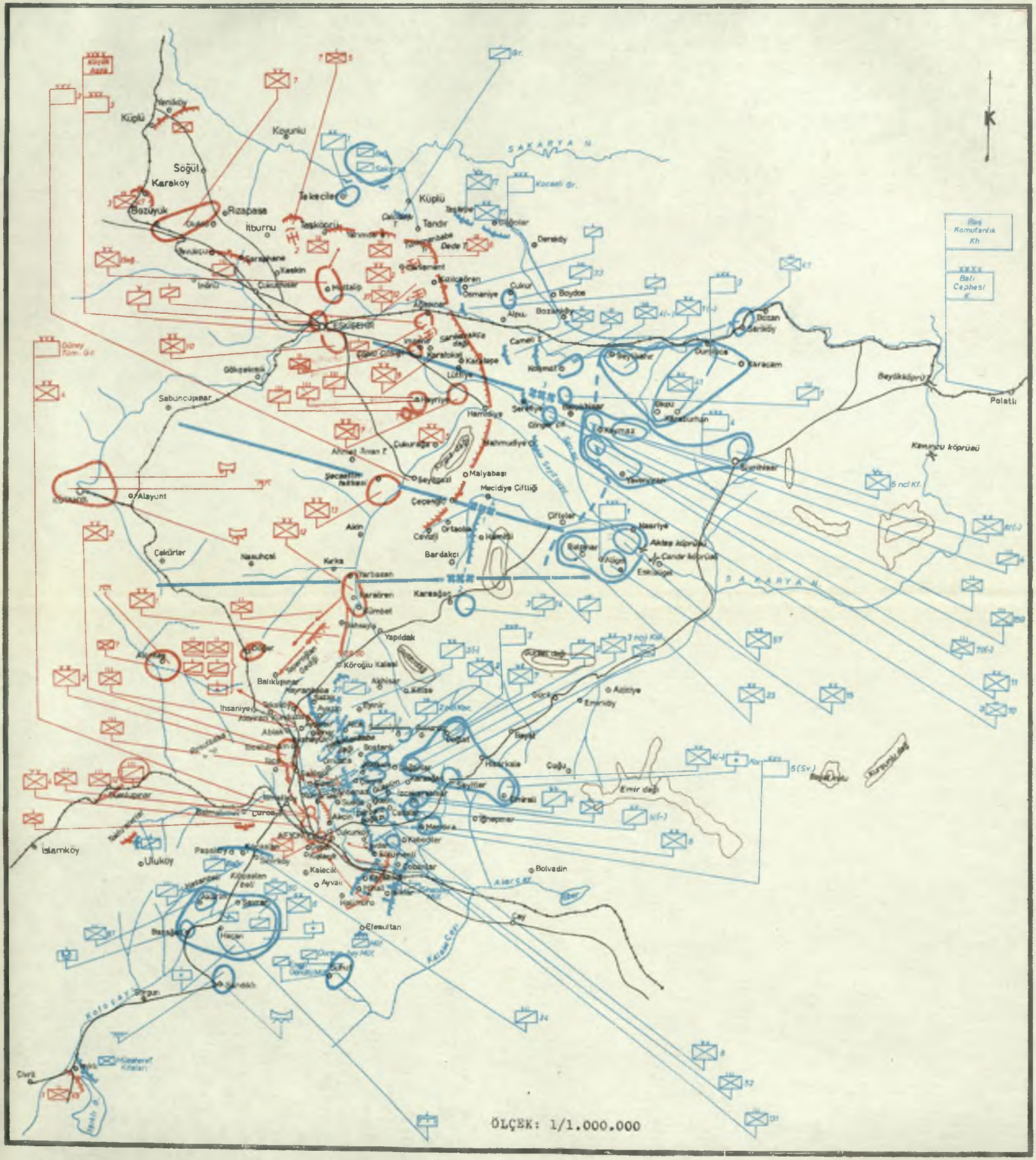
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

30 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 78)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

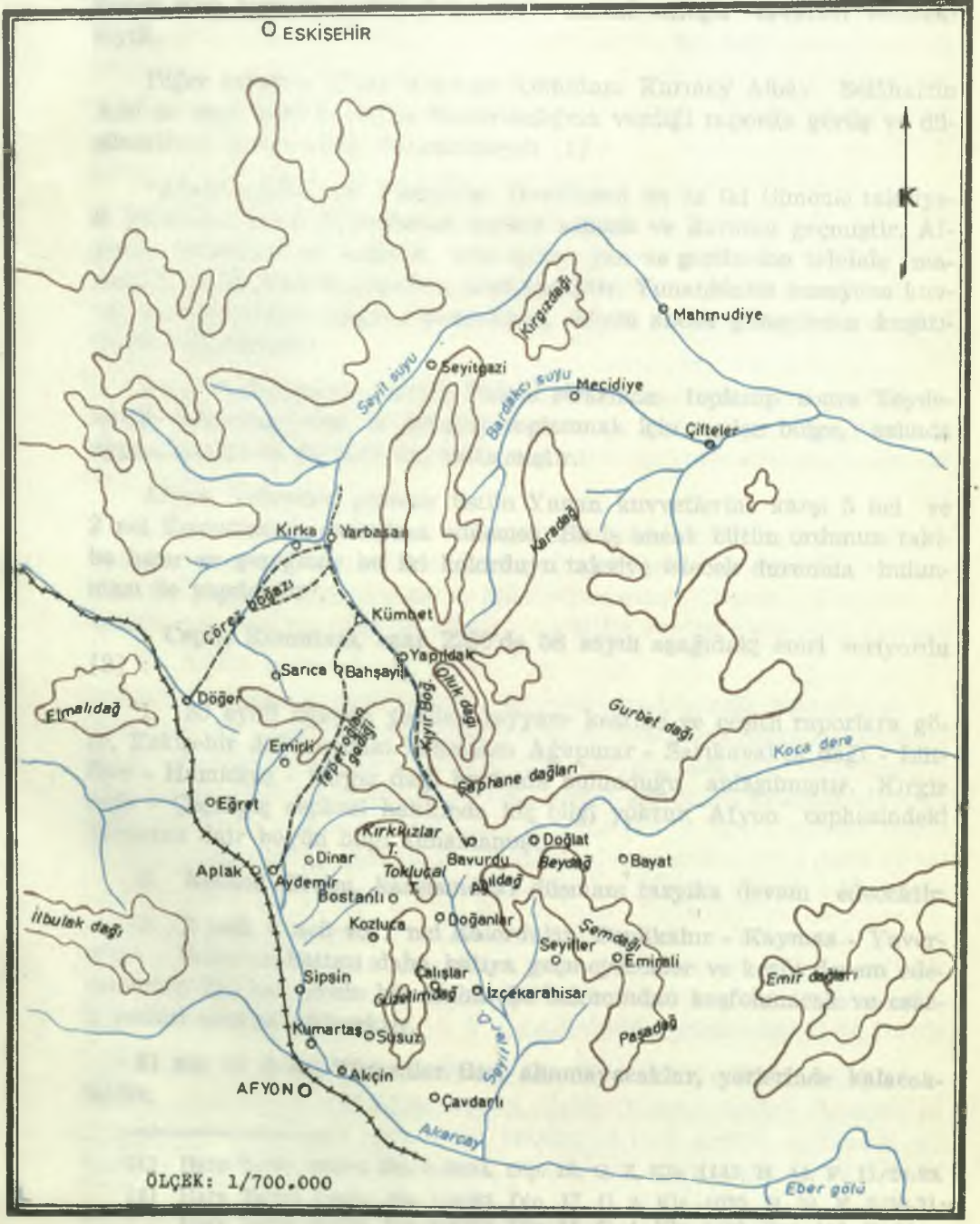
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Seyitgazi-Afyon Bölgesinin Tabii Durumu

(Kroki:79)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

pit etmekte; Başkomutanın zaman geçirilmemesi hakkmdaki emirlerine karşılık da "kuvvet dengesinin değiştiği, bu gün (30 eylül) alınacak bilgilere göre harekâtın düzenlenmesinin zarurî olduğu" cevabını vermekteydi.

Diğer taraftan 2 nci Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selâhattin Adil de saat 2000'de Cephe Komutanlığına verdiği raporda görüş ve düşüncelerini özetle şöyle bildirmekteydi [1] :

"Afyon cephesinin Yunanlılar tarafından en az iki tümenle takviyesi yüzünden 5 nci Kolordunun baskın zamanı ve durumu geçmiştir. Afyon'a kuzeyden bir taarruz, her zaman yan ve gerilerden tehdide maruzdur, tehlikelidir ve mümkün olmayacaktır. Yunanlıların kuzeyden kuvvet kaydırmalarına engel olunmadıkça, Afyon ancak güneyinden kuşatılarak düşürülebilir.

2 nci Kolordunun evvelâ Polatlı civarında toplanıp sonra Toydemir'de bulundurulması ve nihayet toplanmak için seçilen bölge, aslında uygun zaman ve durumu kaybettirmiştir.

Afyon, kuzeyden gelecek üstün Yunan kuvvetlerine karşı 5 nci ve 2 nci Kolordularla muhafaza edilemez. Bu iş ancak bütün ordunun takibe hazır ve gereğinde bu iki kolorduyu takviye edecek durumda bulunması ile yapılabilir".

Cephe Komutanı, saat 2200'de 58 sayılı aşağıdaki emri veriyordu [2] :

"1. 30 eylül öğleyin yapılan tayyare keşfine ve çeşitli raporlara göre, Eskişehir doğusundaki düşmanın Ağapınar - Sarıkavakça dağı - Lütfiye - Hamidiye - Kırgız dağı hattında bulunduğu anlaşılmıştır. Kırgız dağı - Çeçengiç cephesi hakkında hiç bilgi yoktur. Afyon cephesindeki düşmana dair bugün bilgi alınamamıştır.

2. Kocaeli Grubu, karşısındaki düşmanı tazyika devam edecektir.

3. 3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular, Beylikahır - Kaymaz - Yaverviran - Belpınar hattını daha batıya geçmeyecekler ve keşfe devam edeceklerdir. Bu hat, kesin bir muharebe bakımından keşfolunacak ve esaslı yerleri tahkim edilecektir.

41 nci ve 5 nci Tümenler ileri alınmayacaklar, yerlerinde kalacaklardır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/5404, Dlp. 19, G. 3, Kls. 1142, H. 11, F. 11/24-25.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp, 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/20-21. Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 84.

4. 1 nci Kolordu, süvari alayının keşfine dayanak olmak üzere çeşitli sınıflardan kurulmuş bir müfrezeyi kendine tahsis olunan keşif mıntıkası içinde düşmanla temas etmek üzere ileri sürecektir. Kırgız dağı güneyinde düşman mevzii ve kuvveti keşif ve tayin olunmalıdır. Özellikle Seyitgazi'den güneye doğru yapılacak düşman harekâtını keşfetmek önemlidir. Kütahya - Afyon demiryoluna kadar keşif kolları sürmek lâzımdır.

5. 5 nci ve 2 nci Kolordular, kendilerine verilen 30 eylül tarih ve saat 0030 işaretli emre göre toplanma mıntıkasına yürüyüşlerine devam edeceklerdir.

6. Bu emrin bir suretini 3 ncü Kolordu Kocaeli Grubuna, 4 ncü Kolordu 1 nci Kolorduya, 2 nci Kolordu 5 nci Kolorduya ulaştıracaktır".

Gerçek durum ve verilmiş olan emir ve raporlara rağmen, Cephe Komutanlığınca bu gün saat 2400'te Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığına arz edilen ve kolordulara da birer sureti verilen rapor şöyle idi [1] :

"1. Sakarya Müfrezesinden Eskişehir kuzeyindeki Sulukaraağaç ve güneyine giden keşif kolu, 29 eylülde İtburnu - Keskin kesiminde düşman bulunmadığını tespit etmiştir. Bu bilgi ile bu mevkide evvelce bulunan düşman kıtalarının nereye gittiğinin tahkiki ve keşfi yeniden emredilmiştir.

2. Kocaeli Grubu kesiminde, 28 eylülde Türkmentepe istikametinde ilerleyen keşif kollarımız düşman piyade ve topçu ateşi ile karşılanmışlardır. 28 eylül saat 1600'da Taştepe'den yapılan gözetlemelerde, Ağapınar'da bulunan iki süvari alayından birinin batıya ve diğerinin doğuya doğru hareket ettiği ve Eskişehir doğusundaki Hasanbey çiftliğinde miktar ve sınıfı ayırt edilemeyen bir ordugâh bulunduğu görülmüştür. Kocaeli Grubundan dün ve bugünkü duruma dair rapor alınmamıştır.

3. Osmaniye'de bulunan 33 ncü Süvari Alayının 29 eylül saat 1900'da yazdığı raporda; Ağapınar ve Porsuk kuzey'nde düşmanın bir piyade alayı, Ağapınar'ın hemen doğusunda bir taburu, Ağapınar'da bir süvari alayı bulunduğu bildirilmiştir.

Ağapınar - Eskişehir demiryolunun tahribi hakkındaki bilgi'nin doğru olmadığı anlaşılmıştır. Düşman, Sarıkavakça dağı - Karatepe - Lütfiye - Hamidiye - Kırgız dağı hattındaki durumunu muhafaza etmekte ve kısmen tahkimatı takviye etmektedir. İleri kıtalarımız bu hatta bulunan

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/19-20.

düşmanla temas ve müsademe etmektedir. Bugün Sarıkavakça dağı istikametinde yapılan keşif taarruzunda düşman Sarıkavakça dağından bir tabur ve iki dağ topu ile karşılıkta bulunmuş ve Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı hattında düşmanın bir tümen kuvveti olduğu tahakkuk etmiştir.

4. Bugün saat 1130'da yapılan tayyare keşfinde; Karatokat - Kırgız dağı - Çukurağa kesiminde üç tümen, Hayriye'de bir süvari alayı, İmşehir'de bir tabur, Ağapınar'da iki süvari bölüğü görülmüştür.

5. 1 nci Kolordu bugün saat 1900'da Nasriye - Belpınar - Eskialigel kesimine gelmiştir. 2 nci Kolordu bugün akşam Hisarkale - İğnepınar hattında bulunacaktı, henüz bilgi alınmadı.

6. 5 nci Kolordu dün (29 eylül) akşam Gebeciler - Mandıra - İscekarahisar mıntıkasına varmış ve 2 nci, 3 ncü Süvari Tümenlerinden rapor almamıştır. Dün akşam, Sülmenli doğusunda düşmanın bir alayı ve bir miktar süvarisi ve Karaarslan doğusunda iki taburluk ordugâhı bulunduğu ve Çobanlar - Afyon arasındaki demiryolunu tahrip etmekte olduğu görülmüştür.

Kolordu, 29/30 eylülde Sülmenli doğusundaki düşman ordugâhına baskın yapacak ve 30 eylülde süvari tümenlerini Omuzca, Çıkrık ve 8 nci Tümeni Susuz istikametine sürecekti. Bugün 5 nci Kolordudan rapor alınamadı.

7. Afyon mıntıkasında bugün (30 eylül) Şuhut'tan Afyon istikametinde ilerleyen keşif kolumuz, düşmanın Afyon'a doğru çekildiğini ve Susuz kuzeyi - Afyon istasyonu doğusu ve kuzeyi kesiminde düşmanın bir tümen kadar piyade ve bir alay süvarisinin bulunduğunu bildirmiştir. Tümen, Işıklar hattındaki Adana (Sinan Bey) Müfrezesinden rapor almamıştır.

6 ncı Tümen, Sinirli civarından bir süvari alayını, Kışlacık ve Paşaköy'den diğer bir süvari alayını Küçükcurca (Sadıkbey)'ya sürmüş ve henüz rapor almamıştır".

İşte bu rapor, Afyon ve çevresindeki Yunan kuvvetlerini batıya atmak üzere tertiplenen 2 nci ve 5 nci Kolordularla diğer kolordular ve Cephe Komutanlığının gerçek durumunu açıklıkla ortaya koymaktaydı.

Yeterli ve gerekli irtibatın yapılamadığı, özellikle Yunan kuvvetleri durumunun devamlı raporlara göre kesinlikle değerlendirilmesi yerine birlik raporlarına atıflar yapılması ve buna dayanılarak ciddî bir harekete girişilmesindeki güçlükler tamamen kendini göstermekteydi.

Batı cephesini takviye için Merkez Ordusundan sevk edilen 12 nci Tümen bu gün Ankara ve civarında yerleşti.

İngilizler himayesinde Marmara kıyılarında bir Çerkez hükümetinin kurulması teşebbüsüne bağlı olarak dün (29 eylül) Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığının bu konuyu incelemek üzere görevlendirdiği Gönüllü Kıtalar Komutanı Bnb. Reşat'tan bu gün gelen cevaptan, "Çerkez Bekir Müfrezesinin hareket ve faaliyetlerinin tespiti ile bölgeden uzaklaştırılması için kendisinin, Yıldırım Taburunu emrine alarak, merkezî durumda bulunan Bahçecik ve çevresine gideceği; Gönüllü Kıtalar Komutanlığına da muavini Yüzbaşı Naim'i bırakacağı" teklifi alındı. Bu teklifin kabul edildiği, saat 1930'da Gönüllü Kıtalar Komutanlığına bildirildi.

Yunan Ordusu :

Yunan Ordusu bu gün Eskişehir kuzeydoğusundan Seyitgazi güneyinde Cevizli'ye kadar uzanan cephede 3 ncü Kolordudan dört tümen (Bağımsız, 3 ncü, 9 ncu ve 5 nci Tümenler) ile yerleşmişti. 7 nci Yunan Tümeni - kesinlikle doğrulanmamış olmakla beraber - Gündüzbey ve çevresinde, Süvari Tugayı ve 10 ncu Tümen Eskişehir'de, 13 ncü Tümen Seyitgazi batısında bulunmaktaydı.

Afyon çevresinde Güney Tümenler Grubunu takviye etmek üzere 1 nci Kolordunun geri kalan iki tümeni de (1 nci ve 12 nci Tümenler) Karaören - Kümbet kesiminde Afyon'a doğru kaydırılmaktaydılar.

Sülmenli - Karaarslan - Halimoro hattındaki Yunan kuvvetleri Afyon'a doğru çekilmekte; Afyon ve dolayları, 2 nci ve 4 ncü Yunan Tümenleri tarafından, Hayranbaba'dan Afyon güneydoğusuna kadar, iki grup halinde tutulmuş bulunmaktaydı.

14. 1 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 80) :

a. Türk Ordusu :

Hiç bir harekâtta bulunmayan Batı Cephesi kuvvetlerinin büyük kısmı dünkü durumlarında bulunuyorlardı.

Saat 1320'de yapılan tayyare keşfinde : genellikle düşmanın da dünkü durumunu muhafaza ettiği ve yalnız, Gökdere çiftliğinde iki Yunan tümeni, Ağapınar ile Eskişehir arasında bir tümen ordugâhının bulunduğu; Eskişehir güney sırtlarının iki piyade alayı ile tutulduğu ve Eskişehir'de bir tümenin bulunduğu; ayrıca, Eskişehir batısında kalabalık oto parklarının ve bunların kuzeybatısındaki tayyare meydanında altı tayyare ve üç hangarın bulunduğu; Muttalip köyünün hemen güneyinde birer piyade ve süvari alayının mevcut olduğu; Kireçköy - Sarısu kesiminde

iki süvari ve bir piyade alayının ordugâhta olduğu; dünkü raporlarda bildirilen kuvvetlerle beraber bu gün görülen kuvvet toplamının 8 - 8,5 tümen olduğu tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Durumunu muhafaza ediyordu. Süvari Tugayı, Muttalip çevresinde bulunan ve Karaköy'den Taşköprü'ye kadar Aşağı Sakarya sırtlarını tutan Bağımsız Tümen emrine verildi.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 80, 81) :

İznik - Lefke hattındaki milis kıtalarıyle Pamukderbent - Avdan - Gündoğdu hattmdaki düşmana gösteriş taarruzu yaparken, Rumköy ve Yenıköy'de toplanan büyük kısmıyle Ahmetler ve Kurtköy istikametlerinde yaptığı baskınlarda başarı kazanamayan Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye kıtaları Yenice'de toplandılar.

1 nci Süvari Tümeni durumunu muhafaza ediyordu. Çalcabaşı tepesini tutan Grup Süvari Bölüğü, iki Yunan taburunun taarruzu üzerine Küplü doğusundaki sırtlara çekildi. 17 nci Piyade Tümeni 1/2 ekim gecesi Küplü'ye harekete başladı.

Köylü ve ajanlardan alınan bilgilerden : bir Yunan tümenin'n (7 nci Tümen) Söğüt - Gündüzbey çevresinde, 3 ncü Yunan Tümeni Karargâhının Sekiören'de ve Seyitgazi güneybatısındaki Akin'de 12 nci Yunan Tümeninden bir piyade alayının bulunduğu öğrenildi.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Dünkü durumlarında idiler. Yalnız, 1 nci Kolordu Süvari Alayı, İhsaniye'den Bardakçı doğu sırtlarına sürüldü ve burayı tuttu. Bu alaya destek olmak üzere 23 ncü Tümenden 69 ncu Piyade Alayı da İhsaniye'ye sürüldü.

Her üç kolordu da Beylikahır - Kaymaz - Körhasan geçidi - Belpınar - Kabakulak hattını tahk'm ediyorlardı. 1 nci Kolordu ayrıca, Hamidiye - Akhisar (Sarıkavak) hattını savunma bakımından incelemekte idi.

2 nci Kolordu :

Bu kolordu da dünkü durumunda idi.

Yapılan keşifler ve halktan alınan haberlerden, Karaören - Kümbet civarındaki Yunan tümeninin (12 nci Tümen) saat 1400'ten sonra güneye ilerlediği tespit edildi.

Dün gece Sipsin - Anbanaz kesimine varmış olan ve bu sabahtan itibaren batarya ile takviyeli bir alayı ile Güzelim dağını işgal eden Yunan

tümenin'n (2 nci Tümen) diğer kısımları saat 1800'de Kumartaş ve civarına vardı.

5 nci Kolordu (Kroki : 82) :

Ortalama 40 km. lik cephede yayılmış bulunan Kolordu, bu günü de irtibat güçlükleri, haber, rapor ve emirlerin büyük gecikmelerle ulaşması yüzünden oldukça buhranlı geçirdi.

Nitekim, Cephe Komutanlığının "2 ekimde tasarlanan taarruzun nasıl yapılacağını tay'n için 1 ekim düşman durumunun bilinmesine lüzum vardır. 29 eylülde Seyitgazi - Kümbet yolu ile ilerleyen düşman tümeni ile Gazlıgöl ve Afyon doğusundaki ve Balmahmut civarındaki düşman durumunun açıkça saat 2100'e kadar bildirilmesine lüzum vardır" emri Kolorduya ancak saat 2100'de gelmişti [1].

Güzel'm Dağı Muharebeleri :

Sakarya muharebelerinin son safhasını teşkil eden ve Sakarya Meydan Muharebesinin bitiminden 18 gün sonra, bu günden 8 ekime kadar devam eden Güzelim dağı muharebeleri başladı.

Kolordu Komutanı saat 0400'te Susuz'da bulunduğu sırada özetle şu emri vermekteydi :

"2 nci Kolordu, bugün Bostanlı - Karaağaç - Seyitler bölgesinde toplanacak, yarın Afyon kuzeybatısında İsmailköy istikametinde taarruz edecektir. 3 ncü Süvari Tümeni, bölgesinde kalarak Bahşayiş, Döğer, İhsaniye ve Gazlıgöl istikametlerini keşfedecek, Kolordunun sağ kanadını korumak üzere Bahşayiş'ten ilerleyecektir. 2 nci Süvari Tümeni de, gereğ'nde 3 ncü Süvari Tümeni ile işbirliği yaparak Gazlıgöl - Sipsin arasını keşfedecek ve 2 nci Kolordu yerine gelene kadar bir alayını Bostanlı batı tepelerinde bulunduracaktır.

14 ncü Süvari Tümeni, Çıkrık genel istikametinde ilerleyen düşmanla teması muhafaza edecek, lüzumunda Güzelim dağı kuzey sırtlarını tutmak suretiyle 8 nci Tümenin sağ kanadını koruyacaktır.

8 nci Piyade Tümeni, bir alayı ile Susuz doğusundaki tepeleri, bir alayı ile Güzelim dağının en yüksek tepelerini işgal ve tahkim edecek ve emrindeki 52 nci Piyade Alayı ile Çavdarlı kuzeyindeki sırtları tutacaktır.

Kolordu Karargâhı,yarın öğlene kadar Susuz doğusundaki sırtlarda (Gebeciler'de), sonra Çalışlar'da bulunacaktır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 36

2 nci Yunan Tümeninin Ilıcahamam bölgesinden Güzelim dağına doğru ilerlemesi, 1 nci ve 12 nci Yunan Tümenlerinin Karaören - Kümbet kesiminden güneye hareketleri Kolordunun durumunu oldukça ağırlaştırmıştı. Nitekim, 30 eylül/1 ekim gecesini Susuz'da geçirmekte olan 5 nci Kolordu Komutanı (Kolordu harp kademesi, 8 nci Piyade Tümeninden bir piyade taburu), bu sabah erkenden Yunan Anbanaz Grubunun baskınına uğramış ve Güzelim dağı doğu sırtlarına çekilmişti.

Kolordu Komutanı, saat 0800'de Cephe Komutanlığı ile 2 nci Kolordu Komutanına verdiği raporda: Afyon çevresindeki düşmanın durumunda değişiklik olmamakla beraber, güneş doğduğundan beri Çalışlar - Susuz arasındaki Kolordu birliklerine taarruza devam ettiğini; düşmanın Gazlıgöl'e yeni bir kuvvet getirdiğini ve buradaki tümeni Çıkrık'a getirdiği ihtimalinin bulunduğunu; bu duruma göre 2 nci Kolordunun emredilen yerde toplanmasının uygun olacağını bildirdi.

3 ncü Süvari Tümeni büyük kısmı Alca ve çevresinde toplu olarak bulunmakta, Ayaz'n - Kozviran sırtları bir süvari alayı ile tutulmuş bulunmaktaydı.

Kolordunun saat 0400'te verdiği emir saat 0700'de 3 ncü Süvari Tümenine varmış ve yarım saat sonra da Yarbasan - Karaören - Kümbet bölgesindeki 12 nci Yunan Tümeni güneye ilerlemeye başlamıştı. Daha sabahtan Kumartaş ve Anbanaz istikametlerinde ilerleyen 2 nci Yunan Tümenine baskın için hareket eden 28 nci Süvari Alayı, bu Yunan tümeninin yancısı (sahra topçu taburu ile takviyeli 34 ncü Piyade Alayı) ile saat 1400'te Çaltepe'de muharebeye başladı. Kozluca kuzeybatı sırtlarından ilerleyen 2 nci Süvari Tümeninden bir alayın da katıldığı bu muharebe güneş batıncaya kadar sürdü ve Yunan alayının taarruzu durduruldu.

3 ncü Süvari Tümeni, Kolordu Komutanlığının emri ile bölgesini 2 nci Süvari Tümenine bırakarak Eymir'de toplandı.

2 nci Süvari Tümeninin Çıkrık batı sırtlarını tutan 35 nci Süvari Alayı, kuzeyindeki 2 nci Süvari Alayı ile irtibat sağlamıştı. Saat 0600'ya doğru Yunan Anbanaz Grubu ile Güzelim dağındaki 14 ncü Süvari ve 8 nci Piyade Tümeni birlikleri arasındaki muharebe şiddetlenmişti. Bu muharebeye katılmak üzere 4 ncü ve 13 ncü Süvari Alayları saat 1000'da Güzelim dağı kuzey tepeleri istikametinde ilerled'ler. Ancak, bu sırtların 14 ncü Süvari Tümeninden iki alayla tutulduğunu görerek Kozluca'da toplandılar.

Gazlıgöl - Sipsin arasındaki demiryolunu tahrip için ilerlemekte olan 2 nci Süvari Alayı, Çaltepe güneydoğusunda 34 ncü Yunan Alayı ile

yaptığı muharebede Yunan alayını çekilmeye mecbur etti. Saat 1800 sıralarında 2 nci Yunan Tümeni, Çıkrık batısı - Anbanaz hattını işgal etti.

Saat 2100'e kadar bu bölgede kalan 2 nci Süvari Alayı, geceyi Akarca (Omuzca, Mecidiye) kuzeydoğu kesiminde geçirdi ve 2 ekim sabahına doğru Alca'ya geldi.

2 nci Süvari Tümeni, saat 1900'da 4 ncü Alayı ile Bostanlı'da ve diğer birlikleri ile Alca'da toplandı.

14 ncü Süvari Tümeninin dünkü harekâttan sonra Çıkrık - Güzelim dağı hattını işgal etmiş olduğu rapor edilmiş ise de, bölgede bulunan Kolordu Kurmay Başkanının saat 1130'da yazdığı raporda : Tümenin büyük kısmı ile Çalışlar ve kuzeyinde bulunduğu; 54 ncü Süvari Alayının Çıkrık güneybatı sırtlarına sürülmemiş olduğu ve Yunanlıların 30 eylül/1 ekim gecesi işgal etmiş olduğu Güzelim dağına Tümenin müdahalesinin saat 0700'de Çalışlar'dan kuzeybatıya ilerlemesi ile başlamış olduğu belirtilmekteydi [1] .

4 ncü Yunan Tümeninin Anbanaz Grubundan bir dağ bataryası ile takviyeli piyade taburu, Susuz'daki 8 nci Türk Tümeninden bir piyade taburunu ve 5 nci Kolordu Karargâhını gece yarısından sonra buradan çekilmeye mecbur etmiş ve diğer bir tabur da güneş doğmadan evvel Güzelim dağı batı tepelerini işgal etmişti.

8 nci Tümenin sağ kanadını korumak ve Güzelim dağı yüksekliklerinin batı tepelerini işgal eden bu düşmanı atmak üzere görevlendirilen 5 nci Süvari Alayı, düşman topçu ve piyade ateşleri karşısında ilerleyemedi ve Güzelim dağı kuzeyindeki sırtlarda kaldı. Bu sırada 54 ncü Süvari Alayı Çıkrık kuzeydoğu sırtlarına, 20 nci Süvari Alayı Sivrikale hemen batısına alındılar.

14 ncü Süvari Tümeninin Karaağaç'taki 3 ncü Alayı, saat 1600'da, tümenine katılmak üzere Bayat - İscekarahisar yolu ile hareket ettiğini raporla bildirdi.

Saat 1800'e doğru 2 nci Yunan Tümeni Çıkrık batısı - Anbanaz hattına yaklaşıyordu. Kolordu Kurmay Başkanı da bu sırada 14 ncü Süvari Tümeni bölgesinde idi. Bu saatten sonra Güzelim dağının batı tepeleri tamamen düşman elinde bulunmakta ve 14 ncü Süvari Tümeni, 20 nci ve 5 nci Süvari Alayları ile mevziinde, diğer birlikleri ile Çalışlar'da idi.

8 nci Piyade Tümeninin 135 nci Piyade Alayından dün gece Susuz'a sürülmüş bulunan, sahra bataryası ve Tümen Süvari Bölüğü ile takvi-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 5.

yeli piyade taburu, 4 ncü Yunan Tümeninin Anbanaz Grubunun baskım ile geri atıldı. Bu alayın 3 ncü Taburu ile Tümen Hücum Taburu Derbent boğazında ve taburun iki bölüğü Güzelim dağı tepelerindeydi. Güneş doğunca 189 ncu Piyade Alayı, Derbent boğazı istikametinde sürüldü. Ancak, saat 0700'ye doğru topçu ile takviyeli bir Yunan piyade alayının Kumartaş - Susuz arasından Güzelim dağına ilerlemesi üzerine, 189 ncu Piyade Alayı ile Tümen Hücum Taburu, Güzelim dağının doğu yükseklikle-rini tuttular. 131 nci Alay, Derbent boğazı ile Çavdarlı arasındaki Tavşanuçuran sırtlarını tutmakta; 52 nci Alay, Güzelim dağı doğusunda ihtiyatta bulunmaktaydı.

Saat 1800'den sonra cephede başka bir hareket olmadı. Yunan kuvvetleri, Güzelim dağı batı sırtlarından Susuz'a kadar uzanan hattı ve bir kısım birlikleri ile de buradan Akçin'e kadar uzanan hattı işgal ve tahkim etmeye başladılar.

Bu gün yapılan keşif ve gözetlemelere göre, Kümbet ve çevresindeki Yunan tümeninin (12 nci Tümen) sabahtan Sarıcaova istikametinde yürüdüğü; Gazlıgöl'deki Yunan tümeninin (2 nci Tümen) geri kalan kısımlarının saat 1800'de Kumartaş - Anbanaz kesimine geldiği; Gazlıgöl'de iki süvari alayı ile bir kısım topçuların (muhtemelen 1 nci Yunan Tümeni) kaldığı ve bir piyade alayının aynı saatte Ayazin istikametinde ilerlediği; Afyon'un 3 - 4 km. doğusunda ve demiryolu güneyinde bir tümene yakın bir ordugâhın, Susuz'da bir piyade alayının bulunduğu; Deper'de bir piyade taburunun mevzilendiği; Deper ile Susuz güneyi arasında birçok mevzilerin yapıldığı tespit edildi.

Kolordu Komutanının saat 1900'da Cephe Komutanlığına verdiği rapor şöyle idi [1] :

"Dün ele geçirdiğimiz Çıkrık ve Susuz doğu sırtlarının Afyon'a hâkimiyeti yüzünden tekrar işgaline düşman bugün çalışmış ise de muvaffak olamamış, hâkim noktalar elimizde kalmıştır. 2 nci Kolordunun bir tümeni sağ kanadımıza doğru ilerleyecek olursa bu sırtların elde kalması mümkün olur.

Dinar ve Gazhgöl istikametinden güneye ilerleyen iki kol bir düşman tümenidir, saat 1800'de Kumartaş - Anbanaz hattına varmıştır. Bunun sol kanadından gelen bir alay, Kozluca güneybatısında 2 nci Süvari Tümeni ile çatışmış ve Tümene topçusu ile etkili olmuştu. Susuz ve Çıkrık doğusundaki bataryalarımız bu düşmana ve Afyon civarındaki ordugâhlarına etkili ateş açmıştır. Kolordu, bu geceyi genel olarak Kozluca - Çavdarlı hattında, yalnız 3 ncü Tümen kuzeyde Kozviran - Alca mıntıkasın-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 13.

da geçirecektir. 2 nci Kolordu, bu tümenle aramızdadır. 3 ncü Tümen, Gazlıgöl ile Sipsin arasına bu gece yapacağı baskında muvaffak olursa demiryolunu tahrip edecektir. Sürekli yağmur dolayısıyle kıtalar açıkta pek çok zahmet çekmektedir".

Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığına verdiği diğer bir şifre ile "birkaç günden beri devam eden şiddetli yağmurların, aslında fena olan yolları büsbütün geçilmez hale getirdiğini; yorgun olan erler ve hayvanların tamamen açıkta gecelemeleri ve beslenmenin de iyi şartlarda yapılamamasından harekâtın istenildiği şekilde cereyan etmediğini; bu sebeplerle birliklerin muharebe gücünü kaybetmek üzere olduklarını; düşmanın Afyon'da bir kolordu (1 nci Kolordu) toplamış bulunduğunu, bu itibarla bu sırada Afyon'a yapılacak bir taarruzun başarı sağlamayacağını" bildirerek, "kıtaların bir süre köylerde barındırılmak suretiyle korunmalarını ve iki ayı aşkın zamandan beri eyer takımları da bulunmayan süvari hayvanlarının, ilerde daha büyük işler yapabilmelerini temin ve elden çıkarılmamaları için bir süre dinlendirilmelerini" teklif etti [1].

6 ncı Tümen Kesimi :

Bu gün 34 ncü Süvari Alayı Kışlacık istikametinde, Adana Süvari Alayı Balmahmut istikametinde ilerlediler. 34 ncü Alay Kışlacık'a, Adana Alayı demiryoluna kadar ilerledi. Afyon doğusundan Çakırsaz'a kadar 49 ncu Yunan Alayının (Andriçopulos Kolu) bulunduğu tespit edildi. Adana Alayı, Afyon istikametinden takviye edilen Yunan kuvveti karşısında Balmahmut güney sırtlarına çekildi.

Bu geceyi 50 nci Piyade Alayı, Tümen Karargâhı, Hücum Taburu, Tümen Süvari Bölüğü, Adana Süvari Alayından bir grup ve bir dağ bataryası Büyükkalecik'te, 51 nci Piyade ve 34 ncü Süvari Alayları Küçükkalecik'te, Adana Süvari Alayının kalanı ile Bağımsız Süvari Alayı Sinirköy - Kılıçarslan - Paşaköy kesiminde geçirdiler. Toklusivrisi'ndeki Yunan kuvvetinin Dumlupınar istikametinde çekilmesi üzerine buradaki süvari bölüğü Balcıdamı'nı işgal etti. Şuhut'taki Dursun Bey ve Ereğli Müfrezeleri Süklün'e alındılar. Tümenin diğer birlikleri dünkü yerlerinde idiler.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

5 nci Kolordu hariç, bütün diğer birlikler dünkü durumlarında kaldılar.

Güzelim dağı muharebelerinin bu ilk gününde 30 km. den fazla bir cephedeki 5 nci Kolordu birliklerinin birbirlerinden ayrı istikametlerde

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 11.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

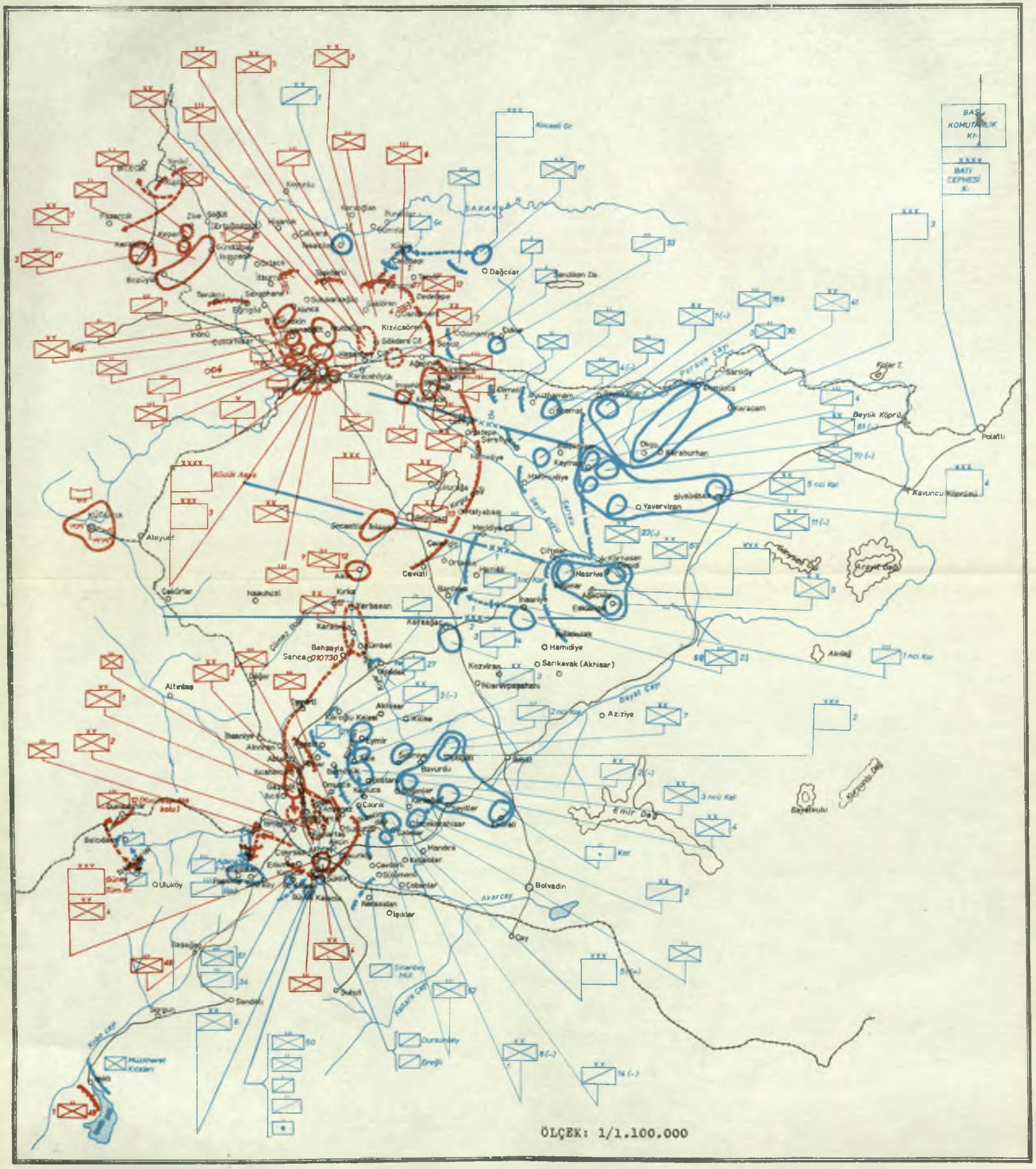
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım -2 nci Kitap

1 Ekim 1921 Günü Harekâtı

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Krokı: 80)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye K.lığının
1-5 Ekim 1921 Günleri Harekâtı

(Kroki: 81)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap.

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

5 nci Kolordunun 1 Ekim 1921 Günü Harekâtı (Kroki: 82)

neticesiz hareketleri sonunda, Afyon kuzeydoğusunda Afyon ve çevresine hâkim olan Güzelim dağı tam bir emniyetle tutulamadı. Nitekim, süvari tümenlerinin Güzelim dağı kuzeybatısında Omuzca - Çıkrık hattını kuvvetle tutamamış olmasından, 22 km. lik Güzelim dağı - Çavdarlı hattında yerleşen 8 nci Piyade Tümenin durumu gerçekten zayıf bulunuyordu.

2 ekimde Afyon'daki Yunan kuvvetlerine taarruz kararını vermiş bulunan Cephe Komutanlığı, bu bölge ve yakınındaki düşman durumunu gereği gibi bilememekte ve yukarda da geçtiği gibi, 5 nci Kolordudan saat 2100'e kadar bilgi istemekte idi.

Cephe Komutanlığının saat 2300'te verdiği 59 sayılı emir ise şöyle idi :

"1. 29 eylülde Seyitgazi güneybatısından Kümbet istikametinde yürüdüğü görülen düşman tümeni (2 nci Tümen) ile Gazlıgöl çevresindeki düşman kuvvetleri (2 nci ve 1 nci Tümenler) hakkında 5 nci Kolordudan henüz bilgi alınamamıştı.

2. Güneyde, Çobanlar - Işıklar hattındaki düşman kıtalarının Afyon'un hemen güneyine ve doğusuna çekilmiş olduğu bildirilmişti.

3. 58 numaralı cephe emri ve münferit emirlerle istenilen keşiflere devam edilecektir.

4. 2 nci Kolordu, şimdilik bulunduğu bölgede kalacak; Kümbet, Kilise - Demirli ve Hayranbaba istikametlerini keşfettirecektir.

5. 6 ncı Tümen, ayrıca bildirildiği şekilde, düşmanla muharebe temasında bulunacak, Afyon batısındaki düşman durumunu keşif ve tespit edecektir.

6. 5 nci Kolordu, emrinde bulunan 52 nci Piyade Alayını Karaarslan üzerinden tümeni emrine Kalecik'e gönderecektir".

Cephe Komutanlığı saat 2400'te de, Başkomutan ve Genelkurmay Başkanına aşağıdaki raporu arz ediyor ve bir suretini de kolordulara veriyordu [1] :

"1. Kocaeli Grubunun durumuna dair rapor alınamadı.

2. 30 eylül öğleden sonra Ağapınar'dan üç taburun Eskişehir istikametinde hareket ettiği ve saat 1300'te Eskişehir'den Ağapınar'a bir tren geldiği bildirilmiştir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls, 1025, H. 34, F. 2/25-26.

3. 3 ncü Kolordu gözetlemelerine göre, görülen çeşitli ordugâhlara nazaran Porsuk'tan Hamidiye'ye kadar bir piyade tümeni ve bir süvari alayı, Kırgız dağı ile bunun güneyinde de ayrıca bir piyade tümeni ve bir süvari alayı tahmin edilmiştir. Bu gözetlemeler 30 eylül tayyare keşfine de uygundur.

4. Bugün (1 ekim) saat 1320'de yapılan tayyare keşfinde, Ağapınar'da iki süvari bölüğü, Ağapınar - Kızılcaören hattı gerisinde bir tümen, Gökdere çiftliğinde iki tümen, Ağapınar'la Eskişehir arasındaki Bekleme'de bir tümen, Eskişehir güneyinde bir tümen, Muttalip güneyinde birer süvari ve piyade alayı, Kireçköy - Sarısu ocağı mıntıkasında iki süvari ve bir piyade alayı görülmüştür.

5. 1 nci Kolordu Aligel mıntıkasındadır.

2 nci Kolordu, dün 30 eylül akşamı Doğlat - Seyitler kesimine varmış ve bir kısım kıtalarını Tokas - İscekarahisar hattına süreceğini bildirmiştir. 29 eylülde düşmanın bir tümen kadar kuvveti Seyitgazi'den Kümbet istikametinde hareket etmiş ve saat 1500'te Kümbet civarında ordugâha girdiği görülmüştür.

Bugün Gazlıgöl'de üç grup halinde düşman ordugâhı olduğu ve kuzeyden güneye doğru yürüyen ve 4 km. derinlikte olan bir yürüyüş kolunun saat 1700'de Sipsin köyüne vardığı görülmüştür.

Afyon etrafında düşmanın bir tümenden fazla tahmin edilen muhtelif ordugâhları vardır.

6. 5 nci Kolordu, Tekeköy - Bozhüyük kuzeydoğusu - Çıkrık - Susuz doğusu - Gebeciler hattındadır.

7. 6 ncı Tümen bugün Kalecik civarına gelmiş ve Adana Müfrezesi dün Karaarslan'ı işgal etmiştir".

Yunan Ordusu :

Bilecik cephesindeki 11 nci Tümen, Söğüt bölgesine bazı birlikleriyle kaydırılan 7 nci Tümenle sıkı bir irtibat yaparak, Eskişehir'e kuzeyden yönelecek Türk hareketlerine karşı emniyeti sağlamış; Bağımsız Tümen de Süvari Tugayı ile takviye edilerek Muttalip ve çevresinde yerleşmiş ve Boz dağından Karaköy'e kadar uzanan bölgeyi emniyet altına almıştı.

Güneye kaydırılan 1 nci Kolordunun 2 nci Tümeni, Susuz - Kumartaş kesimine alınarak Afyon ovasına hâkim Güzelim dağı batı tepelerini tutmuş; 1 nci Tümeni, Gazlıgöl - Büyükcurca kesimine alınmış ve 12 nci Tümeni daha sabahtan Afyon veya Dumlupınar istikametine harekete geçirilmişti.

Afyon'a gelen 1 nci Kolordu Komutanı Kondilis, akşam Güney Tümenler Grup Komutanı Trikopis ile görüşerek, çevredeki bütün kuvvetlerin emir ve komutasını ele aldı. İzinli giden 2 nci Kolordu Komutanı yerine de Trikopis tayin edildi.

Tayyare keşifleriyle Türk kuvvetlerinin (2 nci Kolordu) İscehisar'a kadar yaklaştıklarını tespit etmiş olan Yunan Ordu Komutanlığı, 1 nci Yunan Kolordusunu Afyon ve çevresine kaydırmak suretiyle, Türk Ordusunun Afyon'daki Yunan birliklerini imha ederek İzmir istikametinde hâkim olma imkânlarını tamamen ortadan kaldırmış oldu.

Yunan Millî Savunma Bakanı Teotokis, Yunan Ordu Komutanının 27 eylül tarihli raporuna bu gün özetle aşağıdaki karşılığı verdi:

"20 gündür şiddetli emirler verilerek, çeşitli sebeplerle memleket içinde bulunanlar orduya dönmeye başlamışlardır.

At ihtiyacını sağlamak üzere Irlanda'dan 500 at gönderilecektir. Ancak, bunların faydalanılır hale gelmelerine kadar ordu ihtiyacını yerli atlarla gidermeye çalışınız.

Telgrafınızda, durum hakkındaki düşünceleriniz ve ne gibi neticelere vardığınız açıkça anlaşılamamaktadır. Bu neticeleri süratle ve açıklıkla bildiriniz. Düşünceniz, ordunun bugün tuttuğu hattın muhafaza kabiliyeti bakımından bizi tereddüde düşürmüştür. Şunu muhakkak biliniz ki, Eskişehir - Kütahya - Afyon hattının terk edilmesi, Küçük Asya harekâtının tamamen batması demektir ve Anadolu'nun terk edilmesini zorunlu kılacaktır. Böyle bir durum, siyasî faaliyetleri de baltalayacaktır. Bu itibarla, yukardaki hattın orduca tutulup tutulamayacağını kesin olarak bilmemize lüzum hasıl olmuştur.

Bunlardan sonra yapılması lâzım işler şunlardır :

Memleket içinde toplanacak personel ile orduyu takviye etmek; özellikle ordu muharip kuvvetini takviye için, ordunun cephe gerisi birliklerinden de kuvvet almak ki, esasen başlamış olduğunuzu öğrendiğim bu işe devam ediniz.

Elimizdeki ordu durum raporunda mart 1921 mevcudu 101.529 ve 23 eylül 1921'e kadar takviye miktarı 123.471 olduğuna göre, bugün ordu mevcudunun 225.000 olması lâzım geleceği anlaşılmaktadır. Ancak, harekât sırasında uğranılan çeşitli kayıplardan sonra bizim kanaatimiz, ordu mevcudunun bugün en az 180.000 olduğudur. Buna karşılık Türk Ordusu karşısında tertiplenmiş bulunan ordunun muharip kuvveti bunun üçte biri kadardır".

Yunan Ordusu Komutanı, subaylara yayınladığı emirde özetle şu direktifi veriyordu :

"Millî menfaatler uğruna büyük çabalar harcanırken, bazı subaylar kendilerine düşen görevlerini unutarak parti telkinlerine kapılmakta ve bundan vatana olacak zararları düşünmemektedirler. Siyasî meselelerde subayların birbirleriyle mücadeleleri ordunun ahenk ve nizamını bozmakta, dolayısıyle millî menfaatlere büyük zararlar verilmektedir.

Bu emir, son uyarmayı teşkil etmektedir. Aksine hareket edecekler hakkında merhametsizce tedbirler almaya mecbur kalacağımı hatırlatırım. Ayrıca, iyi niyetli subaylar, disiplin dışı teşebbüslerde bulunanları ihbar edeceklerdir".

15. 2 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 83) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, bu gün için bütün birliklerine, özellikle 5 nci Kolorduya, düşman durumunun keşif ve tespit edilmesinden başka bir emir vermedi.

b. Yunan Ordusu :

1 nci Kolordunun tamamen Afyon ve çevresine kaydırılmasından sonra, Güney Tümenler Grup Komutanlığı lağvedildi. Bölgedeki bütün kuvvetler 1 nci Kolordu Komutanı Kondilis'in emrine verildi. Güney Tümenler Grup Komutanı Trikopis 2 nci Kolordu Komutanı oldu.

Bazı birlikleri Anbanaz'a sevk edilmekte olan 12 nci Tümen Ilıcahamam bölgesine gelmişti. 1 nci Tümen Gazlıgöl ve çevresinde, 2 nci Tümen Kumartaş ve dolaylarında, 4 ncü Tümen Akçin güneydoğusu - Deper - Erkmen güneyi hattında idi. Emniyet kuvvetleri, Hayranbaba - Ayazin güneybatısı - Bozhüyük güneyi - Anbanaz kuzeydoğusu - Güzelim dağı hattını tutmaktaydılar.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

17 nci Piyade Tümeninin Küplü doğusuna yanaştırılmasından başka bir hareket yapılmadı. Bütün birlikler dünkü durumlarında idiler. Yalnız, 17 nci Piyade Tümeninden 62 nci Alay, gece Çalcabaşı tepesini işgal eden düşmanı buradan atarak tepeyi ele geçirdi.

Grup emrine verilmiş olup Dağcılar istikametinde ilerlemekte olan 47 nci Piyade Alayı Bozan köyüne vardı.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Tamamıyle dünkü durumlarını muhafaza ediyorlar, düşman durumu ve hareketlerini keşifle uğraşıyorlardı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

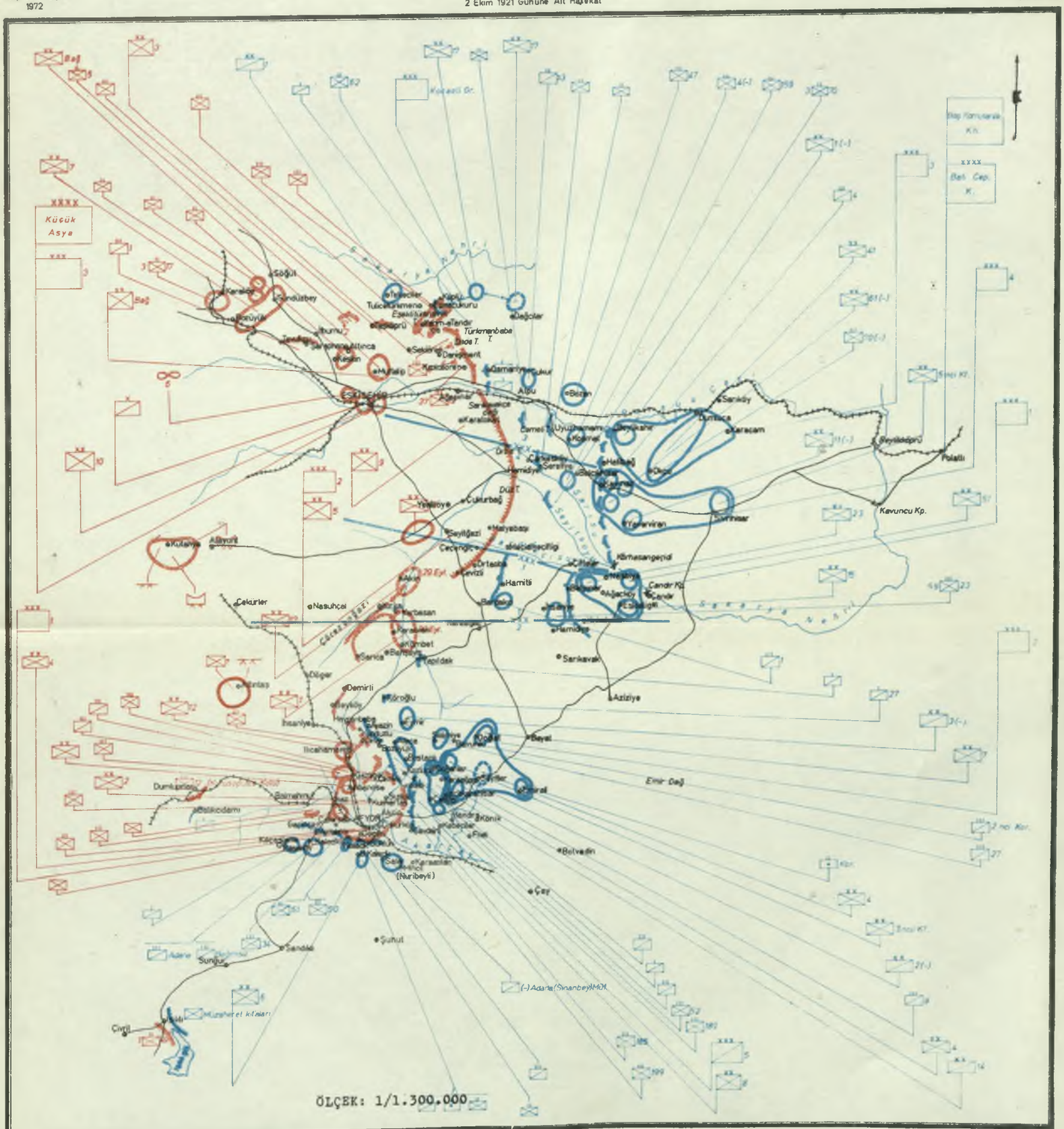
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım–2 nci Kitap

2 Ekim 1921 Gününe Ait Hareket

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki:83)

ÖLÇEK: 1/1.300.000

2 nci Kolordu :

Bölgede gelişmekte olan Yunan harekâtının Seyitler - Bayat - Azizi-ye istikametinde muhtemel tesirini önlemek için, Tokas (Selimiye güney-doğu sırtları) - Karaağaç - İscekarahisar genel hattında savunma kararı-nı veren Kolordu Komutanı, 4 ncü Tümeni İscekarahisar'a sürdü. Tü-menden bir alay da 8 nci Tümene yardım için Çalışlar'a sevk edildi.

Kolordu Komutanı, saat 1600'da Cephe Komutanlığına verdiği ra-porda özetle : "5 nci Kolordunun raporlarına rağmen Güzelim dağı hâ-kim tepelerinin iki gündür düşman elinde olduğunu; bir tümenin bu cep-hede, iki tümenin Güzelim dağına birkaç saatlik mesafede bulunduğunu; artık düşmanın nehrin batısına atılması zamanının geçtiğini ve Kolordu-nun alacağı emir ve görevi yapmak üzere Tokas batı sırtları - Karaağaç - İscekarahisar doğusu hattında kesin olarak savunacağını" bildirdi ve "akşama kadar Cephe Komutanlığından emir verilmesini" istedi.

5 nci Kolordu :

Saat 0900'da Kolordunun genel durumu ile bölgedeki düşman duru-munu Cephe Komutanlığı ile 2 nci Kolordu Komutanına raporla bildiren Kolordu Komutanı, bu raporunda "Yunanlıların, 8 nci Tümeni atarak Güzelim dağına yerleşmek suretiyle Gebeciler - İscekarahisar hattına ka-dar hâkim olabileceklerini ve bu yüzden 8 nci Tümenin yalnız başına bı-rakılmasının doğru olmadığını; 2 nci Kolordunun 8 nci Tümene yardım edecek duruma gelmesine kadar buradaki süvarileri mevzilerinden çıkar-mayı uygun görmediğini"belirtti ve Afyon'a yapılacak harekât hakkın-daki düşüncelerini şöyle arz etti [1] :

"Afyon harekâtının iki safhada mütalaa olunması gerekir :

1. Afyon ovasının doğusunda tutunmak isteyen düşman tümenini ovanın batısına atmak;

2. Afyon'u yakından tahkim ve işgal eden düşmana taarruz.

Birinci safhanın kısa zamanda sonuca erdirilmesi ve ikinci safha için acele etmeyerek esaslı incelemede bulunmak gerekir. Bu itibarla 2 nci Kolordunun bugün bir an evvel İscekarahisar - Bostanlı - Kozluca bölge-sine girmesi ve 8 nci Tümen sağ kanadı ile bir hizaya gelmesi ve ertesi sabah Çıkrık istikametinde taarruza geçmesi pek lüzumludur. Bu sırada, düşmanın Çukurköy'den bir taarruzunu karşılamak üzere, 14 ncü Süvari Tümeni Çavdarlı kuzeyindeki tepelere alınarak, 2 nci Tümen kâmilen Al-ca'da toplanır. Ağır Topçu Taburu, bu arazinin ancak güney kesiminde hareket edebileceğinden, Çavdarlı kuzey kesimine ilerletilir. Buradan Af-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 51/1.

yon doğusundaki düşman mevzileri ateş altına alınarak düşman kuvvetleri tespit olunur.

Birinci safhada 5 nci Kolordu, 8 nci Piyade Tümenini 2 nci Kolordu emrine verir ve bu kolorduya istediği şekilde süvari kuvveti ile yardım eder. Bu düşman Afyon ovası batısına atıldıktan sonra ikinci safha harekâtına geçilir".

5 nci Kolordu Komutanı, saat 1100'de Cephe Komutanlığına "30 eylül tarihli emirlerin, 2 nci Kolordu aracılığıyle bu gün saat 0700'de ve Bolvadin telgrafhanesinden de saat 1000'da alındığını; ancak, emirlerin alındığı saatlerde durumun büyük ölçüde değiştiğini; bununla beraber Kolordunun, Afyon'un 8 - 10 km. kuzeydoğusundaki hâkim tepeleri elinde bulundurduğunu ve emredilen görevi yapacak durumda olduğunu; saat 0900'da, bölgedeki dost ve düşman durumu ile düşüncelerini arz etmiş olduğunu" bildirdi.

5 nci Kolordu Komutanı aynı saatte (1100) 2 nci Kolordu Komutanlığına da özetle aşağıdaki raporu verdi :

"Düşmanın bir batarya ile takviyeli bir piyade alayı, saat 0800'de Dınar köyünün 5 km. doğusundaki tepelerde ilerlemekte; ayrıca, kuvveti tahmin edilemeyen bir kol Bozhüyük istikametinde ilerlemektedir. Dünkü muharebeler sonucuna göre bir düşman tümeni ile iki süvari alayı süvari tümenlerimize yöneldi. Bu hareketle 2 nci Kolordu sağ kanadının kuşatılması amacının güdüldüğü sanılmaktadır. Süvari tümenleriyle Selimiye - Bostanlı hattı tutularak Bavurdu - Bayat istikameti örtülecekse de, tümenlerin cephanesi kalmadığından, bu tedbirin yeterli olması ihtimali bulunmamaktadır. Bu itibarla bir tümenin hemen Tokas'a kaydırılmasını lüzumlu buluyorum. Ordu Komutanı, karar ve emir verebilmek için şimdiki durum hakkında bilgi istemiştir. Hava şartları telsizin işlemesine engel olmaktadır. Bolvadin'e gönderilen rapor 5 - 6 saat sonra ancak varabilecektir. Bundan sonra verilecek emir de durumun ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır.

6 ncı Tümenin büyük kısmı dün öğleden sonra Kalecik'e gelmiştir. Tümen, Balmahmut istikametinde taarruzla düşmanı demiryolu kuzeyine atmıştır. Anbanaz doğu sırtlarında tutunabilen düşmanın takviye edilmesine fırsat vermeden ve 8 nci Tümeni doğuya atmadan 2 nci Kolordunun 8 nci Tümen sağ kanadına ilerlemesi çok isabetli olacaktır. Ancak, bu lüzumu takdir edecek olan Ordu Komutanının bu emri vermesi imkânı olmadığından, fırsatı kaçırmamak ve insiyatifi düşmana kaptırmamak için, sorumluluğu üzerine alarak, 2 nci Kolordunun behemehal Bostanlı - Çalışlar hattına ilerlemesini ve Emirali'deki ağır topçu taburunun Gebeciler istikametine sürülmesini istiyorum. Düşmanla temasta bulunan

8 nci Tümeni Kolordu emrine vermek üzere, bu tümen karargâhına veya İscekarahisar'a gelmenizi bekliyorum".

2 nci Kolordu Komutanı, buna karşılık olarak "Kolordunun şimdi bulunduğu bölgede kalıp daha fazla ileri yanaşmamasının, sorumluluktan kaçınmaktan değil, düşmanın durumuna göre daha ileriye yanaştırılması ve düşmanın da bir taarruzu halinde savunmaya mecbur olacağı cephenin kuvveti ile orantılı olmayan ölçüde geniş ve düşman tarafından kuşatabileceği kanaatinden ileri geldiğini ve yarın (3 ekim) saat 1400'te İscekarahisar'a geleceğini" bildirdi.

Kolordunun 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri durumunda bir değişiklik yoktu. 14 ncü Süvari Tümeni, Doğanlar - Çalışlar - Karaağaç bölgesinde idi. 54 ncü Alay, bir bölüğüyle 8 nci Piyade Tümeni kuzey kanadı hemen açığındaki Sivrikale tepesinde yerleşmişti.

Sabahleyin Kumartaş ve çevresindeki Yunan tümeninin (2 nci Tümen) Güzelim dağındaki birlikleri takviye ettiği görülüyor; 8 nci Tümen mevzileri aralıklı olarak topçu ateşi ile dövülüyordu.

Kolordu Komutanı, saat 1500'te 8 nci Tümen Komutanına özet olarak : "4 ncü Piyade Tümeni 8 nci Tümenin sağ kanadına ilerlemektedir. 2 nci Kolordu, büyük kısmıyle 4 ncü Tümenin sağ kanadından taarruza başlayıp düşmanı derenin batısına atacaktır. 8 nci Tümen mevziinde savunacaktır" emrini verdi.

Fakat, 2 nci Kolordunun Tokas batı sırtları - Karaağaç - İscekarahisar doğusu hattında savunacağını Çalışlar'a sevk edilmekte olan 58 nci Alaya gelen 4 ncü Tümen emrinden öğrenen 8 nci Tümen Komutanı, Tümenin yalnız başına düşman taarruzunda ezilmemesi için, saat 1730'da 5 nci ve 2 nci Kolordu Komutanlarına; 2 nci Kolordu ile tümenin bulunduğu hat arasındaki açıklığa işaretle, Tümen savunma hattının da bu hatla irtibatlı olması lâzım geldiğini belirterek, Tümenin büyük kısmıyle Mandıra doğusundaki sırtlarda toplanmasını teklif etti ve emir beklediğini bildirdi.

Tümen Komutanının "bulunulan mevzide savunulacağı" emrini verdiği saat 1930 sıralarında 8 nci Tümen Karargâhına gelen 5 nci Kolordu Komutanı, Tümenin cephesinde üç tümen kadar düşman kuvveti bulunduğuna işaretle, 2 nci Kolordunun bu bölgeye geldiğine göre, Tümen büyük kısmının Gebeciler kuzeyi - Gebeciler hattındaki sırtlara çekilmesini emretti ve aynı zamanda, Tümenin 2 nci Kolordu emrine girmiş bulunduğunu bildirdi. Fakat 8 nci Tümen Komutanı, yapmış olduğu teklife 2 nci Kolordu Komutanından bir cevap alamadığından, durumunu muhafaza etti.

6 ncı Tümen Kesimi :

Afyon'a güneybatıdan taarruz etmek üzere Tümen, Sinan Bey Müfrezesini büyük kısmıyle Salar'a aldı. Bu müfrezeden bir tabur Süklün kuzey sırtlarını tuttu.

50 nci Piyade Alayı Küçükkalecik'e getirildi. 34 ncü Süvari Alayı Çakırsaz güney sırtlarında yerleşti. Tümenin diğer birlikleri dünkü yerlerindeydiler.

Deper, Kışlacık, Süklün ve Mihail (Nuribeyli) köylerinde kadınlara tecavüz eden Yunanlılar, Deper köyünden götürdükleri 100 kişiden köyün imamı ile köy idare heyeti üyelerini dizlerinden keserek öldürmüşlerdi.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı saat 2300'te aşağıdaki 60 sayılı emri verdi [1] (Kroki : 84) :

"Genelkurmay Başkanlığına,

(Fevkalâde aceledir. Dakika tehiri mucibi idamdır.)

1. 5 nci ve 2 nci Kolordunun 2 ekim 1921 sabah raporlarına göre; Afyon kuzeydoğusunda Çıkrık - Anbanaz hattında bir düşman tümeni, Afyon etrafında derenin batısında takriben üç alay piyade ve süvarisi, Gazlıgöl civarında iki alay süvarisi ve topçusu vardır. Kümbet civarındaki düşman tümeni 1 ekim saat 0930'da Sarıcaova istikametinde hareket etmiştir. 5 nci ve 2 nci Kolordunun henüz akşam raporları alınmamıştır.

2. 2 nci Kolordu, 3 ekimde 8 nci Tümenle beraber, son kuvvet ve takatının sarfıyle ve son derece fedakârlıkla taarruz ederek deren'n doğusundaki düşman kuvvetlerini nehrin batısına atacaktır. Düşman Afyon'dan veya Kümbet'ten muharebe meydanma yanaşsa bile, taarruz tam şiddet ve kesinlikle sürdürülecektir.

3. 5 nci Kolordu, 2 nci Kolordu Güzelim dağı kesimine vardıkça, tümenlerini 2 nci Kolordu sağ kanadında toplayacak ve 2 nci Kolordunun muharebesine yakından katılacaktır. 5 nci Kolordu aynı zamanda Kümbet istikametinden gelmesi muhtemel düşmanı da uzaktan durduracaktır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 35, F. 3-3/1.- Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 67.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

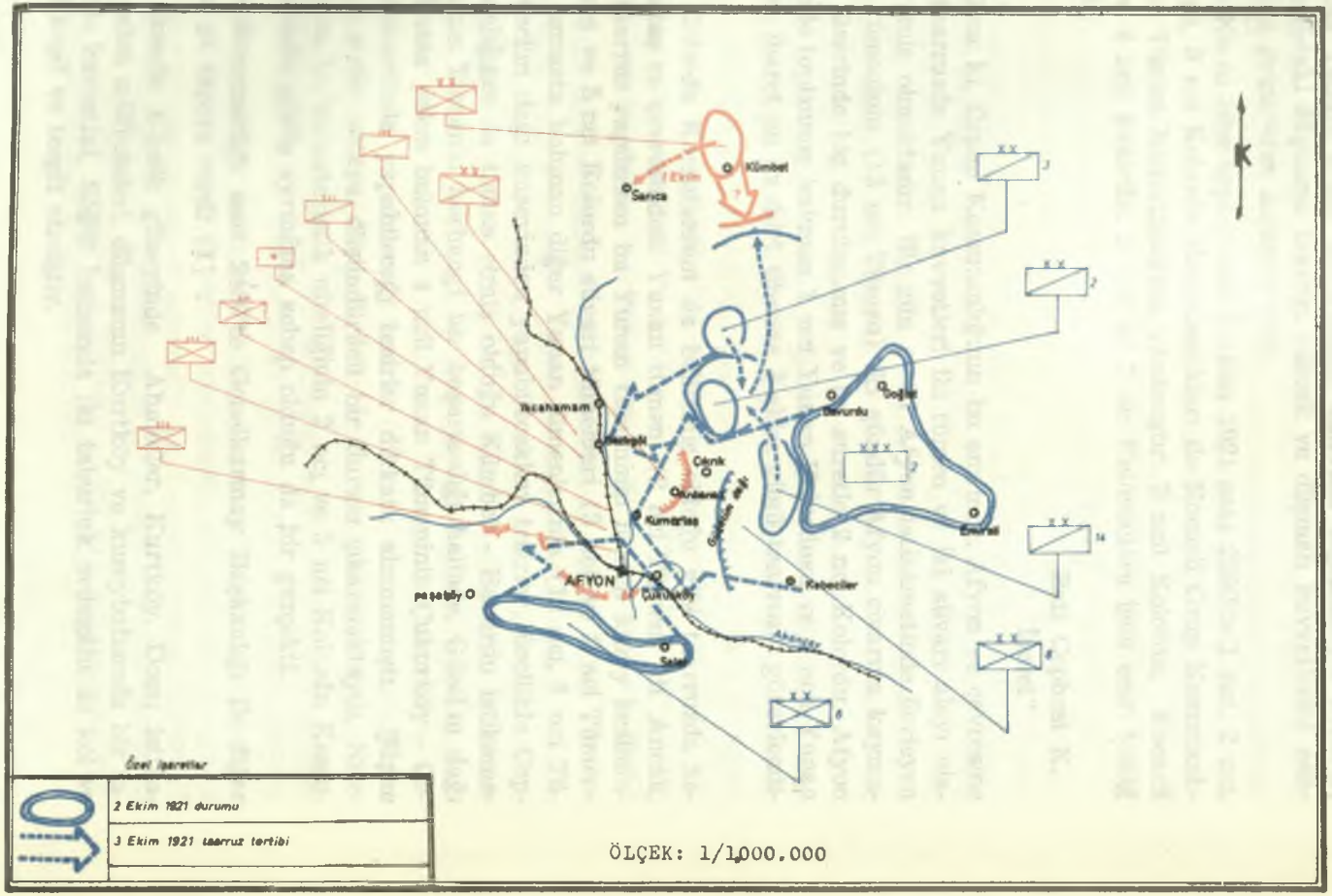
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Batı Cephesi Komutanlığının 2 Ekim 1921 Saat 23.00'te Verdiği
60 Sayılı Emre Göre 3 Ekim 1921'de 2 nci ve 5 nci Kolordıların
Afyon Doğusuna Taarruz Tertibi

(Kroki: 84)

Grikur
Harp Tarihi Bek.
1972

4. 6 ncı Tümen, 2 nci Kolordunun taarruza başlamasıyle beraber, Afyon civarındaki düşmana taarruz edecek ve düşman kuvvetlerini nehrin doğusuna geçmekten menedecektir.

5. 60 No. lu işbu cephe emri 2 ekim 1921 saat 2300'te 1 nci, 2 nci, 3 ncü, 4 ncü, 5 nci Kolordu Komutanlıkları ile Kocaeli Grup Komutanlığı ve 6 ncı Tümen Komutanlığına yazılmıştır. 3 ncü Kolordu, Kocaeli Grubuna ve 4 ncü Kolordu, 3 ncü ve 1 nci Kolordulara işbu emri tebliğ edeceklerdir.

Batı Cephesi K.
İsmet"

Görülüyor ki, Cephe Komutanlığının bu emrinde, Afyon ve çevresine yapılacak taarruzda Yunan kuvvetleri iki tümen ve iki süvari alayı olarak gösterilmiş olmaktadır. Bir gün evvel Afyon istikametinde ilerleyen bir Yunan tümeninin (12 nci Tümen) iki gündür Afyon civarına kayması ihtimali üzerinde hiç durulmamış ve bu suretle 2 nci Kolordu, Afyon ve çevresinde toplanmış bulunan 1 nci Yunan Kolordusu ve 4 ncü Yunan Tümeninden ibaret en az dört tümene 3 ekim günü taarruzla görevlendirilmişti.

2 nci Kolordu Komutanının da belirtmiş olduğu gibi taarruzda hedef, Kumartaş ve çevresindeki Yunan tümeni (2 nci Tümen) idi. Ancak, bu yönde taarruz yapılırken bu Yunan tümeninin hemen kuzey kesiminde toplanmış ve 5 nci Kolordu süvari tümenleri (3 ncü ve 2 nci Tümenler) ile de temasta bulunan diğer Yunan tümenlerinin (12 nci, 1 nci Tümenler) Güzelim dağı kuzeyinden yapabilecekleri tesirler, özellikle Cephe Komutanlığının da temas etmiş olduğu Kümbet - Bavurdu istikametinde ve 6 ncı Tümenin herhangi bir başarısızlığı halinde, Güzelim dağı güney sırtlarına yakın bulunan 4 ncü Yunan Tümeninin Çukurköy - Gebeciler istikametinde yapabileceği tesirler dikkate alınmamıştı. Şüphe yok ki bu tesirler ortaya düşündürücü bir durum çıkarmaktaydı. Nitekim, durumun bu karakteristik niteliğinin 2 nci ve 5 nci Kolordu Komutanları arasında görüş ayrılığına sebep olduğu da bir gerçekti.

Cephe Komutanlığı saat 2400'te Genelkurmay Başkanlığı ile diğer makamlara şu raporu verdi [1] :

"1. 1 ekimde Bilecik güneyinde Ahmetler, Kurtköy, Domi istikametlerinde akın müfrezeleri, düşmanın Kurtköy ve kuzeybatısında bir taburdan fazla kuvvetini, Söğüt batısında iki taburluk ordugâhı ile kol ve kafilelerini keşif ve tespit etmiştir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 34, F. 2/28-H. 35, F. 3.

2. Kocaeli Grubundan yeni bilgi alınmamıştır.

3. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular cephelerindeki düşman durumunda önemli değişiklik görülmemiştir. Bugün bu cephede keşif kolları çatışmaları olmuş ve topçu ateşi açılmıştır. Bazı kısımlarda düşmanın tahkimat yapmakta olduğu görülmüştür.

4. 1 nci Kolordu durumunda değişiklik yoktur.

5. Doğlat - Tokas - İscekarahisar bölgesinde bulunan 2 nci Kolorduya, batıya doğru 5 nci Kolorduya yanaşması emrolunmuştur.

6. 5 nci Kolordu, 3 ncü Süvari Tümeni ile Kozviran civarında ve büyük kısmıyle Kozluca - Çavdarlı hattındadır. Afyon etrafında düşmanın bir tümenden fazla kuvveti vardır. Gazlıgöl'deki düşman tümeni 1 ekimde büyük kısmıyle Çıkrık - Anbanaz - Kumartaş kesimine gelmiştir. Gazlıgöl kuzeyinde düşmanın iki alay süvari tahmin edilen ordugâhı vardır. Kümbet kuzeyindeki düşman tümeni, 1 ekim saat 0730'da Sarıcaova istikametinde yürüyüşe geçmiş ve nereye kadar ilerlediği anlaşılamamıştır. 1 ekim sabahı düşman, bir alay piyade ve bir alay süvari ve topçu ile Çıkrık batısında güneydoğu istikametinde Güzelim dağına taarruz etmiş ve durdurulmuştur. 30 eylülde Gazlıgöl ile Sipsin arasındaki demiryolu tarafımızdan tahrip edilmiş ve 1 ekimde gelen bir tren öğleye kadar bu kısmı tamir ile uğraşmıştır.

7. 6 ncı Tümen, büyük kısmı ile Kalecik ve kuzeybatısındadır. 1 ekimde Adana Alayı Balmahmut'taki düşmanı kuzeye atarak Balmahmut'u işgal etmiş ve düşmana zayiat verdirerek birçok eşya ele geçirmiştir. Düşmanın Afyon istikametinden gelen bir tabur takviyesi karşısında Adana Alayı Balmahmut güneyine gelmiştir".

Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanlığının, evvelâ 5 nci Türk Kolordusunun ve bundan sonra 2 nci Kolordunun Afyon istikametinde kaydırılması karşısında, özellikle İzmir istikametini kapamak ve Konya istikametinden yapılabilecek Türk hareketini karşılamak düşüncesiyle verdiği direktif üzerine 1 nci Kolordu Komutanı, yarın (3 ekim) için 1 nci Tümenin Bozhüyük kuzeydoğusu, 2 nci Tümenin İscekarahisar ve 4 ncü Tümenin Çavdarlı ve kuzeyi kesimini ele geçirmesini emretti.

16. 3 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 85) :

a. Türk Ordusu :

Bütün birlikleri genel olarak dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı.

b. Yunan Ordusu :

Afyon ve çevresini emniyetle elde bulundurmak için 1 nci Kolordu ile Kozviran, Çalışlar ve Çavdarlı genel istikametlerinde taarruz ediyordu.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Birlikleri, dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı.

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtaları ile 1 nci Süvari Tümeni arasında Karaören (Hamitabat) - Söğüt (mevkiler 1 nci Süvari Tümenine dahil) hattı ara hattı oldu ve bu hattın doğusundaki bütün birlikler 1 nci Süvari Tümeni emrine verildiler.

14 ncü Alayı ile Tekeciler'de ve büyük kısmı ile Atalan'da kalan 1 nci Süvari Tümeni bölgesinde yapılan keşifte, Muttalip ve çevresinde bir tümen (Bağımsız Yunan Tümeni) ordugâhta görüldü. Bir alay (51 nci Yunan Alayı) Muttalip'ten Boz dağına ilerliyordu.

Dün Bozan köyüne varan 47 nci Piyade Alayı, bu gün 17 nci Tümene katıldı.

3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular :

Cephelerinde ve durumlarında değişiklik yoktu.

5 nci Kolordu :

60 sayılı Cephe emrini bu gün saat 0430'da alan Kolordu Komutanı, bir saat sonra Cephe Komutanlığına verdiği raporda özetle: düşmanın 8 nci Tümen sol kanadına taarruzu ihtimaline karşı, 6 ncı Tümene hareketi geciktirilen 52 nci Piyade Alayı ile Çavdarlı kuzey sırtlarının tutulduğunu ve Güzelim dağında muharebelerin devam ettiğini bildirdi.

Dün akşama doğru bir Yunan tümeninin (12 nci Tümen) Beyköy kesimine, diğer bir Yunan tümeninin (1 nci Tümen) Gazlıgöl kesimine gelip ordugâha girdikleri ve ayrıca Anbanaz kesiminde bir tümen (2 nci Tümen), Afyon'da bir veya iki tümen bulunduğunun tespit edilmiş olması üzerine Kolordu Komutanı, 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenlerine "düşman taarruzu halinde savunmalarını; düşman güneye ilerlerse taarruzla durdurmalarını", 14 ncü Süvari Tümeninin 2 nci Kolordu muharebeye girinceye kadar mevziinde kalmasını emretti.

Sabah erkenden Gazlıgöl kesiminden sıklet merkezi ile Alca istikametinde 1 nci Yunan Tümeninin taarruzu karşısında Ayazin mevzilerini işgal eden 3 ncü Süvari Tümeni, mevzilerini tutamadı ve saat 2200'de

Kozviran kuzeyinde emniyet birliği bırakarak Eymir - Eymiryayla kesiminde toplandı.

2 nci Süvari Tümeni de, Alca istikametinde gelişen Yunan taarruzu karşısında, Alca doğusundaki sırtlarda emniyet tertibi alan birliklerinin gerisinde toplandı.

Yunanlılar, her iki süvari tümeninin mevzilerini işgal ettiler. Bir kısım Yunan kuvveti geç vakit Alca'ya girdi.

14 ncü Süvari Tümeni, kendisine Yunan taarruzu olmadığı halde, Güzelim dağında muharebe şiddetle devam ederken Kolordudan aldığı emir üzerine, bir alayını Doğanlar güneybatı sırtlarında bıraktı ve Doğanlar'da toplandı. Bu hareket sonunda, 8 nci Piyade Tümeni ile 14 ncü Süvari Tümeni arasındaki bölgede 8 nci Piyade Tümeni gerilerine hâkim bulunan Sivrikale tepesi tamamen boş kaldı.

Sabahtan beri yapılan keşiflerde, Ablak - Büyükcurca ve buradan itibaren İnaz ve Çakırsaz istikametlerinde bir Yunan tümeninin (12 nci Tümen) gittiği görüldü.

2 nci Kolordu :

Sabah erkenden, 60 No. lu Cephe emrine göre, Gazlıgöl deresi doğusundaki düşman kuvvetlerini derenin batısına atmak maksadıyle taarruz için ilerlemeye başladı.

7 nci Tümen, Tokas'a vardıktan sonra, takviyeli 23 ncü Alayı ile Bostanlı, büyük kısmı ile Doğanlar istikametinde ilerledi.

Süvari tümenleri ile Yunan birlikleri arasında muharebenin şiddetlendiği sıralarda 23 ncü Alay Bostanlı batısındaki sırtları tuttu. Aynı zamanda 2 nci Süvari Tümeni Alca doğusuna doğru çekiliyordu. 2 nci Süvari Tümeninin bu hareketi üzerine 23 ncü Alay, tuttuğu mevzii terk etmek zorunda kalarak, saat 1700'ye doğru Bostanlı güneydoğusundaki sırtlara çekildi ve bu hareketlerin yapıldığı sırada Kozluca sırtlarını tutmuş olan 3 ncü Kafkas Tümeni ile irtibat yaptı. 4 ncü Piyade Tümeni de Çıkrık doğusundaki sırtlarda yerleşerek 3 ncü Kafkas Tümeni ile irtibat sağladı.

3 ncü Kafkas Tümeni ile 4 ncü Tümen cephelerinde düşman topçu ateşi faaliyetinden başka bir hareket görülmüyordu. Saat 1900'a doğru bir Yunan tümeni Anbanaz ve Susuz üzerinden Güzelim dağına, diğer bir Yunan tümeni 8 nci Piyade Tümeninin sol kanadına taarruz ediyordu. Bu Yunan taarruzlarını durdurup geri attıktan sonra, karşı taarruza geçmek maksadıyle, bulunulan mevzide savunmak kararını veren 2 nci

Kolordu Komutam, özetle : 3 ncü Kafkas Tümeninin, Çıkrık istikametinden yapılacak bir Yunan taarruzunu önlemek üzere, Kozluca doğusu ve güneydoğusundaki S.vrıkale tepesi kesiminde mevzilenerek Kolordunun sağ kanadını korumasını; 4 ncü Tümenin de, 3 ncü Kafkas Tümeni sol kanadını Güzelim dağına doğru uzatarak savunmasını; 8 nci Tümenin mevziinde direnmesini ve 7 nci Tümenin, bir alayını Karaağaç'ta kolordu ihtiyatı bırakarak, büyük kısmıyle İscekarahisar üzerinden Gebeciler'e gitmesini emretti.

8 nci Piyade Tümeni, saat 0530'da 5 nci Kolordu Komutanından özet olarak : "Ordu Komutanlığından alınan ve görevin aceleliği ve önemi dolayısıyle 2 nci Kolordudan alınacak emrin de gec kmesi ihtimaline karşı, yapılacak taarruz için 4 ncü Tümen topçularının Güzelim dağını yandan ateş altına alacak gibi hazırlanmaları, 52 nci Piyade Alyının şimdilik 6 ncı Tümene gönderilmeyerek Çavdarlı sırtlarını tutması" emrini aldı.

Bu sırada da Yunanlılar taarruza başladı. Sisli ve yağmurlu bir havada saat 0800'den 1700'ye kadar, 2 nci Yunan Tümeni Güzelim dağı ve Derbent boğazına, 4 ncü Yunan Tümeni Tavşanuçuran sırtlarına (Çavdarlı kuzeybatısındaki sırtlar) taarruz ettiler. Yunan birlikleri, Güzelim dağı ve Derbent boğazını savunan 189 ncu, 135 nci ve 131 nci Piyade Alaylarının direnmeleri karşısında çok zayiata uğradılar. Ancak, devamlı olarak takviye edilen ve topçu ile desteklenen Yunan birliklerinin geliştirdiği taarruzlar sonunda 189 ncu ve 135 nci Alaylar, Güzelim dağı - Derbent boğazı hattının 2 - 3 km. doğusuna çekilerek bu hatta tutundular. Derbent boğazı güneyindeki 131 nci Alay ile bunun güneyindeki 52 nci Alay da Çavdarlı kuzeybatısındaki sırtlara çekildiler.

2 nci ve 4 ncü Yunan Tümenleri, 8 nci Türk Piyade Tümeninin bütün mevzilerini işgal ettiler, fakat takibe geçmediler.

2 nci Kolordu Komutanının saat 2300'te Cephe Komutanlığına arz ettiği ve bilgi için 5 nci Kolordu Komutanına da verdiği rapor özetle şöyle idi [1] :

"Düşman bugün 2 nci Kolorduya Güzelim dağını işgal eden kuvvetlerinden başka iki tümenle taarruz etmiş; ayrıca, bir tümen Gazlıgöl'den Afyon genel istikametinde ilerlemiştir. Düşman, 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenlerine de bir tümenle taarruz ederek Ayazin - Alca güneyi hattını işgal etmiştir. Süvari tümenleri Alca doğusundaki sırtlara çekilmişlerdir. Düşmanın bütün cephede dört tümeni ve Gazlıgöl'den Afyon'a giden tümeni de dahil edilirse, beş tümeni vardır.

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165. Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 71

Kolordunun taarruza devam etmesinde başarıdan çok tehlike görüyorum. Yarın yine savunmada kalmayı ve eğer Kolordu ve tümenlerin ihtiyatlarını tamamen kullanmaksızın kanatlardaki düşman taarruzlarını durdurmaya muvaffak olursam, Güzelim dağı hattıbalâsını geri almak için 4 ncü Tümenle taarruzu düşünüyorum".

Güzelim dağı muharebelerinin bu günkü safhasında, bu dağın yükseklikleri tamamen Yunan birliklerinin eline geçmiş oldu. 7 nci Tümen bu durum karşısında yalnız bir alayını Gebeciler'e sevk etti ve Tümenin kalanı Karaağaç batısında kaldı.

6 ncı Tümen Kesimi :

Saat 0800'den 1900'a kadar, sisli ve yağmurlu bir havada Afyon, Deper, Erkmen, Çakırsaz ve Balmahmut genel istikametlerinde taarruz eden 6 ncı Tümen birlikleri, Deper - Çakırsaz hattındaki Yunan kuvvetlerini geri attı ve Yunan mevzilerini işgal etti.

Saat 1500 sıralarında bir Yunan tümeninin (12 nci Tümen) Gazlıgöl çevresinden Çakırsaz ve İnaz istikametlerinde ilerlemesi ve İnaz'dan bir alayın güneye yürümesi üzerine, Çakırsaz güneybatı sırtları - Garipçe hattını tutan 6 ncı Tümen birlikleri daha kuzeye ilerlemediler. Tümen birlikleri geceyi bu hat ve gerisinde geçirdiler.

ç. Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :

Türk Ordusu :

Bu gün Kocaeli Grubu, 3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular oldukları yerlerde duruyorlardı.

Afyon kesimindeki 2 nci ve 5 nci Kolordularla 6 ncı Piyade Tümeni, Afyon kuzeyinde ve Gazlıgöl doğusunda, hemen hemen bir tümen olarak değerlendirilmiş bulunan Yunan kuvvetini Gazlıgöl deresi batısına atmak için taarruz ediyorlardı. Fakat bu taarruz, Yunanlıların burada topladığı 1 nci Kolordudan 1 nci ve 2 nci Tümenlerle 4 ncü Tümenin karşı taarruzları yüzünden beklenen sonucu sağlamadı.

Sakarya Meydan Muharebesinden 21 gün sonra düşmanla ilk ciddî çatışmayı teşkil eden ve bu gün için tamamen uygunsuz şartlar içinde yapılan bu muharebede, üstün Yunan kuvvetlerine karşı 5 nci Kolordu birliklerinin tutmakta olduğu Afyon ovasını kuzeydoğudan kavrayan hâkim arazi bölgesinin ilk kısımları elden çıktı. Ancak, bu kesimin hemen gerisindeki Kozviran yükseklikleri kısmen tutulabildi.

2 nci Kolordudan 8 nci Piyade Tümeni, Güzelim dağı ve Derbent boğazında Yunanlılarla yaptığı çetin ve kanlı muharebelerden sonra mevzii de olsa çekilmek zorunda kaldı. Yalnız, Afyon güneyindeki 6 ncı Tümen, Afyon güney ve batısına uzanan sırtların ilk kısımlarını ele geçirdi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

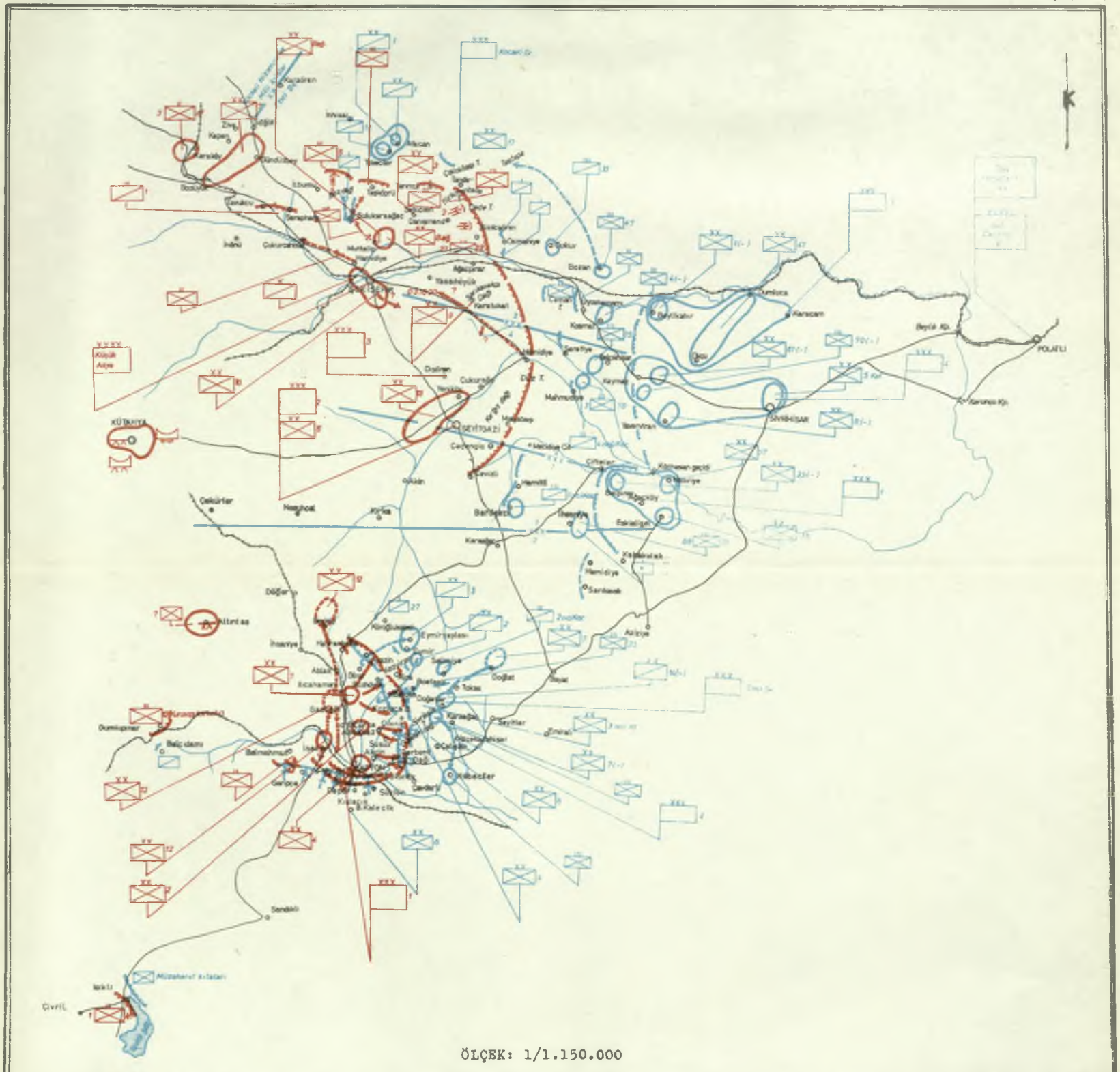
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

3 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 85)

ÖLÇEK: 1/1.150.000

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

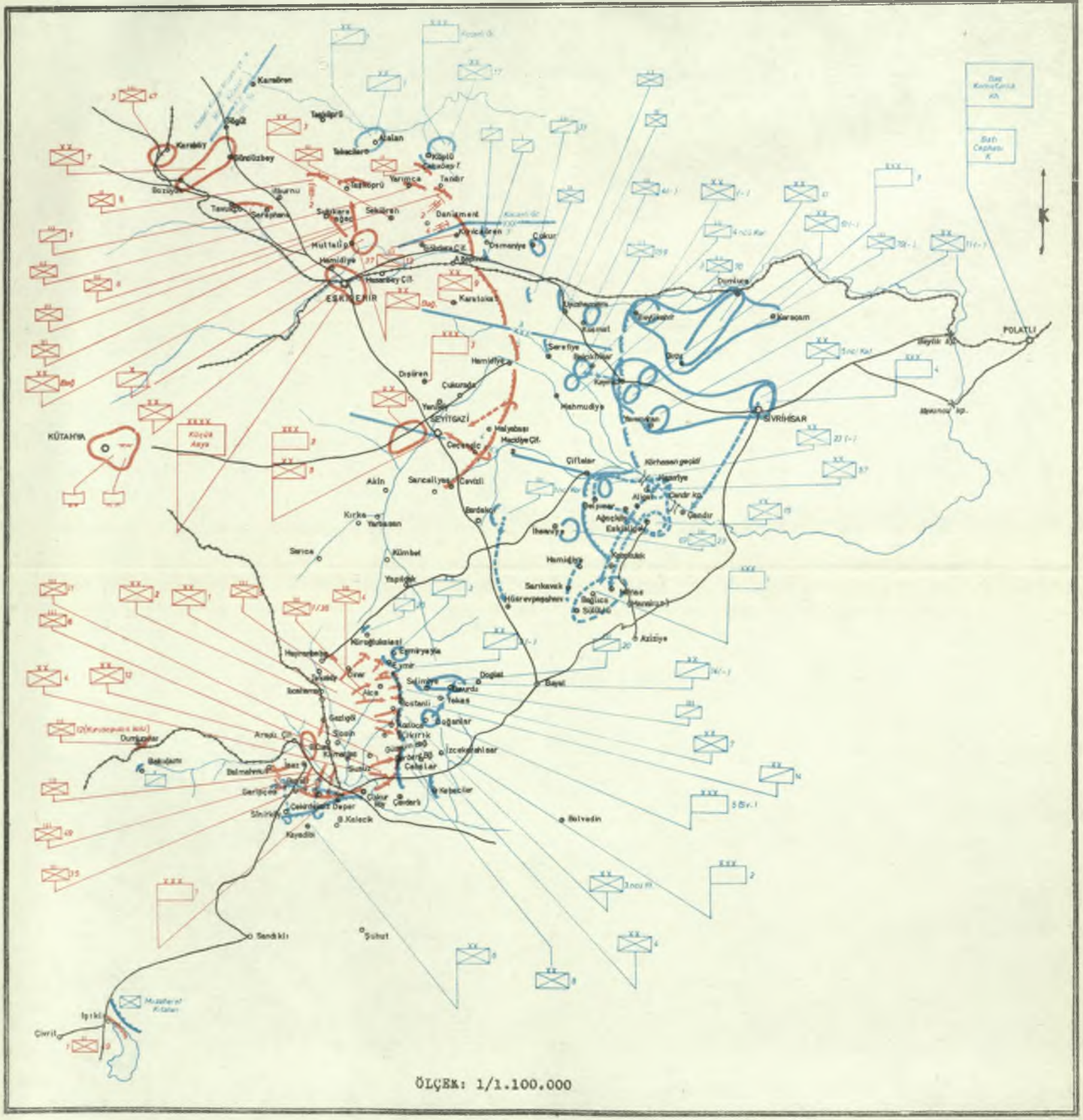
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

4 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 86)

ESKİŞEHİR
SEYİTGAZİ
KÜTAHYA
SİVRİHİSAR
POLATLI
Karaören
Tepecikler
Alalan
Yarımca
Tandır
Bozüyük
Sarıkaya
Sekören
Danışment
Çukur
Osmaniye
Hamidiye
Karaisalı
Çukurca
Yenice
Mahmudiye
Çifteler
Akören
Ağaçlık
Çandır
Akın
Sarıcaliyas
Çevizli
Kırka
Yarbasan
Serice
Kümbet
Yapıldak
Sarıkavak
Hüsrevpaşaları
Bağlıca
Süğüt
Azizİye
Hayriye
Çamlıyayla
Çivril
Selimiye
Doğlat
Başal
Tekke
Boğazlar
Gazlıgöl
Sivrik
Çelikler
Kaşıcılar
Belvedin
Şuhut
Sandıklı
Işıklı
Çivril
Müstahkem Kıtalar
Küçük Asya
Dumlupınar
Karaçam
Seyitgazi
Hamidiye
Çukurca
Yenice
Çiftelik
Hacıbey Çft.
Sarıcaliyas
Çevizli
Akın

Yunan Ordusu :

Güney kanadın emniyetini sağlamak, Konya - Afyon, Afyon - Kütahya ve Afyon - Uşak - İzmir demiryolu kavşağını korumak ve Türklerin Afyon'daki Yunan kuvvetlerini İzmir istikametinde geri atarak Yunan Ordusunu güneyden çevirmek teşebbüslerine engel olmak için Afyon'un kesin olarak elde bulundurulması amacı ile Afyon'a kuzeydoğu ve doğuda hâkim bulunan Güzelim dağı ve kuzeyindeki hâkim tepeler hattını üç tümen (1 nci, 2 nci ve 4 ncü Tümenler)'le taarruz ederek Ayazin - Alca batısı - Kozluca hemen batısı - Güzelim dağı - Çukurköy hattını işgal etti.

Yunan Ordu Komutanı bu gün Yunan Millî Savunma Bakanına ve Genelkurmay Başkanına özetle aşağıdaki ilginç raporu verdi [1] :

"Yunan Ordusu, bugün tuttuğu hattın askerî ve siyasî bakımdan öneminin farkındadır. Askerî bakımdan ordunun bu hattan herhangi bir geri çekilmesi, ya ordu kuvvetlerinin Uşak ve Bursa'ya geri çekilerek ikiye ayrılmasına sebep olacak ve bu da Türklerin bu ayrılmış kuvvetleri mağlup etmesine imkân verecek, veya Bursa civarının terki ile oradaki üssün bütün malzeme ve mühimmatının kaybını intaç edecektir. Ordu, bugünkü mevzilerin terkinden doğacak sonuçları hesap ederek, size müracaat etmiş ve bu mevzileri mümkün olduğu kadar daha iyi tutabilmek için takviye istemiştir. Çünkü, karşımızda bulunan Türk Ordusu, takviye ve teşkilâtlanma bakımından büyük ilerlemeler kaydetmektedir. Ordunun bugünkü hattı kesin olarak tutabileceğini beyan etmek mümkün değildir. Çünkü, yabancı devletlerce desteklenen Türk Ordusunun takviyesi ve teşkilâtlanmasını hesap edecek durumda değiliz. Ordunun muharip kuvvetinin esaslı olarak takviyesi lâzımdır".

17. 4 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 86) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı, sonuç kısmında görüleceği gibi, saat 1300'te Genelkurmay Başkanlığına arz ettiği rapordaki bilgilere dayanarak, bu gün saat 1700'de aşağıdaki 61 sayılı cephe emrini verdi [2] :

"1. 3 ekimde Afyon etrafında cereyan eden muharebede, düşmanın 5 nci Kolorduya karşı Kozviran sırtlarında bir tümenle ilerlediği ve 2 nci Kolorduya karşı da Kozluca - Çavdarlı hattında üç tümenin taarruz ettiği ve ayrıca kuzeyden gelen en az bir düşman tümeninin Gazlıgöl - Sipsin hattından batıya saparak İnaz - Araplı çiftliği mıntıkasında toplan-

---

[1] Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. I, s. 135-136.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 35, F. 3/14-15.

dığı ve Afyon güney ve batısından taarruz eden 6 ncı Tümenimize karşı iki alay kadar kuvvetle harekete geçtiği, 2 nci ve 5 nci Kolordularla 6 ncı Tümenin raporlarından anlaşılmaktadır. Ordunun kanaatince, düşman kuvvetleri fazla tahmin edilmiştir.

2. Eskişehir doğusundaki düşmanın ciddî bir hareketi görülmedi.

3. 2 nci Kolordunun, düşmanı Afyon - Gazlıgöl deresi batısına atmak görevi bakidir. Bunun için Kolordu, muharebenin cereyanına göre her şeyden önce Afyon doğusundaki düşman taarruzunu durduracaktır.

4. 1 nci Kolordu, 2 nci Kolordunun sağ kanadını muhafaza edecektir. Seyitgazi'den güneye doğru diğer düşman kuvvetleri nakledilip edilmediğini keşfetmek lâzımdır.

5. 6 ncı Tümen, mevzilerini muhafaza ve gösteriş taarruzlarına devam edecektir. Balmahmut ve kuzeyindeki düşman durumunu sürat ve ehemmiyetle keşif ve tayin etmek lâzımdır.

6. 4/5 ekim 1921 gecesi 1 nci Kolordudan 15 nci ve 57 nci Tümenler Maraküs - Sülüklü kesimine, 4 ncü Kolordudan 5 nci Kafkas Tümeni Çandır köprüsü civarında Aligel'e, 1 nci Kolordu Karargâhı Bağlıca'ya nekledeceklerdir.

7. Aziziye'de telefon merkezi, telefon santralı vardır. 1 nci Kolordu süratle Aziziye'yi Bağlıca'ya bağlamalıdır.

8. Kocaeli Grubu düşman sol kanadına taarruzuna devam edecektir".

b. Yunan Ordusu :

Bu gün de Eskişehir cephesinde büyük kısmı ile dünkü durumunu muhafaza ederken, Afyon cephesinde Kozviran, Doğanlar ve Çalışlar istikametlerinde, Afyon batısından da bir tümen kadar kuvvetle Sinirköy genel istikametinde taarruzlarına devam etti.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Birliklerinin durumunda hiç bir değişiklik yoktu. Yalnız, Cephe Komutanlığının emriyle 3 ncü Kolordu ile arasındaki hudut, Osmaniye - Kızılcaören - Gökdere çiftliği (mevkiler 3 ncü Kolorduya dahil) hattı oldu.

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Kendi ve bölgelerindeki düşman durumunda değişiklik yoktu. 4 ncü Kolordudan 5 nci Kafkas Tümeni saat 1930'da Çandır'a hareket etti.

1 nci Kolordu :

Saat 2200'den itibaren 15 nci ve 57 nci Tümenler Manas - Bağlıca - Sülüklü bölgesine, Kolordu Mürettep Süvari Alayı Hüsrevpaşahanı'na hareket etti. 23 ncü Tümen yerinde kaldı. Kolordu Karargâhı Bağlıca' ya geldi.

Saat 1600'ya doğru yapılan gözetleme ve keşiflerde Kırgız dağındaki Yunan kuvvetlerinden (5 nci Tümen) bir kısmının Seyitgazi'ye doğru yürüdükleri tespit edildi.

5 nci Kolordu :

1 nci Yunan Tümeni, Afyon kuzeydoğusundaki Kozviran - Karaaslan tepeleri hâkim arazi kesimini ele geçirmek maksadıyle saat 0500'te Dinar - Ayazin, Kozviran ve Bostanlı istikametlerine taarruza başladı. Taarruzun Kozviran sırtları istikametinde gelişmesini gerektiği şekilde tespit edemeyen 3 ncü Süvari Tümen Komutanı, saat 0700'de Kolordu Komutanlığına "düşman taarruzu halinde savunacağını ve düşman Alca istikametinde taarruz ederse, gerilerine baskın kararında olduğunu" bildirdi.

Saat 1000 sıralarında Yunan 1/38 Evzon Alayı, Kozviran batı sırtlarının hâkim yerlerini işgal ederek Karaaslan tepelerine doğruldu. Bu sırada da 3 ncü Süvari Tümen Komutanı, Kütahya - Afyon demiryolunun tahribi maksadıyle, Tekeköy üzerinden Gazlıgöl'e baskın yapmak için Kolordu Komutanından izin istiyardu. Halbuki durum büyük ölçüde tehlikeli idi. Yunan tümeni, Kozviran sırtlarının ve Karaaslan tepelerinin batı eteklerine varmıştı. Bu durum üzerine saat 1500'te Kolordu Komutanı, 3 ncü Süvari Tümeninin 14 ncü Süvari Tümeni ile birlikte Bavurdu'ya giderek Selimiye - Bavurdu istikametinde düşman hareketini durdurmalarını emretmişti. Fakat, 3 ncü Süvari Tümeni düşman taarruzu karşısında bu hareketi yapamadı.

5 nci Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığına da özet olarak : Yunanlıların en az bir tümenle 2 nci Kolordu sağ kanadını kuşatmak üzere harekete geçtiklerini; bu Yunan hareketinin önlenmesi için 14 ncü Süvari Tümeninin Selimiye'de, 2 nci Süvari Tümeninin Bostanlı kuzeydoğu sırtlarında toplandığını; bataryalarda cephane kalmadığından sürekli muharebe yapılamayacağını; 2 nci Kolordudan Tokas'a bir tümen gönderilmesini istediğini; Yunanlıların bir tümeninin Kozviran - Alca arasında, bir tümeninin Kozluca - Susuz arasında, bir tümeninin Susuz - Deper arasında ve ayrıca, bir veya iki tümeninin Afyon batısında İnaz bölgesinde bulunduğunu arz etti.

Saat 1900'a kadar devamlı taarruzlar yapan 1 nci Yunan Tümeni, bölgeye getirilen 7 nci Türk Tümeninin başarılı mukavemetine rağmen, Ayazin kuzeydoğusu - Karaaslan tepelerinin batı kısmı - Bostanlı hattını

ele geçirdi. 3 ncü Süvari Tümeni, bundan sonra Eymir güneybatı sırtlarında emniyet tedbiri alarak, Eymir kuzeyi - Eymiryayla kesiminde toplandı.

2 nci Süvari Tümen Komutam ile 7 nci Tümen Komutanının, Yunanlıların 2 nci Kolordu sağ kanadına doğru yaptıkları kuşatıcı taarruzu önlemek üzere, sabahleyin Bostanlı doğusundaki 7 nci Tümen gözetleme yerinde buluşup müştereken verdikleri kararla 2 nci Süvari Tümeni, büyük kısmı ile Karaaslan tepeleri - Bostanlı kuzeydoğu hattını tuttu ve bir alayı ile Selimiye batısında yerleşti. Saat 1100'de bir Yunan alayı (5 nci Alay) Bostanlı, diğer bir Yunan alayı (1/38 Evzon) 2 nci Süvari Tümeninin mevzilerine taarruza başladı. Bu sırada 14 ncü Süvari Tümeni, Doğanlar'dan ayrılmış ve Bavurdu istikametinde gidiyordu. 3 ncü Süvari Tümeni ile de hiç bir irtibat yoktu. Bu kadar tehlikeli bir durumda 3 ncü Kafkas ve 7 nci Tümen hücum taburları ile 7 nci Piyade Alayı, 2 nci Süvari Tümeninin mevzilerini işgal etmeye başladılar. 7 nci Tümen birlikleri 2 nci Süvari Tümeninin mevzilerini tamamen teslim aldıktan sonra 7 nci Tümen Komutanının Karaaslan tepeleri ve Kozviran hâkim bölgesinin elde bulundurulmasının 2 nci Kolordunun kuzey kanadının korunması bakımından önemini belirtmesi üzerine, Karaaslan tepeleri kuzeyinden bu tepelere ilerlemekte olan düşmana büyük kısmı ile taarruz eden 2 nci Süvari Tümeni, düşman mukavemeti karşısında olduğu yerde kaldı.

14 ncü Süvari Tümeni, 5 nci Kolordu Komutanının emri ile, 3 ncü Süvari Tümeniyle beraber Selimiye - Bavurdu istikametini örtmek üzere Bavurdu'ya ilerledi. Bir alayını (20 nci Süvari Alayı) Selimiye'ye sürdü ve Tümen geceyi Bavurdu'da geçirdi.

5 nci Kolordu Komutanı, saat 1900 ve 2100'de verdiği iki raporla Cephe Komutanlığına özetle : yukarda belirtilen 1 nci Yunan Tümeninin taarruzunu ve Kozviran - Karaaslan tepeleri bölgesinin Yunan birliklerinin eline geçmediğini; ancak, yarın sabah düşmanın, 7 nci Tümen mevzilerine girerek 2 nci Kolorduyu çekilmek zorunda bırakabileceğini; bu sebepten bu kolordudan 4 ncü Tümeni cepheden çıkartarak sağ kanada göndermesini ve bu tümenin yerine bu gece bir süvari tümeni koyacağını 2 nci Kolordu Komutanına teklif ettiğini; bu teklifi 2 nci Kolordu Komutanının kabul ettiğini ve Ordudan da emir alamadığı takdirde sorumluluğu üzerine alarak 2 nci Kolorduya bu yolda emir vereceğini; 3 ncü Süvari Tümenine de, düşmanın sol kanadından dolaşarak demiryolunu tahrip görevi vereceğini; 2 nci Kolordu Komutanının, 4 ncü Tümeni bu gece sağ kanada alarak, 7 nci Tümen cephesinde bu gün sonuç alamayan düşmana yarın taarruz kararında olduğunu ve böyle bir hareketin başa-

rısı için de 1 nci Kolordudan bir tümenin Tokas'a gönderilerek geçici olarak 2 nci Kolordu emrine verilmesini istemiş olduğunu arz etti [1] .

2 nci Kolordu :

Kolordu Komutanı, Güzelim dağının hâkim tepeler hattını dün ele geçiren düşmanın bu arazi kesimine dayanarak Kozviran - Karaaslan tepeleri bölgesinden yapacağı bir taarruzla Kolorduyu Seyit deresi doğusuna atabileceği ihtimalini önlemek bakımından, Kolordu ihtiyatlarının yarın için sağ kanatta bulundurulması kararındaydı. Ancak, bu kanatta 7 nci Tümenin bir alayı (23 ncü Alay) ile onun kuzeyindeki süvari tümenlerinin bu manevra için Kolorduya gereken zamanı kazandırabileceklerini şüpheli görüyordu. Arazi de çok arızalı, sahra ve obüs bataryalarının hareket ve kullanılma imkânları çok sınırlı idi. Özellikle, Bostanlı güneydoğusundaki (3 ncü Kafkas Tümeni kuzey kanadında) Kavakçal tepesi, Doğanlar güneybatısındaki (3 ncü Kafkas ve 4 ncü Tümenlerin iç kanatları hemen gerisinde) Sivrikale tepesi ve Güzelim dağını tamamen ele geçirecek düşmanın, 2 nci Kolordunun gerilerine görüş ve atış imkânları bakımından hâkim olacağına da şüphe etmeyen Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığının "taarruz görevinin devam ettiği" hakkındaki emirlerine rağmen, Cephe Komutanlığınca henüz tamamıyle bilinmemekte olan üç Yunan tümenine karşı bu gün de savunmaya devam etmek zorunda kaldı.

Dün bir alayını (23 ncü Alay) Bostanlı güneydoğu sırtlarında bırakan ve diğer kuvvetleri ile Karaağaç doğusunda kalmış olan 7 nci Tümen, sağ kanatta belirecek Yunan kuşatma tehlikesinin önlenmesi için, güneş doğmadan evvel harekete geçti.

2 nci Süvari Tümeni bahsinde görüldüğü gibi iki hücum taburu ile 7 nci Alay, 1 nci Yunan Tümeninin 2 nci Süvari Tümeni mevzilerine taarruzunu geliştirdiği öğlene doğru, Kavakçal tepesini tutmuş olan 23 ncü Alay mevzi'nin kuzeyindeki 2 nci Süvari Tümeni mevzilerini işgal ettiler. 3 ncü Süvar Tümeni ile hiç bir irtibatı olmayan 2 nci Süvari Tümeninin kuzey kanadı da tamamen açıktı. 7 nci Tümen Komutanı, Yunanlıların Bavurdu istikametinde taarruzu halinde Toktas istikametinde çekilmek zorunda kalacağını 2 nci Kolordu Komutanına bild'rdi. Kolordu Komutanı da Cephe Komutanına "kuzey kanattan Yunan kuşatmasının muvaffak olması halinde Kolorduyu geri çekeceğini; fakat, Bayat, Aziziye ve Bolvadin ist'kametlerinin örtülmesi kabil olmayacağından, bu istikametlerden hangisinin örtüleceğinin Orduca emredilmesi'ni" arz etti.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 106.

Cephe Komutanı, saat 1200'ye doğru, 5 nci Kolordu telsizi aracılığıyle "2 nci Kolordunun 3 ekim saat 0900 raporunun aynı gün saat 2100' de alınmış olduğunu; dünkü muharebelerin sonucunun bilinmediğini; durum ve muharebe sonucunun bildirilmesini" Kolordu Komutanına emretti.

2 nci Kolordu Komutanı, "7 nci Tümeni bir alayla takviye ettiğini ve 4 ncü Tümeni, yarın sabah sağ kanattaki düşman kuşatma kuvvetine taarruz etmek üzere bu gece 7 nci Tümen sağ kanadına süreceğini" arz etti ve 1 nci Kolordu Komutanına da bu durumu bildirdi.

Saat 1530'da Cephe Komutanı, 2 nci Kolordunun sabah raporuna cevap olarak özetle şu emri verdi [1] :

"Ordu büyük kısmı ile irtibat Aziziye üzerinden yapılmalıdır. Kolordu, cephesindeki düşmana üstündür. Gazlıgöl'den Araplı çiftliğine ve Anbanaz istikametlerine düşmanın kuvvet kaydırma hareketleri, kararında kesinlik bulunmadığını gösterir. Kolordu, mevziinde direnecek ve düşman hareketinin durdurulması için sağ kanadına ihtiyatlarını süratle hareket ettirecektir".

Yine aynı saatte 5 nci Kolordu Komutanının Cephe Komutanlığına arz ettiği ve bilgi için de 2 nci Kolordu Komutanına verdiği raporda özetle : süvari tümenlerinin bu saate kadar mevzilerini tuttukları ve düşmanın bu akşam Kozviran ve Karaaslan tepelerini ele geçirmek istediğinin anlaşıldığı; düşmanın bu başarısı halinde Karaağaç'la Çalışlar arasındaki kıtaların mevzilerini tutamayacakları; bir alayın daha bölgeye yetiştirilmesin lüzumlu olduğu; bu gece bölgede iki tümen toplandığı takdirde, yarın karşı taarruzla düşmanının yenilmesinin mümkün olabileceği ve sol kanattaki tümenler çekilse bile, 2 nci Kolordunun duruma hâkim bulunabileceği bildirilmekte idi.

Cephe Komutanı ile 5 nci Kolordu Komutanının emir ve raporundan anlaşılan, durumun 2 nci Kolordu Komutanı gibi değerlendirilmemiş olduğu ve hatta 2 nci Kolordu Komutanının düşmanı pek fazla görerek tereddüt içinde bulunduğu kanaatinin hâkim olduğu idi.

2 nci Kolordu Komutanı, 5 nci Kolordu Komutanının raporuna karşılık olarak görüşlerini özetle şöyle bildirdi [2] :

"Kolordu sağ kanadında düşman kuşatması bütün cepheyi sarsabileceği içindir ki, düşman taarruzunun kırılması için 25 km. lik Kolordu cephesinden alınabilen kuvvetlerle sağ kanat takviye edilmiştir.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/5404, Dlp. 19, G. 3, Kls. 1142, H. 12, F. 12/15.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 122.

Şüphesiz, 7 nci Tümenle 3 ncü Süvari Tümeninin birlikte taarruzu ile düşmanın bir tümeni değil daha fazla kuvveti de durdurulabilir. Ancak, süvari tümenleri 2 nci Kolordu kuzey kanadının korunması için ciddî bir muharebeye girmemiş olduklarından, Kolordunun sağ kanadını taşacak bir düşman kuşatma hareketi hiç bir mukavemete rastlamadan başarı kazanacaktır. Bunun sonucu da bütün Kolordu çekilmek zorunda kalacaktır. Bu itibarla süvari tümenlerinin, düşman kuşatma taarruzlarını Selimiye batısındaki sırtlarda kesin olarak durdurmaları lâzımdır.

Bu gece sağ kanatta iki tümen toplanarak taarruz yapılması sırasında sol kanattaki kıtaların çekilmesi halinde, 2 nci Kolordunun duruma hâkim olacağı düşüncesine katılamayacağım".

Gerçekten çok tehlikeli bir durumun devam ettiği, bölgedeki birlik komutanlarının raporlarından da açıkça anlaşılmaktaydı. Nitekim, 7 nci Piyade Alayı Komutanının raporlarına göre, 2 nci Süvari Tümeninin en buhranlı devrede Bavurdu istikametinde gittiği öğreniliyordu. 7 nci Alay, 23 ncü Alay ve 3 ncü Kafkas Tümenine yapılan Yunan taarruzları, gece yarısına doğru bu birliklerin kahramanca mukavemetleri ve subaylarının çoğunu şehit vermeleri ile ancak durduruldu.

Daha sabahtan, kuzey kanattaki sıkışık ve tehlikeli durumu önlemek üzere Hücum Taburu ile 7 nci Alayını 7 nci Tümene sevk eden 3 ncü Kafkas Tümeni, Kozluca kuzey ve güneyinden iki alayla taarruz eden 2 nci Yunan Tümeninin taarruzunu mevziin 800 metre ilerisinde tamamiyle durdurdu. 2 nci Yunan Tümeninin sabahtan beri Çıkrık köyünden bir alayla cephesine ilerlediği 4 ncü Tümen, bu Yunan alayının ciddî bir taarruzuna uğramadı ve mevzilerini muhafaza etti.

4 ncü Yunan Tümeninin Derbent boğazı ve Çavdarlı istikametlerinde iki alay (11 nci ve 8 nci Alaylar)'la taarruzuna uğrayan 8 nci Türk Piyade Tümeni, Yunan taarruzlarını cephesine 1 km. mesafede durdurdu. Yunan taarruzunun gelişmesi ihtimaline karşı Tümen, Gebeciler sırtlarında da bir mevzi hazırladı.

Güzelim dağı muharebelerinin dördüncü günü olan bu gün, bölgedeki düşman durumunun üst kademe komutanları arasında değişik takdir edilmesi ve muharebelerin cereyanına büyük ölçüde etkili olan 2 nci Kolordu kuzey kanadı bölgesinin 3 ncü ve 2 nci Süvari Tümenleri tarafından gerektiği gibi tutulamaması yüzünden 1 nci Yunan Tümeni bölgede hâkim bir durumu olan Kozviran sırtları ve Karaaslan tepelerinin batı yüksekliklerini tamamen ele geçirmiş oldu.

6 ncı Tümen Kesimi :

6 ncı Tümen birlikleri, 4 ncü Yunan Tümeninin 35 nci ve 49 ncu Alaylarının büyük kısmı ile Araplı çifliği - İnaz bölgesindeki 12 nci Yunan

Tümeninden bir alayın Erkmen, Çakırsaz, Boyalı, Garipçe istikametlerindeki taarruzu üzerine, sağ kanadı dünkü yerinde kalmak suretiyle Deper batısı - Sinirköy hemen güneyi hattına çekildi. Yunan birlikleri dünkü mevzilerini tamamen işgal ettiler.

ç. *Bu Günkü Harekâtın Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Afyon ovasına hâkim Kozviran sırtları ve Güzelim dağının Türk ve Yunan kuvvetleri tarafından emniyetle elde tutulması amacını güden 2 nci ve 5 nci Türk Kolorduları ile 1 nci Yunan Kolordusu arasında yapılan muharebeler, mevzîî de olsa, Kozviran ve Karaaslan tepelerinin hâkim batı sırtlarının Yunanlıların eline geçmesi ile sonuçlandı.

Afyon cephesinde 6 ncı Tümen, dün Yunanlılardan aldığı mevzii bu gün terk etmek zorunda kaldı. Eskişehir cephesinde ise her iki taraf hiç bir harekette bulunmadı.

Cephe Komutanlığının saat 1300'te Genelkurmay Başkanlığına verdiği raporda özet olarak: Güzelim dağını işgal eden Yunan kuvvetleri har'ç, bir tümenin 2 nci ve 3 ncü Süvari Tümenlerine, bir tümenin Susuz üzerinden Güzelim dağına, bir tümenin 8 nci Tümen sağ kanadına, diğer bir tümenin Balmahmut istikametinde taarruz ve hareket ettikleri; uzun bir yürüyüş kolunun Gazlıgöl'den Büyükcurca istikametinde yürüdüğü; bu son ikisinin, iki tümen kabul edilerek, 6 ncı Tümen bölgesinde Araplı çiftliği boğazına girdiği bildirilmekte idi [1].

Bu gün Sivrihisar'a gelen Ali İhsan Paşa, Cephe Komutanlığına "bu geceyi kahraman Türk Ordusu safları arasında geçirmekle duyduğu sonsuz sevinci ve son başarıyı kazanmak için Tanrı'nın yardımını dilediğini" bildirdi.

Yunan Ordusu :

Güney kanadın korunması ve ordunun genel durumu itibarıyle stratejik önemi olan Afyon ve çevresinin ele geçirilmesine ve muhafazasına çalışan Yunan Ordusu, bu gün Afyon cephesindeki bütün (üç tümenden fazla) kuvvetleriyle 5 nci ve 2 nci Türk Kolordularına taarruz etti. Bu taarruz sonunda Kozviran sırtları ve Alca doğusundaki hâkim arazi ile Bostanlı sırtlarını ele geçirdi.

Afyon güneyinde, 6 ncı Türk Tümeni sol kanadını geri atarak, Erkmen güneyi - Garipçe genel hattını işgal etti.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 35, F. 3/12-13.

18. **5 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 87) :**

a. Türk Ordusu :

Saat 1130'da tayyare keşfi ile tespit edilebilen düşman durumu şöyle idi [1] :

"Ağapınar - Kızılcaören hattı gerisinde bir tümen (3 ncü Yunan Tümeni), Gökdere çiftliğinde bir tümen, Hasanbey çiftliği civarında bir tümen, Eskişehir civarında iki alay (10 ncu Yunan Tümeni), Çukurağa'da bir alay, Seyitgazi güneybatısında ordugâhta iki tümen (5 nci, 9 ncu ve 13 ncü Tümenlerden ikisi), Çukurağa'dan Seyitgazi'ye yürüyüşte dört batarya görülmüştür. Tayyare keşiflerine göre, Eskişehir - Seyitgazi mıntıkasında Karaköy'e doğru menzil hattı muhafazasındaki kuvvetler de dahil olduğu halde düşmanın en az sekiz tümeninin bulunması icap etmektedir".

28 eylülden beri 3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordularla Beylikahır - Kaymaz hattında ve 2 nci Kolordu ile Aziziye çevresine varmış bulunan Batı Cephesi kuvvetlerinin hiç bir harekâtta bulunmadığını gören Genelkurmay Başkanı, saat 1415'te Cephe Komutanlığından aşağıdaki sorulara cevap istedi [2] :

"1. Afyon mıntıkasında en son durum nedir?

2. Bu durum karşısında ne gibi tedbirler alınmıştır ve cephe durumu nasıl mütalaa ediliyor?

3. 12 nci Tümen nasıl kullanılmak isteniliyor?"

Cephe Komutanı, Genelkurmay Başkanının sorularına karşılık verdiği raporda, 2 nci Kolordu ve 6 ncı Tümenin 4 ekim günü muharebelerinin sonundaki durumlarını belirterek, özetle : dün, 2 nci Kolordu sağ kanadının düşman tarafından kuşatılması tehlikesini önlemek üzere, 1 nci Kolordudan iki tümenin Bağlıca kesimine kaydırıldığını ve bir tümenin Bayat istikametinde hareket ettirilmesinin düşünüldüğünü; taraflar arasında kuvvet denkliği bulunan Afyon kesiminde düşmanın devamlı bir taarruz yapacağının sanılmadığını; bu gün yapılan tayyare keşfinde, Eskişehir - Seyitgazi bölgesinde, Boz dağı ve batısı hariç, düşmanın yedi tümeninin tespit edildiğini ve 12 nci Tümenin 6 ekimde Ankara'dan hareketle şimdilik Polatlı doğusunda Kargalı - Beyceğiz - Karapınar kesiminde yerleşeceğini bildirdi [3].

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 3, Kls. 1021, Dos. 44, F. 17.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 35, F. 3/27.

[3] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1021, Dos. 44, F. 17.

b. Yunan Ordusu :

Türk Ordusunun Afyon'u elde etmek amacı ile bölgeye kuvvet kaydırması ve bu kuvvetleri iki tümenle de takviye etmesi üzerine, Yunan Ordusu, Kozviran sırtlarından itibaren Seyit deresi batısından güneye doğru uzanan Afyon ovasına hâkim sırtları elde etmeye ve Afyon cephesindeki kuvvetlerini, Türklerin kuzey kanadına taarruz için iki tümen (2 nci Kolordudan 5 nci ve 13 ncü Tümenler) ile takviyeye karar verdi.

Nitekim, bu akşam verilen emirle bu iki tümen, yarın Bavurdu istikametinde hareket etmek üzere Seyitgazi ve çevresinde toplanmaya başladı.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu (Kroki : 81, 87) :

Cephesinde iki Yunan tümeninin bulunduğunu tespit eden Grup Komutanlığı, savunma tedbirlerini artırdı.

3 ncü Kolordu :

Bölgesinde ve durumunda değişiklik yoktu.

4 ncü Kolordu :

5 nci Kafkas Tümeni saat 0830'da Çandır'a ve 1530'da Aligel'e vardı. 61 nci Tümenden 159 ncu Alay, bir dağ bataryası ile takviyeli 1 nci Taburunu Şerefiye'de, bir batarya ile takviyeli 3 ncü Taburunu Mahmudiye'de bırakarak Kaymaz'da toplandı.

1 nci Kolordu :

Bu gün 23 ncü Tümenle Belpınar'da, 15 nci Tümenle Bağlıca - Beyköy kesiminde ve 57 nci Tümeni ile Manas köyü ve çervesinde toplandı.

Seyitgazi batısında Şecaattin istikametinde giden keşif kolunun saat 1100'de İspas köyü kuzeydoğusundaki sırtlardan yazdığı rapordan, bir düşman piyade tümeninin (13 ncü Tümen) Üryanbaba (Yeniköy'ün 3 km. güneydoğusunda) kuzeyindeki ordugâhından hareketle saat 0900' da öncüsü ile Yukarısöğüt'e yaklaştığı öğrenildi. Seyitgazi'den gelen bir köylü, bunun 9 ncu Yunan Tümeni olduğunu söylüyordu.

5 nci Kolordu :

5 nci Kolordu Komutanı, 2 nci Kolordu Komutanı ile birlikte yarınki harekât için vardıkları kararı saat 0100'de Cephe Komutanlığına özetle şöyle bildirdi [1] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6165, Dlp. 20, G. 2, Kls. 1185, Dos. 6, F. 136.

"2 nci Kolordu, bu gece 4 ncü Tümenini Tokas'a kaydıracak; 2 nci Süvari Tümenini de emrine alarak 3 ncü Kafkas, 4 ncü ve 7 nci Tümenlerle düşmana taarruz edecektir. 3 ncü Süvari Tümeni, Kozviran sırtlarında düşmanı durdururken, büyük kısmıyle düşman gerilerine akın yapacaktır.

Ben, 8 nci Piyade ve 14 ncü Süvari Tümenleri emrimde olarak, Güzelim dağındaki düşmanı durdurmaya çalışacağım ve 2 nci Kolordunun sol kanat birliklerinin harekâtını idare edeceğim. 1 nci Kolordudan Tokas'a gönderilecek tümenin hareketinin çabuklaştırılmasını arz ederim".

5 nci Kolordu Komutanı, aynı saatte bu kararı tatbik etmek üzere kolordu emrini verdi ve bu emri 7 nci Tümen Komutanına da bildirdi. Bu emri saat 0700'de alan 3 ncü Süvari Tümeni, 29 ncu Süvari Alayını Ayazin kuzey sırtlarını tutan düşman kuvvetlerini yerinde tespit etmek üzere Sazak kuzeydoğu sırtlarında bırakarak, saat 1000'da Demirli üzerinden Beyköy'e doğru ilerlemeye başladı. Hiç düşman kuvvetine rastlamayan Tümen, İhsaniye'de bulunduğu zannedilen bir tabur kadar Yunan kuvetine karşı emniyet tedbiri alarak Beyköy'de toplandı.

Kolordu emrini saat 0500'te alan 14 ncü Süvari Tümeni, 20 nci Süvari Alayını Karaaslan tepelerindeki düşmam yerinde bağlamak üzere Selimiye batısındaki sırtlarda mevzilendirdi. Tümenin diğer kuvvetleri İscekarahisar - Gebeciler bölgesinde toplandı.

2 nci Kolordu :

5 nci Kolordu Komutanı ile İscekarahisar'da buluşan 2 nci Kolordu Komutanının yukarda bildirilen karara vardıktan sonra verdiği emir üzerine 4 ncü Piyade Tümeni, bir batarya ile takviye ettiği 42 nci Alayına tümen mevziini teslim ve mevzi ile alayı da 3 ncü Kafkas Tümenine devretti. Tümen, Karaağaç üzerinden Kolordu sağ kanadına ilerlemeye başladı. Saat 0600'dan beri 1 nci Yunan Tümeninin taarruzlarına uğrayan 2 nci Süvari ve 7 nci Piyade Tümenleri, öğlene kadar Yunan kuvvetlerinin ilerlemesine imkân vermediler.

Saat 1200'de 1 nci Yunan Tümeninin 7 nci Tümen sağ kanadında şiddetlenen taarruzları, kısa bir süre sonra Bostanlı güneydoğusundaki 23 ncü Piyade Alayının sol kanadında çok tehlikeli oldu ve bazı siperler elden çıktı. Bu durum, tümen ihtiyatı olarak gelen birliklerin karşı taarruzu ile düşman geri atılarak önlendi. Bu sırada 4 ncü Tümen de ileri kısımları ile Selimiye güneybatısındaki sırtlara varmıştı. 1 nci Yunan Tümeninin taarruzları 2 nci Süvari Tümeni ile 7 nci Tümen iç kanatları istikametinde ve Karaaslan tepelerine doğru gelişirken (saat 1430), 4 ncü Tümen 2 nci Süvari Tümeninin mevzilerine yerleşti.

2 nci Süvari Tümeni, 1 nci Yunan Tümeninin sol kanadına taarruz etmek üzere, bir alayını (13 ncü Alay) 4 ncü Tümen sağ kanadında bırakarak Selimiye kuzeybatısında toplanmaya başladı. Taarruz saat 1600' dan sonra Doğanlar kesimine yöneldi. Bir saat sonra 1 nci Yunan Tümeninin taarruzu şiddetini kaybetti. 2 nci Kolordu Komutanlığı da 4 ncü ve 7 nci Tümenlerle taarruzu yarına bıraktı.

4/5 ekim gecesi sağ kanadındaki 11 nci Alayın 2 nci Taburu mevziine ve öğleyin sol kanat mevziine 2 nci Yunan Tümeninden birer alayın baskın ve taarruzunu karşı taarruzla durdurup geri atan 3 ncü Kafkas Tümeni, saat 0600'dan sonra bütün cephesinde şiddetli taarruzlara uğradı ise de hepsi kırıldı ve durduruldu.

Yunanlılar, 8 nci Tümen cephesinde hiç bir harekette bulunmadılar.

2 nci Kolordu Komutanı, kolordusunun taarruz görevinin devam etmekte olduğu hakkındaki Cephe Komutanlığının 4 ekimdeki emrine özet olarak : "Kolordu sephesinde en az üç Yunan tümeni ve müteferrik Yunan alayları vardır. Kolordu, tuttuğu mevziin uygun olup olmadığına bakmadan ve bir adım bile gerilemeden 25 km. lik cephede görevini sebatla yapmaktadır. Ancak Kolordu, Ordunun durum ve maksadı hakkındaki görüşünü bilmemektedir. Şimdilik taarruzu durdurulan düşmanın, yeni kuvvetlerle takviye edilerek, üstünlüğü temine çalışması ihtimali büyüktür. Bu itibarla eğer Ordu, buradaki düşman kuvvetlerini tespit ederek kuzeydeki (Eskişehir cephesindeki) düşman grubuna karşı üstünlük sağlamak suretiyle bu grup üzerine yürümek kararında değilse; buradaki muharebeyi Türk Ordusu için müspet sonuca ulaştırmakta, düşmandan önce 2 nci Kolordunun düşmana üstünlüğünün kısa zamanda sağlanması ve 1 nci Kolordunun 2 nci Kolordu sağ kanadına yürütülmesi görüşündeyim" diye cevap verdi.

6 ncı Tümen Kesimi :

4 ncü Yunan Tümeninin sabah erkenden Deper, Afyon doğusu ve batısı ile Boyalı istikametlerinde birer alayla yaptığı taarruz sonunda dünkü mevzilerinden daha güneye ilerlememiş olmasına rağmen, 6 ncı Tümen birlikleri Mihail - Sarık - Dadak yaylası kuzeyi ve kuzeybatısı hattına çekildiler.

Adana Müfrezesi Sülmenli'de toplandı. Bağımsız Süvari Alayı, Kayadibi ormanları güneyindeki sırtlarda; Adana Süvari Alayı, Sinirköy güneyindeki sırtlarda; 51 nci Piyade Alayı, Tümen Karargâhı ve bağlı birlikleri Belkaracaören - Ağzıkara bölgesinde yerleştiler.

Tümen bu hatta Sandıklı'ya gideceği 10 ekim gününe kadar kaldı.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

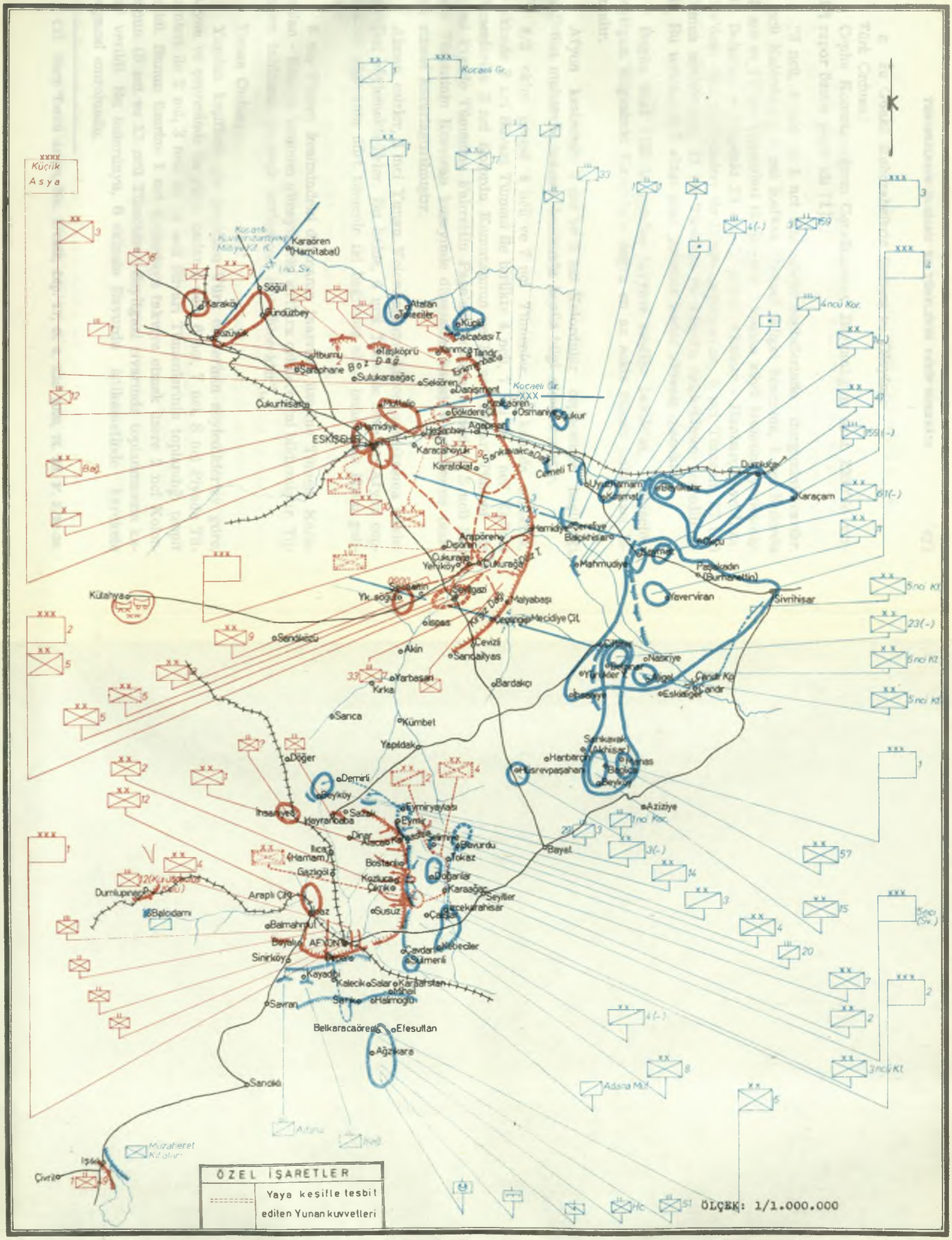
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

5 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 87)

ÖZEL İŞARETLER

Yaya keşifle tesbit editen Yunan kuvvetleri

ÖLÇEK: 1/1.000.000

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığının Genelkurmay Başkanlığına saat 2200'de verdiği rapor özetle şöyle idi [1] :

"3 ncü, 4 ncü ve 1 nci Kolordular cephelerinde durgunluk vardır. 4 ncü Kolordunun 5 nci Kafkas Tümeni Aligel kesimine, 1 nci Kolordu 15 nci ve 57 nci Tümenleri ile Bağlıca - Manas köyü kesimine yerleşmiştir. Belpınar civarındaki 23 ncü Tümenin Akhisar - Hanbarçin ve İhsaniye'deki ileri müfrezeleri ile Hüsrevpaşaham'na, 5 nci Tümenin 23 ncü Tümen mıntıkasına, 11 nci Tümenin de Aligel'e nakledilmesi emredilmiştir. Bu tertibat 6/7 ekim gece yarısına kadar alınmış olacaktır.

Bugün saat 1130'da yapılan tayyare keşfine bakılırsa, Eskişehir-Seyitgazi bölgesinde Karaköy'e doğru en az sekiz tümen bulunması lâzımdır.

Afyon kesiminde 2 nci ve 5 nci Kolordular cephesinde başladığı bildirilen muharebe sonucu hakkında henüz bilgi alınamamıştır.

4/5 ekim gecesi 4 ncü ve 7 nci Tümenler sağ kanada alınarak, 5 ekimde 2 nci Süvari Tümeni ile birlikte 4 ncü, 7 nci ve 3 ncü Kafkas Tümenlerine 2 nci Kolordu Komutanının ve 14 ncü Süvari Tümeni ile 8 nci Piyade Tümenine Fahrettin Paşa'nın komuta etmesi ve 3 ncü Süvari Tümeninin Kozviran kuzeyinde düşmanın kanat ve gerilerine taarruz etmesi kararlaştırılmıştır.

Alınan esirler, 1 nci Yunan Kolordusunun Afyon mıntıkasına nakledildiğini söylemektedirler. Bu halde, 4 ncü Tümenle beraber Afyon cephesinde düşmanın dört tümenle iki bağımsız alayı bulunması lâzım geliyor.

6 ncı Tümen kesimindeki düşmanın taarruzu üzerine Tümen, Kararslan - Kalecik hattının güneyindeki sırtlara çekileceğini bildirmiştir. Tümene, tahkimat yaparak yerleşmesi emredilecektir".

Yunan Ordusu :

Yapılan keşiflerle ele geçirilen Türk esirlerinin söylediklerine göre, Afyon ve çevresinde bu güne kadar 4 ncü, 6 ncı, 7 nci, 8 nci Piyade Tümenleri ile 2 nci, 3 ncü ve 14 ncü Süvari Tümenlerinin toplandığı tespit edildi. Bunun üzerine 1 nci Kolorduyu takviye etmek üzere 2 nci Kolordunun (5 nci ve 13 ncü Tümenler) Seyitgazi civarında toplanmasına karar verildi. Bu kolorduya, 6 ekimde Bavurdu istikametinde harekete geçmesi emrolundu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 35, F. 3/25-26.

19. 6 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 88) :

a. Türk Ordusu :

Karargâhı ile Sivrihisar'a gelmiş bulunan Cephe Komutanı, saat 0900'da Genelkurmay Başkanlığına verdiği raporda özet olarak : "Afyon cephesinde dün Güzelim dağında saat 0500'te başlayan düşman taarruzunun durdurulduğunu ve burada muharebenin mevzi muharebesi şeklini aldığını bildirdi [1]. Bir saat sonra da 2 nci ve 5 nci Kolordu ile 6 ncı Tümen Komutanlıklarına özetle aşağıdaki emri verdi [2]:

"1. Üç günden beri ciddî muharebeler sırasında elde edilen başarılar son derecede önemli ve tebrike şayandır.

2. Bulunulan mevzi derhal tahkim edilecektir. Özellikle topçu ateşine karşı derin ve kuvvetli hendekler ve birbiri ardında mevziler hazırlanması son derecede önemlidir.

3. Durumunuzu tekrar esaslı olarak bildiriniz.

4. Üç gündür devam eden muharebeler sonundaki zayiat ve cephane sarfiyatı ile düşmanın zayiatı da gerçeğe yakın tahmin edilerek derhal bildirilecektir".

Seyitgazi güney bölgesindeki düşman durumunu tespit etmek üzere yapılan tayyare keşfinde, bölgenin kesif sis ve bulutlarla örtülü olmasından, esaslı bir sonuç alınamadı.

b. Yunan Ordusu :

Afyon cephesine kaydırılan 2 nci Kolordu, bu gün saat 0700'den itibaren 5 nci Tümen ile Seyitgazi - Örencik - Sancar - İspas - Çayören, 13 ncü Tümeni ile Ayvalı - Şecaattintekkesi - Akin yolları ile harekete geçti. Tümenler, saat 1700'de Yarbasan ve Akin çevrelerine vardılar.

2 nci Kolordunun güneye kaydırılması üzerine 5 nci Tümenin mevzii, 7 nci Tümenden topçu müfrezesi ile takviye edilen 37 nci Alay da emrine verilen 10 ncu Tümen tarafından işgal edildi. 9 ncu Tümen, Kırgız dağı batısına; Söğüt, Gündüzbey, Bozüyük çevresindeki 7 nci Tümen de Eskişehir'e kaydırılmaya başlandı.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığı bölgesinde durumda değişiklik yoktu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/1-2.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 10.

1 nci Süvari Tümeni, Boz dağı doğusundan ilerleyen iki Yunan alayının taarruzu üzerine, Tekeciler güney sırtlarındaki mevzilerini bırakarak Alpagut - Demirciler - Ilıca - Gömele bölgesinde toplandı. Yunan alayları, Tekeciler kuzeyi - Eşekli - Türkmentepe hattını işgal ettiler ve daha kuzeye geçmediler.

İnhisar köyü Jandarma Karakol Komutanından alınan raporda, Çaltı'dan Samri istikametinde ilerleyen bir Yunan alayının İnhisar köyünü işgal ettiği öğrenildi.

Çalcabaşı tepesinden Dedetepe doğusuna kadar mevziini işgal etmiş olan 17 nci Tümenin durumunda ve cephesindeki düşman durumunda değişiklik olmadı.

3 ncü Kolordu :

Durumunu muhafaza ediyordu. Yapılan keşif ve gözetlemelerde, Ağapınar kuzeydoğusundan Hamidiye'ye kadar uzanan cepheden tabur ve alay kuvvetinde bazı Yunan birliklerinin Kırgız dağına doğru kaydırıldıkları tespit edildi.

4 ncü Kolordu :

61 nci Tümen, 159 ncu Alayın takviyeli iki taburu hariç bu alayın kalanı ve diğer birlikleri ile Yaverviran - Keretli kesimine alındı. Yaverviran'daki 11 nci Tümen Aligel'e hareket etti. 5 nci Kafkas Tümeni, Aligel'den Belpınar'a alındı ve 9 ncu Alayını İhsaniye'ye, 13 ncü Alayını Hırsızören (Şükraniye)'e sürdü.

Yapılan keşiflerde, Seyitgazi kuzeyinden bir Yunan tümeninin (5 nci Tümen) güneybatı istikametinde ilerlediği tespit edildi.

1 nci Kolordu :

23 ncü Tümen Karakaya - Kuyruklu bölgesine, 69 ncu Alayı Hüsrevpaşaham'na intikal etti. Diğer tümenler dünkü yerlerinde kaldılar.

Keşif raporlarına göre, dün geceyi Ayvalı - Yukarısöğüt çevresinde geçirmiş olan Yunan tümeninin (13 ncü Tümen) bu gün saat 0700'de Akin istikametinde, diğer bir Yunan tümeninin (5 nci Tümen) Seyitgazi - Sancar - İspas yolu ile Kırka istikametinde ilerlediği tespit edildi.

5 nci Kolordu :

3 ncü Süvari Tümeni, saat 0500'te Beyköy'den hareketle, Sazak kuzeydoğusundaki 29 ncu Süvari Alayını da alarak Kıyır'da toplandı. 29 ncu Süvari Alayını Eymir kuzeyindeki sırtlarda yerleştirdi. 14 ncü Süvari Tümeni Gebeciler'de toplandı.

Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığına verdiği raporda özetle : Afyon kuzeydoğusunda durumun, her iki tarafın kuvvet denkliği halinde, mevzi muharebesi şeklini aldığını; 5 nci Kolordudan bir tümenin 2 nci Kolordunun kuzey, diğer bir tümenin 2 nci Kolordunun güney kanadında bulunduğunu ve bu itibarla süvari tümenlerinin kolordu halinde kullanılmasında fayda bulunmadığını; şimdilik 5 nci Kolordu Komutanlığı vekâleti ile süvari tümenlerinin 2 nci Kolordu emrine verilmesini ve ruhî rahatsızlığı sebebiyle tedavi edilmek üzere Konya'da bir süre dinlenmesine izin verilmesini arz etti [1].

Cephe Komutanlığı, bu teklife "Afyon cephesinde durum henüz lâyıkıyle tespit edilememiş olduğundan, tedavi ihtiyacının bir süre geciktirilmesi tabiîdir. Bununla beraber, tertibat ve komuta bölümü veya birleştirilmesi hakkında yakından gördüğünüz bir ihtiyaç olduğunu hissettiğinizde bunu derhal bildirmenizi rica ederim" cevabını verdi [2].

5 nci Kolordu Komutanı, buna karşılık da kısaca, işlerin yolunda gittiğini arz etti.

2 nci Kolordu :

4 ncü ve 7 nci Tümenlerle 2 nci Süvari Tümeni dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı. 2 nci Yunan Tümeninin, saat 0630'dan itibaren başladığı topçu ateşinden sonra, iki alayla 3 ncü Kafkas Tümeni sağ ve sol kanatlarına Kozluca ve Çıkrık üzerinden yaptığı taarruzlar sonunda 3 ncü Kafkas Tümeni, 2-3 km. kadar geriye çekilmek zorunda kaldı. Her iki kanatta da yapılan karşı taarruzlarla Yunan birliklerinin taarruzları geri atıldıysa da Tümen, mevzilerini ele geçiremedi. Yunanlılar, 3 ncü Kafkas Tümeninin mevzilerini işgal ettiler. Anbanaz üzerinden 8 nci Tümen sağ kanadına ilerleyen bir Yunan alayı, Güzelim dağı mevzilerinden doğuya geçemedi.

Saat 1700'de Cephe Komutanlığı, 2 nci Kolordu Komutanına özetle: Bayat - İğnepınar (İnpınarı) - Pazarağaç hattı ile Emirdağ (Aziziye) - Bolvadin - Pazarağaç hattının savunulması bakımından keşfi ile tümen istihkâm bölüklerince, halktan da faydalanarak, süratle tahkime başlanmasını emretti.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen ve düşman dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı.

Cephe Komutanlığı, Tümene "Pazarağaç kuzeyinden itibaren Gümüşlü dağı - Karakuş dağı - Hoyran gölü hattının savunulmak üzere keş-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 22.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 22.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

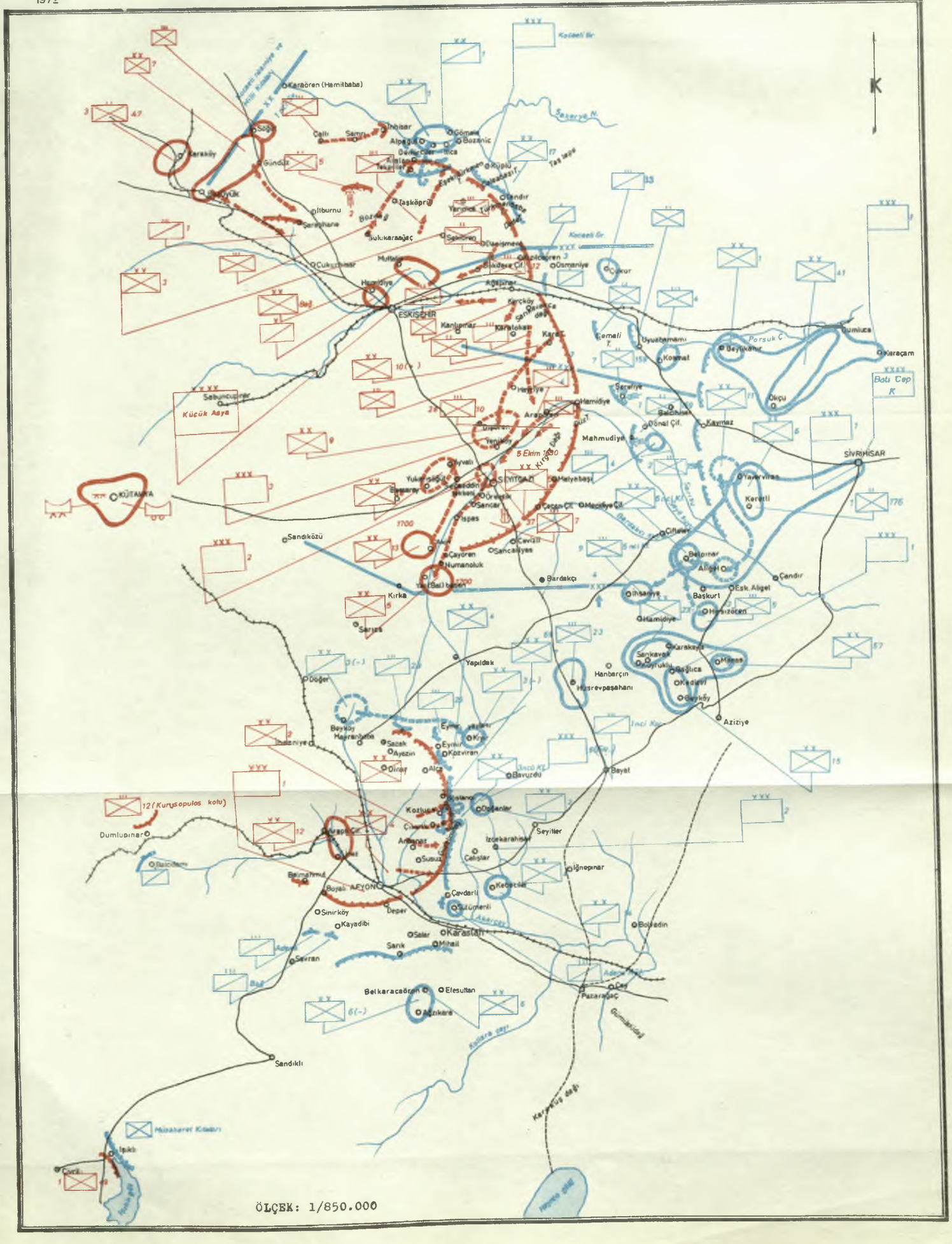
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

6 Ekim 1921 gününe ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 88)

fi ile, halktan da faydalanarak, Tümen İstikâm Bölüğü ile tahkime başlanmasını ve Tümenin dün işgal etmiş olduğu hattın geride olmasından, 2 nci Kolordunun sol kanat emniyetinin sağlanması için, birliklerini Karaarslan - Sarık genel hattı kuzeyine sürmesini" emretti.

ç. Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :

Türk Ordusu :

Batı Cephesi kuvvetleri bu gün de Eskişehir cephesindeki asıl kuvvetleri ile durumunu muhafaza etti.

Afyon cephesinde, 2 nci Yunan Tümeninin taarruzu üzerine, 3 ncü Kafkas Tümeni 2 - 3 km. geriye çekilmek zorunda kaldı. Türk ve Yunan cephelerinde başkaca bir değişiklik olmadı.

Akin - Yarbasan bölgesine varmış olan iki Yunan tümeni (5 nci ve 13 ncü Tümenler), Afyon cephesindeki 5 nci ve 2 nci Türk Kolordularının kuzey kanadına 28 km. kadar mesafede olmalarına rağmen, 1 nci Türk Kolordusu henüz 40 km. mesafede idi.

Cephe Komutanlığı emrine girmek üzere gelmekte olan 12 nci Tümen, yarın Malköy - Pirepınarı ve 8 ekim günü Kargalı - Yümkünlü - Şeyhali bölgesine varacağını bildirdi.

Yunan Ordusu :

Yunan Ordu Komutanlığı, Türk Ordusunun Afyon istikametinde etkili bir hareketine engel olmak üzere 1 nci Kolordu ile Bavurdu istikametinde yapmaya karar verdiği taarruzu, 2 nci Kolordunun Seyitgazi bölgesinden güneye kaydırılmasına kadar geciktirdi. 2 nci Kolordu (5 nci ve 13 ncü Tümenler), saat 1700'de Akin - Yarbasan bölgesine geldi ve 6/7 ekim gecesini burada geçirdi.

2 nci Tümenin Doğanlar genel istikametinde Türk 3 ncü Kafkas Tümenine yaptığı taarruza 1 nci Tümenin Kozviran sırtları istikametinde katılmaması, 2 nci Türk Kolordusunun genel durumunu korumasına olanak verdi.

Eskişehir'deki 10 ncu Yunan Tümeninin Ağapınar - Kırgız dağı cephesine kaydırılması üzerine, 2 nci Kolordunun bu cepheyi tutmakta olan 9 ncu Tümeni de Seyitgazi kuzeyine doğru alınmaya başlandı.

Bozüyük - Gündüzbey çevresinde bulunan 7 nci Tümen de Eskişehir istikametinde kaydırılmaya başlandı.

Diğer Yunan birliklerinin durumunda değişiklik olmadı.

20. 7 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 89) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı saat 0100'de 62 sayılı aşağıdaki cephe emrini verdi [1] :

"1. Düşmanın 5 ekim gecesi Seyitgazi batısında Şecaattin ve Ayvalı kesiminde iki tümen topladığı, kıtalar ve tayyare raporları ile tahakkuk etmiştir.

2. Ordu, 2 nci ve 5 nci Kolordular ve 6 ncı Tümenle Afyon etrafında hasıl olan cepheyi muhafaza etmek kararındadır.

3. 1 nci Kolordu, 23 ncü Tümeni 7 ekimde Hüsrevpaşahanı'na sürecektir. Tümen de kuzey ve kuzeybatıya karşı bir mevzi seçmelidir. 4 ncü Tümen, Cevizli ve Kümbet istikametlerini gözetleyecek ve 2 nci Kolordu sağ kanadı ile irtibatta bulunacaktır. 2 nci ve 5 nci Kolordular, durumlarını muhafaza edecekler ve mevzilerini savunacaklardır".

Başkomutan, dün (6 ekim 1921) Batı Cephesi Komutanlığına bundan sonraki harekâtın maksadı ve genel tertibi hakkında şu direktifi vermişti [2] :

"1. Orduca yeniden harekâta başlamak için gerekli hazırlığın 10 güne kadar sona ereceği ve ordu büyük kısmı ile Afyon kesiminde faaliyete geçmek ve Eskişehir'e karşı bir iki tümen terk etmek kabil olacağı tahmin ve tasavvur edilmektedir.

2. Bu harekâtta ordunun bir kısım kuvvetine komuta etmek suretiyle İhsan Paşa'dan büyük ölçüde faydalanmak arzuya şayandır. Bunun için Ali İhsan Paşa'yı Güney Cephesi Komutanı unvanı ile şimdiden Afyon'daki kuvvetlerin başına memur etmeyi uygun düşünüyoruz.

Ordu büyük kısmı Afyon'a intikal ettiği takdirde siz de karargâhınızı oraya götüreceğinizden, Afyon kesiminde toplanmış olacak kuvvetlerin iki ordu halinde bölünmüş ve Başkomutanlığa bağlı olarak sevk ve idare edilmesi muvafık görülmektedir.

3. Kesin karar vermek üzere düşüncenizi bekliyorum".

Cephe Komutanı yukarıdaki emre bu gün saat 0200'de şu karşılığı verdi[3] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/9.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 95.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 94. Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 5/1.

[3] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086. Dos. 99 F. 5/3-4.

"1. Ordu büyük kısmını ve hatta bütün orduyu, Konya demiryoluna istinat ettirerek, güneye almak cidden yerindedir. Bu suretle meydana gelecek durumda, demiryolunun kuzeyinde bir kısım kuvvetimizle kalarak ve Eskişehir istikametinden bir taarruza karşı bunların kanadını Emir dağına kadar kırmayı da göze alarak, ordunun büyük kısmı ile demiryolu güneyinden kuzeye doğru taarruzla kesin sonucu aramak söz konusu olabilir. Bu durumun meydana getirilmesi için bütün ordunun cephanesi Konya demiryolu üzerine indirilmiş olmak lâzımdır. Bu hazırlığın en elverişli hallerde bir aydan fazla uzamasından endişe ederim.

2. Ordu büyük kısmının güneye intikali uzamasa dahi, bugün Afyon cephesindekileri bir komuta altına vermekte fayda vardır.

3. Cephe ikiye bölününce, gerek şimdiden ve gerekse ordu büyük kısmının intikalinden sonra bütün geri hizmetlerin Başkomutanlık tarafından yapılması icap eder. Güney Cephesinin istinat edeceği Konya bölgesi hem erzak hem taşıt araçları itibarı ile asıl kaynaktır.

Bugün 1 nci ve 4 ncü Kolordular dahi Konya'dan beslenmektedir. Eğer bu kaynaklar iki ordu arasında bölünürse, ihtiyaçların giderilmesinde zorluklar olacaktır. Bu zorlukların karşılanamayacağı denenmiştir. Arz ederim".

Bunun üzerine, Cephe Komutanlığınca ileri sürülen zorluklar Başkomutanlıkça da kabul edilerek, Afyon'daki kuvvetlerin Batı Cephesi emrinde olmak üzere Ali İhsan Paşa'nın komutasında idaresi ve ordu büyük kısmının tamamen güneye intikali halinde de durumun gerekli kılacağı kuvvetlerin İhsan Paşa emrinde bulundurulması hakkındaki Cephe Komutanlığının düşünceleri soruldu. Cephe Komutanı görüşlerini saat 1400'te aşağıdaki gibi arz etti [1] :

"Afyon'daki kuvvetlerin Cephe emrinde olmak üzere İhsan Paşa komutasında birleştirilmesi uygun olur mütalaasındayım.

Ordu büyük kısmı tamamen güneye intikal ettiği takdirde dahi, durumun icap ettireceği kuvvetleri İhsan Paşa'nın emrine vermek ve kuzeyde kalacak kuvvetleri de ayrı bir grup halinde birleştirmek suretiyle cephenin emir ve komutasında ordunun harekâtının bir elden tanzimi mümkün olur. Böylece yapılacak intikal ve bölünmede geri hizmetler de şimdiye kadar olduğu üzere Cephe Komutanlığınca tanzim ve idare edilmiş olacaktır".

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 5/5.

Bu karşılıklı görüş ve mütalaalardan sonra Başkomutan, Millî Savunma Bakanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı ve Ali İhsan Paşa'ya şu emri verdi [1] :

"1. Afyon mıntıkasındaki Batı Cephesi kıtalarının, Cephe emrinde olmak üzere, ordu komutanı Ali İhsan Paşa Hazretlerinin komutasında birleştirilmesi münasip görülmüştür. Ali İhsan Paşa, görevine ait talimatı almak üzere Batı Cephesi Karargâhına hareket edecektir.

2. Ali İhsan Paşa cephesine ait karargâhın teşkili Batı Cephesi Komutanlığınca, Millî Savunma Bakanlığı ile de görüşülerek sağlanacaktır".

Genelkurmay Başkanı da, Batı Cephesi Komutanlığı ile Ali İhsan Paşa'ya "Afyon bölgesindeki kuvvetlerin komutasını, ordu komutanı yetkisi (Afyonkarahisar Cephesi Komutanlığı) ile Ali İhsan Paşa'nm ele alacağını" 8 ekim 1921'de bildirdi.

b. Yunan Ordusu :

2 nci Yunan Kolordusu, 1 nci Kolordu ile işbirliği halinde, Afyon cephesindeki Türk kuvvetlerinin kuzey kanadını kuşatmak maksadıyle bu gün Bavurdu istikametinde ilerlemekte; 1 nci Kolordunun Kozviran güney sırtlarının batı kesimini işgal etmiş bulunan 1 nci Tümeni mevzilerini tahkim etmekte; 2 nci Tümen, cephesindeki Türk kuvvetlerini oyalamakla beraber, sağ kanat birlikleri ile Bavurdu - İscekarahisar yoluna hâkim olmak için taarruza hazırlanmakta idi.

2 nci Kolordu, sağ kolunu teşkil eden 13 ncü Tümen (5 nci Tümenin sahra topçuları ve tekerlekli araçlar ve birlikler) ile Kırka-Karaören - Bahşayiş - Ayazin istikametinde ve sol kolunu teşkil eden 5 nci Tümen (43 ncü, 44 ncü Alaylar, 13 ncü Tümenden 2 nci Alay ve topçu grubu) ile de Yarbasan - Yapıldak - Kıyır istikametinde saat 0700'de ilerlemeye başladı.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Saat 1600 sıralarında Atalan ve Atalan yaylası üzerinden ilerleyen iki Yunan alayı, birer taburu ile Karaoğlan köprüsü ve Alpagut'un güney sırtlarını tuttu. Gömele - Bozaniç hattı kuzeybatısındaki sırtlarda emniyet tedbirleri alan 1 nci Süvari Tümeni, Bunaklar - İğdir kesiminde toplandı. Grubun diğer birlikleri dünkü durumlarında idiler. Yalnız 17 nci Tümen cephesinden bazı Yunan birliklerinin güneybatıya doğru çekildikleri görülüyordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4557, Dlp. 19, G. 2, Kls. 1129, H. 1, F. 2/1-3.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp, 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 5/10.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

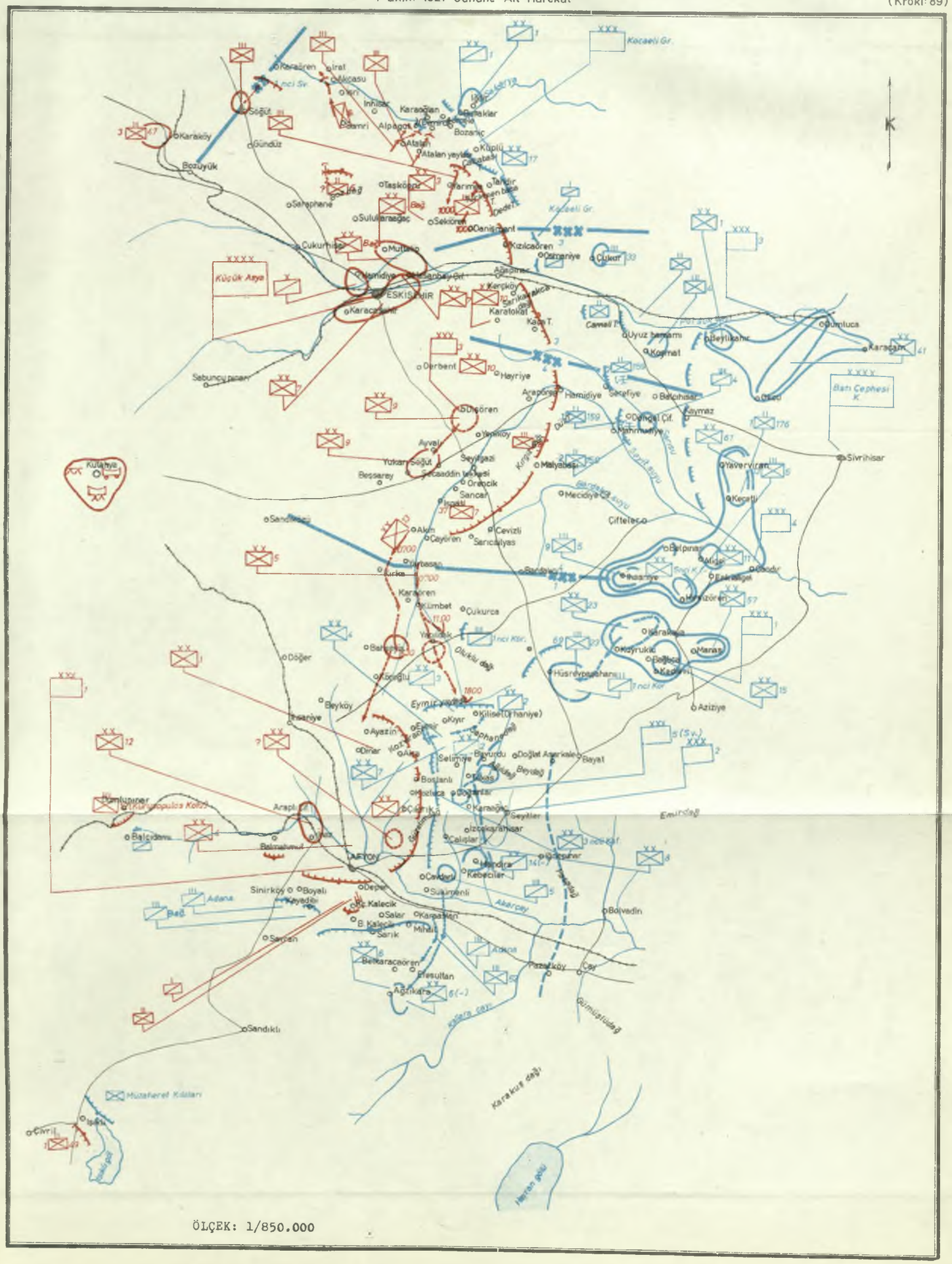
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

7 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 89)

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı. 4 ncü Kolordu Karargâhı Sivrihisar'dan Çandır'a geldi.

1 nci Kolordu :

İki Yunan tümeninin Akin - Yarbasan bölgesinden güneye hareketinin tespiti ve Cephe Komutanlığının 62 sayılı emri üzerine 23 ncü Tümen, saat 0800'de Hüsrevpaşahanı istikametinde harekete geçti. Öğleden sonra Bardakçı ve Yapıldak istikametlerini örtmek üzere Hüsrevpaşahanı kuzey ve kuzeybatısı hattında seçtiği mevzii tahkim etmeye başladı.

Yapıldak'a sürülen Kolordu Süvari Alayı, saat 1100'e doğru, 5 nci Yunan Tümeninden 43 ncü Alaydan bir taburla Yapıldak doğu sırtlarında yaptığı iki saat süren muharebede 5 nci Yunan Tümenini bir süre oyaladı. Bu Yunan tümeni, Kıyır boğazında Yapıldak güneyi çevresinde ve emniyet birliklerini güneye sürerek saat 1800'de 3 ncü Türk Süvari Tümeni ile temasa geldi.

Kolordunun diğer tümenleri eğitimle uğraştılar.

2 nci Kolordu :

2 nci Kolordu Komutanı 5 ekimde Afyon cephesindeki genel duruma göre harekâtın nasıl yürütüleceği hakkındaki görüşünü Cephe Komutanlığına özetle aşağıdaki gibi arz etmişti :

"Üç günlük muharebeler sonunda düşmanın taarruzları kırılmış ise de, muharebe alanına daima yeni kuvvetler sokabilecek durumdadır. 2 nci Kolordunun şimdi bulunduğu mevziden çekilmemek sebat ve azminin mal olduğu fedakârlıkları maksatsız ve verimsiz bırakmamak için Kolordunun takviyesine lüzum vardır.

Maksat, buradaki düşman kuvvetlerini yerinde tespit ile kuzeydeki düşman grubuna üstünlük sağlayarak taarruz değilse; Afyon cephesindeki muharebeleri Türk Ordusu lehine sonuçlandırmak için, düşmandan evvel hareket serbestliğini ele alarak 2 nci Kolordu süratle takviye edilmeli ve 1 nci Kolordu, 2 nci Kolordunun sağ kanadına yürütülmelidir".

Cephe Komutanı, 2 nci Kolordu Komutanının bu görüş ve teklifine özetle şu cevabı verdi [1] :

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 5/5404, Dlp. 19, G. 3, Kls. 1142, H. 12, F. 12/38.- Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 5/8.

"Ordu, Eskişehir cephesinde az bir kuvvet bırakarak, büyük kısmını tedricen Afyon cephesine kaydıracaktır. Bu hareketin örtülmesi için Kolordunun bugün bulunduğu hatta tutulması lâzımdır.

Kolorduları tedricen muharebeye sokmakta bir fayda yoktur. Bugün 2 nci Kolordu karşısındaki düşmanla kuvvet dengesi halindedir. Düşmanın asıl cepheden güneye yeni bir kuvvet kaydırdığı da henüz hissedilmemiştir.

1 nci Kolordu, bir tümeni ile Hüsrevpaşahanı'na ilerlemekle 2 nci Kolordunun sağ kanadının muhafazası için etkili bir duruma gelmiştir. Süvari tümenlerinin cepheden alınarak hareket kabiliyetlerinden faydalanmak imkânları ciddî şekilde aranmalıdır".

Saat 1400'e doğru Yarbasan - Bahşayiş ve Yarbasan - Yapıldak istikametlerinde ilerleyen iki Yunan tümeninin durumundan henüz haber alamamış olan 2 nci Kolordu Komutanı, saat 1600'da Cephe Komutanlığı ve 5 nci Kolordu Komutanlığına durumu kısaca aşağıdaki gibi arz etti [1] :

"Süvari tümenlerinden yalnız biri (2 nci Süvari Tümeni) Kolordu emrinde olup, diğerleri cephede ve mevzide değillerdir. Bu itibarla süvari tümenlerinin her an harekete hazır bulundurulması mümkündür. Özellikle süvari tümenlerinin Kolordu kuzey kanadı açığında düşman kuşatmasını aksatmakla görevlendirilmeleri de mümkündür. Ancak, düşmanın ordu büyük kısmından güneye kuvvet kaydırması en az 24 saat sonra haber alınabilmektedir ki, bu durumda Türk kuvvetlerinden güneye kuvvet kaydırma işi de bu kadar gecikmiş olacaktır. Ayrıca, merkezî durumda bulunan düşmanın, 6 ncı Türk Tümeni cephesinde zayıf kuvvetler bırakarak, Afyon bölgesindeki bütün kuvvetleri ile 2 nci Kolorduya üstünlük sağlaması mümkündür. Bu itibarla 2 nci Kolordu kuzey kanadının korunması ve sonradan gelecek Türk kıtalarını bile durdurmaya imkân bulacak düşmanın Selimiye bölgesini ele geçirememesi için 23 ncü Tümenin Selimiye'ye kadar indirilmesi lâzımdır".

Saat 1830 sıralarında iki Yunan tümeninin Bahşayiş ve Yapıldak hizalarına vardığını öğrenen 2 nci Kolordu Komutanı, takviye edilemediği takdirde en geç yarın Kolordunun kuzey kanadından kuşatılması tehlikesi ile karşı karşıya idi. Kolordunun geri çekilmesi halinde, güneye hareket ettirilmiş olan 1 nci Kolordu yalnız başına bırakılmış olacaktı.

Cephe Komutanlığının emirleri ile kesin olarak mevziin savunulması görevini alan 2 nci Kolordu Komutanı, 1 nci Kolordudan yardım kuvvetinin gelip gelmediğinin tespitine ve yardım kuvvetlerinin geldiğinde

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 26/2.

bir yenilgiye uğramadan çekilmek üzere durumunu muhafaza etmeye ve ertesi günkü muharebede harekâtı güçleştirecek ve şimdilik bölgede bulunmalarına kesin ihtiyaç bulunmayan ağırlık ve ikmal tesislerini geriye almaya karar verdi. Bunun üzerine de, 3 ncü Süvari Tümeninin raporuna dayanarak, Kilise (Osmaniye)'ye yaklaşmakta olan düşmanın Kolordu kuzey kanadı gerisine yapacağı harekâtı önlemek için, Kolordu birliklerinden tasarruf edebildiği on taburluk bir kuvvetin 4 ncü Piyade Tümen Komutanı emrinde ve Kolordu kuzey kanadı gerisinde toplanması emrini verdi. Saat 2145'te, düşman durumunu ve Kolordunun kararı ile aldığı tertibi ve 1 nci Kolordunun gecikmesi halinde, düşmanın da durdurulmasına imkân bulunmadığı takdirde, Kolordunun Bavurdu - Tokas - Karaağaç - İscekarahisar - Gebeciler hattında savunmak üzere çekileceğini Cephe Komutanlığına arz etti. 15 dakika sonra da: 4 ncü Tümenin, mevziini bir alayı ile birlikte 7 nci Tümene bırakarak, süratle Kilise'ye hareket etmesini; düşmanın üstünlüğü halinde, yukarda bildirilen hattı savunmak üzere, 4 ncü Tümenin Bavurdu - Doğlat ve Tokas - Doğlat, 7 nci Tümenin Tokas - Karaağaç - Seyitler, 3 ncü Kafkas Tümeninin İscekarahisar - Seyitler ve 8 nci Tümenin Gebeciler - Mandıra istikametlerini örtmesini; Bavurdu - Tokas - İscekarahisar - Gebeciler hattı gerisinde bulunan ağırlık ve kolların, yukarki istikametleri tıkamamak şartıyle, bu geceden geriye intikal hazırlıklarını tamamlamalarını emretti. Durumu ve aldığı tertibi Cephe Komutanlığına ve 5 nci Kolordu Komutanlığına arz etti.

5 nci Kolordu :

Saat 1400'te bir Yunan tümeninin Yapıldak - Kırgız boğazı yolu ile ilerlemekte olduğu tespit edilince, 3 ncü Süvari Tümeni, Kilise - Kıyır - Eymir hattı kuzey sırtlarını tuttu. Düşmanın Kilise istikametinde zayıf kuvvetlerle yaptığı taarruz durduruldu. Tümen geceyi bulunduğu mevzide geçirdi. 2 nci Süvari Tümeni, 5 nci Kolordu Komutanının emri ile saat 2330'da Tokas'ta toplandı. Sülmenli'deki Adana Müfrezesi ile 52 nci Piyade Alayının 6 ncı Tümen bölgesine intikali üzerine, 14 ncü Süvari Tümeni bir alayını (5 nci Alayı) Çavdarlı'ya sürdü, diğer birlikleri Gebeciler'de kaldılar.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen, durumunu muhafaza etmekte; 52 nci Piyade Alayı ile Adana Müfrezesi, Efesultan ve Ağzıkara'ya hareket etmekte idiler.

Bir batarya ve süvari bölüğü ile takviyeli bir Yunan piyade taburu Küçükkalecik güney sırtlarını işgal etti ve durdu.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Bu gün bütün cephe boyunca 1 nci Kolordudan 23 ncü Tümenin Hüsrevpaşahanı'na sürülmesi ile 2 nci Kolordudan 4 ncü Tümen Komutanı emrinde toplanan kuvvetlerin ve 5 nci Kolordudan 3 ncü ve 2 nci Süvarî Tümenlerinin, Yapıldak - Kıyır boğazı yolu ile 2 nci ve 1 nci Kolordu arasına yönelmiş bulunan ve büyük kısımları ile Bahşayiş ve Yapıldak'a varan iki Yunan tümeninin Bavurdu genel istikametinde ilerlemesini önlemek amacı ile Kilise ve Tokas çevrelerine kaydırılmalarından başka bir hareket yapılmadı.

Kocaeli Grubu bölgesinde Karaören güneyindeki Sakarya'ya hâkim sırtlar, Söğüt'ten gelen bir Yunan alayı tarafından tutuldu ve Samri'den kuzeye doğru ilerleyen bir Yunan alayı da Akçasu'da Sakarya'yı kuzeye geçen bir taburu ile burasını ve İrat (Eğrat) köyünü işgal etti.

Başkomutanlık ve Cephe Karargâhında bundan sonra harekâtın nasıl devam ettirileceği tasarısı, Eskişehir bölgesinde az bir kuvvet bulundurup büyük kısmın Afyon güneyine kaydırılarak, güneyden kuzeye doğru kesin sonuçlu taarruz yapmak esasına dayanıyordu. Ancak, bu husus, büyük bir muharebenin yapılması için lüzumlu cephanenin temini şartına da bağlı bulunuyordu.

Nitekim, Cephe Komutanı saat 1300'te Başkomutana verdiği raporda genel durumu aşağıdaki gibi mütalaa ederek tekliflerini bildiriyordu [1] :

"Düşmanın 6 ekim sabahı Ayvalı - Yukarısöğüt ve Seyitgazi'den Akin ve Kırka'ya hareket ettirdiği iki tümen ile Afyon mıntıkasını takviye etmek üzere olduğu kabul olunabilir. Bu kuvvetler, 8 ekim 1921 öğleden sonra ve en geç olarak 9 ekimde Afyon doğusundaki cephenin herhangi bir noktasında etkili olabilir. Bu suretle takviye alan düşman, ya bugünkü durumunu aldığı kuvvetlere dayanarak muhafaza ile bir teşebbüsümüzü bekler veyahut cephenin herhangi bir noktasından ve belki de kuzey kanadımızdan taarruza geçer. Düşmana, görünüşte olsa bile, bir başarı kazandığı hissini vermemek için, zorunluluk olmadıkça Afyon etrafında kurulmuş olan cephenin geri alınması lâzımdır. Diğer taraftan, düşmanın taarruzu halinde takviye suretiyle diğer kolordulara da sirayet edecek geniş bir muharebenin devam ettirilmesi, cephanenin ikmaline bağlıdır. Bu ikmalin Polatlı - Sivrihisar - Aziziye üzerinden yapılacak kara nakliyatı ile icrası mümkün olmadığından, lüzumlu cephane Konya -

[1] Tarp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/9 - 10.

Akşehir demiryolu ile temin edilmeden büyük ve ciddî bir muharebeye girişilmesine taraftar değilim. Eğer on güne kadar bu hazırlıklar esaslı surette ilerleyecekse bu zaman kazanılabilir. Fakat bu cihet şüpheli olduğundan, bugünkü Afyon cephesini 1 nci Kolordu ile takviye etmek fikrinde değilim. Ve bundan dolayı, düşmanın üstün bir taarruzu karşısında kesin muharebeyi kabul etmeyerek, başlangıçta Hisarkale (Asarkale) - Paşa dağı batısı - Çay batısı hattına alınması için Afyon cephesindeki kolordulara talimat vermek istiyorum. Bu halde, şimdiden bu görüşe göre derinliğine tertiplenmek icap edecektir. Bu hususta emirlerinizi bekliyorum".

Başkomutan saat 1930'da karşılık olarak şu emri verdi [1] :

"1. Düşmanın, 6 ekimde Akin ve Kırka'ya hareket ettirdiği iki tümeni ile Afyon mıntıkasını takviye edeceği ve belki de bu yeni kuvvetlerle bu mıntıkada aleyhimize bir netice arayacağı hakkındaki mütalaanızda sizinle aynı fikirdeyim. Böyle bir halde Afyon Grubunun kuzeyden diğer kuvvetlerle takviyesine ve muharebeyi devamlı bir meydan muharebesi şekline çevirmeye cephenin bugünkü durumu elverişli olmadığından, düşmanın bu yolda hareketi tahakkuk ettiği takdirde kolayca muharebeyi kesebilmek için şimdiden derinliğine tertibat alınması uygundur.

Yalnız, bu iki düşman tümeninin 1 nci Kolordumuzun güneye doğru kaymasından etkilenerek savunma fikri ile Afyon mıntıkasına nakledilmesi de muhtemel olduğundan, 1 nci Kolordunun kesin muharebeye girişmemek şartıyle Hüsrevpaşahanı - Yapıldak mıntıkasına sürülmesi sureti ile sevkulceyşî (stratejik) bir yan tesiriyle Afyon mıntıkasındaki bugünkü durumu devam ettirmek imkânı olacağını da tahmin ediyorum. Bundan dolayı, bugün alınacak haberlere göre böyle bir hareketin istenen sonucu vereceği kestirilirse, 8 ekim sabahı 1 nci Kolordunun ileriye sürülmesini ve diğer cephe kesimlerinde bugünkü durumun muhafazası, aksi halde bu geceden, tasarlanan derinliğine tertibatın alınması uygundur. Bu halde süvari grubunun geniş ölçüde akınlara sevk edilebilmesi için sol kanat gerisinde toplanmasını faydalı görüyorum.

2. Bir meydan muharebesi için lüzumlu cephanenin Konya hattı üzerine nakline çalışılmaktadır. Bununla beraber bu nakliyatın 10-15 günden evvel sona ereceğini tahmin etmiyorum".

Yunan Ordusu :

Bu gün Eskişehir kuzey bölgesinde Sakarya üzerindeki Akçasu, Karaoğlan geçitlerine hâkim sırtları tutmuş; 1 nci Kolordunun İscekarahi-

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/10 - 11.

sar genel istikametinde taarruzuna 2 nci Kolordunun da Bavurdu istikametinde katılmasını temin için, 3 ncü Kolordu ile 1 nci Kolordu arasındaki, dolayısıyle 1 nci Türk Kolordusu ile 2 nci ve 5 nci Kolordların arasmda Şaphane dağı, Ağıl dağı, Bey dağı gibi hâkim arazi istikametlerine girişi sağlayan Kıyır boğazına girmiş bulunmakta idi. 7 nci Yunan Tümeni Eskişehir ve çevresine alınmıştı.

21. 8 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 90) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığı bu günkü harekât için saat 0030'da aşağıdaki 63 sayılı emri verdi [1] :

"1. Alınan çeşitli raporlara bakılırsa, 7 ekimde saat 1700'den sonra iki düşman tümeni kolbaşları ile Kilise - Demirli hattına varmıştır.

2. 2 nci ve 5 nci Kolordular, bulundukları hatta kesin muharebeyi kabul etmeyeceklerdir.

3. 2 nci ve 5 nci Kolordularla 8 nci Tümen büyük kısımları 8 ekim güneş doğmadan önce Asarkale - İğnepmar - Hamidiye genel hattına varacaklardır. Süvari tümenleri ve piyade tümenlerinden karma müfrezeler düşmanla temasta bırakılacaktır.

4. 6 ncı Tümen bulunduğu hattı muhafaza edecektir.

5. 1 nci Kolordunun 15 nci ve 57 nci Tümenleri, Aziziye ve güneybatısına naklolunacaklardır. 23 ncü Tümen yerinde kalacaktır.

6. 2 nci ve 5 nci Kolordular, emrin alındığını ve harekete başlandığını bildireceklerdir".

Saat 1100'de yapılan tayyare keşfinde düşmana dair tespit edilenlerin en önemlileri şunlardı [2] :

1. Yapıldak'ta vadi içinde iki tümenlik bir kuvvet dinlenme halinde.

2. Kozviran sırtlarında tahkimat hattı gerisinde bir tümenlik kuvvet var.

3. Çavdarlı sırtları ve gerisinde iki alay kadar kuvvet var.

4. Afyon istasyonlarında ordugâhta iki tümen var.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/18 - 19. - Harp Tarihi Arşivi, No. 5/5404, Dlp. 19, G. 3, Kls. 1142, H. 13, F.13/1.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 3, Kls. 1021, Dos. 44, F. 18. - Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, 1086, Dos. 99, F. 45

Bu raporda Yapıldak vadisi (Kıyır boğazı) içinde bulunduğu bildirilen iki Yunan tümeni, gerçekte yalnız 5 nci Yunan Tümeni idi. 13 ncü Yunan Tümeni daha 7 ekimde bile Bahşayiş - Ayazin genel istikametinde ilerlemekte idi. Afyon istasyonlarındaki iki tümen de takviyeli 4 ncü Yunan Tümeninden ibaretti.

b. Yunan Ordusu :

Bu gün 1 nci ve 2 nci Kolordular, Güney Grup Komutanlığı adı altında 1 nci Kolordu Komutanı emrinde toplandı.

Eskişehir cephesinde durumunu muhafaza eden Yunan Ordusu, Afyon cephesindeki kuvvetleriyle bölgedeki Türk kuvvetlerine Seyitler istikametinde 1 nci Kolordu ile cepheden taarruz etmekte ve 2 nci Kolordu da Türk kuvvetlerinin kuzey kanadını Bavurdu istikametinde kuşatmak üzere bu taarruza katılmaktaydı.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Bu grubun cephesinde, İrat ve Karaoğlan - Yarımca kuzeydoğusu - Türkmenbaba tepesi hattındaki Yunan kuvvetlerinden bir kısmının güney ve güneybatı istikametlerinde çekilmelerinden başka bir hareket yoktu.

3 ncü Kolordu :

Dünkü durumunu muhafaza ediyordu. Cephesindeki düşman kuvvetlerinden alay ve daha ufak bazı birliklerin güneybatıya doğru gittikleri görülüyordu.

4 ncü Kolordu :

Kolordu, 5 nci Kafkas Tümeninden Körhasan'a gönderilen 10 ncu Alay ve Eminekin'e yollanan Tümen Hücum Taburu hariç, durumunu muhafaza ediyordu.

Çeçengiç istikametinde sürülen subay keşif kolu, düşmanın boşaltmış olduğu bu yeri işgal etti. Yapılan incelemede, bölgeyi savunan Yunan tümeninin (9 ncu Tümen) bir taburla bu kesimi tutarak Yeniköy ve Seyitgazi istikametlerinde çekildiği ve bu tümenin Ayvalı - Yukarısöğüt kesiminde toplanmakta olduğu tespit edildi. Durum, saat 1300'te raporla Cephe Komutanlığına arz edildi.

1 nci Kolordu :

Bu gün, 23 ncü Tümen ve Kolordu Süvari Alayı hariç, Aziziye ve çevresine intikal etmekteydi. Hüsrevpaşahanı'ndaki 23 ncü Tümen ile Yapıldak doğusundaki Kolordu Süvari Alayı görevlerine devam ediyorlardı.

Saat 1900'da 15 nci Tümen Güreil (Yüreğil) - Emirköy (Emirali) - Tabaklar kesimine, 57 nci Tümen Aziziye - Keçili - Güneysaray kesimine vardı. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri Aziziye'ye geldi.

2 nci Kolordu :

Kilise istikametinde kaydırılmakta olan 4 ncü Tümen, 1 nci Kolordu Süvari Alayından aldığı rapordan, içinde ağır topçu da bulunan bir Yunan kuvvetinin Köroğlu vadisinden Demirli ve Kozviran istikametlerinde ve diğer bir Yunan tümeninin Kıyır boğazı iki tarafından Bavurdu istikametinde ilerlemekte olduğunu öğrenerek, Kıyır boğazı iki tarafındaki 3 ncü Süvari Tümeninin mevzilerini saat 0200'den itibaren işgal etmeye başladı.

2 nci Kolordu Komutanı, Cephe Komutanlığına : Kolordunun çok arızalı ve hareket kabiliyeti az olan bu bölgede kesin muharebeyi kabul edip etmeyeceği hakkında emir alıncaya kadar Bavurdu - Tokas - Seyitler batısı - Mandıra hattında kesin sonuçlu muharebeyi kabul edeceğini; cephenin 1 nci ve 2 nci Kolordular arasında bölünmesini ve 2 nci Kolordunun Aziziye veya Bolvadin istikametlerinden hangisini örteceğinin emredilmesini arz etti [1].

Saat 0340'ta verdiği emir üzerine de tümenler, artçıların himayesinde, hiç bir tacize uğramadan saat 1000'a kadar İscekarahisar deresi doğusuna geçtiler. Bundan sonra, bu dere batısına intikal eden artçılar himayesinde ilk mevzilerdeki ileri emniyet kıtaları çekilmeye başladılar. Bu sırada çekilmeyi ancak anlayan Yunanlılar bunları yalnız ateşle takibe başladılar. Saat 1100'de artçılar da İscekarahisar deresi doğusuna geçtiler.

4 ncü Piyade Tümeni Doğlat kuzey ve batısında, 7 nci Tümen Seyitler kuzey ve batısında, 3 ncü Kafkas Tümeni Kaleköy batı sırtlarında ve 8 nci Piyade Tümeni Göynük batısı - Hamidiye kuzeybatısı hattında yerleştiler. Kolordu Karargâhı Emirali (İmrallı)'de yerleşti.

Ancak, bu saatten sonra 5 nci Yunan Tümeni Bavurdu istikametinde ve 1 nci Yunan Tümeni Karaaslan tepeleri istikametinde ilerleyerek saat 1900'a kadar Bavurdu kuzeybatısı - Selimiye batısı hattını işgal ettiler. 13 ncü Yunan Tümeni Ayazin'de toplandı. 2 nci ve 4 ncü Yunan Tümenleri de İscekarahisar deresi batı sırtlarını işgal ettiler.

5 nci Kolordu :

Cephe Komutanlığının 63 sayılı emirleri üzerine 3 ncü Süvari Tümeni, 4 ncü Piyade Tümeninin çekilmesini kuzey kanadından koruyarak,

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos, 99.

Gnkur
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

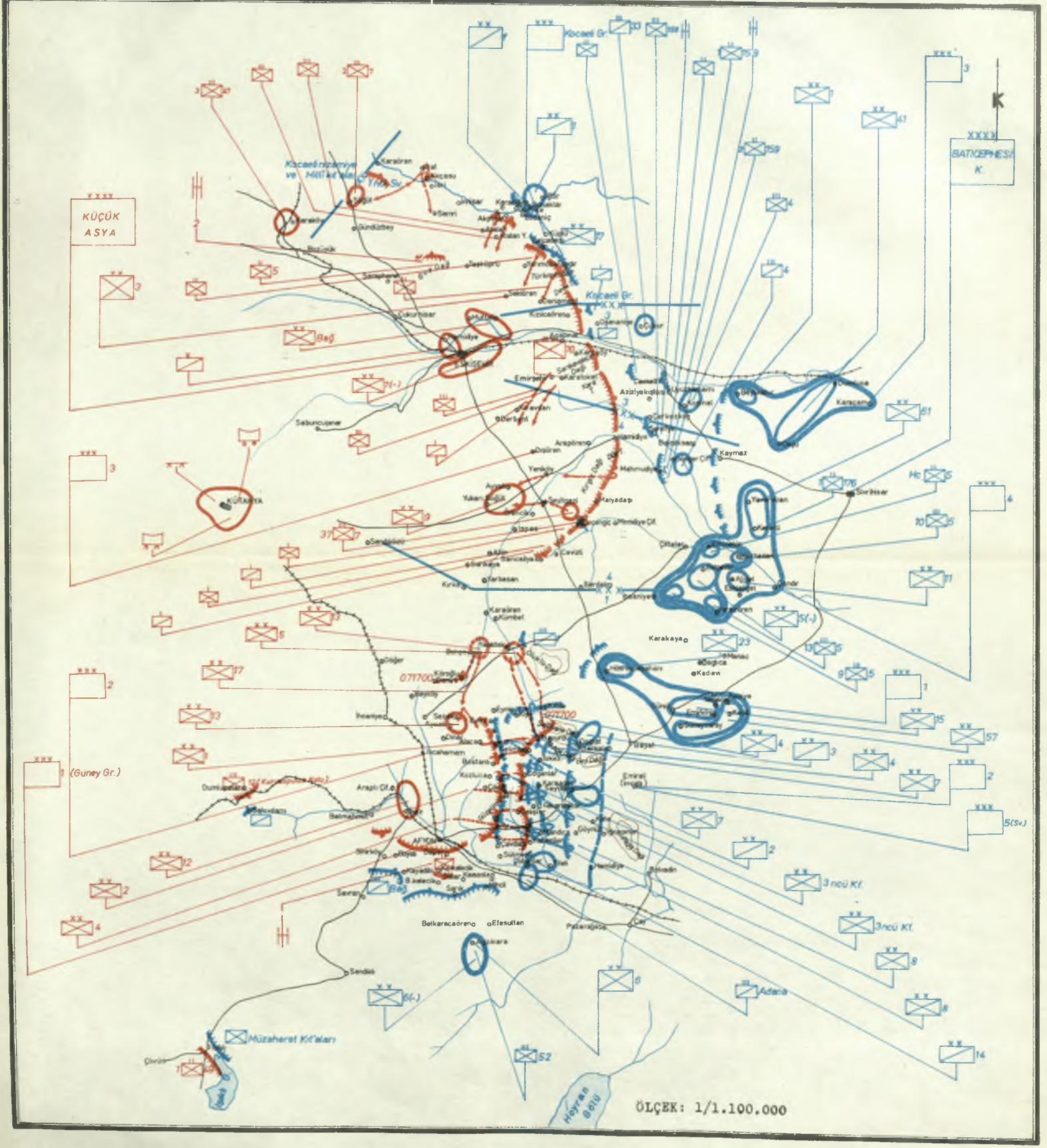
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

8 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

(Kroki : 90)

çekildi ve Doğlat'ta toplandı. 2 nci Süvari Tümeni Seyitler'de, 14 ncü Süvari Tümeni Çobanlar - Feleli bölgesinde toplandı. Kolordu Karargâhı İmrallı'da yerleşti.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen sağ kanadının korunması için Adana Süvari Alayının Çobanlar kesimine sürülmesinden ve Savran istikametinin kapatılması için de Bağımsız Süvari Alayının Sinirköy güneyine kadar tertiplenmesinden başka Tümen birliklerinde bir değişiklik yapılmadı.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Alınan Tedbirler :*

Türk Ordusu :

Afyon kesimi hariç cephenin diğer kesimlerinde bu gün hiç bir önemli hareket yapılmadı.

2 nci Yunan Kolordusunun büyük kısmıyle Yapıldak - Bahşayiş hattına varmasından sonra, 5 nci Tümenin Kıyır boğazı istikametinde 2 nci Türk Kolordusunun kuzey kanadında Kolordu yan ve gerilerine hâkim olan Şaphane dağı genel istikametinde hareketi ile Kilise - Kıyır - Karaaslan tepeleri - Güzelim dağı - Çavdarlı hattını tutan 2 nci Türk Kolordusu, sabahtan itibaren Cephe Komutanlığının emri ile Doğlat - Seyitler - Göynük genel hattına çekildi.

5 nci Kolordu, 3 ncü Süvari Tümeni ile Doğlat'a, 2 nci Süvari Tümeni ile Seyitler'e ve 14 ncü Süvari Tümeni ile Çobanlar - Feleli bölgesinde yerleşti.

6 ncı Tümen durumunu muhafaza etti.

Çekilmeyi öğleye doğru ancak fark eden 1 nci ve 2 nci Yunan Kolordu birlikleri akşama doğru Şaphane dağı kuzeybatı sırtları - Karaaslan tepeleri - Doğanlar güneyi - Çalışlar sırtları - Gebeciler batısı hattını işgal ettiler ve İscekarahisar deresini doğuya geçmediler.

Stratejik önemi bulunan Afyon ve çevresinin Türk kuvvetlerinin eline geçmesini önlemek isteyen Yunan Ordusunun Afyon cephesindeki kuvvetleri ile 2 nci ve 5 nci Türk Kolorduları arasında 1 ekim 1921'de başlayan Güzelim dağı muharebeleri, evvelâ Afyon kuzeyinde bir Yunan tümeni olduğu hesabıyle, bunun Gazlıgöl deresi batısına atılması için taarruzla başlamıştı. Fakat, gerçekte en az üç tümenle işgal edilmiş olan bölgede 3 ekim 1921'den itibaren Yunanlıların üstün kuvvetlerle 5 nci ve 2 nci Türk Kolordularına yaptığı taarruzlar ve 8 ekimde de Seyitgazi çevresinden 2 nci Yunan Kolordusunun 2 nci Türk Kolordusu kuzey kanadına etkili bir duruma gelmiş olması ve 1 nci Türk Kolordusunun da bu muharebelere katılmaması sonunda, Afyon'a kuzeydoğudan hâkim

Kozviran sırtları - Güzelim dağı genel hattının Yunanlıların eline geçmesi ile sonuçlandı.

Akşama doğru alınan haberler ve yapılan tayyare keşif raporu sonuçlarına göre, 9 ncu Yunan Tümeninin de Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı hattından çekilerek Seyitgazi batısında toplandığı ve bu tümenin boşalttığı mevziin 10 ncu Yunan Tümeni tarafından işgal edilmekte olduğu anlaşılıyordu. Bu suretle uzun zamandır Eskişehir cephesi ile Afyon cephesi arasında boş bırakılmış olan önemli bir arazi kesimi de lüzumu halinde 9 ncu Tümenle kapatılabilecek durum sağlanmış oldu.

Cephe Komutanı, saat 2330'da verdiği 64 sayılı aşağıdaki emirle yarınki harekâtın esaslarını tespit ediyordu [1] :

"1. Düşman hakkında 8 ekim 1921 sabah ve akşam tayyare keşif raporu ve 8 ekim 1921 akşam raporunda yazılanlardan başka bilgi yoktur.

2. Kocaeli Grubu, 1 nci Süvari Tümenini 10 ekim 1921'de bulunduğu mıntıkadan hareket ettirecek ve Alpu - Mahmudiye üzerinden Hüsrevpaşahanı'na Cephe emrine gönderecektir. Tümen, düşman mevzilerinden görünmeyerek, harekete fevkalâde ehemmiyet verecektir. 12 ekim 1921 akşamı Hüsrevpaşahanı'na varacaktır.

3. 61 nci Tümen 3 ncü Kolorduya bağlanmıştır.

4. 1 nci Kolordu özellikle Yapıldak - Bahşayiş mıntıkasındaki düşmanla keşif temasını muhafaza edecektir.

5. 2 nci Kolordu, süvari bölükleri ve karma ileri müfrezeleri ile behemehal düşmanla yakından temasta bulunacak ve büyük kısmıyle İğnepınar kuzey ve güneyinde bir mevzi hazırlayacak ve tahkim edecektir.

1 nci Kolordu Aziziye mıntıkasına nakledildiğinden, 2 nci Kolordu Paşa dağı batı sırtlarında Bolvadin istikametini örtmek üzere tertibat alacaktır.

6. 5 nci Kolordu, 8 nci Tümeni 2 nci Kolordu emrine terk edecektir. Düşmanla keşif teması muhafaza olunmakla beraber süvari tümenleri münasip surette toplanacaktır. Süvari tümenlerinin Sandıklı kuzeyinde Savran kesimine nakledilmesi tasarlanmaktadır.

7. 6 ncı Tümen şimdiki durumunu muhafaza edecektir".

Ayrıca verilen diğer bir emirle, 3 ncü Kolordu tümenlerinden tamamen dağ topçuları toplandı. Bu kolordu tümenleri emrinde olup diğer

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 36, F. 4/23-24.

tümenlere ait bulunan bütün toplar Cephe emrine Polatlı'ya gönderilmeye başlandı.

Yunan Ordusu :

Bu gün Köprühisar'dan Seyitgazi'ye kadar uzanan cephede 11 nci, Bağımsız ve 4 ncü Tümenleri ile durumu muhafaza ederken; 2 nci Kolordunun da güneye kaydırılarak Afyon'daki Güney Grubunun 1 nci Kolordu Komutanı emrinde kurulması ile Eskişehir doğusu - Kırgız dağı cephesini tutmakta olan 9 ncu Tümen de güneye kaydırılmak üzere Seyitgazi ve çevresinde toplanmaktaydı.

Afyon cephesindeki 1 nci Kolordu, bir tümen (9 ncu Tümen) eksik 2 nci Kolordu ve 4 ncü Tümeni toplanmış bulunan Güney Grubu Komutanlığı, Afyon'un doğusundan Türk kuvvetlerinin taarruzuna karşı emniyetini sağlamak üzere harekete geçti.

2 nci Kolordu, 5 nci Tümenle Kıyır boğazı yolu ile Bavurdu istikametinde taarruz ederken; 1 nci Kolordu, 1 nci ve 2 nci Tümenlerle Bavurdu, İscekarahisar ve 4 ncü Tümenle Gebeciler istikametinde, İscekarahisar deresi doğusuna geçmiş bulunan 2 nci Türk Kolordusu karşısında bu derenin batı sırtlarına kadar ilerledi. 2 nci Kolordu Karargâhı Ilıcahamam'da yerleşti.

Bu günkü Yunan resmî tebliği özetle aşağıdaki gibi idi [1] :

"Eylülün 30'undan itibaren Afyon bölgesinde başlayan büyük muharebe de, Yunan kıtalarının parlak zaferleriyle sonuçlanmıştır.

Türk Ordusu, Yunan Ordusunun Eskişehir - Afyon cephesinde evvelden belli mevzilere dönmesinden sonra, hava şartlarından faydalanarak büyük kısmını Afyon'un kuzeydoğu ve güneydoğu kesiminde toplamaya başlamıştır.

Türkler, resmî bildiri ile, bu bölgede harekât yapanların süvarileri ile çevik kıtalar olduğunu beyanla Yunan ordu kurmay heyetini aldatmak istemektedirler.

Muharebeler, Türklerin devamlı takviye kıtaları alması ve Yunan birliklerinin parlak hücumları karşısında aralıksız arazi kaybetmeleri ile devam etmektedir".

22. 9 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 91) :

a. Türk Ordusu :

Ordu birlikleri genel olarak dünkü durumlarını muhafaza ediyorlardı.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4479, Dlp. 18, G. 5. Kls. 1103, Dos. 162

Saat 1100'de yapılan tayyare keşfinde; Bekleme'de bir tümen ordugâhı, Gökdere çiftliği ve civarında bir tümenden fazla kuvvet bulunduğu tespit edildi.

b. Yunan Ordusu :

Güney Grup Komutanlığı bu gün Trikopis emrindeki 2 nci Kolorduya : Hayranveli (Hayranbaba) - Ayazin - Karaaslan tepeleri - Kozluca doğusu - Çıkrık hattını tutmasını; 1 nci Kolordunun bu hatta bulunan 1 nci ve 2 nci Tümenlerinin değiştirilmesini; 1 nci Tümenin Sipsin'de, 2 nci Tümenin Kumartaş'ta toplanmasını; 12 nci Tümenin Çıkrık ile Akarçay arasında yerleşmesini; 4 ncü Tümenin Kalecik dağını ele geçirmesini ve Balmahmut civarındaki Andriçopulos Koluna başka bir görev verileceğini emretti.

c. Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :

Kocaeli Grubu :

Bütün grup cephesinde durumda bir değişiklik yoktu. Yalnız, 1 nci Süvari Tümeni keşif kolları, Karaoğlan - Alpagut hattındaki düşman emniyet birliklerinin Taşköprü kuzey ve doğusu hattına çekilmiş olmaları üzerine, Tekeciler - Atalan yaylası hattı güneyindeki sırtlara kadar ilerlediler

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Durumlarını muhafaza ediyorlardı.

4 ncü Kolordudan 61 nci Tümen, dünkü cephe emrine göre, bu gün 3 ncü Kolordu emrine girdi.

1 nci Kolordu :

Kolordu genellikle durumunu muhafaza ediyordu.

2 nci Kolordu Komutanlığından saat 1300'te alınan "düşmanın 2 nci Kolordu kuzey kanadma taarruzu halinde, 4 ncü Tümene yardım için bir tümenin Bayat'a yaklaştırılması" raporu üzerine, 15 nci Tümenden bir alay (56 ncı Alay) Bayat'a ve bu alayın bulunduğu Güreil'e de 45 nci Alay sürüldü. Durum, Cephe Komutanlığına arz ve 2 nci Kolordu Komutanlığına bildirdi.

2 nci Kolordu :

8/9 ekim gecesi büyük kısmı ile Kilise - Kıyır hattı gerisinde toplanmış olan 5 nci Yunan Tümeni, saat 0600'dan itibaren, Şaphane dağını ele geçirmek ve burada yerleşmek üzere, bir alayı ile 4 ncü Tümen sağ kanadına ilerlemeye başladı. Bunun üzerine 2 nci Kolordu Komutanı, saat 1000'da Cephe Komutanlığına ve 1 nci Kolordu Komutanlığına yazdı-

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

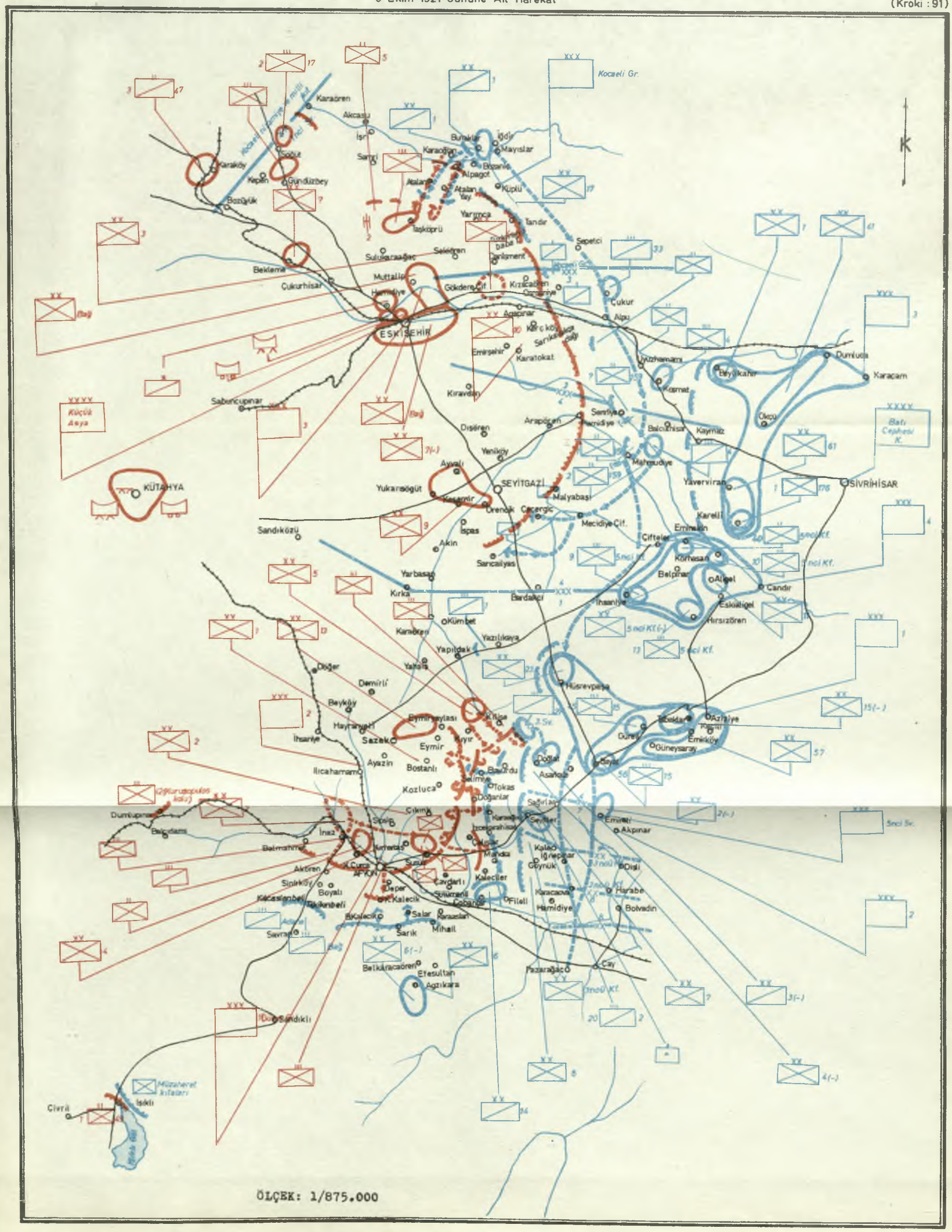
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

9 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki : 91)

ÖLÇEK: 1/875.000

ğı raporda : Kıyır boğazındaki Yunan tümeninin Şaphane dağı istikametinde ilerlediğini; Kolordunun elinde 4 ncü Tümeni takviye edecek ihtiyatı olmadığından, düşmanın Bavurdu ve Doğlat istikametlerinde ilerlemesi halinde bu tümene yardım etmek üzere 1 nci Kolordunun bir tümeninin Bayat'a, bir müfrezesinin de Doğlat'a sürülmesini arz ve teklif etti. 4 ncü Tümene de "üstün düşman taarruzu halinde, ezilmemek şartıyle, Doğlat ve Bayat geçitlerini elde bulundurmasını" emretti ve bu maksatla da 1 nci Kolordudan yardım istediğini bildirdi.

5 nci Yunan Tümeni, Kilise - Doğlat arasındaki sırtların 3 ncü Türk Süvari Tümeni tarafından tutulmuş olması yüzünden, taarruzunu geliştiremedi ve saat 1130'da yaklaşmakta olduğu 4 ncü Tümen cephesinden çekilmeye başladı. 4 ncü Tümen keşif kolları da Selimiye batısındaki sırtlara kadar ilerlediler.

64 sayılı Cephe emrine göre 2 nci Kolordu Komutanı, saat 1230'da, 4 ncü Tümenle 7 nci Tümen arasmda Sağırlar - İmrallı (mevkiler 7 nci Tümene dahil) ara hattını, 7 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni arasında İğnepınar - Dişli (mevkiler 3 ncü Kafkas Tümenine dahil) ara hattını, 3 ncü Kafkas Tümeni ile 8 nci Tümen arasmda Kurucaova - Harabe (mevkiler 3 ncü Kafkas Tümenine dahil) ara hattını emrederek tümenlerin savunma bölgelerini belirtti. Kolordu Karargâhını Akpınar doğusuna aldı. Saat 1330'da Cephe Komutanlığına "alınan emre göre Akarçay güneyi Kolordu bölgesi dışında kaldığından, Bolvadin istikametinin kapatılması için 4 ncü Tümenin güneye alınacağını ve bu tümenin örtmekte olduğu Bayat - Aziziye istikametinin 1 nci Kolordu tarafından kapatılmasını" arz ve teklif etti.

1 nci Kolordudan yardım isteğinde bulunmuş olduğunu 1 nci Kolordudan öğrenen Cephe Komutanı, saat 1400'te 2 nci Kolordu Komutanına verdiği emirde özet olarak : "Kolordunun bu günkü raporundan düşmanın taarruz edeceğinin anlaşılmadığını; 2 nci Kolordunun geri alınmasının taarruz kifayetsizliğinden değil, sağ kanattaki muharebelere 1 nci Kolorduyu katmamak isteğinden ileri geldiğini" bildirdi ve raporların Ordu Karargâhına ulaştırılmasında özel titizlik gösterilmesini istedi [1]. Düşmanın 4 ncü Tümene taarruzu halinde, bu tümenin ezilmemesi için Doğlat doğusuna kadar çekilebileceği hakkındaki 2 nci Kolordu Komutanlığı raporuna karşılık olarak da saat 1930'da verdiği emirde "düşmanın yalnız sağ kanattan mı ilerlediğini ve sağ kanatta kesin üstünlük sağlanamamasının sebeplerini" sordu.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1086, Dos. 99, F. 47/3.

Yunan birlikleri, kuzey kanattaki 5 nci Tümenin Şaphane dağından Doğlat istikametinde taarruzunu ilerletememesi üzerine, akşama doğru İscekarahisar deresi batı sırtlarından Kozviran - Güzelim dağı hattındaki mevzilerine çekilmeye başladılar.

Şaphane dağı 5 nci Yunan Tümeninden yalnız bir alayla tutulmakta idi.

5 nci Kolordu :

4 ncü Tümen Komutanının saat 0730 raporundan, Kıyır boğazından Şaphane dağı istikametinde bir Yunan tümeninin ilerlediğini ve kendisinden yardım istediğini öğrenen 3 ncü Süvarî Tümeni, Kilise - Doğlat hattı batı sırtlarını tuttu. Yunan tümeninin Şaphane dağından büyük kısımları ile çekilmesi üzerine 3 ncü Süvari Tümeni, bir alayını (27 nci Alay) bulunduğu mevzide bırakarak Doğlat'ta toplandı. 2 nci Süvarî Tümeni, bir batarya ile takviyeli 20 nci Alayını Seyitler'de bırakarak İmrallı'da toplandı. 14 ncü Süvari Tümeni dünkü yerinde kaldı.

6 ncı Tümen Kesimi :

Dünkü durumunu muhafaza eden Tümen cephesinde, 4 ncü Yunan Tümeni Küçükkalecik batı ve güney sırtlarını tahkim etmekteydi.

Yapılan keşiflerde, iki piyade alayının Küçükcurca ve çevresinde, üç grup halinde bir ordugâhın Susuz ve çevresinde bulunduğu tespit edildi. Bir piyade alayının Afyon'dan Küçükkalecik istikametinde ilerlediği, İnaz - Savran yolunda öğleden sonra kolbaşı ile Akören'e varan bir Yunan süvari alayı görüldü.

Akşama doğru, Salar ve Büyükkalecik istikametlerinde sürülen keşif kolları buraları işgal ettiler.

Çobanlar'daki Adana Süvarî Alayı, Tümen sol kanadına alındı ve Bağımsız Süvari Alayı ile birlikte Tilkikırıbeli - Kılıçarslanbeli hattını tuttu.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Bu gün, Afyon cephesi kuzey kanadında mevzii ölçüde 5 nci Yunan Tümeninin Şaphane dağından 4 ncü Türk Tümeni sağ kanadına doğru yaptığı taarruz hariç, hiç bir harekât olmadı. Yunanlıların başarılı olamayan bu harekâtı sonunda 2 nci Türk Kolordusu, İscekarahisar deresi doğusundaki mevzilerinde kaldı.

5 nci Kolordu, Savran kesiminde toplanmak ihtimaline karşı, 3 ncü Süvari Tümeni ile Doğlat, 2 nci Süvari Tümeni ile İmrallı ve 14 ncü Süvari Tümeni ile Çobanlar - Feleli kesimlerinde toplandı.

Kocaeli Grubundan 1 nci Süvari Tümeni, Hüsrevpaşahanı'na intikal hazırlığında ve 4 ncü Kolordudan 61 nci Tümen de 3 ncü Kolordu emrine verilmiş idi.

6 ncı Tümen genel olarak Afyon güney kesiminde Mihail'den Kılıçarslanbeli'ne kadar dünkü durumunu muhafaza ediyordu.

Başkomutanlık emriyle Afyonkarahisar Cephe Komutanlığı "1 nci Ordu Komutanlığı" adını aldı ve Genelkurmay Başkanlığından Polatlı Nokta Komutanlığına verilen emirde, Ali İhsan Paşa'nın 10 ekim günü Ankara'dan hareketle 10/11 ekim gecesini Polatlı'da geçireceği bildirildi.

Doğu Cephesinden gelmiş olan 12 nci Tümen, bu gün akşam Beylikköprü - Basriköy - Polatlı - Eskipolatlı bölgesinde toplandı.

Yunan Ordusu :

İznik - Lefke (Osmaneli) cephesinden Seyitgazi güneyinde Cevizli civarına kadar Türk kuvvetleri karşısında 11 nci, Bağımsız, 3 ncü ve 10 ncu Yunan Tümenleri 3 ncü Yunan Kolordu Komutanlığı emrinde mevzilendirildiler. Hamidiye - Cevizli cephe kesimindeki mevzileri 10 ncu Tümene devir ve teslim eden 9 ncu Tümen, Seyitgazi batısı kesiminde toplandı. 7 nci Yunan Tümeni ve 3 ncü Kolordu Karargâhı Eskişehir'e alınmıştı. Süvari Tugayı da Eskişehir'de idi.

Yunan Ordu Komutanlığının bu günkü harekâtının esası, Afyon'un elden çıkarılamaması için, burayı çevreleyen hâkim arazi kesimi olan Kozviran - Güzelim dağı mevziine dayanarak, 1 nci Kolordu ile cepheden İscekarahisar - Seyitler istikeminde taarruz ederken kuzeyden de 2 nci Kolordu ile Şaphane dağı üzerinden Doğlat istikametinde bir kuşatma ile Afyon cephesindeki Türk kuvvetlerini imha veyahut doğu ve güneydoğuya atmaktı. Ancak, düşünülen bu harekât, kuşatma kanadındaki 5 nci Yunan Tümeninin Şaphane dağını elde etmiş olmasına rağmen taarruzu Doğlat istikametinde geliştirememesinden, tahakkuk edemedi. Ve böylece Yunan Güney Grubu birlikleri, varmış oldukları İscekarahisar deresi batı sırtlarını da terk ederek, Kozviran - Güzelim dağı mevzilerine çekildiler.

2 nci Yunan Kolordusunun 5 nci Tümeni, bir alayla Şaphane dağını tutarak, büyük kısmı ile Kıyır kuzeyinde; 13 ncü Tümeni, Ayazin - Eymir kesiminde kaldı.

1 nci Yunan Kolordusunun 1 nci ve 2 nci Tümenleri, 2 nci Türk Kolordusunun evvelki mevzilerinde yerleşti. 12 nci Tümen, Kumartaş - Susuz kesiminde toplanmaya başladı

Afyon güneyindeki 4 ncü Yunan Tümeni, 6 ncı Türk Tümeni karşısında, genellikle dünkü durumunu muhafaza ederek Büyükkalecik kuzey sırtlarını tahkim etmeye başladı.

23. 10 Ekim 1921 Harekâtı (Kroki : 92) :

a. Türk Ordusu :

Cephe Komutanlığının bu gün saat 0130'da verdiği 65 sayılı emir şöyle idi [1] :

"1. Bu gün (9 ekim) öğleden sonra muharebe içinde olduğu bildirilen 4 ncü Tümenden şimdiye kadar henüz bir haber alınamamıştır.

2. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular arasındaki hudut, Çandır - Ertuğrulkışlası - Kırgız dağı hattıdır. Mevkiler 4 ncü Kolorduya aittir.

3. 1 nci Kolordunun, 2 nci Kolordunun yapacağı muharebelere müdahale ettirilmesi düşünülmemektedir. Çaykışla - Derbent köyü - Bavurdu hattı, 1 nci ve 2 nci Kolordular arasmda ara hattıdır. Mevkiler 2 nci Kolorduya dahildir. 1 nci Kolordu, Hüsrevpaşahanı ve Bayat istikametlerinden gelmesi muhtemel bir düşman taarruzuna karşı Aziziye batısında ve 2 nci Kolordu savunma hattı ile irtibatlı bir mevzi seçerek hazırlayacaktır.

4. 2 nci Kolordu düşmanla teması muhafaza edecektir. Kolordunun mümkün olduğu kadar ilerdeki araziyi elinde bulundurması sonraki harekât için fevkalâde ehemmiyetlidir. Fakat, düşmanın üstün ve ciddî bir taarruzu karşısında Kolordu, Çuğu - Paşa dağı hattma kadar işgal muharebesi yapacak ve Emir dağı batı etekleri ile Paşa dağı arasını kesin olarak savunacaktır.

5. 5 nci Kolordu, Sandıklı kuzeyinde Savran bölgesinde toplanmak üzere 10 ekim 1921 sabahından itibaren hareket edecektir.

6. 6 ncı Tümen, bulunduğu mevzii tahkim edecektir.

7. 4 ncü ve 3 ncü Kolordular, Beylikahır - Kaymaz - Belpınar hattında muharebeyi kabul için hazırlık ve tahkimat yapacaktır".

b. Yunan Ordusu :

Bu gün Yunan Ordusunun genel durumu şöyle idi :

3 ncü Kolordu, Boz dağı bölgesini 3 ncü Tümenden alarak, Küplü'den Atalan yaylası güneyine kadar Aşağı Sakarya güney sırtlarını göz

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls. 1025, H. 37, F. 5/4 - 5. - Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1090, Dos. 112, F. 104.

altında bulundurmak üzere Bağımsız Tümene verdi. Bu tümenin 51 nci Alayı Boz dağı hemen güneyinde, 52 nci Alay ve Topçu Taburu Yukarısöğüt'te ve kalan birlikleri ile 53 ncü Alay Söğüt - Karaköy hattı gerisinde toplandı. Karaköy'deki 47 nci Alayın 3 ncü Taburu da 53 ncü Alayın yanına geldi.

2 nci Alayı ile Söğüt ve bu alaydan bazı birliklerle Karaören güneyi - Yeniköy Küplü hattında bulunmakta olan 7 nci Tümen, Hasanbey çiftliği - Eskişehir - Karacahisar bölgesinde; Süvari Tugayı da büyük kısmı ile burada idi. 3 ncü ve 10 ncu Tümenler ile İznik - Köprühisar cephesindeki 11 nci Tümenin durumlarında değişiklik yoktu.

2 nci Kolordu, 13 ncü ve 5 nci Tümenleri ile Ayazin kuzeyinden itibaren İscekarahisar - Çıkrık hattına kadar 1 nci Kolordunun 1 nci ve 2 nci Tümenlerinin işgal etmekte olduğu mevzilere yerleşti. Seyitgazi batısındaki 9 ncu Tümen, bazı kuvvetlerini Akin - Yarbasan - Kümbet istikametinde sürmekteydi.

1 nci Kolordu, 1 nci ve 2 nci Tümenleri ile Sipsin - Küçükcurca'da toplanmakta; 12 nci Tümen, Güzelim dağı - Akarçay deresi arasındaki mevzide yerleşmekteydi. 2 nci Tümenden 1 nci Alayla takviye edilen 4 ncü Tümen, tahkim etmekte olduğu Süklün - Küçükkalecik güney tepeleri hattının batısında Tilkikırıbeli - Kılıçarslanbeli kesimini de tutarak, Ahatköy güneyine kadar Ahır dağı hattı geçitlerini işgal ile Yunan Ordusu güney kanadının emniyetini sağlamak üzere tertiplenmekteydi.

c. *Kolordular Bölgesinde Harekât ve Muharebeler :*

Kocaeli Grubu (Kroki : 92,93) :

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığı bölgesinde değişiklik yoktu. Yapılan keşifte, Söğüt'te 7 nci Yunan Tümeninden topçu ile takviyeli 2 nci Alayın bulunduğu tespit edildi. 1 nci Süvari Tümeni, saat 1200'de Bunaklar'dan harekete geçerek Osmaniye'ye vardı ve geceyi burada geçirdi. 17 nci Tümen kesiminde düşman, Çalcabaşı tepesi güneyi - Türkmenbaba tepesi doğusu hattında halkın da yardımıyle tahkimatla uğraştı.

3 ncü ve 4 ncü Kolordular :

Her ikisi de genellikle dünkü durumlarını muhafaza etmekte ve Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı hattındaki düşman durumunda da bir değişiklik bulunmamaktaydı. Bu kolordular, Beylikahır - Kaymaz - Belpınar hattını da tahkim ediyorlardı. İki kolordu arasındaki ara hattı değişince 4 ncü Kolordu Süvari Alayı, Cönger çiftliğinden Mecidiye çiftliği civarına alındı. Alay, Serçetepe, Mecidiye çiftliği, Bardakçı'ya keşif kolları

sürdü. Düztepe - Malyabaşı hattının süvari bölüğü ile takviyeli bir Yunan piyade alayı tarafından tutulduğu tespit edildi.

1 nci Kolordu :

Durumunda genellikle değişiklik yoktu. Yazılıkaya civarında bulunan Kolordu Süvari Alayı, dün İspas'ta dinlenen bir Yunan taburunun Yarbasan yolu ile güneye ilerlemekte olduğunu ve bunu kuzeyden bazı birliklerin takip ettiğini tespit etti.

Bütün gece muharebeden sonra sabahleyin Şaphane dağını ele geçiren 4 ncü Tümenin saat 0530'daki raporundan, karşısındaki düşmanın en az iki tümen olduğunu ve 2 nci Kolordu sağ kanadının kuşatılması tehlikesinin mevcut olduğunu öğrenen 1 nci Kolordu Komutanı, Bayat istikametinde muhtemel bir düşman hareketinin gelişmesi halinde hem bu istikameti kapatmak hem de 4 ncü Tümenin kuzey kanadını korumak üzere, 45 nci Piyade Alayını Güreil'den Doğlat'a ve Bayat'taki 56 ncı Alayı Güreil'e sevk etti.

65 sayılı Cephe emrine göre; 2 nci Kolordu savunma mevzii ile irtibatlı bir mevzi seçmek üzere saat 2130'da 15 nci Tümen Beyköy batısı - Sıracık (Sığırcı) hattını, 57 nci Tümen Güreil doğusu - Güneysaray batısı hattını tahkim etmeye hazırlandılar. 23 ncü Tümen bulunduğu yerde görevine devam ediyordu.

2 nci Kolordu :

Bütün gün yapılan muharebeden sonra 4 ncü Tümen, 5 nci Yunan Tümeninin çekildiği Şaphane dağını işgal etti. 5 nci Yunan Tümeninin, Kozviran sırtlarındaki Kolordunun eski mevziini tuttuğu ve büyük kısmının Alca ve çevresinde toplandığı tespit edildi. Kolordunun diğer cephe kesimlerinde tam bir durgunluk devam ediyordu. Saat 0600'da verilen, fakat birliklere ancak saat 1330'da ulaşan ve 1 nci Kolordu ile ara hattını da açıklayan Kolordu emrine göre; Kolordu birlikleri, Bayat hariç, Akarçay'a kadar Şam dağı kuzeybatı sırtları - Kale - Paşa dağı batısı hattını savunmak için işgal ile tahkim etmek üzere birer alaylarını yeni mevzi bölgelerine, emniyet birliklerini bu mevziin ilerisine, keşif kollarını Bavurdu batısı - Selimiye- Doğanlar - Çalışlar - Çobanlar hattına sürdüler. Böylece 4 ncü Tümen, bir alayını Bavurdu kuzey ve batı sırtlarına, bir alayını Tokas doğu sırtlarına sürdü ve diğer birliklerini Doğlat'ta topladı. 7 nci Tümen, bir alayını Karaağaç doğu sırtlarına sürdü, kalan diğer birlikleriyle İmrallı civarında toplandı. 8 nci Tümen, bir alayını İscekarahisar deresi doğu sırtlarına sürdü, diğer birliklerini Paşa dağı güneyinde topladı. 3 ncü Kafkas Tümeni, bir alayını Kolordu Topçu Taburu ile beraber Kale köyünde bırakarak, diğer birlikleriyle kolordu ihtiyatı olarak İmrallı'da toplandı.

Tümen savunma mevzilerinin hudutları tamamen dünkü emirlerde belirtildiği gibi idi. Yalnız, 3 ncü Kafkas Tümeni Kolordu ihtiyatı olarak alındığından, bunun bölgesi de 8 nci Tümene verilmiş oldu.

5 nci Kolordu :

65 sayılı Cephe emri ile Sandıklı kuzeyinde Savran kesiminde toplanacak olan Kolordunun 3 ncü Süvari Tümeni büyük kısmı ile Doğlat' ta, 2 nci Süvari Tümeni büyük kısmı ile İmrallı'da, 14 ncü Süvari Tümeni Çobanlar - Feleli kesiminde idiler.

3 ncü Süvari Tümeninin 4 ncü Tümen sağ kanadını Kıyır boğazı ve Şaphane dağına karşı örten 27 nci Süvari Alayı, düşmanın Şaphane dağından çekilmesi ve 15 nci Tümenden 45 nci Piyade Alayının Doğlat'a gelmesi üzerine burada Tümene katıldı.

14 ncü Süvari Tümeni kesiminde, düşmanın Güzelim dağı - Susuz doğusu hattına çekilen kuvvetleri tahkimat yapmakta; Susuz ve çevresinde tespit edilen bir tümen kadar kuvvetten bir alayın Afyon istikametine, Güzelim dağı kesiminden en az iki piyade alayının Küçükcurca kesimine geldiği görülmekte idi.

Savran kesiminde toplanmak üzere Kolordu Komutanlığınca verilen emir üzerine, 3 ncü Süvari Tümeni akşam Bolvadin'de toplandı. 2 nci Süvari Tümeni, Bolvadin'e ve buradan Pazarağaç - Karacaören - Akarım (Akharman) kesimine hareket etti. Geceyi 14 ncü Süvari Tümeni Efesultan'da, Kolordu Karargâhı Çay'da geçirdi.

6 ncı Tümen Kesimi :

Tümen dünkü durumunu muhafaza etmekte idi. Mihail - Sarık - Kayadibi güneyi mevziinde sağdan sola Adana Müfrezesi, 50 nci Piyade Alayı ve 34 ncü Süvari Alayı bulunuyordu. Tilkikırıbeli - Kılıçarslanbeli mevziinde, sağdan sola doğru, Bağımsız Süvari Alayı ile Adana Süvari Alayı yerleşmişti. Tümen bağlı birlikleri ile 51 nci ve 52 nci Piyade Alayları ve akıncı kolları ile Tümen Karargâhı Ağzıkara'da idiler.

4 ncü Yunan Tümeni, Süklün - Küçükkalecik hattını tahkim etmekle meşgul ve Afyon'dan 35 nci Alayla takviye edilmekte idi. Topçu ve süvari birlikleri ile takviyeli 8 nci Yunan Piyade Alayı, Akören'den güneye ilerleyerek Adana Süvari Alayının Sinirköy güneyindeki emniyet birliğini geri attı ve topçu desteğinde bir taburla yaptığı taarruz süvari alayları tarafından durduruldu. 8 nci Yunan Alayının büyük kısmı Sinirköy doğusu - Kayadibi kesiminde toplandı.

Dumlupınar kesimini tutmakta olan 12 nci Yunan Alayından süvari bölüğü ile takviyeli piyade taburu, Balcıdamı üzerinden Toklusivrisi'ne

ilerledi ve buradaki Türk süvari bölüğü de Kılıçarslanbeli istikametine çekildi.

Tümen Komutanı, Efesultan'a gelmiş olan 14 ncü Süvari Tümeni konakçı subayına "5 nci Kolordu gelinceye kadar Tümenin Savran kuzeyinde Yunan taarruzlarını durdurmaya çalışacağını; ancak zorunluluk halinde, Adana Süvari Alayının Savran güneyine çekilerek Sandıklı ve Şuhut istikametlerini kapayacağını" bildirdi.

ç. *Bu Günkü Muharebelerin Sonucu ve Olaylar :*

Türk Ordusu :

Eskişehir ve Afyon cephelerini kesin olarak savunmak karar ve hazırlığında olduğu anlaşılan Yunan Ordusu karşısında Türk Batı Cephesi Komutanlığı, bundan sonraki günlerde Afyon güneybatısından taarruzla kesin sonucu almak üzere kuvvetlerinin büyük kısmını (asıl kuvvetleri) güneye kaydırma hazırlığına başladı.

Kocaeli Grubu, 1 nci Süvari Tümeni hariç, durumunu muhafaza ediyordu.

3 ncü ve 4 ncü Kolordular, Beylikahır - Kaymaz - Belpmar hattında, gerektiğinde savunmak üzere, tahkimata devam ettiler.

Eskişehir cephesinin güney ve Afyon cephesinin kuzey kanatları arasında, her iki cephe kesimini birbirinden ayırıcı maksatla yapılacak Yunan taarruzuna karşı Aziziye - Güreil - Hüsrevpaşa - Bayat bölgesinde toplanan 1 nci Kolordu, 65 sayılı Cephe emrine göre, aktif görev yerine, özellikle 2 nci Kolordunun muharebelerine katılmamak suretiyle Aziziye batısında 2 nci Kolordunun savunma mevzii ile irtibatlı bir mevzi seçmekle görevlendirilmiş bulunuyordu.

2 nci Kolordu, Asarkale - Seyitler doğusu - Paşa dağı batısı - Hamidiye hemen doğusu - Akarçay hattına alındı.

5 nci Kolordu, Sandıklı kuzeyinde Savran bölgesinde toplanmak üzere, 3 ncü Süvari Tümeni ile Bolvadin'de ve 14 ncü Süvari Tümeni ile Efesultan'da toplandı. 2 nci Süvari Tümeni de Çay batısına hareket ettirildi.

Polatlı'daki Ağır Topçu Alayı, Sivrihisar'a gelmek üzere yola çıkarıldı.

Yunan Ordusu (Kroki :92,93) :

İznik güneyinde Pamukderbent'ten başlayarak Karaköy - Aşağı Sakarya güneyinde Boz dağı - Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı - Cevizli hattını 3 ncü Kolordu (Kuzey Grup Komutanlığı) emrinde 11 nci, Bağımsız,

3 ncü ve 10 ncu Tümenlerle tuttu. 7 nci Tümen ile Süvari Tugayı Eskişehir ve civarında idiler. 9 ncu Tümen, Seyitgazi - Afyon kuzeyinde Dinar köyü arasını kapatmak ve lüzumunda Güney Grubuna yardım etmek üzere Seyitgazi batısında bulunuyordu. Bu tümenin bazı birlikleri güneye doğru yürümekte idiler.

Afyon cephesini Kıyır boğazı güneybatısında Kozviran ve Karaaslan tepelerinden itibaren Güzel'm dağı - Afyon güneyinde Kalecik tepeleri ve buradan Ahatköy'e kadar Ahır dağı geçitleri hattını Güney Grup Komutanlığı emrinde 1 nci ve 2 nci Kolordular (13 ncü, 5 nci, 12 nci ve 4 ncü Tümenler) ile tuttu. 1 nci Tümen Sipsin ve Büyükcurca'da, 2 nci Tümen Küçükcurca civarında toplandı.

Yunan Ordu Komutanımn saat 1900'da verdiğ: emir şöyle idi [1] :

"1. Ordunun zaferle sonuçlanan son harekâtından sonra, her şeyden evvel zapt olunan memleketin Türklerin her çeşit taarruz faaliyetine karşı emniyetini sağlamak maksadıyle, ordunun aşağıdaki tertipte teşkilini ve özel grupların görev ve yetkilerini emrediyorum.

2. Ordunun gruplanması :

a. Güney Grubu, 1 nci Kolordu emrinde:

(1) 1 nci Kolordu,
(2) 2 nci Kolordu (9 ncu Tümen hariç),
(3) 4 ncü Tümen,
(4) 49 ncu Piyade Alayı,
(5) 1 nci Geri Hizmet Piyade Alayı,
(6) 75 mm. lik Dağ Topçu Grubu,
(7) Otomobilli iki takip bölüğü,
(8) 155 mm. lik Sahra Bataryası,
(9) Deniz Uçak Seferleri Grubu,
(10) Kütahya Askerî Komutanlığı (iki geri hizmet piyade alayı)
(11) Uşak Askerî Komutanlığı,
(12) Jandarma kıtaları.

b. Kuzey Grubu, 3 ncü Kolordu Komutanı emrinde.

3. Grupların görevi :

a. Güney Grubu, Buldan'ın güneyinde Ortakçı demiryolu istasyonundan Belören (Seyitgazi güneyinde) hâkim noktalarına kadar bölgeyi her türlü Türk taarruzuna karşı savunacak ve muhafaza edecektir.

---

[1] Konstantin Neruços, "Küçük Asya Seferi", C. VI, (basılmamış çeviri, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı kütüphanesi), s. 329 - 333.

b. Kuzey Grubu, Güney Grubu hududundan Gemlik körfezine kadar cephe kesimini koruyacaktır. 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Kolordular Komutanlarına şahsen gizli talimat verilmiştir.

4. Komuta merkezleri :
   a. Güney Grubu, Afyonkarahisar
   b. Kuzey Grubu, Eskişehir

5. Tahkimatın kullanılması :
Bildirilen özel emir ve talimat çerçevesinde hareket edilir.

6. Gruplar, 23 ekime kadar kıtaların yerleşme tertip ve düzenini ayrıntılarıyle gösteren krokileri Orduya göndereceklerdir.

7. Telgraf servisi, nakliyat ve seyyar hastane kollarına ayrıca emirler verilecektir".

Yunan Ordu Komutanının yine bu gün verdiği talimat özetle şöyle idi :

"Son Afyon muharebelerinden sonra çeşitli kaynaklardan alınan bilgilerin sonucuna göre; Türklerin, kuvvetlerinden büyük bir kısmının Akarçay ovasına sevkıyatı, ikmal hizmetleri bakımından Konya demiryolundan faydalanmayı sağlamak gayesi ile mi yaptıkları bilinmemektedir.

Anlaşıldığına göre Türkler, Mandıra - Alpu cephesine az bir kuvvet tahsis etmiştir. Asıl büyük kuvvetlerini Porsuk kuzeyinde Çukur - Taştepe - Küplü bölgesine yığmış bulunuyor.

Beylikahır - Alpu demiryol köprüsünün tahribinden sonra Eskişehir cephesine büyük kuvvetler sevk edemeyeceğini anlayan Türk Ordusu, harekât planını değiştirmek zorunda kalmıştır. Şimdiki halde kuzeybatıdan İznik gölüne kadar önemli Türk kuvvetlerinin toplandığı görülmemiştir. Boz dağının kuzey tarafında çetelerin, ayrıca Yenice, Lefke, Geyve ve İzmit'in kuzeyinde iki tümen toplandığı haber verilmektedir.

Güney Grubunda tertibat :

Bizim için en önemli cihet, Seyit deresi (Seyitsuyu) - Seyitgazi - Afyon kuzeyinde Dinar'a kadar uzanan bölgenin muhafazasıdır. Bu bölgede imkânlar oldukça elverişli bulunduğundan, Kuzey ve Güney Grupları gerektiğinde birbirlerini takviye edebilirler.

Kuzey Grubunda tertibat :

Bunun yerleşmesinde esas, Türklerin büyük kuvvetlerle buradan taarruzuna ihtimal verilmemektedir. Ordu, Türklerin şu şekilde taarruzlarına ihtimal vermektedir:

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

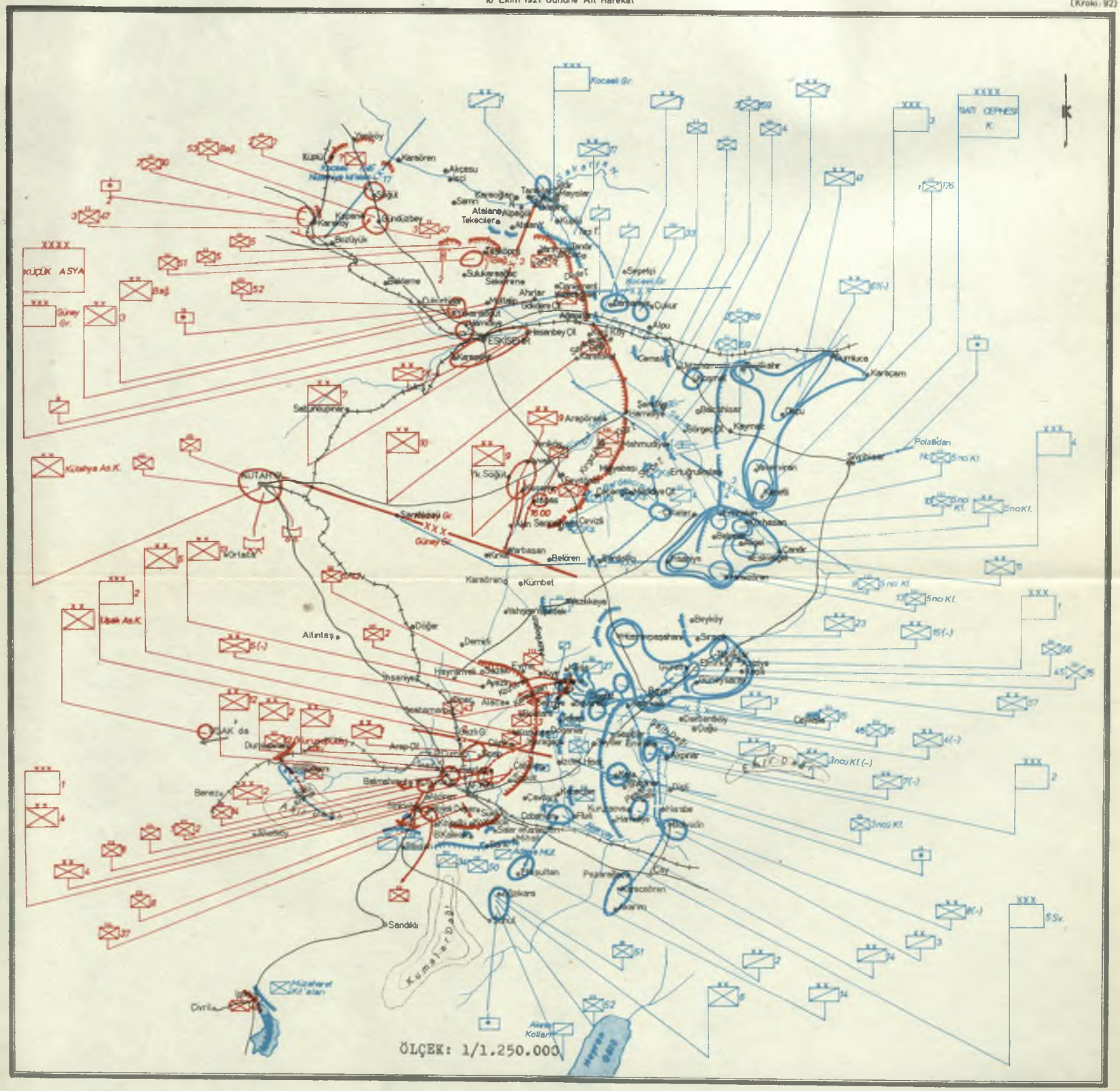
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

10 Ekim 1921 Gününe Ait Harekât

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 92)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

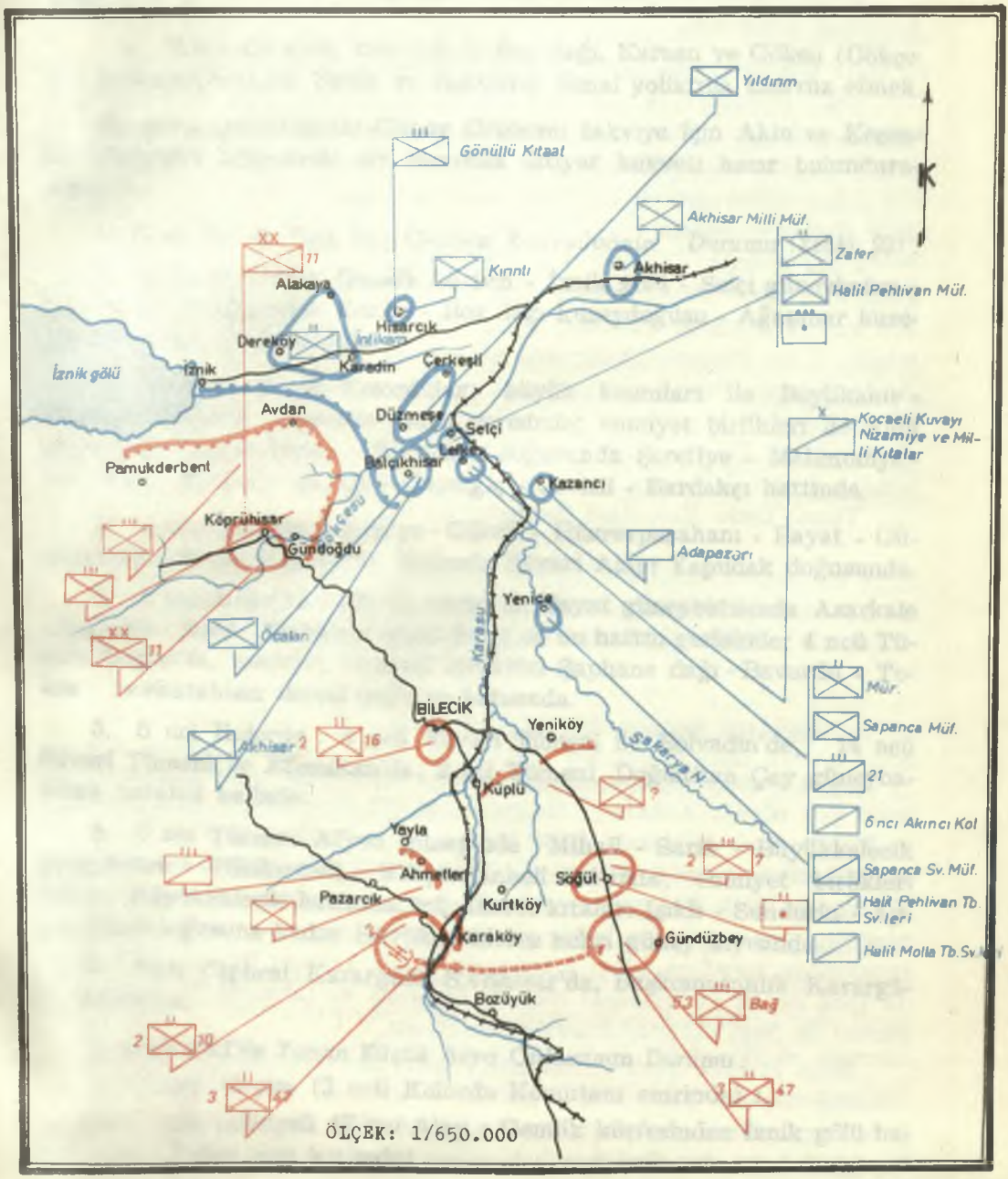
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye K.lığının
10 Ekim 1921 Günkü Harekâtı

(Kroki: 93)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

a. Asıl taarruzu Güney Grubu tümenlerine yöneltmek üzere, tali kuvvetlerle Çifteler bölgesinden Seyitgazi'ye taarruz etmek.

b. Aslında Güney Grubu tümenlerine taarruza geçmek üzere, ikinci derecede kuvvetlerle Eskişehir - Seyitgazi cephesine taarruz etmek.

c. İkinci derecede kuvvetlerle Boz dağı, Karasu ve Göksu (Gökçesu) istikametlerinden Bursa ve Eskişehir ikmal yollarına taarruz etmek.

Bu grup, gerektiğinde Güney Grubunu takviye için Akin ve Kesenler (Kesenir) bölgesinde bir tümenlik ihtiyat kuvveti hazır bulunduracaktır".

10 Ekim 1921'de Türk Batı Cephesi Kuvvetlerinin Durumu (Kroki: 92) :

1. Kocaeli Grubu: Gemlik körfezi - İznik gölü - Selçi güneybatısı - Bilecik kuzeydoğusunda Yenice - Boz dağı kuzeydoğusu - Ağapınar kuzeyinde Tandır genel hattında.

2. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular: büyük kısımları ile Beylikahır - Kaymaz - Çifteler - İhsaniye hattı gerisinde; emniyet birlikleri ile Alpu güneyinde Cemeli tepesi - Hamidiye doğusunda Şerefiye - Mahmudiye - Serçetepe - Mecidiye çiftliği - Çeçengiç - Cevizli - Bardakçı hattında.

3. 1 nci Kolordu : Aziziye - Güreil - Hüsrevpaşahanı - Bayat - Güneysaray - Keçili bölgesinde; Kolordu Süvari Alayı Yapıldak doğusunda.

4. 2 nci Kolordu : büyük kısmı ile Bayat güneybatısında Asarkale - Sağırlar - Kale - Hamidiye genel hattı ve bu hattın gerisinde; 4 ncü Tümen Doğlat'ta, emniyet ve keşif birlikleri Şaphane dağı - Bavurdu - Tokas - İscekarahisar deresi doğu ve batısında.

5. 5 nci Kolordu : 3 ncü Süvari Tümeni ile Bolvadin'de, 14 ncü Süvari Tümeni ile Efesultan'da; 2 nci Tümeni, Doğlat'tan Çay güneybatısına hareket halinde.

6. 6 ncı Tümen: Afyon güneyinde Mihail - Sarık - Büyükkalecik güneybatısı - Tilkikırıbeli - Kılıçarslanbeli hattında; emniyet birlikleri Salar - Büyükkalecik hattında, müzaheret kıtaları Işıklı - Sundurlu - Aydın güneydoğusuna kadar Büyükmenderes nehri güney kıyısında.

7. Batı Cephesi Karargâhı Sivrihisar'da, Başkomutanlık Karargâhı Polatlı'da.

10 Ekim 1921'de Yunan Küçük Asya Ordusunun Durumu :

1. Kuzey Grubu (3 ncü Kolordu Komutanı emrinde) :

Altı topla takviyeli 47 nci Alay : Gemlik körfezinden İznik gölü batı kıyısına kadar olan kesimde;

11 nci, Bağımsız, 3 ncü ve 10 ncu Tümenler : İznik gölü doğusundan Seyitgazi güneyinde Belören'e (dahil) kadar cephe kesiminde;

7 nci Tümen ve Süvari Tugayı: Eskişehir ve civarında;

Geçici olarak bu grup emrinde bulunan 9 ncu Tümen : Seyitgazi güneybatısı kesiminde.

2. Güney Grubu (1 nci Kolordu Komutanı emrinde) :

2 nci Kolordu (13 ncü ve 5 nci Tümenler) : Avazin kuzeyi - Kozviran sırtları doğusu - Kozluca güneydoğusu sırtları hattında cephede; 9 ncü Tümen, Seyitgazi batısında Ayvalı - Kesenir - İspas kesiminde ve bir kısım kuvvetleri ile Kümbet deresi batısında tertiplenmek üzere güneye doğru harekette;

1 nci Kolordu (12 nci, 4 ncü Tümenler) : Güzelim dağı - Susuz doğusu - Süklün - Büyükkalecik güneyi - Tilkikırıbeli kuzeyi - Kılıçarslanbeli kuzeyi hattında mevzide; 1 nci Tümen, Sipsin - Büyükcurca kesiminde; 2 nci Tümen, Çüçükcurca kesiminde; Andriçopulos Kolu (49 ncu Alay), büyük kısmı ile Balmahmut'ta; Kurusopulos Kolu (12 nci Alay), büyük kısmı Dumlupınar'da ve bir kısmı ile Toklusivrisi kesiminde; 49 ncu Alayın 1 nci Taburu, Çivril'de; 18 nci Piyade Alayı, Buldan kuzey doğusundan Aydın doğusuna kadar Büyükmenderes nehri kuzey kıyısında.

Yunan Ordu Komutanı Eskişehir'de idi.

C. SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ İLE TAKİP HAREKÂTININ ÖZETLENMESİ VE ZAFERİN SİYASÎ ETKİLERİ

1. Sakarya Meydan Muharebesi :

Daha önceleri açıklandığı gibi Yunan Ordusunun amacı, Türk Ordusunu yok ederek Ankara'yı ele geçirmek, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini dağıtarak, İtilâf Devletleriyle birlikte, şartları daha da ağırlaştırılmış Sevr Antlaşmasını Türk ulusuna zorla kabul ettirmekti. Bu amaçla Türk Ordusunun cephesini yarmak ve aynı zamanda doğu kanadından kuşatmak için, sekiz piyade tümeni (üç kolordu) ile bir süvari tugayından meydana gelen kuvvetinin büyük kısmını Beşköprü doğusunda Ilıca deresi güneyindeki bölgede toplamış ve takviyeli bir piyade tümenini de Beylikköprü batısında bırakmıştı.

Buna karşılık Türk Ordusunun amacı, Sakarya nehri doğusunda savunarak düşman taarruzlarını kırmak ve elverişli durumlar meydana gelince karşı taarruza geçmek idi. 13 ağustos 1921 günü Eskişehir doğusu - Seyitgazi hattından ileri harekete geçen Yunanlıların, önceden asıl kuv-

vetleriyle Eskişehir - Polatlı demiryolunun iki tarafından ilerlemesine göre Sakarya nehri doğusunda bir düzen alınmış; sonradan, Yunan Ordusunun büyük kuvvetlerinin güneye doğru kaydırıldığı anlaşılınca ve Porsuk çayı kuzeyinden bir taarruz ihtimelinin zayıflaması üzerine, tertiplenmede değişiklikler yapılarak bazı kuvvetler sol kanada alınmıştı.

Yunan Ordusunun harekâtını dikkatle takip eden Başkomutan ile Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı, düşmanın bir kuşatma hareketi ile birliştirilmiş cephe taarruzları yapacağı kanısında idiler. Asıl önemli olan problem, Türk Ordusu sol kanadını kuşatacak olan Yunan kuvvetlerinin, demiryolundan ve Yukarı Sakarya'dan ne kadar uzaklaşabileceklerini kestirmekti. Bu maksatla ilk tedbir olarak, Ankara çayından güneye doğru uzayan cephenin sol kanadı Mangal dağına dayatıldı. Mangal dağı - Beşköprü hattının kuzeyinde on iki piyade tümeni, bu hattın doğu ve güneydoğu bölgesinde üç süvari tümeni ve bir süvari tugayı hazır bir hale getirildi.

Beşköprü - Yenimehmetli hattının kuzeyinde dört piyade tümeni ile bir süvari tümeni geniş bir cephede bırakıldı. Böylece, düşmanın Türk Ordusu doğu kanadını kuşatmak ve cephesini yarmak teşebbüsleri, daha muharebe başlarken, Türk büyük sevk ve idaresi tarafından sabetle takdir ve gerekli düzen alınarak stratejik sevk ve idare üstünlüğü sağlanmış bulunmakta idi.

Bütün hazırlıklarını tamamlamış bulunan Yunan Ordusu, 23 ağustos 1921 sabahı ileri harekâta başlayarak Türk ileri mevzilerine taarruz etti ve akşam üstü Mangal dağı bir Yunan tümeni tarafından ele geçirildi.

24 ağustos günü, Yunanlılar Beylikköprü bölgesinden Sakarya doğusuna geçtiler. Yapılan karşı taarruzlara rağmen düşman nehrin batısına atılamadı. Yunanlılar, Türk sol kanat bölgesi hariç cephenin diğer kısımlarında da taarruzlarına devam ettiler.

25 ağustos günü, Beylikköprü'den Yağcıkebir köyüne kadar 80 km.-lik bir cephe üzerinde düşman genel taarruza geçti. Meydan Muharebesi çetin taarruz ve karşı taarruzlar halinde devam ediyordu. Düşman Türbetepe'yi ele geçirdiğinden, o bölgede ihtiyatta bulunan 3 ncü Kafkas Tümeni 3 ncü Grubu takviye etti ve Türbetepe geri alındı. 1 nci Grup, 4 ncü ve 24 ncü Tümenleriyle Yağcıkebir genel istikametinde taarruza geçerek, Yunanlıların Mangal dağı doğusundan ilk kuşatma hareketlerini başarısızlığa uğrattı. Türk Ordusunun bu başarısı, 1 nci Grubun önceden sol kanada kaydırılmış olmasıyle elde edilmişti.

26 ağustos günü, düşman yine bütün cephede taarruza başladı. Türbetepe tekrar düşman eline geçti. Düşmana büyük zayiat verdirilerek taarruzları durduruldu ise de, sol kanat bölgesinde Yamak doğusunda bir parça arazi kazandı ve bazı gruplarda da geri çekilmeler oldu.

27 ağustos günü, Yunan Ordusu bütün cephede taarruz etti ve fakat önemli bir başarı sağlayamadı.

28 ağustos günü, düşman gece ve gündüz bütün cephede taarruz etti. Beylikköprü bölgesiyle Türk sol kanadında bir kısım arazi kazanmaya muvaffak oldu. Düşman, uğradığı büyük kayıplara rağmen taarruzunda ısrar ediyordu.

29 ağustos günü, daha da genişleyen cephede Beylikköprü'den Büyükgökgöz'e kadar düşman bütün kuvvetleriyle taarruzunu devam ettirdi. Bu günkü muharebeler sonucunda cephenin merkez bölgesinde Dikilitaş ve batısında fazlaca arazi kazanmaya muvaffak oldu.

Başarı ümidine düşmüş bulunan düşman, 30 ağustos günü Beylikköprü, Sarıhalil ve Karsaklı bölgelerinde ve cephenin doğusunda Çalış istikametinde Türk Ordusunun sol kanadına genel taarruza geçti. Bu günkü harekât sonucunda taarruzları hemen her yerde başarı ile durduruldu. Fakat, Çal dağı batısında zayıf birliklerle tutulan yere düşman kolaylıkla girdi.

30 ağustos akşamına kadar Türk sol kanadı karşısında muharebe eden 2 nci Yunan Kolordusunun büyük kayıplar vermesi ve sert Türk mukavemeti karşısında kuşatmayı başaramayacağı anlaşılınca, bu hareketten vazgeçilerek 31 ağustostan itibaren cephe taarruzlarına girişildi. Düşman, bu günkü taarruzlar sonucunda Sivri ve Çal dağı doğusunda bir kısım arazi kazandı.

Yunanlılar, 1 eylül günü Türk Ordusu sağ kanadına ve merkezde Haymana ve Dikilitaş'a kadar olan bölgede genel taarruz yaptılar.

2 eylül günü düşman, Türk Ordusu sağ kanadına da Beylikköprü bölgesinde ve merkez bölgesinde taarruzlarını yeniledi. Bu günkü taarruz sonucunda, Çal dağı üzerinde bulunan bazı Türk birlikleri daha doğuya çekildi. Çal dağı bölgesinde meydana gelen kritik durum hakkında Başkomutan görüşlerini şöyle anlatıyordu [1]:

"Elimizde bulunan harita, Kiepert'in tercüme olunmuş haritasıdır. Tabii bütün dünya bu harekâtı bu harita ile takip ediyor. Gerçekten bu haritaya bakılınca, Çal dağı bütün sahaya fevkalâde hâkim bir mevzi gi-

[1] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, Istanbul, Maarif Matbaası, 1945, s. 174 - 175.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

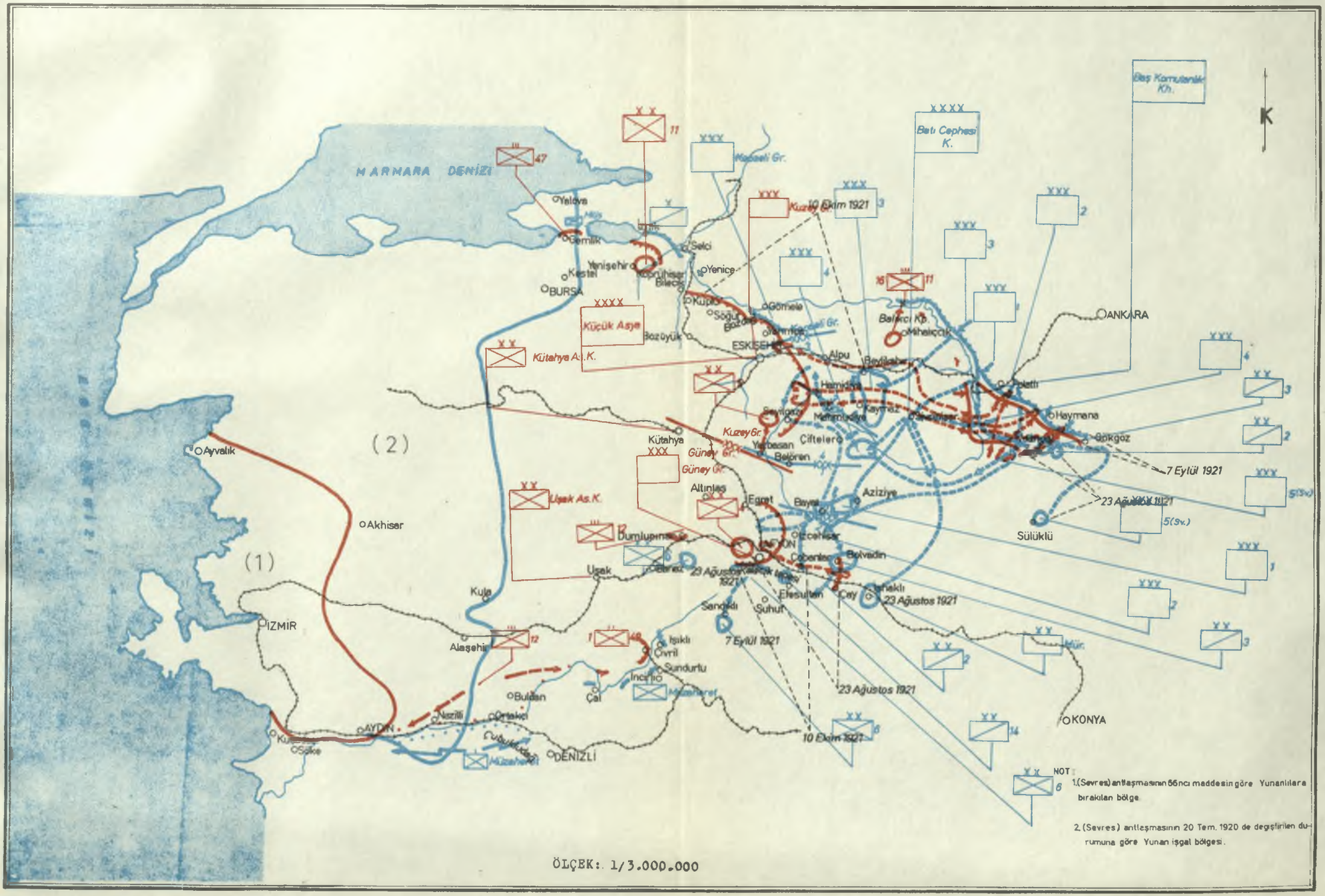
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Türk ve Yunan Kuvvetlerinin 23 Ağustos - 10 Ekim 1921
Tarihleri Arasında Ceryan Eden Sakarya Meydan Muharebesi Harekâtı Özeti

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Kroki: 94)

NOT:
1. (Sevres) antlaşmasının 66ncı maddesine göre Yunanlılara bırakılan bölge.
2. (Sevres) antlaşmasının 20 Tem. 1920 de değiştirilen durumuna göre Yunan işgal bölgesi.

bi görünüyor. Görünüşte böyle bir mevziin düşman eline geçmesi, muharebenin artık aleyhimize döndüğü gibi bir fikir verebilir. Fakat efendiler, bu çok yanlış bir fikirdir. Daima cevherini muhafaza eden, aklını ve ferasetini muhafaza eden bir ordu için mevziin ehemmiyeti yoktur. Bir asker her yerde muharebe eder. Tepenin üstünde, tepenin altında, derenin içinde de muharebe eder. Binaenaleyh bu kaideye uygun hareket eden ordumuz, Çal dağının düşman eline geçmesinden de hiç endişe etmedi. Çal dağının 500 metre, 1000 metre doğusunda bulunan, savunma noktai nazarından daha emniyetli ve daha sağlam bir hat üzerine yerleşti. 3 eylülde düşmanın, genel cephede sükûneti görülüyordu, yorgunluğu görülüyordu ve birtakım tedbirler almakta olduğu da hissediliyordu. Fakat eylülün dördüncü günü düşman, toplayabildiği kuvvetlerle sağ kanat ve merkezimiz karşısında bulunan mevzilerini takviye etti ve oradan tekrar taarruza geçmek istedi. Fakat, bu defa düşmanın tekmil taarruzları olağanüstü zayiatla her noktada durduruldu ve atıldı. Düşman hakikatte mağlup olmak üzere idi veyahut mağlup olmuştu. Fakat, öyle birtakım emeller peşinde, o kadar hayaller arkasında geziyordu ki; bu mağlubiyeti bir türlü kendi kendine itiraf etmek istemiyordu. Onun için, eylülün beşinci günü dahi toplayabildiği son ihtiyatlarıyle son bir taarruz ve kanlı bir harekette bulunmaktan nefsini menedemedi. Gerçekten, bütün bu kuvvetlerle yalnız ordumuzun merkezine bir taarruz yaptı. Fakat, bu taarruzu dahi büyük zayiatla durduruldu ve atıldı. Artık düşman bütün cephe üzerinde taarruzdan vazgeçmek zorunda kaldı ve müdafaaya geçmek zaruretini hisseti. . ."

2-5 eylül 1921 günlerinde durum iki taraf için de çok önem kazanmıştı. Türk cephesinin orta kesimi kritik bir duruma girmiş, cephenin yarılma tehlikesi baş göstermişti. Yunan Ordusunun yeni bir sıklet merkezi teşkil ve bol cephane sarfıyle Çal dağı, Haymana bölgesindeki başarılarını genişleterek Türk cephesini yarma hareketine girişmesi stratejik kurallar gereği idi. Eğer bu harekete girişilseydi, Türk kuvvetleri, Başkomutanın açıkladığı gibi, savunmaya daha gerideki mevzilerde devam edecekti. Ancak, Yunan Ordusunun içinde bulunduğu maddî ve manevî durum, böyle bir yarma hareketinin yapılmasına elverişli değildi. Bu ordunun taarruz gücü kırılmış bulunmakta idi.

Yunan Ordusu, büyük sevk ve idaredeki başarısızlığı yanı sıra Türk Ordusunun şiddetle karşı koyması karşısında, taktik alandaki bütün çabalarına rağmen muharebeyi kaybetmiş, ümitsiz ve kararsız bir duruma düşmüştü.

Türk büyük sevk ve idaresi ise, Sakarya Meydan Muharebesinin başından itibaren önce 1 nci Grubu, sonra da 12 nci Grubu sol kanada kaydırmak suretiyle stratejik üstünlüğü sağlamış ve çarpışmayı bir cephe

muharebesi şekline sokarak, düşmanın taarruz gücünü kırmıştı. Ayrıca, merkez ve Çal dağı bölgesinin tehlikeli bir hal alması üzerine de sol kanattan yetiştirilmiş kuvvetlerle buradaki durum da düzeltilmişti.

Bu durumda Yunan Ordu Komutanı, bir yandan orduyu geri çekip çekmemek fikirleri arasında bocalarken, bir yandan da hükümetin siyasî fikirlerinin ne olduğunu sormakta idi.

23 ağustostan 5 eylüle kadar geçen 14 gün içinde Yunan Ordusu, Ilıca deresi boyundan kuzeye doğru ve ortalama 25 km. kadar ilerleyerek durmak zorunda kalmış, 6 eylülden itibaren hareketsiz kalarak tahkimat işleriyle uğraşmaya başlamıştı.

Türk Ordusu, düşmana kendi istediği yerde muharebeyi kabul ettirerek onu çarpışmaya mecbur etmiş ve taarruz gücünden yoksun bırakmıştı.

İnsiyatifi ele alan Batı Cephesi kuvvetleri, yapılan hazırlıklardan sonra 10 eylül 1921 günü bütün ordu cephesinde ve özellikle Beylikköprü doğusunda bulunan düşman sol kanadına taarruza geçti. Düşman için çok önemli olan mevziler işgal edildi.

11 eylül günü düşman, sağ kanattan başlamak üzere batıya doğru çekiliyor, bir yandan da ordunun çekilme hareketini sağlamak için karşı taarruzlar yapıyordu. 12 eylül günü düşmanın yaptığı taarruzların hepsi kırıldı. Türk Ordusu taarruza devam etti. Düşman, bütün çabalarına rağmen en önemli Kartaltepe - Beştepeler ve daha güneydeki mevzileri bırakmak zorunda kaldı. Düşman ordusu, maddî ve manevî bakımlardan bozulmuş ve sarsılmıştı. Artık düzgün bir şekilme düzenini kaybederek, perişan bir halde nehrin batısına çekilmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Nihayet 13 eylülde Sakarya doğusu tamamen düşmandan temizlenmişti.

Personel, silâh, araç ve gereç üstünlüğüne sahip bulunan Yunan Ordusu, arkasında serbest denizler ve İngiltere'nin para ve her türlü desteğine dayanmakta idi. Yunan cephesi gerisinde Karaköy - Eskişehir, İzmir - Afyon ve bunları birbirine bağlamakta olan Eskişehir - Afyon demiryolları ile İngilizlerden alınan çok sayıda motorlu araç bulunuyordu.

Türk Ordusu, Birinci Dünya Harbinden bütün memleketin kaynakları tükenerek çıkmış, sanayii olmayan Orta ve Doğu Anadolu'nun fakir halkı ile çok büyük zorluklarla sağlayabildiği silâh, araç ve gereçe dayanıyordu. Yahşihan'dan Ankara'ya kadar bir dekovil ve Ankara'dan Polatlı'ya kadar da demiryolu güçlükle işletilebiliyor; motorlu araçlar yerine köylülerin kağnı arabaları, eşek ve develeriyle, erkekleri cepheye

giden Türk kadınları tarafından cepheye cephane ve yiyecek taşınıyordu. Sırtında cephane taşıyan bu fedakâr kadınlardan Sakarya boylarında doğum yapanlar olmuştu.

Maddî bakımdan Yunan Ordusu üstündü. Fakat Türk milleti, ihtiyarıyle, genciyle, kadını ve çocuğu ile nesi var nesi yoksa hepsini feda ederek vatanın savunmasına kalkmıştı. Ayrıca emsalsiz bir Başkomutan iş başında idi. MUSTAFA KEMAL PAŞA, ulus ve devlet idare etmek ve komuta etmek için yaratılmıştı. Üstün niteliklere sahip, her durumda en iyi kararları verebilecek kudrette olduğundan kendisine itaat ediliyor, her emri istekle yapılıyordu. Şanlı bir geçmişi vardı. Pek az bir zaman içinde Türk Millî Devletini kurması ve Anadolu yaylasında yoktan millî ve düzenli bir ordu meydana getirmesi, askerî ve siyasî dehasının bir eseri idi.

Başkomutan, Meydan Muharebesinden beş gün sonra 19 eylül 1921 günü Büyük Millet Meclisindeki konuşmasının bir yerinde komutanlar ve erler hakkında takdirlerini şöyle anlatmakta idi [1] (sadeleştirilmiştir) :

"... Binaenaleyh ordumuzun harp tarihine bir örnek bahşeden bu zaferi kazanmış olması itibarıyle yüce heyetinizi tebrik ederim. Bu parlak muzafferiyetin amili olan zatları yüksek huzurlarınızda ve bu kürsüden büyük saygı ve takdirle yâd etmeyi bir vicdan vecibesi sayarım. Erkânı Harbiyei Umumiye Reisimiz Fevzi Paşa Hazretlerinin bu meydan muharebesinde yaptığı hizmetler pek büyük sitayişlerle yâd edilmeye sezadır. Pek sayın, faziletli ve kıymetli olan bu yüksek zat, muharebe meydanının hemen her noktasında gece ve gündüz hazır bulunmuş ve pek isabetli, kıymetli tedbirlerini yerinde gerekenlere tebliğ etmiş ve daima ferahlanacak ve morali yükseltecek öğütlerini bol bol vermiştir. Olağanüstü hizmetleri takdire şayan ve çok güzeldir.

Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa Hazretleri, derin bir zekâ, yorulmaz bir azim ve iman ve çalışmasıyle gece gündüz harekâtın en ufak noktalarına varıncaya kadar nüfuz etmiş ve olağanüstü bir görüşle ordusunu sevk ve idare ederek başarıyı zafere ulaştırmıştır. Diğer grup, kolordu, tümen, alay ve sair kumandanların her biri birbirleriyle yarış edercesine fedakârlık, kahramanlık ve dirayet göstermişlerdir. Subayların kahramanlıkları hakkında söylenecek söz bulamam. Yalnız sözlerimde isabet edebilmek için diyebilirim ki bu muharebe, subay muharebesi olmuştur. Binaenaleyh subay arkadaşlarımın en küçük rütbelisinden en büyük rütbelisine kadar zahmet ve fedakârlıklarını bütün kalp ve vicdanımla ve takdirlerle yâd ederim.

---

[1] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s. 178 - 179.

Erlerimizi övgüden çok yüksek görürüm. Zaten bu milletin evlâdı başka türlü düşünülemezdi. Bu milletin evlâtlarının fedakârlıkları, kahramanlıkları için bir ölçü bulunamaz. Erlerimiz hakkında yeni bir şey anlatmak isterim: Kahraman Türk eri, Anadolu muharebelerinin anlamını kavramış, yeni bir mefkûre ile muharebe etmiştir.

Efendiler; böyle evlâtlara ve böyle evlâtlardan meydana gelen ordulara malik bir millet elbette hakkını ve istiklâlini bütün anlamı ile korumaya muvaffak olacaktır. Böyle bir milleti istiklâlinden mahrum etmeye kalkışmak hayal ile uğraşmaktır.

Efendiler; Müdafaa-i Milliye Vekilimiz Refet Paşa Hazretleri, muharebenin bütün cereyanı esnasında ordunun ihtiyaç gösterdiği ve göstermediği her şeyi başarı ile ve zamanında yetiştirmiştir. Bu zaferin kazanılması için birinci amildir. Binaenaleyh kendisine teşekkürlerimi takdim ederim.

Efendiler; düşmanın pek büyük gayretlerle, fedakârlıklarla meydana getirdiği ve diğer bazı devletlerin de büyük yardımlarıyle takviye eyledikleri hakikaten mükemmel ve kuvvetli ordularını mağlup etmek için kendimizde bulduğumuz kuvvet ve kudret, davamızın meşru oluşundadır. Gerçekte biz millî hudutlarımız içinde hür ve bağımsız yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz...".

2. Takip Harekâtı :

Üç hafta süren Meydan Muharebesi sonunda her çeşit cephane ve özellikle topçu mühimmatı çok azalmış, gece ve gündüz durmadan muharebe eden subay ve erler çok yorgun düşmüş, birlikler önemli zayiata uğramışlardı. Ayrıca grup ve tümenler oynak bir şekilde kullanıldığından bunlara bir çekidüzen vermek için grup teşkilâtı ve bazı tümenler lâğvedilerek, yeniden dört piyade kolordusu ile Kocaeli Grubu, bir süvari kolordusu teşkili faaliyetine girişildi. Sarf edilen maddelerin ikmalinde güçlükler devam ettiğinden lojistik destek işlerine yeniden hız vermek gerekmekte idi.

Türk Ordusu uzun süren bir savunmadan sonra karşı taarruza geçmiş, fakat düşman tamamen mağlup edilememişti. Çekilen düşmanı bütün ordu ile takibe devam etmek lâzımdı. Ancak, Batı Cephesi kuvvetleri büyük çapta stratejik bir takip için gerekli güç ve olanaklara sahip değildi.

Böyle bir durum içinde düşmanın çekilmesini zorlaştırmak için, cephenin sağ ve sol kanatlarından paralel takip için görevlendirilmiş bulunan süvari tümenlerinin piyade birlikleriyle desteklenerek takibin yapılması, cepheden de uygun görülecek kuvvetlerden meydana getirilecek müfrezelerle düşmanla temasın muhafazası hareketlerine girişildi.

Diğer taraftan Sakarya doğusunda 1 nci, 2 nci, 3 ncü ve 4 ncü Kolordu'ların büyük kısımları demiryolu dolaylarında toplu bulundurularak, kısa zamanda ikmal ve yeniden teşkilâtlanma faaliyetine geçildi.

General Papulas, Orta Sakarya ile Eskişehir arasında herhangi bir hatta kalmayı uygun bulmadığından Eskişehir doğusuna çekileceğini bildirmiş, önce bu teklifi kabul eden Yunan Hükümetiyle daha sonra anlaşmazlığa düşmüştü. Ordu Komutanı, "diğer mevzilerin önemi olmadığı, asıl tutulacak cephenin Eskişehir - Afyon hattı olduğu; Yunan Ordusu harekâtında Türk Ordusuna ön aldığından, kesin olarak tutulacak bu hatta Türk Ordusunun bir baskısı olmadan yerleşileceği" fikir ve kanısında idi.

Yunan Ordusu 17 eylül akşamına kadar büyük kısımlarıyle Orta Sakarya batısında kaldı. Bu güne kadar bazı müfrezelerle yapılan geçiş hareketleri, Yunanlıların mukavemeti karşısında başarılı olmadı.

18 eylül günü sabahı artçılarını da Sakarya boyundan çeken Yunan Ordusu, büyük kısımlarıyle kademeli bir şekilde çekiliyordu.

Kuzey kanattan takip eden 1 nci Süvari Tümeni, Kartal dağı bölgesinde düşmanla temasta idi.

Güney kanattan hareket eden 5 nci Kolordu 18 eylül günü Yunan Ordusu büyük kısımlarının ortalama 50 km. kadar gerisinde Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı - Çifteler hattını ele geçirdiğinden tehlikeli bir duruma düşen düşman, beş tümen kadar kuvvetini Hamidiye - Mecidiye hattına yöneltti. Eskişehir'de bulunmakta olan Bağımsız Tümen de Derbent'e getirildi.

Kuzey ve özellikle güney kanattan yapılan takip düşman üzerinde etkili oluyor; fakat, Eskişehir veya Afyon bölgesinde vukua gelecek bir meydan muharebesinde büyük önemi olan cephane ve mühimmat durumu nedeniyle Batı Cephesi Komutanlığı, bütün ordu ile muharebe temasından sakınıyordu.

19 eylül günü Orta Sakarya batısından ileri sürülen kıta süvarileri 20 km. kadar ileriye gitmişlerdi.

20 eylülde Türk ve Yunan orduları arasındaki mesafe 80 km. kadar açılmış bulunmakta idi. Bu mesafeyi kapatarak düşmana yaklaşmakta pek istekli olmayan Batı Cephesi Komutanlığı, başta mühimmat noksanı olmak üzere diğer ihtiyaçlar tamamlanmadan, düşmana yaklaşmak onu taarruza zorlayacağından, kesin sonuçlu bir meydan muharebesine girmemek için, ordu büyük kısmının Sivrihisar - Emirdağ hattına kadar ileri alınmasını yeterli bulmakta idi.

21 eylül günü Türk Ordusu büyük kısımlarıyle Sakarya batısına geçti. Kuzey kanatta, Kocaeli Grubu ile 1 nci Süvari Tümeni Akçaören bölgesinde idi. 3 ncü Kolordu Porsuk üzerinde Yaylaköy - Üçbaşlı bölgesine, 1 nci Kolordu Arslanlı - Koçaş bölgesine intikal etmişler; 2 nci Kolordu, Orta Sakarya doğusunda bırakılmıştı.

Yunan Ordusu, Alpu - Hamidiye - Kırgız dağı - Seyitgazi hattına çekilmeye devam ediyordu.

21 eylül günü Yunan Ordusu, güney kanat bölgesini üç tümenle tutmuş, Mahmudiye'yi de bir tümenle tutarak 5 nci Türk Kolordusunu kuzey ve batıdan kavramış bulunuyordu.

22 eylül günü, cephede bulunan 3 ncü ve 4 ncü Türk Kolorduları bazı tümenlerini Beylikköprü - Kaymaz - Yaverviran hattma kadar sürdüler. 1 nci Kolordu öğleden sonra Mülk - Koçaş bölgesine geldi.

24 eylülde Orta Sakarya doğusundan harekete geçen 2 nci Kolordu, Çuğu - Emirdağ bölgesine intikal edecekti.

Yunan Ordusu, Eskişehir ve Afyon kesimlerinde savunma tedbirlerini geliştirmekte idi. 1 nci Yunan Kolordusu, 1 ve 2 nci Tümenleriyle Eskişehir civarından Afyon istikametinde harekete başlamıştı.

3 ve 4 ncü Türk Kolorduları, ancak 29 eylül 1921 günü, Porsuk çayı güneyinde Sarıkavakça dağı - Kırgız dağı hattını tutan 2 nci Yunan Kolordusu ile ilk ciddî muharebe temasına geldiler.

Düşman durum ve tertibatındaki değişiklikler ve kuvvet kaydırmaları hakkında zamanında bilgi alınmadığından Afyon bölgesindeki düşman kuvveti olduğundan az tahmin edilerek, 30 eylülde 5 nci Kolordu ve 6 ncı Tümenle bir taarruz tasarlandı. Fakat 29 eylül günü bu bölgedeki düşman kuvvetinin iki tümen olduğu hakkında bir değerlendirme yapıldığından, 2 nci Kolordunun da katılmasını sağlamak maksadıyle taarruz 3 ekim gününe bırakıldı.

2 nci Türk Kolordusunun güneye doğru kaydırıldığını tespit eden Yunan Ordu Komutanlığı da, önce 2 nci, bundan sonra 1 ve 12 nci Tümenleri 28 eylülde Afyon istikametine yönelterek gereken tedbirleri almış bulunuyordu. Stratejik durumu dolayısıyle taraflar Afyon bölgesine çok önem verdiklerinden, Afyon kuzeydoğusundaki arazi kesiminde 1 ekim 1921'de başlayan Güzelim dağı muharebeleri 8 ekim gününe kadar devam etti.

Muharebenin birinci günü, geniş bir cepheyi işgal etmiş bulunan 1 nci Kolordu, Güzelim dağı hattını tam bir emniyetle tutamadı.

2 ekim günü, daha ziyade karşılıklı keşif ve muharebe faaliyeti içinde geçti.

3 ekim günü için Türk ve Yunan birlikleri karşılıklı taarruz görevi almışlardı. 2 nci ve 5 nci Kolordularla 6 ncı Piyade Tümeninin taarruzları, üç Yunan tümeninin yaptığı taarruz karşısında beklenen sonucu vermedi.

Sakarya Meydan Muharebesinden 21 gün sonra bu ilk ciddî çatışmada, Türk birliklerinin tutmakta olduğu hâkim arazi parçasının bir kısmı elden çıktı.

Üç tümenle taarruz eden Yunanlılar, Ayazin - Güzelim dağı - Çukurköy hattını işgal etti. Yunan Ordusu, 4 eylül günü de Afyon çevresindeki bütün kuvvetleriyle 2 nci ve 5 nci Türk Kolordularıyle 6 ncı Tümene taarruz etti. Bir kısım hâkim arazi daha düşman eline geçti.

Güzelim dağı muharebeleri sırasında 28 eylül 1921 gününden beri 3 ncü, 4 ncü, 1 nci Kolordularıyle Beylikahır - Kaymaz ve güneyi hattına varmış bulunan Batı Cephesi kuvvetlerinin büyük kısmı önemli bir hareket için kullanılmadı. Güzelim dağında devam eden düşman taarruzları 6 ekim günü durdurulmuş, buradaki çarpışmalar mevzi muharebesi şeklini almaya başlamıştı.

1 ekim günü, Yunan Ordu Komutanlığı, 1 nci Kolordunun İscekarahisar istikametindeki taarruzuna 2 nci Kolordunun da Bavurdu istikametinde katılmasını sağlamak için, 1 nci ve 2 nci Türk Kolorduları arasındaki hâkim arazi istikametlerini açan Kıyır boğazına bir kısım kuvvetleriyle girmişti.

Muharebe durumunun bu şekli alması üzerine Batı Cephesi Komutanı, "düşmanın muhtemel hareketlerini göz önünde bulundurarak, Afyon bölgesindeki Türk kuvvetleri kuzey kanadında yapılacak bir taarruzun gerideki Türk birlikleri ile takviyesi halinde muharebenin diğer kolordulara da sirayet edebileceğini; bu takdirde genişleyecek bir muharebenin devamına cephane ikmalinin güçlükleri dolayısıyle girişmeye taraftar olmadığını, bu bakımdan Güzelim dağı bölgesindeki birlikleri 1 nci Kolordu ile takviye etmek istemediğini; bu nedenlerden ötürü, üstün bir düşman taarruzu halinde kesin sonuçlu bir muharebe kabul etmeyerek önce Asarkale - Paşa dağı hattına alınmak üzere 2 nci Kolorduya talimat vereceğini" Başkomutana arz ve teklif etti. Başkomutan bu teklifi uygun bulduğunu bildirdi.

Bu karar ve emir çerçevesinde 8 ekim günü, düşmanın kuşatıcı etkisine girmemek için 2 nci Kolordu sabahtan itibaren Doğlat - Seyitler - Göynük hattma çekildi. 5 nci Süvari Kolordusu, Doğlat - Seyitler - Ço-

banlar - Feleli hattında toplanmaya başladı. Çekilmeyi öğlene doğru anlayan Yunan 1 nci ve 2 nci Kolordu birlikleri ilerlemeye başladılar. İscekarahisar deresini daha doğuya geçemediler. Böylece 8 ekim gününe kadar devam eden Güzelim dağı muharebeleri, Afyon'a kuzeydoğudan hâkim Kozviran sırtları - Güzelim dağı genel hattının Yunanlıların eline geçmesiyle sonuçlandı.

9 ekim 1921 günü, Afyon cephesinin kuzey kanadında bir Yunan tümeni mevzii ölçüde 4 ncü Türk Tümeni sağ kanadına bir taarruz yapmış, bundan başka bir hareket olmamıştı.

Yunan Ordusu, Afyon cephesinde 1 nci Kolordu ile cepheden ve 2 nci Kolordu ile kuzeyden taarruzla Şaphane dağını işgal etmesine rağmen, taarruz Doğlat istikametinde gelişmedi. Yunan Güney Grubu birlikleri, ilerlemiş oldukları İscekarahisar batısını da bırakarak Kozviran - Güzelim dağı mevzilerine çekildiler.

10 ekim 1921 günü, Kocaeli Grubu kuzey kanatta Küplüce batısında düşmanla temasta idi. 3 ncü ve 4 ncü Kolordular, Beylikahır - Kaymaz - Beypınar hattını gerektiğinde savunmak üzere tahkimata başladılar. 1 nci Kolordu, Hüsrevpaşahanı ve Bayat istikametlerinden gelmesi muhtemel bir düşman taarruzuna karşı Emir dağı hattında ve 2 nci Kolordu savunma hattı ile irtibatı olan bir savunma mevzii seçmek görevini aldı.

2 nci Kolordu, düşmanla temas kurması fakat düşmanın ciddî ve üstün bir taarruzu karşısında Çuğu - Paşa dağı hattına kadar oyalama muharebesi yaparak, Emir dağı etekleriyle Paşa dağı arasını kesin olarak savunma görevini aldı.

5 nci Süvari Kolordusu, Sandıklı kuzeyinde Savran bölgesinde toplanmak üzere 10 ekim 1921 sabahı harekete geçti. 6 ncı Tümen bulunduğu mevzii tahkime başladı.

Yunan Ordusu, İznik güneyinde Pamukçaderbent'ten başlayarak Karaköy - Boz dağı - Kırgız dağı - Cevizli hattını Kuzey Grup Komutanlığı emrinde dört tümenle tutmakta, bir tümeni de Seyitgazi batısında bulundurmakta idi. Afyon cephesini, Güzelim dağı bölgesinden Afyon güneyinde Kalecik tepeleri ve buradan Ahır dağı geçitlerine kadar, 1 nci ve 2 nci Kolordulardan meydana gelen Güney Grubu tutmakta idi.

Yukarıdan beri açıklanan harekât özetlenecek olursa :

İstiklâl Harbine sıfırdan başlayarak giren Türk ulusu, önce halkın bağrından çıkan küçük Kuvayi Milliye birlikleriyle kuvvetli ve muntazam düşman ordularıyle çarpışmaya başladı. Çok büyük fedakârlıklar

ve çabalar harcayarak meydana getirdiği ordusuyle, kuvvetli ve mağrur Yunan Ordusunu Sakarya Meydan Muharebesinde mağlup ederek İstiklâl Harbinin ve Türk tarihinin akış ve talihini değiştirdi. Böylece insiyatif Türk Ordusunun eline geçti.

13 eylül 1921 muharebe durumuna göre stratejik kurallar, çekilen Yunan Ordusunun durmadan takip edilmesini, cepheden büyük kuvvetlerle büyük bir baskı yaparken kanatlardan da çevik kuvvetlerle kuşatılması hareketine geçilmesini gerektirmekte idi. Bu koşullar uygulandığı takdirde düşman bir yerde tutunamayacak, çekilmesi bozgun halinde getirilebilecekti.

Ancak, bu kuvvet ve imkân mevcut değildi. Batı Cephesi birlikleri, Meydan Muharebesinde oldukça ağır zayiata uğramış ve yıpranmış; özellikle lojistik destek yetersizliği ve başta topçu mühimmat ikmali çok zorlaşmıştı. Orduyu taze birliklerle takviye imkânı da henüz mevcut değildi. Buna rağmen kuzey ve özellikle güney kanatlardan piyade ile takviyeli süvari birlikleriyle yapılan takip harekâtı, düşman ordusunu güç durumlara düşürerek hızla çekilmek zorunda bırakmıştı.

Bütün takip harekâtı sırasında, başta mühimmat, cephane ve iaşe noksanı, verilecek karar ve harekât üzerinde etkisini göstererek Batı Cephesi Komutanının kesin sonuçlu bir meydan muharebesine girmekten çekinmesine ve ihtiyatlı bir şekilde hareket etmesine sebep olmuştu.

Türk Ordusunu düşmandan uzakta kalmaya zorlayan bu durum, Yunan Ordusuna oldukça rahat bir şekilde çekilmek fırsat ve imkânını vermişti.

13 ağustos 1921'den 10 ekime kadar devam eden harekât sonucunda, taraflardan birinin diğeri üzerinde üstünlük sağlayacak bir durumu kalmamış gibi idi.

Böylece 10 ekim 1921'den itibaren her iki ordu karşılıklı savunma düzeni içine girerek tahkimat işlerine hız verdiler.

Şimdi sıra Türk Ordusuna gelmişti. Ancak, yurdu kurtaracak kesin bir taarruza lüzumlu personel, silâh, araç, gereç ve diğer ihtiyaçları sağlamak için 26 ağustos 1922 gününe kadar on buçuk ay daha beklemek gerekecekti.

3. Zaferin Siyasî Etkileri:

Türk Ordusunun Doğu Cephesinde Ermenileri mağlup etmesi, 2 aralık 1920'de Gümrü Antlaşmasının imzalanmasını sağlamış; batıda 10 ocak 1921'de Birinci İnönü Zaferinin kazanılması da önceden esasları

tespit edilmiş olan Moskova Antlaşmasının 16 mart 1921'de imzalanmasına vesile olmuştu.

Moskova Antlaşması İkinci İnönü Zaferinden iki hafta kadar evvel imzalanmış ve Sovyet Rusya Hükümeti, her ihtimale karşı Gümrü Antlaşması ile Türkiye'ye bırakılan Türk topraklarının kaderi hakkında son ahitleri kabulden önce bir süre beklemeyi uygun görmüştü. Nihayet Sakarya Zaferi ile Türklerin en son galibiyeti kazanacakları hakkında tereddütleri kalmayınca, 13 ekim 1921'de Rus Hükümetinin aracılığıyle Türkiye B. M. M. Hükümeti ile Güney Kafkas Cumhuriyetleri arasında Kars Antlaşması imzalandı.

Doğu işlerinde esas menfaatleri İngiliz, İtalyan ve Yunanlılarla bağdaşmayan Fransızlar, Sevr Antlaşmasının yapılmasından üç ay evvel (Mayıs 1920) Adana cephesinde geçici bir mütareke yaparak, Türk Devletini bir siyasî varlık olarak kabul etmişler ise de; Millî Hükümetin Fransızlarla ilişkisini artırması mümkün olamamıştı.

İkinci İnönü Zaferi ve Moskova Antlaşmasının imzalanması Fransızları Türk Millî Hükümetine yaklaştırmış olmasına rağmen, Fransız Hükümeti Türklerle bir anlaşma yapmakta henüz müttereddit bulunmakta idi. Ancak, Sakarya Meydan Muharebesinde kazanılan zaferler Fransızların bu tereddüdünü kaldırdı. 20 ekim 1921'de Ankara Anlaşması imza edildi.

Ankara Anlaşması, yeni Türk Devleti karşısında İtilâf Devletleri cephesini bozmuştu. Fransa gibi önemli bir devlet yeni Türk Devletini tanımış oluyordu. Böylece, Türkiye ve Fransa arasındaki harp hali sona ermiş; Güney Cephesinin boşaltılması ve bu bölgedeki kaynaklardan Batı Cephesinin takviye ve desteklenmesi sağlanmıştı.

Sakarya Zaferi, İtilâf Devletlerinin Yunanlılara güvenini azaltmış; bu devletler, Sevr Antlaşmasıyle kendilerine sağlanan çıkarları tekrar bir silâhlı hareket denemesine bırakmadan diplomasi yoluyle korumak emeline düşmüşlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARÎ FAALİYETLER

(25 Temmuz - 10 Ekim 1921)

A. TEŞKİLÂT

Mondros Mütarekesinden sonra İtilaf Devletleri, memleket ve ordunun bütün kaynaklarına, harp silâhları, araç ve cephanelerine el koymuştu.

Türk milletinin istiklâl ve hürriyetini kurtarmakta kararlı ve azimli bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, içinde bulunulan büyük güçlükler ve imkânsızlıklara rağmen, istilâcı Yunan Ordusunu imha etmek veya yurt içinden atmak için, ana hatları ile aşağıdaki plana göre çalışma kararını aldı :

1. Elde mevcut silâh, cephane ve araçlarla işe başlanacak; evvelâ doğuda ve Anadolu'nun diğer yerlerinde dağınık bulunan silâh, cephane ve araçlar fiilen çarpışılan cephelere gönderilecek.

Bu ihtiyaç maddelerinden noksan olanlar, yurt içinde mevcut ve yeniden kurulacak imalâthane ve fabrikalarda yapılacak.

2. Yurt içinden temini gecikecek veya mümkün olmayan ihtiyaç maddeleri, güvenilir yollarla tarafsız memleketlerden alınıp yurt içine sokulacak; özellikle işgal altındaki Istanbul'da bulunan silâh, mühimmat, araç ve diğer lüzumlu teçhizat ve malzemeler Anadolu'ya kaçırılacak.

Bu esaslara uygun olarak yapılmaya başlanan teşkilât çalışmaları, Yunan Ordusunun devamlı olarak ilerlemesi yüzünden aksıyor ve kurulan teşkiller de tam randımanlı bir hüviyet kazanamıyordu.

Kütahya - Eskişehir muharebelerinden sonra doğuya çekilen Türk Batı Cephesi kuvvetleri, 25 temmuz 1921'de Orta Sakarya doğusundaki mevzilerinde yerleşti ve 22 temmuz 1921'de bu yeni duruma göre Millî Savunma Bakanlığı, lojistik destek ve teşkilât hakkında Genelkurmay Başkanlığına aşağıdaki bilgiyi verdi [1] (Kroki: 95):

1. Şimdiki durum ile Batı Cephesi, Konya'dan başka birinci kademe olarak Çorum, Yozgat, Kırşehir kaynaklarına; ikinci kademe olarak Sivas, Kayseri kaynaklarına dayanacaktır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/5239, Dlp. 22, G. 1, Kls. 1293, Dos. 2, F. 8/1.

2. Bu kaynaklardan tedarik edilen her çeşit ihtiyaç maddeleri, Çorum - Sungurlu - Yahşihan, Sıvas - Akdağmadeni - Yozgat - Keskin - Yahşihan, Kayseri - Kırşehir - Keskin Yahşihan yollarından Ankara'ya getirilecektir.

3. Buna göre tedarik halen kurulmuş olan Çorum ve Kırşehir Menzil Mıntıka Müfettişlikleri tarafından yapılmakla beraber; Yozgat istikametinde de tedarik maddelerinin akımı için aşağıdaki teşkilât yapılacaktır :

a. Yozgat'ta, Sevkıyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğüne bağlı Yozgat Menzil Mıntıka Müfettişliği teşkil olunacaktır.

b. İcap eden yerlerde menzil mıntıka ve hat komutanlıkları ile ambarlar kurulacak ve teşkilâtta askerlik şubelerinden faydalanılacaktır.

4. Çorum ve Kırşehir Menzil Mıntıka Müfettişlikleri de sevkıyat ve nakliyattan başka gereken yerlerde ambarlar açacaktır. Buna göre hudutlar şöyledir :

a. Yozgat, Çorum, Kırşehir Menzil Mıntıka Müfettişliklerinin hududu bunların askerlik şubeleri hudududur.

b. Yalnız, Çorum Menzil Mıntıka Müfettişliğinin hududu, Samsun Hat Komutanlığı da kendine bağlı olduğundan, Samsun'a kadardır.

5. Yahşihan Hat Komutanlığı doğrudan doğruya Ankara'da Sevkıyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğüne bağlıdır.

Hat Komutanlığı, Yahşihan'da fırın ve değirmenler ile esaslı bir misafirhane kuracaktır.

6. Kırşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği, Kırşehir - Aksaray - Konya Ereğlisi arasında menzil hattı tesisi için hemen hazırlığa başlayacaktır".

1 - 3 ağustos 1921 tarihleri arasında Millî Savunma Bakanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığının emirleri ile, merkezi Ankara'da olmak üzere Ankara Menzil Müfettişliği ve buna bağlı olarak Polatlı ve Beypazarı'nda birer menzil hat komutanlığı ve bunlara bağlı olarak da Sincanköy, Malıköy, Haymana, Kerim, Polatlı, Babayakup, Alaşlı, Yenimehmetli, İnlerkatrancı, Kalecik, Çobanözü Nokta Komutanlıkları tesis edildi.

30 eylülde Sakarya batısında Polatlı Hat Komutanlığı tarafından, doğrudan doğruya Cephe Komutanlığına bağlı olarak, Beylikköprü'de Merkez Menzil Mıntıka Müfettişliği kuruldu. Bunun hududu, kuzeyde

Karasivri - Mihalıççık - Kemiklimaden - Yarımca (mevkiler Ankara Menzil Müfettişliğine dahil); doğuda, Sakarya nehri güneyinde Fettahoğlu köprüsü - Seyitgazi (mevkiler Konya Menzil Müfettişliğine dahil) hattı olarak tespit edildi. Müfettişliğin kurulması ile Polatlı, Malıköy, Sincanköy Nokta Komutanlıkları Ankara Menzil Müfettişliğine bağlandı. Merkez Menzil Mıntıka Müfettişliğine de Babadat, Sarıköy, Mülk, Sivrihisar ve Mihalıççık Noktaları bağlandı.

Ankara Menzil Müfettişliğine Kurmay Yarbay Sadullah tayin edildi.

Konya Menzil Müfettişliği 10 mayıs 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı emrine verilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığınca her iki menzil müfettişliği arasında hudut, Aziziye (Emirdağ) - Kürtuşağı - Başhan hattı olarak tespit edildi. Aziziye, Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine; diğerleri Ankara Menzil Müfettişliğine dahil edildi.

Batı Cephesinin lojistik ve idarî faaliyetler bakımından geri hududu, Kastamonu ile batı hududu - Kalecik (dahil) - Köprüköy (dahil) - Kızılırmak parçası - Aksaray bağımsız sancağı, Konya ili ve Silifke sancağının doğu hududu hattı olarak tespit edildi (Kroki : 95).

İlk kuruluşundan beri Batı Cephesi emrinde çalışan Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine Kurmay Albay Kâzım (General DİRİK) 10 mayıs 1921'de müfettiş olarak tayin edilmiş ve Müfettişlik 18 mayıs 1921'de Konya'ya alınmıştı. Müfettişliğin ilk görevi, Batı Cephesi birliklerine tahsis edilen ihtiyaç maddelerinin alınması, birliklerin bütün iaşe maddelerinin temin ve tedariki ve bu maddelerin birlikler bölgesine taşınması idi.

Bu tarihlerde ve daha sonraları, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği ile Batı Cephesi Komutanlığının lojistik destek teşkilâtı genel olarak (Ek : 4 - 6)'daki gibi idi. Şüphesiz bu teşkilât, organik olarak veya tabiî olarak, muharebenin şartlarına göre zaman ve yerce gerektiği şekilde değişikliğe uğruyordu.

İlkin yalnız dağıtım ve ulaştırma işlerini yapan menzil teşkilâtı, sonradan tedarik, depolama ve dağıtım ile de görevlendirildi ve kendilerine, bölgelerinde ihtiyaca göre depo, ambar ve diğer tesisleri açma ve işletme yetkisi de verildi.

Dış kaynaklardan, özellikle yapilan anlaşmalarla Rusya'dan satın alınan silâh ve cephanenin kısa zamanda yurda getirilmesi tedbirleri alındı. Batum, Tuapse, Novorosisky limanları ile Trabzon, Samsun, İnebolu liman ve iskeleleri arasında ulaştırma, Trabzon Deniz Ulaştırma (Trab-

zon Nakliyei Bahriye) Komutanlığı ve buna bağlı Ereğli Deniz Ulaştırma Komutanlığı teşkilâtında bulunan araçlarla yapıldı.

Akdeniz'de de, diğer devletlerden sağlanan ihtiyaç maddeleri, Marmaris ve Fethiye arasında çalışan bazı araçlarla kıyıya çıkarıldı.

Müttefik işgal kuvvetlerinin kontrolunda olmasına rağmen Istanbul ve civarındaki silâh, cephane ve diğer çeşitli maddeler, Felâh, M. M. (Millî Müdafaa) Deniz Gruplarının faaliyetleri ile Ankara'ya kaçırıldı.

Yunanlıların Sakarya mevziine taarruzlarının başlangıç günlerinde, Türk Ordusunun yiyecek ve silâh ihtiyaçlarının temin, onarım ve imalinde verimli bir kaynak olan Konya ve kuzeyi bölgesinin, muharebenin tesirlerinden etkilenmemesi için yeter derecede kuvvetle korunması lüzumu 25 ağustos 1921'de Batı Anadolu Menzil Müfettişi Kur. Albay Kâzım tarafından Genelkurmay Başkanlığına arz edildi [1].

Yunan Ordusunun taarruza devamı üzerine, 30 ağustos 1921 saat 0330'da Genelkurmay Başkanı, Cephe Komutanlığına verdiği aşağıdaki emri ile, harekâtın seyrine uygun tedbirleri aldı [2] :

"2 nci, 3 ncü Grupların 29 ağustos 1921 akşamı işgal ettikleri hatta göre Haymana cepheye yakın oluyor. Devam edilecek muharebelerde Haymana'nın savaş hattı içine girmesi ihtimali olduğundan, menzil ve muharebe hizmetlerinin aşağıdaki gibi değiştirilmesine lüzum görüyorum :

1. Ankara - Haymana karayolu üzerinde Runkuş'ta, Polatlı - Haymana yolu üzerinde Kadıköy'de birer menzil noktası bulunmalıdır. Runkuş Menzil Noktasına Ankara'dan karayolu ile ve Kadıköy Menzil Noktasına da Polatlı'dan trenle ve oradan karayolu ile ikmal maddeleri toplanır.

1 nci ve 12 nci Gruplar Runkuş ambarlarından, 2 nci ve 3 ncü Gruplar Kadıköy ambarlarından iaşe ve cephane noksanlarını tamamlar.

Haymana'daki muhabere santralını Haymana - Ankara esas telgraf hattı üzerindeki geride uygun bir noktaya kaldırmak ve bu genel merkezden Runkuş'a kadar bir hat uzatılarak Runkuş'ta bir telgraf ve telefon merkezi açılarak Culuk'ta yapılacak bir santral aracılığı ile bu merkezin sol kanat gruplarının telefona bağlanması;

2. Genel merkezden Kadıköy'e bir hat uzatılarak burada bir merkez açılması, bu merkezden ve Haymana'da bulunacak santral aracılığı ile 2 nci ve 3 ncü Gruplarla telefon muhaberesinin kurulması kabul edil-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4282, Dlp. 17, G. 4, Kls 1025, H. 28, F. 3/23-24.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1078, Dos. 76, F. 35.

diği takdirde, gerekenlere lüzumlu emirlerin süratle tebliğini rica ederim".

Cephe Komutanlığı da bu direktife göre lojistik destek ve muhabere hizmetlerinin 30 ağustostan sonra nasıl yapılacağını, bu gün verdiği bir emirle tespit etti [1]. Bu emir gereğince:

Haymana Menzil Nokta Komutanlığı Gâvurkalesi'ne alındı. Kadıköy ve Culuk'ta birer dağıtım ambarı açıldı. Yiyecek maddelerini 1 nci ve 12 nci Gruplar Culuk Ambarından; 2 nci, 3 ncü ve 4 ncü Gruplar Kadıköy Ambarından; Mürettep Kolordu ile 4 ncü Grup Polatlı Ambarından almaya başladılar. Ekmek ve diğer yiyecek maddeleri, Malıköy'den Gâvurkalesi ve Poltalı'dan Kadıköy ambarlarına taşınmaya başlandı.

Haymana'daki telgraf merkezi Gâvurkalesi'ne alındı. Cephe Telgraf Bölüğü tarafından Velihimmetli - Runkuş - Culuk arasında süratle bir sahra kablosu uzatılmaya başlandı. 1 nci ve 12 nci Gruplar, bu kablo üzerinden Culuk ve Runkuş'ta açılacak santral; 2 nci, 3 ncü Gruplar, Ankara - Haymana arasındaki Gâvurkalesi'nde açılacak santral; 4 ncü Grup ile Mürettep Kolordu, Polatlı - Malıköy arasındaki Karahöyük'te açılan santral vasıtasıyle Cephe Komutanlığı ile muhabereye başladılar.

Haymana hastanesi Babayakup'a nakledildi. 1 nci ve 12 nci Grupların yaralıları, Culuk üzerinden Balâ'ya veya Gâvurkalesi üzerinden Babayakup'a nakle başlandı. Diğer gruplar, durumlarına göre yaralılarını Babayakup veya Polatlı'ya sevk hazırlıkları yaptılar.

Polatlı Ambarında yalnız 4 ncü Grupla Mürettep Kolordunun iki günlük iaşesine yetecek erzak bırakıldı, fazlası Kadıköy'e taşındı.

Gâvurkalesi'nde bir cephane deposu açıldı. Haymana Cephane Deposundaki cephanenin ordu birliklerince sarfına başlandı.

1 nci ve 12 nci Gruplar için Culuk'ta birer ara cephane deposu kuruldu.

Yunanlıların Sakarya batısına çekildikleri 13 eylül 1921'de Genelkurmay Başkam, Millî Savunma Bakanlığına "ordunun, çekilen düşmanı aralıksız ve bütün kuvveti ile takip edeceğini; ancak, tahrip edilen Sakarya demiryol köprüsünün tamiri birkaç haftalık zamana ihtiyaç gösterdiğinden, özellikle ordu iaşe ikmalinin güçlüklere uğramaması için Sakarya kuzeyindeki ara bölgede ve Konya menzili üzerinde Batı Cephesi Komutanlığına büyük ölçüde yardım yapılmasını" bildirdi [2].

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No, 5/5517, Dlp. 19, G. 5, Kls. 1165, Dos. 8, F. 81.- Harp Tarihi Arşivi, No. 5/1400, Dlp. 19, G. 3, Kls. 1141, Dos. 26, F. 122.

[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4300, Dlp. 18, G. 1, Kls. 1054, Dos. 204, F. 27.

Millî Savunma Bakanı Refet Paşa (General BELE) aşağıdaki karşılığı verdi [1] :

"1. Bolu ve İzmit sancakları, geri hizmet bakımından Cephe Komutanlığı emrine verilmiştir.

2. Bolu Askerlik Şubesi, Anakara Menzil Müfettişliğine bağlı olarak, menzil mıntıka müfettişliği görevini yapacaktır.

3. Nallıhan, Karamürsel Hat Komutanlıkları ile bunlara bağlı tesisler Bolu Menzil Müfettişliği emrine verilmiştir.

4. Bolu Menzil Müfettişliği, ilk iş olarak, Ankara Menzil Müfettişliğinden alacağı talimata göre Bolu ve İzmit bölgelerindeki Tekâlifi Milliye ambarlarında toplanmış bulunan erzakı Mihalıççık istikametinde sevk edecektir".

27 eylül 1921'den itibaren Batı Cephesi menzil doğu hududu (geri hududu) Sakarya nehri oldu.

29 eylül 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı, Sakarya batısında Yunanlıları takip harekâtında lojistik desteğin yakından sağlanması için Beylikköprü'de Merkez Mıntıka Müfettişliğini kurdu. Bu müfettişliğe kuzeyde, Mihalıççık Nokta Komutanlığına ve Beylikköprü'ye gelecek ikmal maddelerini ordunun istediği yerlere yollamak; Sivrihisar ve Sarıköy fırınlarını işletmek; Mihalıç dağlarından odun ve kömür tedarik etmek görevi verildi.

B. LOJİSTİK FAALİYETLER

1 İkmal :

a. İkmal Kaynakları :

İstiklâl Harbine başlandığı zaman en çok darlık çekilen maddeler yiyecek, giyim ve teçhizat, silâh, cephane ve araçlardı. Bu maddelerdeki ihtiyaçları temin etmek için faydalanılması mümkün başlıca kaynaklar, yapılan incelemeler sonunda, Istanbul ve çevresi, Merkez Ordusu, Adana ve Antep Mıntıka Komutanlıkları ile Elcezire ve Doğu Cephesi Komutanlıkları idi. Ayrıca, büyük bir hacim işgal eden yiyecek maddelerinin taşınma güçlüklerinden belirli ölçüde kurtulmak için Batı Cephesi harekât alanında bu bakımdan yapılan ilk incelemeler, ordunun bir günlük ihtiyacını da karşılayacak yeterlikte olmadığını göstermişti.

Bu durum karşısında Sıvas, Kayseri, Kırşehir, Çorum, Yozgat ve civarındaki hububat depolarının menzil müfettişlikleri ile menzil mıntıka

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4300, Dlp. 18, G. 1, Kls. 1054, Dos. 204, F. 26.

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Türk Orsunun Genel Lojistik Destek Teşkilleri

(Kroki : 95)

K A R A D E N İ Z
Deniz Ulaştırma K.
İnebolu
EREĞLİ
Sevkiyat ve Nakliye Umum Md.
Menzil Mf.
Kastamonu
Merkez Menzil Mıntıka Müf.
SAMSUN
Menzil Mıntıka Müf.
Denizulaştırma K.
TRABZON
İSTANBUL
İZMİT
MARMARA DENİZİ
Yalova
Karamürsel
Düzce
Bolu
Çerkeş
Geyve
Hadımu
Çankırı
ÇORUM
Sakarya N.
Cubuk
Kalecik
Sungurlu
Yahşihan
Beypazarı
Yarımca
Kemalpaşa
ESKİŞEHİR
Hasanoğlan
Beylikahır
Karaağaç
Porsuk Ç.
KÜTAHYA
Seyitgazi
Çifteler
Sarıköy
Çukurhisar
Kaymaz
Hamamlı
Batı
Emirler
Çalçık
Fethiyeoğlu Kr.
Artıklı
Kozanlı
Bayatlı
Kırşehir
Mucur
Hacıbektaş
Kaman
Kırşehir
Mıntıka Müf.
Yozgat
Akdağmadeni
SİVAS
Boğazlıyan
Kızılırmak
1 inci K. Kolordu
2 nci K. Kolordu
Kızılırmak
Kırıkkale
Kırşehir
Mucur
Hacıbektaş
Kaman
Kırşehir
Mıntıka Müf.
Kırıkkale
Keskin

müfettişliklerine teslimi ve Sıvas - Kayseri bölgesinde 100.000 insan ve 50.000 hayvan için altı aylık, Çorum - Yozgat - Kırşehir bölgesinde 100.000 insan ve 50.000 hayvan için altı aylık yiyecek maddeleri toplanması; Yahşihan'da günde 40.000, Keskin'de 60.000 ekmek ve Kırşehir - Köprüköy bölgesinde üç ayhk erzak toplanması ve günde 60.000 ekmek yapılması hazırlık ve tedbirleri geliştirildi [1].

Diğer taraftan 7 - 8 ağustos 1921'de Başkomutanlıkça çıkarılan Tekâlifi Milliye (Millî Yükümlülük) Emirleri ile ordunun çeşitli ihtiyaçları sağlandı [2] :

1 No. lu emirde : Her ilçe merkezinde birer Tekâlifi Milliye Komisyonu kurulması, yetkileri ve hangi ordu birliklerini destekleyecekleri; görevlerinin 10 eylül 1921'e kadar devam edeceği;

2 No. lu emirde : Her ilçedeki ev sayısınca birer takım çamaşır, birer çift çorap ve çarığın 10 eylül 1921'e kadar kurullara teslimi;

3 No. lu emirde : Tüccar ve halk elinde bulunan bütün yünlü ve pamuklu kumaşlar, yıkanmış ve yıkanmamış yün, tiftik ve fotin, kösele, deri, kundura ve saraç malzemesi, hayvan teçhizatının % 40'ının, parası sonra ödenmek üzere, komisyonlara teslimi;

4 No. lu emirde : Ordunun yiyecek ihtiyacının sağlanması için, ikinci bir emre kadar, eldeki bütün yiyecek maddeleri, kasaplık hayvan, gaz ve diğer yakacak maddelerinin % 40'ına, parası sonradan verilmek üzere, el konarak depolanması;

5 No. lu emirde : Ordu ihtiyacı için alınan taşıt araçlarından başka halk elindeki taşıt araçlarının ayda bir defa parasız olarak 100 km. lik askerî nakliyat hizmetine verilmesi;

6 No. lu emirde : Ordunun yiyecek ve giyecek ihtiyacına yarayan ve azınlıklarca terk edilmiş bütün mallara el konulması;

7 No. lu emirde : Halk elindeki muharebeye elverişli silâh ve cephanenin üç gün içinde teslimi;

8 No. lu emirde : Bütün akaryakıt, oto yedek parçaları, donyağı, tutkal, telefon, kablo, pil, izolatör ve bunlara benzer gereçlerle sülfirik asit stoklarının % 40'ına el konulması;

9 No. lu emirde : Demirci, marangoz, döküm, tesviye, saraç, araba imalâthaneleri ve buralarda çalışan esnafın imal kabiliyetleri ile kasatu-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/4297, Dlp. 17, G. 2, Kls. 995, Dos. 20.
[2] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Istanbul, Devlet Basımevi, 1938, s. 439.

ra, kılıç, mızrak, eyer takımı yapabileceklerin isim listelerinin tespit edilmesi;

10 No. lu emirde : Halk elindeki her çeşit arabaların hayvanları ve teçhizatı ile birlikte ve binek, koşum, katır, merkep, deve gibi hayvanların % 20'sine el konulması direktifi verildi.

Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile, Rusya'dan çeşitli silâhlar, cephane, gaz maskesi; İtalya ve Fransa'dan elbise temin edilmeye çalışıldı.

b. Genel Kadro İhtiyaçları ve Bunların Tamamlanması İçin Alınan Tedbirler :

Personel ve hayvan kuvvesi, 100.000 insan, 40.000 hayvan; piyade tüfeği (ağır ve hafif makineli tüfek dahil) 60.000, çeşitli top 234 olarak kabul edildi.

Bu esasa göre bir günlük insan yiyeceği için (bir kişiye 750 gram hesabıyle) 75 ton, bir günlük hayvan yemi (bir hayvana 4 kilo hesabıyle) 160 ton olarak gidiş - dönüş 470 ton kabiliyetinde taşıt aracına ihtiyaç vardı.

Bir günlük cephane için, piyade tüfeği başına 50, top başına 100 mermi hesabıyle 60.000 piyade tüfeği için 110 ton, top mermileri için 214 ton olmak üzere, 324 ton taşıma kabiliyetli araca lüzum vardı. Cephane ve yiyecek için toplam olarak taşıt aracı kabiliyeti 794 ton olup, Cephe Komutanlığı muharip birliklerinde mevcut araçların taşıma kabiliyeti 600 ton idi. Aradakı sağlanması zorunlu fark 194 ton taşıma kabiliyetli araçtan ibaretti. Bu farkın boşluğu Cephe Komutanlığı ve cepheyi destekleyen menzil teşkilleri araçları ile kapatıldı.

Nitekim, Batı Cephesi Komutanlığının menzil teşkilleri ve cepheyi destekleyen menzil teşkillerinde başlangıçtan 10 ekim 1921'e kadar:

Batı Anadolu Menzil Müfettişliğinde	556	Ton
Cephe Merkez Menzil Müfettişliğinde	552	"
Balâ Menzil Hat Komutanlığında	42	"
Ankara Menzil Müfettişliğinde	114	"
Bolu Menzil Mıntıka Müfettişliğinde	242	"
Beypazarı Menzil Komutanlığında	193	"

olarak, topyekûn 1699 ton taşıma kabiliyetinde taşıt aracı, devamlı ve sıkı tedbirler alınmak sureti ile çalışılır durumda bulunduruldu.

c. Bütünleme İhtiyacının İkmal Faaliyeti :

Birinci Sınıf İkmal Maddeleri:

Bölgede su kaynakları çok az olduğundan, su ikmali en önemli me-

selelerden biri idi. Birlikler su ikmalini tamamen kendi kesimlerinde yerinde tedarik etmekteydiler.

Millî Savunma Bakanlığınca, Batı Cephesi birliklerinin günlük ihtiyaçları Polatlı'da hazır bulundurulmakta; Cephe Komutanlığı, kendi emir ve kuruluşundaki vasıtalar ve menzil teşkilleri araçları ile buradan aldırmaktaydı.

Polatlı'nın muharebenin tesir sahası yakınında bulunması dolayısıyle meydana gelecek sakıncaları önlemek için de Millî Savunma Bakanlığı, Haymana ve Balâ'da beşer günlük peksimet, bulgur ve kuru sebze bulunduruyordu.

Orduda er başına günlük ekmek 600 gram undan yapılmakta idi. Er başına günlük et 250-300 gram olarak tespit edilmişti.

Muharip kıtaların ihtiyaçlarının teminine öncelik verilerek Ankara ve daha gerilerdeki birliklere ekmek yerine keşkeklik bulgur (kırma buğday) verilmekteydi.

Sakarya muharebelerinden önce, Sakarya doğusunda bulunan 3 ncü, 4 ncü ve 12 nci Gruplarla Sakarya batısındaki 1 nci Grubun birinci sınıf ikmal maddeleri, Ankara Menzil Müfettişliğince; Sakarya batısındaki 2 nci ve 5 nci Gruplarla 6 ncı ve Mürettep Tümenlerin ikmali Konya Menzil Müfettişliğince; cephe kuzey kanadındaki Mürettep Kolordunun ikmali Bolu ve Beypazarı Menzil Mıntıka Müfettişliklerince yapıldı.

Bu durum 30 ağustosa kadar devam ettirildi. Ancak, Genelkurmay Başkanlığınca verilen direktif üzerine, bu günden itibaren Haymana ve Polatlı'nın tehlikeli duruma girmiş olması yüzünden, Polatlı Nokta Komutanlığı Gâvurkalesi'ne alındı. Malıköy'deki erzak Gâvurkalesi'ndeki iaşe ambarına, Polatlı'daki erzak Kadıköy iaşe ambarına nakledildi. Bu yeni tertibe göre, 1 nci ve 12 nci Gruplar Culuk Ambarından; 2 nci, 3 ncü ve 4 ncü Gruplar Kadıköy Ambarından; Mürettep Kolordu Polatlı'da bulundurulan stoklardan; 5 nci Grup, 6 ncı Tümen ve Mürettep Tümen Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tesislerinden iaşe edilmeye başlandı.

Eylül başında, grupların geri hizmet bölge sınırları Ankara çayı - Karakoyunlu - Alca (Alcı) - Velihimmetli - Çakalköy (Oğulbey) - Emirler hattı olarak tespit edildi. Grupların emrindeki kıta ağırlıklarının bu hattın dışına çıkmaları yasaklandı. Alınan yeni düzenle 6 eylülden itibaren 2 nci ve 3 ncü Gruplar Dereköy, 12 nci Grup Kerim Erzak Dağıtım Ambarlarından; 1 nci Grup, Culuk Noktasından; Mürettep Kolordu ile 4 ncü Grup, Karahöyük Dağıtım Ambarından; 5 nci Grup, Kozanlar, Kulu ve Güllerkale'den; 6 ncı ve Mürettep Tümenler, Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tesislerinden iaşe edilmeye başlandılar.

Yunan Ordusunun Sakarya batısına çekilmesi üzerine, gereken değişiklikler yapılarak İzmit ve Bolu sancakları Cephe Komutanlığı geri hizmet hududu içine alındı. Nallıhan, Karamürsel Hat Komutanlıkları Bolu Menzil Mıntıka Müfettişliği emrine verildi. Bolu ve çevresindeki ambarlarda bulunan erzak Mihalıççık istikametinde sevk edilmeye başlandı. Dereköy, Kurşunlu, Kerim, Babayakup, Alaşlı, Karahöyük Noktaları lağvedilerek Polatlı'ya nakledilmeye başladılar. Bu intikal sırasında, gruplar Haymana, Gâvurkalesi, İstanos (Zir), Malıköy, Alaşlı, Babayakup, Polatlı, Çobanözü, Yenimehmetli Erzak Ambarları ve buralardaki fırınlardan kendi araçları ile ikmallerini yaptılar.

Polatlı - Koçhisar menzil hattının da uzak kalmasından, bu istikametteki hat ve nokta komutanlıkları lağvedildiler. Bunların görevleri bölgedeki askerlik şubelerine verildi. Azari'de bir nokta komutanlığı kuruldu.

15 eylül 1921'den itibaren, Batı Anadolu Menzil Müfettişliğince Sarayönü'nde bir hat ve nokta komutanlığı kurularak, erzak ve diğer iaşe maddeleri akımı Sarayönü - Zengen - Çeşmelisebil - Hatırlı - İnlerkatrancı üzerinden Polatlı'ya çevrildi. Sarayönü ile Zengen arasında su istasyonu kuruldu. Alınan bu tedbirlerle, yalnız Polatlı Hat ve Nokta Komutanlığınca ortalama 80.000 insan, 22.000 hayvan iaşe imkânları sağlandı. Bu kapasite 20 eylüle doğru 106.000 insan, 23.000 hayvan besleme derecesine çıkarıldı.

Yunanlıların Sakarya batısından Eskişehir genel istikametinde çekilmeye başladıkları günlerde yurt içindeki ikmal tesisleri, harekâta uygun olarak, kademe kademe batıya intikal ettirilmeye başlandı.

Ayaş, Beypazarı Noktaları takviye edildi. Üçbaşlı, Biçer, Boyalıca, Demirci ve Hamamkarahisar'da birer nokta açıldı. Culuk Noktası Kenkeli'ye, Tekeköy Noktası Kavuncuovası'na getirildi. Hamamkarahisar Noktası 27 eylülde Sivrihisar'a, Kenkeli Noktası Biçer'e nakledildi. Sarıköy ve Babadat'ta nokta komutanlıkları kuruldu.

Yunanlıların Mihalıççık - Sivrihisar genel hattından da çekilmeye başladıkları sıralarda (19 - 22 eylül 1921) 2 nci ve 5 nci Kolordular için Piribeyli'de bir menzil hat komutanlığı tesis edildi. Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliğince Aziziye'de bir nokta komutanlığı açılarak, Azari - Piribeyli - Fettahoğlu köprüsü istikametinde nakliyat hazırlıkları geliştirildi. Ayrıca, Eşrefli'de bir erzak ambarı açılarak, Aziziye Nokta Komutanlığının faaliyetine kadar, 5 nci Kolordu ile Mürettep Tümenin iaşeleri sağlandı. Böylece bütün kolordular ve Kocaeli Grubu ile Mürettep Tümen ve 6 ncı Tümenin iaşe ikmalleri devam ettirildi.

Harekât batıya doğru ilerledikçe geri hizmet ve ikmal tesisleri de kademeli olarak batıya intikal ettirildi. Mahallî fırınlar ordu sahra fırınları ile takviye edildiler.

Eylül sonuna doğru 2 nci Koolrdu ile 5 nci ve 1 nci Kolorduların iaşe ikmalleri, olanak ve kaynakları zengin Aziziye - Dinar bölgesinden faydalanmak üzere, Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliğince yapıldı.

Konya Menzil Müfettişliğince, Dinar'da Menzil Mıntıka Müfettişliği; Sivrihisar, Bolvadin ve Akpınar'da birer ordu levazım ambarı; Vaysal ve Tabaklar'da birer ambarlı konak; Fettahoğlu köprüsünde bir konak; Piribeyli ve Aziziye'de birer hat ve nokta komutanlığı; Emirali, İshaklı, Çay, Dinar ve Sandıklı'da birer nokta komutanlığı kuruldu.

Nakliye kolları ile takviye edilen Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği ikmal akımını Aziziye - Bolvadin hattına aldı.

Bu tedbirlerle ekim 1921 ilk haftası içinde Kocaeli Grubu, 3 ncü ve 4 ncü Kolorduların iaşeleri Ankara Menzil Müfettişliği ile Merkez Menzil Mıntıka Müfettişlikleri tarafından; 1 nci, 2 nci ve 5 nci Kolorduların iaşeleri Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tarafından ve 6 ncı Tümenin iaşesi Işıklar'da Ordu Levazım Ambarı tarafından sağlanmaya başlandı.

Ordu taşıt araçlarının mesafe kabiliyeti azlığının giderilmesi için Kale'de bir levazım ambarı açıldı ve Akpmar Nokta Komutanlığı da buraya getirildi. Babadat Ambarı Bavurdu'ya, Merkez Menzil Mıntıka Müfettişliği Sivrihisar'a getirildi.

Bütün harekât sırasında güçlükler ve yoksulluklara rağmen zamanında ve yerinde alınan tedbirlerle ordu aç bırakılmadı.

Yunan Ordusunun Eskişehir - Afyon genel hattında kalacağının kesinlikle tespiti ve ordu büyük kısmının Afyon güneybatısına kaydırılması kararına uygun olarak Cephe Komutanlığı, Başkomutanlığa aşağıdaki teklifi yaptı [1] (özet) :

"1. Son tayyare keşifleri ve kıta keşif raporlarına göre düşman, Eskişehir ve Afyon cephelerine eşit olarak dağılmış bulunmaktadır. Bu duruma göre düşmamn Eskişehir - Afyon hattını kesin olarak savunma kararında olduğu kabul edilebilir.

2. Asıl maksat, ordu büyük kısmını güneye kaydırmakla Konya demiryoluna dayanılarak sağlanacak başarılarla, düşmana katî darbe vurmaktır. Ancak, ordunun güneye kaydırılmasından evvel kesin mu-

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 4, Kls. 1087, Dos. 102, F. 81.

harebelerin yapılması için lüzumlu hazırlıkların tamamlanması gerekmektedir.

3. Hazırlığın sona ermesinde 1 nci ve 4 ncü Kolordularla belki 3 ncü Kolordu da 1 nci Kolordunun gerisinden demiryolu hattının güneybatısına nakil olunacaktır. Bu kaydırmanın sağlanması için 1 nci Ordunun (Ali İhsan Paşa'nın emir ve komutasına verilen birlikler) mümkün olduğu kadar Bayat - Paşa dağı - Bozan dağı hattının batısında bulunması önemlidir.

4. Kıtaların kaydırılması için Aziziye - Bolvadin istikameti en kısa ve en uygun bir yoldur. Ayrıca, Çay istasyonundan başlayarak Batı Anadolu Menzil Müfettişliğinin kurduğu Bolvadin - Aziziye ve uzanımı hattı da 1 nci ve 4 ncü Kolorduların iaşelerinin sağlanmasında çok önemli bulunmaktadır".

Genelkurmay Başkanlığınca da ekim ayının ilk yarısında Millî Savunma Bakanlığına, "ekimin 30'undan itibaren ordu büyük kısmı Ulukışla - Akşehir hattma dayanarak muharebeye başladığı takdirde, Sakarya muharebelerinin tecrübelerine göre her çeşit ikmal maddelerinin sağlanması lüzumu" bildirildi.

İkinci ve Beşinci Sınıf İkmal Maddeleri :

1 ağustos 1921'de Batı Cephesi kuvvetlerinde :

40. 133 piyade tüfeği,
451 ağır makineli tüfek,
231 hafif makineli tüfek,
156 çeşitli top,
118 kılıç bulunuyordu [1].

5 ağustos 1921'de, piyade tüfeği 46.228'e, ağır makineli tüfek 515'e, hafif makineli tüfek 255'e ve çeşitli top miktarı 176'ya çıkarıldı [2].

23 ağustos 1921'e kadar geçen 18 gün içinde yapılan ikmal ile mevcutlar aşağıdaki gibi oldu :

Piyade tüfeği	63.416 adet	(Menziller dahil)
Hafif makineli tüfek	344 adet	
Ağır makineli tüfek	524 adet	
Çeşitli top	181 adet	
Kılıç	1.309 adet	
Uçak	2 adet	

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 1/ 4282, Dlp. 17, G. 3, Kls. 1017, Dos. 21, F. 8.
[2] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dlp. 18, G. 3, Kls. 1074, Dos. 61. F. 66.

Yunan Küçük Asya Ordusunun Sakarya muharebelerinde kullandığı silâhlar da :

Piyade tüfeği	75.900 adet
Hafif makineli tüfek	2.084 adet
Ağır makineli tüfek	684 adet
Çeşitli top	386 adet
Kılıç	1.380 adet
Uçak	18 adet idi.

Aynı devrede Batı Cephesi birliklerinde piyade silâhları mermisi 8.847.708, topçu mermisi 27.736 idi.

Yunan Ordusunun Sakarya batısına çekilmesinden ve takip harekâtı için orduya yeni bir düzen verilmesinden sonra Batı Cephesi Kuvvetleri, dört piyade kolordusu, bir süvari kolordusu ve bir grup olarak; 15 piyade tümeni, dört süvari tümeni ve bir süvari tugayından ibaret oldu.

Birliklerin tespit edilmiş olan kadrolarına göre piyade ve topçu silâhları ile cephaneleri, Doğu Cephesinden, Elcezire Cephesi depolarından, Merkez Ordusundan, Millî Savunma Bakanlığı depolarından temin edildi.

Özellikle, İtilâf Devletleri işgali altında bulunan Istanbul'dan kaçırılarak Ankara'ya getirilen başlıca silâh ve cephane miktarı şöyle idi :

Piyade mermisi	30.000 sandık
El bombası	11.000 adet
Hafif makineli tüfek	200 adet
Ağır makineli tüfek	100 adet
Top	91 adet
Top mermisi	250.000 atım
Tapa	10.000 adet

Sakarya muharebelerinden önce yapılmış olan anlaşma ile Rusya'dan 25.000 piyade tüfeği, 217 makineli tüfek, 5.287 gaz maskesi, 303 milyon piyade tüfek mermisi, 5 milyon makineli tüfek mermisi, çeşitli 65 top ve 39.000 top mermisi temini cihetine gidildi.

Nitekim, Cephe Komutanlığı 19 eylül 1921'de Başkomutanlığa, cephane durumunu aşağıdaki gibi arz etmişti [1] :

"Hesap sonucu sarfı gereken cephanenin nakli önemli olmakla beraber, asıl meselenin cephanenin miktarı olduğu anlaşılmıştır.

---

[1] Harp Tarihi Arşivi, No. 4/4478, Dip. 18, G. 3, Kls. 1082, Dos. 89, F. 60.

Orta çaplı top toplamı takriben 100 kadar olup Sakarya muharebesinde çok darlık içinde 60.000 mermi sarf edilmiştir.

İleri hareket ederek girişilecek muharebe devresinde orta çaplı toplar için 120.000 mermi lâzımdır. Halen ordu elinde 6000 kadar olup, Cephe Komutanlığınca bilindiğine göre Millî Savunma Bakanlığı emrinde ve bütün memleketteki miktar takriben 20.000'dir. Bu hale göre bütün ordu ile düşmanla muharebe temasından kaçınmak zorunludur. Fakat az zamanda bu ihtiyacı karşılamak da lâzımdır.

Akla gelen tedbirler şunlardır :

Trabzon'daki İngiliz toplarının, top başına 1000 mermi hesabıyle, mevcut cephaneye göre takriben 16'sını gece gündüz süratle getirmek.

Doğudan bol cephanesi ile Rus sahra topu getirmek. Bu suretle cephane tadili zamanından kazanılmış olur. Bununla beraber, tadil için de ayrıca cephane getirmek lâzımdır.

Elcezire, Antep ve Maraş'ta mevcut olduğu bilinen cephaneyi getirmek. Asıl tedbir de dışardan sağlamak imkânını bulmaktır.

Silâh ve cephane zayiatına karşı, ihtiyacın % 20 ilâvesi ile tedariki lâzımdır. Bu ihtiyaçların her şeyden öncelikle ve en evvel seri sahra, kudretli dağ ve dağ obüs mermilerinin tedarikine süratle lüzum vardır".

Gerçekten ağır şartlar altındaki muharebelere, yurdun en verimli sanayi bölgesinin işgal altında bulunmasına rağmen, yapılan kesif çalışmalar büyük faydalar sağladı. Nitekim, Türk Batı Cephesinin eylül 1921 sonunda silâh mevcudu aşağıdaki gibi idi :

Piyade tüfeği	60.058
Hafif makineli tüfek	443
Ağır makineli tüfek	557
Kılıç	920
Mızrak	74
Çeşitli top	195
Uçak	8 (ikisi faal)

Sakarya muharebelerinin sona erdiği 10 ekim 1921'de ise, Batı Cephesi kuvvetlerindeki silâhların sayısı şöyle idi:

Piyade tüfeği	60.582
Hafif makineli tüfek	417
Ağır makineli tüfek	602
Kılıç	2.022

Mızrak	656
Pala	40
Çeşitli top	191
Uçak	8 (ikisi faal)

Giyecek ve diğer teçhizat ihtiyacı da çok fazla idi. Yurt içi ve dışından (İtalya, Fransa ve özel kişiler) temin edilen miktarlar da genel ihtiyacın ancak % 30'unu karşılıyordu. Tamamlanma işi 2 - 3 ay içinde bitecekti.

Sakarya Meydan Muharebesinde genel olarak, bulunan belge kayıtlarına göre, ortalama 10 milyon piyade ve 81.000 top mermisi sarf edildi. Takriben 17.000 piyade tüfeği, 36 ağır ve 37 hafif makineli tüfek, 600.000 piyade mermisi ve 6 top kaybedildi.

2. Ulaştırma :

a. Ulaştırma Sistemi (Kroki : 95-96) :

Sakarya muharebelerinde ulaştırma sistemi, yurt içinde dekovil ve demiryolları, denizyolları ve karayolları ile ikmal maddelerinin, kıta ve hayvanların taşınması; menzil sahasında demiryolları ile ikmal maddeleri ve lüzumunda kıtaların nakli; harekât alanında ihtiyaç maddelerinin demiryol ve karayolları ile nakli esasına dayanıyordu. Başlangıçta personel, hayvan ve silâh standardı olarak 100.000 insan, 50.000 hayvan, 60.000 piyade silâhı ve çeşitli 200 top kabul edilerek, muharebe bölgesinde iki günlük erzak ve yem ile iki günlük ihtiyacı karşılayacak cephanenin, gidiş - geliş olarak, menzil kolları ve muharip kıtalar (grup - kolordu) nakliye kolları ile taşınması tertibi alındı.

Yunanlıların Sakarya batısına çekilmelerinden sonra, taşıma ve nakil kapasitesi 130.000 insan standardına çıkarıldı.

b. Ulaştırma Mihverleri :

Yunanlıların Sakarya mevziine taarruzlarından genel olarak 10 eylül 1921'e ve 13 eylülden 10 ekim 1921 tarihine kadar, Batı Cephesi ulaştırma mihverleri genellikle kara, deniz ve demiryolları olarak (Kroki : 96)'da gösterilmiştir.

c. Ulaştırmra İmkân ve Araçları, Bunların Faaliyeti ile Yeterlik Dereceleri :

Denizyolları :

Karadeniz, İtilaf Devletlerinin, özellikle Yunan Deniz Kuvvetlerinin kontrolu altında olmasına rağmen, Trabzon - Samsun - Sinop - İnebolu - Akçakoca - Istanbul denizyolu hattı verimli şekilde kullanıldı. Taşıma iş-

leri büyük güçlükler yenilerek emniyetle yapıldı. Bu hatta kullanılan araçlar : 800 tonluk Şahin vapuru, 550'şer tonluk Aydınreis ve Preveze gambotları, 300 tonluk Alemdar, 170 tonluk Batum, 80 tonluk Yıldız, 60 tonluk Mebruke, 45'er tonluk 4 No. lu Rüsumat ve İnebolu, 40 tonluk Şems, 30'ar tonluk Gazal ve Sahil, 25 tonluk İnönü, 12 tonluk Sinop motor ve römorkörleri idi.

Fethiye - Antalya hattında, 900 tonluk Turan vapuru ve 21 tonluk yelkenli tekneler kullanıldı.

Demiryolları :

Polatlı - Ankara demiryolu ile Ankara - Yahşihan dekovil hatları muharebelerin devamı boyunca kullanıldı. Ağustos ayı içinde 48 nci Piyade Alayı Ankara'dan Polatlı'ya, Mürettep Tümen İshaklı'dan Azari'ye taşındı. Pozantı - Karaman - Konya - Akşehir demiryolu da dahil bütün hatlarda işgalden kurtarılabilen makine ve vagonlar kullanılıyordu. Yeteri kadar taşkömür temin edilemediğinden lokomatifler odun kömürü ve odunla çalıştırılıyordu. Bu itibarla nakliyatta hız ve taşıma kabiliyeti de düşüktü.

Karayolları :

Karayolları da düşük vasıflı olduklarından kullanılan araçların çoğunluğunu yük hayvanları ve arabalar (at, merkep, öküz, deve; at arabası, kağnı) teşkil ediyordu. Yolların durumuna göre en süratli araç at koşulu arabalardı. Bu sebeple yiyecek ve cephane Ankara - Polatlı demiryolu üzerinde Sincanköy, Malıköy, Polatlı'da; bu demiryoluna yakın ve karayolu ile ulaşımı mümkün Karahöyük, Gâvurkalesi, Culuk, Dereköy ve Haymana'da depo edildi.

Muharebe durumunun gerektirdiği zamanlarda ikmal tesislerinin geriye veya ileriye nakli suretiyle güvenli ve yeterli çalışma olanakları sağlandı. Nitekim, Yunanlıların Sakarya nehrinin batısına geçmesinden sonra, ikmal hızını mümkün olduğu kadar düşürmek için, özellikle cephane depoları kolordular bölgelerine kadar ileriye sürüldüler.

23 ağustos 1921'den 13 eylül 1921'e kadar Batı Cephesi Komutanlığında, gruplar nakliye kolları 600, menzil teşkilleri 400 ton olarak topyekûn 1000 ton taşıma kabiliyetinde çeşitli araç bulunuyordu.

13 eylülden sonra bu miktarlar, gruplarda 600, menzil teşkillerinde 1143 ton olarak topyekûn taşıma kabiliyeti 1743 tona çıkarıldı.

Ayrıca, Batı Cephesini destekleyen ve lüzumuna göre cephe menzil teşkillerini destekleyen ve Cephe Komutanlığı emrine verilen Batı Anadolu Menzil Müfettişliği nakliye katarlarının taşıma kabiliyeti de 556 tondu.

3. Sıhhiye, Veteriner ve Tahliye :

a. İnsan Sağlığı ve Korunması Bakımından Alınan Genel Tedbirler :

Sakarya muharebelerine girildiği sıralarda her tümende bir sıhhiye bölüğü bulunuyordu. Sabit olarak kurulmuş olan ve İkinci İnönü Muharebesinden sonra seyyar hale getirilen 11 hastaneden bir kısmı ihtiyaca göre Batı Cephesi Komutanlığı birliklerine sevk edildi.

Silâh altına alınan yeni erlerin ve memleketlerine gönderilen hasta erlerin yollarda sıhhî bakım ve korunmalarını temin için, iki sıhhiye teknisyeni, iki sıhhiye eri, bir mekkâri ve on yataktan ibaret 300 sıhhiye istasyonu kuruldu.

Batı Cephesi kuvvetleri Sakarya nehri doğusuna çekildiği zaman, ilk tedaviler kıtalarda yapılıyor; kıtalarda tedavisi mümkün olmayanlar Ankara'daki hastanelere sevk ediliyordu. Ayrıca, Ankara - Kayseri hattmda Köprüköy, Balâ, Kırşehir, Avanos, Ürgüp, Hacıbektaş, Kayseri; Ankara - Kastamonu hattında Kalecik, Çankırı ve Kastamonu hastaneleri kuruldu.

Haymana, Babayakup, Polatlı hastaneleri ile Polatlı, Malıköy sevk ve yaralı komisyonları, bakım ve tedavi, özellikle hastaların tahliyesinde büyük faydalar sağladı. Bu tesislerin hizmetlerini daha verimli yapmak ve işlerini hafifletmek için de Balâ, Malıköy ve Polatlı'ya seyyar hastane ve sıhhî nakliye kolları getirildi.

Yunanlıların Polatlı ve Haymana'ya yaklaştıkları sırada Polatlı hastanesi Ankara'ya sevk ve yaralı komisyonu Polatlı - Malıköy arasında Höyük'e alındı. Haymana hastanesi Çayırlı köyüne ve sıkışıklığı önlemek üzere bütün yaralılar Ankara'ya sevk edildi.

Yunanlıların Sakarya batısına çekilmesinden ve takibe geçtikten sonra, harekât alanında sıhhî korunmaya ve gerekli tıbbî müdahaleye yararlı hiç bir bina kalmadığından, yaralı ve hastalar büyük sıhhiye çadırları ve seyyar hastanelere sevk edildi. Yeni teşkilâtlanma ile birlikte, 1 nci Kolorduya 10 No. lu, 2 nci Kolorduya 15 No. lu, 3 ncü Kolorduya 9 No. lu, 4 ncü Kolorduya 2 No. lu, 5 nci Kolorduya 5 No. lu ve Kocaeli Grubuna 4 No. lu Seyyar Hastaneler tahsis edildi. 1 nci, 3 ncü ve 12 nci Seyyar Hastaneler, gereğinde kolordu seyyar hastanelerini takviye etmek üzere Karapınar'da toplandı.

10 ekim 1921'den itibaren ordunun sıklet merkezi güneye kaydırılmaya başladığından, Sakarya nehri gerisindeki sıhhî tesislerden lüzumlu olanları, sıhhî desteği yakından ve etkili olarak devam ettirmek için Batı Anadolu Menzil Müfettişliği emrine verildiler. Alınan diğer tedbirlerle de

harekât alanı ve menzil sahasındaki sabit hastanelerde yatak adedi 18.300'e çıkarıldı. 2 nci ve 5 nci Kolordular için Çay, Bolvadin ve Aziziye'de alınan tedbirlerle yaralı ve hastaların Konya'ya sevkleri sağlandı.

Batı Cephesi kuvvetlerinin, Sakarya gerisine çekildikten sonra 1 ağustos 1921'de genel personel mevcudu 4.502 subay ve 76.267 er idi. 23 ağustos 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi başlamadan önce, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği de dahil, subay sayısı 6.855'e ve er sayısı 122.186'ya yükselmişti. Meydan Muharebesi ve sonraki harekât süresince er zayiatı yapılan ikmal faaliyetleri ile giderilebildi ise de, subay mevcudu eylül 1921 sonlarında 6093'e ve ekim 1921 ilk haftasında 5845'e düştü.

Sakarya muharebelerinde Batı Cephesi kuvvetlerinin personel zayiatı aşağıdaki çizelgede gösterildiği üzere saptanmıştır:

BİRLİK	SUBAY						ER					
	Şehit	Yaralı	Esir	Kayıp	Firar	Yekûn	Şehit	Yaralı	Esir	Kayıp	Firar	Yekûn
1 nci Kolordu	54	189	6	13	—	262	1036	4053	398	2721	332	8540
2 nci Kolordu	75	318	5	10	—	408	1340	3983	75	2524	193	8115
3 ncü Kolordu	56	168	3	2	1	230	1097	2887	40	1089	2907	8020
4 ncü Kolordu	49	196	5	2	—	252	950	3264	100	927	622	5863
5 nci Kolordu	4	14	1	—	2	21	257	142	18	68	841	1326
Cephe K. lığı bağlı birlikleri ve Batı Anadolu Menzil Müfettişliği	39	173	3	—	1	216	756	3093	174	1273	740	6036
TOPLAM	277	1058	23	27	4	1389	5436	17422	805	8602	5635	37900

İstiklâl Harbi Sıhhî Raporunda şehit miktarı 3288, yaralı 13.618 ve esir 415 olarak gösterilmektedir.

Yunan Ordusunun personel zayiatı, Atina Büyükelçiliği Ataşemiliterliğinden 1963 yılında alınan bilgiye göre: Sakarya muharebelerine katılan 3780 subay ile 120.000 erden 208 subay ve 3750 er ölü, 700 subay ve 18.255 er yaralı, 354 er kayıptır.

b. *Veteriner Hizmeti:*

Kütahya - Eskişehir muharebelerinden sonra Sakarya nehri doğusuna çekilen ordunun, çeşitli hizmetlerinde kullanılan çeşitli hayvan toplamı or-

talama 20.471 idi. Büyük bir mesafede yapılmış olan çekilmede karşılaşılan çeşitli zorluklar, alınan tedbirler ve uygulanan sıkı disiplinle büyük ölçüde giderildi. Temmuz 1921 sonuna doğru hayvan mevcudu 26.057'ye ulaştı. Bu artışın meydana gelmesinde, kontroldan çıkan hayvanların ele geçirilmesi ile harekât alanındaki hayvan kaynaklarından faydalanmanın da önemi büyük oldu.

Sakarya muharebeleri süresince hayvan mevcudu kısa fasılalarla artırıldı. Ağustos sonuna doğru 33.363, eylül ayının ikinci yarısından sonra 45.936 ve ekim ayı ilk yarısmda 61.767 oldu.

Hayvan sağlık ve koruma hizmeti bakımından kıtalarda alınan tedbirlerden başka, hayvan ve hayvanlı vasıtalarla ikmalin yapıldığı başlıca istikametlerde birer günlük yürüyüş mesafelerinde kurulan konaklardan büyük faydalar sağlandı.

Sakarya muharebelerinde hayvan zayiatı, genel olarak: 929 ölü, 298 yaralı, 280 kayıp, 36 düşman eline geçen, 434 kaçak olmak üzere 1.977 idi.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

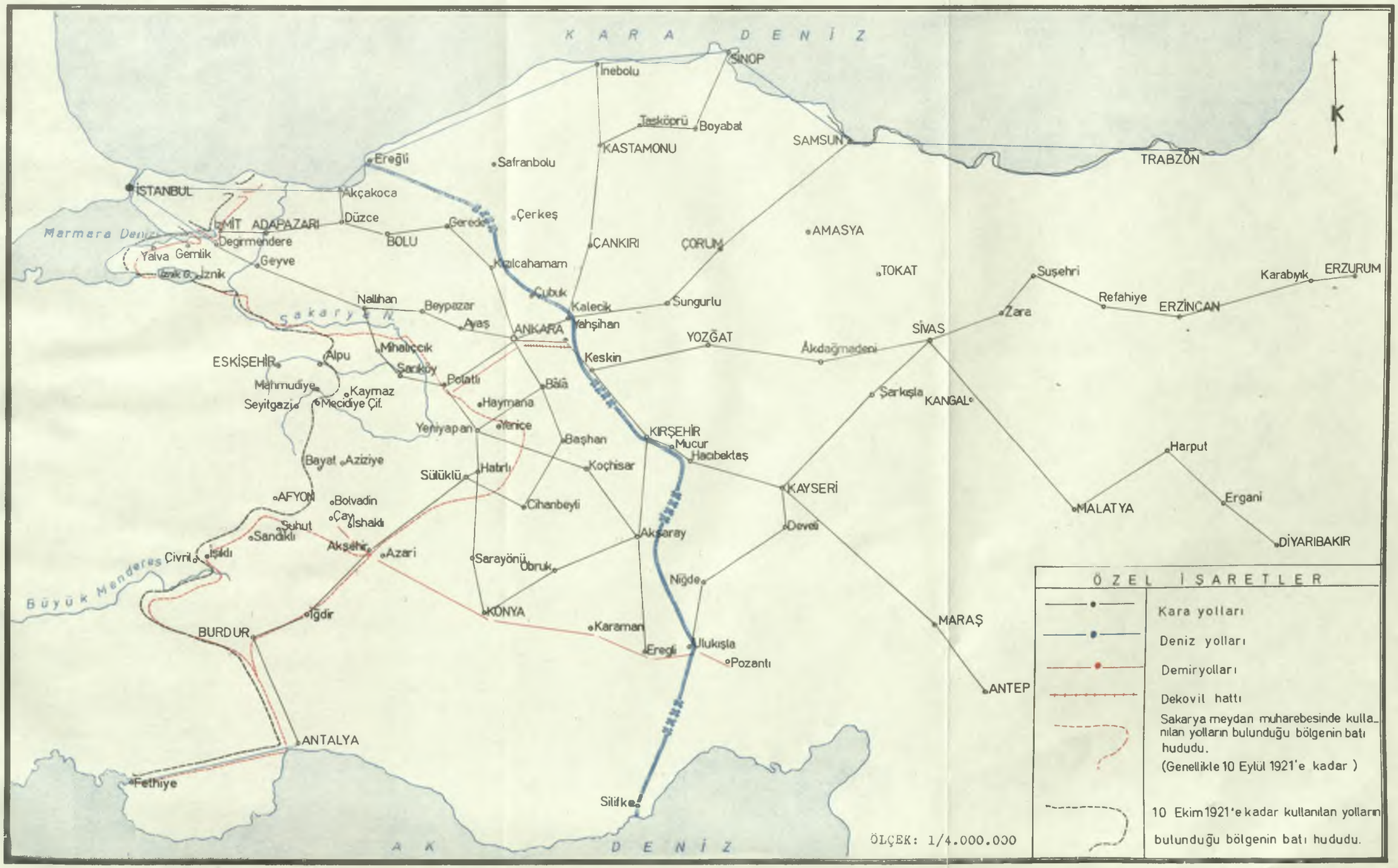
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Türk Ordusunun Sakarya Meydan Muharebeleri Süresince
Faydalandığı Ulaştırma Mihverleri

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk
1972

(Kroki : 96)

EKLER

EK-1

KORG. PAPULAS'IN SON ASKERÎ DURUM HAKKINDA BAŞBAKANA YAZDIĞI RAPOR [1]

Sayı : 165495 Bursa, 24 Ağustos 1921
(6 Eylül 1921)

Hükümet Reisine

Korgeneral, Papulas'ın üç kısımdan ibaret raporunu aşağıya dercederek bildiriyorum:

"1 ağustos (14 ağustos)'ta ordunun doğuya doğru yürüyüşü başlamıştır. Bu yürüyüşe, çizilen harekât planı gereğince devam edilmiştir. Düşman, kendi esas kuvvetlerini derhal Sakarya'nın doğusundaki tabiî ve sunî tahkimatlı hatta çekmiş ve orada yerleşmiştir. Bütün Sakarya cephesi, Gordiyom (Yassıhöyük)'dan Ilıcaözü çayına kadar tahkimatlandırılmıştır. Ilıcaözü çayı ile Sakarya nehrinin birleştiği noktadan ise, Ilıcaköy, Temürözü (Taburoğlu)'nden İncirli'ye doğru batıdan doğuya doğru giden bir hat meydana getirilmiştir. Böyle bir yığınağın yapılması ihtimalini Küçük Asya Ordusu evvelden tahmin etmiş ve Kütahya'daki toplantı esnasında kurmay başkanım tarafından size arz edilmişti.

Sakarya'nın arkasındaki düşman mevzilerine bir taarruz, güneyden kuzeye doğru yapılacak tek bir taarruzla mümkündü. Çünkü, çok kuvvetli düşman cephesi karşısında Sakarya'nın zorla geçilmesi imkânsızdı. Bunun ispatı, daha sonraları vukua gelen şu hadisededir: Yıldız dağındaki düşman mevzilerinin işgaline muvaffak olunamamıştır. Bu mevzileri, düşman bizim ordularımızın daha doğuya doğru ilerlemelerinden sonra bu sebeple boşaltmıştı.

3 ncü Tümen Sakarya'yı geçmiştir. Buna sebep şudur: Küçük Asya Ordusu nehrin güney tarafından yürüyüş yapmış (ilerlemiş) olduğu için düşman kendi kuvvetlerini kendi güney cephesine doğru getirmiştir. Küçük Asya Ordusunun Sakarya'nın güneyinde yaptığı hareket, çok büyük ikmal ve ulaştırma güçlükleri ve arazinin ıssız olmasına rağmen, şayanı takdir bir intizam ve süratle yapılmıştır. Küçük Asya Ordusu tam mevcudu ile (hareketi örten 12 nci Tümen müstesna) Sakarya - Ağamos gölü (Akgöl) dar geçidinden akıp geçmiştir. Kuzeye karşı cephe almak için sola doğru istikamet değiştirmeye başlamıştır.

---

[1] "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", Askerî Mecmua (No. 67)'ya ek Tarih Kısmı (Sayı: 8). Istanbul, Askerî Matbaa, 1927, s. 9 - 13. - Viktor Dusmanis, "Küçük Asya Harbinin İçyüzü", C. II, (basılmamış çeviri, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi), s. 87 - 90.

Bu zor hareket muvaffakıyetle başarıldı ve Ordu, 1 nci ve 3 ncü Kolordusu ile 10 ağustos (23 ağustos) günü sağ tarafta ve biraz geride (Saatlı'nın güneybatısında) bulunuyordu. Düşman, sağ kanadını Yıldız - Sabanca tahkimatlı hattı üzerine dayamakta olup (bu suretle) sol cenahını takviye için kuvvet tasarruf etmekte idi. Bunun içindir ki, 2 nci Kolordu ancak mütemadiyen savaştıktan sonra Güzelcekale'yi işgal etti ve durdu. Böylelikle düşmanın çevrilmesi sağlanamadı. Arkasında çöl bulunan ve sol cenahında uzun münakaleleri ile ordunun vaziyeti geri ve dûn idi. Nihayet yolların kötü vaziyeti sebebiyle şayanı hayret bir ölçüde otomobillerin azalması, bundan sonraki ikmal işini imkânsız kıldılar. Böyle bir vaziyet, ciddî bir tehlike mevcut olmadıkça, uzun bir müddet için uzatılmamalı idi. Yapılması gereken şey, düşmanın bir an evvel Sakarya'nın doğu sahilinden kovulması, ordunun cephesinin nehre takriben paralel kılınması ve nehir yolu ile münakalelerin tekrar başlamasıdır. Bunun için, cepheden taarruz emredilmiştir. Merkezdeki kuvvetlerimiz Temürözü'ndeki mevzileri işgal etmiştir. Düşman bütün inatçı mukavemetine rağmen adım adım geriye sürülüyordu. Sonunda bugün işgal edilen hatta kadar gelindi. Bugün 22 ağustos (4 eylül)'tur. Bu hattın bugünkü vaziyeti şudur: Kızılkoyunlu tepelerinin 4 km. batısı - Yeniköy - Ardıç dağı - Çal dağı - Sivri - Karsaklı - Menteşeağılları'nın batı tepeleri - Basri köyünün 3 km. batısındaki tepeler.

Küçük Asya Ordusu sol tarafını ilerletmek istemektedir. Bu suretle sağlanması istenen gaye, Sakarya üzerinde Beylikköprü'de ve Kavuncuköprü'de inşa edilecek köprülerden daha iyi bir şekilde münakalelerin temin edilebileceği keyfiyetidir. Halen ikmal işi Beylikköprü'deki iki köprüden yapılmaktadır. Ordunun mütebaki ikmal işi de Kavuncu köprüsünden yapılmaktadır. Bunun güneyinde başka bir köprü de inşa edilmektedir. Uzunbey'deki sıhhiye tesisleri ve malzemesi tedricen tahliye olunmaktadır. Bundan sonra Kürttaciri'ndeki sıhhiye tesisleri tahliye edilecektir. Bu tahliye keyfiyeti ağır bir şekilde icra edilmektedir. Zira taşıt araçları eksikliği vardır.

Ordunun cephesi karşısında, düşman ordu ile sıkı bir teması muhafaza etmekte ve gelen haberlere göre sol yanındaki Selâmetli - Culuk ve onun batısındaki tepeler hattını tahkim etmektedir. Düşman kuvvetlerinin bizim kuvvetlerimizle aynı kuvvette olduğunu tahmin ediyoruz. Eskişehir muharebesi esnasmda düşmanın 14 tümeni vardı. Bu 14 tümene Çukurova'dan gelen iki tümen (5 nci ve 9 ncu Tümenler) ve başka iki tümen (17 ve 18 nci Tümenler) de ilâve edilmiştir ki, bugün kendisinin fiilen toplam olarak 18 piyade ve beş süvari tümeni vardır. Temmuz harekâtı esnasında düşman tümenlerinin kuvveti mühim bir azalmaya maruz kalmıştır. Bu kuvvet azalması, ihtiyatlardan altı sınıfın silâh altına alınması ve

yeni toplanan bir sınıfla da tamamlanmıştır. Yine her tümenin kuvveti takriben 5000 kişiye yükselmiş olup, bunlardan 3000'i muhariptir. Sakarya muharebelerinden sonra her tümenin % 10 bir azalmaya maruz kaldığını kabul edersek, her tümende 2700 kadar muharip bulunmaktadır. Yani düşmanın toplam olarak piyade tümenlerinde 48.000 - 50.000 muharibi ve 5000 süvarisi vardır (demektir).

Bizden üstün olduğu hususlar şunlardır: Çok kalabalık sayıda subaya maliktir. Birbirini takip eden tahkimatlı arazisi vardır. Arazi hakkında bilgiye sahiptir ve ağır topçusu da bizden üstündür.

Bizim dokuz tümenimiz vardır. Bunların her birinde temmuz harekâtı başlamadan önce takriben 8500 muharip mevcuttu. Yani cem'an 70.000 kişilik bir kuvvet. Şimdi ise mevcut 5200'dür. Yani cem'an 47.000 muharip mevcuttur. Ufak sayıda gelen takviyeler, münakaleleri örtmek için bazı ufak birlikler teşkiline ancak yetmektedir. Bağımsız Tümenin ise buraya gelebilmesi en az onbeş gün ister. Geniş ölçüde büyük bir subay yokluğu mevcuttur. Ağır topçumuz sayıca ve kalite bakımından düşmanınkinden aşağıdır. O halde düşman karşısında bizim sadece bir tek üstünlüğümüz mevcuttur. O da, bizim taarruzî faaliyetimiz ve bundan doğacak yüksek moraldir. Fakat şu da nazarı dikkate alınmalıdır ki, kuvvetimizin muhariplik gücünün azalması ve bunun devam etmesi, az bir zaman sonra taarruzun devamını imkânsız kılacaktır. Ordu da, kuvvetinin yokluğunun farkına vararak, belki kendi manevî kuvvetini (moralini) de kaybedebilir. Zafiyet anı gelmeden, bundan sonraki faaliyet hakkında her türlü kararın alınması doğru olacaktır.

Sakarya'nın doğusundaki arazinin işgali, münakalelerimizin önemli surette kısaltılmasını sağlamıştır. Fakat şu da nazarı dikkatte tutulmalıdır ki, Ankara'ya doğru ilerlemeye devam ediyoruz ve bu sebeple münakalelerimiz yeniden uzamaktadır. Taşıt araçları ise, özellikle bunlardan yük kamyonları her gün için eskimektedir. Sayıca şaşılacak derecede azalmakta ve yenilenememektedir. Ankara'yı bizden ayıran yüz kilometre için düşman inatla adım adım savunmaktadır. Karşımıza ağır topçusunu çıkarmakta ve birbiri arkasına sıraladığı tahkimatlı yerleri (mevzileri) bize karşı kullanmaktadır. Gayesi, bizi tedricen sayıca yıpratmaktır. Kuvvetlerin denk vaziyette oluşu da, bizim geniş bir çevirme hareketi yapmamıza müsaade etmemektedir. Böyle olsaydı, bir darbe ile katî zaferi elde ederdik. Keza bu halde düşman yorulur ve biz de muhtemelen bir gün yorgun olduğu için Ankara müdafaasından vazgeçen bir düşmanla karşılaşırdık. Fakat bu mesut hadise üzerine bugün hiç kimse katiyetle istinat edemez. Ordunun içinde bulunduğu şartlar bunlardır ve bunları size açıkça arz etmeyi bir vazife saydım. Kütahya'da 15 temmuz (28 temmuz)'da takdim

edilen muhtırada şunları söylemiştim: Ordu, o ana kadar karşılaşacağı şartlara göre ya ilerleyecek veya duracaktır.

Ordu Sakarya'nın ötesine kadar da ilerlemiştir ve şimdi size içinde bulunduğu şart ve vaziyetleri arz ediyorum.

Ankara'yı işgal için bundan sonra yapılacak bir gayretin nihaî zaferi husule getirmesi mümkündür. Fakat bir talihsizliğe de sebep olması mümkündür. Bu talihsizlik ise şimdiye kadarki olumlu başarıyı bir başarısızlığa dönüştürebilir ki, bu başarısızlık da siyasî müzakereler üzerinde yıkıcı bir etki yapar. Daha ileriye doğru bir yürüyüşü ertelemek ve Sakarya'nın arkasındaki savunma mevziini işgal etmek veya Sakarya'nın doğusunda büyük bir köprübaşı kurmak, bize bir başarıdan sonra durmamıza müsaade eder. Fakat tabîdir ki meseleyi Vekiller Heyeti Sayın Reisinin Kütahya'daki konsey esnasında ortaya koyduğu şekilde kökünden halletmez. Çünkü böyle bir hal tarzı terhis yapmayı mümkün kılmayacak, aksine seferî vaziyeti uzatacaktır. Ordu, siyasî durumdan tamamıyle habersizdir. Ankara'nın işgalinden umulan yararların, siyasî bakımdan büyük olmadığını veya büyük olduğunu ve her fedakârlığa katlanarak kendisini tehlikeye atmasının doğru olup olmadığını takdir edemez. Öyle bir tehlikeye atılmalı ki, hatta bir yenilgi tehlikesi söz konusu olsa ve bütün Küçük Asya meselesini başarısızlığa uğratacak olsa bile. Keza, şunu da takdir edememektedir: Oraya kadar veya bugüne kadar sağlanan sonucun, hükümetin bundan faydalanarak başarılı müzakerelerde bulunmaya yeter olup olmadığını ordu keza takdir edemez. Bunun için sizden ricam, bu meselede hükümetin emirlerine sahip olmamdır.

Bununla ilgili kararın bana derhal bildirilmesini rica ediyorum. Çünkü, bu arada, düşmanın yaptığı seferberlik ona yeni takviyeler getirmekte, yaptığı tahkimatı kuvvetlendirmektedir. Mevsimin ilerlemiş olması da, kısa bir zaman sonra olağanüstü güçlükler çıkarabilir.

Papulas"
Bursa 25/8/1921 (7 eylül 1921)
Saat 0300 (imza) Teotokis

EK-2

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TAKDİRNAMESİ İLE TALTİF HAKKINDAKİ KANUNUN SURETİ

Türkiye Büyük Millet Meclisinin takdirnamesi ile taltif hakkında bugün (13 eylül 1921) 75'inci toplantının birinci oturumunda oy birliği ile 152 Numaralı Kanun saat 1745'te kabul edildi:

1. Muharebelerde bilfiil ateş altında fevkalâde yararlık gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisi Takdirnamesi ile taltif olunur.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisinin takdirnamesine iki defa mazhar olanlar, kıdemleri her ne olursa olsun terfii rütbe ederler.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Takdirnamesini ihraz edenlere Müdafaai Milliye Bütçesine mevzu mükâfatı nakdiye tertibinden ma-tahsisat (tahsisatla birlikte) iki maaş miktarında mükâfat ita olunur.

4. Takdirname sahibinin künyesi (kimliği) ile muharebenin mahal ve tarihi vukuu ve mensup olduğu kıtanın isim ve numarası dercolunur.

5. Büyük Millet Meclisinin taktirnamesine mazhar olanların isimleri Ceridei Resmiye (Resmî Gazete) ile ilân ve künyelerine işaret olunur.

6. Büyük Millet Meclisi Takdirnamesi ile taltif, Başkomutanlık Kanunu mer'i oldukça (yürürlükte kaldıkça) o makamın, mer'i olmadığı zamanlarda Müdafaai Milliye Vekâletinin tavassutu (aracılığı) ile Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur.

7. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

8. İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye Vekili memurdur.

13/9/37 (1921) ve 11 muharrem 1340.

EK-3

YUNAN ORDUSUNUN SAKARYA BATISINA ÇEKİLEREK SAVUNMA DÜZENİ ALDIĞI VE DAHA GERİYE ÇEKİLMEMESİNE DAİR YAZILAR

Telgraf

Bursa'dan

1 (14)/eylül/1921

Sayın Hükümet Başkanına
Atina

Ordunun 31 ağustos (13 eylül) telgrafı bugün saat 1800'de alınmıştır. Aşağıda bunu size bildiriyorum.

"Ordu, ayın 30'unu 31'ine (eylülün 12'sini 13'üne) bağlayan gecede, yedi köprü vasıtasıyle Sakarya'nın sol kıyısına geçmiş ve burada savunma tertibi almıştır. 3 ncü Kolordudan rapor yoktur, fakat öyle tahmin ediyoruz ki o da Sakarya'yı geçmiştir. Zira hiç bir muharebe duyulmamış ve bu hususta bir haber verilmemiştir. Uçaklar ile muharebe yapıldığına dair bir şey söylememişlerdir. Teferruatı bildireceğim. Papulas"

İmza
Teotokis

Telgraf

Sayı : 15745
Tarih : 1 (14) /9/21

Millî Savunma Bakanlığından
Sayın Hükümet Başkanına
Atina

Genelkurmay Başkanının aşağıdaki raporunu bildiriyorum. Size şunu arz ederim ki, benim de fikirlerine iştirak ettiğim yetkili kimselerin fikrine göre, hükümet aşağıdaki rapora uygun emirleri orduya verebilir. Bu emirleri vermekle de, şimdiye kadar takip ettiği "sırf askerî meselelere müdahale etmemek" genel prensibine aykırı hareket etmiş olmaz.

"Bakanlar Kurulu Sayın Reisine,

Ordunun kararlarının inkişafından, Eskişehir'e kadar geri çekilmeye devam eğiliminin mevcut olduğunu görüyorum. Hiç olmazsa şu dakikada dediklerimi dinlemenizi rica ediyorum: Ben şu katî kanaatteyim ki; Ordunun, Sakarya'nın batı kıyısından muayyen bir yerden öteye, geriye çekilmesi, hükümeti ve orduyu çok zor bir duruma sokacaktır. Mutlak ve kaçınılmaz bir ihtiyaç, bu geriye doğru çekilmenin durdurulmasını (kesilmesini) gerektirmektedir. Hiç olmazsa tarafsız bir bölge belli oluncaya kadar bu geri çekilme durdurulmalıdır. Bu tarafsız bölge, muhasım iki orduyu, herhangi siyasî bir faaliyet neticesinde, birbirinden ayırmış olacaktır. Şu sarsılmaz kanaatteyim ki, bizim ordumuzun Sakarya'nın batı kıyısında kalması, Ordunun tamamının Eskişehir'in kuzeydoğusuna doğru yaptığı ilerlemenin durdurulmasından husule gelecek sonuçları tamamıyle ortadan kaldırmasa bile hiç olmazsa bertaraf edecektir. Bu suretle hem ordunun moralini kısmen muhafaza etmiş olabilirsiniz, hem de hükümetin yapacağı müzakereleri kolaylaştırabilirsiniz. Bu mevzuun münakaşasına davet edilmeden kendiliğimden geliyorum. Buna sebep, bizim bugünkü vaziyet ve mevkiimizin umumî efkâra tesir etmiş olduğudur. Bunun için bu teşebbüsümü bana ilham eden şey, basit ve saf bir vatanseverlik hissidir. Eğer benim bu fikrimi hükümetin kararı olarak empoze ettirmeyi kabul ederseniz, sizlere elverişli telakki ettiğim mevki ve durumlar hakkında tafsilât vereceğim. Dusmanis"

İmza
Teotokis

KRONOLOJİ

23 ağustos 1921	Mangal dağı muharebesi ve Mangal dağının Yunanlıların eline geçmesi. Bu olay üzerine Başkomutan ve Cephe Komutanı tarafından birliklerin uyarılması.
23/24 ağus. 1921	7 nci Yunan Tümeninin Beylikköprü'den Sakarya nehrini doğuya geçişi.
24 ağustos 1921	Beylikköprü muharebesi.
25 ağustos 1921	Türbetepe ve Gedikli muharebeleri, Köseaptallı muharebesi.
26 ağustos 1921	Muharebelerin Ankara'ya kadar intikal etmesi ihtimaline karşı Başkomutanlığın, Meclis ve Hükümet erkânından Ankara'da kalmalarında zaruret olmayanların Kayseri'ye nakledilmeleri ve tatbikine ayrıca emir verileceği direktifi.
27 ağustos 1921	5 nci Grubun Uzunbey baskını.
31 ağustos 1921	Çal dağı muharebelerinin başlaması.
1 eylül 1921	15 nci Tümen Komutanı emrinde Çal Cephesinin teşkili; Çal dağına tekrarlanan Yunan taarruzunun kırılması. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Türk Ordusuna selâm ve iyi dileklerini bildirmesi. General Leonardopulos komutasında Bağımsız Yunan Tümeninin, Tekirdağ ve Gemlik'e çıkarılması.
2 eylül 1921	Çal dağının Yunanlılar tarafından işgali.
4 eylül 1921	Gemlik'e çıkarılmış olan Paleolog Tümeninin İzmit ve dolaylarını işgal için yapacağı harekâtı idare etmek üzere Yunan Kralı Konstantin'in Bursa'ya gelmesi.
6 Eylül 1921	Yunan Ordu birliklerinin mevzilerini tahkime başlaması. Sakarya batısına çekilmekte kararlı olan Yunan Ordu Komutanının, Yunan Başbakanının harekâta devam edilip edilmeyeceği hakkındaki direktifini beklemesi ve karargâhını Kavuncu köprüsü'ne nakletmesi. Yunan Ordusunun çekilmeye hazırlık hareketlerinin

sezilmesi ve Türk Ordusunun karşı taarruz için keşif ve hazırlıkları.

7 eylül 1921 — Türk Ordusunun Mürettep Kolordu bölgesinden büyük ölçüde yapması düşünülen taarruz için gerekli hazırlıkların yapılması.
Yunan Ordusunun kuvvetli artçılar himayesinde Sakarya ve batısına kuvvetler çekmeye başlaması.
Türk Ordusunun 7/8 eylül gecesi bütün cephede keşif ve baskın taarruzlarına başlaması.

8 eylül 1921 — Genelkurmay Başkanının Mürettep Kolordu karargâhına gelmesi, Mürettep Kolordu bölgesi yakınında dört tümenin toplanması.

9 eylül 1921 — Türk Ordusunun, Mürettep Kolordu ve 2 nci Grup kesiminden Ilıca vadisi batısından taarruza hazırlanması ve taarruzun 10 eylülde başlaması emrinin verilmesi.
Başkomutan ve Cephe Komutanının, karargâhının bir kısmı ile Mürettep Kolordu Karargâhı civarına (Karapınar köyü) gelmesi.
Grup komutanlarının 10 eylül taarruzu için görüş ve tekliflerini bildirmeleri.

10 eylül 1921 — Mürettep Kolordunun Dutepe'ye taarruzu, Duatepe'nin zaptı. 4 ncü Gruba Yunan birliklerinin taarruzu ve Grup birliklerinin ikinci mevzie çekilmeleri.
2 nci Grup birliklerinin, taarruzla ilerlemelerine rağmen, Yunan karşı taarruzu ile asıl mevzie çekilmeleri.
2 nci Yunan Kolordusunun, 3 ncü Yunan Kolordusunun gerisine kaydırılması.
5 nci Grubun Mangal dağı ve Mollaresul tepelerini işgal etmesi.
Yunan Ordusunun fazla ulaştırma araçları ve ağırlıklarını Sakarya batısına geçirmeye başlaması.

11 eylül 1921 — Yunan Ordu Komutanının Sakarya batısına çekilme emrini vermesi.
1 nci Yunan Kolordusunun 11/12 eylül gecesi köprübaşı mevziini tutması.
2 nci Kolordunun 12/13 eylülde Sakarya batısında mevzi keşfi ile görevlendirilmesi.
Mürettep Türk Tümeninin Sakarya güney kolunu kuzeye geçmesi.

12 eylül 1921 — Yunan Ordusunun 12/13 eylül gecesi Sakarya batısına çekilmesi.

Mürettep Tümenin 13 eylülde Sivrihisar'a baskın yapmak maksadı ile Yakapınar (Ertuğrul) köyüne varması.

6 ncı Tümenin büyük kısmı ile Sandıklı'ya girmesi.

13 eylül 1921 — 7 nci Yunan Tümeninden Mürettep Kolordu kesiminde kalan son birliklerin geri atılması.

Mürettep Tümenin baskınla Sivrihisar'a girmesi.

Sakarya Meydan Muharebesinin Türk Ordusunun kesin zaferi ile sonuçlandığının Başkomutanlıkça Büyük Millet Meclisine bildirilmesi.

Yunan Ordusunun takibi için Başkomutanlıkça ordunun yeniden teşkilâtlanması için emir verilmesi.

Başkomutanlık Karargâhının Polatlı'ya gelmesi.

Başkomutanlığın, diplomatik alanda etki yaratmak amacı ile, uygulanmayacak olan genel seferberlik emrini yayınlaması.

Büyük Millet Meclisinin takdirname ile taltif hakkındaki 152 No. lu Kanunu kabulü.

Bağımsız (Leonardopulos) Yunan Tümeninin Eskişehir'e getirilmesi.

14 eylül 1921 — Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han'ın Sakarya Zaferi dolayısıyle Başkomutanın şahsında Türk Ordusunu tebriki.

Başkomutanın Sakarya Zaferi münasebeti ile Orduya beyannamesi.

15 eylül 1921 — Yunan Millî Savunma Bakanının, Yunan Başbakanına Yunan Ordusunun geri çekilmesinin durdurulması hakkında rapor vermesi.

1 nci Yunan Tümeni ile Süvari Tugayının Sivrihisar'daki Mürettep Türk Tümenine taarruzu ve Türk Tümeninin Fettahoğlu köprüsü genel istikametinde çekilmesi ve Fettahoğlu köprüsü güney sırtlarında yerleşmesi.

16 eylül 1921 — Türk kuvvetlerinden müfrezelerin Sakarya batısına geçmeye başlaması.

5 nci Kafkas Tümeni 13 ncü Piyade Alayının Sakarya batısına geçmesi ve üstün düşman taarruzu sonunda büyük zayiata uğraması.

Mürettep Tümenin Fettahoğlu köprüsü kuzeyinde 46 ncı Yunan Alayı ile yaptığı muharebede bu alayın dağıtılması ve bir otomobil içinde Papulas'ın beş nişanı bulunan bavulun ele geçirilmesi.

Yunan Ordu Komutanının 17/18 eylül gecesi daha batıya çekilme emrini vermesi.

17 eylül 1921 — Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkomutanı Tümgeneral Harrington'un, Istanbul hükümeti Millî Savunma Bakanına Harp Okulunun kapatılması için mektup yazması.

Yunan Ordusunun Eskişehir'e doğru çekilmeye başlaması.

18 eylül 1921 — Mürettep Tümenin lağvının tamamlanması.

16 eylül 1921'de İnebolu'ya gelen Franclin Bouillon ile Yb. Sarde'ın otomobille Ankara'ya hareket etmesi.

19 eylül 1921 — Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Sakarya Zaferi dolayısıyle Türk Ordusunu tebriki.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya mareşallık ve Gazilik unvanı verilmesi hakkında 153 sayılı kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisince kabulü.

20 eylül 1921 — Sivrihisar'ın 4 ncü Kolordu Süvari Alayı tarafından işgali.

21 eylül 1921 — Batı Cephesi kuvvetlerinin Orta Sakarya'yı batıya geçmeye başlaması.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Orduya beyannamesi.

22 eylül 1921 — Milletler Cemiyetine üye olmayan milletlerin kurduğu Hukuku Akvam Cemiyetinde bu gün yapılan görüşmede İsviçre Kızılhaç Başkanının teklifi ile Trakya ve İzmir'in hemen Yunanlılar tarafından boşaltılarak Türklere teslimi ve Batı Trakya için plebisite baş vurulması kararının barış konferansına bildirilmesine büyük bir çoğunlukla karar verilmesi.

24 eylül 1921 — Yunan Kralı Konstantin'in Bursa'dan ayrılmadan önce Yunan Ordusuna beyanname yayınlaması.

25 eylül 1921 — Malta'da esaretten kaçarak İtalya üzerinden Söke'ye gelmiş olan sabık 6 ncı Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın kendisine verilecek görevde çalışmak istediğini Başkomutana telgrafla bildirmesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Rus Federatif Şûraları Hükümeti arasında 16 mart 1921'de imzalanmış bulunan Moskova Antlaşmasına göre tasdiknamelerin karşılıklı alınıp verilmesi ve bu antlaşma hükümlerinin yürürlüğe girmesi.

26 eylül 1921 — Başkomutanlığın Ali İhsan Paşa'nın Ankara'ya gelmesi hakkında direktifi.
Batı Cephesi kolordularında birer köprücü bölüğünün kurulması.
6 ncı Piyade Tümeninin yeniden tensik ve teşkili.
Yunan Kralı Konstantin'in Bursa'dan Atina'ya hareket etmesi.

28 eylül 1921 — İznik - Bilecik kesimindeki Süvari Tugayı ve millî kıtaların, Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Kıtaları adını alması.

29 eylül 1921 — Batı Cephesindeki generaller, üstsubaylar ve subaylardan 129'unun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Takdirnamesi ile taltifleri ve ayrıca 234 kişinin İstiklâl Madalyası ile taltiflerinin Meclis'ce kabul edilmesi.
İngilizlerin, Marmara denizi güneydoğu kıyılarında bir Çerkez hükümeti kurmak teşebbüslerinin araştırılmasının Kocaeli Nizamiye ve Kuvayi Milliye Komutanlığına verilmesi.
Yunan Kralının Atina'ya varması.

1 ekim 1921 — Güzelim dağı muharebelerinin başlaması.

4 ekim 1921 — Ali İhsan Paşa'nın Sivrihisar'a gelmesi.

BİBLİYOGRAFYA

ANDRE, [Prens Vasiopedos]: **Felâkete Doğru,** İngilizceden Çev.: Hüseyin Rahmi [Apak]. Istanbul, Askerî Matbaa, 1932.

——— **"Eskişehir-Sakarya 1921",** (basılmamış çeviri). Yunancadan Çev.: Cemal Tosun. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Kütüphanesi.

(Not : Bu iki kitap aslında aynı eser olup, orijinal adı ikinci çevirideki addır.)

ATATÜRK, Mustafa Kemal: **Nutuk,** Istanbul, Devlet Basımevi, 1938.

Atatürk'un Söylev ve Demeçleri, C. I, Istanbul, Maarif Matbaası, 1945. "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1"

BAYKOÇ, Hulusi: "İstiklâl Savaşında Sakarya Meydan Muharebesi". 134 sayılı **Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı** (Sayı: 63). Istanbul, Askerî Matbaa, 1944.

BÜJAK: **1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri.** Fransızcadan Çev.: İbrahim Kemal. 113 sayılı Askerî Mecmua eki. Istanbul, Askerî Matbaa, 1939.

ÇALIŞLAR, İzzeddin: "Sakarya Meydan Muharebesinde 1. Grup", 86 sayılı **Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı** (Sayı: 27). Istanbul, Askerî Matbaa, 1932.

DUSMANİS, Viktor: **"Küçük Asya Harbinin İçyüzü",** (2 cilt basılmamış çeviri). Yunancadan Çev.: Hristo Ertorun. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

Düstur, Üçüncü Tertip, C. II, 2. baskı.

HRİSOHOOS, Tanaş: **"Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında 1919-1922",** başlamamış çeviri). Yunancadan Çev.: Uiko Grigoriadis-Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

[İNCEDAYI], Cevdet Kerim : **Türk İstiklâl Harbi Garp Cephesi.** İstanbul, Askerî Matbaa, 1926.

KANELLEPULOS, K. D.: **"Küçük Asya Mağlubiyeti",** (basılmamış çeviri). Yunancadan Çev.: Yorgo Koskova ve Anesti Dralli. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

KONDİLİS, A.: **"Anadolu Seferi - İkinci Devre (1921),,** (basılmamış eski yazı çeviri). Harp Tarihi Arşivi, Dolap No : 73 Göz No : 7, Dosya No : 46-A ve Dosya No : 23.

KUTAY, Cemal: **Tarih Sohbetleri,** Sayı: 7 (Şubat 1968). Istanbul, Halk Matbaası, 1968.

MACARİO, Baj: "1919-1922 **Türk-Yunan Harbine Ait Notlar**", (basılmamış çeviri). İspanyolcadan çeviren: Reşit Galip. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

NERUÇOS, Konstantin: "**Küçük Asya Seferi**", C. VI (basılmamış çeviri). Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.
"Yunan Genelkurmayı Harp Tarihi Dairesi yayınlarından"

NİKOLOPULOS, Hristos V.: "**1921'in Onbinleri ile Beraber**", (basılmamış çeviri) Knkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi. Çev.: Dimitri Bizanidi.

PAPULAS, General: **General Papulas'm Hatıratı**: Çev.: İbrahim Halil. Istanbul, Askerî Matbaa, 1928.

——— "Yunan Asya Seferi Ordusu Kumandanı General Papulas'ın Hatıratı", 67 numaralı **Askerî Mecmu**'aya ek **Tarih Kısmı** (Sayı: 8). Istanbul, Askerî Matbaa, 1927, s. 1-25.

RODA, Mihal L.: "**Yunanistan Küçük Asya'da (1918-1922)**" (basılmamış çeviri), 1. Kısım. Yunancadan Çev.: Yorgo Kundakçıoğlu. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

STRATİGOS, Ksenofon: **Yunanlılara Nazaran Sakarya Muharebatı.** Çev. ve Yay.: Erkânı Harbiyei Umumiye İstihbarat Şubesi. Ankara, E. U. Matbaası, 1929.

——— "**Yunanistan Küçük Asya'da**", (2 cilt basılmamış çeviri). Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

T. C. Büyük Erkânıharbiye Riyaseti Harp Tarihi Encümeni: **İstiklâl Harbinin Baytarî Harp Tarihi.** Istanbul, Askerî Matbaa, 1933.

T. C. Millî Müdafaa Vekâleti Sıhhiye Dairesi: **İstiklâl Harbi Sıhhî Raporu** (336, 338, 338 Mudanya Mütarekesine kadar). Istanbul, Askerî Matbaa, 1341 (1925).

ÜÇOK, Coşkun: **Siyasî Tarih Dersleri.** 4. bası. Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1957.

VANDEMİR, Baki: "Türk İstiklâl Harbinde Sakarya'dan Mudanya'ya kadar, 1. Kısım", 140 sayılı **Askerî Mecmua**'nın **Tarih Kısmı** (Sayı: 69). Istanbul, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Basımevi, 1946.

VUTİERİDU, İlia: "**Sakarya Ötesi Harekâtı**", (basılmamış çeviri). Yunancadan Çev.: Niko Grigoriadis. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

"**Yunan Askerî ve Bahrî Ansiklopedisinden İstiklâl Harbimizle İlgili Hadisatın Türkçe Tercümeleri**", C. II (basılmamış çeviri). Yunancadan Çev.: V. Kiryakidis, Y. Fokidis ve N. Köseoğlu. Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı Kütüphanesi.

Gnkur
Harp Tarihi Bşk
1972

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

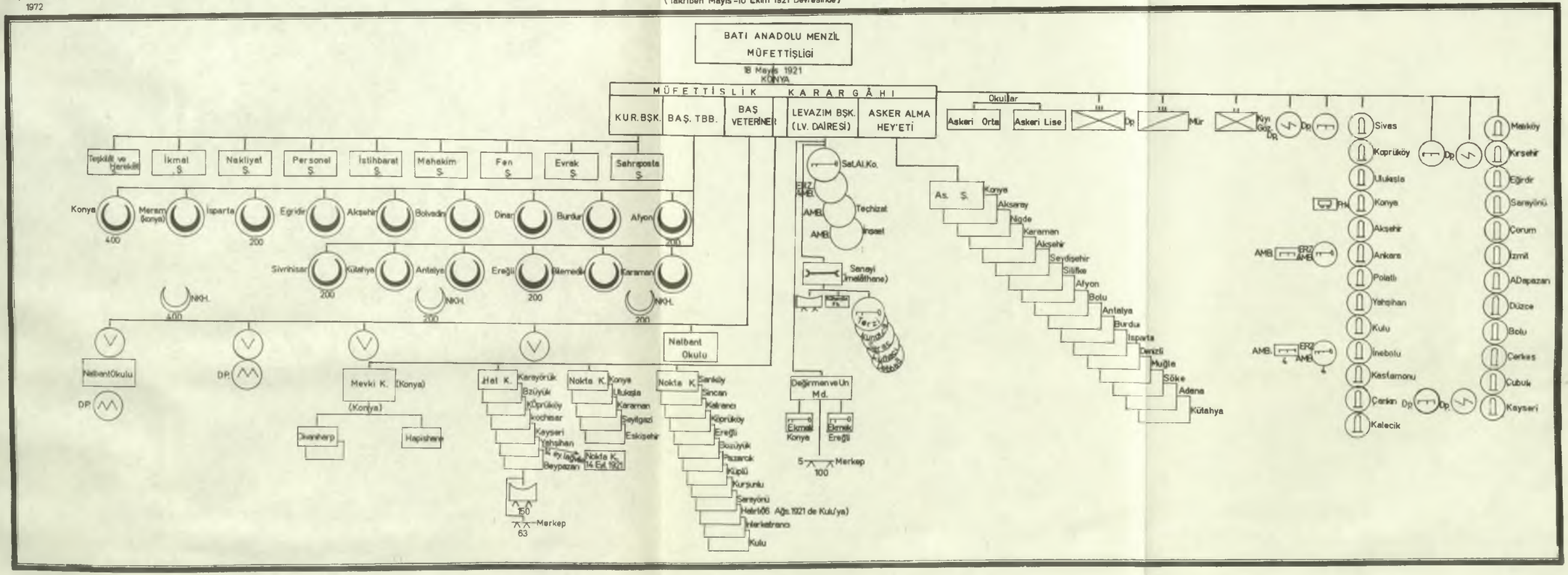
II nci Cilt

BATI CEPHESİ

5 nci Kısım-2 nci Kitap

Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Anadolu Menzil Müfettişliğinin Teşkilâtı
(Takriben Mayıs-10 Ekim 1921 Devresinde)

(Ek: 4)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

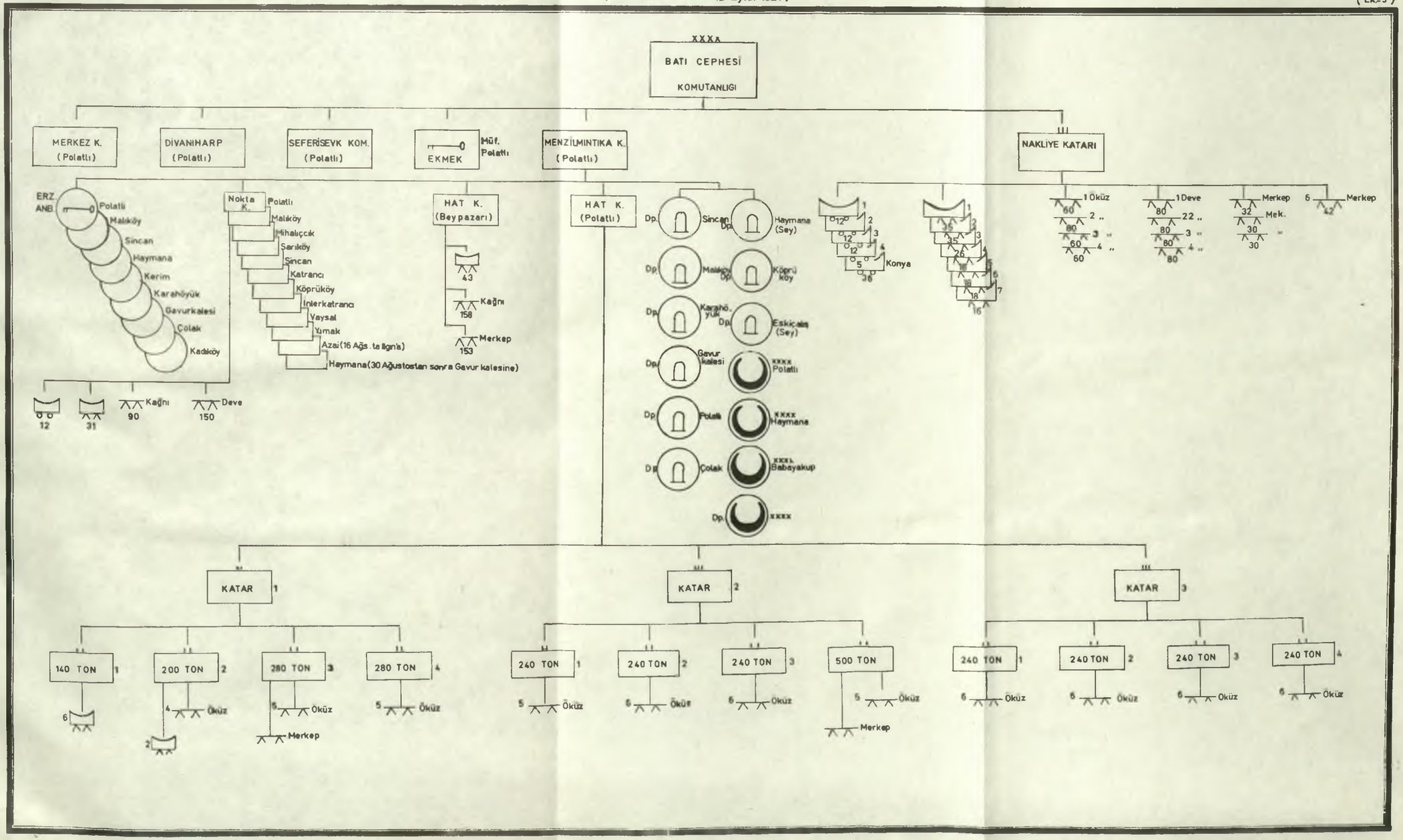
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım – 2 nci Kitap

Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Cephesini
Destekleyen Lojistik Teşkiller
(Takriben Temmuz – 13 Eylül 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Ek-5)

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ

II nci Cilt

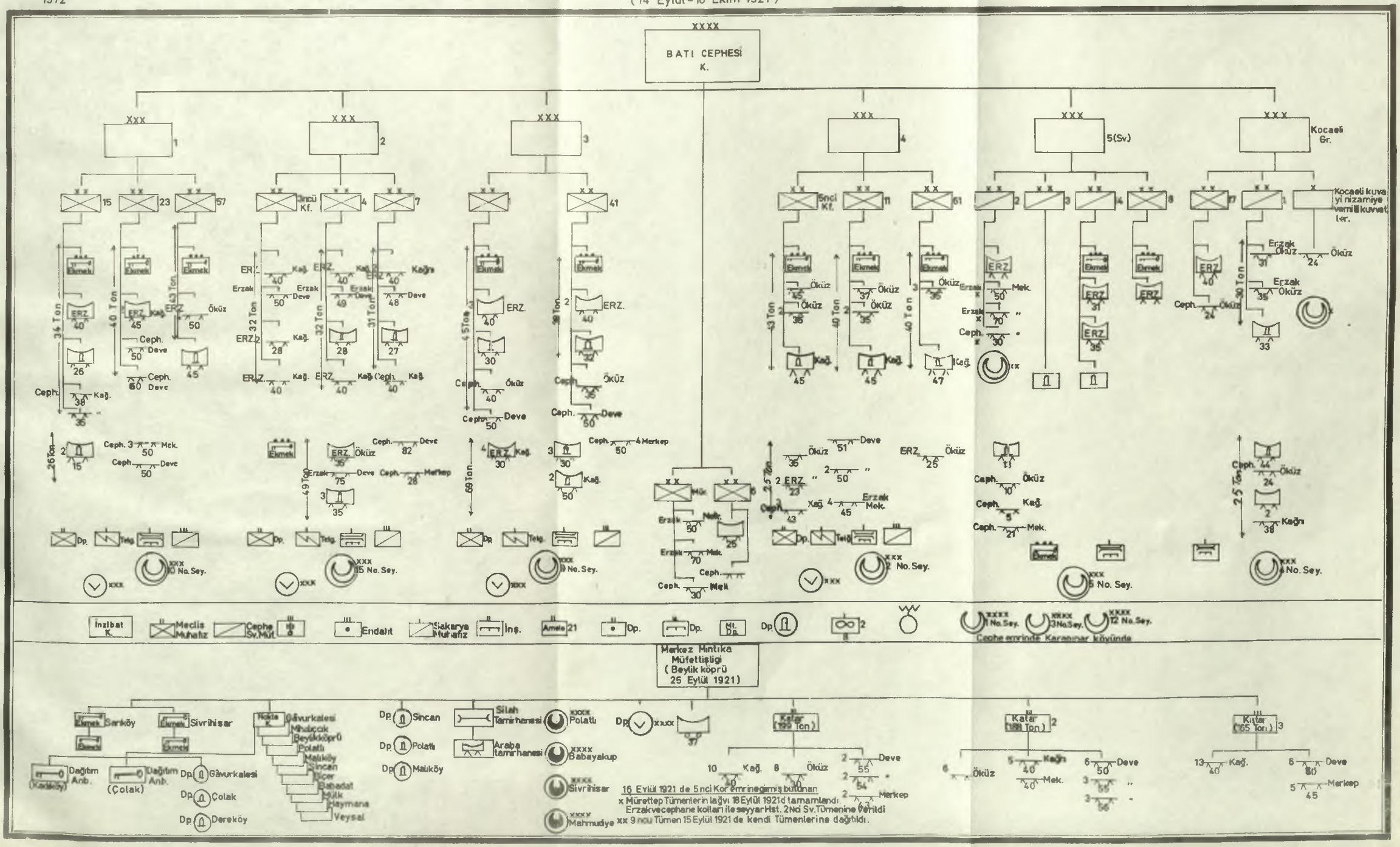
BATI CEPHESİ

5 nci Kısım - 2 nci Kitap

Sakarya Muharebeleri Sırasında Batı Cephesi
Kuvvetlerinin Genel Teşkilâtı ve Lojistik Destek Teşkilâtı
(14 Eylül - 10 Ekim 1921)

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
1972

(Ek - 6)

DÜZELTMELER

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
ÖNSÖZ	15	Şekillene	şekillenen
ÖNSÖZ	26	Tarp Tarihi	Harp Tarihi

4 (Kuruluş : 1) de 11 nci Tümene bağlı 170 nci Alayın numarası 70 olacak; 24 ncü Tümenin 31 nci Alayının numarası 143 olacak.

4	24	komyondu.	kamyondu.
9	34	Türtepe	Türbetepe
9	35	Türtepe	Türbetepe
10	14	Türtepe	Türbetepe
12	21	titzlik	titizlik
19	29	sonunda	Solunda
34 sondan	2	Çankacı	Çanakçı
46	23	tarruz	taarruz
46	23	tarruzlar	taarruzlar
52	4	sık t	sıklet
54	3	Türbete	Türbetepe
57	16	emirinin	emrinin
60 alttan	4	dinleme	dinlenme
97 alttan	7	çak	çok

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
120	24	Güzülcekale	Güzelcekale
122	21	hatına	hattına
146	4	etkviye	takviye
148	3	mevzini	mevziini
153	9	etkelerine	eteklerine
165	7	yalmak	kalmak
206	18	öbüs	obüs
213 alttan	11	Tümeninin	tümeninin
234	17	geçimlerini	geçirmelerini
277	6	porsuk	Porsuk
277	8	kıyısına	kıyısını
285 alttan	6-7	evel	evvel
295	17	İnglizlerin	İngilizlerin
313 alttan	1	Kolordusunu	Kolordusunun
314	15	ile	bir
315	27	bölgesinde	bölgesinden
316 alttan	5	Milis	Meclis
316 dip not	(1)	Bahri	Bahrî
318 alttan	10	durumundan	durumunda

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
327	13	Eskişeh r	Eskişehir
332	1	"Çifteler	"1. Çifteler
338 alttan	6	kolordu	Kolordu
341 alttan	2	cani	canî
346	13	Bökşid	Bökşit
350	9	Malaybaşı	Malyabaşı
352 alttan	5	Çukur	Çukurhisar
355 alttan	10	Büngeşik	Bökşit (Büngeşik)
357 alttan	5	Boydos	Baydos
360	10	bün	gün
361	3	Boydos	Baydos
361 alttan	6	Halimor	Halimoro
361 alttan	5	Halimor	Halimoro
365	13	demiryonuna	demiryoluna
368	2	Ferikli	Pirekli
373	4	Halimor	Halimoro
376 alttan	2	cepheden	cepheden bir kaç
378	13	çörez	Çörez
383	5	Selçi'ye	Selçi'de

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
415	alttan 7	Toktas	Tokas
421	14	Demirli	Demirliköy
424	24	Şecaattintekkesi	Şecaattin tekkesi
454	7	Avazin	Ayazin
465	9	halinde	haline
475	4	Poltalı'da	Polatlı'da
476	7	başladılar	başlandılar
482	alttan 11	düşürmek	düşürmemek
489	dip not alttan 1	87	85
498	22	Dutepe'ye	Duatepe'ye
503	8	Atatürk'un	Atatürk'ün
503	24	başlamamış	basılmamış
503	24	Uiko	Niko
504	8	Knkur.	Gnkur.
504	13	Mecmu'aya	Mecmua'ya
504	26	(336, 338, 338)	(336, 337, 338)